

Uc 9164

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV
VLADISLAI IV
AD PACEM OLIVENSEM VSQVE
LIBRI IX
SEV
ANNALES

REGNANTE
IOANNE CASIMIRO,
POLONIARVM SVECIAEQVE REGE,
AB ANNO MDCXLVIII VSQVE AD ANNUM MDCLX
AVCTORE
LAVRENTIO IOANNE RYDAWSKI,
EQVITE POLONO,
CATHEDRALISECCLESIAE OLOMVENSIS CANONICO, SACRAE CAESAREAE
MAIESTATIS AC SERENISSIMI LEOPOLDI GVILIELMI ARCHIDVCIS
AVSTRIAE CONSILIARIO.

EX MANV SCRIPTO
CELEBERRIMAE BIBLIOTHECAE ZALVSCIANAE

EDIDIT,
NOTAS, VBI OPVS VIDEBATVR, ET HISTORIAM IN COMPENDIO
AB ANNO MDCLX VSQVE AD ANNUM MDCLXVIII
ADIECIT AC PRAEFATVS EST

LAVRENTIVS MIZLERVS
PHILOS. ET MEDICINAE DOCTOR, IN SERENISSIMI REGIS POLONIARVM
AVLA CONSILIARIVS ET MEDICVS, ACADEM. MGVNTINAE SCIENTIARVM
VTILIVM IN MEDICIS ET HISTORICIS SOCIJS ORDINARIJS, NEC NON SOCIETATIS
SCIENTIARVM MVS. IN GERMANIA SENIOR.

CVM SERENISSIMI REGIS POLONIARVM PRIVILEGIO.

VARSAVIAE ET LIPSIAE
ANNO MDCCCLV
SVMPTEBVS MIZLERIANIS.

SERENISSIMO
POTENTISSIMOQVE PRINCIPI
AC DOMINO,
DOMINO
AVGVSTO TERTIO

DEI GRATIA

REGI POLONIARVM
MAGNO DVCI LITVANIAE, RVSSIAE
PRVSSIAE, MASOVIAE, SAMOGITIAE, KYIOVIAE
VOLHYNIAE, PODOLIAE, PODLACHIAE, LIVONIAE
SMOLENSCIAE, SEVERIAE
CZERNICHOVIAEQVE:

NEC NON

HAEREDITARIO DVCI SAXONIAE
ET PRINCIPI ELECTORI

RELIQVA,

DEMISSISSIME HOS ANNALES

D. D. D

LAVRENTIVS MIZLERVS.

Ms 1285486

AVGVSTO TERTIO
DOMINO
AC DOMINO
POTENTISSIMOQUE PRINCIPI
SERENISSIMO

DEI GRATIA
REGI POLONIAE
MAGNO DUCI LITVANIAE, RUSIAE,
PRUSIAE, MASONIAE, SAMOGITIAE, KYOVIAE,
VOLHYNIAE, PODOLIAE, PODLACHIAE, LIVONIAE,
SMOLENSCIAE, SEVERIAE,
CAERNICHOVIAEQUE
HEREDITARIO DUCI SAKONIAE
ET PRINCIPIS ELECTORI

DEI MISERICORDIA
LAVENTIVS MILEVVS

SERENISSIME
AC POTENTISSIME REX,
PATRIAE PATER

AC DOMINE LONGE INDVLGENTISSIME,

Tanta TVA est, SERENISSIME AC POTEN-
TISSIME REX, erga omnes, et TVOS in primis,
clementia, benignitas atque indulgentia, tantaque erga
literatos homines gratia, ut bis fretus, annales IOAN-
NIS CASIMIRI, infelicissimi quondam Poloniarum regis, ante oculos
REGIAE TVAE MAIESTATIS ponere ausus sim. Cumque
vera regnorum historia prouidentiae diuinae sit speculum, idque regum
intuitu non indignum, eo magis REGIAM TVAM MAIESTA-
TEM

TEM hoc opus, mirum prouidentiae diuinae, rempublicam Polonam
attinentis, documentum, acceptum habituram confido. Grata infeli-
cium, regis CASIMIRI temporibus, bellorum recordatio nunc omnibus
Polonis esse debet, qui, sub REGIAE TVAE MAIESTATIS
auspiciis, placidissima pace, qua maxime Polonia prae caeteris bonis
opus habeat, tranquille fruuntur. Maxime iucunda certe lectio in-
numerabilium calamitatum, quibus ante seculum Polonia premebatur,
omnibus regni proceribus, nobilibus subditisque accidet, cum nunc,
sub felicissimo TVO regimine, SERENISSIME AC POTEN-
TISSIME REX, ab omnibus his malis se longe abesse felices laeti-
que deprehendant. Maximam partem seruatae reipublicae, regnante
IOANNE CASIMIRO septem ab hostibus, Suecis, Moscouitis, Tartaris,
Cosacis, Prussis, Transylvanis et Valachis, temporis progressu misere
laceratae, Polonia AVGVSTISSIMAE AVSTRIACAE DO-
MVI debet, quae REGIAE TVAE MAIESTATI tam arcte
coniuncta est. Per eundem quoque nexum, accedente potentissima
AVGVSTISSIMAE Russorum IMPERATRICIS amicitia,
Polonia nunquam fuit ab omnibus exteris hostibus tutior firmiorque,
quam nostris temporibus REGIAE TVAE MAIESTATIS cura
studioque. Sed hoc non satis. Vix ullus regum Polonorum tam apte
sciteque procerum discordiam, inueteratum reipublicae malum, singu-
lari prudentia atque humanitate moderari, omniaque tranquilla seruare
sciuit, quam TV, SERENISSIME AC FELICISSIME REX.
Polonia etiam fructus felicissimi TVI regiminis, SERENISSIME
AC POTENTISSIME REX, re vera percipit, quae incolis
aucta, iustitiaque recte administrata, maiora cepit incrementa. Artes,
scientiae, ciuitates, commercia, magis magisque florere incipiunt,
atque in primis musae Poloniae, sub REGIAE TVAE MAIE-
STATIS umbra, nouas acquirunt vires, atque ad studendum scri-
bendum-

bendumque sunt alacriores, id quod omnibus temporibus signo fuit,
singulari quodam ac salutari consilio rem publicam administrari. Recte
inde omnes boni AVGVSTVM TERTIVM diuinitus
Poloniae datum fuisse, summopere gaudent, quae AMANTISSIMO
ET LONGE INDVLGENTISSIMO PATRIAE PATRE,
ad benefaciendum tantum nato, maximis fortunis ornata fruitur.
Hanc ob causam, caeterasque regias MAIESTATIS TVAE exi-
mias virtutes, omnes salutem TVAM quam diutissimam, SERE-
NISSIME AC POTENTISSIME REX, a Deo ter optimo
ardenter efflagitant ac precantur. In vnica enim REGIAE TVAE
MAIESTATIS salute, vniuersae Poloniae salus, innumerabilium
hominum felicitas, consistit, qui omnes quotidie vota pro integra
LONGE INDVLGENTISSIMI PATRIAE PATRIS
Nostri ad feros usque annos salute nuncupamus. Caeterum et ego,
singulari erga REGIAM TVAM MAIESTATEM pietate du-
ctus, vt meis reipublicae Polonae litterariae inseruiendi conatibus in-
dulgentissime annuere ceteris, SERENISSIME AC POTENTIS-
SIME REX, supplex rogo, qui, quousque viuam, piis a Deo preci-
bus REGIAE TVAE MAIESTATIS SERENISSIMAE-
QUE DOMVS REGIAE incolumitatem indefinenter efflagitabo,
sicque emoriar

SERENISSIME AC POTENTISSIME REX,
PATRIAE PATER
AC DOMINE LONGE INDVLGENTISSIME,
REGIAE MAIESTATIS TVAE

longe submissus ac fidelissimus subditus

LAVRENTIVS MIZLERVS.

PRIVILEGIUM

Serenissimi ac potentissimi Poloniae Regis, pro

RVDAVSCII annalibus editore MIZLERO.

AVGVSTVS TERTIVS, DEI GRATIA, REX
POLONIAE, MAGNVS DVX LITHVANIAE, RVSSIAE, PRVS-
SIAE, MASOVIAE, SAMOGITIAE, KIOVIAE, VOLHYNIAE,
PODOLIAE, PODLACHIAE, LIVONIAE, SMOLENSCIAE,
SEVERIAE, CZERNICHOVIAEQVE: Nec non HAEREDITA-
RIVS DVX SAXONIAE ET PRINCEPS ELECTOR, etc.

Significamus praesentibus literis Nostris, quorum interest, vniuersis et singulis.
Cum generosus LAURENTIVS MIZLERVS de KOLOF, Philosophiae et Medicinae
Doctor, in aula Nostra Consiliarius et Medicus, Academiae Moguntinae scientia-
rum vtilium in medicis et historicis socius ordinarius, annales IOANNIS CASIMIRI,
Poloniarum Regis, auctore RVDAVSCIO, Olomucensi quondam canonico, in scien-
tiarum in Polonia incrementum typis impressum euulgare in animum induxerit,
NOBISQVE submisit supplicauerit, vt euitando damna, quibus eum tam exteri,
quam indigenae typographi et bibliopolae afficere possent, reimpressionem huius
operis, tam in natura, quam etiam aliam in linguam translati ad certum temporis
spatium inhibere dignaremur: Nos praefatae supplicationi, vt iustae, benigne an-
nuentes, omnibus et singulis in regno et dominiis nostris existentibus, typographis
et bibliopolis mandamus, serio inhibentes, ne praefatum opus, absque consensu ge-
nerosi editoris, quocunque idiomate imprimere, vel reimprimere, nec non com-
pendium inde confici curare, intra spatium viginti annorum audeant, sub poena
mille aureorum Hungaricorum, cuius summae dimidia pars auctori ad refarcienda
damna, si casus existat, altera pars dimidia, ad bona opera, secundum iudicium fori
competentis adiudicanda, reimpresum vero hocce opus, in quacunque extra re-
gnum typographia confiscationi irreuocabili omnium exemplarium, si talia in regno
et dominiis Nostris inuenientur, subesse et praefato editori extradi debere, declara-
mus. In quorum fidem praesentes manu Nostra subscriptas sigillo regni commu-
niri iussimus. Datum VSCHOVAE die XXVI mensis Maii, anno Domini MDCCLV,
regni vero Nostri XXII anno.

AVGVSTVS REX.

Locus
regni sigilli
maioris

ADALBERTVS RAKOWSKI,

S. Regiae Maest. et sigilli maioris regni Secretarius.

Cancellariatu illustrissimi atque excellentissimi Domini, IOANNIS comitis
in Konskie et Bialaczow a Malachowice MALACHOWSKI, supremi regni
cancellarii, Ostrolencensis etc. capitanei sigillatum.

BENE-

BENEVOLO LECTORI

AVCTOR SALVTEM.

Historiam Polonam, temporum elapsorum testem, veritatis lucem,
memoriam vitae humanae, vetustatis nuntiam, vitae magistram,
exhibeo tibi, candide et beneuole lector. Scio per experientiam
omnium retro saeculorum, historicos plerumque culpari ab his,
laudari ab illis, idem mihi quoque euenturum fore, certissime pol-
liceor. Affectuum passiones in hunc aut illum proniores, id efficiunt, vt facilius
hodie fabulas legas, quam historias, passim veritate vbique suppressa, quam in exi-
lium pridem egit malicia humana, nouaque rebus nouo Calepino indidit vocabula.
Dum superbiam magnanimitatem, prodigaliter liberalitatem, formidinem pru-
dentiam, veritatem odium, appellauit. Nulli hodie vera loqui, vera scribere licet,
dominantibus eam calami libertatem pro flagitio vlciscentibus, quasi vero, quod
agere libuit, scribere non liceat. Falluntur vero vel maxime dominantes in hoc,
quod putent, omnia sibi et in omnes impune licere, nec vllum esse, qui delicta
notet, aut errata illorum, vel in umbra, obseruet. Meminisse potius deberent,
quod circa regem Phrygiae, Midam, contigisse fabulosissime narrant veteres.
Habuit hic rex asininas aures, et dum semel a chirurgo tonderetur, habere animad-
uersus est. Rogauit igitur et pecunia emit silentium apud hominem rex. Sed
hic, cum diu secretum tenuisset, semel in campis vagus, impatientior arcani, incli-
nato ad arundinem ore: *arundo*, inquit, *audi, rex Midas habet asininas aures*. Res
mira, statim hoc verbum ab arundine ad arundinem meare, et omnes clarissime
campos resonare: *Rex Midas habet aures asininas*. Gesta principum, siue bona,
siue mala, velut in speculo sunt, omnibus patent, ab omnibus notantur. Non
potest ciuitas abscondi super montem posita, nec regum gesta in oculis vniuersi or-
bis fulgentia. Sint saeva licet, ac omnino virtutum cultoribus infesta haec tempora,
quibus scribimus. Dicere siquidem verum aut scribere hodie capitale est, nec in
ipso modo auctores saepe saeuunt principes, sed et in libros illorum, delegato igna-
ris plerumque ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in foro exu-
rantur. Ego his iam praecustoditis, nihilominus in arenam calumniarum descen-
do, exemplo aliorum, qui me antecesserunt, et adhuc subsequuntur. Quod si
possibile, admonitum candidum lectorem vellem, vt, seposita caeca interim passio-
ne, historiam Polonam legat: rem certe desidero, quae meo voto optari potest,
haberi non potest. Vale interim amice lector, et memineris, nihil mirum esse, vnum
displicere multis. Viennae Austriae, die 20 Septembris M.DC.LX.

b

LECTO-

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

EDITOR.

Annales RYDAVSCII, regnante IOANNE CASIMIRO, Poloniae rege, quos praeterito anno in lucem edere typis impressos promisi, oculis tuis nunc subiicio, benevole lector. Varia habeo, quae dicam, tum quae Rudauscii, tum quae meum qualemcumque attingant laborem. Rudauscius vir integrae fidei, sincerus et probus, scripsit eo tempore, quo omnia exactius scire potuit. Fuit enim anno MDCLVII iam ecclesiae cathedralis Varmiensis canonicus *), quadraginta circiter, quod a vero non abhorret, annos habens. Nullis igitur de rebus, nisi quae aetate sua iam confirmata acciderunt, scripsit. Amor eius singularis erga veritatem, maxima historicorum laus, ex multis locis apparet, ideoque iure inter principes illis temporibus historicarum scriptores ponendus. His autem non obstantibus, naevis tamen non caret. In philosophia enim, mathesi et saniori physica non fuit satis doctus, et hanc ob causam varia, temporum forte illorum errore, superstitione dixit, miracula et nescio quae prodigia vendicans. Cumque historicus omnino nullius partis esse debeat, Gallos, Suecos, nimium Rudauscium fuisse Austriacum dicturos suspicor, id quod lectoris iudicio discutiendum relinquo. Acerbius etiam saepe in populares suos scripsit, utrum ad rem an falso dixerit, huc iam non pertinet inquirere. Satis est, ea omnia ad nostra non trahi posse tempora, neque etiam inueniri quenquam puto, qui pro maiorum suorum ante saeculum factis respondere possit aut velit, multo minus, qui male ferat, quosdam maiorum suorum ante saeculum male fecisse, id quod omnibus temporibus apud omnes gentes accidit. Opus suum Rudauscius dedicauit augustissimo Romanorum imperatori LEOPOLDO primo, his expressis verbis: „Augustissime imperator, Triumphales commodabis, ut spero, oculos homini umbratice, vicini cognatique regis regniue Austriae Tuae suburbanum, tragicos referenti casus, et ab externa dominantium scena venientem, regnorum Tuorum accolam, non grauate, ut spero, in regiam Tuam admittes, Caesarum regumque Phoenix, Augustissime LEOPOLDE. Impendo Tibi, principi meo optimo, tributariam manum, manum nulli vnquam haecenus, nisi Tibi soli a teneris deuotam, et cum conspecto consecratam sole. Nec incomptam hanc Palladem meam augustis Tuis liminibus, caesareis patieris exclusam, quin imo in hac exorientis felicitatis Tuae inauguratione

*) Hoc probat panegyricus, qui extat, sublequenti inscriptione: lugubris panegyricus in solennibus exequiis Augustissimi FERDINANDI III Romanorum imperatoris etc. pio ac religioso ex hoc caduco imperio ad immortalitatem euolant.

PRAEFATIO.

„tione leges admirabilem rerum humanarum scenam, videbisque virginem rempublicam Poloniam ciuium suorum dissidiis pessundaram, non gladio, Polonos, quae per se ipsos, non per alios de culmine felicitatis cecidisse. Miraberis deinde hostium celeritatem, obstupescas eorundem consilia et arcana. Leges iterum alibi mortuos homines Moschos, longa desidia imbelles, viuos, ut sibi videbantur, debellasse Lituanos. Tartaros, perustos sole populos nudos ac inermes in aciem produsse, arcubus sagittisque vsos, vicisse aduersariorum fulmina. Recogitabis anniuersarios Austriae hostes Suecos per Tua felicia expulsos arma. Damnabis Transylvanorum ignauiam, extolles Tuorum virtutem Germanorum. Haec ego Tibi prima spatia imperii ingredienti offero, vicinorum ludos augustissimis oculis Tuis sisto. Aliquid enim maius a fortuna et indole Tua expecta Christianus orbis, quam dederit ipse Tibi. Laeta omnium de Te, Augustissime LEOPOLDE, praelagia Europae et omina sunt, fore aliquando, ut in Austria, eos transferas, quod Ottomanis, duobus abhinc et ultra saeculis successiue possident orientale imperium, atque ita manu altera orientem, altera occidentem, contingas, ex Europa transiens in Asiam, ex Asia nauigans in Africam, ubi iam ante saeculum Austriaci quoque numinis in gloriosissimo abauo fulgor resplenduit. Vibra tantum modo generose augusti parentis Tui nondum bene abstersum mucronem: quaere in sacrilegis visceribus innocuum Tuorum subditorum sanguinem. Cadant victimae Tuo sanctissimo nomini barbarae illae gentes, quae in sua confidunt feritate. Vno verbo: dissipa gentes, quae bella volunt. Augustissimae Maestatis Vestrae, humillimus et obsequentissimus seruus et subditus, Laurentius Ioannes Rudawski.

Studio praetereo quae ad hanc dedicationem, tam quod ad stilum, quam quod ad sensum, dici possent. Inferui hanc ob causam, ut Rudauscium etiam ex dedicatione ad Romanorum imperatorem cognoscerem. Scriptura enim est animi character. Auctor licet in conscribendis suis annalibus exactus esse videatur, in quibusdam tamen locis dormitauit, neque satis accurate scripsit. Haud enim facta mentione KORICYNII, quem p. 97 procancellarium regni memorauerat, ANDRAEAE TREBICIO, minus regni sigillum collatum fuisse p. 124 dicit, qui scribere debuisset: Koricynium successisse ANDRAEAE LESCINIO, supremo regni cancellario, qui archiepiscopus Gnesnensis factus, in Koricynii autem locum successum fuisse ANDREAM TREBICIUM. Regem in Lituaniam profectum p. 143 Varsouiam reducem non memorat. Legatos Polonos Stockholmiam venisse, exceptos a proceribus regni Sueciae magno cum applausu p. 156 scribit, quos deinde p. 158 iterum insulam Oelandiam praeteruectos nuntium Stockholmiam misisse cum literis, qui adfuturos legatos nuntiaret, memoriae prodidit. NICOLAVM comitem OSTROGOG p. 226 mortuum dicit, qui deinde dedita Varsovia Vitembergium, Sueciae belli ducem, captiuum Zamoscium deduxit. NICOLAVM PRASMOVIVM supremum regni cancellarium p. 415, maiorem regni antea secretarium, ad tantam inopinato euectum dignitatem memorat; quam tamen antea p. 391, iam regni procancellarium, sed non recte, dixerat. Prasmovius enim tempore comitiorum, anno 1658, primum regni cancellarius et tribus hebdomadis post supremus regni cancellarius a rege declaratus fuit. Haec autem nihil habere momenti videntur, cum ad res maioris ponderis diligentiam adhibuerit accuratissimam. Latinitatem Rudauscii quod attinet, neque mala illa, neque optima, quamuis multa vocabula barbara, exceptis iis, quibus officia publica designantur, deleuerim, substituendo Latiniore. Stilum autem nullo modo mutare neque volui neque debui, reiectis tantum quibusdam foliocismis obelo dignis. Maxima mea cura in hoc

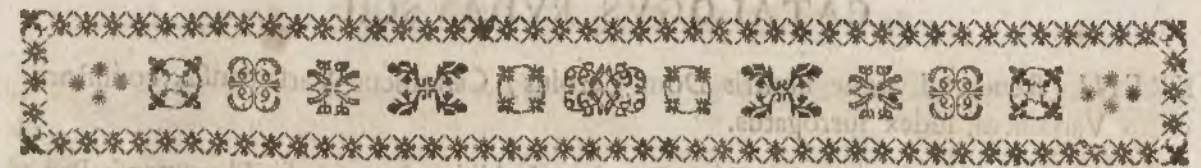
P R A E F A T I O.

versabatur, ut scribendi errores, frequentissime a librario commissos, numerumque aliquot millium excedentes, corrigerem, quaeque Rudawscius obscurius pro exteris dixit, explicarem, quaedam etiam, minus recte dicta, refutarem. Sed tam magna fuit scribendi errorum copia, tam multae, quae sensum turbarent, falsae interpunctiones, ut nonnulla, quamvis omni adhibita diligentia, oculorum aciem effugerent, quae pauca lector beneuolus aequi bonique facere velit. Indicem confeci satis copiosum, atque ad usum ita accommodatum, ut lector momento inuenire possit ea, quae desiderat. In primis familiae, quae illis temporibus Poloniae floruerunt, quae res gestae ab iis fuere, quo tempore mortalitate interceptae, quos in officiis successores habuere, ope huius indicis vno quasi intuitu apparet. Vitio hoc iuste datur Polonorum libris historicis, ut fere ad vnum omnes indicibus careant, quod magnum pro lectoribus incommodum, qui, his deficientibus, tempus, quaerendo certa loca, perdunt.

Quod superest, Rudawscii hi annales manu scripti, venere ad manus consanguinei Ludouici Rudawski, pro tunc ordinarii, conuentus, ut dicitur, custodialis Craconiensis praedicatoris generalis cum licentia suorum superiorum, anno MDCCXX, die XI Augusti. Ab illo donati celsissimo principi IOSEPHO LVBARTOWICZ CZARTORYSKI, vexillifero supremo M. D. Litvaniae, qui iterum IANVSSIO WISNIOWIECIO, palatino Cracouiensi, anno eodem die XXIV Augusti, dono dedit. Inde casu felici celeberrimae bibliothecae Zaluscianae hoc apographum obuenerit, ex qua ad procurandam hanc editionem accepi. Orbis literatus ergo debet classicum hunc historiae Poloniae scriptorem illustrissimo comiti IOSEPHO ANDREAE ZALVSCIO, supremo regni referendario, qui magnum studium omnemque operam in augendas in Polonia scientias gloriose confert, mihi tantum laborem et sumtus, quos in hanc editionem impendi. Vale beneuole lector, et si quid veri inde haurias, porro conatibus nostris faue. Scribebant Varsoviae die XXIV Iunii, anno MDCCCLV.

CATA-

CATALOGVS LITERARVM IN POLONIA AMATORVM, EORVMQVE QVI VTILISSIMIS RYDAVSCII ANNALIBVS SVBSCRIPSERVNT, ORDINE ALPHABETICO.

- ALOY (Illustris Dom. Ioannes Baptista) Sereniss. Reg. Poloni Consiliarius belli etc.
ANKWICZ (Magnif. Dom. Stanislaus) Dapifer palatinatus Cracouiensis et iudex deputatus ad regni tribunal.
BENZMANN (nobiliss. Dom. Ioannes) ciuitatis Gedanensis Secretarius.
BEYNER (Magnif. Dom. Antonius Ludouicus) Incisor ducatus Samogitiae.
BIBLIOTHECA publica gymnasii Elbingensis.
BRAKENHAVSEN (Excellens ac spectatissimus Dom. Andreas Theodorus) Consul ciuitatis Elbingensis.
BVINICKI (Magnificus Dom. Ioannes) Dapifer Polocensis.
CHREPTOWICZ (Magnif. Dom. Ioachim) Dapifer Nouogrodienfis.
CIESZKOWSKI (Reuerend. et perillustis Dom. Crispinus) Canonicus cathedralis Leopoliensis.
DANIELEWICZ (magnif. Dom. Franciscus) Capitaneus Plotescensis.
GILLER (Nobilissimus Dom. N.) ciuitatis Torunensis Secretarius.
IABLONOWSKI (Celsissimus princeps ac Dominus Iosephus Alexander) Palatinus Nouogrodienfis.
IVNGSCHVLTZ (Excellens ac spectatissimus Dominus Ioannes Ferdinandus) Consul ciuitatis Elbingensis.
KALINOWSKI (Perillustis atque excellentissimus Dom. Ludouicus) Starosta Winniceasis.
KINNER (b. m. lib. Baro de Scharfenstein) quondam S. Caes. Mai. Minister residens Varsoviae.
KLEIN (Nobilissimus ac spectatissimus Dom. Iacobus Theodorus) primus ciuitatis Gedanensis Secretarius, reg. Societatis scientiarum Londini nec non Bononienfis socius.
KOMOROWSKI (Reuerendus Dom. Iosephus) Soc. I. Sacerdos.

c

KRENI

CATALOGVS RVDAVSCII

- KRENI (Reuerend. atque illustris Dom. Carolus) Canonicus Varfauienfis, confistorii Varfauienf. iudex furrogatus.
- KRIES (Nobiliffimus ac fpectatiffimus Dominus I. Albinus) gymnafii Thorunenfis Profeffor.
- KROKISIVS (Excellens ac fpectatiffimus Dom. Ioannes) Conful ciuitatis Marieburgenfis.
- KVRNIEWICZ (generofus Dom. Iofephus) Regens caftrenfis Virepfcenfis.
- LANGE (Magnificus ac fpectatiffimus Dom. D. Carolus Chriftianus) Proconful ciuitatis Elbingenfis.
- LEVBNITZ (Illustris atque excellentiffimus Dominus Antonius de) Sereniff. Reg. Poloniae camerae Praefectus, et vice-comiffarius Gedani.
- LEVSCHNER (Nobiliffimus Dom. Chriftoph. Ernestus) ciuitatis Gedanenfis Secretarius.
- LIPSKI (Illustris atque excellentiffimus Dom. Thadaeus) caftellani Lancicienfis filius, S. R. M. camerae Praefectus.
- LISANSKI (Reuerendiff. Dom. Heraclius) Ord. S. Bafilii Generalis.
- LVBIENSKI (Reuerendiff. atque illustriffimus Dom. Vladislaus comes) regni Poloniae Notarius, Abbas Paradifenfis etc.
- MALACHOWSKI (Illustriffimus atque excellentiffimus Dominus Ioannes comes in Malachowice) fupremus regni Poloniae Cancellarius.
- MALACHOWSKI (Perilluftris atque excellentiffimus Dom. Nicolaus) fupr. reg. Pol. cancellarii filius, Starofta Opocinenfis.
- MARYANSKI (Honoratus Iofephus Ignatius) mercator Torunenfis.
- MIKVLSKI (Reuerend. atque illustris Dom. Stephanus) Canonicus archicathedralis Leopolfenfis.
- MINASOWICZ (Reuerend. atque illustris Dom. Ignatius Petrus) Canonicus Varfauienfis, praepofitus Brochowienfis.
- MINASOWICZ (Nobiliffimus Dom. Ioan. Epiphanius) S. R. M. Secretarius.
- MÖLLER (Excellens ac fpectatiffimus Dominus Ioan. Iacobus) Conful ciuitatis Elbingenfis.
- NIEMIROWICZ (Illustriffimus atque excellentiffimus Dom. Ioannes Szczytt) Caftellanus Liuaniae.
- OEHMCHEN (Nobiliffimus Dominus Ioannes Nicolaus) Secretarius ciuitatis Gedanenfis.
- PAKOSZ (generofiffimus Dominus Antonius) Dapiferides Polocenfis.
- PODOSKI (Illustriff. atque excellentiffimus Dom. comes Iunofza Iofephus) M. D. Liuaniae culinae Praefectus.
- PODOSKI (Reuerendiff. atque illustriffimus Dominus Gabriel Ioannes comes Iunofza) Sere-

ANNALIBVS SVBSCRIBENTIVM.

- Sereniffimorum regiorum Poloniae principum Cancellarius, praepofitus cathedralis Cracouienfis.
- PRZEZDZIECKI (Illustriff. atque excellentiffimus Dom. Antonius) M. D. Liuaniae Referendarius.
- PRZYLVSKI (Reuerendiff. Dom. Ioannes) S. I. Refident. Varfau. prouinciae Poloniae fuperior.
- RADLINSKI (Reuerendiff. atque perilluftris Dom. Iacobus Paulus) canonicor. regulat. ord. Sti. Sepulcri Praepofitus generalis infulatus.
- RADZIWIL (Celfiffimus princeps Stanislaus) Incifor M. D. Liuaniae.
- RADZIWIL (Celfiffimus princeps Vlricus) M. D. Liuaniae magnus ftabuli praefectus.
- RAMSEY (Nobiliffimus Dom. Carolus Ernestus) Secretarius ciuitatis Elbingenfis.
- REYHER (Nobiliffimus Dom. Georgius Adamus) Secretarius ciuitatis Torunenfis.
- RHODE (Magnificus ac fpectatiffimus Dominus D. Henricus) Proconful ciuitatis Elbingenfis.
- RIHOVEI (Reuerend. Pater Michael) S. I. illustriff. regni fupremi Referendarii theologus.
- ROGGE (Excellens ac fpectatiffimus Dom. D. Samuel) Conful ciuitatis Elbingenfis.
- ROSCISZEWSKI (Reuerendus pater Francifcus) S. I. Rector collegii Nouogrodienfis.
- ROSENBERG (perilluftris atque excellentiffimus Dom. N. de) confiliarius belli intimus Ser. reg. Poloniae etc.
- RVDAWSKI (Reuerendus Dom. Lucas) S. I. Sacerdos, typographiae collegii S. I. vice-praefectus.
- SCHRÖDER (Magnificus atque excellentiffimus Dom. Chriftianus Gabriel de) ciuitatis Gedanenfis conful.
- SIEFFERT (Nobiliffimus Dominus Sigifmundus Michael) Secretarius ciuitatis Elbingenfis.
- SOBOLEWSKI (generofiffimus Dom. Matthias) Succamerarii Varfauienfis filius.
- SOLTYK (Reuerendiff. atque illustriff. Dom. Caietanus Ignatius) Epifcopus Emaufenfis, Coadiutor Epifcopat. Kliouiienfis et Czernichouiienfis.
- STADNICKI (Magnificus Dominus N.) Vexillifer Grabowiecenfis.
- STARZYNSKI (Perilluftris atque excellentiffimus Dominus Paulus) Starofta Horodelfcenfis.
- STEINHAÜSER (illuftris atque excellens Dom. Ioannes Benjamin) Confiliarius et affeffor camerae Sereniff. reg. Poloniae.
- STOLTZ (nobilis Dom. Samuel Conradus) rei veredariae Praefectus et membrum fecondi ordinis ciuitatis Elbingenfis.
- SZEMBEK (illuftris atque excellentiffimus Dom. Francifcus) Palatinus Liuaniae.

CATALOGVS RYDAVSCII ANNAL. SVBSCRIB.

SZEPING (illustris atque excellentiss. Dominus Dominicus) Generalis maior exercitus Polon.

SZYBINSKI (Reuerend. Dom. Alexander) scholarum piarum Rector Mederecensis.

SZYDLOWSKI (Magnificus Dom. Theodorus) Iudex castrensis Varfauiensis.

TOLKEMIT (Nobilis Dom. Carolus Fridericus) Patricius Elbingensis.

TYSKIEWICZ (Magnificus Dominus Ioannes) Ciuium Vilnensis, capitaneus Dubicensis.

VNGER (Nobilis Dom. Ioannes) membrum secundi ordinis ciuitatis Elbingensis.

WACHSSCHLAGER (Excellens ac spectatissimus Dom. Georgius Daniel) Consul Torunensis.

WAHL (Nobilissimus Dom. Constantinus Ludouicus) ciuitatis Gedanens. Secretarius.

WIELOWIEYSKI (generosissimus Dom. N.) Notarius castrensis Cracouiensis.

WIENIAWSKI (Magnificus atque excellentiss. Dom. in Puslomi et Nawary Roch) Pincerna Premisliensis, militum tribunus et commendans legionis equitum regni clauae campestris.

ZABA (Magnificus Dom. Hieronimus Koscielza) Capitaneus Koszauiensis.

ZABACKI (Magnificus Dom. Iosephus) Subdapifer Nouogrodensis.

ZALVSKI (illustrissimus atque reuerendissimus Dom. Iosephus Andreas comes) supremus Referendarius regni.

De exteris subscriptoribus vix habeo, quod memorem. Nam praeter perillustrem atque excellentissimum Dominum CAROLVM de MILTYTZ, Sereniss. Regis Polon. Elect. Saxoniae, camerae praefectum, et honoratum CRÖCKERI, bibliopolae Ienenfis viduam nemo subscripsit. Exteri queruntur Polonos neque optimos exterorum libros emeré, id quod tamen ab veritate abhorret, et Poloni meliori iure exteris obiciunt, eos neque optimos Polonorum libros curare.

HISTO.

HISTORIARVM POLONIAE AB EXCESSV VLADISLAI IV LIBER I.

LIBRI PRIMI CAP. I.

SYNOPSIS.

Poloniae deservitur regnum, tum antiquae gentis recensentur facta. Mentio fit Stephani primi, cuiusque memorantur virtutes regiae. In transitu recensentur Sigismundi III infelicitas, atque Vladislai IV triumphus.

Historiam nostrae aetatis Poloniam, non ementito poetarum, nec tumentis rhetorum stilo, sed nudo gestarum rerum descriptam charactere, posteris traditurus, de motu civili, siue Cosacorum perduellium decennali bello, Mahometanorum societate, scribere aggredior. Ampla est seges cui accingor, Cosacorum rebellium inprimis effrenata rabies, Tartarorum auxiliares copiae, caesi integri exercitus, capti duces, collata toties iniquo Marte signa, amissum pene totum vno, recuperatum vero altero anno potentissimum Poloniae regnum. Auulsa per Moschos a corpore regni, cui male coaluerat, Lituania, erepta per Cosacos Russia, direpta per Suecos Hungarosque Polonia, pessumdata per Brandenburgicum Borussia, occupata per Moschum Liuania, tentata per Polonos Pomerania, Marchia ac Transilvania.

Is, qui historiam temporis tradidit PAVLVS PIASECKI, episcopus Praemisliensis, senator Auctoris regni, a Stephano primo Polonorum rege in Vladislauum quartum: mihi a Io. Casimiro, mens. vitam per matrem Jagellonide, principium et finis. Tres illi reges, vnus mihi cuius infelicitatem tempora memorem: ille vniuersae Europae, ego Poloniae miracula toti orbi ferbo. Illi ab insula, mihi ab opere et materia dignitas sit: vtrique in religionem ac pietatem amor, in patriam fides. Haec enim duo me adigunt, fides et pietas, vt loquar, vt scribam. Mentiantur exteri, imponant aduersarii, nihil mihi tale obici potest, qui faciem pridem initiatus nec blandiri possum, nec assensui cupio. In medio quoque vocationis meae positus, et vitae sanctitatem professus, nec reperi hanc Poloniam, aut partem vquam impliciter curis, procul omni animi affectu gesta recensco, ne aut falsum dicam, aut vera omittam. Seruaui quantum potui et ordinem, temporum regionumque adiect de Historiae descriptionem, scrutatus sum consilia, non adeo sub profundo defossa, aut in Sacratio abdita, partes addidi actus, apposui rerum magnarum vna cum causis euentus, probaui et improbaui con-

A

filia

filia in rebus gestis, modum dicti aut facti obseruans. Hinc nihil mihi, homo caeterum umbraticus, arrego, opera et stylus mea sunt, cactera actorum. Nullam a quopiam expecto mercedem, coelum mihi merces sit, quod tribuat iustus remunerator Deus. Admonitos quoque velim lectores, qui hos labores sua cura dignabuntur, vt qualem illi a me desiderant animi affectum, talem et ipsi ad legendum afferant, seposita interim ad tempus caeca plerumque in hanc aut illam partem factione. Tu nunc supreme rerum rector et arbiter, qui regna et imperia nutu gubernes, tu pacis, tu belli Deus, qui sceptrum de gente in gentem transfers, omnipotens super omnia opera, et mirabilis in potentia tua, tu calamum, tu mentem meam moderare, vt feliciter tuo fauore inchoatos labores ad finem vsque deducere possim. Caeterum antequam destinatum mihi aggere ar opus, describenda primo statim in limine, exterorum in gratiam, occurrit Polonia, tum quae regni vbertas, opulentia, vires, et maiestas; repetendus deinde status, qualis sub diuo fuerit Vladislao, quae prima Cosacis rebellandi initia, quae exterorum in rempublicam factiones, studia, ac demum aperta odia, quae Polonorum erga Io. Casimirum fides, obedientia, et quale obsequium, quis in aduersis amor et qualis fidelitas.

Poloniae descriptio.

Polonia igitur toto septentrione prouinciarum vberima, ingentibus terrarum spatiis, inter Balthicum et Euxinum porrigitur mare, bonitate soli praebens omnia affatim, quidquid ad opulentiam, commoditates, armorumque robur audeas desiderare. Pascit frugibus totius Balthici litoris, vbi steriles fundi, accolae Belgae, item Scotos, perustas sole Hispanias, ipsam saepius Italiam, atque adeo orbis Deam Romam exitiosa liberat a fame. Plerosque ex his vestit populos, ingenti lanæ, lini, cannabis, coriorumque copia, boum armentis Germaniam replet, bellatoribus equos, vicinis maribus classes subministrat ¹⁾. E nemore Litvano aut Boruffo nauigatur in Indias, ferro aut plumbo vbique pugnatur Polono ²⁾.

Gesta antiquae gentis Polonae.

Ipsos Polonos bellicosissimos fuisse res eorum gestae testantur, cum inter modica gentis suae initia, ferocissimis collisi populis, victores plerumque euaserunt ³⁾, suumque imperium a maris Balthici litoribus, ad ipsum vsque Euxinum armis propagarint. In vnum posthac cum Lituanis corpus coaliti, domitis crucigerorum armis, qui vtramque hanc gentem, confociatis Germanici imperii viribus, totos trecentos annos accerrime diuexarint. Almam pacem sacri, incognitum antehac sibi bonum, siue otii dulcedine, siue prospera fortuna emolliiti, duras primum, quibus iniuncti steterant, militiae suae leges aspernati, mox multum de pristina dimisere ferocia. Post principum suorum genium sequuti varia fuere fortitudinis fama, sed temporum felicitas effecerat, vt in tranquillo imperii statu, dum omnes commoda pacis auidius sectantur, iam magis opibus, quam praeclare factis essent conspicui, sat habentes, a benignissimis, ne dicam mollissimis principibus, immensis indies, et vsque etiam damnosis augeri libertatum praerogatiuis. Vnde in immanem delapsi fastum, oblici militiae, domi ciuilibus aestuare factionibus, foris hostium expositi iniuriis torpere, aegre Moschorum sustinentes arma, longe lateque in Lituania grassantia, ab altera vero parte, Crimaecis Tartarorum cohortibus ⁴⁾ Russicas prouincias miserrimum in modum dilacerantibus.

Tan-

1) In manuscripto, haec verba, incuria, credo, atque ignorantia librarii, continentur: boum armentis Germaniam replet, bellatores equis, subministrat et in viciniam totius exercitus classes, quae cum inter se discrepantia sint, mutanda duxi.

2) Auctoris tempore, quae de Polonia dixit, vera fuere et recta, nunc autem rerum facie mutata, non omnia sine vlla exceptione credenda. Iam non Polonia classes vicinis subministrat, hoc est, iam non exteris tam stupendam lignorum ad aedificandas naues copiam suppeditat, iam non amplius alios populos vestit, ipsa vestitur ab exteris, suas contemnens opes, peregrinas, incrementum. Qui rectam Poloniae eiusque diuturnam cognitionem capere velit, legat P. Gabr.

Rzeczyński S. I. Hist. nat. cur. Reg. Polon. vel huius libri recensiones in prima et seq. part. Bibliothecae Varsoviensis Tom. I.

3) In codice, quo ex bibliotheca Zalusciana usus fui, loco plerumque euaserunt, scriptum est semper euaserunt, id quod Radawsko, historiarum Poloniae bene perito, minime imputandum, qui bene scituit veteres Polonos non semper victores euasisse. Sed librarius vel alius credidit, magnam se rem fecisse, si in gloriam gentis suae mentitus fuerit.

4) Pro verbo cohors semper in manuscripto horda adhibitum, cum autem auctor non de horda Tartarorum, id est, vaccis praegnantibus, sed eorum militum cohortibus seu congregationibus, verba voluerit facere, vocabulo, hoc in sensu, barbaro malui abstinere.

Tandem optimo reipublicae fato per electionem Stephanus Bathoreus dicitur Poloniae Encomium Rex, ingentis animi princeps atque indolis, regio dignissimus fastigio, virtute nulli hero Stephani. um secundus, cuius magnanimae actiones tantum in animis incolarum valuerunt, vt omnes subito principis stimulat exemplo derefari ignauiam, luxum aspernari, duci honestate, animos in praeclara assurgere, nobilitate fortia confestim spirante consilia, et intermortuae laudis flagrante desiderio. His animis conuersus in hostem, facile triumphantem de Lituania Moschum, magnis vltum cladibus, continuis fractum victoriis, recuperata Liuania, inque intima suarum compulsum solitudinum; ad pacis vsque redimendas coegit conditiones. Parte vero ab altera adeo Tartarorum infestam repressit audaciam, vt gens immanissima commouere se hoc imperante non auderet. Nouum Sarmatico orbi felicissimum iubar inuexisse visus est, restituta genti armorum pristina gloria, hostili vindicata iniuria, prolato in Lituaniam imperio, eiusque meliori per orbem asserta existimatione, sui vero nominis vera et sincera in animis mortalium laude propagata. Tum ad ciuilibus regiminis formam componendam conuerso studio, positus in inuidiis et liuore, Maiestatem Regiam egregie tutatus est, exemplo omni futuris posteritati, imperantis auctoritatem cum quantacunque populi libertate, dum adsint apud prudentis, optime conuenire posse ⁵⁾. STEPHANVM sequutus est SIGISMUNDVS eius nominis TERTIVS, Sueciae Rex, magis spectatus, pace, quam bello, princeps, quod inuitus semper gessisse obseruatus est, omne tempus fallere solitus inter Citharoedorum canentiumque choros, quod rarissime principi, et non nisi in summo otio agenti concedunt politicorum leges ⁶⁾. Saltus enim regum, mors est non raro subditorum. Nota magis sunt, quam vt meo calamo memorari queant, illustria Sigismundi III infelicitatis Sigismundi exempla. Amissa imprimis Suecia, nutantes toto biennio Poloni, Moschorum imperium ad III infelicitate partum felicitate, stupenda amissum nescio cuius focordia, auulsa deinde a corpore regni per Gustauum Adolphum Liuania, mox pessundata per eundem Borussiam, bini in Moldauia amissi exercitus, turbata per Osmanum Polonia, polluta decies et amplius per Tartarum Podolia, neglectae occasiones submouendae eorum damnosae vicinia, cum saepius illi contra Ottomannum tumultuarentur, et se suaeque certissimis vadibus offerrent ⁷⁾.

Sigismundo successit Vladislaus, eiusdem promogenitus filius, Caroli archiducis Austriae Stiriaeque principis filia Anna natus princeps felicissimus, si per ipsos licuisset Polonos. Supplicem ille ad pedes Michaelis Federowitz, magnum Moscouiae ducem, Astrachanensem Vladislai et casanensem regem potentissimum, veniamque iniuncti belli deprecantem habuit. Sola armorum ostentatione sui que nominis fama Amurathum orientis caesarem terruit. Liberavit a

A 2

Sueco-

5) STEPHANVS BATHOREVS certe et magnanimus et validus fuit rex, et longe clariora forte gessisset facta, nisi inuenerat mortem in magni reipublicae damnum, dicunt scriptores, dato ei veneno, quod vix credendum, verisimilius ex morbo acuto non recte a medicis tractato, obisset. Anno enim aetatis quinquagimo quarto, imperii autem vndecimo, die 12 Dec. A. 1586 viuere desinit, nullis ex ANNA vxore Sigismundi I filia, relictis liberis. Caeterum STEPHANVS exemplo est, quam salutare sit reipublicae, si rex prudentum, doctorum, et bene de patria sentientium consiliis vtatur. Omnia enim tunc belli ducis tum cancellarii supremi consilio fecit, qui etiam, quantum fieri potuit, Polonorum regi conciliavit beneuolentiam, exceptis Zborouis.

6) Male hic auctor politicorum leges, principi rarissime et non nisi in summo otio agenti canentium choris interesse permittentes laudat. Primum non hominis umbratici est definire, qua ratione princeps animum continuo reipublicae curis obrutum recreare debeat, deinde crebrior principis ad audiendos mulicos praesentia non officit laudabili reipublicae gubernationi, id quod vel vnicum Regis Borussorum hodierni exem-

plum, non tantum mulicos saepius audientis, sed et sua ipsius manu quam absolutissime tibi transuersis canentis, satis refutat.

7) Auctor quidem quae infelicitet gessit SIGISMUNDVS III memorat facta, praeteriens ea, quae bene fecit, tam domi quam foris. Non sua culpa Sigismundus Sueciae amisit regnum, sed religio in causa re vera erat. Ob spem enim regni Poloniae tempore obtinendi, principis religionis catholicae ineunte aetate fuerat imbutus, id quod Succorum ab eo alienauit animos. Inde bella cum GUSTAVO ADOLPHO, Sueciae rege, Sigismundi loco electo. Qui deinde in rebus status poloni versatus, optime scit Poloniae reges non agere semper posse secundum necessitatem, ideo neque culpam malorum euentuum is imputari debere. Exemplum est, vt vnicum tantum adferam, victoria Kirchholmenis, qua uti melius Sigismundus potuisset, nisi Polonorum vetasset discordia. Sigismundus mortuus est ex apoplexia d. 30 Apr. A. 1632, anno aetatis sexagesimo sexto, imperii autem quadragésimo quinto, relictis ex Anna coniuge, Caroli archiducis Austriae filia, Vladislao Sigismundo, ex altera autem coniuge Annae sorore Constantia, Ioan. Casimiro, Albrechto, Carolo Ferdinando, Alexandro Caspelo et Anna Catharina.

Suecorum iugo Borussia, liberasset et Liouoniam, si Poloni bellum magis securum, quam incertam elegissent tranquillitatem, Deo quasi sic permittente, ut per incognitos Austriacae hostes, et tunc in Polonia victores Suecos exagitaretur Germania, quos tunc vno praesidio, si decertare voluissent, deleuissent Poloni. Altam deinde sub hoc glorioso principe quatuordecim annorum Polonia nobilitas domi agebat pacem, et, ut in otio fieri videmus, in luxum opesque plerique immersi, non pacem modo, sed inusitata et incognita quadam velut felicitate, totorum caeterorum regnorum turbidam secure despiciebant, tacitoque saepe vacillantes reuulsos Europae cardines et aegre criminum poenarumque sustinentes pondus mirabantur sensu: Sed non diuturnum tantae felicitatis habuit spectaculum orbis, Vladislao enim terris erepto, coelo recepto, tanquam iisdem fati Polona succubisset felicitas, omnia in pelius deinde sublapso sunt, adeo fallax quies sopore haud procul lethargico, mali semper necesse sit praefata munimentis 8).

LIB. I. CAPVT II.

SYNOPSIS.

Describitur Borysthenis fluius, Borysthenisque accolae Cosaci. Illorum prima origo et origo militiae. Fit deinde ad Christianos principes adhortatio. Irritatus chmuhucius a capano. Origo illorum litis, una et malorum. Primus rebellis chmuhucius, cuius rebellionem dixit caesus per eos dies crudelissime fustibus filius.

1648

Borysthenis
descriptio.

Anno itaque millesimo sexcentesimo octauo super quadragesimum, regni et simul felicitatis Vladislai decimo sexto, primi omnium tumultuari coeperunt Borysthenis fluii accolae vulgo Cosaci dicti. Rem altius de famoso Borysthene fortitudineque Cosacorum in gratiam exterorum repeto. Borysthenes septentrionis fluiorum celeberrimus, ex paludinoso Moscouiae emergens nemoribus, ab ipso Smolensco iam nauigabilis, amplissimas albae Russiae emensis provincias, plurimis auctus fluiis, magna vndarum mole tumidus, Kiouiam, famosissimam quondam Russorum aluit metropolim, inde in vastissimum camporum effusus pelagum, qui Tartarorum iniuria nulli habitabiles, inter Russiae, Daciae, Scythiaeque conterminas gentes, iam Tauricae Crimeae propior, quam a iuris Poloni determinat limite, in loca saxosa, ac prominentibus scopulis aspera, fremebundus inuehitur, per ea dum enititur, locorum iniuria putares irritatum, tanta vi ac vehementia disruptis late rupibus, subruptis montium iugis, per saxea, nec Nilianis dispares, voluitur cataraetas, et inde plurima aquarum effusus mole, ac summo impatientique delapsus impetu, depressiores nactus locorum tractus, eos in multiplices scindit alueos, ac immensa planitie inundata, magna fluiorum multitudine, qui eo humiliorum locorum situ inuitati certatim vndique, qua ex numerosis Moschorum desertis, qua ex vicinia confluunt Tartaria, inter restagnantia aquarum diluua, ac multiagos fluminum euripos mille molitur insulas, mille circumfluos ostendit absconditque colles, vario inter paludinosas voragines ludentis naturae artificio, ac diuerso terrarum vndarumque ingenio, dum insularum alias asperari scopulis, alias densissimis sylvarum innumbrari, has laetis luxuriare pascuis, plurimas sterili cuneo, ac multa imperuias arundine squallere aspicias. Paucae inter has dum commodissimo in modicos colles assurgunt situ, imperare caeteris illarumque aequissimo iure reginae esse videntur, in satis amplas porrectae planities, nec saxis asperae, nec illuuiem metuentes, quantuncunq; capaces populi, vicinum, lacus Ilmani, rectius maris Euxini ostium dixeris, despectant sinum, ea locorum a naturali situ firmitate, ut paucis propugnantibus, nulla humana vi sint expugnabiles, ea vndarum commoditate, ut totius orbis nauigia securissima complecti possint statione, eo demum naturae beneficio, ut nec famem, quae omnium quidquid sub sole firmum est, validissima est expugnatrice, adeo metuant, affluente a propinquo mari incredibili piscium copia, quae dum ad illam dul-

8) Vladislai IV, felix ille Poloniae rex, de quo auctor quaedam infra memorat, diem obiit d. 20

Maji A. 1648, anno aetatis 53, imperii 16, nullis liberis relictis.

1648

dulcium aquarum ingentem vim conferunt admiranda proferat multitudine, inter illos innumeros insularum euripos, capturam praebet toto terrarum orbe aequae facillimam ac copiosissimam. Sed quod rei caput est, cum per illud maris ostium, Ilmanum nuncupatum, securissimo nec minus cominodo in ipsum Euxinum descenderis cursu, adeo prona et compendiosa in penetralia Turcici imperii, ipsamque urbem Constantinopolim est nauigatio, ut ei fauentibus velis, vel remigum auxilio pauci admodum dies sufficiant, nullis cursum intercipientibus insularum, vel molestis promontiorum obicibus, sed aperto ac liberrimo mari, vnico a septentrione ventorum flatu, in ipsam ferente Propontidem.

Stante Graecorum imperio, saepius hinc Russorum populos clasibus modicorum nauigiorum quinquaginta circiter virorum capacium, quales etiam nunc Cosacis construere mos est, illas oras infestasse legimus. Redactis posthac sub Polonorum imperium Russiis aliis prouinciis, Poloniae regem Boleslaum, Imperatori Graeco, Turcorum armis conflictato, ea ipsa nauigatione, auxilia magnamque com meatu vim submisisse Poloni annales prodiderunt. Ingraentibus posthac in illam viciniam feralibus Tartarorum cohortibus, atque omnia longe lateque pessundantibus, illa loca deserta iacere. Polonis non multum de possessione littorum maris sollicitis, Tartaris etiam suo genio campestris sectantibus, donec, cum illi nullum in penitioribus Russiae praedandi finem facerent, assidueque incursionibus miseram gentem diuexarent, ex plebe Russica incolarum aliqui, omni spoliati fortuna, nec vsquam tuto consistentes, extrema inopia ac assiduo hostium conspectu audentiores facti, cum praedandi vicissim consisterent societatem, egregio ausu illa, de quibus agimus, infedere loca, fabricatisque subito opere nauiculis, qua piscando, qua ex vicinis itidem praedas agendo Tartaris, vitam tolerare, mox rem etiam augere coeperunt, illa locorum opportunitate, atque lemborum beneficio, dum quo volunt ad praedas improvisi aduolant ac reuolant, in suis lustris tutissimi aridente successu, non deficientibus sociis, quorum aucti numero, dum iam regi latibulis nec possunt nec volunt, ex casibus crescente audacia, locorumque agnita firmitate, praecipuam deligunt insulam, ac ipso firmissimam situ, additis operibus faciunt inexpugnabilem, iamque latrocinio in militiam conuerso, bellorum illis arcem futuram. Tunc militares inter se dicere leges, munia belli partiri, ducem sibi legere, omniaque secundum formam iusti componere exercitus, quo freti vltro iam captatis occasionibus excurrere in hosticum, populari mapalia, ferro flamma itidem fauere, sed maxime redeuntes ex populatione Tartaros, circum flumina praesertim traiectione inuadere, ac saepissime magna spoliolorum parte exuere, neque hoc contenti, sed antiquorum Russorum exemplo struere classem exorssi, atque tentare maria ausi, cum ingenti praeda ditati inter populares comparuissent, exemplo plurimum tuere, eandem licentiosae militiae, qui ex nunc Cosacos se dici volebant, amplecti fortunam.

Represso aliquantisper tanta ratione impetu Tartarorum, ea potissimum Russiae parte, quae Borystheni vicina est, multum Russiae nobilitate fauente hominum coepris, atque hac rerum occasione, rursum suas in illis locis, quae ad vastas iam recederant solitudines, restaurante fortuna, nas, potentioribus praesertim nouas illuc hominum deducuntur colonias, quas cum maxime Cosacorum illa impleret colluies, suamque quasi seorsuam rempublicam spartim per illas Russiae prouincias haberet, in tantum breui tempore aucti sunt, ut cuius hostium formidabiles euaserint. Maxime vero hominum enituit audacia, cum maritimis inescati spoliis non iam furtiuam exercere piraticam, sed aliquot centenis lemborum comparatis, iusta propemodum classe, omnia Euxini maris littora infestare, interciperi nauigia, vrbes diripere, inceptarent, eo saepius deducere, ut dum vicina Constantinopoleos oppida eorum gemunt caedibus, collucent incendiis, ille tam formidandus toti orbi tyrannus, a consternata vrbe hostiles ignes aspicere cogeretur, Turcica classe tanto ingenti nauigiorum subnixi numero, tanto bellico instructa apparatu, nunquam valente illorum represisse aut castigasse ferociam, semper nimia locorum fortitudine in suo tuti Borysthene, semper eximia opportunitate ad inferendas clades expediti. Quae cum ita sint, profecto rem non sine multiplici numinis prouidentia se habere agnoscendum est, cum horum locorum, situs et omnigenae commoditatis intuitu, eam esse naturam voluerit, ut de industria facta esse videatur, ad refranandam immensam illam et tot regnis formidandam ortomanorum potentiam, cum in ipsis hostium haereant praecordiis, nullaque christianorum principum cura conseruantur, admirando suo consilio, fecerit populi, vagam hominum colluuiem ad ea tutanda destinauerit loca. Vnde si reges aliquando Poloniae, alique principes, conuersi in melius, fatorum malignitate sapere voluerint, tutissime, nec minus facillime haec oppugnari

B

barba-

1648 barbaries atque lethali vulnere concidere posset⁹⁾. Consulius profecto et ipsa tunc Polona fecisset respublica, si populos illos praeda toties inescatos, continuis extra occupasset bellis, exposuisset periculis. Ita enim factum fuisset, ut Cosaci nunquam proratisent Polonos, quorum imperium agnoscebant. Hoc vnicum arcanum contra Cosacos fuit, populos alioquin bellicosissimos, haec vnica occulta vis, retinendi in obsequio et amore pronos ad rebellionem Russos, et si casus daretur nihil non ausuros. Docebat et ipsa experientia, non posse Cosacos bellicosos torpere ac in otio viuere. Quotiescunque enim aut combustis nauculis, aut opposito exercitu prohibebantur a ducibus Poloniae tentare mare nigrum, toties dicto citius vlturi iniuriam, conscripto in momento formidabili exercitu, Polonas adoriebantur vires, donec extructo magnis reipublicae impensis Cudacensi fortalio, deleroque paulo post terno illorum potentissimo sed rebelli exercitu, quiescere ad tempus coacti sunt, semper attamen insensu Polonis propter ademptam praedandi licentiam. Erexerit alius illorum offensos in Polonos animos mandatum Vladislai regis, quo iubebantur paratis sexcentis nauigiis Euxinum tentare mare, rectaque petere ipsam Constantinopolim, dum interim rex potentissimo stipatus exercitu terra properaret ad euertendam Ottomanorum monarchiam, quae toti orbi seruitutem minabatur, dum Venetam inuaderet rempublicam. Sed haec omnia contradicente Polona nobilitate, nullum alium habuere exitum, quam ut, facta ingenti accessione virium, augere nostrum dedignati imperium, iuuare absque proprio sanguinis dispendio socios et amicos, ac de orbe christiano optime meritos, noluerint Venetos, quin potius turpi, nec minus exitioso quam aeternum pudendo consilio, in proprium verterent iugulum Cosacos, aduersarum rerum fidelissimos semper contra quosvis hostes milites, et quibus, si leue numeraueris stipendium fideliores non inuenies, praesertim contra barbaros Ottomanos. Haec igitur arma, quae barbarorum cruori dedicata fuere, volentes experti tunc sunt Poloni. Hinc enim mala vndeque confluentia, hinc bellorum civilium prorasis, hinc prima mali labe, haec causa sequentium malorum, et, ut propius radicem attingam, profunda Poloniae pax luxuriam pepererat, quam superbia, contemptusque numinis diuini exceperit, his accessit ambitio, et inuidia procerum per magna auorum atavorumque trophaea pro nobilitate scilicet sua magnos spiritus gerentium. Haec vitia perdidere rempublicam, et super omnia diuina prouidentia, quae, ubi scelera nostra vleisci, fortunamque mutare constituit, prudentiam adimit, ac consilia corrumpit. Eodem ferme fato Romana libertas, pari quoque ratione Carthaginis quondam cecidit maiestas¹⁰⁾.

Chmielnicius irritatus a Koniecpolio Origo litis et malorum.

Accidit tunc et casus mirabilis in priuati BOGUSLAI CHMIELNICII capite, qui dispositam et ad rebellionem pronam tanto magis accendit Russorum multitudinem. Praedictum is habebat haud procul cherinio, quod vehementer Czaplinius, Koniecpolskii miles et famulus ambigebat ab hero, acrius accusato apud dominum Chmielnicio quasi rebelli. Citatus a Koniecpolskio Chmielnicius comparuit traditusque vinculis diu haesit in carcere, donec SOBIESKII Palatini Russiae, aliorumque magnatum liberaretur intercessionem. Familiaris enim hic magnatibus fuit, ipsique VLADISLAI regi optime notus, scilicet cuius opera instante Ioanne TIEROLI, legato Veneto, maritimam illam Cosacorum classem educere meditabatur VLADISLAVS, et eduxisset procul dubio, si tunc per ipsos liquisset Polonos. Ita est, bene coepris aliquando male obstaré. Liberatus e vinculis Chmielnicius, iniuriaeque acceptae a Czapl-

9) De mortuis nil nisi bene, ut aiunt, dicendum, me autem, editorem Rudauscii, reprehendet prudentum forte nemo, si male feram, eum dixisse, si reges aliquando Poloniae conuersi in melius, iurum malignitate sapere voluerint, quasi homo vmbaticus melius regnandi consilia, quam Poloniae reges, intellexerit. Ipse etiam auctor contradicere sibi videtur. Credidit enim Cosacos oppositum Christianorum propugnaculum, ineptum

10) Multi iam eodem fere verborum tenore interitum reipublicae Poloniae praefagire non dubitarunt, sed ii forte fuere, qui non recte vices Poloniae absconditas, exterorumque regum rationes politicas Poloniam attinentes intellexerunt. Deo gratiae agendae, quod huc vsque homines

igitur faisset, sae potuisse fieri, si lethali vulnere a Polonis inflicto concidisset. Vmbatici homines sacpisime in mureo, nullo rerum usu sabbati, melius quam principes, quorum arcana consilia nequitiam capiunt, sapere sibi videntur, et inde tantos vera eruditione indignos spiritus capiunt, ut reges nimis petulanter vituperare non dubitent.

isti fatidici falso spiritu adflati vaticinati fuerint, velique Deus ut eorum oracula nunquam impleantur. Ex inuidia quidem procerum multis in rempublicam manant mala, sed si de interitu reipublicae ageretur, certo prompta inter eos speranda concordia.

Czaplino nimium memor minabatur eidem, iamque sui minime securus casidem pileo abscondebat, loricaque veste superinduta mentiebatur. Cum ecce quadam die insperate ambo Czaplinius congregiuntur, priorque Czaplinius nudo aduolat ferro vultu minaci, quod Chmielnicii facie casside recto allidit capiti, eluso in hunc modum Chmielnicius ictu, vertit et ille in Czaplinium habenas, Czapliniique famulos, quos tres secum adduxerat, sed illi tugam non pugnam animo volentes victori euadunt Chmielnicio vna cum domino. Res relata Koniecpolskio, qui instante Czaplino, Chmielnicius, ut perduellem iterum in ius vocat ad suum tribunal, addit minas ni comparuerit. Ast Chmielnicius edoctus de pessimo Koniecpolskii in se affectu, ac certissima, si comparuisset, nece, recta Crimum in Tartariam abiit, ibique ISLAN GERET, us supplex in magni Crimensium Chani aduolutus pedibus misericordiam orabat, et ut sibi afflicto, totique Tartariae Rustiae populo succurreret, precabatur. Gratiissima fuit Chano Chmielnicii in Koniecpolskio senum quaerela, qui superiori anno praedas agebat in Tartaria. Redux itaque in Rusiam cum certissima auxiliatorum spe, Chmielnicius auctor fuit Russis, ut de libertate cogitarent. Igitur signo dato trecentis primum mox sexcentis auctus pilatoribus, diu vesanis mentibus agitatum contra Polonos rebellionis scelus, tandem secundo tempore, ab vltima illa septemtrionis erupit specula. Accendit vehementius furentis Chmielnicii paternum pectus fustibus crudelissime per eos dies, iussu Koniecpolskii, post virgarum verbera, occisus filius, parentis innocentis victima, quam ferociae suae immolarat Czaplinius. Itaque non amplius gemitum tenens Chmielnicius sollicitato libertatis spe populo Russiae, specieque religionis, cuius summa apud illum populum ratio ducitur, totam illam ad Borysthenem oram suo exemplo commouit, nec cunctanter ad primos rebelles ab vrbibus caeterisque Russis descitum est. Aderat ipse, toties seditionis fax, vmbaticusque principio, mox iusti exercitus dux Boguslaus Chmielnicki, exiguu oppido, ut creditum, in Russia natus, in seditionem procliues animabat, in summa, saeuitia quasi virtute utebatur. Nam quid atrocius vno eius edicto, cum omnes, qui in Russia forent Polonae gentis homines, summo scelere per summum nefas interfici iussit. Tum quidem domus nobilium, templa et atae, humana omnia atque diuina iura violata sunt, atque hic terror vltiorem ei aperiebat regionem. Caeterum is breui mangonum et lanistarum dux, nouusque Tamerlanus suorum Cosacorum ac gregariorum fauorem nactus, ad praecipua oppida Russiae, non vno praetextu diuertit, magistratus hilariores monens, ne publicam libertatem religionisque curam finerent prodi, pessimis nobilium consiliis, infestari Russiam, meminissent se rege sub vno, non sub multorum tyrannide esse, plura his addita, quibus in misericordiam Russorum flectere animos, aut in metum. Cum his verbis incitatos videbat, quasi familiaris agens, imperfectum aliquid inter suspiria vel publice vel praecipuis in aurem loquebatur, ut pia sollicitudine plura promittere videretur, quam quae auderet euulgare. Pergrate accipitur nuntius, auditaque communi omnium applausu tuba, bellicum canens. Grates habitae Chmielnicio ex suscepta causae protectione acclamatumque est vniuersa in Russia, Chmielnicius patriae patrem, religionis Graecolchismaticae restauratorem, pristinaeque libertatis esse assertorem. Tali ratione in apertum bellum rebellio ebullit. Sic viro in omnes fraudes expedito dolus. Sic hamus ad capiendum populum. Sic cura tristi omnem nobilitatem exosi sunt publicae pacis turbatores Russi, securi canentem firenem Chmielnicius. In hunc modum animis iam armisque paratos monet propediem ad vexillum et auxilium Russorum adfuturos Tartaros, quos ille iam antea velut ad paratas epulas in Rusiam euocabat, cui prouinciae iam dudum, ut dixi, inhiabant Tartari. Ostendebat e longinquo terram promissam et promittebat praedam fore victoribus. Haec tanta promissa, hae oblatae vires, haec verborum lenocinia, prouinciae iam ante totum in bellum rapuere Russiae populum. Ita qua parte Circassiam desertaque loca Polonia spectat exorta est seditio, vindicauitque se in libertatem gens sua loco, quae syluis circumasperis Ponto Euxino tenui duntaxat freno, desertisque locis parte ab altera clauditur.

1648

clauissem secretiori epistola, qua vehementissime conquerebatur pro veteri sua cum eo consuetudine nobilium Polonorum effraenatam in subditos Cosacosque licentiam, ac dictu incredibilem eorundem tyrannidem, tantorum mortuum subsequataeque cladis causam fuisse. Addebat propriam quoque sibi, non ita pridem illatam iniuriam a Czaplino, famulo Alexandri Koniecpolskii, supremi regni vexilliferi, defuncti exercituum generalis filii. Occisum clamitabat filium, vitae suae insidiatorem asserere Czaplinium, erepta conquerebatur bona, tandem precabatur, fauere velle partibus afflictorum apud serenissimam maiestatem, totamque rempublicam, cum difficile sit viuere cum illis, qui modum nesciunt in imperio.

* * * * *

LIBRI I. CAPVT IV

SYNOPSIS.

Regis Vladislai mors, quam comitata sunt prodigia. Eundem posthuma laus. Polonorum ex obitu regis moestitia. Varssianae i primatue regni indicitur conuocatio, cui adfuerunt variorum principum legati. Reversantur deinde totius conuocationis interregni acta. Cosacorum legatio et querelae. Polonorum responsum.

Mors
Vladislai IV
d. 20 Maji

Medio itaque Iulio Chmielnickii legati Varssiam perueniunt, in itinere iam de regis certiores obitu, quippe qui XIII calend. Iunii Meritii in magnò ducatu Lituaniae febri correptus maligna dirisque calculi tormentis paulatim consumptus iam antea, nonotandem, critico scilicet die in gallicantu iura mortalitatis exsoluerat, et ex caduco hoc ad beatorum procul dubio, omnibus munitus sacramentis, condito insuper testamento, regeque Sueciae Ioanne Casimiro Poloniae principe fratre suo nominato euolauit sedes, anno aetatis suae quinquagesimo tertio, regnorum Poloniae decimo sexto, Sueciae decimo septimo anno. Mortem eius insperatam clara coelo terraque signa comitata sunt. Paulo enim postquam aegrotare coepit, visus est in coelo Varssianensi cometes, initio non admodum illustris, sed qui suberescente morbo per eadem incrementa lucem intenderet, donec verso in Sigismundi III a Vladislao erectum Colossum ferali crine, qua hora Vladislauus viuere, ille videri desit. Nec illud admiratione caruit, visos tunc fuisse in aere duos equites secum decertantes, vnum hastatum, velitem alterum, fistulam ferream igniuomam oblongam gestantem, manifesti cruentique belli, manifestare vera cruentaue prodigia¹³). Corpus regis quarto ab obitu die loculo inclusum honorifice Meritio Varssiam delatum est, comitantibus illud STANISLAV de Buzenin PSTROKONSKI episcopo chelmense, administratore abbatis Tinecentis, altero Casimiro LEONE SAPIENHA, magni ducatus Lituaniae pro-cancellario, Slominensi, Wolminensi, Luboszanensi capitaneo, vidua moesta operiente regina, quae tunc miris conflictata morbis Vilna Varssiam recte redierat. Inere deinde in occursum ferali pompa senatores, exceptumque perhonorifice cadauer in principe basilica, diuo Ioanni baptistae sacra, deposuerunt.

Vladislai
laus posthu-
ma.

Atque ita supremum diem impleuit Vladislauus a rebus feliciter gestis cognomento magnus. Decem illi bella pro patria atrocissima cum hostibus Poloniae fuerunt, quinque tantum triumpho. Basilium Szuiscium magnum Moschouiae ducem, vna cum Ioanne et Demetrio fratribus bellicae duce incensore Sehino quis crederet ad incitas redactus? Pateris Sigismundi III auspiciis vix primam aetatem egressus vicerat paene puer, victorique praemium, post captum vinctumque Szuiscium, et in triumpho Varssiae ductum, vniuersa

13) Sacra me impedit christianum scriptura, vt omnia plane reiciam prodigia neque facultas nunc suppetit inquirendi, an eo tempore cometa in coelis apparuerit. Hoc certum esse videtur, vniuersi conditorem, ob vnius hominis licet re-

gis mortem non mutare velle naturae, quas semel constituit sapientissime leges. Valde cauti in venditandis nostris temporibus prodigiis esse debemus, si physicorum deificationi nos exponere velimus.

1648

uersa cessit Moschouia, quippe ab ipsis Moschouiae proceribus ac populis in magnum ducem Moschouiae, Astrachanensem et Celsanensem regem caeterarumque prouinciarum legitimum dominum, victor Vladislauus electus et pronuntiatus fuit. Sic molestum diuturnumque in Moschouia absoluerat bellum, et quid praemium videbatur, gradus fuit ad noui decoris auctoramentum¹⁴). Actum id sub annum domini millesimum sexcentisimum decimum. Non multo post potentem ac sexcentis hominum millibus superbum Osmanum Asiae tyrannum inmanissimum, vniuersae Europae seruitutem minitantem, in ipso limine Poloniae, virtute ac felicitate sua oppressit, et ad pacem petendam coegit. Gesta haec anno millesimo sexcentesimo vigesimo primo. VLADISLAV autem summi loco triumpho GREGORIUS sanctissimus eius nominis decimus quintus festum Polonis diem celebrare iussit. Tertium bellum feliciter cum rebellibus Suecis in Borussia victor gessit Vladislauus, paterno tandem iussu tantillum in Suecos arma suspendit, donec vel illi desiperent, vel iste sui iuris efficeretur imperator. Romam inde profectus Roma magni, viuente patre, attulit titulum, nec multo post, satis functo Sigismundo III, liberis ordinum vtriusque gentis electus suffragis in regem Poloniae inauguratur Cracouiae. Peracta coronatione statim castra moueri imperat, Moschouamque ingreditur armata manu, iter per glaciem et riuos, per rupes et aggeres oppositos, per angusta vallium, donec oblesum Smolenicum teneret exercitus. Est autem Smolenicum vrbs Moschis et Polonis contermina ad Borysthenem, natura pariter et arte munitissima, quodque claritudinem addit, turribus et vastissima arce famola. Hanc anno Christi millesimo sexcentesimo trigesimo tertio Michael Federowicz, illegitimus Moschouiae dux oblata a Polonis pace sprete ruptis quatuordecim annorum induciis exercitu Moschouitico circumuallauerat, exoticisque artibus expugnare nitebatur scutum imperii Poloni, sed frustra. Cecidit in irritum totus quantus fuerat septem annorum apparatus, atque Moschorum potentia, in nihilum tot nationum redactus exercitus, supplici ad pedes Federowicz miseretur Vladislauus, regum principumque volubilem altius considerans fortunam. Accidit haec Moschorum clades circa annum millesimum sexcentisimum trigessimum quartum. Eodem anno territus sola armorum ostentatione AMVRATHES, qui OSMAANI patris ibat vltim in iurias, incensore quodam ABASSI Bassa nuncupato. Liberata tandem a diuturna Suecorum tyrannide Borussia, pulsus regnorum famelicus Gustauus Adolphus, Suecorum rebellis rex trans Albim et Salem flumines, eoque modo restituta est Borussia diuitiis, impluridini, fertilitati, commerciis, qualis et quanta fuerunt ante belli primordia. Septimum illi bellum cum rebellibus Cosacis pro patria fuit, de quibus simplici oratione contentus, satis duxit inquiri in auctores scelerum, nec triumphare ex subditorum exhausto sanguine. Tria reliqua bella cum immanissimis Tartaris feliciter gessit, nec de iis vnquam triumphauit tanquam de praedonibus et publicis christianitatis latronibus. Magnum adhuc aliquid volentem animo, medium inter arma, quibus regi debuerat, decies victorem, quinque triumphatorem, augustum Poloniae Regem, felicem Sarmatiae Monarcham, VLADISLAVM inquam magnum, insperata mors oppressit, ad cuius tunc tristem famam multi procerum Varssiam metu et horrore percussi confluerant, aderat et ipse MATTHIAS LVBSKI aetate grauis, quippe qui iam septuagesimum sextum excefferat annum, Archiepiscopus Gnesnensis, legatus natus, regni primas, ac primus princeps, cui soli tunc incumbit subire vices dirigendorum consiliorum extincto rege, ac expiatis sacris pro anima defuncti, cum senatoribus, qui in aula frequentes aderant, deliberatione instituta de prouidenda securitate interregni, publicari fecit, sub nominis sui titulo editum, quo regis mortem, omnibus ordinibus regni denun-tiauit, eodemque edito praefinuerat diem, medium scilicet Iuhum publico Varssiae nouum conuentui, conuocationem ordinum vocant, vbi de loco et die electionis noui regis designando deliberarent, ac prouiderent interim securitati publicae.

Itaque illuxerat conuocationis tempus, XVI scilicet Iulii dies, ad quam tota Europa lectissimi conuenerant regum principumque oratores, quos haud mora amplissimo regni

C 2

Vladislai
mors publi-
carum nobi-
litati.

Varssiae
indicatur
conuocatio
Polo-
nis dies

14) Moschi non aliam ob causam Vladislauum, illo tempore principem, magnum Moschouiae ducem eligerant, quam vt iratos Polonorum sibi placerent animos, simulque hac ratione pseudo Demetrii frangerent vires, ipsi autem interim, duobus inimicis antea vexati, se iterum refice-

rent, putantes, destructa prius pseudo Demetrii fortuna, se facilius deinde posse resistere Polonis, id quod etiam euentus comprobauit. Magis igitur fuit Moschorum stratagemata, quam vt vera animorum intentione Vladislauum principem eligere voluerint.

1648
Variorum
principum
ad rempu-
blicam Po-
lonorum
legati.
Litterae Fer-
dinandi III
Romano-
rum caesa-
ris.

Poloniae senatui suo quemque ordine coram introductos, per vices et stata tempora excipere placuit. Reddita inprimis sunt augustissimi FERDINANDI III Romanorum imperatoris, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiaeque regis ad rempublicam scriptae litterae, quarum haec est summa.

Ferdinandus tertius Dei gratia Romanorum imperator semper augustus, reliqua.

„Luctuosum de obitu serenissimi quondam VLADISLAI regis vestri, consobrini Nostri, et Fratris amantissimi, gloriosae memoriae nuntium fama iam ante ad Nos pertulerat, quam Nobis vestra octava proxime elapsi mensis datae traderentur. Iamque adeo honorabilem Nostrium et sacri Romani imperii fidelem dilectum Franciscum de Lisola, confiliarium Nostrium residentem in Polonia destinaveramus, inclyti illius regni et magni ducatus Litvaniae statibus et ordinibus, quam ex acerbo illo casu dolorem concepisse, mus, simulque quo studio conseruandae ac propagandae bonae vicinutatis, amicitiae et foederum hactenus tam sancte et religiose cultorum teneremur, explicaturum, prout ex eodem coram vberius poteritis percipere. Interim autem huic a maioribus hausto traditoque et proprio affectu Nostro confirmato, adhaesitque studio erga inclytum illud tam coniunctum Nobis regnum, inhaerentes, id vnice vouemus, vt prudentia vestra talis in defuncti optimi quondam regis locum propediem eligatur successor, ex cuius virtute non minus Nos et christianus orbis vniuersus praesidii, quam illud regnum capiat solatii. Qui diuturnam regno vestro tranquillitatem optamus, singulosque vestrum beneuolentia et gratia nostra caesarea complectimur. Datum in arce Nostra Lincensi, altera die mensis Iulii Anno M DC XLVIII. Regiorum Nostrorum Romani XII, Hungariae XIII, Bohemiae XXI anno.

Sequenti mane christianissimi Galliarum et Nouarrae regis, Ludouici XIV extraordinarius ad rempublicam Poloniam legatus, illustrissimus vicecomes Darpaion, nomine sui potentissimi Europae regis ita petorauit:

Galliae regis legati
ad senatum
oratio.

„Illustrissime princeps ac primas regni, Reuerendissimi et illustrissimi Senatores et ordines serenissimae reipublicae et magni ducatus Litvaniae, Domini et amici obseruandissimi!

„Ad aspectum huius augustae coronae horrescit animus, atque in sermone penitus abducitur locum admirationi cessurus, re vera cum video, quae memorantur de antiqua illa Roma, vbi tot reges quot senatores videbantur. Hinc illud mihi contemplandum occurrit, quantum fuisse illum necesse sit, quem tam augustus senatus pro capite habebat, et qualem illum, quem tam egregius et augustus senatorum et nobilium coerus in regem elegerat, ipsique libentissime parebat. Desit tamen, proh dolor, viuere magnus ille Vladislaus IV, dignissimus rex Poloniae et Sueciae, infidelium terror, christianae fidei propugnaculum, fidissimus Galliarum amicus, nostrique ordinis splendidum futurum ornamentum. Hinc luctus vniuerso equitum ordini suboritur, hunc Polonia, hunc Gallia, hunc omnes christianissimi desunt, ipsimet desendi. Soli Tartari laetantur, et soli emolumenta capiunt. Aequum esset igitur, vt, quotquot sumus christiani, communi simul impetu in eos irruamus. Mentem sequor christianissimarum maiestatum, quae iusserant, vt offerrem illi magno heroi omnem illorum opem, si forte tranquillitatem huius regni Tartari perturbarent, nec propensissimus christianissimarum maiestatum animus, illos passus fuisset limites, nisi sibi eosdem praescripissent prudentiae serenissimae huius reipublicae intuitu, quam probe norant, illius magni monarchae, ad ardua quaeque suscipienda promptissimi principis molimina moderari, cuius quidem mors inopinata hunc mihi praeripuit honorem. Licuisset mihi cum ordine regis mei domini, tenerrimos suae beneuolentiae affectus exhibere, quos Excellentissimus dominus legatus, vicecomes de Bregii vna mecum offerimus excellentissimis et reuerendissimis dominationibus vestris, atque ita expressis serenissimarum maiestatum mandatis satisfacimus, et intumato mihi proprio ore, desiderio huius tanti ministri eminentissimi cardinalis Mazzarini, sub cuius ductu feliciter adeo res Gallicanae geruntur: qui, quantum nostri generosissimi principes armis, tantum ipse consilio effecit, vt Monarcha noster et foederatus amandus et in tenera licet aetate hostibus tremendus habeatur, certus non posse se melius

„lius de Gallia mereri, quam si tam generosissimae et bellicosissimae genti Polonae inseruiat.

1648

Postera luce serenissimae Christinae Suecorum reginae ad Senatum datae redduntur litterae, quarum haec summa erat:

„Nos CHRISTINA, Dei gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque designata regina et princeps haereditaria, magna princeps Finlandiae etc. Reuerendissimis etc.

Christinae
Sueciae, re-
ginae ad se-
natum lite-
rae.

„Ex nupero obitu fratris et consanguinei nostri charissimi, serenissimi quondam regis vestri Vladislai IV, gloriosissimae memoriae, in partem moestitiae ac doloris venimus vobiscum, quod tam subito e viuis ereptus sit princeps arctissimo sanguinis nexu et amicis nobis iunctissimus, tempore tum reipublicae vestrae, tum orbi christiano admodum periculoso, vt si vnquam tanti regis visa fuisset vita vtilis ac necessaria, nunc certe vel maxime foret exoptanda. Condolemus itaque omnibus iis quorum interest, et inprimis reipublicae vestrae, de amisso amico, et de amisso rege suo, atque ex animo precamur Deum, vt pro sua diuina benignitate et sapientia, hanc orbis christiani et reipublicae vestrae iacturam resarciat, acceptum vulnus sanet, ac vobis de bono, felice et pacis studio rege prouidendo, amicitiam nostram vobiscum reddat firmiorem ac solidiorem, in commodum et securitatem reipublicae vestrae, totiusque christiani orbis nunc scissi et periclitantis. Haec recte reputantes et simul ponderantes quae ex noui regis vestri electione commoda et incommoda in rem vtriusque gentis Nostrae et communem christianam resultare queant, postquam ad nos relatum sit, vos breui conuenturos pro eligendo et in locum defuncti substituendo rege, non potuimus intermittere, quin literis hisce nostris dolorem nostrum ex defuncti obitu communem contestaremur, et simul explicaremus, quam simus sollicitae, vt is apud vos succedat, qui conseruandis nobiscum pactis et fouenda, firmanda, atque augenda amicitia antecessori suo non cedat, sed iisdem insistendo vestigiis, illum longe superet atque antecedit. Haud equidem Nobis animus est, commisceri rebus ac consiliis vestris, certe nihil actum iri, nisi ex vsu reipublicae vestrae, ac christianae et amicorum, tum ad firmitudinem et augmentum pactorum et amicitiae suae nobiscum. Tamen cum vtriusque nostrum inter sit, quo animo affectuque is sit qui de nouo fuerit electus, id in primis monere aequum iudicauimus, et vti speramus, vobis suffragantibus, licebit, vt in eligendo nouo rege vestro, oculi atque animi in eum ponissimum reflectantur, qui patris nostri die secunda Septembris stilo veteri a 1637 inita atque conclusa firmiter seruet, quae ab hisce aliena emendet, quae firmam plenamque amicitiam impediunt aut remorantur, abstineat et resignet. Quo casu et vos et rex vester sentietis Nos ad omne amicitiae officium genus, vobiscum sincere colendum, intra amicos et vicinos vestros, facile primo loco futuras. Haec vt diligenter moneamus et studiose postulemus, impellit Nos salus vtriusque regni diuturno bellorum aestu haud parum afflicti et attriti, quae restitui ac conseruari, nisi moderatis et pacificis consiliis non potest. Postquam igitur, qui ad reipublicae vestrae fastigium adspirare poterunt, facile primi inter caeteros futuri videntur nuperrimi defuncti regis vestri, fratris nostri agnati et consanguinei charissimi, serenissimi principes CASIMIRUS et CAROLUS FERDINANDUS. Horum causam et desideria vobis quam diligentissime commendamus, tum quod propinqui sanguinis coniunctio Nobis spem ingerat, coniunctionis animi, tum quod ipsorum virtutes Nobis vel maxime sunt laudatae, ad quas vbi vestra prudentia, monita, et auctoritas accesserit, haudquaquam dubitare debere credimus, quin et res vestrae feliciter sint successurae, et amicitia Nostra vobiscum firma et stabilis futura, breui augenda et perpetuanda. Has litteras Nostras exhibebit vobis secretarius Noster Nobis sincere fidelis, Nobilis LAURENTIUS CANTHERSTERN, et, si opus fuerit, vberius explicabit. Diuinum numen votis conceptis veneremur, vt consilia vobis salutaria subministret, eaque succedere faciat in rem vestram, christianam vniuersam. Hisce vos diuinae protectioni commendamus et felicia quaeque comprecamur. Dabantur in arce Nostra regia Stockolmensi, die 7 Iulii, Ao. MDCXLVIII.

Vestra bona amica et vicina
Christina.

D

Tum

1648

Tum demum Serenissimi FRIDERICI VILHELMI Marchionis Brandenburgici in faciem reipublicae admissus legatus IOANNES ab OVERBACH ita nomine sui domini dixit:

Oratio legati
Electoris
Brandenburgici

„Cum nemo sit Vestrum, Excellentissimi Illustrissimique domini, quem latere possit, tunc serenitatis electoralis tales esse cum regia d. no sanguinis cognationisque maxime, cum reuerendissimis et illustrissimis celsitudinibus dominationibusque vestris, altissimi maiestatisque necessitudines, tantamque cum republica status rationum coniunctionem, ut quae alterius prospera aduersaque ad se pertinere merito reputet, vel nobis silentibus reuerendissimae et illustrissimae celsitudines DD. vestrae animis praekoncipiunt, quantum ex praemature serenissimi potentissimique Vladislai IV inuicti pacificique regis vestri excessu conceptum sua serenitas premit corde dolorem. Et dolet quidem impense sua serenitas, ob amissum regem optimum, patremque indulgentissimum, qui nunquam ab hoste nisi victor rediit, nunquam ciuem a se nisi victus dimittere sustinuit, non solum reuerendissimarum, illustrissimarum celsitudinum, dominationumque vestrarum, Domusque suae electoralis, verum et vniuersae reipublicae christianae iacturam. Nec enim tam benigni sideris vires vno orbe, neque tanti capitis influxus, vnico serenissimae huius reipublicae corpore contineri poterant, quin sese longe lateque exercerent. Quanta autem amissa haec nostra sint bona, haud fas esse nobis reputamus, post tot principum errorum publicique luctus indicia, renouando dolorem latius diducere, cum et a malis nostris remotiores id abunde vel exinde percipiant, dum florentem ad inuidiam orbis Poloniam, sub rege Vladislao, cum moderno calamitoso orbitatis reipublicae statu componunt. Contra, et itaque sermone solam magnam Vladislai mentem exercentis huius reipublicae mole parrem asserere audemus, siquidem eo subdueto et ad superos relato inclinari contrahae summopere reipublicae corpus vidimus. Indulgendum hic esset dolori, nisi aliae quam priuatorum publicique luctus essent rationes, ibi enim ex ipsomet moerore moeroris quaerere liceat solatia, hic autem amisso patre, quo saluti patriae consulat, stupere pietatis est. Est quod et hac ex parte serenissimi Electoris animum angat, dum grauissimis sacri Romani imperii negotiis distentus pro charitate in patriam, proque primi proximique, expectatu a Rege, senatoris officii ratione, his rebus incertis, de salute patriae cum reuerendissimis et illustrissimis celsitudinibus dominationibusque vestris coram in medium considerare non possit. Nunc enim si vilo alio tempore, probandae suae serenitatis electoralis reipublicae promptitudini suppetere occasiones, ubi reipublicae oculis omnem sub regibus diuisam imperii vim, maiestatemque ad se reductam habent, et consistere, quod huiusmodi facti diuinae potestati, pro hoc augustissimo intemeratae libertatis tribunali, regum de regibus summumque potestantibus pleno iure exercent iudicium, simulque decernunt, quid ex antea regum suorum irritum, quid vero in posterum ex nunc loco habere velint, ac tandem statuunt, cum quibusque legibus sese in obsequium tradunt. Ne tamen sua serenitas electoralis deserti penitus erga reipublicam domumque suam electoralem, ac populos sibi subiectos, officii argui possit, sua quidem ducatusque sui postulata, ac quae uamina cum reliquorum ordinum grauaminibus exigenda, reuerendissimis et illustrissimis celsitudinibus dominationibusque vestris quae offeremus, consignata misit. In primis autem haec reparandae reipublicae iacturae proponenda censuit remedia: ut compositis ex aequo amore fraterno, quae rempublicam turbare possent, exortis, tam religionis, quam status; disidiis, siquidem reuocare planctu votisque magnum Vladislauum non datur. Reuerendissimae et illustrissimae celsitudines dominationesque vestrae sumant potius quam quaerant principem, qui gloriosissimo diuo regi dignitatem iure naturae, ordine, virtutibus, arteque bellica ac meritis in rempublicam proximus sit. Talem enim moderna reipublicae fata statumque exposcunt. Quod ipsum sua serenitas electoralis vna cum reuerendissimis celsitudinibusque DD. VV. pro iure suffragii sui vberius declaratura est.

„Vtque sedandorum in libera capita furentis belli motuum, ad exemplum potentissimorum huius rebellis saeculi regum, eum statuere velint modum, ut, aperto contra perfidam nefario scelere rebellibus iunctam Tartarorum gentem, exercendae ferociae campo, parum supplicii de subditis sumant, modo metum in multos protendant, idque satis sibi esse censeant. Caeteroquin, si intumescens successibus turba reipublicae elementum aspernata fuerit, debellandae eidem auxiliares copias submittere, non detrectabit sua serenitas electoralis. Quoque serenissima respublica, vndequeque, secuta, omnes vires eo

1648
„conuertere possit, si id reuerendissimis et illustrissimis celsitudinibus DD. VV. gratum fuerit, pro munere suo mediatorio nulli operae impensaeque sua serenitas parceret, quocumque serenissima regnoque Sueciae, perpetua firmaque pax, primo quoque tempore coalescat. Quod vero felix faustumque Vobis excelleniss. DD. reique publicae Christianae sit, precamur, suae serenitatis nomine, iterum iterumque, ut eligendus rex tot victoriis gloriam gentis protendat, quod diebus praestitum electionis terminum desiderio amoreque eiusdem, reuerendissimae illustrissimaeque celsitudines vestrae anteuertendum statuerunt.”

Omnium vltimus VILHELMI KETLERI Curlandiae et Semigalliae ducis legatus, nomine ordinis equestris Curlandiae, ita dixit:

„Illustrissime et reuerendissime princeps, prime princeps et primas regni, illustrissimi et reuerendissimi domini senatores, illustrissimi et illustres terrarum nuncii et ordines Dni, Dni, benignissimi et gratiosissimi,

„Si vnum id spectat ordo equestris Curlandiae et Semigalliae ducatus, quam aduerso rerum humanarum fato, sacra atque serenissima regia maiestas, Dominus Dominus Noster elementissimus gloriosissimae memoriae praematura satis morte decesserit, summa benignitas regia et fortissima prouinciae nostrae protectio penitus sublata, funditusque subuersa sit, nullus par moeror, nullus par planctus dari potest. Malum patriae nostrae, lacrimis maius esse vltro agnoscimus, concidisse pene rempublicam nostram, et spei parum esse reliquum clamitamus, idque promptius et apertius, quam quisque de nobis praesumeret, fasces reipublicae verfos esse humiliter dolemus atratam status faciem deplo-ramus, inclitoque senatui et ordinibus longo moerore fessis, fidelis ordinis equestris obsequia deferimus. Vix aliquem e regibus tam flagranti desiderio celebratum confidimus. Idque reipublicae et coniunctis egregium, si modus adiciatur. Non eadem summis rebus publicis decora, quae modicis domibus et ciuitatibus conuenit ex recenti dolore luctus, et ex moerore solatium abscondenda tristitia, referendi ad firmitudinem animi. Principes mortales, aeterna respublica est, reperenda solemnia, curaque sollemnis rerum publicarum principes per suffragia creandi mos in inclito hoc regno obseruetur, exigua felicitatis eius pars vigeat. Liberrime enim non sine perenni gentis laude per vniuersum depraedicator orbem, quod sobolem regiam in eiusmodi casibus superstitem, salua ac illaesa manente eligendissimae libertatis, nunquam praeterierint, nec naturae ordinem, seu cuiusque nascendi sortem, trepidante licet inter fratres reipublicae ab vtriusque virtute ad eminentiam fauore circa electionem, vnum neglexerint, supplices audenter fundimus preces, ut summus rerum arbiter IEHOVA praesentem electionis actum felicem et faustum esse iubeat, cordaque et consilia vniuersae reipublicae ad salutarem dirigat finem, ut maiorum more vnanimi voce, nemine contradicente, is eligatur, quem rex regum et dominus dominorum per naturae ordinem et regias virtutes scepro destinavit, quem totius reipublicae salus tanquam suprema lex vnice desiderat et exposcit.

„His humiliter vtinam et feliciter praemisissis ad vrgentissima ordinis equestris desideria pergendum nobis foret, nisi temporis ratio et reipublicae sancitum ad praesens prohiberent. Vnicum tamen in finem serenissimae reipublicae omnino deponendum venit. Septimus nempe octogesimus annus agitur, ex quo Liuania inclito regno Poloniae ac magno ducatu Litvaniae incorporata est. Intermedia pacta vtriusque conuenta integerrime obseruata sunt, nisi quod, nescitur qua culpa quoue fato, indigenatus Noster, vigore cuius beneficiorum ac dignitatum per regnum et magnum D. Litvaniae capaces huc vsque fuimus, et etiam nunc sumus, in dubium quodam modo voceretur et Curlandi inter Liuanones non recenseantur. Pactis tali ratione non nihil derogari censeret vniuersus ordo equestris, ideoque cuncta ad normam foederis reduci, et indigenatum conseruari instant sollicitat. Et quidem per manifesta indigenatus nostri iura, ut serenissimae reipublicae et vniuerso orbi ex petitorio et professorio tanto magis patecerent, typis excudi mandauimus, quae humiliter exhibemus et prudentissimo inclito senatus et ordinum iudicio intrepide subiicimus.

„Odia sane restringenda sunt, priuilegia et immunitates ampliationem requirunt, nec vllam strictiorem admittunt interpretationem. Vnico verbulo secus acceptato, verendum

1648 „rendum ne totum infelicitate ruat. Libertatis modus imperationibus quamvis egregiis placet, pacta tamen et societates fideissima Polonorum gens integerrima semper seruauit, neque nos nostra abutimur libertate; quis exitus eos manserit qui victos pro alienigenis, socios pro seruis habuerint, testantur historiae. Multo prudentius maiores vestri plerosque populos regno non vnitos, eadem die hostes, ciues et indigenas habuerunt. Gens nostra non armis, nec validior societate; sed solo reipublicae amore fidem ac fortitudinem illius secuta, se submisit. Terram nostram Lituaniae et Samogitiae pro antemurali semper stetit ex bellis huc vsque gestis liquet. Nullum apud vos bellum geritur, in quo nostrates se non sistant, in quo nomini vestro non litent sanguine suo. Membrum incliti huius corporis sumus, si non primum, minimum tamen ¹⁵⁾).

Litterae Scythae principis.

Ad extremum lecta THOHAIBEY Tartarorum principis pleno senatu scythica epistola eiusmodi tenoris:

„Serenissimo et excellentissimo christianorum et Poloniae regi Vladislao quarto Kuningeri Thohaibey Budziacensium Tartarorum princeps salutem.

„Vltro et summa Vestrorum pertinacia, et superbo, legatis a nobis ad aulam vestram missis, dato responso, sedibus nostris excisi huc venimus, iussu serenissimi ac potentissimi imperatoris Domini nostri ISLAN GERET, liberi Crimensium caeterarumque Ordarum Hani, negatum legatis nostris, a vobis etiam inuitis repetituri stipendium. Obuiam itaque Filio generalis venimus, ac vis visum profligauimus, deinde et ipsis duobus exercitus ad Corfunum occurrimus, eosdemque haud mora cepimus, captiuosque imperatori nostro transmimus, ita Cosaci nobis, nos Cosacis adiuncti ambo victores exitimus. Igitur quo vos vestra vefania ac superbum responsum adduxerit, pensate, nobis interea triumphantibus et vsque ad vestrum thronum regium vna cum Cosacis pergentibus. Valete et nos propediem Varšauiae, vel si placet Cracouiae expectate. Haec summa litterarum erat.

Legati Cosacorum.

Adfuit tandem et legatio ex castris Cosacorum, qui dicere iussi, quid tandem afferrent, offensas illi questusque suos, quos serenissimo defuncto regi offerre volebant, senatui offerunt, horum hi potissimi erant:

Forundem questus.

„I. Arendarii viros militares Cosacos in modum seruorum obedire cogunt.

„II. De pratis bonisque illorum in vniuersum omnibus ad libitum disponunt.

„III. Decimam partem omnium bonorum accipiunt.

„IV. Vxores Cosacorum similiter parentes aliosque propinquos ad rustica opera necessitant, non obstante filii vel mariti militari seruitio.

„V. Centuriones, nec non tribuni, qui nos defendere deberent, peius adhuc opprimunt, iumenta pecudesque vna cum famulis suae faciunt subesse potestati.

„VI. Piscatum omnem in flumina negant, vulpem a singulis exigentes, in cuius defectu arma capiunt, adeo ipsa elementa in nostra Russia tributo subiaccunt.

„VII. Praedam praeterea, si quae forte casu contigerit ex vicina Tartaria, in solidum sibi arrogant centuriones ac tribuni, gregem insuper haedorum, equarum, pecudum, vi extorquent.

„VIII. Leui de causa nostros incarcerant, incarcerationesque tam diu detinent, donec decuplum soluat, quod si soluendo non est, perenne tribuni sit mancipium.

„IX. Mandatum regisque defuncti voluntas expressa fuit, vt numerus sex millium nostrorum augeretur, quod commissarii nullatenus permiserunt, igitur et supplicamus, vt duodecim millium numero augeamur.

„X. Sti-

15) Oratio non ad finem vsque hic fuit perscripta, et quaedam deficiunt, vel studio vel incuria

etiam librarii omissa, non tanti tamen momenti, vt historiae suam abruptant.

X. Stipendia insuper ab annis quinque iam elapsis non soluta. Religionis Graeco-schismaticae immunitates saluas sibi conseruari petebant, restitui praeterea ecclesias, Lublinskam, Socaliensem, Vlodimirensem, Crasnostauensem, vna cum plerisque aliis in magno dueatu Lituaniae ad vniorem coactis.

1648

Haec Cosacorum legati afferbant, contra Poloni pro sexta die septembris suam commissionem differebant, elegitque senatus e medio sui ADAMUM de Brutelow KISIEL, Commissarium Palatinum Braclauensem, quem ipsa Cosacorum multitudo gratum habuit et desiderauit, xii Pilono non aliter quam olim seditiosa plebs Romana Menenium Agrippam ¹⁶⁾, tres reliquos equestris ordinis, FRANCISCUM DUBRAWSKI succamerarium Praemislensem, ALEXANDRUM SIELSKI succamerarium Polnanensem, THEODORUM OSUCHOWICZ succamerarium Mozerensem; hos nullis satis certis mandatis firmatos Knouiam, exterioris Russiae metropolim ciuitatem, de foederibus mutuaeque cum Cosacis tractaturos pace delegat senatus. Mandatorum autem nominatum a senatu acceptorum et in codicillis contratorum haec summa erat:

I. Captiuos omnes nobiles Polonos Cosaci dimittant.

II. Bellica instrumenta, quae hoc belli tempore acceperant, restituant.

III. Omne foedus, quod illis cum Tartaris intercesserat, eiurent, nouumque reipublicae sacramentum dicant, hac adiecta pacis conditione, nefas abhinc Cosacis esse cum exteris foedera et societates inire in seia republica.

IV. Excubias perpetuas in finibus contra Ottomanos agent, quod si respublica illorum vti voluerit opera, etiam contra Tartaros, aliosque finitimos hostes cum consensu tamen eiusdem excurrent, et sic diluent admissum crimen.

V. Cudaense fortalitium a Cosacis nequaquam violari debet, siue eorum opera vtetur respublica contra Tartaros, siue contra alios quosuis hostes.

VI. Auctores tumultuum huiusce belli incensores, Cosaci commissariorum extradent potestati, ex quorum nonnullis ibidem commissarii, ad exemplum caeterorum, vitionem exigent commissi flagitii, reliquos Varšauiam deducunt.

VII. Regis defuncti literas, quas se habere iactitant Cosaci, repetent ab iisdem commissariis.

VIII. Stipendia reddita illis esse sub initio tumultus afferent, quare nihil in praesens interest reipublicae, perierintne illorum tumultu pecunia nec ne, quam deinde Polonorum spoliis abunde sibi relarcuerunt. Deinde postquam in obsequium reipublicae redierint post dictum sacramentum noua eis promittent stipendia. Libertates illorum ad proximam commissionem restringit respublica, quod si non poterunt induci ad eandem disciplinam; etiam a Pereaslauensi et Curicouensi recedent commissione.

Ita sperabat respublica posse Cosacorum sine ferro et sanguine componi mentes, quas furor rapuerat, sed longe alium finem Poloniae fortunae sunt res.

LIBRI

16) qui dictus cognomine Lanatus. Dux a Romanis electus aduersus Sabinos, de iis triumphauit. Et cum plebs a patribus secessisset in Auentinum, quod tributum et militiam toleraret, necrenocari posset, Agrippa apud eam verba faciens: humani artus, inquit, cum ventrem otiosum viderent, ab illo discordarunt, et suum illi ministerium negarunt. Cum eo pacto et ipsi quoque deficerent, intellexerunt, ventrem

cibos acceptos per omnia membra diuigere; et cum eo in gratiam redierunt. Sic senatus et populus quasi vnum corpus discordia pereunt, concordia valent. Plura de hoc Volaterranus secutus Caccilium. Haec fabula et in rempublicam Poloniam apte quadrat, in qua non solum artus a stomacho saepius dissentiant, sed et ipsi mutuum sibi negant aliquoties ministerium.

E

LIBRI I. CAPVT V

SYNOPSIS

Pugna ad Constantinow ambigua. Iuramentum belli ducum Poloniae. Numerus et ordo commissariorum. Literae a senatu Polono Constantinopolim expeditae. Legatio Byzantini caesaris ad Chanum Crimensem. Mori crudelis Ibrahimii. Chani Crimensis responsum Byzantino Caesari. Poloni iterum cum Cosacis tractant, quorum tractatus pacis rumpit dux Vysnoviecius. Magnus belli motus contra rebelles. Eorundem ferocia et ubique saecundia. Describitur Polonorum exercitus, ac paulo post Pilauensis clades. Misera Poloniae facies.

1648

Dum Varsoviae in conuocatione respublica tempus electionis noui regis, quartam octobris decernit, ac interim de securitate regni prouider, legionem peditum defuncti regis, semper regio assuetam lateri, nempe inuictum robur Germanorum, ad Constantinow, Russiae ciuitatem, expedit, duce SAMUELE OSSINSKI, regiae custodiae praefecto, qui paulo post, sub huius anni exitum, immaturo fato concidit maximus heros. Huic adiuncti erant Palatini Kiouiensis IANUSSII TYSKIEWICZ mille ducenti equites, vna cum ducis Zaslauiensis Vladislai Dominici duobus millibus, Ducis itidem IEREMIAE MICHAELIS KORIBUT WISNIOWIECKI, millibus quatuor, atque haec tantilla hominum manus octo scilicet millum et ducentorum militum securitati respublicae videbatur sufficere. Breui enim atrox certusque rumor de obitu regis regnum peruasit vniuersum, quo accepto statim laeta confoederatis auguria et euentus rerum in spem felices sunt, erectioresque Cosaci haud segnius in viscera regni pergunt duce Krzywonos appellato, quem superius Podoliam vastasse memini. Is summa vi celeritate sexaginta agrestium stipatus millibus, Chmielnicki silentio approbante crimen, Polonos Tiresia caeciores prope Constantinow ciuitatem ex improviso ferire consilium inuit, ratus praecipuum belli momentum in primis suorum militum conatibus esse, vnde audius gloriae pugnae copiam deposebar, neque Poloni certamen detrectauerunt, quanquam et in hostico, et viribus imparem haberent exercitum. Itaque die vigesima sexta, Iulio Mense, in Constantinouianis pugnatum est campis; acris acies fuit, non his languidius pro scelere, quam Polonis pro publica salute et patriae incolumitate certantibus. Incerta diu alea belli, in equitem eques, pedes in peditem, in phalangem phalanx, ala in alam, aequo velut marte conferri visa. Praecipua tamen hoc in praelio Samuelis Ossinski ac Constantinii Gissi, regiarum legionum praefectorum virtus enituit, illi ubi inuehi hostem in Polonos audentius vident, nutare Polonorum veriti exercitum paulatim ad vicinam fossam velut detrectantes pugnam, in qua hosti struxerant insidias, dilabuntur. Cosaci sequi audentius fugientibusque instare rati, vt res erat, bello finem fore, si praelio vincerent. At ubi iam iusto fossae appropinquarunt intervallo, incidunt in casses, magnaue suorum illa parte accepta clade, imminente iam nocte retrocedunt. Nec sensim retrocedentes hostes, inclinante ad vesperam die, sequutus est Polonus miles, seu fraudem ab hoste, seu iam mistum tenebris coelum pertimuit. Iamque, serius licet, tres a republica belli duces destinati, VLADISLAUS DOMINICUS dux in Ostrog et Zaslau, Palatinus Sendomiriensis, ALEXANDER a Koniecpole KONIECPOLSKI, supremus regni vexillifer, Pereslauiensis, Korsunensis, Ploskirouiensis capitaneus, NICOLAVS comes OSTROG, pocillator regni, cum auxiliariis diuersorum optimatum aduentabat copiis, quorum hic nomina numerumque referam:

Numerus
Polonorum
militum.

STANISLAI de Potok POTOCKI, palatini Podoliae, mille quingenti milites.
ADAMI de Brusilow KISIEL, palatini Braclauiensis, turmae equitum, duodecim,
STANISLAI WITOWSKI, Castellani Sendomiriensis sexcenti equites.

ALEXANDRI a Koniecpole KONIECPOLSKI, vexilliferi regni, supremi defuncti exercituum ducis filii, quatuor hominum millia.

NICO-

NICOLAI comitis OSTROG, pocillatoris regni, equitum millia duo.

1648.

SAMVELIS CAROLI ducis KORECKI mille quingenti equites.

GEORGII LVBOMIRSKI comitis in Wisnitz generalis Cracouiensis, et STANISLAI comitis in Wisnitz LVBOMIRSKI, palatini Cracouiensis filii, cohortes duorum millium et quingentorum.

Capitanei Trembouliensis de peruictusta et nobilissima familia comitum FIRLLI, turmae equitum duodecim.

SIGISMVNDI comitis DENHOFF palatini Siradiensis filii, Capitanei Socaltensis, cohortes sclopigerorum Germanicae decem.

RACOSI comitis a Rozdrazew ROZDRAZEWSKI Cunicensis Capitanei defultoriorum equitum, vulgo Dragonum, legio Germanica. Breuius itaque, quam dici possit, stetit in armis Polonorum iustus contra agrestes rebelles, vt credebatur, exercitus. Praeter hos emeritorum, voluntarios vocant, ingens numerus, praesidium haud leue, si casus prosperi sint, disiecta militia, ubi bellum cunctatione tractatur. Ius imperandi penes omnes fuit, quod pessimum, singuli imperare, nemo parere voluerat. Hinc omnes tribuni militum, belli duces, agebant centuriones tribunos, milites centuriones, gregarium promiscue militem agebat nemo ¹⁷⁾.

Exacta quoque est a singulis ducibus belli, sacramenti formula in hunc modum:

Iuramentum belli ducum.

Ego N. iuro, quia exercitui mihi tradito fideliter praeeo, et opera illius tantum ad reprimendas inuisiones inimicorum hostiles vtar. Fines regni tutos pro viribus praestabo, dignitatem et securitatem respublicae, quantum potero, defendam, et si, quod Deus auertat, regnum seditio inuasit, nulli parti adhaerebo, damna incolis Russiae, Podoliae, Volhyniae, nulla inferam, et ne a militibus meis inferantur, omni ratione prouidebo. Pensiones vero tam ab ecclesiasticis, quam ab aliis personis quibusuis nullas omnino exigam, et ne milites mei exigant, studebo. Sic me Deus adiuet, et haec sancta crux.

Commissariorum autem hic ordo erat.

Commissarii senatorii ordinis

Numerus
et Ordo
commissariorum.

IOANNES SIMON SZCZAWINSKI, palatinus Brestensis, Lancienensis, Golubensis capitaneus, tribunus cuiuuiensium palatinatum.

ADAMVS DE BRUSLOW KISIEL, Braclauiensis palatinus.

IANVSSIVS TYSKIEWICZ, Kiouiensis palatinus.

IEREMIAS MICHAEL KORIBUT, dux in Wisniowiecz, terrarum Russiae palatinus.

STANISLAVS DE POTOK POTOCKI, Podoliae palatinus.

STANISLAVS WITOWSKI, Castellanus Sendomiriensis.

ANDREAS DE DAMBROWICZA FIRLEI, Castellanus Belzensis.

ADAMVS STANISLAWSKI, Castellanus Halicensis.

E 2

Commis-

¹⁷⁾ Quemadmodum belli temporibus magna militum praecetorum copia, eorumque dissensio, multa iam in perniciem respublicae Polonae peperit mala, sic temporibus pacis, nobilium

multorum in mercatores et ciues licentia, mercaturae incrementum, verum respublicae thesauri fontem, impedit.

Commissarii equestris ordinis minoris Poloniae.

MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, gladifer regni.

ALEXANDER LVBOMIERSKI, comes in Wisnietz, stabuli regni praefectus.

ADAMVS HIERONYMVS DE GRANOWO SIENIAWSKI, capitaneus Leopoliensis.

CONSTANTINVS COMES IN WISNIECZ LVBOMIERSKI, Sandacensis et Biaſocet Kieuiensis capitaneus.

ZBIGNEVVS DE DAMBROWICZA FIRLEI, capitaneus Lublinensis.

IOANNES DE POTOK POTOCKI, Succamerarius Halicensis.

STANISLAVS DE DAMBROWICZA FIRLEI, Succamerarius Lublinensis.

IANVS PRYSINOWSKI, Succamerarius tribunusque militum Belzensis.

STANISLAVS CHRZASTOWSKI, ſubiudex generalis Cracouiensis.

Maioris Poloniae.

HIERONYMVS RADZIEIOWSKI, Lomzensis capitaneus.

STANISLAVS DENHOF, Vielunensis capitaneus.

ANDREAS DE GRVDNO GRVDZINSKI, Rozinensis capitaneus.

IACOBVS COMES ROZRACZEWSKI, Kuninensis capitaneus.

IOANNES GRZYBOWSKI, Varſauiensis capitaneus.

ALBERTVS WESEL, Roznanensis Makouiensisque capitaneus.

SIGISMVNDVS DENHOF, Sokaliensis capitaneus.

ANDREAS DE OSSOW OSSOWSKI.

ALEXANDER DE KARCHOW KARCHOWSKI.

CHRISTOPHORVS DE ARCISZEW ARCISZEWSKI, praefectus militiae.

Magni ducatus Lituaniae.

CHRISTOPHORVS FAC, vexillifer Magni Ducatus Lituaniae.

IOANNES ZIENOWICZ, Marſchaleus Osmianensis.

VINCENTIVS CORVINVS GASIEWSKI, dapum incisor M.D.L.

BOGDANVS OGINSKI, vexillifer M.D.L.

Haec redegiſſe in ſeriem haud piguit, quo appareat quantum detrimenti cauſarint reipublicae, diuerſa ab inuicem, et plerumque ſuperba, ingenia, primoribus in Poloniae viris. Regere amant illi, non regi, cum tamen regi, non regere deberent. Hinc minorum nobilium vt et plebeiorum aut externorum regimen, exitiale, exoſum, et ſuſpectum illis, quo fit vt nihil virtuti plebeiae aut externorum concedant. Satius foret, ſi, cuiuscunque animo virtus ineſſet, ei plurimum tribueret reſpublica, ita enim nobilibus et plebeis via ad dignitates promiſcuae pareret, excitarenturque praeclariffima ingenia, quae alias reipublicae negantur. Quamquam non nego primos ad rempublicam eſſe debere, quibus honeſtius genus eſt. Debetur enim maiorum illorum in rempublicam meritis aliquid, quorum etiam domeſtico exemplo ad bene agendum hi magis excitari creduntur. Haec in tranſitu dicta ſufficiant ¹⁸⁾.

Redeo

18) Niſi religioni hoc habuiſſem, auctorem noſtrum mutilatum edere, certe ea, quae hic Ru-

dauiſius in populares ſuos acerbius dixit, potius omiſiſſem. Neſcio vtrum veritate cultus recte

Redeo ad commiſſariorum numerum ſane ſuperuacaneum, Hi enim dum vni 1648 ſubeſſe recuſant, natahū ſplendorem iactantes, in ſummum non raro adducunt rempublicam diſcrimen. Hinc inter duces rixae, in milite exorta confuſio, reipublicae iacturam, hoſtibus victoriam triumphumque perſaepe parit, et nunc de facto peperit.

Iiſdem diebus literae a ſenatu Polono Conſtantinopolim miſſae ſunt, ad Byzantii imperatorem plenae quaerimoniis, quod ille contra iuſiurandum pactaque cum Polonis ſtabilita, et aeterna colorata pace, Tartaros permiſiſſet Polonas infeſtare ditiones, Colicos rebelles adiuuare, quibus reciproce aeternam ſocietatem Coſaci iurauerunt. Hanc epiſtolam vt primum aſiunt Byzantium perueniſſe, atque pleno ſenatu lectam fuiſſe, haud mora imperator memor iſtorum cum Polonis foederum, Tartarorum Chano ſuo vaſallo imperat:

Foederi in primis renuntiet Coſacorum.

Non amplius Polonas infeſtet ditiones.

Exercituum captos duces Polonis reddat, (hoc enim etiam ſenatus in literis ſuis ad imperatorem ſcriptis adiecit) aut captiuos imperatori conſtantinopolim ocius remittat.

Sed haec epiſtola imperatoris a magno Chano nihili habita, nullum ſortita eſt effectum. Iterum ergo magni Chani agentem in aula Conſtantinopolitana degentem compellit, vrbe excedere iubet, eumque cum ſeueriori in Tartariam remittit vultu, iratus ruſſa ſua non audiri, et a magno Chano nihili haberi: Verum et is amplius in ottomanica non comparuit aula. Verſus inde in furias imperator decima octaua Iulii RAPIDIVM BASSAM cognomine KAPADZILAR CIHAIE portae miniſtrum in Tartariam expedit. Vade, inquit, captiuos duces Polonos Conſtantinopolim propediem reduce Chanum mone, re nuntiet tempeſtue iſto Coſacorum foederi, ni fecerit, arma mineris, Baſſae inſuper Syſtrentſi nomine meo manda, ne audeat quenquam Polonum captiuum a Tartaris emere ſub poena colli, quin imo, vbi poterit, eosdem a Tartaris vi vindicet. Simile edictum imperatoris Conſtantinopoli, vrbe imperatoria, publicatum fuit, poſt quod vix tribus tantum ſuperſtes ſeptimanis imperator regnauit. Nona enim Auguſti TANTISCHARI, inſolens Praetorianorum militum genus, nouos motus Conſtantinopoli ciere coeperunt, actumque tragico imperatorem ſuum, exemplo infelicis patris Oſmani ſtrangularunt, filium eius nomine SOLTANVM MECHMEDVM octo annorum puerum Auguſtum pronunciarunt, Veſirium occiderunt. Per ea tempora Kappidj Baſſa Kapadzilar Cihaie Conſtantinopolim reuerſus bello inteſtino laborantem inuenit patriam, iuſſusque coram nouo imperatore dicere legationem. ISLAN, inquit, GERET, magnarum ordarum liber, vt ſe aſſerit, Chan Crimenſis, Cerhaſienſis, Nahaenſis, Petiorienſis, Szemenſis, Perecopenſis, tibi imperatori totius orientis, potentiſſimo Aſiae, Africae atque Americae nec non Europae monarchae inuiſtiſſimo ſalutem. Polonos duces negat ſuae ſubeſſe poteſtati, ſed Murſorum (nobiles ſuos Tartari ſic appellant) caetera ſilentio inuoluit. Murſos cum ſollicitaſſem, illi haud cunctabundi cathogorice reſponderunt, ſe non prius reddituros Polonos duces, antequam primi Poloni captiuos omnes reſtituant Tartaros. De Chano decernat imperator, aiebant, ad libitum. Haec legationis ſeries, et hic effectus fuit.

Redeo

eo tempore primorum ſacta carperit auctor. Noſtris temporibus omnino fallum eſt procerum ingenia plerumque eſſe ſuperba. E contrario Poloniae optimates, ſiquae qui ſcientiis bene imbuti liberaliterque educati, ſunt aſſabiles, gratioli, humani atque adeo popularitate cari, vt vix ac ne vix quidem apud exteros, ſi Galliam excipias, optimates in tanta copia inuenias modestos atque humanitate plenos. Si quis autem eorum gratia abutatur, vel irritare illos velit, tunc non mirum ſi de conditione ſua glorien-

tur, quae non hauſta ex vano. Nulli enim nobiles in tota Europa tanta gaudent libertate, privilegiis atque immunitatibus, quam Poloni. Exteros quod attinet, verum eſt, per regni conſtitutiones omnem ad rempublicam aditum iis intercluſum eſſe, et Poloni, vt dicam, quod ſentiam, ſapienter pro conſeruanda libertate exte- ris aditum negarunt, quem ſemper, ſi ita videtur, donando ius indigenatus iterum aperire poſſunt.

1648

De pace
agunt Polo-
ni cum Co-
sacis Kii-
uiac.Ducis Wis-
niowiecki fa-
ctum.Magnus bel-
li motus
contra rebel-
les.Eorundem
ferocia et
vbique saeu-
itia.Polonien-
sis oppidi
exitus.

Redeo ad Kiiuientem commissionem a qua digressus sum. Per ea siquidem tempora destinati commissarii Kiiuiae suam inchoauerunt functionem, de mutua inter Cosacos et Polonos, ut superius dixi, tractaturi pace, cum sub id fere tempus Dux WISNIOWIECKI, tam turpem et sordidam pacem cum perduellibus omnino non probauerat, dextra, pleno Varšauiae senatu, admota capulo. Hic, inquit, oportet Cosacos Tartarosque Russia pellat. Ergo NIEMIROW, proprium oppidum in Russia situm intrare volens, a propriis prohibetur oppidanis. Factum re uera audax, raroque usurpatum ab hoc gente, quibus vulgo anxium iudicium est, et ab omnibus imbellis timor. Tum vtrinque pugnatur, fit caedes ingens, tandemque victor dux ouans oppidum ingreditur, subditosque omnes ad genua prouolutos veniamque deprecantes, miro tormentorum genere exactissime cruciari mandat, saepius illa geminans verba, licet ita feri, ut se mori sentiant. Aliis igitur oculos effodere, alios in cruces agere, multos gladio percutere iubet. Hoc audito Cosaci, reiectis foederibus, nouum causari vulnus, nouo extirpandum aiebant cauterio. Causa in ducem reiecta, auctorque ruptorum foederum ab eisdem Dux Wisniowiecki omnino poscebatur. Neque vero tantum fidei his coeptis tractatibus prudens senatus tribuit, quin omnimode munia belli remitteret, siue certus de rebellium contumacia, siue ut tunc fama spargebat, bellum contra Tartaros, publicam regni viturum iniuriam, tacite apparabat, milles itaque summa celeritate conferiebatur, districtum copiae expediebantur. Dux totius militiae VLADISLAVS DOMINICUS dux in OSTROG et ZASLAW, palatinus Sendomiriensis designatus princeps, opibus clarus, denique locus prope pagum GLINIANY, quarto a Leopoli lapide distans, exercitui electus est. In his motibus tunc regnum Poloniae erat, cum et ab altera parte non segnius coeptum bellum Cosaci instaurabant. Adeo lacta primordia raro sequuntur exitus felices, quippe fama geritur bellum, quam primi casus occupant. Ita illi, qui magnum Lituaniae intrarunt ducatum, duce nebulone Semiluna appellato, nihil nisi praedas et rapinas spirantes omnem pacem et foedera oderant, adeo ferro et igne in vltiorem caeci ruebant Lituaniam, provincias urbibus, urbes religione, religionem templis, templis aris, aras sacerdotibus, sacerdotes vita despoliantes. Sic non raro alius peccat, alius plectitur. Alter sacrilegus Krzywonos barbaro et ipse succinctus exercitu, nescius foederum VARUM, POLOMNE, OSTROG, CONSTANTINOW, et alia reipublicae praesidia dicto citius expugnauit. Saeculentibus mirum in modum barbaris in sacra, sacerdotes, nobiles iudeosque, Russia interim, quasi prolatis iam ad Vistulam vsque terminis, et antiquam assecuta limitem, triumphante. Dederant quippe sese Barenfes scelerato duci, sed quis ageret cum victoribus Cosacis lege, cum temperare suam ipsi nequeant victoriam ratione? Armati ergo Barenfes inermesque iuxta trucidati sunt, rapti ab vberibus matrum infantes, adeo vilissimo cuique crevit audacia, cum se timeri sentiat. Neque Polomne munitissimum Russiae oppidum, alium habuit exitum, et hoc quidem pacisci volens, plus quam Saguntina rabie deletum est, tam foeda clade, ut miles, arma, furor, crudelitas, libido, sacrilegia, et in vno compendio vniuersa flagitia in exitum infelici oppidi conspirasse videantur, adeoque de Polomne verissima sunt, quas de Cremona Tacitus: sexaginta agrestium millia irrupere, omnes sine nomine, sine tribu homines, calorum lixarumque amplior numerus et in libidinem et saeuitiam corruptior. Non aetas, non dignitas protegebat, quo minus supra caedibus, caedes stupris miscerentur. Senes, exactaque aetate sanctissimas matronas milites ad praedam et in libidinem trahebant. Atrocius deinde saeuitum in mortuos, violata sepulchra, effossa cadauera, nec hoc satis, scelere grassabatur tyrannus in altaria et ministros Dei, monasteria sacrarumque reliquiarum maufolea, captae auro et lapillis pretiosae in praedam sceleratis veniebant. Nudabantur monachi, flagellabantur, ac demum iugulabantur. Temerata est monialium castitas, horresco referens, ipsae arae, in quas Deus homo vi sacramenti euocari quotidie solitus, equorum praesepia fuere, distributaque auena iumentis in sancto sanctorum ab arca foederis, vbi manna absconditum. Eo procacitatis deum et proteruitiae ventum erat, ut ipse Deus, sacra hostia, vestigio hominis contereretur pabulumque fieret brutis panis, qui pascit angelos. Denique quodcumque impietatis in Deum quodcumque in homines excogitari potest, Cosaci in Polonos, subditi in nobiles, schismatici in catholicos saeuiebant, ea crudelitate, ut bellum in Ottomanos geri haud iniuria diceret, dira re uera in dediticios clades, factum atrox, eoque imbelles magis, quod inermes et inulti cadebant 19).

Sub

19) Cosaci non tantam sumissent rabiem aduersus Polonos, nisi dux Wisniowiecki nimis durus, ne dicam, inhumanus in puniendis rebel-

libus subditis suis Niemirouiae fuisset, quod factum nos docet, et in bello humanitatem saeuitiae esse praefarendam.

1648

Commissio-
nis exitus
nulus.Descriptio
Poloni mi-
litis.Cosacorum
ordinata ca-
stra.d. 21 Sept.
Poloni re-
procedunt.Miseria Polo-
niae facies.

Sub idem tempus literae ad senatum a commissariis perferuntur, quibus significabant se re infecta vale Cosacis dixisse, ac propediem futuros Varšauiae. Ergo reliqui procerum, qui adhuc restabant tanto celerius alacriusque vnanimis armati, vno animo, non vno consilio, vno tamen imperu, ambitione iam dudum deuorata introiuere Russiam, solo fulgore armorum, ut afferebant, territuri hostem, ac eundem in Tartariam profugum, etiam vltra Asiae terminos prosequi animose minabantur, sibi inuicem iam de felici expeditionis euentu serio gratulabantur, parum memores illius vulgatae per orbem parocinae: *ne canas triumphum ante obtineam victoriam*. Anxii insuper de spoliis Tartariae, quasi coelitus occupassent vota, praedas inter se cogitatione, non sine aliquorum iurgio, temere diuidebant, mox ipsi praeda hosti et lusus futuri. Aliter enim fortunae vilum est, optima Polonorum spolia in Cosacos transferre volenti. Ibat purpura et bysso nitens, auroque fulgens Polonorum exercitus, vbique insolentiae relinquens vestigia, neque vero interea feriabantur Cosaci, qui iam ad Pilawice, paruum quidem Russiae oppidum, sed quod ad posteros triumpho hostili Polonorumque fuga emerit, castra promouerant. Neque mora a lustratoribus Cosacis nuntiatur Chmielnicio, Polonos magno numero sumptuque ingenti splendore galearum, plumis Chimaerarum, leonum, luporum et horrendis hiantium animalium formis, terribiles aduentare. Nec celer Chmielnici nuntius fessellit. Poloni siquidem, contra omnes militiae regulas, quaesito inani in praelium apparatu, cristis comantibus galeas, phaleris praepeditis equis, thoracibus aheneis auro rutilantibus corrucebant: nec hoc satis, dira quisque in gloriam cupidine, qua derreftabat aemulum, pugnam deposebat. Ex aduerso pugnatum saepius nulla magnificentia aut maioribus virtute militari et gloria. Fusus Polonorum exercitus ad Corfunum, qui se in praelium sumptuose instruxerat velut ad nuptias. Denique hinc Graeca semper simplicitate pugnasse constat Macedones sub Alexandro, illinc foemineo luxu imbelles Persas, quod statim memorabimus. Hoc nuntio Chmielnicki accepto, celerrime suorum collocat ordines. Dextrum cornu tuebatur KRZYWONOS, laeuum regebat SESQUIPELLIS, ipse CHMIELNICKI montosum palustremque nactus locum, Polonorum audacter opperiebatur aduentum, celeri ad Tartaros dimisso cursore, festinarent cum auxiliaribus copiis ocus ad praelium, scilicet hac in re Polonorum subodoratus consilium, qui propter abentiam Tartarorum haud mora, rem acie geri cum Cosacis exposcebant, eratque vna omnium sententia, Cosacos vno praelio vinci posse. Iamque nihil nisi arma vndique campis et signa Polonorum fulgebant, Polono milite flagitante praelium, quod vaferrimus hostis callide recusauit munitionibus suis locoque palustri satis et tuto tectus. Igitur per tres continuos dies nihil nisi modica velitatione inter alarios dimicatum est haud iniquo ab vtrinque Marte, donec quarto ab aduentu die, scilicet vndecimo calend. Octobris morae pertaesi, proceres Poloni intempesta nocte primo clam retrogredi ausi, montium insidias amniumque causati iniurias, Poloni remotos nuntio de Tartaris accepto, nemine persequente receptui cecinerunt, commeatu omni bellicosoque ingenti apparatu hosti relicto: credo ut tanto facilius ferrent iter, ac eo expeditius vltimo tunc Russiae dicerent vale. Potuerunt iure illo tempore exclamare: *Spes et fortuna valete*. Panico itaque timore quadraginta millium bellatorum exercitus (dixisses Pyrrhi vel Antigoni pharetratos fuisse milites,) purpura auroque fulgentes, armis et opulentia graues, fugatus dissipatusque est. Illique Trides, illi heroes, qui soli coelum stellatum sustinere videbantur, vix demum Varšauiae, alii Cracouiae, vltra Vistulam anhelantem recuperabant spiritum: adeo plus illi semper blanditur fortuna, qui minus superbia se effert. Reliquis, qui adhuc restabant, Polonis hoc facto attonitis, qui inassuetam scilicet martialis fortunae ob longam pacem insolentiam, qua publicis ad externos, qua priuatis ad vicinos propinquosque plenis lamentationibus et complorationibus missis literis conquarebantur. Hinc virorum suspiria, mulierum lamenta, hinc illae voces Vladislaum regem tunc serio complorantes audiebantur. Talis tunc apud Polonos, qualem vix vllus in ea gente meminit, rerum facies erat. Tota regio sibi ipsi in circuitu inimica, ipsos denique vicinos agricolas, ad quos forte nonnulli refugium anhelabant, a dominis roties irritatos, in victoria crudele genus experti. Erant qui Vladislaum Dominicum ducem in Ostrog et Zaslaw, palatinum Sendomiriensem, huius sinistri euentus auctorem facerent, scilicet qui suauo OSSOLINI Cancellarii, contradictores electioni Casimirianae, potissimum Wisniowiecium ducem, Carolinarum partium antesignanum, ea potissimum tunc ratione falleret, talique simulata fuga, quam longe ante praedixerat Varšauiae in regia cancellarius, eiusdem euerteret consilia, mutaret proposita. Nec parum fuit conuictis in ducem iaciendis vulgus, passum in belli duces, iniquum, solitumque ab euentu aestimare consilia et virtutem.

F 2

Sed

1648 Sed his minor adhibenda fides vel vno magnanimitatis indicio, qua principem natura dotauerat, potius inter procures discordia, totius mali caput et origo fuit. Dum enim quisque suae legioni, quam ducebat, singularem honorem quaerit, omnes in discrimen adducit. Fortius tamen viduus peditatus pugnabat, et totum belli molem solus aliquot horis sustinuit duce Samuele OSSINSKI, viro militari. Nunquam ante hac vlllo loco tantum virium Polonia, tantum dignitatis fortuna vidit. Centum millia currum auro onustorum vehebantur ²⁰⁾, militum, ut dixi, quadraginta, lixarum ducenta numerabantur millia, et erat dubio procul victoria Polonorum, si, quod turpissimum erat, dimicare ausi fuissent ii, qui spectare praelioque sese subducere denique fugere maluerunt. Pudit amplius imbelli Polonorum exercitui praeesse ducem Zaslauiensem, itaque ad maiores euocatus honores et titulos, palatinum paulo post cepit Cracouiensem, vacuum morte Stanislaui Comitis in Wisnicz palatini Cracouiensis, de cuius obitu fufe suo loco edisseram.

Spolia Polonorum
Cofacis
Tartarisque
cedunt.
Dux Zaslauiensis fit
Palatinus
Cracouiensis.

~~~~~

LIBRI I. CAPVT VI

SYNOPSIS

Novi regis electio. Totius electionis acta. Cofacorum progressus. Vladislai IV. funus. Coronatio Ioannis Casimiri in regem Poloniae, eiusdemque cum Ludouica Maria sponsalia.

Electio noui regis.

Regina Var-
savia re-
linquere
cogitat.

Hoc ipsum
dissuadet
Cancellarius.
Eiusdem ad
reginam ver-
ba.

Iamque appropinquauerat determinatus dies comitorum nouum regem eligendorum, quarta scilicet mensis Octobris, timebanturque a multis Polonorum optimatum studia, tali casu in factiones itura, cum repente contrario effectu discussus timor, facti atrocitate omnium procerum horrescunt animi, vna omnibus desolatio est, hinc concordia inter miseros, hinc animorum optata tranquillitas, in summa omnes consternati videbantur primores, rati actum esse de republica, si tardarent eligere regem in quo vnica post Deum, diuosque tutelares Poloniae videbatur salus. Nec deerant, qui moestiae ac viribus pene destitutae suaderent reginae, ut deserta Varssauia Gedanum potius peteret, instantibus caput suum subductura periculis, quoad subsidisset tempestas furioris popularis, ac propitiore fata regressum promitterent. Placuit reginae consilium, iamque serio de fuga cogitantem GEORGIUS COMES DE TACZYŃSKI dux in Ossolin, sacri Romani imperii princeps, supremus regni cancellarius, in haec verba alloquitur: „Ne rebellibus regnum pro-
das regina. Quis enim deinde pro aris arma sumpturus est, si fugere ipsa perseveraueris. Tuo metu caeteros praemonitura quid metuendum sit a rebellibus, haud dubie erecturis altius supercilium. Dignitatis tuae praesentia hic opus est, aliter Varssauia contineri non potest. Quid tandem times? nemo procerum, nemo nobilium quos hic Varssaviae congregatos ad regis sui electionem spectas, ex saniori populi parte nemo, vbi periclitari te aspexerit, auxilium non expedit, salutemque suam tuae non praeponet, quos omnes pari metu fugitiua percelles, et ad resistendum ignavos efficies. Tanto in bellis momento est praesens maiestas, pro qua gloriosum sibi quisque ducit occumbere.

Haud segniter hac voces a cancellario accepit regina: Vicerat pudor contemplationem periculi, sicque damnauerat omnimode abundi consilia, optimatibus tumultuarie noui regis inchoantibus electionem, dubii quem tandem potissimum hoc tempore eligerent regem. Duo adhuc fati Vladislai defuncti regis superstites candidati, in oculis omnium

votis-

20) Non hic, credo, aurum signatum vel cusum seu nummi intelligendi sunt, quod absurdum esse videtur, sed, prout supra auctor innuit, apparatus bellicus, equitum nobilium in primis, auro argentoque in vanum ornatus. Lixis autem annumerat omnes homines qui exercitum sequuti fuere, seruiti vel commercii causa. Neque ducenta millia calorum lixarum.

que fidem superant. Sciendum enim exercitum Polonum decem millium, militum nobilium plerumque sequi quadraginta millia vel quinquaginta calorum, id quod pessimum. Nam eiusmodi homines non tantum iisdem agricolis amicos afficiunt quam hostis damnis, sed et ipsi exercitui sunt impedimento.

1648

volisque Polonorum ambo germani fratres, principes erant, qui sceptrum deposcerent. Alter IOANNES CASIMIRVS, Opoliensis et Ratiboriensis dux, Sueciae rex: CAROLVS FERDINANDVS alter, Vratislauiensis atque Plocensis antistes, natu minor. Prior clarus militari scientia princeps, quippe qui ante annos sexdecim, prima belli rudimenta sub Vladislao fratre in Moscouia non infeliciter iecerat, inde per varios Europae tractus, toto decennio haud semper prosperam obierat peregrinationem, indeque peregrinus dictus, ac tunc in sacrum purpuratorum ab Innocentio X allectus collegium, Roma in Poloniam redierat, suae aetatis hic rationem haberi voluerat. Alter natu minor, Carolus Ferdinandus, Sigismundanae pietatis, et immortalitatis haeres, Vratislauiensis atque Plocensis antistes, factionibus, ut in tali casu fieri solet, in dies praeualidus, liberam ordinum de se expectabat sententiam. Dum igitur de reconciliandis principum auersis fraternis animis serio senatus tractat, gnarus quam grauis Polonorum ceruicibus immineret Chmielnicius, Tartari dictu incredibilem nec sanguine partam in Tartariam euehant praedam. Ipse Chmielnicki sollicito in arma Byzantii imperatore, quem iurisiurandi tenaciorem inuenit, ducentis suorum armatorum stipatus millibus comite scelerum perfido Tohaibeio Tartarorum Budziacensium principe, in belli societatem assumpto, in ipsa viscera regni penetrat, siquidem nullum vallum, quod moraretur, habuit, nulla Belgarum fortalitia, non Pyrrheni montes nec Tyrrenum mare, obstant eunti, sed liberi patentesque campi, vsque ad ipsa vrbis Leopoliensis eum ducebant moenia. Sexta itaque die Octobris coepta obsidio, viginti dierum spatio, miraculo simile, nullo defensam milite fatigabat Leopolum, cui tandem misertus, vi principi nunc Rusiae ciuitati, graui lytro a ciuibus accepto, ducentis nimirum millibus florenorum, vigesimo ab oppugnatione die, Zamolsium versus castra mouit. Arx est in confiniis Rusiae, nomen sortita ab eo, qui eam condidit. Is erat IOANNES ZAMOYSKI, regni Poloniae cancellarius, ac sub Stephano I, rege Poloniae, supremus exercituum dux. Oppidum quoque haud contemnendum in Polonia, eidem adiacet arci, muro, vallo, aggers et aqua contra Tartarorum subitos impetus satis munitum, sed quod diurnam ferre non posset oppugnationem. Huc ergo vota, huc studia properabant Chmielnicii, qui, antequam obsidione oppidum cingeret, astu et dolo vsus, adhuc ex itinere humaniter salutis Germanis, quos sexcentos, duce LUDOVICO WEIHER, capitaneo tunc Valecensi, paulo post Pomeraniae palatino, ibi fortuna incolarum casusque fortuitus incluserat, eorum impaudos nec seditiosos, misso cum literis caduceatore ad capitaneum, tentauit animos, dederent nempe arcem vna cum oppido, ipsique iunctis viribus, si scirent, Chmielnicii sequerentur signa, notis sibi itineribus praecuntia, praemium fore, meliorem vitam in castris Chmielnicii, ac insuper praefens leue militare donarium, quinquaginta millia florenorum pollicebatur ²¹⁾. Ast irrita legatio. Non enim Veihero venalis fides erat. Vnde quos donis et promissis corrumpere non poterat, audius imperii tyrannus, armis aggreditur, arctissime oppidum cingit obsidione, moenia sexaginta tormentorum reboantium sonitu, sine intermissione lacerat, aggres demolitur, vallum iam superat, plenusque furoris huc atque illuc volitans suos animat, non amplius vnus horae opus extare asserens, quid victores morarentur in noctem victorias? Expugnatum iam a Krzywonos Cudacense fortalitium, caecos memorabat exercitus, captos duces, recuperatas prouincias. Facunda Ruthena saepius reiterabat voce, nunc iam nisi victoriae fructum restare, inde redintegrare assidua dispoitione verberationem, producere vallum, ruinam edere, parare muris superandis scalas manuales, iamque in procinctu erat expugnatio, cum ecce faustissimus et quasi coelo lapsus adest cum literis electi regis ad Chmielnicium nuntius. His rex Chmielnicio significabat, se unanimi Literae electi regis ad ris ad senatum datis, priuatique multoties scriptis ardentissime exposcebat. Sciret ergo Chmielnicium et recognosceret superiorem magni Dei ministrum, nec amplius hostiliter per ditiones grassaretur Polonas aut de caetero suos affligeret subditos. Recederet Zamolsio, quod primum subiectionis documentum rex esse volebat. Relinqueret rapinas, quem sciebat militem non praedonem agere, nec barbarum se, sed christianum meminere, esse. Clauam insuper cum vexillo, more Poloniae regibus vsitato, eidem tunc electus rex transuiderat, addita paterna adhortatione, vt iunctos infamiae, se ipsum morte eximeret. Nam in pace causas et merita spectari: Vbi crude bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere.

Ad-

21) Hoc est 8333 imperiales, et 8 grossi saxonici.

G

1648

Chmielnicius paret regis mandatis et illico a Zamoscio recessit.

d. 17 Nov. rex eligitur Ioan. Casimirus.

Adfuturos praeter ea monuit legatos, de mutua tractaturos pace, retrocederet solum modo tantisper, nec ultra progredi praesumeret in interiorem Poloniam, cuius tunc copiae vario dilapsae iam paulatim Lublino appropinquabant. Hac Chmielnicius lecta epistola, acceptata claua una cum vexillo, osculo insuper cerae impresso, iubet illo ipso instanti receptui canere, solo contentus lytro, viginti millium florenorum a ciuibus accepto, attornitis et in re tam subita stupentibus Tartaris, qui coenaturos se in oppido certo certius opidanis promittebant. Versis inde signis in Rusiam, decem a Zamoscio leucis retrocedit, coeca prorsus caligine a Deo percussus, cui praecipua est causa regum. Sciscitantibus subinde Tartaris, veritisque insidias, de Chmielnicii fide iam sollicitis respondit: Regis se subditum ministrumque esse, ac proinde imperio eius morem haud eunctanter gerere: qui in tam horridis moribus et sub ipso fere reipublicae discriminis ictu, cum victor Chmielnicius stabat ad portas, certis conditionibus principi Carolo Ferdinando concessis, quinto decimo calendarum Decembris, vnanimi omnium ordinum consensu a LVCA DE ANIN OPALINSKI Marschalco regni, extra muros Varsovienses, sub dio, ut mos est gentis, in regem Poloniae, magnum ducem Lituaniae, caeterarumque prouinciarum principem nominatus est, prosequente, tormentorum ac bombardarum vndeque resonantia.

Rem alius in gratiam externorum de transacta electionis solennitate repero. Coactaneus est nascenti Polonorum regno, quanquam non nihil successione aliquando interruptus, eligendorum regum inueteratus usus, et hos quidem nemine nobilium contradicente eligere placuit, quod certe portento simile, ut tam diuersa ab inuicem ingenia tandem vnum colliment scopum, in vnanime omnes coeant sententiam. Hinc inquieta plerumque sperantur comitia, hinc bellorum ciuiliū verentur tumultus, multae praeter ea factiones, ac priuata nonnullorum odia. Et quanquam nos obices singularis Dei prouidentia a Polona auertat electione, verendum tamen aliquando, ne toties naufragium minitancia signa tandem submergant reipublicae nauem nauclero carentem. Electuri regem in apertam planitiem parentemque campum procedunt Poloni, pariterque Litvani proceres, ubi ordinibus velut ad pugnam institutis, de principe eligendo, integro sex hebdomadarum spatio deliberant nobiles. Candidati deinde proponuntur a senatu, in quos, ut quisque amore aut odio fertur, ita non attenta nascendi sorte, non virtute principis, non periculo patriae, non parentis meritis, indignatur saepe ob id, quod nullus est momenti, alii falsa vanaque, veluti per somnium captantes verba, nec sui satis compotes, feruescunt, sublaniunt, diceret in vnius insani capite totam reipublicae consistere felicitatem²²⁾, Varias deinde a senatu excipiuntur legationes diuersorum Europae principum, ad extremum eligitur princeps. Ita denique peragitur electio.

Redeo ad electionem Ioannis Casimiri, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarii regis, Poloniae principis, Opoliensis et Ratiboriensis ducis, a qua tantillum digressus sum. Quarta itaque, ut superius innui, indicta Octobris aduenerat dies, diuo Francisco sacra, res consuetudo modo, nisi quod turbulento ordine, coeptae in aperto campo. Die deinde a confessu decimo IOANNES DE TORRES Archiepiscopus Adrianopolitanus, nomine summi pontificis Innocentii decimi ita ad rempublicam pleno senatu orsus est:

Oratio Ioan. de Torres nuntii apostolici ad senatum.

„Orbatam non parente minus, quam principe Vladislao, ex augustissima Iagellonica familia rege quarto, Poloniam rempublicam, quemadmodum e sublimi culmine Vaticanani contemplatur oculus mundi vigilantissimus Innocentius X, pontifex optimus maximus, sic eiusdem non sine condolentis animi sensu miseratur orbitatem, Reuerendissimi,

22) Ob hanc vnicam causam in salutem regni Poloniae optandum sed non proponendum est, ut reges haereditario iure, non per electionem succederent. Sic enim funesta illa bella defuncto Poloniarum rege semper existentia secure evitarentur, neque tantae Poloniae inferrentur ruinae. Dices: Sic rebus stantibus timendum esse ne regum ambitione temporum successu

aurea illa Polonorum libertas plane absumeretur, liberumque regnum in absolutum paulatim transmutaretur. Respondeo: Serenissima respublica, quae maximam maiestatis partem sibi reservat, semper potest, si velit, atque in eo, tempestive labore, conuenientia inuenire media, quae reges suos intra iustos terminos cum honore et splendore contineant,

1648

simi, Illustrissimi ac generosi proceres. Et iusto quidem dolore tantam reipublicae vestrae miseratur orbitatem amantissimus in terris mortalium parens. Quis enim parentis dolor esse potest iustior illo, quem vnicus erga dolentes filios exprimit amor? Mensis euoluitur prope sextus ex quo luctuosam dolet Polonia vestra regis desideratissimi iacturam, adeo, ut vnuersum iam plane terrarum orbem longe lateque diffusis peruasit dolor, et omnem ad complorandam excitauerit hominum vniversalitatem. Nimirum non vnus Poloniae lacrimis defleri satis poterat extinctus Vladislaus rex, tota quanta quanta est ad herois tanti funus lacrimas ciere debuit vnuerfitas, utpote quem rerum gloriose gestarum fama compleuerat viuens optatissimus princeps. Exuet illa tamen aliquando moerorem suum, nempe cum lugubrem Polonia deponet apparatus, nouo tandem creato et ad vacuum solum assumpto rege. Cuius in electionem quando iam propius intenti estis, atque studiosius incumbitis vnuerfi et in vnum vota omnium sine vlla discordantium animorum dissensione conspirent, per me legatum suum viribus omnibus adhortatur vos, vnitatis ac pacis amator Innocentius. Etenim sicut concordia res paruae crescunt, ita ex oraculo veteri discordia vel maximae dilabuntur. Quam ob rem ne vestrae lapsus reipublicae, cuius amplitudo longe maxima est, inutilibus aliquando lacrimis deplorare cogamini, vna inter se dissidentium animorum discordia, regnorum videlicet omnium atque rerumpublicarum barbara deuastatrix vitanda cumprimis est. Quamdiu totius bonum corporis partes caeterae spectant, altera nunquam ab altera separatur, et ipsarum quippe separatione totum subito dilabi corpus necesse est. Heroici vos, patres corporis grandes estis, quotquot hunc in locum electuri nouum regem conuenistis, heroibus magnis non impares viri, si bonum commune spectatis omnes, priuatos longe respectus longe amouete, qui dum discordiam creant, totius omnino corporis, regni videlicet et reipublicae ruinam ineuitabilem trahunt. Illum praeter ea folio dignum vestrae censeatis virum, qui Poloniae reipublicae curam ita gerat, ut grauiora interim fidei catholicae negotia non omittat. Absit hoc ab electoribus tantis, ut talem Poloniae suae principem imponant, qui reipublicae addictus totus, quod nationum etiam omnium et sectarum est, catholicae curam rei aut modicam aut haberet omnino nullam. Religiosis catholicae propugnaculum inseparabile Polonia vestra depraedicatur, at hoc tam diu verum erit, quam diu regem habebit catholicae fidei studiosum. Qua igitur, et a tot saeculis ad haec vsque tempora vbique terrarum ac gentium depraedicatione clariustis adeo gloriosa, eiusdem fidei studiosi in posterum, qua ratione retineatis, illamque vobis auctiorem facite tanti nominis gloriam, quam velut haereditariam a maioribus habuistis. Id autem cum sancte praestiterint, semper tota plaudente communitate catholica, qui vestro sederint in solio Iagelloni reges, cumque duos habeatis ex eodem sanguine creatos principes, imperio dignissimos ambo, alterutrum ex his eligendum vobis esse, dubitare nemo potest. Germina haec duo generosa sunt, SIGISMUNDI III regis olim vestri. Et quantum per Deum immortalem in vtroque parentis instar apparet, et Suecia, regno suo euocatus ad regnum vestrum, Suecos suos prae vobis non tantopere curae habitos a se videre potuit Sigismundus, quanquam vtrumque regnum complecti poterat plurium anima illa regnorum capax. Et amor in vos tantus optimi principis hoc a vobis impetrare non poterit, ut in filius regni successoribus adoretis genitorem regem? Habuistis paulo ante rerum cum virtute gestarum fama gloriosissimum regem VLADISLAUM ex eadem familia principem felicissimae recordationis. Plorat adhuc Polona respublica tanti regis ereptum sibi decus, nec a lacrimis illa facile temperabit, donec in alterutro e duobus fratribus videat sibi restitutum Vladislaum regem. Eadem scilicet in vi cognoscere est semina virtutis, quae in animis liberorum omium seminavit Sigismundus parens. Et ne gratis haec dicere videar ad serenissimae familiae commendationem, adesse rogo vos principes, caeterique nobilissimi proceres, si ferali fidere praelucentem Ottomanicam lunam, vobisque periculosius imminentem procul a Polonico coelo dissectam non vidistis: Si recuperatam regno vestro Smolenscum arcem, eiusdem regni propugnaculum longo monitissimum iactare non potestis! adeo non vna victoriarum gloria formidabilis exitit Vladislaus. Quanto vero studio rem catholicam vna cum Vladislao filio rege promouerit Sigismundus rex parens, quid attinet dicere? cum et id in oculis omnium fuerit et in omnium gentium luce collocatum, Foverunt ipsi semper, neque enim hoc obuoluendum silentio est, regalique plane studio fouerunt christiana fidei promotores, gnari videlicet non exiguum reipublicae praesidium comparari, si Christi fideles plurimum eorum operata viderentur. Semper enim reipublicae fidelis est, quicumque fidelis Christo est. Venerabilis

1648

proinde cleri atque ordinum religiosorum amantem regem eligendum, nemo non vestrum videt, si saluam omnes incolumemque rempublicam vestram seruare velitis diu. Hi nempe catholicam fidem intermisso nunquam labore propagant, scriptoque simul et verbo caeteros iuuant praesidiarios reipublicae vestrae fideles. Pluribus proinde, apud vos, omni prudentia praecellentes viros, uti non est opus, sapientibus quippe rem indicasse satis est. Quare agite et iunctis in vnum suffragiis omni procul ablegata cordium dissensione pro ea, qua potestis plurimum libertate, regem eligite, reipublicae Poloniae salutarem, christianae religionis amantem Jagellonicae familiae gloriosum. Dixi.

Innocentii
X Pontificis
ad rempu-
blicam liti-
rac.

Ita Ioan. de Torres docte et eleganter. Dein porrexerit summi Pontificis ad rempublicam scriptas literas huiusmodi tenoris:

Venerabilibus fratribus et dilectis filiis, nobilibus viris, archiepiscopo Gnesnensi Poloniae primati, et senatoribus regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae,

Innocentius Papa X.

Venerabiles fratres et dilecti filii, nobiles viri, salutem et apostolicam benedictionem. Vladislaus rex, quem mortuum nunquam sine dolore audissemus, nunc incommodo plane reipublicae vestrae tempore ereptus ingenti ac molesto animi sensu sollicitudines nostras adauxit. Etenim nobilissimas aequae ac fortissimas gentes, quas pro vniuersa re christiana, assiduo excubantes in sinu apostolicae charitatis gerimus, rebellantibus Coeacis, irruentibus Tartaris, Turcis etiam in Christianum nomen furentibus, capite in tempestiue destitutas praecipue dolemus, eo praesertim rege amisso, cuius spectata virtus ac triumphalis gloria, solo nomine exterrendis hostibus, ac periculis omnibus propulsandis superesse poterat. Sed misericordem Dominum rebus vestris ac suae prorsus causae, diuina ope adfuturum, plane confidimus nec dubitamus. Vos pro vestra in patriam et catholicam religionem pietate, omnia tali in re hoc interregni tempore et prudenter directuros et strenue administraturos fore. Nos certe, qui pio et de hac sancta sede optime merito regi, vel priuatim vel in publico sacello Pontificio adstante apostolico senatu, et praefatorum coetu omnia paternae charitatis officia persequimur, Deum pro istius regni publico honore incessanter oramus, cuncta pro viribus semper praestituri, quibus intelligi possit, quanto apostolicae dilectionis affectu Poloniae ac Lituaniae rempublicam amplectamur. Vobis, venerabiles fratres, nobiles viri, quorum singulare in hanc sanctam sedem studium, etiam in literis vestris eximie expressum agnoscimus et diligimus, benedictionem nostram prorsus ex animo paterne impertimur. Datum Romae, apud sanctam Mariam maiorem, sub annulo piscatoris, die XXV Iulii MDCXXXVIII. Pontificatus nostri anno quarto.

Franciscus Herlius.

Sequenti deinde mane aderat Christianissimi Galliarum et Navarrae regis Ludouici XIV extraordinarius ad rempublicam Poloniam legatus, illustrissimus vicecomes de Arpaion, qui nomine domini sui ita dixit:

Galliae le-
gati oratio
ad senatum.

Qui sibi proponeret ob oculos medio mari vi vndeque ventorum vexatam, minacique circumfluxu obsessam nauem, firmam tamen et immotam remanere; non multum reuera absimili cum Poloniae reipublica vteretur comparatione. Quotiescunque enim infensissimi istius serenissimae reipublicae hostes eam opprimere minati sunt, licet amplissimis exercitibus, ut populos terrasque suas in Poloniam deportasse viderentur, toties dedecus et infamiam incurrerunt.

Fremant quantumvis aduersus ipsam Tartari, ipsiusque ruinam quotidianis incursionibus meditentur, meditari tantum profecto potuerunt, labefactare nunquam: infideles rabiem suam in ipsius exitum cum suis insipidis legionibus absorbere conentur, totum potestate haec stabiliendae incumbant, veniant, vincant: vestrique ad extremum rebelles serio in dominos naturales insurgant, vestram aggrediantur auctoritatem, salua semper et inconcussa permanebit. Etiam si tamen talis hucusque fuerit

status

1648

status vestrae reipublicae, et vestra virtute et singulari quadam prouidentia a Deo seruatus videatur, pro incerta rerum humanarum conditione, inter tot vobis ingruentes hostes nihil negligendum existimamus, ad quos ergo deprimendos, duo Vobis necessaria iudicamus. Primo perfectissima illustrissimae vniuersae gentis reipublicae concordia et vnio, promptissimaque noui regis electio, qui et fortitudine sua et in armis tractandis experientia excitatos tumultus possit componere, armorumque vi dissipare. Omnia regna, quae hostium machinationibus diuisa vnquam fuere, eiusdem periculi et salutis nobis praebent exempla, qui in his dissensionibus permanere et in iisdem ruinam experti: sed qui in praecipitium non inciderunt, oculos adaperuerunt, discriminis sui causa detecta, sparsos ciues in vnum coegerunt, inimicorum insidias merito irriserunt, et ad pristinam gloriam denuo se euexerunt. Antiqua reipublicae fortuna cito inter sua membra, sacram illam vniorem, solitorum triumphorum originem, enascituram, nobis iuber sperare, nullaeque in rege eligendo dissidentias fore cernissima argumenta suppeditat. Cum vobis, excellentissimi Domini, in stirpe regia duo sint principes, ambo strenuissimi, ambo mirandis, sed differentibus dotibus adornati, ambo etiam reipublicae necessarii. Et sicuti Deus omnimode opera sua patefacit, maxime tempore belli, huic primogenituram et animum, milites et populos regendos concessit. Illius enim tyrocinia magni Vladislai felix memoriae fuere triumphus, in quibus sanguinem suum primo reipublicae deuouit, edidit externorum regnorum mores, ritus, idiomata, rationes, secreta denique consilia ad conseruationem regnorum plane necessaria, et ut nullis deficeret, quibus reipublicae fauoribus dignior efficeretur, praeripuit fratri suo nascendi ordinem, quia semper, etiam in libertate summa eligendi, primogenitura venerata est. His Deus serenissimum principem Casimirum regem illustravit, et serenissimum principem Carolum tanta prudentia, pietate et deuotione adornauit, ut consilia sua auxiliaque diuina, vestris viribus adiunctis, sicut Araon, fratri sui et reipublicae triumphos acceleret et augeat. Inde est, excellentissimi domini, quod nomine christianissimarum maiestatum vobis CASIMIRUM regem exoptamus, ne quis sibi fingat, christianissimas maiestates propriae solum vel alterius quam Poloniae vilitati huiusce suis votis studere. Tota Europa vidit quanta hucusque egerimus fide cum nostris foederatis. Bataui norunt, si post exhausta nummorum et hominum millia, penes nos aliquid remanserit, quod gloriae ipsorum seruiret, nunquam aliud in confoederatos moliti sumus, aut aliud consilium habuimus, quam restaurandi legitimum principem ipsumque naturalibus suis subditis restituendi. Sueci et Hassi nostrae confoederationis commoda libenter fatebuntur. Haec omnia iam vobis facile persuadebunt, quam multum nos confoederatis consulamus, quanto opereque ipsorum gloriae conseruationi et incremento studeamus. Itaque cum vehemens Gallorum inter foederatos affectus et peculiaris erga vestram serenissimam rempublicam propensio, omnibus plane innotescat, nobis ab hoc amplissimo senatorum et nobilium coetu, liceat talium amicorum votis consonum sperare, liceat Casimirum regem desiderare, qui hostium vestrorum ambitionem non foueat, istudque Christianorum omnium propugnaculum integrum et illaesum conseruet et nostras nationes, iam aliunde animorum similitudine inter se conuenientes nouo perpetuoque foederis et amoris vinculo melius adhuc coniungat. Dixi.

Aliquot deinde interpositis diebus legatus serenissimae Sueciae designatae reginae Laurentius Canthersthen in faciem admissus reipublicae, ita dominae suae nomine dixit:

Celsissime princeps, reuerendissimi, illustrissimi, reuerendi, illustres, et magni: Sueciae le- fici domini, serenissimae huius reipublicae senatores, ordinesque regni, domini obler- gati oratio. uandissimi.

Sacra regia maiestas, domina mea clementissima, celsitudinibus, excellentiis et illustritatibus vestris studia et beneuolentiam suam promptissimo affectu deferit, Deum optimum maximum insuper rogans, ut prospera quaeque eiusdem largiri velit, faxitque ut consilia actionesque earundem laetus semper consequatur euentus. Sacram regiam maiestatem summo dolore affecit, quod compererit fratrem consanguineum et amicum suum charissimum, serenissimum principem dominum VLADISLAUM quartum regem Poloniae, gloria rerum gestarum eximium, humanis rebus ereptum, supremam obiisse diem, nec potuit quin hunc casum serenissimae huius reipublicae nomine grauiter ferat, optans

H

vt

1648 „vt stator rerum omnium Deus, pro bonitate sua hanc orbitatem compensare, fessisque
 „christiani orbis rebus, pariter huic reipublicae salutaribus prouidisque consiliis, illustris-
 „simarum et illustrium DD. VV. succurrere velit, cumque perspectum habeat sacra regna
 „maiestas, illustratibus vestris id in primis curae esse, praesertim afflictis hoc tempore
 „Europae atque christiani nominis rebus, vt amplissimae huic reipublicae prouisum tan-
 „tòpere imperio digne consulatur. Idcirco quamuis de sollicitudine studioque earundem
 „in eo, conseruanda corroborandaque amicitia, pactorumque vi, quae inclita haec regna
 „coniungit, nullatenus dubiter S. R. M., verum sibi persuasum habet, illustrissimas
 „cellitudines vestras, eandem continuare, propriamque et perpetuam hisce regnis
 „facere velle, tam ob proprium suum interesse, denique mutuum horum regno-
 „rum salutem, firmioremque amicitiam, atque omnibus, quibus coniunctionis amici-
 „tiae nexus dissolui ac interrumpi posset, ire obuiam. Operae pretium esse duxit S. R. M.
 „cellitudines vestras amice beneuoleque commoneare, vt in eligendo nouo rege, ea omnia
 „remoueant, atque praeseindant, quae vel inimicitias excitare vel perennem inter vtrosque
 „reges regnaque amicitiam remorari possent. Quibus rite obseruatis, prout cellitudines
 „vestrae harum rerum momenta pro innata sibi prudentia et aequanimitate, facile norint di-
 „iudicare, non putat reticendum S. R. M. nemini se potius fastidium in Polonia regnum
 „exoptare, quam regis Sigismundi filius serenissimis principibus, domino Ioanni Casimiro
 „et domino Carolo Ferdinando, quorum causam S. R. M. illustrissimis DD. VV. commen-
 „dare vult, tum quod propinqui sanguinis coniunctio spem eidem ingeneret coniunctionis
 „animi, tum quod ipsorum virtutes S. R. Mti vel maxime sint laudatae. Ad haec cum
 „ex postremorum pactorum praescripto vserit insisterique diligentissime illustrissimus
 „Curlandiae dux, vt durantibus induciis tractatus pacis perpetuae reassumerentur, non erit
 „ab affectu et inclinatione S. R. Mti alienum, si modo serenissimae huic reipublicae ea-
 „dem mens, idemque desiderium fuerit, vt quam primum commilitum vtiusque regni con-
 „ueniant, easque ineant rationes, quibus pacem amicitiamque perpetuare aeternamque fa-
 „cere possint, prout haec omnia binis hisce literis vberius fusiue sunt expressa, quas ex
 „mandato dominae meae elementissimae exhibeo, relaturus vt confido propediem respon-
 „sum expectationi S. R. Mti amicitiaeque inclitorum regnorum congruentissimum. De
 „caetero illustratibus vestris summas agens gratias pro tam benigne mihi indulta audientia,
 „earundem me beneuolentiae fauorique impenso commendo, id vnice rogans, vt si quae
 „noua mandata a domina mea elementissima in posteaum accepero, liceat mihi eadem pro
 „summa humanitate vestra, vel coram vel scripto insinuare.

Haec redigisse in ordinem haud piguit, vt appareat quot Casimirianae electioni
 subscripserint Europae principes, quid de illa tunc senserint, quid ab illa expectauerint.

Redeo ad electum regem Ioannem Casimirum qui proxima a publicatione die, me-
 tropolitanam sancti Ioannis baptistae Varsoviae ecclesiam cum frequenti senatorum nobi-
 liumque comitatu inuissit, peractoque ab Archiepiscopo Gnesnensi, regni primatè primo-
 que principe solenni sacrificio, accessit ad altare maius, vbi illi decretum electionis in char-
 ta pergameni conscriptum ab Archiepiscopo traditum est, omnium procerum nobiliumque,
 qui electionis tam solenni actu aderant, praecipuorum subscriptionibus et sigillis
 munitum. Tandem postridie senatus in palatio regio congregatus legatis externorum
 principum responsa dedit, actis gratis solennibus summo pontifici, reginae christianissimo,
 vt pote quorum desideris per Casimirianam electionem satisfecerat, reipublica. Sueciae
 vero reginae his conceptis verbis rescripsit senatus:

Serenissima et potentissima Regina,

Domina et Vicina nostra colendissima,

„Quam acerbum animi dolorem Maieitati Vestrae attulerit immatura et importuna
 „mors serenissimi et potentissimi regis Vladislai IV Domini nostri clementissimi facile
 „intelligimus, cum arctissima sanguinis vincula, quibus ille Maieitati Vestrae coniunctus
 „fuit, nobiscum reputamus. Si enim occasui tanti regis longissima vita ob raras virtutes
 „digni, indoluere, nullo ei sanguine iuncti, fieri profecto non potest, quin Maiestatem Ve-
 „stram tam stricta consanguinitate regi nostro propinquam, ex morte eius grauissimus do-
 „lor

Poloniae
 senatorum
 ad Sueciae
 reginam li-
 terae.

„lor non afficiat. Sed Maiestatem Vestrae luctus etiam ultra sanguinis et fraternitatis termi-
 „nos diffunditur, cum M. V. gnara et bene conscia, qualem et quantum regem reipublica
 „nostra et vniuersa christiana amiserit, vtroque pro sua prudentia et optimo in rem chri-
 „stianam animo compatitur. Multis quidem serenissimus et potentissimus rex noster fle-
 „bilis occidit, sed nulli magis, quam regno huic, quod sub felicissimo ipsius imperio glo-
 „ria, pace et omni tranquillitate effloruerat. In tanto reipublicae nostrae luctu magnum
 „capinus solatium, quod Maiestatem Vestram doloris nostri habeamus sociam, vt per li-
 „teras suas et magnificum dominum Laurentium Canthersthren, secretarium suum, vber-
 „time id declarauit. Quo nomine Maieitati Vestrae maximas habemus gratias, Deumque
 „precamur, vt tam funestos casus, a regia Maiestatum Vestrae domo auertat, eamque omni-
 „bus desideratis successibus faciat perpetuo felicem et fortunatam. Quod vero attinet al-
 „teram partem epistolae Maiestatum Vestrae, in qua M. V. post contestatum dolorem suum
 „ex morte serenissimi regis nostri, ea, quae singulari sua prouidentia vtrique regno et toti
 „reipublicae Christianae vilia praecideret, nobis exponit: Nimirum plurimum interesse,
 „vt in eligendo nouo rege in eum conuerteremus oculos, isque in sceptrum Polonica succe-
 „deret, qui pactorum initiorum conseruandorum et amicitiae perpetuo colendae esset stu-
 „diosissimus, et insuper ea remoueret, quae his aduersantur. Agnoscimus in eo Maiesta-
 „tis Vestrae vere christianum animum, hoc vnum exoptantem, vt pax perpetua inter haec
 „duo regna stabilita, arma nostra in communem potius christiani nominis hostem vertan-
 „tur, gloriosius et vilius ibi exercenda. Itaque Maieitati Vestrae sancte pollicemur rem-
 „publicam nostram nihil magis cupere, quam vt compositis et sublatis armorum causis,
 „aeterna et perpetua pax amicitiaeque cum Maiestate Vestra et inter haec duo regna serue-
 „tur. Quam ob rem in hisce electionis comitiis, omnia constituta et prouisa sunt, quae
 „tanti momenti negotio tractando et finiando pacis perpetuae ineundae sunt necessaria
 „et conuenientia. Quod reliquum est, vel inde Maieitati Vestrae prebit, quanto respu-
 „blica nostra sagrat studio perpetuae et illibatae amicitiae cum Maiestate Vestra colendae,
 „quod in hisce comitiis electionis noui regis primam et praecipuam rationem habuit, non
 „modo communis commendationis, qua Maiestatum Vestrorum serenissimos duos fratres princi-
 „pes commendauit, sed etiam voluit, vt omnino voluntati Maiestatum Vestrae satisfaceret,
 „cum praecipue serenissimum principem IOANNEM CASIMIRVM secundis literis di-
 „gnum iudicauit, qui regium apud nos decus capesseret. Speramus itaque id curae Ma-
 „iestatum Vestrae gratum, tum vtrique regno fore salutare, quod et to corde orantes Deum,
 „Maieitati Vestrae felix et diuturnum imperium precamur, paratissimaque studia et offi-
 „cia nostra deferimus. Varsoviae d. 28 Nouembris 1648.

Extat et alterum literarum ad Sueciae reginam exemplum sequenti fere die ad ean-
 dem ex occasione renouandorum foederum his conceptis verbis scriptum:

Serenissima et potentissima Regina,

Domina et Vicina nostra colendissima,

„Notum perspectumque est reipublicae nostrae studium et cura illustrissimi Cur-
 „landiae ducis, vt durantibus induciis tractatus pacis inter serenissimum regem, rempubli-
 „cam regnamque Poloniae et Maiestatem Vestram reassumatur. Id enim viuentis adhuc
 „serenissimo rege nostro egit, perspexitque, cum serenissimum olim regem nostrum, tum
 „vniuersam rempublicam nostram pacis cupidam id optare, vt sublatis belli causis
 „perpetua pax et amicitia cum Maiestate Vestra redintegretur. Qua de re cum Maiestatum
 „Vestra literis suis nos compellat, est quod speremus, inclinatis iam vtrique ad pacem per-
 „petuam animis, Deum communia ista vota nostra felici euentu cumulaturum. Mediatōres
 „quod attinet, illi quidem pactis nominati sunt, quos compellatos et rogatos affuturos
 „operamque piam et salutarem, hac in re vtrique regno nauaturos non dubitamus. Cae-
 „terum cum serenissimus Britanniae rex domestico bello impeditus adesse non possit, quo-
 „niam placet Maieitati Vestrae in eius locum subrogari rempublicam Veneram et nos liben-
 „ter in eam consentimus. Optauissimus quidem congressum hunc Francofurti ad Ode-
 „ram haberi, multasque et iustas causas huius nostri desiderii habuimus, sed vicit auctori-
 „tas Maiestatum Vestrae, vt in Lubecam consentiamus, illuc commilitarios nostros ablega-
 „turi quam primum a mediatoribus de tempore facti erimus certiores, qua de re mentem
 „illorum

Aliae Polo-
 niae senato-
 rum ad
 Sueciae re-
 ginam li-
 terae.

1648

„illorum expiscari non omittemus, certe idem facturam Maiestatem Vestram, ut quam primum coadunato commissariorum nostrorum congressu, negotium hoc utrique regno desideratum ex dignitate et emolumento utriusque gentis perficiatur. Illud Maiestati Vestrae iterato pollicemur, rempublicam, ut hactenus inita foedera religiose coluit, ita perpetuae cum Maiestate Vestra amicitiae cupidissimam esse, totumque id in hisce comitiis providisse et statuisse, quod paci perpetuae conciliandae utile et necessarium iudicavit. Quod uberius Maiestati Vestrae referet magnificus ac generosus Dominus Laurentius Canthersthen, Maiestatis Vestrae Secretarius. Nos felicissimos quoque et desideratissimos rerum successus Maiestati Vestrae a Deo precati, nostra officia promptissima deferimus.

Tum demum senatus subscripsit acta electionis, in quibus conventus terrarum singulares ad XVIII calendas Ianuarii, comitia vero coronandi regis Cracoviae celebranda ad XVI calendas Februarii indicebantur.

Lituanorum contra Cosacos victoria nobilita.

Tenebrante vespera nuntiatur regi Lituanos circa Pinscum Russiae civitatem, et Olykam, ducis Radiuili oppidum, viginti millia Cosacorum prostravisse redacto in cineres Pinsco, quae iam dudum vulcano consecrata erat civitas, ipsoque nebulone SEMILVNA, ductore exercitus occiso, qui in primo agmine fortiter dimicans quasi imperator, occisus est. Atque haec prima fuit de sacrilegis in M.D. Litvaniae ultio. Huic scelerato alter a Chmielnicio tyrannus, homo sine nomine, sine tribu, NIEBABA ²³⁾ dictus, substituitur. Sed et hic ultrices breui Lituanorum expertus manus, palo affixus, non ut miles, sed ut sceleratus latro, debitas poenas luit. Hunc sequutus est paulo post, pari affectus supplicio GLOWACKI, nobilis, ut creditur, Polonus, sed qui turpissima rebellionis noxa omnem exuerat nobilitatem. His tandem suffectus *Sesquipellis*. Res notatione digna est, Lituanos in hanc usque diem fortuna vlos meliori, semper prostravisse Cosacos minori exercitu. Haec in Litvania gesta, duce ZANVSSIO RADVILIO, S. R. imperii principe, adhuc ante regis electionem.

Vix electo Polonorum regi statim sine nomine futura praedicunt Chaldaei diversarum gentium. Inter caetera illud prognosticon fuit ex Gallia transmissum regi, huiusmodi tenoris: *Duodecim imperabis annis et semper in armis.*

Alii hunc ultimum regem Polonorum in quo mutaretur regnum, ex Koehanoii Poloni designabant vaticinio. Eruebant et antiqua de rege peregrino oracula, quae nulli nisi soli applicabant Ioanni Casimiro. Addebant: Male affectus a Polonis, fore ut alicuius sicarii caderet manu duodecimo imperii anno. Fuere et alia quae studio ego omitto ²⁴⁾.

Cudacense fortalitium per Cosacos cunctatur.

Interea ad Borysthenem cudacense captum refertur fortalitium. Arx est CUDACVM, qua parte Borysthenes pontum Euxinum subit, genio loci praevallida, fluuioque Dniesto dominans praedae cohibendae, quae per excursiones Cosacorum in dominia Ottomanica solita fieri, statio opportuna, praesidio quadringentorum militum firma. Castellum procurabat GRODZICKI, emeritus miles et veteranus. Huic se recipit rebellium audacia. Post octavum a prima obsidione diem, vallis in fossam productis, murum contingebant Cosaci, mox suffosso cuniculo diruendum, cum obsessi desperato penitus subsidio in deditionem inclinant. Nec multo post egressus tympanista, veniam colloqui petit et impetrat. Summa petitionis fuit vita et libertas, reliqua victoris arbitrario permittebantur.

²³⁾ BABA significat in lingua Polona, vetulam, et NIEBABA non vetulam. Nomen KRZYWONOS, quod supra occurrebat, designat curuum natum, Germanice, *Strumnafe*.

²⁴⁾ Astrologica ista sapientia pene semper futilis deprehenditur, et nisi astronomi, seu potius astrologi, satis prudentes sint, ut generalia tantum, quae facile evenire possunt, praedicant, nunquam non fallunt, experientia teste. Fuit

tura certo certiora praedicere non hominum est, probabiliter autem vaticinari omnium rerum visu subactorum prudentum, nulla in mediis adhibita astrologia. Sic isti, qui de Ioanne Casimiro rege hic vaticinati sunt, omnes mendaces extiterunt. Quod si praedixissent illo tempore, Casimirum, abdicato se sua sponte regno, abbatem sancti S. Germani in Gallia moriturum, tunc et ego astrologos crederem vates.

1648

tur. Acceperam habet sesquipellis, id mangonum duci nomen, sub ea lege deditionem. Fit interea tumultuaria lanistarum in castellum irruptio, non servata militi et oppidanis fides, sternunt ferro obuios lixae, centuriones fune reuincti, traducuntur in servitutem. Hic Cudacense fortalitii finis. Quanti momenti Polonis arx ista fuerit, vel sola hostium confessione constat, qui liberum transitum ad depopulandam Thraciae oram, Cudaco in potestatem redacto, se habere iactabant. Adeo ligo et pala, ut arcem extruunt, ita destruant quoque.

Sed regem altior cura premebat, quos tandem summa cum potestate legatos ad rebellem mitteret Chmielniciam, paulatim in pacem flexum, et causam populi iam per commiserationem apud novum agentem regem. Remoram ergo quandam Cosacis iniicere placuit. Lecti attamen tractatum pacem oratores a rege, ADAMVS de Brusilow KRISIEL, palatinus Braclaviensis, ALBERTVS MIASTKOWSKI, Succamerarius Leopoliensis, viri illustres. Hi statim primis diebus Decembris iter suum aggressi, non nisi circa finem decurrentis anni millesimi sexcentissimi quadragiesimi octavi, Peraslaviae in vltiori Russia, receptum a rege et republica mandatum persequi asserunt, suspensis ab utrinque armis.

Per idem tempus GERHARDVS Comes a DÖNHOF, palatinus Pomeraniae, belli et pacis artibus aequae institutus, post navatam diu regi et reipublicae operam, defensum Toronium, fractos Suecos, pace Borussiae procurata, bina recenter in Gallias ad Ludovicum XIV, Galliae et Navarrae regem potentissimum functus legatione, moritur. Palatinatum rex bene de republica merito, ob servatum Zamoiscium, Lodovico Weiher, capitaneo confert Valecensi. Paulo post diem obiit supremam Varaviae ZBIGNEVVS, comes de Dombrouicza FIRLEI, Lublinensis gubernator, principe Firleiorum familia in Polonia natus, palatini Sendomiriensis, magni quondam senatoris, magnus filius.

Altero deinde post discessum Varavia legatorum die, super funeris pompa disceptatum est, cuius corpus huc usque a medio Iunio Varaviae in principe basilica diu Ioanni baptistae sacra depositum, suprema expectabat funeralia. Deinde de coronationis solennitatibus, cum diversis rex egit personis. Neque mora, secunda anni subsequens millesimi sexcentissimi quadragiesimi noni, Ianuarii die (quae mortalis et vltima vitae accidit Zbigneo comiti Firlei, capitaneo Lublinensi, viro in republica magno) rex numero multorum senatorum nobiliumque stipatus agmine, Varavia Cracoviam, praemisso ante aliquot dies fratris funere, suum regale auspicatur iter. Primo tamen Czenstochoviam diuertit, veneraturus locum miraculosa diuae virginis imagine famosum, ac tandem decima quarta eiusdem mensis circa horam vigesimam secundam per portam Florianam, dictam, ea magnificentia urbem ingressus est, ut triumphum potius quam ingressum diceret. Praecedebant in primis inter festivos tubarum et tympanorum clangores, tormentorumque ac bombardarum sonitus civitatis Cracoviensis variorumque optimatum cohortes, quas sequebantur nuntii terrestres, immixti magno nobilium iuvenum globo superbe ornatorum. Modico ab his diuortio ultra sexcenti, capitanei, castellani, palatini et alii, suo quisque ordine equitabant, horum agmen claudebant abbates, praelati ac reliqui ecclesiasticae praecminentiae homines. Immediatè regem ipsum episcopi, STANISLAVS a Buzenin PSTROKONSKI, episcopus Chelmenis, administrator abbatiae Tynecensis, ANDREAS de Leszno LESZYNSKI, Culmenis et Pomesaniae episcopus, procancellarius regni, GEORGIVS TYSKIEWICZ, episcopus Samogitiae, PAVLVS PIASECKI Praemislensis episcopus, administrator abbatiae clarae tumbae, ANDREAS SZOLDRSKY, Posnaniensis episcopus, NICOLAVS ALBERGVVS de Olechow GNIEWOSZ, Vladislaviensis et Pomeraniae episcopus, PETRVS GEMBRICKI Cracoviensis antistes, dux Seueriae, MATTHIAS LVBINSKI, archiepiscopus Gnesnensis, legatus natus, regni primas ac primus princeps, vna cum Marechalcis utriusque gentis, Luca de Bnin OPALINSKI, regni supremo, IOANNE ANTONIO TYSKIEWICZ ac ADAMO in Czanicki KAZANOWSKI praecedebant. Tum demum rex ipse albo sublimis equo, Gallico indutus cernebatur habitu. Ingresso regi prima statio in principe basilica fuit, primaque regem in vrbe salutavit ecclesia proloquente clero. Deinde post decantatum diui Ambrosii et Augustini hymnum mille ex cera facibus illustrantibus noctem, secedit in regale palatium princeps, hunc

1649

1649 hunc sequuntur confusae acclamantium voces, quadraginta tormenta bellica ex muris displosa, omnis artificii ignibus tota nocte micantibus.

Fusus Vladislai IV.

Postera dies, haec fuit decima calendis Februarii, cecit iustis persoluentibus VLADISLAI regi. Summo itaque mane procesit lugubris pompa praecedentibus longo ordine monachorum sacerdotumque agminibus, ipsum feretrum auro textis peristromatis, coronis, sceptris ab aliis insigniis regis superimpositis opertum. Antecedebant episcopi Chelmenfis, Culmenfis et Pomelanis, Samogitiae, Praemisliensis, Posnanienfis, Cuiavienfis, Cracouienfis, vna cum archiepiscopo Gnesnense, et nuntio apostolico, Ioanne de Torres, archiepiscopo Adrianopolitano. Feretrum ipsum sequebatur rex cum turba senatorum, nobiliumque, animo lugubriore quam veste. A lateribus stipatores regii, inuensis vi affollet incompetisque signis ac reliquis tristitiae imitamentis. Hos praecedebant equites, vexilla omnium prouinciarum ferentes, in quibus regni singularumque eius dynastiarum insignia opere Phrygio artificiose intexta cernebantur. Haec exequiali pompa illatum est corpus Vladislai in diui Stanislai principem regum basilicam. Iusta deinde illi persoluebantur a magnis, pompa et lectu, nedum solius Cracouiae, Europae vrbibus, vbique Vladislao ponentibus mausolea: Quis vita ipsius continebatur: Vt puer laborum assuetudine in bellum institutus: Vt adoleuisset in castris: Vt non posuisset arma nisi post debellatos hostes: Vt perennis in senectam laboris: Vt parto demum regno, vita illi pacifica et mansueta, voto suorum breuior. Haec de Vladislao vrbium regina Roma, haec Mantua Carpetanorum, Hispaniae regum fastus, tantumque extinctum Europae dolebant regem. Iustis persolutis rex fratris corpus, prope Caeciliae reginae augustissimae²⁵⁾, quondam coniugis Vladislai deposuit tumulum, corpus inquam regis illius, cui certatim virtutes merebant omnes, prae caeteris liberalitas. Saepius omnium prodigus, si quem petentem agnouerat, adeo, ut quandoque per profligatos profusione immensa obuentus, desideraret ipsa in victum alimenta, quae a familiaribus murari cogebatur, in antecessum largita, vnde viveret. Vnus illi fuerat a venere natus, regibus quaesiti ad breue tempus amores, spreto augustae domus connubio²⁶⁾. Quanquam hoc connubium nemini tunc Gallia, nisi DOMINICO RONCALLIO Italo, Varmienfi adscribit canonico, qui regi Polono, ut eximiae venustatis virginem commendauerat, corruptus a Cardinali MAZZARINO, Gallicarum rerum tunc arbitro, aureo monili, quod ille postea amicis Romae ostentabat, praemium decepti Poloni regis. Caeterum aula excedere iustus RONCALLIVS, reginae beneficio vixit Romae, primo ut minister, mox ut exul, resignato paulo post canonicatu Varmienfi in personam meam. Plura de tanto adicerem rege nisi vitam eius in memoriales digestam libros scripisset ante me WASSENBERGIUS, et nouissime PIASECIVS²⁷⁾. Regina huic coniugis tam lectuosa non aderat solennitati, febris enim huc vsque detenta Varfauias decumbebat.

Postquam

25) CAECILIA RENATA fuit imperatoris FERDINANDI II filia, quam VLADISLAVS IV rex A. 1637, d. 12 Sept. Varfauias in matrimonium accepit. Vidit ex ea principem SIGISMUNDVM CASIMIRVM filium vnicum Vladislavi pater, A. 1640 d. 1 Aprilis, qui actatis anno octavo d. 9 Aug. A. 1647 lectuosus patri, quam Polonis, mortuus est.

26) Vladislavus nempe LUDOVICAM MARIAM, ducis Mantuae CAROLI filiam, quae in Gallia nata atque educata fuerat, uxorem sibi d. 10 Martii anni 1646 Varfauias adiunxit, ex qua, biennio matrimonii elapso, nullos reliquit liberos, quaeque fratri IOAN. CASIMIRO, sequenti Poloniarum regi, deinde nupsit.

27) EVERHARDVS WASSENBERGIUS. Embriensis, S. R. M. Historiographus, scripsit: Gestorum Vladislai IV, Pol. et Sueciae regis, libros, quos partes appellat, duos. Prima

pars principem, altera regem panegyricae praesentat. Prodiit in lucem Wassenbergii historia Vladislai IV, Gedani typis Hunsfeldianis A. 1641 in 4to, duo alphabeta et undecim philuras in se continens, rerum gesta a pueritia Vladislai ad annum vsque 1640, exponens. PIASECII liber ita inscriptus est: Chronica gestorum in Europa singularium, a Paulo Piasecio, episcopo Praemisliensi, accurate ac fideliter conscripta. Ad utilitatem publicam divulgata et typis expressa. Cracouiae in officina typographica Francisci Caesarii. A. D. 1645. in folio, tria alphabeta et octo philuras in se continens. Liber rarus, multa exponens singularia, Vladislai IV autem historiam non omnia ex parte absolvens. Piasecius enim annum 1643 tantum attingit, dicens de Vladislao IV circa finem chronicorum: In comitiis a. c. 1643 Varfauias celebratis, post multos timores, ne res nouas libertatibus gentis derogaret, pro soluentis regis debitis priuatis, liberaliora tributa pu-

Postquam Vladislao parentauerunt Poloni, Ioanni Casimiro renouatur fidei sacramentum, iurumque est a naeniis ad plausus et gaudia, praeparabanturque omnia festiuae coronationi seruiencia, ad quam tota Polonia, tota fere Europa, principes, comites nobilesque affuebant. Prius tamen ceremoniam omnibus regibus Poloniae ante quam coronentur visitam, ut conficeret, rheda vectus est, ad locum martyrii sancti Stanislai in Rupella, vbi nimirum ille sanctus dum sacra perageret, a rege Poloniae Boleslao audace, anno Christi millesimo septuagesimo nono octauo idus Maii fuit trucidatus. Infelix facti memoria et summa ingloria gentis. Inde pedes ad aliam aedem eiusdem sancti in arce regia sitam, iuit, cuius redeuntis vestigia concursus populi frequens, laeta passim excipiebat acclamatione.

Altera die ad solennia coronationis processum est. Tum MATTHIAS LUBINSKI, Coronatio Gnesnensis archiepiscopus, pontificaliter indutus, cum diuersis episcopis, abbatibus infulatis et toto clero ad palatium regium processit. Quo, cum episcopis solis ingressus, regem, per Mareschalcum interim sandaliis, tunica, chirothecis, alba Dalmatica pallioque vestitum, inter regni primores stantem, aqua lustrali aspersit, tum acceptum inter episcopos Cracouiensem et Cuiaviensem medium, praeferebantur senatoribus, quibus hoc officii est, coronam, sceptrum, pomum aureum, et gladium euaginaturn, ad diui Stanislai basilicam solenni processione deduxit. Ibi postquam regalia, qui ea portabant senatores, in altare deposuerant, rex e concepta formula, iuramentum de seruandis et manutenendis iuribus, privilegiis, libertatibus ecclesiasticis et secularibus, priuatis et publicis, regni et magni ducatus Lituaniae praefat in hanc formam:

Ego IOANNES CASIMIRUS, electus rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae, Czernichouiaeque: nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius rex, per omnes regni ordines, vtriusque gentis, tam Polonae quam Lituanae, caeterarumque prouinciarum regno Poloniae magnoque ducatu Lituaniae annexarum et incorporatarum communi consensu libere electus, spondeo ac sancte iuro Deo omnipotenti, ad haec sancta Iesu Christi euangelia, quod omnia iura, libertates, immunitates, priuilegia, publica et priuata, iuri communi vtriusque gentis, tum et prouinciarum annexarum, et libertatibus non contraria, ecclesiastica et saecularia, ecclesiis catholicis Romanis, principibus, baronibus, nobilibus, ciuibus, incolis et quibuscumque personis, cuiuscunque status et conditionis existentibus, per diuos praedecessores meos reges, et quoscunque principes regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae, Vladislauum secundum, Jagellonis filium, Casimirum tertium Jagellonidem, Ioannem Albertum, Alexandrum Sigismundum primum, Sigismundum secundum Augustum, Henricum, Stephanum, Sigismundum tertium, Vladislauum quartum, prae memoriae parentem et fratrem, reges Poloniae et magnos duces Lituaniae, iuste et legitime, data, concessa, emanata et donata, ab omnibusque ordinibus tempore interregni statuta atque sancita, mihi oblata, tum pacta conuenta per oratores meos cum ordinibus regni et magni ducatus Lituaniae et prouinciarum annexarum inita, manutenebo, obseruabo, custodiam et adimplebo, in omnibus conditionibus articulis et punctis in eisdem expressis. Pacem quoque et tranquillitatem inter dissidentes de religione Christianae tuebor, manutenebo, nec vllo modo, vel iurisdictione Nostra, vel officiorum Nostrorum et statuum quorumuis auctoritate, quenquam affici opprimique causa religionis permittam, nec ipse efficiam, nec opprimam, ac ea quae in electione Nostra Varfauiensi constituta sunt, et quae in conuentione coronationis Nostrae constituentur, manutenebo, iisque satisfaciam. Omnia illicite a regno, magnoque ducatu Lituaniae, vel dominiis eorundem quocunque modo alienata, vel bello, vel quouis alio modo distracta, ad proprietatem eiusdem regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, non minquam, sed defendam et dilatabo. Iustitiam omnibus incolis regni, iuxta iura publica in omnibus dominiis custodiam, absque omnibus dilationibus et prorogationibus administrabo, nullo quorumuis respectu habito, et si quod absit in aliquibus iuramentum meum violauero, nullam mihi incolae regni, omniumque dominiorum vniuscuiusque gentis obedientiam praestare debebunt, immo

I 2

blica fuerunt decreta. Caeterum eleganter scripsit etiam historiam Vladislai IV STANISLAUS KOBIERZYCKI palatinus Pomeraniae,

cuius pars prima edita est Gedani a. 1655 in 4to.

1649

Ioanni Casimiro renouatur fidei sacramentum.

Regis Poloniae iuramentum.

1649

ipso facto eos ab omni fide, obedientia regi debita liberos facio, absolutionemque nullam ab hoc meo iuramento a quoque petam, neque vltro oblatam suscipiam. Sic me Deus adiuuet et haec sancta Christi euangelia.

Poloniae re-
gum inau-
gurationis
solennum.

Dalmatica deinde et pluuiali exuebatur. Tum ab archiepiscopo Gnesnensi oleo sancto in regem vnctus Poloniae, gubernaculis regni praeficiebatur. Sacris deinde operabatur archiepiscopus. Post cantatam epistolam nudum ex altari regi porrexit ensē, haec intonando verba: *accipe gladium in defensionem sanctae Dei ecclesiae et vindictam malefactorum*. Lateri deinde accinxit. Rex acceptum Deo exercituum dicat. Infertur altari mucro factus per oblationem sacer. Inde diadema illi imposuit in haec verba: *accipe coronam regni, sanctitatis gloriam et honorem, et opus fortitudinis*. Aureo deinde pomo sinistram, dextram vero scepro impleuit in haec verba: *accipe virgam virtutis atque veritatis*, quibus solita solennitate peractis, rex panem et vinum sub offertorio obtulit, et pacem, ut dicitur, exosculatus sacro sanctum Christi corpus accepit. Tum demum absoluto sacro in regio aurorum folio reclinatum salutauit primum archiepiscopus, votumque nuncupauit in haec verba: *in hoc regni folio confirmet Te Deus, sede et retine modo locum Tibi a Deo delegatum*. Exordiebatur tandem diui Ambrosii et Augustini triumphalem hymnum, sequuti optimatum applausus, populiue acclamatio ingens. Sparsa deinde missilia in vulgus, nummi pars aurei, pars argentei. Parte ab utraque numismatis erumpebat fracta e nube manus, paruam ferulam mobilem alphabeticam tenens in haec verba: *compactum est desuper*. Ex aduerso altera manus manipulum graminum seu frugum bifarium stemma regis ostentans cum corona regali, in haec verba: *Dominus assumpsit me*.

Ita IOANNES CASIMIRUS per diuinum chrisma inauguratus sacerque factus est Poloniae rex ac magnus Lituaniae dux. Inclinata ad vesperam die inauguratus in regiam redit. Praeferebant coronam IEREM. MICHAEL KOKYBUT WISNIOWIECKI, dux in Lubne, palatinus terrarum Russiae, pomum aureum, STANISLAUS WITOWSKI, Sandomirienſis Castellanus, nudum ensē, MICHAEL ZBIEZYDOWSKI, gladiſer regni. Vbi in regiam ventum, exutus regio habitu, veteri patrum, accubuit folio, cibumque cepit. Instabant gradibus inferiores, suo quisque ordine, senatores. Peracta posthac prandio rex ad forum ciuitatis descendit, et in theatro ante palatium praetorium superbo apparatu ornato consistens, subiectionis iusiurandum ac simul honoraria munifica a consulibus et senatu²⁸⁾ ciuitatis accepit, ibidemque dextra gladium euaginatū, sinistra pomum aureum tenens, aliquot optime de republica meritos, ad equestriſ ordinis dignitatem euexit, mox pro corona galeam, pro toga baltheum, pro scepro sumpturus gladium. Publicata quoque est generalis confirmatio iurium huiusmodi tenoris

Confirmatio
iurium Po-
loniae.

Nos IOANNES CASIMIRUS Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Kiiouiae, Volhiniae, Podlachiae, Liouoniae, Smolensciae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius rex. Significamus praesentibus literis Nostriſ, quorum interest, vniuersis et singulis. Cum nihil in terris beatius mortalibus contingere possit, praeter dulcem libertatis vsum, iuribus et sacrosanctis legum sanctis stabilitum et confirmatum, ideo nihil vnquam gloriosius reges ac principes praestare possunt, quam populos sibi subiectos circa priscam conseruare libertatem, et ita regere, ut salua Maieſtate liberas, tum legum et priuilegiorum momenta nullum patiantur dispendium. Quare posteaquam fauentibus superis, scepra regni huius incliti per liberam amplissimorum ipsius ordinum electionem et solennem in basilica Cracouiensi, ritu veteri catholico, per reuerendissimum dominum archiepiscopum Gnesnensem regni primatem, inaugurationem feliciter capeſſimus: primum praecipuumque id in voto habemus, ut propensis in Nos vniuersae reipublicae studiis, quibus raro concordiae exemplo, nemine contradicente, et omnibus consentientibus in regem electi et renunciati sumus, reciprocam voluntatis Nostrae contestemur gratitudinem, debitoque effectu ea omnia adimpleamus, quae circa actum tam

28) Melius auctor dixisset: a consulibus et magistratu. Vnum enim tantum esse in Polonia, regni nempe senatum, dicunt illustrissimi

regni senatores, qui hoc honoris nomen magistratibus in Polonia omnibus aegant iure.

1649

electionis quam coronationis Nostrae solenni iureiurando ex formula veterum pactorum iuriumque spondimus. Et licet quidem nullis literarum monumentis tanta insit fides, quantam pectori Nostro regia virtus et iunatus erga communem hanc patriam inscripſit amor, tamen ne quid a veteri eius instituto laudabilique serenissimorum antecessorum Nostrorum exemplo in Nobis desiderari videatur, et scripto id sanciamus caueamusque, quod re ipsa sanctissime obseruare, tueri et manutenere volumus. Ea de causa Nostra sponte, et animo deliberato sequitque morem et consuetudinem DD, antecessorum Nostrorum Poloniae regum et magnorum ducum Lituaniae, omnia priuilegia, donationes, immunitates, adualitates, libertates, praerogatiuas, ac immunitates regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Kiiouiae, Volhiniae, Podlachiae, Lituoniaeque. Ut et in specie cunctis Prussiae, in eam consolidationis feudi, quo non ne confirmationem Nostram ad normam a diuis praedecessoribus Nostriſ editam ex concessa Nostriſ extrahere, et constitutionibus modernorum comitiorum inferere iustissimos, et aliarum prouinciarum iis annexarum, coniunctarum aut separatarum ipsis concessas: ecclesiasticas et saeculares, tam publicarum quam priuatarum personarum, cuiuscunque status, conditionis atque sexus existentium, ciuitatumque et locorum quorumcunque per antecessores Nostros reges Poloniae, et magnos duces Lituaniae, ac terrarum iis coniunctarum, reges, principes, duces ac dominos, tam in toto quam in parte, praesertim vero Cismirum magnum, Ludouicum, Vladislaum secundum, Jagellonem dictum, fratresque eius Vitoldum et Sigismundum, magnos duces Lituaniae: Vladislaum tertium, Calimirum tertium, Jagellonis filios, Ioannem, Albertum, Alexandrum, Sigismundum primum, Sigismundum secundum Augustum, Henricum, Stephanum ac Sigismundum tertium et Vladislaum quartum, Dominos parentem et fratrem Nostrum desideratissimos, reges Poloniae et magnos duces Lituaniae, ac etiam per magistros Prussiae, atque archiepiscopos, episcopos, magistros, praefectores antiquos Liouoniae, nouissime vero post recuperatam Liouoniam per regem Stephanum, nec non duces, principes ac dominos terrarum Russiae et Masouiae iuste et legitime concessas et emanatas, ac iuri communi vtriusque gentis non contrarias: Et item iura, leges, statuta, constitutiones, iudicia tribunaliſ vltimae instantiae, ac decreta, libertates et immunitates in conuentibus regni generalibus quibuslibet, ordinationesque huius atque sanctitas, nominatim autem libertates et leges in conuentu electionis Henrici regis, ac in conuentu Andreouienſi et coronatione regis Stephani, constitutionemque de iudiciis tribunaliſ in conuentu Varſauienſi, et constitutiones in coronatione diuſe memoriae parentis Nostriſ laudatas, ac denique leges et constitutiones in praesenti conuentu coronationis Nostrae sanctitas, aut quae adhuc sancientur et Nobis exhibebuntur, ita tamen, ut nec specialitas generalitati, nec generalitas specialitati deroget. Tum etiam condiciones per oratores Nostros cum ordinibus sanctitas, in omnibus earum articulis, punctis, clausulis, conditionibus approbandas, roborandas, duximus, approbamusque roboramus, confirmamus, per praesentes literas Nostriſ. Decernentes illas et illa omnia, quae superius commemorata sunt, perpetuae indubiae ac inuolabilis firmitatis robur obtinere debere, recipimusque spondemus, et regio nostro verbo pollicemur, illas in praedictis earum punctis, articulis, clausulis, conditionibus, firmiter, inconculſe, inuolabiliter, tenere, obseruare, implere et exequi, ac omnibus et singulis, ex iis satisfacere cum effectu, et teneri, obseruari et exequi facere. Item pollicemur, recipimus ac spondemus, quod omnia per hostes finitimos iniuste a regno, magnoque ducatu Lituaniae et dominiis earundem, quocunque modo occupata, vel bello vel quouis alio modo distraeta ad proprietatem et vnionem eiusdem regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, aggregabimus, neque fines regni et ducatus Lituaniae, tum et prouinciarum illis annexarum minuemus, sed pro viribus Nostriſ proferemus et dilatabimus. Quod si aliquid contra libertates et immunitates, iura, priuilegia praedicti regni et magni ducatus Lituaniae ac caeterarum prouinciarum iis annexarum fecerimus, non seruantes, quod absit, aliquid illorum in toto vel in parte, id totum irritum et inane, nulliusque momenti fore decernimus et pronuntiamus. Quod vero supra hisce literis priuilegia, libertates ecclesiasticas cum caeteris confirmauerimus, in iuramentoque Nostroſ ecclesias catholicas Romanas nominauerimus, id nihil omnibus ecclesiis Graecis et priuilegiis earundem obesse debet: Imo easdem in suo robore conseruamus, nec non et iuramenti huius articulo neuiquam derogare volumus. Quod videlicet pacem et tranquillitatem inter dissidentes de religione tuebimur et manutenebimus, quam inconculſe, firmiter ac inuolabiliter, et cum effectu, Nos obseruatuſ promittimus ac

K

spon-

1649 spondemus. Iura quoque terrarum Prussiae, specialiter vero indigenatus, in omnibus manutenebimus, et in suo robore conseruabimus, vacantiasque omnes in terris praedictis iuxta tenorem iurium terrarum praedictarum et constitutionem anni millesimi sexcentissimi, quadragessimi septimi, indigenis terrarum Prussiae conferemus, et articulum de distribuendis vacantiis, pactis conuentis felicis electionis nostrae insertam, speciali ruti terrarum Prussiae octogone non debere declaramus. Dantes insuper potestatem Cancellario et Vicecancellario regni, vt has literas confirmationis generalis, iurium, privilegiorum et libertatum regni et magni ducatus Lituaniae, ac terrarum eius annexarum, authentice sub regni sigillo, ordinibus, terris ac subdus Nostreis, qui eas requirent, non expectato alio mandato Nostro, vterque vel alter eorum extradant. In cuius rei fidem, literas hasce manu nostra subscripsimus, sigillumque regni eis appendi iussimus. Datum Cracouiae, die vigesima tertia mensis Ianuarii. Anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo nono.

Solennitatibus coronationis peractis, more maiorum, generalia ordinum comitia ibidem rex inchoauerat, in quibus nihil nisi de praesidio reipublicae toto tempore disputatum fuit, publicataque ordinibus regni et magni ducatus Lituaniae regis coronati denuntiatio tali edicto:

Denunciatio regis coronati.

Denunciatio regis coronati

IOANNIS CASIMIRI.

IOANNES CASIMIRVS Dei gratia, Rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Rutheniae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liouoniae, Smolensciae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gotorum, Vandalorumque haereditarius Rex.

Omnibus in vniuersum regni nostri ducibus, principibus, comitibus, baronibus, spiritalibus et saecularibus, archiepiscopis, episcopis, palatinis, castellanis, capitaneis, dignitariis, officialibus iudicibus, ac eorum vices gerentibus: Tum proconsulibus, consulibus, ac quibusvis aliis regni Nostri magistratibus, aut eorum loca tenentibus, caeterisque cuiuscunque conditionis hominibus, ad quorum notitiam has Nostreae peruenerint literae sincere et fideliter Nobis dilectis, gratiam Nostram regiam. Sincere et fideliter Nobis dilecti, Vobis per summam fatorum inclementiam, difficillimo reipublicae tempore serenissimus rex frater Noster, diuae olim memoriae Vladislauis quartus terris ereptus caeloque assertus est. Magnum hac in parte regni totius Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, erga sagellonianum sanguinem Nostrum agnouimus propensionis et gratitudinis argumentum, quod de communi consensu summaque omnium ordinum concordia Nobis deferre ineluti regni istius diadema voluerint. Hinc posteaquam fauentibus superis, liberisque vniuersae reipublicae suffragiis, more ac instituto maiorum in comitiis electionis Varsoviae, mense Nouembri, anni proxime elapsi, rite peractis, electi et renunciati essemus, et praestito ibidem a Nobis in ecclesia collegiata diui Ioannis Baptistae solenni iuramento, publicum electionis diploma et decretum accepissemus, reliquum Nobis erat, vt ad praefixum tempus inaugurationis Nostreae Cracouiam iter maturarem, quo Deo iuvante decima quinta Ianuarii solenni ritu serenissimo Fratri Nostro exequiis, primo die dominico, qui erat decimus septimus Ianuarii, in basilica diui Stanislai arcis Cracouiensis, praemisso et praestito prius ante altare maius, in manibus reuerendissimi Domini MATTHIAE LVBINSKI, archiepiscopi Gnesnensis, primatis, primique principis regni, ex concepta formula de seruandis et manuteneendis iuribus, privilegiis, libertatibus ecclesiasticis et saecularibus, priuatis et publicis, regni et magni ducatus Lituaniae, iuramento, Sacro oleo vncti, et regio diademate, quo reges Poloniae ab antiquissimo tempore coronari solent, ritu catholico Romano, assistente nuntio apostolico, adstante et inspectante senatu, terrarumque nuntiis, ac plurimis dignitariis, officialibus et incolis regni, et magni ducatus Lituaniae, ab eodem reuerendissimo archiepiscopo regni insigniti et coronati sumus. Qua quidem coronatione et inauguratione Nostrea, rite ac legitime peracta, iam quod Nobis et reipublicae, vniuersoque orbi Christiano faustum ac salutare sit, Deo auspice, gubernacula regni capessuimus, et nos regimini populorum diuinitus tradito accinximus, recepto a praesentibus dominis senatoribus, aliisque dignitariis et officialibus

1649 libus regni et magni ducatus Lituaniae, tum et a ciuitate Cracouensi, compluribusque aliis, fidelitatis iuramento. Quod ad notitiam omnium et singulorum deducendo, sinceritates et fidelitates Vestras, quarum inter est, hortamur, illisque mandamus, vt hanc inaugurationem Nostram, libertatumque ac iurium factam a Nobis confirmationem, publice in ciuitatibus, oppidis, parochiis, et villis, diebus forensibus aut sollemnioribus, per praecones, literarumque harum in locis publicis affixionem denuntiari ac publicari, et in acta publica referri curent et faciant. Quod autem reliquum est, sinceritates et fidelitates Vestrae, intermissa tempore interregni officia ac munera sua praestito prius quam primum iuramento, resument, iudicia tam terrestria, quam castrensia, capitanealia causarum tam iudiciorum quam officiorum: tribunalis item regni ordinaria, ac etiam ciuilia et alia quaelibet, auctoritate et sub nomine Nostro ac titulo exerceant, omniaque ea, quae vel legum praescripto, vel de more ac consuetudine ad illarum officia pertinent, iam facere incipiant et exequantur, dentque operam, ne ius et iustitia, quae regnorum summa praesidia sunt, et firmamenta, diutius intermissa iaceant atque negligerentur, pro gratia Nostrea, officiorum suorum debito. Datum Cracouiae in comitiis felicis coronationis Nostreae. Die prima mensis Februarii, anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo nono. Regnorum Nostrorum Poloniae et Sueciae primo anno.

Georgius de Tęczyń Oślowski,

Supremus regni cancellarius,

Ad mandatum S. R. M. proprium.

His tandem finitis, Rex Varsouiam citatis decurrit equis, viduam reginam inuisit, ac viribus destitutam, nec non languentem consolatur. Expeduerat tunc quoque Cracouia Romam, patrem IOANNEM MAMBRETUM, Societatis Iesu religiosum, ad summum pontificem Innocentium decimum, pro apostolica dispensatione, vt, ea scilicet obtenta, libere et cum apostolica benedictione LUDOVICAM MARIAM de Gonzaga, principem Mantuae et Montisferrati, ducem Niuernensem etc. Vladislai quarti fratris coniugem, Poloniae viduam reginam sibi in thori regniue consortem adsciscere posset. Quo assensu celeriter obtento rex primis Maii diebus, palam ad ipsa vincula matrimonii, absque omni pompa et fastu processit. Nec decrant tunc in Polona aula, qui dictis et scriptis tale regi dissuaderent matrimonium, volitabantque per eos dies sparsae in vrbe et regia chartulae, quarum haec summa: CASIMIRUS rex germana sorore natus, germani coniugi copulatus, nunquam erit fortunatus. Accedebant variorum de prole medicorum iudicia, audiebanturque regis Vladislai aliquando quaerelae, incusantis reginam, vt sterilem et male sanam. Aetas praeter ea altius considerantibus occurrebat, quippe quae iam tunc quadagesimum secundum exceleserat annum. In summa, nemo erat qui non dissuaderet hymenaeum, excepto senatu, cui duas posthac alere reginas, graue tunc visum fuit 29). Sed nec senatus regem cogere potuit compellereque inuitum, potius Galli oratoris Baronis BRESSII incantamenta, quibus ille fascinoauerat regis animum, in Gallos, etiam hostes, prouocauit.

Sponsa regis Catharina Maria.

29) Haec forte non sola causa fuit. In regno enim libera electione gaudente reipublicae parum interest, vtrum regina foecunda an sterilis sit. Potius casus posterior Polonos a timore, ne rex regni successorem subministraret tempore, liberauit. De nulla enim re in

Polonia magis sunt solliciti, quam de libera regis electione, omnesque fere Poloniarum reges a Stephano ad Augustum II usque, augustae memoriae, in hanc inciderunt suspitionem, vt clam de successore regni determinando laborent, nullo saepius ei dato loco.

~~~~~

LIBRI I. CAPUT VII

SYNOPSIS

Puncta Cosacorum regi transmissa. Nouum iterum contra Cosacos bellum restaurant Poloni. Ad zbarazium castra promouent, ibidemque a Cosacis obsidentur. Rex succurrit obsessis, mox ipsemet ad Zborouium a Cosacis Tartarisque obsidetur. Eiusdemque ad Tartarum literae et responsum, colloquium Tartarum inter et Polonum. Fit pax inter utrumque, ac mox mediante Tartaro regi reconciliantur Cosaci. Eorum ad regia castra aduentus. Chmielnicii oratio, ac tandem pax Polonos inter et Cosacos.

1649

Puncta Cosacorum regi transmissa.

Interea sollicito regi diu expectatae a commissariis redduntur literae, de rerum exitu regem admonentes, vnicum a sua Maiestate anxie literis precati, ne insolentia Polonorum militum peccaret in foedera. Pacis autem leges has potissimum trans-

I. Cosacos nolle aliam in Russia pati religionem, praeter Graecoscismaticam et Romano catholicam.

II. Libertates antiquas Russis Polona renouaret respublica.

III. Palatinus, Castellanus ac Capitaneus Kiouiensis secta schismatici perpetuis temporibus essent.

IV. Metropolitae Kiouiensis locum inter senatores regni ecclesiasticos rex decerneret.

V. Iudaei, vna cum patribus societatis, vniuersa Russia excederent.

VI. Czaplinski, auctorem priuatae Chmielnicii iniuriae Cosacis extraderet respublica.

VII. Cosacorum quadraginta millia perpetuis temporibus essent, iique non a republica, sed a solo regio dependerent nutu.

VIII. Amnestiam denique omnium criminum respublica probaret.

Nouum bellum contra Cosacos apparant Poloni.

Horruere Poloni proceres, quadraginta millium audito exercitu. Neque mora ab optata pace penitus diuertunt animos. Accedebant priuata quorundam studia, bello propagando idonea. Vnde opere cum Chmielnicio infecto, legati Poloni in aulam redeunt, aegre ferentes, ruptum a Polonis militibus armistitium, qui sub id tempus tractatum, inscio rege, commodam nacti occasionem, variis in locis, videlicet circa Barum et Ostropol Cosacos per mapalia distributos, nihilque tale subuerentes, cruento fuderunt praelio. Ocius ergo in bellum arma parari rex iubet, et instruitur expedite nouus exercitus. Huic praerant belli duces: ANDREAS de Dąbrowicza FIRLEI Castellanus Belzensis, et pari imperio STANISLAUS LANCKORONSKI Castellanus Kamenecensis, NICOLAUS itidem comes OSTROG pocillator regni. His adiuncti a republica turbarum aeoli commissarii, viri illustres, IEREMIAS KORYBUT, dux in Wisniowiec, terrarum Russiae palatinus, ALEXANDER a Koniecpole KONIECPOLSKI, supremus regni vexillifer, ADAMUS HIERONYMUS de Granowo SIENIAWSKI, capitaneus Leopoliensis, qui supe-

1649

superiori bello ad Corfunum captus, graui lytro, ducentorum scilicet millium florenorum³⁰⁾, pristinam haud ita pridem libertatem a Tartaris redemerat. Aderat et DEMETRIUS, dux in Zbarasz WISNIOWIECKI, immaturus equidem miles, quippe qui nondum decimum sextum excefferat annum, caeterum paternae gloriae haeres, heroicarum patrum virtutum aemulus, magni parentis magna progenies, primum martis ingressus campum, innocuum sanguinem pro patria obtulit, martique sacrauerat. Adeo vbique scintillat adamas, et resplendet aurum, nec imbellem progenerant aquilae columbam. Numerosiores praeterea quotidie accedebant aliorum primorum copiae: IACOBI comitis ROZRAZEWSKI, Castellani Calissiensis, IOANNIS comitis ZAMOYSKI Capitanei Calissiensis, MARCI SOBIESKI, Crasnostaiensis capitanei, multorumque aliorum sponse opem extremum fere spiritum ducenti patriae ferentium, quorum exercitui rex breui se vires suas coniuncturum cum vniuersa nobilitate, quam mandatis interea temporis, haud mature vocauerat, pollicebatur. Vltimus hic erat extinguendi incendii modus. His sic dispositis, copisque instructis, Maio mense, Olyka egressi Poloni, Rusiam iam tandem tertio armati ingrediuntur, amissas haud ita pridem recuperaturi sedes. Quo tempore Maxim Krzywonos, crudelis tyrannus, lethali traiectus ad BARUM plumbo, foetidum exanilat affimam, fatoque suo sistitur, vbi haud ita pridem commiserat scelus, crimini et poenae sic idem ei locus erat, malorum fomite relicto filio. Caeterum nimis facinoroso duci fortuna elemens fuit.

Interea Chmielnicius sub id tempus, viuo Czaplino, non Dei, non hominum memor Czaplinski duxit uxorem. Tum primum dolo et astu a Polonis, post reiecta foedera se circumuentum aduertens furenti similis arma capit, breui Polonorum vindicta se insidias ac ferro vlturus, bis iam a Polonis ruptum armistitium: elementia indignos iactans videri, qui sanctitatem induciarum bis polluere ausi essent. In summa quasi desperatis rebus legatos in Tartariam ad magnum Chanum supplices mittit, vna cum valde officiosa epistola. Veni, inquit, ipse, vt auxiliator, vt protector, vt caput. Quid moraris, breui triumphaturus in foro Cracouiae. Referunt alii, ipsum Chmielnicium supplicem pedibus magni Tartarorum Chani aduolutum, auxiliares petisse copias, fidumque per omnia Achatem³¹⁾, bis scilicet istu, sub Zamoiscio traiectum TROHAIBETUM in Tartariam ea reduxisse occasione, qui haud multo post ibidem fato functus est. Quidquid sit vere reuera constitit regi et reipublicae, id quodeunque fuit ad Barum Ostropolumque victoriae, quod fieri amat in bellis civilibus, quorum exitus luctuosi. Quocunque inclinet fortuna, resurget ex funere breui rediurus rebellio post cladem fortior.

Maio itaque, vt dixi, mense, OLYKA egressi Poloni MEDZIBOZE perueniunt, collectisque in vnum viribus ad CONSTANTINOW iterum veniunt, ibique habito veteranorum circulo, sententiam singulorum exquirebant, quid facto opus, an progredi praestaret, an haerere? si progredi, num Kamenecum in Podoliam, num Czarnostroum? si haerere vnde victualia conquirenda? dissonae a multis in hac proposita materia excipiebantur voces, Kamenecum alii, alii Ostroum, alii Zbarazium ire exercitui suadebant. Contra alii praestolari hostem ad muros aiebant Constantinouianos. Volutatis his inter se rationibus, tandem Zbarazium versus castra moueri pronuntiant belli duces. Est autem Zbarazium Volhiniae haud ignobile oppidum, ducum quondam Zbaraziorum haereditas, quae nunc vna cum deuolutis aliis plerisque Russiae oppidis Ducum Wisniowiecorum parer imperio. Parte ab vna alluitur stagno, ab altera nullis munita moeniis, solo superbit ducalis palatii mole.

Trigesima itaque mensis sextilis die Zbarazium perueniunt Poloni, Zbarazianam stationem, tempestatem orientis fugientes pro portu habituri. Breui enim aduolant Harpyiae, armorum strepitu excitae aues. Adfunt irritati Cosaci, solo primo impetu sistuntur vallo. Experti tunc credo Poloni, fortiores illos esse qui hosti vallum, vel moenia, quam qui pectora obiciunt.

Castra

³⁰⁾ Hoc est 3333 sic dictorum thalerorum, seu nummorum argenteorum, florenorum Germanicorum 50,000. ³¹⁾ ACHATES, fidus fuerat comes AENAEAE, a solitudine dictus, quae principum comes esse solet.

1649
Polonorum
obsidio.

Castra itaque eo in loco Chmielnicius metatur, ratus per aliquot tantum horarum spatium sibi cum Polonis esse negotium. Quae spe uti ambitiosa frustratus, cum cerneret Polonos strenue fortiterque pugnare duce IEREMIA WISNIOWECIO, qui pridie obsidionis ad castra venerat, tandem arctiori adhuc castra Polonorum cingit obsidione. Dederent sibi haud mora Poloni, Wisniowiecium ducem, quem etiam ultra alpes persequi minabatur, reliquos Polonos, solis exceptis WISNIOWECIO ac ALEXANDRO KONIECPOLSKI, regni vexillifero, deditionis aequa ab eis lege accepta, liberos abire iureiurando pollicebatur. Admonebat insuper, prospicerent salutis suae, quamdiu liceret, si extrema expectaueritis, inquit, extrema feretis, utraque instant vobis. Puduit militem Polonum, esse diutius imbellem duce leone, Wisniowiecio, Polonorum Mario, Russorum Hercule. Vnde risu excepta Chmielnicii legatio, nihil constantes tunc mouit milites, qui in omnem obsidionem casum, non deditionem sed mortem aut victoriam meditabantur, Chmielnicio a longe stupente, qui Polonos subinde aliquoties iam a se victos, nondum viciisse, deiectos, nondum cecidisse mirabatur. Igitur oppugnationem antecedentibus fere saeculis inauditam adornat. Ibant captiui Poloni, ad longam alligati perticam, sacculis arena repletis e collo pendentibus, horum globo mixta erat lecta Cosacorum manus. Cosacos sequebantur instar falcatis currus lignae machinae dictu incredibiles, in quibus exercitissimi iidem latitabant chmielniciani. Dixisset equum Troianum reuixisse. Haec machinae ubi paulatim appropinquauerant Polonorum vallo, Parisios visu reddebant. Clamor deinde hostium incognitus, plurima reboantia tormenta ad terrorem disposita a tribus castrorum partibus. Denso vndique vibrata tela, creber impetus, omnia denique extrema viscebantur. Quos tamen, numero licet impares, maiore sui fiducia, eruptione ex castris facta Poloni saepe, multis prostratis, recedere reliquos machinas deferere cogebant. Vnde glandibus glandes, globos globis, tonitrua tonitruis vindicauere. Addita a Polonis refina et pix, omnisque artificii ignes, qui Cosacorum interulas incendebant. Hos Cosaci, non artificiales, sed magicas dixere flammis. Hic ubi intentionem suam fortitudine Wisniowiecii sibi aduertit Chmielnicius, spe iam erecta, quodammodo deiectus, plenus irarum, quod tantilla Polonorum manus, victoriosum eius huc usque moraretur exercitum. Tum circumcirca obequitans castra suos animat. Irent animose in hostes, quos toties iam lepores in proelio experti essent, neque paterentur tantillam hostium manum vniuerso victori Cosacorum illudere exercitui. Confido, inquit, vestrae virtuti commilitones: Pugnate fortiter: Trium horarum labore victores vos faciat! Et praecedens aciem in munitiones primus affiliit. Sequebantur suum ducem Cosaci, sed nec tunc quidem secundo euentu. Tanta enim erat ducis Wisniowiecii fama, ut vel solo ipsius nomine consternerentur hostes. Haud minor obsessorum audacia, hi impares licet Cosacis Tartariisque, proelium extra vallum saepe ausi, saepe victores, raro victi fuerunt, non alias ab hoste fortius, non dimicatum pertinacius. Claruere inter regios Ieremias Michael Korybut, dux in Wisniowiec, terrarum Russiae palatinus, Andreas de Dambrowicza Firlei, Castellanus Belzensis, Stanislaus Lanckoronski, Castellanus Camenecensis, Alexander Koniecpolski, vexillifer regni, Nicolaus comes Ostrog pocillator regni. Horum omnium exequias celebrare statuebant Cosaci.

Legationes
ad Mos-
chum et
Transyl-
uanum.

Dum haec circa Zbarazium aguntur, rex prudenti interea vsus consilio, omni abiecta mora, extra ordinem legatione renouat foedus cum Transylvano, GEORGIO RASOTZI, magnoque Moschouiae duce, secretam cum Chmielnicio armorum auersurus vtriusque societatem. Legatus ad Transyluanum, IOANNES comes a Pieskowa skala WIELOPOLSKI, Bieccensis capitaneus, Vielicensium et Bochnensium salinarum administrator. Ad Moschum BOLESŁAVS CIEKLINSKI, Czechouienfis Castellanus. Dein ducebus sui exercitus imperat, ut coadunato exercitu hostem aggrediantur, neque tempus rei bene gerendae omittant, quaestione in consilio sanctiori proposita, quid potius, hosti ne occurrere, an praestolari noua de exercitu? Multi Sacrum Regis caput, tam manifesto negabant obiectare periculo. Caeterum praeualuit in contrarium dicta sententia: Remedium restinguendis bellis civilibus optimum esse regis praesentiam. Hoc, ipsa ratio Maiestatis conuincit, probantque in dies euentus, nunquam maiore rebellium mentes concuti metu, quam ubi poenae reposcendae instare regem audiunt, quod ex charactere desuper impresso factum nemo ambigit. Ire igitur regem et opponere Maiestatem debere, cessuris haud dubio rebellibus, ubi principem longa experientia eundemque seueritatis et munificentiae summum vidissent.

Per

Per idem tempus plenus dierum et in rempublicam meritorum excedit STANISLAVS comes in Wisnicz LVBOMIRSKI, Palatinus Cracouienfis. Vir prosapia illustris, bellica virtute et gaza summe valens. Hunc in variis expeditionibus exacti temporis annales memorant cum laude, qualem per ea tempora vix meruit alter, vnde illustre illius nomen memorabile est. Debita illi celebris ad Chocim de ottomanis victoria, semper deinde magnis in Polonia fuisse honoribus. Paulo enim post palatinus terrarum Russiae, tandem Cracouienfis designatus palatinus, optimus patriae cuius dici meruit. Rex palatino Dominico duci Zaslauiensi, ut superius innui, palatino Sandomiriensi confert. Palatinum vero Sandomiriensem ANDREAM FIRLEI, Castellanus Belzensis, ac sui exercitus ducem designat. Mortem LVBOMIRSKII multi antecesserant illustres in republica viri, SAMVEL, ut superius memini, OSSINSKI, regis custodiae, quam corporis vocant, praefectus. Hic Varaviae militari correptus morbo, paucis post diebus fato functus est, heros maximus. Nec multo post excessit Cracouiae plenus dierum et bonorum operum STANISLAVS ZADORSKI regi a poculis, vir magnae probitatis: Vita illi innocens et caelebs, vnde magna apud homines laus, maxima, quod in Deo vixit, florens et candens lilium inter spinas, hoc est, homo incorruptus in aula. Parentauerat sibi ipsi ante funus, posueratque tumulum in diui Martini Varaviae Augustana ecclesia. Eodem mense occubuit Cracouiae PETRVS LASCZ, excubiarum contra Tartaros praefectus, postquam magna laude infenuisset bellis. Iisdem fere diebus moritur STANISLAVS RAKOWSKI, abbas Plocensis, vir summa in Deum pietate eximius, reginaeque scientiarum eloquentiae sui temporis facile princeps. Luctuosa prae caeteris accidit mors IANVSII TYSKIEWICZ, palatini Kiiouienfis. Hic dum se Cracouia in castra recipit haud procul Lublino valetudine aduersa in transitu premitur et extinguitur: Vir erat prosapia illustris, magnae in bello experientiae, pauperum pater et miserorum adiutor. Palatinatum Kiiouiensem rex Adamo de Brusilow Kisiel, palatino confert Braclauienfi. Braclauienfi vero palatinato Stanislaui insignit Lanckoronski, Castellanus Camenecensem, alterum sui exercitus ducem. Eadem circa tempora mortalitatem expleuit PAVLOS PIASECKI, episcopus Praemishiensis, administrator abbatis clarae tumbae, senator regni, prosapia illustris, doctrina et rerum experientia inter paucos. Liberales artes et scientias, ut professus a teneris, ut literatos amauerit, immensa in rempublicam charitate docemur historiarum monumentis, quae accurate edidit, a Stephano primo in Vladislai quarti extrema. Externi acceptam illi gratiam referunt gestorum in Europa singularium, nec parce laudant, quanquam nihil indigus est externae laudis, qui sibi ipse praeco est, seu vitam spectes, seu quos scripsit libros. Tersa illi loquutio et Latina, stilius facilis, sed parum in augustam regnatricem Austriacam domum, quam antistitem concedebat, vehementior. Caeterum dum acrius vitia quorundam Poloniae procerum calamo perstringit, vir historicus mendacii reprehenditur. Et sic apud plerosque Polonos pro gratia subiit iniuriam communem, historicis omnibus apud illam gentem mercedem 32).

Nec multo post excedit extrema iam senecta decrepitis ABRAHAMVS WOYNA, episcopus Vilnensis; illi orrus ex illustri apud Lituanos gente, episcopum agens, probitate et innocentia corruscans, fide incorrupta, regibus successiue Sigismundo tertio et Vladislao quarto praebuit operam. Horum morte vacuas dignitates rex ita distribuit: Praemishiensem episcopatum ZAMOSCIO, episcopo Valachiae, ordinis praedicatorum familiae S. Dominici, contulit: Episcopatum Vilnensem GEORGIO TYSKIEWICZ, Samogitiae

L 2

32) Nunc quidem tempora sunt in melius mutata, et si quis generatim diceret Polonos erga literatos et historicos ingratos, a veritate aberraret. Nulla quidem, homo vel natio, maiori notari potest infamia, quam si eam ingratam dices, in quo vitio, secundum Ciceroem, nihil mali non inest, vel Aufonio teste, ingrato homine terra nil peius creat. Iniuria certe fit generosae nationi Polonae, si quis eam generatim erga literatos ingratam appellaret. Sunt enim multi adhuc in Polonia proceres nobilesque, qui ipsi bene literati viros eruditos in

honoribus habent, multi etiam alii, qui, licet ipsi ob alia negotia literis non adeo possint incumbere, scientiarum tamen pretium recte aestimare didicerunt, atque adeo viros probos, veritatem recte scribentes, defendunt et protegent. Et si quidam speciem prae se ferant, animi ingrati, magis forte supina illa in Polonia consuecta incuria in causa est, quam re vera ingratus animus, quem nullas meorum vellem habere Polonos. Dixit enim maledicta cuncta, cum hominem ingratum dixit.

1649

Lubomir-
ski Palatinus
Cracouien-
fis mors,
aliorumque
virosum in
Polonia il-
lustrum.

1649 mogitiae episcopo, Samogitiae vero PARCZEWSKI, Smolenscensi antistiti, denique Smolenscensem, referendario magni ducatus Lituaniae FRANCISCO DOLMAT ISAYKOWSKI, Vilnensi praeposito. In hunc modum domi dispositis rebus, propinquo iam tandem incendio rex expergefactus binas monitorias ad Chmielnicium praemisit literas: Dolere se, ait, quod a seditione minime discederet: Sibi quidem seuerè animaduertendi facultatem non deesse, malle tamen Cosacos clementia quam armis vincere: Hortari itaque, a proposito suo desisterent, arma ponerent, unionem Tartarorum dissoluerent: Totum illud, quod illos offenderet, sibi aperirent, si securiora consilia sequi vellent, secus non de fore sibi vlciscendi remedia, malle tamen ipsorum parcarur proli, parcarur vxoribus. Quae superbia rusticorum! qui prosperitatem suam non capientes, contemni posse in persona legati regem sibi persuadebant. Itaque RAPHAELEM SNIAROWSKI regis legatum, contra ius gentium non gladio, vt militem, nec securi, vt victimam, sed runcina, vt arborem percutiunt. Iustus inde regi in Chmielnicium dolor ex violato iure gentium.

Regis contra Chmielnicium expeditio.

Igitur nulla interposita mora ab Hymenaeo in bellum proficiscitur rex, iubet in proximam diem parata esse omnia, sequi iussu exercitu. Ipse non alio, quam cohortis excubiarum, praesidio antecedit, immemor circumlatae illius per orbem praeciae: *Parum tutam esse maiestatem sine viribus*, quod paulo post expertus est. Die deinde diuo Ioanni Baptistae sacra, expeditioni determinata, Varsovia mouet. Adiuncti comites in viam ADAMVS de Brusilow KISIEL, palatinus Kiuouiensis, STANISLAVS de Potok POTOCKI, palatinus Podoliae, CHRISTOPHORVS KONIECPOLSKI, Palatinus Belzensis, STANISLAVS WITOWSKI, Sandomiriensis Castellanus, GEORGIUS dux in Ossolin comes in Teczyn OSSOLINSKI, Sacri Romani imperii princeps, regni cancellarius, CASIMIRVS LEO SAPIEHA, vicecancellarius magni ducatus Lituaniae, ANDREAS a magna Konczyce MNISZEK, culinae regni praefectus, THOMAS LEZYNSKI abbas Waghocensis, supremus thesauri notarius, GEORGIUS LYBOMIRSKI, comes in Wisnicz, generalis Cracouiensis, Sac. Rom. imperii princeps, comes in Leszno LESZYNSKI, generalis maioris Poloniae praefectus, SAMVEL CAROLVS dux KORECKI, IOANNES comes ZAMOYSKI, Calussiensis capitaneus, SIGISMYNDVS comes DÜNHOF, Sokaliensis praefectus, HIERONYMVS item RADZIEWOWSKI, Lomzensis, IOANNES SOBIESKI, Iaccorouiensis, BALDVINVS comes Teczyn OSSOLINSKI, Stobnicensis, GREGORIUS RZECZYCKI Vrzędouiensis capitanei. Stripabat nobilium turba haud infrequens, rarus miles. Reginae ANDREAM comitem de Leszno LESZYNSKI, culmensem et Pomelaniam episcopum, procancellarium regni, admouet, STANISLAVM item comitem de Dambrowicza FIRLEI, Succamerarium Lublinensem.

Varsovia discedenti largitur benedictionem in principe basilica diuo Ioanni Baptistae sacra, IOANNES de TORRES, archiepiscopus Adrianopolitanus, nuntius apostolicus, vexillumque ac mucronem de more benedicit, tum felicem bono omine apprecatur victoriam. Exin descensus fit ad vltimae ripam. Ascendit rex cum regina, Caroloque Ferdinando, Opoliensi et Ratibortensi duce, fratre vnico, praetoriam nauem. Dum vela in altum dantur, moesta aspiciunt regina, Osieckum, ANDREAE a magna Konczyce MNISZEK, culinae regni praefecti capitaneum, quarto a Varsovia lapide deducit Dominum eundemque et regem. Tertia deinde luce inter suspiria et lacrimas ambo digrediuntur, dextram implicabat dextrae alter ab inuicem, itum dein in amplexus, datoque osculo fratri valedictum. Tum sublimis equo CASIMIRVS, celeri sonipede reginae subducitur oculis. Ita demum digressi, ille ad castra, haec Varsoviā honorifice deducta, a CAROLO FERDINANDO, Poloniae Sueciaeque principe.

Intra decimam itaque a profensione Varsoviensi diem Lublinum, solenni militari pompa a nobilitate et multitudine illius exceptus palatinus, ingressus est. Eodem enim fere tempore venit Lublinum IOANNES CANTARINUS, S. Marci procurator, Venerae reipublicae legatus. Is feruentissimis votis, ardentissimisque desideriis regi et reipublicae persuadere conabatur, vt domesticis sedatis tumultibus adiuvarent Poloni Veneram rempublicam, Thraciae bellum inferentes, multisque exemplis Turcam haud difficili modo superari posse ostendit. Sed frustra talia memorabat Polonis alio tunc intentis. Interea dum ad Zbarazium incerto Marte de summa rerum agitur, atrox certusque rumor in Russia subortus vltiorem breui peruatit Poloniam, magnum Tartarorum Chanum,

cen-

centum millibus bellatorum superbum, ineunte Iulio, vastissimos Podoliae inuasisse campos, ac se breui Cosacorum coniuncturum copiis. Quam famam adeo rex non neglexit, vt ad eius primum et insperatum nuntium, Lublino statim omni abiecta mora, paruo licet adhuc fultus exercitu, nec comparentibus speratis subsidis, sexto decimo calendis Augusti proficisceretur, vbi quindecim circiter absumserat dies. Antequam autem se vltiori accingeret expeditioni GEORGIUM de Teczyn OSSOLINSKI, S. R. I. principem, regni cancellarium, exercitus se comitantis locum tenentem generalem constituit. Sequenti die Crasnostaum ventum, vbi omnibus viribus in vnum collectis, magnis quotidie itineribus rex castra Socalium versus promouebat, excipiendo per intervalla hinc et inde aduenientes suppetas. Illud vnicum regem anxium faciebat, quod missi in omnes partes varii exploratores nihil certi de hoste afferebant, nec ii, qui magno pretio, spero salutis periculo penetrandi ad castra obsessorum emtam operam locabant, reuertebantur, nihil omnino ab exercitu obfesso adlabente notitiae. Socalii igitur indicitur mora, anxia diu mente regis, quam in partem iret, haereretne Socalium inter et Leopolum, an recta pergeret Zbarazium. Ancipitem et adhuc dubium regem ad vltiorem optimates accendunt profensionem. Tepescere rege coram, subditorum rebellium animos, qui e longinquo feruent, molliri in eius conspectu ferocitatem veneratione aut metu; sibi persuadebant. Satis est, inquit cancellarius, o rex, si minari persequeres, ostentesque paulisper armatum exercitum, tantum vt timor poenitentiam ciuitatum acceleret, a quibus propediem expecta legatos. His persuasionibus allectus rex, suppletis nouo milite praesidiariae cohortis militibus propere Taporosum mouet, cui appropinquanti quidam strenuus miles, IOANNES SKRZETUSKI, ab obfesso exercitus ducibus literas attulit, strictam Mutinensem obsidionem, Perusinam famam, aliarumque rerum bellicarum inopiam significantes, regiam maiestatem, vt opem festinaret, obtestantibus, periculum esse in mora, cum puluis deficeret tormentarius, globi ferrei, artificique ignes. Tum vero iam quam celerrime et quam proximis itineribus, quanquam nec tunc quidem adhuc in iustum exercitum coaluerunt vires regiae, in subsidium deplorati prope exercitus properare visum, ea tamen via electa, qua aduenientes a Leopoli cohortes regem assequi, et commeatus ab eadem ciuitate reficiendo militi, praesertim pediti posset suppeditari. Promota itaque castra versus oppidum Biolocamenum, vbi ob iniurias coeli quadriduum consumptum non sine regis ingenti sollicitudine, quod de hoste nihil sciebatur. Quamuis enim non deerant, qui spero salutis periculo, ex castris regis excurrendo, interciperent captiuos, sed quia ex illis, nec de potentia hostili, nec de consilio quidquam perfecti intelligi potuit, in eadem de hoste ignorantia, vt ante, rex versabatur. Ea enim Chmielnicius vsus est arte, quod, excitis in auxilium suum ingentibus, nec vnquam visis Tartaricis copiis, quibus vna cum Cosacorum iunctis legionibus regium exercitum obsederat, ita in officio continuit suorum mangonum exercitum, vt nullam inde excursionem, tanquam ipse obsidione cingeretur, permitteret, sed quidquid ad vsum poscebat exercitus in castra illorum inferri fecerat. Progredienti decima tertia Augusti cum exercitu a Zloczeuo regi, occurrunt cohortes palatini Cracouiensis, captiuumque Tartarum adducunt, a quo illud tantum exploratum, adesse Chanum Crimensem in exercitu Cosacorum, caeterum quod hostis consilium fuerit, quis exercitus Poloni ad Zbarazium status nihil certi ab eo intellectum. Progrediebatur nihilominus eo die exercitus, conspicua sane acie, quam rex ipse, vt et aliis diebus, admiratione suspensis militibus solebat instruere.

Hoc ordine cum ea die incesisset exercitus, rex inclinante ad vesperam die, medio a Zborouio milliari, sex circiter leucis ab hoste distante loco subsistit. Castra metabatur Arciszewius emeritus Batavorum in India miles, tormentorum tum in Polonia praefectus, illi in subsidium datus Sigismundus Przyemski, dignoscendo loci genio praemissus Marcus Gdeszynius veteranus centurio, huic additae sunt aliquot leuioris armaturae cohortes, causa explorandi hostem. Reuersus paulo post Gdeszynius officio suo haud probe defunctus, retulit regi, se ad trium milliarium spatium omnia loca circum circa perlustrasse, sed ne vestigium quidem hostis reperisse. Illuxerat dies decima quinta Augusti, dies, inquam, sacra triumphanti coelorum reginae, Tartaris funesta, luctuosa Polonis, neutris laetitiam paritura, cum ecce castrorum excubitores, visis aliquot antecessoribus Tartaricis, nuntiant regi, adesse hostem, non eum toto, vt ipsi rebantur exercitu, sed valida eius parte venientem. Quo accepto nuntio minime perterrefactus rex, aduocatis illico suorum laborum sociis, peritissimis in arte bellandi militibus,

M

de

1649

d. 17 Iulii
rex Lublino
mouet Socalium, inde
Zborouum.

1649

Regis ad
Zboronum
obsidio, et
numerus
hostium.Polonorum
clades.

de operiendo hoste consilium init. Partem exercitus, qui paludosum tramitem superauerat, contra aduentantium hostium impetus munit. Sed vaserimus et velocissimus hostis, non armis, non sarcinis, grauis, aut vllis impedimentis onustus, semperque summa celeritate bellare solitus, tum quoque ea vsus haud multum moratus, quinque milliaribus hac nocte confectis, cum centum millibus Tartarorum, et quinquaginta selectissimi peditatus Cosacorum regi occurrit, subsequens aliis centum quinquaginta millibus Cosacorum, qui ea ipsa vesperscente die ante regis comparuerunt castra. Postquam itaque propius accessit hostis, quinquaginta millia suorum in alteram partem paludosa viae, ad circumueniendam Polonorum terga destinant, centum vero millia a fronte regis locat, ut sic vtrinque exercituum regium premeret. Regis exercitus sexdecim leuioris armaturae alariorum millibus, cataphractis sex, sclopigerorum quatuor, peditum octo constabat millibus. Hostilis in immensum crescebat, adeo multi, alibi potentes, domi sunt imbecilles. Memorant, antequam pugnae copiam fecisset rex, hostisque in conspectum venisset, Chmielnicio inuissum timorem hunc in modum fuisse: Fecialis regio iussu diris deuotum, impium et perduelle Chmielnicii caput, venale, literis ad Cosacos datis, proposuit, decem aureorum millibus debitis percussori. Audiit Chmielnicii miles praeconis voce positum sub hasta ducis sui caput, vnde Chmielnicio metus et rara postmodum in milite suo fiducia, cum venum ibat. Antequam igitur, ut dixi, in conspectum venisset hostis, a tergo nimirum ex altera parte, limosae illius viae, supra quam Polonorum currus arctissimo agmine transitum praestolantes constiterant, oritur tumultus et dissoni clamores, quibus permota pars illa exercitus, quae nondum transierat, vertit se in hostem cum suis centurionibus et tribunis militum. Ibi, nescitur quo errore, cohortes Polonae longe a curribus et oppido, iam milite firmato, abductae, deserto insuper peditatu, ad arcendum transitu hostem, supra limosum tramitem relicto, quem protegere debuerant, praebuerunt occasionem et delendo illi peditatui et suae cladi, quam acceperant. Periere enim tunc BALDUINUS comes de Tęczyń, OSSOLINSKI, magni cancellarii ex fratre nepos, FELIX TYSKIEWICZ, palatini Brestensis filius, GREGORIUS RZĘCYŃSKI, capitaneus Wzgodniensis, praeter alios viros insigniores. Minor tamen fuit quam pro tumultu caedes. Computatis enim etiam vilioribus capitibus, non amplius ex Polonis in ea parte paludosi tramitis, quam mille desiderati. Reliqui quibus fortuna belli tunc pepercit, inter currus se recipiendo obuerti in hostem, cum fortiter repulerunt, et postmodo superato difficili illo tramite, regi se et reliquo exercitui associarunt, amota omni pridiana quaestione et altercatione, quam Samuel Korycki, Vladislai Dominici ducis in Ostrog et Zaslau palatini Cracouiensis cohortium generalis praefectus cum regis instituerat, nollens ingredi regia castra absque speciali ducis sui mandato, quem hucusque operiebatur futurum in exercitu regis. Dum ita res in illa parte agitur, interea pedetentim aduersis signis regio appropinquabant conspectui Cosaci Tartarique bipartito agmine, quo latiori terrore Polonorum exiguum obruerent exercitum. Accessit inconditus clamor se ad victoriam muxuo inuitantium. Cum his primus omnium manus conseruit Samuel Korecki, diu fortissimus vir hostilem sustinuit imperum, tandem infinita ac dissona obrutus multitudine, sensim pugnando tamen versus regia castra signa mouit, hoste pertinaciter eius subsequente vestigia. Tota itaque dies decima quinta Augusti, inter timorem, muramque exacta est caedem. Post proelii aestum inter nuda cadauera inuenta foemina, corpore ingens, quae mentita sexum sub virili habitu diu sustinuerat pugnam, donec inter confertos hostes tandem occumberet. Interea centum et quinquaginta Cosacorum millia, quae aduentabant, Tartaris nouas laturi suppetias, elonginquo exercitum et castra regia circumdando, formam obsidionis ostentabant.

Caeterum Tartaro ad castra recepto, rex cum senatu praesente, castrensi more in equis deliberat, quid facto opus sit? Spectata tanta multitudo hostium, trecenta millia superantium, praeter alium exercitum hostilem, qui regium ad Zbarazium iam semisepulchrum obsidebat exercitum. Versabatur ante oculos periculum, ne et iste exercitus vna cum rege clauderetur obsidione, circumfusus iam vndique hostium copiis, ad ferendam vero obsidionem nec locus munitus, nec abundantia victualium, nec spes alicuius auxilii aderat. Nec vanus timor, nisi velut miraculo Deus defensorem se regis ostenderet, quo momento desperata omnia credebantur. Chmielnicio commectus et annona et amica a tergo, cui insederat, regio. Regi in contrarium omnia vertebantur. Hinc victualium difficilior ratio, et quae a gregario milite longinquis et periculosis populationibus quae rebantur.

Varia-

Variabant in hoc desperato rerum articulo procerum sententiae: quidam prudenter regem facturum dicebant, si fugam adornaret in Poloniam: Parum distare a captiuitate innocentem principem: Nihil mitius sperandum a furentibus, quam insignem aliam contumeliam, aut certe mortem: Denique non opus esse, sacrum caput offerre evidenti ruinae, cum adhuc Polonia pateat a tergo, exceptura infelices tutissimo ad tempus hospitio. Quidam adhuc fortioribus consiliis regis obfirmabant animum. Sperneret sonoras barbarorum et inanes minas; plus illic ferocitatis quam virtutis aspici: Imbelles, inermesque Tartaros, cessuros statim more gentis, vbi ferrum virtutemque vincientium, toties ante fusi, agnouissent: Etiam in multis legionibus paucos esse, qui proelia profligarent: Regiae multum inde accessurum gloriae, quod modica manu myriades hominum profligasset: Ausuros se tentaturosque extrema pro salute regis: Fortunam et Deum adfore conatibus meliorem causam tutantibus. In summa dissona a multis audiebantur voces, fere tamen ab omnibus in eam itum est sententiam: Aut principem abducendum clandestine esse, aut Chanum Crimensem blandiori epistola demulcendum, simulque a societate Cosacorum variis pollicitationibus abstrahendum. Cancellarius, vero cum neque clandestinum modum abducendi principis neque expectandi subsidii, vllam viam rationemque inueniri posse asseruisset, omnem spem salutis a providentia Dei et a fortitudine optimorum belli virorum perendam esse dixit. Hoc est conglobato exercitu vi perumpere viamque moliri per calcatum hostem, aut si sic fata ferrent gloriose morituros, caetera Deo committenda. Interim non abs re putauit, literis compellere Chanum, non tamen eiusmodi tenoris, qui indignitatem aliquam, quasi iam victi principis, prae se ferrent. Itaque postquam rex fugam desertatus et abominatus, hanc vltimam secutus est sententiam. Demandauit supremo Cancellario, ut eas literas ad Chanum mitteret, quas ipse regentem cancellariae haud mora infra scripti tenoris exarari iussit.

IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liouoniae, Kiuoniae, Volhiniae, Smolensciae, Czernichouiae, Curlandiae, Pomeraniae, Cassubiorum &c. nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius rex,

Magnarum Hordarum libero Chano, TSEAN GEREIO, Cerkassensi, Nabaiensi, Petiorensi, Szemeni, Perecopensi, Crimeni &c. amico et fratri Nostro salutem.

Cum sciamus Te memorem esse beneficiorum, a fratre Nostro serenissimo et potentissimo Domino, Domino Vladislao quarto, olim Poloniae rege, coelesti iam regno fruente, acceptorum: Qui Te benigne traxit, incolumem seruauit, libertate donauit, quam, haustus hoc imperium, quod nunc tenes, adeptus es: Miramur, quod, cum memor sis tantae serenissimi ac potentissimi Vladislai quarti, fratris Nostri, erga Te beneficentiae, cum Nos venimus ad sedandos motus imperii Nostri, associasti Te huic rebellii Nostro, et contra exercitum Nostrium arma sumisti, licet nullo tuo solatio et fructu. Speramus enim quod neque postmodum Deus conatus Tuos prosperabit. Nihilominus pollicemur Tibi amicitiam Nostram et reuocare Tibi in memoriam beneficia fratris Nostri censuimus. Nunc amicitiam Nostram Tibi offerimus et vtrinque illam florere cupimus. Datum in castris ad Zborou, die decima quinta Augusti, anno a nativitate Domini Nostri Iesu Christi millesimo sexcentesimo quadragesimo nono, regnorum Nostrorum Poloniae primo, Sueciae secundo anno.

Has literas, vno captiuorum accito, ea lege illum rex ad suos dimisit, ut Chano illas traderet, ratus praecipitatum hostium insaniam non postulare vltra lenta remedia. Reliquum quod superfuit noctis, infornis. Sub dio transegit, nec in molli strato, sed terra, ad excitatum a ministris ignem, pugnando pariter et imperando lassus decubuit. Pars exercitus circa regem suum armata egit, pars interea iussu eiusdem, radiante luna tumultuario opere fossam et vallum prae castris excitat, iis locis, vbi operae sufficere non poterant, curribus oppletis. Prima deinde luce exanimis fere omnes conspiciuntur

M 2

Poloni,

1649 Poloni, cum ecce vergente in meridiem sole Tartarorum rex vni vicissim ex Polonis, quos habebat captiuos, literas ad Polonum regem deferendas in hunc modum scriptas tradit:

Dei gratia felicissimus et serenissimus Islan Gerei, Chan IOANNI CASIMIRO, Fratri Nostro charissimo, Excellentissimo, Poloniarum Regi, salutem.

Litteras
Tartari ad
regem Po-
lonum.

Fateor *Maiestatis Vestrae regiae* domus ante paucos annos, amplissime in me collata beneficia. Causas initae cum Cosacis societatis, irruptionisque in amplissimas *Maiestatis* Tuae ditiones, non alias esse coniciat, quam ipsam taciturnitatem reipublicae, me, meosque bellicosos aspernantis populos. Veni itaque animo hybernandi in Poloniam. Sed quia oblatam amicitiam et fraternitatem a *Maiestate Vestra* mihi aspernari non licet, ideo ad eandem stabiliendam ac corroborandam necesse iudico, ut ante omnia *Maieestas Vestra* magnum suum deputet *Vesirium*, qui vna cum meo *Vesirio* colloquium fidum et fraternum habeat, nos ad pristinam amicitiam et fraternitatem reuocet.

Huic epistolae adiuncti fuerunt *Chmielnicii* codicilli, magna cum submissione animi ad regem scripti, per occasionem litterarum regis, ante aliquot dies, ut superius innui, per faciem ad castra Cosacorum missarum, quibus rex *Chmielnicium* rebellem et perfidum declarabat, abrogans illi imperium, in exercitum Cosacorum datum, Cosacos insuper monens, ne *Chmielnicii* amplius obtemperarent mandatis, sed huic obedirent, quem rex illis literis suis publicis praeficiebat. Litterarum *Chmielnicii* hic erat tenor:

Serenissime ac potentissime Rex,

Domine ac benefactor clementissime,

*Chmielnici-
us regni
scribit.*

Deum testor me semper extitisse humillimum *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae*, Domini mei clementissimi, mancipium, et ab ipsis quasi incunabilis ad hanc usque canitiem aetatis, nullam vnquam contra *Maiestatem Vestram* rebellionem aut cogitasse aut suscepisse, quin imo meum fidele obsequium, vna cum pia memoriae parente meo Michaeli *Chmielnicki* vicecapitaneo *Czechrynsi* omnibus patuit. Quandoquidem in obsequiis diui *Sigismundi*, *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae*. Gloriosissimi genitoris, vniuersae reipublicae, in proelio prope *Czeroram* commisso occubuit, ego vero captus biennali detentus sum carcere. Recuperata per Dei voluntatem libertate semel inscriptus militiae reipublicae fideliter seruiui. Et nunc Deum ipsum testor, libenter abstinerem a protusione sanguinis Christiani; Quia vero *Sacra Regia Maieestas Vestra*, bis literis suis, me humillimum mancipium suum, rebellem appellat, quod procul a mea exulat mente, et maleuolae potius inimicorum meorum traductionis nomen meretur. Velit hoc *Sacra Regia Maieestas Vestra*, Dominus meus clementissimus, ad trutinam regii iudicii et clementiae examinare, mihiue benignam praebere aurem, restantibus vel ipsis magnatibus lateri *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae* assidentibus, quantum iniuriarum a magnificis tenutariis partium nostrarum sustulerim. Quare nulla elatus superbia, sed infinitus coactus miseriis, oppressus, et omnibus bonis patriis spoliatus, confugi ad pedes magni Chan *Crimensis*, ut illo duce, gratiae et clementiae *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae* possem restitui. Id quia factum est, cum innocenti multarum animarum interitu, supremus rerum arbiter iudicet Deus, quorum causa factum est. Ego vero vel minimo nutui *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae*, Domini mei clementissimi, contrarius vivere recuso. Et etiam constituto recens exercitus Cosacorum nouo duci *ZABVSKI* cedere paratus sum, consignata ei claua et vexillo militari, quo nunc ex gratia *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae* fruor, dummodo securus sim de clementia *Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae*, et quod sub illius patrocinio tute secureque degere possim. Datum in castris sub *Zborow*, die decima sexta Augusti, millesimo sexcentesimo quadragesimo nono.

Collo-
quium inter
Tartarum
et Polonum.

Verisque his literis lectis, rex literis Chani *Crimensis* respondit: Deputaturum se cancellarium, illique commissurum, ut loco aliquo inter vtraque castra medio cum *Vesirio* Chani commode colloquatur. Vespera appetente nuntiant vigiles castrorum, *Vesirium* *Crimen-*

Crimensem in campo adesse, cancellarium praestolantem. Tunc cancellarius tandem castris egressus inter innumerabiles hominum cateruas, longe a loco congressus consistentes, octo e suis comitibus assumtis, in vallem planam ad eum descendit. Ibi dicta in primis mutuo salute, Cancellarius, quidnam Domini sui adferret nomine, *Vesirium* blande interrogat. Fausis respondit *Vesirius*: Se ab Chano *Crimensi* Domino suo missum esse cum reificatione beneuolentiae et amicitiae fraternae erga Regem, ad quam eum mitterent vetera beneficia regiae domus. Hinc ad vteriores inter Cancellarium et *Vesirium* ventum. Cancellario intentius adnitente, ut mentem *Vesirii* altius introspicere posset, quidnam sub specie amicitiae Dominus eius veller. Postquam vero intellexit, non amplius peti, quam stipendium militare antiquitus a regibus Poloniae Chanis *Crimensibus* dari solitum, et praeterea gratiam regiam Cosacis. Pollicitus Cancellarius totum, quod audierat regi se fideliter relaturum, curaturumque ut amicitia et fraternitas inter hos principes redintegretur. Pacti inuicem postera luce se redituros, coeptum colloquium continuaturos, amice ad castra sua digrediantur. Interea *Vesirius* tam ad Cosacos quam ad Tartaros, oppidum *Zborow* incessanter oppugnantes, nuntium celerrime dimittit, eosque minis interpolitis monet, ut illico ab oppugnatione oppidi desisterent, munitiones deferrent, Tartari vero campo cederent. Sic tractatum illa die *Vesirium* inter et Cancellarium de tota belli mole, negotium.

1649

Altero mane videlicet decima septima Augusti prodierant iterum in campum Cancellarius et *Vesirius*, inter ingentes ab vniueque effusas copias, mutuaeque peracta salutatione, tandem in has pacis conuenere leges:

Secundus
iterum cum
Vesirio
Cancellarii
conuentus.

I. Ab hac hora sit inter regem IOANNEM CASIMIRVM, eiusque successores reges Poloniae, et ISLAN GEREIVM, Tartarorum regem, eiusque familiam Gereiam amicitia et fraternitas in perpetuum.

Fit pax in-
ter Tarta-
rum et Po-
lonum.

II. Rex Poloniae ex libertate et munificentia sua dabit in posterum stipendium ordinarium Tartarorum Chano, quotannis nonaginta millia florenorum, Poloniae monetae, quod ipse per legatos suos petet, missos Camenecum in Podoliam. Caeterum nunc duorum annorum debitam summam Tartaro regi remittet ad eundem castra Polonus rex.

III. Rex vicissim Tartarorum erit obstrictus adesse Polono regi cum omnibus suis copiis contra quemuis hostem.

IV. Non amplius licitum erit, vel vni equiti Tartarico, hostili animo ingredi viciniora regis Poloniae.

V. A castris *Zbavazensibus* obsessis confestim tam Tartaricas quam Cosacorum copias absoluet, illumque exercitum ad castra sacrae regiae maiestatis, vel quocunque rex iusserit, transeuntem minime infestabit.

VI. Ex ditionibus sacrae regiae maiestatis, sine ulla mora Tartaricos exercitus et quidquid est Turcarum *Vromelensium* educet, et ad illorum sedes relegabit.

VII. Rex Poloniae, in gratiam Tartarorum Chani, exercitum Cosacorum *Zaporotiensium*, humiliter veniam rebellionis petentem et scelus suum deprecantem, a crimine praedicto absoluit, et in gratiam regiam recipit.

Horum pactorum conuentorum obsidem, illustrem aliquem in aula virum Tartarus flagrabat, datusque est illi pro pignore fidei quoadusque pecunia non persolueretur, *SIGISMUNDVS* comes a *DOHNHOFF*, palatini *Siradiensis* filius, *Socaliensis* gubernator, magni cancellarii gener. Nec abscessere Tartari donec in castris stipulata, ex viatico militum ipsiusque regis, pecunia numeraretur. Rem altius de stipendio Tartaris dari solito in gratiam externorum repeto. Grauisima olim bella cum Russis, Lituanis, Pruthenis-

N

que

1649

que a Polonis gesta plerique cum fide memorant auctores, quibus cum viribus aliquando impares essent Poloni, extremae Europae homines ex Asia venientes in auxilium vocarunt, quae Ponticum angulum, hoc est Trapezunticum imperium, claris urbibus frequens, coloniam Genuensium ante, sub annum verbi incarnati millesimum quadringentesimum quinquagesimum quintum inuaserunt, occupataque a Mahomete Constantinopoli, facile fuit, ut angusto superato freto Pontum illi possiderent. Hos igitur Maeotidem incolentes paludem, Tartaros inquam, foedissimum mortalium genus, in auxilium accerferant Poloni, hac pacta conditione:

Tartarum Polono regi arma et omnem exercitum contra quemvis hostem subministraturum.

Polonum regem nonaginta millia florenorum in singulos annos bona fide pensurum.

Ita specie libertatis mutuata seruitus. Vnde pater olim Tartaris gratuitam fuisse factam largitionem, quae hodie malignitate temporum et belli calamitate transit iam in necessitatem. Quamquam nec his contenti Tartari saepius Polonas infestant ditiones, eademque velocitate insequuntur Polonos et fugiunt, deserta et humano cultu vacua, magis incolentes loca, quam vrbes aut opulentos agros, quibus abundat Pontica tellus, quondam Ouidii celebris carminibus, Asiae insuper et Europae Turcarum imperatoris custodes sunt. Dicti Tartari afluio TARTAR, qui magnam partem illius regionis alluit, Sordidi victu ut et amictu, solo Hypace victitantes, quae herba in se dulcis, duodecim dies sitim et famem arcere dicitur³³⁾. Quinque sagittis quisque praeliatur, certos esse, quis miretur, istus. Haec sola genti arma sunt, id vnum ab infantia studium³⁴⁾. Cibum puero negat mater, nisi quem, ipsa monstrante, tetigerit scopum.

Ita Tartarorum rex monetae deae gratiis allestus, leniora spirare coepit. Ita contumaciam exuerat mollita Chmielnicki ferocitas. Ita parua pecuniae summa, quies Poloniae, et aeterna, ut credebatur, cum Tartarorum Chano stabilita concordia, seu tunc Cosacos Tartari seu deceperunt Cosaci Tartaros, quod postea a variis dictum et creditum varie. Digrediuntur interea Cancellarius et Vesirius cum applausu et laetitia totius exercitus, mandans Cancellarius Chmielnickio, qui Vesirium comitatus eo aduenerat, ut intra duas horas mitteret aliquos ex suis ad regem, nomine exercitus Zaporouiensis petendae veniae causa, quod ille mox executus est. Aduenientes itaque in castra regia, qui a Chmielnickio missi erant, ducebantur inter deasa agmina militum in amplissimum tentorium ad regem, pro maiestate sedentem, in cuius conspectum postquam venerunt, proidentes in terram, crimen totius exercitus cum lacrimis confessi sunt, veniamque orando, supplicem libellum nomine totius exercitus regi porrexere: quibus cancellarius nomine regis in hunc modum respondit: Regem pro innata clementia ab effusione sanguinis humani abhorre, ex multis causis, hinc praecipue, quod Dei omnipotentis imago in homine crudeliter laceratur et perit. Vnde non modo bellis civilibus, perniciose regnorum peste, abstinendum, sed et quaerenda sedulo omnis ratio, quo concordēs vna viuant regnicolae, obliterandam memoriam facti, si fide posthac et obsequio admissum diluent crimen, fidemque nouo sacramento adstringent. Abdicant factiones et praua consilia, ea conditione, vita illis et omnis libertas salua sunt. Hanc esse clementissimi principis voluntatem. Veniret interea supplex Chmielnicki veneraturus regem, quod quem vnum plures populi instar hostiarum mactati, vnus priuatam iniuriam publice vltus est, vnus vicit, vnus partes inclinavit. Nec segnius, quam promiserant legati, aderat sequenti mane, pensato iam

33) Non herba est qua vescuntur in casu necessitatis Tartari, sed radix valde crassa, dulcis et teretiam vlnae partem longa, pastinacae species, quae neque inuenitur vbique, nunc Tartariis ignota quamplurimis. Ipse enim sui apud Tartarorum Chanū legatum Varšanae praeterito anno, comitiorum tempore, praesentem; cui, ut et omnibus, qui cum eo erant, Tartariis, et herba Hypaces, me interrogante, et haec

radix erant ignotae. Herba quae ipsis medicinae loco familiaris est, appellatur Hyndipa ab eis, hoc est Endiuia, cichorei species, prout ex suppeditata mihi descriptione intellexi.

34) Iam non sagittis tantum in bello vtuntur Tartari, sed et bombardis etiam, intus sulcatis, quas a Tarcis et Persis acquirunt, eleganter, ut vidi, fabricatis.

iam coeptorum suorum dedecore Chmielnicki, qui inter densos militum ordines ad regis admissus conspectum, vno genu procumbens in terram, vultuque elato, post officiosae demissionis venerationem haec verba locutus est: Multi anni sunt, serenissime et potentissime Rex, Domine, Domine noster elementissime, vel quod maioris et mereris, optime princeps, vel quod MAIESTATI TUAE potius convenit, mitissime populorum Tuorum pater Casimire, Domine noster elementissime, multi, inquam, anni sunt, ex quibus scire potuisti, quonam furiosa et occulta omnium pene Poloniae procerum in nos fideles subditos Tuos vergerent consilia. Hi omnimode maiorum nostrorum privilegia polluerent, Cosacos Zaporouianos, non iam pro milite MAIESTATIS VESTRAE, sed pro propriis quisque mancipiis reputare. Mahometanos sacrificulos sacris nostris praedicere, in comitiis liberam vocem nobis poscentibus, austero vultu toties reculare, in scio MAIESTATIS VESTRAE praedecessore serenissimo fratre Vladislao felicitis memoriae quarto, Domino nostro elementissimo, Poloni impune praesumebant nobiles, ut omittam stupra, caedes, iniurias, omnia denique extrema, nobis ab eisdem illata. Indulge libertati sermonis, regum augustissime, propitias aures Tuas non fraudabimus rationibus, quibus adacti sumus ad intensiorem vitae curam. Quisquis autem nostrum contra hos tales ad ius prouocabat, vel generalium ordinum expectabat decretum, in instanti gladio premebatur. Ad vltimum patientia nostra diuturnitati succubuit. Igitur amicitiam cum exteris contraximus, illorum potissimum opera hoc tempore contra nobiles vsi. Quis autem dammare potest, quod vitae fortunaeque praesidium quaesuerimus, quarum amore etiam ferae ad vltima compelluntur. Nam et vilissimum animal, si vexetur, contra insurgit. Ferrum ergo in Maiestatem Vestram stringere nequaquam animus erat, tanquam in innocuum principem, Dominumque nostrum elementissimum. Illos solummodo persequi conabamur, qui Cosacos peius angue execrabantur, peius mancipiis opprimebant. Haec pathetice Chmielnickius. Dein regi porrexit supplicem libellum, quo cancellarius accepto in haec verba confestim, nomine regis, Chmielnickio pacis pronuntiauit condiciones:

I. Campo absistant Cosaci, postquam petita humillime a rege impetraverint veniam.

II. Circa antiquas libertates, immunitates, praerogatiuas, privilegia, sacra regia maiestas conseruare perpetuis temporibus Cosacos Zaporouianos, regia pollicetur fide, eisque super hoc nouum diploma largitur.

III. Numerum quadraginta millium selectiorum Cosacorum approbat.

IV. Bona Czechryn ducibus Cosacorum perpetuis temporibus assignat.

V. Sit vtriusque perpetua obliuio et amnesia omnium eorum, quae ab initio horum motuum quocunque loco, modone, ab vna vel altera parte, vltro citroque hostiliter facta sunt, ita ut nec eorum nec vllius rei causa vel praetextu, alter alteri posthac quidquam hostilitatis, aut inimicitiae, molestiae vel impedimenti, quoad personas, statum, bona, vel securitatem per se vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte specie iuris aut via facti, in regno aut vsquam extra illud inferat, vel inferri faciat aut patiat.

VI. Cosacorum statua, seorsim a Polonis erunt.

VII. Iudaeos omnes, tenutarios, Russia excedere promittit.

VIII. Palatinus Kiouiensis ac Castellanus secta erunt schismatici.

IX. Metropolitae Kiouiensis schismatico, locum inter senatores ecclesiasticos assignat, medium inter Chelmensensem et Kiouiensensem Episcopos.

X. Ecclesias Vlodomiriensem, Crasnostauensem, Lublinensem, Socaliensem, schismaticis restituit.

Hic primus belli civilis parum expectatus desit turbo, eoque modo Zboronien-sis finita est expeditio.

1649

Chmielnicki ad regia castra aduentus. Eiusdem ad regem verba.

Pax Cosacos et Polonos inter.

HISTORIARVM POLONIAE

AB EXCESSV VLADISLAI IV

POLONIAE SVECIAEQVE REGIS

LIBER SECVNDVS.

LIB. II CAPVT I.

SYNOPSIS

Centuriata Poloniae describuntur comitia. Recensentur deinde odia inter Wisniewiczum ducem, et cancellarium Ossolinum. Pacta approbata Zborouiana a nobilitate. Fit militum Polonorum Lublini confederatio, sed vano effectu. Interim Chmielnicius Cosacis Pereaslauiae indicit comitia. Tartarorum legatum rex Varsoviae audit, similiter et magni ducis Moschouiae legationem sumtuosam. Moriuntur clari in republica viri.

1649

Rex voti reus clarum montem inuasisit.

Moritur Andreas Firlei, palatinus Sandomiriensis.

Comitiorum in Polonia descriptio.

Ineunte Septembri mense rex, sopita Cosacorum utique rebellionem, mercatus a Tartaris pacem, et ita amissa, ut videbatur, recuperata Russia, Varsoviam triumphalis ingreditur, regina ipsi duorum dierum itinere obuiam prodeunte, qua comite recta clarum montem profectus, locum, diuinae virginis imagine ex antiquo celebrem, veneraturus inuisit. Nuncupatis apud coelestem virginem votis, iterum Varsoviam reuertitur.

Exeunte Octobri fato functus est ANDREAS comes de Dambrowicza FIRLEI, palatinus Sandomiriensis, supremus ad Zbarazium exercitus regii praefectus, sexagenario maior, Vir, si religionem excipias, natalibus inter regni primores, fortuna inter principes, arte militari inter paucos numerandus. Illum mors indebita a Zbarazio redcem sustulit, suone an alieno fato incertum. Fuere qui crederent aemulatione, aut per inuidiam veneno sublatum. Optimum belli ducem et strenuum militem ad Zbarazium egit. Rex palatinum confert VLADISLAI Marchioni in Mirow MYSZKOWSKI, Grodnicensi capitaneo. Sub finem huius anni comitia Poloniae ordinum generalia Varsoviam conuocantur. His antequam accingar, non erit abs re, neque suscepta narratione procul, de comitiis dicere, ut solent conuocari in Polonia, re plerumque exteris ignota. Coetaneus est nascenti Polonorum regno comitiorum generalium usus. Ea saepius conuocare, Polonae scripserunt leges; biennio non nisi, seu decurrente duorum annorum periodo, antiqua Casimiriana sanxerunt statuta. Quanquam melius consuleretur Poloniae infrequentia comitiorum, legumque sancitis, quae eo facilius obseruarentur. Legum mole obruit populus Polonus, crescunt in immensum rabulae. In summa, legibus laborare dici potest Polonia perinde ac malis. Hinc utraque tuetur legibus pars, eademque per leges amittit, pauper actor et reus. Aduocatis interea implentur ciuitates, aut notariis, deterrimo hominum genere, cui, velut hirudinibus, populi sudor et sanguis vita sunt 35). Concessio comitiorum, non primorum, non regis, sed totius reipublicae est. Vrgentibus tamen regni negotiis, non obstante in contrarium lege, nec attento bienni tempore, conuocantur comitia. Vidimus per aetatem nostram vno eodemque anno, post excessum Vladislai IV, quatuor generalia conuocata ordinum comitia. Nec hoc mirum. Semper enim

35) Scilicet rabulis, praenariatoribus, caussidicis, de quibus auctori sermo est. Caeterum scimus omnes, sinceros causarum patronos tam

utiles esse in republica, quam necessarios atque honorabiles.

1649

enim singulis interregnis eadem temporum redit fatalitas, haecque comitia sub diplomate regio duodecim ante hebdomadis respublica vniuersae indicit nobilitati, per iurisdictiones, territoria, singulosque capitaneatus, diploma regium viris circumferentibus ad id officium destinatis. Quo accepto diplomate, illius provinciae palatinus vel castellanus, sex ante generalia comitia hebdomadis, priuata comitiola, prouincilia dicunt, nobilibus indicit. Dicta die conueniunt omnes praescripto et designato loco, compilantque promiscue, ut quemque contingit, quaestus ordinis sui, quibus discentiendis legi solent per ordines, qui in mundum redigant, reiciantque, si quid superfluum. Hinc ad comitia generalia delegantur per suffragia duo potiores oratores, qui congesta ex prouinciis priuatim inter se conferunt pro munere accepto. Hi splendido comitatu, auro, argento, et serico intertextis vestimentis passim in luxum diffusis Varsoviam conueniunt, quem locum haud dudum Sigismundani ex re bonoque publico elegit providentia, tanquam conuocando citius ex tota gente concilio apertissimum et omnibus commodissimum, hodie regum Poloniae commoratione nobilitatum. Totus deinde ille conuentus trium ordinum est. Hinc diuisio in tres ordines fieri solita, quibus nomen rex senatoresque clerus, et tertius ordo, quem nobiles constituunt. Nec valent politicae leges, nisi in quas trium ordinum consensus est. Neque sufficit regis senatusque arbitrium, absque tertio tumultuario nobilium consensu. Inchoata comitia a publicis Deo incipiunt praemissis supplicationibus. Tum ordinum oratores, seu nuntii terrarum, regem pro maiestate sedentem, trina praemissa veneratione de more saluant, peracta salutatione ad conclauem commune in palatio regio redeunt, in quo postera die, vnum, qui conuentui praesideat, mareschalcum ordinum vocant, eligunt. Mittuntur deinde per saepe oratores ordinum, a tertio ordine ad regem senatumque, et vicissim a rege et senatu ad tertium ordinem. Quanquam totas sex illi hebdomadas meris infumunt perorationibus, mutuisque altercationibus, adeo ut nihil potius quam conuentum diceres, passimque multorum in republica studiis priuatae res officiant, sex hebdomadam elapsa periodo, omnes ordinum oratores ducenti circiter, ad regis senatusque admittuntur conclauem 36). Ibi communicatis plerumque sententiis et in vnum collectis de bono publico pleno ore disputant. Liberum vnicuique oratori, tantum alterum oratorem, molesta interpellare voce, verbis castigare, saepiusque simplicem ac regis molestam auribus illam vocem repetere: Non consentio, quia nobilis sum. Hinc sub praetextu nobilitatis fit, ut integra non raro comitia sola hac solenni turbentur voce: non consentio (nie pozwalam) neque ad faustum deducantur exitum, summo et inexplicabili cum regis dolore, quem saepius insomnem in multam noctem protrahunt altercantes oratores.

Comitiorum sancita circa tributa vel maxime versari solent, quae in maxima publicorum vestigalium tenuitate saepius indulgere necesse est. Agrarias nuncupant contributiones, has ipsa plebs rustica, inter mille alias suppeditat aerumnas, molestissimum sane miseris agricolis tributum genus, nec vsque adeo, ob non integram priuatorum hac in re fidem, in publicum lucrosam, ideoque in immensum iam, exigentibus bellorum sumptibus, multiplicari solitum. Compendiosiores, ac magis aequas inire vestigalium rationes saepius tentatum est, aut nunquam felici successu, obstante partim immensa nobilium immunitate, sed ea magis incredibili atque admiranda eorum plerorumque, quibus publicas aerarii attigi licuit rationes, rapacitate. Neque primorum duntaxat ea est licentia, idem licet eorum clientibus, vel familiaribus carioribus, qui iis admoventur negotiis, vnde egregio dilati quaestu inuicem prodesse possent, dum et horum interceptiones optimarum legantur patrociniis. Proceres vero, si quid in comitiis nobilium molatur vulgus, illorum intercedendi miscendique omnia, tuti sunt potestate. Proinde nihil tam sanctum vel inuolabile illis est, nihil adeo legum munitum praesidio, aut ipsa iurisiurandi religione tutum, quod rapacissimas effugiat manus, nullo mortalium serio damna publica vindican-

36) Nunquam palatinum et districtuum legati seu nuntii omnes Varsoviam ad comitia veniunt. Comitiola enim plura semper sine effectu, intercedente nobilis cuiusdam, bona possidentis, solenni interdictione, non consentio, celebrantur, ex qua deinde prouincia

nuntii Varsoviae non comparent comitiorum tempore, quae his non obstantibus biennio elapso die lunae post festum S. Michaelis incipiunt. Adponimus in exterorum gratiam numerum nuntiorum exprellum vna cum locis ubi comitiola instituantur.

O

1649 dicante, tanquam amplissimae interfit libertatis, hoc etiam impune licere, imo cautius providere aerario vel seueriores expensae flagitare rationes, multo magis sane, in publicae salutis constituere securitatem, immanesque meliori modo ac ratione sublevare necessitates, ingens libertatis non patitur amor, quem eo maxime debilitari existimant, si quid vitro, sponte, ac maturo in publicam utilitatem contulerint iudicio. Decipi, illud, circumueniri, per omnes fraudes et dolos, expilari gaudere. Vnde aerarii cura apud Polonos nulla est, nec ius regium, apud illos populum cogit ad tributa, sed nervus imperii, id est, aerarium immediate potestati subest reipublicae. Hanc arbitram rerum et suorum regum, vniuersa agnoscit Polonia, vnoque hoc iure publice omnibus coeptis consiliis, viribusque modera-

In maiori Polonia.

Palatinatus Poshaniensis et Calissiensis comitiola simul celebrant SRZEDZIAE, eligunt nuntios 12
 Palatinatus Siradiensis SZADKII, eligunt nuntios 4
 Terra Vielunensis VIELVNII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Lanciciensis LANCICII eligunt nuntios 4
 Palatinatus Brescensis Cuiaviensis, et Inouladislauiensis simul RADZIEIOWII eligunt nuntios 4
 Terra Dobrinsensis LIPNII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Plocensis RACIONSII eligunt nuntios 4
 Palatinatus Masouienensis in decem diuiditur terras, quarum vnaquaeque comitiola separatim celebrat, nempe CZERSZCII, VARSAVIAE, WIZNII, WYSOGRODSCII, ZACROCZYMII, CIECHANOVII, LOMSZ, ROZANII, LIWII, et NVRZII, eligens vnaquaeque duos nuntios, simul: 20
 Palatinatus Rauenensis in tres diuisas terras, tribus locis, SOCHACZEWII, RAVAE, et GOMBINII comitiolis celebratis, eligunt nuntios 6
 Palatinatus Prussiae tres, Culmensis KOWALOVII, Mariaburgensis SZTYMII, Pomeraniae STARGARDII nuntios eligunt, quorum numerus regni legibus non determinatur. Celebratis tribus his locis comitiolis, de nouo alterna vice MARIAEBURGI et GRAUDENTII comitiolum instituunt generale, id quod non fit, vno ex tribus praecedentibus comitiolis instructuose peracto. Legati igitur seu nuntii, ex maiori Polonia, exceptis iis, qui ex Prussia Polonica mittuntur, veniunt ad comitia generalia. — Summa 58.

In minori Polonia.

Palatinatus Cracouiensis PROSEWICII eligunt nuntios 6
 Principatus Oswiecimensis ZATORII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Sandomiriensis OPATOVII eligunt nuntios 7
 Palatinatus Lublinensis LUBLINII eligunt nuntios 3
 Palatinatus Podlachiae in tres terras diuisus, DRONICYNII, MIELNICII, BRANSCII, eligunt nuntios 6
 Palatinatus Russiae WISNII eligunt nuntios 6

Terra Halicensis, HALICII eligunt nuntios, ante quam WISNII comitiola celebrantur, qui deinde cum instructionibus Wisnium veniunt.
 Terra Chelmenensis CHELMII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Belcensis BELSCII eligunt nuntios 4
 Palatinatus Podoliae CAMENECI eligunt nuntios 6
 Palatinatus Kiiouiensis ZYDOMIRII eligunt nuntios 6
 Palatinatus Volhyniae eligunt nuntios alternatim LVTSCII et VLOCIMIRII 6
 Palatinatus Braclauiensis VINNICII eligunt nuntios 6
 Palatinatus Caerniechouiensis VLOCIMIRIE eligunt nuntios 4

Summa 70.

In Lituania.

Palatinatus Vilnensis, in quinque districtus (powiatow) diuisus, quinque locis, VILNAE, OSMIANACI, LIDZII, WILKOMIRII, et BRASLAVIAE eligunt nuntios 10
 Palatinatus Trocensis, in quatuor districtus diuisus, quatuor locis TROCII, GRODNAE, KOWNII, PONIEWIESII eligunt nuntios 8
 Principatus Samogitiae ROSIENII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Smolenscensis et districtus Starodubovensis, Vilnae eligunt nuntios 4
 Palatinatus Polocensis POLOCII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Nouogrodensis in tres diuisus districtus, tribus locis NOVOGRODII, SLONIMII, WOLKOWISCII, eligunt nuntios 6
 Palatinatus Vitepscensis WITEPSZCII et ORSHI eligunt nuntios 4
 Palatinatus Brescensis BRZESZCII et PINSCII eligunt nuntios 4
 Palatinatus Mscislauiensis MSCISLAVII eligunt nuntios 2
 Palatinatus Minscensis in tres districtus diuisus, tribus locis MINSCII, MOZYRII, et ROHACEWII eligunt nuntios 6
 Palatinatus Liubniae DVNEBURGI eligunt duos nuntios, Rex autem ex Polonia duos, et ex Lithuania duos designat 6

Omnium ergo nuntiorum Summa est 182.

moderatur nobilitas. Hinc est, quod reges Poloniae, aliquid erogaturi in principes filios emendicare prius apud rempublicam coguntur, antequam decem aureorum millia, nam plura vix permittit nobilitas, annui redditus pro illis a republica impetrent. Praeficia liquidem mali nobilitas, duris legibus regiam strinxit et coarctavit maiestatem, et hoc pro summo apud se reputans arcano. Immemor quoque beneficii a SIGISMUNDO AVUSTRO concessi, qui primus circa annum 1572 moriens testamento Polonis libertatem, seu potius effrenam legauit licentiam, cum antes reges Poloni Domini et legitimi regni haeredes et dici et haberi volebant. Sed neque respublica Polona verae reipublicae nunc quoque meretur nomen, quae summa omnipotentis hucusque substitit providentia, vel, ut res est, miraculo 37. Longe enim dispari modo et ratione a caeteris regitur. Arcana apud illos nulla, consilia quoque et artes imperatoriae omnibus notae. Leges ergo illorum et iura quae decernunt, constitutiones vocant. Parisius in Gallia publice venales habui, eandem quoque Byzantii venditas fuisse compertum habui. In his constitutionibus continentur regni opes publicae, tributa, necessitates, pericula imminencia. Scriptus praeterea numerus ciuium in armis, qui reipublicae locii, qui inimici. Immo non raro regiae domus arcana, amicorum consilia, ministeria quoque diuulgantur militum. Ita secreti nihil in Polonia est. Olim nomen Deae, quam pro patrona colebat respublica Romana, summo studio celatum, vix paucis patribus notum fuit, ne si quis id hostis resciceret, spe praemiorum seducta euocaretur ex vrbe. Eodem hodie modo, at accuratius multo cauent reliqui principes, ne arcana reipublicae reuelentur iis, quibus illa non est commissa, quod in Polona republica experiri diuinum factum non hominum esset.

Redeo itaque ad praesentia comitia, a quibus tantillum digressus sum. Sub finem Nouembrii rex indicta Varsoviae omnibus ordinibus celebrat comitia, in quibus salus vniuersae inerat reipublicae. Aderat et Ieremias Michael Korybut dux in Witnowicz, rerarum Russiae palatinus, cui moenibus Varsoviae imminenti dat se obuiam populus in occursum effusus, applausuque ingenti excipit, quem procurandae libertatis causa venisse rumor erat. Supar conferta nobilitas, dumque in abdito haberi studet, perstrepat ad aulae fores, circumfusa omnium ordinum multitudo, premit vestibulum, nota promiscue gens et ignota, ut non longe esset spectantibus a regia principis dignitas. Obluctabatur ipse non ignauis regni primoribus, et potissimum cancellario displicere applausus vrsusque populi, praecipue cum in publicum dantur et rege coram. Non ante principi maior auctoritas erga populum fuit, nemo antecessit apud nobilium ordinem gratia et fauore. Clero ingens erga ipsum veneratio et affectus. Religione clerus, quam summe coluit, mouebatur, populus herois fama, magnanimitate et largitionibus ordo nobilium. Forte melius dixerim, gratiam omnium promeritum principem, odio implacabili in cancellarium, quem omnes ode-rant. Hinc palam dictus, Russiae tutelaris Deus, ara salutis, flagellum sectae Graecofchismaticae, orthodoxae fidei assertor. Hinc cancellarii in principem odia, penes quem cum rerum arbitria essent et possessio omnium, dolebat, possidere principem corda hominum et affectus, ex quibus ruinam sibi aliquando fore praelagiebat. Quacunque tandem ex causa, nemini dum dubium erat, odia intercedere maxima inter cancellarium et principem. Accedebat innata principis humanitas, ingenium in omnia flecti capax, loquendi et promendae libertas sententiae, quae etsi viro principe digna sunt, parum in aula vsurpantur. Hinc cancellario ira et metus, quo factum, ut nullo aulici fauoris praesidio princeps vna virtutis fama niteretur.

Exacto tandem octo, quod raro accidit hebdomadam spatio, post dissonas nobilium voces, itum tandem in vnam sententiam communibus tertii ordinis votis, vtriusque gentis, Polonae scilicet et Lituanae, articulorumque conscriptorum haec summa fuit:

O 2

I. Cri.

37) Quis politicorum, rerum statum recte intelligentium, credet, Poloniam rempublicam miraculo vel singulari prae caeteris regnis providentia diuina huc vsque substitisse? Magni illi egregii politici Poloni nos docent, principum regumque vicinorum inter se aemulationem fortius quam centum loca munita magnumque exercitum libertatem reipublicae Polonae defendere,

quorum quam maxime interest, ut Polonia maneat Polonia, hoc est, ut viribus suis haud vti, aliisque regnis timorem inferre nullo modo possit. Caeterum sub sensus cadit, Poloniam, neque monarchiam neque rempublicam vero ita sensu nominari posse, quia maiestas inter serenissimum regem et rempublicam diuisa. Imperium ergo in Polonia est monarchico aristocraticum.

Odia inter
 ducem Wis-
 niowiecium
 et cancella-
 rium Offoli-
 nium.

1649
Finis co-
mitionum,
in quibus
pacta Zbo-
rouiana
cum Tarta-
ris et Co-
facis appro-
bantur.

I. Crimen esse abhinc Polonum militem, ultra fines Poloniae progredi.

II. Tota aestate in castris, hyeme in hybernis, vicini semper Ucrainae commorabuntur milites.

III. Praefectis militum ad Corsunum, Leopolum, Zamoiscium, Camenecum, Cudacense fortalicium, Zbaraz et Zborow, stipendia merentibus viriis numerabit respublica in singulos menses Lublini in commissione pecuniam, si post praedabitur miles recte puniatur.

IV. Pacta conuenta cum Tartaris et Cosacis in totum approbantur.

V. Serenissimo Carolo Ferdinando, Poloniae Sueciaeque principi, pacis electionis insistent rex, eidem abbatiam Mogilensensem in praesens decernit.

VI. Commissio rei monetariae proximis diebus Maii habenda.

VII. Conuentus Lubeci cum corona Sueciae de mutuis foederibus, aeterna-que stabilienda concordia habebitur. Eo modo finita sunt comitia.

Exeunte Decembri fati legem impleuit ADAMVS in Czasniki KAZANOWSKI, curiae regni Marechalceus. Illum longus et inueteratus morbus afflixerat, usque in vitae taedium, quam expleuit tandem Varsoviae, vrbe regia, prole orbis. SYLWSTANKA ipsius vxor, palatini Trocensis filia pro dignitate funus duxit fleuitque maritum, coniugalibus imitamentis accurate defuncta. Rara erat, viuentis marito, matrimonii charitas, ex defectu sobolis et continuo Marechalci morbo: Eius tamen insperatum a moriente experta est amorem. Ita ludit in humanis diuina potentia rebus. Sunt qui memoria tenent Kazanowski, primo in tenui admodum fortuna capitaneum defuncto patre Bossowentem tenuisse, inde gratia et favore regis Vladislai, quo regnante summa rerum arbitria tenebat Kazanowski, ad castellaniatum promotus Sandomiriensem, ex Castellano curiae regni Marechalceus regisque minister factus. Haec fortuna, haec virtus Kazanowski. Nam et virtute tulit tanta honorum fastigia. Nec sic satisfactum cui primis fortunae initiis arcta erat familia, in tantam postea opulentiam creuit, ut non viderit ante Kazanowski Polonia, non post visura sit in priuato homine tantam penum. Feuda magni obuentus possidebat, ast praecipue illi diuitiae in numerato erant, ut stupori haud immerito locus sit, quodammodo factum, ut priuatus homo in tantam amplitudinem euaserit.

Claudatur annus discors per seditiones, plenus variis casibus, pracliis infaustus, et sparsa ubique mortis imagine horrendus, qui continuata duorum annorum rebellionem defolauit Poloniam, caede, incendio et ruina. Nam et victores velut Cadmea victoria eo bello exhausti.

1650
Mortuus
Nicolaus
Danclo-
wicz regni
thesaurarius.

Primis deinde subsequenti anni iubilaei diebus expleuit mortalitatem NICOLAUS de Zurow DANCLOWICZ, supremus regni thesauri praefectus, vir magnae auctoritatis et aelimationis, potens gaza plurimumque valens auctoritate. Lublini sepultus in magnifico paruum Societatis Iesu templo, scilicet ut quorum in viuis erat benefactor, mortuus heret socius.

Lucas Opa-
linski mi-
nor, et
Georgius
Lubomirski
maior fiunt

Per ea tempora quoque regni Marechalceus maior LUCAS de Bnin OPALINSKI, iam fere octuagenarius, aulae impatiens, non procul vrbe regia secesserat, paulatimque ingrauescente indies valetudine per senectam vix sui compos serio agitare coepit, ut tanto citius suprema componeret, et quam rerum molem diutius sustinere pro dignitate haud posset, mature voluit transferre in Lucam de Bnin OPALINSKI, succamerarium Posnaniensem, germanum palatini Posnaniensis fratrem, nepotem suum. Atque ita Lucas de Bnin OPALINSKI Succamerarius Posnaniensis, minor regni in locum Adami Kazanowski, maior vero, defuncti palatini Cracouiensis primogenitus, capitaneus Cracouiensis, GEORGIVS comes in Wisnicz LVBOMIRSKI, Romana tum in vrbe degens, in locum abdicanti Opalinski succedit, maiorisque regni Marechalci titulo condecoratur. Thesauro quoque praef-

praeficitur BOGVSLAVS comes in Leszno LESZYNSKI generalis maioris Poloniae, simulque praefectura Szamboriensi a rege donatur. Toto posthac mense Baccho litatum est, militibus interea temporis Lublini aliquid noui molientibus. Quos seu reipublicae amor, odia vero in regem, seu studium in res suas agebant, incertum est. Causa tumultus, stipendii, ut asseriebant, tenuitas. Hinc propter paucos nummos, nouae timebantur a furente milite seditiones, nisi auctoritate sua dux Wisniowiecki intercessisset, eodemque momento oppressisset, quo exarserat seditio. Adeo militiae labor stipendiique tenuitas, militem non raro in aduersa agunt consilia. Militiam enim, inquit Tacitus, ipsam grauem et infructuosam, denis in diem assibus, animam et corpus aestimari. Quippe nulli magis laborum suorum memores sunt, quam milites, qui cum loca, vel conspecta sociorum vulnera in memoriam saepe reducant, facile in tumultum concitantur, cum stipendia suis laboribus minora animaduertant. Primis deinde martii diebus Lublini, in frequenti militum conuentu, assignati a republica ad soluenda militum stipendia, IEREMIAS MICHAEL KORYBTI WISNIOWIECKI, terrarum Russiae palatinus, cui ob eximia ipsius in reipublicam merita, illustrissimorum maiorum, pace et bello fortium virorum, redituam imaginem, perpetuum inseruendi patriae studium, exercitus administrationem, regimen et supremam directionem, quoad videlicet supremus dux exercituum NICOLAUS POTOCKI in pristinam se non asseruisset libertatem, rex in generalibus ordinum comitiis contulerat, alter STANISLAVS LANCORONSKI palatinus Braclauiensis, campestris dux, STANISLAVS item WITOWSKI, Sandomiriensis, ZIGNEVS HORAYSKI Chelmentis Castellani, BOGVSLAVS comes LESZYNSKI, thesauri regni praefectus, multi praeterea ex equestri ordine commissarii, primis, ut dixi, Martii diebus, Lublini incipiunt commissionem, vix non cruentam exitu. Dum enim commissarii ob infamiam horrendae in subditos lanienae milites in ius vocabant, illi econtra amnestiam. Scelerum ab eis flagrabant, remque tanti momenti paulo tardius componerent commissarii, milites, subscripti in circulum suorum nominibus, ciuile machinantur bellum. Immo parum abfuit, quin non darent praecipites, more Pragensium confoederatorum, ex aula vrbs commissarios in patrem plateam. Tota deinde quadragesima varie disceptatum, tandem militum est assensum postulari. Amnestia concessa, stipendiaque soluta. Ita nouo hoc aureo vinculo artius obligata est militum fides.

1650
regni Ma-
rechalci.
Militum
Polonorum
confoederatio
Lublini.

Indixerat quoque eius anni exoriente Martio, dubiis adhuc pacem inter et bellum Cosacorum Cosacorum animis, Chmielnicius publica Russis, et nunquam antea fieri solita, ad instar comitia Poloniae, Pereaslauiae in vteriori Russia habenda comitia, quibus praererat ADAMVS XI. Pereaslauiae, palatinus Kioouiensis, vir primae inter illos auctoritatis et praecminentiae, omniumque rerum arbiter, senator regni, pestifera schismaticorum lue a teneris imbutus, a Polonis ob nimiam cum Cosacis familiaritatem semper pro suspecto habitus, illisque ideo infensus, quia suspectus. Caeterum quid actum, et conclusum sit in illis comitiis, actum de eo illi fecerunt silentium, numerum tantum Cosacorum ad calculum redactum Chmielnicius regi sequenti transmiserat mense. Iisdem fere diebus magni Chani Tartarorum Tartarorum GEREI legatus varsouiam venit, promissum a Polonis repetiturus stipendium, magis, necque a rege habitus, in Tartaria breui dimissus est. Aderant haud multo post magni ducis Moscouiae legati, PVSKIN GAVERLO et GAVERLOWICZ, inter tubarum tympanorumque clangores, et nitrati pulueris resonantiam Varsouiam introducti. Familia illis ampla satis fuerat, ast incompta et rudis. Consilia tamen acuta Graecumque redolentia ingenium genti barbarae³⁸⁾, et omnino experti latinitatis. Quippe quae non modo literas, sed ne prima quidem nouit elementa, ut portento haud ablimile videri possit, viros

rum Chani
ad regem
Polonum
legatus.
Moscho-
rum legati.

38) Quantum miraretur Rodasius a mortuis excitatus videns Moschos nostris temporibus comatos, literatos, elegantes. Quantum stuperet eandem gentem, cui Vladislav IV leges imposuit, Poloniae nunc dare leges posse. Iniuria nunc esset Moschos barbaros dicere, qui multis in rebus Polonos, ut ad veritatem dicam, superant, ante Petri magni imperatoris tempora respectu eruditionis caeterarum Europae gentium pro barbaris habiti. Sed quid in causa

magni huius incrementi est? Exteri variarum artium ac scientiarum bene gnari magno numero in Moschouiam ab imperatore Petro magno atque imperatricibus deducti praemiisque inuitati. Moschouia exemplo sit Polono vulgo imperito, quod tantas de exterorum incrementum in Polonia numero vltro citroque habet quereimonias, haud capiens, quam salutaris Poloniae sit exterorum factus manq labor, quos si omnes repente perderet, magnam ea certe fa-

1650 ros literarum rudes, solo naturae genio, summum rerum apicem assequi. Hi ad regis admitti conspectum, literas magni ducis attulerunt, plenas officii et humanitatis. Tandem dicere palam iussi, quid aliud adferrent, pacem ne an bellum? Nihil in praefens interest, respondent legati, secretiori tempore hanc rem concedimus. Tercio deinde die, habito secreto cum Polonis proceribus, qui in aula aderant, conuentu, rem altius repertunt. Bella gesta cum Polonis enumerant, victorias Polonorum ingeminant, haec denique, Deo sic tunc volente, aiebant, peccatis Moschorum ita merentibus. Nunc iam stare fortiter ipsum a partibus Moschorum diuinum numen, peccatorum a Polonis vindictam repescitibus: Quare nisi Poloni Smolenscum, vrbem munitissimam Moschouiae confinem, vltro dederent, vna cum ducatibus Seueriae et Czernichouiae, a Moschouia haud pridem per Vladislaum auulsos; eos insuper, qui magno duci Moschouiae, scriptis ad eum interregni tempore literis, titulos debitos denegarunt, poena afficerent capitali, illosque omnes in vniuersum, qui Moschos barbaros scriptis suis nominarunt, punirent, non esse, quod dulcedinem otii sibi imaginarentur Poloni. Vbi igitur hos propositos articulos regi aiunt relatos fuisse, responsum a rege breui accipiunt Moschi: Pacem et bellum penes Moschos esse, vindictam raptorum foederum penes solum Deum, cuius saepius iam vltices manus experti sunt Moschi. Seueriam, Czernichouiam, Smolenscum, sanguine genuino, antecedentium Poloniae regum partas prouincias, non nisi sanguine Poloniae exhausto, non esse spem Moschorum vnuquam subesse dominatui. Poenam capitalem quod attinet, regem non posse in caput aduertere nobilis, multo minus Wisniowiecii, reliquorumque primorum, responsum est, nec non rempublicam, quam iidem, de quorum agitur supplicio, constituunt optimates. Sic ab vtriusque discessum est. Tandem duo ad magnum ducem Moschouiae pro finali decisione ab vtriusque leguntur delegati. Ex Polonis BARTLINSKI, hoc munus in se suscepit, regis ac reipublicae mandata, ad magnum ducem Moschouiae in Moschouiam ferens, vna cum Moscho, recta Moschuam, illorum metropolim, ducentis quadraginta distantem a Varsovia Germanicis milliaribus, proficiscitur. A cuius protectionis, die scilicet tertia, nuntius Moschorum, Gonice, vocant, ad Moschos in Polonia praesentes, Varsouiam venit. Is nullam ad regem attulerat literam, nullum humanitatis officium, cum hac sola in speciem venit notitia, magni ducis vxorem filiam peperisse, in cuius gratiam laeta gratulationis, passimque ludicra Moschi prodidere signa. Quid autem sub praetextu regiae infantis, Moschorum legatis calidus attulerit celerque nuntius, diu haesit incertum, donec rediret BARTLINSKI, qui benigna satis fraterna a magno Moschouiae duce paulo post attulit responsa. Occasio itaque huius belli ex sola inscriptione literarum, quas magnus dux Moschouiae a duce Wisniowiecio, interregni tempore, vt superius dixi, acceperat affectato vacuas titulo. Quis credat ex causa syllabae bellum Moschos affectasse? Quanquam hoc non syllabae, sed inueterato potius Moschorum in Polonos odio prudentiores attribuebant. Nullum siquidem fretum, nullus euripus, tantis tamque varias habet agitationes fluctuum, quantas perturbationes habet et aetius Moschorum ingenium. Ita Moschi vltra minas tunc non facuere, facituri post annis sequentibus.

Moritur
Andreas
Szoldrski,
episcopus
Posnaniensis.

Isdem diebus extremum diem clausit ANDREAS SZOLDRSKI, episcopus Posnaniensis, vir integerrimus, serenissimi olim diuae memoriae Vladislai IV Poloniae adhuc principis cancellarius, nec multo post Vladislao in regem electo, ab eodem primo referendarius regni, Praemisliensis deinde antistes, mortuo tandem HENRICO FIRLEI viro immortalis, in locum eius successit POSNANIENSIS designatus episcopus senatorque regni. Huic defuncto successit CASIMIRVS DUX CZARTORYSKI, canonicus Cracouiensis, vir in sacris concionibus multum eruditione eloquioque excellens, et qui solo probitatis doctrinaeque splendore, viam sibi ad summos honores per clarissimas laudum semitas aperuit. Antecesserat autem episcopum Posnaniensem idus circa Februarii IOANNES comes in Sklow SIENIAWSKI, capitaneus Leopoliensis, praecipuus Russiae, vt superius innui, dynasta, quem mors demeruit in debito flore iuuentutis, et prima virtute illustrem. Eo

ceret iacturam. Omnes fere Europae principes prudenter exteros praemiis ac privilegiis inuitant, gratique hospitio excipiunt, Polonia sine hoc felicitate satis magnum exteros acquirit

numerum, qui maior adhuc esset, si praemii loco non aliquoties male haberent ac seruitute optinere vellent exteros Poloni,

1650 satis concesso rex capitaneatum ANDREAE magna Konezyce MNISZEK, culinae regni praefecto confert. Scilicet quem ille antea habitum pretio numerato Ioanni comiti Siemawski vendiderat.

LIBRI II. CAPVT II

SYNOPSIS

Quid sint capitaneatus vel starostiae in Polonia. Potocius e vinculis Tartaricis liberatur. Fit commissio rei monetariae Varsoviae. Tartarorum legatio ad regem, illorumque consilium contra Moschos suggestum. Literae magni ducis Moschouiae ad regem Polonum. Moschorum postulata ac Polonorum responsa. Nascitur infans Poloniae, ac paulo post baptizatur. Moritur princeps Ossolinus, cancellarius regni, eiusdem laus.

Rem altius repeto ex occasione capitaneatum in gratiam externorum quibus praecipue haec seribo. Capitaneatus sine praefecturae, vulgari lingua Poloni STAROSTIAS capitaneatus nuncupant, patrimonium regum fuit quondam amplissimum, et quidem censu, vel opulentissimorum Europae regnorum vestigiis comparandum. Retinet et nunc titulum bonorum regalium, vt pote quorum rex absolutissimus est dispensator, sed lege, nimium astuto olim potentiorum consilio, condita, quae amplissimas illas possessiones, et census ingenti sustenturos potentiae, regibus subtractos, omnes bene meritis disperciendos addixit, a tantis arcetur diuitiis, sola, ex eis coercendi liberalitatem, quae regum splendidissima virtus est, relicta ei potestate.

Paruus profecto sim aestimator, si omnes hos redditus quindecim florenorum milliones quotannis efficere affirmauerim. Sed nec fallor, nec erroris redargui possum, cum satis compertum idque manifestum sit, per omnes Poloniae ac Lituaniae prouincias plures quingentis capitaneis, seu opulentioribus, vt vocant tenentis, iuris regii computari, tenuioribus exceptis, quarum item magnus est numerus, et sane plures, quotannis aliquot saltem florenorum constare millibus, plurimas tamen opulentissimas videre est, in tantum, vt non paucae ad sexaginta, septuaginta et amplius florenorum millia annui census ascendant. Has omnes opes et perennes felicissimi imperii abundantiae venas miserabiliter dilacerari non sine multa videas indignatione, pueris, mulierculis, ignauissimisque mortalium passim in tantas euntibus haereditates. Potentiores, qui vel obsequio cari, vel factionibus formidabiles imperanti sunt, miras inde agunt praedas, et segnius supra sortem priuatorum suas augent fortunas, locupletissimi, nisi luxus fatalis semper iniustae rapacitatis vindex transuersos ageret, ac passim inter ingentes titulos ad egestatem praecipitarent. Cui malo, ignauae consulentes posteritati, dum praecauere student, id insuper a nimium quam benignis extorquent regibus, et hoc iam per leges licere, damno receptum est consuetudine, vt multi eorum sint, qui in haec ac tanta praecleara, meritis destinata praemia, quae ipsimet quaua ratione occuparint, alia sordidissimis plerumque et vix luci hominum notis vendant licitationibus, alia vxoribus vel indignissimae proli transmittant habenda, vt misera ac turpissima rerum facie, cum praemiis, virtuti debitis, desidiam turpemque ignauiam ali ac propagari conspicias, puerulis ab ipsa plane infantia, quibus alias virtute enitentibus factisque, fortuna parata fuerat, publicis opibus ad summam educationis abutentibus mollitiem, iamque nulli praeclearae rei, sed soli inter desidiam et adulantium greges assuescentibus luxuriae, et quod indignius, mulierculis, viduis, ingenti ex hac patrimonii publici praeda, superbientibus censu, atque inter omnem muliebris vanitatis lasciuiam, splendore opum sese nouis amatoribus ambitiose vendrantibus: dum interea de republica optime meriti ciues, quorum titulo haec omnia fiunt, longo seruitio, consumta aetate, fractisque patrimoniiis, vel ad vilem in tenui re rusticiandi redeant curam, vel si et haec desit fortuna, seruire beatulis illis coguntur. Pauci, quos aequus amouit iupiter, qui virtutem suam, exantlatosque labores pro patria sentiant remuneratos. In quibus autem fatalis ille regum fauor coelitus resplenduit, mirum est, nullum seruari praemiorum

1650

modum, nullas esse praecipitis liberalitatis metas. Vidimus aliquos et saepius, licet plurimum regiae munificentiae sub hastam miserint, plura centenorum millia reddituum inde adhuc retinuisse, suisque transmississe. Sed ut hos hac in re progressus mireris, hoc habere breuiter.

Thesaurarium regni, in comitiis, publice de prouentibus regiis, temporum, ut ille aiebat, iniuria diminutis, disperditisque teloneis, (at liberalissimi, ne dicam prodigi regis bona 39), etiam mensae regiae, seuerissimis adscripta legibus omnia, plene istae Iarpyiae inuaserant) differenter audiuius, eo usque inopiae aerariae regis in Poloniae prouinciis deuenisse (coram Lituanis in regem aequior fuerat) ut nec integra trecenta millia, in tot regalis magnificentiae expensas, magna sua solertia corradī possint, cum ille ipse priuati ex publico patrimonio census, plura quadringentis florenorum millibus numeraret. Quid mirum, si in tanta erga paucos profusione, atque maxima ex parte occupatis, a mulieribus, pueris, emtoribusque, iuribus, his ingentibus licet prouentibus bene meriti frigeant, et rex saepissime strenuos et frugi ciues debere praemiari videat, fateatur, et velit, nullam egregiae suae voluntatis satisfaciendae habeat possibilitatem, praecisis sibi per effusas supra modum largitiones, tantae regii fastigii virtutis, iustitiae nempe et dignae liberalitatis ac munificentiae, rationibus ac mediis. At enim vero vel maxime admirandum est, reges Poloniae nec curare, nec id videre aut perpendere velle, quanta personae regiae atque vniuerso statui ex hac praemiorum dispergendi ratione proueniant incommoda: nec eos, vel illorum, qui, cum optiones meruerint, posthabentur, querimoniae, nec vacua generosioris seruitii aula, nec potissima nobilitatis dissidentia, nec summa eorum quibus pace et bello recte quid committi possit penuria, nec aspera eaque quotidiana potentiorum contumacia, denique nec ipsa aequitatis et iustitiae consideratio hactenus edocuisse potuit, eas omnes, quibus in suo regimine saepissime conflantur, difficultates, ex hoc potissimum fonte promanare. Cum hic numerosissima nobilitas in tanta praemiandi inaequalitate, nulloque virtutis ac meritorum respectu, se suosque contemni rata, offensis animis disidet a principe. Inde alii in immensum iam publicis aucti opibus, iisdem, fundata suae familiae potentia, supra sortem priuatorum elati, ipsius regii splendoris aemuli, parentelis, clientibus, factionibusque graues, atque adeo armata vi instructi, miscere prohibitu omnia ad suum suorumque reuocare commoda, regique iam non adeo obsequio grati, quam potentia formidabiles esse contendunt. Vnde non absurdus cuiusdam sulicorum iocus, qui ab extero homine rogatus, cur nam in comitiis negotia publica adeo non responderent voto et desiderio regis? in exemplum aurigam protulit, qui cum duos equos currui iungeret, vnum quidem labori assuetum, sed eum media malae concertatione penitus coniectum, alterum nitidum pinguem, eoque praefereccm atque ad omnes ictus calcitrantem, parum vel certe nihil vi proficere potuit, donec ambos pari cura habitos, labori idoneos suaeque voluntati morigeros reddidisset. Et quidem apertissime hinc videre est, quam miserabiliter inter fere omnes extinctam sit virtutis studium. Honor, qui quondam laborum, periculorum, omniumque praeclare gestorum merces, ac summa virtutum fuerat custodia, iam in contemptu est. Cum rem tanquam in speciem aspernantes, lucrum omnes sectantur, censuique inuigilant, corruptissimo interim mentientes animo, honores inani opum ostentatione, perfusis sumtibus, gula, luxu, luxuria, lurconum assentatorumque cateruis, atque eorum depraedicationibus.

Amor erga patriam, quo nihil honestius, nihil bono viro dignius, in priuatae rei conuersus studium, illaque de republica bene merendi artes, in mutuam inuidiam, damnosae aemulationes, adulandi vires, technas et dolos commutatae, insatiabili direfcenti cupidine, saepissime per damna et clades publicas eluctantur. Luxus, luxuria, plenis inuecta plaustris, exinde prodigalitas in pretio, frugalitas et recti mores despiciuntur sunt, ut nullum publicis negotiis admaueri fas sit, cui res in vanissimos non suppetat sumtus. Desidia, ignauia, plerisque in miseram demersit socordiam, dum alii luxu distenti, nihil praeclari animo concipiunt, plurimi parta ex publico metientes patrimonia, satius ducunt dome-

39) Vladislai IV nempe, de quo rege auctor verba facit, qui omnium, quantum ego quidem ex historia Polona compertum habeo, regum liberalissimus atque adeo prodigus erga

Polonos fuit. Facilius inde intellectu consequimur id quod auctor supra de nimiae Vladislai liberalitatis consequentia dixit.

1650

domesticae incumbere fortunae, quam nouas sectari res cum sudore et dispendio. Praeclara vero ingenia et animi ad virtutem facti, et quorum in mediocri educatio, eo melior, quo a luxu et assentatione, vel in ipso patriae inseruiendi limine remotior, infauis virtute nuntium deterriti exemplis, magnos spiritus domesticis addicunt curis, tutissimum, ex litore aliena spectare naufragia, arbitantes, vel acquisitis per recte facta patrimoniis, dum nihil spei in virtute vident, aliorum exemplo fortunam quae fas nefasque ducit, sectari conantur. Maxima pars potentiorum, qui suo fastui omnia debere existimantes, inter arguntur. Bene vel male meritorum consideratio, recte vel perperam egerint, aequae praemiantur. Inauertur turpiter et flaginose gestorum poena. Potentiae suae, toto ac admirando inter se peruerse agendi consensu, perire omnia, quam in rectam cogi rationem, satius multis est.

Sola cominorum peragendi ratio, illa nempe nuntiorum de republica consultandi palaestra, non adeo praeclusa videtur, quin et huic nobilitati pateat, et aliquam restandae virtutis praebeat occasionem. Sed ut in immensis pelagi spatiis, minuta lemborum vela non li fere vsui sunt, nisi quae grandioribus inseruiant nauigiis; sic istis in hoc ingenti atque procelloso rerum aestu, suo ductu, suisque auspiciis, nec sapere, nec dignam sustinere personam, dignum est, quin illico obruantur, nisi alicui adhaerent eorum, qui valido factionum clientumque remigio freti in publica tempestate norunt eluctari cum commodo, suarumque ambitionum et commoditatum portum tenere. Horum non perueri exemplo et consuetudine Vlissea quidem opus est prudentia, qua solus ille Circea pocula sine noxa gustauit 40).

Sub finem Aprilis luctuosa incendii calamitas Varcensi accidit populo. Maiori Varca oppidum ex- quam dici potest detrimento, peruagatum est incendium, proxima primum, dein remota corripit plana, edita, aequae populatur, tanta celeritate, ut subsidia quaecunque praeuer- teret flammae velocitas. Funesta oppidanorum facies, lamenta foeminarum, eiulatus infantium, omnia implent: morari et fugere aequae periculosum: quia quocunque tandem diuertebant, instabat ignis, nec transitus per vicos facile erat, quos multitudo, tigna et trabes, ruina aedium adeo oppleuerat, ut nemini nisi per superatos aggeres pateret iter. Aedium absumentium haud difficile fuit inire numerum ex censu publico. Dominicanorum coenobium et templum conflagrauit, ducenta et quinquaginta aedificia. Quaerentibus vnde repentina illa strages, vnde tanta ignis pertinacia, patuit causa ex mangonum tabernis.

Sub idem fere tempus NICOLAVS de Potok POTOCKI, supremus bellorum minister, Potocius ex post biennem fere in Tartaria detentionem, in pristinam restitutus libertatem, graui ly- Tartaria tro redemptus Varsouiam venit, regem salutaturus. Inde paucis post diebus Sluckum ver- redux. sus ad exercitum rediit, minas intentatus Chmielnicio, more anguis, qui obruto capite postremum cauda minatur. Rex cum tota aula integro mense per aeris intemperiem Nioporetum secedit, tertio a Varsovia milliari. Interea commissarii rei nummariae datum negotium decima sexta Maii inchoant, emissis his quaestionibus:

An idem valor retinendus sit monetarum, qui hactenus in vsu fuit, an immutandus, id est, utrum minuendus, an augendus? si minuendus per reductionem, haec reductio qualis esse debeat, an totalis, an partialis?

An cudenda moneta noua, vel retinenda peregrina ad sui intrinsecam bonitatem redacta?

40) Quae auctor, nequos Polonus, qui omnia in salutem patriae libere se scribere posse credidit, de potentioribus sui temporis acerbis dixit, in nostra iam non omni ex parte quadrat tempore. Caeterum non male me fecisse existimo, cum manifestam Radaulsci in populares suos, Polonos, calumniam, edicendi contextu plane reieci, quam ego extraneus Polonis addidit digere non potui, multo minus, credo, procer Polonus poterit concoquere. Ne autem ab his, qui summae sibi ducant religioni, alius auctoris vel vnicuique

verbum omittere, criminis possim inculcari licet rari, referam hic fideliter quae omisi. Dixit RYDAVSCIVS praemissis verbis: hoc maxime cauere, ne tenuior ciuium fortuna non solum ad praemia, sed nec ad ea reipublicae munia, ubi virtutem suam restare queat, possit assurgere, sequentia; Soli ipsi, fusi ignauum pecus, incipientes praesepibus, et publicam depascentes felicitatem, suos, abortiuos licet, patriae foetus, ad omnia belli pacisque negotia, reipublicae obrudentes, quod scripturae genus non leue tantum, sed et indignum mihi videtur.

Q

1650

Si cudenda, an ex puro argento, an vero mixto?

Si ex mixto, an ex eadem mixtura, omnes species monetarum cudendae, an singulae ex diuersis?

Si ex diuersis, qua proportionem singulae mixtiones debent esse differentes? Si ex eadem mixtione, qualis esse debeat norma.

Qualis debeat esse moneta, an impensae aliunde prouidendae, ut exacte bonae sit, an vero impensae deducendae?

Si deducendae? An ex bonitate intrinseca, an ex pondere?

Vndeunque tandem detrahantur, quantas detrahi debeant?

An pro republica aliquid detrahendum de moneta, vel non?

Cusa moneta quomodo retinenda, ne euehatur? Quibus rationibus peregrina adulterina extirpanda? Quibus rationibus cauendum nec extirpata denuo importentur? Quae proportio debeat esse auri et argenti?

His quaestionibus trium hebdomadam spatio digestis, tandem finali conclusum decisione: *Valorem rei nummariae immutandum per reductionem, peregrino adulterino Hollandorum extirpato omnimode argento.*

Academicorum Cracouienfium turpissimum factum.

Tartarorum legatio ad Regem. Tartarorum Chani consilium contra Moschos suggestum.

Litterae magni ducis Moschouiae ad Regem Polonum.

Moschorum postulat ac

Polonorum responsa.

Haec dum Varſaviae sunt, interea Cracouiae academici Cracouienſes cum diſſidentibus a fide, tragoediam inſtituunt. Adulta nocte inſolentes conglobato numero ſtudioſi, audaci facinore, ſub praetextu religionis, antiquorumque academiae priuilegiorum, aedes cuiusdam mercatoris inuadunt, diripiunt ac ſolo aequant. Idem factum cum vidua identidem diſſidente a fide, indebitum re vera, audaxque etiam in diſſidentes, impune ſtudioſorum facinus. Interim dum in Moſchouia Bartliński munere deſungitur ſuo, Varſauiam, anno iam adulto venit Muſtafa Aga, ab ISLAN GERBIO, Tartarorum Chano ad Regem delegatus. Causa legationis erat renouatio foederis: Oblatae contra Moſchorum potentiam Tartarorum vires. Moſchorum ſe ille, late patens ſubiugaturum Poloniae regno pollicitabatur imperium, Aſtrachanenſe et Caſanenſe regna, ſe eiſdem adem, rurum minabatur. Aduuaret ſolummodo rex parte ab altera, certum, eum non poſſe alia ratione, niſi quaſito ab extra bello, ſecurum in Polonia regnare. Viros, inquietos, militares Coſacos Tartarosque, non decet torpere, nec domi affixos eſſe ſuae glebae. Admiſſus deinde in conſpectum regis, demiſſa praeuia veneratione magni Chani donum, ſagittas, pateramque obtulit regi. Hunc legatum diebus aliquot antecceſſerat Bartliński redux ex Moſchouia. Litteras is magni ducis ad regem ſcriptas attulerat, plenas officii et humanitatis. Foedera renocabat dux utrique genti, ſancte huc uſque culta. Caeterum quid PYSKIN, quid reliqui ſomniaſſent legati, de reddendis ſibi prouinciis, belloque inferendo Poloniae, hos ſe inſcio nec conſulto feciſſe, aiebat: Optare pacem inter Moſchos et Polonos inuiolatam, hac ſtabilitate, ſpem eſſe, iunctis viribus animisque bellum aliquando Ottomanis inferre. Caeterum qui famoſis carminibus magni ducis perſtrinxiffent famam, de his ſupplicium ut ſumeretur, precari regem, illiſque inſuper, qui legitimum titulum denegarunt, improbari petebat. Eadem reſponſa attulerat Moſchorum legatus. Hinc iam Moſchi prouiores coeperunt eſſe ad pacis leges, nulla de Czernechouia, non de Seueria vel Smolenſco facta mentione, vnicum petebant, poena ſciſcit afficerent illos, qui ſatyrico more debacchari in magni ducis auſi fuiſſent maiestatem; ut et illos, qui titulos denegarunt, caetera ſalua fore pollicebantur. Ad extremum, cum tali reſponſo in Moſchouiam redeunt: Ducem WISNIOWICKI ob denegatos debitos titulos magno duci Moſchouiae, ad futura generalia ordinum citari comitia. Librum SAMVELIS TWARDOWSKI, ſerui publici manu in ignem dandum. Ita Moſchorum deferbuerat ira, quorum animos Tartarorum occupauerat pauor. Donis deinde acceptis, quae duodecim millium ſtoreorum excedebant ſummam, ſexto poſt aduentum menſe, Varſaviae valedicunt, publico a rege excepti conuiuio. Erat inter caetera petitionis Moſchorum punſta illud non extremum: DEMETRII, magni ducis Moſchouiae, et MARII

NAE

1650
NAE, Georgii quondam Mniſzek Sandomiriensis palatini filiae, ſuppoſititium, ut aſſerebant, filium, quem penes Chmielnicium eſſe conſtans vulgauerat fama, Moſchis extradereſſent Coſaci. Qua de re regis conſenſum literasque ad Chmielnicium Moſchi expetebant. Aſſenſum eſt Moſchorum petitioni, data ad Chmielnicium epiſtola.

Eo tempore LYDOWICA Poloniarum Sueciaeque regina infantem Poloniae peperit. Natiſcitur rerat, vigefima prima ſcilicet Iulii, die diuae Praxedi ſacra, hora circiter nona ſub veſpe- infantis Poloniae ac ram. Nomen infantis MARIA ANNA THERESIA. Die deinde decima quarta Auguſti paulo poſt Naſcitur Auguſti ad ſacrum fontem ventum eſt. Sacris operabatur MATTHIAS LVBINSKI, Archiepiſcopus Gneſnenſis, regni primas primusque princeps, idem ſacro abluebat fonte. Abluitur. Adſtitit ei LEONORA SAPIEZYNA, vicecancellarii magni ducatus Lituaniae coniunx, comitis de Tarnow palatini Vendenſis filia, vna cum ſereniſſimo CAROLO FERDINANDO, Poloniae Sueciaeque principe, Opolienſi et Ratiborienſi duce, Plocenſi ac Vratiſlauenſi antiſtite, regis fratre, infantis patre luſtrico, qui diebus ante aliquot ex Sileſia reuerſus fuerat. Actum id die lunae, die, inquam triumphanti coelorum reginae ſacra, Varſaviae in principe baſilica, diuo Io. baptiſtae conſecrata. Tota deinde nox inter triumphantes voces, miſſilesque ignes, plauſus optimatum, et vulgi acclamationes exacta eſt.

Per ea tempora, nono ſcilicet calend. Auguſti hora quarta antelucana GEORGIVS Moritur dux in Oſſolin, comes in Tęczyn, ſacri Romani imperii princeps, regni Poloniae can- princeps cellarius, palatini Sandomiriensis filius, vita deſungitur. Illo ipſo ſcilicet die, quo Ro- Oſſolinus, mam properare feſtinabat, quod ſingulare quid viſum eſt. Vltimus illi fuit ille dies. cancellarius regni. qui Romanae profectionis primus fuiſſe debuerat. Pridie ſanus per omnia, regi ac reginae, coniugique valedixerat, de bonis regalibus cum conſenſu regis ante diſpoſuerat, in praeludium ſcilicet futurae mortis. Apoplexia ad extremum viginu quatuor horarum ſpatio extinguitur. Vir magni nominis, et cui Polonia plurimum debet. Primam ab in- Laus Oſſo- ſtantia aetatem applicauerat ſtudio literarum, adultus genio praeualente, reginae ſcientia- linia. rum eloquentiae breui faſtigium naſtus eſt. Varias inde Europae luſtrauit partes. Hinc illi arcana ſcientiarum patuere, qualia vix aperiunt aetates et ſaecula. Redux in aulam vocatur Sigismundi III, laudatiſſimi, prudentiſſimique Poloniarum regis mandato, cuius vultum in vicaria ſui perſona, grauiffimi belli tempore, ad magnum Britanniae regem IACOBYM VI, per remota terrarum ſpatia circumferens iuuenis adhuc, legati et oratoris functus eſt officio, legati dum peroraret, oratoris dum perſuaderet, ac cum ſeptem milibus auxiliariarum in Poloniam reuerteretur, dignus proſecto, qui ab eodem rege gloriſſimo, regni paulo poſt designaretur viceſeſaurarius. Vbi Sigismundus III viuus exceſſerat, Vladislav IV nobile opus a Sigismundo patre coeptum in Oſſolinio perfecit, dignus tanto parente filius, liberalium cultor ſcientiarum amans. Sic in obſequium Vladislav IV totus mancipatus Oſſolinus, primo Romam ad VRABANVM VII cum obedientia miſſus, dein ad maris Adriatici dominam, mox ad comitia generalia Ratisbonam proſectus, a ſummo Pontifice vnicus nominatus, a ſacraſſimo imperatore Ferdinando II princeps imperii ſalutatus, in Poloniam rediit palatinus Sandomiriensis, futurus mox annuli publici cuſtos. Actus inde aemulatione in catholicam fidem, militiae in Ottomanos nouum ordinem ſub inuocatione dei parae virginis adinſtar Melitenſis ordinis, typum diu ante meditatam palam vulgat in ſenatu. Finis inſtituti erat Chriſtianae-protectionis fidei et augmentum, ſed Polonis eo magis ſuſpectum, quia nouum vix in praecipitem caſum non egerunt ipſum ordinis inſtitutorem, atque hic Oſſolinii ordinis exitus fuit. Nunquam Oſſolinio, in omne opus, quoque arduum, dotes animi natales et virtus deſuerunt. Vicecancellarius deinde mox creatus cancellarius, omnium arbiter erat. Ad haec procerum murmera magna, aſt maior patientia, certe ingens ſeruitus fuit, adorantibus certatim omnibus eam, cui indignabantur, fortunam. Erat venerabilis, quales Roma olim vidit et mirata eſt Fabricios, Cincinnatos aut Fabios. Sagax, ſeuerus, ſapiens, oratorum fui temporis princeps. Praefecturas magni obuentus habuit, Lublinenſem, Lubachouienſem, Brodnicenſem, Ryckenſem, Andzelenſem, Lubomenſem, Bydgostienſem. Filium vnicum Franciſcum, capitaneum Bydgostienſem, Lubaczouienſem, ex Iſabella, de Zurow DANIELOWICZ theſaurarii regni filia ſuſceptum: Hunc mors indebita ſuſtulit, vigefimo tertio eius aetatis anno, poſtquam Catharinam de Dzialyn, palatini Pomeraniae filiam in matrimonium duxerat, quanquam coniunx maritum aliquot antecceſſerat menſibus: Filias tres, quarum maior natu Helena Tecla, Alexandro Lubomirski, comiti in Wiſnicz, capitaneo

Q 2

pitaneo

1650 pitaneo Sendomiriensi et Zatoriensi, stabuli regni praefecto nupta est. Aliae vero duae, Anna Theresia, et Ursula Brigitta, illa Sigismundo S. R. I. comitia Dönhof, Socaliensi et Boleslaviensi capitaneo, haec Samueli Kalinowski, domino in Viatyn, Braclaviensi, Lyrineni capitaneo elocatae sunt. Praefecturas omnes cum consensu regis cancellarius in hunc modum distribuit. Lublinensem, Georgio Ossolinski nepoti suo, Maximiliani Ossolinski thesaurarii curiae regni filio, et Capitaneatum stegzyensem cum omnibus oneribus contulerat Samueli Kalinowski; Bydgostiensem Sigismundo comiti a Dönhof: Lubaczouiensem Alexandro Lubomirski, comiti in Wisnicz. Quoniam autem lege publica vetitum est, ne vnus idemque duas cum iurisdictione praefecturas obtineat, ideo capitaneatum stegzyensem rex Alexandro Sileski, succamerario Poseniensi, militi veterano contulerat. Corpus cancellarii Climontoum vetus Ossoliniorum oppidum honorifice deductum ibidemque magna pompa tumulatum est.

Petrus Firlei Cancellarii mortem paucis diebus antecesserat PETRVS FIRLEI, Camenecensis Castellanus, Gubernator Trembouoliensis, vir in rempublicam summis meritis clarus, eius filius in expeditione Pilauensi ex male affecto aere, morbo qui haud procul pestilentia aberat, correptus, patrem paulo ante praefecerat. Vix adoleuerat primisque in bellum rudimentis initiabatur, cum extinctus est.

Meteoroni. Exeunte Iulio mense, tam foeda procella fuit, tantus fulminum strepitus, fulgurum decurrentium minae, turbinumque impetus, vt dixisses tunc sub concauo lunae arsisse coelum. Plurimi quoque lapides cum copioso imbri e nubibus delapsi *) instar siliis, Varsoviae inuenti sunt, in platea quae a Danubio nomen sortita est. Imo hiarum ingentem in coelo multi notare, qui ab occasu solis ad sequentis diei ortum, disrupto coelo, ignem euomuit, et voragine late hiant merum spectantibus iniecit, ne terrarum orbis absorberetur.

*) Ne quis credat physices experts, lapides in nubibus posse generari. Venti saepius magna vi lapides, pisceculos herbarum flores etc. arri-

LIBRI II. CAPVT III

SYNOPSIS

Chmielnicius Valachiae principem aggreditur ac paulo post profligat. Puncta compositionis Valachos inter et Cosacos. Quis tunc Polonorum sensus de bello Valachico. Tartari legatio et postulata ad Polonum regem. Mittuntur in Sueciam a Chano Tartarorum legati, et e contra e Suecia in Tartariam oratores. Potocius per literas arcana Chmielnicii aperit consilia. Literae Kiseleii ad regem. Poloni quid Chani Crimensis respondent legato.

Chmielnicius Valachiae principem aggreditur ac paulo post profligat. Idem diebus rex Czeruincum septimo a Varsovia milliari distantem locum, diuinae virginis imagine celebrem inuisit, ac breui iterum reuertitur Varsouiam. Quo fere tempore Valachicum principem Chmielnicius vna cum Tartaris armis aggressus, gaza superba spoliavit. Nec hoc satis, profugum Tassis, vrbe metropoli sequutus fuisset, nisi certis conditionibus maturauisset princeps furorem sistere Chmielnicii. Parum inter est belli illius casus referre, praesertim quod tumultuariis et obscuris vtriusque gestum est manibus. Vna fuit acies iusta, qua profligati Valachi, castris quoque exuti sunt. Cosaci Tartarique praeda diuites ac spoliis graues, facile in has postea conuenere cum Valachis leges:

I. Prin-

41) Ne quis credat physices experts, lapides in nubibus posse generari. Venti saepius magna vi lapides, pisceculos herbarum flores etc. arri-

piunt, in altum vehunt, et longa abhinc distans iterum in terram deliciunt.

- I. Princeps Valachiae Valachiam pleno iure obtineto.
- II. Filius Chmielnicii, principis Valachiae gener esto.
- III. Tartaris Cosacisque ex nunc sexcenta millia thalerorum numerato.
- IV. Polonis nequaquam faueto.

Cauebat praeterea, ne liceret meminisse iniuriarum, vlloue indicio, quidquid per hos tumultus actum esset in aula ottomanica vindicare. Ita prius finitum est in Valachia bellum, quam in aula vicini nuntiaretur regis, qui per id tempus aurae impatiens vrbanae Bialouesum secesserat, inde Bielscum praefecturam Hieronymi Radzieiowski deflexerat.

Chmielnicius in Valachia praedam egisse visa Polonis proceribus res admodum Polonorum funesta. Quippe amicus reipublicae princeps, partes regis sequi hucusque videbatur. Ingens Polonae potentiae fundamentum, Valachiae principum amicitia, tunc sacramento adactus, Chmielnicio Cosacisque fauere in posterum audiebat, et quod pessimum Turcarum aliquam criminationem reipublica omnimode subuerebatur, ob vastarum a Cosacis Valachiae principatum. Alii econtra hoc ipsum tempus esse abrogandae ab imperatore Ottomanico Tartarorum cum Cosacis initae societatis. Quamquam nec hoc nec illud postea enenit, prudenter per idem tempus conuiente Turca, cui tunc Veneti graues, sensim victicia Graeciae legebant littora.

Haud multopost adest Szefer Aga, Crimensium Chani ad regem missus legatus. Tartari legatio et postulata. Summa legationis haec fuit:

- I. Miles Polonus e castris dimittatur.
- II. Hiberna non in Russia, sed in ipsa Polonia habeantur.
- III. Contra Chmielnicius arma ne moueantur.

Suspecta siquidem nouae potentiae hospiti Chmielnicio omnia erant. Hinc reipublicae armorum cum Moschis societatem subuerebatur. Illinc captos duces, pristinae restitutos libertati inique ferebat, extinctum denique cancellarium plus iusto dolebat, scilicet quem ipse palam antea suum protectorem et defensorem apud regem iactitauerat. Adeo timori nulla munimenta sunt satis.

Adiecit idem quoque Crimensium Chani legatus, adfuturos breui Tartaros oratores in Sueciam mittendos, precari proinde nomine Domini vt libere possint e portu Gedanensi Stockholmiam soluere. Interpretem quoque Polonum, si fieri posset, a rege Tartarorum petebat barbarus. Annuit ad vtrumque rex, addito illis bino interprete Polono, qui Hamaxobiorum callebat linguam, quam ille Polonice interpretabatur, quae illorum acceperat in Sueciam soluunt e portu Gedanensi. Altero Francisco Hilbrant, suo secretario natione Borusso, viro magnae experientiae, sagacitatis et ingenii, multarum quoque linguarum perito, qui e Polono idiomate Latine interpretabatur. Ita abditos Chani Tartarici quoque sensus hi duo interpretes melius retulere suo regi, quam Tartari oratores Crimensi Chano, quoniam nihil dignum hae legatione actum est. Viderunt Sueci vilissima mancipia, quibus plaustra coriis tecta domos trahunt, dum pabulo pecoris magis, quam aruo student. Hinc forte curiositatis causa missi quoque vicissim Sueci in Tartariam oratores.

Caeterum nihil eorum, quae Chmielnicius machinabatur, ignorabat Potocius cunctabundus ingenio, et semper exequi differens consilium, quod tarde sumserat, regi tandem per literas aperit. „In quo rerum articulo nunc cardo et fortuna vertatur reipublicae, ex me accipe. Chmielnicius recenti elatus victoria, spoliis diues, promisso denique connubio et amicitia principis Valachiae superbus, iterum arma meditatur, strepitum hostilium armorum iam audio. Moldaviae regulus Chmielnicio fauet. Rakocius triginta millium collecto exercitu Cracouiae minitur. Non ergo iam amplius succedunt sed concurrunt infortunia. Hinc triceps Cerberus Chmielnicki, illinc anguiuoma Tisphone Dacia:

1650

Puncta compositionis Valachos inter et Cosacos inter.

de bello Valachico sensus.

Tartari legatio et postulata.

Tartarorum legati in Sueciam soluunt e portu Gedanensi.

Mittuntur quoque in Tartariam Sueci oratores.

Potocii literae ad regem.

1650 Dacia: Illic furie infernales Tartari: Illic sitiens Tantalus Suecus: Illic rex umbrarum Pluto Byzantii imperator, qui vexillum baltheumque transmittit principatus attributi symbolum, vicissim ex Kiiouienſi, Cernichouienſi, ac Braclauienſi tractu tributa pendere iureiurando promittit. Neque vero somnia haec quis putet, legati a Tartaris in Sueciam miſſi ſollicitaturi ad arma procul dubio contra Poloniam ſitientem Tantalum. Quid Tartaris cum Suecis, illi ultimi Aſiae, hi ſemptentrionis accolae, tanto terrarum ſpatio diſſiti, ut vix Seytharum nomen cognitum niſi in fabulis. Iam autem inaudita in orbe condito in Sueciam Seytharum legatio, quid niſi Poloniae vltimum excidium minitatur? Soltan Achmetes calendis Octobris redux Valachia in Tartariam rediit, haud cum magno exceptus triumpho a Chano Crimenſi, qui aegre illatam Valachia hoſtilitatem probat, nec ſatis illi fuiſſe cordi deſolatam prouinciam compertum habeo. Haec impendentia mala Maieſtas Veſtra ſumma ſua anteuertat prudentia et celeritate. Cui enim non conſtat, Chmielniciuſ vulpinum in modum, Poloniſ toties illuſum, nunc optimam rei gerendae arripere occaſionem, ſcilicet ut ad nos vna cum eiconiſ redeat ſub aeſtatem. Proinde ſi quid artiſ, ſi quid virium Poloniae ſupereſt, occupandus Chmielniciuſ, Coſaciſque delendi, ſi triſtiora expectare nolumus, quae certo ſubſequutura ſunt Chmielniciſ flagitiſ, ſi ſecurum interim relinquamus iter: Haec ſumma literarum.

Kiſieliuſ regi ſcribit. ptae;

Post aliquot dies Kiſielii ad regem perferuntur literae in hunc modum ſcri-

Aegriſ oculiſ Chmielniciam, ſummam reipublicae in vnum tranſlatam Potociuſ aſpicere, quae iam, ut maxime incolumiſ eſſet, ſtare tamen non poſſet, niſi amoto Potocio, cuiuſ imperium omneſ faſtidire inciperent: Se ad id conſilii publico vrgeri periculo. Tartarorum pars vna cum Taſſirio Crimuſ reuerſa, pars altera in Cheriniſiſ ſpatiatuſ campis. Chmielniciuſ curam religioniſ Graecoſchiſmaticae iterum reuocat, illam ad hanc diem violatam, non amplius violandam, proclamat, pro benefico acceptuſ, ſi ſine ſanguine auitiſ legibuſ contenta viueret Ruſſia; mea quidem huc uſque ſtetit ſollicitudine, quod nec ſacramento quidem a noſtriſ Zborouianae leges comprobatae ſint. Nunc vero nouum ſacramentum Chmielniciuſ expoſcit, obſideſ paciſ petit, ut ſecuriuſ viuat. Diſſolutiſ ſiquidem Polonorum procerum animiſ, ſenſim apud hoſteſ perire incipit paciſ nomen. Iſta tot mala anteuertat Maieſtaſ veſtra generalium ordinum comitiſ, vltimo haſtenuſ in anxiſ rebus remedio. Quod ſi vero haec ſua minime placerent conſilia, orare, ut ſalim ſalutari aliqua ratione ſubueniret. Quod ad ſe attinet, abdicare Ruſſiam, in qua haſtenuſ umbra potiuſ, quam ſenator viueret.

Tunc ſimul omneſ proceſ abſtinebant aula, precibuſ tandem regiſque auctori-
tate, ac imminentium malorum tumultu exciti Varſauiam conuolarunt. Neque mora omneſ vnanimi conſenſu, generalia ordinum ſollicitant comitiſ, quae uſque ad calendaeſ Decembris dilata ſunt. Legato Seythico vno verbo reſponſum: Se arma non affectare, paciſ et foedera ſancte colere, nec Chmielnicio quidquam hoſtilitatiſ inferre in animiſ omniū eſſe. Rerum nouitaſ ingentem regi ſollicitudinem inculſit. Mox Potociuſ redire in Poloniam iubet, militibuſ hyberna in Polonia aſſignat.

Poloni quid Chani Crimenſiſ reſpondent legato,

LIB. II. CAPVT IV

SYNOPSIS

Rex Pontifici Innocentio X ſcribit. Pontificiſ reſponſum. P. Adriani Societ. Ieſu theologiſ Viennam mittitur. Quid Caſar reſpondet. Rex comitiſ ordinibuſ indicit. Caroli II Angliae regiſ legatio. Quid Poloniſ reſpondent Angliae regiſ legato. Bellum a Poloniſ contra Coſacoſ acclamatum. Comitiorum articuli ac deinde finiſ.

Inde ad fortiora conſilia reſpexit rex, Pontifici Innocentio X in haec verba ſcribens: 1650 Optandum ſibi eſſet, parat iam pace frui poſſe, ac vna cum optimo Pontifice in com-
mune chriſtianitatiſ conſulere bonum, ſed nutanteſ Coſacorum animoſ iterum ſe re-
trahere, et ad arma ciuiliſ inuicem prouocare. Caeterum exhaustum Poloniae aerarium, et alieno aere grauatum non eſſe tanti, ut hanc belli ſuſtineat moleſ. Proinde precari, ut periculandi regno, ac per conſequens catholicae religioniſ tempeſtiue ſubuenire dignaretur communis chriſtianitatiſ parens, non comestuſ, nec militeſ, ſed neruo belli, pecunia, maxime cum piſ cauſiſ fauere dicatur Roma.

Pontifex ad haec, regi ſacra tranſmiſerat munuſcula, vna cum benediſtione apo-
ſtolica ac plenaria indulgentia euntibuſ ad bellum. Exhaustum quoque diui Petri aera-
rium eſſe, reſponſum eſt. Ingrata Poloniſ proceribuſ pontificiſ epistoſa fuit. Quippe non obſcure repulſi erant, et hoc ipſum in contentum ſui interpretabantur. Vnde ad fortiora et vicina confugere remedia, quodque potiſſimum rebantur remediuſ, ad imperatorem Ferdinandum III Romanorum Auguſtum auxiliaſ impetraturi copias conſugiunt. Literiſ et oratione explicant pericula, coniuratam Aſiam quaerunt, perorante viro religioſo e ſocietate Ieſu IOANNE ADRIANI, Italo. Imperator ad haec breuibuſ reſponder: Se prouinciſ ac militeſ a Sueciſ ſpoliatuſ, ad vltimum pecunia paciſ et tranquillitatem Germania redimere coactum, nunc ſummopere egere proruſque vacuam reſperiri Auſtriae aerarium. Ita nec Auſter nec Heſperuſ afflictae ac pene exanimi auſuſ eſt ſuccurrere Poloniae. Interea comitiſ inchoantur Varſauiae, initio non admodum frequentia, ſed quae poſtea prouinciariuſ auxerant ordineſ. Aderat Potociuſ, Leſzciniuſ, Lubomierſciuſ, Opaliſ, comeſ Oſtrorog, Radzieiuiuſ, aliaque procerum capita. LESZCINIVS tunc ex vicecancellario ſummuſ regni declaratuſ eſt Cancellariuſ, maioris ſigilli cuſtoſ, in locum demortui duciſ Oſſolinii, vicecancellariuſ vero HIERONYMVS RADZIEIOWSKI, gubernator Lomzenſiſ, qui ſcilicet menſe Maio celebrauerat hymenaeoſ cum Adami Karaſnouii, curiae regni Mareſchalci relicta opulentiffima vidua. Luſtum illa praepropere exiit, vix, a mariti morte, trimenſtri exacto.

Initio comitiorum venit Varſauiam IOANNES comeſ CRAFT, Caroli eiſ no-
miniſ ſecundi Angliae regiſ legatuſ. Hic aduerſam regiſ ſui conquaerebatur fortunam, inaudituſ Anglorum contra regem commiſſum memorabat crudele facinuſ. Per com-
munem, inquit, regum fortunam, per euitabile regnorum fatum, per tutelareſ Poloniae deoſ, per innocentem Stuardi ſanguinem, ſuccurre miſeriſ, miſerere afflictiſ Polonia. Tu, quae olim Schemeto Turcarum tyranno aſylum, quae Carolo Daniae regi ſecura ſtatio fuiſti, nunc inſeliciffimo poſt hominum memoriam ſuffragare regi. Nec diu me patitur precari inſtans malum, nec leuiter deprecari pro incolumitate Caroli II Angliae regiſ poſſum, quem furioſa graſſatorum turba vndique circumdedit. Tragicum anno elapſo theatrum ſpectauit ſanguineuſ Lugdunum Anglorum. Vidit trium regnorum moderatorem, innocentem victimam, regale ſubdere caput, quod poſtea populo circa theatrum circumfulſo monſtrauit carnifex. O inſelicem Scotiam, quae haeredem vendidit, o purulentam regum ſanguine Angliam, quae vno ſaeculo dub ſacraſa damnauit capita! Ergo vindictam Anglia repoſcit, Scotia vindictam clamat. Vtramque debellabiſ, rex auguſtiſſime, ſi afflicto regi ſuccurreſ.

1650

Quid Po-
loni respon-
dent An-
gliae regis
legato,

Funestum Angliae regis finem dolere Poloni proceres, odio maiore in Anglos quam luctu. Quis enim vnumquam hanc Angliae pompam, hanc rerum humanarum credidisset scenam? Vnde omnium fere Poloniae procerum elicit lacrimas tantae infelicitatis renouatio, donec dilato in sequentem diem conuentu dilaberentur optimates. Sequenti mane prima omnium fuit propositio de auxiliariis Angliae regis copiis, omnibusque suffragiis in hanc sententiam itum: Quantumuis grauissimae Poloniae calamitatis tempore, adiuuandum tamen, innocentem Angliae regem. Vnde decimatio bonorum Scotis et Anglis in regno et prouinciis adiacentibus indicta, aliquot centenis millibus auri Angliae regi subsidio fuit, quod subsidium postea magno constituit Poloniae, vt sequentibus memorabimus. Reges vero principesque norint, sceptrum bonum esse fallax, neque in solis aurum suorum trophaeis et gloriis haereditate partis, secure conquireant. Omnis enim coronae possessio non est semper securae. Quod regnum est, obsecro, cui parata non sit ruina? Nec ista interuallis diuisa, sed horae momentum interest aliquoties inter solum et aliena genua.

Bellum
 contra Co-
 sacos & Po-
 lorus accla-
 marum.

Reliquo tempore, quod superfuit, de bello tandem bellicæ apparatus toto conventu disputatum est, ac posteaquam bellum ab omnibus, bellum contra Cosacos acclamatum, bellum alta fecialis voce indictum est, fera natalis Domini nocte conventus dimissus, cuius summa in quatuordecim distincta est articulos :

Comitio-
rum arti-
culi ac dein-
de hunc.

I. *Commissio Lublinensis, ut et decreta supremi in regno parlamenti rata ac inuiolata sunt.*

II. Plenipotentarii ac legati ad Cosacos assignati, Stanislaus Zaremba, episcopus Kiouiensis, Adamus Kisiel, palatinus Kiouiensis. Ex equestri ordine Georgius Niemierzycz, Georgius dux Czertwetinski et Tyskiewicz.

III. *Edictum quo bona ad fiscum devoluntur eorum, qui durante intestino bello partes Cosacorum sequebantur, in totum cassatur.*

IV. *Securitatem et praesidium Cracoviae, similiter et Camenecensi fortitio respublica provideat.*

V. *Disciplina militari cauetur, ne miles in castris, auro et argento cristatus incedat, sub poena amissionis stipendii.*

VI. *Approbatio scripturae ratione praesidiorum Archiuo regio includatur.*

VII. *Tempus tribunalis Radomiae inchoandi dies decima tertia Maii assignatur.*

VIII. *Mercatores centum viginti millia florenorum donationis reipublicae dabunt.*

IX. *Commissarii Lubecam assignantur ad perpetua tractanda foedera inter Poloniae et Sueciae coronam. Iudaei viriim soluent reipublicae septuaginta millia florenorum.*

X. Angli et Scoti, incolae regni ac prouinciarum adiacentium, ratione subsidii Angliae regis decimam partem bonorum extradent.

XI. Princeps Valachiae Polona donatus republica. Kutnarski quoque eiusdem principis intimus Secretarius, ad nobilitatis admissus insignia.

XII. *Item Demetrius Markiewicz, Albertus Goski, et Dorosienka Cosaci*
nobilitantur.

XIII. *Contributiones agrariae viginti sex*⁴²).

1650

XIV. In casum ingruentis mali, motum civilem equestri ordini indicit respublica. Militum praeterea Polonorum triginta sex millia, Lituanorum octodecim ocus leget respublica.

Eo modo anni millesimi sexcentissimi quinquagesimi finita sunt comitia. Nec piger
 adiicere, nouum tunc excogitatum in iisdem comitiis consulendi de republica genus, dum
 potentem quendam contradictorem, cuius nomini parco, plurima sibi in propriam vili-
 tatem arrogantem, ac priuaris omnimode tunc studentem commodis, in multam noctem
 studio pertrahentes consulentium vota, somno ad extremum vicerunt, qui si vigil fuisset,
 plurium in sua vota trasisset sententias. Adeo pro focis interdum acris pugnatur, quam
 pro aris.

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV. VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS,
LIBERTERTIVS.

LIBER III. CAPVT I

SYNOPSIS

Describitur nouum bellum cum Cosacis, Chmielnicii sensus et sollicitudo circa arma expedienda. Responsum Chmielnicio a Moscho et Transyluano. Polonus rex legatos dimittit in Sueciam et Moschouiam. Lubecae coepti Suecos inter et Polonos tractatus. Illorum quis progressus, et dein finis. Numismata a Polonis Lubecae sparsa. Quis ad haec Suecorum sensus. Rex Varsovia Lublinum mouet. Legatio pontificis ad regem Polonum, cui dona ab urbe transmissa praesentat pontificis nuntius. Reginae animus eiusque in castris praesentia. Moritur dux Korecius et comes Ostrorog. Chmielnicii adhortatio contra Polonos. Eiusdem interceptae literae ad Rakocium. Regis ulterior in Russiam profectio. Militum numerus. Chmielnicii animus. Regina Varsouiam redit pauida.

Exincta haud fideliter Russiae incendia, maiori flamma, quam ante, hoc anno reuiuiscunt. Pudebat Porocium Kalinouiūque, victores alias duces, Tartarica subisse vincula. Hinc ultionem vterque iurauerat. Nec remorabantur, vsi in comitiis suorum clientum factionibus, quibus nobilitati persuadebant vniuersae, postea Cosacos Tartarosque deleri. Igitur bellum tota Polonia acclamatum est. Et Chmielnicius tunc alienus a bello nequaquam fuit. Graecum ingenium Turcicis iam permixtum, Chmielniciū artibus. Neque mora legatos supplices Byzantium ad magnum orientis imperatorem senfus et sollicitudo circumcirca arma expedienda. mandat. Reciperet ille sub clientelam et patrocinium suum, toties iam supplicem Russiae popu-

42) Nempe grossi aeris Polonici, qui 3 grossos Saxonicos cum quinque obulis efficiunt, quaeque summa ab vnoquoque iugere solui debebat.

Antiquis temporibus decem grossi, postea quindecim ab iugere soluebantur in Polonia.

1651. populum vniuersum, piae et iustae suffragetur causae. Nihil esse, quod amplius timeat Polonos, qui vna acie victi, eius Caesarem adoraturi sint purpuram. Agentem praeterea suum in aulam Ottomanicam admitti petit. Caeterum in Tartariam cursorem dimittit, quid facto opus sedulo requirit. Molchum quoque et Transylvanum ac Moldauum Poloniae reipublicae infidos principes, qua literis, qua muneribus ad socia sollicitat arma. Nec hoc satis. Missi sunt a magno Tartarorum Chano, Chmielnicii instinctu in Sueciam, ut superius literis suis innuit Potocius, legati. Adeo nunquam solus peccare in patriam voluit Chmielnicius, quem summi infimique Colacorum, dono deorum sibi missum ducem credere. Imminentis Poloniae periculi societas, conscios mali principes facile iuaxit in vnum. Primus imperator Byzantii rogam pictam, Turcis tunicam palmatam, transmissit Chmielnicio attributae provinciae symbolum, eique principis Russiae nomen literis suis decreuit. Agentem quoque eius in aulam recepit. A Moscho, Transylvano et Moldauo responsum: Fauere illos Chmielnicii causae, nec defuturum tempus, parte ab altera regias in se aliquando diuersuras copias.

Responsum
Chmielnicio
a Moscho et
Transylvano.
Polonus rex
legatos dimittit in
Sueciam et
Moscho-
uiam.
Lubecae
coepti Suecos inter et
Polonos
tractatus.
Illorum
quis progressus,
dein finis.
Numismata
Lubecae a
Polonis
sparguntur.
Quis Suecorum ad
haec sensus.

Interea rex a sicca tempestate naufragium providens Moschouiam legatos haud mora dimittit, STANISLAVM WITOWSKI, Sandomiriensem castellanum, ac THEODORVM OBVCHOWICZ, Succamerarium Mozerenum gente Lituanum, prolapia utrumque, viros illustres. Lubecam quoque assignati plenipotentiarum ad tractanda aeterna cum regno Sueciae foedera, IOANNES LESZYNSKI, Gnelnensis, STANISLAVS KORTERYCKI Gedanensis ZIGNEVS GORAYSKI, Chelmenensis castellani: Ex ordine vero equestri IOAN. ZAWACKI et ALEXANDER NARVSZEWICZ. Hi mediis Aprilis diebus iter suum Lubecam aggressi sunt, ubi ad ultimos Septembris dies non sine ingenti sumtu in maris alterationibus tempus consumserunt. Insolens Suecorum natio, vel ipsum Iouem summo deturbare credidit coelo, Polonos partim contemnebat, partim minis irritabat. Offenderant praeterea magnopere Suecos Polonorum legati, quod audita paulo post regis de Tartaris Colacisque victoria, missilia partim aures, partim argentea in populum Lubecensem huiusmodi iecerant. Parte ab vna, quatuor coronae laureo ferto intertextae visebantur cum hoc semmate: *Hoc nexu.* Parte ab altera, haec inscriptio cernebatur: *Victori Scytharum et rebellium angusto, serenissimo et potentissimo Ioanni Casimiro, Dei gratia, Poloniae regi, magno duci Lituaniae, Tum et Suecorum, Gothorum Vandalorumque haereditario regi D D.* Horruere Sueci ad Gothicum Vandalicumque nomen. Regis tandem Christianissimi aditente legato, Suecorum indignatio sopita est. Articuli autem pacis, quos Suecis proposuerant Poloni, hi duo potissimum erant:

I. Sueciae regnum, regi Poloniae ut domino haereditario, Sigismundi filio, haereditarii et legitimi Ioannis, regis Sueciae nepoti, deberi.

II. Liuania exeunte anno millesimo sexcentesimo sexagesimo primo rediret in ius et dominium Poloniae reipublicae. Titulus quoque Sueciae penes regium nomen Iagellonicae remaneret stirpis.

Contra Sueci, nec nominare regem Sueciae, nec Liunioniam amplius in mentem reuocare volebant, quod semel, inqueiebant, armis acquisitum, armis, non rationibus, in posterum repetatur, necesse est. Sigismundum regem pridem de consilii sententia regno Sueciae priuatum, eiusque filios. Caeterum, si pars vtrique in Liuania Suecorum subit iurisdictioni, ut nunc de facto subest, eique adhuc adiungatur provincia Curlandiae: Eo modo viginti adhuc annorum inducias cum Polonis pacisci, Sueciae commissarii nomine serenissimae Christinae, designatae Suecorum reginae, bona fide spondent. Acceperunt Polonorum legati viginti annorum dictas inducias, si redderetur Poloniae reipublicae ex nunc provincia Liuania, titulusque Sueciae regni penes regium nomen remaneret. Indignum enim est, asserere, priuatum, regem fuisse legitimum et naturalem, a subditis vasallisque suis. Ita neuter vacauit alternis propositionibus prolixius respondere. Ad extremum, quia Venetus, Hollandus et Danus deerant legati, parte ab vtraque expectati, vnanimi consensu placuit, diem trigessimam Aprilis anni subsequens, renouando iterum Lubecensi congressui, constituere. Ita Poloni Dantiscum, Sueci Stokholmam reuersi sunt. Referam fideliter dilationis conuentus documentum, quod per id tempus sparserat Lubecense praelum.

Instru-

Instrumentum limitationis 43)

1651

in primo congressu Lubecensi mediante Christianissimi regis legato confectum.

Dilationis
conuentus
documentum.

Cum iuxta induciarum pacta Stumdorffiana anni 1635 hortantibus etiam communibus amicis, principibus, rebuspublicis, celsissimoque duce Curlandiae rem promouente, in consilio pacis perpetuae inter reges regnaque Poloniae et Sueciae stabiliendae, eoque ventum fuerit, ut praefixo tempore a Christianissimo rege, primario mediatore, cum ipsis regibus tum et caeteris mediatoribus commissariis vtrinque delecti, sub finem proxime praeteriti veris cum Christianissimi regis Consiliario secretiori, et ad hos tractatus pacis legato plenipotentiarum, illustrissimo Domino PETRO CHANVT in loco acceptato conuenerint factumque sit, ut in ipso dehinc abitu conuentus difficultates quaedam subortae moras obicerent, vnde susceptum apparatus multo negotium eo prolabi iam instante hyeme videbatur, ut, re prorsus infecta, et pene non tentata, discessio fieret, indignum vtrique foret, si praeter expectationem tanta molitio ad vtriusque gentis concordiam et emolumentum instituta, caderet in cassum, suadente praesertim Christianissimi regis legato, et fidem interponente, quod, cum frequentibus colloquiis sincerissimam in vtriusque partis commissariis faciendae pacis ac ineundae amicitiae voluntatem deprehendisset, spes certa melioris euentus affulgeret, eiusque promouendi gratia, media quaedam ab eodem legato proponerentur: Nos sub libera ratihabitione serenissimae reginae Dominae nostrae Clementissimae consensimus et conuenimus, ut congressus hic noster, secundum supradicta pacta induciarum reassumatur, ad vicesimum diem mensis Aprilis stylo veteri anni 1652 proxime instantis, quo praesigente Christianissimo rege eadem tractatio pacis inchoabitur et concludatur spatio duorum mensium Maii scilicet et Iunii, quo emenso liberum erit vtrique parti a conuentu abscedere, illaesis induciis, quamuis negotium nondum sit ad finem perductum, nisi ex mutuo consensu terminus iste fuerit prorogatus. Et quo plenior expeditiorque fiat tractandi ratio, ubi coeptum fuerit futurum istud colloquium, per continuatam Christianissimi regis mediationem, eodem quo susceptum est studio a sua Maiestate, eademque diligentia et integritate, qua per supra memoratum legatum est administrata, procurabitur medio tempore, ut quae hactenus causae conuentus progressui obfuerunt tollantur, ipsiusque disceptationis materia, quo fieri dabitur modo, tractabilior euadat. Hanc vero conuentionem et sponfionem ita demum valere volumus et vim habituram intelligimus, si, quemadmodum eam in supra dicti legati Domini Chanvt manibus nostris subscripsimus, et sigillis nostris firmavimus, Lubecae XII die mensis Octobris anni millesimi sexcentissimi quinquagesimi primi,

Ioannes Adler Saluius. L.S.

Schering Rosenhan. L.S.

Iohan. Wachmeister. L.S.

Laurentius Canterstein. L.S.

Exemplar originale conuentionis huius supra scriptae depositum est in manibus meis, ab illustrissimis dominis legatis Sueticiis in eo nominatis hic Lubecae d. 12 Octobr. St. N. Anno M DC LI. Chanvt. L.S.

Ego Secretarius Polonicae legationis accepi ab illustrissimo domino Christianissimi regis legato apographum supra scriptum, Lubecae die et anno, quibus supra.

Sed ego ad res Polonas, a quibus tantillum trans mare Balticum nouo exoriente anno digressus sum, iterum redeo. Exeunte Ianuario mense Varsoviae in maximo regis Incenpalatio concubia nocte ignis derepente conceptus est, in conclauis Serenissimae Poloniae diu exor-

S 2

infan-
tum in re-
gio palatio.

43) Male dictum Latine *instrumentum limitationis*, quod organum, quo limites constituuntur, significat, pro documento dilationis. Sed quia

forte in tabulis authenticis haec fuerat inscriptio adiecta, non delendam esse putavi.

1651 infantis, tanta vehementia, ut vix e mediis flammis saluari potuerit innocens princeps filia. Causa conceptae flammae cereus mensae impositus prope lectulum infantis. Breui attamen post ignis extinctus est.

Nieczai a
Kalinouio
cacijs.

Interea Chmielnicius haud contentus ambigue solum cum principibus deliberare, in mora quoque periculum sibi imminere aduertens, Tampolum, Scianam, Samogrodum, Vinniciam, Morawkam, suis impositis praesidiis munit, quae loca ob nimiam cum Polonis vicinam suspecta semper hosti fuere. Crasnum quoque repente tunc aduolat cum primariis foederatis, sceleratorum antesignanus Nieczai cognomine dictus, rebellionis assuetudine contumax, quem haud mora aggressus Martinus Kalinouius in eodem oppido Krasne oppressit, et funditus cum excedentibus copiis millibus quindecim Cosacorum deleuit. Nequam iste et rebellis, ne viuus veniret in manus victorum, mille mortes maluit subire. Victoriā Poloni audaciter prosecuti, Tampol, Scianam, Samogrodum, Vinniciam et Morawkam breui armis in pristinam fidem receperunt. Vinniciae praerat Bohunus Cosacorum tribunus, qui animose pugnans in expugnatione oppidi cecidit. Ex Polonis gubernator Cirkassiensis, palatini Kiiouiensis germanus, dum pontem stramine, ad infidias, virgultisque, male congelato flumine Bug, coopertum, primus insiluit, cum aliquot nobilibus ibidem mergitur. Cadaver eius tertio post die repertum. Atque haec fuit prima hoc anno de sacrilegis ultio.

Chmielnicius excidio Krasnae accepto et clade Nieczai, paulo post percussus, mox alio nuntio de praedictis propugnaculis aures eius verberatae, dubius animi haesit, non ausus sine auxiliariis Tartarorum copiis, signa cum Polonis conferre. Creuit quoque tunc in animis Cosacorum, ut sunt mobiles ad superstitionem percussae semel animae, haud minima trepidatio, quod paulo ante Nieczai confictum, in vrbe Kiiouensi omnium praecipuorum postes sanguine tinctos vulgatum fuisset, facili multitudine adea credenda, quibus scelerum suorum causa diuinitus puniri videretur. Ad eo eo praefagio turbata tota Russia, malum abhinc omen victoriarum suarum iam tunc sibi praedixerat Kalinouius totus tunc in terrorem compositus, Camenecense ingreditur propugnaculum a rege ibidem promissa expectaturus subsidia.

Rex Varfa-
uia Lubli-
num mouet.
Legatio
pontificis
ad regem
Poloniam.

Dum res Russiae in eo sunt motu, rex Varfauia Lublinum versus, secunda die paschatis mouere praecipit, indictis prius per vniuersam Poloniam, ob rem bene gerendam, publicis Deo supplicationibus. Addidit quoque animum regi perhonorifica legatio, qua INNOCENTIVS X pontifex maximus, galerum et gladium auro, margaritis, smaragdo, elenchis distinctos, ac pontificis precibus solenni ritu sacros, rosam vero auream reginae, tanquam catholicae religionis propugnatoribus, ab vrbe, ut superius innui, transmiserat, qui honos non nisi principibus de catholica fide optime meritis a pontifice habetur. Ille grandia munera sacra, Archiepiscopi Adrianopolitani manu, nuntii apostolici, sub matutinum sacrificium in templo reuerenter accepit. Reliqui, qui supererant, dies, regis profectioni insumti sunt, dum interea aulae moles, per se grauis, mouetur, dum exercitus instruitur, dum intempestiua secedit aura. Quippe regina quoque animum militibus aduens, in castra vna cum rege deferri voluit, Heroe principe se quoque ortam, neque degenerem ad pericula afferens. Aderat ei non modo animus, muliebrem conditionem supergressus, sed etiam habitus quidam corporis incessusque, quae non tam foemina, sortita viri spiritus, quam vir, ementitus veste foeminam, videretur. Caeterum ingenium ei promptum ac praefens, interque agendum velificationis in omnem partem obliquandae, mira dexteritas. Nouam dixisset Tomyrin.

Reginae ani-
mus eiusque
in castris
praesentia.

Moriuntur
Dux Korp-
cius et Co-
mes Ostro-
rog.

Interim haec duo sacra Bellonae pectora, martisque pulli, mortalitatem explent, SAMVEL videlicet CAROLVS dux KORECKI, et NICOLAVS comes OSTROGOG pocilator regni. Ille quidem ultimus ducum Koreciorum nobilis furculus, fragilitatis humanae documentum. Quippe qui in ipso aetatis, felicitatis, ac spei suae flore demersus est, sexto die, postquam Hymenaeos celebrasset cum vidua supremi exercituum ducis Koniecpolski coniuge, Poseniensis palatini Opalinii, germana. Hunc paulo post sequutus est, ut dixi, comes Ostrogog, palatini quondam Poseniensis filius, vir summa morum elegantia, ingenio subtili, marti iuxta expeditus et gratus, aulica dicacitate ingeniosus: ubi quies

alliciendis foeminarum amoribus intentus, ubi bellum erat, voluptatum osor, virtutis amator, omnium tolerans.

Caeterum regi, iam Lublinum appropinquanti, consilia coniuratorum, tum aperta, tum occulta, per literas deferunt multi. Neque Chmielnicius horum quidquam latebat, quippe vagi per vrbes ac domorum intima exploratores, singula excipiebant reddebantque Chmielnicio. Ille vere populo Russiae, edicto, principibus, priuatis literis, plebeio denique ordini, ac vniuersae Poloniae, per vagos homines persuadere coepit: aduenisse tempus, quo saeuitiam Polonorum vlciscerentur: ferro poenas ab iis tandem repescerent, a quibus oppressos se iudicarent. Spem esse, rempublicam, parta per vim libertate, in meliorem commutari formam: sua nunc in manu sitam Poloniam, suisque victoriis minui licentiam Poloniam. Reliquae Poloniae moenia per homines fidos lustrare, denique nihil praetorire, quo se gnarum eorum, quae agitabantur in Polona aula, et validum propulsi mali, ostentaret. Rumores praeterea de bello Turcico in vulgus sparsit, simul Chmielnici Crimensem, Daciae praeterea ac Moldaviae principes, properatis nuntiis condocere, quae occasio acquirendi regni pararetur. „Nobilitas, inquit, regis mandato regem sequi iussa, vacuas relinquet vrbes, oppida et villas. Ego plebeio persuasi ordini, arma arripere interea, et sic a tergo adorirentur incautos, mei a fronte non deerunt. Tu insperate, omni illo tractu a Turcia, Transylvania, Hungaria violentus erumpe. Montem Vauelocius occupa, duorum dierum opus est, debilem in eo reperies senem, hunc ut viuum diligenter serues, moneo, magnam praedam et nobilem habiturus. Caeterum vale et vince.„ Adeo nihil crudelius est armata plebe, nihil violentius concitato ad libertatem populo, quem nec ratio a furore reuocat, nec periculum a proposito deterret. Ineunte Maio mensis rex Lublino Sokalum versus castra mouere imperat: multum tunc ei in armis fiducia, multum in militibus, quorum quadraginta millia, plurimum in nobilitate, quae centum millia superabat, fuit. Praefectis urbium praeterea discedens mandat, ut si quos in armis, cognouerint, in eos illico infestis animis armisque ruant. Singulis deinde prouinciis assignati a republica lecti milites, ad maiorem regni securitatem et quietem. Chmielnicius cognito, sua consilia vulgata esse, non ideo animum despondit, aut ab incoepto destitit, sed ut in scelere pertinax et spei nimius erat, sociis vndique aduolantibus, animus mensum lunium dicit, quo subacturum se Poloniam certo promittebat.

Chmielnici
adhortatio
contra Polo-
nos.

Chmielnici
interceptae
literae ad
Rakocium.

Regis ulte-
rior in Rus-
siam profe-
ctio, et mili-
tum nume-
rus.

Chmielnici

Interim nobilitas vndique ad regem, cuius caput sacratum peri videbant, Sokalium affluit. Regina Lublino Varfauiam ad preces totiusque nobilitatis, citatis redit equis. Famam tunc de industria Poloni sparserant procures, Cosacos Tartarosque moeniis Lublensis appropinquare, et iamiam in vicinia praedari. Indignati scilicet, foeminam ausam ignauiam exprobrare militibus praesentia sua in castris. Vnde tertio die viginti quatuor miliarium confecto itinere Varfauiam intrat, cui scilicet alas tunc addiderat timor, viam redit. absque solito comitatu, solo tunc milite ad tutelam vsa.

Regina Lu-
blino Varfa-
uiam redit.

LIBRI III. CAPVT II

SYNOPSIS

Consilium ducis Wisniowiecii de hoste opprimendo. Contrarium alii sentiunt. Tartari capti consilium regi suggestum. Senatorum consilia de vltiori regis profectione. Noui tumultus in regno excitantur. Nouus rebellis in minori Polonia, alter in maiori Polonia. Exitus tragicus rebellis Kostkae. Prima de hoste notitia. Eadem referunt exploratores. Primus Polonorum cum Tartaris congressus. Aduentus Chani et Chmielnicii, ac eius potentia. Cosaci Polonorum adoruntur castra. Poloni resistunt ac hostem profigant. Numerus caesorum ex parte Polona, ex parte hostium.

1651 **R**ex coniugis discessu liberior, optimates in consilium vocat, deliberaturus de vltiori itineris ratione. In eo consilio fuere, NICOLAVS in Potok POTOCKI, MARTINVS KALINOVIVS, qui tunc recenter, aliquot millium stipatus numero, per medios hostes adueniens Cameneco, regis auxerat castra, supremi exercitus duces, VIADISLAVS DOMINICVS, dux in Zaslaw et Ostrog, palatinus Cracouiae, IEREMIAS MICHAEL KORYBVT dux in Wisniowiecz, Russiae, STANISLAVS de Potok POTOCKI, Podoliae, GEORGIVS comes in Wisnicz, Marschalcus regni, ADAMVS de Brusilow, KISIEL, Kiouiae, IOAN. SIMON SZAWINSKI, Brestensis, STANISLAVS LANCKORONCKI, Braclauensis, VIADISLAVS, Marchio in Mirow, MYSZKOWSKI, Sendomiriensis, palatini. ANDREAS item comes in Leszno LESZYNSKI, magnus regni cancellarius, Culmensis et Pomesaniae episcopus, STANISLAVS ZAREMBA, Kiouiensis episcopus, BOGVSILAVS comes in Leszno LESZYNSKI, regni thesaurarius, HIERONYMVVS RADZIEWICKI, vicecancellarius, et BOGVSILAVS dux RADVILVS. Multi aderant et alii regio lateri Castellani, ciuitatumque praecipuarum gubernatores, comites et barones, quorum referre numerum longe esset, omnes viri consilio et auctoritate praestantes, atque ea tempestate optimatum praecipui. Wisniowiecius acerrimus armorum investigator, recto, inquit, itinere Tarnopolim, ubi nunc Chmielnicius, properandum est; diuisa eius esse arma, certo scio, pars exercitus Tarnopolim, pars Zborouium insidet, socia arma nondum coniuncta, vnde feriendus ex improviso hostis est, dum arma nostra in expedito sunt, cum facilius disiunctus vincatur. Alii contrariae sententiae, melius prospectum fore aiebant regi, si GLINIANY, quiato a Leopoli lapide, insideret locum. Hoc enim consilio fieret, ne Chmielnicius, qui regnum interamnum ambiebat, Rakocioque vires suas breui coniuncturum promittebat, tam facile Cracouiam penetraret, dum regia arma ei primum denegarent transitum. Omnes tamen expectandam adhuc nobilitatem censebant: Quin imo hostis ipse Nithsach Mursa Tartarus, a Kalinouio adductus captiuus, audito optimatum consilio, de occupando hoste inito, regi per amicos suasisit, non mutaret tam opportunam armis suis stationem. Sed hunc dolo regi pessime suasisse, postea patuit. Paulo enim post aderant a Chano Crimensi sub specie legationis exploratores Tartari, qui post salutatum regem, illum quoque captiuum Nithsach humanitatis causa, tanquam procerem Tartarum inuisere petebant. Annuit rex, subordinatis duobus Tartaricae linguae peritissimis, qui habitu Teutonico induti, inter reliquos solitos custodes captiui, Germanos milites se esse mentiebantur. Constat, varios, tunc de Polono exercitu, legatos cum capto Mursa miscuisse sermones. Animabat ille Chanum per legatos, aggredere audacter Polonorum castra, metu et horrore iam semisepulta, vel, quod potissimum illi videbatur, ex multorum Polonorum militum crebris sermonibus, celeritate per agmina dispositi Tartari, relictis regiis castris, Cracouiam versus pergerent, Cosacis in fronte regi obiectis. Haec, ut regi relata esse, aiunt, indoluit primum permixtum colloquium. Credebat enim Mursam, lustrato Polonorum exercitu, facile persuasurum legatis, tali enim ratione fidem sibi fecerat, regium exercitum potentem et in dies crescentem, a Tartaris fore inexpugnabilem. Ita enim captus referebat, male persuasum esse Chanum a Chmielnicio, de potentia regis, se, si copia daretur adeundi Chanum

Ducis consilium Wisniowiecii de hoste opprimendo, Contrarium alii sentiunt.

Tartari capti consilium regi suggestum.

num, facile illum flectere posse in partes regias, promittebat, dummodo illi copias regias et potentiam, quam proelio Zborouiano imminutam esse persuaserat Chmielnicius, explicaret. Ita hostem hostilia cogitantem, legatis prius dimissis, rex Varsouiam remisit, arctiorique custodiae dari iussit. Haec de perfido hoste Tartaro intra parenthesis dicta sufficiant. Redeo ad optimatum consilia, a quibus tantillum ex occasione Mursae digressus sum. Palatinus Kiouiensis subsidere tam diu regi suadebat circa Sokalium, quam diu nobilitas regio non adesset lateri, ubi aduenerit, inquit, diuidendum potentem suadeo exercitum, cum armorum diuisio, optimum non raro sit stratagema.

1651

Senatorum consilia de vltiori regis profectione.

Haec dum ad Sokalium geruntur, in variis regni prouinciis, seditiones nouae exortae sunt. Primam quidem circa Nouotargum decimo a Cracouia lapide, excitauit quidam Alexander Leo Napierski de Stemberk Kostka, homo versutus, linguarum peritus, exoticas factiones non modo gestu, sed etiam habitu prae se ferens, sub specie regii diplomatis, passus literas plebi monstrauerat. Hinc facile insinuauerat plebeculam, quae eius imperio parere haud renuit. Ille autem coacta agresti multitudine, Czorstynum occupat, adulterino, ut dixi, regio vltus diplomate. Iamque illic incondita multitudo, coeque et praecipiti deuotione ad obsequium eius acta sensim confluebat, cum ecce PETRVS GEMNICKI, episcopus Cracouiensis, dux Seueriae, tam propinquo periculo excitus senex, trecentos suorum celerrime Czorstynum dimittit. Regi quoque ocius per literas de imminenti significat periculo. Adeo quilibet supremam optat potestatem, et a se ipso pendere cupit, cum dominatione nihil sit iucundius.

Noui tumultus in regno excitantur. Nouus rebellis in minori Polonia.

Similem rebellionem in maiori Polonia circa Posnaniam excitauerat quoque, sine Alter in nomine, sine tribu, ad quem iam infinita quoque confluerat agrestium multitudo, sed maiori Poloniam. CASIMIRI ducis in Kleuan CZARTORYSKI, cathedrae Posnanienensis antistitis, fletit vigilantis, quod illa extincta fuerit, nondum adueta, seditio. His ergo tunc periculis corona Poloniae exposita fuit tot ambitionis procellis, tot seopulis hostium, tot populi tempestatibus, vnde diuina assistentia opus fuit, ut aduersus inimicam Deam praeualeret rex.

Adulto iam Iunio, rex nescius de Poloniae tumultibus, contracto vndique in Consilium vnum apud Sokalium exercitu, castra ad oppidum, Berestecko, ad fluvium Styr situm, bellicum promouet. Ibi iterum belli duces in consilium adhibet. Placuit omnibus subsistere aliquantulum, eodemque in loco morari, donec de coniunctione Tartarorum Chani, cum rebelle Chmielnicio, qui ad Zbarazium castra metatus erat, certius constaret. Dicta tamen militibus vltioris expeditionis vicesima septima Iunii dies, quo fere tempore regi literis significatum de exortis domesticis Poloniae tumultibus. Percussit tam inopinatum telum regis pectus, vnde ira vecors, tot simul malis impetitus, dabit mihi, inquit, viam in vltionem, qui dedit imperii ius Deus. Ibo, ibo in perduelles tyrannidemque illorum vleiscar. Neque mora, ALEXANDRVM comitem LYBOMIRSKI, Connestabilem regni, et IOAN. comitem de Ruseza BRANNECKI, gubernatorem Checinensem, cum tribus millibus lecti exercitus in Poloniam redire iubet. Illi rem, ut erat commissa, exequabantur. Iamque medio confecto itinere festinabant ocius Cracouiam versus, cum fere eodem tempore in castes inciderat Czorstynensis fera, mira enim velocitate expugnata arx, reddiderat tam ferum leonem, qui leonino actus imperu, cum principe aquila Scarabaei modo pugnavit, perdidit. Vitae eius finis tragicus fuit, aculeato enim ob inscitiam li- Exitus tragicus rebellis Kostkae. toris decumanis vicibus infixus palo, paulo post, extra moenia vrbis Cracouiensis, tandem in crucifixi amplexum animam Deo reddidit. Vir, cui si fortuna fauisset, intra alios quod tempus triumphasset Cracouiae: Quamquam non deerant astrologi, qui eo anno fatale aliquid vrbi Cracouensi accidere ex errantibus praeuiderant astris 44). Interea die Prima de vigesima septima Iunii, quae expeditionis dies erat, antelucano tempore, a cohortibus du- hoste notitia. cis Wisniowiecii, Palatini terrarum Russiae, significatur regi, Chanum rebellibus se in-

T 2

xiste

44) Ignorantiam astronomiae ac physices demonstrationis illa opinio, fata regnorum ciuitatumque ex astris praeuideri posse. Non negandum, quam plurimos in Polonia, astronomiae expertes, hoc errore esse imbutos, qui, si casu acci-

dit, quod praedictum fuerat generatim in factis, firmiter credunt verissimam astrologorum scientiam opinioni experientiam adiungentes, eadem fere ratione, ac iste in Germania rusticus, qui arbores ex ranarum clamore inuente

1651 xisse, et vtrumque hostem relictis impedimentis coniunctis copiis in regem mouisse, quin imo iam paucis a castris regis abesse milliaribus. Hoc nuntio rex accepto, impedimenta, quorum iam magna pars ante praecesserat, redire imperat, eodemque in loco celeriter suorum collocat ordines, dimissis interea per occultas vias expeditissimis cohortibus, qui certiora de aduentu hostis rescirent, sibi referant. Rediere sub vesperam missi exploratores, qui vnanimi voce, partem hostilis exercitus in vicino esse affirmarunt.

Sequenti die fere media comparauerunt Tartaricae cohortes in Polonorum conspectum. Rex aliquot equestres Polonorum copias ultra castra progredi imperat: Expectarent ibi hostium impetum suaque mandata. Inclinate vero ad vesperam die, duo millia, Polonorum ducibus, Georgio comite Lubomirski, supremo regni Mareschalco, altero Alexandro Koniecpolski regni vexillifero, vna cum Nicolai Potocii ducis cohortibus decem millia hostium selectissimi equitatus Tartarici, nam tot fuisse illorum captiui referebant, aggressi in fugam egerunt. Capri eo proelio duo insigniores Murfae Tartari. Ita feliciter ea die Poloniae praeludebat fortuna; iamque non vincere modo, sed et frui victoria sperabant Poloni.

Tandem foedifragus Chanus, vna cum rebelle Chmielnicio ac victore milite, exercitibusque legionibus adueniebat. Vbi prima ab aduentu eius illuxit dies, rex omnia secretiora quoque per exploratores, praecipua regnandi instrumenta, edoctus: Chanum Crimensem, maiores, quam hominum erat memoria, vires habere. Cuius scilicet castra Vromelienles, Sylistrenses ac Dubratenles anxerunt Turcae. Cosacorum copias non minores superioribus annis esse rescivit. In summa, trecenta quinquaginta hostilis exercitus numerabantur millia. Modicis itaque velitationibus ac leuioribus certaminibus ad experiendas hostium vires totam illam diem consumere placuit, Chano Crimeni e longinquo per tubum opticum suorum fortunam et belli incipientis exordia speculante. Multum iam diei praecesserat, cum ecce feruidius, quam ex imperatoris praecipis, campo decursae totae acies ad pugnam coierunt, magna reuera vi, maiorque impetu a Tartaris Cosacisque permixtis, castra regia tunc adorti sunt. Iuere ad arcendum hostem, regio iussu, legiones equitum Nicolai Potocki, supremi belli ducis, Georgii Lubomirski, Mareschalci regni, Leonis Casimiri Sapiehae, magni ducatus Lithuaniae vicecancellarii, fratrūque eius, ac Andreae comitis Firlei, reliquo interea exercitu instructo, prae castris regia expectante mandata. Ita omnibus primo ardore concitatis alacriter itum in hostes, concursūque magna vi pariter et animis ab vtrinque. Tandem inclinante ad regios victoria, Tartari Cosacique cedunt.

Periere ex Polonis GEORGIVS comes de Tęczyn OSSOLINSKI, praefectus Lublincensis, vnus cohortis equitum ductor, magni illius cancellarii, Georgii ducis in Ossolin, anno proxime praeterito vita functi, ex fratre nepos. IOAN. item KAZANOWSKI, castellanus Halicensis, Adami Kazanowski nuper Mareschalci curiae regni, frater patruelis. Complures praeterea ex nobilitate, vexillifer Sandomiriensis, succamerarius Praemishiensis, ensifer Lancienensis et alii. At longe maiori sanguine ea praeludia Tartaris sterere. Cecidere enim illa die Soltan Muradin, frater germanus Chani, Soltan Kazak Murfa, Mustafa Murfa, Aulah Murfa, Tohaibei Murfa et plerique alii Chani consanguinei, Tartarorumque procures.

vere efflorescere credebatur, idque quadraginta annorum experientia confirmabat. Astrologi Cracouenses non ignorabant, Chmielniciū cum Cosacis Tartarisque Cracouiam venire, in animo habuisse, ideo fatale quid Cracouiae praedicere potuerunt. Cum autem aliter res eue-

nit, praedictionem de rebelli Napierfcio interpretati sunt. Melius esset, si istae nugae plana ex fastis eicerentur, tunc autem non ita facile inuenirent emtores, quorum maxima pars decipi velit.

LIBRI III. CAPVT III

SYNOPSIS

Pugna generalis decernitur. Acies Polonorum instructa. Acies Cosacorum. Ordo pugnandi. Ducis Wisniowiecii ardor. Polonorum victoria. Hostium fuga. Cosaci tumultuantur. A Polonis obsidentur. Illorum preces, regisque responsum. Fuga deinde Cosacorum. Polonorum error. Cosaci animo concitantur.

Rex omnibus iam, ad rem feliciter gerendam, ordinatis, ope diuini numinis implorata, non amplius differendum generale censebat praelium. Igitur certamen secreto Pugnagel in crastinum edici centurionibus, praefectis ac cohortium ductoribus, totumque exercitum paratum esse iubet. Ipse multo ante lucem, iusto cultu Deo perfoluto, sacraque munitus synaxi, producto longius ex castris, surgente aurora, toto exercitu, densa enim nebula prospectum abstulerat, aciem instruere coepit. Insusit hic labor aliquot horas, cum, subsidente caligine, affulgens sol apparuit, totamque aciem detexit, ad medium Germanicum milliare protensam, quam hunc fere in modum instruxerat rex:

Media acies et corpus ipsum spectabat meridiem, frontem aciei antecedeabant tormenta, quibus praerat Sigismundus Przyemski, cohortis tormentariae supremus magister. Ipsam frontem occupabant ex confecto pedite phalanges ducis Radiuili, custodiae praeter ea regii corporis densata agmina, quibus praerat Christophorus Vbaldi, generalis maior: hos sequebantur subsidariae turmae hastatorum, cohortibus in medio collocatis, adstabant partes vtriusque, equitum complures cateruae: totam aciem claudebant dispositae per agmina phalangum confertae legiones, adiunctas habentes a lateribus singulas equitum cohortes. Dextrum et sinistrum cornu, vtrumque bellicis machinis munitum, ita instructum erat, ut medium locum tenerent, in vtramque alam locati equites absque hastis, quorum frontem terga et latera, alternis ordinibus disposita, nunc Cosacorum Polonorum, nunc desultariorum turma tegebat. Dextram alam moderandam commisit rex Nicolao Potocki, generalissimo exercitus, in eodem cornu cum suis legionibus, consistentibus Stanislae Lanckoronski, Braclauiensis palatino, Georgio Lubimirski, Mareschalco regni supremo, Leone Casimiro Sapieha, vicecancellario Lithuaniae, et Alexandro Koniecpolski, vexillifero regni. Sinistram praefecit Martinum Kalinowski, palatinum Czernichouensem; ducem regni campestrum, assistentibus illi cum suis, quas quisque ducebat, legionibus, Ieremia Michaeli duce Wisniowiecki, terrarum Russiae palatino, Ioanne Sczawinski Brestensi, Stanislae Potocki, Podoliae, palatinis. Mediam aciem, quae germano milite et hastatis constabat, ipse rex dirigendam suscepit, collocata in subsidis nobilitate, e palatinatibus coadunata, partim in dextra, partim in sinistra ala. Syluam dextrae alae aciei contiguam; ex qua hostis Polonis facile insidiari poterat, equite permixtum cum pedite firmauerat. Atque haec in hunc modum regia acies instructa erat. Prodiit tandem in arenam Chmielnicius, ingentem secum trahens trecentorum milium multitudinem, cuius castra in hunc quoque modum disposita erant. Dextrum cornu tuebantur Tartaricae legiones, laeuum ipse regebat Chmielnicius, Crimeni Chano prope syluam consistente. Longissima acies eius supra dorsum montis, usque ad laeuam partem, quae Cosaci nati erant, ad instar semilunae sese extendebat. Cosacis potissimum robur erat in carragine, quam ex carris et curribus, quorum nonnulli luto erant obdurati, congestum fecerant munimentum. Ita instructos Cosacorum Tartarorumque ordines admouet Polonis Chmielnicius, sed illi ad primum regiae faciei fulgorem, cunctari primo, haerere deinde, mox pauescere visi sunt. Ipse quoque Chmielnicius, alias immani spe ferox, tunc attonito similis stetit. Ad extremum modicis velitationibus Polonos prouocare constituunt Tartari, sed nemine ex Polonis in aciem descendente, ob comminatum poenam capitis, iterum Tartari redeunt ad Chanum. Interim tormentorum Ordo fulmine, regio iussu, hostilis acies peri coepit, adeo, ut ad singulas ei aculationes hostis pugnandi, densis agminibus sterneretur. Iam prouecto sole rex mediam aciem tormentis praecedentibus

1651
 ribus aduersus clium montem, in quo Tartarica acies se condenſauerat, promouet, im-
 perans, vt dextra quoque procederet ala. Nec deerant, qui regi ſuaderent, vt in ſequen-
 tem potius diem differret praelium, tarde enim, et aduerſo pugnare non expedire credi-
 derant vento. At rex ardorem militis illo die ſequutus, pugnam in ſiniſtra ala accendere
 imperat. Neque mora dux Wiſniowiecki, cum duodecim veteranorum militum cohorti-
 bus hoſtem adoritur, ſubſequentibus et ſubſidia certatim ferentibus, leuis armaturae equi-
 tum turmis, tum Cracouienſis, Sandomiriienſis, Lancicienſis, Siradienſis palatinatum
 Ducis Wiſ- nobilitate. Ipſe nudo brachio nudoque enſe primus anteceſſit. Aeris acies fuit. Polonis
 niowiecki pro patria, Tartaris pro gloria et praeda, Coſacis pro libertate pugnantibus. Iamque
 ardor. hoſtis rota vi incumbens Polonorum imperum repreſſerant, Tartaris terga et latera obſer-
 uantibus, videbaturque Polonorum nutare victoria, niſi ſubmiſſae a prouidentiſſimo rege
 in omnes periculi parres, nouae equitum cohortes, redintegrato praelio, Polonos victo-
 Polonorum res ceciniſſent. Tum Coſaci intra carraginem, Chmielnickius vna cum Chano Crimenſi
 victoria. in cacumen montis euadit.

Rex fracto illa parte hostili robore, totam aciem aduersus montem cliuum promouet; vbi singulare quoque ipsemet adiit discrimen. Forte enim edoctus hostis a captiuo quodam, in medio suorum regem consistere, illuc quatuor globis e duobus machinis collinat. Tres circa regem, quartus immediate ante regem ipsum, terrae altissus est, inmoto rege, nec loco cedere volente. Sacrum ille credo veritus erat tangere caput. Nec segnius Poloni Chani quoque Crimensis obseruabant stationes. Hinc quidam Polonorum albicans ingens vexillum solito maius prope sylvam conspicatus, ibi Chanum Crimensem adesse praesentem renuntiat regi, ocius iuberet rex illuc circum rotatam vibrare machinam. Factum est, et insigni Tartaro, qui lateri edfabat Chani, istu tormenti ex equo labente, tota illa multitudo hostium, eodem momento in fugam se dedit, exigua suppellectili, quae Scythas Europae latrones ostentaret, relicta. Tympano scilicet, Balt dicto, ad cuius sonum vilissima parebant mancipia, tentorio Chani, curru, horologio, lagena praeterea equini lactis, qui potus apud illos in deliciis est.

Hostium fuga. Raro reuera alias maiori emolumento, et minori sanguinis Poloni dispendio, toto hoc ciuili bello pugnatum est. Quatuor horarum spatio, quingentis non amplius desideratis, in fugam vertit trecenta et amplius hominum millia Polonus rex. Nam et Chmielnicius vbi nutare vidit Tartaros, Cosacosque ad fugam disponi, veritus sui fatalem horam, cum aliquot intimis Chanum securus est, qui cadente iam sole, quinque Germanicas leucas emensus, trepidus et insomnis sub dio illam transegerat noctem. Cosaci, vbi Chanum cum Chmielnicio vna euasisse audiunt, Tartarosque non amplius in campis videri, tum et ipsi ad securiora respexere remedia, neque mora, habito consilio, de nouo eligendo duce in locum profugi, vt aiebant, Chmielnicii.

A Polonis obsidentur. Sequenti mane arcta rebelles cingit obsidione Polonus rex, illi vero dolo et solito astu vsi, clementiam et misericordiam a victore principe non sine lacrimis implorabant. Illorum preces. Parceret subiectis, sat irae, sat furori datum, sat sanguinis fufum. Rex ad illorum preces, quanquam latentis doli inscius, furdas obturabat aures: Nulla, inquit, clementia Regis responsum. digni, qui tanta viarum spatia Polono sanguine purpurarunt, vel nunc intelligant Cosaci, nunquam impuse contemni fastigia. Ergo strictiorem adhuc imperat obsidionem, lineam communicationis produci, propugnacula, fossas, castralla excitare, vallum proferre. Cosaci, vbi nullam spem in clementia principis vident, pontibus interea extructis, concubia nocte, sine vilo clasfico, vna cum electo duce Dziadzialy, deserunt carraginem, furiosis fortunae votis et Chmielnicio, qui illos deseruerat, maledicentes.

Vbi prima tenebras discesserat lux, Poloni Cosacorum fuga vacuum reperiunt carraginem. Didicerant quippe Cosaci a Gallo illo; Polonos fraudibus magis quam vi patere. Multis ego credo saeculis respublica Polona illius noctis errorem deplorabit. Ab illo enim momento regni ruina et exaltatio pendebat. Adeo quod multorum procerum virtus et prudentia ad illud tempus pepererat, vno temporis puncto malum evertit consilium. Cosaci in illis angustiis premi et tolli tunc debebant, aut quod efficacissimum VEALDI generalis fuit consilium, stagnis et adiacentibus suffocari paludibus, quos quidem summa celeritate secutus est post Polonus miles, et affecutus est, partemque ex iis, decem circi

circiter millia deleuit, dum illi in transitu fluminis haerent. Ita non raro breuib. 1651
momentis summa rerum vertitur. Perit eo in praelio archiepiscopus Peloponensis et Corin-
thi. Graeci ritus Secta Schismaticus.

Tum primum Cosaci paulo ante sacri subito metu obtorpuere. Nulla fere eis amplius erga Tartaros fiducia. Quippe Tartari plus semper calamitatis, Russis, Cosacisque quam Polonis inferre videbantur. Parua quoque erga Chmielnicium reuerentia. Tantumque metum ea clades Russis intulit, ut multi non dubitarent, sibi ipsis ultro inferre manus, mortemque praecoccupare. Vidisses tunc aliam Kliouiam, aliosque in ea hominum vultus, peccauisse timentium. Nemo tunc reduci applaudebat Chmielnicio: Nemo faustis clamoribus viuar Chmielnicius, tollebat in altum: Moestitia et pauor fontes obsederat, tacite expectantes quid de illis statuissent superi.

LIB. III. CAPVT IV

SYNOPSIS

Polonorum acclamationes. Rex Varsoviam redit. Moritur Maria Anna Theresia. Cosaci Polonos ad pacem stimulant. Quis ad haec Polonorum sensus. Litvani Kioviā intrans. Chmielnicius sui constans Cosacos iterum coadunat. Ducis Wisniowiecii mors. Funeris eiusdem pompa. Morte Wisniowiecii Chmielnicius erigitur. Literae eiusdem ad Cosacos. Progressus Polonorum in Russia. Trylisa expugnatum. Chmielnicii literae ad Potocium. Kioviā mouet Polonus exercitus, ibidemque Litvano iungitur. Kiselii de finiēdo bello sententia. Idem et Potocius cum Kiselio sentit. Chmielnicius Russis et Cosacis pacem persuadet. Literae Chmielnicii ad Potocium.

Cieterum rex victor cum numerosa nobilitate in Poloniam rediit. Miraculum armorum, et non magnus sed certe maximus imperator, Caesare felicior, Carolis maior, Ziemouitis, Boleslais, Vladislais gloriosior, a suis acclamatus palam, ad cuius vi-
 Æthiopiae nuntium inexpectatum rota tunc, ut Poloni dicebant, contremuit Asia. Haec
 cantilla Cosacorum clades magis magisque extulit Polonorum animos, ipsum quoque sti-
 mulauit regem, qui festinare in posteriore Russiam victore exercitu voluit, enituit: Veritus
 tamen, ne per longiorem absentiam suam aliquis nouus iterum ciceretur tumultus, in Po-
 loniam redire maluit ex suorum voto, relicta summa rerum penes Porocium Kalinouium-
 que belli duces. Nec deerant optimatum nonnulli, qui passim iam fanatico ducti spiritu,
 in tumultus abire coeperunt. His tamen rex facile contentis, Varsouiam triumphalis in-
 greditur, non sine euidetibus moestitiae signis. Die enim tertio ante eius aduentum
 ad beatorum procul dubio euolauit sedes, filia vnica MARIA ANNA THERESIA, Poloniae
 infans, cuius corpusculum tunc sarcophago inclusum temporario sepulcro in regio coeno-
 bio sacrarum virginum diuæ Theresiæ Varsoviae depositum fuit.

Rex Varso-
 uiam rediit.
 Moritur
 Maria Anna
 Theresia.

Interea Cosaci ad solidiorem pacem aspirare videbantur. Sinceram, inquebant, Cosaci Poloni, parare pacem potestis, conditione, non bello, vinci Cosacos, non debellari posse, sentote. Victos amicos ne vnuquam credatis, si semel viceritis, acrius pro vltione, quam pro libertate certabant Cosaci. Non primos esse Russos, qui hoc necessitati dedissent. Caeterum prope totum conspirasse orbem in Chmielnicianam factionem scirent Poloni. Haec Chromik, Gladki, Dziadziaty, Puskarenko, et alii Cosacorum tribuni.

Neque Potocius, tempestatem toties expertus, portum recusabat, quippe qui belli toties amaritudinem gustavit. Vnde pacis agnoscebat dulcedinem. At Kalinowius, Wisniowiecius, Lanckoronius, Koniecpolscius, negebant, nisi capta bellua, Chmielnicki.

1651 cum Cosacis transigere posse de foederibus. Princeps quoque Ianussius Radiuilius, exercitus magni ducatus Lituaniae campestris dux, auxit in immensum flammam, literis suis ad ducem Wisniowiecium pathetice scriptis. Iam enim Kiiouiam cum victore Litano intrauerat exercitu, vnde liberius negabat foedera, inuisus Chmielnicio ob affectatum principis Valachiae connubium, qui nullum tunc turbati animi motum Cosacis prodidit: Sermo idem qui ante erga Cosacos Tartarosque: Nihil in vultu animoque mutatus, placidus ore, intrepidus verbis, intempestiuas suorum coercens lacrimas, imo nihil omnimode de sua reditura desperans fortuna. Sub illud tempus Philipissam quandam mulierem Ruthenam in vxorem duxit, priore Czaplinska in crucem acta. Dum sic Cosaci discordes ad tempus tumultuantur, breui iterum redituri in vnum, Polonus exercitus in vltiorem penetrat Russiam, ac primo impetu repetit Machoukam, Rozinam vastat, arcem Pauoliceae summa vi aggressam tandem expugnat. Infelix oppidum, in quo dux IEREM. MICHAŁ KORYBUT WISNIOWIECIUS, ille fortunatus Caesar, ille Russorum Hercules, ille, inquam, maximus imperator, improspere statua victor obtinuit. Febrili enim oppugnatus tormento, tandem septimo lethalis obsidii die, ad vltimae necessitatis deditiorem adductus, Deo et aeternitati heroum auitae in praedam cessit. Adeo brevis est respiratio, quae cunas inter et tumultum intercedit. Ingens re vera animi speique princeps, ac maiorum gloriae nimium memor. An vero etiam venenum, quo satis extingui potuit, alius cuiuspiam dolo subiectum fuerit, nihil equidem ego statuerim, vt in re praesumptae suspitioni plerumque obnoxia. Mortuus in medio victoriarum et fortunae cursu. Annorum aetate nouem ac triginta bono publico impensa, in extremis sacramentorum omnium particeps, quanquam toto vitae tempore, munditiam ille animae vsque adeo coluit, per omnem aetatem, vt nullam grauiorem Dei offensam apud se ferre diutius posset. Imo nullam expeditionem suscepit, nunquam signa cum hoste contulit, quin ante praeliarem diem accuratissima confessione Dei clementiam non propitiauerit. Quod certe in principe viro, cui ab aetate, a forma, ab armorum imperio summa licentia, tanto carior, quanto in castris rarior virtus. Hoc etiam ad eius altitudinem animi adiicio, nullum genus hostium, vel numero maius vel fama insuperabile, vnquam expauit. In praeliis summe felix, victus nunquam, victor semper discessit, adeo vt fortunatis armorum ducibus iure illum adnumerem. Tertiò post obitum die Wisniowiecius elatus est a Pauolocenibus castris Zamoiscium versus, pedibus equitibusque per agmina dispositis, armis indutus, addita capiti mitra, vti duces Korybutanae domus tumulari consueverunt. Secuti equites pedesque bis mille, inuersis, vti assolent, incomitisque signis, ac reliquis tristitiae imitamentis accurate defuncti. Apud corpus atrati, Koniecpolscius, Zamoiscius, Kalinoui, Sczayvinski, Brestensis, Lanckoronski, Braclauensis palatini. Hac pompa magnus hic princeps elatus est, et ab vniuerso exercitu patris nomine comploratus, qua peracta, sequenti statim die, habito prius belli consilio POTOCIUS Trylissam versus castra mouere imperat.

Morte Wisniowiecii Chmielnicius erigitur. Literae eiusdem ad Cosacos. Progressus Polonorum in Russiam. Trylissa expugnatur.

Audita Chmielnicius ducis Wisniowiecii morte, quam velox fama iam per totum vulgauerat regnum, Cosacis haud mora in hunc modum scribit: Votis tandem nostris, inquit, annuit coelum, et fortis dextera Dei fecit virtutem. Scirent a partibus suis ipsum diuinum stare numen. Ducem Wisniowiecium quatuor vlnarum nunc occupare spatium, qui nuper vniuersae dominari volebat Russiae. Ita, cui nostrum pepercit telum, Deus vindex nostri sanguinis, impium sustulit caput. Nunc ergo aut firma speranda pax, aut cruentum cum Polonis bellum. Magna re vera apud Cosacos, ex tanti principis obitu vbique laetitiae signa, magna apud Polonos milites, exceptis aulicis, dolendi materies. Nec deerant, qui sub specie porrecti veneni, aulam et ipsum criminarentur regem, quod in magnis funeribus fieri amat. Post captam Machoukam, Rosinam, Pauoloukam, dedidere se regi intra quindecim dies oppida et arces eius provinciae complures. Haec dum ex animi sententia succedunt, in vltiorem Russiam progressurus POTOCIUS ad Trylissae oppidum inuadendum mittit legionem Germanicam, vna cum Lanckoronio, palatino Braclauensi. Sed Trylissen et loco, quem haud insecite munierunt, et numero fratri, reiecto de dediti colloquio, defensionem sedulo parabant. Summa itaque ab vtriusque contentione pugnari coeprum, dubioque parum euentu concertatum est. Sed qua parte curabant Germani, amissis duobus suorum centurionibus, tanta eos ex dedecore indignatio ac furor incensit, vt aciente vires ira, coniectis fugam defensoribus, in oppidum penetrarunt primi. Et oppidani quidem milites positis armis plerique dedidere se, Cosaci vero in arcem protinus se recepere. Arx igitur restabat, non alioqui magis secura, quam

quam perniciacia defensorum, perniciam spes alebat, haud posse se tam cito in deditiorem cogi, vt non interim subsidium mitteretur a Chmielnicio. Sed Germanorum celeritas et alacritas peruenit omnia, secuti ingenti alacritate nobilissimi quique ordinum duces, ea pertinacia, vt quatuor horarum spatio, quamuis fatigati diurna pugna, portae obicem deprefferint, arceque illa positi sint. Captus Bohdanus, praefectus arcis, miles Chmielnicii primarius, caeteri omnes, qua gladio, qua laqueo, perduellionis poenas luere. Sic hostilem perfidiam vltus Trylissae, documentum ex alieno periculo proponebat Potocius. Trylissaeque fatalis exitus mouit caeteras ciuitates, ne victori resisterent Polono exercitui.

Captis intra tam paruum tempus hisce haud contemnendis Russiae oppidis, Potocius cum victore Polono exercitu Album Fanum, vulgo Bialocierkuam profectus est, urbem Russiae haud ignobilem, quam multi Cosacorum, ipseque adeo insederat Chmielnicius. Miserat illic Potocius aliquot ante legiones, ipse quoque breui, cum reliquo exercitu adueniens, pauorem Cosacis incusserat, qui fere omnes per tenebras elapsi sunt. Chmielnicius compositis ad Potocium literis, in haec concepta verba scribit: Eone tandem ventum est, vt caedium theatrum vniuersa fieret innocua Russiae, Polonia ideo iucundum spectaculum, quia Russis luctuosum.

1651

Chmielnici
literae ad
Potocium.

Non fatiserat causae ad saeuendum, pluribus Cosacis per insidias ante interfectis, omnibus per apertum bellum palam irritatis! nunc eo ventum est, vt nec innocentia tuta sit, non aetas a suppliciis immunis, non sexus: perinde quasi humana omnia punirentur, et satis admisset ad necem scelus, quisquis viuebat Ruthenus. Sibi adhuc vires superesse, arma et equos in expedito, Deos denique coeptorum tutelares Russiae auspices esse: Ad extremum illud omnibus, persuasum sciret Potocius, Cosacis, dulce et decorum esse, pro patria et libertate occumbere Russiae. Hoc classicum animum nostrum excitat, hoc alacritatem addit ad maiora.

Recuperata Bialocerkienfi ciuitate, Kiiouiam, metropolim urbem, recta tendit Kiiouiam Potocius, ibi enim postremum contra rebelles ad Borysthenem labor restabat, Chmielnicio mouet Polonus exercitus, ibidemque Litano iungitur. ad omnes Polonorum conatus attentissimo. Kiiouia appropinquanti Polono exercitui obuius exercitus Lituani campestris imperator, Ianussius dux Radiuilius. Hic vbi in murum venit conspectum Potocii, Kalinouii, Lanckoronseii, Kisielii, aliorumque, mutuis illorum toties illigatus amplexibus, multa de perfidia Chmielnicii quaestus, ad extremum de necessitatibus vtriusque exercitus serio consulendum aiebat, furorem, iram et vindictam, in Chmielnicium, qua voce, qua gestu ipse ferens. Sed mox huic consilio Kisielium palatinum Kiiouiensem, aduersarium audiuit. Finis belli, inquiebat Kisielius, optata tandem pax est. Quid belluarum in morem nos ipsos impetimus? finienda tandem haec controvuersia est. Pace deperibunt Cosaci, qui Marte nequibant. Coalescat tandem haec tota sententia: tues desiderata pax. Bella ab extra gerenda, dulcedine orti pelliciendi populi. Saevendum est in Turcas et Tartaros, relinquendi subditi. Nihil enim gloriosius Christianis, quam de Turca triumphare: nihil turpius, quam subditorum exhaustire sanguinem.

Auide excepit orationem palatini Potocius, multa et ille de Polonorum virium debilitate, et quod peius, incipiente peste, fame, temporum iniuriis, aduersa et inimica palam fortuna conuastus. Addidit cruentis hisce aliquot certaminibus absumptos optimarum et militum praecipuos. Quousque sic miseri, inquit, patriam exaurientes, falsus vti nam vates, forte alteri pugnamus. Koniecpolscium tunc ab eo consilio opportunus subdlexerat morbus, sed et ille postea in pacis quoque subscripserat leges. Haec dum in Polono velut secreta agitantur consilia exercitu, Chmielnicius, atrox ante oculos nactus spectaculum, in vicino armatum Polonum pariterque Lituanum conspici militem, serio tandem et ipse ad pacis consilia animum adiecit, certior per exploratores factus, non alienum quoque esse a bello Polonum militem, ergo Russis pacem in hunc modum persuadere conatur:

Terrarum, quas Borysthenes hinc alluit, illius Vistula claudit, paulo antedominum, nunc exules, iam non de gloria, nec de libertate, sed de salute, quod vltimum restat, pugnandum est. Eo ventum per insanam fortunam, vnde pedem non licet amplius Cosacis pa-ferre, abique vniuersae Russiae clade aut victoria. Inducis ergo, hac interposita mora, illudendum est Polonis, quoadusque Tauricana non comparebunt signa. Vix loqui Chmielnicius.

Idem et Potocius cum Kisielio sentit.

1651 nicius defecerat, cum ecce miles iam mustitare coepit. Neque mora ab adulterina eius militia, palam ad iustum regis imperium aliquot transiere legiones, Hummanenses dictae. Longe enim alia facies, quam solebat, in castris Chmielnicii fuit, plerique metu tacti infaniam excusauere: Quid in regem et rempublicam essent ausi, tunc demum intuebantur. Subiciebat pauentibus sollicitudo, adesse iam deos violatae ultores maiestatis, et consternatio animi in omnibus etiam vulgaribus rebus dira omnia inueniebat. Auxit hos metus alacritas exercitus Poloni, quibus maxima erat virium suarum fiducia. Quippe puduit tanquam obsessos in vrbe Kiouienfi, amplius confidere. Promouerunt itaque castra ab vrbe propius hostem. Nihil enim optabilius, quam praelio experiri hostium vires conclusum fuerat in arctiori belli ducum consilio. Adhuc sui incertus et grauioribus agitatus consiliis Chmielnicius ad Potocium, cadente iam sole, in haec verba scribit:

Litterae
Chmielnicii
ad Potocium.

Tot hominum myriades, quae hoc perire bello, mouerent saltem Potocium a profusione amplius Christiani sanguinis: Cosacos nunquam peccauisse in foedera: Si regiones integrae deuastatae, incensae, libidini, auaritiae, crudelitati peruae factae: Si agri in solitudinem, vrbes in lanienam, templa diuorum in impietatem conuersa sunt, haec Polonorum steterunt proteruia, crudelitate, saeuitia: Nihil amplius restat, nisi iustos bonorum suorum dominos de possessione vitae turbare, nunquam posthac in Russiam redituros. Matronarum virginumque pudicitiam infana militum libidine expugnari: Religiosum diuinæ maiestatis cultum, impio et sacrilego ausu subueri. Haec belli huius civilis grauissima fuere mala, quorum omnium diuina vindicta reum illum citet, qui primus aut nulla aut iniusta causa in arma prosiluit, et innocentibus quietisque hominibus, seruis, mancipiisque propriis, crudele bellum intulit. Ab eius anima, tot miserorum animae, quas crudelissimo ferro saeuissimae militum manus expulerunt, repetantur: Ei tot immania grassantium cruentis ensibus legionum scelera impurentur. Non enim esset Deus, et sine summe tota huius vniuersi machina volueretur, si impunita stare posset hominum iniustorum improbitas. Duorum Poloniae procerum ducis Wisniowiecii et Alexandri Koniecpolskii insolens effecit audacia, ut spreis concessis nobis legibus, et iure auito conculcato, nos in funestam arenam prouocaret Polonia. Adeo ob triumphalem pompae superbiam et lauream corollam, procerum villas ac regni totius securitatem periclitari fecerunt, duo isti temerarii duces. Quid tandem amplius sperandum parte ab vtraque. Eheu video iam vltimum percuntis patriae discrimen. Video aut Poloniae regni aut Russiae nostrae vltima instare fata, et quod pessimum, video desperatos ab vtriusque militum animos, desperatio autem multa et extrema audet. Nos Russos pro patria morituros, vos Polonos pro libertate et bonis, imaginor mihi, pugnaturus. Proinde hoc vltimum a se Potocius salutare acciperet consilium. Pacis potius quam belli amplecteretur artes, nec credat felicitate sua tam arduum posse conficere bellum, et ad extremum de Cosacis posse triumphare. Saepe triumphat hoc anno, qui altero in triumphum ducitur, nec raro videtur aliquem solorientem quem aspicit, quem occidens viderat triumphantem. Nos Cosacos viros fortes ac strenuos, quemadmodum secundae res nequaquam efferunt, ita nec aduersae deprimunt. Sunt enim pugnarum incogniti exitus et mars communis qui saepe spoliantem iam et exultantem euertit et perpulit ab abiecto. Imo eadem nonnunquam hora fugatur ab hoste quispiam et hostem fugat. Ad extremum melior semper certiorque est tuta pax, quam sperata victoria. Haec serio tandem perpenderet Potocius, Kalinouius, Radiuilius aliique proceres. Adiecit quoque: Si pacem hanc spreueritis Poloni, scitote periculi in societatem perquam facile reliquas nationes tacite nobis foederatas iungi infimul. Haec summa Chmielnicii litterarum.

Ob signatis literis legationem hanc captiuo cuidam credit Polono, vade, inquit, et hos codicillos Potocio redde. Illi, Cosacorum desperatos animos, auxilia Turcarum Tartarorumque propediem adfutura, renuntia, omnia denique, quae in castris videris nostris, fideliter refer.

LIB. III. CAPVT V

SYNOPSIS

Potocius Chmielnicii recipit litteras. Deliberat Potocius circa Chmielnicii litteras. Tandem respondet. Articuli pacis a Potocio Cosacis propositi. Epistola Potocii ad Chmielnicium. Machowski persuadet Chmielnicio arcana quaedam. Eius responsum et conclusio. Machowski redit ad Potocium, legationemque suam exponit. Quid ad haec Poloni? Kisieli sententia. Deliguntur commissarii ad mutua tractanda foedera.

Dispicuere Potocio Chmielnicii litterae, maxime ad duo nomina Wisniowiecii et Koniecpolskii attonitus haerebat. Illine praestantes duces, illi egregii imperatores regni fulera, regis dextrae, reipublicae gladii, apud Chmielnicium duces temerarii audiunt? Sed quid, parendum tamen, inquit, necessitati est. Dira fames militem vrget, pestis promiscue grassatur, strenuum quemque spes et alacritas deficit, inimica a tergo superest regio. Pauoloe siquidem, Album sanum, Vinnicia, iterum per ea tempora cesserant hosti, spes auxilii a rege nulla. Accedebat et metus, ne si intempestiuus quaestio- nibus asperaretur populus Russiae, desperatione adactus ad Turcas respiceret. Non enim latebat Potocium, quis sensus tunc regis, quis reipublicae fuit. Multi palam iam in ipsis visceribus regni exuebant obedientiam, nullus conuocando tunc ex tota gente concilio locus erat, cuius necessaria est legendo militi tributisque indicendis in Polonia auctoritas. Regem denique ipsum tot lacescitum iurgiis, famosisque libellis sciebat abiisse in Prussiam, donec interea exonerassent in eum totum insanientis ingenii virus Poloni. Et qui nuper parentem, patronum ac protectorem, regem appellabant, tunc tyrannum pasim iactabant, scilicet qui excutere anniteretur pessimi moris iugum, quo sceptrorum libertatem Poloni adstrinxerant. Hinc de Cosacis nulla fere apud optimates Polonos mentio, quasi aut Aethiopes inter se belligerarent aut noui Indi. Priuatum ergo consilium cum proceribus in tentorium contraxit, quasi rogaturus auxilium. Anceps deliberatio fuit, Koniecpolskio ex Polonis, duce Ianussio Radiuilio ex Lituanis diu contradicentibus. Qua enim ratione Potocius rege infcio et republica, de foederibus eum obstinatis transigeret Cosacis? Inuidiam certe maximam apud vniuersam incurfurus nobilitatem. Rem esse altam, plenamque periculi, neque de bello transigere posse eum, qui alterius iussu pugnat. Agedum, inquit Potocius, ego totam regis iram, reipublicae inuidiam, optimatumque furorem in me suscipiam, seruata reipublicae tranquillitas me absoluet. Vnde commeante per internuntios colloquio conscriptos Chmielnicio articulos Potocius ocius per Machowski tribunum Polonum remittit.

1651
Potocius
Chmielnicii
recipit lit-
ras.

Deliberat
Potocius
circa
Chmielnicii
litteras.

Tandem re-
spondet.

Articuli pa-
cis a Poto-
cio Cosacis
propositi.

- I. Ne cum Tartarorum Chano hospitii vel commercii iura misceto.
- II. Bonis semel assignatis clauae generalium Cosacorum gaudeto.
- III. Numerus excubantium pro rege et republica Cosacorum quindecim millium esto.
- IV. Ad pristinas libertates et possessiones etiam ii, qui hoc bello partes Chmielnicianas secuti sunt admittentur.
- V. Statura Polonorum seorsim habebuntur a Cosacis.
- VI. Religio ab vtriusque sancta et inuiolabilis permaneto. Quisquis alterutram violauerit hostis patriae sit.
- VII. Iudaei iterum in Russia incolae sunt.

1651

VIII. Collegium Kiouienſe ſocietatis Ieſu coetui ex nunc reſtituto.

IX. Limes Coſacorum ſtationum palatinatus ſit Kiouienſis.

X. Numerum Coſacorum intra ſpatium quatuor menſum manu Chmielnici vna et Wichouii ſubſcriptum ad Archium caſtri Kiouienſis per oblatam transmittito.

XI. Tartaros ex nunc Ruſſia pellito.

XII. Fines magni ducatus Lituaniae Coſaci ne attingito.

XIII. Exercitus Coſacorum miſſionem faciat Chmielnicius.

XIV. Ad proxima ordinum comitia legatos Coſacorum delegato.

His inſtructus mandatis commiſſariorum Machowski literas Chmielnicio deſert, in quibus eadem fere repetebantur, quae Machowski viua voce et in ſcriptis a commiſſariis acceperat. Antequam miſſas tabellas legeret Chmielnicius, primo pallescere, deinde haerere coepit ante inſcriptionem literarum, eo quod commiſſarii titulum generalis non addiderant. Vnde inter Coſacos fremitus audiri coepit, quin imo palam auſus eſt Dziadziaty exclamare: Eo ne res deuenit, vt etiam debitum titulum, vos exanimis Poloni, duci noſtro, veſtro vero non ſemel benefactori ſubtrahatis, quo ſemel donatus eſt Chmielnicius a regia maiestate? Iam ſolutas tabellas viua voce Coſacorum exercitui legerat Wichouius ad vltimam literam, vbi ſolet dies exaratae epiſtolae adſcribi. Summa literarum haec fuit:

Epiſtola Potocii ad Chmielnicium.

Gratas fuiſſe Chmielnicii literas Polono exercitui. Vnde haud mora Machowski, equitem Polonum ad mutua tractanda foedera delegauerunt commiſſarii. Hunc, vt legati praerogatiua ſecurum reddat monuerunt Coſacos. Articulos praeterea pacis in iisdem exarauerunt literis.

Machowski perſuadet Chmielnicio arcana quaedam.

Leſta epiſtola coepit Machowski ſemotis arbitris proponere Chmielnicio, recederet a dicto Tartaris ſacramento, imo, vero iunctis cum Polonis Lituaniſque viribus eos Ruſſia pelleret. Ad quae Chmielnicius perplexe et amphibologice reſpondebat. Eadem ſuam iureiurando reipublicae obligans, coniunctionem Tartarorum fore contra alium hoſtem neceſſariam. Tribus horis ab vrinque rationibus certatum eſt, ad extremum neceſſitatem impoſuit Chmielnicio Wichowski, per omnia fidus Achates, quem parentis venerabatur loco, acceptandi conditionem a Polonis oblatam, penitus delendi Tartaros. Ita prima hac difficili fracta glacie, de commiſſariis deinde et loco negotii deligendo diſputatum eſt. Placuitque Coſacis Bialocerkuienſem ciuitatem proponere, nuſquam alibi aut melius, aut Polonorum commiſſariis tutius. Nam in plano campo inter vtramque aciem medium non promittebat ſecurum congreſſum Chmielnicius, ſatius fore in Bialocerkuienſi ciuitate. Eleuatis praeterea in coelum digitis ſpoſpondit: Seruaturum fidem, nec ſe violaturum iura gentium, nec ius hoſpitalitatis.

Machowski redit ad Potocium, legationemque ſuam exponit.

Redux ad caſtra Polonorum Machowski, quae ab hoſte acceperat, fideliter commiſſariis refert. Chmielnicius tot victoriis ferocem, ore ſacundum, mente factioſum, nihil de anteaſto flagitio remittere: regis venerari maiestatem, illi ſoli fortunam impendere, ſpiritumque litare. Caeterum pacem bona fide poſcere, ſi Zborouianis conditionibus aſſentirent Poloni. Ad extremum commiſſarios deligere petiit, qui in Bialocerkuienſi ciuitate de mutuis ſtabiliendis tractarent foederibus; ibi quoque cum primariis ſe adfuturum promiſit. Adiecit Wichowski ſingulare ſtudium in proſigandis Tartaris. Quosdam praeterea ex ocaſione Potocii, cum inter veſcendum eſſent, admixtos falſos Chmielnicii ſermones de eiusdem viduitate retulit.

Quid ad haec Poloni,

Perplexa Polonis proceribus Chmielnicii fides erat. Cur enim hoſtis Bialocerkuienſem ad tractanda foedera eligeret ciuitatem? niſi vt intercluſos proceres ſuorum immolarer ſanguini? An eius ſe crederent fidei, qui ipſos etiam laceſſere non ſuſtinuit manes? Variantibus deinde ſententiis, Kiſielius clamabat: non eſſe iam tempus certare otioſis ſuſpicioni-

cionibus, et conſultando dies noctesque inſomnes perdere: aut pacem ſtabiliendam, aut bellum habendum eſſe. Imminentis periculi vndique magnitudo interuallum non poſtulat. Quod reliquum eſt, parendum neceſſitati, deligendique ocus commiſſarii, quorum numerum augere, ipſe quoque non perhorreſceret. Et huic quidem ſententiae aliorum ceſſerunt vota, neque mora, quam diſſerre non licebat, abſque euidenti periculo; eligunt e medio Adamum Kiſiel, palatinum Kiouienſem, Georgium Lebowicz, palatinum Smolenſenſem. His aliquot adiunxerunt legiones ſecuritatis cauſa, vna cum quingentis deſultariis equitum, Dragonum vulgo. Hi ſoli Bialocerkuam ingreſſi ſunt. Caeteri retrogradum referre ad caſtra iuſſi.

1651
Kiſielii ſententia.

Deliguntur commiſſarii ad mutua tractanda foedera, Kiſielius et Lebowicz.

LIBRI III. CAPVT VI

SYNOPSIS

Kiſielius et Lebowicz Bialocerkuae tractant de pace, ibidemque ambo de vita periclitantur. Admonent Radiuiliuſque periculi. Quid ad haec Radiuilius? Quid Potocius? Quid miles? Potocius Kiſielio ſcribit. Redeunt Polonorum commiſſarii. Relatio Kiſielii de tractatu pacis, ac inſolentia Coſacorum Tartarorumque praeda. Potocii ad legatos Chmielnicii oratio. Lituenko reuertitur ad Chmielnicium. Potocii de Coſacis conſilium. Exercitus Poloni deſcriptio. Chmielnicius vicinitate Poloni exercitus turbatur.

Vix diſceſſerant Bialocerkuam Poloni Commiſſarii, cum ecce rumor a Chmielnicio ſubortus, ad ſimulationem magnarum virium compoſitus, trepidationem de ſubſecuta pace Polonis iniecit. Fiſta enim erat, quaſi Soltan Galga, germanus Chani, cum ſexaginta auxiliariis Tartarorum veniſſet milibus. Tertio deinde, poſtquam vicinam Bialocerkuam commiſſarii attigerant, die, peſſime ibidem a furioſa tractati plebe, de reditu ſuo ad caſtra iam prope deſperabant. Quibus enim rationibus perſuaderent furenti multitudini, ſe legatos et commiſſarios eſſe, quos vbique iuris gentium praerogatiua ſecuros reddit, communicatis itaque in vnum conſiliis, in quo tunc rerum et fortunae articulo verſarentur, Ianuſſio duci Radiuilio Lituana lingua ſecretis literis ſcripſerunt. Terrebat illos praecipue dilatus hucusque Chmielnicii Bialocerkuam aduentus.

Bialocerkuae tractant de pace, ibidemque ambo de vita periclitantur. Admonent Radiuiliuſque periculi.

Iamque epiſtola, quam commiſſarii ſcripſerant, in manus deuenerat Radiuili. Nemini dubium erat coniuratos male ſibi conſcios in commiſſariorum peccaturos capita, aut ſi forte mitius cum iisdem vellent agere, Conſtantinopolim eosdem remiſſuros, vel pro obſidibus detenturos, aut ad extremum ad conditiones genti Polono pudendas, vi et armis eosdem adaſturos, et ſic atrociori ſcelere extorque a republica poſſe, quae ſine ſcelere ipſis indulgere non poterant. Eadem ominabantur Potocius, Kalinouius, Radiuilius. Nec miles conuiſis in Potocium iaciendis parcus. Cur enim fidei Coſacorum, quae nulla eſt, praecipua credidit capita?

Quid ad haec Radiuilius, quid Potocius, quid miles,

Caeterum Potocius, omnem inuidiae molem in ſe inundaturam cernens, ſi infelicem exitum haberet negotium, arcanis notis ad Kiſielium ſcribit: Spirarene adhuc, vel certe morti vicinus eſſet, ſibi quantocius per aliquem fidum certa renuntiaret. Interin celer ad caſtra Polonorum aduolat nuntius: commiſſarios iam quidem in via eſſe referens, caeterum in Tartaros incidiſſe, ac cum iis congredi, orare proinde aliquot equitum turmas auxilio ſibi futuras. Haec dum ille inter anhelitus et ſuſpiria effudit, ocus Potocius milites equos conſcendere imperat, quanquam eius imperium celerior militis anteuertit alacritas. Vnde pene in momento incredibili celeritate ad decem circiter millia ex caſtris ſeſe effuderant, auxilio futuri commiſſariis, quos haud procul a caſtris incolumes et obuioſ salutarunt. Excepti a reliquis ſumma cum laetitia et amplexu, adeo vt quibusdam gaudii materies

Potocius Kiſielio ſcribit. Redeunt Poloni commiſſarii.

1651 teries etiam lacrimas eliquerit, Retulere, se quidem incolumes euasisse, caeterum omnem
Relatio Ki- suppellestem, aurea scilicet et argentea utensilia vasa, vestes, equos, tentoria et alia pre-
sicii de tra- tiosiora quaeque, pecuniam item, quae omnia medium excedebant millionem, in praedam
tatu pacis- cessisse Tartaris. Res eo deuenerat, ut nisi Chmielnicius, Wychowski, Gladki, Bohun,
et insolentia Cosaco- Rumetho, alique Cosacorum tribuni furenti interuenissent multitudini, quae nos conui-
rum, Tartarorumque rantur, actum procul dubio fuisset de nobis. Iam enim nos obsessos in arce tene-
praeda, bant Tartari permixti Russorum multitudini, iam toties impetum facientes expugnationem
moliebantur, quos, nobis spectantibus, ab oppugnatione nudo ense arcebant tribuni, haec
toties intonantes: ne vos, inquiunt, paucos occupet Poloni: nostro trunco corpore ipsius,
quos cernitis, pontem infernent, quam vos calcabunt. Addidere candorem Chromricii,
tribuni et praefecti Bialocerkienfis. Hic ubi insolitam lasciuientis populi conspexit auda-
ciam nostri misertus candoris, haud exiguum magnitudinem pulueris tormentarii globo-
rumque ostendit, ac Polonorum vsui esse permisit. Rara admodum in hoste virtus, nec
vllis vnquam satis depraeedicanda encomiis. Pacis condiciones quod attinet, his minime
repugnat Chmielnicius, tribus exceptis cassatisque. Numerus, inquit, excubantium pro
salute incolumitateque regis ac reipublicae ad viginti millia redigatur Cosacorum. Statua
Polono militi alibi prouinciarum, quam in Russiae ciuitatibus, assignet reipublica. Tar-
tarios quoque in Russia ab iisdem profligari Cosacis, sacrosancta vetant foedera, contracta-
que ab iniuicem amicitia. Caetera sancte obseruare atque inuiolata permanere iureiurando
sponder cum tribunis. Eadem repetebant Lituinenko et Gladki Cosacorum legati, qui
vna cum Polonorum aduenerant commissariis, quibusque in hunc modum respondit Po-
tocius:

Potocii ad
legatos
Chmielnicii
oratio,

Miror, inquit, cur tantillo facto commissum in rempublicam regiamque maiestatem
grauissimum perduellionis scelus diluere non possitis? Tartaros obscuram fecem et vap-
pam Asiatici populi, obuensis armis peltare veremini. At dictum scilicet illis vos excusat
sacramentum. Agite ergo fidem eis ut vultis; seruate, qui pridem vos sua deceperunt per-
fidia, insontes animas. Scio vos acturos aliquando poenitentiam spreti consilii mei. Ca-
eterum nobis profligandos relinquit. Persequar, ita me Deus, latrones, eosdemque in
vltimam pellam Asiam. Ciuitates vestras Russiae quod attinet, et speciatim Kiuuiam, Cze-
chrinum, Corlunum, Pereaslaiam, Czerkass, liberas ego illas a statione Poloni militis
bona fide spondeo, verbo imperatorio. Ad extremum de numero Cosacorum ad quindecim
millia redactorum, consenserunt Chmielniciani legati, Potocii moti facundia, moti et
lacrimis, quas inter loquendum dolor seni expresserat: modo quantocius Poloni ad stabi-
lienda haec iuramento foedera legerent duodecim alegatos, qui nomine regis ac reipubli-
cae, totiusque exercitus Poloni, pariterque Litvani, in loco campestri inter vtrumque
exercitum medio iurarent. Assensit haud grauatum pactae Cosacorum conditioni Potocius,
dilato in sequentem diem commissariorum congressu. Tali responso Lituinenko ad Chmiel-
nicium reuertitur. Gladki vero penes Potocium tantillum subsistere iussus in castris
remanfit.

Potocii de
Cosacis con-
siliium.

At Potocius dimisso Lituinenko totus in eo erat, ut Cosaci vna cum Chmielnicio
ad saniozem redirent mentem. Visum ergo illo ipso circa vesperam die, castra Polonorum
Lituanorumque Bialocerkiam versus, ubi tunc armatus degebat Chmielnicius, promouere.
Ibant duo magni exercitus, Polonorum in septuaginta quatuor, Lituanorum in quadraginta
diuisus agmina, per continuum spatium quindecim Italicorum milliarium, longe lateque
diffusus. Iamque in conspectum venerant vrbis, cum ecce a Chmielnicio literae illico tra-
duntur Potocio. Mirabatur ille, quidnam sibi tam propinqua vicinitas, tamque vicina pro-
pinquitas Poloni portenderet exercitus. Promissos a Potocio commissarios in momenta
expectare, adiecit et preces, ut tribunum sibi remitteret Potocius. Haud grauatum assen-
sit Potocius Chmielnicii precibus, neque mora multis donis affectum muneribusque onu-
stus dimittit Gladki, promisso in sequentem diem commissariorum aduentu, nominatus-
que a Potocio statim electus congressus locus, Asprifaxeus dictus, numerum quoque comi-
tantium commissarios securitatis causa, sexcentos non amplius parte ab vtraque nominauit
equites.

Chmielni-
cius vicini-
tate Poloni
exercitus
turbatur.

LIBRI III. CAPVT VII

SYNOPSIS

Potocius Polonos commissarios ad Cosacos dimittit. Chmielnicii legati veniunt ad
Potocium, eorumque postulata. Poloni a Cosacis decipiuntur. Inuestiua
Kisielii in Chmielnicium et Cosacos. Cosacorum responsum. Remittuntur
Potocio Poloni obsides. Potocius deliberat. Procerum Poloniae sensus. Po-
tocii conclusio. Polonorum castrorum ordo. Initium pugnae a Radiuilo. Po-
tocius Radiuilo dissuadet certamen. Radiuili rationes volentis certare. Vi-
ctoria de Cosacis a Radiuilo reportata. Potocius differt praelium. Radiuilus
persuadet Potocio certamen, sed frustra.

Auerfis itaque a sinistra suspicione animis omnium, surgente aurora Potocius eosdem
commissarios, qui Bialocerkuae cum Chmielnicio coeperunt tractare foedera, ad Potocium Po-
praestandum Cosacis iuramentum, nomine regis totiusque reipublicae dimittit, ad-
ditis praeterea et aliis, scilicet, qui duodenum augerent numerum ex voto Chmielnicii.
Polonis in hunc modum dimissis in castra Cosacorum, pariter ex castris Cosacorum Chmiel-
nicianos aduentantes legatos, in imperatorio excipiebat tentorio. Quod ubi primum Chmielnicii
Chmielniciani intravere legati, praemissa veneratione, nudis capitibus palam querebantur
legati ve-
tur, peccasse in foedera Polonos, scilicet qui pluribus, quam conuenerant, stipati cohori-
tibus venissent, tres deinde proponere condiciones pacis, nempe:

1651
Polonos com-
missarios ad
Cosacos di-
mittit.
Chmielnicii
legati ad Po-
tocium, eo-
rumque po-
stulata.

I. Si pactis Zborouianis subscriberent Poloni.

II. Si exercitus Poloni nunquam hybernarent in Russia.

III. Si Tartaros, Russiae libertatis custodes, nequaquam profligaret Po-
tocius.

Tum primum aduerterunt Poloni, simulationem duntaxat fuisse in Bialocerkuiensi Poloni a
ciuitate, ad decipiendum Potocium vanis promissis extractum, scilicet ut ex voluntate Cosacis de-
hostium procederet tempus, quo rebus interim Chmielnicius consulere suis, ac parva suo-
rum securitate incautos deleret Polonos. Obstupere certe Commissarii, attonitisque simi-
les, vix prae indignatione ferro abstinerunt, ubi similes a Chmielnicio propositas audiuere
pacis condiciones: ludibrio quoque se expositos vilissimis mancipiis aegre ferebant. Exaggera-
bat pathetice Kisielius, palatinus Kiuuiensis Chmielnicii malitiam et perfidiam. Non haec Inuestiua
fuisse cum illo tractata in ciuitate Bialocerkuiensi foedera, toto coelo illum ab optato aber-
rasse litore, desineret tandem fanaticus esse, quid ad extremum sibi polliceretur cum vni-
uerso exercitu? at spes scilicet Thraciae legionum vobis affulget. Ite ergo damnatae animae,
quibus lubet dissolute magis quam modeste viuere, sub tyranno, quam sub pio principe,
mancipiis potius, quam liberis. Aderit breui vindex Deus, qui vnico momento vestra ve-
lana euertet consilia.

Inuestiua
Kisielii in
Chmielni-
cium et Co-
sacos.

Ad ea Cosacorum legati identidem Palatino vnanimi respondebant voce, vnanimi Cosacorum
sensu: se non aliis instructos a Chmielnicio venisse mandatis. De transactione Bialocer-
kuiensi nihil penitus constare Zaporouiano Cosacorum exercitui. Ita illis Polonorum
commissariis, habenas ad sua castra verterunt Cosaci, quibus ocius digressis, redire sub
vesperam ad Polonorum castra duo obsides. Tyffe et Lubie, eo ipso die Cosacis in fidem
sacramenti a Polonis traditi. Eadem et illi referebant: Cosacos non posse reduci ad obe-
dientiam, nisi subscripta Zborouiensis pacificatione. Ita malignum sui Chmielnicii animum,
sub optata, ut fingebant, pacis larua latentem, abunde Polonis detexerunt Cosaci, quos serio
tunc de pace agere omnes existimauerunt. Potocius vero tot recentium malorum imagine
obrutus, quippe qui iam bello defunctum se esse, crediderat, iterum de dolo Cosacorum
liberat.

solli-

1651

Procerum
Poloniae
lenius.Potocii
conclusio.Polonorum
castrorum
ordo.Radiuili ra-
tiones vo-
lentis cer-
tare.Victoria de
Cosacis a
Radiuilo re-
portata.Potocius
differt prae-
lium.Radiuilus
persuadet
Potocio cer-
tamen, sed
frustra.

sollicitus, commissarios in secretum adhibet consilium, singulos consulens, quid facto opus in retam subita? Eadem enim nocte, opinione sua securos Polonos celerrime aggregandi statuerat Chmielnicius. Nouam de Polonis commentus victoriam, dolo et fraude vicisse securus: itaque oleam e longinquo ostentabat Potocio, contentus Polonorum numerum, mora, fame, raedio et crebris eruptionibus interim minuere. Omnium sensus fuit, non esse temere cedendum loco perfidis, cum habeat vices suas conditio mortalium, ut secunda ex aduersis et aduersa ex secundis nascantur. Mars, aiebant, communis et victum saepe erigit et affligit victorem. Infirmi quoque ingenii esse, lapsu aliquo summae rei diffidere, cum exiguis momentis subito inclipent omnia, quae in bello geruntur. Nunquam ostentata a Chmielnicio olea, adeo placeret Potocio, ut non caueret sibi interim serio, ac timeret sub ardentibus illius foliis saepe latere serpentem. Nemo enim celerius opprimitur, quam qui nihil timeret, et frequentissimum initium calamitatis securitas nimia est. Vitaret quidem periculosissima Cosacorum tela, quae illis suggerit desperatio, sed nec ideo inultum vaferimum relinqueret hostem, prope Cosacorum castra, Polonorum quoque metaret Potocius, se in hostium cruore ad talos usque pugnaturus et pro libertate morituros. Subiunxit ad haec Potocius: se quoque vitam, quam fato debebat, patriae pridem deuouisse scirent, annuere illorum sententiae libenterque subiturum extremum vitae discrimen, modo pusillanimitatem quoque et timorem in consilium non adhiberent ii, qui cor in lingua gerant, manibus interim demissis ac flaccidis: Thrales, qui ostentatoria duntaxat voce insultant, meticulosos conterunt, praeterea nihil. Neque mora sequenti mane castra Polonorum versus hostilem exercitum promouere imperat, animo vultuque commotior, tali ordine:

Dextrum cornu regebat IANVSIVS dux RADIVILVS, prouectus auditate gloriae princeps, nam et honori Lituanorum datum est, ut priores essent, qui ultimi venerant, siue id honori, siue potius, quod ibi maximum a Cosacis imminerebat periculum, cui recentem militem opponere expediebat. Laeuum MARTINVS KALINOVIVS, belli campestris dux. Medium corpus ipse moderabatur POTOCIVS. Eoque ordine aliquot horis confecto itinere, in conspectum venere Chmielnicii. Neque mora iustae pugnae initia libauit Radiuilus, celeriter in Cosacorum inuectus alam, quod aegerime tulit Potocius, multis rationibus persuadens Radiuilo, fatigatum itinere illo die militem, non posse adeo bene experiri aleam belli, sed vici rationes Potocii fiducia Radiuili, qui hostem iam aliquot fossas deferere coegerat. Addidit aduenisse opportunum ad pugnandum tempus, diem Sabbathi in honorem deiparae virginis sacrum: Ventum praeterea et solem iniquum Cosacis. Hic illos fulgore excoecabit, ille puluere et vi simul sua, pugnantium telis adimet impetum, nostris addet. Quid tandem senex metueret imperator, sibi ferendum relinqueret hostem. Anquit tandem Potocius, magis magisque coactus a Radiuilo, qui tunc feruidius, quam ex Potocii mandato, cum Litvano exercitu in hostem mero madentem inuehitur, quem in instanti secuta est palatini Podoliae legio. Aliquot horis durauit confictus in illa parte, agrorum ac vicorum interea laxis concessa populatione. Iamque Radiuilus non vincere modo, sed et frui certissima sperabat victoria, si Potocius toto Polono hostem aggredi voluisset exercitu. Sed ille nescio quas allegans rationes, illa die a pugna abstinuit. Interea Cosaci Tartarique, quorum aliquot penes Chmielnicium Chanus reliquerat millia, ad Chmielnicii amentes terrore confugere castra, qui a longe pugnae huius speculabatur exercitum. Radiuilus iam praelio victor, illorum carraginem, summum et inexpugnabile Russorum robur, celeritate tentare voluit, occupare enituit suorum Lituanorum virtute, illa die Chmielnici debellari posse affirmans, modo Potocius Polonum quoque promoueret exercitum. Sed frustra talia memorabat Potocio Radiuilus, proximam ille imminentem timebat noctem. Verebatur praeterea callidi hostis insidias, quas struere ille optime norat. Reuocauit itaque Radiuilus, faciliorem in crastinum promittens victoriam, nunc satis egisse, quod praelio victor existeret. Contra Radiuilus se non in patetis, ut Potocius, sed in Deo et armis spem habere aiebat, posse Cosacos debellari plusquam constaret, cur differat, inquit, Potocius non video, modo animose Polonorum promoueat ordines, actum est de Cosacis. Parcere autem perfidis, et post acceptum beneficium non minus quam ante nocituris extremae dementiae est. Absurdae istius elementiae breui illum poenitere suguror. Eadem et milites passim Potocio exprobrabant ad talia furdo.

665 * 720 665 * 720

LIBRI

LIBRI III. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Litterae Chmielnicii ad Potocium. Potocius respondet Chmielnicio. Chmielnicius adhuc tentat certamen cum Polonis. Cosaci a Polonis Lituanisque caeduntur. Chmielnicius iterum pacem offert Polonis, scribitque Kisielio. Cosaci Tartarique denuo tentant irruptionem in Polonorum castra. Legatio Cosacorum ad castra Polonorum. Propositiones Cosacorum. Responsum Potocii. Legati Cosacorum conuiuio excipiuntur a Potocio. Cosacorum Polonis exprobratio. Chmielnicius ipsemet in persona colloquium Potocii expetit. Annuat Potocius Chmielnicii postulato. Cosaci indignantur Chmielnicio colloquium Potocii expetenti. Chmielnicius Polonorum ingreditur castra. Eiusdem ad Potocium verba et responsum Potocii. Pacta subscribit Chmielnicius Potociusque.

Sequenti mane Chmielnicius Raytarowski, equiti Polono, apud se hucusque detento, 1652
litteras Potocio tradendas mandat, quarum haec summa: mirare se, asserens, quid-
nam in foedera peccassent Cosaci, aut quid sibi velit tam propinqua Polonorum sta-
tio, cuius plenior interpretationem desideraret. Quae promissa mea fuere, inquit, illa
abunde seruauit, Cosacos in officio hucusque detinui, non permittens illos hesternae luce
castris egredi, paucis exceptis laxis, Tartarisque peregrinis, ut fieri amat in magnis exerci-
tibus. Si candide agerent Poloni, nominarent commissarios ad mutua tractanda foedera,
se nec hucusque, dolo licet et astu toties a Potocio irritatum, ab optata pace alienum esse.
His literis respondere a Potocio rogatus Kisielius, haud mora in haec concepta verba scri-
bit Chmielnicio: Probe sibi constare Chmielnicium, arte et dolo velle circumuenire
Potocium: Cosacos nuper viliissima mancipia pro munere legatorum mandasse Chmielni-
cium: haecine promissa Bialocerkieuiae erant? ubi nulla de Zborouana pacificatione, nec Chmielni-
per somnium quidem mentio. Caeterum si bona fide pacem peteret, legatos deligeret, duae
horae non amplius in id sufficient.

Interes dum legati expectantur Chmielniciani circa meridiem incondita agrestium Chmielni-
Cosacorum multitudo castris sese effudit, una cum aliquot Tartarorum millibus. Diuisi-
cuius adhuc
tentat certa-
men cum
Polonis.
deinde in agmina Cosaci a fronte, Tartari a tergo, duce illorum Camachmet Murfa, Po-
lonorum castra adorti sunt. Resistebar illorum ferociae princeps Radiuilus aliquot horis
una cum Potocio. Sed illi tripartitis agminibus extrema audacia repetitis tormentorum
ictibus nihil de suo remittebant furore. Multi ex Polonorum gregariis militibus in illo
cecidere confictu, unico tantummodo ex nobilioribus, Nicolao Woronicz, pocillatore Ki-
iouienfi desiderato. Ita ad vespere usque hic hostilis durauit tumultus, Cosacis remulen-
tis in trophaeum Polono cedentibus militi.

Caeterum Chmielnicius haecenus medius dubiusque et quasi temporibus insidiatus,
huc atque illuc consilia flexerat, tum demum victus a fortuna Polona, Cosacorum conati-
bus suam auctoritatem obiecit, redire denuo iussit, appetente iam vespere, Raytarowski
ad Potocium. Addidit eidem ad Kisielium epistolam, qua se ille excusabat, omissos fuisse
aliquot articulos, sacrosanctam fidem Graecoscismaticam concernentes. Orare proinde,
haud aegre ferret Potocius, hanc tantillam moram, breui adfuturos legatos, qui foedera
subscriberent. Ita semper speciosa verbis, re inania ac subdola responsa dabat Chmielni-
cius, verba remittens chartis otiosa superbis. Nam nec sequenti die aderant expectati
Chmielniciani legati, imo vix illuxerat dies, cum ecce iterum in conspectum Poloni exer-
citus Tartari permixti Cosacis, magno numero pugnam deposcentes aderant. Polonos Cosaci Tar-
tarique de-
novo tentant
irruptionem
ea celeritate, qua venerant, pari quoque in diuersa sparsi, deinde fugam simulantes equos
egere.

Z

1651 egeret. Interim crassis nubibus obductum coelum copiosum toto illo die effuderat imbrem, qui pugnam et vna fugientes abstulit Cosacos.

Legatio Cosacorum ante Bialocerkuae instructi articulis, simul et Chmielnicii mandatis. Princeps huius legationis fuit Roman Kaleczin, qui dicere iussus, quid tandem adferret? pacem ne an bellum? pacem respondit ille, modo Potocius cum commissariis viginti milia Cosacorum pro rege et republica excubantium, quas moderaretur Chmielnicius, approbaret. Horum legiones, ut Vinniciae, Pereaslaviae, Czernichouiae, Bialocerkuae ac in vniuersum in omnibus regalibus bonis per vniuersam Russiam, stationes habeant, precatur vniuersus exercitus.

Responsum Potocii. Assensit haud grauatim Potocius propositis Chmielnicii conditionibus, dura enim castra Potocii vexabat fames. Trecenti pedites Germani illa nocte, pars, militari morbo, pars, inedia consumti erant, pestis promiscue grassabatur. Hinc Potocius extremum veritus naufragium, ne milite destitutus in Chmielnicianas iterum veniret manus et vincula, quaecumque primo oblatam libenter amplecti constituit stationem, quod facere solent periti naucleri tempestatem fugientes. Vnde enim nouus miles? vnde procuraretur annona in hostili et inimica terra? Quidquid enim et a tergo, et a fronte, et a latere erat, hostile fuit. Visum ergo Potocio oculis tribunum Polonum Zacwilichowski nomine, vna cum delegato Cosacorum ad Chmielnicium mandare, qui bona regalia, et speciatim Braclauiam, Vinniciam, Czernichouiamque a stationibus exciperet Cosacorum. Interim multiplices praeparantur epulae quanquam in summa vulgarium militum egestate, quo scilicet ex Cosacorum animis, omnem de fame Polonorum eraderent conceptam suspicionem. Cum iam inter epulas essent ex occasione huius belli, Roman Kaleczyn, princeps huius legationis, liberius cum Potocio identidem agebat. Turcam defendistis Poloni, nobis excursiones in Thraciam excitatis munitionibus interdixistis: merito nunc poenas luat insolens vestra respublica, quae se ipsam hoc ciuili bello multifariis confecit modis. Vel nunc saltem permitte Thraciae debellare tyrannum, Christiani nominis hostem. Annuentibus Polonis, Roman ab epulis summe contentus discessit. Responsum Chmielnicii illo instanti ad se missum, palam in secretiori consilio, Potocio commissariisque lecturus. Duos corrigendos articulos in iis literis Roman delegato transmissit. Chmielnicius priori nempe Potocii assenserat postulado, tempore tamen circumscripto, scilicet Polonus miles ad proximas calendas Decembris Braclausensi ac Czernichouensi abstinere palatinatibus. Deinde Czyrkassii ac Borowiez, bonis reipublicae, quae tunc adualitio modo a rege obtinuerat Potocius, Chmielnicio cederet.

Legati Cosacorum conuiuio excipiuntur a Potocio. Cosacorum exprobratio Polonis.

Iniquissimae reuera conditiones, quas si acceptassent Poloni, victores declarassent Cosacos, victos Polonos. Priori tamen conditioni assensum est, limitando tempus vno mense minus, nempe ad calendas Nouembris. Secundum quod attingeret punctum, se de bonis regalibus, absque regio et reipublicae expresso consensu disponere non poterat: sciret Chmielnicius. His parumper vtrinque iactatis, ille aëstus ac veluti procellae vis quaedam, poni coepit. Nam Chmielnicius, dubium cuiusnam instinctu, certe boni angeli ductu, quid demum in rempublicam peccauisset, hic primum aduertens, Lempiezki, tribunum Polonum, in suis castris hucusque derentum ire ad Potocium iubet, eique nuntiare, se paratum, si id per Potocium liceret, eundem praesente ac spectante toto Polono exercitu, venerari, nec non Radiuilum, Kalinouium, aliosque procures visitare, constituisse: insuper propria in persona iuramento confirmare ista suorum Cosacorum foedera, modo Potocius reciproce duos obsides viros illustres Zaporouiano tantillo tempore concrederet exercitui.

Chmielnicius ipsemet in persona colloquium Potocii expetit.

Annuit Potocius tam submissae Chmielnicii reuerentiae, nihilque moratus, duos obsides Cosacis transmittit, MARCVM SOBIESKI, Crafiostauensem gubernatorem et CHRISTOPHORVM POTOCKI subdapiferum magni ducatus Lituaniae, omnia vicissim iureiurando promittens Chmielnicio, quae ad eius spectabant securitatem.

Tum vero primarii Cosacorum indignari paulatim Chmielnicio coeperunt, rati infra maiestatem Chmielnicii fore, si vltro victor, ad pedes procideret victorum. Ille vero concordiam saepius reiterando tribunis, totos vltres iussit in medium proferri, prodigique

digique veterimum adustum vinum, multoque epityro praecipuos Cosacos excipiens, reliquos in excubias partiri et stationes obire iussit, se breui adfuturum pollicitus. Ita paucis vtrunque suorum animis pleno madentibus mero, postquam temulentis somnus irrepperat, Wychowski secretorum suorum participem secum assumto, comitante eundem Zacwilichowski veterano tribuno Polono, ad castra Polonorum progreditur Chmielnicius, quae medio circiter inde distabant milliari.

Mirum dictu, quanta sui fiducia, quanto et animo castra ingressus Chmielnicius, tabernaculum quoque imperatorum intrauerit Potocii, ibi vero orare misericordiam, non sine profusis lacrimis coepit. Cui Potocius haud cunctabundus respondit: Pridem se contumeliam, quam iniuste ab ipso ad Corfupum acceperat, Deo, religioni et patriae deuotum uisum, vindictam nunquam repetiturum, sancte iurare, cum coelitus accidisse videatur haec mea labe ac totius gentis clades. Satis esse, si tu iuramenti tui praestandi memor, qua fide, qua opera tua, admissum grauissimum in rempublicam diluas crimen. Dein ducem Radiuilum aliosque procures, vnumquemque suo ordine veneratus est. Ventum tandem ad pacta foedera, quae praekonem prope stantem recitare iussit Potocius, quibus praetertorum obliuio, turbarumque venia Russiae populis tribuebatur. Assensit omnibus Chmielnicius, vnicum addens, si Cyrkassii et Borowieze vltro sibi cederet Potocius: Quod vbi multis rationibus fieri non posse absque regio diplomate ac totius nobilitatis consensu illi ostensum est, tandem et ille a proposito superfedit. Tunc demum subscripti articuli, iureiurando ab vtrinque roborantur, quo facto Chmielnicius Potocius ad praeparatas inuitat epulas. Aderant et plerique Polonorum optimates,

1651 quum Potonorum expetenti.

Chmielnicius Polonorum ingreditur castra. Eiusdem ad Potocium verba et responsum Potocii.

Pacta subscribit Chmielnicius Potociusque.

LIBRI III. CAPVT IX

SYNOPSIS

Chmielnicii inter epulas cum Radiuilo sermones. Minae illius in Valachiae principem. Radiuili responsum. Poloni struunt insidias Chmielnicio, quas ille illudit praepropero discessu suo. Chmielnicius discedens filio Potocii phalera tum transmittit equum, ac per Wychowski hesternam excusat crapulam. Rex Polonus Borussiam intrat. Mors Annae Catharinae ducis Neoburgicae, regis Poloniae germanae sororis. Metus Polonorum de Tartaris. Potocii ad regem literae. Kisielii laus et encomium. Moritur Nicolaus Potocki. Eius vitae compendium.

Cum iam inter vefcendum essent Chmielnicius contracta fronte Radiuilum intuitus. Chmielnicius inter epulas Eqquid sibi vellent in castris Polonorum eius celsitudinis praesentia? interrogat, respondente Radiuilo, se cum exercitu Litano ad domandos rebelles venisse Cosacos, vna et foedifragum Chmielnicium. Cui ille: at maiores, inquit, celsitudinis vestrae, nunquam Zaporouianum laceffebant exercitum! Deinde occasione Valachici belli paulo rusticis verbis in Radiuilum debacchari coepit multa minatus Valachiae principi. Cur illius filio Minae in promissam sobolem despondere noller? valeat ille opulenta gaza, ego potentia: habeat immensam thesauros, ego immensas hominum myriades, quibus frutus eripiam, vel ex sinu patris promissam filiam: diripiam eius superbam gazam, profligabo foedifragum principem. Haec ille inter medios scyphos, vultu turbato animoque, identidem reperebat, Nemini dubium erat, quin haec infernalis bestia Radiuilum principem, tanquam principis Valachiae generum, immediate petere videbatur, neque vero impune hoc illi cessisset, nisi princeps tunc patriae tantillam concessisset iniuriam. Hinc ad procacia helluonis verba nihil aliud respondit, quam ut sciret Chmielnicius, paratum esse ad omnia quaeque aduersa Valachiae principis pectus, non illi sponsum, deesse populos, non consilia, quibus Chmielnicio resistere valeat. Interea ad solemnes epulas accesserunt foecundi calices, quibus continebantur regis salus, aliorumque primorum. Hos calices comitabantur reboantia in vtriusque castris tormenta, tum et longo ordine dispositi.

1651 dispositi ad hilaritatem tibicines, tum singuli singulos suo ordine exciperent haustus. Observandum est, non nisi ad solius regis nomen detecto capite stetisse Chmielnicum, dum interea singuli singula pocula Chmielnicio propinant. Ita factum quis crederet! Magnus Poloni struereuera procerum Poloniae contemptus. Interea dum Poloni remulenti varios de Chmielnicio tollendo miscerent sermones: ille veritus sui fatale prandium, remulento similis, sed ad omnia attentissimus, actis gratis Potocio, verso in vesperam die ad castra suorum equo consensu digreditur. Discedenti superbe phalerarum Thracium equum largitur Potocius, cui ille, ad quid ista, inquit, prodigalitas vestri Potocii, mene ille equo donat, cui ego trecentos dare paratus! nihilominus gratias habeo, vt duci, vt imperatori, vt amico.

Sequenti die summo mane, antequam mouerent exercitus, Wychowski, supremum ministrum consiliariumque suum, Chmielnicius ad Potocium expedit. Summa legationis haec fuit: Potocio valedicebat Chmielnicius, eiusque filio, gubernatori Camenecensi, phaleratum Turcicum reciproce transmiserat equum. Addidit, orare Chmielnicius, vt hesternam temulentiam suam Potocius vna cum Radiuilo excusarent. Cui princeps Radiuilus: nihil me mouet, inquit, hesterni Chmielnicii crapula, praeus semper eminus et cominus, nisi infra dignitatem meam esset, cum illo congregi. Eiusdem promptitudinis, eiusdemque animi porit esse Valachiae principem, parentem optimum.

Eo modo exacti sunt Russiae finibus Tartari, Poloniseque regno iam tertio vindicata libertas. Ita sub aerumnarum aquis, demersa iterum effloruit palma. Inde in varias milites rediere stationes, Potocio Polonium, Radiuilo Lituaniam, vicinamque Valchiam et Chmielnicio citeriorem repetente cum Cosacis Ukraïniam. Aetæ quoque sunt in vtrisque castris pro pace conclusa ac stabilita Deo exercituum solennes gratiarum actiones.

Rex Polonus Borussiam inuissit. Iisdem diebus, dum haec in Russia aguntur, Rex per aeris intemperiem, Var-
savia vna cum coniuge regina in Borussiam secundo Vistula flumine delatus, Thorunium,
Gedanum, Marieburgum, Elbingam, aliaque loca regalis Borussiae inuiserat, vbique ex-
ceptus magna pompa et laetis passim vocibus a nobilitate Borussiae ciuibusque, Breui ta-
men, ibidem commoratus, inclinante octobri mense regiam iterum sedem, Varsauiam,
repetit.

Mors Annae Catharinae ducis Neoburgicae, regis Poloniae germanae sororis. Nec multo post adest tristis ex Germania nuntius, qui regi de obitu retulit sororis ANNAE CATHARINAE CONSTANTIAE, collocatae ante annos novem in matrimonium principi palatino Rheni Neoburgico, PHILIPPO WILHELMO, Volsgangi Wilhelmi filio primogenito. Sterilis illa annorum novem et tringinta, Coloniae Agrippinae, nona Octobris huius anni, catarrho extincta. Piissima princeps, ac paulo post regio apparatu more ducum, serenissimae domus Bauaricae Düsseldorfii tumultata est. Eius gaze ingentis pretii, quae duorum millionum thalerorum imperialium excedebat summam, in Germaniam asportata, nunquam amplius in Polonia comparuit, summo cum dolore Polonorum.

Falsa fama Sparla quoque fama paulo post volabat per ora Polonorum, quasi ISLAM GEREE de Tartariis. Tartarorum Chanus, germanum suum, Nuradin Soltan, nec non Szefer Kazy Aga, Soltan Kazy Aga, et alios Agas, Beios, Murfas, cum quadraginta hominum milibus mense octobri in Poloniam ad Chmielnicium mandasset. Sed haec figmenta fuisse paulo post constitit, quanquam non deerant copiae literarum Chani, quas ego apud me retineo. Quin imo ipse Porocius mericulofus senex decima quarta ex statione Bielopolensi regi expresse in haec verba scribit:

Potocii ad regem literar. Aduenisse Chmielnicio Tartaricas suppetias post ista foedera vna cum germano Chani, cuius auxilio certo certius hic rebellis vel Maiestatis Vestrae iterum infestabit ditiores, vel certe vicinum aggredietur principatum. Ad extremum quanquam in neutra pecabit foedera, Tartarosque redire iusserit, at hi latrones saltem redeundo more gentis suae praedas agent. Quos an persequi, an tolerare reipublicae expediat a regia maiestate opporiet mandata. Haec quam vana fuerint, tempus aperuit. Nam Chmielnicius post scriptas aliquot Potocio literas, nihil amplius hostile volebat animo, nempe ubi palatinum Kiiouiensem, Polonorum armorum obsidem habuit in Russia. Is enim iam valedixerat aulae et mili-

1651
militiae, ac ea pacis occasione Bohufianam in vltiorem fecefferat Ruffiam. Nec latebat
Chmielnicius quanta Kifelius auctoritate pollebat in Polono fenatu. Cuius quot verba, Kifeli laus
tot arcana, notabant fapientiores, plane vt hic vnus toti illi fenatui praecepta gubernandi et et enco-
republicam adminiftrandi illa tempeftate dare potuiffet. Magnus reuera minifter, qui fi mium.
non in libero regno fub alio vixiffet monarcha, alter euaffiffet Richielius. Sed in republica,
vbi quot optimates, tot reguli, hi omnes rempublicam conftituunt ac pro arbitrio regunt,
quis fenfus viro ad omnia excelfa et ardua quaeque, fed in minori familia nato. Nunquam
dixit, quod non ita euenit, nunquam bene euenit, quod fine eius factum fuit confilio. Sed
de tanto heroe fufius fuo poftea loco. Interea Rex comitia Poloniae generalia in annum
fequentem millefimum feccentesimum quinquagefimum fecundum ordinibus Poloniae regni
et magni ducatus Lituaniae, ad diem vigefimam tertiam Ianuarii indixit. Quo fere tem-
pore fati legem impleuit NICOLAVS a Potock POTOCKI, fupremus regni Poloniae bello-
rum minifter. Longa illi per varios cafus militia, experientia et fagacitas, quanta magnum
imperatorem decent. Aduerfa paffim fortuna. Primis armorum rudimentis fub Carolo
Chodkiewicz, viro immortalis et plane ad aeternitatem nato, fupremo vtriusque gentis
Polonae et Lituanae ad Chocinum imperatore, meruerat. Sigismundo III, Vladislao IV,
et Ioan. Cafimiro, Poloniae regibus per omnia fidus. Ad extremum fumto chriftiano
viatico, fummatae pietatis fenfu exceffit. Vir animi ingens, rebus confultandis maturus,
gerendis proferus, fed infelix.

HISTORIARVM POLONIAE
AB EXCESSV VLADISLAI IV
POLONIAE SVECIAEQVE REGIS,
LIBER QVARTVS.

LIBRI IV. CAPVT I

SYNOPSIS

Puncta et postulata palatinatum Poloniae. Litis Radzieieuianae origo. Radzieieuius Varsaviam venit. Factum atrox in urbe regia Radzieieui iussu. Radzieieuius in ius vocatur. Decretum mareschalcale contra Radzieieuium. Radzieieuius ad supplicium toto regno quaeritur. Radzieieuii literae ad nobilitatem. Literae securitatis Radzieieui datae a palatino Cracouiensi. Radzieieuius Poloniae valedicit.

Ante exitum huius anni millesimi sexcentissimi quinquagesimi primi, comitiola provin-
ciarum in variis palatinatibus, sex ante generalem ordinum conventum haberi solita puncta et
hebdomadis, celebrabantur, quorum haec praecipua capita: postulata palatinatum

I. Commendabat equestris ordo regi totique senatui bene emeritos milites.

II. Clausi supremi bellorum ministri non amplius esset adualitia, vt hactenus. Arbitrium conferendi penes regem esset, more Gallis, Hispanis Germanisque usitato.

III. Bella offensiva ne Rex promoueret.

42

IV. Viginti

1632

IV. Viginti millium exercitum conscribendum in casum ingruentis periculi, concesserat equester ordo. Plura his addita, quae studio ego omitto, ne exteris pariant risum.

Origo litis
Radzieieui-
nae.

Exeunte anno orta est lis, maritum inter et uxorem, HIERONYMVM RADZIEI-
IEWSKI, Vicecancellarium regni, et ANNAM SLVSCZANKA defuncti Mareschalci viduam
confortem, quam paulo ante, ut dixi, in thori vitaeque sociam duxerat Radzieieuius.
Origo litis, aliquae nugae principio intercesserant, tandem ventum ad seria, dum mali-
gna mulier negotium serio promouet. Naeta siquidem gratiam principis, apud quem asy-
lum tunc procurauerat, fidem inuenit. Hinc malorum omnium fomes et origo bellicae
in tempus externi, summa speciosa occasio. Multis quidem modis fanaticam mulierem ad
pristinum amorem satagebat reducere Radzieieuius. Sed illa inuisa marito, inimica Rad-
zieieuiano nomini, nullos amores, nulla admittit oblectamenta, quaeque apud concordes
vincula caritatis, apud infensam mulierem incitamenta irarum, fuere. Tantum enim
in posterum haec immanis tygris conceperat virus aduersus maritum, ut nihil nisi de ma-
riti eiusque agitare fato. Adhibuit centurionem ad tutelam, militem ad sui praesidium,
quanquam in coenobio diuae Clarae sacrarum virginum secunda satis viueret. Documento
in posterum omnibus maritis et argumento, vxor irascens. Quanquam non ignoro eam
rem, vario tunc hominum sermone, fuisse disceptatam, hodieque in aulis optimatum, ac
politicorum confectibus, passim agitari. Radzieieuius ubi nullam spem pelliciendi foemi-
nam amoribus, bona quoque, vxoris iussu, milite occupari videt, ratus processisse iam vl-
tra terminos irarum lymphaticam mulierem, militum amicorumque subitam manum et
ipse legit. Pudor inde et miseratio Radzieieui. Nam in publicum emanauerant foedi-
tate squalescentes in eum articuli, ad nuntii apostolici tribunal, materia scilicet diuortii suffi-
cienter transmissa, quam tota deinde legit, et stupuit Polonia. Accendebat vesaniam mu-
lierem Tyfenhaußen quidam principis familiaris, procax lingua et miscere coetus aulica
dicacitate edoctus iuuenis, contumacia deinde et odiis in Radzieieuium palam hostis. Huic
accessit germanus frater magni ducatus Lituaniae thesaurarius, qui e Lituania Varsouiam
ad moestam accurrerat sororem. Nec multo post adulta iam hyeme initio comitiorum
Radzieieuius Varsouiam venit, numerosa Mozouiae stipatus nobilitate, inuitatus ad regi-
nam, venerabundus accessit, cuius opera regis et vxoris odia aliquando cessatura sibi polli-
cebatur. Interea callida mulier palatium ad vultulae ripam situm, quondam defuncti ma-
riti expensis extructum, denso milite vallat. Curiam quoque ad vallum sitam, peditum
phalangi germani fratris insidere iubet. Ita ubique materiam rixarum irarumque obicie-
bat Radzieieui, cuius famuli curiam, ab eius occupatam fratre, repetere conantes, clam
concupia nocte, districtis gladiis inuadunt, obuio caedunt, prostratos verberibus mitant,
tum conuulsos totoque laniatos corpore, ac quosdam exanimis, ante vallum victores
proiciunt. Clamor deinde atrocissimus oriebatur, qui ad aures usque peruenierat regis,
beneficio noctis. Luce demum, postquam dux et miles et causa et facta nocebantur, ac-
citus ad regem Mareschalcus, Lucas de Bnin Opalinski citare Radzieieuium ad suum impe-
rat tribunal. Tum fatalem exaggerant noctem, graue quaerebantur admissum crimen, si-
mul quantum dedecoris adierit maiestas regia, comitiorumque securitas, facunde misere-
tur. Attonito Mareschalco et in re tam graui plenaque periculi stupente, superuenit can-
cellarius et priuatim et publice Radzieieui hostis. Is non ad tribunal regium, sed ad
Mareschalci officium talia spectare referebat, scilicet penes quem in aula regia ius gladii
esset. Cur principi popularia in se cumulare odia. Assensit rex consilio cancellarii, ne-
que mora Lucae de Bnin Opalinski, aulae mareschalco imperat, Radzieieuium in ius voca-
ret eique per regni instigatorem crimen laesae maiestatis intentaret. Nempe qui ausu plus
quam temerario, ad latus regium, vim aliis inferre praesumerit, talibusque instructum
mandatis e regia dimittit. Mareschalcus gratiam regis hoc facto sibi pollicitus Radzieie-
uium per instigatorem regni Danielem Zytikiewicz ad tribunal suum vocat. Ad haec Rad-
zieieuius primum subridere, deinde ubi audit regem de consilii sententia sibi minas inten-
tare, Varsovia Petricouiam ubi regni tribunalis alterna sedes est 45), digreditur. Vix dis-
cesserat

Radzieie-
uius in ius
vocatur.

45) Nempe supremum regni tribunal, causas cum
ciuiles tum criminales, in secunda et vltima in-
stantia PETRICOVIAE iudicat omnes maioris

Poloniae, incipiendo die lunae post festum S.
Francisci, hoc est die septima Octobris, ubi ma-
reschalcus eligitur, deputatique iuramentum

cesserat, cum ecce eodem die, eadem hora, poena infamiae in centuriatis regni comitiis in
Radzieieuium lata est. Promulgatum Mareschalcale contra vicecancellarium decretum, in
haec concepta verba: „Quandoquidem ex inquisitionibus liquet, illustrissimam vicecancel-
lariam regni, et fratrem ipsius thesaurarium M. D. Lituaniae non promeruisse poenas cri-
minales, idcirco decernitur super ipsis sessio turris per spatium vnus anni et sex septimanarum,
iudicio praeter ea per duo millia florenorum exsoluent. Quoniam vero ex iisdem inquisi-
tionibus constat, illustriss. vicecancellarium regni modo guerriico curiam inuasisse, et aliquos
occidisse. Ideo iudicium S. R. Maiestatis mareschalcale mediante senatus consulto adinue-
nit, eundem poenas incurrisse criminales, videlicet poenam colli. Cui poenae quando-
quidem se subtraxit, condemnatur in lucro poenarum, legum videlicet, infamiae et pro-
scriptionis de regno Poloniae et additur ministerialis generalis ad publicandum. Neque
mora ipse Radzieieuius toto regno quaerebatur, ad supplicium ut infamis, ut perduellis,
Amicis eiusque familiaribus regio nomine imperatum, deferrent violatorem regiae mai-
estatis Radzieieuium, ni seueriora expectare mallent principis iussa. Factum est ad nutum
regium, et fere vna hora, ne dicam momento, tota illa aulicorum turba euauit, tanquam
pulsis et vmbra fuissent. Sensit tum primum nuditatem suam Radzieieuius, ubi se ab
amicis domesticis ac ministris vidit derelictum. Vnde tutiora securus, postquam aliquot
diebus Petricouiae, occultus in monasterio fratrum praedicatorum delitisset: neque ibi sibi
promittens securitatem, fama enim spargebat, immisos in illum fuisse percussores, clam
illo ipso noctis concubio, cum tanta res cunctationem non ferret, paucis salutatis conscen-
dit equum, duobus libertis ac tertio nobili secum vna assumtis, a quibus tamen fidelitatis
prius extorxit iuramentum. Itum in conceptum diu a se iter, ad Dominicum ducem Zas-
lauensem, palatinum Cracouensem, Vieuiorskam recta se coniecit. Antequam autem Pe-
triciouia pedem efferret, ordinibus regni Varsoviae congregatis in hunc modum scribit:

1632

Decretum
marchalcae
le contra
Radzieie-
uium.

Radzieie-
uius ad sup-
plicium toto
regno qua-
ritur.

Illustrissimi ac excellentissimi domini, fratres, obseruandissimi. Magna mole inui-
diae ab aemulis oppressus, qualem nullus vnquam cuius in hac patria expertus est, certe mihi literae ad
afflicto par nullus vnquam exiit, fidem Quiritum imploro, et ad vos tanquam ad vni-
cum libertatis nostrae asyllum, manum oculosque testes attollens in coelum, sanguine frater,
dignitate collega apello. Equidem afflicto et pene exanimi difficile est verba reperire, cum
non detur liberis lacrimis desinere casus. Obtritor patriam, quae mihi testis, testis illa nox
vltimam fuisset nouissima, in mea aula, mea in aede, publica securitate fretus, in oculis regiae
maiestatis, Domini mei clementissimi, rebus meis spoliatus, ac propriis debellatus armis,
adhuc per adinuationes humanas, tali decreto ad extremum condemnatus sum, quale
in libera republica, hominum nequaquam fert memoria. Absque delatore ego crimina-
liter iudicatus, pars altera ciuilitate in speciem tantum. Addita caedes, quae non compa-
ruit, obiectum crimen laesae maiestatis, quod non fuit eius fori, nec eius subsellii. Interim
ego omnibus spoliatus et capitis minor pro hoste patriae deputatus sum. Si prodicionis in
patriam, si violatae maiestatis arguor, vniuersa iudicet respublica, luam poenas tanti sceleris,
si condigne merui. Sin autem maleuolorum in me premor conspiratione, per amorem pa-
triae consulite legibus, porrigite afflicto dexteram atque afflicto et emeritum ex angustis
eripite ciuem. Suffragamini apud clementissimam regiam maiestatem, ne ad interitum
perdat fidem subditum ac humilem famulum. Expergiscimini fratres obseruandissimi pro-
ximus dum paries ardet, et mementote eadem vos aliquando mensura, quae mihi nunc
violenter euenere. Vnde inter publicas causas, meam quoque, haud priuatam dixerim, pro-
ponite aduersitatem. Vellem equidem publica voce in praesentia venerari confellum illustrissima-
rum ac excellentissimarum dominationum vestrarum, nisi me aliquot causae tribunalis hucusque
hic detinerent. Interim me ipsum, et oppressam in me innocentiam libertatemque, amori et

A a 2 fidei

praestant, finiendo die saturni ante diem do-
minicam palmarum. Idem, praefes, marc-
schalcus et deputati, causas minoris Poloniae iu-
dicant LVBLINI, incipiendo die lunae post fe-
stum paschalis. Praefes est ecclesiasticus, marc-
schalcus saecularis, deputati seu assessores sunt et
ecclesiastici et saeculares, hi ex senatorio atque
equestri maxime ordine, illi ex variis reuerendis
capitulis electi. Deputatorum saecularium nu-
merus LI, si omnia comitiola pro eligendis de-

putatis eam effectu celebrarentur. Quis autem
semper varia comitiola contradictione interue-
niente sine electione finiuntur deputatorum,
numerus assessorum, supremi regni tribunalis ra-
ro ultra triginta ascendit, computatis et eccle-
siasticis et saecularibus. Supremum tribunal
magis ducatus Lituaniae, Vilnae et Nouogro-
cii ius dicit. Singulis annis de nouo Marc-
schalci et deputati eliguntur. . . .

1652 fidei vestrae fraternae diligentissime commendo. Petricouiae vigesima tertia Ianuarii, millesimo sexcentesimo quinquagesimo secundo. Obsignatis literis diu secum expendit, cuius fidei legationem hanc concederet. Neminem habebat cuius consilio vteretur, ab omnibus desertus, tandem notae fidei famulo has literas deferendas Varšauiam tradit. Addit mandata, ubi, inquit, Varšauiam attigeris, sequenti die ordinum mareschalco has literas trade, meque Petricouiae responsum expectaturum affirma. Dimisso famulo, illa ipsa nocte, ut superius innui, citatis equis Vieuiorkam ad ducem Zaslauiensem perrexit Radzieiuius, ubi salutato duce, salutata eius coniuge cognata, non vltro gemitus tenens, deflebat fortunas suas, se nunquam ope, consilio, manu violasse fidem, nunquam regem remque publicam Polonorum offendisse, et tamen sub nimium cheu! credulo principe hanc publicam quaestio- nis infamiam commeruisse! Egone, inquit, inter inimicorum manus et ludibria funestissi- mo exitu, grata illis cadam victima? Si prodicionis in patriam, si violatae maiestatis arguor, vniuersa iudicet respublica, tanta crimina proprio ego eluam sanguine. Porrexerat deinde duci codicillos, quos ante aliquot dies ad ordines Varšauiam miserat, adiecit, securitatis suae causa rogare enixe ducem, ut iuxta Polonae gentis morem receptum, literas securita- tis, quas Treugas vocant, eidem qua palatinus Cracouiensis concederet. Annuit dux affli- cto cognato, neque mora literas illi securitatis extradi curauit, quarum hic tenor:

Vladislaus Dominicus, Dux Ostrog et Zaslaw, Comes in Tarnow, palatinus Cracouiensis, Luceorienſis Robcicensis etc. gubernator.

Significamus his literis nostris, quorum interest, vniuersis et singulis. Cum pu- blicae libertatis intersit, ut vnusquisque ciuium, ac praesertim insignis in republica prae- eminentiae vir in pace conseruatur, neue indignatione aliqua maiestatis supremae, in dis- crimen vitae ac fortunarum deueniat. Proinde nos habentes compertum illustrissimo at- que excellentissimo HIERONYMO in Radzieiowice RADZIEIOWSKI, procancellario regni, Lomzensi, Varcensi, Kozienicensi, Solecensi, Bielscensi, Kamionacensi etc. gu- bernatori, ex occasione certarum offensarum sacrae regiae maiestatis periculum imminere, illumque insuper absentem et inſcium, processu quodam inusitato in iudicio illustris ac ma- gnifici mareschalci curiae regni innodatum, et poenis quibusdam infamiae et aliis crimi- nalibus aggrauatum esse, ita ut his obſtantibus de se iustitiam dicere, et gratiam sacrae regiae maiestatis quaerere nequeat, nisi auctoritate nostra palatinali, cui id per leges regni impositum, subleuetur, eidem illustrissimo et excellentissimo procancellario regni, illiusque vniuersae familiae, literas securitatis, ad spatium duorum mensium adhaerendo legibus, Treugas nuncupatas ⁴⁶⁾ damus et concedimus, illumque vna cum bonis eius in fidem no- stram recipimus, ita ut ille sub beneficio literarum nostrarum libere et tuto vbique verſetur, innocentiam suam in his, in quibus se grauatum sentit, in iudicio tribunalitio demon- ſtret, de processuque eo et poenis super illo obtentis et de malo obento agat, experiatur, suamque innocentiam ibidem prosequatur. Interim gratiae regiae maiestatis reconciliari curet, eo tamen praecustodito, ut idem illustrissimus et excellentissimus procancellarius regni hisce literis nostris ad sui, bonorumque ac officii defensionem utatur et non abutatur, se- que pacate gerat, nemini damna inferat, easque literas nostras publicari et ad acta quae- uis porrigi quantocius curet, et iis vbique se tueatur, fide publica ad praemissa median- te. Datae Wiewiorcae, solita residentia nostra die 27 mensis Ianuarii, anno Domini 1652.

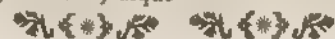
Radziei- uius Polo- niae valedi- cit.

Hisce literis obtentis Radzieiuius, condito testamento, non expectato ab ordini- bus responſo Poloniae valedixerat. Egit quantocius vecordem fama, qua vulgatum fuit, contemptui habitas ab ordinibus regni Radzieiuii fuisse literas. Volitabatque per Austriam et Sueciam, arma in Polonos, arma in regem poscens neque probis temperabat, ut in eius patet manifestatione, quem ego in tempore memorabo.

LIBRI

46) Treuga vel tregua, tregua, tregua etc. est scri- ptio regalis vel securitas, vnde treguare sedare, pacificare. Baldo l. r. D. de pactis: Treuga securitas praestita rebus et personis, discordia non- dum finita. Vox barbara vulgo a Germanico tregu, vel tregue deducitur vide glossarium ad scriptor, med. et infim. latinic.

Has literas securitatis treguae dictae, atque

LIBRI IV. CAPVT II

SYNOPSIS

Nascitur Poloniae princeps Carolus Ludouicus, et breui post extinguitur. Sermo de Poloniae principibus. Rex dignitates distribuit. Radzieiuius condemna- tur ut perduellis. Sermo de Radzieiuius. Minae a Radzieiuianis affectis contra regem in vulgus sparsae. Nobilitas commouetur contra regem occasio- ne Radzieiuii. Zamoyſcii oratio ad regem. Palatini Poſnaniensis ad regem literae. Rex quid palatini responderet literis. Milites quoque contra regem commouentur. Responſum a rege militibus datum.

Eiusdem anni initio, nempe calendis Ianuarii nascitur princeps Poloniae media die, illi 1652 cognomentum Caroli Ludouici inditum, breue solatium, nempe qui mensis suble- quentis die vigesima fatis concessit candens et florens lilium. Clament et dicant alii, magni periculi rem esse, in libera republica principem nasci, in Polonia certe maioris, prin- cipem mori, experientia docet. Hinc enim et despectus oritur in regem, qui liberos reli- cturus est nullos, scilicet sui in rempublicam amoris, testes et obsides. Et optimatibus in regem peccare facilius licet. Nam quis ille erit, qui decessoris iniurias vindictum ibit? Hinc fieri potest, si rex natura generosus, factionibus adhaec praeuſidus, opibusque prae- potens, ac nulla noua quæſtus familia in diuerſa animum agat, nec non de occupanda repu- blica, consilium aliquando ineat, et ut alter Caesar pro gloria et aeterna annalium pugnet memoria, iniuriam ſcepri sui vleſcens.

Interea rex officia regni variis in hunc modum distribuit. Castellaniatum Craco- uiensem primam, post regiam, dignitatem, STANISLAO WARSZYCKI, terrarum Malo- uiae palatino contulit, Palatinatum vero Masouiae ALBERTO WESSELI, Rozanensi, Ma- kouiensi et Tykocinensi gubernatori. Sunt, qui affirmant, oblatam fuisse Radzieiuius castellaniatum Cracouiensem, hac pacta conditione, ut vicecancellarii cederet munere, addita praeter ea et Lublinensis gubernatio, quae nouem aureorum excedit millia certi prouentus, quae omnia vni vicecancellariatus muneri ille posthabuit, quo deinde priuatus extitit ad vitae tempora. Rex non acceptatam a Radzieiuius, ut fama tulit, praefecturam Lublinen- sem, STANISLAO WITOWSKI, Sandomiriensi confert Castellano. Barensem quoque ROGVSŁAO RADZIŁO, Viſtensem Archimareschalco regni, GEORGIO comiti in Wiſ- niez generali Cracouiensi: Ostrensem ROGVSŁAO comiti in Leszno, supremo regni the- saurario, Bona quoque regalia Radzieiuii, ea tunc occasione, varias in partes et familias abiere. Reginae praefectura cessit Lomzensis. Mſczonow vero ciuitas, vna cum adia- centibus oppidis, quam iure feudi primo a ducibus Masouiae, deinde ab ipsis Poloniae re- gibus, ab annis fere C C Radzieiuiana obtinuerat familia, tum instigator regni Danieli Zytkiewicz velut in praedam cesserant. Multa praeter ea et alia regia bona variis concessa sunt, sed ego ad praesentia, a quibus tantillum digressus sum, redeo comitia.

Rex digni- tates distri- buit.

Rex distributis in hunc modum initio comitorum officiis, diu pensatae seuerita- tis consilium tandem exequi statuit in Radzieiuium, eumque ut perduellem damnatum offi- cio vicecancellariatus priuat. Neque mora secreto prius habito senatorum consilio, no- uum vicecancellarium dixit, STEPHANVM de Pilca KORYCINSKI, Oswiecimensis, Oyco- uiensem atque Volbramensem praefectum praeter spem, citra opinionem. Spem enim vt perduel- omnem amputabat inaudita in regno Polono vicecancellarii demotio. Opinione autem et lis. calculis omnium, si talis accidisset casus, debebatur haec dignitas Stanislae Kobierzycki, Gedanensi Castellano, viro literatissimo, ac bonarum artium maeccenati munificentissimo. Tum primum fremitus audiri coepit inter equestrem ordinem, aliis regias, aliis Radzieie- uianas tuentibus partes. Qui regis ruebantur partes, bene factum, aiebant, cum homine Radzieiuii. nimis elato, popularibusque studiis peruerſe instructo, regique vel ideo graui et moleſto. Alii acere in eo suspectabant ingenium, fluxam fidem, scito ac subdolo sermone, nec non in rebus euertendis admirabili quadam, hucusque sub felici Vladislao vſum felicitate; nec

Radziei- uius con- demnatur vt perduel- lis.

1652 non indefesso in omni ambitu labore. Obiiciebant praeter ea, ingentibus inimiciis illum fuisse infamem, industriam eius similem Catilinae, qua peruersus usus, odio publico, equestrem ordinem ab innocuo alienauit principe. Nec deerant, qui vni Radzieieui, turpem Polonorum Pilauicensem fugam adscribere, Abalienationem quoque militum ordinumque, a rege ad Berefteciam illius fuisse moliminis, aliqui tunc iureiurando fatebantur. Haec illi. Contra qui Radzieieuias tuebantur partes: Radzieieuium eius fuisse, aiebant, sanguinis, eiusque in regno praerogatiuae ac clientelae, ut contemni non debuerit. Iter aulae medium semper illum tenuisse, omniaque et fortunam et famam et fidem ad extremum retinuisse. Immenae facultates, animus generosus, industria et felicitas in rebus gerendis monstrant, quantus et qualis fuerit. Ingentibus quoque inimiciis superstes, vius est qualis esset futurus, subiectum regnantibus vltimum: traxisset procul dubio popularibus studiis in partes principis, ut alter Minseius, vicecancellarius regni sub Sigismundo III, multorum ducum et fere totius nobilitatis alienatum a principe animum. Quanto fauore polluerit equestri ordinis, tribunitia luculenter subscribunt miracula. Haec et tanta in regem et rempublicam cum habuerit tantus vir merita, cur inaudita poena, sine comitiis, inconsulto equestri ordine, absque omnium scitu iudicatus et condemnatus sit? Nec deerant minae, excessisse nunc quidem Radzieieuium, sed cum fulmine breui posse redire. Haec illi, qui a Radzieieui stabant. Ita varii tunc de Radzieieui varios (pargebant sermones, quidam eum infamabant, quidam palam ad sidera coram principe euehebant.

Nobilitas commouetur contra regem occasione Radzieieuii. Zamoyseii oratio ad regem. Vna tamen omnibus Polonis vox fuit, subuerteret potius iura rex, quam custodes eorum amoueret. Imo paulo vehementius, quam necesse erat, Alexander Zamoyseius, gladifer Stradiensis, ordinum tunc Marechalculus, mentione iniecit, de Radzieieui, ante regium thronum totumque augustum senatum, in haec verba prorupit: Meminerit maiestas Vestra in Polona republica et apud Polonos legem non regem imperare: Radzieieuium non vindico ut infamem, aut oppressam in eo ruseor innocentiam, libertatemque Poloniam. Audax reuera sermo, insolens oratio, violenta et temeraria verba, coram rege, coram senatu.

Excanduit rex, miratus se caedi ab eo, quem nunquam laeserat, et proritari, quem nunquam offenderat; memor innatae sibi Jagellonum Austriacorumque clementiae, incautum voto suo hominem, reumque maiestatis, exemplo magni principis absoluit, quem nihilominus prudens senatus damnandum in se suscepit, documento posteris. Amari a se regem, regiamque dignitatem non odisse. Supplicii tormentique loco, ultra tortorem eius conscientiam, satis visum est optimatibus ipsique regi, si errorem agnoscens palam deprecaretur culpam Zamoyseius, vti factum est subsequenti die. Zamoyseii temeraria, ut tunc multi putabant, verba, subsequuta sunt iisdem diebus Christophori de Bnin Opalinski, Posnaniensis palatini, maiorisque Poloniae primarii senatoris perplexae, ac miro politicorum artificio concinnae ad regem scriptae literae. Iis quaestus est, paucorum inuidia, ac quorundam aulicorum scelere, labefactari suam integritatem, violari libertatem in se Poloniam, coerceri vota senatoria, eoque iam redactam rempublicam, ut potius seruis, regumque suorum mancipium esset quam libera, attonito orbe vniuerso. Olim gloriabatur neminem Polonum fuisse, qui non esset liber, nunc contra, se ad aulam regiamque maiestatem, ut Rocossianorum 47) ducem, ut pacatae reipublicae conuulsorem, ut motus ciuilis buccinatorem, ut maioris Poloniae nobilitatis antesignanum delatum esse. Adeo, quisquis ad libertatem, leges patrias proclamat, apud maiestatem vestram illico pro rebus et perduelle audit. Optarem equidem aeternis temporibus proscriptam esse in nostro regno secessionem

47) Rocossiani appellantur illi in Polonia nobiles, qui, licet alligati obsequio principis, relictis eo, ad communem concurrentis nobilitatis coetum poenis grauioribus obligantur, ut ait PIASECIVS in Cliron. p. 69. Hoc vero nomen ROCOSZ, petrum est ab Hungaris, ut scribit STANISLAVS LVBIENSKI in vita Matthiae Pstrocomi, episcopi Vladislauensis et regni cancellarii p. 423. Nam Hungari conuentus suos

ita appellauerunt a villa quadam cis Pestum, ubi in patentibus campis conuenire solebant, recto Varseuicio lib. I de opt. statu libertatis p. 70. Vite Hartknochium de republica Polonica edit. Lips. p. 82. Quam multa mala seditiones sic dictae Rocossianae reipublicae Polonae intulere, historia testatur. In lingua Polona nunc verbum ROCOSZ, rebellionem et tumultum significat.

1652 nem optimatum, equestrique ordinis a rege suo, sed haec felicitas voueri potest patriae, non expectari. Videt equestris ordo laniatum totum reipublicae corpus, conuulsas leges, senatum auctoritate spoliatum, paupertatem populo imperatam, dissipatos Russiae optimates, nobilitatem bello exhaustam, pacem terra profligatam. Addo consummatum iam fuisse ad Berefteciam cum Cosacis bellum, nisi Maiestas Vestra, sanis nobilitatis conaribus auctoritatem suam regiam opposuisset. Haec et plura mala non ego solus, sed vniuersa ingemiscit Polonia, lamentatur equestris ordo, cecidisse libertatem et vna rempublicam. Proinde monere regem pro candore et conscientia sua, pro voto amantis patriam filii, ne rempublicam, cuius pater est, laceret ac pessumdet: quoniam imo illatum mortiferum eidem vulnus, qua arte qua consilio sanet. Haec summa palatini literarum.

Rex peritissimus regnandi, omnia in tempus dissimulans, proprio palatini literis Rex quid rescribit caractere. Se gratus habere pro impendentium malorum cautela, curatum palatini respondet literis.

Addidit metum pectori regio nuntius castrensis, barbarum tunc aliquid ab exercitu offerens. Nam mortuo Porocio muratus Kalinoui licentiam barbarum, et ut creditum, palatinus cognatus, exercitui ostendebat. Eadem enim et exercitus a rege petiit, quae et palatinus. Addidit infelicitatem regni sub rege Casimiro, cuius nomen infaustum semper extitit Polonis, angustias stipendii, duritiam belli, Vacantium sortes expetebant. Deinde tricensa stipendia, dono sibi a rege ad Berefteciam promissa, ocuis reddi, postulabant, nisi millos rex vellet milites vna ex exercitum.

Ad haec: rex omnia exercitui pollicitus, Kalinoui supremo tunc bellorum ministro scribit. Diuideret copias exercitus trifariam, pars trans Borythenem hybernaret, ad Lituaniae fines, pars altera ad confinia Chmielnicii, ipse cum robore exercitus, haud bus datum. Exercitui omnia nomine regis sponderet, illorum partes tuere se velle in comitiis, quae tunc nullo exitu celebrabantur. Ita factum. Kalinoui exercitum trifariam diuidit, quo diuiso et iurgia et clamores et praemia militum cessare in vanum.

LIBRI IV. CAPVT III

SYNOPSIS

Kisielii literae ad regem. Rex nobilitati literas Kisielii communicat. Quid ad haec ordines? Rex a toto culpatur senatu. Quid respondet ad obiecta. Ioannes Radiuilius comitia soluit. Moschorum legati Polonorum regi gratulantur victoriam de Cosacis obtentam. Rex consulit senatum super literis Chmielnicii, suorum caedem exaggerantis. Cancellarii votum. Alii senatores voto subscribunt cancellarii. Cancellarius Chmielnicio scribit. Chmielnicius commissionem acceptat Polonorum. Quaeritur de violata a Polonis pace. Quid ad obiecta Cosacorum respondent Poloni. Commissionis exitus nullus.

Interim consultant per eos dies regi Kisielius significabat, turbari iterum res Russiae, Kisielii literae ad regem. Chmielnicius germanum Chani, Sultan Muradia cum triginta Tartarorum millibus in dies opperiri.

Multum tum sollicitudinis regi, transmissae Kisielii attulerunt literae. Quippe hyeme iam adulta Polonorum legiones, aliae in hyberna missae, quaedam iussu regio ultra Borythenem progressae, tarde reuocari, si hostis adesset, poterant. Ergo ordinibus regni Rex nobilitati literas Kisielii legendas tradit. Ad haec ordines inculcare regem, nobilitatem cunctatione Kisielii communicat. Cosacos Tartarosque deleri potuisse ad Berefteciam et regem obtinuisse conaribus nobilitatis. Validum Polonorum exercitum, centum et amplius milium, in nihilum reductum. Ire regem ipsum debuisse in citiorem Russiam cum victore exercitu, cessuris Kisielii ordinibus.

1652 Rex a toto culpatur se-
naru.
Quid re-
spondet ad
obiecta.

haud dubio Cosacis, si principem vidissent. Immotus ad eos sermones rex, per priuatos et familiares dictis maleuolorum respondebat: Se promptum fuisse persequi victoriam, sed cur vltiori profectioni tota contradixit nobilitas? teste cancellario Lubomierscio, quorum fidem imploro et exquiro. Num mea defuit voluntas? num preces deerant? Incutere potius nobilitatem; vosque metipsum desides, et parum memores famae, et nominis Poloni. Ita mutuis diffidiis regem inter et optimates elabebatur tempus consulendi, ita hyems non saluberrimis, sed plerumque vanis absunta est et elusa ordinum altercantibus. Haud tamen trans Borysthenem vacante Polono milite ab armorum exercitio, quod exercitium tumultum ego potius dixerim. Nam res vltra iurgia paucorumque caedem non processit, exaggerante licet Chmielnicio vehemenissime coram rege et republica suorum innocuam caedem, iisdem diebus patratam. Interea Ioannes dux Radiulius, qui tunc praefens Varlauiam aderat, priuatam vlturus, vt solent procures, publice iniuriam, vel certe e palatini Posnaniensis voto, comitia per quandam familiarem Lituanum contradicteorem soluit, eludens Polonorum immanes sumtus.

Moschorum legati Polo-
norum regi
gratulantur
victoriam
de Cosacis
obtentam.

Sub finem quoque Martii venere Varlauiam magni Moschouiae ducis legati, Georgius Alexewicz, Delga, Ruczka, ac Federo Wolkonski. Horum legationis summa fuit, gratulandi Polonis ad Berefteciam de Cosacis obtentam victoriam. Quamquam haec fera Moschorum gratulatio, honesta in Polonum exercitum animaduersio fuit.

Rex consultat
tione, rex senatusconsultum in
ordinem legit, responsurus
litteris Chmielnicii suorum
senarum su-
per litteris
Chmielnicii
caedem suo-
rum exag-
gerantis.

Solutis comitiis ac legatis Moschorum gratiis actis pro vicini principis congratulatione, rex senatusconsultum in ordinem legit, responsurus litteris Chmielnicii suorum senarum suorum caedem exaggerantis fluxamque insuper regiam inculantis fidem.

Variantibus senatorum sententiis cancellarius opportunum regi suggerit consilium. Artem Cosacorum arte eludendo Polona, dolumque dolo obiectans, commissionem cognoscendi criminis, regia maiestas litteris ad Chmielniciu scriptis, parte ab vtraque declararet, nominatis insuper commissariis, interim iterato mandato militi Polono imperandum, ne furiae cedat Cosacorum vel latum vnguem, neue fortunatas Borysthenis deferat stationes, aut rei bene gerendae cum Cosacis omittat occasiones, breui auxilios affuturos socios, vna cum Kalinouio. Consilium cancellarii probauere caeteri senatores. Neque mora Chmielnicio cancellarius scribit: Dolere non minus regiam maiestatem, quam ipsam rempublicam, post ista foedera, sanctam fidem excitos nuper tumultus in vtroque exercitu, quorum feriam inquisitionem auctoresque criminis, palatinus Kiiouiensis, vna cum Michaele Ahlah, Hieronymo Zawisza, et Ioan. Machowski commissariis a rege et republica destinatis, inquirere. Monere praeter ea Chmielniciu, vt in violatores quoque pacis publicae, ac totius regni tranquillitatis hostes, Cosacos, si forte primi peccauere, exemplo palatini, ipse quoque animaduerneret, turbatoresque puniat, ac in posterum saeuientes compescat.

Alii senato-
res voto
subscribant
cancellarii.
Cancellaria
Chmielnicio
scribit.

Neque Chmielnicius, semper fallere doctus, commissionem aspernatus est, cuius vicariam personam ibidem Antonius tribunus sustinuit. Eius autem commissionis exitus nullus, Chmielnicio, Polonos, de violata pace, de ruptis sanctis foederibus, de progressu exercitus trans Borysthenem, de inuasionem popularium ac desolatione omnium, inculante. Addidit Cosacorum legiones aliquot domi suae securas, incidisse in Polonorum trans Borysthenem errantia agmina, ac ex improviso pugnas. Contra Poloni Chmielnicianos incutantes. Perita a Tartaris obiectabant auxilia, sollicitatos ad socia arma vicinos principes, missos Byzantium illorum legatos, connubia inscio rege et republica tentata, conuitia in regem, Polonosque palam iactata. Ita dum vtraque pars suorum reos conquirat, neutra inuenit, data tamen in speciem culpa Simoni cuidam tribuno Cosacorum, qui dum ab Antonio ad Chmielniciu appellat tribunal, ab eodem paulo post non modo, vt reus, absoluitur, sed, vt egregius miles, baltheo donatur. Hac arte illudum est Polonis commissariis, qui prolixis Antonio actis gratiis Varlauiam reuersi sunt.

Chmielnici-
us com-
missionem
acceptat Po-
lonorum.
Quaeritur
de violata a
Polonis
pace.
Quid ad ob-
iecta Cosacorum re-
spondent
Poloni.
Commissio-
nis exitus
nullus.

Neque Chmielnicius, semper fallere doctus, commissionem aspernatus est, cuius vicariam personam ibidem Antonius tribunus sustinuit. Eius autem commissionis exitus nullus, Chmielnicio, Polonos, de violata pace, de ruptis sanctis foederibus, de progressu exercitus trans Borysthenem, de inuasionem popularium ac desolatione omnium, inculante. Addidit Cosacorum legiones aliquot domi suae securas, incidisse in Polonorum trans Borysthenem errantia agmina, ac ex improviso pugnas. Contra Poloni Chmielnicianos incutantes. Perita a Tartaris obiectabant auxilia, sollicitatos ad socia arma vicinos principes, missos Byzantium illorum legatos, connubia inscio rege et republica tentata, conuitia in regem, Polonosque palam iactata. Ita dum vtraque pars suorum reos conquirat, neutra inuenit, data tamen in speciem culpa Simoni cuidam tribuno Cosacorum, qui dum ab Antonio ad Chmielniciu appellat tribunal, ab eodem paulo post non modo, vt reus, absoluitur, sed, vt egregius miles, baltheo donatur. Hac arte illudum est Polonis commissariis, qui prolixis Antonio actis gratiis Varlauiam reuersi sunt.

LIBRI IV. CAPVT IV

SYNOPSIS

Astrologi varia praedicunt mala Poloniae imminetia, Pests Cracouiae maxima. Rex in Borussia abire cogitat. Breuis de Borussia sermo. Chmielnicius matrimonium tractat pro filio cum Valachiae principis filia. Quid ad haec Valachiae princeps? Chmielnicius dubio palatini Valachiae responso non contentus. Mittit in Valachiam armatum filium. Palatinus Valachiae regi Polono scribit. Valachiae principi respondet rex. Literae Chmielnicii ad Kalinouiu. Quid Kalinouius ad literas Chmielnicii. Kalinouius ad Battow castra Polona opponit Chmielnicii filio aduentanti. De castris Kalinouii Przyemscii sensus, aliorumque militum. Pertinacia Kalinouii. Referunt Kalinouio exploratores de aduentu hostili certiora. Prima pugna Tartaros et Polonos inter. Diffugiunt Tartari. Polonorum alacritas et animus. Timothei Chmielnicii aduentus.

Nec deerant huius anni principio decora Chaldaica vaticinantium ingenia, Nicolai Zorauii celeberrimi Cracouiensis academiae mathematici, ac Stephani Furmani, qui magnas hoc anno Poloniae reipublicae praedixerant calamitates, cum coeli aspectus nihil mitius promitteret. Superiores planetae vna cum Sole et Mercurio in ariete concurrerant, rebaat praefaga malorum sidera, ruinam stragemque haud dubiam Poloniae portendentia. Quae quidem dicta scriptaque, variis risui fuere, sed haec omnia vera postmodum fuisse tempus aperuit. Nam Cracouia vrbs Poloniae metropolis, fere illo ipso tempore peste afflata, toto biennio mansit infecta, adeo vt quos hostilis longinquos non absumpsit gladius, mala Dea ad quadraginta circiter millia viriusque sexus hominum secum duxerit in triumphum.

Absoluta in hunc modum, vt superius dixi, Cosacorum commissione videbatur Polonis aureum iterum rediisse saeculum, cum iam ad Fanum album celsisset ferreum. Eadem et rex ominabatur. Hinc iam non amplius de Marte cogitanti, in mentem regiam occurrebant Borussia lustrare arua. Est autem Borussia Germaniae portio perexigua, caeterum toto septentrione prouinciarum vberima, quae ante annos CCXLV, caesis ad Grunwaldum crucigerorum copiis, debellato Vlrico, magno eorum magistro cum trecentis commendatoribus, vt eorum temporum referunt annales, Vladislai primi Iagellonis Poloniae regis abhinc adorauit purpuram, quamvis reclamante Sigismundo Caesare, qui illam prouinciā Romanæ non Polonae debere affirmabat imperio. Sed de hac prouincia paulo inferius in tempore memorabo. Redeo ad regiam in Borussia profectionem, cui dies nona Maii assignata erat. Ita dum rex totaque aula, Pruthenicae inhaeret amoenitati, Chmielnicius diu ante meditados hymenaeos cum Valachiae principis filia ROSANDA, id nomen puellae erat, palam pro filio suo Timotheo tractat per legatos, antiquissimo iam more principibus recepto. Audax et arduum videbatur principi Chmielnicii postulatam, cui minae quoque, vt armatum decebant, adiectae erant. Prudenti igitur Kutnaricii, sui familiaris, vsus consilio, legatis Chmielnicii spem dubiam facit, ad extremum Chmielnicius matrimonium tractat pro filio cum Valachiae principis filia.

48) Et nunc etiam prudentioribus risui esse debet ista astrologorum Zorauii Furmanique vaticinatio, qui imminentes Poloniae calamitates facillime praedicere potuerunt, statum Poloniae, non sidera, considerando. Rudauicio, qui in mathematicis, astronomiae et physicae ignorantia verfabatur, eiusmodi quidem vaticinationibus imponi potuit, non autem emunctioris nasi erudit. Si certa siderum coniunctio mala praefagire debeat, cur illo tempore ea tantum de Polonia et

non etiam de vicina Moschouia vel Hungaria fuit interpretata? Credo ego, istos astrologos considerando sidera, militem in iisdem depictum Poloniam vidisse, quod omnino magnum fuit argumentum, siderum eam coniunctionem ad Poloniam tantum pertinere. Expertus ego non centies sum, qui iuuenis multum temporis nimium curiosus cum astrologia et chiromantia perdidit, me nugas didicisse.

1652
Quid ad
haec Vala-
chiae prin-
ceps.
Chmielni-
cius dubio
palatini re-
sponso non
contentus.
Mittit in
Valachiam
armatum fi-
lium.
Palatinus
Valachiae
regi Polo-
niae scribit.

Valachiae
principi re-
spondet rex.

Litterae
Chmielnici
ad Kalino-
uium.

Quid Kali-
nouius ad li-
teras Chmiel-
nicii.
Kalinouius
ad Batow ca-
stra Polona
opponit
Chmielnici
filio aduen-
tanti.
De castris
Kalinouii
Przyiemski
sensu alio-
rumque mi-
litum.

mum illis aliquid certi extorquentibus, tantae molis negotium in sequentem differt annum, caufatus immaturam aetatem filiae suae, spe autem intra animum fretus, multa rebelli impedimenta interiectum iri, quae eius insanam refrenarent mentem. Sed Chmielnicius hanc ipsam moram, sui ludificationem dictans, totus furis agitatus in palatinum, ire in Valachiam armatum Timotheum filium suum ocius iubet vna cum Tartaris, quos haud ita pridem Karasbey dux, viginti in Russiam duxerat millia. Parentis mandata dicto citius exequitur filius pugnaturus alacriter pro thoro et sponsa, vel si arma votis eius non respondeant, eandem saltem auecturus in Colchidem suam, Iasonis exemplo.

Nec fugiebat Valachiae principem, quantam molem malorum strueret illi omnium artifex Chmielnicius. Vnde haud mora Kalinouium ducem belli de imminente per Kutnar-seium edocet periculo. Regi quoque per eundem in haec verba, quae dolor expresserat, moestus ac totus desperatus scribit: Non fugere maiestatem serenissimam, quam ad pudentas sceptri mei conditiones ante duos circiter annos adegerit me Chmielnicius, maiestatis Vestrae rebellis. Eheu! nimium felix et insolens, nunc promissa repetit, filiamque senectutis meae vnicum solatium, dari filio suo Timotheo in coniugem petit, nisi fecero mandatis eius satis, arma minitatur, iamque strepitum hostilium eius armorum exploratores mei mihi referunt, quorum dux et caput Timotheus cum Karasbey Tartaro sunt. Hic nequam filius cum Tartaro asseda duce, haec praecipua in mandatis habet: me viuo, vel mortuo, ut habeat filiam meam, quam violenter mactato patre rapiat, dictans suam seruam et mancipium esse, cuius scilicet patrem ante annos duos sicariis armis ad nefandum adegit connubium, stipulatamque fidem de principatu Valachiae, cuius fidei esset, postea se deliberaturum. Haec se significare pro sua in rempublicam fide, pro principis securitate, pro Polonorum voto, orareque eximie, ne liberum transitum in Valachiam permetteret, Cosacis foederatisque Tartaris Kalinouius. Imo videre sibi e republica expedire, adoriri transeuntes incautos nihilque timentes. Satis Cosacos peccasse in foedera Poloni regis, qui me sub alis degentem aquilae Polonae iniusto bello lacessere non desinant: quasi vero non tangat corpus, peritissimum licet chirurgus, dum membrum ab eodem auellit. Haec summa litterarum Valachiae principis. Literis palatini respondit rex Poloniae: Vanum rumorem esse de Chmielnicio Valachiam inuadente vel occupante, quam prouinciam ipse nouit optime, Ottomanicis subesse fascibus, cuius ille patrocinium perquam auide expetit. Veriora referre Polonos exploratores, qui illam malorum nubem Poloniae regno imminere nuntiant, tantumque fidei adstruant, vel se ab itinere Borussiae iam iam abiturientem renocarent. Has litteras in manus deuenisse Chmielnicii, ex eo constat, quod iisdem diebus exaratas ad Kalinouium misisset litteras in haec conceptas verba:

Chmielnicius Kalinouio, dux duci, Cosacus Polono, salutem dicit. Nolo latere Excellentiam Vestram, insolentem filium meum Timotheum, coacta aliquot millium manu, ad nuptias et hymenaeum Valachiae principis palatini filiae properare. Monere proinde Kalinouium, ut, si consulere rebus Polonis vellet, pedetentim Poloniam versus signa moueret, planum transitum Valachiam versus, quem Kalinouius infederat, relinquendo filio, qui iuuenili actus ferocia forte in Kalinouii capite, prima iaciet militaris fortunae suae fundamenta.

Risit Kalinouius fallacias Chmielnicii, inglorium reputans genti Polonae, sibi que vt imperatori, infami ac rebelli paruisse Cosaco. Igitur omitta cunctatione, congregi acie parat, viginti millium armorum praesidio fretus. Deligit quoque locum Batow nuncupatum, arctis faucibus et a tergo sylua clausum. Hunc ipsum locum filio suo muniendum imperat. Imperatoris iussa exequitur filius, castrametatoris tunc functus officio. Eodem in loco castris Polonorum deligit planitiem tantae circumferentiae, vt vnus leucae excesseret magnitudinem, latitudinem. Interrogatus a Przyiemski Germanicarum phalangum ductore, cur insolitae capacitaris castra metaretur? respondisse fertur, vt aduentantes hinc inde Polonorum copiae tuto et sine mora recipi possent. Constat multos tribunos reprobasse consilium ducis. Sed ille tanto constantior a proposito fatali nullatenus abduci potuit. Dum in illo immenso opere miles defudat, nunciatur Kalinouio, Cosacorum Tartarorumque innumeras conspici turmas, validumque a longe videri exercitum. Nubem conglobari dixisses, quae in Kalinouii rupta capite, summis periculis circumfudit rempublicam. Prima Iunii, erat sabbatum sanctissimae virgini sacra dies, qua meridiem ante Tartaricae videri

videri coeptae sunt huc illuc oberrantes turmae. Haec vbi Polonorum conspexere castra, 1652
ocius velut in praedam ruere, Polonosque extra vallum euocare ad pugnam. Nec Polonus Pertinacia
Kalinouii. miles renuit telum, Kalinouii iussu. Igitur extra vallum egressi Poloni, Tartaros illo die Explorato-
egere in fugam, praecunte tessera militari, MARIAE nomine, donec veritus infidias Kali- res Kalino-
nouius, dum Polonus animose palantes persequitur, receptui canere iuber, talique ratione uio referunt
vltra leucam persequentes ad castra sub vespertum rediere. Feliciora iam volebant animo certiora de
Poloni milites, neque mora flagitare a Kalinouio sequentis diei praelium, cum aduentan- aduentu ho-
tium Cosacorum coeptis, quae in proximo resederunt eminentiore colle, tentaturi aleam stili.
belli cum nouo duce Chmielnicii filio. Kalinouius laudata illorum bellica virtute atque Prima pa-
heroico nobilium animo, deliberaturum se respondit, dubius, quidnam de crastina die et Tartaros
statueret Deus. inter.

Ita haec dies sacrae virgini dicata, Polonis vt matrem colentibus, fausto quidem Tartari.
extitit omine, sed tali, quae naufragantes nautae concipere solent, viso Castoris Pollucis- Polonorum
que geminq; fidere. Neque aliter accidit Polono exercitui. Die enim sequenti aderat alacritas et
Timotheus Chmielnicii filius, ducentis suorum, viginti vero Tartarorum stipatus milli- animus.
bus, vlturus, vt iactabat, Tartaris illam pridie cladem. Recto igitur agmine mouet in Timothei
Polonos, praemissis Tartaris, qui Kalinouium lacesserant, nolentesque pugnare cogerent, Chmielnicii
ipse pedetentim spoliis grauis Polonorum imminabat castris. aduentus.

LIBRI IV. CAPVT V

SYNOPSIS

Chmielnicius de Polonis inuadendis deliberat. Milites Poloni exprobrant temerita-
tem Kalinouio. Aliquorum de Kalinouio secreta consilia. Militaris in cu-
stris Polonorum tumultus. Kalinouius sedare vult tumultum sed frustra.
Confert hac de re cum Przyiemscio. Poloni cogitant de fuga. Resolutio Ka-
linouii. Germani Polonis inhihent fugam, eorumque factum. Poloni in Ger-
manos inuehuntur attonito hostili exercitu. Cosaci pariterque Tartari discor-
des aggreduuntur et ad internecionem delent secunda Iunii die. Tartari sae-
uiunt in Polonos captiuos. Kalinouius occiditur a Tartaro. Quale prae-
mium occisi Kalinouii aufert Tartarus a Chmielnicio. Przyiemski, Kalino-
uius, comes Sobieski capti, a Chmielnicio trucidantur. Singularis mors Przy-
iemscii. Nuntius Varsoviae de clade Battouiensis. Quid ad haec Varsovia
et rex ipse. Nobilitas tota turbatur. Regis ad nobilitatem litterae, et edictum.

Kalinouius vbi tot centena hostium millia effusa in conspectum videt, Polonis vallo
egredi seueriori imperat mandato. Aduolant interim pernicipibus equis Harpyae
Tartari, Polonosque extra vallum et castra ad pugnam euocant, ad talia furdos.
Interea Chmielnicius Cosacorum quoque promouerat castra, eademque in proximo locat, Chmielni-
a patre, ad quem ocius cursorem dimiserat, expectaturus mandata, quid facto opus, et eius de Polo- nis inuaden-
num vindicanda sit Tartarorum socialis iniuria? Poloni insperata agrestium territi multi- dis deliberat
tudine, haud mora heroicis illos demittunt animos, plerique Kalinouium incusantes, cur Milites Po-
passus hostili ocelluisset transeunti exercitui, cum impar esset viribus? Extremae dementiae loni expro-
esse certare cum eo, a quo Te posse superari experientia docuit. Aut quare propugnacu- rant teme-
lum vicinum non eligit? Vbi tuto cum exercitu consistere potuisset. Haec primo murmu- ritatem Ka-
re, deinde clamoribus passim in Kalinouium iactata sunt. Nec deerant turbarum aeoli, qui linouio.
Kalinouium victum Tartaris extradere censebant, eiusque capite placare sibi graues Tarta-
ros, alio a Chmielnicio destinatos. Res plena periculi deferretur Kalinouio, qui nouitate rei Aliquorum
attonitus, milites cogit in concionem, verba dicturus aliquot, sed miles verba Kalinouii fa- de Kalino-
stidire, equos ad fugam aptare maluit, quam eius tunc obtemperare mandatis. Igitur uio secreta
vbi videt, rem haud procul seditione militari abesse, quod Polonis in aduersis solenne esse, consilia.

1652
in Vala-
chiam pro-
peranti.
Timor et
suspicio
Chmielnici
de Polono
exercitu.

Chmielni-
cius fidem
Camenec-
cum obli-
vit.

coniungi exercitui Polono, qui trans Borysthenem hybernauerat, et tunc ad castra Kalinouii delata pederentim procedebat. Sed audita Kalinouii clade, illico exercitui Polono, quem obuium fortuna dederat, associatur, ita ut infra decem dies, viginti quinque milium infestum exercitum Polonorum Litanorumque videret Russia. Accessit et alius Chmielnicio timor. Subuerebatur enim ne ex improviso ulturus Kalinouianam cladem suiue contem- tum, rex cum lecta nobilitatis manu, armatus moueret, inueniretque domum Chmielnicii vacuum, dum hospes filius eius lustraret alienam. De Valachiae quoque principis certus affinitate ipsos hymenaeos in aliud commodius et opportunius distulit tempus. Reuocato in hunc modum filio Camenecense propugnaculum omnibus hostibus hucusque imper- uium, in extremis finibus Podoliae situm, et quod Osmanus Turcarum imperator opus so- lus Dei affirmabat, Cosacorum viribus insperate irrumpere, vel si dolus non procederet, obsidione cingere arctiori, filio imperat. Nutum patris exequitur filius, Camenecense pro- pugnaculum arctissima cingit obsidione, quam duarum hebdomadam protraxit spatio, nul- lis tamen insultibus ausus est fortunam experiri, siue quod sola fame, taedioque ac despera- tis Polonorum animis, Camenecum expugnare posse crediderat, vastatis circumquaque vi- cinis pagis et oppidis ad Germanicas leucas viginti in circuitu, siue quod desperauerat, hu- manis se posse assequi viribus, quod Osmanus diuinis aiebat vincendum manibus. Hinc si forte inglorius discederet, amissis Cosacorum ea in expugnatione praecipuis, quae eius laus in exercitu, quis paternus amor, suorum fauor, quae gloria apud externos. Ferunt lite- ras quoque paternas eidem ad Camenecum consistenti redditas fuisse, quibus monebat ado- lescentem, ne nimium iuuenem fortunae fideret. Camenecum quod obsideat bene esse. Vnicum caue, inquit, fili, ne Cosacorum abutaris sanguine. De se ipso adiecit nihil, nisi quod ad Corsunum castra metatus sit. Miserat eidem quoque epistolillas, ad ciues Came- necenses scriptas, quorum haec summa:

Chmielni-
cius fidem
Camenec-
censium li-
teris labefa-
dere lata-
git.

Consuli, proconsuli, scabinis, ciuibus totique communitati, ciuitatis et propugnaculi Camenecensis, vna cum toto Zaporouiano exercitu salutem. Quic- quid monarchis, caeterisque principibus contingat, totum id Deo ordinante, et permittente fieri, quotidiana docet experientia. Hinc Dei omnipotentis factum esse crederent, Kalinouii deletum exercitum, quem non manus Cosacorum, sed fortis dextera Dei deleuit ac perdidit paucis exceptis, qui Camenecensi caueae se incluserunt. Hostis filius meus, ut sibi infensos hostes ac inimicos perfe- quitur. Eoque consilio Camenecum obsidet, ut eos habere possit, quos inimi- cos nouit. Monere proinde ut fidos et amicos vicinos, consulerent potius illi rebus suis, ciuitatem armato filio ingredi permitterent, aut eius hostes propu- gnaculo pellerent, ita illos posse optata libertate gaudere, sub alis victoris exer- citus Cosacorum.

His literis Chmielnicius sperabat posse aliquid a ciuibus obtinere. Hinc ocius exa- ratas filio transierat, quas ille vni captiuorum tradidit, qui vix in toto Cosaco Tartaro- que repertus fuerat exercitu, beneficio cuiusdam seruatus Tartari. Addidit mandata, ut responsum illico referat, hoc pacto plena illum donare libertate. Lectae itaque a ciuibus Chmielnicii literae, Potocio, Lanckoronio aliisque praesentibus, redditumque in hunc mo- dum Chmielnicio illico responsum:

Bogdano Chmielnicio Zaporouiensis exercitus duci, totique Cosacorum exercitui, ciues et communitas regiae vrbs Camenecensis salutem. Fatemur vni- uersi, te impium Nicanorem esse, excidio ultimo reseruatum Poloniae, et nihil illi veteri Iudaeorum flagello absumilem. Nam et tu, vero catholico dogmate imbutos, a patriis et Dei reuocas legibus, templa Dei viui contaminas, innocuum profundis christianorum sanguinem, summo cum Turcarum, tuborumque fidissi- morum Scytharum applausu. Sed memineris in manu eiusdem Dei esse affligere et afflictos erigere, percutere et sanare percussos. Scimus te in armorum con- fidere robore, tuorumque ferocia, sed neque te lateat, nos, vniuersumque re- gnum

gnum Poloniae in omnipotente quoque confidere Deo, qui potest et venien- tes aduersum nos, et vniuersum mundum vno nutu delere. Cameneci d. 17. Iunii 1652.

Chmielnicius se contemni ratus, ira vecors, utpote qui sibi videbatur iam flucti- bus maris imperare, iamque montium altitudines in statera appendere, supra modum victo- ria elatus, Camenecum extremis suorum viribus adoriri constituerat, nisi feroci iuueni ta- niora parentis obstitissent monita, quae tunc in tempore eidem furenti Vychouius attulerat. Secreta nimis illa, quam vulgari possent, fuere, nisi tempus edocuisset, nimiam potentiam orienti, capto propugnaculo, suspectam fore, timentis. Hinc filio forte tunc de expu- gnatione propugnaculi cogitanti, amatorium vulnus e principis Valachiae voto parens in- diderat, facta mentione maturandi hymenaei cum principis filia, cuius nomine vna, cae- teraque necessaria eidem vicina tunc subministrabat Valachia. Neque filius renuerat paren- tis vota, amatorio transfixus telo, cui iam impar prohibendo erat, magis quoque abhomi- de maturando hymenaeo, quam de obsidendo cogitabat propugnaculo. Substitit tamen ultra ciuium votum, Polonorumque spem, siue adhuc terrore sui credebat, fideles rei- publicae ciues posse ad deditionem flecti, si ostentis e longinquo iarmis, magis elementia Chmielni- quam vindicta in illos vteretur. Siue verius, suam ille deperibat Rosandam in vicina Va- lachia, cui frequentiora e proximo mittebat suspiria, dum illius in viciniâ pascebat auram cogi- tat. Octo itaque dierum exacta periodo, receptui canere iussit Chmielnicius ex Actaeone ver- tus in ceruam ob Dianam Valachiae. Quem ego a Cameneco abeuntem non sequar prius in bello classica canentem, quam in epithalamio triumphantem.

Camenecensis soluta obsidio, quantum gaudii Polono regi vniuersoque regno, tan- tum Turcis Tartarisque attulit luctus. Crediderant enim Tartari, posse mutata Pol- orum fortuna, Cosacorum ope, Chmielnicii auspiciis, facile propugnaculo potiri, quod Karakuthi audacia ob non ex- pugnatum Camene- cum si Cameneco potiantur, quem locum Europae portam appellare consueuerunt orientis re- ges, quo, si quando potirentur, gestare sese e singulo clauis Europae deditant. Templum Tartaro- rum ipse, ac deinde in Chmielni- cium nunc ac odia. quoque in honorem Mahometi. si victores extitissent, ex Poloniae spoliis vouerant ibidem Sed res contra accidit. Hinc sociorum odia in Chmielnicius, hinc fremitus audiri coepit, quod illi dolo cum illis egisset is, qui illorum robore hucusque triumphauerat. Addunt alii, quoque tunc Chmielnicius inter Tartaros inuenisse offensionis materiam. Duplées enim easque contradictorias, vno eodemque tempore, dederat literas, toto coelo distantes, Tar- taris subditisque. Illis imperium in Russos promittebat, hos ad arma contra Tartaros, ut Russiae hostes, euocabat. Quod ubi inaudiuerat Tartari, versis habenis, onusti praeda et auro in Tartariam mature abiuerat, Chmielnicio minas intentantes, ad Italia iurdo. Quae tamen suo tempore effectu haud caruerunt, ut in sequentibus referam.

Comitia interea ordinum, in ambigua regis valetudine, Viazdouiae suburbano Poloniae co- Varsoviae palatio inchoabantur, summa cum molestia malevalentis principis, quem lecti- affixum, in proximo conclauis, spectauere procures, qui nec tunc quidem regis sui sacrae Rex lecto af- pepercerunt valetudini, consueto clamore replentes omnia, graueolenti hauru vel ipsos fixus de- immortales enecantes. Ita integri mensis poenas sustinuit optimus princeps, quod nullus cumbit, vnquam toleraret priuatorum 49). Summa autem horum comitiarum haec fuit:

Dd 2

I. Hostis

49) Quantum mutata in melius nostra tempora! Regni procures nunc regem suum amantissimum indulgentissimumque tanta colunt veneratione ac submissione, ut merito dicas, nullum esse in Europa regem, cui tam multi procures, magni- que domini, summa cum pietate ad inferuen- dium, quam Poloniarum regi, praesto sint. Hoc etiam in gloriam gentis Poloniae dicendum, nul- lam esse nationem, quae reges tanto, quanto Polonia amore et pietate suos prosequatur. Ve-

rissime dixit ADAMVS KONARSKIUS, episco- pus Polnaniensis ad HENRICVM Poloniae re- gem electum: confessus es in eo solo, quod non nouit, hucusque nec videretur futurum, in eo, in quo nunquam capere confidere reges: Nec non SAMUEL SCHWZPLEISCH in lineamentis Sar- maticis: comitari regem, ait de Polonis, in qua- cunque fortuna decus interpretantur. Multas gentes ferro facuisse in suos reges compertum. Po- loni seruatores regum gloriam rulant. Dissen-

1652
Summa co-
mitiorum.

I. Hostis Poloniae declaratus Chmielnicius, contra quem miles ex Silesia, Prussia, Pomerania, Polonia, Masovia, colligatur, cuius numerus quinquaginta millium esto. Interim variis artibus a belli consilio abducendus est, per legatos, comitateque permulcendus Chmielnicius. Pro collectione contributiones agrariae decernuntur. Militi quantocius solutio fiat.

II. Tractatus cum Sueciae regno reassumatur Lubecae, commissarii iidem, qui antea.

III. Aliquot ad equestrem dignitatem, bene de republica meriti viri admittantur. Hos inter Ducis Saxoniae abnepos, ducissa Radiuila natus.

IV. Radzieiuius, vicecancellarius Poloniae, crimine perduellionis damnatur. Bona quoque eius fisco regio addicentur, ut spolia perduellis civis.

Reliqua minus ad historiam pertinentia lubens transeo, ne aliquibus videar narrare Siculis guerris vaniora. Ex occasione tamen Radzieiui, ut criminis perduellionis notatus sit, fideliter referam.

LIBRI IV. CAPVT VII

SYNOPSIS

Manifestatio Radzieiui contra regem et rempublicam Poloniam.

Huius anni 1652 calendis Februarii, ut superius innui, Poloniae valedicens Radzieiuius, primo Viennam in Austriam ad augustum Caesarem, inde per Pomeraniam ad Königsmarchium Sueciae generalem, postremo Stokholmiam, regiam Sueciae, Königsmarchii suasu, sese contulerat, toto orbe asylum ac magnorum numinum protectionem, ut miser, ut exul, quaerens. Vbi, quid egerit, pater ex eius manifestatione. Referam concepta verba, qualia per id tempus vulgavit praelum:

Manifestatio
Radzieiui
contra re-
gem et rem-
publicam
Poloniam.

Manifestatio innocentiae illustrissimi ac excellentissimi Domini, Domini in Radzieiowice Radzieiowski, procancellarii regni Poloniae, Lomzensis, Bielsensis, Solecensis, Warceensis, Rozienicensis, Kamionecensis, capitanei, haeredis in Krylow. Haud sine ingentis fortis malignae admiratione prona ad suspensionem mortalium ingenia exilium meum prosequuntur. Plerisque enim, praecipue vero exteris nationibus, talem mihi poenam, pro insigni crimine ortam esse, interpretantibus, aut proditor patriae fuisse videor, aut inauditum crimen patrauisse. Quippe tantam honoris et bonorum iacturam, pro foedis et execrabilibus in patriam flagitiis decerni moris est. At ego conspiratione inimicorum et invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocentiae meae nullus apud tyrannum iudicem locus est, totius mundi, ipsorum denique aemulorum ac detractorum iudicium hac manifestatione appello, decernant, num digna pro fato meo reperta sit poena? Qua occasione, cuius instinctu et patrocinio, aut quo fine diffidia, ac demum diuortium inter me et consortem excitatum sit, minime opus est ad praefens recensere. Toti namque regno Poloniae pater id, et talia silentio tegere taciturnitateque celare, et quae in Polonia extiterint, dolere satius est, quam exterarum nationum cognitioni tradere, regiminis inde turpitudine subsequente, aut cui fructui, atrox illius exempli memoria excitanda, sufficit talem effectum euenisse. Thesaurarius curiae magni ducatus Lituaniae, frater tunc consortis meae, illatis multis violentiis, variisque, tam mihi, quam famulis meis expilatis rebus

viri quidem ex obuii, indignaque insuper, saepe et edere irati animi signa, non rarum. Sed manus regum imbuere sanguine et infantes deposcere ad necem generoso haecenus populo piaculum fuit.

Magna haec fides, gloria autem fide maior, pietas longe maxima. Vid. HARTENOCK de rep. Polon. p. 880.

1652

rebus, pro quibus non fuit iudicatus, curiam denique nostram cum consorte communem, vbi mei equi et famuli erant, aggressus est, et sepibus prorutis, effractis portis occupauit. Tum famuli, quibus ibidem accepti sunt equi, cupidine res suas recipiendi inducti, curiam quoque sine ulla violentia recipere voluerunt, et cum me inscio ad curiam accessissent, praesidio ibi pedestris turmae, tum et vigiliis visis, explosisque contra se aliquot sclopetis, sine violentiae illatione, sine vnius hominis caede reuersi. Hoc totum ciuitas Varlauensis testabitur. Quia vero offensus interim princeps, et me, quasi nimio libertatis zelo, nobilium seditionem in generali expeditione contra illum machinaret, et quasi exorbitantias contra illum scripserim, suspectans, occasionem ad me opprimendum idoneam quaesivit. Quamuis haec omnia falsa et aemulorum potius inuitamenta fuere, non longa tamen cunctatio ponitur, sed omnibus ad subuertendum me vsus artibus, ex hac occasione absentem et vilius criminis ignarum, grauissimo decreto condemnare imperauit, quale contra me statui nequibat. Ea namque est status equestris praerogatiua, ut iustitiae et necis super nobilem personam, tanto magis super praecipuum officialem regni, decernendae, non alterius iudicio, nisi tribunalitio, aut generalium regni comitiorum, subiciatur. Non opus est pluribus, confirmandae eius rei causa, argumentis. Sufficiunt ipsae constitutiones et statuta regni. Nouas igitur, et nullis vnquam auditas temporibus, rabies instigatoris ad me opprimendum conquisiuit artes. Omisso enim eo, quod senatus-consulta nequeant quidquam in vim legis statuere, neque de capite eminentis in republica cuius decernere, quod poenae supra meritum sint extensae. Non reperitur in toto legum volumine, eiusmodi lex quae potestati Mareschalci primarium regni officialem, subiciat iudicandum. Quia mareschalcalis iurisdictio in cureses tantum minores excessus extenditur, capitis vero iudicium non potest usurpare⁵⁰). Aut contemnendum illud est, quod praecipuus et principalis regni officialis, tanquam nocens, et nouissima exempla meritis, iniustissimo decreto sit condemnatus? Quod sine delatore ad instantiam instigatoris anonymi in contumaciam iudicatus? Praeter haec instigator non iuratus, persona plebeia, criminosa, qui optimi cuiusque criminatione et vsque valet, ut impudentia et nocendi vi, malis etiam praecamineat.

Scrutinia iuramentis non confirmata, ut moris est, plenipotentesque, qui sunt in decreto scripti, nulla defendendae causae licentia a me habita, temere se ingesserunt, et prout vnus illorum in facie iudicii tribunalitii ingenue falsus est, quod coactiua potestate ad id, ut responderet, sit adductus. Iamque sunt ideo legitime conuicti, vnde decrerum illud in contumaciam censeri debet. Ingens sane praenominati decreti defectus, quod instigator iussus cum sex testibus genere nobilibus me conuincere, qui hominibus ex fece plebis ad iuramentum accitis, decreto satisfecerint. O capitis nobilis vilem aestimationem!

Iniquitas autem et discrepantia decreti, manibus ipsis palpabilis est, quod vna eademque propositione, altera pars ciuilitate, altera, ego videlicet, criminaliter sim conuictus. Ex vna eademque propositione, illi principalitas, id est origo facinoris absorbetur. Ea namque verba in thesaurarium et meam consortem scripta reperimus: *Primi promiserunt suam malitiam, procancellarius autem malitiae recensitae aemulus reputatur.* Vnde licet praesentis criminis principalitas tantum, hoc est excitatae per thesaurarium et consortem meam flammiae, aemulatio in me redundet tamen grauiori poena; contra omne fas et naturam iuris, conprincipalis illis, qui interfuere. Nunquid illud memorem, quod, nisi illis qui interfuere, nemini credibile est, decretum aliquoties reformatum, et longo temporis spatio, ad requisitionem meam non fuisse extraditum, ea tantum intentione, ut remedia iuris, sine publico instrumento, non possem adhibere, et ut prius procures illi, qui ius concedendi Treugarum literas habent, eodem scelere obstringerentur, iudiciumque

⁵⁰) Hoc falsum est, generatim ita dictum. Quia enim iuris Poloni ita ignarus, ut eum fugiat, supremum regni mareschalcum, ius gladii in omnes committentes criminis mortem merentia, habere praesente rege? Sed hic sermo est de mareschalco curiae, qui iurisdictione atque adeo

iure gladii non gaudet, nisi absente supremo regni mareschalco. Radzieiuius autem iudicauit mareschalco curiae, illo tempore Lucas de Brin Opalinski, ante Succamerarius Posnaniensis.

Ee

1652 que tribunalitium variis modis, formali insuper legatione, per senatorem consulto destinatum, instituta, praecuparetur. Pro statu caput attollendi licentiam deesse, quis non summae oppressioni adscriberet? In Galliis, quod est dominium absolutum, personis rebellibus, in regem contumeliosis, et palam armatis ciuibus, Parlamentum ad respiciendum et reconciliandum principi, Treugas concedit, uti non ita pridem principi Condæo factum est. Apud nos in libero imperio, amputatis omnibus legum beneficiis, Treugae ipsae in dubium vocantur. Supplicium fere praecedat iudicium. Nam supremae etiam instantiae subsellia, iudicata sua pro executione remittere consueverunt. Et ita quoque executio non solet esse adeo praecipua. Prope est, ut libenter damnet, qui cito, prope est, ut iniuste, qui libenter. Tantum igitur et tam incredibilem intercessisse rigorem, in hac mea causa neminem latet, cum fortunis omnibus direptis, capite proscriptus eam in libera patria patior oppressionem, cuius exemplum a fasculo non extat.

Nam si culpa, quam poena tempore prior esse solet, puniri quoque quam peccare posterius esse debeat. Verum longe alium cum subditis procedendi modum complexus princeps, decreta etiam executione nititur praeveneri. Verum omnino expior, innocentiae plus periculi quam honoris inesse, quod sine ullo rigoris praenominati praetextu, me inimici mei principe admittente peruerterint, quippe cum ab atroce odii auctore Slusczka initium maiestatis offendendae factum sit, qui curiam meam, locum residentiae meae, manu armata inuasit, illata sex horarum oppugnatione, licet tribus tantum vicibus, quod ridiculum et contradictorium, bombardas eiacularus sit, prout ex contentis decretis, utrumque elicitur. Omnes meas, famulorumque meorum res familiares diripuit, pariterque serui a mea potestate accidere sperantes, pro praesidio curiae relictæ, defensionem agere, omnia pugnare, ab accessu aduersarios arcere, vim illorum vi reprimere ausi sunt. Id enim natura non doctis tantum, sed barbaris et ipsis brutis persuadet faciendum.

At quae sunt rationes, quae tam atrocis iudicii occasionem praeuere. Patiamur domum, omnemque domo suppellestem expoliari, tumultum fieri, postremo armis, caede et tormentis omnia compleri, quae ex spatiis imaginariis, vnde eo tempore extiterunt, incertum est. Sed per Deum immortalem, quo tanta et tam praecipua crudelitas pertinuit? an ut securitati regiae in posterum prospiciatur, scilicet quem impatiens iniuriae animus, ad reprimendas inimicorum artes hortabitur, eum puniendi immanitas a defensione deterrebit? Non ita est, sed cum potest in talia crimina ciuilibus poenis animaduerti, operae pretium erat, facta a criminalibus et bonorum confiscatione abstinentia, ciuiliorem criminis abolitionem adinuenire.

Hinc mihi quisquam obiecit, legem per expressum esse, crimen laesae maiestatis in solam regis personam committi, neque in alium quemquam magis quam in regem immanitatem offensionis redundare. Verum egerunt, quae voluerint legislatores praesentes, finxerunt, quae libuerint. Crimen laesae maiestatis cognoscere, neque mareschalcalis curensis iudicii, neque senatusconsulti est, quippe senatusconsulti etiam auctoritas non patitur a se residentes excludi, quorum multi illo tempore erant exclusi. Vnicum cedo exemplum officialis regni, a iudicio mareschalcali non iurato, quod multarum in comitiis dissensionum crebrarumque quaerelarum ansam fecit, iudicati aliquando fuisse, grauem profecto oppressionem, quis satis mirari queat? oppressus autem intolerabili praediuicato conuellitur, denegante etiam respirandi facultate.

Atque haec cum ita sint, tamen iudicii mareschalcalis auctoritatem cui nihil in suo esse derogatur, supra quam aequum est, extendere nituntur. Quasi vero statutum regni, maiore illum, quam solius mareschalcalis titulo condecorauit, et si in forensibus ipsis quapiam in re modum excederet, debere eum rationem reipublicae reddere, non sit praescriptum. Si igitur ille, cuius officii auctoritas ex libitu reipublicae pender, tam impune senatorum capitibus luderet, deteriore status conditionem, quam in Hispania equites aurei velleris, qui nequaquam senatoribus regni Poloniae praeeminent, pateremur, cum causam illorum nulli magistratui, nemini gubernatori, neque viceregi ipsi, praeter regem discernere, licitum sit. Est quoque nobis, eiusmodi officialium regni dignitas, quod vitae eorum necisque potestas, soli comitiorum generalium attribuitur iudicio, non mareschalcali

1652 schelcali curiae, qui est inferior officialis et tertius post me in regno ⁵¹⁾. Neque etiam /m
supremus regni mareschalcus Lybozierscius, tale tulisset decretum, non tantum ex hac ratione, quod polleat maiore ingenuitate, quam mareschalcus curiae, et quod non tam sit egeus, ut tutum principis contra omne fas, ius, et aequum passere deberet, verum paternam alit generositatem: Qui, cum dignitate palatini Cracouiensis fungeretur, acerrimus fuit libertatis vindex et propugnator, cuius multa edidit tota vita specimina. Pari ratione magnus hic patriae cinis veram retinet et possidet generosissimi spiritus haereditatem.

Magna mihi memorandi copia est, qui reges, ira in subditos impulsæ, indomita seditionum ciuiliū incendia excitauere, sed ea malo dicere, quae non ita pridem defuncti reges, remota in offendentes suam maiestatem vita, recte atque ordine fecere. Nostra memoria Vladislaus IV, dignus memoria rex, Petro Lascio, excubiarum regni praefecto, qui tot decretis legitime conuictus, singularis legum contemtor, veste, ex decretis infamiae supra se obtentis, consuta vtebatur, nihil meritorum adimere dignatus, magisque iustum esse, dignitati quam sceleri prospicere ratus est. Nouerant subditi apud aequanimum principem, non armatam seueritatem, sed clementiam in procinctu esse, stare humanis erroribus paratam. Item paulo ante, imperante Sigismundo III in ipsis aulae regiae visceribus, frameis, in mutui necem euaginatæ, Rudomina cum Drohucki, Vmieniecki cum Czarnkowski, Godepski cum Pyzdowski non nisi sanguine dimicabant. Verum rex, magis quod se dignum foret, quam quod in illos iure statui posset, quaerebat.

Accidentia anno 1624 tempore generalium regni comitiorum, quod Narszewski, aulam referendarii regni Przerembski, accitis tot armis inuaderet, fores aulae radicibus euelleret, caedem aliquot hominibus inferret. Poriter superiori tempore princeps Raduilius, dum comitia celebrarentur, domini Krasicki palatini Podoliensis aulam aggressus tot armis, plurimis ab utraque parte caesis. Et tamen quia per occasionem talia facta sunt, non immanitate coerceri fuere, neque lex carnifex exorta inde, sed reconciliatis vtriusque animis, impunitas concessa sine vlla maiestatis diminutione. Quid memorem Melszynski, qui praesente rege in oppido Korczyn, inuasit et spoliavit domos senatorum. Zborowski, qui in conspectu regis Vapoulsium interfecit, quorum excessus, non mareschalcale iudicium, sed generalia regni comitia disernerant ⁵²⁾.

Equidem sic existimo, si vnusquisque iure victi, bona confiscarentur, si quilibet poenas meritis, ad necem nullo respectu habito traheretur, profecto funeribus completus orbis soli luctui attenderet et vno anno omnium vacantiarum resolutio absolueretur. Postremo quem quisque alicuius capitaneatum aut villam aut domum appeteret, data opera, ut is in proscriptorum numero esset, facile pari exemplo libidini suae satisfaceret.

Ecce 2

Magisne

51) In usum exterorum placet hic adiacere ordinem et nomina regni, magnique ducatus Lituaniae ministrorum, nostri temporis: I Supremus regni mareschalcus, illustrissimus FRANCISCVS comes BIELINSKI. II Supremus Lituaniae mareschalcus, illustriss. IGNATIVVS comes OGINSKI. III Supremus regni cancellarius, illustriss. IOANNES comes MALACHOWSKI. IV Supremus Lituaniae cancellarius, celsissimus FRIDERICVS MICHAEL princeps CZARTORYSKI. V Vicecancellarius regni illustriss. MICHAEL comes SAPIEHA. VI Vicecancellarius Lituaniae illustriss. MICHAEL ANTONIUS comes SAPIEHA. VII Thesaurarius regni, illustriss. CAROLVS comes Odrowaz SIEDLICKI. VIII Thesaurarius Lituaniae, illustriss. GEORGIUS comes de FLEMMING. IX Mareschalcus curiae regni, illustriss. GEORGIUS comes MNISZEK.

X Mareschalcus curiae Lituaniae, celsissimus IANVSIVS princeps SANGVSZKO.
52) Samuel Zboronius Ioannem de Tenczyn castellanum Voinicensem ad pugnam priuatam enocans, vulneravit leraliter Andream Vapowski, castellanum Przemyssiensis, paucis diebus post mortuum, qui praesens certamen impedire voluerat. Ad iudicium regis deinde citatus non comparuit, quo facto infamia notatus in Transylvaniam ad Stephanum, regem deinde Poloniae, abiit, quocum iterum in Poloniam reuersus, literis securitatis a Stephano rege munitus, in integrum restitui petebat. Cum autem seditiosus Zboronius tandem et in regem conspirasset vna cum fratribus Andrea et Christophoro, regis iussu, moderante Ioanne Zamoyscio, regni cancellario, et gubernatore Cracouensi, supplicio affectus fuit Cracouiae d. 26 Maii A. 1584.

Magisne Chmielnicum, tam barbarum, tantique in regnum doli, machinationum, decuit impunitas, qui hostis patriae iudicatus diuina omnia et humana calcavit, quam nobilem Polonum et officialem principalem regni, cuius neque iustificationi, neque satisfactioni, neque ad extremum supplicationi apud principem locus datur. Quae ergo inde apud nobiles considerationes orientur? Omnium horum initium a magistris diffidentiarum pender, qui nullam extremi rationem habendo, praesentibus frui pro solatio habent, de futuro securi, principi et reipublicae ultimum afferunt interitum. Postquam igitur me tali et tam iniusto decreto inimici sunt adorti, beneficia iuris a republica per vetera statuta concessa, hoc est Treugarum literas petendas esse censui. Moxque ad episcopum Cracouiensem, ad palatinum Cracouiensem, ad palatinum Sendomiriensem, ut a quocunque illorum eas celerius obtinerem, expediui. Sed illi a principe legationibus erant praecoccupati, et diu petenti mihi Treugas friuolis rationibus denegarunt, vno, lenitum se potius offensum regiae maiestatis animum, quam subscripturum, ne confidentiam amitteret, promittente: Altero, palatino Sendomiriensi videlicet, Chyragrae morbum, qui manum propriam subscribere non permittebat, excusante. Solus illustrissimus ac excellentissimus dux Ostrogii, palatinus Cracouiensis, virtutis et gelictae a maioribus libertatis amans, spreto capitaneatus mei spolio, quem illi princeps offerebat, nullam habens iniustitiae ad se a principe legationis rationem, sed veterem legem ad executionem deducere ratus, concessit literas Treugarum. His ergo Treugarum literis obtentis profectus sum ad iudicium tribunalitium regni Petricouiensis, quod eo tempore dicebatur, cum quo maximam habui, ob occurrentes in iudicio causas, connexionem. Non enim est noui emergentis, tales causas iudicio tribunalitio iudicare. Neque inde confusio iurisdictionem sequitur, de quarum confusione, si ageretur, diligenter considerandum est, qui eius confusio auctor. Citavi ad iudicium tribunalitium, comparticipes huius decreti, tum et plenipotentes in decreto specificatos. Sed rex in vltiorem mei oppressionem mittit cum literis castellanum Culmensis, Albertum Czerski, reuerendum Trzebicki suum Secretarium et ob promissas abbatias, conscientiae vocationisque immemorem, ea intentione ad omnes sigillatim deputatos iudices, tam saeculares quam ecclesiasticos, illis seorsuas vacantias et bona reipublicae, his abbatias, episcopatus et similia promittendo praemia. Abducerent a vero, et remittendam hanc meam causam regali iudicio, persuaderent. Memores tamen iuramenti iudices deputati, non precibus, non minis a rectitudine abducti sunt, oppressaeque potius in me libertati prospiciendum esse arbitrati, causam meam iudicauerunt, et vnum ex plenipotentibus, qui, ut superius innui, falsus est se coactiuo imperio et summa potestate, a meis partibus non stypisse in iudicio mareschalcali, ad carceres vnius anni et sex septimanarum demandarunt. Decreta super alterum poena ignominiae, insuper decretum illud mareschalcale cassauerunt, de quo acta iudicii tribunalitii testantur. Tum demum acrius commotus rex, quam primum ab executione orsus est, officiumque meum, quod adualitio mihi datum est privilegio, ex inopinato, frenante statu equestri, alicui alteri contulit.

Volenti insuper contradicere nuntio cuidam terrestri, quem honoris gratia nomino, Alexandro Zamoyiski, gladifero Siradiensi, facultatem vocis denegauit. Insolito interim septus, cum alii ipsius praedeceffores nobilitatem pro primo securitatis suae propugnaculo censerent, armorum apparatu; per quod leges et constitutiones reipublicae violauit, quae non maiorem permittit nunc ad corporis sui custodiam regi, quam mille ducentorum militum. Bona regalia, quae non ex illius beneficio, sed tum a Sigismundo patre, tum a Vladislao fratre, regibus Polonis, pro meritis maiorum parentum ac meis colata habui, et tot annos in domo mea exitere, ademitt, omnibusque fortunis spoliavit. Quarum nonnullas eidem mareschaleo curiae regni, qui contra me tale decretum tulit, tanquam praedam largitus, homini abiectissimo, cupido, auaro, et fratri palatino Pofnaniensi, per omnia dissimili, alias, aliis, quanquam recusantibus, dispersit. Caeterum cum audis meae caedis princeps, sicarios et insidias mihi vbique diserneret, cum supplicationes meas, et instantias serenissimae reginae, pietate et bonitate praeditae, conforis suae, admittere noller, cum preces et admonitiones archiepiscopi Gnesnensis, primatis regni, non prodesse, cuius muneris est, secundum leges nostras regem in aliquo exorbitantem, ter admonere debere, post ternam autem admonitionem, si rex se non corrigit, nullam illi subditi tenentur praestare obedientiam; cum planctus filiorum meorum minorennium, ad pedes illius procumbentium sperneretur: cum amici pro hostibus censerentur: cum ille, qui

meas literas conuentui equestris ordinis tradidit, iudicio destinaretur: Consilium coepi, grauescentibus in dies publicis malis, patriam deferendi, et lacrimis obortis exilium elegi, inualido etiam nuntiorum terrestrium auxilio, quorum nonnullos metu princeps, praemiis alios abducere nitebatur, quominus mihi subsidium intercessionibus suis ferrent. Vnde turbata his diffidentis respublica coalescere non potuit, infectaque adeo comitia praeterita habuit. Obtulere principi et alii aemuli ingenium, sed pareo nomini eorum, quos praesto affutura numinis vindicta manet. Solius instigatoris regni Zytkiewicz, conditionis plebeiae rustici et subditi palatini hodierni Cracouiensis, nequeo obliuisci, cui, optimum quemque iurgis laceffere, et diuersam virtutis interpretationem, dum procurator esset ab ineunte aetate, afferre edocto, nulla compositis rebus quies, omne in turbido consilium. Qui, licet talis sit, tamen pessima promotione officium hoc, quod ante non nisi integrae famae viris conferebatur, adeptus est, habeturque praecipuus inter reliqua aulae suae ingenia consiliarius. Ille probrosa de viris illustribus carmina facit: ille, utpote serui plebeioque ortus genere, absoluti domini auiditatem et subuertendae libertatis suggerit strategemata. Ille Dantisci, quae vrbs maxime reipublicae proficua, et quae hucusque in concordia, stabilique erga regnum fide mansit, praesentes exciuit dissensiones, et subtilitate peruersoque ingenii sui acumine tanta excitauit dissidia, ut ciues mutuis litibus implicati, profuso tot pecuniarum sumtu, venalem etiam iustitiam nequeant adipisci, semperque infectis rebus, cum pessimo futuri, auertat Deus, tumultus praefagio, domum reuertantur. Res autem quietas turbaueris facilius, quam turbatas composueris. Idem tam iniusti decreti machinator et auctor, quem ego tamen magnae prudentiae virum opinabor, si laesam principis reputationem redintegrare, et tot periculis vndique imminentibus, et extrema fata minantibus, occurrere poterit.

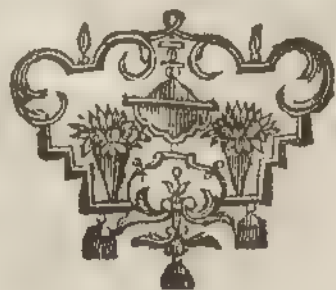
Tale igitur pro tantis, toga saepeque in rempublicam meritis praemium tuli, ut omnibus bonis priuato, mihi, nisi liberalitate et compassione serenissimae reginae Sueciae subleuer, forsitan fame esset intereundum. Eane est laborum meorum merces, quorum plurimos, neque in comitiis generalibus et iudiciis tribunalitiis, dum mareschalcali et directoris fungerer officio, atque in bellis, ipso S. R. maiestatis testimonio, suscepi. Ille praestitae propensionis fructus est, quam illi, et antequam rex meus esset, restitutus sum, et postea in electione, tempore interregni, ubi aliquot palatinatum generalis et primus a toto exercitu legatus fui. Siccine rex beneficium iniuria, honorem probro reddidisti? Verum, quia de meritis propriis parciolem esse conuenit, alieno iudicio relinquo meritum et praemii disparitatem. Sed cum velim in hac manifestatione omnes explere veritatis numeros, negare id non possum, quod post obitum supremi generalis vacantem castellanatum Cracouiensem, quae est prima in regno dignitas, et capitaneatum Lublinensem, quod vtrumque septuaginta millia florenorum excedit, rex mihi conferebat, post conceptas erga me iniustissimo titulo diffidentias, ut protancellarius officium defererem, quae in proxima comitia in deliberationem accepi, ut offensum regis interea animum, contrariae exortae suspicionis eius affectus placare possem. Et ne similia de me scribantur providebam, quae PIASECIVS in Chronica gestorum in Polonia de DEMBINIO scripsit, qui omisso cancellariatu factioni Zborouianae in castellanatum Cracouiensem cessit, his verbis: expugnato igitur ex cancellariatu DEMBINIO. Talem ego mentionem veritatis, maiorem semper honesti, quam utilis rationem habens: cum officium cancellariatus, licet loco sit inferius, praerogatiuis autem omnibus aliis dignitatibus emineat, magna certe deliberatione vtendum erat, sed rex, non expectatis comitiis, vacantias dispersit est, meque tali affixit decreto.

Patriae carissimae vices doleo, quod tantis calamitatum turbinibus affligatur, quae quia hucusque fecit, quod potuit, legem adimpleuit, omnemque bene merendi gratitudinem sperat. Verum o dulcissima patria, ad te mea dirigitur oratio, generositatem a maioribus traditam sequere, et libertatem in me oppressam, vindica certam et defende. Videat orbis, non adeo depressam esse ingenuitatem, praeclarum libertatis thesaurum, ut neque asylum in integro relinquant, sed sciat te posse tradere eandem serae posteritati. Quid cunctaris? expergiscere aliquando ex hoc lethargo, spretis omnibus priuatis expectatiuis. Si enim somno vltius induleris, senectae tuae et proximi casus erit indicium, quando in multitudine regenda plus poena quam obsequium valet. Mihi itaque exulanti, huc et illuc vitae in integro seruandae causa latitanti, (cum neque apud Romanorum imperatorem

1652

securus esse potui, propter regiarum literarum, quibus me arrestare iussit, praeuentionem) ad serenissimam reginam Sueciae conuerrere visum, non ea intentione, velut detractor, vt maleuoli interpretantur, quasi regnis armorum ansam excitaturus, quippe dudum iam, vt perpetuam pacem inirent optaui, ad quam serenissimam reginam et omnes senatores optime dispositos esse video; verum per serenissimae reginae mediationem principis reconciliationem oraturus, vt affinis et consanguineae S. R. M., cum qua firmissimam serenissimus rex colit amicitiam, cuius indicium inter alia multa et quotidiana argumenta illud quoque est, quod serenissimus rex pro baptismo filii sui, qui postea immaturo cessit fato, serenissimam reginam Sueciae inuitaret. Praesens igitur fors mea, magnifica mihi est, quod huc singulari Dei omnipotentis directione appulerim, vbi securior vitae sim, et quod talent reginam inuenerim, quae me regali bonitate et munificentia, vt Antiochus Annibalem exulem suscipere dignata est. Et certe, quae mihi maior felicitas euenire potuit, quam haec, quod sub patrocinio tantae reginae sim? cuius virtutum laudes antea depraedicandae incredibiles videbantur. Nunc, vbi plura quam dicebantur reperi, inenarrabiles esse, non sine poenitentia praeteritae incredulitatis profiteor. Paria enim, clementiae et roboris animi eius, encomia exprimere, non mei ingenii est, et satius, stupere virtutes tantas, colereque silentii veneratione. Quid prudentiam et prouidum aduersus grauius animum memorem? Quid de aliis virtutibus dicam, quae ad immortalitatem famae conspirant? Fallitur ergo quisquis sinistram aliquid cum tanta et tam prouidenti regina in patriam machinari interpretatur, cum hic non coeco impetu res fiant, sed profundo consilio et auctoritate, prout praeterita eius gesta indicant, et demonstrant. Aut melius foret, si a barbaris infidelibus, aut iuxta multorum opinionem a Cosacis auxilium implorarem, quod consilium in simili ac tanta sui oppressione aliis sequeretur.

Cum igitur in Suecia commorer, et non irritum fore pacis nomen arbitrer, intimo affectu patriae opto, foederis cum regno Sueciae aeterni constitutionem, et omnium praestensionum differentiarumque oblivionem. Formidabiles namque essent cuiuslibet hosti, coniuncti regnorum animi, et quodlibet ingruens periculum facile arceretur. Aut non esset nobis proficua, hoc deterrimo rerum nostrarum statu regni Suedici amicitia, si regno nostro continuis domestici et externi belli sumptibus fesso, tantis et tam victricibus, quae non otiantur, succurreret armis. Nostri quoque muneris esset, tempore necessitatis illis simile auxilium praestare. Quae omnia breuiter, ex meo debito in patriam amore, inuendum esse duxi. Constituera in meo animo, priuatis meis literis, tam ad senatum, quam ad equestrem ordinem, dolorem meum in beneuolum sinum deponere, fraternumque auxilium implorare: sed cum exemplum isctati illius famuli a principe, de quo superius scripsi, praeteritis comitiis, praec oculis versetur, potius visum typo haec omnia breuiter, sed simplici veritatis stylo, intimare. Rogatos esse velim, quemcunque malefactorum conscientia exagrabat, ne hac veritate, quae celari non poterat, irritentur. Vereor tamen, vt consequi possim. Proprium est humani generis odisse, quem laeseris. Si ergo inuenietur talis Zoilus, qui velit rescribere, rescribat sane, dummodo stilo veritatis et in omnibus huic scripto assentietur. Si vero criminationibus et conuitiis laborabit, nec pigebit pari stilo sed dispari virtute respondere, et illa, quae ex multis respectibus celata, detegere, et demonstrare.

LIBRI

LIBRI IV. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Litterae Radzieiui ad Chmielnicum. Radzieuius ex Suecia legatum mittit ad Chmielnicum. Relatio de Radzieiui legato et legatione. Apologia Radzieiui.

Cedibile est huic manifestationi, quae incertum quo auctore sparsa venerit, adiunctas eidem fuisse literas, quarum occasione criminis maiestatis a republica notatus sit. Harum autem literarum hic tenor fuit:

Illustrissime Domine Zaporouienfis exercitus Dux,
Amice colendissime,

Quem finem obsequia mea ab ineunte aetate diuis regibus Poloniae cum diminutione fortunarum mearum praestita habuerint, pene iam vniuerso constat orbi. Causa primaria regiae in me indignationis, quod primus ausus fuero sub Berefteszko de aeterna stabilienda cum Zaporouiano exercitu pace mentionem iniicere. Hoc ipsum princeps interpretabatur scelus, quasi qui cum D. T. secretam colerem amicitiam. Hinc saepius obieciebat mihi, meo vnus stetit capite, quominus nobilitas vniuersa Kiouiam vsque progredi voluerit. Inde summa speciosa criminationis causa, me primo dignitate, quae est aduitalis, deinde regalibus bonis, quae ab aliis Poloniae regibus successor habui, postremo vita ipsa, nisi euasisssem, spoliare constituit. Spoliatus itaque omnibus fortunis bonisque meis, profugusque in terram alienam, diu mecum dubitabam, quam securam mihi eligere possem stationem. Ac principio statim placebat Zaporouiano fortunas meas, vna cum profuga vita committere, spe haud modica fretus, benignae me acceptasse restauratores libertatis Russiae. Rursus posterius dubiae haerentique occurrit menti consilium: Concedendum in illum locum, in quo non mihi solum, sed et toti Zaporouiano prodesse possem exercitui. Cuius rei perficiendae, totius orbis asyllum Sueciae elegi regnum, illiusque moderatricem Sueciae reginam. Admissus in conspectum Amazonis, meas calamitates et oppressiones, ab inuidis quas patior, palam lamentari coepi. Ingemuit clementissima princeps tot oppresso aerumnis, meque bono animo esse iussit, suum in omnibus pollicita patrocinium. Adieci et causam Zaporouiani exercitus, qualiter Russis violauerit iura princeps, quibus vt opitularetur, humiliter petii, nec regina abnuit, pollicita eam causam sibi curae fore. Hoc ego obtento a regia maiestate responso, ocus equitem Iasinski famulum meum ad Zaporouianum dimisi exercitum, cum Sueciae reginae affectus satis erga vos prolixi testificatione, duo a vestro exercitu sollicitate postulans: Primum, vt quantocius vna cum meo vestros Stokholmiam ab exercitu Zaporouiano expediatis legatos Graecam linguam callentes, scilicet vt eo liberius cum regia maiestate, quae haec loquitur, colloqui possint, et de rebus absque interprete tractare: Alterum, vt is, qui ablegatus in regiam futurus est, plenariam facultatem tractandi et concludendi habeat, tam Dom. T. illustr. quam nomine totius Zaporouiani exercitus. Residentem perpetuum in aula Sueciae, vt habeat Russia necesse est. Caeterum reginam scirent esse, quae omnes hoc saeculo reges superaret, prudentia incredibili, heroum magnanimitate, ducum virtute bellica

Ff 2

iuxta

1652 iuxta et artibus pacis, quod dicit, facit semper, fidem datam fallit nunquam, teste vniuersa Europa. Haec breuiter insinuasse, sufficiat, vos videritis, quantum bonum Russiam maneat, si tempestiue rebus vestris consulere volueritis. Valete et sic mihi bene precamini. Hae literae reddantur famulo meo, quas recepras, vt illico vulcano tradat, moneo, ne forte ad manus deueniant principis. Stokholmiae d. 30 Maii 1652.

Illustriss. Dom. T.

Amicus bonus

Hieronymus Radzieewski,
Vicecancellarius Poloniae.

Haec summa Radzieiuii literarum. Adiecit et alias ad Wychowski, famosissimum Chmielnicii consiliarium, in quibus eadem continebantur, quae ad ipsum scripserat Chmielnicius. Has literas per fidum famulum cognomento IASINSKI ad Chmielnicius, vt innui, expediuerat: Iret Czechryniam in regiam Chmielnicii, eiusque nomine saluaret Chmielnicius, totumque Zaporouianum exercitum. Has literas diligenter seruaret, magni momenti rem in iis versari. Legatione functus, ocius Gedanensi, tanquam compendiosi reuenteretur via. Ferunt Iasinski, vbi de Chmielnicio audiuit, submisit a domino petisse, quidnam iis ad Chmielnicius contineretur literis? respondisse Dominum, nihil aliud in iis contineri literis, quam sui memoriam, nempe subaudiuisse Cosacos iterum aggredi velle Polonos, orare proinde Chmielnicius, vt, si victor extaret, sui non obliuisceretur apud rempublicam. Iusta imperasse dominum Iasiniio videbatur, neque ille legationem abnuir, omnia hero pollicitus executurum se ad amissum. Ita bene animatum Iasinius, multis adhaec oneratum promissis, Radzieiuius in Poloniam, et inde in Russiam dimittit, solenni prius adactum sacramento, nemini mortalium secretam reuelaturum legationem. Soluit ille Stokholmia Gedanum secundis ventis, hinc Leopolum urbem, Russiae metropolim perrexit, vbi deposito occidentali habitu, orientalem induit, edoctusque Chmielnicius Czechrynii degere, recta illuc se contulit. Casu tunc post eladem Batouianam Nicolaus Zacwilichowski, intimus regis, nescio quo fato, ab amico seruatus Cosaco, paulo post legatione perfungitur a Chmielnicio ad regem, pridem et ipsi notus Chmielnicio. Dum igitur iter faceret, accidit, vt in hunc Iasinius fortuito incidere casu, quem vbi primum conspexit, ratus hominem ex castris Polonorum, a Potocio, palatino Podoliae, supremo exercitus Poloni duce, haud ita pridem in locum occisi suffectum Kalinouii, ad Chmielnicius missum: Quidnam in castris ageretur Polonorum, blande interrogat. Ille strictim respondit, se non ex castris, sed a Castellana Cracouiensi ad Chmielnicius missum, in negotio eius filii, gubernatoris Crasnostauiensis. Replicat Zacwilichowski: Frustra illum ad Chmielnicius tendere, gubernatorem Crasnostauientem certissime obisse: Caeterum, si vitra adhuc ad aliquot pergeret leucas, illum infallibiliter a promissa Cosacorum trucidari manu, quam si adhuc forte euasisset, quod vix credibile, Chmielnicii furentis manus certissime non euasurum. Se quod attineret esse legatum a Chmielnicio ad regem missum, conuersus deinde ad milites, qui mandato Chmielnicii Zacwilichouium, vt legatum, securitatis causa comitabantur, nisi hi adfuissent, inquit, centies a Chmielnicio digressus perissem, idem ne tibi eueniat, caue. Nihil haec verba Zacwilichowii mouerunt Iasinius, pergere ille constituit, mandata Castellanae, quae acceperat, quantocius executurus. Itaque dicto vale Zacwilichouio, ab eodem, vno duntaxat comitatus seruo, digreditur. Dat se et Zacwilichouius in conceptum ad regem iter. Digressus a Zacwilichouio Iasinius coepit intentius verba Zacwilichouii intra se agitare, stimulante forte conscientia, et mortem, quam ei certissimam praedixerat, subuerente. Hinc mox ductus poenitentia, versis habentis assequitur Zacwilichouium circa vesperam. Neque mora rem, vt erat, exponit, se a Radzieiuius ex Suecia ad Chmielnicius cum literis missum venisse, castellanae nomen finxisse, quo securior esset transitus. Deinde literas Radzieiuii Zacwilichouio tradit, soluit ille coram, lectisque literis, o te proditorem, inquit, patriae, quisquis es, in vincula si coniectus, latro: Ne dubita, regi ego breuiter sistam Varsoviae. Mox nulla data fessis equis quiesce, ad castra pergit Potocii, quae vbi attingit, reum Iasinski Potocio sistit, iuberet optime custodire perfidum, quoad vsque regi

Radzieiuius ex Suecia legatum mittit ad Chmielnicius.

Relatio de Radzieiuii legato et legatione.

1652 regi de tam nobili non significasset praeda. Paulo post deinde Zacwilichouius Varsoviae venit, legatione perfunctus Chmielnicii, quae tantum in speciem erat, nempe vt regem nomine suo saluaret, ab eodemque veniam delicti posceret, breui quoque adfuturos Cosacorum significaret legatos. Ostendit deinde binas Radzieiuii ad Chmielnicius et Wychowski literas scriptas. Attonitus rex in facto tam graui, Iasinius, vt Varsoviae vinculus adduceretur, imperat. Venit ille satis sibi compos, regio statim iussu carceri traditus, tandem et inquisitioni, ad quam delegati mareschaleus regni maior LVBOMIERSKI, ANDREAS TRZEBICKI, regens tum cancellariae et DANIEL ZYTKIEWICZ, instigator regni, omnes tres ea tempestate aemuli Radzieiuii, quibus innocentem se reus exhibet, relato negotio, vt factum erat. Cognita iudices spontanea literarum Zacwilichouio traditione, reum iterum carceri mancipant, dilata causa ad futura regni comitia, in quibus postea idem Iasinski absolutus est.

Radzieiuius vbi audiuit Iasinski captum, in vinculis apud regem Varsoviae detineri, secreta sua euulgata, poenam perduellionis, publico comitiorum decreto in se sanctam, haud mora apologiam in Poloniam, per homines fidos, super noua a rege oppressione transmittit, quam in haec verba conceperat:

Veritatem, a primis mundi initiis, odium comitatur, et sequi verum, nihil aliud Apologia est, nisi odia hominum in se contrahere. Eandem apologia mea, vt pote tutam et vulgarem retulit gratitudinem. Vidit eo acriorem principis inuidiam, quae, quia mihi, sub inexpugnabili Sueciae tutelae clypeo degenti, aliter nocere nequibat, nisi nouis et fictitiis instigatoris Zytikiewiczii inuentionibus, vt certiorum spoli mei possessionem habeat, adhibitis, vltimum confidentiae et tanto agnorum spatio comparatae reputationis ornamentum, auferre mihi nititur et conatur. Aperio ergo toti mundo, et protestor, nouam mihi; et praeterita grauiorem inferri oppressionem. Fortunarum enim omnium, cum stupore mundi, iactura, exilium et salutis discrimen, leue quidpiam videtur mihi, sed magnum est, quod virtutis et reputationis bonae, quae vita potior est, quae nec datur, nec eripitur, tantam patitur laesionem. Exilio morteque grauior famae priuatio est, et ruina illius, corporis atque animae interitui comparatur. Ne innocentia veras voces promat, falsas in eius oppressionem calumnia ingerit. Pessimis itaque instigatoris Zytikiewiczii inhaerendo consiliis princeps propalauit, Chmielnicius Zaporouiani exercitus generalem, meo instinctu et subordinatione omnia machinari, dispersionemque et eladem exercitus, mea suggestionem orram esse: Et in confirmationem horum in comitiis regni, ruinam reputationis confidentiaeque apud rempublicam meae fabricaturus, produxit literas, quasi mea manu subscriptas per Iasinius ad Chmielnicius generalem missas, et quasi in literis illis coniunctionem armorum cum regno Sueciae generali Cosacorum suaserim, ligas conferentiasque conciliauerim, per hoc toti reipublicae rebellionem denunciauerim et similia. Sed haec omnia falsa sunt, et Deo melius cognitae machinationes, cum et Iasinski ille fuerit quidem famulus meus, vt et tot alii. Verum cum iam seruitiis meis renuntiaret, domumque rediret, tum certa ad amicos occasio non omittenda videbatur, vt incuriae oppressionisque meae in regni comitiis memores sint. Dedi varias literas cum subscriptione manus propriae, et cum sigillo volante, propter commodiorem ad varios DD. Senatores et officiales regni, tunc praesentes in comitiis, scriptionem, pro arbitrio et iudicio scriptorum. Rex igitur nuntio Dantisco accepto Iasinski ex Suecia redire, confestim illum speculari, comprehensumque adduci imperauit. Praemonitus ille, cum hic illic vagaretur, habitaretque in locis regi incognitis, notam habens praeter ea, regiam contra me offensionem, qui ex illis quoque, qui penes me fuerunt, vindictam sumeret, cum etiam ipso facto exploratores regii inuigilarent ipsi, tandem sedulam quaerentium non euitauit operam, inuentisque penes eum membranis, vsus opportunitate in quibusdam, literarum copiam ad Chmielnicius Cosacorum ducem scribi imperauit, et in fine comitiorum senatoribus nuntiisque terrestribus perlegi curauit, asserendo illas a me scriptas esse, quod falsissimum est, neque illa corroborari potest probatione.

Allatis lectisque in confesso publico haece literis, senatores et nuntii attoniti, cum stupore audiendo, quod nullam habuerint informationem, silentio steterunt, quod silentium pro consensu a principe acceptum, et impressa typis poena perduellionis praeter scitum et consensum reipublicae. Quae constitutio consistere nequit, collapsa libertate.

Gg

Legibus

1652

Legibus enim et veteribus constitutionibus patriaeque consuetudini violentiam infert, cum praescriptus sit iudicandae perduellionis processus in constitutionibus regni, quibus rex attendere iuramento pollicitus est. Citationes extradi, patroni causarum addi, beneficia iuris concedi, inquisitio scrutiniumque fieri, et conuinci prius, et rex ipse a iudicio abesse debet. Soli senatui, et certo numero praescriptis nuntiis terrestribus permittitur iudicium perduellionis. Nunc autem quis non conuulsas esse leges fatetur? quando sine citatione, sine iudicio, quod ex actore, iudice, et reo constare solet, sine documentis et inquisitionibus, (nam si mea manu literae scriptae forent, hoc certum documentum esset, sed aliena et incognita manu sunt scriptae, et litera non erubescit) insons, sine conuictione, ablensque condemnatus, totique mundo ad inuidiam traditus sim. Posset ne maior oppressio excogitari? Habemus autem tot exempla, a Deo iniustitias puniri, et transferre imperia et regna. Eane consequentia inferenda, qui miser, ergo reus? Sunt alicui praesto nocendi occasiones, ergo et animus? Si crudelitatis ingenium talem inferre conclusionem potest, quis innocens erit? Afferunt mihi tot occasiones peccandi, sed animus nocendi in tantum patriae meae deerat, in quantum ego nullam retuli laesionis causam. Illa mihi vnica mater est, ego autem quamuis indignus eius filius, illa me suscepit; aluit, prouexit. Paucorum in odiis et calumniis, a quibus nulla maiestas tuta est, peruersus sum.

Quod extra Poloniam profectus sum, eo tempore huic medio consensi, quando in sinu legum, in iudicio tribunalitio pacem maiestatis mendicanti vis maior et minae principis nuntiabantur. Quibus aparte ingruentibus saluatoris ipsius consilium sequutus sum, de ciuitate in ciuitatem cum vita migraturus. Ex in primis Romani imperatoris fidem imploraui, prouocatus tot praecedentis saeculi exemplis, arbitratusque primum maiestatis attributum esse, miseris prodelsse, supplices protegere, sperabam me non fastigii solum sed etiam sanguinis consorcio, apud regiam maiestatem ab omni suspitione fore purgatorem, sed illis sinistris inimicorum obstantibus interpretationibus non obtinui speratam consolationem. Inde ad serenissimam atque inuictissimam reginam Sueciae confugere consilii in fuit, et hic sacrosanctum regis mei sanguinem veneratus sum, cuius auxilio sperabam me in gratiam principis rediturum. Ad hostem patriae, inquit, concessisti. Cum foedus cum illis habeamus, cum pacem perpetuam tractemus, illi, ut video, nobis non sunt hostes, et amicitiam illorum nobis expedire habere. Nonne sensisset iam respublica, regni istius aduersitatem? nonne adfuit illis occasio quando dissipatus a Pilaueciis exercitus, tempore interregni, interitum fere reipublicae attulerat? quando hostis Lublinum iam aduentauerat? Idem in Zborouienfi expeditione, quando vnum exercitum obsederat hostis, cum altero impares hostili potentiae, pacta ad libitum concesseramus. Generalis deinde ad Berestescum expeditio, quando omnes regni vires in hostem versae, cum in Vkrainam vsque persecutae fuerant, regnum aurem omni subsidio destitutum ultimo patuerat interitui, nonne facile subuertendi illius praebebat regno Sueciae occasionem? Ad extremum, quae difficultas illis fuit, quando facta cum Romanorum imperatore pace, tantos et tam inexpugnabiles exercitus per Silesiam, adeo regno Poloniae proximam prouinciam, ut inde in Poloniam bellum mouere facillime possent, ex Germania reduxerant? nisi illis sacrosancta fides obicem fecisset, et temperatus fortitudinis vsus dissuasisset. Immo ea ipsa talis inuentio, tam iniusta regni istius insimulatio, et adeo ingens diffidentia potens est, ut possit pacta rumpere, nisi constantiae ratio et solennis pactorum observatio obstaret. Quid enim acerbius esse potest, quam per latus meum petere fidem regni Sueciae et in constitutione typis inprimi pro foedifragis, totique mundo famam illorum si nistre interpretari. Pessime certe consuluit ille, qui hunc modum procedendi principi obtulit. Cum igitur omnis restructio, diuersis oppugnari soleat oppositis, nemini dubium sit, hanc nefandam oppressionem in extremam reputationis meae perniciem institutam: sinistris iam de reputatione mea rumoribus, expugnare nituntur aduersarii mei confidentiam in rempublicam meam, et tam incredibiles atrocitatis suae voces in eam, quam tot annis in patria peperit, famam exerunt. Verum tale medium ad oppressionem, meaque apud nobilitatem famae et confidentiae subtractionem adhibuitur est; et eodem modo, ne oppressam in me libertatem nobiles vindicarent, prospectum deinde, ut facilius contributiones nobilitati consternatae persuaderi possint. Et hic fuit scopus eiusmodi contra me fabricationis, delendaeque meae reputationis. Occludite ergo omnes ad subdolum maleuolorum sibilum aures, et sinistram de me non admittite opinionem. Praesto supremum

numera

numen manifesta vltione defaueat, et eriget tam iniuste oppressum iustus Deus, praebitque afflicto consolationem.

1652

Tali scripto Radzieuius miseros suos deflebat casus, apud ciues et externos. Sed frustra haec ille memorabat. Manus eius toti regno nota, famulus quoque lassinski nondum equuleo subiectus omnia, falsius, vera esse, quae scripserat Radzieuius.

~~~~~

LIBRI VI. CAPVT IX

SYNOPSIS

Cosacorum legati Varsouiam veniunt. Illorum oratio. Responsum Polonorum. Cosaci ad Chmielnicium dimittuntur. Pacis conditiones Polonorum, Chmielnicio per legatos propositae. Literae regis Poloni ad Chmielnicium. Chmielnicius uxorem ducit Valachiae principis filiam. Nuptiarum solennia Chmielnicii in Valachia. Moritur Matthias Lubinski, archiepiscopus Gnesnensis, alique proceres. Distributio dignitatum. Pestis Poloniam peruagatur. Locucium describitur. Chmielnicii responsum ad Poloni regis literas, ac Zawilichouii legationem. Quid ad haec Polonus rex. Cometes visus. Rex Bressiae ordinum conuocat comitia. Literae Georgii Rakocii ad Polonum regem. Respondet Polonus rex literis Rakocii. Trzebicius designatur vicecancellarius regni.

Dum haec Varsoviae aguntur, interea Cosacorum legati iam adulta aetate adueniunt. Induinae deformes, et vultu, quanquam moestitiam imitarentur, contumaciae propiores. Admissi postea in regium conspectum identidem supplices orabant nomine Chmielnicii: ignosceret lapsis et duceret in externos hostes. Reddiderunt illis responsum a vicecancellario regni nuper declarato, Stephano de Pilca Korycinio: Regem poenitentiam subditorum, quam poenam malle. Remittere Chmielnicio quidquid peccasset in rempublicam, ea tamen lege, ut eluat hanc nouissimam maculam, irasque ciuiles in exitum Tartarorum vertat. Breui quoque adfuturos legatos, qui mentem regiam et interiorem reipublicae sensum aperiant. Ita animatos dimisit ad Chmielnicium. Neque mora, eundem cum Zawilichouium, tribunum, cum Sigismundo Czerni, vicegubernatore Bialocerkuiensi irentur, legatos ad Chmielnicium iubet.

I. Fatalem demonstrarent Chmielnicio rabiem, quae illum diuinae humanaeque maiestatis faceret reum. Primum saltem erga Poloniam rempublicam fidei et constantiae ostenderet diem, regia clementia iam satis abufum. Reuocarent illi in mentem, quantum sanguinis Christiani effusum, quot hominum myriades Turcis, Tartarisque in duram traditae per illum seruitutem, quoties iurata in ludibrium foedera, quot sacerdotia monasteriaque spoliata, quot domus Dei profanatae, quoties hostiae sacrosanctae conculcatae; Ablegati Byzantium saepius legati, sollicitati ad arma contra Polonos vicini principes, reuelata et detecta reipublicae arcana consilia, quae occultari debuerant, denegata occisis sepultura, qua etiam patriae hostes non carent, in captos summa saeuitum tyrannide. Sed esto, omittantur haec quasi vetera, quanquam sint plus quam recentissima, condonentur bellico furori, saeuientique ab vtriusque marti. At iterum rediuiuum recrudescit vulnus in Kalinoiui deleti exercitu, amissoque flore principis iuuentutis. Horum tamen omnium veniam illi nomine regis et totius promittent reipublicae, quam gratiae magis, quam vindictae poenitere malle.

Gg 2

II. De

1652

II. De stabilienda ab vtrunque perpetua pace mentionem iniicient, mediatore assumpto principe Valachiae.

III. Obsides, ut sint tam ex parte Cosacorum exercitus, quam ex parte ipsius Chmielnicii, cuius filius natu minor, ut in regia Poloniae educetur, ac pro obside habeatur, exposcent commissarii.

IV. Chmielnicio, eiusque domui magnos promittent honores in republica: Reliquis vero tam nobilibus, quam plebeis, qui durante hoc bello Chmielnicianas secuti sunt partes omnimodam amnestiam. Cosacis insuper praecipuis persuadebunt: Tarda esse quae in commune expostulantur: Priuatam reipublicae gratiam statim mereare, statim recipias.

V. Locum tractandi de mutuis foederibus et aeterna stabilienda concordia, eligant, una cum Chmielnicio commissarii.

VI. Reuocabunt in mentem Chmielnicio, quae ille per legatos suos proposuerat regi, nunc illud tempus esse obliterandae seditionis, pergerent in Tartaros, properarent in hostes, culpam in decus verterent. Caeterum negabunt, terrore et minis vinci posse rempublicam, flexos ad modestiam si videat Cosacos, si supplices audiat, posse preces illorum excipere, meliorique reddere menti.

His mandatis addidit et ad Chmielnicium rex priuatas literas huiusmodi tenoris:

Litterae regis Poloni ad Chmielnicium.

Eius se opinionis extitisse, iurata fidem Chmielnicium nunquam amplius violaturum, quod contra accidit, vitra spem, praeter expectationem, citra datam fidem. Meminisset saltem foedifragus vindicis Dei, qui ferreis quandoque in illum vteretur manibus. Nulla lacescitum aut prouocatum Polonorum iniuria, ausum esse hostiliter castra, et una Generalem aggredi Kalinouiuium. Si dux peccauit, si miles in foedera, num alia deerat vlciscendi via, quam sanguinis? Tibi sanguine innutrito hostias innocentium offerre, laudis reipublicae illudere, virtus erit, et hoc impune? Quis credat post toties caesos exercitus, te veram orare pacem? nempe rem, quam victoriis elatus maxime odisti. Haec tamen per me regnet, ac semel stabilita aeternum perennet, in omnium tuorum Cosacorum animis. Experire adhuc elementem rempublicam, qua pridem indignus es. Habe remissionem nouissime patrati criminis, qui mille promeruisti cruces et mille patibula. Agnosce vno verbo regiam Nostram in Te beneuolentiam, quam nomine Nostro Tibi offerrent legati, Nicolaus Zacwilichouius cum Sigismundo Czerni, vicegubernatore Bialocerkuiensi.

Haec dum in Polona geruntur aula, interim Chmielnicius subsidium quaerens dominationi, Timotheum primogenitum, victoriae Battouianae socium, geminatis laudibus apud Roxalanam extulit plebem. Mox nobili coniuge, suam ignobilem auxit domum. Nam DVMNAM ROSANDAM, principum Valachiae et Moldaviae illustrem sanguinem, in suam induxit familiam. Actum id lassius, metropoli Valachiae vrbe, die XXXI Aug. modo et ordine eo, qui sequitur:

Timotheus Chmielnicius uxorem ducit Valachiae principis filiam.

Post debellatum Kalinouiuium, attritas Polonae reipublicae vires, imminutas opes, desperata sociorum auxilia, obsessum Camenecense propugnaculum, victor vniuersae Russiae Podoliaeque Chmielnicius, legatos ad Lupulm Valachiae principem miserat, principem filiam eius, cuius amore ipse deperibat, in sociam vitae et thori pro filio suo deposcens. Annuit haud mora Valachus Chmielniciano Hymenaeo, non ausus palam refragari, cuius potentiam formidabat, vicino sibi ob oculos et praeterito proposito periculo. Neque Chmielnicius diu in incerto pendere volebat principis mentem, cuius iam certus intra se erat.

Rudauscii annales Lib. IV cap IX. pag 123

erat. Obsidem ergo datae fidei petiit principis nepotem, quem breui Cehrinii habuit legatum. Hoc duce Timotheus Iampolum venit, vbi principis filiae legatum Thomam cognomine reperit. Venerat hic mutato habitu, vt priuatus salutaturus Timotheum, nomine principis filiae. Sequenti deinde die perrexit Sorocum, urbem iam Valachicam, vbi germanum principis inuenerat fratrem, cum parte Valachici exercitus, cuius quatuor numerabantur millia, exceptus ab illo, regio hospitio, inde per Bielacki, Prutki, et Cricani, iter faciens, Iassos venit urbem Valachiae metropolim. Hic iam obuium habuit ipsum principem, quem superbe pharetrati orientis more mixti Valachis antecedeant Turcae. Aderat et Chmielnicius Cosacorum stipatus agmine, quem aduentantem alto edito prius suspirio complexus princeps, postremo capiti eius impresso osculo, post explicatam disertis verbis eius aduentus gaudiorum materiem, subire vrbs testis petiit. Chmielnicius patris quoque complexus genua satius duxit tacere, quam aliquid eloqui stulte. Nullo igitur reddito responso patris adequitauit lateri, quem deducebant Velachi, Turcae et Cingari. Ingens certe apparatus, quo tota passim prouincia confluente excipiebatur Cosacus, urbana comitate, ludicris, saltationibus, choreis et musica. Completa haec nuptiarum solennia Augusti die XXXI. Opus deinde laeta consummatione perficitur. Indiatae ab utrinque largitiones publicae et priuatae, dotisque nomine et titulo data duodecim aureorum millia vna cum filia carissimo pignore. Die tandem sexta Septembris patri valedixit Chmielnicius, Russiamque et cum coniuge repetiit, quem abeuntem princeps extra vrbs moenia pari veneratione, qua induxerat, iterum reduxit.

1652

Nuptiarum
solennia
Chmielnicii
in Valachia.

Eadem circa tempora MATTHIAS LUBINSKI, archiepiscopus Gnesnensis, legatus natus regni, Poloniae primas, primusque princeps, mortalitatem expleuit. Illi octuaginta et ultra anni spatium viuendi fuisse, quae etiam tum aetate rebus haud impar erat regendis, cursu honorum inoffenso. Primo episcopus Chelmenfis, deinde Polnienfis, tandem Vladislauensis, magna laude procurauit res Polonas, vita et moribus innocens, sagax et quam maxima doctrina valuit, arcanorum regni summe peritus. Tenuis illi opes pro longa administratione, ex quo patuit, res Polonas procurasse ipsum magis quam suas, quod raro in Polonia, eoque magis laudabile. Hunc paulo post secutus est ALEXANDER IOANNES comes TARLO, palatinus Lublinensis, vir integer et rectus, extrema fractus senectas. IOANNES item GRVDZINSKI, palatinus Calissiensis, opibus, Iob, si ex antiquis, si e recentioribus Lucullo, Craffo et Varroni comparandus. Et quanquam toto suae vitae tempore dubius fuisset apud plerosque catholicus, in agone certe vt Christianus vere catholicus plenus dierum, in odorem finit suauitatis. Horum morte vacuas dignitates rex in hunc modum distribuit, Archiepiscopatum Gnesnensem ANDREAE comiti a Leszno, episcopo Culmensi, supremo regni cancellario, Culmensi IOANNI GEMBICKI, maiori regni confert Secretario. Ad secretarium MARTINVS STARCZEWSKI, mortui archiepiscopi sorore genitus, tunc referendarius euahitur, an deprimatur incertum, qui anni subsequenti exordio tetra consumtus melancholia, in suburbana Varsoviae villa moritur relicto loco successor, STEPHANO WYZGA, regio ecclesiasticae, abbatiae Seciechouensis administratori, viro in sequentibus annalibus meis saepius memorando. In referendarium fauore reginae promouetur NICOLAVS PRAZMOWSKI, regens cancellariae minoris, castellani Varsoviensis filius. Haec de clero. Saeculares quoque dignitates, nempe duo palatinorum subsellia intermortuorum, rex largitur filiis, nempe utrique patri mortuo superstes succedit filius. Huic IOAN. TARLO, illi ANDREAS GRVDZINSKI, Castellanus Nakielcensis, qui paulo ante capeffit hunc honorem, non Dei, non hominum memor, in horrendum adulterium primo lapsus, mox amore deperitae mulieris, homicidio infamauerat se et suos, sublato e viuus per summum nefas innocente marito, equite Zawacki.

Meritur
Matthias
Lubinski,
archiepiscopus
Gnesnensis.

Distributis in hunc modum officiis, rex Varsovia Louicium secedit, ob grassantem vndique pestiferam luem, quae toto hoc anno atrociter, in minori primum Polonia Cracouiae coepit, deinde latius diffusa, mox vniuersam perusgata est Poloniam, a qua mala Dea nullus, hoc et sequenti anno, in toto regno angulus, tutus. Est autem Louicium ciuitas Masouiae ad Bzuram amnem sita, Masouiae ducum quondam amoenum domicilium, archiepiscoporum Gnesnensium sedes. Peruenit autem in Gnesnensis archiepiscopi ditionem circa annum Christi M CC XL, quo tempore Conradus, Lanciciae, Masouiae et Cuiaviae princeps, Ioannem Czaplā, cancellarium ducatus, Plocensem et Cuiauensem scholasticum, in crucem agere iusserat. Dein facti atrocitate percussus, poenitentiaque

Louicium
describitur.

Hh

suspensii

1652

suspensii aducltus Petro Gnesnensi tunc archiepiscopo, eiusque successoribus, vt Longini loquuntur annales, villam LOWICZ cum siluis et nemoribus eam in circuitum ambientibus, quae quondam ducalis venatio habebatur, dedit, perpetuisque temporibus donauit, vna cum filiis Boleslao Masouiae, et Casimiro Cuiaviae, ducibus. Ita ab ecclesia tunc exclusus Conradus, in gremium matris iterum reuocatus est, acta donationis approbante GREGORIO IX, summo pontifice 53). Porro oppidum hoc multo splendidius reddidit Iaroslauus archiepiscopus, arce in coenosis paludibus, cum natura, tum opere munitissima extructa, quae turribus et aedificiis quadrato e saxo conspicuis, dignam archiepiscopi sedem praebet. Ipsa ciuitas ad vltiorem Bzurae ripam sita est, loco amoeno et ad omnes vitae necessitates peropportuno, latis plateis, arcis speciosis et cultissimis hortis mirum in modum exornata. Ecclesias habet operis haud perexigui, collegiatam venusta structurae symmetria praecellentem, tres parochiales, et conuentuales duas. Solum fertilitate nulli in Polonia cedit. Illud mirum videtur, quod in solo fere Louiciensi territorio, auculam passere non multo maiorem, quam Snegulam Poloni appellant, esu persuauem, reperiri aiunt, quae cum niue simul aduenit ac disparet 54).

Chmielnicii
responsam
ad Poloni
regis literas
ac Zacwili-
chouii lega-
tionem.

Rex Louicio Grodnam in magnum ducatum Litvaniae regiam transfert, vbi publicatis futuris comitiis, Brestiam Litvaniae ordines conuocat, nihil interim remittens de apparatu bellico quem in anno subsequenti videbimus. Sed ego ad Zacwilihouii legationem, ad arma, et exercitus Cosacorum iterum redeo. Functus legatione, Chmielnicio coram, Zacwilihouius, vna cum collega suo Czerni, elatum Chmielnicii, post celebratos filii Hymenaeos, longe magis quam ante obseruauit animum. Nam quid superbius et stolidius eius responso, cum diceret: Nulla opus est clementia, inquit, nihil deprecor, qui nihil mali admissi in regem, nisi hoc mihi instar criminis verteret respublica, quod centum Tartarorum totidemque Cosacorum millia post debellatum Kalinouiium, in viscera non miserim regni. Filium quod attinet, nondum adoleuisse pro obside, vbi adoleuerit haud defuturum ad obsequia regia. Honores se non appetere, quin imo vltro a fortuna delatos aspernari, vtpote cuius vertici non semel regium immineret diadema. Eo responso dimissi Polonorum legari rediere ad regem, qui furenti similis, vbi audit Chmielnicium eo vesaniae delapsum, arma in Cosacos toto regno ocius expedire iubet. Sed Polonus miles, qui semper regum suorum aulaeque interpretatur mandata, ad obsequium flecti difficilis, et tunc in hyberna recens dimissus, vix anni subsequents exoriente vere in castris comparuit, audax in oppidis, timidus in bello.

Cometes
visus.

Exeunte anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo secundo, visus est cometes, die viceima Decembris, instar nubis lucidae, magnitudine vnus pugnae, quae magnitudo sensim decrefcebat. Initio sub laeuo Orionis pede griri, hora septima noctis obseruatus ab astronomis, late deinde diffusus in borealem plagam taurum peruagatus in Persei euauit sinistra. Anni subsequents die III Ianuarii, vt ex subiecta figura melius patet. Vriorum hic cometes fatigauit ingenia, elicit notas, non sine aliquorum iurgiis. Quidam enim, portendi morbos pestiferos et incognitos, qui late diffunderentur, famem praeterea, pestem, malignas febres, contagiosos morbos, terrae motus, horrenda tonitrua, vehementes significari iudicabant ventos. Quidam status mutationem, horrida bella, mortem ad extremum pollicebantur principis, septemque continuis annis continuata per Europam pericula. Quorum commenta haud vana fuisse, tempus postea edocuit, optimus rerum magister 55).

Exacta

53) Archiepiscopus Gnesnensis, cuius tempore, Louicium a duce Masouiae Conrado, diluendi criminis causa, fuit archiepiscopatu insertum, erat Petrus III, archiepiscopus XVII, cuius familia ignoratur. Vide vitam eius in bibliotheca Varlau. Tom. I. Part. III. p. 194.

54) Passeres niales, qui ex Islandia, Gronlandia et Lapponia super mare Balticum hyemis tempore in Poloniam veniunt, non solum circa Louicium, sed in multis etiam aliis Poloniae re-

gionibus conspiciuntur ac capiuntur. Delicetissimae haec aues, si pingues, esui sunt.

55) De fertilitate vaticinandi ex astris cometisque nil amplius dicam. Hoc tantum ad amouendas Polonorum praesumptas opiniones annotandum videtur, cometas esse corpora seu globos huius vnuerfi, quoad extensionem infiniti, magnos, qui non intereunt, sed peculiare planetarum genus constituunt, certoque tempore iterum apparent. Horum cometarum motum inter

Exacta in otio hyeme rex Brestiae in Litvania regni ordinum celebrat comitia, in quibus nihil nisi de bello promouendo, de contributionibus contrahendis toto tempore disputatum est, lectae quoque pleno senatu, quem potissimum Lituani auxerant proceres, GEORGII RAKOCII, Transyluaniae principis literae huiusmodi tenoris:

1653
Rex Brestiae
ordinum
conuocat
comitia.
a. 1653.

Sacra regia maiestas,

Domine clementissime,

Demissam meam confidentiam, quam in regia eius propensione colloca- tam habeo, vel hoc pacto sentire testaturus, scire eam volui, quomodo a palatino Valachiae, vt celsissimus princeps dominus parens et praedecessor Noster magni nominis, ita et ego, cum confoederato Nobis illustrissimo domino palatino transalpiniae Valachiae, ab ipso palatinatus sui primordio, clandestinis machinationibus et minis apertis laceffiti sumus. Etsi praeter vicinitatis iura vtrique Nostrum etiam foederum nexu deuinctus fuerit, nihilominus in omnes occasiones sedulo intentus, quibus virus praeconceptum in perniciem nostram effunderet. Proprio eloquio aduersum hanc intentionem nunquam se deponere velle asseruit, hoc ipsum aliquoties iuramento confirmare non veritus est, vt superioribus temporibus aperto etiam Marte in praedictum parentem principem transalpinum attentauerat. Et nisi infelici prauae intentionis euentu diuinitus punitus fuisset, eodem cursu victoriarum gratiae memoriae etiam parenti meo et hisce regionibus exitium afferre insimul elaborabat. Deo tum vindice reiectus, licet victoris fauorem in reconciliatione fatis superque expertus, strictis se foederibus deuicerit, parum tamen hoc apud ipsum valuit, nec vnquam animum hostilem, quamuis pellem saepe saepius, mutauit. Cuius talia molimina cum in dies maturari, et mox velut ignis occultus in aperta arma erumpere praesentiscam. Deum testor, inuitus etiam prouocatus, nullo actus dominandi aucupio, sed dum inculcata tutela sciens praeueniri hominis incauti esse, et tela praeuisa minus ferire, vicinum tam nocuum, cum alias non licuerit, armis a vicinitate remouere, vel saltem compefcere Deo propitio, in animum induxi. Quod *Maiestati vestrae regiae* tempestiue significandum volui, ne aduersis rumoribus occupata, qui toto conamine eius ab obsequiis addictus sum, contra se et suos aliquid moliri crederet. Imo iustis facti mei causis ex me sic perceptis, tantum abest, vt iustae indignetur vltioni, vt hominem nullis fidem vicinis correctum suo probet calculo; et studia mea maioris habeat, quam fluida lenocinia eius. Quod, vt propensus in Nos Maiestatis Vestrae fauor sperare iubet, ita eidem diuturnum et florens regimen ex animo precor. Datum in ciuitate mea Alba Iulia, die 25 Martii 1653.

Serenissimae Maiestatis Vestrae

Addictissimus seruus

Georgius Rakoci.

Hh 2

His

omnes nostris temporibus astronomos optime explicuit celeberrimus LEONHARDVS EVLERVS, in theoria motus planetarum et cometarum. Dices forte, si cometae nihil nobis significant, quem tandem in finem Deus tam stupenda corpora produxit? respondendum: ille longe sapientissimus vnuerfi auctor, qui omnia prudentissime constituit, etiam cometas non sine fine creauit, iisque eiusmodi habitatores imposuit, qui istis in globis bene se habent. Sed nil dicendum de planetarum ac cometarum incolis, cum tam multi adhuc reperiantur astronomiae

expertes, qui astronomorum de planetarum incolis doctrinam irridentes sibi persuadent, immanes vnuerfi et innumeros globos, in vsum tantum nostri globi, qui ad vnuerfum vt punctum considerandum, imo nullam proportionem habet, creatos esse. Quidam non inepte istos homines pediculis iocose comparauit, qui, si ratione gauderent, sibi imaginarentur, integrum hominem in vsum eorum creatum esse, quia tam commode nutrimenta in capite, porriginose imprimis, inueniunt.

1653

His Rakocii literis tale responsum redditum est:

Respondet
rex Polonus
literis Rakocii.

Pro ea qua semper in rem christianam ferimur propensione et affectu, nihil Nobis aequae acerbis accidere potest, quam cum audimus principes Christianos mutuo inter se dissidio committi. Non enim aliter quam civili se pollueri bello eos existimamus, cum inter se funesta exercent arma, quae multo iustius in communem christiani nominis hostem exercerent. Nec minore certe dolore Nostro accipimus Illustritatem Vestram cum illustri palatino Valachiae in dubiam Martis aleam descendere, pacatamque hactenus commouere Valachiam. Vicem hanc aevi iniquioris agnoscimus, quod non tantum Nos ipsi rebelles Nostros inuitis armis ad saniolem mentem redigere cogamur, verum etiam viciniam Nostram, cui pro iure et foedere amicitiae, optima quaeque et capata cupimus, similibus implicari malis cernamus. De iniuriis ab illustri palatino Valachiae Illustritati Vestrae, et colligato sibi illustri palatino transalpinae Valachiae intentatis nihil Nobis hucusque constitit. Nec aliud ad praesens, quam aduersae ab vtriusque fortunae compati aequum censemus. Quis vero vltior animi Nostri sensus hac in re futurus sit, cum Illustritate Vestra data opera breui conferemus. Magno hoc interim Illustritatis Vestrae in Nos confidentiae erit argumento, quo pariter sciet Illustritas Vestra Nos ei responsuros. Cui perennes fortunarum accessiones vnaque optimam a Deo valetudinem precamur. Datum Brestiae Lituaniae, d. 20 Aprilis. a. 1653.

Minus deinde sigillum ANDREAE TRZEBICKI, maioris cancellariae regenti collatum est, omnibus ad insperatum rei nuntium attonitis, et in re tam subita stupentibus. Nam si vulgi et populi vota spectasset quies, prior Trzebicio videbatur Ioannes Gembicki, secretarius maior regni, si merita et virtutes, nulli debebatur tantum fastigium dignitatis, nisi vni Stephano Wyzga, regio ecclesiasticae. Caeterum rex posthabitis his, huic contulit, quem postea suum intimum esse voluit ⁵⁶. Neque mora eundem Ratisbonam oratorem dimittit ad imperii comitia, quae tunc magno Europae applausu sacratissimi Caesaris Ferdinandi III primogenitum Ferdinandum IV in Romanorum eligebant regem. Ita deinde dimissi sunt a rege optimates classicum Chmielnicio toto regno canentes, qui sub id tempus Moldauum vna cum Transyluano armis aggredi statuerat, ni praeventus ab utroque fuisset Valachiae princeps.

⁵⁶ Rex Poloniarum absolutissimus est officiorum regni omniumque aliorum dispensator, nemini neque decet in causis inquirere, cur huic et

non alii, ordine forte maiori, conferre voluerit regni munus. Sufficit regem voluisse, qui recte fecisse omnino credendus.

LIBRI

LIBRI IV. CAPVT X

SYNOPSIS

Bellum Valachicum. Causa belli Valachici. Legatio Rakocii ad Polonum regem. Poloni respondent Rakocio. Rex Glinianum mouet castra contra Chmielnicum. Descriptio Leopoli. Leopoli Haliciam versus mouet Polonus exercitus. Moschoniae legati Leopoli audiuntur et dimittuntur, mediationem offerentes Polonos inter et Cosacos. Describitur Halicium. Chmielnicius Valachiam armatus ingreditur. Obsidionis causa et origo. Hungarorum stratagema. Rakocii literae ad Poloniae cancellarium. Camenecum rex progreditur. Chmielnicius Polono regi scribit. Literis Chmielnicii respondet cancellarius cum generali. Poloni deliberant de vltiori projectione regis.

Ineunte anno MDCLIII initium est bello Valachico, insusto plane Polonis, luctuoso ¹⁶⁵³ Colacis, nec multum felici, si primi belli euentus spectantur, ipsis Hungaris Molda-
uisque, confederatis principibus, quibus aduersum palatinum communis causa fuit, bellum Valachicum.
se rara in societate concordia. De causa haud apud omnes conuenit: Sunt qui credunt, Causa belli
ob recens cum CHMIELNICIO initum connubium, nimiam potentiam palatini suspectum Valachici,
extitisse vicinis. Addebant et Poloni regis totiusque reipublicae singularem erga palati-
num amorem. Erant qui et vetera horum principum vulgare dissidia, quod et ipsemet
Transyluaniae princeps literis ad regem scriptis haud diffidet. Vt ut sit, mediis Aprilis
diebus, post scriptas literas, quas superius retuli, redditumque a rege responsum, TRAN-
SYLVANVS ambiguum titubantemque Poloniae regis obseruans mentem, serio ratus suis
consulendum rebus, legatos VARSAVIAM mittit, de mutuis tractaturos foederibus, suo Legatio Ra-
et Moldaui principis nomine. Nec Polonus ehnuit rex, offensam causatus in Valachum kocu ad re-
quod principem filiam CHMIELNICKI desponsasset filio. Nulla hic valebant effugia apud gen Pol-
num.
principem, quae satis ampla parabat KVTNARSIVS, principis Valachiae BRESTIAM mis-
sus legatus, adnitente demum Hungaro legato, rex VARSAVIAM differt negotium, vbi
melius consulturus videbatur cum optimatibus, quibus diem vigesimam quintam indixerat
Maii, habendo cum iis consilio arctiori. Indicta die rex legatum Hungarum socia solli-
citantem contra Valachum Chmielnicumque arma introducere iubet. Nihil hic nisi ea-
dem quae et ante reperebat. Iussus deinde paululum VARSAVIAE immorari, tandem
optatum accepit responsum: Regem iustae principum Transyluaniae Moldaviaeque fauere
causas, iis socia rempublicam contra Chmielnicum promittere arma. De Valacho adiectum
nihil. Eoque responso dimissus legatus Hungariae. Neque mora rex tertio post die
LEOPOLIM, inde ad castra prope GLINIANY pergit, aliquot millium stipatus corona,
relicta interim regina Varaviae. Vix Gliniany attigerat, cum ecce inaudito ac insperato
a militibus excipitur applausu, exceptis proceribus, quorum cessat in castris imperium,
dum ipse adest imperator. Ibi diebus aliquot consumtis LEOPOLIM reuertitur. Est Descriptio
autem LEOPOLIS australis metropolis, quinquaginta a CRACOVIA circiter distans mil-
liaribus, dicta a LEONE, DANIELIS Russorum australium potentissimi regis filio Romani,
Vladimiriae et Haliciae ducis, nepote, quam Germani corrupto vocabulo LEMBERG in-
dignant. Vrbs duplici fossa vtriusque lata ac profunda, muro crebris turribus distincto
munita, omnis generis apparatu bellico contra hostiles insultus abundanter instructa. Se-
dem hic habet alter Poloniae archiepiscopus, ut et duo alii episcopi, Russicus vnus, alter
Armenicus. Redacta in potestatem Polonorum circa annum Christi MCCCXI deficiente
maeula stirpe liberorum DANIELIS Russorum regis, regnante tunc in Polonia CASI-
MIRO II, VLADISLAI filio.

Leopoli ad diem vigesimam quintam Augusti, non sine evidentibus moestitiae
signis debuit subsistere rex, dum interim tarda solutio et lenta pecunia numeraretur mi-
liti passim effreno. Sequenti deinde die LEOPOLI HALICIAM versus castra mouere im-
perat, a legatis Transyluaniae, qui tunc LEOPOLI aderant, magnopere sollicitatus. Ante
Leopoli Ha-
liciam ver-
tamen,

1653
 sus mouet
 Polonus
 exercitus.
 Moschouiae
 legati Leo-
 poli audiun-
 tur et dimit-
 tuntur,
 mediatio-
 nem affe-
 rentes Po-
 lonos inter
 et Cosacos.
 Halicia de-
 scribitur,
 Chmielnici-
 us Vala-
 chiam ar-
 matus in-
 greditur, ac
 paulo post
 obsidetur
 ab Hunga-
 ris Molda-
 uisque.
 Obsidionis
 causa et
 origo.

Hungaro-
 rum stra-
 tagema.

Ragocii li-
 terae ad
 Poloniae
 cancella-
 rium.

ramen, quam HALICIAM moueret, legatos magni Moschouiae ducis regali excipit apparatu, quos ego potius exploratores, ut et ante, dixerim. Nihil illi attulerant, quod legatos conueniret, cum hac vnica in speciem amicitiae venere tessera, mutua quasi tractaturi CHMIELNICIUM inter et Polonum regem foedera. Neque rex abnuuit pacem, certis propositis, ut et ante, CHMIELNICIO conditionibus. Quae quia hosti ritui, Moschis admirationi fuere, in vanum cessere, rege interim HALICIAM mouente.

Est autem HALICIA Russiae ciuitas, quondam, regnante VLADIMIRO, regni caput et sedes, nunc solo castellani gaudens titulo. Antiqua superba sui miratur rudera, quae vix per senium cernere licet. HALICIAE subsistenti per aliquot dies regi, nuntiat a KONRACIO tribuno equitum, qui ad explorandam hostilem potentiam, Polonorum antecesserat exercitum, TIMOTHEVM, Chmielnicii primogenitum, Valachiam ingressum cum octodecim millium Cosacorum peditatu, selectissimoque duorum Tartarorum equitatu. Neque hinc procul in SOCZAVA Valachiae arce, a Moldauis Hungarique obsideri, vna cum vxore LVPVLI Valachiae principis. Obsidendi autem TIMOTHEVM haec occasio fuit. Postquam inaudiuerat Poloniae regis declarationem Valachiae princeps, haud mora CAMENECO vna cum thesauris, corrupto prius muneribus eius loci gubernatore POROCIO, in Valachiam abscedit, Chmielnicii ZAPOROVIANIS comitata signis. Vix octodecim leucis praetergressa Poloniae fines, incidit in Moldauorum Hungarorumque huc et illuc per Valachiam impune errantia agmina. Neque mora Soczauiensi se fortunaeque suas credit propugnaculo, quod tunc casus et fortuna vicinam obtulerat. Consultanti deinde, quid ultra agendum, et dum NIEMIECZ AUT MARGOS AUT PADEORCZE maioris momenti propugnacula occupanda? Variis varia suadentibus, interim SOCZAVIA et in ea princeps foemina obsidetur a septem Hungarorum quatuor Moldauorum millibus. Audita CHMIELNICIUS Soczauiensi obsidione illico filium eo mouere cum lecta Cosacorum imperat manu. Eriperet tam nobilem praedam ex hostium faucibus, recuperaret thesauros illi debitos, certaret pro gloria, cuius finem imperium Moldaviae sibi promitteret, profligato tyranno, inuasore parentis. Imperium eius haud mora exequitur filius, Valachiam armatus ingreditur, ad cuius aduentum dolo tunc vsi Hungari Moldauique solunt obsidionem, quasi viribus inferiores Cosacis, quorum tunc auxiliares copias, fania in immentum crescente, fortassis re vera perhorruerant. TIMOTHEVS soluta obsidione, quasi iam acie victor exiisset, ouas ingreditur propugnaculum, territis sola nominis sui fama hostibus. Illudque caestris vsurpasse aiunt, venisse se et vicisse non viros hostes. Securus itaque victoriae dimiserat peditatum in varias Valachiae partes Cosacos milites, vix aliquot millium numero sibi relicto. Audire e proximo Hungari reboantia in aduentum CHMIELNICII tormenta, mox de dimisso Cosacorum milite nuntio accepto, concubia nocte arcem iterum arctissima cingunt obsidione et vna Chmielnicii filium incautum iuuenem, missis eursoris equis ad Polonum regem, de tam nobili praeda faustum afferentis nuntium, simul quoque ad socia contra Chmielnicium iterum sollicitando arma. Interea Cosaci, qui pabulatum exiuerant, in regressu ad Chmielnicium, varie a Moldauis Hungarisque, denique ab ipsis amicis Valachis trucidati palam cadebant, per manipulos sparsi, non ut milites, sed ut praedones nefarii. Neque Polonus rex socia distulit arma, quin imo ire ocus in Valachiam iubet Conradum, cum lecta sex millium Polonorum manu. Huic adiungit HENRICVM DÖNHOF mille quingentis luceinctum Alemanis, robore exercitus. Pergrate accipiunt a Polono rege auxilia, Daciae Moldaviaeque reguli. Neque mora magno regni cancellario STEPHANO de PILCA KORYCINIO, qui nuper BRESTIAE, archiepiscopo Gnesnensi, in sigilli custodia successerat, in haec concepta verba scribit RAGOCIVS:

Illustrissime Domine, amice nobis obseruandissime,

Literas Vestrae Illustriss. D. vigesima quinta Augusti exaratas, hodiernaque die, eiusdem tabellarii manu, Nobis praesentatas amice accepimus, cuius quidem remissionem ob debilitatem equorum quamuis hac occasione distulerimus, breui tamen expedire, ac si quid noui interuenerit, per eundem communicare cum Vestra illustritate nequaquam praetermitteremus. Pergratum itaque nobis

nobis extitit, quod Vestra illustritas tam de regio Suae maiestatis, quam de sincero Vestrae illustritatis affectu, simulque exercituum Suae maiestatis approximatione, optimoque disposito progressu certiores reddere voluerit. Quemadmodum enim nihil de regia Suae maiestatis exercitus cum nostris coniunctione expecti sumus, nullam praetermissuri occasionem, quin reciproca sinceritate, eandem Serenissimae maiestati recompensemus. Qui quidem coniuncti exercitus in Valachia, ad arcem SOCZAVA dictam, in quibus existant terminis, qualiter eidem loco se applicuerit hostis, inopinato vsus stratagemate, antequam recentiores nostrae copiae, ad eum locum peruenire, nedum cum exercitu Suae maiestatis sese coniungere potuissent, ex informatione STEPHANI palatini, hostiles copias KVTNARSCIVM versus tendentes, captoque tandem rumore, qualiter hostem inuaserint, qualique euentu hostem hactenus constrinxerint, ea omnia innotuisse illustrissimae D. V. non est quod dubitemus. Quodsi vero iuxta informationem Vestrae illustritatis, primarius Suae maiestatis exercitus ad Tyram vel Dniestrum fluium versusque MOHILOVIAM peruenierit, CHMIELNICIUM filio ac exercitui, BASILIUM autem familiae ac bonis, numerofo posse occurrere exercitu, ratio ac status belli suadere vix potest. Omnem procul dubio mouebunt illi lapidem, vterque plurimis ac mirabilibus oblationibus acturi, tam apud TYRCAS quam apud TARTAROS, qualiter periclitantia ipsorum pignora, illorum etiam auxiliis saluari possint, cum aliter plane in nihilum sint deuentura. Quare ex communi summe necessarium, multisque modis utile, cum ita res ipsa demonstret, summopere illustritatem Vestram rogamus, pro sua qua pollet auctoritate efficiat apud suam maiestatem regiam, ut quanto poterit citius praeccludi possit via, ne suppetias obfesso communi inimico transmittere possint CHMIELNICIUS et BASILIUS ex ditionibus Cosacorum, cuius effectus a palatino Moldauiae admonemur literis die 30 Augusti ad nos datis, qualiter BASSA Silistrensis suas etiam congerens copias, adscitisque sibi copiis Tartaricis DANVBIUM traicere, ac vel immediate coniunctos nostros exercitus inuadere, vel ipsum palatinum aggredi intendat, eo proposito, ut per eius aggressionem obsidionem soluere, Cosacorumque exercitum cum filio CHMIELNICII, familia bonisque BASILII liberare possit. Quodsi nimirum noster exercitus relicta obsidione in auxilium MATHAEI palatini perexerit, actum erit de vtroque nostro. Si vero obsidio continuata per nos fuerit, nominatus palatinus sede amouebitur profligatus, amotoque illo obstaculo Cosacis ac Tartaris obfessis protinus subuenire possunt. Tamen etiam in hoc casu nostros ita disposuimus exercitus, ut superato cum exercitu supremum nostrum generalem in auxilium ipsius palatini transmittamus, imo rebus ita postulantibus etiam nostra in persona veniamus, continuata interim cum exercitu, in Valachia existente, ac cum magnifico domino CONRADO coniuncto, obsidione ac belligeratione. Attamen si secus fieri minime posset, ac reliqui exercitus, pro nunc in promptu habiti, resistere impetui huic Turcico non sufficerent, soluta obsidione SOCZAVIAE, pars illius exercitus contra Turcam conuerteretur, pars cum magnifico domino CONRADO ad seruitia suae maiestatis et reipublicae expediretur: Ita omnem nostram sinceritatem, tam secundis quam aduersis fortunae casibus serenissimo regi ac reipublicae promissam, indissolubili vinculo obligatam tenebimus. Similem etiam suae maiestatis reipublicaeque ac Vestrae etiam illustritatis affectum speramus ac summopere contendimus. Quoniam autem legatos, his interuentis difficultatibus ad Serenissimam regiam maiestatem expedire non potuimus, rogamus Vest. illustriss. D. ut apud suam maiestatem excusare velit. Breui enim vna cum confoederatorum legatis expedituri sumus. Caeterum illustrissimam

1653 *nam D. V. ad vota valere cupimus. Datum in curia nostra GORIEVIENSIS*
d. 4 Septemb. 1653.

Illustrissimae Dnis Vrae

Amicus beneuolus, ad officia paratus.

GEORGIUS RAKOCI

Camene-
cum Rex progre-
ditur.
Chmiel-
nicus Polono
regi scribit.

Literis
Chmielnicii
respondet
cancellarius
cum gene-
rali.

Poloni deli-
berant de vi-
tiori regis si
profectione.

Haec RAGOCIVS ad cancellarium regni memorabat. Interea rex VSIATINVM
Halicia et inde CAMENECVM progreditur, quod nulla artificis manus, sed naturae mi-
randae, ut superius innui, erexit industria. Appropinquanti moenibus, literae a Chmiel-
nicio perferuntur, quarum summa fuit: deprecatio criminis, ac certissima spes obtinendae
veniae apud clementissimum principem. Deliberatum pleno senatu est, quid foedifrago
Chmielnicio responderet rex, quid rescriberet respublica? Exercitu quidem Polono, iam
superatis innerum molestiis ad Camenecum subsistente, sed nondum peracta Valachica ob-
sidione, in vtram libet partem sollicito et meruente, conclusum tandem, ut a rege qui-
dem nihil responderetur Chmielnicio, quasi indigno, cui amplius concederetur venia, sed
tantummodo ab illustrissimo cancellario et generali campestris, scriptis ad eum literis,
spes veniae promitteretur, si verba legum submissionem facto aliquo insigni comproba-
ret. Suadebant deinde qua priuati, mitteret ocus ad regem e suis affectis ministrisque
praecipuis, utpote WVCHOVIVM et BOHVNVN, qui ad castra regia venientes conditio-
nes acciperent pacis, omnem habituri securitatem. Neque ANTONIVM tribunum de-
tentum, carcere aliquo squalido macerari, sed honesta militari detineri custodia, dum in-
terim oprata et incruenta coalescat pax. In hunc sensum compositae literae vni Cosaco-
rum Mikuta cognomine, qui in Antonii legati comitatu ad castra prope Gliniany aduene-
rat, traduntur Chmielnicio deferendae, dum interim BARYM versus rex signa mouere
berant de vi-
tiori regis si
profectione.

Poloni deli-
berant de vi-
tiori regis si
profectione.

LIBRI IV. CAPVT XI

SYNOPSIS

Rex turbatur Tartarorum in Russiam aduentu. Chmielnicius Soczauiiae obsessus ex
vulnere accepto moritur. Cosaci morte Chmielnicii turbantur, ac paulo post
tumultuantur. Deditur arx Soczauiensis principibus confederatis. Puncta
deditionis. Valachiae aerarium diripitur ab Hungaris. Literae Bassae Sili-
strensis ad cancellarium Poloniae. Moschorum noua postulata a rege Polono.
Moschi bellum minantur Polonis. Legati Ragocii ad rempublicam Poloniam.
Puncta legationis Transyluaniae principis. Responsum Transyluaniae legatis.
Tartarorum rex exposulat rupta a Polonis Zborouiana pacta. Colloquium
inter cancellarium Poloniae, et Tartarorum legatum. Cancellarius Poloniae
respondet Tartaro, nomine regis sui. Propositiones Polonorum Tartaris obla-
tae. Acceperunt omnia Tartari, excluduntque Cosacos. Tartari Lupulum,
Valachiae principem captiuum in Tartariam remittunt.

Placuit regi consilium vltius castra promouendi, antequam tamen vltiori se accin-
geret profectioni, MACHOWSKI cum literis ad obsessos SOCZAVIAE Cosacos le-
gatum expedit. Summa legationis fuit: pro perditis obsessis habere, si tamen sapere et
manda-

mandata in posterum regis fideliter exequi vellent, clementiam illis quoque regiam haud vn-
quam defuturam. Duci, Basilii uxori obsecrae, suadere, ut honori et vitae consulens, se in tu-
telam Poloni regis conferret. Expedito in hunc modum MACHOVIO, rex BARYM ver-
sus mouere praecipit. Progredienti ad duas circiter leucas literae a Valachiae principe,
ad supremum generalem exercitus perferuntur, quibus ille significabat de insperato Tartarorum
in Russiam aduentu. Perculit aduersus nuntius regium pectus, mutantur in mo-
mento consilia, miles eodem in loco subsistere iussus. Magna deinde subsecuta est deli-
beratio. Rare enim exemplo super hoc negotio ter consultatum est. Discrepantibus sen-
tentiiis, quod tantum superesse temporis videretur muniendis eodem in loco castris tribu-
tum est. Magis tamen tuta ex ratione, quam prospera ex casu consilia sequi placuit, nec
oram famelicam simul et locum naturae et situs sui beneficio, formandis castris minus ido-
neum, ingrediendum: Melius omnino rem cessuram, si ad Valachiae fines castra loca-
rentur, ita euenire posse, ut et Soczauiensis obsidio feliciter terminari et coniunctio cum
foederatis principibus facilius perfici posset. Addebant, in omnem incursionis hostilis
casum, inter flumina, situm castrorum, reddi securiorem et com meatum in habitata ma-
gis et Valachiae coniuncta regione habere copiosiorum. Assensit ad extremum rex his con-
siliariorum rationibus, communicque calculo in eam sententiam itum: Cunctatione bellum
geri oportere, tantisper dum foederatorum subsidia, iuuaretur respublica. ZVANCIVM igitur
palatini Russiae oppidum et castellum illi annexum ad fluvium TYRAM ex aduersa
ripa CHOCINVM porrectosque Valachiae campos aspiciens, locando elegit exercitui. Sub
id tempus laetus Polonis aduolat nuntius, TIMOTHEVM CHMIELNICIVM excessisse
significans. Additum et mortis genus, utpote qui vallo producendo intentus pila tormen-
taria attrito crure occubuit. Corpus mortui fertur adeo intumuisse, ut satis larga ex-
obeso Basilii ducis corpore vestis, mortuum capere non potuerit. Atque hic finis fuit
Chmielnicii, cui paulo post coelestes honores Graeca adulatio tribuerat, gloriosum marty-
rem depraedicoando, quem ego rudem bonarum artium corporisque robore stolidi fero-
cem dixerim iuuenem.

1653

Rex turba-
tur Tartarorum in
Russiam
aduenu.

Timotheus
Chmielni-
cius Socza-
uiiae obse-
sus ex acce-
pto vulnere
moritur.

Postridie tentata eruptione obsessi, militem Hungarum Polonumque ad vallos se-
gniter excubantem in fugam agunt, et nisi CONRADVS DONHOPIVSQUE fugientes in
pugnam reuocassent, periculum erat, ne iam victricia castra inuaderet hostis diriperetque.
Atque hoc primum facinus fuit CHEDROVII, electi Cosacorum ducis, in demortui Chmiel-
nicii locum. Protendebatur interim in longiores moras obsidio, neque sperari deditio pot-
erat, nisi ingruente iam vicina hyeme, nec vana opinio, nisi seduo inter illos exorta an-
tipasser deditiois tempus. Dux BASILII VXOR; ubi videt rem haud procul seditione
abesse, proponit CHEDROVII, satius fore propugnaculum dedi, quam Cosacorum suo-
rum discordia diuidi. Si diuidimur, inquit, vi hostium expugnamur, mox ferro et
flamma desolabimur: Sin vero gratuita deditiois legem subierimus, salua nobis fiet vita,
libertas et bona. Neque mora praefectus arcis, iussu foeminae, misso in castra tubicini-
tur, habere se, inquit, quod CONRADO, nomine ducis, communicet. Summa arcani fuit
haec deditio propugnaculi sub certis legibus. CONRADVS secretum MACHOVIO com-
municat: Ille IANVSIO KEMINI, generali Transyluaniae principis, cui summam rei
committit, quo demum operante SOCZAVIA dedita his deditioibus:

Cosaci
morte
Chmielni-
cii turban-
tur, ac
paulo post
tumultuan-

Puncta Serenissimi regis Poloniae, commissariorum, et celsissimi principis Transyl-
uaniae, supremo generali Cosacorum, obsessisque proposita.

I. Iurarent de facto serenissimo regi Poloniae ac reipublicae fidelitatem,
ac celsissimo Transyluaniae principi, duobusque palatinis vtriusque Valachiae
bonam vicinitatem.

II. Ad signum humilitatis et gratitudinis, vexilla coram generalibus et
commissariis deponent. Quae manebunt pro serenissimo rege et Transyluaniae
principe, retentis apud se ex benigna generalis et commissariorum annuentia no-
mine serenissimi regis ac celsissimi principis Transyluaniae decem tantummodo
vexillis.

Kk

III. Arma

1653

III. Arma et sclopeto maiora, hactenus offensua, similiter coram iisdem deposita, praemisso iuramento, in facto illis restituentur.

IV. Nihil ex bonis in arce tempore aduentus illorum repertis secum auferent villo praetextu, et super hoc iurent.

V. Bona Timothei similiter relinquunt in manibus commissariorum, nec non bona ecclesiis Moldauicis ablata restituantur.

VI. Neminem ex arce secum abducant, vel minimum hominum aut animalium.

VII. In egressu damnum regnicolis ne inferant.

VIII. Rebus palatini, baronum, ac aliorum in arce existentibus, non se immisceant, neque illis quidpiam patrocinentur. Super his omnibus bona fide, christianis obseruanda, singuli iurent.

Deinde exactum est a singulis iuramentum fidelitatis, quod et praestitere vniuersi, eleuatis in coelum digitis, fidem obligando, quam paulo post perfidia Graecorum rupit et inconstantia. Eo modo deditum est Soczauiense propugnaculum. Diuisae deinde opes cessere Hungaris pariterque Moldauis hostibus, sola gloriae immortalitate contento rege Polono.

Valachiae
aciarium
daripiunt
Hungari.

Rex vbi audit soczaviam expugnatam, illico in Russiam sociorum conuertit arma. Merebant illi triginta Polonorum, viginti Germanorum, octo Hungarorum perditum millia, in aduersa quoque fluminis ripa, tria Moldauorum videbantur aduentantia agmina, quae paulo post exortus Cosacorum Tartarorumque aduentantium timor in vltiorem palantes retro egit Moldauiam. Redditae sunt iisdem diebus Silistrensis Bassiae ad magnum cancellarium ex castris Turcicis scriptae literae huiusmodi tenoris:

Litterae
Bassae Silistrensis ad
cancellarium Poloniam.

Electe inter magnos monarchas, clare inter senatores tribus Messiae, Rector negotiorum regni seniorum Nazareni, exemplar omnium virtutum, speculum veritatis et sinceritatis, regis Poloniae intime vicariorum STEPHANE KORCINSKI, amice noster, cuius rebus et vitae ut sit exitus felix, ut cedant Tibi ex voto omnia, optamus et precamur Deum.

Redditis innumerabilibus salutationibus significamus Vobis peruenisse ad manus nostras amicales literas Vestras, ex quibus satis prolixè amicitiam vestram intelleximus. Quod attinet ad legatum Poloni regis, quem propediem ad serenissimum et potentissimum imperatorem meum expedire in animum induxistis, laudo consilium vestrum, modo quantocius exequimini, quod promittitis, de me, ut amico, omnia bona polliceor. Caeterum pro vobis preces nostras offerimus illi, qui est via veritatis.

Haec summa literarum Silistrensis Bassae ad cancellarium Poloniae, ut erant genuinae.

Moscho-
rum noua
postulata
a rege Po-
lono.
Moschi bel-
lum minan-
tur Polonia.
Legati Ra-
gocii ad

Postridie aderat fecialis Moschouiae ad castra Polonorum, cuius summa legationis fuit, ut Polona respublica poena capitali afficeret illos in vniuersum, quicumque scriptis ad magnum Moschouiae ducem, interregni tempore, literis debitos maiestati eius omiserunt titulos. Ridentibus Poloniae proceribus, quod cum laruis luctarentur Moschi, bellum minatur ille nomine principis, eoque modo abscedit.

Vix abierat Moschouiae fecialis cum ecce aderant tres a Daciae regulo missi oratores ad rempublicam Poloniam, qui vbi regis ingressi sunt tentorium, ad eius admissi conspectum, pleno senatu perorauere satis culta et expedita latinitate, veteris gentis Hun-

garum

garum cum Polona republica, multiplicisque coniunctionis honorifica facta mentione. Deinde reguli sui erga regem, remque publicam, officia prolixè satis detulerunt, oblato regi insuper phalerato equo. Semotis deinde arbitris puncta nonnulla proposuere, quorum haec summa:

1653
republicam
Poloniae

Puncta coram sacra regia maiestate et illustrissimis senatoribus per legatos celsissimi Transyluaniae principis proposita:

Cum et literis Chani Tartarorum et per Murzam in obsidione praesenti Soczauiensi celsissimus Transyluaniae princeps, Dominus noster clementissimus, et duo illi confoederati palatini admoniti fuerint, iteratis vicibus, ne subsidia aliqua sacrae regiae maiestati subministraremus, imo ne mouere quidem se viderent Soczauiam, Scythia ille, donec totum exercitum nostrum conspexisset abeuntem. Proinde licet nos colorare, quantum poterimus, factum nostrum apud illos nitamur, tamen verisimile est suppetias per nos dandas Turcam Tartarumque et rescire et offendi inde, praetextumque quaerere vindicandi. Casu igitur, quo bello ab illis nationibus impetemur, par periculo et necessitati auxilium a sacra regia maiestate et serenissima republica optat celsissimus princeps, quod Deo duce obtenturum sperat.

I. Suadet magnanimitas sacrae regiae maiestatis et par virtuti fortuna.

II. Celebris illa toto orbe fama reipublicae Polonae, quae, ut a diuo VLADISLAO rege contra Tartaros, ita fatisciente gloria Hungarorum, etiam contra Turcas vnicum christianitatis praesidium audit.

III. Parua illa manus Hungariae, quae celsissimo principi paret, licet inclinet se vento illo Scythico flante, ne frangatur tamen, foedere christiano fieri. Eriget se illa adiutum, et excipiet primum impetum tempestatis, resistetque praedonibus Europaeis ne vicina obtineant regna.

IV. Aequitas. Cum enim celsissimus princeps suas copias sacrae regiae maiestati ac inclitae reipublicae subministrare non recuset, occasione iam poscente, iure etiam sperat suppetias sacrae regiae maiestatis in sua necessitate.

Secundo, quamuis vicinorum et finitimorum populorum pax et amicitia nobis suspectae minime esse debeant, cum nobis antiquius nihil sit, religiosa foederum obseruantia, tamen quia mutationi obnoxia sunt hominum, ut conditiones ita et ingenia, nec rarum illud apud mortales malum, ex amicis inimicissimos fieri. Si igitur aliqua fors vel infortunium hostes insperatos aliunde produceret, orare celsissimum principem, ne sacra regia maiestas et serenissima respublica illis faueant, et nec mediate vel immediate adiuuent, milites in suis conscribi contra nos ditionibus ne patiantur. Quin potius in tali casu celsissimo principi et conscribere exercitum et arma quaeuis comportare et emere liberum sit.

Tertium, ut ostendamus quanti nobilitatem Poloniam aestimemus, et quam sinceram ac durabilem coniunctionem desideremus, et speremus, optat celsissimus princeps suum cum serenissima republica partiri filium. Ita quippe existimat, ut melior Hungarus esse queat, etiam Polonum fieri debere, quia vero pater patriae suae audit, merito celsissimus princeps sollicitus de principibus aliquot suae ditionis magnatibus, ut et filium et illos serenissimae reipublicae

Kk 2

cae

1653 cae incorporare possit, amice precatur. Sic Romani olim e subditis et bello victis gentibus ciues adsciuerunt, ac ita orbis imperio potiti sunt. Quanto minus et socios et amicos repellere conuenit ferenissimae reipublicae, cui incrementum vouemus?

Quartum, cum iustitia suum cuique reddere iubeat, cui parere et illi soleant, qui praeter coelum nihil supra se conspiciunt, vt *sacra regia maiestas* et ferenissima respublica bona Buchouiensia in districtu Siradiensi sita, illustrissimae domui Batoreanae contra ius et aequitatem, per potentiam duntaxat, per illustrissimum et magnificum dominum NICOLAVM LVBIKOWSKI erepta et occupata, annisque octo detenta, cuius arendae summa quadraginta millia florenorum excederet, restitui curent, aequitas suadet, et celsissimus princeps etiam atque etiam precatur, suam et S. R. M. et ferenissimae reipublicae operam et gratificandi studium cum sola exceptione rei impossibilis sincere contestando.

Responsum a rege per cancellarium hoc accipiunt legati:

I. Cum non minus a Turcis Tartarisque Transyluaniae princeps hostilitatem expectet: quantum ad Tartaros attinet, cum manifeste sint Polonae reipublicae hostes, contra hos non grauare auxilia, vbi occasio postulauerit, dari posse: de Turcis cum maiori deliberatione res agenda, quae absque ordinum regni consensu decerni non potest, ad futura Varfauiiae differri comitia

II. De hoste nouo, si adesset, saluis foederibus cum augustissima Austriaca regnatrice domo, desiderio Transyluaniae principis rempublicam non defuturam.

III. Circa ius incolatus, celsissimi principis filio et vna proceribus Hungariae concedendum, acturum se plenis comitiis, regia nunc spondere fide.

IV. Circa praetensionem haereditatis Batoreanae domus, cum negotium sit priuatum cum priuato ciue, gubernator ille vt componat, vel de iure respondeat, regiis admonetur literis.

Interim dum rex expediendis Transyluaniae legatis immoratur, aduolat nuntius, vicinos regis castris clamitans adesse Tartaros, qui sola tunc excursionem contenti, et summa vti celeritate, cum plerosque Polonorum partim huc illuc errantes, partim SOCZAVIA sine ordine reduces captiuos abduxissent, abierunt retro ad aliquot leucas SZAROGRODVM versus, vbi, toto mense quieti, operatum est excursionibus saepius factis, donec tandem diurnae Tartari pertaesi morae, diebus Decembris regiis iterum aduolassent castris, quos paulo post ipse CHMIELNICKI tardiori gressu infecurus est. Vix in conspectum regii exercitus venerat Tartarorum CHAN, cum ecce missus ad castra regia illico legatus colloquium cum magno regni expetit cancellario, neque cancellarius renuit colloquendi modum, cuius summa fuit:

Colloquium inter cancellarium Polonum et Tartarum legatum. Tartarorum rex ex postulat rupta a Polonis Zborouiana pacta.

Salutari regem nomine principis sui, mirarique rupta ab eo Zborouiana foedera, quae conuenerat mutuo inter principes, de annua pensione Tartaris debita, quae nunc centum aureorum excedit millia. Hanc si redderet Polona respublica, fieri posse, vt optata iterum coalesceret pax. De Cosacis minus sollicitum esse Chanum, vtpote qui a regibus ortus, malit cum iis potius conuenire, quam cum stolidi plebe.

Haec ille. Cui cancellarius nomine principis sui in hunc modum respondit:

Refu-

Refutari Chanum nomine regis sui. Violata ab eodem Zborouiana pacta vniuersam mirari Europam. Centum quod attinet aureorum millia, haud recusare Polonum regem, si fidei quoque suae, pactique foederis, recordaretur Tartarorum rex, Cosacos, vt perduelles pacisque publicae violatores, defereret, non minus regem quam rempublicam postulare.

1653 Cancellarius Polonae responderet Tartaro nomine regis sui.

Ita ambo ab inuicem digressi sunt. Interim appetens hyems, iniqua obsidiis, imbribus continuis limosa humus, aquae tota late planitie restagnantes monebant regem, vt pacis potius, quam belli, amplecteretur consilia. Idem monebant et optimates.

Tertia igitur luce rediit idem ATTALICK (generis apud Tartaros nomen est) a Vezirio missus, de mutua tractaturus, Chanum inter Polonumque regem, pace, quae, nonnisi die decima septima Decembris, tandem coaluit in haec concepta verba:

I. Tartarorum rex Chmielnicianae renuntiabit factioni.

Propositiones Polonae regi Tartaris oblatas.

II. Poloniae rex Tartarorum Chano centum aureorum numerabit millia intra sex mensum spatium.

III. Pacta Zborouiana Tartaris in totum approbantur.

IV. Strictam amicitiam Tartarorum legati in proximis regni comitiis Varfauiiae ordinibus Poloniae iurabunt.

V. Duo obsides illustres perpetuo manebunt in regia Tartariae.

Ita tunc excluso Chmielnicio pepigit foedus Tartarorum rex cum Polona republica, cui pignoris ergo dati sunt nunc duo illustrissimi adolescentes OLESNICIUS et LANCKORONIVS. Ille Vislicensis castellani filius, hic palatini Russiae charissimum pignus. Subscribere deinde firmandae paci ex Polonis cancellarius, mareschalcus, POTOCIUS, alique praesentes optimates. Ex Tartaris SOLIMAN AGA, SEFER KAZI AGA, SVBCHAN GASL, SZERINBEL, GASALBEI, MYRTASZBEL, KARASZBEL.

Acceptant omnia Tartari exclusamque Cosacos.

Subscripta pace Tartarorum rex BASILIUM LVPLVM, Valachiae principem sponte tunc supplicem Crimum remittit in vindictam et poenam, quod spe thesauri in Soczaui habitis, euocasset numerosa Tartarorum signa. Eoque modo rex Varfauiam vltimis emorientis anni diebus, Chanus vero plenus furoris vindictaeque in Chmielnicum Lupulumque Crimum repetiit.

Tartari Lupulumque Crimum remittunt.

LIBRI IV. CAPVT XII

SYNOPSIS

Trebitzius Ratisbonam mittitur legatus. Eiusdem declaratio periculi ordinibus Germaniae. Responsum Polono legato a Caesare redditum. Protestatio nobilitatis minoris Poloniae contra clerum. Et econtra cleri reprobatio contra nobilitatem. Kisielii mors et laus eius posthuma. Illustrium virorum funera.

Huc usque ferrea Poloniae currentis anni memoravi facta, nunc transeo ad publica Trebitziana pacifica negotia reipublicae, quae hoc anno, absente rege gessere optimates. Priusquam occurrit memoranda legatio ANDREAE TRZEBICKI, vicecancellarii regni ad augusta imperii comitia Ratisbonam. Binis ille vicibus huius viae molestiam in se suscepit, perat,

L I

1653 perat, sed potissimum hoc anno extra ordinem legati munere probe defunctus est. Summam legationis, quam ipsemet Ratisbonae tunc vulgauerat, hic refero, vel ab ipso conceptam.

Declaratio periculi, Caesareae maiestatis ditionibus et sacro Romano imperio imminenti ex praesenti bello, quod contra Poloniam Cosaci, Tartari, alique barbari gerunt, ut sibi ad alias christianas prouincias inuadendas viam aperiant.

Eiusdem
declaratio
periculi or-
dinibus
Germaniae.

Saepius iam exposuit *Sacra regia maiestas*, Dominus meus clementissimus, bellum hoc cum Cosacis et Tartaris, non tantum regno Poloniae excidium minari, sed etiam simul ingentibus periculis inuoluere *Caesareae maiestatis* et imperii ditiones, in quas tota tempestas se exoneraret, si vires Poloniae iam attritae tantam hostium et barbarorum multitudinem reprimere non possint, ut re vera reprimere non possunt, ob innumerabilem multitudinem barbarorum et rebellium, trecenta millia excedentium, quibus vires Poloniae pares non sunt, ita ut sine auxilio omnino exercitus regius subsistere non possit, contra infinitam et innumerabilem barbarorum et Cosacorum multitudinem. Fuso autem hoc, qui superest, exercitu, nulla est spes salutis. Nulli enim sunt in Polonia montes, nullae arces aut propugnacula, quae hostem morari aut retardare possent. Vnde manifestum et euident *Caesareae maiestatis* ditionibus et toti imperio imminet discrimen, similesque calamitates, quales nunc patitur regnum Poloniae, impendent.

I. Nunquam enim Cosaci et Tartari contenti erunt debellata Polonia, sed in Germaniae ditiones, ut magis vicinas et imperii se effundent. Initio huius belli Cosaci praetendebant se pugnauisse pro libertate tantum, ac ipsimet palatini Transyluaniae, Moldaviae et Valachiae gaudebant affligi tali bello Poloniam, et ecce nunc iidem Cosaci inuaserunt Valachiam nullo respectu habitū Turcici imperatoris. Adeo illi viribus suis confidunt. Transyluaniam insuper etiam se inuasuros minantur. Et tandem iam, sed tarde principes isti dolent, quod ab initio vires suas *Serenissimo regi* non iunxerint ad obuiandum hisce malis. Quomodo ergo credibile est, quod debellata Polonia gentes istae Tartaricae et Cosacorum, utraque rapaces et feroces, non inuaderent Germaniam, et in primis haereditarias *Caesareae maiestatis* ditiones, Morauiam, Silesiam, Bohemiam et praeterea Hungariam, Russiae et aliis prouinciis Poloniae magis vicinam, Marchiam quoque et Pomeraniam. Nolo ego recordari vetera exempla Hunnorum, Gothorum, Vandalorum, qui Germaniam, Italiam, Hispaniam, misere diuexarunt ac occuparunt. Quibus cum Tartari et Cosaci similes sint, et ingenti abundantia multitudine, non meliora ab ipsis, nisi cito obuiam eatur, expectanda.

II. Ex Polonia accessus in Silesiam et Bohemiam ita est facilis, ut non tantum ad fluuium Oderam, sed usque ad Albim ipsum facile et nullo negotio perueniri possit. Et similiter a Cracouia versus Viennam, nec montes, nec arces, Poloniam a Silesia, Morauia, diuidunt. Iam vero ex Russia et aliis Poloniae partibus in Hungariam, quam sit aditus facilis euentus docuit A. 1594, quo anno Tartari spreto Polonorum paucitate, qui illos a transitu prohibebant, in Hungariam, per Russiam Turcis in auxilium penetrarunt, ibique duas aestates exegerunt.

III. Dili-

III. Diligenter considerandum, quantum ex aduentu Tartarorum roboris et potentiae Turcis in Hungaria accederet, et quod nihil promptius et facilius esset illis, quam Austriam, et alias *Caesareae maiestatis* ditiones incurritare. Quid de Cosacis existimandum, si in Hungariam venirent, quibus locorum et rerum gnarus facile iudicabit.

IV. Occupata Polonia multum barbaris et ferocibus gentibus virium accederet, ex vario genere hominum, qui incolunt Poloniam.

V. Praetextus ipse libertatis augeret potentiam Cosacorum. Multos enim inuenirent in Silesia et Germania, qui causa libertatis partes illorum sequerentur.

VI. Quamuis barbarae istae gentes non possent dominium figere in Germania, tamen quam graue et molestum erit, cum occupata Polonia, incursionibus fatigabunt ex vicinia, et vexabunt regiones istas Germanicas. Ipsi enim Tartari fatentur, quod non potuerint hactenus alias christianas regiones inuadere, nunc debellata, ut sibi pollicentur, Polonia, portas sibi ad eiusmodi incursiones faciendas apertas fore, existimant.

VII. Quamdiu adhuc extat Poloniae regnum, iam fessum et conuassatum, posset *Caesarea maiestas* et imperium mediocri auxilio obuiare impendentibus malis, pacique et securitati Germaniae consulere. Quodsi regnum Poloniae concideret, et ab hostibus, qui ad illud hoc anno delendum omnes vires suas exerunt, occupabitur, amisso hoc regno, difficile iam esset, *Caesarae maiestati* et imperio, inundationem hanc barbarorum et victores eorum exercitus comprimere.

VIII. Huc accedit quod Germania pacis suae, curis laboribusque acquisitae, certa esse non potest, quamdiu durat in Polonia hoc atrox et omnibus vicinis christianis prouinciis formidabile bellum.

Atque hanc declarationem periculorum Germaniae impendentium verissimam esse confirmant haec, quae *Caesareae Maiestati* Constantinopoli d. 18 Aprilis anno currenti scribuntur. Significatum est enim quod d. 12 Aprilis ablegati Cosacorum ad audientiam apud portam Ottomanicam admissi sunt, imperatumque Tartarorum Chan, ut omnes hordas et vires suas cum Cosacis iungeret contra serenissimum Poloniae regem eiusque regnum. Turcis etiam, qui regiones Poloniae viciniores incolunt, concessum, ut auxilium Cosacis ferant. Concessa praeter ea CHMIELNICKI, Cosacorum duci, Valachia et Moldauia, omnisque protectio, si tributum soluerit, promissa. Moschorum denique dux, qui hucusque fortunam regni Poloniae speculabatur, postquam nunc videt vires Polonicas esse attritas, et ad resistendum impares, bellum *Serenissimo regi* mouit, exercitumque validum versus fines regni misit, cum rebellibus Cosacis contra regnum Poloniae colligatus. Tam potentibus hostibus et diuersis partibus regnum Poloniae oppugnantibus attritae *Serenissimi regis* vires minime resistere possunt, sed Polonia cadente omnis ista barbarorum innumera et infinita multitudo in Germaniam se effundet.

Haec itaque tam euidentia et manifesta pericula non pro remotis et alienis, solamque Poloniam concernentibus, sed pro propriis, et quae in limine et foribus Germaniae iam adsunt, tam *Caesarea maiestas*, quam *Serenissimi electores*

Ll 2.

et

1653 et principes existimare debent, illudque semper secum recordari, quod vires Poloniae hoc anno, molem hanc et inundationes barbarorum et rebellium amplius non sustinebunt, ac proinde omnis haec tempestas in Germaniae terras se est exoneratura.

Quare erit summae *Caesareae maiestatis* et serenissimorum principum prudentiae, hostium conatus cito praeuenire et mediocri auxilio in Poloniam sine mora misso, tam ingentia pericula auertere.

Potest obici, quod tam vrgens et vehemens Poloniae periculum praesentissimum remedium exigit, iam autem in Germania non est paratus exercitus. Quaero, quodsi, quod Deus auertat; funderetur Polonicus exercitus, certe deberent hic parari vires ad resistendum hosti. Ergo quod in isto casu fieret, nunc faciendum, et hostem praeoccupandum, mittendo in Poloniam auxilia, ratio suadet.

Illud deinde considerandum est, quod in Polonia bellum hoc diu trahi non potest, cum tam potenti et multitudine abundanti hoste, sed istis duobus, aut ad summum tribus mensibus, Iunio, Iulio et Augusto, aut vincendum aut pereundum est. Ad victoriam obtinendam desunt vires. Ne vero regnum hoc christianitatis antemurale pereat, suaeque ruina Germaniam obruat, petit *sacra regia maiestas* in hoc communi periculo auxilium, quod erit opportunum, et rei christianae proficuum, si ante decursum horum trium mensium submittetur.

Haec summa legationis fuit. Addidit votum Poloni regis in LEOPOLDI Romanorum regis electionem.

Responsum
Polono le-
gato a Caesare
reddi-
tum.

Responsum est ab augustissimo christianitatis arbitro: agere gratias regi cognato, pro voto in augustum filium suum collato. Arma contra rebelles tam praesto expediri non posse. Caeterum serio agitari, ut auxilio succurrat vicino regi, fratri charissimo, et optime de vniuersa christianitate emeritae reipublicae.

Moritur
Krosnowski
archiepiscopus
Leopoliensis,
et
Zarembe
episcopus
Kiuuiensis.

Redux in Poloniam TRESLEIUS abbatia Czeruiensi a rege donatur, quae tunc vacabat, per eos dies defuncto NICOLAO KROSNOVSKI, archiepiscopo Leopoliensi, Czeruiensis abbatiae administratore, quem mors neque odio, neque exemit gratiae, Archiepiscopatum nanciscitur IOANNES TARNOWSKI, archidiaconus Cracouiensis, regius Secretarius. KROSNOVIVM paulo ante praecesserat STANISLAVS DE KALINOW ZAREMBA, episcopus Kiuuiensis, senator regni, cuius successor extitit IOANNES DE LESZNO, abbatiae Paradisiensis administrator, germanus archiepiscopi Gnesnensis.

Conradus
veneno sus-
fectus.

Horum omnium luctuosius accidit maturatum fatum IOANNIS CONRADI, strenui ad Soczauiam militis et belli ducis, quem Soczauia reduce venenata sustulere pocula. Eadem circa tempora excessit e viuis heroina vexilliferi regni carissima coniunx, ZAMOSCII soror, magni quondam cancellarii, THOMAE ZAMOSCII filia, cuius funus maritus lacrymis profecutus est. Inter alia, quae hoc anno memorabilia in Polonia accidere, illud haud postremum censuerim, protestationem factam a nobilitate minoris Poloniae contra clerum huiusmodi tenoris:

Protestatio
nobilitatis
minoris Po-
loniae contra
clerum.

Ad officium et acta praesentia castrensis capitaneatus Cracouiensis personaliter venientes, magnificus IOANNES DE RUSCZA BRANICZKI, succamerarius generalis palatinatus Cracouiensis, particularis conuentus Proszouiensis proxime celebrati mareschalcus, et generosus MARTINVS PIEGLOWSKI, pincerna Cracouiensis, ALEXANDER DE MSCICOW PLAZA, capitaneus Rabstinenis

HIERO-

HIERONYMVS de VODISLAVICE CICHOWSKI, et STANISLAVS BOLCHACZKI, ab vniuersa nobilitate palatinatus Cracouiensis, ad eundem conuentum particularem Proszouiensem, feria tertia proxime praeterita celebratum, congregati, ad infra scripta peragenda rogati et destinati, suo et totius nobilitatis eiusdem palatinatus Cracouiensis nomine, coram eodem officio et actis praesentibus manifestati sunt de eo. Quod nobilitas eiusdem palatinatus conformando sese literis vniuersalibus S.R.M. domini sui clementissimi pro conuentu particulari datis, in eodem conuentu Proszouiensi nuperrime celebrato, licet contributionibus praeteritis et anno praesenti, viginti sex laudemis ⁵⁷⁾ sit exhausta, parati sunt certam quotam contributionum agrariarum pro colligendo milite vulgo POWIATOWEGO ⁵⁸⁾ vnanimi consensu ordinato contribuere. Verum quoniam contributionum quantitas absque bonis spiritualibus sit satis parua et exigua, domini vero spirituales maiorem et potiore partem bonorum palatinatus huius possidentes, in eodem conuentu particulari Proszouiensi, per suos internuntios contributiones dare recusarunt et hoc onus cum palatinatu sustinere noluerunt. Proinde vniuersa nobilitas ibidem, quod non per eam, verum per dominos spirituales stetit, quo minus expeditio a palatinatu constituta ad effectum non sit deducta, protestata est. Ita et ad praesens id ipsum manifestantes, declarando hanc suam manifestationem, ad acta praesentia faciunt notare. Actum in castro Cracouiensi feria secunda post festum S. Petri in vinculis proxima A. D. 1653.

Hanc protestationem paulo post subsecuta est *reprotestatio* cleri contra nobilitatem huiusmodi tenoris:

Ad officium et acta praesentia castrensis capitaneatus Cracouiensis personaliter venientes perillustres ac admodum reuerendi Domini, IACOBVS SARNOWSKI, Cantor, NICOLAVS OBORSKI, et IOANNES CINERSKI, canonici Cracouienses, suo et illustrissimi ac reuerendissimi domini, domini PETRI GEMBICKI episcopi Cracouiensis, ducis Seueriae, ac totius cleri, dioecesis Cracouiensis nomine. Postquam ipsis de certa manifestatione magnifici domini Ioannis de Ruscza Braniczki, Succamerarii generalis palatinatus Cracouiensis et conuentus particularis Proszouiensis proxime celebrati mareschalci, tum et generosorum Martini Pieglowski pincernae Cracouiensis, Alexandri de Mscicow Plaza, capitanei Rabstinenis, Hieronymi de Wodislavice Cichowski et Stanislaui Bolchaczki nomine nobilitatis ad praefatum conuentum Cracouiensem die 29 Iulii anni praesentis celebratum congregatae, coram actis praesentibus castrensibus Cracouiensibus feria secunda post festum S. Petri in vinculis proxima, contra statum spirituale facta constitit, solemnem manifestationem faciunt. Et in primis quidem respondendo ad contenta manifestationis praedictae. Non magis exhaustam esse nobilitatem publicis contributionibus, quam spirituales ordines, vel ex hoc probari potest, quod easdem contributiones praedictus ecclesiasticus ordo, et pro suis subditis, exactionibus continuis eneruatis, et stationes insuper ipsas, et medietatem praedictarum contributionum publicarum pro colonis

1653

57) In codice manu scripto Rudawski loco: *Viginti sex laudemis*, scriptum erat: *Viginti sex laudatus*, quod ignorantiae librarii tribuendum. Positum autem hic verbum *laudatum*, pro agratico seu collatione pecuniaria viginti sex nempe grossorum, qui ab unoquoque iugero seu *manso*, barbare in Polonia *laneo* dicto, erant soluendi.

58) *powiatowego*, id est provincialis. In lingua Polona *powiat* significat districtum vel provinciam, et *powiatowy* dicitur provincialis. Colliguntur autem milites in Polonia secundum palatinatus seu districtus.

1653 colonis equestris ordinis ex decimis, contra ius diuinum et naturale, soluere cogantur. Deinde ad inuidiam status spiritualis obiici maiorem quantitatem bonorum spiritualium in palatinatu Cracouiensi consistentium, cum liquido constet, laneorum spiritualium duorum millium noningentorum triginta et vnus tantum, nobilium vero sex millium trecentorum septuaginta duorum, regalium 2839 ac vulgo Ziemianskich 59) 160, quos itidem cum regalibus saeculares possident, numerum in palatinatu Cracouiensi reperiri. Non paruum ergo subsidium de nouem millibus trecentis septuaginta vno laneis superscriptae possessionis saecularium existentibus, dum de summis et arendis ciuitatibus et oppidis, siue spiritualibus bonis, quae tantum, vt dictum est, 2931 laneos, ab omni genere seruitii bellici iuribus regni exemptos, et soli seruitio spirituali applicatos, et fundatos continent, prout asseritur fuisse, quod tamen iam nonnulli palatinatus sine adminiculo status spiritualis de facto praestiterunt, et in effectu expediuerunt. Denique quantum consensum cleri attinet, sine quo equestris ordo contributiones agrarias et consequenter nullum praesidium se potuisse decernere, immerito et vti nam non praeiudicio honoris et reputationi huius primarii palatinatus exemplo, per praedictam manifestationem conquaeritur. Verum quidem esse, quod sine consensu cleri nihil in clerum decerni possit, cum sit pars integrans reipublicae. Quia tamen clerus ex bonis spiritualibus ad expeditionem publicam et illud seruitium bellicum, quocunque illud colore depingatur, non tenetur, prout id tot iuribus et constitutionibus regni, specialiter vero anni 1607 et anni 1635 toties probatum est, et recens laudum 60) conuentus relationis proxime praeteriti, loquendo de lustratione 30 Iunii assignata, illis formalibus verbis, *exceptis iis, qui ad seruitium bellicum non tenentur*, aperte fatetur. Equestris vero ordo literis restium 61), quae nunquam spirituales statum afficiunt, ad expeditionem publicam ad praesens vocabatur, dispensantibus tamen iis ipsis, vt, si velit, eandem expeditis laneis, vel aliquo alio modo, pro suis personis, militibus absolueret. Ita vt si etiam ordinario modo palatinatus, vt vulgo dicitur, miles, (qui tamen nuper post cladem Battouiensem, praeposteri et plane nullius subsidii reipublicae, sed magnae aggrauationis colorum, tam regalium quam spiritualium et frustraneae totius palatinatus impensae experimentum dedit) ad praesens conscribendus decerneretur, id in vim publicae expeditionis fieret et intelligeretur, ad quam nullo modo et quaesito colore ecclesiasticus ordo, vt dictum est, tenetur. Proinde ex his et aliis rationibus tempore et loco inferendis, immerito et ad summam cleri inuidiam causam et occasionem denegati subsidii, ad quod a S.R.M. Domino nostro clementissimo equestris ordo literis restium vocabatur, in ecclesiasticum ordinem et nuncios vnus capituli transferunt, qui ad nullas etiam ordinarias contributiones, sine praeuia vnanimi in comitiis regni illustrissimorum episcoporum cum tota republica deliberatione et conclusione, extraordinaria vero et noua onera, prout sunt praedictae annuatae contributiones, sine beneplacito sedis apostolicae, et vniuersi cleri synodali consensu, adigi possunt. Iterum atque iterum remanifestationem faciunt, offerentes, se nomine superscripti cleri orationibus et

59) ZIEMIANSKICH significat in lingua Polona *terrestrium*. Verbum enim *ziemia* denotat terram.

60) *Laudum*, vox barbara, accipitur hic pro indictione serenissimi regis.

61) *Litterae restium* in Polonia appellantur eae, quibus serenissimus rex expeditionem genera-

lem indicit nobilibus, quaeque in pertica resti alligatae per *ministeriales terrestres*, seu iuratos districtuum seruos, ad *dignitarios*, hoc est, eos qui munere prouinciali funguntur, magistratus et primores nobilitatis, sublimes et conspicuae circumferuntur, et in urbium oppidorumque foris alta voce publicantur. Vid. Hartknoch de republica Polone, edit. m. p. 819.

et sacrificiis, ad quod vocati et fundati sunt, in praesenti necessitate reipublicae non defuturos, et si desuper illis concessum fuerit, vitam etiam pro patria oblaturus. Actum in castro Cracouiensi, feria secunda post festum assumptionis in coelum beatissimae virginis MARIAE proxima. A. D. 1653.

Ita iam tunc sensim crescebant mutua odia cleri contra nobilitatem et contra. Ita emicabant discordiarum scintillae aliquando in flammam et ignem erupturae.

Eodem anno supremum diem obiere viri illustres. ADAMVS de BRYSLOW KI-Moritur SIEL, palatinus Kiiouiensis, plerisque pro suspecto habitus, mihi pro fidei ciue. Erant, Adamus Kisel palatinus Kiiouiensis, apud quos pro perduelli audiebat. Calamitate temporum in angustias redactus vixit, quem undique circumstabant inuidiae et insidiae, inconstans Polonorum fides, fallaces Cosacorum animi, nocturna diurnaue pericula in statione, in via, foris et domi. Per glacialia, per aestiuum solem, solo vtrinque inimico, commebat, stipatus, solus, notus, incognitus, vt ferebat necessitas, et monebat tempus. Mirabitur certe posteritas, vnum hominem non alio quam ingenii praesidio vtramque sustinuisse fortunam belli et pacis.

Nec multo post LVCAS de RNIN OPALINSKI senectute grauis excedit, egregia Item Lucas vir fama, cui duo et octuaginta anni spatium vitae fuerunt, inoffensa per honorum grade Bnin dus virtute, dum vixit aetas. Archimareschalei regni principatu magna laude defunctus Opalinski. Etus est, NICOLAO WOLSKI successor, donec officio sponte decederet annum circa 1649. Exin priuatum agens, ac paulo post palatinus Rauensis declaratus, quaesita solitudine, velut in mortis praeludium, parat se tot sexennio in finem christianum, quem magna tranquillitate explet, vsque ad inuidiam felix. Non sic mori datum omnibus, quibus est reipublicae administrandae cura et studium. OPALINIVM senem, antecesserat iuuenis, ac primo flore viuus, gubernator Vielunensis DONHOFFVS comes, palatini quondam Comes Siradiensis filius. Donhofius.

Obiit quoque PHILIPPVS HVTTINVS, eques militiae calcaris aurei nobilis Lotharingus, supremus in Polona aula decretorum notarius, ac regis sed magis reginae intimus secretarius. Is mihi pater, vir probissimus, in iure adeo versatus, vt princeps sui temporis in Polonia haberetur, et, quanquam suspecta manus de patre scribens, finit in optimum odorem, magnus reipublicae ciuis, duorumque successiue regum, SIGISMVNDI et VLADISLAI deliciae.

Idem annus fatalis accidit, matri meae optimae ANNAE Baronissae de stemmate illustri GISSIORVM in Franconia oriundorum. Haec post decessum parentis mei, ante annos tredecim nupserat MATHIAE Baroni de WOLCZYN, salisfodinarum Vielicenfium et Bochnensium supremo gubernatori, homini illustri, cuius proles vnica adolefcit ANDREAS, frater meus vterinus 62).

62) Mater Rudauscii nostri tres habuit maritos, primus fuit IOANNES RYDAWSKI, pater auctoris, secundus MATHIAS de WOLCZYN,

tertius HVTTIKVS, quem auctor vitricum dicere suum debuisset. Sed in Polonia verba *pater* et *frater* saepissime inusitate adhibentur.

HISTORIARVM POLONIAE

AB EXCESSV VLADISLAI IV

LIBER QVINTVS.

LIBRI V. CAPVT I

SYNOPSIS

Belli initium Moschouitici ac Suetici, eorumque progressus. Moschouiae magni ducis in bellum Polonum apparatus. Causa belli Moschouitici. Varfauiae ordinum comitia irrita. Suspicio senatus de Rege. Iterum conuocatio Varfauiae. Skarszewski in regem facinus. Russia protectionem suscipit Moschouiae. Magnus dux Moschouiae Lituaniam ingreditur. Prodigia in coelo Varfauensi. Moritur Innocentius X pontifex opt. max. Succedit in sedem Petri Alexander VII, antea Fabius Ghisius nominatus. Moschi Smolenscum oppugnant, ac paulo post capiunt. Victoria Moschorum. Kerkenius cadit. Radiuilus pugnat infausto omine. Curlandiae dux fit neutralis. Moschorum Viennam ad Augustum Caesarem legatio. Quid Moschi proponunt. Caesar quid responderet? Viennae valedicunt Moschi.

1654

Initium belli Moschouitici d. 16 Ian. Eius in bellum apparatus.

Anno belli Scythico-Cosaci septimo, Regni IOANNIS CASIMIRI, Poloniae Sueciaeque regis sexto, ab insigni clade Moschorum ad Smolenscum a diuo VLADISLAI illata vigesimo, bellum coeptum est atrox et iniustum. In Russiam a CHMIELNICIO euoluit, armata manu irrumpit, foedifragus Moschus, perfidiae Graecae luculentum Europae documentum. Saeuit armis in amicam vicinamque Lituanam gentem. Componebant exercitum eius, duodecim Gallorum, sex Scotorum, viginti Cosacorum millia, praecipuae in ea expeditione vires. Moschorum praeterea ducenta numerabantur millia. Conspirabat cum Moschiis Suecorum Rex, qui tunc secreta cum Moschiis Cosacisque alebat commercia, et minabatur Polonis; instante RADZIEVIO, et inflammante acrius Regis animum. Causa belli prope erubescenda, syllabae error, quem Moschi pro contemptu habuere. Caeterum elatus animis ingentibus Moschus, Lituaniae totius, et si posset, Poloniae cupiditate flagrabat. Spem et fiduciam dabant illi, foederata CHMIELNICII arma, quibus disiungebantur Poloni. Inuitabat occasio, nudumque Imperii latus ostentabant. Amicus Suecus, vna et RADZIVILVS.

Ad haec Poloni primo pauere, mox nullam ah-rentibus dare fidem, credentes irridere, quasi fabulosa essent, quae de hoste nuntiabant exploratores, quasi vana, quae referebant vicini. Accessit et aliud inaleum, quod euenturum nemo credidit, donec factum fuisse docuit euentus. Tartari siquidem, post conclusam ad ZWANCIVM cum Polonis pacem, post ista foedera tripartito agmine, pernicious equis Volhyniam Podlesiamque aggressi triginta millia Nobilium capita in saeuam abduxere seruitutem, nimium securos et per agros vbique sparsos, quod Polonis, proh dolor! in deliciis est. Vulgo rusticus apud illos dicitur, qui famosas incolit vrbes, Persis, Medis et Tartaris in hoc similes, qui errantes, ac domum testudinum instar circumferentes, viuunt.

Varfauiae ordinum comitia irrita.

Post Tartarorum irruptionem, Rex Varfauiam centurista ordinum conuocat comitia, omni biennio fieri solita. Aderant in iis provincialium rectores, Palatinos Polonia nuncupat, ordinumque legati, extraneus nullus. Sex hebdomadarum tandem euoluta circulo, cum variis altercationibus nuntiorum, iisdem quibus initio de rebus incassum discepta-

disceptaretur, tempusque consulentibus elaberetur, magno honorum omnium dolore, irrita effecta soluantur comitia, quadagesimo sexto, postquam inchoauerant, die.

1654
d. 28 Mart.

Soluta comitia varii varie acceptauere per vniuersum regnum, vt quisque regiarum aut reipublicae partium fuit. Nec deerant, qui innocentem criminarentur regem, vtpote qui clauam, vtriusque gentis Poloniae ac Lituaniae, suis in manibus, ad hanc vsque retinuerat diem, eamque pertinacius ordinibus ab illo exposcentibus restituere renuebat. Pudebat nempe, iniustum alias regem, eripi sibi ab ingrata patria, cui iampridem proprium deuouerat caput, deuouerat et sanguinem, modo militem, modo imperatorem agens. Sed mihi nobilitatis alius scrutanti consilia, alia occurrit ratio. Videbat prudentissimus rex, male animatam erga se patriam, patriaeque ordines, qui ad haec comitia stolidi superbientes venerant disputaturi plenae buccis coram rege: *De institutis reipublicae, de fundamentis et compagibus, de rege, regisque sui circumscripta Maestrate, de prouentibus, de regia potestate, quam metuebant.* Non tantum vt regem, sed et vt imperatorem duorum exercituum vtriusque gentis eum venerabatur Polonia, ideo metuebant optimates. Haec arte quondam Iulius dictator, orbis vniuersi Caesar factus. Haec et alia alius penetranti regi placuit primo statim in limine opponere Maestatem suam. Veritus deinde ne a populo, ne a vicinis contemneretur gentibus, si ea statim prima fronte concederet, quae respublica extorquebat per vim. Negat se imperatore et duce, alium posse eligi imperatorem. Quo responso, in deterius a maleuolis accepto, dum optimates ordinumque delegati in partes secedunt, rex soluit sessionem simul et comitia.

Atque hic finis fuit huius anni comitiorum, quae paulo post feliciore omine atque Iterum exitu, si ordinum spectes suspiria, conuocatio subsecuta est, maiori attamen reipublicae malo, si arcana imperii consideraeris. Claua maior regni, STANISLAI POTOCKI, campiductori, palatino cessit Kiuouienfi. Minor STANISLAI LANDSKORONIO, terrarum Russiae palatino. Magni ducatus Lituaniae, IANVSIO duci RADVILLO, Lituaniae proregi, Vilnensi palatino, cui adiunctus campestris collega, bellorum quoque administer, VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, thesaurarius magni ducatus Lituaniae, Pincenlis, Marcouienfi gubernator.

Ita tunc ordinum satisfactum votis ab oprimo rege. Ita proprium honorem, publicae quieti, postponere solent Poloniae Reges, quanquam haec ordinum satisfactio momentanea fuit. Illico enim vno absurdo sibi concessio, plura postulauit a regia maiestate ordinum libido, incensore quodam STANISLAI SKARSZEWSKI, gubernatore tunc Skarszewski Radomienfi, viro in omnes fraudes expedito, ac sub pelle ouina, lupo rapacissimo. Hic in regem sub larua pietatis, quam dictis praefererebat, factis negabat, scilicet miserorum nobilium facinus. leuaturus egestatem, ordinibus persuader, obtenta maiori differentia, minorem ac suae egestati magis propitiam aggrediantur rem. Salem, qui haecenus Poloniae regum mensae portio haud perexigua fuit, impetrarent apud Regiam Maestatem, singuli in singula nobilium capita, ea lege saluam fore patriam, saluum regi regnum, finiendam ordinum conuocationem.

Diu restitit regia munificentia ordinum postularis, donec ad extremum, eorum adactus precibus vna et minis, omnia concesserit, ignarus, eripi sibi ad vltimum, quod ad hanc vsque diem supererat regibus Poloniae magni momenti ferculum, nec vnus malitiam hominis, qui tali arte ac dolo, popularem sibi per ea tempora aucupabatur auram. Tali ergo ratione finit ordinum conuocatio, regia conculcata praeceminentia. Conculcata fortitudo, erepta regiae, proh dolor! vltima portio mensae.

Quanquam non deerant hoc anno futurarum calamitarum, manifesta prodigia et visio mi-prognostica. Siquidem die, quo conuocatio ordinum Varfauiae coepit, visio miranda in horizonte apparuit Varfauienfi. Principio, solis effigies repraesentabat feralem crucem, quae deinde cordis speciem retulit horrendam satis, acto in transuersum feralem mucrone, qui vna cum transuerberato corde, sinistrae solis affiliit parti, tum dextra erumpebat manus, globum regalem ostentans; qui in altum violenter emissus, dextram perusgatus partem, paulo post in medio subsistens, deinde in quatuor minores globulos diuisus est, mox iisdem globulis minutionibus altius eleuatis, virga apparuit, eoque modo postea

Nn

visio

1654 visio euauit. Qua portendi cauebant curiosi Principis mortem, indeque vniuersi regni luctum ac calamitatem. Denique monstrum foedus, complurium populorum viribus conflandum, in quatuor partes distractum regnum. Vltimo iram Deum minari, per aeris intemperiem, vnde peste cruciabitur Poloniae regnum. Auxit metum, magna sui parte, d. 12 Augusti, deficiens sol, exterruitque adeo populos, ut prodigii loco habitum sit a multis; qui nimirum statum illum rerum aegre intuentes, eique votis suis coelum atterperantes, lucis defectum, diuisosque paulo ante globulos, cum fortuna Principis, breuique occasuro regno componebant. Nec coniectano illa falsos habuit interpretes, ut in tempore memorabo ⁶³⁾. Auxit metum apud obnoxios iam animos, sequutum mox Octobri mense Varlauiæ incendium. Etenim in sulphurei pulueris officinam, ignem, seu casu, seu dolo, iniectum, expofiti pulueris doliola comprehenderunt; tam ingenti quaresactæ urbis motu atque fragore, ut pleraque vicinæ lapideæ ⁶⁴⁾ ex audito tonitru, nutantibus aedificiis trepidauerint.

Sed ego ad res Moschouiticas, a quibus digressus sum, redeo. Dedita, ut superius innui calendis Ianuarii a Cosacis, ALEXIO MICHALOWICZ, magno Moschouiae imperatori, Astrachanensi et Casanenfi regi, Russia, praefecto a CHMIELNICIO legatis coram fidelitatis iuramento, Czeriniensi in vrbe, Moschi magni ducis iussu, PERENSLAVIAM, BRACLAVIAM, sed potissimum, et vel maxime Humanensē propugnaculum, urbemque KILOVIAM, adeo firmare coeperunt, ut postea Polono oppugnantu non cesserint militi.

Moschouiae Caesar Lituaniam ingreditur. Russia in hunc modum ordinata, praesidiario quoque firmata milite, ipse Moschorum Caesar, toto imperii sui robore, in vicinam mouit Lituaniam, non alias maior Polonorum despectus, quam Moschorum sui fiducia. Abeunti Patriarcha de more largitur benedictionem, breui salutaturus vniuersae Russiae Litaniaeque Caesarem, quod et accidit. Secuti Principem dux SZEREMET, eius expeditionis supremus belli dux, GYLGVCZKA, cancellarius, IOANNES PIOTROWICZ, ODOIEWSKI, CHOWANSKI, SIEMIANKOWICZ, DIONISIVS WASILOVICZ, Princeps RYDOWSKI, KONDEROWICZ, CERNAWSCIVS, TRVBETIVS, KIERKINIVS, SIMON LVKANOWICZ, ARTEMON SVRGIEWICZ, RILSKI, magnarum provinciarum duces ac rectores.

Moschi, Smolenscum oppugnant, d. 9 Iunii. Ingredienti Lituaniam placuit primo statim impetu SMOLENSCVM aggredi, urbem ad Borysthenem, natura pariter et arte munitissimam, CCC turribus superbam, ac vastissima arce famosam. Neque mora pridie Calendas Iuni, eandem archissima cingit obsidione, quam ad Calendas Octobris vsque constantissime tulere Germani, pariterque Poloni milites, ducibus CORFFIO ac PHILIPPO OAVCHOVICIO, illo Derpatensi hoc Smolenscenti palatino, donec, gliscente militum pauore, detereretur palatinus Smolenscentis, eoque modo, recusante deditionem CORFFIO, Smolenscum Moschis dedit, summo cum totius Christianitatis damno, Lithuanorum moerore, quadragesimo tertio anno, postquam sub diuo SIGISMYNDO TERTIO in Polonorum concesserat potestatem. Subeunti moenia Smolensciae Moschorum Caesari referebant Schinnianae cladis a diuo VLADISLAVO, ante annos, ut resuli, omnino viginti illarum, superstites, pugnam aut vincula elapsi: Hic cecidisse magni ducis parentis sui legiones, illic raptas aquilas, primum Potrouiensē superatum montem, vnde MORISZONIVS dux pulsus, quo loco PROZOROVII, oppugnata statio, vbi AVERTE, LESLEIQUE statio, externorum diruta castra, alaudarum occupati montes, ad extremum, ut signis et aquilis Moschouiae per Poloniam illudum superbiat.

Victoria Moschorum. Capto Smolensco eodem victoriarum torrente VITEPSCVM expugnatum, POLOCIA, BYCHOVIA, Vetus SKLOVIA, MSCISLAVIA, MOHYLOVIA, NEVELIVM, RZECICA, MOZY-

63) Nolo amplius superstitionem auctoris de prodigiis refutare. Sufficiunt annotationes praecedentes. Quis enim velit interpretationes tam pulchras, quas insuper euentus probauit, negare? in primis cum in Polonia adhuc tam multi sint miraculorum amatores et venditores, qui phycos nil sine ratione sufficienti creden-

tes pro hominibus pestiferis opinionibus corruptis habere non dubitent.

64) Scilicet domus. Cum enim in Polonia plura ex ligno, quam ex lateribus vel lapidibus aedificia sint constructa, lapideae a ligneis distinguuntur aedibus.

MOZYRIA, HOMEL, qua vi, qua deditione, hosti cessere in spolum adeo superbum, ut intra sex menses vix integros, centum in latum, centum quinquaginta in longum leucas, vbique victor processerit, possederitque Moschus. Occurrerat quidem maturime, adeoque insperatus, licet impari Marte IANVSIVS DVX RADZIVILIVS, sexaginta Moschorum millibus, eorumque CZERKAVIO, KERRINIOQUE ducibus, ad SKLOW, Sieniswsciorum comitatum, vbi fausto omine, commissa cum illis praelio dextera, victorem habuit Lituanum exercitum, desiderato in acie KERKENIO, altero hostium duce. Caeterum, dum non multo post TRVBETIO centum millibus superbo, tumentique duci ad SZEPEKOVICEM fortiter resistit, infinita Moschorum obrutus multitudine, vix crudeles Trubetii effugit manus, pugnat prius quoque VARSAVIAE de Radiuli clade, quam de Lituanorum constitit pugna.

1654 Kerkenius cadit. Radiulus pugnat infausito omine, d. 27 Aug.

SZEREMETVS, munito Vitepsco, Polocio, Mohilonia, Mozyria, Rzecica, Homelo, quae ille vacua milite inuenerat loca, potissimum VITEPSCVM POLOCIAMQUE, aliquot hominum millibus munitas praesidio, dilabentibus caeteris in profundiorē Lituaniam, populationi apertam, vertit ad Smolenscum, non auso Radiulo duce, terga abeuntium lacessere, quanquam altu magis ille tunc, quam per formidinem cesserat Lituanis. Fuerat animus GONSIEVIO persequi hostem, sed illum exterruit Czerkavus Turbetiusque a tergo relictī duces, qui tunc nullo resistente, huc atque illuc per Lituaniam circumferebant hostilia arma.

Iamque Curlandiae finibus paulatim appropinquabant, cum audito IACOBUS KER- Curlandiae LERI Curlandiae ducis neutrius partis studio, iterum in Lituaniam, deinde saeuiente praedux fit neutralis. ter modum hyeme, in albam Russiam, Smolenscum versus, recesserant, melioribus auspiciis, deparatur bellum anno subsequenti. Miserat tunc quoque Viennam in Germaniam Moschorum Viennam ad ad augustissimum Caesarem FERDINANDVM III, legatos Moschus, necessitatem Lituanici Angulum Caesarem legati excusantes belli, quasi sua repeteret, acceptaque a Polonis pariterque Lituanis restitueret damna, referret iniurias, vindicaret calumnias. Has ille afferebat rationes, quibus iustum cum Polonis Lituanisque Caesari persuaderet bellum. Ad haec respondit Caesar: Perfide Quid Moschi Moschorum ducem cum Polono egisse rege: calumnias, iniurias, damna, potuisse illum alia proponunt? via alioque modo vindicare. Propria quod repeteret, mirari, Moschum propria ista vo- Caesar quid respondet? care, quae pridem Polono per arma cesserunt regi, ut naturali et vero domino. Sed et ista potuisse illum alio quoque tempore vindicare; non tali, quo collabatur rex vna cum regno propter rebelles. Sed frustra talia memorabantur Moscho, nimium exultanti in recuperato Smolensco. Donis itaque oblatis Caesari a duce suo pretiosis martium Seythicarum pellibus, in Lituaniam reuersi sunt, hoc vniuem vehementissime a Caesare postulantes, ne vicino amico et cognato regi suppetias ferret. Obtulit Caesar operam suam Italicamque, in reconciliandis pacandisque viriusque animis. Ita, eo reddito responso, Viennae valedixerunt Moschi.

LIBRI V. CAPVT II

SYNOPSIS

Rex in Lituaniam proficiscitur. Literae Sueciae regis ad Poloniae regem. Morstenius regis legatus periclitatur in mari. Funera nonnullorum procerum, et dignitatum distributio.

I terim audita Polonus rex Lituanorum clade, Curlandiaeque ducis animo a partium studio alieno, autumnio iam maturo Lituanæ profectioi sese accingens. Grodnam proficiscitur, vbi ad primos dies Decembris substitit, rarus terrore *Maiestatis suae*, posse victoriarum cursum Moschorum aquilae sisti, quod et factum. Deinde male conuenientes quosdam proceres, potissimum RADVILVM, GONSZEVIVM que bellorum fulmina, ut imperatores, inuicem pro tunc dissidentes, ad tempus conciliauit. Audiuit quoque Curlandiae ducis oratorem, veniam facti deposcentem, et ignoscere debuit, dum non esset vindicando. Tunc Grodna expediuerat in Sueciam ANDREAM MORSZTYN DE RACIBORSKO, Sandomirien-

1654 miriensem dapiferum, renouaturum antiqua foedera cum domo palatina, regnoque Sueciae. - Scilicet aliquid infausti de Suecis subodoratus ante discessum Varfauia, ubi IOANNES NEM KOSH, Regis Sueciae legatum audiuerat, prolixè de domus palatinae cum Poloniae regibus affinitate, de regni Sueciae cum Poloniae reipublicae foederibus differentem, eumque regio donatum munere in Sueciam paulo ante dimiserat. Literarum autem, quas KOSH Polono praesentauerat regi, hic tenor fuit:

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Dux Finlandiae etc. etc. etc. Serenissimo Principi, Fratri, Consanguineo, Vicino et Amico Nostro charissimo, Domino IOANNI CASIMIRO Regi Poloniae, Magno Duci Lituaniae etc. etc. etc. salutem et omnia prospera.

*Serenissime Princeps, Frater Consanguineus,
Vicine et Amice Charissime.*

Litterae Sue-
ciae Regis ad
Poloniae Re-
gem.

Cum illius motu, qui cuncta mortalium disponit, Regesque Regnis dat visum sit Serenissimae ac Potentissimae Principi ac Dominae, D. Christinae, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Reginae, Magnae Principi Finlandiae etc. etc. etc. Matri Nostreae, omni filiali cultu, ac veneratione prosequendae, plusquam materna cura amoreque erga Nos, atque certis de causis, gubernaculis imperii haereditarii se abdicare, summamque rerum ad Nos, accedente omnium ordinum huius regni consensione, transferre, sequentibus confestim coronationis Nostreae solemnibus, alienum ab officio, animoque Nostro fore iudicauimus, nisi exordio regiminis Nostri, DEVM OPTIMVM MAXIMVM precaremur, ut hoc orbi christiano, Nobis, Regnoque Nostro, et Serenitati Vestrae, communibusque amicis velix ac faustum esse velit, et Serenitatem Vestram (considerantes scilicet illum propinqui sanguinis nexum, qui Nos cum eadem iungit, atque antiquam illam inter vtraque haec Regna necessitudinem per complures iam annos iuduciarum pactis restauratam continuatamque) de hisce imperii Nostri auspiciis edoceremus, atque omnia prospera Serenitati Vestrae, Poloniaeque Regno ac populo comprecaremur; denique officia Nostrea paratissima, et quaecunque ab amico, et tam propinquo sanguine procedere possunt, fidem optimo affectu deferremus. Proinde, si qua in re gratam Serenitati Vestrae operam praestare poterimus, est quod Nobis indicet, ita de Nobis dispositura, quemadmodum Vtrique Nostrum conducere existimauerit, prout Nos etiam confidimus Serenitatem Vestram hunc affectum Nostrum, pari erga Nos regnumque Sueciae voluntate pensaturam. Has literas perferendas, et si opus fuerit explicandas vberius, tradidimus ministro Nostro Dantisci, egregio et spectabili, Nobis sincere fideli, IOANNI KOSH, quem ut Serenitas Vestra Nostri causa beneuolentia sua complecti velit, rogamus, confidimusque. Quibus finientes Deum veneramur, ut Serenitatem Vestram tueatur florentem, et incolumem, Metisque et secundis rebus semper gaudere sinat. Dabantur in Regia Nostrea Stokolmeni die 3 Iulii Anno Domini 1654.

Serenitatis Vestrae

Bonus Frater Consanguineus
et Amicus

CAROLVS GVSTAVVS.

Haec

Haec summa literarum Sueciae Regis ad Polonum Regem.

1654

Sed MORSTYNVS infelici omine iter suum per Liunioniam aggressus, tandem Morstenius circa Hellespontum Danicum, Sund dictum, naufragium passus, vix tabulae beneficio alli Regis legatus euasit. In Suecia quoque medio commoratus anno, absque audientia, nec ad Regis Sueciae admissus conspectum, in Poloniam appulit anni subsequenti Maio. tus periclitatur in mari.

Eodem hoc anno mortalem exiit vitam ANNA Heroïna, ALEXANDRI ducis in Anna Chodostrog, Volhyniae palatini filia, magni quondam CAROLI CHODKIEVICII palatini Vilnensis, et ad Chocimum Generalissimi, coniunx aliquot dierum, vidua vero XXXIII annorum; Sanctimonia, pudicitiaque illustrissima, bonorum magni prouentus relicta haerede societate IESV. Hanc morientem sequutus est NICOLAVS ALBERTVS ab OLEXOW Gniewosz Gniewosz, episcopus Cuiuiensis, legationibus externis, Italica, Gallica, Belgica gloriose defunctus, Regibus successue SIGISMUNDO TERTIO, VLADISLAO QVARTO, IOANNI CASIMIRO, fidus ac incorruptus, quod rarum in Polonia, consiliarius. Hunc excepit ZAMOISCIVS nominatus Luceorienfis post defunctum GEMBICIVM. Vir pro sapia illustris, sed doctrina illustrior, primo episcopus Valachiae, ex ordine et familia patrum episcopus praedicatorum assumtus, tandem longo post tempore Praemysliensis, ad extremum post demortuum, ut reruli, Gembicium, quem lenta phthisis consumserat huius anni exordio, nominatus Luceorienfis, dum lente in cathedram suam inuehitur septuagenario maior excedit. Rex ducis CZARTORYSKI Polnaniensis episcopi sacro vertici Cuiuiensem impo- Dignitatum nit thiarum, collato Polnaniensi episcopatu ALBERTO TVLIBOVIO, Plocensi suffraganeo, distributio viro illustri. Luceorienfis quoque STEPHANO WYZGAE maiori tunc cessit secretario.

Hic finis anni millesimi sexcentissimi quinquagesimi quarti, infelicis et infausti, ob amissum Smolenscum, et cum Smolensco centum leucarum opulentissimum imperium, Quod idem prope Polonis et Moschis hodie euasit, quod Cilicia olim Carthagenensibus et Romanis; nostra aetate Babylonia Turcis et Persis.

LIBRI V. CAPVT III

SYNOPSIS

Praedium ad Stawyszyn, Cosacos et Polonos inter. Coniunctio Tartarorum cum Polonis. Moritur Islan Gerei rex. Succedit Machmet Gerei frater mortui. Despectus Cosacorum legatis a Tartaris factus. Tartarorum in Poloniam aduentus, eorumque contra Moschos et Cosacos pugna. Humanum oppugnant Poloni et Tartari, sed frustra. Tartari pedites pugnant. Caeduntur a Bohuno Poloni et Tartari. Chmielnicius Polonis Tartarisque occurrit et cum illis pugnat. Potocius quoque aciem instruit et dimicat. Moschorum aliquot millia caeduntur a Polonis. Potocius Chmielnicius obsidet, sed frustra. Chmielnicii dolus. Mors Innocentii X, pontificis. Electio Alexandri VII. Mobilouiam obsidet Radiuilius inani conatu.

Sequitur annus millesimus sexcentissimus quinquagesimus quintus, infaustus Polonis, luctuosus Lituaniis, funestus Masouitiis, toti regno atrox, ipsi regi infelix, climactericus, aeternumque memorandus. Principium infelicis anni a ferali ad Stawiszyn auspicio praelio, quod ipsis calendis Februarii coeprum, trium dierum durauit (spatio: Ad extremum Polonis confoederatisque Tartaris militibus campo cedentibus, peditatu Germanico ad internecionem deletio. Rem altius repeto.

Postquam in vnum Chmielnicii cum magno Moschouiae duce, ut superius innui, coalescerat factio, Poloni quoque centum aureorum millibus numeratis Tartarorum Chano, eundem, ut stipendiarium, in societatem vocauere belli, pridem et ab antiquo infensum Moscho-

Oo

1655 Moschouiae ducibus, ob auxilia aliquando, sub Basilide Moscho, Astrachaniae et Casana regna Tartarorum regibus. Hinc odia et minae Tartarorum in Moschos. Accessit et alia, quamquam apud barbaros Mahometanos, politica status ratio, quae suadet principes potentes vicinos in statera appendere; ne postea victores insolescant ac noceant impune, dum non habent, qui resistent. Hinc minori semper principi, fauendum censent politici, ne maior factus fortior intumescat. Facile itaque coaluit factio Polonum inter Tartarumque regem, pacta foedera, et ab utroque per legatos iureiurando comprobata. Quorum haec summa:

Polonus Rex Tartarorum Chano singulis annis nonaginta florenorum numerabit millia, quasi stipendium. Caeterum ut voluerit manibus atque armis eius utetur.

Nihilque iam deerat ad perfectum amicitiae symbolum, nisi experimentum virium, quae dum a Tartaro rege in Poloniam parantur, ecce momento vno summa rerum vertitur. Rex Tartarus ad Tartara descendit, inuisurus Mahometem, magnum prophetam suum. Cuius morte tota turbabatur Tartaria, dum pro sceptro et solio gentis primarii contendere duces. Quamquam haud diu durauere dissidia optimates inter, Gereiamque familiam, Byzantino imperatore, Tartaricum sceptrum in Gereiana confirmante familia, cuius primario duci, mortui germano, MAHMET GEREI, detulit Tartaricos fasces, eo-que honore auctum Constantinopoli in Tartariam uti regem dimisit, elapsi anni Octobri mense. Aduentanti illico legatus Polonus, nomine regis, totiusque reipublicae occurrit, gratulaturus thronum sceptrumque regium, ut amico, ut vicino, eumque ad Stampol vsque regiam comitatus, omnia obtinuit ad votum Poloni regis. Aduenere quoque sub idem tempus in regiam Tartariae Cosacorum legati, mutua cum Tartaris renouaturi foedera, sed a nouo Chano ludibrio habiti, amputatis naribus horrendi rediere paulo post ad Chmielnicium. Ita, tum primum vera cum Tartarorum rege Polonorum coaluit amicitia. Paulo enim post, duce SOLTANO, nepote Chani, huius anni initio aduenere Tartarorum auxiliares copiae, quorum triginta selecti equitatus numerabantur millia. Aduentanti SOLTANO circa Obodonium occurrit POTOCIVS, supremus bellorum minister cum Polono exercitu, salutaturus amicum hospitem, a quo benigne acceptus, post varia belli continuandi consilia, placuit SOLTANO vnanimis viribus HUMANIVM aggredi.

Est autem Humanium ciuitas, in extremis Braclaviensis palatinatus finibus sita, Cosacorum statio quondam adeo nobilis, ut inde KALINOVIVS, cui haec quondam ciuitas, totusque eius regionis paruit tractus, triginta, aliquando quadraginta, bellatorum in campum eduxerit millia. Hodie locus inexpugnabilis, et qui cum Bredensi certare posset propugnaculo, trino vallo; totidemque siccis munitis fossis. Hunc locum BOHVIVS cum triginta millibus infederat Cosacorum, et aliis praefectis Chmielnicianae militiae, eiusque loci gubernatore Surdastro, viro militari. Huc ergo vota properabant POTOCIVS, ratus expugnato Humanio, actum fore, de reliquis Vkrainae propugnaculis. Idem et Tartari suadebant. Expugnandum nidum fortissimorum Cosacorum, breui cessuras, reliquas Vkraine Russiaeque rebelles vrbes, nec Kiouiam diu restitutam victoribus, ubi cecidisse audient Humanium. Siue id reuera ita sentiebant barbari, e Polonorum commodo, siue propriam potius inde arripere occasionem, ut eo facilius postmodum, sublato finitimo propugnaculo, ire redireque in Tartariam praeda onusti possent, dum esset nihil, quod moraretur errantes.

Igitur post receptam BRACLAVIAM, SZAROGRODV, BVSCVM, TVLZZY-
NVM, caeterasque vrbes in fidem reipublicae, die 20 Ianuar. coepit Humanensis obsidio. Primo furore, aggressa ciuitas, totis vndique Polonorum Germanorumque viribus, ob-
sidentes egregie repulit, ingenti cum Polonorum Germanorumque damno. Sed non ideo desistit a proposito POTOCIVS, quinimo, subsequenti diei meridie, Tartaros animar, ac ad mutuam generalem expugnationem inuitat, descenderent equis, peditesque Polono-
rum Germanorumque immixti globo, penetrarent vallum, hostibus futuri admirationi ac terro-
ri. Sed neque tunc quidquam effectum, Bohuno extra secundum procedente vallum, cum viginti suorum millibus, Tartaros Polonosque, iamiam primum vallum paulatim superan-
tes, inde, non sine maxima strage, inopinato pellente. Interim nuntiatur a Tartaris ex-
ploratoribus POTOCIO, CHMIELNICIVM cum auxiliaribus Moschorum Cosacorumque
fere innumerabilibus aduentare copiis, et iam quinto tantum ab Humano distare lapide.
Terruit

Moritur
Isan Gerei
Tartarorum
Chan.

Succedit
Mahmet
Gerei frater
mortui.

Despectus
Cosacorum
legatis a
Tartaris
factus.

Tartarorum
in Poloniam
aduentus,
eorumque
contra Mo-
schos et Co-
sacos pugna.

Humanium
oppugnant
Poloni et
Tartari.

Sed frustra.

Tartari pe-
des pu-
gnant.

Caeduntur
a Bohuno
Poloni et
Tartari.
Chmielni-
cius Polonis

1655 Terruit insperatus Chmielnicii aduentus POTOCIVM, vna et Tartaros, quid facerent? fortissimo hoste vndique, et a fronte, et a tergo circumdati? Consilium ergo sub vesperam cum Potocio ineunt. Cuius summa fuit: Occurrere Chmielnicio, relictis aliquot in speciem Polonorum Tartarorumque milibus. Neque mora, subsequenti diei aurora, castra vter-
que mouet, sed absque tumultu, castrensiue strepitu. Vix ad tres POTOCIVS processer-
at leucas, cum ecce numerosus Cosacorum apparet exercitus, quem sexaginta Moschorum
peditum auxerant millia, octuaginta maiores bellicae firmauerant machinae, ultra Cosaco-
rum triginta millia lecti exercitus. POTOCIVS nihil tanta territus multitudine, illo ipso
vesperi hostem aggredi imperat, ex eminentiori colle, quem tunc fortuito infederat, fa-
cile debellandum. Paruit mandatis miles animosus. Igitur cadente iam ad vesperam die,
primo velitationes inter virosque, mox iustum praelium a Germanis peditibus coepit,
CHMIELNICIO ingenti tormentorum boatu, terram, aeremque debellante, dixisset tunc
coelum sub concauo lunae arsisse, ita ex tenebris facta fuit dies. Quinque horarum spa-
tio, pertinacissima nocturna durauit dimicatio. Ad extremum campo cedentibus aliquot
Moschorum peditum millibus, qui sese haud mora ad Chmielnicianam recepere castra, re-
lictis in praedam, sexdecim minoris momenti machinis victori Polono militi. Interea
CHMIELNICIVS tota nocte, in sequentem vsque diem castra munierat, obiectis vndi-
que plaustris, atque Moschorum carpentis. Disposuit praeterea, hinc inde tormenta, pe-
ditesque Moschorum, qui alte desuper quasi e turribus Tartaros repellerent, Polonosque
arcerent. Dicitur in illa rerum perturbatione, et de extremis agitalle secum, et ita mani-
festo vultu fuisse, quasi occupare manu mortem veller; nisi cohortes Sobiescii ab imminen-
ti actae hoste, speciem fugae praeuissent, Chmielnicii crexissent animum, Polonorum
perculissent.

POTOCIVS ubi Chmielnicius bene munitum vidit, aggredi non ausus, obsedit Potocius
Cosacorum exercitum, vna cum Tartaris. Ita vsque in quintum diem obsessus Chmielni-
cius, consilii inops, KARACHMET Murzam, Tartarum ducem, veterem amicum, per
tenebras ad castra sua inuitat, eundemque decem millibus aureorum donatum concubis
nocte dimittit. Ille redux ad castra SOLTANO persuadet deficere pabulum equos, breui
quoque et exercitum defuturum, nisi famelici ad aliquot excurrerent miliaria refecturi
equos et se ipsos. Annuit SOLTANVS suadenti Tartaro duci, ignarus latere anguem in
herba, nihilque conscio Potocio, quem contradicentem metuebat, Tartaros dimittit.
Chmielnicio interea toto cum exercitu illa parte, quam Tartari custodiendam susceperant,
progrediente, serpentis in morem, huc atque illuc venenatos emittentis aculeos. Obstu-
puit POTOCIVS, ubi vidit Chmielnicius obsessum, absque sanguine elabi, donec, Tarta-
rorum intellecta perfidia, mirari desineret. Abeuntem tamen secutus est, vna cum Tar-
taris, Humanium versus, donec vterque Chmielnicii coniungeretur exercitus, quo con-
iuncto, viribus impar POTOCIVS, Braclaviensem iterum tractum repetiit, vna cum per-
fidis sociis, Tartaris, diuiso in stationes exercitu Polono attrito, Germano pene deleto,
ob perfidiam Tartarorum, qui paulo post onusti, ac diuites Russiae spoliis, aucti quoque
viatico, quod a Polonis armati extorserant, rediere in Tartariam, dilato aduentu in pro-
ximam aestatem, vix tamen autumnio adulto comparuere.

Ineunte anno vita concessit INNOCENTIVS DECIMVS, summus Pontifex e Mors Inno-
gente Pamphilia, postquam in Petri cathedra annos decem, et quinque menses federat, centii X
Austerus illi vultus, exosa quoque multis dominatio, maxime vergente in occasum aetate. Pontificis.
Summa rei Romanae, per eius pontificatum, primis annis penes vnam OLYMPIAM fratris
uxorem, deinde penes ASTALLIVM PAMPHILIVM, ad extremum penes neminem fuit.

Innocentio successit FABIVS GHISIVS, cui ALEXANDER VII nomen est. Huius Electio
apud Senenses haud ignobilis ortus, ingenii vires, literarum amor et studium, quanta esse Alexandri
possunt. Ante episcopus Heritonensis, sedis apostolicae ad tractatus vniuersae pacis Ger- VII.
manae extraordinarius mediator, ad tractum Rheni et inferiorem Germaniam nuntius or-
dinarius, vix annos duos Cardinalis, aetatis suae 50, vocatur in solium apostolicum, septi-
mo Idus Aprilis.

Per ea tempora Lituanus exercitus, Radiuilo duce, Mohilouiam obsidet inani co-
natu, quam viginti Moschorum defendebant millia. Producta aramen ad medios Maii iam ob-
dies haec oppugnatio, successisset procul dubio, nisi Radiuilo vacillans fuisset fides, et amor
in patriam. lus inani
conatu.

1655 esse refertissimas. Ita incipiunt, ut paritati Regum Nostrorum nonnihil detra-
hant, ita finiunt, ut sub regnorum pluralitate, etiam in nullius momenti minu-
tiis, intolerandae Regis Vestri, aduersus statum Nostrum, praetensioni faueant.
Caeterum quod alias excusari, nisi frigide, non potuit, internuntius ipse, incur-
riae cancellariae Vestrae imputandum censuit. In scribarum Vestrorum negli-
gentiam inquirendum Nobis esse non censemus, neque anxii sumus, an et admo-
dum callida sit, ut nullibi impingat, nisi quando nobis imponendum est. Di-
gnius multo de conspicua Vestra prudentia iudicamus, quam ut negotia, qui-
bus tot populorum tranquillitas constat, adeo incaute tractari sinat. Istius rei
indignitas, facile mouisset Regiae Maieftati dubium, quomodo aequissimum
esset, eam excipere, tandem tamen sufficere sibi rata est, literas neque recipe-
re, neque internuntium admittere. Praeterea vero cum nihil illi potestatis esse
intelligeret, nisi ut iterum de praeparatoriis ad pacem ageret, et alia quaecun-
que, antequam ea firmata sit, inani opera proponantur, moneri illum beni-
gnissime voluit, ne alias quascunque literas a Rege suo expectare constitueret,
Serenissimo enim Regi Domino Nostrum Clementissimo id esse propositum, ipsi indi-
catum fuit, ut, quamuis declarationi suae, CANAZILIO datae, vltius quidem
obstringi non possit, cum hactenus irrita fuerit, diuelli se tamen a constanti in-
stituto non passurus sit, quo pacem caeteris omnibus ambagibus antehaberet,
modo de illa, sicuti CANAZILIO dictum est, et ex necessitate horum tempo-
rum, promte agatur, et ea obtineri possit, qua Dignitati Regiae, regni subdi-
torumque suorum securitati in posterum satis prospectum videat. Eadem, ut
Nos illustrissimis Vestris Dominationibus perscriberemus, haec potissimum suavitatis ra-
tio, quod mentem atque institutum Serenissimi R. N. genuinis verbis innotef-
cere Vobis cuperemus. Id enim est de amplissimo Ordine Vestro S. R. Maie-
statis honorificum iudicium, et ita Nobis est persuasissimum, ut quum viris egre-
gia prudentiae laude insignibus, in Patriae suae conseruationem propensissimis,
et antiquae gentis suae generositatis aemulis emineat, tum praesentium tempo-
rum et rerum omnium momenta nullibi accuratius, quam apud Illustrissimas Do-
minationes Vestras examinari arbitremur. Nos quidem cum penitus nonnihil
inquirimus, ubi vitia lateant, vnde irritus toties extitit pius in tranquillitatem
nostram conatus, non dubitamus eorum instinctui illa adscribere, qui, nisi ali-
quid semper moueant, quod dissidiorum nostrorum memoriam et acerbiteriam
exacuat, satis cauti sibi esse non videantur. An vero ea sit expeditissima sanan-
di vulneris ratio, obductam cicatricem frequenter inficere, ipsae Illustrissimae
DD. Vestrae secum cogitent. Arduum omnino fuit, et vix etiam post ingen-
tes bellorum clades licuit, flagrantibus primo feruore animis persuadere, ut ar-
ma deponerent, et indulgerent sibi nonnihil interualli, vnde leniri possent.
Postquam vero Dei Optimi Maximi beneficio, inprimis sex, deinde viginti sex
annorum induciis, modus repertus esset, amplissimum profecto spatium patuit,
quo insensibilis etiam cuiuscunque affectus, vel rerum ipsarum circumstantiis,
vel ipsa temporum diuturnitate, quieti publicae mitigarentur. Inducias dispen-
dio, etiam eximio Prouinciae amplexi sumus, neque eo, vel etiam aliocunque
nomine, ingratae nobis adeo extiterunt, ut vnquam commoti simus ad captan-
das eas occasiones, quae vel ex propriis viribus, vel aliunde in incommodum
Vestrum enatae fuerunt. Serenissimi Reges Nostris suis priuatum studiis in Sere-
nissimos Principes Consanguineos suos, inprimis hodiernum Regem Vestrum, cer-
ta indicia deesse noluerunt, adeo quidem, ut quidquid Seren. Regina CHRIS-
TINA, commendatione sua apud Rempublicam Vestram assequi potuerit, id
omne ad prouehendam Serenissimi Regis Vestri electionem impenderit. Lites
enim

1655 enim nostrae si sopiri debebant, mutua paulatim officia, non irritamenta conue-
niunt. An vero pari voluntate ex parte Regum Vestrorum responsum Nobis
fuerit, et an ea, quae in contrarium facta intelleximus Reipublicae etiam Vestrae
culpa contigerint, examinare nunc nobis in animo non est. Agitari complura in
detrimentum Nostrum, et praeteritis antehac temporibus, et hodieque non igno-
rauimus quidem adeo, quam negligenda existimauimus, quod liberius immine-
re nobisliceret, tranquillandorum Nostrorum dissidiorum occasionibus. Tan-
dem vero, cum eodem quoque momento, quo pacis consilia nobiscum ineunda
perhibentur, et apud alios non exigua, in praeiudicium regni huius fieri cogno-
scamus, et ipsae Regis Vestri credentiales literae, non careant vilipendio Regis
atque status Nostris, Illustrissimis Dominationibus Vestris, haec significanda du-
ximus, ut illae iudicent, an sic nobiscum agi nunc oporteat, et num id, exci-
tando, in vsum ac quietem communem, affectui nostro, congruat.

Quicumque euentus votis nostris integerrimis mansurus est, literas hasce
cupimus testes esse, sincerarum et pacis ineundarum, et securitatis nostrae conseruandarum
intentionem, illustrissimis Dominationibus Vestris, ex parte nostra fuisse dete-
ctam. Quae uti Nos, pro integerrimo nostro affectu in regni vtriusque inco-
lunitatem, illustrissimas Dominationes Vestras ignorare nolimus, ita, de reci-
proco earum candore non dubitantes, reipublicae Vestrae salutaria quaeque pre-
camur, et illustrissimas Dominationes Vestras optime valere cupimus. Daban-
tur Stockholmiae 8 Martii M DC LV.

Haec summa ad Polonos Sueciae Senatorum. Obstupuit ad tantum verborum,
non rationum, strepitum Poloniae senatus. Neque mora blande eisdem in haec vere con-
cepta rescribere verba:

Nos Senatores inclyti regni Poloniae, magni ducatus Lituaniae, illustri-
bus, magnificis et generosis Dominis Senatoribus regni Sueciae, vicinis et ami-
cis Nostris obseruandissimis, salutem et prosperam rerum incolumitatem.

Senatorum
Poloniae li-
terae ad se-
natores re-
gni Sueciae.

*Illustrissimi, Illustres et Generosi Domini,
Vicini, Amici obseruantissimi,*

Non veteris tantum inter inclyta regna hoc est instituti, sed conuentio-
num et pactorum fide stabilitum, ut quamuis Serenissimis Regibus Nostris non de-
sint aliquae dissentendi causae, Regna tamen haec amplissima, quae publicae
conuentiones expresse voluerunt esse nominata, in eo debeant impendere curam
ac sollicitudinum vires, quatenus gentium ac populorum vtrorumque regnorum
publicae sit prospectum tranquillitati, idque muneris, vel vtriusque gentis am-
plissimo senatui est commissum, ut, eo mediante, fida pax, et fides pactorum in-
concussa maneat. Rite igitur atque ordine id a Dominationibus Vestris factum
est, quod vetusto mori insistentes Vestrae illustrissimae Dominationes, de his quae
ad communem regnorum quietem visum est pertinere, per literas suas, quas ab
ablegato earundem non ita pridem accepimus, Nobis prout candor mutuus po-
stulat, aperire voluerint, quod primum, in vtilitatem publicam, studium, Ve-
strarum illustrissimarum Dominationum, ut gratissimo acceptamus animo, ita prae-
ter omnem spem ac expectationem, imo meritum nostrum, intelleximus, Ve-
stras illustrissimas Dominationes nos remissae curae pacis arguere. At nos con-
scientia pactorum tuti, iudicem orbem christianum non fugimus, nihil a Nobis
commissum nec omissum esse, quod ad mutuam beneuolentiam, sacrosanctam pacto-
rum

1655 rum fidem, inter hos Reges et populos facere videbatur. Quamprimum enim, S. R. *Maestas*, Dominus Noster Clementissimus, rerum in Polonia potitus est, quamvis adhuc haud paucorum annorum induciarum continuandarum restaret spatium, auctor tamen Serenissimo Regi fuit hic senatus, ut interuentu Principum Christianorum pax solida et duratura vtriusque constaret populis. Quo nomine viri illustrissimi legati Ordinis Senatorii et equestris missi erant Lubecam, ut ea, quae pacis sunt, agerent. Quod ut factum est, ita studium legatorum nostrorum illustrissimorum, quo ferebantur in solidam coniunctionem inclytorum regnorum, viderunt Principes amici vtriusque gentis, et sinceritatis ac candoris nostri omni exceptione maiores extiterunt testes, ita ut, quamvis primus re infecta solueretur confessus, continuare eundem paucorum mensium interiecta mora, pacis studio non dubitarent. Quibus autem de causis et continuatus actus iste non fortitus sit optatum finem, id iudicii nobis non sumimus. Cum autem ultimis Standorffensibus pactionibus prouisum sit, ne ex leuibus occasionibus in odia publica et bella exasperentur Reges et Regna nostra, ac non semel tantum, sed et iterum, durante interstitio, hi pacis publicae tractatus reassumerentur, et quamvis iidem non succederent, illaefae tamen ab vtriusque manerent induciae, Nobis auctoribus ablegauit in Sueciam S. R. *Maestas* delegatum CANAZILIVM, qui et testaretur pronam suae Maestatis voluntatem, et Vestram expiscaretur. Qui, quamprimum detulit hoc *Sacrae Regiae Maestati* Domino Nostro Clementissimo, Vos non alieno animo esse ad reassumendos tractatus, et compendii causa inuitare, ut Sacra Regia Maestas, Dominus Noster Clementissimus, et respublica, cum plena potestate legatos ablegarent Stockholmiam, qui ibidem de negotio principali transigerent, ipsa intempesta hyeme, occluso Oceano, misit ablegatum suum, generosissimum Dominum MORSTENIVM, qui aperte testaretur, non simulatam Maestatis suae in pacis studium voluntatem, ac is idem, ut esset praenuntius futurorum legatorum, qui iam tum viri illustrissimi erant destinati. Quamvis enim satis graue visum sit *Sacrae Regiae Maestati*, non intermedio loco reassumi deberet tam grauissimum negotium, facile tamen assensu est S. R. *Maestas*, cum non id tantum animo conciperet, ut per hos legatos vetusta componerentur dissidia, sed praecipue, ut, compositis iis, strictior amicitia et foedus perpetuum contra communes hostes iniretur. Qui legati, cum iam essent in procinctu moram promouendi, iter destinatum interposuit non habita accepti internuntii nostri notitia, de quo postmodum ex literis illustrissimarum Dominationum Vestrarum intelleximus, quod in conspectum Regis Vestri ne admissus quidem est, tum nec literae fidei ab eo acceptae, nec auditus a Rege Vestro, ut exponere posset Regis nostri desiderium sincerum pacis. Quo autem nomine reus fuerit hic internuntius, certe satis leui, vel Vobis ipsis iudicibus, si praecudicium deponatis, ob intermissam vnam interpretationem, quae non a legibus pactorum est iussa, sed exemplo tantum eorundem pactorum inter nos inoleuit. Quod ipsum nec studio factum fuisse, in promptu Nobis erat, cum proxime praeteritas literas ad Serenissimum Regem Vestrum per generosissimum Kochium exaratas, legissetis e voto Vestro et intentione scriptas, cum ipse internuntius alias venturas e Polonia promitteret, atque promisso iam steterit. Cum certe tam leuis iste defectus, affectum ab vtriusque sincerum, ad conciliationem animorum, negotiumque stabiliendae pacis inter haec Regna perpetuae, turbare non debuisset. Quo factum est, ut nescii legati nostri, quo tandem res eruptura esset, subsisterent paulisper ad informationem internuntii, quo tandem dirigendum esset iter, cum iterum aliae expectantur literae e Polonia in Sueciam; Princeps legationis vir illustrissimus Castellanus Kiiouensis fata cedit,

1655 cedit, ac ita noua successit cura Serenissimae Regiae Maestati, de surrogandis nouis legatis, qui et iam nominati sunt, his diebus abituri cum plena potestate a Serenissimo Rege et republica. Quod quidem negotium, longe grauissimum, quamvis optarem tractari interuentu mediantium Principum, quod etiam ex pactis conuentis faciendum esset, et ne optime meriti de Nobis Principes, qui nobis iam operam suam semel impenderant, immerito a Nobis excludi videantur. Si tamen Serenissimo Regi Vestro, ac Vestris Dominationibus illustrissimis magis expedire communi tranquillitati videatur, eo compendio rem tanti momenti transigi, nec nos ab eo consilio alieni sumus, saltem tamen *Serenissimi Regis Christianissimi*, et Electoris Brandenburgici oratores in Vestra Regia existentes, adhibendos esse putamus. Interim vero non dubitamus de Serenissimi Vestri Regis, inter Reges usitata humanitate, quod et grate iam nostrum ablegatum acceperit, atque eundem cum testificatione reciproci affectus, ac pronae in tranquillitatem publicam voluntatis dimiserit. Caeterum quemadmodum nihil antiquius habuimus, quam conseruationem publicae fidei initorum pactorum, ita declaratae illustrissimarum Dominationum Vestrarum erga Nos voluntati, parem studiorum significationem referimus, ac prosperrima omnia, diuturnamque incolumitatem ex animo precamur. Datae LOVICII 15 Maii M. DC. LV.

LIBRI V. CAPVT V

SYNOPSIS

Caroli Ferdinandi, Poloniae principis, immaturum fatum. Idem Varsaviae tumulatur. Sarcophagi inscriptio. Comitum Varsaviae. Accusatur palatinus Smolenscensis de dedita urbis. P. Caruat S. I. praefagium. Dignitates ecclesiasticae distributae. Legati in Sueciam destinantur.

Haec summa literarum Poloniae senatorum ad Sueciae proceres. Sed ego a conuocatione, de qua superius innui, ac furenti Marte, ad luctuosa tantisper aliquot procerum transeo funera. Occurritque primum SIGISMVNDI Comitum DONHOFF, Socaliensis gubernatoris, magni quondam Syradensis palatini filii, quem vniversa luxit Syradensis prouincia. Hunc paulo post subsecutus est GREMBOSZEWSKI, Vrzendouienensis gubernator, quondam regis familiaris amicus, ad extremum hostis. Horum omnium luctuosius accidit, praematurum fatum CAROLI FERDINANDI, Poloniae Principis. Vnicus is augusto Regi frater, SIGISMVNDI III, ac CONSTANTIAE proles, Vratislauenisium ac Plocensium cum dispensatione Summi Pontificis, Antistes. Ratiborienis ac Oppolienensis Dux; in spem regni vivebat, auctoritate apud Polonos, fama apud externos clarus, adeo, ut Rex VLADISLAVS aeger valetudine, et adulantibus circum, qui finem regni adesse dicebant, si quid fato pateretur, responderit: *Habere subsidium rempublicam*. Rogantibus deinde in quo possimum? cum duo adhuc restarent principes sanguinis? addiderit: *In CAROLO FERDINANDO*. Corpus defuncti apud religiosos societatis IESV Varsaviae in regia Masouiae, magna pompa et luctu tumulatum est. Addita Varsaviae tumulatur. S. Iulii.

D. O. M.

1655

Sarcophagi
inscriptio.

Quicumque magna sollicitus quaeris:
accede propius: magnum hic habes contractum
in exiguo spoliū mortis.

CAROLVS FERDINANDVS Jagellonius
Poloniae et Sueciae Princeps hoc tumulo
clauditur.

Quantum dixi Principem cum CAROLVM
Ferdinandum dixi.

Quantus hic est tumulus Principem qui tantum
Capit?

SIGISMUNDO III. Poloniae Rege Augustissimo natus.

Oculis tunc grande quid spirantibus

Aulam Poloniae serenauit.

Nunquid omnium virtutum suauissima medulla
compactus Pater Rex, Filium Principem generare
potuit, non virtutum omnium lectissimo flore
concretum?

At non vna decoratum Corona sanguinem
a Genitore traxit.

Abauum enim habuit GVSTAVVM, Proauum HENRICVM,
Auum IOANNEM, inclytos Sueciae
Reges.

CONSTANTIA Austriaca, Caroli Archiducis Tyrolensis Filia,
FERDINANDI Caesaris II. soror,
FERDINANDI Caesaris III. Amita
Mater illi fuit.

Quantum hinc illi Decus accessit?

Cum Caesares simul et Reges sanguine mistos
in se Vno circumferret?

VLADISLAVM IV. et IOANNEM CASIMIRVM
Poloniae et Sueciae potentissimos Reges
Germanos Fratres suos natu maiores
in folio salutauit.

Sed nitidum Serenissimae Prosapiae iubar
raro ipse suarum fulgore virtutum auxit.

Caesarea Ferdinandī II. Auunculi, et Regia
Sigismundi III. Parentis nominatione,
Vratislaviensis et Plocensis Antistes
renunciatus, nihil antiquius habuisse
visus est, quam vt hominem exutus
migraret in angelum.

Ne videlicet humanos illi humeros oneri subiiceret,
quod humeri vel angelici reformidant.

Ducatibus Oppolienſi et Ratiborienſi in Silesia
cumulatus,

Sacram Praefulis auctoritatem addita Ducis maiestate
Fecit augustiorem.

Neutri

1655

Neutri tamen defuit: ex aequo se partitus vtrique.

Principum nempe animarum munus est,

Vasti licet imperii, veluti magni corporis
membra omnia aequaliter informare.

Clarae Tumbae praefuit Administrator, Praepositus

Miechouiam rexit, prudentia et charitate pari.

Non enim est solum Principis virtus maxima,
nosse suos, sed eosdem etiam amare.

Suae monumentum immortale munificentiae

Domum professam Societatis IESV Vilnae

in Lituania amplissimo subsidio stabilivit.

Non potest proinde nobile CAROLI FERDINANDI nomen
aliquando silere fama: quod in omnem aeternitatem,
facunda marmora praedicabunt.

Ingeniosam nobilium adolescentum indolem,

non vno in Athenaeo bonis instructam artibus

vidit Polonia ipso liberaliter suppeditante
sumptus.

Sic errata studuit corrigere fortunae, quae

ingenia illustriora, non raro vel negligit, vel

non videt, genio semper solita regi caeco.

Rempubicam difficillimis belli temporibus,
contra Rebelles, copiis et auro iuuat.

Religiosas familias, et cuiuscunque Ordinis
mortales rerum inopia oppressos erexit,

non amica minus quam liberali manu,

foceneratus ita DEO dum pauperi
largiebatur.

Sic hominum vniuersitate obaerata in censum

certi titulo Vadimonii iam cesserat

ipsa Diuinitas.

Cuius aequae debitam, atque exoptatam, vt iniret

possessionem, dum votis omnium expetitur

immortalis, importunae mortis inuidia

eripitur Vitae.

Magno mortalitatis damno inferioris, quae
viuacissimo ipsius beneficentiae spiritu

recreabatur.

Recusato maiorum sepulchro Cracouiae,

Voluit Varſaviae sepeliri, vnus ipse.

Regibus animi magnitudine non impar,

Regium ibi sepulchrum facturus,

vbi iaceret.

Iacere voluit apud Patres Societatis IESV,

ab iis se diuelli non passus, in morte, quos

dilexerat vnice, dum viueret.

Obiit VISCOVIAE Anno M. DC. LV. die IX Maii.

Aetatis suae XLII.

Abi iam Viator,

Qq 2

Vt

1655

Vt plura laudum alibi legas encomia, neque enim
totus hic iacet, qui gloriosi nominis fama,
vbique terrarum viuit

CAROLVS FERDINANDVS 65).

Comitia
Varſaviae
d. 19 Maii.
Accuſatur
Palatinus
Smolen-
ſenſis de
ditae vrbiſ.
P. Caruat
S. IESV
praeſagium.

Redeo ad comitia, a quibus morte Principis digreſſus ſum, quae, vt innui, Rex in
maximo tunc animi, totiusque regni luſtu celebrauerat, principio et exitu admodum tur-
bida, quaſi expiratura. Occaſionem autem palatinus dederat Smolenſenſis, PHILIPPVS
ORVCHOWICZ, quem dediti Smolenſei auctorem, vniuerſa tunc inculſabat reſpublica,
donec, adnitente rege, ſopiretur negotium, dilata quaefitionis cauſa, ad ſequentia ordi-
num comitia. Palatinus nihilominus tunc praefens, ſenatorio loco cedere iuſſus eſt. Pri-
die comitiorum ſatis doctæ et pathetice concionem habuit, pater CARVAT ſocietatis Ieſu
theologus, regius eccleſiaſtes, accepto argumento ex Iſaiae 51 capite. *Eleuare, eleuare,
conſurge Ieruſalem, quoniam exhibiſti de manu Domini calicem irae eius, bibiſti ad ſatietatem,
bibiſti viſque ad faeces, non eſt inuentus, qui te ſuſtinet, de filiis quos genuiſti, non eſt inuentus,
qui tuam apprehendat manum, de filiis, quos enutriuiſti etc, etc.* Subiunxit finem inſtare pa-
trias peſceatis, vindictam repoſcentibus. Tandem reſpiſcentiam, diuiniſque irati Numi-
nis reconciliationem proponebat, finito in haec verba ſermone: Vbi, inquit, ceſſabunt hu-
mana, diuina procul dubio appropinquabunt auxilia.

Dignitates
eccleſiaſticae
distribu-
tae.

Auxerant comitiorum frequentiam Litvani Proceres, RADIVILVS, GONſIE
VIVS, SAPIEHA, PACIVS, praeter Poloniae optimates, LVBOMIRSCIVM, LESCYNIVM,
OPPALINIVM, KOBIERZICIVM, KRASINIVM, DZIALINIVMQUE. His acceſſit fre-
quens eccleſiaſticorum ſenatus. Duo archiepiſcopi, cum ſex epiſcopis. Initio itaque co-
mitiorum, ſopita ad tempus palatini cauſa, rex Ploceſem cathedram IOANNI GEMBI-
CKI, Culmenſi tunc offert antiftiti, promoti ad Culmenſem LESCYNIO, Kiſiouiſi epi-
ſcopo tunc temporis. Cathedra Kiſiouiſis THOMAE VIEISKI, praepoſito Varmienſi,
abbatiae Ploceſis ceſſit adminiſtratori. Reliqua quoque ſacerdotia, in hunc modum diſtri-
buita ſunt: Miechouiae praepoſitura, quae quinque aureorum excedit milia annui redditus,
KORYCINIO, Cracouiſi canonico: Clarae Tumbae abbatia, Leopoliſi Archiepiſcopo,
Paradienſis NIEBOROVIO, defuncti Principis cancellario.

Legati in
Sueciam
deſtinantur.

Conſultatum deinde de legatione in Sueciam ablegando, ZBIGNAEO GORATSCIO
per eos dies in bonis ſuis extincto, qui legati munus, paulo ante in ſe ſuſceperat. Etenim
nuntiabatur parari Sueticas legiones, quae ſuperiorem inuaderent Poloniam, deſtinatam-
que excidio Poſnaniam. Ergo omnium calculis palatinus eligitur Lencienſis, IOANNES
comes de LESZNO, vna cum ALEXANDRO NARYSZEVIC, referendario Lithuaniae,
Lidenſi gubernatore, qui iter mari aggreſſi STOCKOLMIAM, regiam Sueciae, ſecundo
vento appulere. Excepti a proceribus regni illius magno cum applauſu.

LIB. V.

65) Haec ſarcophagi inſcriptio non adulatorio,
ſed re ipſa hiſtorico ſtilo exarata. Ex hiſtoria
enim ſcimus Polona, CAROLVM FERDINAN-
DVM, omnes principis virtutes vita factisque
expreſſiſſe, poſteritatiſque omni exemplar boni
principis reliquiſſe imitandum. Tam eximium

eſt bene audire a poſteris, et ſi omnia, quae ter-
rarum orbis continet, ſutilia ſint, hoc vnicum
magnum bonum eſſe videretur, cui tanta ſit con-
ceſſa a Deo felicitas, vt viuus et mortuus in
omne aeuum homines virtutem doctrinamque
poſſit edocere.

LIBRI V. CAPVT VI

SYNOPSIS

Comitia finita. Legati in Sueciam proficiſcuntur et Stockholmiam veniunt. Reſi-
dentes ſalutant. Roſenhemiſ Senator Sueciae bellum Polonis declarat. Re-
ſpondet palatinus. Naruſzewicz regem Sueciae ſalutat. Reſpondet cancel-
larius Sueciae. Palatinus reginam inuiſit. Cancellarius legatos inuiſit. Eius
de bello ſenſus. Reſpondet palatinus. Suecis offertur pax etiam iniqua.
Cancellarius ſilet. Palatini ad cancellarium Sueciae verba. Legati regi Sue-
ciae valedicere volunt. Traſtatuſ incipiunt ſed non ſiniunt. Armiliſtium
petunt Poloni, nec impetrant. Polonorum maniſeſtatio. Regi valedicunt Po-
loni et munera accipiunt. Rex Sueciae in Pomeraniam nauigat, legati in Po-
loniam reuertuntur.

1655

Interea comitia terminabantur trigefima poſtquam incoeperant die, in quibus generalis
motus nobilitati indiſtus per vniuerſum regnum, contra hoſtilia appropinquantia agmi-
na. Jam enim furentes, ac omnis humani diuiniſque iuris violatores Coſaci Camene-
cum obſederant, nec, parte ab altera, feriabantur Moſchi, MINSCIO iam in fauillas redacto.
Miles quoque tunc ex LANES 66) colligi iuſſus, vniuerſa ſubſcribente nobilitate, atque
clero. Lex ſumtuaria Lyeurgi Numaeque promulgata, cuius poſtea executio in inſtanti
evanuit. Lectae quoque Chani Crimenſis literae, quibus omnia pollicebantur facturum
ſe, ſi reſpublica tantum conſcriberet exercitum, qualem ſub MIRESCKO obſtupuit Ruſſia.
Caeterum exiguo, aut fere nullo Polonorum comparente exercitu, non teneri ſe pro Po-
lona reſpublica vltro oppetere, perireque in alterius victoria.

Eo modo finita ſunt Poloniae comitia, in quibus illud quoque memoria calamoque Comitia fi-
nita.
haud indignum accidit, quod certe ſtupedit poſteritas, inuentum fuiſſe audaciorem iuue-
nem KRASINIVM familia, qui terreſtris legati tum funſtus officio, contradicentem ſibi
LASOCIVM genere iidem natalitiſque illuſtrem iuuenem, primo conuitiis adortum, ad
extremum ſtriſto eundem petiit ferro; iſtus tamen inclinatione corporis a Laſocio euitatus,
inanis excedit; non ideo tamen deſiit Krasiniuſ, inuolansque in os Laſocii, eadem celeri-
tate, qua coepit, opus perfecit, acerbam manu percuſſa Laſocii gena. Et haec facta prae-
ſente rege, pleno ſenatu, totaque reſpublica, impune, quis non miretur, male quoque
de tam inordinata auguraretur Polonia? Fuerat quidem in ſpeciem in Krasinium animad-
uerſio, ſed illa, inſtante palatino Ploceſi, patruo, poſt aliquot evanuit horas. Eo per-
uerſo ſcenae epilogo, digrediebantur a rege optimates, paulo poſt ſub ſignis alterius com-
paraturi regis, in perniciem ſui, propriaeque patriae. Tunc quoque primo modus re-
gnandi coepit in Polona aula, haſtenus exoſus, altius ſecreta celandi.

Turbidis finitis comitiis, iuſtiſque perſolutis CAROLO FERDINANDO, fratri
optimo, rex vnum totus ſequi decreuerat Martem. Inde nouo ſeruore, nouo conſilio,
nouis etiam viribus dimicare ſtatuert, ſi non proceſſiſſent optata ac oblata cum Sueciae
rege foedera, hocque conſilio Germanus miles ex Lithuania redire iuſſus eſt in Pruſſiam.
Ipſe Mariaeburgum properare quantocius decreuerat; praemiſſo ante aduentum Hungarico
peditatu, Germanorumque ſelecto equitatu.

Abeunti

66) Iam dixi, quod lanes, vox barbara, iuge-
rum ſeu manſum ſignificet. Miles igitur ex la-
neis colligi iuſſus, idem eſt, ac ſi auctor dixiſſet:

miles ex contributione agraria, vulgo in lingua
Polona LANOWE dicta, colligi iuſſus.

1655

Abeunti Varſavia, nuntiatuſ legatos Poloniae Gedanum rediſſe, ac propediem, ſi per regem ipſum liceret, futuros Varſaviae. Admonitus periculi ea denuntiatione rex paululum ſubſiſtit, certiora a legatis opperiens reſponſa.

Legati Polo-
ni in Sue-
ciam proſe-
cuntur.
Stockhol-
miam ve-
niunt.
Reſidentes
ſalutant.

Sed Poloni legati, vigefima nona Iulii Olandiam praeterueſti, nuntium illico miſere cum literis Stockholmiam, qui adſuturos diceret legatos. Reſcripſere Sueciae proce-
res, gratiſſimum fore legatorum aduentum, ſimul quoque miſſi ſunt, qui hoſpites ſaluta-
rent, regioque exciperent hoſpicio. Summa itaque magnificencia excepti ſunt legati, iis-
que primis quinque diebus regio ſumtu omnia abunde ſuppeditata, ſecretario legationis
interim inuiſente ac ſalutante legatos, Gallicum et Danicum, nec non Reſidentes in aula
Stockholmiae, Caſareum, Portugaliſicum, Brandeburgicum et Curlandicum. Sed nec il-
humanitatis officio vinci ſe a Polonis paſſi, paria hoſpitibus reddiderunt humanitatis officia:
innuente Gallico legato, aduentu Polonorum, aliquantulum imminutum eſſe iratum Sue-
ciae regis animum. Caeterum, antequam ad regis admitterentur conſpectum, ROSEN-
HEIMIUS BANNERVSQUE, ambo Sueciae ſenatores inuiſere Polonos, priorque Roſen-
heimius, in haec praekoncepta locutus eſt verba:

Roſenhe-
mius bellum
Polonis de-
clarat.

Sereniſſimus ac Potentiſſimus Rex Sueciae, Dominus Noſter Clementiſſimus,
per me, atque etiam collegam meum Excellentiſ Vſtris teſtatum eſſe cupit, ad-
uentum ipſorum, ſimul quoque Sacrae Regiae Maieſtatis Poloniae animum, ad-
modum ſibi gratum eſſe, atque adeo nihil velle intermittere, quod ad cogno-
ſcendum viciſſim ſtudium, et optimae voluntatis ſuae propenſionem ab Excel-
lentiſ Vſtris expectari poſſet. Ille tamen vnice dolet, quod cum plures etiam
nuntii hic comparuerint, qui ſolidam partis vtriusque compoſitionem pollicebantur,
id ad hoc vſque tempus protractum eſſe, cum interim Suae Maieſtati ea, quae
ſunt iuris gentium agere, et ea, quae haecenus ad hunc finem non fecerunt,
vindicare neceſſum ſit. Nihilominus non recedit ab eodem etiamnum ſtudio, vt id
negotium, ſub armis vtrinque iam fulgentibus et clypeo, tractari poſſit. Quoniam
vero Regia Maieſtas itineri iam accincta eſt, id Excellentiſ Vſtris conſiderandum
relinquit, vtrum hic (quod iam vix fieri poteſt) an ſub armis et clypeo id nego-
tium agere velint? id omnino Excellentiſ Vſtris notum eſſe cupiens, ipſam Ma-
ieſtatem, tam hic, quam ubique ſtadium pacis ſectari, et ad eam prouum ſemper
animum habere. Qua in parte nobis, voluntatem Excellentiſ Vſtrarum
intelligere, atque etiam ſibi referre iuſſit.

Auide exceperet Roſenhemii orationem Poloni legati, neque mora in haec ſere ex-
temporanea verba reſpondit Palatinus:

Reſpondet
Palatinus.

Inopinata ſane nobis ea Sereniſſimae Maieſtatis Sueticae venit ſignificatio.
Primum enim reuocatis iis, quae Lubecae acta ſunt, non noſtra ſolum, ſed ipſa
etiam Excellentiſ Vſtrae ibidem tum praefentis conſcientia fatendum eſt, dif-
ficultatem negotii illius fanciendae pacis perpetuae, non modo per mediatores
Principes et reſpublicas, verum etiam per ipſas partes vtriusque agnitam fuiſſe.
Nihilominus illinc ita pacatis et coniunctis etiam, atque contentis animis, ab
vtrinque ipſa Excellentiſ Vſtra teſte diſceſſimus, vt nulla ſubinde animorum
mutatio ſperari potuiſſet. Cum vero tractatus ipſi pacis perpetuae ex praefcri-
pto induciarum, ſemel atque iterum reſuſciti debuiſſent, quod de pluribus etiam
vicibus intelligendum eſſe nemo ambigit, huic negotio continuando, tempus
adhuc iuſtum et ſufficiens reſtare videbatur. Praeſertim cum vigore ipſarum in-
duciarum, etiamſi tractatus huiusmodi non ſueceſſiſſent, tamen induciae
ſemper ſaluae et illaeſae eſſe debuiſſent. Ad quas abruptendas, cum nullae
iuſtae contra Nos adduci poſſint rationes, admodum mirum eſſe nobis debet,
Excellentiſ Vſtras ſub clypeo armorum nobis tractationem pacis offerre, cum
ſub

1655

ſub clypeo induciarum, non iniuriarum, tractare debeamus. Neque huc ſo-
lummodo huius negotii, ſed etiam maioris firmandi nexus, et neceſſitudinis gra-
tia, ab Excellentiſ Vſtris inuitati venimus: quin etiam tanta humanitate excepti
ſumus, quanta vtrum ea Excellentiſ Vſtrarum ſignificatio, reſpondeat, illa-
rum ipſarum iudicio relinquimus. Porro quid ad huiusmodi propoſitionem re-
ſpondeamus deliberandum nobis eſt. Quam tamen deliberationem noſtram bre-
uiter expedire, et Excellentiſ Vſtris aperire non negligemus.

Sequenti deinde die, quae ſeptima Iulii erat, reſpondere Poloni, per legationis
ſecretarium, ROSENHEMIO BANNEROQUE, Sueciae ſenatoribus: *Se inſtructioni regiae,*
et mori omnium aularum et gentium inſiſtere, atque imprimis audientiam regiam poſtulare, et
quocumque iam in ſtatu res ſint, ea quae ad amicitiam vtriusque regni pertinent, ſibiſque com-
miſſa ſunt, exponere velle. Quod illi regi ſuo ſe relaturos obtulerunt. Hora itaque diei
vndecima, miſſae rhedae duodecim, vna cum Roſenhemio Banneroque, quibus obuiam
proceſſit etiam Maſchaleus, eoſque modo ad regem in ſolio conſiſtentem deduxit. Re-
ge aliquot paſſibus erga legatos progreſſo, et ad ſolium reuerſo, ALEXANDER NARVSZE Naruſzewie
wic M. D. Lituaniae referendarius, latina ſacundia paucis multa complexus, perorauit. Regem Sue-
ciae ſalutat. Vicinitatis iura memorans, deceſſorumque pacta, ſaepe ingeminans. Cui Sueciae can-
cellarius in hunc conceptum reſpondit modum:

Regem ac regnum hoc nihil magis ſemper deſideraſſe quam pacem, et
vetuſtam illam vtrorumque regnorum renouandam amicitiam; ac proinde ſibi
ſtadium huiusmodi Regis atque reipublicae Polonae, nec non etiam aduentum
Dominorum legatorum eſſe gratiſſimum, cum quibus ita aget Rex et regnum hoc,
vt ipſi ſinceritatis eius teſtes eſſe poſſint.

Allocutus deinde palatinum rex, vehementer ſeiſcitari coepit, de regis ſacra vale-
tudine, tum et de aliis, quae in ſpeciem humanitatis omittere nec barbari ſolent.

Luce proxima palatinus vti reginae Poloniae maſchaleus, Sueciae inuiſit reginam, Palatinus re-
nomine dominae ſuae, a qua eidem reddidit literas, quas illa muliebri excepit comitate, ginam inui-
ſollicita in ſpeciem de eiusdem valetudine, quam vbi bene valere intellexit, hilariori vultu
lit. quam antea exhibito, legatum dimiſit. Anxios tunc habebat Polonos Sueciae regis, haec d. 8. Iulii.
ſub clypeo armorum tractatio pacis, nec minus admirationi fuit, tanta Suecorum in Polo-
nos, vt in hoſtes prodigalitas, vnde attonitis, et fatali morbo medicinam ab vtrinque ex-
quirentibus, ſuperuenit Sueciae cancellarius, vna cum magno DE LA GARDE, theſaura-
rio, ac BIELKE, ſecretorum arbitro. Hi miſſos ſe a rege dixerunt, qui heſterna a Po-
lonis propoſita melius digerere punſta. Affenſit palatinus regio voto, repetitque he-
ſternam propoſitionem, adductis rationibus contra Moſchum, cuius perfidia regi regno-
que Sueciae pariter metuenda eſſet. Cui cancellarius Sueciae ex parentis codices, quem ad
ſubleuandam attulerat memoriam, tanquam e rationario imperii reſpondit:

Nihil quidem Regi deſiderabilius fuiſſe, et eſſe ipſa pace, inter haec in-
clyta regna, quae fundamentum amicitiae eſſe debet, ſed cum iam aduentum
DD. legatorum omnino non ſperaeſſet et ſe itineri accinxieſſet, in hoc primam
difficultatem verti. Iam enim eo ventum eſt, prout nuper DD. legatis nuncia-
ri fecit, vt arma in Poloniam inferre coactus ſit, idque grauiffimis ex cauſis, quae
DD. legatis conſtabunt, et etiam toti orbi palam ſient. Vt enim alia multa
omittantur, meminerunt bene CROCOWIO cum exercitu, per ditiones Polo-
nicas, cum magna incommoditate exercitus Suetici, tranſitum permiſſiſſe, tor-
menta certis in locis deſodiſſe, BOTIVMQUE in Liuoniam certa cum caterua
miſſum, tractatus Danicos ratione Oſiliae inſulae, (de quo extant originales li-
terae) impediuiſſe: et nuper de mari Balthico cum Hollandis tractauuiſſe: inſuper
MORSTINIUM, cum illis ipſis, propter quae bella geſta ſunt, irritamentis, ad
hoc

1655 hoc regnum misisse. Vnde rex et regnum aliter facere non poterant, nec debebant, nisi ut securitati et tranquillitati suae, tali modo prospicerent. Interim tamen Regem suum omnino optare pacem, si modo sincere de ea ageretur, sed cum iam tractationem huiusmodi locus et tempus ob dispendium Regis, non exiguum exercitus partem hic habentis, et momenta bellorum, non admittant; optare ut DD. legati, vel alium locum eligerent, vel Regem in Pomeraniam committerentur, ubi eo maiori spatio et commoditate tam graue negotium tractari posset.

Respondet
Palatinus.

Haec memoranti cancellario respondit palatinus:

Causas tam insperati contra rempublicam nostram progressus, a Domino cancellario productas, non solum plerasque inueteratas, sed et omnes iustitia et aequitate plane vacuas esse, seque et rempublicam in his conscientiam habere immunem. Quod attinet ad *CRACOVIVM*, nullis pactis stringebamur, vi quorum illi pacificum transitum negare debuissimus, sed cum nobis non constaret, quo animo ipse tunc ditiones regni armatus, sine quavis denunciatione propria sua auctoritate ingressus esset, copias certe nostras illi opposuissimus, si aliquas tunc in propinquo habuissimus; sed cum aliter fieri non poterat, id etiam cum iniuria, nostra ex parte, sustinere debuimus. Posnaniam tamen eidem intrare non permisimus, donec certos obsides de pacifico et indemni transitu suo dedisset. Et nonne Bannerio quoque Vestro cum suis et reliquorum militum pignoribus, ac mille ducentis militibus, per regnum nostrum, ultro et beneuole transitum permisimus? Imo eundem omni humanitate excepiimus. Non enim ad contrarium, aut imperio, aut per pacta cum vtrisque habita, obstricti sumus aut fuimus. Factum *BOTII* inscia republica, vna cum *VLADISLAO* rege extinctum est. Nec talia a Vobis in tractatibus Lubecensibus proposita fuerunt. De tormentorum defossione, et *Osilia* insula prima vox est, quam ex ore Excellentiae Vestrae excipio. Nec de Hollandicis tractatibus multum mihi dicendum est, cum ad eos nullus reipublicae consensus accesserit. Cum vero semper suspicarem de Regibus nostris, idcirco rempublicam nostram fideiussorem pro illis esse voluistis, cum eaque simul foedera induciarum pepigitis, ut Regibus talia non permitteret, quod et factum est, adeo ut nullam causam iustam abrumpendi foederis contra nos protendere possitis. Quantum ad *MORSTINIVM*, et tituli occasionem: Scimus Regem Anglum, Franciae, Danum, Gothorum et Vandalorum, Gallicum, Polonorum titulo, et alios per multa tempora, etiam ex nullo aut leuissimo praetextu vfos, non tamen bella ex his gesta esse. Sed his in partem sepositis, cum sincere ab vtriusque agendum sit: proponite media: *Etiā cum aliqua commoditate Vestra, dummodo cum decore et dignitate Regis et reipublicae nostrae*, ut inde sinceritatis nostrae argumenta capiat. Quod, etsi magnitudo, negotii aliter exigere videatur, vel in aliquot tamen dierum spatio ab vtriusque demonstrari possit: Et ut materia huiusmodi durior, suauius procedat, fiat haec si non per mediatorem, saltem per interpositorem aliquem, qui mentes partium ab vtriusque referat.

Suecis offer-
tur Pax
etiam ini-
qua.

Cancella-
rius filit.

Talibus argumentis cancellarii Sueciae rationes confutabat palatinus. Fuitque illa tam solida confutatio, ut cancellarius palam fassus sit, opus esse ad respondendum parente suo, qui melius istarum rerum gnarus fuerat. Subiit deinde interpositoris audito nomine, proponenda potius censendo media, quae ille regi suo se relaturum declarauit. Ita eo die sessio finita est, quam excepit Polonorum Gallici legati reciprocam humanitatis officium, cui omnia praemissa retulere fideliter. Ille operam omnem pollicitus, regem tunc adiit,

adiit, cum eoque sub vesperam, extra urbem rheda vectus multa de Polonis differuit, effectusque, ut rex in speciem pacis abitum suum differret in quintam usque diem. Interim secreta miscebantur consilia, nemo comparebat, qui palatini responderet rationibus, aut coepto negotio finem imponeret, omnes bellicae accincti professioni, bellum cogitarunt, pacem oderant.

1655
d. 9 Julii.

Palatinus, ubi vidit, rem eo iam deductam esse, ut non nisi armis decerni deberet, Suecos pacem ridere, bellum voluere, cancellarium adiit, multisque differuit: Discessum huiusmodi non esse ad pacem, imo ad exacerbationem et incommoda vtriusque nationis. Non enim status nostri adeo desperatas esse res, ut conseruationem nostri deponendam esse nobis existimemus. Romani vni inclusi capitolio, tandem hostes suos deleuerunt. Gallia ab Anglis tota occupata et obfessa, tandem Aurelii vna ad defensionem inclamante virguncula, cum perniciē hostium suorum sese vindicauit. Et quis nouit sensum Domini? cuiusnam nostrum, an etiam vtriusque ruina abunde expectanda sit? Non quidem nos cum gloria et vanitatibus huiusmodi huc venimus, non tamen virorum officium deponere debemus, ideoque, si pacem ad quam vocati sumus, hic non reportauerimus, Dei arbitrio hoc negotium committere debemus. Deinde audientiam petiit regis, cui iam v. Legati Regi Sueciae valedicere vellent. Assensit cancellarius palatini postulato, eumque verbis ad pacem Regi Sueciae valedicere voluit. tunc ad discessum composita, affatus, ad limina domus deduxit, regii colloqui constituto ei tempore hora tertia pomeridiana, quam praeuenit status secretarius *CANTERSTEINIUS*, requirens a legatis, nomine Suedici senatus, ut autographa mandatis libere agendi instructa, vna cum apographis, commissariis mitterentur. Adiunxit tractatus pacis hic inchoandos, commodius autem in Pomerania ob propinquitatem loci perfici, et felicius concludi posse. Ad haec palatinus: Vbi, inquit, incipiendum, ibi concludendum censeo. Etsi enim magnitudo negotii tot annis congressus fatigasset, vnam tamen horam, si mutua adsit voluntas, feliciorem esse posse, praesertim cum nobis amicitiae fructus hinc, non e Pomerania sperandi sint, et induciarum mens est, ut emollitis, non exacerbatis animis, tractetur pacis negotium, quod inter arma sine exacerbatione fieri non potest: Imo ipsa inter arma tractatio impossibilis videtur. Autographa cum apographis interim deferente commissariis secretario legationis, receptis autographis apographa ibidem reliquit.

Ventum est ergo citra verborum ambages, citra solennitatum inania, citra denique dicta laesura, ad ipsa negotii capita praecipua, de iisque actum est tribus sessionibus. Traactus incipiunt; sed non finiunt.

Primo autem omnium refutauit palatinus ea omnia, quibus ruptam ex parte Polonorum induciarum fidem esse, cancellarius Suedicus asserbat. Postea de iure regni, mox de Liuania actum est. Interim ita procedere videbatur negotium, ut non adeo multis diebus confici potuerit, si rex Sueciae moram aliquam itineris sui decreto iniici passus fuisset. Sed ille nullis rationibus, nulla suada permoueri potuit, ut maneret diutius. Praecipue vero obtendebat, res suas et regni, requirere omnino suam in Pomerania praesentiam, porro executionem eorum, quae a legatis Poloniae et delegatis suis transacta fuerint, melius istis fieri posse, si ipse haud procul abesset. Non dissimularunt Poloni, displicere sibi nimiam regis festinationem, in medio curriculo relicturam tractatus. Cum illum tamen immobilem et certum prorsus eundi viderent, fieri aliter non potuit, quam ut in alium conuentum extra Sueciam habendi consentiretur vtriusque.

Postulauere deinde Poloni, armistitium ut esset interim, neque vero decorum, imo contra omne fas esse, strepitibus iam armis, tractare illa, quae sub induciarum clypeo tractari debuissent pacis negotia. Sed Suecis non est visum e re sua, motum semel gladium statim recondere. Ergo post multa ab vtriusque iactata, ad extremum conuentum fuit, ut decima quarta Augusti stylo nouo, denuo legati *STETINVM* conuenirent, et coepta perficerent, prout ex Polonorum manifestatione haec clarius patent.

Nos Serenissimi et Potentissimi Principis ac Domini, Domini IOAN-
NIS CASIMIRI Poloniae Regis, Magni Ducis Lithuaniae etc. etc. Domini
Nostrum Clementissimi, et reipublicae Poloniae legati, extraordinarii, IOANNES
comes

Polonorum
manifesta-
tio.

Ss

1655 comes de LESZNO, palatinus Lenciciensis, Mariaeburgensis gubernator, et ALEXANDER NARVSZEWICZ, M. D. Lituan. Notarius, Lidenfisque gubernator, notum testatumque facimus, quod, cum a Serenissima Maiestate et republica Polona, ad Serenissimum et Potentissimum Dominum DOMINUM CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Ducem Finlandiae etc. ablegati simus, vt de pace perpetua, et Vtriusque Regni commoditatibus ageremus, et tractaremus, ac coeptos iam per Nos ab vna, et illustrissimos, illustres, magnificos ac generosos eiusdem Serenissimi et Potentissimi Regis et Regni Sueciae commissarios, Dominum HENRICVM OXENSTIERNA comitem Moreae australis, liberum Baronem in Kinuncko, dominum in Tydoo, Vibii et Substad, nec non iudicem prouincialem occidentalium Norlandiarum Lapponiaeque, Horredaliae et Templiae Dominum, MAGNVM GABRIELEM de la GARDIE, comitem in Leckoo et Arrensturi, liberum Baronem in Eckholmen, Dominum in Rolka, Kyda, Hapfala, Runza etc. S. R. M. regniue Sueciae thesaurarium, gubernatorem Liouoniae, exercituum in Liouonia, Esthonia, Ingermania, supremum praefectum, academiae Vpsalienfis cancellarium, in Vormlandia et Dalia legiferum. Dominum GVSTAVVM BIELKE, liberum Baronem in Compo, Dominum in Vfsara et Aeberoo, supremi dicasterii regii Stockolmiensis consiliarium, omnes S. R. Maiestatis regniue Sueciae fenatores, nec non Dominum LAVRENTIVM CANTERSTEIN, haereditarium in Bogaw, et Richolm, S. R. M. secretarium status, ab altera partibus, tractatus ob magnitudinem grauitatemque negotii, et discessum serenissimi et potentissimi Sueciae regis, hic Stockolmiae perfici nequeant, idcirco cum abrumpi eosdem, ab vtriusque partis instituto alienum sit, ita conuentum vtrinque est, vt STETINI in Pomerania dicti tractatus sint continuandi, et redintegranda eorundem continuatio, quarto die stylo veteri, mensis Augusti huius anni. Eaque rationes diuina fauente gratia ineundae, quae ad supremam manum tam salutari negotio imponendam facere possint. Actum Stockolmiae, quarta die mensis Iulii stylo veteri. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto.

Regi vale-
dicant Po-
oni.
Munera ac-
cipiunt.
Rex Sueciae
in Pomerania
nauigat, in Po-
loniam re-
uertuntur
legati.

Sequenti deinde die palatinus regem adiit, a quo perhumaniter exceptus est, vbi tamen ad negotii principalis mentionem ventum suspensis verbis rex vsus est, dubioque reddito responso, palatinum dimisit, vna et Naruszeuicium onustos donis, quae octo aureorum nummorum excedebant millia, vna et promissis, quibus regna capiuntur, non aliter ac visco volucres, aut hamo pisces. Tali ratione vterque ab inuicem digressi sunt, Rex Sueciae Stetinum in Pomeraniam, Polonorum legati Gedanum in Prussiam.

LIBRI V. CAPVT VII

SYNOPSIS

Rex Poloniae sollicitus de bello Suedico. Literae Wittembergii ad palatinatus maioris Poloniae. Responsum ad Wittembergii literas. Pacis conditiones Polonos et Suecos inter. Posnania sequitur exercitus Poloni deditioem. Eius descriptio. Branecius victima cadit. Tota maior Polonia Suecis se dedit Varaviae timor. Regina Cracouiam discedit. Czarnecius regi Polono se coniungit et Calissii Polonos, profligat. Sueciae rex Posnaniam ingreditur. Manifestationem vulgat. Literae Sueciae regis ad Caesarem Ferdinandum III.

Rex Polon. A udito Polonus rex legatorum reditu, certus quoque de Suecorum hostilitate, expeditionis sollicitus de bello nem generalem bellicam vniuersae indicit Polonae nobilitati, simul quoque instantis periculi admonet vicinos principes, misso ad sacratissimum caesarem sacro oratore, Cul-
mensi

mensi antistite, qui auxiliares sollicitaret copias. Romam quoque expediuerat MONKOVIVM ad summum pontificem ALEXANDRVM VII, nec non in Hispaniam ad auunculum regem, caeterosque Italiae ac Germaniae principes. Scripsit et Galliae regi, quid eius foederatus molitur princeps. Nec hoc satis, missi Byzantium legati, ad magnum Orientis imperatorem, rogaturi suppetias. Expedito cursore ad Chanum Crimensem, sollicitati Cosaci ad mutuam concordiam, Hungari ad mutuam victoriam, Germani ad mutuam subsidium.

Haec dum aguntur magno cum strepitu, maiori cum tumultu in Polona aula, WITEMBERGIVS callido RADZIEIEVII, qui tunc ab exilio redibat, vsus consilio, congregatis, ad Husce oppidum, maioris Poloniae palatinatibus, iuuentuti in haec verba scribit:

Illustrissimi et excellentissimi Domini,

Qualiter illustrissimus Dominus, HIERONYMVS de Radzieiewice RADZIEIWSKI, regni Poloniae vicecancellarius intercessionem suam apud me interposuerit, ex propriis suis ipsi cognoscent literis. Cum itaque indubiam spem foueat, Dominationes Vestras auertendorum imminentium grauium incommo-
dorum causa, nonnullos mihi in occursum missuros, eaque media proposituros, quibus ii, qui protectionem subire in animum induxerunt, conseruari queant, nolui ipsi, iterumque serio vrgenti, literas hasce ad Dominationes Vestras, in securitatem eorum quos missuri estis, denegare: pro mea parte vni- cuique tutelam S. R. Maiestatis, Domini Mei Clementissimi, amplecti cupienti, conseruationem suam haud inuidendam censeo, et illustrissimo vicecancellario promisi, me, si ex iis aliquos ad me ablegare decreuerint, Dominationes Vestrae, eos non modo secure ac tute admissuros, sed et propositionem ipsorum libenter auditurum, ac desuper secundum exigentiam negotii, et prout ratio belli postulare videbitur declaraturum, eosque pariter secure ad suos dimissurum. Quod Dominationes Vestras latere nolui, quibus de caetero incolumitatem apprecor. Dabantur Stetini. Duodecima Iulii M. DC. LV.

Litterae
Witember-
gii ad pala-
tinatus ma-
ioris Polo-
niae.

Haec summa Wittembergii literarum, quibus adiecit et proprias Radzieieuius, multorum ante ab innocuo principe alienatum obseruans animum, praecipue CHRISTOPHORI OPALINII, Polnaniensis Palatini, cui iam pridem secretum perdendi patriam reuelauerat. His igitur literis nobilitatem a rege abstrahere, perfidiam a subditis extorquere egitavit; et vtrumque obtinuit, a maleuolis, pridem regio infectis nomini, prout in tempore memorabo. Ergo literis Wittembergii in haec verba rescribere palatini:

Illustrissime et excellentissime Domine,

Literas Dominationis Vestrae ad Ordines palatinatus Posnaniensis et Calissiensis datas die hesternae accepimus, ad quas illico respondere nobis visum est. Latere Dominationem Vestram non putamus, ante aliquot hebdomadas ex vi palatinatus inter haec duo regna initorum, tum et pacis, perpetuaeque tranquillitatis studio (ad quam nos licet ex se promptissimos, epistola senatorum regni Sueciae, ad senatum nostrum nuper missa eo magis accendit) legatos cum suprema ad tractandum et concludendum, facultate a tota republica ad serenissimum Regem Vestrum, ablegatos esse, qui negotium hoc, aeternum duraturae pacis, Deo adspirante, conficerent. Cum vero ratio status nostri, et huius reipublicae constitutio vetet, ne inconsultis reliquis eiusdem reipublicae membris, priuatos aliquos commissarios, praesertim in re nos ipsos concernente, ablegemus; nullatenus dubitamus, legatos ab vniuersis ordinibus nuper missos, rem confectam, et toti christianae reipublicae salutarem allaturos. De caetero, si quid contra euenerit, omnia nostra Deo committimus, nec aequitati
Ss 2 causae

Responso
Poloniae ad
Wittem-
bergii li-
teras.

1655 causae vllatenus diffidimus. Dominationi Vestrae prosperam valetudinem ap-
precantes. In castris decima quinta Iulii MDC LV.

Witember-
gio se dedit
Polonorum
exercitus,
d. 24 Iulii.

Eadem et Radzieiemo responderunt, quanquam diuersa voluerent animo. Paulo enim post, nempe nono Calendas Augusti appropinquanti VITEMBERGIO ad oppidum Husce, coniungere se trepida Polonorum agmina, ducibus OPALINIO, GRVDZINIOQUE, illo Posnaniensi, hoc Calissiensis palatino. Illorum trepidatio pro victoria Witembergio fuit. Ita statim omnes maioris Poloniae copiae, ostentata spe pacis, oppressae sunt. Ita sine caede et sanguine viginti millium exercitus, quod mireris, proditorie per summum nefas, Suedicam tunc adorauit purpuram. Ita per deditionem Witembergius exercitum accepit. Conscripti deinde articuli compositionis, in haec genuina concepta verba:

Articuli compositionis Pacis Serenissimi Regis Suecorum nomine, inter Regni Sueciae Generalem Campi Marefchalcum, Illustrissimum Dominum Arnolphum Comitem de Wittenberg, et inter Viriusque Palatinatus Posnaniensis et Calissiensis, Illustrissimos Dominos Palatinos, et Castellanos, Senatores, totamque Nobilitatem unanimiter, mediante Illustrissimo Domino Radzieiewski Poloniae Procellario, sanciti et promulgati die 15 Iulii Anno M DC LV.

Pacis condi-
tiones Polo-
nos et Sue-
cos inter.

Postquam serenissimi Regis Suecorum exercitus, sub directione illustrissimi domini generalis campi marefchalci comitis de Wittenberg ad oppidum Husce peruenisset, et nobilitatem vtriusque palatinatus Posnaniensis et Calissiensis, cum exercitu similiter suo in campo offendisset, factum est, vt consilio et persuasione illustrissimi domini RADZIEIEWSKI regni Poloniae procancellarii, rebus vitro citroque probe pensatis, omnes et singuli praenominato illustrissimo domino generali marefchalco conuenerint, et ad serenissimi Suecorum Regis futuram ratificationem, hanc pacis vniuersalis compositionem iniuerint tali nimirum modo et pacto.

Primo vt a principio compositionis, ab hac die, nunc et semper palatinatus vterque Posnaniensis et Calissiensis, maneat sub protectione serenissimi Regis Suecorum, cui fidelitatem quoque et obsequium, sicut hactenus Regi Poloniae praestiterunt, pari tenore praestituros sese promittunt.

Secundo, serenissimus Rex Sueciae bona regalia quaecunque, tam spiritualia quam saecularia, pro arbitrio suo disponendi facultatem habebit. Telonia quoque eorumque redditus ad vsum suum et reipublicae conuertet.

Tertio, citra moram illico Posnaniam, Calissiam, Miezerice, et reliqua loca, praesidiariis militibus firmabit, ne quis in posterum occasionem arripiat vtrumque palatinatum turbandi.

Quarto, Nobilitas ad nullum vniuersalem motum, sicuti hactenus cum maximo ipsius damno factum est, prouocetur. Verum militibus ex aerario conducendis, aduersus hostem pugnetur.

Hinc fidelitate et obseruantia satis superque contentata, vicissim serenissimi Suecorum Regis nomine illustrissimus dominus generalis marefchalcus, fide publica promittit vniuersis et singulis, cuiuscunque status et conditionis fuerint, libertatem religionis.

Secundo, nullam legum vel constitutionum mutationem in regnum introducendam, sed pro maiori tranquillitate omnium normam vetustiore obseruare et retinere spondet.

Tertio, nobilibus nulla molestia fiet a militibus aerario publico sustentandis, siue stationem hyberniam, siue vraticum petere voluerint, secus si fecerint, poena cuiuslibet facto condigna irrogabitur.

Quar-

Quarto, iudicia more solito per nationales Poloniae nobiles et alios de gente subdelegatos agentur.

Quodsi forsitan aliquis refractarius hisce compositionis articulis contradicere praesumerit, et qui Regi Poloniae, denuo adhaerere voluerit, proscriptio- ne Palatinatus vtriusque et confiscatione omnium bonorum suorum punietur. In quorum fidem et securitatem, tam serenissimi Regis Suecorum generalis campiductor, quam illustrissimi Domini senatores, et procures palatinatus vtriusque subscripserunt, et sigillis propriis obsignarunt. Factum in castris. Die et Anno vt supra.

ARNOLPHVS COMES DE WITTENBERG,
Serenissimi Regis Suecorum nomine.

CHRISTOPHORVS DE BNIN OPALINSKI,
Palatinus Posnaniensis suo et totius Palatinatus nomine.

ANDREAS CAROLVS GRVDZINSKI,
Palatinus Calissiensis, suo et totius Palatinatus nomine.

FAVLVS GEMBICKI,
Castellanus.

MAXIMILIANVS MIESZKOWSKI,
Castellanus.

ANDREAS SLVPECKI,

Die deinde quinta, ipsa vrbs Posnania, iisdem proditoribus patriae adnitentibus Posnania sedidit se protectioni Suedicae. Est autem POSNANIA vrbs regia maioris Poloniae metropolis, quam Germani POSEN dixerunt, ad Wartam fluvium nauigabilem et Prosnam amnem inter colles condita, muro duplici, fossaque profunda cincta. Huic vrbi haud per exiguum decus conciliauit episcopalis dignitas, quae idem initium cum christiana religione in Polonia habuit, vt potes MIESZLAO, (qui primus e Poloniae regibus sacro tinctu- lauacro) christianorum sacra et ritus accepit. Ius praeterea eudendae monetae, caeteraque regia, VLADISLAVS cognomento SPVTATOR eius loci contulerat episcopo. Vrbs ipsa aedes pulcherrimas e sectis lapidibus constructas habet. Basilicas quoque diuersarum religionum, vna cum academia, ac patrum societatis collegio.

Vix intrauerat Posnaniam WITEMBERGIUS, cum ecce aperuit scenam Polonis Brancicus actu tragico FRANIECKI eius loci suffraganeus. Causa violentae mortis haec erat. Postquam Suecis se dederat Posnania, Witembergius iuxta articulum compositionis eandem statim firmari opere iusserat, atque adeo ex ignavis hucusque Polonis, bonos operarios tunc effecerat. Hinc quaelaelae et lachrymae ciuium, sortem suam deplorantium, hinc maledicta in Palatinos, vt regis sui desertores. Sed haec minora. Maius fuit, vidisse debacchantem sectarum, in exedra primariae cathedralis ecclesiae, quae dum fieri prohibet, fidelis pastor suffraganeus, tribus ex improviso, iussu Witembergii, traiectus globis, pro fide et ecclesia, in ipso ecclesiae gremio martyrium subiit, vir natalium splendore illustris, ac in primo haereseos victoriarum cursu prima hostia. Ad haec ingemiscere vniuersa coepit Polonia, sed maxime clerus, sectariis interim de catholico triumphantibus nomine.

Posnaniam reliquae maioris Poloniae vrbes, GNESNA, CALISSIVM, MIEDZIERZ. Tota maior civitas, LESZNO, WSCHOVIA, secutae sunt. Ita pendentibus vbique portas vrbibus, quid mirum? si fortuna tunc non tantum Sueca, sed et caeca ingressa sit Poloniam, aggere nudam, fossis inualidam, muro haud munitam.

At Varsoviae nondum cognito quis fuisset exitus in maiori Polonia, audito Sueciae legionum in Polonia motu, trepidare ciuitas coepit. Neque mora, reginam senatores Varsovia Cracouiam, vna et regiam gazam abducunt. Miles interim Russia vocabatur, quod demum aduentante, rex decima septima Augusti, Varsovia LOVICIVM mouit, inde VOLBORIAM, episcopi Cuiauiensis residentiam; praemisso CZARNECIO Kiouienfi castellano, Rex Varsoviae Polono scipione, qui maiores Polonos, aut ad saniozem reuocaret mentem, redire volentes, aut rebelles regi suo domaret ferro. Ille accepto mandato recta CALISSIAM perrexit, ibidemque male cautos Polonos, quorum aliquot micuere signa, vna cum locis Suecis, fama citius oppressit, caeteris in fugam actis. Ferunt ipsum RADZIEIEWIVM tunc Calissii praesentem vix CZARNECII euasisse manus beneficio noctis.

Tt

Haec

1655 Haec tunc in regio Poloni regis satis exiguo ad Volborem agebantur exercitu, Regi se con- transmarino rege interim Posnaniae triumphante, cuius triumphalem antequam subiret iungit. portam, manifestationem in caecum vulgus sparserat huiusmodi tenoris. Adeo introiisse Calixti Po- Witembergium victoria fuit. Ionos profl-

gat.

Sueciae Rex Brevis ac praeliminaris enumeratio causarum, ob quas serenissimus et poten- Posnania ingressus. tissimus princeps ac dominus, dominus Carolus Gustavus, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque rex, magnus princeps Finlandiae, dux Esthoniae Careliae, Bra- mae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, princeps Rugiae, do- minus Ingriae et Wismariae: nec non comes palatinus Rheni, Bavariae, Iuliaci, Cliniae et Montium Dux etc. coactus est regem Poloniae bello adoriri.

Manifesta- tionem vul- gat.

Vetus verbum est: *Furor fit laesa saepius patientia*. Quod autem non patientia duntaxat Suecorum, verum etiam ipsa pactorum religio, a parte Polo- norum multis modis laesa et violata sit: denique necessitate adaetam esse S. R. Maiestatem ad capienda aduersus Regem Poloniae arma, anteuerendaque ea ma- la, quae sibi a dicto Rege iamiam imminere vidit, id sequentibus comprobabitur.

Nam etsi pactis Stumdorfienfibus sancitum est, ut Reges regnumque Po- loniae omni hostilitate abstineant, durantibus induciis, aduersus Reges regnum- que Sueciae, eisque mediate, vel immediate per subiectas provincias, castra, ciuitates et territoria, nec quidquam per se moliantur, ac tentent, tentariue fa- ciant, in horum detrimentum aut praeiudicium: tantum tamen abest, ut credi possit, BOTIVM cum militaribus copiis, incio et inuito Rege Poloniae VLA- DISLAI IV, tot provincias et ducatus dicti regni persuadere potuisse, ad infe- standam armis Liunioniam: quin potius certis documentis constat, instigasse Re- gem Poloniae eundem BOTIVM, ut illam expeditionem susciperet. Quod ante memorati Botii institutum etsi effectu suo, in aliquibus caruit; plurimum tamen mali inopina illius irruptio subditis regni Sueciae ibi locorum attulit: nam multi pa- ctorum religioni fidentes, trucidati, bona eorum direpta et spoliata, magnusque metus illi prouinciae illatus. Ac licet ea de re per literas quaesti sunt senatores regni Sueciae, apud senatores reipublicae Polonae magnique ducatus Lituaniae, nihil tamen solatii retulere; ut argumento sit; hoc non tantum scientibus, verum etiam impellentibus Polonis accidisse: proinde nec a veritate alienum est, ha- buisse tum temporis Lituanos exercitum ad manus, quo recuperarent Liunioniam, exercitu et praesidiis tunc destitutam, si propositum Botii ex voto successisset; ad minimum illius facti auctores merito censentur, quod, ubi voluissent, im- pedire potuissent.

Par etiam ratio irruptionis CROCOWII in Pomeraniam fuit, quae a parte Polona auerti potuisset, nisi res Suecorum in Germania turbatas, eamque pro- uinciam, proximum asilectis rebus perfugium, deuastatam voluissent. Nec satis fuit Polonis CROCOWIO transitum indulsisse: Verum etiam ex Putcensi fortalio, aliisque in Borussia locis, auxilia et tormenta eidem submissa. Et nisi hostiles illae copiae, ope comitis Königsmarckii, tum temporis generalis vigilum praefe- cti, eiectae fuissent, eam prouinciam, ut et adiunctam illi prouinciae maris Bal- thici oram, in summum discrimen adduxissent. Et, si culpa vacare voluissent Poloni, vtique petentibus Suecis, ut reditus CROCOWIO per Poloniam prohibe- retur, vel ut eundem persequi sibi liceret, haud facile denegassent, manifesto tum hostili erga Sueciam animo.

Qui-

1655 Quibus machinationibus Oeselia insula, quae postremo cum Rege Daniae bello, factaque ad Bromsebroam pace, regno Sueciae cessit, a Rege Poloniae Vladislao sit tentata, quamque cessionem illius insulae impedire sit conatus: Eius- dem ad ordines Oeselanos literae ac diploma cubiculario suo BERGIO traditum, quo eos ad defectionem sollicitauerat, satis superque commonstrant. Nam tam- etsi nihil vnquam iuris sigillatim in ante memoratam insulam, toto illo tempore, quo sub ditione Regis Daniae fuit, praetendit, atque cessisse eandem Regi ac re- gno Sueciae, certis cum rege et regno Daniae pactis, sciuit, christianissimo Gallia- rum rege, et dominis ordinibus generalibus foederati Belgii mediationis officia praestantibus, non destitit tamen hostilem in Suecos animum, re ipsa testatum face- re, et fortasse nec spe sua frustratus fuisset, tam recenti mutatione imperii, nisi pro- uida gubernatoris Suecici cura, hanc Poloniae Regis machinationem interuertisset.

Ad haec tentatam fuisse fidem subditorum regni Sueciae in Liunionia, haud incertis testimoniis constat; qui, etsi in officio permanferunt, non potuit tamen Rex Poloniae violatorum pactorum culpa carere.

Nec defuere cum Rege Daniae CHRISTIANO IV, tum temporis alieniore, ut et ARNHEIMIO et BAUDISIO molitiones in perniciem Sueciae, quae singula recensere longum foret, et a proposito nobis compendio alienum.

Haec tempore Vladislai IV patrata; nunc ad ea tempora, quibus Fratris sui Successor, Rex IOANNES CASIMIRVS Poloniae rebus praefuit, deue- niendum. Etenim constitutum sibi habuit, Serenissima et Potentissima Sue- corum Regina, Domina CHRISTINA, cum principibus regni Poloniae, since- ram amicitiam colere, utpote tam propinquo sanguine sibi iunctis, et quod satis longinqui temporis induciae spem facere viderentur, consopiri aliquando posse, in- mutuas vtrorumque regnorum controuersias, stabilemque necessitudinem, in- ter principes tam arcto sanguinis nexu deuinctos, reduci. Eoque rogatu di- ctorum principum, videlicet IOANNIS CASIMIRI et CAROLI FERDI- NANDI, Fratrum, haud grauata commendatione sua, apud senatores ordi- nesque regni Poloniae, magnique ducatus Lituaniae intercessit, ut in electione noui Regis, praecipue dictorum principum, rationem habere vellent. Addidit etiam deinceps hoc singulare affectus sui erga modernum Poloniae Regem do- cumentum, ut illius causam reipublicae sigillatim commendaret, annitereturque eum, ut ante memoratus Rex voti dicti Regis congruens euentus consequutus est: Eum tamen nihilo mitiorem se praebuisse, et ad aeternam cum Regina Sueciae pa- cem propensioem, sequentibus probabitur.

Initia insignis illius amicitiae, quae tum promittebatur, haec fuere, ut in commercio literarum cum Regina Sueciae latina lingua uti noluerit, nullam aliam ob causam, quam ut hocce modo deuitaret eam titulorum rationem, quae pa- ctis induciarum est expressa, titulumque Sueciae Regibus adstruit, Poloniae vero Regibus derogat; id vnice agens, ut hac via ipsum pactorum fundamentum con- uelleret.

Deinde insudasse Regem Poloniae indigitatae superius defectioni subdito- rum Suecicorum in Liunionia, et Rigae capiendae consilia agitalle, certo certius liquet.

T t 2

Ad

1655

Ad haec Cosacorum gentem a Rege Poloniae saepius inuitatam fuisse, ut in Liunioniam irrumperet, resque Suecorum ibi locorum turbaret, haud leuibus indiciis compertum habet Sacra Regia Maiestas. Ita infesto Regis Poloniae erga Suecos animo, nihil defuit, nisi ut pessime cogitata aduersum innoxios et pactorum obseruantes (quos nec vnquam fractae pacis causa gens Polona culpae potuit) exequi non potis fuerit, sic disponente Diuini Numinis iustitia.

Sunt et multa alia contra pacta, fidemque publicam, subditosque Sacrae Regiae Maiestatis factitata, quae vberiori causarum declarationi ex ipsis actis deducendae relinquuntur. Et potuissent haec fortasse aliquanto diutius inulta tolerari. Verum ex quo Sueciam Rex et Respublica Polona, ostentatione perpetuae pacis toties ludificauit, et interim crebris internuntiorum missitationibus, interim binis Lubecae, inter vtriusque partis commissarios congressibus fucum Suecis fecit, non esse se a perpetua pace alienum, nullo alio fine, quam ut tempus traheret, nocendi facultatem captaret, varios in regnum Sueciae hostes concitaret, occasionemque Suecis adimeret, finiendae grauissimae illius controuersiae, quae vtraque haec regna maxima bellorum calamitate per multos annos afflixit; necessitatem S. R. Maiestati regnoque Sueciae dictus Rex imposuit inferendi belli. Nam ut caetera omittantur, haec quae obiter dicenda sunt, docere possunt, quam parum animi Regi, regnoque Poloniae ad pacem perpetuam fuerit.

Quippe primo congressu Lubecensi, commissarii Poloni plurimis vitiis refertas plenipotencias adduxerunt, vbi titulum S. R. Maiestatis Sueciae sibi arrogauit Poloniae Rex, subruto hocce modo ipso pactorum fundamento. Ac licet ante nominati commissarii agnito errore suo, fidem legato Gallico fecerint, habituros commissarios Sueciae intra trium vel quatuor hebdomadarum spatium, alias et emendatas plenipotencias, atque commissarii Suecici ea spe Lubecae tamdiu praestolati essent, nullae tamen aduenere, coniecta in semetipsos culpa, quod Regem suum a tam praeiudiciosa sibi, ut putabant, mutatione alienum, ea de re compellere non sint ausi.

Secundo Lubecensi congressu, hoc praeter alia in mora fuit, quod sigillo plenipotenciae Regis Poloniae, insignia regni Sueciae essent impressa, contra, quam pactis congruens erat, et alias obseruatum fuisse, testimonio magni tum cancellarii regni Poloniae ZADZIKII, Principis ea tempestate legationis Polonicae, legatorum Angliae, et foederati Belgii, satis superque constabat. Et licet etiam hacce vice commissarii Suecici testati sint, velle se emendatam plenipotenciam, vbi haberi posset, expectare, nihilo tamen magis, res aequissima Polonis, adnitentibus mediatoribus, potuit impetrari: Ita ut haec potissima cura Regi Poloniae fuerit, quo tempus falleret, atque tanta praeliminarium mora obiecta, Suecos impediret, quominus ad tractatum ipsum deuenire possent, adeoque de violatione pactorum quaeri, et satisfactionem exposcere.

Hisce et id accidit, quod quamuis Canazilii in Sueciam missi, indicauerit Rex Poloniae, velle se legatos suos reipublicaeque Polonae ad Sacram Regiam Maiestatem ablegare, qui tractatum de perpetua pace coram Sua Maiestate auspicerentur, absoluerentque, atque in id consenserit S. R. Maiestas, ea tamen lege, ut legati Polonici propere accederent, licet non obligata fuisset Sacra Regia Maiestas ad resumendos tractatus, cum semel atque iterum frustra tentati fuissent; nihilo tamen magis legati condicto tempore accessere, sed illorum loco internuntius quidam, IOANNES MORSTENIUS appellatus, qui nullas ad tractandum

1655

dum statuendumque de pace perpetua, plenipotencias adduxit, verum literas tantum fidei a Rege, id praeiudicii inuoluentes, ut sub annis regnorum suorum (cum tantum habeat, videlicet Poloniae regnum) ad calcem literarum annotatis, innueret, se esse Sueciae Regem, titulumque illius regni, quem in fronte literarum S. Regiae Maiestati ex pactorum praescripto tribuisset, esse frustraneum et inanem, ut silentio transeatur, omisam vnā et caeterationem in titulo S. Regiae Maiestatis, quae paritati inter utrosque Reges ex pactorum praescripto obseruandae derogaret.

Sed quod inter praecipua censerī merito debet, ne quidquam intactum relinqueret Rex Poloniae, quo iugulum status Suedici peti posset, peregrinas etiam classes, in mare Balthicum non ita pridem inducere est conatus, foederaque cum variis principibus, populisque, qui dictum mare accolunt ac frequentant, inire, Sacra Regia Maiestate sola exclusa; ut luce meridiana clarius sit, dictas classes aduersus Sacram Regiam Maiestatem Regnumque Sueciae fuisse destinatas; cum tamen pactis Stumsdorffiensibus statutum sit, ne Reges aut respublica Polona, aduersus Reges Regnumque Sueciae, subiectasque ditiones ac prouincias, classe vlla maritima nauibusque vtantur, durantibus induciis, indicantibus hoc etiam Regis Gustauī Magni cum vrbe Dantiscana pactis, Ducumque Borussiae et Curlandiae cautionibus. Deinde, nulla tali classe, hoc praesertim tempore, opus habuit Rex Poloniae, cum mare Balthicum a turbamentis sit immune, nec a quopiam libertas eiusdem, commerciorumque infestetur; ita ut illi potissimum rei intentus fuerit ante memoratus Rex, quo tutelam saepe dicti maris, ab antiquo Regum Sueciae peculiarem, turbaret, illudque Sacrae Regiae Maiestati, iisque, quorum salus in eiusdem commerciorum libertate sita est, infestum redderet, et inita cum aliis societate, hoc pacto inter Sacram Regiam Maiestatem, amicosque suos diffidentiam excitaret, eosdemque ab inuicem se iungeret, complures S. Regiae Maiestati Regnoque Sueciae ea ratione inimicos parando.

Cumque non dubitet S. Regia Maiestas, quin Rex Poloniae, apud imperitos rerum et ignaros, actiones S. Regiae Maiestatis sit traducturus, vel pactorum obtentu vel aliis rationibus: Videlicet primo: debuisset controuersias exortas, per commissarios vtriusque gentis, ad fines Liunioniae sopiri, decidique. Secundo: licet tractatus pacis perpetuae semel iterumque non successisset, firmas nihilominus et inuolabiles manere debuisset inducias, ad exitum pactorum. Tertio: supradicta haec verba, semel iterumque non pro binis vicibus accipi debere, sed pro pluries repetitis, eoque ad tractatus, non ad arma descendi oportere. Contra primum hoc reponi potest: per commissarios ad fines Liunioniae nihilo plus obtineri potuisse, quam per binos Lubecae solennes conuentus; deinde quae spes fuisset decisionis controuersiarum per commissarios ad dictos Liunioniae fines, vbi ne praeliminaria quidem iterato Lubecae congressu, adnitentibus etiam mediatorum legatis, pertractari potuere. Ad secundum. Cum nihil praesidii in pactis habuerit S. Regia Maiestas, quippe toties a Rege Poloniae violatis, ad arma decurrere necessum eidem fuit. Ad haec ea etiam est contrarium et pactorum ratio, ut, cum mutua stent obligatione, altera partium non teneri se vltius pactis putet, vbi ab alterutra violata sunt; nec sine maximo detrimento S. Regiae Maiestatis regnique Sueciae expectari pactorum exitus potuisset, tam frequentibus et exitalibus Regis Poloniae machinationibus. Tertio, ut pluries, quam bis, commissarii vtriusque partis conuenirent, contra

Uu

sensum

1655 sensum est pactorum, quae necessitatem quandam partibus hoc ipso imponere voluerunt absoluendi negotij, ne irritus et repetitus saepissime congressus, mentes exacerbaret, et partes omnium gentium ludibrio exponeret, maximarumque impensarum causa esset. Eo tamen se adduci passa est Sacra Regia Maestas, ut pro suo ad pacem perpetuam studio, consenserit in tractatus stabilis et duraturae amicitiae, ea conditione, ut legati Polonici, pro spe a Canazilio facta, nulla interposita mora aduenirent.

Ex hisce omnibus orbi Christiano liquido constare potest, quam iustum S. Regiae Maestatis contra Regem Poloniae bellum, quamue necessarium sit, ad antevertendas perniciosas saepe dicti Regis Poloniae machinationes. Proinde S. Regia Maestas non tantum coram orbe Christiano excusatam se fore confidet: Verum etiam has rationes omnibus iis, qui haec introspicient, etiam subditis reipublicae Polonae, harum machinationum ignaris, probare posse.

Scripsit et literas ad Sacratissimum Caesarem, FERDINANDVM III, quas praetulum Stetinense per ea tempora vulgauerat in haec concepta verba, reip haud indignam, quam posteritas sciat.

*Serenissime et Potentissime Imperator,
Domine Frater Consanguineae et Amicae Charissime.*

Litterae Sue-
ciae Regis
ad Cae-
sarem Ferdi-
mandum III.

Et si non dubitamus, quin *Maestas Vestra* iam diu ex Residente suo, in aula nostra haecenus commorante cognouerit, cui fini apparatus armorum, in regno et provinciis nostris ultra solitum proxime praeteritis mensibus institutum destinauerimus, suadent tamen amicitiae et vicinitatis leges, ut *Maestati Vestrae* occasionem et causas actionis, quam nunc contra Regem Poloniae aggredimur, etiam literis apperiamus. Intercessit iamdiu inter antecessores nostros Reges Sueciae ex vna, et Poloniae Reges ex altera parte controuersia. Quae quia in herba non potuit sopiri, bellis satis diuturnis et grauibz vtramque gentem implicuit, et tandem vna cum Sueciae scepro ad nos est deuoluta; sed tamen cum quadam armorum cessatione, ita ut, cum gubernacula regni susciperemus, ex induciis anni circiter sex restarent. A nobis itaque, rerum in Suecia potitis, muneris nostri ratio exigebat, praevidere, quid haecenus durantibus induciis, inter vtraque regna actum, et quo loco res vtriusque tum essent, ne, dum et animi nostri inclinatione, et ex lege conuentionis Stumsdorffensis, conseruationi induciarum pacique perpetuae faciendae consuluerimus, praeter spem triticis inuitabilibus, et bello exitiali inuolueremur. Ut autem tota haec res melius intelligatur, considerandum venit, quod inter alia, dictis induciarum pactis, conuentum sit. Primo, ut ex regno Poloniae, magno ducatu Lituaniae, et caeteris ditionibus Polonicis, nullae molitiones, nedum hostiles actiones tentarentur, aduersus Reges et regnum Sueciae. Deinde, ut Rex et respublica Polonica, aduersus Regem et regnum Sueciae nulla classe vtatur, vel aliis quibuscunque auxilio submittat. Tertio, ut currentibus induciis agatur de pace perpetua, ita tamen, ut si tractatus eiusmodi, semel aut iterum, non succederit, firmas nihilominus et inuolabiles manerent induciae. Quod contra expressas haece pacti conditiones Poloniae Rex VLADISLAVS, nunc hostilem irruptionem in Liuoniam siue conuiuentia, siue auxilio promouerit; nunc alibi aliorum nobis tum infesta arma adiutauerit, nunc Sueciae a Dania cessam et debitam insulam Oeseliā subtrahere, et quocunque alio modo ex amicis inimicos, et hostes Sueciae reddere, imo subditos ad defectionem sollicitare annisus sit. Ita omni-

1655 omnibus vicinis, tam ex rerum notorietate, quam publicis scriptis nota sunt, et vltiori deductione nunc non egent. Nos nostris temporibus propiora partim ludibria, partim damna, et quidem nobis ipsis et regno nostro a moderno Poloniae Rege, sub specioso pacis simulacro praeparata, et iamiam imminencia, exitiosa consilia paucis commemorabimus. Cum honoratissima nostra mater et consanguinea, serenissima et potentissima Sueciae Regina, CHRISTINA, post mortem Regis Poloniae Vladislai rogaretur, ut fratres eiusdem principes superstites, IOANNEM CASIMIRVM, et CAROLVM FERDINANDVM, commendaret senatui, et ordinibus Poloniae, magnique ducatus Lituaniae, quorum cumprimis ratio in electione noui Regis haberetur. Id equidem pro ambobus singulari cura fecit, et cumprimis Principis IOANNIS CASIMIRI, ut aetate prouectioris promotioni omnem suam operam et studium accommodauit, hoc sibi emolumentum exinde expectans; ut vel ipse Princeps Ioannes Casimirus ad regiam dignitatem euectus, tanto sincerius ad perpetuam pacem aequis conditionibus faciendam excitaretur, vel si eam negligeret, orbi tamen constaret, quantum heroica mens propinquo sibi sanguini tribuisset. Verum enim vero, quam Ioannes Casimirus princeps commendationis causa venerabatur, eandem postea corona Poloniae insignitus, contra pactorum praescriptum, debito coronae honore afficere detrectabat. In ipsis induciarum pactis, expressa est mutuae titularum ratio, quae ceu fundamentum cessationi armorum substructa, vtriusque postea erat obseruanda, idque in tractatu Stumsdorffensi ratione Poloniae, eiusdem primarius commissarius, datis literis ad Sueciae partis primarium commissarium, testatum fecit: confirmantibus insuper id ipsum non modo Regis Angliae, et ordinum vniti Belgii legatis, sed ipso etiam vsu. Hanc mutuae correspondentiae basim subtruturus hodiernus Rex Poloniae, vel non dedit alte memoratae Reginae titulos stylo pactorum congruentes, vsus Gallico sermone, a titularum congerie alieno, vel in latinis literis et scriptis, titulum quidem regni Sueciae ei attribuit, sed sibi et titulos et insignia regni Sueciae referuando: idque nunc in literarum et procuratoriorum scriptura, nunc in sigillorum, partim integra structura, partim eorundem siue incrustationibus siue inuolucris. Cum mediatorum interuentu Lubecenses bini congressus ad pacem perpetuam constituendam essent decreti, institutique, primum et praecipuum obstaculum, tam salutari proposito obiecit Rex Poloniae, indebita sibi titularum vsurpatione. Nam praeterquam quod Polonici commissarii ibi producebant plenipotentias, variis vitiis refertas, etiam Rex Poloniae in iisdem ipsis plenipotentibus sibi titulum Regis Sueciae retinuit, et cum inculcatum satis esset, talia praecudicium afferre conuentioni, vsitato stylo, et tractatus tum praesentis initio progressuque commissarii Polonici, agnoscentes errorem, fidem dant Regis christianissimi legato, intra tres, vel ad maximum quatuor hebdomadas Sueciae commissariis iri satisfactum. Verum tantum abest, ut ex condicto emendatas retulerint plenipotentias, ut post longi temporis iachuram tandem sist causati, se non fuisse auctos compellare Regem suum super tituli Sueciae omissione. Huic irriti congressui, alter eiusdem modi et euentus. Nam tum quidem Rex Poloniae in procuratorii scriptura, titulis Sueciae abstinebat, verum retinuit eosdem et regni Sueciae insignia in ipso sigillo, plenipotentiae adnexo. Paratis Sueciae commissariis expectare emendationem sigilli, ut ita integris procuratoriis, rem sibi propositam aggredierentur, tandem aliquando respondetur: Regem Poloniae Cosacis debellandis occupatum vix admissurum haece sigilli mutationem, et si illud induci posset, non habiturum illic locorum artificem nouo sigillo conficiendo idoneum: adeo, ut ob hanc tergiversationem alter congressus sit abrup-

1655 ptus: et honoratissimae Nostrae Matri et Consanguineae, tum Sueciae imperanti, satis superque patuerit, Regem Poloniae mutatis tantum ludificationibus, tempus trahere, et insidiari eiusmodi occasione, qua rebus domi compositis Sueciae possit imminere. Cum alte memorata et honoratissima Nostra Mater superiori anno, rerum in Suecia adhuc potiretur, et missus tum illuc, nomine Regis Poloniae internuntius, CANAZILIUS, contestaretur; Regem suum et rempublicam Poloniae velle legatos suos plena cum potestate Stockolmiam ablegare, de toto negotio transacturos: Eidem Polonico delegato Nos illico post susceptum regni sceptrum per Nostrum, regni Nostrum cancellarium fecimus significari. Nos quidem teneri singulari desiderio componendi haec diuturna et cruenta dissidia, sed antecedentium tractatum vestigiis admonitos, vereri, vel ingesta hactenus ludibria, et iniurias, vel rerum inanes et elusorias procrastinationes. A parte Sueciae abunde esse satisfactum pactis induciarum, quod semel atque iterum in Lubecensi congressu ludibria Regis Poloniae tolerata sint. Quod vero tam solenniter per primi congressus acta admonitus idem Rex, sustinuerit tamen in altero repetitis vicibus, in eius usque finem priori ludificationi insistere, id vel patientissimi Principis animum laederet. Si Regi Poloniae cordi esset solida et duratura pax, missis non necessariis, et praeiudiciosis missionibus, cito et sine ambagibus per suos et reipublicae plenipotentarios, in rem praesentem veniret, experturus in omnibus aequanimitatem nostram: Sin pergeret in proposito suo, mittendis scilicet illis ad decipiendum Nos orbemque vniuersum, internuntiis, literisque, iuribus et dignitati Nostrae Regiae derogantibus, non posse Nos, tot documentis edoctos, aliud de illius actionibus iudicium ferre, quam Regem Poloniae susque deque habere sacrosanctam pactorum fidem. Hisce tamen spretis, venit praeterita hyeme in Sueciam, non legatio aliqua Polonica, cum plena potestate, sed ut ipse praeseferebat; praeliminaria, ratione loci et temporis ad futurum congressum complanaturus, Regius cubicularius MORSTENIUS. Apographum literarum fidei, a Rege Poloniae ad Nos directarum, continebat equidem titulos Vtrique Nostrum conuenientes, sed Rex Poloniae, ut imaginarium illud ius, quod in regnum nostrum praetendit, aliqua ratione, expunctis iam titulis Sueciae, reseruaretur, in fine literarum adscripsit sibi plura regna, quum tamen vno tantum gaudeat. Ut nihil addamus de intermissa vna ex pactorum praescripto et stylo inferenda etceteratione, quo etiam defectu Regum aequalitati derogatum ibat. Non potuimus non aegre ferre, nobis post sincera illa monita, quibus CANAZILIUS dimittēbatur, ita adhuc illud. Qui sine praeiudicio rem considerat, deprehendet, non leuem et minutulam interpungendi rationem hic verti, sed iniusta plurium regnorum vendicatione, quasi graui ictu, concuti et regiam nostram corosam, et fundamentum pactorum, praecisa plane spe futurae transactionis. Passi itaque sumus, ut Nostrum regni Nostrum senatores apud senatum Poloniae super hac indignitate quaererentur. Interea et dum haec agitantur, ex variis locis certiores reddimur, eundem Regem Poloniae, non modo superius indigitatae Suecicorum subditorum defectioni in Liuania magno studio insudasse, sed pacandis etiam Cosacis Liunioniam praedam et sedem iamdiu offerre. Et quod Nos, regnum, prouincias et subditos Nostrum quam maxime afficit, eo ipso tempore, quo Rex Poloniae apud Nos videri vult serio agere de pace, vicinos et amicos Nostrum, praesertim mare Balticum vel accolentes, vel frequentantes, ad communem societatem, Nobis exclusis, pellicere, et concepta iam foederis formula, peregrinam classem dicto mari, in manifestum et irreparabile iuris et rationum nostrarum, praeiudicium, inferre satagit. Qui vel non satis consideratis partium rationibus, et rerum cir-

1655 circumstantiis, vel Poloniae addictiores, de supradictis vltimis incidentibus iudicium ferre deprehenduntur, ingerunt, tam graues quaerelas vigore pactorum et induciis saluis, ab vtriusque partis commissariis, loco aliquo ad Liuaniae fines debuisse ventilari, decidi, et sopiri. Niteretur haec eorum obiectio aliqua iuris specie, si Polonia tum, cum vel senatores Sueciae, vel armorum Suecicorum ductores, alique ministri saepius quaesti sunt de Poloniae Regum molitionibus, et hostilibus attentatis aduersus Sueciam, Commissionem talem medendis iustis Sueciae quaerimoniis, vel semel serio procurasset. An Rex celauerit senatum, et ordines quaerelas Sueciae, vel ipsa respublica se talium consiliorum participem fecerit, nunc non inquirimus. Hoc tamen certum est, Sueciae quaerelis aliquando responsum esse, vel facti extenuatione, vel eiusdem ignorantia, quandoque nihil responsi relatum est. Nemo a partium studio alienus iudicauerit, consiliis, animisque Polonorum ita comparatis, esse e re et decore Regum Sueciae, commissiones a Regibus Poloniae emendicare. Et quis commissionum ad Liuaniae fines instituendarum, alium sibi euentum, quam habere binae illae Lubecenses, praefiguraret. Nam in eiusmodi commissionibus nihil, quod summam rei concernat, potest agi absque plenipotentis, et Lubecae protulerunt Poloni vitiosissimas. Quum itaque Poloniae Rex, legitimis transigendi modis spretis, ludibria ludibriis cumulet, floccique faciens damna antea Sueciae illata, nunc vltimo status Nostrum iugulo exitium admouere parat, Maiestati Vestrae perpendendum relinquimus, quid ipsa in talium rerum articulo sibi faciendum iudicaret. Nos, frustra tentatis omnibus mitioribus, et pactorum tenori conformibus remediis, id demum, quod tutandis, vindicandisque Nostris iuribus, conseruandae dignitati, et protegendis subditis, ditionibusque Nostris Diuina Nobis Maiestas concedidit, arripere sumus coacti. Quae omnia et singula, vel ideo *Maiestati Vestrae*, nunc paulo fusius exponimus, ut ipsa non modo huius Nostrum contra Regem Poloniae facti, rationes penitus videat, sed simul etiam certior reddatur: Nos velle non modo pacem Osinabrugis et Monasterii Westphalorum factam ea cura, qualem data fides et pactorum religio requirunt, seruare, sed praeterea etiam nihil eorum intermittere, quae ad bonam amicitiam et correspondentiam facere videbuntur. Quibus *Maiestatem Vestram* Diuinae tuitioni peramanter commendamus. Dabantur Wolgasti die Decima Octaua Iulii. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto.

Maiestatis Vestrae

Bonus Frater, Consanguineus
et Amicus

CAROLVS GYSTAVVS.

M. Biörenklau.

Retuli fideliter summam literarum ad sacratissimum Caesarem FERDINANDVM III, quibus Polono regi illudebat Suecus, causis obtentis, quas vel Cyclops reiiceret, an autem Europa acceperat dubito. Constat causam belli non approbasse ipsos Sueciae rusticos, qui in illo regno quartum constituunt ordinem.

1655 eupare in animum induxit, putat ne hoc firmum fore imperium, et Suecis iungi Polonos? Disiunctissima sunt haec regna, diuisit natura mari, dislociauit institutis, religione, legibus, moribus, habitu, lingua. Sic populi nulla re sibi similes, nisi ferocia, diffidiorum omnium fomite. Vt igitur petatum imperium bonis artibus administrare possit *Maestas Tua* non speret, sed semper ad secures et supplicia recurrendum erit. Quae vero haec gloria ex principe benigno et clemente mutari in crudelem et truculentum Dominum? Aliam ergo, magnanime Princeps, ingredi gloriae viam, et Nobis parce, iam pacem petimus, deprecamur bellum, et quid a Nobis *Maestas Tua*, postulet, vt aperiat, rogamus. Nos *Maestati Tuae* in omnibus satisfacere satagemus, gradum tantum sistat, cum armis vterius non progrediatur, et de pace toties oblata nobiscum tractare non dedigneretur.

Sueciae Rex quid fertur. *Przyemscio* respondet? Haec summa *PRZYEMSCII* ad Sueciae regem. Cui ille breuibus respondisse fertur. *Causas moti belli iam orbi uniuerso constare, nec est opus, quod amplius inquirat* Polonus rex, cum haec sint ipso sole clariora. Caeterum, si pacem bona fide poscet, posse continuare tractatus pacis Stockolmiae inchoatos, modo illi e re Suecica procedant. Adiecit et codicillos ad regem huiusmodi tenoris:

Carolus Gustauus, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Dux Finlandiae etc. Serenissimo Principi, Fratri, Consanguineo, et Vicino Nostro, Domino Ioanni Casimiro, Regi Poloniae, Magno Duci Lithuaniae etc. etc. salutem et incolumitatem.

Serenissime Princeps, Frater, Consanguinee et Vicine.

Eius literae ad Poloniae Regem. Si *Serenitas Vestra*, pacis perpetuae tam fuisset cupida, vtique tot occasionibus conficiendi negotii non defuisset, nec tantam semper praeliminarium obiecisset moram, idque nec praeter omnem opinionem *Maestati Vestrae* accidere potuit, quod toties elusi, laceffiti, et male habiti contra pacta, bellum *Serenitati Vestrae* intulerimus, infestisque exercitibus nostris ante decursum induciarum ditiones eiusdem intrauerimus. Quippe cum nec cessare institutum *Serenitatis Vestrae* videremus, quin tempus ostentatione pacis perpetuae *Serenitas Vestra* traheret, compluresque interea aduersum nos inimicos excitarer, indigno contra honorem nostrum iure, pactorumque praescriptorum debito, necessum habuimus ad arma decurrere, eaque mala, quae nobis a *Serenitate Vestra* imminuebant, anteuertere, sueto omnibus gentibus modo, iureque naturae comprobato. Ante finem induciarum etiam *Serenitatem Vestram* aliis bellis distentam, (cum nil vterius praesidii haberemus in pactis, vtpote a parte *Serenitatis Vestrae* temeratis) peruertere voluimus. Neque iustitiam causae nostrae improbare videtur conscientia ipsa *Serenitatis Vestrae*, cum aliquando licet non talem hostilitatem commeruisse, velut tacita consensione *Serenitas Vestra* affirmer. Caeterum cum *Serenitas Vestra* testetur, se habere notum perspectumque animum Nostrum, persuadereque sibi, nos vicissitudinis humanae gnaros, casibus *Serenitatis Vestrae* indolitos, eoque mittere ad Nos generosum dominum *PRZYEMSKI*, camerae suae familiarem, vt animum *Serenitatis Vestrae* pacis cupidum nobis contestetur, ad eamque tractandam nomine *Serenitatis Vestrae* Nos inuitet. Idcirco pro indole nostra ad pacem et tranquillitatem propensam mentem Nostram hisce duximus explicandam. Videlicet non esse Nos a pace alienos, si modo honesta, tuta, et decora sit, eoque iterum haud aegre consentire, vt coepta Stockolmiae tractatus continuentur, existimantes, eam fortem fore, vt propinquus aliquis

aliquis Nobis vtrinque locus dictis tractatibus decernatur. Quocirca et ad 1655 perficiendum tanto breuiore temporis spatio tam salutare negotium, haud paruum profectum arbitramur, si *Serenitas Vestra* legatos ad Nos mittat, sufficientibus plenipotentibus a *Serenitate Vestra* et republica Polona instructos, cum quibus de loco, tempore, conuentu, a legatis Nostris agi, tractarique possit. Interim non dubitamus, quia *Serenitas Vestra* cum republica Polona has initura sit rationes, quae ad terminandum fideliter destinatum conatum pertinent, et ad securitatem et satisfactionem Nostram, regnique Nostrum, prout res Nostrae nunc sunt. Quod reliquum est, optaremus *Serenitatem Vestram* et rempublicam Polonam meliori in statu esse, rectiusque antehac rebus suis consuluisse, quod eisdem ad haec extrema non fuisset deueniendum. Ita tum amore Regii sanguinis, tum humanitate tacti, et vicissitudinum rerum humanarum, probe gnari, infortunio *Serenitatis Vestrae* dictaeque reipublicae ex animo indolemus. Quibus *Serenitatem Vestram* recte valere cupimus. Dabantur in castris nostris prope Colo.

Haec ille ad afflictum Poloniae regem, magna sui confidentia, maiorque despectu. Interim restaurabatur indies nouis delectibus Suecicus exercitus. Poloniae magna pars, regis sui desertores, ad Sueciae regis transiuerant partes. Dux IANVSIVS RADVILVS, Suecorum laetis Suecorum in Polonia successibus, larum exuerat, Lituaniamque Sueciae submiserat protectioni, vt infra memorabo. RADZIEIIVS omnia tentabat excitandae ad Varsauiam seditioni. Nec vani conatus, vna et conspirabat Borussiae dux, impatiens sui, et nouorum amans. Protector Angliae alebat cum Suecis commercia, et minabatur Polonis. Hollandi Borussiae iam ante confoederati duci. Dux Curlandiae Suecorum incantamentis fascinatus. Quanta haec in Polonum regem factio? qui tunc primo VOLBORIAM, mox SVLEIOVIAM mouebat castris. Witembergio vbique terga regii exercitus insequente et premente. Ipse Sueciae rex, RADZIEIIVS OXENSTIERNOQUE ducibus, magna velocitate confecto itinere, occupato Louicio, archiepiscopi Gnesnensis residentia, quam vanciam inuenerat, VARSAVIAM regiam Masouiae, nemine resistente, triumphanti similis intrat, ipso die natali virginis castissimae. Adeo vidisse Varsauiam Sueciae regi vicisse fuit. Est autem Varsauiam ad Vistulam septentrionis nobilissimum fluvium sita ciuitas, totius ducatus Masouiae metropolis, regumque Poloniae sedes perpetua. Aedificiis procerum toto regno celebris, Basilicis sanctorum tota Europa illustris, adeo populosa ciuitas, vt ducenta annorum haud ita pridem in ea numerarentur millia. Accessit comitiorum frequentia, quibus creuere in immensum Varsauiensium opes 67). Hanc urbem leui praesidio Polonus rex defendendam VESELIO Makociensi commiserat gubernatori. Ille audito magno itinere properare Radzieiuium, quondam sibi palam hostem aemulumque potentis, urbem deserit vna et incolae. Tantum pauoris incusserat illi Suecorum Radzieiuii, que aduentus. Ita exiguo satis defensam milite ingressus Varsauiam Sueciae rex, magis discordiae Polonae fiducia, quam virtutis suae. Ita dum Radzieiuius propria bona Varsauiae repetit, tota Polonia trepidatum est: ita tunc regia occupata sedes, huc vsque intacta, prophanatae aedes sacrarum virginum diuae Clarae. Ita introducta in Mazouiam haereticis, dum Radzieiuius propriam viciscitur iniuriam.

Curiosius deinde lustrauit urbem aemulam Stockolmiae, vrbisque intima, collaudata regii palatii mole. Tandem Vladislauianum inuist armamentarium, vbi centum bellicas maiores machinas, totidemque nitrati pulueris sic dictas tonnas seu cados, laetus reperit. Neque mora, relicto Radzieiuium, vna et Oxenstierno, illo ad praesidium, hoc Radzieiuius ad regimen vrbis, rex cum duorum equitum millibus, quinto post die, bellicis machinis, vna secum auctis, quo terribilior videretur, Witembergio suas ad PRZEDBORIAM coniungit

67) Cum auctor viueret, Varsauiensium opes forte maiores quam nunc fuisse. Non in immensum, vt Rudauscius dicit, nunc augentur, sed

potius, crescente luxu, inter ciuicas praecipue foeminas, commercioque sensim decrescere, quotannis fere imminuuntur.

1655 iungit vires. Quem lethaliter sagitta transfixum, fama tunc Varſaviae vulgauerat. Nec ſouia, vna cum Bene- dicto Oxenſtierno, Mazouitis pro rege Polono ad vltionem decrat animus, ſed ducem non habebant.

Varſaviam ſequuntur ſunt vicinae Maſouiae arcēs, Nieporetum, Cerſcia, Ofiecko Warka, quas nullis praefidiis firmatas occupat Suecus. Adeo omnia ſubito Sueci imperii op- preſſa ſunt. Nec multo poſt iuſſu Radzieiuii, Varſauienſes ita exarantur, vt vix illis relictum ſit ferrum, quo terra colitur. Saeuitum deinde in abſentes ciues et nobiles, milites et paganos, eorumque bona haſtae omnia ſubiecta ſunt. Nec ſacris altaribus pepercit Oxenſtiernius, quae taxata in immenſum, militari intulit aerario.

Coniuncti exercitus regii cum Wittembergii caſtris nuntius, perculit Polonorum animos, maxime nobilitatis, procerumque, qui ad caſtra hac aetate noſtra legibus trahun- tur, nec generoſitate ducuntur, vt ante, ſive hoc aetatis vitium, omnia in deterius cor- rumpentis, ſive philoſophiae nimia efficiat applicatio, cuius argumentis docemur in bello fugere vulnera, quae tamen pro patria et religione excipere olim virtutis ac dulcedinis ma- ioribus fuit, et nunc apud pleraſque nationes in deliciis eſt. Vix igitur conſpecta Sueco- rum acie, Polona nobilitas, dubium, per timorem, errorem, an ſeditionem, gradum re- tro dedit, excepta veteranorum manu, haud multo poſt rebelli.

Didicerat tunc, cheu, nimium incredulus Polonus rex, timere ſemper Polonos, vt Appios et Claudios. Wittembergius obſeruata turpi nobilium Polonorum fuga, non au- ſus fugientes inſequi, caſtra inuadit, occupat, diripitque, trium millium curruum onus ſtorum auctus ſuppellectili, vna et annona. Credo tunc ipſum ingemuſſe coelum, ad tantam Polonorum perfidiam aut timorem. Ita diſſipata Polonorum nobilitate Witember- gius, Polonum regem vrbibus exutum, etiam finium ſuorum, regniſque fugitiuum ſequi decreuerat, qui tunc Przedboria Cracouiam verſus, pedetentim recedebat, ab omnibus de- ſertus, et ſoli Deo confiſdens.

Nec ſegnius Suecorum rex, ſua promouebat caſtra, inſeſtoque agmine Cracouiam petens, regis Poloniae premebat veſtigia. Ille vbi Sueciae regem adſeſſe vider, Cracouia Tar- nouiam, Tarnouia Sandeciam, Sandecia Glogouiam, in Sileſiam ſecedit. Antequam tamen Cra- couiae vltimum vale diceret, praemiſſa regina in Sileſiam ante, Czarnecio Kiuouienſi ca- ſtellano, viro fortiſſimo, vrbis tradit cuſtodiam, regimenque, vna et peditatus leſti millia quinque. Adiungit praeterea VOLFFIVM, GIſſIVM, MACHOVIVM, veteranos ordi- num ductores. Eoque praefidio firmata Cracouia, ipſe vt ſuperius dixi Tarnouiam diſceſ- ſerat. At Sueciae rex interim, RADOSEYGE, MALOGOSTIAM, GOVARCZOVIAM, CHENCINY, ANDREOVIAMque tranſgreſſus, XIELCIAM, VISLICIAM, PINCZEVIAM, WISNICZ, LANGKORONAM, BOCHNAM, WIELICIAMque, vrbes haud clauſis moeni- bus firmas, occupat, diripitque. Ratus depulſo Polono rege, poſſe abſque mora Cracouiae epulari, quod et accidit, vt libro ſequenti memorabimus.

Adeo ante in vltima Polonia fuit Wittembergius, vna et rex Sueciae, quam ab vltimo venire timeretur ſeptemtrione. Quid prius in hoc mirere bello? velocitatem, quod ſexageſimo die oppugnauerit coeperitque Cracouiam? an caecam felicitatem? quod paucis ſuorum amiſſis, florentiſſimum occupauerit regnum? more fulminis, quod vno eodemque momento venit, percuſſit, abſceſſit. Nec vana de ſe praedicatio eſt regis Sueciae: *Ante viſtum Polonum eſſe, quam viſum.*

HISTORIARVM POLONIAE

AB EXCESSV VLADISLAI IV

POLONIAE SVECIAEQVE REGIS

LIBER SEXTVS.

LIBRI VI CAPVT I

SYNOPSIS

Radiuili cum Radzieiuiſio comparatio. Radiuilius cauſa belli Lituanici. Vilna ca- pitur diripiturque a Moſcho. Kowna et Grodno dedunt ſe Moſcho. Radiui- lianae propoſitioni contradicunt Lituani. Radiuilius Gonſieuium capit contra- dicentem ſibi. Lituanorum puncta Suecis oblata. Bychouiam poſt trium an- norum obſidionem, Coſaci Moſchique capiunt. Siradienſis palatinatus Sueco deditur. Reſponſum ciuitatis Gedanenſis Sueciae regis miniſtro. Claſſis Sue- dica ad portum Gedanenſem appellit. Loca in Pruſſia per Suecum occupata. Literae Steinbokii ad Thorunenſes. Pruſſiae ducalis quis ſenſus de Suecorum progresſibus. Electoris Brandenburgici in Pruſſiam aduentus. Eiusdem mi- nistris apparatus. Gedani ſolenmiter excipitur.

Tempeſtas Radzieiuiſiana latius tunc per Poloniam diuſgata, deinde in vicinam deſte- xit Lituaniam. Quanquam Lituaniae clades non tam RADZIEIUIO, quam LA- NVSSIO duci RADVILLO adſcribenda eſt. Fuit ille primus mali motor, primus: Radiuili cum Radzieiuiſio comparatio. que patriae proditor direptorque, quem ad funditus tollendam rempublicam, primum vindicta, deinde egeſtas compulerunt. Hunc genere Ducem, diuitiis potentem, dignita- te florentem, auctiores opes ad mala adederunt conſilia. Forſitan et Calviniana auita pro- feſſio capite et corde caluum effecerat, ac in turbido reipublicae ſtatu piſcari docuerat. RADZIEIUII rabies intra Mazouiam ſe praecluſerat quaſi expiratura, RADVILI fu- tor Ruſſiam, Lituaniam, Samogitiam, Curlandiam Podleſiamque corripuit. Nec de Litua- nis quaeri poteſt Lituania, extrema tentaffent illi, ſi RADVILVS voluiſſet, cuius fideſi commiſſa tunc ampliſſima regio fuit. Primum eius facinus, primeque de patria exitit vi- ctoria, irrita ſenatorum comitia. Hinc clades ſubſecuta Battouiana, vt ſupra memorauit- mus. Falces deinde imperatoris dum auidius Varſaviae ſeſtatur, Smolenſcum amittit, vno verbo, initium et cauſa belli Lituanici, inexplabilis honorum Radiuili fames, qui alter Radiuili cauſa belli Lituanici. Romanorum Marius potentia valens, Gonſieuium non ferebat aemulum potentiae, quem milies perire volebat. Ita Radiuili auiditas imperandi, perdidit ſepeliuitque Lituaniam. Mohilouiae mercator, Vilnae praedator nobilis, quam vt perderet, prius vniuerſam voluit perdere Lituaniam, voluntaria ſuorum fuga, quam nec ipſe ſtator lupiner ſtitiffet. Igitur melius Radiuilianum quam Moſchouiticum hoc ego dixerim bellum, potiusque ciuile quam externum. Quanquam nec Moſchus defuit ſibi, qui tunc nemine reſiſtente MINSCIO in fauillas et cineres redacto, vbi vidit omnes ſui terrore corripit, vacuam Vilnam ingreſſus eſt. Erat tunc terror ingens, a Radiuilo auctus in immenſum, quaſi a tergo Sueci, a la- tere Moſchi inuaderent vrbem pulcherrimam, GEDIMINII opus, Lituaniaeque caput. Diſti omen euentus docuit, antequam enim Moſchi conſpexerint vrbem, Radiuilius celeri- tate vſus, ciues bonis ſpoliare, eccleſias inuadere, abdita ſeruari, diripere publicum aera- rium, et tot annorum congeſtas opes, denique, qualia nec Moſchus videbatur optare, ag- greſſus eſt: demum aduentante Moſchorum caeſare in Samogitiam Keidani ſeceſſit, onu- ſtus ſpoliis Lituaniae. Ita apertis pene portis, capitur a Moſcho vrbs, eo compendio quo ſcripſimus, quam tamen prius coeperat Radiuilius. Hinc Moſchorum in Vilnam, Vilnen- ſesque

1655 sesque saecula tanta, ut solo fere aequaretur Lituaniae caput, nec facile in ipsa Vilna hodie reperiatur Vilnam. Quanta urbs deleta sit, ut de caeteris taceam, vel ignium mora probari potest, quippe per continuos decem et septem dies, vix potuit incendium extinguere, quod domibus et templis Moschi immiserant. Tali ratione capta est Lituania Carthago, aemula Cracouiae, et cum ea sexcenta amplius procerum castella vastata sunt.

Cauna et Grodna de-
dunt se Mo-
scho.

Radiuili-
nae propo-
sitioni con-
tradiciunt
Lituanii.

Vilna capta in saltus et paludes, genus omne diffugerat mortalium. Igitur Moschus caede et incendiis in omnes grassatus, primo Caunam deinde Grodnam capit incenditque. Radiuilo a longe tam pulchrum videntis spectaculum. Eruisset vltius Moschus, nisi illum victicia per Poloniam Suecorum arma, vna et Radiuili stitisset deditio. Ille enim diu ante meditatum facinus, tunc coacta vniuersae Lituaniae perfecit deditio. Displeuit hostis commutatio Lithuanis proceribus, potissimum GONSERVIO, LEBOVICIO, SAPIEHAE, IVDICCIO, PACCIO. Diuersa igitur, quam RADIVILVS mandauerat, illi censuerunt:

Ne Pax fieret inscio Rege ac Republica.

Ne Commutatio hostis reciperetur, ac pro Moscho triumpharet de Lituanis Suecus.

Radiuillus
Gonsieuum
capit con-
tradiciunt
sibi,

Radiuillus contradicentem Gonsieuum, Iudiciumque, Melitensem equitem, sub specie cuiusdam arcani accersitos, custodiae tradit. Ita carceris supplicio fortissimi imperatoris Gonsieuum damnata fidelitas a Radiuilo. Sed non ideo deformatus eius honor, reuerentia constantia, imo his omnibus potentior, ipsisque hostibus, potissimum Radiuilo, admirabilior, Magno Gabrieli de la Garde amabilior. Quid enim aliud victus egit tunc GONSIEVI animus, quam triumphum de duce, et fortuna perfida. Gonsieuio ea arte capto, caueaeque incluso, liberius pro voto suo omnia faciebat Radiuillus. Neque moro, Magno Gabrieli de la Garde Liouoniae proregi, exemplo maioris Poloniae procerum vniuersam subiicit Lituaniam. Accepit ille Sueci regis nomine Magni Ducatus protectionem, quam in haec verba conceperat Radiuillus.

Postquam turbulentissima rerum moderna tempestate, non aliter, nec commodius fieri potuit, subsidio Serenissimi Regis Poloniae plane sublato et emortuo: Nos Proceres et Ordines Magni Ducatus Lituaniae, protectioni Serenissimi Regis Sueciae, necessitatis telo adacti, sese certis conditionibus dederunt.

18 Augusti
Lituanorum
puncta Sue-
cis oblata.

I. Ut arma vtrinque coniungantur, contra communem hostem, excepto Rege Regnoque Poloniae.

II. Bierze Munimentum et Castrum Sueciae Regis ex nunc restituet Vicario Radiuillus cum cautione.

III. Bonorum ecclesiasticorum, ac totius Reipublicae dispositio arbitraria penes Regem Sueciae sit, prout hactenus penes Duos Reges Poloniae fuit, saluis per omnia iuribus et praerogatiuis Religionis Catholicae.

IV. Amissas Prouincias, Vrbes, Arces, earumque Proventus recuperabit Rex Sueciae, illasque propriis restituet Dominis, ea belli occasione deiectis.

V. Libertas Religionis salua per omnia erit, similiter omnes dignitates, immunitates, priuilegia, libertates, consuetudines, cuiuscunque religionis, Episcoporum praecminentiae, Senatorum subsellia, Iurisdictiones Ordinis Equestris, tum Abbatum, Praepositorum, Canonorum, Parochorum, Monialium, Collegiorum, Monacharum, Religiosorum, Religiosarumque, auctoritas, bona, iura, Priuilegia, Foundationes, Obuentus, Personae, in integro manebunt.

VI. Magnus Ducatus Lituaniae, nullatenus Regno Sueciae incorporabitur, sed gens Suecorum genti Lituaniae, senatus senatui, equites equitibus aequiualebunt.

VII. Libertas vocis in comitiis nemini denegabitur.

VIII. Se-

VIII. Serenissimus Rex Sueciae operam dabit, ut Moschorum exercitus, ex omnibus Lituaniae finibus recedat, et ab vltiori machinatione, penitus abstineat.

IX. Tractatus si aliqui fuerint cum Regno Poloniae conclusi, ab illis Lituania ne excludatur. Quod si plura Poloni impetrauerint a Sua Maestrate Serenissimo Sueciae Rege, eadem gratia gaudeat Lituania, quae vltro et libere nunc protectionem Magni Regis ambit.

X. Ad extremum disciplina militaris seruabitur.

Haec summa aureae libertatis Lituaniae, quam breui ferrea seruitus postea subsequuta est Suecorum. Mirabitur certe posteritas, quatuor sideribus Poloniae turpissimum rebellionis scelus agitarum fuisse. Aequiori animo utique ferrem, si plebei Duces, assiduis, iniustus, seruilibusque operibus vel maxime attriti, aut si nobiles tenuioris fortunae, magnanimi spiritus, Ducatum scelere praebuissent, sed RADIVILVS, RADZIEVIVS, GRVDZINIVS, OPPALINIVS, Palatini, proceresque regni. Ita Poloniam sequuta est Lituania, nec deinde toto regno, quidquam intactum armis fuit, plane quasi annus hic feralis, ac vltimus videretur regno male sibi cohaerenti, ac in partes diuulso. Sueciae admissa protectio Caesarem Moschouiae depellere Lituaniae finibus videbatur, sed non ideo cessit ille, quamuis eius victoriarum cursum nonnihil impediuerit. Circa Bycho-Bychouiam tota eius belli moles fuit. Quippe quod vallo et propugnaculis militari arte exquisitissimum cinctum, ter mille Sapiehani defendebant fideles milites: adeo tota peruagata Lituania pudor Moschos incendebat, triumphare fidele Bychouium, magnorum Sapieharum munimentum, quod ad extremum, post productam trium annorum per Cosacos obsidionem, fames domuit, ac in deditioem redegit. Hinc de totius Lituaniae viribus, de maiori Radiuili fide, iudicent externi. Quid opus fuit alienam acceptare protectionem? qui maior ipsa numerosiorque fuit protectione? Suecorum tum tria tantum, Lituanorum triginta numerabantur millia, accessissent plura, si rusticis imperare non abhorruisset Radiuili elatus animus, assuetus alias Regi suo minari, supra quem et credidit se fore. Pessima reuera subditi cum Domino comparatio, quae ubi Principi innotescit, ferenda non est. Sane melius sibi tunc Polonus consulisset Rex, si in tempore turbulenta Radzieuui Radiuilique capita virgula decussisset iustitiae.

Lituania vti Poloniam, ita Lituaniam excepit Masouia. Masouiam deinde secuta est minor Polonia, cuius primarius Siradiensis Palatinus, Witenbergio tunc resistere non valens, aut nolens, Sueciae Regis admisit protectionem. Conscripti deinde articuli in haec genuina Verba:

Articuli Pactionum Conuentionis, inter Serenissimum Carolum Gustauum Regem Sueciae, et Palatinatum Siradiensem, per mediationem Illustrissimi et Excellentissimi Hieronimi Radzieuui, Regni Poloniae Procancellarii, Calisiae conscripti et conclusi.

Postquam Illustrissimus Dominus Wittembergius campi Generalis Marschalcus per literas suas ingressum Serenissimi et Potentissimi Sueciae Regis in Poloniam intimauerit, nobisque proposuerit, Nos exemplo maioris Poloniae Palatinatum, qui beneuolentiam Serenissimi Regis, ac contra communes Reipublicae hostes protectionem experti sunt, ductu et persuasione Illustrissimi et Excellentissimi Domini Hieronimi de Radzieuui RADZIEVSKI, Regni Poloniae Procancellarii, cum vniuersa nobilitate Palatinatus Siradiensis, seria ac matura deliberatione praemissa, taliter cum Excellentissimo Domino Generali Campi-Marschalco, sub ratificatione Sacrae Regiae Maestatis Sueciae conuenimus:

Inprimis conuentum ac conclusum est, ab hac die Palatinatum Siradiensem cum omnibus suis terris, ciuitatibus, ac bonis Regalibus, generaliter omnibus

1655 bus, sub protectione Serenissimi Regis Sueciae, Domini Nostri Clementissimi manere, cui fidem nec non obsequium tale, quale Regibus Poloniae hactenus praestabant, promittunt ac pollicentur omnes proceres cum vniuersa nobilitate dicti Palatinatus Siradiensis.

Regem Poloniae CASIMIRVM non amplius pro Rege Poloniae agnoscent, aut eius Cancellarios.

Regalia omnia bona disponenda, item ecclesiarum, prout hactenus Rex Poloniae habuit, tum thelonea, ac omnem prouentum ante hac extradi solitum, Serenissimus Rex Sueciae habebit.

Securitati huius Palatinatus Siradiensis prospiciendo, vbicunque in bonis Regalibus, locum commodum pro fortificatione et praesidio Sac. Reg. Maieft. Sueciae, seu eius Ministri iudicauerint, liberum erit munire et praesidio firmare.

Peditatum et praesidium Palatinatus Siradiae hoc instanti regimini ac imperio Sacrae Regiae Maieftatis Sueciae deferunt.

Excellentissimus vero Dominus Wittembergius campi Generalis Marschallus, Sacrae Regiae Maieftatis Sueciae nomine, fide publica Palatinatu Siradiensi cauit et asscurauit:

inprimis, vt vnusquisque, cuiuscunque status et conditionis, in sua religione tute ac secure permaneat, religionemque suam in suis ecclesiis exercent.

Item vnusquisque in sua veteri, et priuilegiis tot Regum legibusque approbata maneat libertate.

Statua nulla hyberna, tanto magis laesiones, direptiones, depredationes, iniuriaeque in bonis terrestribus nobilium fient, imo si similia per militum licentiam fient, seuere in tales animaduertent Ministri Serenissimi Regis.

Iudicia ac omnes veteres iurisdictiones, vt vnicuique ius suum reddatur, sub nomine Sacrae Regiae Maieftatis Sueciae, vti Protectoris exercent, tum etiam Dignitates Senatoriae, ac officia, a Regibus Poloniae conferri solita a Sacra Regia Maieftate Sueciae, incolis Poloniae conferentur.

Si vero aliquis ex incolis huius Palatinatus Siradiensis eidem transactioni, tanquam bono publico, publicaeque tranquillitati contradixerit, vel factioni Casimirianae adhaeserit, eius bona haereditaria, dispensationi Sacrae Regiae Maieftatis Sueciae Domini Nostri Clementissimi ac fisco illius cedent.

In cuius rei fidem ac testimonium, manu nostra subsignauimus. Actum Calissii, die 17 Augusti M. DC. LV.

His Siradienses articulis Sueciae Regis admiserunt Protectionem, etiam postquam audiuerunt violatam Poloniae a Wittembergio publicam fidem, in publico Dei ministro suffraganeo eius loci: maluerunt tamen libertatis tunc, quam sanguinis et fortunaram iacturam pati, si aduersus concines maiores Polonos pugnare coacti fuissent.

Melius agnouit Borussia fraudulenta oscula Suedica, quibus, sub titulo protectionis, Dominatum affectabat maris Balthici, vna et Prussiae. Risit ergo fallacias fucatae Religionis, quam restauraturum simulabat, et boni publici colores. Nam quid praeclarius Gedanensium responso? cum trahenti in partes Sueciae, Regio Residenti MARTINO ROCHTO, responsuros se, post sexennium demum promiserunt, vbi Suecorum induciae cum deprehenderunt. Classis enim Archithalasso WRANGELIO, viginti septem nauium, in ipso maris Vistulaeque confinio, ad portum appulerat Gedanensium, ast pauci milites. Is descensum minoribus cymbis prima quaque moliebatur die in Pucensem terram, sed fruentem ap-stra, JACOBUS siquidem VEIHERIUS, Mariburgensis Palatinus, aduersum defendebat pellit 4-Sep.

litus, vir magni animi, virtute Christiana et bellica inter paucos. Enimuero maiori terrore quam clade affligebant Veiharianos tormenta bellica, continuo et successiue dispersa, a nauibus Suedicis, donec ventorum vi, et iniusta Herois constantia, contagiosaque morbis, Balthico ad extremum, Decembri mense, pellerentur mari.

1655

Haerenti ad Pucense munimentum, quod nostrates PUCHWINCKELL nominant, Suecorum thalassarcha, Wrangelio, terrestres Suecorum copiae, a maiori venientes Polonia, Fordanum, Bydgosciam, quam Germani BRAMBERG indignant Coiniciam, Suecium, Neiburg, aliaque Regalis Borussiae occupant loca, magis procerum Polonorum in curia, quam virtute sua, doli et mille artium callidi artifices. Iamque in conspectu Thorunensium grassabatur Suecus, nullas non adhibens artes, quibus in partes suas traheret urbem semper fidelem. Regibus. Extat GUSTAVI OTTONIS STEMBOCK, Sueciae per Masouiam Generalis, exarata ad Thorunenles epistola huiusmodi tenoris:

Nobiles, Spectabiles, et Consultiissimi,

Litterae
Sremlokii
ad Thorunenles.

Non potest vos latere, quibus de causis mota sit Sacra Regia Maieftas ad capienda aduersus Regem Poloniae arma, anteuertendaque ea mala, quae Sua Maieftas a dicto Rege iam iam sibi imminere vidit. Huic armorum Suedicorum iustitiae, ita suffragata est Diuini Numinis bonitas, vt salua et incolumis, atque sine vilo impedimento, ante aliquod tempus Varsouiam peruenerit, veteremque Poloniae Regum intrauerit Regiam. Cui accessit et hoc, quod Deus Optimus Maximus ita benedixerit armis Serenissimi Regis nostri, vt factu suo, ductu meo Maturos compresserit, qui nobis sese opposuerant, totaliterque in fugam profligauerit, atque praeter centenos aliquot caesos, vexilla, tormentaue eorum, et vehicula omnia ceperit. Ita ergo constitutis Sacrae Regiae Maieftatis Domini Mei Clementissimi rebus, cum vrbs Vestra, inter primas vetustissimas Evangelicae Religionis in Borussia sit, amice Vos hisce commonendos esse duxi, vt ad Clementiam, tutelam et protectionem Sacrae Regiae Maieftatis Domini Mei Clementissimi propere confugiatis, certi, Sacram Regiam Maieftatem, et pro mutuo Religionis vinculo, et pro innata sibi benignitate saluti et incolumitati Vestrae abunde consulturam. Si vero expectationi Sacrae Regiae Maieftatis defueritis, et obstinata magis consilia, quam tuta et salutaria sequi volueritis, in culpa ipsimet eritis, si quid aduersi et infesti Vobis, Vrbique Vestrae a partibus Sacrae Regiae Maieftatis acciderit. Ego meliora de Vobis sperans, responsum Vestrum fiduciae meae congruens praestolor. Atque hisce Vos Diuinae tutelae amice commendo: Dabantur in castris ad Nouodwoi, die 21 Septembr. Anno M. DC. LV.

Vester Beneuolus

GUSTAVVS OTTO STEMBOCK.

Thorunenles nec aspernantur, nec penitus acceptam habent, oblatam gratiam Stembockii, remissoque dubio responso rem in suspensio habent, donec vltioribus successibus, quid opus facto, fortuna ostenderit.

In his tunc motibus Regalis Borussia erat, nec Ducalis otia batur, audito Suecorum Borussiae classico. Arma igitur toto Ducatu iussu Electoris Brandenburgici colligebantur. Vocati ducalis quia ad arma equites, conscripti pedites, accincti cuncti stabant milites. Ipse Elector FRIDERICVS VILHELMVS Berlino ex Pomerania Regiomontum in Borussiam venit. Merebant sensus de Suecorum progressibus? illi viginti millia conscripti, ex subditis in Borussia, exercitus. Bis quater secum adduxerat, machinas praeterea murales, puluerem tormentarium, pilas, et si quid armorum est, Electoris Brandenburgici in Prussia Intrantem ex Pomerania in Borussiam, primo VEIHERIVS in bonis suis, mox Oliuae Abbas eius loci ALEXANDER KESSOWSKI, tandem Gedanenses solenniter excipiunt. Ab eunti nentus.

Zz 2

1655
Eiusdem
militares
apparatus.
Gedan fo-
lenniter ex-
cipatur.

Abeunti noua munimenta, noua THAVMATYRGI ostendunt miracula, attonito Principe, et eius vrbis patrociniū vltro suscipiente. Egere gratias oblati patrocini Gedanenses, seque lecti exercitus ad manum habere duodecim millia responderunt, habituros et plura, vbi opus fuerit; neque diffidere iustae Polonorum causae, quae procul dubio ad extremum triumphatura esset.

Abeuntem deinde Electorem eo honore, quo susceperunt, ad duas circiter ab vrbe deduxerunt leucas. Ibat tunc Elector albo sublimis equo, rubra illi exterior vestis, auro decorata, quae hospitem decebat. Antecedebant duodecim phalerati generosissimi equi sequebantur quingenti corporis milites. Adequitabat Principis lateri IACOBVS VITHEZ Marieburgensis Palatinus, eoque modo susceptus et dimissus est Marchio Brandenburgicus Sacri Romani imperii Archi-Camerarius, et Elector, in Prussia Dux.

~~~~~

LIBRI VI. CAPVT II

SYNOPSIS

Comitia Borussiae Marieburgi. Comitiorum articuli. Prussiae descriptio, nomen, foecunditas, vrbes, portus, militia. Auxelii Oxenstiernii consilium regi suggestum Sueciae. Refelluntur aduersariorum sophismata et argumenta contra Austriacos. Polonorum circa Posnaniam tumultus. Comes Nassau trahitur. Literae Sueciae regis ad maiores Polonos. Edictum vniuersale Sueciae regis.

Comitia
Borussiae
Marieburgi.

Regis lega-
tus vice in-
figitor
regni
Ianski.

Vix discesserat Elector, cum Palatinus Culmenensis, cuius (absentibus Varmiensis aut Culmensis episcopis) summa in Prussia auctoritas, statibus ordinibusque Borussiae, Mariaeburgi, conuentum indicit. Aderant Electoris legati, protectionem vniuersae offerentes Borussiae nomine Principis. Caeterum ob absentiam Thorunensium legatorum conuentus limitatus ad 15 Octobr. Maiori ergo numero quam ante confluerebat ad dictum diem Nobilitas. Comparuit ipse status tunc, Ordinumque Borussiae Praefes, VENCESLAVS COMES DE LESZNO, Varmiensis et Sambienensis Episcopus; tres Palatini, quinque Castellani, praeter legatos externorum, Brandenburgici et Masouiae nobilitatis. Aderat et Poloniae Regis Orator. Omnes diuersa proponebant, diuersa disputabant, diuersa sentiebant. Poloniae Regis legatus animabat Ordines ne deficerent a legitimo Rege suo, breui adfutura auxilia, si tantillam habuerint patientiam. Brandenburgicus vltro suam regali ac episcopali Borussiae offerebat protectionem, armorum praeterea mutuam proponebat coniunctionem. Mazouiae quoque proceres, per KRASINIVM NARZEMIVMque: hunc Wylogrodensem castellanum, illum palatinum et generalem Masouiae, socia contra Suecos poscebant arma.

Diu procerum Borussiae responsa pendebant in ambiguo, donec capta Cracouia vicini admonerentur periculi. Finit igitur congressus, ad mentem et vota Electoris, coniunctioque a proceribus acceptata, exceptis vrbiū legatis, qui suspectum habebant Electoris pro Prussia nimium zelum. Coniunctio deinde ista animorum, armorum, et consiliorum in haec genuina concepta est verba:

Comitio-
rum Arti-
culi.

Notum sit omnibus ac singulis quorum interest. Inter Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandenburgicum S. R. Imperii Archicamerarium, et Electorem etc. etc. tanquam Ducem Borussiae ab vna, tum Reuerendissimos, Illustrissimos, Illustres, Magnificos et Generosos Dominos Dominos status, senatorii et equestris Ordinis, terrarum regalis Borussiae in conuentu Marieburgensi congregatos, ab

ab altera parte, mutuam animorum et consiliorum coniunctionem, pro defendenda contra quoscumque impetus, et hostiles inuasiones in vtraque Borussia initam et prout sequitur conclusam esse.

I. Sit haec coniunctio absque Regiae Maiestatis Poloniae praeiudicio.
II. Maneant omnibus ac singulis, tam publica quam priuata, tam ecclesiastica quam politica, tam generalia quam specialia iura salua et integra.
III. Nullum praeiudicium fiat religioni Romano-Catholicae, vel bonis ecclesiasticis, secundum leges Regni Poloniae.
IV. Ad nullius offensionem, sed solum ad vtriusque partis defensionem tendat, et ad promouendam tranquillitatem harum Prouinciarum directa sit.
V. Sancte et inuiolabiliter feruetur, ac custodiatur, et neutra pars absque alterius consensu ab ea decedat.

VI. Neutra pars, absque communi voluntate et consensu, pacem, inducias, neutralitatem, vel quodcunque aliud pactum inear.

VII. Liceat Serenissimo Electori in Regia Borussia, vel huius castris suos habere consiliarios, et idem licitum quoque sit coniunctis reliquis in Serenissimi Electoris castris.

VIII. Habeat Serenissimus Elector militiae coniunctionis huius, et omnium, quae ad eam spectant, vel spectare possunt, supremum directorium.

IX. Sistent Status et Ordines regalis Borussiae ad hanc coniunctionem quatuor millia militum stipendiariorum, et conscriptorum, et praeterea Serenissimi Electoris milites praefidiarios, in singulis Borussiae ciuitatibus arcibus et fortalitiis, in sequentibus articulis comprehensis, degentes, alent et sustentabunt; ita tamen, vt inter quatuor millia regalis Borussiae militum ii connumerentur, quos regalis Borussiae Status in praefidiis collocarunt.

X. Simul ac coniunctio haec conclusa, et capita superius posita, et infra ponenda, ab vtraque parte probata fuerint; mittatur ad Regiam Maiestatem Poloniae, vt Regia eius Maiestas de hac conuentione et coniunctione certior reddatur, et consilium eius Maiestatis petatur et consensus.

XI. Eodem modo mittatur ad Regiam Maiestatem Suecicam, et eidem Regiae Maiestati exponatur, quod conuentio et coniunctio haec conclusa sit, et a Regia eius Maiestate decenti modo contendatur, vt copias suas a finibus harum terrarum abducere, loca occupata reddere, et pacem sincere colere velit. Coniunctos paratos esse omnia conferre, quae modo vnquam ad stabiliendam et reducendam pacem generalem, et fidem facere possint, absque tamen Regiae Maiestatis et Coronae Poloniae praeiudicio.

XII. Quodsi vero Regia eius Maiestas hisce postulatis et petitis locum dare, et sinceram pacem cum hisce terris colere recuset, vtraque pars omni fide, ope, auxilio, et viribus, prout conuentum, sibi inuicem adfistat.

XIII. Interim, vsque dum, quid Regia Maiestas Suecica hac in parte decreuerit facere, constet, ad Generales Suecicos communi nomine scribi et illi moneri debent, vt ab omnibus inuasionibus, direptionibus, locorum occupationibus desistant. Sin autem nolint, et non expectata Regia resolutione, conatibus suis inhaerere, et vltius progredi tentent, vi vltius progredi prohibeantur, et quouis modo progressus eorum sistantur, quocumque tandem locorum, siue in Ducali, siue in Regia Borussia, irruptio facta fuerit, idque coniunctis fiat viribus, vt tamen coniuncta vis ei hostili expeditioni opponatur, quae magis nociua et cum periculo coniuncta deprehendatur.

1655

XIV. Si exorto bello, et durante eo, loca quaedam a Serenissimo Electore et eius exercitu in Regia Borussia occupata fuerint, ea, postquam bellum, vel pace, vel transactione, vel alio quocunque modo sopitum fuerit, coniunctis tanquam veris Dominis restituantur.

XV. Neutrius partis exercitus coniunctis damna inferat, vel rapinas, latrocinia, aut furta exerceat, et si tale quid factum fuerit, in auctores seuerè animaduertatur.

XVI. Quoties visum fuerit, coniunctio exercituum fiat, ita tamen, ut hoc et omni alio casu Serenissimo Electori supremum maneat directorium. Super Pospolite Ruszenie ⁶⁸⁾ vero is iurisdictionem habeat, cui ea ex conventione, inter Illustrissimos Dominos Palatinos desuper habita, obueniet.

XVII. In utroque exercitu omnia ordine gerantur, et id serio operam dare debent Generales et Officiales, ut et exercitus et subditi simul conseruentur, siue intra siue extra bellum geratur.

XVIII. Bellum quantum fieri potest, ut et Statua et Quartiria extra fines coniunctorum et geratur et habeantur. Quodsi tamen necessitas aliquando requirat, ut vel propter nimium frigus, vel aliam aeris iniuriam, exercitus in campis stare nequeat, et ita intra fines Borussiae regalis quartiria ordinanda sint, fiat id a Serenissimo Electore, communicato, cum Illustrissimo Domino Generali regalis Borussiae, ut et Commissariis eiusdem regalis Borussiae, consilio, et postea ad requisitionem Serenissimi, Illustrissimus Dominus Generalis assignabit ea, prout ratio et status belli desiderauit.

XIX. Mariaeburgensi tam in ciuitate, quam in arce iam commoranti, et quingentis militibus constanti Regio Polonico praesidio, suum Serenissimus Elector totidem capitibus constans iunget. Quodsi tamen vrgens ratio, vel necessitas belli desiderauerit, liberum erit Serenissimo Electori praesidium hoc pro libitu augere, collato tamen prius cum iis consilio, quibus a Regia Maestate commissa et vrbs et arx est; nimirum cum Illustrissimo Domino Palatino Mariaeburgensi, et Illustrissimo Domino SIGISMUNDO libero Barone de GULDENSTERN, cui vti hactenus, ita et in posterum, salua et integra maneat oeconomia, cum iurisdictione ad eam spectante. Idem quoque sit supremus praefectus ciuitatis et arcis, afferuetque secum portatum clauem, et tesseram militarem praefecto electorali, caeteris inferioribus Officialibus; ab ipso distribuendam dicitur. Quod si vero Dominus Guldensternius peregre abeat, clauem Serenissimi Electoris praefecto interim tradet.

XX. Im-

⁶⁸⁾ *Pospolite Ruszenie* significat in Polonorum lingua *generalem motum*, seu expeditionem militarem totius nobilitatis, quae propriis sumptibus vi constitutionum regni militare tenetur. Haec autem nobilitas ad defendendam patriam expeditio generalis sine consensu eorum in comitiis provincialibus a Rege institui non potest, nisi in summo reipublicae periculo, vi constituitur. a 1517, neque haec expeditio generalis nobilitas prius, quam ipse hostis foedus violauerit, decernitur, per legem constit. a. 1515. Cautum etiam lege a. 1573, ne exercitus huius expeditionis generalis ultra regni fines educi a rege, vel precibus vel solutione, possit. Euocantur autem ad hanc bellicam expeditionem generalem omnes nobiles pbsessione gaudentes, tam priuati quam in dignitatibus constituti. Excipiuntur cancellarii, ministri aulae reginae, mi-

nistri aulae archiepiscopalis, legati ad externas gentes missi, capitanei sic dicti limitanei, vel eorum vices gerentes, tribuni arcium et burgrauii Cracouienses etc. viduae vero, orphani, minores, senes, aegroti per necessarios vel alios nobiles militantes. Tam magnus constari potest ex nobilibus in Polonia exercitus, ut ducentum millia saperet, qui etiam esset formidabilis, si ordo accederet. Cum autem maxima nobilitas pars armis non sit assueta, bellicae incommoda diu ferre haud possit, neque disciplinae locas sit militari seuerae, eiusmodi exercitum, licet copiosissimum, Poloniae hostes minime omnium reformidant. Polonos caeterum honos esse milites, si disciplina militari extranea fuerint instituti, numerus eorum, qui sub Borussiae Regis signis militantes, satis magnus, abunde testatur.

1655

XX. Imponit quoque Serenissimus Elector praesidium suum sequentibus locis, ut quadringentos peditum et centum equitum Dirschouiae, vnam compagiam Tragunerorum ⁶⁹⁾, et vnam compagiam equitum Leoburgo: Trecentos Strasburgo: Centum equites et centum pedites Graudentio. Quae tamen praesidia, si necesse fuerit, Serenissimus augere poterit, ut tamen cessante periculo praesidium ad pristinum numerum reducat.

XXI. Mariaeburgo, eius arci, et omnibus modo enumeratis et nominatis locis et ciuitatibus, Status regalis Borussiae, de necessariis, annona, et rebus, tam ad maiora, quam ad minora pertinentibus, quantocius prospiciant.

XXII. Praesidia haec alent et sustentabunt, Status et Ordines regalis Borussiae, atque ita Serenissimo Electori, singulis mensibus, pro vnoquoque praesidiario milite, connumeratis etiam officialibus, a Statibus regalis Borussiae soluantur duodecim floreni Polonici vel quatuor imperiales, vna cum Salgamo vulgo *Seruis*, pro more apud militem Polonicum recepto. Quodsi etiam Status non possint integram summam numerata pecunia soluere, licitum eis sit partem commeatus suppeditare, quae pro rata detrahatur a pecunia numeranda, ita tamen, ut aequo et currente pretio militibus addicatur. Supradictus commeatus, et prout in foro eius ciuitatis, in qua praesidium collocatum est, venditur.

XXIII. Dragani aequale cum Muskietiriis accipiant stipendium, et praeterea equis eorum consuetum et necessarium detur pabulum.

XXIV. Equiti singulis mensibus soluantur viginti duo floreni Borussiae, vel septem imperiales, et octo grossi boni, ita tamen, ut et hi, si parata semper non adsit pecunia, partem commeatus loco pecuniae, secundum articulum XXII accipere obstricti sint.

XXV. Quodsi etiam loca in articulis XIX et XX enumerata, magis et melius adhuc munienda Serenissimo Electori visum fuerit, Status regiae Borussiae vi huius coniunctionis obstricti sint, tot subministrare subditos, quot ad opus perficiendum sufficiant. Ad idem teneantur, si Serenissimus e re communis existimauerit ad Vistulam, vel alibi locorum extrui fortalitia. Liberum tamen erit ad requisitionem Serenissimi Illustrissimo Domino Generali regalis Borussiae ex quibuscunque regalis Borussiae locis voluerit, mittere, qui operi manum admoveant, et ad finem et perfectionem suam perducant.

XXVI. Omnes superius specificatae ciuitates, arces et fortalitia a Serenissimo Electore, contra hostes vtriusque Borussiae conseruentur et defendantur. Transacto vero bello reddantur, et absque vlla praetensione restituantur, ut et nouiter extructa fortalitia, vel destruantur, vel Dominis restituantur.

XXVII. Miles ex stipendio vbique viuat.

XXVIII. Si ad hanc coniunctionem accedere plures velint, tam ex regionibus regni Poloniae, quam aliis, accedant et recipiantur, imo et inuitentur.

XXIX. Contributiones nullae nouae, irrequisita Nobilitate, instituantur, vel requirantur.

Aaa 2

XXX. Ci-

⁶⁹⁾ *Compagnia Tragunerorum*, ut et Dragani cum Muskietiriis n. XXIII, sunt flosculi Latinitatis vulgariae Polonae, quos in tabulis publicis obelo notare, vel corrigere, nefas esse duxi, alioquin dixissem Latine: *centuria equitum defuletorum*, et equites leuiter armaturae cum peditibus, vel peditibus. Haec tamen intelligi possunt. Quid autem sit: *vicinus nobilis in sipatione Kapcorum ad defendendam parietatem citari debet*, nemo Latinorum capiet, Polonae linguae ex-

pers. Significat autem: *vicinus nobilis in congectione acerui ad determinandos limites praefens sit ad euendos suos fines*. Sed in distribuenda iustitia Latinitatem non curamus. Caeterum florentibus magis magisque sub felicissimo indulgentissimi patriae patris AVOSTRI imperio, in Polonia scientiis, indigenae etiam nationum illius sermonis Latini leporem assequuntur.

1655

XXX. Ciuitates maiores, an accedere huic coniunctioni velint, intra 20 dierum spatium se declarent.

XXXI. Omnes legationes et missiones, communi vtriusque partis sumtu expellantur, ita tamen, vt Status regalis Borussiae, qui nunc contraxerunt, pro tertia sui parte teneantur.

XXXII. Praefectus praesidii, iudicium militare, ex vtriusque partis praesidii officialibus constituat, et eius erit director. Quodsi delictum capitale fuerit, executio per illum instituat, sub cuius praefectura delinquens stat, eamque a praefecto iussu nequiquam differre debet. Leuiores vero suorum commissae vel delicta quilibet praefectus coerceat.

XXXIII. Nemo intra ciuitates, vel arces recipiatur vel intromittatur, cuius nomen prius ad praefectum praesidii non fuerit delatum.

XXXIV. Damna seu depraedationes, per Serenissimi Electoris militem antehac factas, si a commissariis vtrique constitutis, pro liquidis et veris agnitae fuerint, depraedator restituat, et si in aere non habet, aliter luat.

XXXV. Statim a die conclusae huius coniunctionis Status regiae Borussiae copias suas, exceptis iis, quae in praesidiis sunt, in vnum contrahant; et Illustrissimi Domini Palatini vniuersalia edant, et vt vocatur Pospolite Ruszenie conuocent.

XXXVI. Vterque clerus tam Braunsbergensis, quam Culmensis, Monasteria, collegia patrum Societatis Iesu, scholae seu Gymnasia, facta testaque sint religionis Romano-catholicae liberum exercitium, et nullum publicum alterius a Romano-catholica dissidentis.

XXXVII. Illustrissimi et Reuerentissimi Episcopi Varmiensis et Culmensis, vna cum Venerabilibus Capitulis, totisque episcopatibus pactis hisce et coniunctioni includantur, saluis iuribus et privilegiis, et immunitatibus episcopatuum.

XXXVIII. Praesidium Braunsbergae Serenissimi habeat praefectum Romano-catholicae religionis, si in exercitu Serenissimi aliquis inueniatur, cui concedi locus possit.

XXXIX. Domus episcopalis Braunsbergae sita, ab omni militis praesidiarii, officialium et praefecti praesidii hospitacione et habitatione immunis sit, in cuius usu et possessione pacifica, Illustrissimus et Reuerentissimus episcopus, siue eius officiales, absque vilo praepudio et impedimento quouis maneant.

XL. Ratione augmenti in praesidiis faciendi, promiserunt Status et Ordines regalis Borussiae, praeter duo millia conuenta, adhuc alere, et sustentare trecentos, si necesse fuerit.

XLI. Quodsi Serenissimus Elector in castris praesens non sit, Serenitatis eius Generalis, habeat potestatem et facultatem electorali exercitui imperandi, et omnia ordinandi, quae ad militiam hanc pertinent. Polonicae vero copiae maneant gubernandae Illustrissimo Domino palatino Mariaeburgensi. Tessera militarem quod spectat, inter Illustrissimum Dominum palatinum, et Dominum Generalem, modo nominatos, ex aequo et amice conueniat.

XLII. Promiserunt praeterea Status et Ordines regalis Borussiae, se statim et actutum facturos, vt pons super Vistulam sternatur, atque ita transitus et reditus, vtrique parti liber et facilis sit et maneant. Locus, vbi poni pons debeat, habito desuper inter vtramque partem consilio, assignabitur. In maiorem, rei sic et non aliter gestae, fidem, duo exemplaria eiusdem tenoris confecta, et inuicem extradita sunt. Actum est Rinskii die 12 Nouemb. M DC LV.

Nos Senatorii et equestris ordinis regalis Borussiae Status, vnanimi consensu praesentibus promittimus: Nos operam sedulo daturus, et pro posse Nostro promo-

111051

1655

turos, vt Serenitati Electorali pro meritis in prouinciam hanc et rempublicam collatis, condignum redbostimentum a Sacra Regia Maestlate et Republica Polona concedatur. Actum vt supra.

Serenissimus Elector praesentibus cauet; quod Sua Serenitas erga regalem Prusiam ratione huius suprapositi promissi, nihil velit praetendere; sed quod tantum Illustrissimi status, ad sedulam operam et promotionem, quantum possunt, sine obstricti. Actum vt supra.

Interim dum Marieburgi consultitur, Suecorum exercitus Prusiam ingressus, eandem occupat, Electore haud prohibente, imo Thorunensibus, ob non acceptam armorum societatem, infensissimo, ac palam hoste. Ita dum Romani deliberant de suppetiis Sagunto ferendis, vrbs capitur: dum Prussia alienacircumspicit praesidia, amittitur,

Sed mihi de Prussia toties mentionem facienti, operae pretium videtur, aliquid Prussiae de eiusdem origine, opulentia, viribus, militia, et populorum genio dicere; rem haud scripto Germaniae inutilem, quae illi cedat, in augmentum gloriae et potentiae.

Prussia, olim Vlmigauia; hodie apud externos Borussia appellata, portio Europae Nomen. perexigua, caeterum toto Septentrione pulcherrima plaga est. Nihil vberius foecundiusque solo, quod bis floribus vernat, praesertim in depressiori situ, quem maiores WERDER, Foecundia, dixerunt. Nihil commodius mari. Hinc illi nobiles portus vrbesque ad mare Balthicum siue Germanicum potentissimae. Puckum, Brunsberga, Pillauia, Memelium, Regio. Vrbes et montum, Elbinga, et ipsum caput vrbiū GEDANVM siue Dantiscum, hodie inter tres maximas, Amsterdamum, Venetias, et Vlysioponam numerata. Porro omnis Prussiae regio in ducatus duodecim diuisa est, scilicet, Sudauensem, Sambiensem, Natangiensem, Nadrouiensem, Slauoniensem, Bartoniensem, regionem Galindiae, Varmiensem, Hogkerlandiam, Culmensem, Pomesaniensem et Michalouiensem. Vrbes in ea, siue moenibus clausae, siue clausis magnitudine pares, nonaginta duae, arces septuaginta septem, pagi maiores vltra, quinque millia numerantur. Militum quoque numerum cuius regno parem, aut su- perio- rem, tempore belli educere, peditum triginta, equitum viginti millia, in plano est.

Vidimus per aetatem nostram, ipso hoc tempore, quo scribimus, conscripta in ducali Prussia, ab Electore viginti millia hominum, illorum tantum, qui gleba terrae ante a dominis donati, militari seruitio sese obstrinxerant, sine conducto milite, sine nobilitatis moru. In regali vix sex comparuisse millia, sub diuersis signis, non inficior, sed hoc Polonorum stetit negligentia, qui pulsus aut emunctis colonis, praedia mallebant et pecora, quam milites militantes. Tres iunctae in vnum ciuitates, Thorunium, Elbinga et Gedani, octo conduxerant millia. His accessit Varmiensis episcopatus, in quo tria militum numerabantur millia, vna cum nobilitate eius prouinciae. Ita non facile quis contemnat Prussiae populos, eorumque vires.

Miror certe ego augustissimae domus Austriae ministros, parum hucusque curasse Prusiam, Germaniae certe portionem nobilissimam, ac Germano imperio debitam semper 70). Mens Suecis fuit, cancellariique consilium, quod moriens inter arcana imperii referre volebat et retulit, Prusiam occupandi. Hinc Europae dominationem, Romanumque imperium transmarino promittebat imperatori, si Prussia potiretur. Nec vana promissio, consilium Aduertit quippe ille callidus Balthici maris speculator, e nemore Borussiae nauigare in In- dias. Vidit in vna depressioris terrae glebula, plus praegnantium aristarum, spicarum, que producere terram, quam in tota montosa, sterili et effoera Suecia. Plures generosos equos, alere Borussiae rusticum, quam magnatē Suecum. Res namque in confesso est, vnum

70) Quandoque bonus dormitat Homerus. Prussia nunquam fuit Germaniae portio, neque Germano imperio debita. Abrogato enim crucigeris iusta ex causa imperio Pruthensis libertas restituta est, qui deinde vi pacti deditonis Poloniae regibus se submiserunt. Recte ergo dicit cele-

berimus GONOF. LENENICH in nonna regiminis, quae Prussiae ex praescripto iurium competit p. 4. Nec Germanorum caesari ius aliquod comperebat, cuius nullum ante secessionem extiterat vestigium, quod alio tempore et loco monui. Bbb

1655 vnum rusticum Borussum quinquaginta quandoque centenos numerare equos 71). Nec pecunia deest Prussiae, quam Indorum Ganges Hollandico Oceano, et hic Balthico seu Borussico transmittit freto. Hinc Auxilius inter alia dominationis arcana seposuerat Borussiam, ut fame vrgeret Europam, quisquis Suecorum Regum eam prouinciam, claustraque terrae ac maris, quamuis leui praesidio, aduersum ingentes exercitus infedisset. Hinc victoria per Balthicum, inde per Oceanum circumferre posse GYSTAVVM docuit arma. Nec nauticae artis experti sunt populi, consentitque illorum ingenium cum aquis quibus innatant. Terra vbique frugum ferax, Campaniaeque aemula, nisi quod asperius coelum, vites denegat incolis, qui Germani sunt, nec Germanum aspernantur imperium, Germanice loquentes. Quamquam quod Polono hucusque subsit imperio Prussia, pietas potius Austriacorum sanguinisque nexus cum Regibus Poloniae, quam iustitia fuit 72). Hinc exteri discant, Austriacis infensi, et hostes, quid potuerit Germanus in hanc diem caesar? et facere noluerit? quae eius cum vicinis principibus amicitia? quam sacrosancta foedera?

Refelluntur
aduersario-
rum sophis-
mata et ar-
gumenta
contra Au-
striacos.

Rideo ego GRAMONDI Galli, KOBIERZICII, PIASECII aliorumque Polono-
rum, magnique illius IOANNIS ZAMOISCHII, nescio quae de Austriacis somnia, ac te-
merata iudicia, quasi mens illis non alia esset, praeter Europae dominationi, totique ve-
teri et nouo inihiare mundo. Hinc illae de Austriacis apud GRAMONDVM vanae quae-
relae, quod Cardinalem CLESSELIVM vincula, quae meruerat, subire coegerint, quod re-
bellem FRIDERICVM Electorem, primo Bohemiae regno, mox palatinatu Rheni proferri-
perint: Quod archiepiscopum Treuirensis, sub protectione Regis christianissimi manen-
tem, nouorum amantem, captiuauerint: quod Treuiros interceperint, aut potius propria
recuperauerint, caeso ad internecionem milite Gallo. Quod Rupellae Hispanus Rex subue-
nire voluerit per Fridericum Toletanum. Quasi vero longe maiora non fecerit Galliae Rex,
vnde iram mereretur Austriacorum, et aeternum totius Germaniae odium. Bellum Bo-
hemicum, Austriacum, Lusatium, Morauicum, Silesiacum, palatinatus Transyluanicum,
Mansfeldicum, Danicum, Brunsvicense, iterumque Transyluanicum, Mansfeldi-
cum, secundum Austriacum, tertium Transyluanicum, Magdeburgense, Hollandicum,
Italicum, iterumque Magdeburgicum, cum quarto Transyluanico, confederatio Lipsien-
sis, Gustauique molimina, fulmina, tonitrua, grandines, et omne mauortis tempestatis
genus, Galli Regis fuerunt instinctu, stipendiis, opera. Clausit ipse scenam vltimo Gal-
lico, et haeretico bello. Nec hic finis malorum. Initum saepius Turcas inter et Regem
christianissimum foedus, continuata eum haereticis in hanc diem amicitiae vincula, odio in
Augustam domum Austriacorum, adeo centum et amplius annis, toto coniurato orbe pe-
titur haec coeli domus, nec expugnatur, quia aeterna est. Caeterorum odia, calamique
licentiam, ut minorum voluerum, iouis minister contemnit volatus, quamquam hostes Au-
striacis non sunt, nisi haeretici eorumque fautores.

Redeo in Prussiam, vnde parum deflexeram in Austriam. Rebus in hunc modum,
ut superius innui, Mariaeburgi cum Electore compositis, felicior caeteris regni Poloniae
prouinciis videbatur Borussia, si tam fidelem inuenisset socium, quam vasrum inuenerat
patronum, ut infra memorabimus.

Polonorum
circa Posna-
niam tumultu-
sus.

Haerenti ad Craeouiam Sueciae Regi, maiorem Poloniam seditio incessit. Noua
quippe pax displicuit Polonis, genti haud assuetae freno seruitutis. Hinc generosae illo-
rum ceruices, ab imposito nuper passim resiliabant iugo. Caesa ad internecionem Koscia-
nensi in arce Suecorum praesidia, quasi de industria prospera aduersis radiarentur, sed omnium
luctuosius tunc accidit fatum FRIDERICI comitis NASSOVII, qui, dum hospes Koscianen-
sem

71) Sed non omnis rusticus Borussus tam grandem
facit pecuniam; siue tantum, qui loca depref-
siora maxime fertilia (die Werder) incolunt,
Thorunio Gedanum versus. Nostis temporibus
forte nullus inuenitur rusticus, qui centum
aleret equos, non pauci autem quinquaginta et
plures possident, si nempe, qui equarias res
(Stutereyen) habent.

72) Aperte haec verba Augustissimae Austriacae

domui, sub cuius inuictissimo scuto, non Ger-
mani solum, sed omnes Christiani protecti vi-
uunt, adulantur, quae autem huiusmodi homi-
num umbraticorum assentationes generose huc-
usque contemnit. Prima veri historiarum scri-
ptoris virtus est, neque amicis neque inimicis
adulari, vel maledicere, et ubi nullo modo
veritatem scribere licet, melius certe est tacere,
quam assentari.

sem amicam arcem securus ingredi tentat, quo per Posnanienfis aeris intemperiem seces-
serat, forte fortuna a Babimossensi gubernatore agnitus, iussusque ponere arma, et se vin-
dum tradere, dum inscius instructae tragoediae comes vicisci iniuriam cogitat, bina lethali
traiectus glade in ipso arcis aditu occumbit. Audito Suecus maioris Poloniae tumultu,
cognatique morte, illico quatuor legiones eo ire imperat, addito militi seueriori mandato,
ut iam non amplius quasi alienam, sed quia amiserat, quasi raptam, iure belli repeterent,
nec parcerent ferro in rebelles et contumaces, diruerent moenia, excitarent noua muni-
menta, diuiderent agros, pueros iuxta ac senes, infantes ac mulieres, trucidarent, abige-
rent latrocinia, compescerent furentes sacrificulos, excuterent infestos turbantium cucul-
los, efferrumque genus Polonorum fodere terram cogerent. Haec dicta ad terrorem
quis ignorat, ut, qui resistebant, talia nuntiarent caeteris. Addidit ad palatinatum pro-
terea literas mitiores, huiusmodi tenoris:

1655
Comes Nas-
sau traici-
tur.

Nos Carolus Gustauus, Dei Gratia, Suecorum, Gothorum, Vandalorum, Literae Sue-
que Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Careliae, Bremae, ciae Regis ad
Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Princeps Ruggiae, Do-
minus Ingriae et Wismariae: nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iu-
liaci, Cluiiae et Montium Dux etc.

*Illustrissimis, Reuerendis, Magnificis et Generosis Senatoribus, Dignitariis,
officialibus, totique equestri ordini, Posnanienfis et Calissiensis Palatinatum sin-
cere et fideliter Nobis dilectis, Gratiam Nostram Regiam.*

Non dubito in viridi memoria et obseruantia Clementiam Nostram Vobis
haerere, quam circa primum in Poloniam exercitus nostri ingressum per illustris-
simum comitem a Wittemberg Campi Marefchalcum, et Ducem exercitus No-
stri declarauimus, dum Vos bonaque Vestra sub patrociniū Regium, regi-
men, tutelamque Nostram susceperimus, conditionesque initas ad instantiam
primariorum Senatorum eorundem Palatinatum benigne confirmauerimus. Spe-
rabamus itaque neminem reperturum in iis Palatinatibus, qui clementiam No-
stram, qua ab extrema Vos vindicauimus ruina, debitā gratitudine et subiectio-
ne non agnosceret et reciperet. Verum cum intellexissemus multos, ex equestri
imo et senatorio ordine reperiri in palatinatibus Vestris, qui sprete et contem-
ta gratia Nostra, pactis sese opponunt, nec iisdem submittere se volunt, vnde
etiam poenarum in eisdem pactis contentarum sese reos demonstrant. Ne ita-
que innocens cum nocente puniatur, et notitiam fidelium et refragorum habere
possimus, Vobis omnibus praenominatis, Senatoribus, dignitariis, officialibus,
et equestris ordinis hominibus innotescimus, idque a Vobis clementer postula-
mus, ut omnibus quibuscunque placebit, sub patrociniū Nostro manere, pa-
ctaque Vicensia firmiter obseruare, nomina sua ad acta Castrensis Posnanien-
sis, Calissiensis et Wiscouiensis, ac declarationes fidelitatis suae erga Nos inscribi et
inseri, intra decursum trium septimanarum faciant, recognitionesque eo nomine
ab officio Castrensis vel commissario Nostro recipiant, qui, quod praestabunt
fideliter et sincere, a Nobis omnem gratiam, clementiam, protectionem et de-
fensionem, iuxta praedicta pacta Vicensia expectabunt, et ne illa a militibus
Nostris iniuria afficiantur, procurabimus. Qui vero secus fecerint, gratiam
nostram contemserint, et articulis Vicensibus se opposuerint, pro hostibus no-
stris eos declaramus, iuxtaque articulos praedictos bona illorum fisco nostro ap-
plicabimus. Quod ut vnicuique innotescat, per ministerialem regni id ciuita-
tibus maioribus publicari, actisque siue castrensis, siue ciuilibus, literas hasce

Bbb 2

Nostras

1655 Nostras inferi mandauimus. Datum in ciuitate Casimiriensi penes Cracouiam, Die 28 Septembr. M. DC. LV.

CAROLVS GVSTAVVS.

Quod haecce cum ipso originali regio verbotenus concordent Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae: Ego per maiorem Poloniam, constitutus militiae commissarius, et inspector primarius, vigore subscriptionis propriae, et sigilli appositionis confiteor ac confirmo. Datum Posnaniae, Die 13 Octobr. M. DC. LV.

A. Weesemü m.p.

Eodem quoque tempore Masouitae inermes, armatos validosque Suecos per Masouiam territabant, quasi aliquis fuisset, qui Masouia Suecos tunc pellere potuisset, vna et Radzieieuium. Sed vanae sine viribus et potentia minae. Callidam gentem, viribusque promptissimam, potissimum Ciechanouiensem, vnicum huiusmodi Sueciae Regis editum sedauit et compescuit.

Vniuersale Edictum.

Edictum
vniuersale
Sueciae Re-
gis.

Nos Carolus Gustauus, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Carnielae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae, et Vandaliae, Princeps Rugiae, et Vismariae: nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iulii, Cliuia et Montium Dux etc. etc. Senatoribus, Dignitariis, et vniuersae Nobilitati Terrae Ciechanouiensis, in Palatinatu Masouiensi, Gratiam et Fauorem nostrum singulare.

Non potest Vos latere, quam grauibz causis moti sumus, ad capiendam aduersus Regem Poloniae arma, praeuertendaque ea mala, quae Nobis regnoque Nostro, a dicto Rege iam iam imminere videbamus. Huic armorum nostrorum iustitiae, ita suffragata est Diuini Numinis bonitas, vt sine impedimento non modo nostrae potestatis, coeperimus urbem sedemque Regiam, Varsouiam, sed etiam felici progressu magnam partem Poloniae victrici nostra manu peruagari sumus. Spe certa freti, Deum Optimum Maximum consilia actionesque Nostras fore prospero euentu beaturum. Quamuis vero arma nostra vltius proferre possemus, atque eo, quo datum est, modo, victoria uti, aduersus eos, qui partibus nostris sese non adiunxerunt, tamen cum ea sit indoles nostra, vt clementiam et benignitatem Nostram potius, quam iram et indignationem testatam facere velimus. Proinde Vos hisce clementer, serioque inuitamus, vt viso lectoque hoc diplomate, propere ad protectionem, tutelam, et patrocinium Nostrum confugiatis; et omni cum Rege Poloniae commercio renuncietis, intraque diem vigesimam veteri stylo (proxime instantis mensis Octobris) Varsouiam, vel ipsi veniatis, vel deputatos Vestros sufficientibus mandatis instructos, mittatis. Quod si feceritis, promittimus libertatem religionis conseruatam iri immutabiliter. Deinde milites nostros, ab omni procerum et nobilium, ciuitatum et subditorum, violenta inuasionem, depredationem, ac direptionem inhihibemus, atque commercia cum finitimis, quantum ob iniurias temporum fieri

1655 fieri poterit, tuto et secure praestabimus: ac postremo eorum desideriorum, quae statum, dignitatem, et iura Vestra concernunt, dignam rationem habebimus. Si vero hanc gratiam, et benignitatem Nostram aspernati fueritis, nec Vos a Rege Poloniae separaueritis, neque quiete vixeritis, Vos pro hostibus habituri, et possessiones, bonaque Vestra, fisco Nostro subiecturi sumus. Quibus Vos Deo clementer commendamus. Dabantur Casimiriæ ad Cracouiam die 30 Septembris M. DC. LV.

CAROLVS GVSTAVVS

Sueciae Rex.

LIBRI VI CAPVT III

SYNOPSIS

Cracouiensis obsidio. Puncta deditiois. Rex Sueciae declarationem suam palatinatum deputatis transmittit. Literae Sueciae Regis ad Regem Polonum. Miles Polonus sacramentum dicit Sueciae Regi. Moschi Potocium profligant. Cosaci Leopolum obsident. Chmielnicii cum Grodecio colloquium. Grodecii responsa. Chmielnicii resolutio et conclusio. Soluitur obsidio Leopoliensis. Chmielnicius in reditu incidit in Tartaros, ac cum illis paciscitur. Pacis conditiones Tartarum et Cosacum inter.

Ita Masouitae ad praeconis vocem ferociam deposuere. Maiorum autem Polonorum motum, primo virga et licet, mox praesidia ad custodias disposita, castellaque amplius viginti domuerunt. Ea denique tunc in Polonia pax erat, vt mutari homines, alia terra, coelum ipsum aliud videretur. Accedentes ad conuenticula nobiles, deposito ad portas acinace, Sueci Regis audiebant iussa, ea modestia, vt discipulos docentem magistrum auscultare diceret. Dignus vel ideo Radzieieuius lauro visus ab omnibus exteris, qui per Suecica arma Poloniam cieurauerit effrenam licentiam, legibusque parere docuerat esse gentem, et hucusque indomitam. Terra ipsa alias sterilis, tunc iussis obtemperabat Suecorum; coelum denique ipsum Septemtrionalis aeris compescuerat saeuitiam, dum mollius solito videbatur, vergente in hyemem anno. Et haec adhuc ante captam Cracouiam, Maiora longe euenerunt, post actos de Cracouia triumphos, quae ad extremum post tot, tantisque labores Suecorum cessit fortunae in hunc modum.

Profugo, vt superius innui, Polono Rege, primo Tarnouiam, mox Sandeciam, tandem per Cracouiam, Zyueciique montium iuga errante, et iam vltima regni sui tenente, Suecorum Rex, Caesaris, Alexandri, aliorumque felicitate ac celeritate usus, Cracouiam obsederat. Est autem Cracouia regia Poloniae, totiusque regni gaze ad Vauel montem, immani holophago quondam celebrem, situata, et a craco conditore, Poloniae principe, Cracouia appellata. Nobilissima totius Sarmatiae, et celeberrima vrbs, regni metropolis, Regumque domicilium. Solum habet, qua viridanti arborum planitie, qua agrorum, hortorumque cultura, qua Vistulae Rudauaeque commoditatibus, non modo amoenissimum ac peropportunitum, sed frumentis etiam ac frugibus, nec non auro, argento, sale, plumbo, cupro, ferro, lapide calaminari, marmore, atque alabastris, aliisque terra provenientibus, foecundum. Aere puro ac salubri gaudet. Vrbs ipsa aedificiorum splendorem Germanis debet, vt et caeterae ciuitates Poloniae, ignauiam in scrutandis eruendisque metallis ipsis Polonis, qui omnia contemnunt. Vrbi palatina arx imminet Boneri opus, in Vauel collis lato admodum situata vertice, tam ampla, vt iusti oppidi potius, quam arcis speciem praeseferat; tam magnifica, vt cum Iulii testis certare potuisset. Nec sua illi moenia

Cracouiensis
obsidio.

Ccc.

1655 nia ac propugnacula defunt, ultra praetorianos milites, qui minoris Poloniae praefecto generali immediate parent. Palatii autem cura, magno, ut vocant, relicta manet procuratori. In hac arce, ut caetera taceam, Regum Poloniae sacri asseruntur cineres, apud diui Stanislai, eius quondam loci pontificis, basilicam, cui sacella variorum Regum XXIII. adiacent, chorus sacerdotum LXXX numeratur. Extat et alia in eadem arce ecclesia D. Michaeli Archangelo sacra. Praepositi titulo insignita, quam Melitensis ordinis praetendunt equites. His accedunt D. Georgio ac Vladislao erecta oratoria. Haec intra arcem includi, quis non miretur? Iudicent ergo de magnitudine urbis externi, qui tantae molis procul dubio obstupescunt arcem. Cracouiae duae praeterea adiacent ciuitates, Casimiria nomen sortita ab eo, cui Magni cognomen fata dederunt, et res gestae posteris tradiderunt, altera STRADOMIA, de quibus cum alii fusius, in theatro mundi edisseruerint, ego manum de tabula leuo, vnicum adnectens coronidis ergo. Cracouiam literaria academia celebrem, Parisiorum aemulam, nec non sanctorum sanctarumque reliquiis, B. Salomeae, Floriani, Hyacinthi, Stanislai, aliorumque sacrorum corporibus, vix urbi ipsi cedere: amplitudine, opibus, incolarum multitudine, peregrinorum frequentia, templorum maiestate, commerciorum copia, sede principum virorum nulli secundam. Et ut nihil tantae urbis magnitudini desit, palatini, castellani, maioris generalis, salinarum praefecti, magni procuratoris insignitur nominum vocabulis 73). Vnicum dolendum, quod hosti proinde omnia fidei amico pateant, ut et in caeteris Poloniae urbibus.

Hanc tam vastam molem urbem, quam nullus vnquam per annos CCCLXV conculcat metus; Sueciae Rex oppugnare coeperat, ultimis Septembris diebus 74). Occupataque principio impetus Casimiria, facile deinde urbi ipsi, admotis machinamentis, defossis cuniculis, interitum minabatur, praemium victoriae obtendens Poloniam. Tota hic regni felicitas, bellicae moles fuit. Defendebant strenue maximam ciuitatem, CZARNECIUS, WOLFFIUS, GISSIUS, alique; Vallo, sudibus, et fossa, induciturque fossae Rudauae flumine, sed frustra. Cessit illa tandem ad extremum redacta, post continuatam trium hebdomadarum obsidionem victoriae Sueciae perpetuum monumentum, fortunaeque CAROLI aeternum trophaeum. Victi eas subiere conditiones pacis, quae magis victores illos, quam victos declarabant.

Panctadedi-
tionis.

Puncta circa compositionem pacis, cum Serenissimo Rege Sueciae et praesidio urbis Cracouiensis.

I. Ut religionis Romanae libertas, eiusque usus et exercitium publicum salua et integra seruentur, neque vllis infestationibus, quae contemptum reddant, aut molestiam inferant perturbentur, basilicae, templa, collegia, monasteria, xenodochia aliaeque omnes religiosorum et religiosarum domus, cuiusvis ordinis, et instituti suis possessionibus liberae et illaesae maneant, atque suis iuribus, immunitatibus, priuilegiis, fundis ac prouentibus integrae ac sine vlla diminutione gaudeant ac vtantur: vtque eadem basilicae, templa, collegia, monasteria, xenodochia, atque omnes omnium religiosorum atque religiosarum domus, insuper quorumvis ecclesiasticorum domicilia: praesertim quae sunt iuris ecclesiastici, nullis vrbibus profanis, ac statuiis militum, (multo minus equorum) eorumque sustentatione onerentur, nullis militum direptionibus obiciantur, sed ab omni omnino infestatione, a bonorum et suppellectilis, tam ecclesiasticae quam domesticae, distractione liberae habeantur, nec status ecclesiastici vllis pensionibus nouis et insolitis grauentur, sed omnes ecclesiasticae personae, tam saecularis, quam

73) Vult nempe Rudauscius dicere, castellanum, palatinum etc. ab urbe nomen habere: Est enim castellanus Cracouiensis, nostris temporibus illustrissimus STANISLAVS PONIATOWSKI, primus inter saeculares regni senator, secundus palatinus Cracouiensis, nunc illustrissimus IOAN. CLEMENS BRANICKI, qui et supremus in

Polonia belli dux, inter quem et palatinum Posnanensem alternis vicibus prior sedes est.
74) Cracouia fuit occupata a Tartaris anno 1290 ergo 1290
365
1655.

1655 quam regularis status, vtriusque sexus immunes ab omni iniuria, contemptu, infestatione seruentur: iisdem liceat suis legibus, moribus, consuetudinibus, ac institutis viuere, ac agere citra vllum a quopiam impedimentum, quae omnia Serenissimus Rex Sueciae, speciali diplomate suo firmet.

II. Officiales arcis Cracouiensis, nobiles in praesenti obsidione existentes, ut omnimodam securitatem bonorum suorum mobilium et immobilium, terrestrium, regalium et ciuiliu, atque personarum suarum, vbicunque locorum in regno et extra fines regni cum liberis hinc inde transitum habeant, quibus omnia iura, priuilegia, libertates, praerogatiuas, immunitates, iuxta nexum et praescriptum statutorum et constitutionum regni Poloniae saluae et illaesae conferuentur, et quicunque eorum in possessione bonorum suorum quorumvis permanent, et praesertim in iisdem officialibus arcis Cracouiensis iuxta receptam consuetudinem relinquuntur, et citra quamvis exceptionem liberi permaneant. Eandem securitatem ante memoratam, Serenissimus Rex Sueciae, speciali diplomate, quoadusque Respublica quid plenius cum sua Regia Maiestate constituerit, cauere dignabitur.

III. Ut ciuitas Cracouiensis circa priuilegia omnia, et praerogatiuas, libertatesque ciuitati a diuis Poloniae Regibus concessas, porissimum Portorii libertatis, a quibusvis teloneis ac stationibus aulicorum, ac militum, ciues praesertim, magistratus, et officiales conferuentur, et omnes personae pro tunc in magistratu et officio existentes, in suis magistratibus et officiis, et locis maneant; in locum vero decedentium, personae catholicae ecclesiae Romanae, ut perpetuo substituantur, omniaque eorum priuilegia, et decreta confirmantur, nec vlla extraordinaria contributione, grauentur, neque ciuitas exarmetur.

IV. Ut Academia Cracouiensis, circa omnia iura sua, atque praerogatiuas, publicis regni constitutionibus firmatas conferuetur, nec doctores alterius religionis, aut professores in eam introducantur, et ut ordinariis suis prouentibus gaudere possint.

V. Ut Serenissimus Rex Sueciae, Illustrissimo Domino Castellano Kiouensi Gubernatori pro tunc arcis et urbis Cracouiensis, tum et aliis maioribus et minoribus officialibus, quam et omnibus militibus, cum armis suis cuiuscunque generis fuerint, vexillis expansis, funiculis accensis, cum sonitu tympanorum more militari, liberum et securum exitum prouideat et praestet.

VI. Ut prouisionem militibus, praesertim vero pro legione Illustrissimi Domini Castellani Kiouiensis, tum Illustrissimi Domini Colonelli Volffi legionibus, aliquot bona regalia in finibus regni Silesiae existentia ad statua pro trimestri assignentur; iisdemque ut postea liceat, cum omnibus militibus suis libere abire quocunque voluerint.

VII. Peditatus a palatinatibus et districtibus ad expeditionem hanc subministratus, omnes cum omnibus item armis suis, more militari ad suos palatinatus et districtus secure redeant, ibique iussa palatinatum suorum recipiant.

VIII. Ut currus omnes cum omnibus rebus et equis, militibus pertinentibus, libere dimittantur, et ad locum assignatum a militibus Serenissimi Regis Sueciae securitatis causa, comitentur.

IX. Tormenta bellica cum omnibus attinentiis suis, quae huc Cracouiam aduecta sunt, cum equis et vectoribus illorum, libere ut dimittantur, et penes Illustrissimum Dominum Castellanum Kiouensem maneant.

X. Officiales omnes, et alii aulae ministri Serenissimi Regis Poloniae ut libere dimittantur, iisdemque securus ad Serenissimum Regem Poloniae abitus praestetur, et ad meliorem securitatem, ut tibicen a Serenissimo Rege Sueciae addatur.

Ccc 2

XI. Capti-

1655

XI. Captiui vtrab vtraque parte liberi dimittantur, et cum aliquot Moschorum captiuos habeamus, eosdem in manus Serenissimi Regis Sueciae consignabimus, obnixè rogantes, vt Maiestas Sua Sueciae, captiuos item nostros a Moschis eliberet, praesertim Generosos Ioannem et Paulum Potocios, Balabanum, Machouium, et alios aliquot.

Occupata in hunc modum Cracouia, maior tunc erat fortuna Sueciae, quam vt vllis externis viribus extingui posset: nec amplius Polona aquila Septentrionis ausa est resistere leoni. Fatum igitur nidi sui voluens, maluit triumphantem recipere, quam victum in viscera saeuientem experiri. Tertio igitur, postquam intrauerat, die, de subactatiumphans Polonia, deputatis palatinatum, Cracouiensis, Sendomiriensis, Kiiouiensis, Russiae, Volhyniae, Lublinensis, et Bellsensis, huiusmodi per deputatos suos dedit declarationem:

Sueciae Rex
declaratio-
nem suam
palatina-
tum depu-
tatis trans-
mittit.

Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae declaratio, data Deputatis Palatinatum Cracouiensis, Sendomiriensis, Kiiouiensis, Russiae, Volhyniae, Lublinensis et Belzen-
sis, super iis, quae eorum nomine Sacrae Regiae Maiestati a dictis Deputatis proposita sunt.

Quandoquidem ante memorati palatinatus, imperio ac protectioni Sacrae Regiae Maiestatis se subdiderunt; idcirco vt et eidem constet, hanc eorum venerationem et obsequium Sacrae Regiae Maiestati gratum esse clementique affectu excipi, promittit, spondetque Sacra Regia Maiestas dictis palatinatibus:

I. Libertatem conscientiarum et exercitium religionis, sartum, tectum, et inuiolatum fore.

II. S. Regia Maiestas sub imperium, protectionem, et tutelam suam recipit eosdem palatinatus, cum omnibus suis officialibus et incolis, eorundemque bona mobilia et immobilia inibi sita, quaecunque a Moschis et Cosacis, nondum occupata sunt, pro posse proteget et defendet: denique eorum, quibus bona ablata sunt, condignam rationem habebit.

III. Promittit S. Regia Maiestas, se militesque suos, ab omni procerum et nobilium, ciuitatum, castrorum et subditorum in supradictis palatinatibus violenta inuasionem, depredationem, ac direptionem inhibituram, atque commercia cum finitimis, quantum ob iniurias temporum fieri poterit, tuta et secura praestitutam.

IV. Bona nobilium haereditaria penes possessores suos manebunt, nec statuis militum contra morem, legemque patriae onerabuntur. Si vero necessitas vel ratio belli suaferit, vt militibus per eadem bona sit transeundum, tunc disciplina inter eos exacte erit obseruanda.

Haec tamen ea lege promittit Sacra Regia Maiestas:

I. Vt saepius nominati palatinatus abdicent Regem IOANNEM CASIMIRVM, omnique cum eodem vel eius adhaerentibus, iisque qui S. Regiae Maiestati quomodocunque nocere student, commercio renuncient.

II. Vt omnes et singuli eorum palatinatum incolae S. Regiae Maiestati Sueciae, vt vero Regi suo, fidos et obsequentes se praestent in omnibus, et contra omnes.

III. Vt in potestate S. Regiae Maiestatis sit, loca ad securitatem suam Poloniaeque facientia, vbicunque eidem Maiestati visum fuerit, muniendi, ac praesidiis firmandi, vsque dum hoc belli incendium sedatum fuerit.

IV. Vt

1655

IV. Vt principales supranominatorum deputatorum, literis reuersalibus se quamprimum obstringant, quod de eorum obsequio, fideque certa tutaque esse possit S. Regia Maiestas.

V. Vt vrbes arcesque regiae, in iisdem palatinatibus sitae, S. Regiae Maiestati tradantur, praefectique et praesidia inibi existentia, si mutare eadem noluerit S. Regia Maiestas, sacramento S. Regiae Maiestati obligentur.

VI. Vt subsidia tam ratione peditatus, in singulis palatinatibus, quam ratione contributionis in vsum belli, proxime praeteritis comitiis decreta, continentur, vsque dum hisce malis, quae Poloniam exercent, finis impositus fuerit, eaque quae adhuc residua, nec ex decreto praestita sunt, S. Regiae Maiestati rite praestentur.

VII. Vt nobilitas palatinatum, quae stipendia non meret, ad sua recedat intra quatuordecim dierum spatium, ibidemque quiescere degat, nisi bona et possessiones suas fisco S. Regiae Maiestatis secundum tenorem vniuersalium subici velit. Actum Cracouiae die XXI Octob. M. DC. LV.

Non diu resisterunt Polonorum vota postularis Sueciae, qui, nimio urgente Rege, illo ipso sub vesperam die, reuersales literas Regi Sueciae praesentarunt huiusmodi tenoris:

Nos infrascripti Palatinatum deputati, omnibus et singulis, has visuris lecturisque notum testatumque facimus.

Quandoquidem Serenissimo et Potentissimo Principi ac Domino Domino CAROLO GVSTAVO, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regi, Principi Finlandiae, Duci Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae, et Vandaliae, Principi Rugiae, Domino Ingriae et Vismariae, nec non Comiti Palatino Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cluiae et Montium Duci, Domino Nostro Clementissimo, pro innata sibi benignitate, et optimo erga eosdem Palatinatus affectu suo, visum fuit, humillimis eorundem desideriis, eo, qui in declaratione Regia, descriptus est, modo, annuendi, idcirco nomine ante memoratorum Palatinatum sincere sancteque promittimus.

I. Eosdem palatinatus Regem IOANNEM CASIMIRVM abdicaturos, cum eodem vel eius adhaerentibus, iisque, qui S. Regiae Maiestati quodammodo nocere student, commercio renunciaturus.

II. Recipimus omnes et singulos eorum palatinatum, incolas sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, vt vero Regi suo fidos et obsequentes se praestituros, in omnibus et contra omnes.

III. Dicti palatinatus literis reuersalibus se quamprimum obstringent, quod de eorum fide certa tutaque esse possit S. Regia Maiestas.

IV. In potestate erit S. Regiae Maiestatis, loca ad securitatem suam Poloniaeque facientia, vbicunque S. Regiae Maiestati visum fuerit, muniendi, et praesidiis firmandi, vsque dum hoc belli incendium sedatum fuerit.

V. Vrbes, arcesque Regiae, in iis palatinatibus sitae, S. Regiae Maiestati tradentur, praefectique et praesidia inibi existentia, si mutare eadem noluerit, S. Regiae Maiestati sacramento obligentur.

VI. Subsidia tam ratione peditatus, in singulis palatinatibus, quam ratione contributionis, in vsum belli, proxime praeteritis comitiis decreta continuentur, donec hisce malis finis impositus fuerit quae Poloniam exercent, eaque quae adhuc residua, nec ex decreto praestita sunt, S. Regiae Maiestati rite praestabuntur.

D d d

VII. No-

1655

VII. Nobilitas palatinatum, quae stipendia non meret, intra quatuordecim dierum spatium ad sua recedat, ibidemque quiete deget, sub poena confiscationis bonorum, si secus faxit. In quorum fidem maiores praesentes manibus nostris scriptas, sigillis firmavimus. Actum Cracoviae XXI. Octob. M. DC. LV.

STANISLAVS a Brzezic CHRZASTOWSKI, Subiudex Generalis Cracoviensis.
 PACOSLAVS a Brzezic LANCORONSKI, Ductor districtus Proszoviensis.
 ANDREAS a Przeslawice PRZESLAWSKI. ADAMVS SKARBEK.
 CHRISTOPHORVS a Samki WISZOWATY. ANDREAS BRONICZKI, ex palatinatu Cracoviensi.
 MARTINVS a Debica DEBICKI, Vexillifer Generalis palatinatus Sandomiriensis, Nuntius terrestris nomine totius nobilitatis.
 STEPHANVS a Czernichow NIEMIERZYCZ, Pincerna Kiiouienfis, Nuntius terrestris palatinatus Sandomiriensis, nomine totius nobilitatis.
 ANDREAS a Rokitnicza DERSNIAK, Capitaneus Radofyciensis, Nuntius terrestris Sandomiriensis, nomine totius nobilitatis.
 PAVLVS SZYLISZEWSKI, Nuntius terrestris Sandomiriensis.
 STANISLAVS de Ozarow OZAROWSKI.
 Ex palatinatu Russiae, Nuntius ex terra Leopoliensi, NICOLAVS BIEGANOWSKI, Vexillifer eiusdem terrae, Capitaneus Mostoviensis.
 STANISLAVS RZEWUSZKI. ALBERTVS CHROSNOWSKI.
 ALEXANDER NIEZABITOWSKY.
 STANISLAVS KOZLOWSKI, Pincerna Sandecensis.
 ANDREAS SOKOLMICZKI. NICOLAVS a Nieczuio WAPOWSKI,
 ADAMVS PSZONKA.
 IACOBVS TOMASZEWSKI ex palatinatu Belzensi nomine nobilitatis, quem nec dum Moschi et Cosaci debellarunt, subscribo.
 PETRVS THOMISLAWSKI.

Cracoviam solenniter ingredientem Sueciae Regem, pathetica oratione excipit, ADAMVS BROCHOWSKI, Castellanus Sochaceuensis, Poloniae Regis legatus in haec genuina verba:

Scit utique Regia Maiestas Vestra legationem hanc meam, non nunc primum, velut sub manu natam, quae dicere Varsoviae debui, intra portas urbis huius in medium affero. Quod ut serum et praeposterum quibusdam videatur, nondum tamen, meo quidem iudicio, terras istas tot fatis exercitas, adeo profligata destituit pietas, ut litigantibus inter se cognatis Principibus, et erecto ferro, caedes mutuas ferentibus, benigno Numine interuenire dedignetur. Arrexere fugitivam ad novas spes, praeclara utrinque Regii sanguinis indoles, et raro in priuatis quoque nota naturae humanitas, non in exitium, uti reor, generis, sed quaestum gloriae tanto impetu nitentibus. Nec alienum ab imperatoria laude Serenissimus Rex meus existimat, si nec dum decretoriis armis pugnans, classicum tantisper sistere iubeat, reductaque a capulo manu, iungat dextras, et ex castris per me oratorem suum, Regiam Maiestatem Vestram pacatus alloquatur. Fuerit aliquando temporum locorumque incuria, (nam et Deos, et fata, et quidvis potius, quam mores Vestros, quotquot estis; o Reges, accusare maluerim) quod tanto terrarum, pelagique spatio disiectos, pene saeculares controuersiae tenuerint, neque opportune per legatos, expedita remedia tam luctuosa, ac, ut ita dicam, incestuoso bello modum finemque statuerint. Nunc cum utriusque partis capita in proximo sint, quid vetat, integra belli fama, positae tantisper armis,

morbi

1655

morbi huius fibras scrutari, ut sanitatem quaeramus, bellicae tractatus serio innouari? Quid enim expectamus, ut solitudo et vastitas, belli finem faciat, et gladiatores toto orbe collecti, non sine horrore, discrimineque, quod absit, etiam victorum, ad tumultum expirantis patriae nostrae decertent? Errat enim vehementer, quisquis putat tam luculentam sibi haereditatem quiete obuenturam! scilicet tot competitorum Principum scenam hanc suo commodo claudere volet? Respice, Serenissime Rex, duo ex aduerso imperia, quo Turca, Germanique gloriantur, tertiumque Septemtrionis horridi, iam non minores spiritus nostris cladibus gerens. Quid deinde maritimae potentiae hinc et inde aemuli? num sinent Maiestatis Vestrae res iam ante formidatas tam immensum crescere, et non magis visitato Christianis gentibus more, aequilibrii statera contineri omnia volent? Credat Maiestas Vestra quantum virtuti bellicae propior (patere haec fiducia moderationis Regiae dici) quantum periculo, inter conspirantes aemulos eris, et si nos perimus, Tu periclitaris. Collidentur inter se factionis capita, et bella ex bellis serie infinita nascuntur. Vtor iterum beneficio Tuo, o Rex, et amplius dico: haec est victoria, quae fructum victoriae perdit. At illa quanto pulciora, quanto certiora sunt, partae iam gloriae acquiescere, cogitare se hominem esse natum, et largiendo potius quam eripiendo hominibus beneficia Deum imitari? Duae legitimae quidem bellorum causae censentur, sui defensio, et tutela sociorum. His adde, ut Politicis nostris placet, gloriae et proferendi imperii rationes. Quantum ad Nos, certe neque offensas concupimus, qui missis legationibus vltro amicitias petiuimus, neque alienarum rerum quidquam attrectauimus. Porro Maiestati Vestrae si proferre fines placet, si gloriam venari, quanta illa, si percussis cum amica gente foederibus, contra foedisfragum Moschum causam nostram agendam susceperis? neque ad laudem hanc minor fieret potentiae accessio, dum arma Septemtrionis iunctis cum Polono manibus, sceptri Suedici legibus nullo negotio parere continenti terrarum filo docueris. Haec nostra inuictio Neptuno, quam male, et quibus ex causis cohaereant, pro innata prudentia, Serenissime, cogitabis. Nec pro magno putaueris, si ita fato visum, insignem belli fama populum inuasisse. Scient utique secula, fessis et faucibus, et nihil minus quam Suecorum arma meditantibus, improvisum et integrum superuenisse Te, Magnanime Princeps: Nonne Dominus exercituum Deus est? nonne Dei nostri est, tam in paucis, quam in multis saluare? Et licet noua Politico-Statistarum commenta, saepius bella euentu aestiment, quoad causam tamen hanc, rarerent diuidi possunt. Annon etiam Mars communis est, ut cum vires nostras probauimus, simul fortunae cogitemus? lubrica Dea est; non illi minus, quam optima creditur. Rerum quoque humanarum ludibriatones docuerunt, inter solium et aliena genua momentum interesse. Vis fortunam Tuam propriamque facere, o Rex, moderatam effice. Nam et magna nauigia mergunt saepius, quam regunt. Praeterea quatenus omnes seruos facere non potes, elige, quos amicos habeas. Nosti fidam et candidam gentem, fraudium ignaram: non dedecores erimus, qui focii vocemur, secundis ornamentum, aduersis praesidium. Ego vero Maiestati Vestrae gloriam citra obtrectationem, accessiones fortunae sine rixa apprecor, praecipue cum non desint occasiones aliae, in quibus se Regia armorum voluptas exerceat, et insuper in hoc regno, nisi omnia tanquam ex victis concupiscas. Quod latius sit, ab amicis iure sociali feres, idque comitali auctoritate designati legati, qui iam Varsoviae Maiestati Vestrae praesto sunt. Vbi visum erit telam hanc ordiri, certius expedierint, quos ego alleciturus collega, totis campis Serenitatis Vestrae vestigia relegens ibidem praestolantes reliqui.

D d 2

Libeat

1655 Libeat modo breuem moram, dum ciuilitate ea disceptantur, ab armis largiri, vt christiano sanguini, cuius apud optimos Principes semper honesta est parsimonia, aliquid indulgeat. Verba literarum Serenitatis Vestrae, quibus locum, tempusque continuandis tractatibus, iudicio Domini Mei Clementissimi permittit, humanitati Regiae, Serenissimus Rex meus imputat, et vicissim optionem defert, vbi commodum visum, hoc praesertim rerum statu, sine vlla protestatione aut ex propinquo, vbi legati nostri literis Maiestatis Vestrae prouocato negotio attendunt. Hic ipse locus, Cracouia vrbs dominatrix, domicilium Regum Polonorum, nunc exercitibus Suedicis infessus, hic ipse locus, quo fragilitatis humanae partes vtriusque admoneantur, limes odiorum et pacificationis mutuae in disceptando terminus esto. Quod vt intrinseca beneuolentia agi fidem faciat, captiuos omnes, quot quidem ego abiens in castris reliqui, missos facit, et liberos pronuntiat Serenissimus Rex meus, natura cognatus, et Frater consortio dignitatis. Dixi.

Tali ratione in Sueciae Regem CAROLVM GVSTAVVM florentissimum Europae regnum, violenta nimis fortuna ad momentum transulit. Quoniam ille quasi ambiguus imperandi, omnia tunc, tanquam vetere republica incipiebat: nec tractatus cum profugo Polono Rege aspernabatur, reddito per palatinum Lenciciensem eidem responso, se a tractatibus pacis nequaquam alienum esse. Adiecit et literas huiusmodi tenoris:

Nos Carolus Gustavus Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Vismariae; nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci, Clunia et Montium Dux.

Serenissime Princeps, Frater Consanguineus et Vicinus.

Litterae Sueciae Regis ad Regem Poloniam.

Tametsi prosperante Diuino Numine magnos victoribus armis Nostri progressus fecimus, non mutauimus tamen propensum ad pacem animum. Cumque in rem sit, locum continuandis tractatibus designari, iudicio Serenitatis Vestrae permittimus, ante constitutis, vt nunc sunt, rebus, et vbi arma nostra perpetim circumferre necessum habemus, fixus certusque locus statui possit: et ante rei expediat tam salutari, vt destinatus a Serenitate Vestra legatus Palatinus Lenciciensis, quamprimum de conditionibus pacis a parte Serenitatis Vestrae edoctus fuerit, nos sequatur, quo negotium tanto melius perfici possit. Quod nihil validius procurabit, quam si Serenitas Vestra considerato praesentis rerum statu, et quo loco res nostrae sint, quodque incrementum Diuino beneficio capere adhuc possunt, eas rationes iniuerit, quibus nobis plene et ex voto satisfieri possit, dictique tractatus quamprimum accelerari, constituique. Quae omnia Generosus Adamus Brochowski, Castellanus Sochacouiensis Serenitati Vestrae vberius referre sciet. Nos vicem Serenitatis Vestrae optimo affectu dolentes, atque prosperiorem eidem successum precantes, Serenitatem Vestram bene valere cupimus. Datum Casimiri ad Cracouiam die XXIX Septembris. M. DC. LV.

CAROLVS GVSTAVVS.

Haec in speciem scripsisse ad circumueniendum Polonum Regem, quis ignorat? Tractare cum exule de regno, terrore sui acquisito, etiam occupato, nemo certe pollicorum credidit, quamquam famae hoc etiam dederat, vt vocatus, electusque potius a republica videretur, quam per ambitum irrepisset. Occupata igitur Cracouia, regni sede, rueret in seruitium Sueciae Regis, Poloni patres, eques, excepto clero; quamquam ante Cracouiam

ptam adhuc Cracouiam, primi ex militibus praetoriae cohortis duce Koniecpolscio, in verba iurauere Sueciae Regis. Mox capta Cracouia, secutus senatus, miles, et populus. Auxit metum Chmielnicii Moschorumque locietas. Eodem enim tempore caesus ad Slo- ni Grodek summus belli imperator POTOCIVS, capti Polonorum praecipui duo Potocii nepotes, Balaban, Golinski, Machowski, et alii plerique ordinum ductores. Incidit haec Polonorum clades in Septembris diem XXVIII, quarto a Leopoli lapide.

1655 Miles Polonus sacra- mentum dicit Regi Sueciae. Molchi Potocium prouocant.

Tunc CHMIELNICIVS pro natura ferox, et habendi Leopoli cupidus, triginta millibus suorum, quadraginta Moschorum Leopolum obsederat; addita frequentior oppugnatio per duos continuos menses, donec autumnus iam adulti pelleretur asperiori coelo. Urbem defendebat fortissimus GRODZICKI Cudacensis ante annos octo propugnaculi gubernator, quem Chmielnicius palam per obsides ad se euocatum, sollicito sciscitari coepit, de Sueciae Regis armorum successu, de Ioannis Casimiri casu et fuga. Descendit deinde ad causas Suedici belli, ad proprias illatas iniurias, ad Moschorum contumaciam. Hanc rem memorantem Chmielnicius interpellat GRODZICKI, coepitque illi recitare de Sueciae Regis fallaciis, regnandique tyrannide, de IOANNIS CASIMIRI proelio in Cosacos, potissimum Chmielnicius animo, de eiusdem viribus, quas propediem restaurare debebat Romanus Caesar, vna et Tartarus Rex. Nec de Polonis dubitare, breui illos ad saniores redituros mentem, vbi graue Suecorum senserint iugum. Se quod attinet, sciret Chmielnicius potius milles mori velle, quam fidem dictam Principi, exuere. Tum CHMIELNICIVS: Chmielnicii Quandoquidem, inquit, talia mihi memoras de Sueciae Rege, scire te volo, me quoque fidelis Casimiri Regis ministrum esse, cuius rei symbolum praeproperum discessum meum ab urbe habeo, Regique significo. De Moschis, vt velis, statue, ego illos hic desero, priorque vltiorem repetito Russiam. Egit gratias GRODZICKI relictas urbis Chmielnicio; illoque die sub vespere iterum Leopolum rediit.

Sequenti luce, hora circiter decima diei, promissi memor Chmielnicius, prior Soluitur obdiscessit ab urbe, comatus penuriam, autumnique acerbitatem causans Moschis. Nec sidio Leopoli Moschorum exercitus imperator diu subsistit, altero enim post Chmielnicius Poloniam die, et ille cum suo numerofo mouit exercitu. Vix urbem reliquerat Chmielnicius, securusque vltiorem, vt dixi, repetebat Russiam, cum ecce insperate ad Iezier nam in Tartarorum incidit Regem, ab eoque circumuentus, tandem post continuata duorum dierum colloquia, veterem renouarunt ab vtriusque amicitiam conscriptis in hunc modum articulis.

I. Ab hac die sit perpetua pax inter MACHMET GEREVM Tartarorum Regem, eiusque successores, gentemque Tartarorum parte ab vna, et BOGDANVM CHMIELNICIVM, Zaporouienis exercitus ducem, eiusque successores, exercitumque Zaporouianum parte ab altera.

II. Vigore huius perpetuae pacis, Chmielnicius Regem Poloniae, IOANNEM CASIMIRVM, eiusque Successores legitimos Reges Poloniae, pro veris, naturalibus et legitimis Dominis agnoscat cum toto Cosacorum exercitu, moderno insuper Regi Poloniae, nouum super hoc dicet fidelitatis sacramentum.

III. Foederi Moschorum renuntiabit, nullasque in posterum coniunctiones cum exteris, inscio Rege et Republica Polona faciet.

IV. Libertatibus antiquis gaudebit Russiam, habitura in posterum Cosacorum numerum sex millia.

V. Arma iungat Chmielnicius cum Tartaris aduersus Sueciae Regem, quandocunque iusserit Polonus Rex.

VI. Moschorum praecipuos quos ad praefens habet, Tartarorum Regi reddet Chmielnicius.

LIBRI VI. CAPVT IV

SYNOPSIS

Moschi Lublinum oppugnant. Lublini descriptio. Lublinum diripitur. Pars crucis Dominicae in Moschouiam auebitur. Chmielnicius contemnit Regis Poloni postulata. Eiusdem responsum et consilium datum Sueciae Regi. Mutatur Chmielnicii animus, ac cum Polono Rege sentire videtur. Occasione Chmielnicii Poloni generales Sueciae Regi valedicunt. Regis Poloni regno excedentis verba. Literae Caesaris Ferdinandi III. ad Sueciae Regem, ad Regem item Poloniae. Rex Poloniae Oppolium conuocat senatores. Senatorum Poloniae in caesarem Augustissimum vota. Palatinus Lenciciae legatus destinatur Vienne. Eius legationis series. Caesar Regem Poloniae admonet reditus in Poloniam. Procerum Poloniae literae et vota Regem Casimirum reuocantium. Alexander VII pontifex Casimiro subsidium mittit.

1655 **I**ta tunc pro absente Polono Rege pugnabat Tartarus, quod miraculo simile omnibus visum, Tartarum Regem expugnasse tunc Cosacos, quos inuictos hucusque fama vulgauerat, Polonique toto octennio experti sunt. Hinc prima Suecorum labe, hinc Polonorum fortuna melior, ut infra memorabimus. Paulo enim ante, dum Leopolum circumdaret Chmielnicius, submiserat Zlotorenko vna cum Daniele Wychowski, haud cum exigua Cosacorum manu Sueciae Regi. Aderat Cosacorum socius, Petrus Iwanowicz Moschorum Generalis cum triginta millibus Moschorum lecti exercitus, iamque Poloniae pene extrema tenebant, ad oppugnationem properantes Cracouiae, cum, mandato Sueci Regis, a Casimira reuocati inferiori, recepti cecinerunt. Primum nihilominus Sueciae Regi fidelitatis symbolum ad Lublinum statuens Chmielnicius praedam egit de nobili ciuitate.

Moschi Lublinum oppugnant.

Lublini descriptio.

Lublinum diripitur. Pars Crucis dominicae in Moschouiam auebitur.

Chmielnicius contemnit Regis Poloniae postulata.

Est autem Lublinum Cracouiae viribus inferior, virtutis nomine et honore par omnibus, summumque palatinatus Lublinensis decus, Vladislai ducis opus, quondam Tartarorum nobilis remora, nunc Cosacorum superbum spoliū, regni tribunalis alterna sedes, sacrorumque virorum refugium, sanctarumque virginum domicilium, vrbs maxima et commoditatibus opportuna, si industria adesset, qua fere extreme laborat Polona plebs, procerumque cessaret insolentia, quae omnia in praeceptis agit. Hoc tunc Lublinenses fuere, nunc fuisse vix constat, spolia certe maxima, ad magnum ducem Moschouiae reportata, cum minori parte Crucis Dominicae, quae hucusque intacta magna veneratione apud patres Diui Dominici asseruabatur, futurorum malorum omen infallibile, quod saepius, sed maxime anno octauo supra quadragesimum huius aetatis paruit, dum sanguine maderet satis iusto tempore, variasque referret figuras, visu dictoque horrendas 75). Eademque visa est praedae magnitudo, ut duo ferocissimi hostium contenti fuerint, quos nec Indi, nec Arabes, satiarent auro suo. Adauctus magistratus magno duci Moschouiae iuramentum dixit, ad extremum, Cosaco ad direptionem vrbs vocato, Moschus, Crasnostauiam versus, ea, qua venerat rediit via, vna cum Cosaco. Ita infelicem Octobrem expertum est Lublinum. Quamquam nec Polonus sibi tunc ea tempestate defuit Rex, vocato in auxilium contra Sueciae Regem Chmielnicio. Obtulit eidem Russiae partem, quam ante flagitauerat, spolia praeterea de gente superba. Sed nihil tunc valuerunt apud armatum, inermes Poloni Regis preces, certus quoque de Sueciae Regis societate, Poloni Regis damnavat consilia, fortassis et ignauiam.

Nihil tunc Cosacorum animis feruidius, nihil armis potentius erat, quae Chmielnicius vltro Sueciae Regi ad domandos rebelles offerrebat Polonos. Certe mihi alius Chmiel-

75) Ad me non pertinere arbitror, eiusmodi mi- philosophi, me non innuente, sciunt de huius- racula vel refutare vel confirmare. Eruditi modi portentis quid tenendum.

Chmielnicii seruantis consilia, potissimum illud videtur fuisse: Chmielniciū semel in perpetuum victam voluisse Poloniam, Polonosque: hinc arma contra Polonos Sueciae Regi obligata, euidam Poloni Regis respondisse fatur legato. Diffidebat siquidem Polono Regi, quem in felicitate tumidum, in miseris supplicem toties expertus erat, verebaturque ne victor Cosacorum armis, concessa Polonis praeteritorum venia, postea eorundem precibus adauctus Russiam inuaderet, diriperetque egenus miles Polonus. Vnde Poloni Regis praecoccupatus consiliis, offerebat tunc Sueciae Regi nouae potentiae hospiti auxilia, quae draginta millium lecti exercitus; vteretur Martius Sueciae populus contra Polonos manibus atque armis suis. Ita maiori, quam vnquam, bello implicare volebat Polonos, quorum ruina crederet ille, vna et Russia, cui famulari volebat Poloniam. Vnde autem inopinata illa in animo Chmielnicii tunc mutatio, ego non inuenio. Sunt qui asserunt, precibus hoc donasse vxoris suae, cui paulo ante magni pretii gemmam Oppolio transfuderat Regina. Alii grauem et intolerabilem Moschorum potentiam, hoc facto Chmielniciū infregisse suspicati sunt. Nec defuerunt, qui crederent, vltro euocatum tunc a Chmielnicio Tartarum Regem sedibusque excitum ad fallendos Moschos. Quicquid sit magnum tunc reuera beneficium a gentili Rege expertus est CASIMIRVS. Audro enim Potocius, Lanckoronius alique duces, Cosacorum cum Tartaris arctiori vnitatis vinculo, illud Sueciae Regi valedixerunt. Opinione maiorem Tartarorum Cosacorumque causam per literas Duglassio potentiam, quod infra memorabimus.

1655

Eiusdem consilium datum Sueciae Regi.

Mutatur Chmielnicii animus ac cum Polono Rege sentire videtur.

Occasione Chmielnicii Poloni Generales Sueciae valedicunt.

Haec in Polonia gesta sunt maiori celeritate, quam scribimus. Polono Rege interim Oppolii residente. Cui tunc primum exuli et profugo, indolere vehementius coepit Europa, nec quisquam adeo rerum humanarum immemor fuit, quem non commoueret illa facies, Polonum Principem, et Sueciae ante haereditarium Dominum, relicta fortunae suae sede, per subditos exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant. Repentina vis Angliae Regem CAROLVM oppresserat, occultae alias saepius insidiae. Pauca quoque et praesenti moestitiae congruentia Marschalco LVBOMIRSCIO locutus: *Cedere se pacis et Reipublicae causa, retinerent tamen memoriam sui.*

1649

Regis Poloni Regno excedentis verba.

Interea Augustissimus FERDINANDVS III. Romanorum Imperator suam Caesarum interponit auctoritatem, quem in Reges de iure habet, scribitque in haec genuina concepta verba Sueciae Regi:

Ferdinandus Tertius, Diuina fauente Clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae Rex, Archi Dux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Wittembergae, Comes Tyrolis.

Literas Serenitatis Vestrae 12 mensis proxime praeteriti, Casimiriae ad Cracouiam datas, accepimus, et ex iisdem praeter ea, quae de suis in dicto Regno successibus Nobis beneuole communicat, perquam libenter intelleximus, nihil ipsi in illa vicinia prius antiquiusque fore, quam ut et amicitiam nostram, omni meliori ratione tueri et iis rebus studere possit, quae vicinitatis leges inter amicos sibi vindicare videntur, prout etiam confidat nos semper paria relatueros, affectumque nostrum erga Serenitatem Vestram integrum illibatamque ipsi conseruatueros esse. Et admonuit sane nos tam amica contestatione Serenitas Vestra, non modo eorum quae Serenitas Vestra partim per literas, partim per Ministros suos iam ante in hac materia ad Nos perferri voluit, et perferri voluit, verum etiam responsi ad eam a Nobis 24 Augusti proxime elapsi dati, quo eam cum de mutuo sinceræ beneuolentiae affectu assecrābamus, tum id quoque in proximis significābamus, nihil nos magis optare, neque Reipublicae Christianae quidquam magis expediens ac necessarium iudicare, quam ut exortae inter ipsam, et Serenissimum Regem ac Regnum Poloniae differentiae, quantocyus amicabili compositione sopirentur, quae quidem literae, quin recte ad eandem Serenitatem Vestram peruenerint nequitiam dubitamus.

E e e 2

Iam

1655

Iam quod ab illo tempore eadem illa pacis restaurandae cura, apud nos minime diminuta, sed aucta potius intensaque fuerit, utpote qui concursus et strepitum, tot tamque variorum armorum in vicinia, nonnisi grauiter sentire possimus, existimamus Serenitatem Vestram pro sua prudentia facile iudicare posse. Fuit quidem ea spes nostra, ut tractatus amicales communi consensu Stockolmiam ac postea Stetinum indicti ad effectum perducerentur; perque eos periculum S. R. imperio et finitimis eiusdem prouinciis, ex illo tot tamque variarum gentium in Regno Poloniae inter se digladiantium concursu imminens auerteretur. Et dolemus sane, quod vel primus ille exardescens belli impetus, vel aliae forte causae transactioni illi locum tunc non dederint, et habuit interim Serenitas Vestra eos in illo Regno successus, de quibus per nouissimas suas amice Nobis significare voluit. At enim cum per eos, ut belli facies alterata sit, causas tamen eius mutatas, aut animum Serenitatis Vestrae a pacis consiliis auersum esse censendum non sit, cum id Serenitatis Vestrae contestatum semper amicae compositionis studium non ferat, nobisque persuadere permittat. Quippe quam (ut de aliis taceamus) non lateat, quanti totius Christiani Orbis inter sit, Regnum Poloniae, quod propugnaculi loco contra quosuis hostiles insultus stetit, post tot aliunde perpeffa bellorum incommoda, non eneruari penitus et ad extremae debilitatis terminos reduci; omnino confidimus, eandem nostram reducendae pacis sollicitudinem a Serenitate Vestra non aliter quam in optimam partem acceptam iri.

Et quandoquidem non dubitamus, quin Serenissimus Rex et Regnum Poloniae ad eandem compositionem non minus propendeant, pro eo sane munere, quod Nobis in Republica Christiana, inter Reges et Principes eiusdem, suprema Diuinitas summum imposuit, aliter non potuimus, quam ut tot tamque praegnantium rationum ad id nos impellentium momentis manus daremus, adeoque operam interpositionis nostrae ad reconciliandos animos inter se diffidentes utrique parti amice offerremus. Cumque eam in aequanimitate Serenitatis Vestrae repositam habeamus fiduciam, fore ut nec ipsa huic pacificae, et cum ad vniuersae Reipublicae Christianae, tum non minus Serenitatis Vestrae, quam cuiusuis alterius partis bonum collimanti intentioni nostrae sit aduersatura, sed potius gratam acceptamque eandem habitura, quin etiam moderatae pacis gloriam, cuius alii non sine multorum innoxiorum sanguine parto vel pariendo triumpho praelatura, ac vel maxime cum non dubitemus, quin et Diuina bonitas huic consilio nostro benigne adspiratura, idque concessura sit, vobello sanguinolento omniaque vastanti ad omnium per aequam satisfactionem ac securitatem finis imponatur.

Idcirco Serenitati Vestrae cum per litteras hasce nostras, tum per earundem exhibito rem expressum ablegatum nostrum Comitem a PÖTTINGEN de hoc consilio nostro significare volumus, prout non minus, per alium expressum ablegatum nostrum, praedicto Serenissimo Regi Regnoque Poloniae significandum curamus, expectaturi super hoc a Serenitate Vestra non modo desideratam, de qua non dubitamus, declarationem, verum etiam expressionem quo loco et tempore id negotii, pro commoditate tam sua et Serenissimi Regis Regnique Poloniae quam nostra suscipi, quam opportunissime esse existimet, quo et nos, et Serenissimus Rex Poloniae, quae ad id inchoandum promouendumque pertinent, mature disponere et apparare possimus. Caeterum sicuti Nobis ea quam Serenitas Vestra nobis tam per litteras, quam consiliarium etiam suum, hic ad aulam nostram residentem de sincero suo in nos amicitiae et beneuolentiae studio prae-

praestare voluit, contestatio admodum grata accidit: ita eandem de pari nostro in se affectu securam esse volumus. Quoad reliqua a dicto Residente Serenitatis Vestrae scripto proposita ad responsum nostrum super his eidem datum nos referentes: Serenitatem Vestram Diuinae tutelae ex animo commendamus. Viennae 16 Nouemb. 1655.

Addit et ad IOANNEM CASIMIRVM Codicillos huiusmodi tenoris.

Ferdinandus III. Diuina fauente Clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Witembergae, Comes Tyrolis.

Reddidit Nobis litteras Serenitatis Vestrae prima huius ex superiori Glo-gouia datas, eiusdem Residentis Baro IOANNES BAPTISTA VISCONTI, simulque tum viva voce tum scripto fusius retulit, quibus causis coacta Serenitas Vestra tandem in Ditiones Nostras se recipere debuerit; explicando etiam prout alias saepe in quas difficultates ac angustias ipsa resque suae, ac inclyti Regni Poloniae, ex bello a Serenissimo Rege Sueciae, sibi illato sint redactae.

Quemadmodum igitur vices, statumque afflictum Serenitatis Vestrae, et florentissimi nuper Regni, pro eo, quo cum erga omnes, tum vel maxime erga eum, qui Nobis ob Regii fastigii dignitatem frater, et ob sanguinis coniunctionem Consobrinus, et affinis sit, tum etiam erga Regnum vicinum et amicum propendemus affectu, non possumus non condolenter considerare. Ita pergratum Nobis fuit intellectu, quod Serenitas Vestra uti nunquam, sic ne nunc quidem, ab amabili aequaque compositione abhorreat. Non omisimus quidem Nos supradictum Serenissimum Regem Sueciae, etiam post bellum motum, cum de eius causis ad Nos fusius perscripsisset, ad pacem hortari. Ac tamen deinde ea subito rerum in Regno Poloniae successerit mutatio, ut facile conicere liceat, animum inde Regis, non ad assumendum Tractatus compositionis, sed bellum prosequendum propensorem esse factum. Non idcirco tamen Nos curam pacis nostram remittendam, sed pro eo, quod Deus Optimus Maximus summum Nobis inter Reges et Principes Christianos imposuit munere intendendum, potius et augendum, adeoque saepe memorato Serenissimo Regi Sueciae, (quod certis de causis haecenus distuleramus) officium interpositionis Nostrae, ad compositionem aequam inter ipsum et Serenitatem Vestram conciliandam vltro offerendum duximus: prout tam per litteras, quam expressum etiam ablegatum Nostrum (tit.) Franciscum Eusebium Comitem a Pöttingen offerrimus. Et cum pro illa, quam cum in aequanimitate et moderatione Serenitatis Suae, tum contestato quoque saepius pacis studio repositam habemus fiducia, omnino speremus, eam huic consilio, optimaque intentioni Nostrae minime repugnaturam esse. Quippe qui nihil aliud quaerimus, quam ut extincta feralis, omniaque deuorantis belli flamma, aequaque, et tam vni quam alteri parti non poenitenda constituta pace vltior Christiani Sanguinis effusio sistatur, maioraque pericula, (nisi aqua affundatur) non in Regna modo Prouinciasque Nostras haereditarias, aliasque finitimas ditiones, sed in vniuersum Orbem Christianum eruptura videntur; adeoque spem firmam foueamus, Supremam Diuinitatem in cuius nomine totum hoc negotium suscipimus, id ita felicitaturam esse, ne optato careat exitu. Tum etiam Nobis non possit, nec debeat esse dubium, quin Serenitas Vestra cum inclyto Regno

Fff

Polo-

1655 Poloniae pro eo, quod semper prae se tulit studio, hanc eandem pacis curam Nostram sit approbatura; officiumque praelibatae oblationis Nostrae grato animo acceptatura. Beneuole eidem cum per hanc Nostrae, tum per expressum etiam Ablegatum (tit.) Comitem a KVFSTEIN de eo significare volumus. Expectamus simul per eundem responsum optatum Serenitatis Vestrae, quo et Nos, quae ad id negotium inchoandum promouendumque pertinent, mature dispo- nere et apparare possimus. Qui de caetero Serenitati Vestrae affectum beneuo- lentiae Nostrae Caesareae amice conseruant, eandem Diuinae tutelae ex animo commendamus. Viennae Austriae 16 Nouemb. 1655.

Misit et ad Prussiae ducem, Electorem Brandenburgicum, eadem de causa Orato- rem, Comitem de STERNBERG, sed omnia vano et irrita conatu. Quis enim victori Sueciae Regi tunc diceret legem? longius ille iam progressus erat, quam ut regredi posset.

Rex Polo-
niae Oppo-
litum con-
uocat Sena-
tores.
Caeterum consilii inops Polonus Rex, Glogouiae Oppolium Senatores metu disiectos conuo- cat, ad diem 25 Nouembris. Praeueniunt rumor, eurari ab eo imperium, scripserantque variis amicis, vicinisque suis. Aderant primores Senatores, Archiepiscopi duo, cum qua-
que Episcopis; et plerique Patres, omnis quoque Aula Regis.

Senatores
Poloniae in
Caesarem
Augustum
vota.
Consilium ibi ab omnibus datum est, offerre vicino Caesari Regnum non iam ele-
ctum, sed haereditarium, quo magis Austriacorum contra Suecos concitarent arma. Cae-
terum si Regnum accipere nollet Caesar, mutaret saltem militem, pignoris loco dari illi
ex nunc Syradensem et Cracouensem Palatinatus, cum adiuncta Samboriensi praefectura
ac Zywiecensi comitatu. Tutissimum e praesentibus malis videbatur consilium, transferre

Ac deinde
ad eundem
Legatio.
Regnum in Principem Catholicum, et fuisset sane, si acceptasset Caesar. Hac igitur in-
structum legatione Lenciciensem tunc Palatinum, IOANNEM Comitem de LESZNO, Vien-
nam dimittunt nullo successu. Palatinus siquidem Viennam tunc veniens, Patris GEORGII
SCHENOFFII Societatis Iesu Presbyteri altiori, ut videbatur, usus consilio, legati exiit

Palatinus
quid Vien-
nae egerit?
personam, priuatamque se fingit, qui publico ad motus muneri fuit. Ratio huius sophisma-
tis prima debetur ipsi Palatino, qui aureae, ut asserbat, libertatis Poloniae fasces, noti-
dum Austriaco voluit submittere imperio, scilicet fallaci spe circumuentus, ad futura breui

aliunde auxilia, quae Poloniam iterum restaurarent libertatem. Accendebat Palatinum
Schenhoffius, tanti arcani conscius, ne sceptrum vitro deferret Poloniam; cunctatione po-
tius tereret tempus, exquireret interim, quid valeret Caesar viribus, potentia, et neruo
belli pecunia: hoc ipsum referret iterum Polono Regi, augustoque Senatui. Addebat,
melius consultum iri, si Austria peteret Poloniam diadema; tali enim casu posse optime
mercari cum Caesare Regnum; insensum deinde Augustae domui palam damnare coepit co-
ram Palatino, Austriacorum consilia, ut nimis tarda, ut Polonis semper suspecta, ut ambi-
gua, et ad absolutum vrgentia principatum. Schenoffii orationem confirmavit Hierony-
mus Pinocci mercator Italus, et tunc eius legationis Secretarius, concludebatque homo
alias rudis, nihil hac super re, cum Principe ab Auerperch, Caesaria tunc primo mini-
stro tractare, potius per Hispanum oratorem CASTEL RODRIGO, tunc in aula Imperatoris
degentem, secreta via Caesarem molestare, mitteret ut subsidia cognato Regi; ad extremum

Eius propo-
sitiones.
spem tantum Regnatricis fortunae a longe ostendere, rem Hispano gratissimam. Ita factum
arcanum legationis velatur; ipseque Palatinus, ut priuatus accedit ministros Caesaris, sub-
sidia orans, Pinoccio interim Itala fallacia Hispanum circumueniente oratorem. Sed fru-
stra Hispanum politicum mercator Italus fallebat. Vbi enim constitit aulae ministris, nihil
aliud Palatinum quam subsidia orare nomine Regis, re tanti momenti in quaestionem vo-

Caesaris re-
sponsum.
cata, differebant in dies Palatinum, ad extremum redditum responsum: *Fauere Caesarem
cognati Regis iustissimae causae, nec defutura subsidia, ubi ab imposito Sueci Regis Polonia nobi-
litas resiliuerit iugo. Caeterum absque euidenti periculo, non posse perditis Poloniae rebus suc-
currere, inuitis ipsismet Polonis.* Eoque accepto responso infectis rebus rediit Palatinus in
aulam Poloni Regis, furenti similis, statimque sparsa volitabat per Europam fama. Nolle
acceptare Caesarem Poloniam imperium, vitro a Palatino delatum. Auctor huius famae in
abdito latuit, iucundissimaque scena fruebatur in angulo, dum interim augustum Caesa-
rem male traductum amicis hostibusque iuxta inuisum traduceret, male cautus Pater.

Interim

Interim consultant per eos dies Regi literae Oppolium afferantur a Senatoribus 1655
Polonis, scilicet Zaslauiensi Duce, LUBOMIERSKIO, WIELOPOLSKIO, ZAMOSKIO Poloniae
aliisque Lubomliae, congregatis proceribus, quibus praeproperum Regis sui, ad Regnum Procerum
ambiebant aduentum. Idem per oratorem suum Comitem Kuffstein admonebat Caesar, literae et
Idem stimulabat per legatum pontifex: eadem Regina sentiebat, torusque Senatus. Vige-
bant etiam Gallorum mathematici, dum nouas victorias, et clarum subsequente Cas-
mire annum, obseruatione syderum affirmabant. 76). Assensit tandem Rex, communi
omnium voto, auctus per ea tempera centum florenorum millibus viatico Roma, a nouo
creato Pontifice ALEXANDRO VII, in hunc effectum liberalius submisso. Neque mora
per Carpatum montium iuga dat se viae, facientis Decembris die XXII, quod infra suo
loco memorabimus. Caesar Re-
gem Polo-
niae admo-
net reditus
in Poloni-
am.

LIBRI VI. CAPVT V

SYNOPSIS

De la Garde circa Lituaniam sollicitudo. Dux Raduilius apud Suecos suspectus.
Instrumentum Lituaniae deditionis. Consequi reuerfales literae. Sueciae
Rex Sandomiriam pergit. Prussiam ingreditur et occupat. Thorunium et
Elbingam deduntur. Puncta Elbingensium cum Sueciae Rege. Elbingensium
conditiones. Suecorum Elbingam ingressus. Rudauii propositio. Elbingensium
responsum. Zyskiewicz auctor dedit Thorunium. Dolus Zyskiewiczii, instigatoris
vel fscalis regni. Regis Sueciae in Prussia felicitas. Eius literae ad Electorem
Brandenburgicum. Vires eius, ac deinde sensus. Tractat cum Sueciae cancella-
rio Elector. Electoris cum Sueciae Rege collusio. Comitris Waldek minae. Respon-
sum Caesaris legato. Conditiones inter Sueciae Regem et Brandenburgicum.

Dum haec in Polonia Silesiaque geruntur, interim ad Lituaniae plagam Magnus de la De la Garde
Gardie, eius Prouinciae gubernator, totiusque Lituaniae administrator, expeditio circa Litua-
niam bellicam omni conatu promouebat, Liouones conscribens, officia dittribuens, niam sollici-
tudo. nec minor illi difficultas, in extruendo ponte, iungendaque vtraque fluminis Niemenii
ripa. Radiuilius quoque quindecim millium promittentem exercitum, ad socia inuitabat
arma. Caeterum non comparente Radiuiliiano exercitu, ipse Radiuilius magnus in pro-
missis, fallax in facto, a Magno de la Gardie, paulo post et pro suspecto audit. Et certe lius apud
nisi literas reuerfales de fide subiectioneque Regibus et regno Sueciae aeternum praestanda, Suecos su-
a proceribus et ordinibus Magni Ducatus Lituaniae tunc extorisset auctoritate sua RAD-
VILVS, firmassetque subscriptione, actum fuisset de illo.

Instrumentum Lituanicae Deditionis.

Nos Magni Ducatus Lituaniae Proceres et Ordines infrascripti notum Instrumen-
testatumque facimus. Quandoquidem in hac summa status nostri, per poten-
tiam hostilem oppressione, et armis ac protectione Serenissimi Poloniae Regis tam Litua-
infelici auulsiione; fatalis quaedam et prorsus inuitabilis necessitas nos vrget, nae dedicio-
nec alius conseruandi status nostri modus, superest: quam ut alterutro bello nos
prementium praesenti adhaerere, et res ac fortunam nostram committere coga-
mur. Sacrae autem Regiae Maiestatis Serenissimi ac Potentissimi Principis ac
Domini, Domini CAROLI GUSTAVI, Suecorum, Gothorum, Vandalorum,
que Regis, Magni Ducis Finlandiae, Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae,
Stetini Pomeraniae, Cassubiae, Vandaliae Ducis, Principis Rugiae, Ingriae et
Vismariae Domini; nec non Comitris Palatini Rheni, Bauariae, Iuliae, Cluiae,
Fff 2 et

76) Ego etiam ex sideribus obseruaui, cum per
aliquot annos astronomiae praedicae incumbere.

rem iuuenis, omnes illos, qui ex astris futura in
rebus politicis praedicere velint, stultos esse.

1655 et montium Ducis nomine Eiusdem Sacrae Regiae Maieſtatis, Regnorumque Sueciae, Senator ac Theſaurarius Generalis Ducatus Liuaniae, Ciuitatisque Rigenſis Gubernator, Generalis exercituum, ſtatuſque bellici per Liuiam, Eſthoniā, atque Rugiam Vicarius, Regiae academiae Vpfalienſis Cancellarius, nec non Gothiae et Daliae Legifer, Illuſtriſſimus et Excellentiſſimus Dominus MAGNVS GABRIEL DE LA GARDIE, Comes in Leckoe et Arensberg, Liber Baro in Wilholm, Dynaſta in Abſap, Magnus Hof et Hogendorff gratiam et beneuolentiam ſupra nominatae S. Regiae Maieſtatis Sueciae, nobis denunciaret, inuitaretque, vt Nos ſucceſſoresque noſtros protectioni S. Regiae Maieſtatis mature ſubiiciamus, conditioneſque certas ab vtraque parte ſancte obſeruandas, recipiamus, atque eas ſubſcriptionibus et ſigillis noſtris, pro nobis noſtriſque poſteris promittamus et atteſtemur. Nos in fide et obſequiis erga S. Regiam Maieſtatem nobis oblatam omni excipientes cultu, protectioni S. Regiae Maieſtatis nos ſubiicere non detrectamus, atque in poſterum in fide et obſequio erga S. Regiam Maieſtatem, vt Magnum Ducem Lituaniae ac Dominum noſtrum inuiolabiliter permanſuros, praefentibus hiſce ſubſcriptionibus, et ſigillis noſtris munitis, pro Nobis ſucceſſoribuſque Noſtris promittimus atque cauemus. Ita tamen, vt Illuſtriſſimus et Excellentiſſimus Dominus Comes viciffim ſubſcribat, et nomine S. Regiae Maieſtatis Sueciae pro certo caueat, intra certum tempus ratificatum et confirmatum iri infra ſcriptas ab eodem Illuſtriſſimo Domino Comite propoſitas, et a nobis ad ſtatum noſtrum accommodatas haſce conditiones.

Copias noſtras militares omnes et ſingulares S. Regiae Maieſtati Sueciae obligabimus, et reliquis Regiis Suedicis coniungemus, quoties ex re et neceſſitate, atque communicato ab vtrinque conſilio opus fuerit, dummodo id non ſit contra Regem Regnumque Poloniae.

Rationem cum aliis Magni Ducatus Lituaniae Ordinibus inibimus, qua Regio exercitui Suedico, Lituaniā iam ingredienti, de comiteatu et ſtipendio proſpiciatur, dummodo ratio habeatur deſolatarum et exhauſtarum prouinciarum, atque ſtatus ſubditorum peſſumdati, inprimis vero et ſolutionis, debitorum iam exercitui et praefidiis Magni Ducatus Lituaniae ſtipendiorum et ſumtum, praeterea in ſtipendia et alimenta eiufdem exercitus et praefidiorum in poſterum erogandorum.

Birzas ex amore in patriam et ſtudio erga S. Regiam Maieſtatem Sueciae, Celiſſimus ac Illuſtriſſimus Princeps Dominus IANVSSIVS RADIVILVS, Dei Gratia Dux Birzarum et Dubinkorum, Sacri Romani Imperii Princeps, Neuellii et Sebeſſii Comes, Palatinus Vilnenſis, exercituum Magni Ducatus Lituaniae Dux Generaliſſimus, ad instantiam ſtatuum, Illuſtriſſimo Domino, Regis Locumtenenti Generali, eiufue plenipotentiario tradi iubebit, modo caueatur reſtitutio, quamprimum bellum conſectum fuerit, aut periculum ſubmotum, transferendi tum quando et quocunque libuerit mobilia omnia, tam celiſſimi Principis, quam eorum omnium, qui eo periculi cauſa res ſuas contulerant, bellicamque ſupelleſtilem et apparatus, machinas aereas, et comiteatum omnis generis, libera integra relinquantur, nec ex praefidio quiſquam retineatur, aut recipiatur. Iuriſdictio, vſusfructus, poſſeſſio, et redditus, et omnia in ciuitate et vniuerſo Ducatu Birzenſi Celiſſimo Domino proprietario integri maneant.

Omnia

1655 Omnia Regalia, ac iura in bonis regiis, vt et iura patronatus, in eccleſiaſticis bonis S. Regiae Maieſtati integra conſeruabuntur; ſicuti hucusque Regibus Poloniae competierunt, ſecundum ſtatura et leges, et conſuetudines Magni Ducatus Lituaniae, conſeruando inprimis et integre eccleſiae catholicae Romanae et Graecae vtriuſque ritus, iura, priuilegia et conſuetudines, in collatione bonorum eccleſiaſticorum equitumque Melitenſum.

S. Regiae Maieſtatis Sueciae nomine, ab Illuſtriſſimo Domino Regis Locum tenente Generali, gratiati, protectionem, tutelam Regiam, omnibus Officialibus Magni Ducatus Lituaniae militibus, ſubditis, eorundemque bonorum mobilium et immobilium in Lituania ſitorum, quae a Moſchis et Coſacis nondum occupata ſunt, protectionem et deſenſionem grato animo accipimus. Id porro poſtulant, vt occupata etiamſi et quamprimum in priſtinum ſtatum reſierint, proprietariis, et quocunque modo legitimo ac iuridico poſſeſſoribus reſtitutum iri, S. Regiae Maieſtatis Sueciae nomine caueatur, idque etiam in partibus Liuaniae nuper occupatis.

Non minus grato animo accipimus promiſſam religionis in Magno Ducatu Lituaniae et vbique immutabilem conſeruationem; hoc inſuper cauentes, vt priuilegia, iura, immunitates, vſus et conſuetudines, bonorum, perſonarum et omnium eccleſiaſticorum, cuiuſcunque religionis, inprimis autem eccleſiae catholicae Romanae praerogatiuae, honores, Senatorum, Episcoporum, dignitas et iuriſdictiones, religioſorum et religioſarum, conuentus et collegia omnia, Abbatiae, Praepoſiturae, Canonicatus, Parochiae, earumque redditus ac bona, nullis exceptis, nec non eccleſiae, Scholae et Xenodochia, omniaque loca ſacra, cum eorum foundationibus, priuilegiis, exercitiis religionis publicis et priuatis, ritibus et cerimoniis, et quidquid ad eorundem omnium dignitatem, decus atque honorem de iure pertinere poſſet, inuiolabiliter manu teneatur, et immobilitate conſeruetur.

Promiſſam pariter a militibus internam, et itinerum atque commerciorum externam ſecuritatem grato animo amplectimur, et vt id nobis diſciplina militaris praefert porro ab Illuſtriſſimo Domino Comite poſtulamus.

Gratiſſimum denique ſibi eſſe Ordines Magni Ducatus Lituaniae proſentur, quod promotorialibus ſuis apud S. Regiam Maieſtatem cauſae noſtrae prodeſſe Illuſtriſſimus Dominus Comes proſiteatur, interim poſtulamus, vt ſtatum, dignitatem, iura, priuilegia, conſuetudines, libertates, immunitates, officia iudiciorum, formaſque iuriſdictiones, nobis a S. Regia Maieſtate Sueciae conſeruatum iri, pro certo promittat. Atque quoniam ſato et diuina deſtinatione eo ventum eſt, quod Magnus Ducatus Lituaniae ſub poteſtatem S. Regiae Maieſtatis Sueciae concedit; tum hic nobis quam optimo modo caueri poſtulamus, ne regno Sueciae Magnus Ducatus Lituaniae incorporetur, ſed cum eo pacto eodem vniatur, quo cum regno Poloniae haecenus fuit vnitus, vt nimirum gens genti, ſenatus ſenatui, equites equitibus per omnia aequentur. Iura tamen, ſtatura, conſuetudines, et iudicia ſua vniuſcuiuſque maneant, libertas omnis, inprimis autem conſcientiarum M. Duc. Lit. illibata relinquantur, niſi quid forte ex conuentione cum S. Regia Maieſtate Sueciae, aſſentientibus nobis mutandum viſum fuerit, ad vtilitatem publicam. Quod vt tanto conuenientius promtum et firmius fiat, comitia vtriue genti ad conſtituendam communem rempublicam; vt a S. Regia Maieſtate Sueciae indicentur; loco vtriue genti poſtulamus

Ggg

mus

1655 mus commodo, et id nobis concessum in Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae vnione Illustrissimus Dominus Comes cauebit. Inprimis vero polliceatur S. Reg. Mai. Sueciae, omnia bello amissa et auulsa repetitum, et Magno Ducatui Lituaniae atque proprietariis, aut quocunque iuridico et legitimo modo possessoribus restitutum, quo et M. Duc. Lit. opem et auxilia conferre pollicetur.

Istas condiciones manuum nostrarum subscriptione approbamus et munimus, cauemusque etiam, vt illis, qui absunt, integrum sit accedere, et subscribere quamprimum hoc illis per rerum circumstantias licuerit, neque interim in eos durius quidquam aut hostile admittatur.

Renuentium et Refractoriorum, si admoniti intra certum tempus ex communi consensu determinandum, et ex aequo praestitutum ad subscribendum non comparuerint, bona fisco applicari aequo animo feremus. Id autem cauemus, vt ex confiscatis, aut Regiis bonis, iis, qui possessionibus haereditariis a Moschis exuti, hasce condiciones nobiscum vna subscripserint, interim prouideatur, donec in possessiones suas restituantur. Pro hostibus autem etiam obnitentes habere; et eo nomine fratres pro se cuius adeo durum atque acerbum videtur, vt plerique eligant Moschorum potius se dedere arbitrio, proinde caueatur, vt a delinquentium infectione liberis nobis esse liceat. Hoc autem ante omnia cauemus, vt S. Regiae Maiestatis nomine Illustrissimus Dominus Comes expediat, ad Magnum Ducem Moschouiae eiusque exercitus omnes, iisque nunciet, sub protectionem S. Regiae Maiestatis Sueciae, M. Duc. Lituani. concessisse, ab iisque postulet, vt idcirco ab omni contra Magnum Ducatum Lituaniae hostilitate cessent illico, ab obsidionibus abstineant, et si quas ciuitatum, aut arcium forte obsederint, obsidionem soluant, ex iis regionibus, quae sunt citra Borysthenem exercitus reducant, Cosacorumque incursiones inhi-beant, ab omnibus Magni Ducatus Lituaniae finibus, regiones circa Borysthenem, igne et ferro vastatas in medio relinquant, et ab inuasionibus liberas faciant. Quod exercitus quoque Magni Ducatus Lituaniae a parte sua praestabit, donec per pacta conuenta, de limitibus Magni Ducatus Lituaniae a S. Regia Maiestate Sueciae cum Duce Moschouiae constitutum fuerit. Quod si Moschi obstinate in vastando Magno Ducatu Lituaniae pergere, aut ciuitates et arcus munitas obsidione aut oppugnatione premere praesumerint, vt exercitus S. Regiae Maiestatis Magni Ducatus Lituaniae coniunctus, obuiam hostilibus Moschorum conatibus eat, et rueatur armis ditiones et ciuitates Magni Ducatus Lituaniae protectioni S. Regiae Maiestatis sese committentes.

Si vero ad tractandum inter vtrumque Regem et regnum ventum fuerit, vt Magnus Ducatus Lituaniae ad eosdem tractatus vna cum regno Poloniae admittatur, libereque prout tum res tulerit, cum S. Regia Maiestate Sueciae negotia sua componat, vt sacrosancta vnione conueniens in eodem tractatu pacis ratio habeatur. Atque postea licet vnicuique in alterutram partem discedere bonis suis immobilibus diuendis, aut alio quocunque modo legitimo alienatis, mobilibus vero secure et libere quocunque voluerint transportatis.

Quod si quid praeterea a S. Regia Maiestate Sueciae, regno Poloniae concessum fuerit, id Magnus Ducatus Lituaniae sibi quoque concedi cauet, sin autem regno Poloniae bello succumbere et deterioribus conditionibus cum S. Regia Maiestate componere res suas contigerit, Magnus Ducatus Lituaniae nihilominus, vtpote sponte et libere accedens, has sibi ipsas condiciones teneri stipulatur.

latur, nec nisi forte in comitiis ex pacto conuento cum S. Regia Maiestate Sueciae, et libero ordinum Magni Ducatus Lituaniae assensu immutari cauet. 1655

Haec omnia subscripta et obsignata vicissim propter maiorem fidem, firmitatem, et certitudinem ab Illustrissimo Domino Comite subscribantur, et sigillo eorum muniantur. Actum in Castro ad Capodanum Anno 1655. die 18. Augusti.

PETRVS PARCZEWSKI, Episcopus Samogitiae.

CASIMIRVS BIALOZOR, Archidiaconus et Administrator Episcopatus Vilnensis.

IANVSIVS RADIVILYS, in Bierze et Dubinki Dux, Palatinus Vilnensis, Generalis Exercitus Lituani.

VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, Supremus Magni Ducatus Lituaniae Thesaurarius, et Campi Ductor.

BOGVSLAVS RADIVILYS, Palatinus Minscensis.

ADAMVS KOMOROVIVS, Gubernator Vilnensis.

ALEXANDER MIRZEVIVS, Aulicus Regius, et alii.

Per eam quoque occasionem in semi-libertatem Magnae de la Garde Gonsieuium asseruerat, acceptis ab eodem literis reuersalibus, huiusmodi tenoris:

VINCENTIVS CORVINVS GONSIEWSKI, Supremus Magni Ducatus Gonsieuii Lituaniae Thesaurarius et Campiductor, etc. hisce attestor, quod cum intellexissem me Diuina prouidentia ita permittente, hic detentum, pristinam libertatem, nonnisi interueniente Serenissimi et Potentissimi Principis ac Domini, Domini CAROLI GVSTAVI, Sueciae Regis, etc. etc. etc. iussu et mandato, hoc rerum statu, sperare posse, in firma spe gratiosae illius Regiae declarationis, tanto citius impetrandae, ab Illustrissimo ac Excellentissimo Domino, Domino Gabriele de la Garde, Comite de Lehoc, Regni Sueciae Thesaurario, et Regii exercitus locum tenente Generali impetrasse, vt tandem castra eiusdem excellentiae sequi mihi cum comitatu meo aulico liceat. Vt autem praedictam suam Excellentiam securiorem de mea persona redderem, stipulata manu, et iuramenti loco verboque viri honesti sancte hisce polliceor, et promitto, me neque fuga mihi in via consulturum, neque consilio, sermone, literis, machinationibus, vel vilo facto, aut attentato, vel per directum, vel per indirectum, quidquam moliturum, sed quietum Excellentiae suae castra sequuturum, et S. Regiae Maiestatis voluntatem ac declarationem patienter expectaturum. In maiorem huiusce rei fidem, hasce reuersales manu mea sigilloque corroborauimus. Dabantur Kaydani, 21. Octobr. 1655.

Tali igitur ratione Gonszeuius ex Raduiliiana liberatus captiuitate, secutus est Sueciae Regis classicum, magis vmbra corporis, quam animo inuicto.

In hunc modum Polonia occupata, Lituaniaque subacta, Sueciae Rex Sendomiriam Sueciae Rex versus castra mouere imperat, datis ad POTOCIVM, exercitus imperatorem literis, vt a Sendomiridicto Poloni Regis recederet sacramento. Dedit et Praetoriarum cohortium militibus centum viginti millia, spolia vrbis Cracouiensis, quae quinque millionum summam excessisse dicuntur. KONIEPCOISIO, Bozencin vna et Ilzam, nobilissima Episcopatus Cracouiensis oppida, alius alia, plerisque sacra, maiora promisit legionariis Potocii, si sua sequerentur signa. Neque diu dubitauit Potocius acceptare praemia, quae per contumaciam poterat

1655 poterat deinde amittere. Vnde et ille Sueciae Regi tunc dixit sacramentum fidelitatis, in noua ciuitate Korczyn nominata. Consultatum deinde de ulteriori belli ratione, conclusumque est, Prussiam, hucusque intactam Prouinciam aggredi pari celeritate qua Poloniam. Dictum, factum, vnoque mense vix integra, tota illa regalis et episcopalis Borussia, vna cum Torunnio, ac fortissima cessit Elbinga, ea celeritate, vt quem venire non senserant Borussi, videre se vix crederent. Quamquam Elbingenses diu votis expetitur laeti susceperant Suecum. Referam eorum condiciones, quas sibi ipsis scripserant adhuc ante nascens Poloniae malum. Nam Torunenses suas tunc suppresserant. Causa deditae urbis reiecta in DANIELEM ZYDKIEWIC, Regi Instigatorem Graeculum hominem.

Puncta Compositionis Pacis inter Regem Sueciae et ciuitatem Elbingensem.

- I. Ciuitas nostra Elbingensis, ipsiusque totum territorium, nunc et in perpetuum Regi IOANNI CASIMIRO renuntiet fidelitatem et obsequia, et Regem CAROLVM GYSTAVVM, vna cum suis legitimis haeredibus, pro naturali et vero Domino agnoscat.
- II. Suae Maiestati iuramentum, quando voluerit, praestetur, non tamen illud fiet, ante regressum ipsius, et priusquam vniuersam Borussiam in securam potestatem suam redegerit.
- III. Omnia Priuilegia, quae nobis a Regibus, Principibus, et Dominis elargita et concessa sunt, non solum obseruari, verum etiam pro ratione temporis augeri, et confirmari debent.
- IV. Debet ciuitas id temporis propter belli difficultates Regium tributum persolvere, prout in futuro per nostros Commissarios et ciuitatis nostrae Deputatos decrerum fuerit.
- V. Tranquillitatis vero tempore ciuitas nullis exactionibus onerabitur, nisi quando Regnum et ciuitates in subsidium, virgente periculo, venire tenentur.
- VI. Sua Maiestas procurabit, vt ciuitas cum extraneis maiorem prouentum ratione mercaturae possit obtinere.
- VII. Sua Maiestas quantum possibile ciuitatem ab omnibus grauaminibus liberabit.
- VIII. Suburbia noua, et antiqua ciuitas, habebunt Regios praesidarios milites, horrea vero et frumentariae domus ciuium, manebunt sub praesidio militum illorum.
- IX. Ciues antiquae ciuitatis ex speciali gratia liberas obtinebunt aedes suas, a militum praesidiariorum ingressu, et cohabitatione.
- X. Mechanicorum focii et alii opifices, qui haecenus, inter milites ciuitatis conscriptos, operam suam locarunt, dimissionem petitori liberi pronuncientur.
- XI. Bona mobilia securitatis causa in ciuitatem aduecta, sicut et personae, ad quas spectant, maneat illaesa, et fruatur protectione, nisi praeter opinionem aliqui refractarii quoque et maligni existentes, obsequia debita detre-

detrectare visi fuerint, quos sua Maiestas sola sub iudicium et censuram 1655 vocabit.

XII. Contractus et obligationes inter mercatores manebunt inuiolabiles, nec caduco ⁷⁷⁾ vel confiscationi cedent.

XIII. Moenia, turres, valles, a ciuitate conseruentur, et si quae nouae struturae ac aedificia necessaria futura sint, Gubernator ciuitatis Regius, ratione sumptuum et expensarum cum ciuitate citra difficultatem conueniet.

XIV. Tormenta bellica pro ciuitatis defensione semper in loco manebunt.

His ita conclusis et ratificatis d. 22. Decembris, dies erat Mercurii, hora circiter Suecorum quinta pomeridiana, Regni Sueciae Cancellarius ERICVS AXELIVS AB OXENSTIER-Elbingam NA, Elbingam ingressus est, ciuibus per totam plateam ordine constitutis. Praecedebat ingressus. Maior SACKEN eques solus, vultu minaci de industria composito, quo magis crederetur Mars fuisse Suedicus, hunc duae a tergo sequebantur cohortes, quas componebant centum Suedici milites. Vexilliferi duo, vnus albo, alter caeruleo et viridi vexillo ab inuicem distincti: hos duae iterum subsequebantur cohortes, centum Suecorum hastiles lanceas portantium, totidem sclopetarii, cum suis vexillis diuersorum colorum. Deinde sequebantur quatuor Elbingensium Consules rheda vecti. Tandem Cancellarius, insidens equo calamistrato superbe ornato, solus incedebat vultu amoeno, et ad hilaritatem composito. Cancellarium sequebatur Campi Marechalculus DE LINDE Suecus, Gubernator urbis Elbingensis. Sub ingressum duodecim in veteri, totidemque in noua ciuitate explodebantur tormenta, laeta ac fausta gratulantium applaudientiumque signa. Moniti a me Elbingenses Rudauii de subsidio Pontificiis, de Caesaris in Borussiam iure, de Poloniae Regi iurata fide, de Propositione Suecorum experta tyrannide. Immo ad haec omnia responderunt: Pontificem non no-Responsum minandum, quem peius cane et angue Elbingensis odit populus: Vereri deinde, ne istis Elbingen-Pontificiis subsidio liberati, concedant aliquando omnimode in Pontificem ius et iurisdic-tionem, quod alienum est ab institutis illorum. Cum Caesare non bene conuenire Euan-gelicos, imo vbique sub graui Catholicorum gemere iugo liberos homines. A Polona aula laesos se esse grauissime conuicti sunt. Deinde excessisse Polonia Regnoque Regem, cui dixerunt sacramentum. Tyrannidem Suecorum nunquam se expertos esse, imo am-plexus paternos Gustaui, et terrerrimum defuncti Oxensternii amorem, quem hucusque intactum plerique Elbingensium in imis praecordiis conseruant. Haec Elbingenses.

Torunenses, vt paulo ante innui, deditae urbis suae auctorem dixerunt, Regni Zytkiewicz instigatorem DANIELEM ZYTKIEWICZ. Et fuit certe Graeculus homo, deceptor non auctor dedi-postremus. Hac ratione Cancellarii Regni aliorumque Senatorum voto, expediuerat Op-ti Torunii. polio instigatorem CASIMIRVS ad Chmielnicum, addidit eidem aliquot membranas (cartam bianckam Itali vocant) Regio subscriptas caractere, quibus ille vteretur iuxta tem-porum momenta. Ita abunde instructum dimisit ad Chmielnicum Colacosque Senatus. Ille loco Chmielnicii recta Sueci Regis victoris petiit castra, eique arcanum aduentus sui Dolus Zyt-per Cancellarium Ericum ab Oxenstierna aperuit, ratus, hoc facto mereri posse gratiam kienicii In-stigatoris vel Ficalis Re-gui. factum. Valuit in tempore arcanum instigatoris, tunc enim Torunium versus properabat Rex.

⁷⁷⁾ Caducum quid sit in Polonia, exterorum forte intelligit nemo, nisi suppeditata ante explana-tione. Subintelligitur ius. Est autem ius ca-ducum in Polonia lex, vi cuius Serenissimus Rex bona defuncti, nullos haeredes relinquentis, per priuilegium donat, cui velit. Lege autem pu-blica cautum est, vt bona sic dicta caduca nobi-lis, Rex non nisi Polono iterum nobili dare pos-sit. Ciuium vero et exterorum, cui et quomo-

do velit, etiam extraneis: id quod claris verbis in constitutione A. 1576, Vol. II fol. 923, di-ctum: (Mieyskie Kaduki moze Krol rozdawac komu, y iako chce). Neque obstant illa ver-ba, in constitutione A. 1607, Vol. II, fol. 1598, expressa: bona caduca extraneis dari non debent (Kaduki cudzoziemcom nie maią bydz dawane) quia ibi de bonis caducis nobilium sermo est. Vfus quoque ea, quae dixi, confirmat.

1655 Rex. Instigator, quo melius suum Regi Graecum ingenium commendaret, secretiora scribit ad Torunenses, quibus illorum expugnare constantiam. Ad extremum personam fingit legari a Rege CASIMIRO ad Thorunenses missi. Res ioco similis videbatur primo Thorunensibus, scripserat enim eadem in carta instigator, quasi desperatis rebus eiurasset iam CASIMIRVS Oppolii imperium, remitteretque populis iurata fidem. Hoc ipsum viva voce milites in Torunenſi repetebat capitolio perfidus orator.

Indolere Polono Regi Torunenses, ubi toties facundum audire oratorem, promptis certantem rationibus. Fidem dicenti Regius adstruebat character, quem omnes nouerant, Regia praeterea gemma, quae literas signabat, ad haec instigatoris fama, quae vulgabat Zytkiewicz omnium arcanorum Regionum arbitrum secretissimum, et ministrum fidelissimum. Venienti igitur Sueciae Regi aperiunt ciuitatis portas, veneraturi Dominum, quem Polonia vniuersa, ut crediderant, dixerat Regem.

Regis Sueciae in Prussia felicitas. Occupato Torunio, ubi priuatorum deposita, quae duorum millionum fuisse dicuntur, militari Rex intulit aerario, nihil intactum tota Borussia fuit, recedente passim milite Brandeburgico ex occupatis propugnaculis. Nullo igitur opere inuictum alias Stralsburgum, gloriosam Culmam, Suecium, aliaque Borussiae Regalis occupat loca, Elbingam usque, quam vacuum, iurata fide, inuenit, ut superius ianui. Varmiensem deinde ingressus episcopatum Melsacum versus iter direxit, positis castris ad pagum Curtzberg in Ducali Borussia. Vnde literis ex itinere salutauerat Electorem, quarum literarum hic tenor fuit.

Eius literae ad Electorem Brandenburgicum. Nos Carolus Gustauus Diuina fauente Clementia Suecorum, Gothorum, Vandalarumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Vismariae, nec non Comes Palatinus Rheni; Bauariae, Iuliaci, Cluinae et Montium Dux. Serenissimo et Celsissimo Principi, Consanguineo et Amico Nostro charissimo Domino FRIDERICO WILHELMO etc. salutem etc.

Serenissime et Celsissime Princeps, Consanguinee et Amice charissime.

Ad nullam vnquam expeditionem inuito magis animo, quam nunc in Cels. V. Elect. Ducatum accessimus; non quod non iamdiu iustas indignationis et belli causas habeamus; sed quod amicitiae nostrae fundamenta, iura et comoda, ut et innocentia subditorum, sacris iisdem nobiscum gaudentium, mitiora omnia suadeant, cum primis ut Cels. V. Elect. spatium cogitandi indulgeamus, et interea militem, quoad fieri potest, a violentiis cohibeamus. In eum finem die 3 huius mensis literas nostras, cum Cels. V. Elect. legato et consiliario FREISTADIO expediuius. Et quia heri demum responsum nobis de die 9 et 19 huius mensis Regiononti scriptum desuper est relatum, coacti sumus hac interposita mora arma nostra in viscera Ducalis Borussiae proferre, ut hic tanto propius Cels. V. Elect. ultimam resolutionem cognoscamus. Conatur Cels. V. Elect. in supradictis suis literis culpam turbatae amicitiae a se ampliri, et eam in nos conferre, inter alia, allegans, primum quod nostri Ministri, et quidem publica apud Cels. V. Elect. legatione fungentes, sibi indicarent, quae nos in animo haberemus de portibus Pillauensi et Memelensi, nobis adeo necessariis, deinde quod Stetini sub initium tractatum a nobis praesentibus, non modo praedicti portus, sed et in illis teloneorum participatio et commerciorum directio, aliaque durissima flagitarentur, et quod nos, non modo ab indigitatione non potuerimus dimoueri, sed noua etiam, existimationem et securitatem Cels. V. Elect. afficientia, postulata conatibus Cels. V. Elect. opposuerimus.

1655 mus. Accesserunt Campi Mareſchalli nostri Comitis Wittembergii literae, quibus Cels. V. Elect. scripserat, se copias, quas Cels. S. Vest. suppeditat, aggregaturum: imo nos legatis Cels. V. Elect., apud nos non subsistentibus, saepius indicasse, nos cum Cels. V. Elect. in Borussia non aliter, atque cum hoste atque alio Poloniae statu acturos. Haec et alia, quae in nos ibi cumulantur, nisi quodque eorum ad tempora sua et in iis nata consilia expendantur, facile imperitos rerum vtrinque gestarum in sinistras de nobis cogitationes coniecerint: Itaque breuibus faciem rei Cels. V. Elect. ob oculos ponemus, ut vel ipsa actionum suarum meminisse possit, vel si iniussu eius quaedam gesta sunt, de iis vltiorem rationem ineat. Perpendentibus nobis mutuae amicitiae vincula, sanguinis scilicet propinquitatem, ditionum vtriusque vicinitatem, iurium item et rationum communionem, atque adeo nostras vtrinque benefaciendi opportunitates, facile persuasa fuit Cels. V. Elect. contestationes non in labris, sed imis sinceri animi penetralibus esse natas. Neque alienos nos a mutua propensione ostendimus, qui mox post suscepta Regni nostri scepra, priores Cels. V. Elect. per Ministrum nostrum inuimus, et omnibus deinde occasionibus pignora sinceri animi Cels. V. Elect. exhibuimus. Nihil equidem dicto nostro ministro in mandatis dedimus, quo reus possit peragi indicationis alicuius de portibus Pillauensi et Memelensi. Et nescimus, quis alius ex nostra mente secretum tale, quod animum nostrum nunquam occupauit, euulgasset! Excutiantur omnes discursus, et cognoscatur, ex nimia et intempestiua sollicitudine natam esse hanc suspicionem. Tantum vero adest, ut dictos portus quaerere ex nobis ipsis intenderimus, ut decreto contra Poloniam bello, parati fuerimus, assecurare Cels. V. Elect. nihil exinde damni in Cels. V. Elect. prouentum iri, modo Cels. V. Elect. intra suos terminos se contineret, et nobis in nullo officeret. Verum Cels. V. Elect. aetiori adhuc vnionis vinculo nobiscum vinciri cupiens, vltro primum per principalem suum Ministrum, et deinde ipsa propria persona Residenti nostro ad aulae suam significauit, sibi et Antecessoribus suis Ducibus Borussiae, iamdiu tot a Regibus et Republica Poloniae ingesta esse grauamina, ut quando nullum in iustis querelis remedium sit inuentum, aliam viam iis excutiendis esse quaerendam, et dudum quaesitam fuisse: Si ergo placeret nobis, adsciscere Cels. V. Elect. in belli socium, et in compensationem et satisfactionem onerum belli, promittere eidem non modo episcopatum Varmiensem, titulo et iure saecularis Ducatus, sed etiam partem Samogitiae et Lituaniae: atque adeo dictum Varmiensem Ducatum et Samogitiae, Lituaniaeque partes, vna cum Borussia Ducali, in plenum et absolutum Dominum eidem confirmare, et in eo tueri, tum velle Cels. V. Elect. usque in finem belli contra Poloniam, et alios huic motui sese immiscentes, fideliter Nobis adstare. Et ut tanti propositi consilium, in secreto haberetur, et in Poloniam non emanaret, additum est, paucos eius esse conscios. Nobis in tantum hostem moturis, et nonnisi ingenua ab amico Principe expectantibus non displicuit Cels. V. Elect. intentio et societas armorum: neque conditiones nobis propositae impossibiles, sed immensae videbantur. Constitutis ergo commissariis, qui mense Maio proxime praeterito, cum Cels. V. Elect. Ministris congregarentur, iniunctum a nobis fuit, ut (citra tamen scopi principalis laesionem) istis duabus attemperandis operam omnem studiumque impenderent. Quod vero portus istos duos Pillauientem et Memelensem, participationem teloneorum, et commerciorum directionem postea praetenderimus, causas habuimus et iustas et necessarias. Et ut a postremo postulatum, commerciorum directione nunc inchoemus, Nos equidem tum nouimus Regibus et Reipublicae Poloniae, tam ratione Regiae Borussiae, quam directi domini in Ducalem Bo-

1655 ruffiam, non exigua competere iura, quae vero in particulari tum fuerint, non ita in promptu fuit discernere. De iure itaque Regis et Reipublicae Poloniae conuenturis, cautione utique opus fuerat, dum cuique competentia iura elicerentur. In eiusmodi pars altera alterius rationes indagat, non ut suis, si nullo fundamento nitantur, infistat, sed ut cognitis fundamentis, tanto securius paciscatur. Participatione teloniorum, vulgo Licenten vocatorum, quid iustius a nobis praetendi vnquam in tali casu potuit? Introduxit illa gloriosissimae memoriae praedecessor et auunculus Noster, Rex GUSTAVVS MAGNVS, iure belli. Et cum vigore pactorum inducialium nouissimorum deberent tolli, de facto a Cels. V. Elect. tanto tempore contra pacta continuantur. Licuit itaque Nobis, siue nostrum respectu Sueciae ius, siue foedus cum Cels. V. Elect. et Regiam Borussiam spectemus, in hanc quaestionem venire, et continuandi telonii participationem, iure optimo nobis asserere; idque eo magis, quod merces, a quibus vectigal exigetur, aequae a Regia Borussia ac Ducali descendant, atque ideo Cels. V. Elect. non possit solo de iure sibi vllos prouentus arrogare. Quod attinet portuum Pillauensis et Memelensis postulatam, si Cels. V. Elect. Ministri occasionem, causas, et quousque illis potiri voluerimus, mature et sincere explicauerunt, iam ipsa ex se nos illa suspicione liberabit, quasi loca illa, vnde salus et securitas Ducalis Borussiae dependere dicitur, obtentu solius nostrae utilitatis praetenderimus. Cum in procinctu discedendi e regno nostro staremus, et deinde praeterito mense Iulio in Pomeraniam essemus delati, intelleximus, Cels. V. Elect. eodem tempore, quo nos ad commune foedus contra Poloniam inuitat, et super eodem nobiscum tractatum init, in praeiudicium iurium nostrorum, et quidem eiusdem contra Poloniam expeditionis summum impedimentum, in vnito Belgio foedus moliri. Suasimus itaque, vt, si prius, quam noster tractatus initium sumit, alter in Belgio esset inchoatus, coepto tum demum desisteret. Sed vbi sine vlla nostrorum monitorum consideratione, Belgicum tractatum vrgeri audiuius, utique iure postulauimus, vt Cels. V. Elect. omnino vellet Belgicum tractatum perficere, et serio tamen nobiscum ageret, nobis ideo in finem vsque belli duos istos portus Pillauensem et Memelensem pro securitate nostra detinendos permitteret. Legatio Cels. V. Elect. parum pensi habens circumstantias huius iusti nostri postulati, loco adaequatae responsionis minas acerbis, et nescimus, quas ex barbaris et ipso orco contra nos arcessendas suppetias iactans, Stetino discessit. Cum ergo Stetini adhuc consistentes illico copias Cels. V. Elect. in Electoratu et Pomerania conuocari audiuius, non sine causa Campi Marefchallo nostro, Comiti Wittenbergio in maiori Polonia constituto, mandauimus, vt talia et loquentibus et agentibus Electoralibus Ministris, frequentatisque tum correspondentiis inter Poloniam et Cels. V. Elect. aulam, sibi prospiceret, admoneretque etiam Cels. V. Elect. Generales, vt quamdiu foedere non essemus coniuncti, vel melius de Cels. V. Elect. intentione certiorati, cum exercitu Borussiam non intrarent, nisi pro hostibus haberi vellent. Paulo post ipsi e Pomerania mouimus, atque in illo itinere die 4 Augusti ad nos, limites Poloniae tum ingressuros, venit Cels. V. Elect. legatio ad reassumendum priorem tractatum. An dici possit, nos tum ab indigitatis supra postulatis nullo modo potuisse dimoueri, atque noua subinde et existimationem et securitatem Cels. V. Elect. afficientia, conatibus vestris opposuisse, ipsa ex conscientiae suae dictamine iudicet. Nouit Cels. V. Elect. Nos tum condescendisse in Borussiae Ducalis et Warmiensis episcopatus, supremum et liberum regimen, reseruato tantum nobis et nostris successoribus aliquali beneficentiae iure: nouit nos voluisse liberare eandem canone illo annuo: nouit etiam nos abstuisse praetensione por-

1655 portuum Pillauensis et Memelensis. Quod vero vicissim participationi teloniorum inhaerimus, et simul postulauerimus, vt foedus in Belgio istum eatenus cessaret, quatenus huic a nobis ineundo praeiudicaret, nemo talium rerum aequius aestimator nobis vitio vertet. Quid praeter caetera saepe memorata postulata in Borussia Ducalem praetenderimus, quia non exprimitur, Nos quoque ignoramus: nisi forte qualitatem dependentiae et inuestiturae intellectum vult. Desiderauit equidem Cels. V. Elect. dictorum Ducatum plenum et absolutum dominium: sed postmodum nostrae remonstracionis intuitu, legatio eiusdem exhibito nobis die 9 Augusti proiecto suo, in Rogosno, agnouit Cels. V. Elect. in perpetuum animi deuinctissimi testimonium, velle a nobis, et corona Sueciae saepe dictos Ducatus Borussiae, et Warmiensem in feudum recognoscere. Ecquid aliud a Nobis in sequentis diei proiecto exigitur, quod grauissimi postulati nomine posset indigitari? Et quandoquidem Cels. V. Elect. nunc est contenta, tum in Rogosno oblatis, cur tantopere Rogosniana postulata incusat? Quinimo Cels. V. Elect. legatio abiens visa Nobis est obtinuisse suum scopum, nisi quod causabatur, se super quibusdam non satis instructam, et propterea velle vltiora a Cels. V. Elect. mandata requirere. Nos fratri Cels. V. Elect. contestationibus firmandi rem, semel adeo religiose inchoatam, et tractari coeptam, non in Borussia, sed versus maiorem et minorem Poloniam arma nostra vertimus. Dum die 5 Septembr. circa Opoczno substitimus, tertia vice ad nos venit saepe dicta Cels. V. Elect. legatio, afferens nobis literas Cels. V. Elect. propria manu scriptas, et pristinum eumque infucatum erga nos amorem spirantes. Vbi vero dicta legatio, in rem praesentem et ad ipsum tractatum reassumendum venit, nihil fere priorum accordatorum illaesum reliquit: excogitatae sunt rationes, quibus conuentarum conditionum aliae limitarentur, aliae exceptionibus eneruarentur, et totus tractatus in nihilum redigeretur. Interea, et dum Cels. V. Elect. legatio sub velo continuandi tractatum nobis imponere studet, vrgetur a Cels. V. Elect. in Belgio non modo commutatio ratificationum, sed classis etiam mare Balticum contra nos intratura. Exagerantur etiam passim propositi nostri peruersitas, et postulatorum iniquitas: quasi a nobis omnia prouenissent, et Cels. V. Elect. nihil contra iura amicitiae admisisset. Inuitatur etiam Borussiae et vicini Poloniae palatinatus ad communem contra nos defensionem. Vbi nos talia deprehendentes legatis Cels. V. Elect. dicimus, nos, si Cels. V. Elect. in his actionibus perseueraret, velle eandem non aliter, atque cum hoste, aut Poloniae aliquo statu agere, haud praeter meritum nos talia locutos existimamus. Quod vero Cels. V. Elect. legatio tanto tempore apud nos detenta sit, non nobis, qui accordatis inhaerere volumus, et discedere cupientes in nullo, nisi forte aliquantum per continuas belli actiones, sumus remorati, sed potius vel Cels. V. Elect. intentioni in contraria omnia directae, vel legatorum alienis praetensionibus erit imputandum. Cels. V. Elect. potuit intra terminos amicitiae consistere, et tum, vel danda a nobis scripta assecuratione, vel verbo regio, tuta in suis ditionibus manere. Sed ipsa elegit belli societatem, qua intentione, sincera ne, an vero, vt nos ea opinione destineret, dum ipsa posset armari, ipsius conscientiae relinquimus. Certe cum in belli communionem contra Poloniam reciperetur, aliquandiu partes foederatus sequi visa est, sed mox in contrarium versa, nulla non hostilitatis indicia verbis, et re ipsa nobis ostendit. Quod se Borussiae quibusdam statibus, consilia et fortunam Regis Casimiri sequentibus associare voluerit, quam maxime nos afficit. Erant, fatemur, dicti Borussiae Regiae status nondum omnes a nobis subiugati, et belli iure nobis subditi: sed mansit illos eadem, quae caeteros fortuna: et inter Poloniae status in hoc casu, nonnisi beneficio ordinis fruuntur.

1655 Poterunt dictorum Borussiae statuum contra nos directae actiones aliqua ratione excusari, eo quod nondum, vel exercitu nostro eos adierimus, vel iis protectionem obtulerimus. Et euentus, et propria quorundam confessio nunc docet, multos eorum magis instigatione potentiorum, quam destinata opera, in extremam illam defensionis aleam esse prolapsos. Cels. vero V. Elect. quae nos in bellum paratos, suae societatis oblatione, magis adhuc animauit, et Borussiae Regiam per pacta nobis, (si suas per omnia praetensiones obtinuisset), dudum attribuire coepit, contra nos Poloniae et Borussiae rebus, vix ante se ingerere potuit, quam tractatui adhuc duranti debito modo renunciasset. Conuentum utique fuit, ut Regia Borussia nobis cederet. In quo proposito ita religiosa videri voluit Cels. V. Elect. ante tractatus initium, ut nobis adhuc in Suecia existentibus, per suum ministrum significari fecerit, se velle in nostrum, et communis foederis usum, occupare locum quendam ad Vistulam. Et cum legatio Cels. V. Elect. adhuc Cracouiae apud nos haereret, missus est ad nos nobilis quidam PYTEKMER, ut contestaretur, Cels. V. Elect. cepisse quaedam in Borussia Regia loca, suae ditioni vicina, ne colluies perditorum hominum, hinc inde sine alicuius imperio vagantium, se eiusmodi locis infunderet, nobis eadem velle tradere, cum foederi vltima manus fuerit imposita. Nunc confectis nouis in praeiudicium nostri foederibus, oretenus traditionem promittit, re ipsa vero in perpetuum retinere intendit. Neque enim opus est monstrare, an contra nos directum sit foedus, cum quibusdam Borussiae Ordinibus initum; quum clara sint verba et conditiones nobis satis iniuriosae et iniquae. Iudicet iam orbis vniversus, imo iudicet Deus, vnde turbatae amicitiae rationes, vtrum a postulatibus nostris Rogosznouianis, quae Cels. V. Elect. iam adprobat, et iniquitatis accusari nequeunt, an vero ab alio aliquo, qui inuidia progressuum nostrorum Cels. V. Elect. in nos, nihil tale meritis, animauit, arcessendae sint? Vtrum laedat, qui amicum et socium complecti, inque suis non modo conseruare, sed auditiorem etiam reddere cupit, an qui contra oblationem propriam, et constantiam verae amicitiae, in hostilia consilia, nulla iusta de causa prolapsus, vltima amico detrimenta parare videtur? Ea tamen est animi nostri erga Cels. V. Elect. eiusque inclutam Domum verae amicitiae radicibus firmata propensio, ut supradicta omnia perpetua obliuione sepelire velimus, si modo aliquando videamus, ferium nobiscum transigendi propositum: nec tempus teri, ut nobis agendi opportunitates decedant, maleuolis vero nostris accrescant. Praecipuum et immotum est nostrorum postulatorum, ut qui haecenus inter Regem IOANNEM CASIMIRVM et Rempublicam Poloniae ab vna, et Cels. V. Elect. ab altera, ratione Ducalis Borussiae, vixit nexus, posthac quoque inter nos regnumque nostrum, ut et Cels. V. Elect. quoque intercedat. Si Cels. V. Elect. aliquid in reliquis mitigatum cupit, de eo, salua nostra securitate, amicabili et facili ratione conuenietur. Quodsi vero haec nostra oblatio nunc non attendatur, fieri potest, ut et Prouincia penitus deuastetur, et Cels. V. Elect. excidat tractandi occasione et bono, eidem et inclutae eius domui posthac irreparabili. Quibus Cels. V. Elect. Diuinae tuitioni serio commendamus. Dabantur in oppido Borussiae Ducalis, Creutzberg die 16. Decembr. Anno 1655.

Haec summa literarum Sueciae Regis ad Electorem. Merebant tunc illi duodecim externorum millia, totidem Polonorum ad praedam adduxerat KONIECPOLSCIVS Regni vexillifer. POTOCIVS enim cum LANGKORONIO ad Sendomiriam subsistere iussus. Erat praeter Wirtembergii Cracouense sex millium praesidium, Duglassique, octo, lecti exercitus ad Sendomiriam, millia. Elector quoque Brandenburgicus quindecim tunc suorum conscripserat millia, vltra Marieburgense, Meuenise, Strumense, Sluchouense, Brun-

ber-

bergenise, et Allensteinense, praesidia satis firma. Magnus reuera miles, certa et in manu Electoris posita fuit victoria, si hostem agnouisset Suecum, quem hospitem inuitauerat, pridem ante foederatus Galliae et Sueciae Regibus. Igitur quasi inopinato occupatus a Sueciae Rege, primo irasci, furere, minari, deinde patescere, Caesarisque inuocare patrocinium, debilitatem virium ostentare Europae Principibus, ad extremum post sex mensium continuatam fabulam, laruam deponere, personamque induere qualis ante fuit. Mansit tunc Regiomonti, tribus integris hebdomadis Regni Sueciae Cancellarius OXENSTIERNA, quasi Electori pacis tunc proponeret condiciones, reuera autem, de continuando bello, de inuadendo Caesare, de adiuuando Gallo, de diuidenda Polonia, sermo illis et consilium fuit. Eoque modo satis enormi illudere videbatur toti Europae Suecus et Elector. Quamquam prudentiores statim ab initio belli, aliqui adhuc ante illata arma, callidum Electoris obseruauerunt animum. Auctus enim mascula prole Elector, non alium quam Sueciae Regem filio suo dixit patrinum. Toto deinde mense semimortuum Suecorum exercitum annonae refecit, tandem post hospitii omnem exhibitam humanitatem, liberum per ditiones Pomeraniae in Poloniam dedit transitum. Accessit continuata commeanitum huc illuc securitas, nec deerant Comitibus Valdeck, et FABIANI Baronis von Dohna minae: *brevi adfuturos* Comitibus *hospites qui Papistas pellerent Prussia.* Gubernatorem deinde Pillauensem propugnaculo excedere iussit, nulla alia de causa, nisi quia fidelis audiebat Polono Regi. Interrogatus deinde a Comite STAREMBERG, legato Caesaris, quid de bello sentiret Borussiae? ignorare se prorsus respondit. Si enim, inquit, scirem interulam meam meorum consiliorum esse consciam, mox exutam igni adicerem. Similia amicitiae argumenta obseruare potuit vel Caesaris Leo- poldi Cyclops in Sueciae Rege. Libera in Ducalem Prussiam nauigatio. Electoris filii Varmiensis Principis appellatio. Audita per eos dies inter epulas Regis liberior vox: se ab Electore in Poloniam euocatum, afflictis subsidio venisse. Aderant his similia, quae Electorem suspectum prudentibus reddebant.

Igitur decepta primo Polonia, mox Prussia, condiciones pacis in Regia Regiomonti publicat Elector, multum sibi gratulatus, quod tali modo deceperit Papistas, Varmiensemque Episcopatum absque sanguinis occupasset dispendio.

Puncta inter Sueciae Regem et Electorem Brandenburgicum Anno 1656. die septima Ianuarii stylo veteri, inita et promulgata. 1656

- I. Serenissimus Elector non tenebitur iuramentum fidelitatis Regi Sueciae praestare, priusquam in publicis Comitibus coronetur et eligatur.
- II. Feudum Poloniae, Prussiam Ducalem, Rex Sueciae, a regno non alienabit, nisi consensu Statuum regni Poloniae.
- III. Tempore interregni constituet Elector tribunal, Consiliarius sex constans, ad quod remitteretur appellatio, donec Rex Poloniae eligatur.
- IV. Vbi pax inter Electorem et Regem Sueciae fuerit rata, foedus contra Suecos et Confoederatos Suecorum cum Belgis erit ruptum.
- V. Pro damno a Suecis illato obtinebit Elector Borussiae Episcopalem, iure Feudi.
- VI. Mille pedites, quingentos vero equites, Elector Sueciae Regi ex nunc tradet, et totidem toties, quoties requiretur, subministrabit.
- VII. Participationem theloniorum in Pilaw et Memel Sueciae Regi concedit Elector.

Conclusa in hunc modum pace, haud mora publicat editum Elector Brandenburgicus Regiomontana in vrbe, quo excedere iubebantur Poloni pariterque Litواني Proceres, qui tunc eo confugerant. Summa Electoralis Edicti haec fuit:

Iii 2

Nos

1656
Edictum
Electoris
Brandenburgici.

Nos FRIDERICVS WILHELMVS, Dei Gratia Dux Brandenburgicus S. R. Imperii Archi Camerarius, Princeps Magdeburgensis, Prussiae, Iuliae, Cliviae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae, Vandalorum, nec non Silesiae, Crostnae, Iegerndorffii Dux, Gubernator Direnbergensis, Princeps Halberstadii et Vendae, Comes Marchiae et Rauensbergii, Dominus in Rauenstein etc. etc.

Omnibus et singulis, quibus interest, significamus. Conclufis, singulari Gratia Dei, cum S. Regia Maieftate Sueciae pactis, ad conseruandos subditos praeuertendasque ruinas Ducatus Nostri; scimus variarum nationum homines ad Nos nostrasque ditiones confugisse, contra quos S. Regia Maieftas Sueciae hucusque publicis litigat praeliis, quos et suscipere non prohibuimus. Attamen scire cupientes, qualiter se conforment, his ictis foederibus ordinamus et mandamus, omnibus et singulis incolis, hucusque in nostris ditionibus commorantibus, vt intra spatium quinque hebdomadarum, a publicatione huius facta, apud nos compareant, parati iuramentum fidelitatis deponere, nobisque omnem obedientiam praestare, vel respuentes hoc, e nostris ditionibus intra nominatum tempus cum omnibus bonis suis, acceptis tamen prius literis passus, liberi cedant, atque aliquantum ibidem commorantes, ab omnibus machinationibus suspectisque factionibus desistant; secus facturi, confiscatione omnium bonorum suorum aliarumque poenarum constitutarum puniendi. In quorum fidem nostro Ducali sigillo insigniri curauimus. Datum Regiomonti 31 Ianuarii Anno MDCLVI 78).

~~~~~

LIBRI VI. CAPVT VI

SYNOPSIS

Poloni per Sueci Regis absentiam, ab obsequio eius deficiunt. Confoederatio exercitus Poloni. Iuramentum belli Ducis. Iuramentum commissariorum. Iuramentum exercitus et nobilitatis. Minda penes Gedanum periclitatur. Czeszochouiam obsidet Suecus, sed vano conatu. Literae generalis Milleri ad patres Czeszochouiam. Moritur Oppalinus Palatinus Poseniensis, Ianussus Dux Radiuilus, Georgius Tyskiewicz Episcopus Vilmensis, Casimirus Sapieha, et alii procures.

Poloni per
Sueci Regis
absentiam
ab obsequio
eius defici-
unt.

Interim dum ad Regium Montem toto Ianuario mense subsistit Sueciae Rex, Poloni per eius absentiam liberiores facti iugum passim excutere coeperunt Suecicum, auxit coniunctus Tartaris Chmielnicius Polonorum animos. Neque mora primi exercitus Poloni imperatores, POTOCIVS, LANCKORONIVSQUE, castra deseruerunt PVGLASSII, Sueciae Generalis. Sequuta ducum exemplum vniuersa nobilitas, confoederationem cum iisdem ducibus componit, vinculum vniuersale denominans. Summa huius vinculi haec fuit:

Confoe-

78) Contra Synchronisum Radaucium hic peccasse, posset quis obicere, cum prius de pacto inter Sueciae Regem et Electorem Brandenburgicum, quam de Polonorum mutuo inter se

foedere, seu confoederatione, tempore priori, et mox infra secutura, dixerit. Sed historiarum nexus, quem obseruare voluit auctor, facile eum excusatum habet.

Confoederatio et vniuersale vinculum, tam exercitus, quam aliorum incolarum Regni, in hoc calamitoso Reipublicae statu vnanimiter factum et iuramentis confirmatum. Tyskouiis, 29. Decemb. 1655.

Non miretur terrarum orbis, nec quisquam imponi sibi patiatur, ac opinetur, quod inclyta Polonorum Gens, fectis blandiloqui et foedifragi Regis adeo sit delusa promissionibus, vt Principem suum legitime et liberis vocibus electum repudiauere et deseruerit. Agnosci quidem posset, quod vterque status, tam praeeminentiae Regiae Maieftatis, quam ordinis simul equestris, adeo aduersa fortuna, vel potius fatali Regnorum reuolutione, et concussione pressus, et ad tam arctos necessitatis terminos pertractus fuerit, vt propter incursum ex omni parte hostium, in perniciem Reipublicae coniuratorum, Serenissimus Rex vltra limites Regni secedere, equestris autem ordo, et nonnulli Palatinatus Regis Sueciae potentiam reuereri, et in ipsius quasi deuotionem se conferre debuerint. Quod factum forte posset aliquis iam pro fide data existimare, et ad eam seruandam omnino plerosque teneri. Verum si penitus rem inspicere, et perpendere vellet, quod Rex Sueciae sine vlla belli causa, imo contra pacta felicitis memoriae VLADISLAI QVARTI, Regis Nostri, Stumdorffii cum Regno Sueciae conclusa, Rempublicam inuasit, ac cum exercitus et plerique Palatinatus (quibus omnimodam defensionem, et patrocinium, ac Catholicae Sanctae Religionis in toto conseruationem promisit) ipsius se protectioni committerent, infelici hac et obtrusa protectione breui temporis intervallo, omnia in contrarium agere, et omnia prorsus inuerrere et conuellere coepit. Idemque Rex Sueciae, bona Regni demastare, ciuitates et domicilia Nobilitatis exspoliare, et in nihilum redigere, exercitui suo permittit. Ordinem equestrem aliorumque statuum homines exactioribus longe grauioribus, quam illorum prouentus et possibilitas ferre possunt, opprimit: sine vllis comitiorum concorditer latis constitutionibus, pro suo arbitrio tributa imponit, exigit, et absque omni mora extradi imperat. Magistratus et iudicia quaelibet, tam spiritalia, quam saecularia, statutis antiquis et iure nostro communi firmata, nulla esse asserit, atque id ipsum aliis persuadet: Ad Gubernatores alienigenarum iura nostra et consuetudines transtulit: Qui aduenerunt Gubernatores, non iudicata nec audita causa, Sacerdotes Dei, et Nobilitatem captiuare, mastare ac tyrannice globis transfigere iubet: Tum vero, quod maximum et praecipuum est, aedes Sacras, tabernacula Dei viuientis, cumnibus thesauris et splendoribus spoliat, religiosos viros incredibili vexatione persequitur, eosdemque, vt suppellectilem ecclesiasticam, et aliud Christi patrimonium sacrilege prodant, variis ad mortem vsque suppliciis afficit: Aera ecclesiastica, siue campanas templi donec intolerabilibus pecuniis pulsus redimat, pulsari non permittit: Imo Sacrosanctam aedem benedictae supra omnes mulieres Dei Matris, Czeszochouiae, tot saeculis illustrem, non tantum in Republica nostra, sed in toto orbe Christiano deuotione et votorum oblatores effectu celebrem, propter eandem praedam, et thesaurorum Deo dicatorem ereptionem, obsidione cingere, armata seu potius sacrilega manu aggredi, et expilare imperauit, vt hoc fundamento deuotionum nostrarum inopinato securius vltiori progressu fidem catholicam exturbet et proscribat, ac in illius locum alienigenas, diuersarum sectarum homines in Regnum introducat: Bona bene meritis a S. Regia Maieftate secundum leges Reipublicae adualiter distributa (quae possessori- bus conseruare Sacrosancte promisit) eripit, et violenter ex iisdem eiicit: bona vero spiritalia, hominibus saecularibus, et vt plurimum diuersarum impietatum sectatoribus, in perniciem gloriae Dei confert: Prouisione ecclesias et seruos

Kkk

Dei

1655 Dei denudat, spoliaturque: Insuper bona regalia suis sectatoribus, violando priuilegia, et peierando contra prius datam et expressam a se declarationem, distribuit: Renouationem pactorum cum Cellitudine Chani Crimensis conclusorum et iuratorum negligit, imo cum insensibilis patriae nostrae hostibus coniunctionem armorum concludere nititur, ac tandem nos tot malis fessos, bello Turcico in ultimam perniciem nostram implicare intendit: Quidquid vero declarationibus suis falsis, tam exercitibus, quam Reipublicae deuouit, et instrumentis literariis manu propria subscriptis asseruit, id totum, statim in recenti fregit et violauit: Tempa denique Dei, Clerum, atque omnem Magnatum, et supremum Reipublicae statum, oppressit: Quare antequam, tam durus, grauis, et infidus Reipublicae ulterius vires suas extendat, et munitiones Regni, quae adhuc superflunt, in suam potestatem redigat, antequam exercitus Gentis Poloniae, militiae Suecicae, seu potius seruituti subiugetur, atque dum Serenissimus Rex Noster IOANNES CASIMIRVS, liberis votis ac vocibus a nobis electus, Dominus Noster, certos nos et securos faciat, quod pro tuenda integritate fidei Catholicae pro Ecclesiae sanctae et legum ac libertatum nostrarum propaganda immunitate, libens lubensque sese offerat, ac caput suum Regium pro salute patriae animo omni periculo, vna nobiscum, ponat et submittat, potentesque, pro suo interesse seu conatu, suppetias promittat. His proinde omnibus et singulis de causis, et ingenua Poloniae genti erga suos Principes fide et obseruantia, atque ulteriori ecclesiae Dei desolationi, ac maiori patriae malo ac ruinae prospiciendo, memoratum Regem Sueciae, nec habere nec pati possumus, omniaque illius facta, et quocumque modo collationes factas annihilamus, ipsum vero cum omnibus complicibus, qui illi adhaeserunt, vel adhaerere voluerunt, etiamsi ciues et membra sint, ex corpore Regni, nisi resipiscere velint, pro hostibus Reipublicae nostrae declaramus, et contra vnumquemque talem atque adhaerentes ipsius, plane sicut contra hostem ecclesiae Dei et Reipublicae Nostrae nos acturos, pro fide sancta Catholica, pro altaribus et templis, pro vindicandis grauissimis quibusque ecclesiae et Reipublicae iniuriis, pro iuribus et libertatibus Nostris, omnes inuicem, tam totus ipse exercitus (non referendo causam cunctationis in reteritionem stipendiorum, sed illorum persolutionem ad tranquilla, Deo iuuante, patriae tempora reseruando) quam etiam equestris ordo (non obstantibus quibusque praeteritorum temporum legibus) coniunctis viribus, et indissolubili vinculo vniti, contra hostem nos processuros statuimus, et in hoc bello constantes permanuros, donec patria pace et tranquillitate fruatur, submittimus ac pollicemur, ac inuicem omnes Nobis iuramus. Quare nullus alterum in grauissimis etiam Reipublicae (quod Deus auertat) casibus et periculis deferere, aut in alienas partes transire poterit, nullas deinde seditiones et seorsuaciones, ac dismembrationes, aut discessiones ab exercitu, machinationesque confoederationes, vinculo nostro noxiales, circulos, atque conuenticula faciemus, et inter nos patiemur, vnanimes ipsi indiuisum cor, ad defensionem Reipublicae offerentes et adferentes. Quia vero in tanta Reipublicae perturbatione aliqui ex ciuibus patriae adhaerent hucusque partibus Suecorum, ideo hos omnes ex certis rationibus inuitamus, moneamusque, vt antequam ad confictum res cum hoste deueniat, vinculo nostro et defensioni Reipublicae se adiungant, et nobiscum simul haereditarium hoc gloriae Dei Dominium tueantur et conseruent. Qui vero contumaces permanferint, bona illorum iudicio Ducum et Commissariorum nostrorum subiacebunt. Omnibus insuper inferioris ordinis et conditionis hominibus, etiam extraneis, non tantum bene merentibus de Republica campum aperimus, verum etiam occasionem damus et accessum ad praerogatiuas Nobilitatis,

1655 tis, quicumque se pro posse ac viribus suis obsequio Reipublicae ac vinculo nostro adiunxerit, ac patriae auxilio fuerit, vnanimiter offerimus et promittimus. Vt vero eo melius securitati Reipublicae prouideatur, et firmiter salubria stabiliantur consilia, ad tractandum tantas talesque res eligimus omnium consensu, Illustrissimos, Magnificos et Generosos Dominos et Fratres Nostros, Illustrissimum Dominum STANISLAVM a Podhayee ПОТОЦКИ Palatinum et Gubernatorem terrarum Kiiouiae, Ducem supremum militiae Regni Poloniae, Crasnostaiensem, Socalensem etc. Capitaneum; STANISLAVM a Brzezie LANCKORONSKI Palatinum et Gubernatorem terrarum Russiae, Campi Ductorem Regni, Scalensem et Rauensem Capitaneum: Adiungimus Commissarios ex Regni exercitu Illustrissimum CHRISTOPHORVM TYSKIEWICZ, Palatinum Czerniechouiensem, Capitaneum Bytominensem: Illustrissimum de Potok ПОТОЦКИ, Castrotrorum Regni metatorem. HYACINTHV M SZEMBEK, Capitaneum Boguslauiensem, STANISLAVM a Sluzew SŁYZEWSKI, Capitaneum Horodolsensem, STANISLAVM DOMASZEWSKI. Tribunos vero, Illustrum VENCESLAVM a Brzezie LANCKORONSKI, Tribunum, Dominum SAMOWSKI, Comitem vexilli S. Regiae Maiestatis. Deinde Commissarios ex Palatinatibus. Equestris ordo vnum de medio sui coniunctis et concordibus animis ad pluralitatem votorum eliget, qui dum patentes literas electorum pro tali electione exhibebit, prout iam aliqui Palatinatus fecerunt, et suos Commissarios elegerunt, conferentes omnem plenipotentiam nominatis commissariis, qui ad hoc negotium vocari debebunt, et absque illis nihil concludetur, nullusque illorum sententiis contradicet, et votis refragabitur. Quoscumque exorbitantes et excessus illorum definitiue iudicabunt et punient, omnibus Reipublicae periculis prouidere, et illam mutuis consiliis iuuare tenebuntur. Legationes omnes excipient et expedient, cum exteris Principibus de rebus Patriae consultabunt, conferentque, coniunctiones armorum, pacta et foedera concludent, pecuniarum denique usum ad conseruationem eiusdem status habebunt. Horum autem omnium quanquam soli Deo rationem sint reddituri, diligenter tamen attendere debent, vt quicumque ex nostris ducibus, hisce iudiciis bona Reipublicae in tanta necessitate nostra procurabit, hoc ipsum S. Regiae Maiestati scripto intimabit. Omnia consilia, pluritates sententiarum, aliquorum absentia vbique non obstante, concludi debent, non praeiudicando auctoritati Illustrissimi Ducis militiae, quoad usum potestatis et progressum atque modum rei militaris, vt vero consilia haec et negotia Reipublicae, quam perfectissime peragantur, et aequo iure expediantur, vinculumque hoc tam sacrum efficacius suo in vigore et valore permaneat, iuramento ad aram in templo per nos praestito, modo inferius descripto firmamus.

Iuramentum Illustrissimi Ducis exercitus.

Ego N. iuro Omnipotenti Trino et Vni Deo, me secundum obligationem huius confoederationis, muneri ab exercitu et incolis Regni mihi imposito, pro posse et viribus meis satisfacturum, et, vt fungar munere hoc, secundum Deum, conscientiam, et ius commune curaturum, in causis tam Reipublicae communibus, aut publicis, quam iudiciariis militaribus, nullos respectus habiturum, nec propria commoda quaesiturum, aut vlla euipiam consilia manifestaturum et enuntiaturum. Sic me Deus adiuvet, et Passio Filii Dei Nostri Iesu Christi.

1655

*Iuramentum Illustrissimorum DD. Commissariorum.*Iuramen-
tum Com-
missario-
rum.

Ego N. iuro Omnipotenti Trino et Vni Deo, me secundum obligationem huius confoederationis muneri ab exercitu et incolis Regni mihi imposito, pro posse et viribus meis satisfacturum, in sententiis et consiliis meis (quae conformia Deo, conscientiae, et iuri communi dabo) nulla propria commoda quaesitum; in iudiciis nec amore amicorum, aut odio inimicorum, muneribus aut pollicitationibus, et spe lucri ducar atque capiar, curaturum; nullas conspirationes aut machinationes facturum, rectam rationem et conscientiam sequendo, Reipublicae bonum in omnibus negotiis et iudiciis spectaturum; nulla denique secreta, tam iudiciorum, quam quorumcunque consiliorum cuiquam manifestaturum, et enunciaturum. *Sic me Deus adiuet, et Passio Filii Dei Nostri Iesu Christi.*

*Iuramentum tam exercitus quam incolarum Regni.*Iuramen-
tum exerci-
tus et nobi-
litis.

Nos iuramus quod secundum obligationem ducibus nostris et commissariis factam, pro fide et ecclesia Catholica, pro Serenissimo Rege IOANNE CASIMIRO Domino clementissimo et fidelissimo, pro libertate Legum et Reipublicae, velimus absque disiunctionibus et diffidiis quousque reddatur pacatissima Respublica, illique ratione eiusdem consensus et vinculi confoederationis nostrae famulari necessum sit, sub potestate atque regimine Ducum et Commissariorum esse, et constanter perseverare, atque nullas admittendo largitiones seu corruptelas, nec priuatos respectus sequendo, nec conuenticula et seditiones faciendo, aut seditionis adhaerendo, sed Deum tantummodo ipsum pure spectando, et integritatem patriae quaerendo, pro illa mori volumus et nos obligamus. *Sic nos Deus adiuet et Passio Filii Dei Domini Nostri Iesu Christi.*

Iam itaque in nomine Domini, inhaerendo confoederationi huic, expeditionem generalem bellicam constituimus, et decernimus, illud addendo, ut omnes, prout nouis declarabitur literis, et tempore assignato, et ad locum destinatum veniant, omniue abiecta cunctatione adsint armiferi, sub poena colli et confiscationis bonorum. Quarum poenarum executionem supra inobedientes, et vinculo nostro vniuersali rebelles potestati Ducum et Commissariorum nostrorum committimus, volumusque, ut, si opus fuerit, utantur legionaria cohorte ad hos tollendos, nullique personae et generi parcant. Iam vero, quia multi Deputati iudices ex Palatinatibus et terris Regni propter pericula praesentia adesse, tractando huic vinculo nostro et concludendo, non poterant; proinde fraterne Magnificos Dominos ad comilitium nostrum inuitamus, et, ut veniant, mandamus, eos, praeuiis similibus iuramentis, quae nos ipsi fecimus, in confortium et gremium nostrum suscepturi. Cui vnioni nostrae tam generali et vnanimi, Magni Ducatus Lituaniae exercitus, totamque nobilitatem pari alacritate et obligatione vires suas nobiscum in defensionem patriae iuncturam et accessuram non dubitamus. Ideoque ut promptius res acceleretur, animos omnium nostrum, studia, et vires, et quidquid demum defendendae Reipublicae nostrae, ac vnicae patriae litari potest, ipsis, uti fratribus nostris, libentes offerimus, ac illustrissimis Dominis Ducibus ac Commissariis nostris, pro vltiori confoederationis nostrae vinculo, cum illis statuendo et contrahendo plenam potestatem damus. Quam confoederationem nostram, et vniuersale hoc ac pium vinculum iuramentis nostris firmatum, et sub amissione honoris, vitae ac confiscatione bono-

bonorum factum, illustrissimorum Dominorum Ducum et Commissariorum nostrorum potestati ac executioni submittimus, illudque omnibus in punctis, tam in toto quam in parte, tenere, exequi, et adimplere sacrosancte promittimus. In quorum fidem maiorem, omnia haec conclusa et rata habere volentes, manibus nostris subscripsimus. Datum Tyskouiis vt supra.

Haec summa vinculi strictioris inter nobiles Polonos fuit. Hic vnicus modus saluandi patriam. Haec vnica via excutiendi iugum hostis. Persuasum quippe habebant tunc Poloni, illud Belgarum symbolum, concordia res paruas crescere, discordia maximas dilabi, eoque vinculo, posteritati memorando, quasi triplici funiculo infamem alias clausurunt annum. Sub cuius finem, magnum ciuitas Gedanensis apud Mindam adiuerat periculum, nisi proditores Deus ipse miraculo quasi ostendisset. Minda, castellum Gedanense, est Vistulae flumini appositum, qua deeliuis amnis Balthicum subit mare, vna fere num periculisca distitum ab ipsa vrbe. Hoc castello quisquis potiretur, Gedanum supplex breui haberet. Haec tamen proditio caute tunc detecta, breui post sopita est, nulla in reos dicta quaestione, coniecta in Suecos milites proditio, quae fortassis in magnos alios ciues cadere debuit, finem tantae moli imposuit.

Nec multo post coenobium Clari Montis Czesztochouiensis, in vltimis Poloniae Czesztochofinibus situm, ordinis sancti Pauli primi Eremitae, fossa, moeniis valentissimum, vbi totius regni admiranda patrona, cum sui filii sacratissima commoratur imagine, a Suecis fortissimè oppugnatum, post ternos assultus, incantationes, cuniculos, assiduas verberationes, sed vano conatu, sex continuans obsidionem coelesti ope defensum est, Generali MILLERIO ac Comite WRZESOWICZ incallum adnitentibus. Referam Millerii literas, quas tunc ad patres scripserat:

*Admodum Reuerendi ac Nobilissimi Patres,
caeterique arcis ac monasterii Czesztochouiae inhabitatores,
Domini et Amici honorandi,*

Dominationibus Vestris cum significatione officiorum et beneuolentiae Literae Gestatum facio. Cum S. Regia Maestas Sueciae, Dominus meus Clementissimus, de rebellium quorundam in maiori Polonia conatibus certos accepisset nuntios, quod sua Maestas non modo ad composcendos illos, sed et porro ad limitaneas arces, aduersus quamlibet inuasionem, aliquo praesidio firmandas, me eo cum iusto exercitu mittere fuerit coacta. Quando igitur ad hos limites progressus sum, iamque et monasterio Vestro regius exercitus imminet, cui, ut conueniens praesidium imponatur, serium est S. Regiae Maestatis mandatum. Vestro ex commodo fore putavi, si Vos eius rei gratia, primum ac mature commonefaciam. Quod dum facio, Vos serio adhortor, ut sine vltiori circumductione, aliquos cum libera potestate mittatis, de quantitate praesidii, aliisque ad hanc rem pertinentibus, mecum deliberaturos. Facietis hoc ipso rem S. Regiae Maestati gratam, quae non intermittet, Vos ac Vestrum monasterium omni regia clementia fouere ac tueri. Nec enim aliter vobis persuadeatis, quam Sacra Vestra omnino fore intacta, neque deuotionibus Vestris vllum impedimentum, multo minus contumeliam illatam iri, siquidem nihil aliud, quam tutela, Regni et securitas finium quaeritur. Caeterum si tota iam minore, maioreque Polonia, in potestatem S. Regiae Maestatis Sueciae redacta, desperatisque omnibus auxiliis, obsistere tamen vltius praesumatis; non aliter potero, quam praesenti armorum remedio, Vos et cum exustione totius monasterii ad recens compellere obsequium. Id ne fiat, Vestrum erit fato non resistere, sed honesta deditione

1655 ditione Serenissimi Regis nostri clementiam amplecti. Valere. Dabantur in Castris 17 Nouembris Anno 1655.

Vester studiosissimus

BVRCHARDVS MILLER,
Generalis locum tenens imp.

Moritur O- Eodem anno viri illustres in republica finiere. CHRISTOPHORVS de Boin palinuis Pa- OPALINSKI, Pofnaniensis Palatinus, quem deditae maioris Poloniae auctorem vniuerfa latinus Po- incusabat Polonia, morbo extinguitur. Aula abstinuerat antea diu, impatientia praelati manienfis. sibi KORYCINI in munere supremi cancellariatus, post amotum Radzieicium. Hinc creditur, odia illum concepit in Regem, quae deinde data occasione erupere. Vir erat magni ingenii, haud impar natalibus, quos ducere e sanguine antiquo natura dederat. Illi a plerisque pro naeuo data, sui aestimatio, at levis hic naeuus viro senatori, qui si doribus animi valet, cur diffiteatur naturae donum? Principibus conscientia virtutis propriae nunquam vitio vertit, quippe raro in res magnas via est per sui despectum. Mukum interest Principem inter et priuatum nobilem. Ille ad famam omnia dirigit, hic continetur modicis, quod vitium humi, saepe illi virtus, quod homini priuato superbia, Principi magnanimitas est.

Samuilius Dux Rad- Frequentiora deinde procerum repetita sunt funera. Eodem enim mense 14- vilus, NVSSIVS Dux RADIVILVS, Sacri Romani Imperii Princeps, Palatinus Vilnensis, Pro- rex Lituaniae, eiusdemque supremus bellorum minister, supra sortem suam Lituaniis ferox, Polonis minax, extinguitur, suone, an alieno fato incertum. Sunt qui credant, con- scientia rerum nouarum, quibus se fautorem ostenderat, tetra exhaustum melancholia in- teriisse. Princeps reuera alti spiritus, et qui pro patria extrema tentauisset, nisi Regiae obstitissent delationes. Vilnensem Palatinum, breui quoque Vilnensis sequutus est epi- scopus GEORGIUS TYSKIEWICZ, vir summae in Deum pietatis, maximae in patriam charitatis, Regiomonti hic in exilio, media nocte die 17. Ianuarii subsequenteris anni, aeter- nitatem ingressus est. Nec multo post idem satum impleuit CASIMIRVS LEO SAPIENHA, Vicecancellarius Magni Ducatus Lituaniae, Brestiae in Lituania. Vir prosapia illustris, Leo Sapieha opibusque potens. LVDOVICVS item VEINER, Palatinus Marieburgensis. Nec multo post DOMINICVS, Dux Zaslauiensis. ALBERTVS Dux RADIVILVS, Cancellarius Ma- gni Ducatus Lituaniae. FRANCISCVS Comes a Czarnkow CZARNKOWSKI, Castella- nus Pofnaniensis. ALBERTVS GORAYSKI, Regens Cancellariae Regni. IOANNES Comes de LESZNO, Episcopus Culmenfis, peste hic in fano diui Martini Italiam tunc peruagante, supremum diem obiit. NICOLAVS Comes OSTROG, Gubernator Dro- houicensis, prosapia illustris, bonarum artium cultor eximius, musarumque deliciae, ar- cana scientiarum edoctus a puero, quae magnum fecissent in patria, si immatura morte praeuentus non fuisset.

Ioannes Co- mes de Lesz- no, Episco- pus Culmen- fis.
Nicolaus Comes ab Ostrog.

LIBRI

LIBRI VI. CAPVT VII

SYNOPSIS

Casimiri in Poloniam reditus. Confoederatio Ordinum et exercitus Poloniae. Po- lonorum arcana consilia. Literae Poloni Regis ad magnum ducem Moschouiae, et Senatores Moschouiae. Casimirus Leopoli residet. Literae Casimiri ad Thorunenses et Gedanenses. Sueciae Rex Czarnecium profigat. Zamoiscum oppugnat, sed frustra. Praemisia describitur. Duglassius oppugnat Prae- onisliam, eandemque paulo post intactam relinquit. Czarnecius Regem Sueciae adoritur et profigat. Eiusdem stratagema et laus. Manifestatio Poloni exercitus. Rex Sueciae a Polonis obsidetur. Marchio Badensis fert suppetias Sueciae Regi. Eundem Czarnecius profigat. Literae Adolphi Principis ad Regem Sueciae. Sandomiria recuperatur a Polonis. Stratagema Sueciae Regis eludentis Sapiehae conatus. Lublino potiuntur Poloni. Literae prote- floris Angliae ad Regem Sueciae. Rex Sueciae Varsauiam redit, inde Elbin- gam. Eius edictum in Polonos nobiles. Marieburgi descriptio. Mariebur- gum Suecis deditur.

1656

1656

Initium huius anni est a reditu IOANNIS CASIMIRI in Poloniam. Etenim, ut supra Casimiri in innui, reuocatus literis Polonorum procerum Rex, quibus displicuit Suecorum inso- Poloniam lentia. Certior quoque de eorum factus poenitentia, aduentuque Tartarorum secu- reditus. rior, e Caesaris voto, summiue Pontificis precibus in Poloniam per Carpatum montium iuga, huius anni initio venit, solenniter a LVBOMIRSCIO, Regni Archimarchalco, ZA- MOSCIO, WIELOPOLSCIO, Woinicensi Castellano, aliisque, primum Lubomliae hospiti- tio exceptus, mox Croinam, inde Landshurum ab iisdem deductus, ubi confoederatio mili- tum, paulo post sequuta est huiusmodi tenoris:

Confoederatio Ordinum et Exercitus Regni Poloniae, ad conseruandam Serenissimi Regis Maiestatem, et restituendam Reipublicae integritatem, in praesentia S. Regiae Maiestatis facta Landshugi, secunda Ianuarii 1656.

Quemadmodum proprium est Diuinae dexterae opus, stabilitam multo- Confoed- rum saeculorum successibus et opinione hominum inuictam regnorum felicitate- ratio Ord- tem exili aduersae fortunae turbine euertere, ita eidem adscribendum est, quo- num et ex- rtes irreparabilis humanis viribus ruina, magnisque attrita casibus potentia, vno- ercitus Po- momento ad optimos rerum exitus assurgit. Agnoscit hoc beneficium Polona loniae. Respublica, innumeris demersa calamitatibus, quam non minus callidis perfido- rum hostium, subrutam machinis, quam speciosis deceptam promissis, post tot aetatum ornamenta, vno prope ictu amissa, ex ultimis desperatae melioris sortis cineribus, Diuina benignitas erigere incipit, iamque ad latus Serenissimi Regis nostri, liberis vocibus in Polonum solium electi, Senatam, equestrem Ordinem, atque exercitus hucusque viribus et proposito diuinos rursus colligit, quando emortuum in cordibus zelum, praeter omnem expectationem reaccendit, ani- misque robur aspirat, ut vnanimibus votis, iniuriam religionis et ecclesiarum, patriae salutem, nullo infamem maiorum dedecore gloriam vindicemus. Hic nostrorum conatuum finis est, Diuinam in aduersis venerari prouidentiam, no- strisque studiis eidem cooperari. Quoniam vero absente Serenissimo Rege, Do- mino nostro Clementissimo, Deus Optimus Maximus Ducibusque eorum, exer- citibus,

LII 2

citibus,

1656 citibus, et equestri Ordini eam cogitationem immisit, ut iuratum foedus ac concordiam sub Tyſkouice auspicarentur illi, qui in tam turbido rerum statu adesse poterant, nunc accepta stabiliendi foederis potestate, eidem praesenti, tanquam amantissimo patri, qui nos sibi nouo amoris vinculo, promissisque in rem nostram curis deuinxit, accedimus, vicissimque spondemus, ad maiorum nostrorum exemplum, integram fidem, et animorum integritatem. Atque ita in praesentia Serenissimi Regis nostri, non minus viribus Reipublicae, quam cordibus inuicem coniuncti, sancte iuramus, nos conseruandae fidei auctoritati Regiae, saluti Reipublicae vitam nostram libenter impensuros, neque ullis, quantum erit possibile, periculis, aut priuatis cessuros respectibus, constantes, infractisque animis, nullo libertatis excusationum aut iuris noxii obtentu, Serenissimo Regi adhaesuros, quamdiu votis laboribusque nostris optatus successus non affulserit. Exercitus quoque quantumuis nunc absens per suos Duces sacrosancte pollicetur fidem, et suos ad defensionem orthodoxae religionis, Reipublicae auitae libertatis, indefessos bellicos conatus. Nemo arma ponet, nemo vrgebit stipendia, aut suas immunitates praetendet, ante restitutam postliminio in patria tranquillitatem. Vnus alterum etiam in grauissimis periculis non destituet, in alienas partes non transibit, factionibus aut scissionibus accedet nullos circulos, aut conuenticula non colliget, aut illis se non implicabit. Sed vna erit omnium voluntas, vnum cor, labor in commune collatus vnanimis, quod totum sacramento ratum esse volumus, Nos omnes quicumque huic confoederationi nomina dedimus, caeteros vero, quibus adesse per discrimina, inchoataeque alibi fidei suae curas adesse non licuit, ad idem iuratae societatis vinculum inuitamus; et ut laudabili exemplo prouocati, eadem polliceantur, agantque per charitatem patriae, quae omnem aliam charitatem complectitur, attestamur. Porro, ut coniunctionis istius notitia, ad omnes singulosque perueniat, Serenissimus Rex Noster potestatem Nobis indulgit, intimandae confoederationis per vniuersales literas, ac in districtus, prouincias, atque palatinatus transmittendae, certus neminem suo muneri, amori in patriam, obedientiae sibi debitae, defuturum; quin potius omnes egregium concordiae daturus specimen, suamque mentem separatis literis explicaturos. Faxit Deus immortalis, ut hoc nobile Poloniae ingenuitatis opus, quod ipsemet benigne est exorsus, nobis cedat optime, et rursus in Poloniae Regno, religio, gloria, Serenissimi Regis Nostri potentia, per triumphos reflorescat.

Consultatum deinde de ulteriori belli ratione, conclusumque est:

Polonorum
arcana con-
silia,

- I. Milites praetorianos vna cum Koniecpolscio, Wisniowiecio, Sobiescio, aliisque regni proceribus, qua largitionibus, qua promissis, a Sueci Regis auellere obsequio.
- II. Gedanenses, iamiam in fide fluctuantes de reditu Regis literis certiores reddere. Idem facere cum reliquis regni proceribus.
- III. Confirmare in fide Brandeburgicum, quam iam exuerat.
- IV. Tartarorum Chanum, qui iam Crimum versus redibat, ocyus per legatum reuocare.
- V. Nobilium vinculum approbare.
- VI. Cosacos similiter ad sanio rem mentem reuocare.
- VII. Rakocio per legatum certis conditionibus regnum offerre.
- VIII. Moschorum Caesarem ad tractatus pacis, mediante Augustissimo Caesare inuitare, quod et factum in instanti. Missae per legatum GALLINIUM literae huiusmodi tenoris:

Inge-

Ingemiscere cogimur fatalemque rerum nostrarum agnoscere periodum, dum citra omnem nostram culpam, ea sustinere nunc a supremo Numine com-¹⁶⁵⁶ pellimur, quae euentura nemo vnquam credidit, aut suspicatus est. Hinc tan-^{Literae Po-} tam sanguinis Christiani toto hoc biennio effusionem, euerfas aras, conculcata^{loni Regis} sancta sanctorum, direpta monasteria, graui cum dolore, ut par est, accipi-^{ad Magnum} mus: omnia Deo iudici et vindici attribuentes, cuius est transferre regna de^{Ducem Mo-} gente in gentem, potentissimosque populos in ictu delere oculi. Neque nobis^{schouiae.} persuadere possumus Maiestatem Venerandam proprio motu, arma Nobis Pro- uinciisque nostris intulisse, potius id vaferrimo vicino Sueciae Regi imputamus, maleuolisque aliquibus adscribimus subditis nostris. Caeterum cum belli cuiusvis finis, pax optata sit, proinde multorum Principum Christianorum, et inprimis Sacratissimi ac Potentissimi FERDINANDI TERTII, Diuina fauente clementia Romanorum Imperatoris, semper Augusti, Fratris nostri charissimi, mentem secuti, mittimus legatum nostrum Generosum PETRVM GALINSKI, Orfanensem Marschalcum ad Maiestatem Vestram, qui nomine nostro Regio, rotiusque Senatus Nostri amplissimi, tractatus proponat pacis, calentemque ira Maiestatis Vestrae animum pristino restituat vigori. Cui plenam fidem adhibeat Maiestas Vestra, eumque cum benigno et fauente ad Nos quantocius remittat responso. Datum Crosnae die X Ianuarii, stylo nouo MDCLVI.

Haec summa literarum regiarum ad Magnum Ducem Moschouiae, quibus Senatus suas quoque ad Senatores Moschouiae adiecit huiusmodi tenoris:

Adhuc ante initia funestissimi huius belli certiores a quibusdam reddit, de intentione consilioque Serenissimi Magni Ducis Vestri, expediueramus vnanimes^{Ad Senato-} status et ordines, tam inclyti regni Poloniae, quam etiam magni ducatus Litua-^{res Moscho-} niae ad *Illustitates Vestras* cum literis legatum nostrum, fraterne expositulantes, tantam animorum Vestrorum a nostris disiunctionem; verum nec legatus noster hucusque comparuit, nec literae aliquem fortitae sunt effectum; iniusta tantummodo arma Vestra sensimus, et pro literis retulimus cicatrices, contra pacta, et omnem aequitatem, cum summa sanguinis christiani effusione, a qua, Deo iudice, cui corda et arcana mentis humanae patent, teste vniuerso orbe immunes sumus, protestamurque nihil a nobis violatum, nihil contra pacta factum. Iam cum eo ventum sit, ut mutua nobis postliminio fraterna beneuolentia, animorumque coniunctio reuocanda sit, expediatque in bonam iterum coalescere vicinitatem, petimus S. Regiam Maiestatem, Dominum Nostrium Clementissimum, quatenus ad Serenissimum Magnum Ducem venerandum legatum suum destinaret ad tractatus pacis, quod non grauante a clementissimo impetrauimus Principe; expeditusque est in instanti ad Serenissimum magnum Ducem Vestrum, generosus PETRVS GALINSKI, Marschalcus Orfanensis. Cui certa media ad utrosque Principes conciliandos nos quoque adiunximus, quae ille *Illustitatibus Vestris* nomine Serenissimi Regis, Domini Nostri Clementissimi, proponet. Cedent autem haec omnia ad aeternam stabiliendam pacem, nosque beatos ab utraque parte reddendos populos.

Consultatum et de loco regii domicilii, quo tutior Maiestas esset; conclusumque Casimirus Leopolum Russiae fore locum aptissimum Regiae ad tempus vrbis; quippe Cosacis, Tran-^{Leopoli} sylvanis Moldauisque conterminum, cum quibus populis vnio sperabatur contra Sueciae^{residet.} Regem. Electus quoque vnanimi voto STEPHANVS CZARNECIVS, qui hostem detineret tamdiu, donec aut praetoriani redirent milites, aut vniuersa ad Regem suum congregaretur nobilitas. His sic stabilitis et conclusis manum admouit Cancellarius expediendis

Mmm

ocyus

1656 ocyus legationibus intentus. Neque mora missus in Borussiam IOANNES ZAWACKI, regius apparitor, qui literas ferret ad IACOBVM WEIHER Palatinum Marieburgensem, magistratum Gedanensem, aliosque procures scriptas. Additae et ad Serenissimum Electorem Regio exaratae charactere, quae postea apud illum ludibrio fuere.

Referam ad Torunenſes et Gedanenſes ſcriptas literas huiusmodi tenoris:

IOANNES CASIMIRVS Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liouoniae, Smolensciae, Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex.

Specstabiles ac famati Fideles Nobis dilecti,

Litterae Ca-
simiri ad
Thorunen-
ses.

Aduersa Fidelitatum Vestrarum fortuna non mediocriter Nos afflixit, postquam intelleximus, quod hostis urbem hanc nostram, praeclare seruata aliis occasionibus fide insignem, inter suam numeret praedam. Credebamus potius quod fractis ad ipsorum moenia suis viribus, pro gloria turpitudinem et audaciae suae poenam erat reportaturus, praesertim cum nihil Fidelitatis Vestrae ad sustinendam longiorem obsidionem defuerit. Sed quia casum hunc, siue necessitas, siue dolus extorsit, fato potius quam voluntati Fidelitatis Vestrae. (prout relatum Nobis est) nudae perfidi cuiusdam traductoris insimulationi, non viso, nec habito ullo documento, cesserunt, cum asserere auderet, Prussiam a Nobis hosti esse concessam. Procul omnino ab ista cogitatione distamus, et quamuis hoc prosperum scelus, iam omnia spe deuorauerit, adest Nobis causa iusta et vindex Deus, qui inuasorem alienorum iustioribus terminis circumscribet. Non defunt et humana subsidia, iam etenim Regnum nostrum feliciter ingressi sumus: Cosaci qui tot malis nos implicauerant, praestito recenter fidelitatis suae iuramento, ad obsequium Nostrum suadente Tartarorum Principe redierunt: qui centum millia sui exercitus in auxilium Nostrum libens adduxit. Stipendiarius miles hosti infensus cateruatim ad Nos conuolat. Praecipui Regni Proceres, lateri Nostrum adstant, quos promta sequitur Nobilitas. A Serenissimo etiam Imperatore auxilia promissa expectamus, apud quem per legatum Nostrum, magnificum Palatinum Lanciensem Viennae praesentem, agimus. Quod significandum Fidelitatis Vestrae, simulque easdem adhortandas esse duximus, ut memores iuratae Nobis fidei, quod subditos decet, cogitare et exequi velint, quo et iniuria Nobis illata refarciri, et huius urbis spectatum nomen ad posteritatem celebre esse possit. De caetero Fidelitatis Vestrae gratiam Nostram Regiam offerimus. Datum Crofnae IV. Ianuar. Anno MDCLVI. Regnorum Nostrorum Poloniae VII. Anno.

IOANNES CASIMIRVS REX.

Specstabilibus ac famatis Burggrabio, Proconsuli, Consulibus, totique Magistratui et communitati ciuitatis Nostrae Thoruniensis Fidelibus Nobis Dilectis.

Scriptis et Gedanensibus, quarum haec summa:

IOANNES CASIMIRVS, Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liouoniae, Smolensciae, Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Haereditarius Rex.

Specsta-

Specstabiles ac famati fideliter Nobis dilecti,

1656

Tantum Nobis de integra erga Nos fide et constantia, obsequio pollice-
mur, quantum ab integerrimis subditorum erga Principem animis expectari et
praestolari debet. Proinde posteaquam intelleximus hostem ad interiora Prus-
siae infestanda cum exercitu suo se contulisse prioribus literis Nostris, confir-
mandas absque mora Fidelitates Vestras duximus, ut strenue ac laudabiliter in
sua perseuerent defensione, quod iterum iterumque facimus, adhortando Fide-
litates Vestras, ut bonum hoc propositum quam optimo euentu continuent,
praesertim cum sciamus ea, quae ad propulsandum hostem necessaria Fidelitati-
bus Vestris abunde suppetere. Quia vero intelleximus, eo insolentiae quendam
ex subditis Nostris esse progressum, ut ausus fuerit ciuitatem Nostram Thoru-
nium dolo malo seducere, asserendo, Prussiam a Nobis hosti concedendam esse,
praecustoditas hac in parte Fidelitates Vestras, esse volumus, ne ulli tam impio
somniaſtori, si quidpiam similiter Fidelitatibus Vestris insusurrare voluerit, fidem
adhibeant. Sequimur nos bono omine ductum coelestis clementiae, et iam felici-
ter ex Silesia reuersi regnum Nostrum ingressi sumus. Adest Nobis cum suo
numerossimo exercitu Tartarorum Princeps, cuius impulsu Cosaci iam ad ob-
sequium Nostrum redierunt. Redit sponte et Noſter stipendiarius miles,
promptum se omni modo ad exequenda iussa Nostra exhibens. Adhaerent praeci-
pui lateri nostro regni procures, et frequens nobilitas, quae imminens iugum
ferre non potest. Deo proinde et causae Nostrae confisi, iterum armis hostem
aggredimur, quem ut pariter Fidelitatis Vestrae, strenua firmitate distineant,
voluntatem Nostram Regiam, et virtutem ipsam, quae urbem Nostram tam in-
signem decet, suasuram et persuasuram non dubitamus. De caetero Fidelitati-
bus Vestris gratiam Nostram Regiam offerimus. Datum Crofnae IV. Ianuarii,
Anno MDCLVI. Regnorum Nostrorum Poloniae et Sueciae Septimo.

IOANNES CASIMIRVS REX.

Haec summa literarum ad Gedanenses, quas illi magni fecere, gratulati Regi felici-
cem reditum, promissa insuper strenua urbis suae defensione, quod et fecerunt, ut infra
paulo post memorabimus, cum immortalis gloria Gedanensis ciuitatis.

Nec WEIHERVS segnior fuit in remittendis ad diuersos regis literis Regiomon-
tum, Thorunium, nec non in castra Sueciae Regis, ad Koniecpolium, Wisniouieci-
um, Sobiescium, aliosque praetorianarum cohortium primarios ductores, nec vano conatu, ut
infra memorabimus.

Audito Sueciae Rex Poloni Regis reditu, furenti similis Februario mense, con-
ſcripto ad Straſburgum exercitu ſeptemdecim millium, Varſauiam aduolat. Progredienti
Lublinum verſus, Viſtulamque per glaciem tranſgredienti occurrit ad Golomb oppidum
CZARNECIUS, cum lecta Poloni exercitus manu. Neque mora, conſerere manus cum
Czarnecio placuit Sueciae Regi, quem ex improuiſo aggreſſum, haud exigua afflixit clade,
recedere coaſto Czarnecio Zamolſcium verſus. Hunc ad moenia uſque Zamolſcenſis pro-
pugnaculi ſequutus eſt Sueciae Rex, ſalutato adhuc ex itinere humaniter eius munimenti
domino, IOANNE ZAMOLSCIO, cui Lublinenſem per Forgelium obtulerat paulo poſt
traſtum, ſi ſponte Zamolſcenſi cederet propugnaculo, aut ſaltem Suedicum admitteret
praefidium. Nec deerant minae Duglaſſii, intra duos dies expugnandi munimenti.
Diſpoſa in terrorem quadraginta tormenta, tot enim ſecum adduxerat Sueciae Rex e vicina
Polonia, promouente toto conatu Regis ſui primam in Ruſſiam expeditionem Wittembergio,
Prorege Poloniae. Sed fruſtra hi Suecorum ad Zamolſciam ceſſere conatus. Non enim
Zamolſcio venalis fides fuit, aut panicus timor, quem Duglaſſius ex compoſito fecerat.
Igitur retrocedere coaſtus Sueciae Rex Zamolſcio, Iaſoſlauiam verſus caſtra mouere impe-
rat, praemiſſo Duglaſſio, qui Praemyſſiam expugnaret.

Mmm 2

Eſt

1656
Praemissia
describitur.

Est autem Praemyslia celebris Russiae ciuitas a Septemtrione sano fluuiio, qui e Sarmaticis montibus haud ita longe a Tibisci oritur fontibus, fossis praeterea aggeribusque satis munita, sed quae Suecorum diurnam tolerare non posset obsidionem. Anno Christi MCCCCXCVIII. IOANNE ALBERTO Polonicum sceptrum tenente, a Stephano Moldaviae et Valachiae Regulo, vna cum innumeris fere oppidis et pagis, foede direpta atque incensa.

Duglassius
oppugnat
Praemys-
liam, can-
demque
paulo post
intactam re-
linquit.

Duglassius ubi in conspectum Praemysliae venit, attonito similis haesisse dicitur, mirarique vnde tanta Russiae essent munimenta, Zamoscium intelligebat et hanc ipsam quam cernebat Praemysliam. Interim dum expugnandae urbi aptum deligit locum, dum maiora a Rege expectat subsidia oppugnandae urbis, certior ab exploratoribus factus, CZARNECIVM iterum collectis in vnum viribus, obsessis properare. Illo ipso territus nuntio, relicta Praemysliae expugnatione Iaroslaium retrocedit, coniuncturus copias suas Sueciae Regi, qui iam ad Iaroslaium in vicinia confiterat. Hunc sequutus non est Czarnecius, sed meliori vsus consilio, mira celeritate versus habens, in Regis Sueciae extre-

Czarnecius
Regem Sue-
ciae adori-
tur et pro-
fligat.

num inuehitur agmen (quod nondum Sanum fluvium, propter male cohaerentem glaciem transire potuerat) tanta vehementia impetuique, vt praecipuis eorum delictis, Regiam quoque Sueci Regis caperet suppellectilem. Finxerat tunc CZARNECIUS in ipso praelii aestu suorum fugam, quo facilius insequentes Suecos profigare, talique ratione inter currus latrantes in apertum educere posset. Ita factum. Fugiant Czarneciani et fugiendo pugnant, infat acriter Suecus, inhians capiendū Czarnecio, quem publicae de Polonis vitioni victimam destinabat. Furebat interim impotens sui Sueciae Rex, visa in aduersa fluminis ripa suorum miserrima clade, dum pars illorum aduersis caderet framearum ictibus, pars quae glaciem transire parabat, fluit Sani forberetur vorticibus. Atque ea tunc primum Czarnecio de Sueciae Rege reportata victoria. Ferunt caesa tunc esse Suecorum millia

Eiusdem
Stratagema.

duo lecti exercitus. Primusque Czarnecius illa die posse debellare docuit Suecos, quos in hunc diem inuictos fama vulgauerat. Celebris haec obtenta de Suecis victoria, LVBO-MIERSCIUM Marschalcum Regni, simul et SAPIEHAM, Vilnensem renunciatum Palatinum, ab extremis finibus Regni egit, vt et illi Sueciae Regi, iuncti Czarneciano exercitui, resisterent. Igitur breui eorundem aduolant legiones, ad gloriam & victoriam, quas sequuti sunt alacres ipsimet Duces, KONIECPOLSCIO, WISNIOVIECIO, SOBIESCIO, aliisque proceribus, palam Sueciae Regi valedicentibus. Referam eorum manifestationem quam in haec genuina conceperant verba:

Manifestatio exercitus Poloni, cum Koniepolscio et Wisnioniecio a Succis redeuntis.

**Manifesta-
tio Poloni
exercitus.**

Si vnquam alicui mortales; vitae fortunarumque suarum obligationem debent, eam iure merito post Deum prae caeteris, patriae ferre tenentur. Hinc enim summa mortalium est gloria, dum longa maiorum suorum heroum merita in patriam collata, propriis iungunt virtutibus, ac indefessam per saecula gentis suae demonstrant pro patria fortitudinem. Notum sit vniuerso orbi, qualiter inclytum Poloniae Regnum, totius Christianitatis antemurale, atque sacrosanctae Romanae Ecclesiae, fortissimum a tot saeculis propugnaculum, iam vero toto septennio continuis bellorum motibus, atque barbarorum irruptionibus, pene conuulsum, tandem anno praeterito, ea parte, qua maxime adhuc florens, potensque erat, CAROLI GVSTAVI Suecorum Regis, iniustis armis petiitum et distractum sit. Is sola ambitionis et cupiditatis causa impulsus, pro iustitia belli opportunitatem aggrediendi, atque praedandi commodam occasionem sufficere sibi reputans, durante adhuc aliquot annorum cum Regno Poloniae induciarum tempore, gentem nostram aggressus est: neque tantum viribus suis armisque fidere ausus fuisset, si votis suis vnus perduellis et proscripti ciuis, peruersa in patriam et Principem non adfuissent molimina. Sic proditoris in maiorem Poloniam ductus manu, perfidaeque protectionis ementitae vsus titulo, primum Palatinatus Posnaniensis, Calisiensisque, paucorum subscriptionibus (quos non tam perfidia, quam incauta credulitas seduxit) firmatis articulis recepit, ac post

post Magnum Ducatum Lituaniae, lupus iste ouina pelle obductus, intravit, instantibusque genti Polonae ab Oriente Cosacis, a Septentrione Moschis, Posnaniam, Varsouiam, Cracouiam, non tam vi aut armis, quam placida loquendo possedit. Non potuit tam repentinus casus in omnibus, nisi eam parere constellationem, quae etiam in constantissimos viros caderet. Hinc Regia Maestas, Serenissimus IOANNES CASIMIRVS, Dominus noster Clementissimus, diuertere etiam ad suos in Silesia Ducatus debuit, tot imminentibus periculis, et omnibus Regni incolis, ementita protectione Suedica fluctuantibus, permotus. Inde nobis quoque, ita rebus stantibus, tunc efficacius esse non poterat consilium, quam eidem praenominatae protectioni Suedicae semet subicere, patriae religionem, iura et libertates eo modo conseruare. Quis enim de patria vno eodemque tempore, a tot tamque potentibus hostibus oppugnata, non desperasset? quis tam dulciter affricanti manum scorpionis, protectionem promittenti, non assentiretur? quis non credidisset sacro sancte oblatis promissionibus? quis verbo Regio non subiecisset omnem conseruationis patriae eertitudinem? quis non dedisset fidem tot diplomatibus manu Regia firmatis? Sed mendax, egens, et Regnis Catholicorum inhians natio, non diu latere potuit. Monstrauit breui perfidiam perfidus Rex, complicatisque obtrusae protectionis vexillis, hostilia contra catholicam religionem, iura, et libertates Regni Poloniae, explicauit insignia. Ac vt primum vrbe Cracouiensi potitus, ratus iam vniuersam Poloniam se debellasse gentem, in tyrannidem proripuit, conuentionem cum Castellano Kiiouiensi circa deditionem vrbis factam, et a se subscriptam, ac speciali diplomate firmatam, omnino confregit. Vniuersa non tantum aurea, et argentea, sed quacunque minoris etiam valoris suppellectili vrbis ecclesias spoliauit. Campanis ecclesiarum lytrum intolerabile imposuit, omnes ecclesias sacrilega manu peruestigauit, et si quae cautius conseruata fuerant; inuenit et abstulit. Sacerdotes, Religiosos, Clericos, grauissimis carceribus pressit, et igne etiam ac equuleo probauit, quo thesauros ecclesiarum ostenderent, suasque ecclesias, contributionibus ab ipso impositis oneratas, quamprimum exsoluerent, Nobilium in vrbe domos rebus omnibus spoliauit, ciuibus Cracouiensibus sexcenta millia florenorum exsoluenda imposuit, optimo ad explendam auaritiam et cupiditatem suam vsus instrumento Afredo Wittemberg, ex vltimis finibus terrae progenito Finlando, cui cum a ciuibus Cracouiensibus pro tam ingenti summa iis imposita supplicaretur, ac triginta millium florenorum munus ab illis oblatum reciperet, pro munere illico Senatum ciuitatis illius carcere pressit, nec dimisit, quousque sexcenta et triginta millia florenorum non contulissent. Iam autem extra urbem quot ecclesias, quot conuentus religiosorum, pauperum xenodochia solo aequauit? In aliis vero ciuitatibus et locis per prouincias, omnes ecclesias Catholicas militari depopulationi tribuit; ita, quod e sacra suppellectili scorta militaria vestirentur, et Cyngari exercitum Suedicum sequentes, in casulis et aliis sacris vestimentis publice ad ignominiam ritus Catholici comparuerint, ipsa etiam mortuorum corpora in ecclesiis, et caemiteriis vltimum diem mundi expectantia Christiana quiete, impia manu perturbauit. Episcopatus, Abbantias, et alia bona ecclesiastica inter milites distribuit, ac pias antecessorum nostrorum fundaciones, ad profanos vsus conuertit; potissimas eorum portiones haereticis concedendo. Bona nobilium ab omni ante hac onere immunia, intolerabilibus contributionibus affixit, militum suorum depredationibus subiecit, contra Christianum bellandi morem fictis verbis antea promissum, igne ferroque in patriam nostram saeuit: Personas ecclesiasticas, et nobiles viros, e furca suspendere, rotis applicare, bombardis traicere, igne admoto experiri, et aliis suppli-

1656 ciis afficere, absque forma iudicii mandauit. Omnia promissa, transactiones, capitulationes a se subscriptas, et fide Regia firmatas, fregit et violauit. Magnum Ducatum Lituaniae contra priorem cum Palatino Vilnensi transactionem in prouinciam redegit, ac Regno Sueciae adiunxit, omnesque immunitates, priuilegia, ac libertates, iisdem in priori transactione concessas, contra fidem datam abrogauit: Vniuersas Poloniae ciuitates et oppida, quae fraude sua et pollicitationibus, ostentataque eimentita protectione recepit, ita depraedatus est, ut cum nihil amplius, quod acciperet, superesset, marmora ipsa e palatiis auferre, ipsamque Regiam Varsoviae, marmoribus, picturis, statuis, et aliis eiusmodi ornamentis spoliare, et in Sueciam transferre non erubuerit: Arcem Wisnicz, ea ipsa die, qua omnem securitatem et immunitatem eidem verbo Regio cavit, equis omnibus, armamentario, et maioribus aeneis machinis spoliavit: ac paulo post partem arcis, exussit, et centum quinquaginta currus rebus inibi depositis onustos, ex arce eduxit, ipsum etiam arcis Burgrabium, cui fidem dederat, captiuum fecit: Officialibus militum tantam depraedandi licentiam permisit, ut quot illi essent, tot Reges videbantur in contributionibus imponendis, dandis iuribus et exequendis: Fortunae patriae nostrae ciuium saluis Guardis ipsis manu sua firmatis, et militum praesidiis impositis, fide fracta vastauit, diripuit. Vnicum tandem Regni Poloniae solatium, beatissimae immaculaeque Virginis Czesztochouiense coenobium, in quo tot per orbem Christianum miraculis clara beatissimae Virginis imago, a sancto Luca Euangelista depicta, asservatur, euertere voluit, omniue armorum genere, globis maioribus et ignibus artificialibus, die noctuque illud petiit, ac quatuor septimanarum obsidione prelit, ut hoc Catholicae religionis propugnaculum, cultum nempe sacratissimae Matris e Catholicissimo regno aboleret, ac Lutheranae suae sectae populum fidelem eo facilius deuoueret. Quo vero facilius sacrilegum suum intentum, Ministris suis declaratum, de extirpanda e regno intra triennium S. Romana Ecclesia ad executionem deduceret, Brandenburgum ad belli societatem pertraxit, et foedifragum hunc, ac ingratum Regni Poloniae Vassallum, antiquum a Romana Ecclesia Apostatam, nouis spoliis, e bonis ecclesiasticis, episcopatu Prussiae, auxit. Tot itaque tantisque rationibus permoti, non possumus diutius sub tam impii Regis protectione permanere, huicque eius perfidae tutelae abrenuntiamus, et eandem eiuramus, ac ipsum Carolum Gustauum Sueciae Regem, hostem patriae et gentis Nostrae, ac sanctae Romanae Ecclesiae Catholicae, vna cum omnibus ei adhaerentibus declaramus, et contra ipsum eiusque sequaces, ad vltimum spiritum, pro aris et focis Nostris Nos pugnatuuros sacrosancte vnus alteri iuramus. Accedimus itaque ad Nostram rempublicam, cui post Deum, vitam fortunaeque nostras debemus, nec ab ea recedemus, quousque patriam Nostram ab hoste non vindicauerimus, Serenissimumque Regem Nostrum ac Dominum Clementissimum, IOANNEM CASIMIRVM, pristino et pacato Regni statui non imposuerimus, in quo, ut Maiestatis Diuinae auxilium humiliter proiecti imploramus, ita coram Maiestate Diuina, totaque curia coelesti, ac vniuerso orbe eadem manifestamus, ac de his omnibus solenniter protestamur. Quam nostram manifestationem et protestationem ad perpetuam rei memoriam, Actis terrestribus inferi curauimus. Datum in Zembrow die 2. Mensis Martii Anno Domini 1656.

Haec summa manifestationis exercitus Polonici a Sueciae Regis redeuntis obsequio.

Eo modo imminutus viribus CAROLVS Sueciae Rex, Iaroslauia Lezaiseum versus mouere iubet, volens imminuentibus periculis suum subducere caput. Paulo enim post, ibidem assequuti Carolum, Lubomierscius, Czarnecius, Sapieha, Wisniowiecius, Sobiescius,

scius, alique optimates, arcta obsidione cinxerant Regem, quem et habuissent procul dubio paulo post captiuum, si victoria uti sciuisset, qui vincere ad Iaroslauiam potuit. CZARNECIVS, sed ille ceterior per exploratores factus, de subsidio Sueciae Regi per Marchionem Badensem ferendo, haud mora relicta tam nobili praeda Sueciae Rege, quem Palatino Vilnensi, Sapiehae custodiendum interim reliquerat, Varsoviam versus, vna cum Lubomierscio, Archi-Marschalco Regni, progressus, prope Czerseum in obuias Marchionis Regi, duorum millium inuectus copias, easdem ad internecionem deleuit, ad cuius victoriae nuntium Varsoviae trepidatum est, quod propriis literis postea a Polonis interceptis, non diffiteretur ADOLPHVS IOANNES Germanus Sueciae Regis. Quarum literarum hic tenor erat:

Quoniam hesternae die prope Czerseum Margrabii cohortes maxima clade ab hoste affectae sunt, nec adhuc scire possimus, quo se nostri receperint, illorum autem, quos in acie succubuisse putauimus, nonnulli singulis horis comparcant, ex consilio ac beneplacito Campi Marschalci, quemadmodum etiam aliorum S. Reg. Maiest. fidelium officialium, reliquias reliquarum cohortium, similiter eas, quas sub meo regimine habui, transire nouum per Vistulam extractum pontem iussi, propter annonam nobis ac Principi Radiuilo impetrandam faciliorem, nec non deinceps iuncta manu, si id succedat, eas collectas cohortes, secundum ripam fluminis in succursum Regiae Maiestati mittere valeamus. Quod si vero difficile hoc in effectum deducere: Optarem, Regia Maiestas voluntatem suam quocunque modo declararet, quid ei consultum videatur, et quid nobis agendum; nam nil aliud nos attendimus, quam ut cum Regia Maiestate Vestra nos copias nostras coniungamus. Vtinam Margrabius non illo die tamdiu substitisset! Locum tenentis Ritteri Dragones vocavi, et colligere volui, sed nuspian illos inueni. Si melius Regiae Maiestatis Vestrae mandatis innixus fuisset, ac cohortationes meas non neglexisset, non hic dolor capitis illum nunc cruciaret, nec tantam cladem perpeffus fuisset; quanquam incertas habemus vires hostium; attamen melius illi restitsemus, quam modo id fieri potest, tam exigua nostra manu. Significavi STEINBOCKIO et MILLERO, ut cum omnibus copiis ad Torunium coeant, ac castra metent, utinam passus liberos illuc interea conseruare possimus, tum nil mali subuereremur. Princeps Radiuilus faciliorem quoque transitum ad Nos haberet; ad Vistulae pontem, victoriam optimam obtinuit, quod apparebit ex cuncta illius relatione. Antea Louicio tormenta huc adducere quaedam curauimus, quae nobis nunc optime seruiunt, et alia cohortibus concessimus. Nec non Steinbockius, aliquot pondera pulueris nitrati nobis submisit, quae nobis spem faciunt, quod non ita nobis facile exitio erunt, dummodo nobis adestet Princeps Radiuilus. Multa alia Maiestati Vestrae significare habeo, si id fieri posset propter periculum. Gedanenses Reginae Sueciae insidias struunt, quando ex Suecia huc vela dabit, ut illam comprehendant, non spero autem aliquid effecturos, optimum esset his in tempore occurrere. Optarem, ut possimus ad flumen Vistulae progredi, ac pedem alicubi figere, donec de Maiestatis Vestrae progressu ac motione certiores fieremus. Audiui Veierum ad me habuisse literas, nullas autem conspexi, nescitur quo in hac confusione deuenierunt. Resto usque ad mortem Regiae Maiestatis Vestrae humillimus ac fidelis seruus ⁷⁹⁾.

ADOLPHVS IOANNES, Pfaltzgraf.

N° 2

Haec

79) Nullus dubito, licet auctor id non adiecerit, literas has, vel Germanico, vel Gallico idiomate scriptas fuisse, cum ceteri principes, literas,

illis manibus in rebus arcanis, ad se inuicem dantes, raro, vel nunquam, lingua vtantur Latina. Translatio igitur est, id quod verifi-

1656 nis obside-
tur.
Marchio Ba-
densis fert
suppetias
Regi,
Eundem
Czarnecius
proffigat.

Litterae
Adolphi
Principis ad
Regem Sue-
ciae, Varso-
viae d. 8.
April.

1656

Haec summa literarum Sueciae Principis ad Sueciae Regem.

Hac duplici intra breue tempus CZARNECIVS potitus victoria, opimisq; de Sue-
cis auctus spoliis, Varſavia Thorunium, inde maiorem petiit Poloniam, animo Pomeraniam
ingrediendi. Pessimum id reuera consilium, et quod tota fere damnauit Europa, relicto
Sueciae Rege in meditullio regni, remotas petere prouincias, et quae pro capite sui vnus
haud mora restituisse Rex. Haerenti interim ad Lezaysko Sueciae Regi, in conspectu
Sendomiria recuperatur a Polonia. eiusdem Sendomiria a Polonis capitur, eademque foedum in modum paulo post, dolo Sue-
corum, puluere in altum eiicitur, hilari Rege, qui aereos tunc ridebat Polonos in sublimi
volantes. Paulo autem antequam caperetur diripereturque Sendomiria, Sueciae Rex, No-
bilitum nomina, qui ab ipso defecerant, aut potius ad legitimum redierant Regem, patibulo
Sendomiriensi curauit affigi 80).

*****

Tali igitur ratione in remota abducto Czarnecio, Sueciae Rex per eius absentiam liberior
securiorque, nauigia fabricauerat collectis tabulis, direptis villarum tuguriolis, accersitisque
nauigiis ad Istulae Sanique ripas fluctuantibus, quibus pedestri imposita militia, ipse terrestri
itinere, octo equitum stipatus millibus incolumis Varſauiam euasit. Hunc abiturientem se-
quutus est cum Lituano exercitu Palatinus Vilnensis, et assequutus fluium Wieprz tra-
sientem, quem iterum nouo stratagemate elusit Sueciae Rex. Finxerat enim quasi Lubli-
num versus tendere uellet, praemiseratque defacto cohortem equitum ad eludendas Litua-
norum artes, quod et successit. Lituaui siquidem, suspicati Regem ipsum Lublinum versus
progredi uelle, illuc maiores diuiserunt copias, bipartitoque agmine cohortem illam assecuti,
totaliter deleuerunt, Rege Sueciae interim triumphante Varſauiae. Magnus hic quoque
Lituanorum error, qui regio capiti Lublinum anteposuerit, quod recuperauerint tunc licet,
nulla tamen laude, quod tam nobilem dimiserunt praedam, quam nonnisi saecula ferunt 81).

Occupato Lublino, quod sexcenti defendebant Lappones, Duce Suchodolio, equite Polono;
hic enim Comiti Wolmario, per ea tempora Lublini ex vulnere defuncto, successerant.
Diu restiterat Suchodolius, donec vi aperta, verso in rabiem Lituano exercitu, ob elapsum
Sueciae Regem, succumberet. Mortui Wolmarii corpus solenni artefacto innodarunt tunc
milites Lituaui, ne scilicet sine graui lytro redderetur, a Sapieha illorum Generali aut a Rege.
Suchodolium contumacem Regi Leopolum transmiserunt, breui post iterum liberum.

Inter caetera spolia ad Czerſcum de Marchione reportata, intuentae sunt literae Pro-
tectoris Angliae, ad Sueciae Regem scriptae, huiusmodi tenoris:

Oliuarius Protector Reipublicae Angliae, Scotiae et Hiberniae etc. Sere-
nissimo, Potentissimo Principi, Carolo Gustavo, Dei Gratia Sueco-
rum, Gothorum, Vandalorumque Regi, Magno Principi Finlandiae,
Duci Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cas-
subiae, et Vandaliae, Principi Rugiae, Domino Ingriae et Wismariae:
nec non Comiti Palatino Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cluiuae et Montium
Duci, etc. etc. Salutem.

millimum, cum is, qui Latine has literas reddi-
derit, duas ex Gallica lingua retinuerit voces,
plane barbaras. Dixit nempe *ruinabunt*, loco,
exitio nobis erunt, et *Seruator*, pro seruo, quae
corrigenda duxi, ne Polonorum, de nouo anti-
quam Romanorum idioma attingentium, aurea
laederem Latinas.

80) Studio hic, ingenuus fateor, Rudauſcium, si ita
coram modestis auribus dicere licet, castrauit.
Duas cum tertia parte lineas deleui, ad euitandam
inclitac gentis erga Polonos inuidiam. Ne mihi
isti nasui obiciant, mutilatum me edidisse au-
ctorem. Non minorum istorum gentium deum
curo censuras. Si posuissim, certo certius cla-
marent: *Male fecit, qui imprimi typis permiserit,*

quae ex prudentia suppressere debuisset. Quia nunc
deleui, dicent: *Mancum nobis dedit Rudauſcium.*
Sed malo cum prudentia quam cum istis nimium
curiosis hominibus facere. Integer Rudauſcius
est, excepto hoc unico loco.

81) Historiarum Scriptores nihil habent negotii,
peractis rebus maximorum prudentissimorum-
que belli imperatorum errores indicare, qui, si
adhuc infectis rebus consilia dare debuissent,
plane, quo se verterent, haesissent. Ideo status
etiam ministri semper melius bella in conclaui
principum secretiori, quam fortissimi belli duces
in campo gerunt. Si pacis tempore errare hu-
manum sit, id belli temporibus fere inevitabile.
Quis credet Lituanis de industria Lublinum
regio capiti anteposuisse?

Serenissime, Potentissimeque Rex, bone Amice et Foederate.

1656

Cum amicorum inter se mutua omnia, tam aduersa, quam prospera, atque Literae pro-
communia debere esse, nemo non intelligat, quod iucundissimam amicitiae partem-
Maestas Vestra, gaudium nempe suum, impertitum nobis per suas literas voluerit,-
non potest id quidem nobis non esse longe gratissimum. Quandoquidem et-
hoc singularis indicium humanitatis, veracque Regiae est, ut nec viuere, ita nec
gaudere quidem sibi soli uelle, nisi amicos quoque et foederatos eadem, qua se,
laetitia affectos esse sentiat. Itaque Regi tam praestanti, et natum esse filium
Principem, quem paternae virtutis atque gloriae speremus haeredem, merito
gaudemus, et idem quod Regi olim fortissimo Philippo Macedoni, siue felicitat-
is, siue decoris, domi simul et foris contigisse gratulamur: cui eodem tempore,
et natus Alexander filius, et Myricorum gens potentissima subacta, memoratur.
Nam et Poloniae Regnum Vestris armis ab imperio Papano, quasi cornu quod-
dam auulsum, et cum Duce Brandenburgico pax non ita pridem facta, quin ad
Ecclesiae pacem atque fructum permagnum sit momentum habitura non dubita-
mus. Det modo finem Deus tam praeclaris initiis dignum. Det modo filium
virtute, pietate, rebusque gestis Patri similem! Id quod et auguramur sane, et
a Deo Optimo Maximo tam Vestris rebus, quam ante propitio ex animo preca-
mur. Dabantur e Palatio Nostro Westminsterio, Septimo Februarii, Anno
1656.

Maestatis Vestrae

Bonus Amicus

OLIVARIUS CROMVEL.

Haec summa Cromuelii literarum ad amicum Sueciae Regem, qui tunc relicto Rex Sueciae
Varſaviae Wittenbergio, ad urbis custodiam, cum eoque quinque millia Germano-Suedici Varſauiam
exercitus, ipse Thorunium versus, una cum fratre Adolpho pertexerat; dimisso Douglassio redit.
Wrangelioque in maiorem Poloniam, qui Czarnecium Lubomiersciumque profligarent,
aut ad se captiuos ducerent. Thorunio deinde Elbingam. Elbingae pauca admodum cum inde Elbin-
OXENSTERNIO Cancellario collocutus, Marieburgum una cum Sueciae Regina, quam gam-
in Poloniam ante, Stocholmiam, Regia Sueciae, euocauerat, secessit: Neque mora ibidem
duo rescripta publicari fecerat. Referam illa, qualia per ea tempora typus vulgauerat.

Edictum I.

seu Literae Vniuersales, quas S. Regia Maestas Carolus Gustavus, Sueciae
Rex, contra Rebelles Nobiles Polonos, eorumque subditos promulgari
iussit, de dato Marienburgi 1. Maii st. v. 1656.

Alterum 8. Maii.

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Van-
dalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Careliae, Bre-
mae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae,
Dominus Ingriae et Wismariae; nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae,
Iuliaci, Cluiuae et Montium Dux.

Senatoribus, Dignitariis, Officialibus, Nobilibusque, et eorum subditis Eius edi-
in Palatinatibus, Posnaniensi, Calissensi, Siradiensi, Lanciensi, Rauensi, Brestensi, dum in Po-
Inouladislauensi, Cracouiensi, Sandomiriensi, Lublinensi, et terris omnibus Ma-
louiae, Gratiam et Fauorem Nostrum. Non potest vos fugere quam aegre-
percipiamus, plurimos in Polonia a data Nobis fide ita sese separasse, ut et arma
circumspexerint, ac Rebellium gregi et turbae sese associauerint, praesertim cum
O o o a No-

1656

a Nobis nulla causa data sit, quae ad tam damnanda consilia, eos impellere potuisset. Enimuero, si alicubi per nostros quidpiam patratum fuisset, quod statum et conditiones in tabulis Protectionis nostrae expressas videretur offendere, omnium primum ad prouidentiam et curam nostram recurrendum fuisset, ut emergentibus malis in tempore occurrere potuissemus. Sed accidit praeter sententiam, ut cum cunctos, promissorum et fidei memores, sub protectione Nostra, constanter mansuros speraremus, magnam partem ad illicita et Nobis aduersa molimina exerrasse animaduuerimus, quae nunc vindicare facile possemus, velificante et fauente ita armis Nostris supremo Numine, ut spes non exigua subsit, supplicium iustum ab iis sumi posse, qui a iusti Domini moderato imperio resilire veriti non sunt, nisi omnibus in negotiis actionibusque nostris eam rationem praecipuam inire cupiamus, ut clementiae et mansuetudinis laudem caeteris omnibus anteponamus. Quae, ut denuo innotesca, hisce Vniuersalibus omnes et singulos Procures, Dignitarios, Officiales, Nobiles, et eorum subditos, qui Nostrum pridem fauorem amplexi, sollicitationibus vero inimicorum, vel aliis inuitamentis postea decepti, ad praua consilia prolapsi sunt, admonere statuimus, sicuti hisce eosdem seuerè admonemus et hortamur etiam atque etiam, pensitent, quid commiserint, quamque indignationem meriti sint, atque insuper iubemus, ut sese sine mora turbae rebellium eximant, omnique, cum iis et hoste, commercio renuntient, ac post vigesimum, ex quo praesentes insinuantur, diem, apud Generales Locumtenentes, Commissarios et Commendatores Nostros, nomina sua profiteantur, ibique acceptis attestatis, apud Nos postea ipsi, vel per Deputatos, edoceant resipiscentiae animum, et voluntatis suae commutationem. Quoscunque vis, vel metus hostilis, ad talem datae fidei desertionem coegit, eis ita prospicietur, ut eorum status et dignitatis condigna ratio habeatur, curabiturque, ut, si in bona sua tranquillo animo sese receperint, cum vxore, liberis, et possessionibus, secure viuere queant. Reliquos autem, qui sola perfidia, vel animi libidine, tranquillitatis publicae, et protectionis nostrae leges rumpere non erubuerunt, quamuis iusta indignatione eos persequi possimus, ne tamen rigore vindictae, quam clementiae fama delectari videamur, monendos duximus, per hosce viginti dies, tempus adhuc esse, in quo cum sanis consiliis in gratiam reuerti, et in partibus nostris patrocinii curam quaerere, eandemque sibi polliceri possint. Proinde intra praefinitum tempus, accepto pariter a Generalibus Locumtenentibus, Commissariis & Commendatoribus nostris attestato, de renunciatum cum refractariis rebellibus et hostibus omni commercio, culpam deprecaturi ad nos, siue ipsi, siue per deputatos, regrediantur, nouis obsequii studiis gratiam nostram sibi conciliaturi, nisi in eas incurrere poenas malint, quas potestati Nostrae rebellibus imponendas Deus et natura concesserunt, et Nos speciali edicto exponemus; certo sibi confirmantes, serae poenitentiae locum, quem nunc ex sola Regia propensione indulgemus, amplius integrum non fore. Haec est voluntas et benignitas erga vnumquemque nostra, quam palam declarare, publicae rei interesse putauimus, atque ut eidem quantocius, vnusquisque sese accommodet, fidemque et robur tribuat nominis Nostrum subscriptione, et sigilli Regii impressione, hasce communire voluimus, quas dedimus in Arce Marieburgensi, 1. Maii, 1656. Anno.

CAROLVS GVSTAVVS.

(L. S.)

Edictum

1656

Edictum secundum.

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiae, Dux Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Princeps Rugiae, Dominus Ingriae et Wismariae; nec non Comes Palatinus Rheni, Bauariae, Iuliaci & Montium Dux.

Notum testatumque facimus, quod, quemadmodum superioribus de dato Marieburg. 1. Maii Vniuersalibus, Senatoribus, Dignitariis, Officialibus, Nobilibus, et eorum subditis, qui protectionem Nostram pridem amplexi sunt, significatum iuimus: adhuc esse tempus, in quo rebellionem et omni commercio hostili aduersus Nos renunciare, et cum sanis consiliis in gratiam redire possent, quicunque quouis modo, spretis protectionis nostrae legibus, ab obsequio et data Nobis fide resiliuerunt, et hostibus sese Nostris adiunxerunt, ita iusta et salutaria monita, fauoremque Nostrum deinceps aspernaturis, hocce notificandum decreuimus, ut, quanti illis obstinata rebellio constare debet, euidenter intelligere possint. Ordinamus itaque et hoc patenti Diplomate constituimus, ut, qui Nostris vniuersalibus, de dato Marieburg. 1. Maii editis, secundum modum et tempus ibi praefinitum non paruerint, nec debitum respectum et obseruantiam detulerint, iustam Nostram indignationem non declinent, sed in eas incurfari sint poenas, quas in sequentibus describimus, et ab omnibus in tempore obseruandas esse monemus. Ac primo quidem statuimus, ut quicunque Nobilis Nobilem in praefracta rebellionem aduersus Nos perseuerantem comprehendere, vel occidere, nostraeque potestati vel viuum, vel mortui eius caput tradere sustinuerit, eidem sic capti vel occisi bonorum haereditariorum, seu terrestrium dimidia pars, haereditarie vtenda, fruenda competat, quam vigore huius ei confirmaturos Nos recipimus. Deinde quicunque rusticus, vel colonus, inque ciuitatibus vel pagis degens, Nobilem aliquem aut Dominum suum, rebellionem contra Nos contumaciter insistentem, siue viuum, siue eius interfecti caput attulerit, eidem eiusque liberis non solum libertatem personalem et agrum, quem colit, perpetuo immunem concedimus, sed etiam Nobilis aut Domini sui capti vel interfecti redditus, qui ex bonis eius haereditariis annuatim proficiuntur, per sex annos vtendos, fruendos, indulgebimus, ac deinde ita cum illo agemus, ut probatae operae, et promptitudini eius ex voto satisfiat. Si vero, ex plebeis aliquis, Nobilem rebellem capturo, insignem operam nauauerit, vel adiutarit, quamuis ipse Nobilem nobis non tradiderit, eum tamen posterorumque illius personas, in datae operae pretium, non solum a tristi et dura mancipii sorte vindicabimus, sed etiam illum agrum, cui insidet, ab immodicis et infinitis oneribus ad determinatam et iustam conditionem reducemus, adeo, ut nec Domino amplius liceat ius aliquod vitae et necis in eum, eiusque posteros exercere, sed etiam prouidebitur, ut secundum aequam proportionem annuae exactiones et operae, ad temperatas leges referantur, recognitioque mediocris et mitigata praestetur. De quibus singulis breui singularem a Nobis constitutionem, iuri Diuino rectaeque rationi quam maxime conformem, fieri curabimus, eandemque auxiliante supremo Numine, mediis a Deo et natura nobis concessis, ita manutenebimus, ut subditos nostros fidelitatis suae nullo modo poenitere debeat. Atque cum inimicorum Nostrorum perfida studia, eo praecipue collimare deprehendamus, ut Poloniam iniuriis, vastationibus, desolationibus et caedibus impleant et confundant, in id vnice incumbemus, ut hisce aliisque remediis, quae Deus, natura, et recta Nobis ratio suppetant,

Ooo 2

1656 ditant, omnes Nobis subditos, fideque immota deuinctos, ab hostium et iniquorum Nobilium, Dominorumque suorum inhumanis, et a Christianitate abhorrentibus vexationibus, liberos praestemus, Poloniamque vniuersam christianae paci, et incolumitati suae restituere possimus. In cuius fidem, et voluntatis nostrae maiorem certitudinem hocce diploma, nominis nostri subscriptione, et sigilli impressione communiuimus. Qui hoc dedimus in Arce Marieburg, die 8. Maii Anno 1656.

CAROLVS GVSTAVVS.

(L.S.)

Haec summa rescriptorum Sueciae Regis, qui tunc Marieburgi securus, Gedanensem animo volebat obsidionem.

Marieburgi descriptio. Est autem Marieburgum ciuitas ampla, ad Nogatum, brachium Vistulae sexta ab vrbe Gedanensi leuca sita. Anno Domini MCCCII extructa. Arx vero Anno MCCLXXXI, a fratribus Teuthonicis erecta, sub Magistro Ordinis, HARTMANO, Comite Heldrouiense, natura loci munitissima, valloque fortissimo, et fossa profunda circumdata, muro et propugnaculis, ac commoditate adiacentis Istulae inuicta. Hanc ea tunc tempestate pro Rege Polono defendebant, VEIHERII fratres ambo Palatini, Iacobus et Ludouicus, hic Marieburgensis, ille Pomeraniae Palatinus; aderat SIGISMVNDVS GVLDENSTERN Stumensis Gubernator, eiusdemque arcis pro tunc Procurator, seu, ut vocant, Magnus Oeconomus. Oppugnabat toto Mense VON DER LINDE, Elbingensis Gubernator, Senator Sueciae, fortissimum Borussiae propugnaculum, duobus Suecorum millibus, fraude magis, suiue Regis terrore, quam aperta vi. Paulo enim post, aeternum pudendam propugnaculi Veiherius facit deditionem, causatus annonae penuriam, pestiferosque morbos, quibus in ea obsidione amiserat fratrem Ludouicum. Eoque modo inuictum cecidit Marieburgum, quod alias triennalem facile potuit tolerare obsidionem; seu annonae copiam spectes, quam vicina subministrabat insula, de cuius vbertate paulo superius in descriptione Borussiae dixi, seu naturam loci, atque adeo ipsum opere admirando firmatum consideraueris munimentum, cuius crassitudo muri, triginta pedum cernitur; nec milites tali tuendo deerant operi, potius animus Veiherio, Guldensternioque, quos dediti propugnaculi auctores, vniuersa incusabat Europa.

LIBRI

LIBRI VI. CAPVT VIII

SYNOPSIS

Solenne votum Poloni Regis. Chani Crimenses literae ad Regem Polonum. Eiusdem ad Electorem Brandenburgicum legatio et literae. Chmielnickii a Rege Polono postulata. Polonorum ad Cosacos legatio. Chmielnickii responsum. Varssaviae descriptio et oppugnatio. Literae cancellarii ad generalem Vitembergium. Responsum Vitembergii ad cancellarii literas. Sueci succurrunt Varssaviae; sed frustra. Deditur Varssavia Polono Regi. Conditiones urbis Varssaviensis Regi Casimiro traditae. Varssaviae expugnatio. Nobilitas Vitembergii exprobrat. Regis Poloni ad Vitembergium verba. Responsum Vitembergii. Regis decretum in captiuos Suecos. Vitembergii responsum. Captiuorum numerus. Perricouia deditur Polonis. Conditiones deditae ciuitatis. Lesno incenditur per Oppalinum. Sueciae Rex turbatur, ob captum Vitembergium. Consilium Radiuili Sueciae Regi suggestum. Radzieiui rationes de Polonis et consilia. Poloni capta Varssavia domos redeunt. Rex subsistit ad Varssariam, ibidemque nuntium accipit de hostili Brandenburgici in se animo.

Abeunte in extrema Regni, ut dixi, CAROLO, velut e somno excitus CASIMIRVS, primo solennes Deo exercituum agit gratias, ob reportatam de aetulo victoriam, ob promissa eodem tempore per redueem SZYMOWIVM a Tartaris auxilia, ob Moschorum Caesaris proum tunc in pacem animum. Deinde solenne votum intra missae sacrificium Virgini deiparae nuncupat in haec sequentia verba:

Votum solenne

A Serenissimo IOANNE CASIMIRO, Rege Poloniae, in templo cathedrali ad altare maius; coram imagine beatissimae MARIAE Virginis intra missae sacrificium, ab Illustrissimo et Reuerendissimo Domino Domino Nuntio Apostolico celebratum, immediate ante eleuationem venerabilis hostiae; vniuerso, Clero et Populo audiente et annuente, Seriatuque ac tota aula verba Regia excipiente, seque iisdem obligante factum

Leopoli .i. die Aprilis, Anno Domini 1656.

Magna Dei Homini Mater et Virgo sanctissima, ego Ioannes Casimirus, Tui Filii Regis Regum, ac Domini mei, Tuaque miseratione Rex, sanctissimis Tuis aduolutus pedibus, Te in Patronam meam, meorumque Dominorum Reginam, hodie deligo; atque me, meumque Regnum Poloniarum, Magnum Ducatum Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Czerniechouiae, etc. Exercitus vtriusque Gentis, Populos vniuersos, Tuae singulari tutelae atque patrocinio commendo; Tuam opem ac misericordiam, hoc in calamitoso ancipitico Regni mei statu, contra hostes S. Romanae Ecclesiae supplex imploro. Et quia maximis obligatus beneficiis tuis, impellor vna cum gente mea, ad nouum idque feruidum Tibi seruendi desiderium promitto deinceps, meo, Satraparum, Populorumque meorum nomine, Tibi, Tuoque FILIO DOMINO IESV CHRISTO, me cultum ubique et honorem Tuum, per Ditiones Regni mei, omni studio propagaturum. Promitto praeterea ac voueo, me, ubi praepotenti Tua intercessione, et Filii Tui magna miseratione, de hostibus

Votum Poloni Regis solenne.

ppp

1656 stibus et praecipue Suecis, victoriam obtinero, apud S. sedem Apostolicam procuraturum, Tibi, Tuoque Filio in gratiarum actionem; ut dies hic quotannis solennis et festus, idque in perpetuum, habeatur: daturumque cum Episcopis Regni mei operam, ut id, quod promitto, a populis meis impleatur. Cum vero (magno animi mei dolore) luculenter videam, propter gemitum et oppressionem hominum conditionis plebeiae, in Regna mea, immissa a Tuo FILIO iusto iudice flagella, pestis, bellorum et aliorum malorum per hoc septennium; promitto insuper ac voueo, me serio, cum vniuersis ordinibus, pace constituta, rationes omnes initurum, ut a grauaminibus iniustis, et oppressionibus, Populus Regni mei eximatur. Fac o misericordissima REGINA et DOMINA, sicut eam mentem mihi ad haec concipienda vota dedisti; ita gratiam apud Tuum FILIUM ad eadem implenda impetres.

Similiter quoque factum a Senatoribus Regni.

Ita tunc primum subditorum oppressioni mederi voluit Polonia, tunc agnoscere peccatum, iram Dei prouocans, tunc misereri afflictis, quos continuo ab vno circiter oppresserat saeculo: Ita tunc sapere docuit nolentem Deus Poloniam, quae eius sanctissima ante mitigabat DECRETA. Lectas deinde in Senatu a Chano Crimensi per Szumouium missae literae huiusmodi tenoris:

Chani Crimen-
sis literae
ad Regem
Poloniae

Serenissimo ac Inuictissimo Monarchae IOANNI CASIMIRO, Regi Poloniae, Magno Duci Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liouoniae, Smolensciae, etc. nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Haereditario Regi, Potentissimus MECHMET GEREI, Chan Magnorum Exercituum, Crimensis, Oczakouiensis, Nahaiensis, Perekopensis, Petioriensis, Circassiensis, Semenecensis, Kuperacensis etc.

Serenissime Rex et Vicine Charissime.

Legatus MAIESTATIS VESTRAE, Dominus SZYMOWSKI, Polonus, literas Nobis a Maiestate Vestra attulit, simul quoque multa arcana oretenus retulit, scitu dignissima Nostro. Quanquam nec Nos ex parte Nostra quidquam omisimus eorum, quae cum Cosacis ad aeternum stabilienda attinebant foederis: eoque sine Ministram Nostrum Agam, legatum ad eosdem haud ita pridem expeditimus, pacem et bellum offerentes, prius tamen opinamur Nos assecuturos, quod responsum indies cum legato operimur. Caeterum in omnibus, in quibus gratum se Maiestas Vestra sentit, abunde voluntati MAIESTATI VESTRAE satisfiet. Plura mentis nostrae arcana referet Maiestati Vestrae legatus Noster, quem vna cum Szumouio expeditimus. Interim Maiestati Vestrae de hostibus triumphos, et post tot calamitates feliciora auguramur tempora. Baccisarae 27. Februar. 1656.

Ad proprium Chani Potentissimi mandatum.

Eiusdem ad
Electorem
Brandebur-
gicum lega-
tio et li-
terae.

Haec summa literarum Crimensium Chani ad Regem Polonum. Addidit eiusdem internuntius MECHMET ALI MURZAI, habere se ad Electorem Brandenburgicum literas, quas deferret, vna cum Polono legato, si per Regem liceret. Placuit Polonis Tartarorum ad Electorem legatio. Neque mora, vna cum PODLODOWIO, Radomiensi Gubernatore, Regiomontum expedit Tartarorum internuntium. Huius autem legationis exitus nullus, alius offenso Electore Polonis, ob Czarnecium in Pomeraniam, ut asserbat, mandatum. Tartarus nihilominus Electori Brandenburgico Chani Crimensis, Domini sui, tradidit literas, quae apud Electorem suspectae audiebant, quasi a Polono Submissae Rege, instructo Tartaro, qui se legatum fingeret. Harum autem literarum hic tenor erat.

Non

1656 Non dubitamus, quod Serenitas Vestra notum habeat, Nos erga Serenissimum Regem Poloniae IOANNEM CASIMIRVM, Fratrem Nostrum, immutatae amicitiae nexus iurataeque confoederationis vincula constanti animo hucusque retinere. Omnes enim conatus Nostros ad haec dirigimus, ut Serenissimus Rex Ioannes Casimirus Frater Noster, sibi imperium a Deo concessum, quiete regat, Regemque Sueciae iuramenti et pactorum cum omnibus Vicinis immemorem, non solum proprio pellat Regno, sed etiam Sueciae Regno. tanquam sua haereditate exuat. Quapropter Nos, dum rescimus, Serenitatem Vestram partes Serenissimi Regis Ioannis Casimiri, tueri; mittimus internuntium nostrum, Mechmet Ali Murzam, amice postulando, ut eo constantius Serenitas Vestra in tam glorioso haereat proposito, falsis pollicitationibus Regis Sueciae minime credat. Imo optamus, ut Serenitas Vestra, eum, qui Principibus debetur, resumant animi, ereptasque in imperio ditiones, cui operi, nos quoque vires nostras adiungemus, nunc recuperet. Persuadebit Serenitati Vestrae ad continuationem rectae intentionis, tum Serenissimo Regi Ioanni Casimiro per sanguinem, tum Regno per iuramentum, quod olim Antecessores Serenitatis Vestrae sancte obseruauerunt, confirmatus animus: neque permittet Serenitas Vestra, eum in maiorem exercere potentiam, qui omnibus Vicinis solitis pacis conditionibus a se iuratis semper fidem fregit. Cedat itaque Serenitas Vestra persuasioni, amicitiaeque postulatis, hoc pro certo habendo, Nos, quousque vires nostrae suffecerint, Serenissimum Regem Poloniae IOANNEM CASIMIRVM, nunquam velle deserre, sed amicorum eius amici, hostium hostes semper constantes existemus. Interim ex animo optamus Serenitati Vestrae congruam a Deo valetudinem prosperosque successus. Datum Bakusarai, 20. Martii, Anno 1656.

Haec summa literarum Chani Crimensis ad Electorem Brandenburgicum, quas ille seu falsas reiecit, nulloque legatum dignatus responso, dimisit, siue elegantia styli scrupulum tunc mouerat Electori, siue nullum vnquam cum Crimensi Chano literarum commercium talem ei tunc pepererat suspicionem.

Redeo iterum ad Poloni Regis consilia, quae tunc agitabantur Leopoli. Expeditis Chmielnicii in hunc modum, primo in Moschouiam, mox in Borussia, legatis, coepit per LVBO- a Rege Po-
VICIUM, Polonus Rex, etiam Chmielnicii prouum in pacem tentare animum, nec ille-
respuit tractatus pacis, modo illi e se vniuersae fierent Russiae. Adiecit, polliceri se omnia-
Poloniae Regi, si per futuros Commissarios liberum populum Russiae declararet Polona-
Respublica, eo modo, quo Hollandos ante annos decem declarauit Hispanus Rex. Ob-
stupuit tunc primum Graecum Chmielnicii ingenium Polonus Rex, nihilominus ire ocyus
Palatinum Russiae LANCORONIVM CZERINIVM iuber, Chmielniciu omibus artibus
ad se alliciendi, sed cecidit in irritum torus ille Palatini conatus, Chmielnicio omnia in
euerfionem molienti Poloniae. Etenim postquam Calendis Maii CZERINIVM Regiam
Chmielnicii attigerat Palatinus, sequenti statim die, exposita sui aduentus ratione, muta-
tum iam Chmielnicii aduertit animum, omnia in deterius interpretantis, legationemque
Palatini suspectam habentis, quasi qui Chmielnicii arcana, eiusque intimos sensus Moscho-
rum reuelaret Caesari, siue hunc metum illi Sueciae Regis praefens incusserat legatus, siue
illud ipsum cogitanti Chmielnicio, placuit statim exprobrare Palatino, quo facilius deinde
incautum feriret, ne tamen omnimode videretur reiicere tractatus, prior palatinum ad-
monet, proponeret pacificationis media, qualia e Polonia attulerat. Cauter tunc egit Pa-
latinus. Igitur nihil nisi socia, contra Suecorum Regem poscit Chmielnicii arma, nulla de
Moschorum Caesare facta mentione. Ad eam autem Palatini propositionem, Chmielni-
cius primo subridere, mox irasci coepit. Et quae, inquit, extrema Vestri Regis, Vestri-
que Senatus dementia est? Socia Cosacorum contra Suecos postere arma, quae haud ita
pridem ad Stawiszyn, anno elapso, vno praelio delere voluistis, et nunc nulla certa pacis
facta mentione, Cosacorum aburi vultis sanguine? Ut qui per fortitudinem vobis restite-
runt hucusque, ut milites egregii, nunc pro Vestra licentia, iidem cadant ut victimae?
Ppp 2 Abut

1656 Absit amplius fortibus illudere viris, satis stulte se hucusque egisse, qui Polonis nimium fidebat, semper foedifragis; dolere nunc se, quod aliquando ad falsos pacis descenderit eum Potocio tractatus, sed hoc tunc dedisse se tempori, vna et seni imperatori, quem satis in Tartariis affligerat vinculis, dedisse et Regi, quem alium suo fingebat in animo quam in re experiebatur; nunc sciret Polonia, nullos se amplius velle admittere tractatus, nisi illi e re vniuersae fierent Russiae, scilicet, declararent Poloni liberos Russos, colerent vt amicos et vicinos, non vt subditos et mancipia; eiurarent praetensiones aeternis tabulis, si quas haberent proceres, quoniam simul incolere Russiam pax et Polonus non possunt.

Haec minacius quam dolentius iactabat Chmielnicius, recente Palatino, qui deinde paulo post simulans breui reditum, Czerinio rebus infectis discessit.

Aderat interim Regiae ad Varfauiensia castra protectionis dies.

Varfauiae
descriptio,

Et oppu-
gnatio.

Vrbs est Varfauia Masoniae metropolis, vt paulo ante innui, munimentis modica, et quam nunc primum, trium Poloniae Regum nobilitauerat domicilium, sed nihil per ea tempora Suecis modicum, ex mappalibus rusticis propugnacula, ex pagis vrbes inexpugnabiles composuerant. Quot vrbes, tot illis arces et praesidia erant. Haec solo amoeno, sed sterili, genio loci inualida, haud multum arte valuit⁸²). Primam eius expugnationis mo-lem, Sapiehae Vilnensi Palatino Rex commiserat. Is cohortes Lituanas procul muris locauerat, non ausus furorem experiri Wittembergii, qui tunc pro Sueciae Rege defendebat urbem, deterrimo sane consilio. Paulo enim post submissi a BOGVSTAO RADIVILO sexcenti pedites, ciuitatem, toto spectante Litvano exercitu, intrarunt; audusque eo numero militum Wittembergius, tentata saepius eruptione, castra inuadebat Lituanorum, parumque abfuit, quin ipsummet non caperet in tabernaculo ebrum imperatorem. Interim opportune Rex ipse Polonus aduenit, cui magna quotidie ex Polonis augmenta erant; redierat CZARNECIVS, vna cum Marschaleo, ex maiori Polonia, et reduxerat militem. Zamoscus bis mille pedites, vna cum maioribus tormentis adduxerat, comparuerunt victores maiores Poloni vna cum OPALINIO, Podoliae Palatino, cuius victoriam infra memorabo. Aderant prouinciarum in vniuersum coadunatae copiae. In summa centum viginti millia Poloni exercitus ad Varfauiam numerabat Rex, iisque viribus oppugnabat ciuitatem novem continuis hebdomadis, quam et primo statim occupasset impetu, nisi tantum nominis pepercisset vrbi, cuius ruinam expectabat miles. Hinc ante generalem oppugnationem scripsit Wittembergio Poloniae Cancellarius in haec concepta verba:

Illustrissime ac Excellentissime Domine et Amice.

Cancellarii
ad Genera-
lem Wi-
tember-
gium lite-
rac.

Variantis indies fortunae, cum vel ipsum praesens bellum abunde ingerat exempla, tum ferocientem ex successu arctare animum, atque ex mutatione prosperitatis, ab intus sese subducere necessitas suadet. Nec indecorum erit Excellentiae Vestrae (antequam decretoriis armis Serenissimus Rex, Dominus meus Clementissimus, de hac vrbe statuat) clementiae eius sese committere. Non est enim quod Excellentia Vestra auxiliorum spe alat animum, cum alter exercitus Noster interiaceat obuiam futurus, quotiescunque quid in rem Vestram tentari perceperit. Haec licet non ignaro scribam, inde tamen initium visum fumere desiderio ineundae amicitiae in posterum valiturae, ad ulterius prospiciendum, commoditatibus Principum, Statuum Regnorumque nostrorum, quo-

82) Munimentorum nostris temporibus neque rudera supersunt. Caeterum vrbs ipsa, quas antiqua ciuitas appellatur, intra moenia, non omni ex parte, contenta, valde mediocris, tres habens portas, diu noctuque apertas, quaeque nullae excubiae custodiunt, adeo, vt malefactores, qui per portam nouae ciuitatis educuntur, atque ab vrbe relegantur, altera die

libere per aliam portam intrare possint. Suburbia autem, imprimis Cracouense, sunt magna, spatiosa, pulchraque aedificia procerumque pretiosis palatiis ornata, ita vt Varfauia non adeo male dicatur, atque ab exteris etiam credatur regni metropolis, licet hosti ille iure non Varfauiae, sed Cracouiae debeatur.

rum ministri sumus, et spero Excellentiae Vestrae id non ingratum futurum, cui me ad praesens commendo. Datum in Castris ad Varfauiam 3. Iunii 1656.

Eiusdem Excellentiae Vestrae Amicus ad obsequia paratissimus

STEPHANVS DE PILCZA KORYCINSKI,

Supremus Regni Polon. Cancellarius.

His literis persuadere conabatur Wittembergio Cancellarius deditionem, sed frustra ille veterano militi, et qui viginti arduissimas in imperio tolerauerat oblidiones, talia memorabat. Relapsit ergo Cancellario Wittembergius in hunc modum.

Illustrissime ac Excellentissime Domine et Amice.

Tametsi fortuna non simpliciter eadem nobis semper faueat, eandem-que plurimis exemplis haud semper benignam experti sumus, tamen nondum eidem adhuc indignari debemus. Nec a viro honesto Vobis petere ea licet, quae eidem dedecori et probro futura sunt. Nullus integer nostrum fidusque ad Vestram adhuc confugit clementiam, Vestrae virtuti adhuc locus est, mihi tuendae vrbs cura commissae est, nec spes Diuinae opis in iustissima causa Sacrae Regiae Maiestatis Domini mei Clementissimi deerit. Fiduciam quoque habendorum auxiliorum, vbi res et necessitas eadem poscet, habeo. Haec cum credere Excellentiam Vestram putem, pari desiderio ineundae, quantum inter hostes fas est, cum Excellentia Vestra amicitiae, respondeo, responsurus etiam studio in iis omnibus a parte mea promouendis, quae e re orbis Christiani, S. Regiae Maiestatis Domini mei Clementissimi, patriaeque meae esse sciuero. Quod vt Excellentiae Vestrae persuasum volo, ita eidem me hisce commendo. Datum Varfauiae 25. Maii, stylo veteri, 1656.

Eiusdem Excellentiae

Amicus ad obsequia paratissimus.

AFREDVS WITTEMBERG.

Interim IOANNES ADOLPHVS, Regis Sueciae frater cum Douglassio Generali Sueci futuri Wittembergio suppetias, ad Bugum amnem, quinto ab vrbe substiterant milliari, currunt non ausi progredi ultra, certiores per exploratores tunc facti, de Polonorum immenso robore, eorumque contra Suecos rabie, pugnandique auditate. Igitur summa celeritate ab oppugnatione Gedanensi reuocant Regem, qui tunc nouam cum Electore Brandeburgico, armorum concludebat coniunctionem. Neque ille diu moratus, relicta fortissima Gedanensium vrbe, cum octo suorum millibus Varfauiam accurrit, quae iam vno ante die, nempe prima Iulii sequentibus conditionibus Polono cesserat Regi.

Conditiones Deditionis vrbs Varfauiae, inter Illustrissimos et Excellentissimos Deputatos ad id a Serenissimo Rege Poloniae, et inter Illustrissimum et Excellentissimum Dominum Afredum Wittemberg, Comitem a Derben Regni Sueciae Campi Marschalcum die 1. Iulii 1656. conuentae.

I. Illustrissimus et excellentissimus Dominus Campi Ductor Wittemberg, Condicio- Illustrissimus Comes Benedictus Oxenstiern, Dominus Praefes collegii militaris, Dominus commendans, Legionum Praefecti, Tribuni militares, reliquique, cuiuscunque nominis officiales; vt et rei tormentariae administratores, item omnes officiales ciuiles, libere ab vrbe abscedant, et tuto educantur. Praefi-

1656 dium quoque omne vrbe excedet, hoc discrimine, vt qui natione Sueci, et naturales subiecti Serenissimi Regis Sueciae fuerint, sine discrimine emittantur, et Thorunium deducantur a copiis Serenissimi Regis Poloniae. Subiecti vero et vasalli Serenissimi Regis Poloniae, qui hactenus in vrbe, vel sub signis Suedicis fuerunt, sint in gratia Serenissimi Regis Poloniae; extranei vero, qui in vrbe stipendia merentur, et non sunt subditi naturales Regis Sueciae, liberum habeant, vel cum praesidio, Suecisque abire, vel seruitium mutare, et sub signis militare Polonis.

II. Praesidium in instanti post subsignationem modernorum articulorum vrbe excedet, et Serenissimi Regis Poloniae praesidio portae vrbis tres, arx ipsa, et claustra extra vrbe consignabuntur, et obtinebuntur ab eo, ita tamen, vt officiales Sueci, quibus libuerit in hospitibus suis subsistere, ad triduum in vrbe, libere turoque possint, post expirationem vero tridui, a moderna hora numerandi, plane et de toto, omnes vrbe absint, praesidium vero ipsum in instanti ex vrbe, ad Palatium Ossolinianum in suburbium educetur, ibique per triduum commorari poterunt. Excedet autem praesidium vrbe expansis vexillis, funiculis ardentibus, tympanis sonantibus, instructis balis a puluere, et globis ori insertis ritu militari.

III. Dicti officiales et praesidium deducuntur per exercitus et praesidia Polonica Thorunium comitata, 100 equitum et 100 Dragonum, terra siue flumine abituris. Quibus saluus conductus vicissim hostilia ingressis rurus erit.

IV. Tormenta bellica maiora minoraque in vniuersum illuc spectantibus in vrbe relinquuntur.

V. Aegroti et saucii, flumine tuto Thorunium descendant, illis vero qui per valetudinem agitationem itineris ferre non possunt, in vrbe commorari ad conualescentiam vsque liberum esto, quibus, vbi conualuerint, caeteros sequi cum comitata permittatur.

VI. Corpora defunctorum itidem flumine vel aliter deducuntur, modo ne sub hoc nomine alia non concessa efferantur.

VII. Suppellectilem, farcinas, currus, equos, caeteraque rei familiaris et substantiam reliquam exportent secum obfessi, nempe ea, quae propria eorum sunt, et antiquae possessionis. Ea vero, quae ex spoliis regni, priuatorumque et ecclesiarum, quae sancta sunt, vt clenodia, aurum, argentum, tam signatum, hoc est in nummis, quam fufum, conflatum, in vasisque consistens, vestes et ornamenta ecclesiastica, aliaque peristromata, et reliqua suppellex, ea omnia in vrbe relinquuntur. Cui rei cognoscendae pro more dabuntur commissarii. Quantitas vero pecuniae pro dignitate personarum exportandae, gratiae et discretionis S. Regiae Maiestatis subsint.

VIII. Sexus muliebris libere emittatur, quo voluerint, in vniuersum, vna cum liberis et necessariis et suppellectili, eo modo vt supra. Quoniam vero matronae quaedam praecipuae et Regno Poloniae in Prussia, alibiue ad instantiam Suecorum arrestantur, obliget se excellentissimus Campi Marschalcus, eas vicissim eliberandas iri, et obsides in hanc rem dabit.

IX. In

IX. In puncto Radziuilli, qui subditus est Serenissimi Regis Poloniae, negantur omnia. 1556

X. Praetensiones debitorum, si quae sunt, exsoluantur, non molesta tamen, aut distracta exactione.

XI. Captiui, qui in vrbe detinentur, libere dimittantur.

XII. Cauebunt obfessi, vrbe se relinquere a cuniculis et suffossionibus tutam, ne quidquam fraudis in deditione subsit.

XIII. Cauebit itidem Excellentissimus Dominus Marschalcus Campi Wittemberg suo, omniumque officialium et militum nomine, neque se, neque vllum ex iis, qui vrbe dedunt, et vrbe excedunt, aut excessuri in hoc triduo sunt, Serenissimo Regi Sueciae militaturum, militaturosque, neque se exercitibus Suedicis iuncturos, aut villo modo arma sub Suecis, vel quouis Principe, contra Regem Regnumque Poloniae sumturos, moturosque, ad spatium septimanarum ab hac die memorando 15. omnia haec rata firmaque futura.

AFREDVS WITTEMBERG mpp.

BENEDICTVS OXENSTIERN mpp.

ALEXANDER ERSKEN mpp.

A. NECHEY mpp.

Fauit tunc abunde Deus votis Poloni Regis, in cuius viatrices manus dedit sine Varsoviae sanguine Varsoviam, eoque gloriosius ob seruatos innocuos Varsovienses, quibus paratum expugnatio erat a Polonis, in capta per vim vrbe cum hoste excidium. Occupato enim a Polonis Kazanoui palatio, atque pulsus ex monasterio, temploque diui Bernardi Suecis, cum quassata maioribus tormentis moenia, perque murorum ruinas, editaque foramina, magno impetu, dissono clamore, Suecos iam iam inuaderent, machineque bellicae mobiles aliae admouerentur, Wittembergius desperatis suorum rebus, vix inuadentium manus effugit, non aliud remedium ratus, quam Regiam clementiam, Varsoviam supra memoratis conditionibus Polono Regi tradidit.

Vix vrbe reliquerat Wittembergius, caeterique Suecorum praecipui, quos Nobilitas omnes saluos et incolumes ad castra Sueci Regis secure deducere sponponderunt Senatores, Wittembergio vna cum Rege, et ecce oritur tumultus inter Polonos milites, ex occasione datae Wittembergio veniae, quem Nobilitas armata per vim exposcebat, dolori suo immolandum, vt brat, victimam. Addebant Wittembergium belli Suedici contra iurata pacta, primum motorem et incentorem fuisse. Eundem, Colonellum Wolff contra datam fidem durantibus pactis, captiuum Sterinum misisse, eiusque totam legionem per summam fraudem intercepisse, Poloniam foedam in modum continuis exactionibus pellumdedisse, ecclesias spoliassse, effrenaque licentia, vbique per summum nefas integro anno dominatum tenuisse. Redderet tunc extortas per vim Nobilitati pecunias, aurea argenteaque vasa restitueret ecclesiis, solueret militi stipendia, Cracouia suum deduceret praesidium, ea lege saluum illum posse esse, sed non liberum. Haec passim magnis clamoribus excitae in toto Polono exercitu contra Wittembergium audiebantur voces, optimatum, militum, calonum. Caeterum Wittembergius fatalem Polonorum aduertens rabiem, in sui animatam excidium, Poloni Regis perit conspectum, ibique in genua supplex prouolutus, toto corpore tremens, in faciem ante Regis Poloni conicidere enituit conspectum, prohibente Rege tam vile obsequium, manuque iam in terram cadentem prehensum, in haec alloquitur verba:

Perfida fortuna, quae vitro similis, dum splendet, frangitur, quam inique tecum Regis Poloniam egerit, video. Casui certe condoleo Tuo, magnanimo Heros, quod vultus cadas ad pedes meos, ni ad Wittembergium meminissem debere, variantis indies huius Deae exempla, quae vt in aliis ante obseruasti, ita in me hodierna die mirari debes faterique: Tandem bonam causam triumphare.

Qq q 2

Ad

1656
Responsum
Wittembergii.
Ad haec Wittembergius nihil aliud, nisi misericordiam, fidemque datam obtestatur Regis, liberumque ad castra sui Regis, quem iam in vicinia constitisse spererat rumor, precabatur transitum. Regiam laudem aiebat esse, parcere subiectis, et debellare superbos. Se nihil eorum conscium, quae Poloni obieiebant milites; paruisse suo Regi, ut fidelem decebat ministrum, gubernasse ut Campi Marschaleum, caeterum nihil suo egisse capite, sed lateri adhaerentium consiliariorum, quos Rex illi pro voto suo attribuerat. Plura dicere parantem vehemens prohibuit podagrae dolor, fortassis et animi; itaque misericordiam, fidemque iterum obtestatus Regis, Marschalei innixus baculo, tremens, titubansque recessit, tota fremente adstantium turba, qui Wittembergium mille modis, iisque diuersis excarnificari clamabant. Nee multo post, habito prius secretiori consilio, refertur Wittembergio sententia Regii Senatus:

Regis decretum in causa destinasse, quandoquidem in caput eius uniuersi conspirauerint milites, nec tutum illi villo prius Suedicos. modo concedere posse, per summam Polonorum licentiam in castra Regis sui transitum, subsistere interim tantillum Zamoscii, donec hi furiosorum ponerent venti. Ita dictum esse in secretiori Regio Poloniae Senatu.

Wittembergii Responsum.
Deiecto vultu, contractis humeris Regiam accepit sententiam Wittemberg; pauca reassumto spiritu, quem amiserat, paulo post proloquutus. Ego vero, inquit, aliam in Regio verbo ponebam fiduciam, ducerent quo vellent, se comitari debere, quia captiuum.

Captiuorum numerus.
Tali ratione Wittembergium hucusque victorem, victum Polonia vidit, lupum alias rapacem, sed qui mane quam rapuit praedam, sub vesperam cum Polonis diuisit. Hunc subsequenti die NICOLAUS Comes OSTROG, Gubernator Drohouicensis honorifice Zamoscium duxit, et cum eo captiuos praecipuos, iuniorem WRANGEL, HORNIUM, ALEXANDRUM ERSKEN, ADAMVM NECHAY, Generales vigiliarum Praefectos, generalem consilii bellici praesidem, sex chiliarchos praestantissimos, tres secretarios regios. Ultra LAURENTIUM CANTERSTEIN, supremum status secretarium, BENEDICTVS OXENSTIERN Varsoviae infirmus remanserat. FORGEL vero, secundo iam ad Sandeciam captus, Cracouiam ad uxorem tunc alloquendam dimissus, breui postea Polonorum hostis, in campo tertio comparuit, quod infra memorabimus.

Petricouia deditur Polonis.
Eodem quoque tempore, eiusdem diei felicitate, Petricouia, Siradiensis palatinatus metropolis, in qua alterna cum Lublino sedes regni tribunali illustris, Siradiensi palatino, sine sanguine, post duorum mensium continuatam obsidionem, cesserat, eiusdemque ciuitatis gubernator, IOANNES BAPTISTA PIRON, natione Gallus, ante subdiaconatus insignitus caractere, militiae Poloniae, una cum octingentis Suecorum nomen dedit. Ferunt hunc PIRONIUM ante, inter Poloniae Reginae, dum Niuernensium Princeps esset, ephebos, fuisse: ideoque ad Reginae persuasionem ciuitatem satis bene prouisam dedidisse: alii fame coactum asserunt, deficienteque annona et puluere, salutem ad tempus honestis conditionibus a Polonis quaesiuisse. Referam conditiones deditiois, quae huiusmodi erant:

Conditiones deditiois ciuitatis Petricouiensis, inter Illustrissimum et Excellentissimum D. Ioannem a Koniecpole Koniecpolski, Palatinum et Generalem Siradiensem, et Nobilitatem eiusdem Palatinatus et Districtus Opocinensis, Terraeque Wielunensis, tum inter Generosum Dominum Ioannem Baptistam de Piron, Commendantem Petricouensem Sueciae Legionis Daglassianae, per Commissarios Reginalis Maiestatis, Generosum Dominum de Szuka, et per Generosum Dominum de Balusinitae, die 1 Iulii Anno 1656.

I. Ciuitas Petricouiensis integra, prout est ad praesens, cum ecclesiis, rectis, domibus ciuium, ingressu ciuitatis, intactis omni apparatu bellico, tormentis alienis, maioribus et minoribus bombardis, vulgo Smigownice, Hakownice, siue illis, quae in ciuitate inuentae sunt, siue aliunde adductae, cum munitione, pul-

1656
puluere et annona, si quae est, in ciuitate ad publicum spectans, die 2. Iulii hora vndecima Illustrissimo Domino Palatino reddantur et consignentur, tum cuniculi, si qui sunt, sub terra, non tegantur.

II. Generosus Dominus Commendans cum caeteris officialibus, et quotquot sunt, praesidiariis, seruitium Serenissimi Regis Poloniae suscipiat, eique iuramentum ante omnia in ciuitate Petricouensi, die supranominato et hora, praestabit.

III. Captiuos omnes, quotquot sunt, cuiuscunque status et conditionis, absque omni lucro et pretio dimittat, nec vllum amplius, ab aliquo incola regni pactum desiderabit.

IV. Egredietur de ciuitate cum suis praesidiariis, tam officialibus, quam milite gregario, explicatis vexillis, cum sono tympanorum, cum gladiis, sclopetis, et bombardis, accensis funiculis, globis in ore, puluere nitrato quantum sufficit, cum vxoribus, liberis, ancillis, seruis cuiuscunque status vel sexus, cum omnibus impedimentis, curribus, suppellectili, sine omni praetensione et reuisione praedictorum, pro vehendis autem quindecim currus illi dabuntur.

V. Propter maiorem securitatem discedentium dabitur comitatus militaris, numero sufficienti, fientque prohibitiones omnibus, ne illis quid mali in eorum bonis vel personis fiat, sed tanquam stipendiarii Serenissimi Regis et Reipublicae habeantur, et in casu necessitatis, si eos hostis aggrediretur, succursus dabitur.

VI. Ex istis officialibus et militibus, legionem Dragonorum 8. Companiarum seu cohortum formabit, quaelibet autem cohors, centum hominibus; ut expleatur numerus octingentorum militum, constabit. Cui ipse Dominus Piron cum titulo Colonelli praeerit, eo addito, ut titulum corporis custodiae Sacrae Reginalis Maiestatis alias Leibguardiae habeat. Quotquot putant obtinebunt Religionem suam, et libere exercebunt. Iustitia more Germanorum permanebit, et disciplina militaris obseruabitur. Quod totum in confirmatione Sacrae Regiae Maiestatis fiet, licitumque erit Colonello suscipere et dimittere milites quoscunque et quocunque tempore voluerit.

VII. Assignabitur illi locus a Serenissimo Rege securus, ad complendam dictam legionem, et ad refocillandas vires, per obsidionem fatigatas, ad quod illi tempus duorum mensium concedetur, quod re, non hisce verbis Serenissimus Rex prouidebit.

VIII. In eo loco, vbi primum constiterint, pecunia Domino Colonello trimestris pro iis, quos tunc monstrabit, militibus numerabitur, vel secuta assignatio dabitur, pro quorum tamen conscriptione nihil recipiet: quantumvero ad conscribendos vsque ad numerum octingentorum deerit, dabitur ei vel pecunia, vel assignatio pretio solito dari consueta pro conscribendis Dragonis more Germanorum inferuentibus. In casum vero mortis Domini Colonelli, in officium eius Dominus Vicecolonellus, alias Oberster Leytenant succedet.

IX. Quicunque praesenti bello et obsidione signa eorum secuti sunt, vel ex castris Polonicis ad extraneos fugerint, siue sit officialis, siue miles et Suecus, Rrr absque

1656 absque omni praetensione circa legionem permanebunt, tanquam ad seruitia Regis destinati, neque quidquam illis imputabitur, similiter etiam, quicunque ex ciuitate ad castra Polonica transferiat a Domino Colonello, non reputentur.

X. Praeteritorum omnium quocunque modo, moderno bello perpetratorum damnum, iniuriarum, exactionum, incendiorum per militarem exactionem factorum, cuiuscunque status personis illatorum, tum etiam omnium absque vlla exceptione, quatenus in bello facta sunt, datur obliuio, et generalis amnistia, nec quisquam ex illis rebus aliquid relinquere debet, rem autem aliquam referens vel repetens, illis spectantibus, puniatur, et omnia restituat.

XI. Res militum absentium derelictae, vna cum vxoribus et liberis, permanebunt penes Dominum Colonellum, quibus si possibile erit, maritos eorum ad se pertrahere debet, et in auctoritatis eos restituet.

XII. Et quoniam Eldenburgus, reliquit res, quae sunt parui momenti, et decem equos minoris pretii in exolutionem hospiti suo, cui debet centum taleros, dictas res et equos recipiat Dominus Commendans, et hospiti satisfaciat, reliquum vero, si quid sit, inferuet pro milicibus, qui equos non habent, pro quibus tum et aliis in ciuitate colligendis nullum datur ei pretium. Iter suum versus Czeszochouiam, vel vbi Serenissima Regalis Maestas illi locum assignabit, ea, qua poterit, celeritate perficiet.

Quae omnia et singula firmiter et inuolabiliter ab vtraque parte, sine omni dolo et fraude obseruabuntur, nec vllarum conditionum occasiones suscitabuntur. In quorum fidem praesentes, manibus propriis ab vtraque parte, cum appositione sigillorum sunt subscriptae. Dic, anno vt supra ad Petricouiam.

IOANNES KONIECPOLSKI IOANNES BAPTISTA PIRON mpp.
Palatinus Generalis Siradiensis mpp.

Deditam Petricouiam duobus mensibus antecesserat Vulcano consecratum, eoque Leszno in modo in cineres et fauillas redactum nobile Leszno, familiae Leszczynianae nidulus. Primus cenditur per enim in hanc ciuitatem, maioris Poloniae nobilium desaeuit turbo, Duce Opalinio, Palatino Opalinio. Podlachiae, qui reliquas ciuitates eo terrore occupare statuerat. Fortiter hic oppidanorum audacia, excepit primum Polonorum imperum, sed tandem per vim captum oppidum, tali vt dixi ratione deleuit Palatinus. Nec postea destitit vir fortissimus victricia suorum circumferre arma per maiorem Poloniam, donec Suecos variis praeliis attritos, tandem cedere maiori Polonia coegerit, quod infra memorabimus.

Redeo ad Varsauensem expugnationem, quae tunc Polonorum rebus maximum Sueciae Rex addidit pondus, vt e contra Suecorum Regem summe consternauit, ob captum Wittembergium, quem patris venerabatur loco. Certior deinde a Duglassii vxore, caeterisque matronis factus (quas omnes sine lytro, paulo post secure deducere ad castra Suecorum iusserat Polonus Rex) de hostium in immensum excrecente potentia, aduersus vero Suecos immani rabie, pugnandique pertinacia, indignari fortunae coepit, ac tunc primum dolere, quod CZARNECIUM sibi insensissimum Cracouia aliquando dimississet. Hinc saepius illa geminata verba Sueci Regis audiebant adstantes, CZARNECKI, CZARNECKI poenitet me, Te aliquando dimississe, quem nunc hostem atrocissimum experior supra caeteros. Consilium Itum deinde in consilium, suadebantque Radziecius, Radiuili ac alii Poloni, eodem in Radiuili loco subsistere debere Sueciae Regem. Addebant causam, impossibile fore diuturnam ad Sueciae Re- Varsauiam triumphantium Polonorum subsistentiam. Victores, inquebant illi, breui domos

domos suas, more gentis et instituti repetent, satis gloriae rati vicisse Suecos, debellasse 1656
Wittembergium, recuperasse Varsauiam. Tunc vero derelictum a Nobilitate Polonum gi fugge-
Regem facile debellandum iudicabant. Nec vana illos sefellit opinio. Vix etenim Var- Radzieciui
sauia capta audiebat, cum illico illo ipso sub vesperam die, Regem sollicitare coeperat Po- rationes de
lonus miles, missionem faceret, se tamdiu in castris sine sufficienti prouisione subsistere Polonis ex
non posse. Cunctante Rege, illi, sequenti statim die repetebant domos. Primi tamen consilia.
maiores Poloni, castra tunc deseruerunt Poloni Regis, terruerat illos tyrannicum Sueci Poloni capta
Regis rescriptum, hinc verebantur ne propriis periclitarentur colonis, illorum charissimae Varsauia do-
matres, charissimaeque nurus. Maioris Poloniae nobilium exemplum sequuta mox caetera mos red-
nobilitas, exceptis Lituaniis. Diceret tunc actum ad Varsauiam fuisse de Sueciae Rege, eunt.
eiusque fortuna coeca. In hunc modum spoliatus suorum praecipuo robore Polonus Rex, Rex subsistit
ad Varsauiam toto Iulio mense substiterat, non ausus progredi vltra lacerareque fortunam ad Varsau-
Suecam. am.

Celebrem rota Europa Varsauensem expugnationem, Wittembergique interitum, multi tunc in castris praesentes exterorum spectarunt legati, Tartarus, Moschus, Hungarus et Gallus. Mouit et ipsa Poloniae Regina Glogouia minori Poloniam versus, quam tamen nonnisi triumphantem, post expugnatam Varsauiam, complecti voluit Polonus Rex.

Explicanti interim ad Varsauiam superba victoriarum de Sueco trophaea Polono ibidem Regi, nuntiatur Electorem Brandenburgicum, hostili animo coniungi Suecorum Regi, nuntium ac-
nouumque bellum per facialem indicere Polono Regi. cipit de ho-
stili Brande-
burgici in se
animo.

HISTORIARVM POLONIAE

AB

EXCESSV DIVI VLADISLAI IV

POLONIAE SVECIAEQVE REGIS

LIBER SEPTIMVS.

LIBRI VII. CAPVT I

SYNOPSIS

Occasio belli Brandenburgici. Eiusdem literae ad Regem Polonum. Responsum Poloni Regis. Senatus Poloniae scribit Electori. Literae Poloni Regis ad Caesarem. Ad Electores imperii. Ad Principem ab Auersperg. Articuli foederis inter Regem Sueciae et status generales Hollandos. Sueciae Regis literae ad Augustum imperatorem. Brandenburgici cum Sueciae Rege Compositio.

Bellum Brandenburgicum.

1656
Occasio belli
Brandenburgici.

Bellum hoc mira FRIDERICI WILHELMI Electoris Brandenburgici inconstantia, ac in res nouas studium fecit. Accessit vetus cum Domo Palatina amicitia, cum Sueciae Rege confederatio sanguinisque nexus, religio eadem et flagrans, omnibusque potentior affectibus, dominandi cupido. Indigne quoque ferebat, haberi se Prussiae Ducem, pro vasallo Polonis: nec aequis intuebatur oculis Varmiensem Episcopatum in mediterraneo Prussiae Ducalis. Tempus quoque et occasionem commodam tunc nactus dilatandi imperii, facile in vnam cum Sueciae Rege coaluit factionem. Nec de Sueciae Rege tantopere quaeri debet Polonia: nunquam enim comparuisset ille Polonorum hostis, nisi Brandenburgici inuitatus precibus, conuictus argumentis, quod arcanum propalauit tunc ipsemet CAROLVS, inter solennes epulas, cum anno superiori in Prussia Ducali, necteret moras Elector. Nec ille solennis bellicus in Borussia Electorali apparatus, contra Sueciae Regem fuit vnquam, sed contra Polonos. Tergiuersabatur Regiomonti toto mense, vt fidem adstrueret Polono Regi; consultabat per legatos Marienburgi, vt Episcopatum Varmiensem, eiusque loci tunc Episcopum VENCESLAVM a LESZNO circumueniret, eoque modo absque sanguine nobilissimum occuparet Episcopatum, quod et successit, quamuis reclamante sacro eiusdem Episcopatus Canonicorum collegio, et protestante de Episcopi sui cum Prussiae Duce armorum coniunctione, et in Episcopatum inuentione. Ita iam tunc auctus, insigni terrae portione, principatu Varmienfi, pari audacia a Sueciae Rege, pridem ante colligato, reliquas petebat Prouincias, Episcopatum enim Varmiensem Episcopi tribuebat amicitiae. Igitur alias semper, inquieto animo Poloniae voluens prouincias, continuis Sueciae Regem molestabat precibus. Cederet sibi maiori Polonia, contigua Pomeraniae Prouincia, illudque vnicum toto mense Ianuario cum Oxensternio agitarum fuisse comperio. Et quamquam in aliud tempus, tunc audum Electoris animum, prudenter distulisset Oxensternius, concessis aliquibus quae absque praepudicio Sueci Regis statim concedi poterant; nihilominus Elector, hanc ipsam Sueci moram sui alicuius ludificationem, coniungere tunc copias suas cum Sueco noluit, neque Sueciae Rex elatus victoriis, tantopere Electoris ambiebat militem, sufficienti tunc fultus exercitu, ast vbi paulo post in Borussiam redierat, imminutus in Russia milite proprio, tunc primum Brandenburgici assensu postularis, eique maiorem Poloniam pleno tunc iure, vna cum quatuor Palatinatibus, nihil sibi iuris in posterum reseruando, concessit. Atque tunc primum votis suis potitus Brandenburgicus, arma pridem parata in Polonum Regem conuertit, causa in bellum obtenta Czarnecii in Pomeraniam expeditione. Addidit deinde literas, ad Polonum Regem, quarum haec summa;

Sere-

Serenissime et Potentissime Rex

1656

Domine Cognate et Affinis, vti Frater Obseruandissime.

Aliam saepe precati fuimus sortem, vt et mitiora fata obtingerent pro-Electoris vinciis et regionibus Polonicis. Sed demonstrarunt haecenus rerum exitus, ira-Brandenburgici literae tum numen, et nondum expiatam satis causam horum malorum. Fecimus interim ea, ad Regem quae in potestate Nostra posita esse videbantur: nec intermisimus, quod ad pa-Polonum. cem, et sistenda cruentissima arma conferre aliquid posse existimauius. Sed et hoc frustra fuit. Nihilominus tamen bellum ipsum, et cum ipso periculum in dies augmenta capiebant. Nihil tuti circa Nos et prouincias Nostras erat. Ducatus Noster Borussiae quasi obsessus, et imminebant Nobis quasi vltima, nisi ea in tempore firmo tandem consilio auerteremus. Equidem auocauius semper animum a bellis, et adhuc abhorret mens Nostra a sanguine humano, et praeter pacem ac securitatem nihil desideramus magis. Et vellemus quam maxime, vt haec omnia absque armis comparari et conseruari possint, sed si in causis ipsas et publicum rerum statum intuemur penitius, et, quod praecipuum est, Nostrae et subditorum nostrorum salutis rationem habemus; vnde quaque circumstant Nos pericula maxima, et nulla alia, turbulentissimo et incerto hoc rerum statu, comparandae pacis nobis oblata via est, quam si non modo pacta cum Serenissimo Rege Sueciae, quae ex necessitate, et a Regia Maiestate Vestra deserti, et ab ipsis Polonis impugnati iniuius, constanter seruaremus; at et eiusdem Regiae dignitati, (inprimis cum non constans tantum fama, sed et ipsa Vestrae Maiestatis mandata, Generali suo Czarniecki in scriptis data, vt et aliae a Nostris interceptae literae, Nobis et Prouinciis Nostris vim et hostilitatem annuntiarent) arctius coniungeremur. Quod ipsum quoque nunc factum est: quodque hisce ipsis, Vestrae Regiae Maiestati significandum duximus. Securam de caetero esse iubentes de serio Nostro pacem promouendi studio, quodque nihil praetermissuri sumus vnquam, quo hoc desideratissimum bonum reduci iterum possit, modo et Vestra Maiestas, re ipsa testetur, idem sibi magis curae cordique esse, quam incerta et dubia arma, quae experiri alias, et in posterum necesse habebit. Quam de caetero bene valere cupimus. Datum in Arce Nostra Regiomonti, die I. Iulii, Anno 1656.

*Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae**Cognatus et Affinis vti Frater Obseruandissimus*

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

Haec summa literarum Electoris Brandenburgici in Prussia Ducis ad Polonum Regem Cognatum et Affinem vti Fratrem obseruandissimum. Rescripsit illi Polonus Rex in haec genuina verba:

IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituae-Responsum
niae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae, Czer-Poloni Re-
niechouiaeque: nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorum haereditarius-gis ad Bran-
Rex, Serenissimo Principi, Domino FRIDERICO WILHELMO, Marchioni Bran-deburgi-
deburgico, Sacri Romani Imperii Archi-Camerario etc. etc. Cognato et Affini, cum.
vti Fratri Nostro Charissimo salutem et omnis prosperitatis incrementum.

S s s

Sere-

1656

*Serenissime Princeps, Domine Cognate et Affinis
viri Frater Charissime.*

Moderationis et recte custoditi vinculi, quo Reipublicae Polonae Ducalis Prussia sancte firmiterque cohaeret, nemo equidem probus gnarusque laudem Nobis negauerit. Quo magis admiratio dolorque Nos tenet, Serenitatem Vestram nulla prorsus causa, ex Vasallo fidoque Principe, in hostem Nostrum, et Regni Nostri degenerasse. Stetimus hucusque aduersum populi voces: neque defumus, aperta licet iniuria, honestae tamen et meliori de Serenitate Vestra opinioni acquiescere. Inde, qua literis, qua internuntiis frequenter missis, omnia pertentauiamus, vt iurata Nobis Regnoque nostro fides, quam utilitas forte aliqua, vel spes incerta, Serenitati Vestrae potior esset, neque antiquus Prussiae status, indecora animi mobilitate, et fluxis consiliis concuteretur. Sed inueniri modus, et ratio nulla potuit, quae obseratas bonis monitionibus aures recluderet, adeo vt tres Ablegati Nostri, nullo literario responso dimitterentur, quartus tandem vix credentiales obtinuit. Ab his gradibus eo deuentum, vt Serenitas Vestra data postremum epistola Regiomonti, die prima Iulii, socium et amicum hostis nostri palam induerit, bellumque Nobis et Regno nostro clarigarit. Verbis deinceps factum ne deesset, nuperrime eadem (frustra obnixente fidei iurata et fas acclamante internuntio nostro) die XIX. Iulii lectum exercitum pro Suecis in Regnum nostrum, seque vna castris Suecorum admouit. In tam enormi iuris Diuini humanique laesione, quid indignemur magis, aut quid remedii vltra quaeramus? nisi vt primum Deum et Orbem, violatae fidei testem et iudicem inuocemus. Nullius vel minimae causae consilii fumus, quam Serenitas Vestra contra Nos Reipublicamque Poloniam speciose ostendat. Exercitus Polonus, cui detrimenta praeteritae hyemis assignare videtur, in fatali illa rerum perturbatione minime Noster fuit; Nos profecto suauimus, dissimulauimus, obsecrati sumus. De Epistola Nostra ad generosum Czarnecium, Castellatum Kiiouiensem, alicubi intercepta, orbis ita habeat, priuatam fuisse, nec hostile quidquam illa contineri, quinimo procurrenti Czarnecio, iamque vicino, continere manus, et exercitum a Prussia, supremi iuris Nostri Regniue Poloniae Provincia deflectere imperauimus. Iratum Nobis fuisse Numen, et nondum satis expiatam malorum causam, quod epistola Serenitatis Vestrae obiecit, neque nos ipsi pro reuerentia Diuinae Maiestatis diffitemur. Haec tamen iure et satis causa, quae Serenitatem Vestram in Suecorum partes detruxit? tentandaeque, aduersum Nos supremum Dominum Regnumque Poloniae, rebellionem accinxit? Modum profecto talem conatumque arma cruentissima, vt praeracta eius epistola loquitur, sistendae reducendaeue pacis, nemo aequus rerum arbiter affirmer. Non est profecto, quod Serenitas Vestra ambigioso nomine pacis armatus ludat. Coerceri debuit intra Prussiam exercitus, si pacis studium quam belli magis placebat. Irrumpenti in Regnum aduersum Principem, et postquam arctius hosti coniungi gloriatus est, personam denique suam eidem pignoranti, quo pacto desiderium curamue pacis tribuamus. Incerta equidem et dubia arma Serenitas Vestra nobis minatur, sed neque hostis Martem omnino totum possedit, amplexuque tam arcto tenet, vt labi fortunam et aliquando elabi non sit necesse. Cum vero publici rerum status et subditorum propriaeque imprimis salutis causam epistola praetendat, facilis via et ratio erit (si monstrantibus Nobis rem penitus Serenitas Vestra intueatur) qua se periculis maximis exuat, incertoque hoc et turbulentissimo rerum statu, pacem Ducatui Borussiae conferuet. Stare constanter pro Nobis, pro iustitia, proque iurata

1656

iurata fide, vel si rebus id forte Serenitatis Vestrae et subditorum incommodet, abire retro, Prussiaeque intra fines secure exitum spectare, hoc saluberrimo modo, statum Serenitas Vestra optime defenderit, abrumpere Nobis fidem non potest, vt non et vincula simul omnia rumpat statumque euerrat. Porro qua fiducia Serenitas Vestra arctam cum Suecis coniunctionem Nobis significandam duxit, eandem Nos iure tamen ac legitime discessionem intra triduum Regno Nostro cum exercitu omni Serenitati Vestrae intimamus. Quod si vltra praefixos tres dies, hostium in partibus egerit, nos solutos posthac vinculo omni esse ac fore eidem declaramus. Et qua licentia Serenitas Vestra arma in viscera Regni Nostri promouit, exemplum Nobis vel maxime nolentibus erit, hostilia pariter in ditionibus ei subiectis audendi, patrandique. Iudicabit praesens posteraque aetas, malorum omnium initia et progressum a Serenitate Vestra fluxisse. Cui de caetero meliora consilia, et bonam valetudinem a Deo precamur. Datae Varsoviae die XXIII. Iulii, Anno MDCLVI. Regnorum Nostrorum Poloniae VIII. Sueciae vero IX. Anno.

His Regiis literis addidit et Senatus proprias in hunc ferme sensum:

Cum Serenitas Vestra, antiqua et sacrosancta Ducalis Prussiae cum Regno Poloniae et Magno Ducatu Lituaniae vincula abruperit, proque Vasallo Sacrae Regiae Maiestatis, ac Reipublicae fido Principe, socium et foederatum Suecorum professus, postremo in viscera Regni cum exercitu venerit, castrisque hostium se, viresque suas admouerit, consultum duxit Sacra Regia Maiestas, et Senatorius ordo, ac vniuersa Respublica, ius supremae auctoritatis in Serenitatem Vestram distringere, dignitatemque suam fortibus et legitimis remediis tueri. Visum et Nobis Regni Proceribus, Regiis literis hasce nostras adnectere, vt Serenitas Vestra plane intelligat, matura deliberatione et publico scito cum eadem procedi. Erit in manu Serenitatis Vestrae amicum vel hostilem modum amplecti. Nos certe orbis vniuersus absoluet, si remediis omnibus frustra consumptis, decoras postremo, et dignas Maiestate Regia ac Reipublicae inituri sumus rationes. De caetero Serenitati Vestrae officia cum voto prosperae valetudinis commendamus. Datum in castris Varsoviensibus. Die 24. Iulii 1656.

Haec summa literarum Senatorum Poloniae ad Electorem Brandenburgicum, in Prussia Ducem, qui tunc duodecim millia lecti exercitus, Sueciae ad Varsouiam coniunxerat Regi. Venienti obuiam processit ad quatuor circiter leucas Carolus, eumque fraterne complexum, in sua deinde induxit castra. Nuntiata ea Polono Regi, magna eundem affecere cura. Igitur haud mora Augustissimo imperatori, in haec genuina scribit verba:

Serenissimo et Potentissimo Principi, Domino FERDINANDO TERTIO, Diuinae Literae Polonae Regis ad Caesarem. fauente Clementia Electo Romanorum Imperatori, semper Augusto, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae Regi, Archiduci Austriae etc. etc. Domino Cognato et Affini, vti Fratri et Consobrino Nostro Charissimo, IOANNES CASIMIRVS, Dei Gratia Poloniae et Sueciae Rex, salutem.

Quod nuperrime per internuntium Nostrum specialem insinuandum duximus, id plane certum et compertum sit Maiestati Vestrae, Electorem Brandenburgicum, nulla Dignitatis Nostrae, fideique Nobis debitae reuerentia pertinaciter pro Sueco stare, iamque in castra Suecorum cum duodecim millium exercitu venisse. Obuius ei in itinere fuit Ablegatus Noster, sed apud insensum et obfirmatum contra Nos animum nullae rationes, et saniora consilia valere. Ex eodem

1656 eodem Ablegato Nostro ultra rumorem intelleximus, mediationem Maieſtatis Veſtræ a Suecis non admitti. Cui rei fidem adſtruit hodiernus ad Nos, Legati Gallici de LUMBRES Varſauiam aduentus. Nobis ea ſemper erga Maieſtatem Veſtram conſtantia fuit, eritque Deo volente, vt integritas commodaque Regni Noſtri, Dignitatis Maieſtatis Veſtræ, et publica chriſtiani orbis pace non ſeparentur. Caeterum et Maieſtatem Veſtram huic curæ opportuna ſerioque intendere, ac proſpicere futuros caſus ex animo vouemus. Quod prudentiæ Maieſtatis Veſtræ interim ſuggerentes, eidem proſperam valetudinem, et longæuum imperium a Deo precamur. Datae in vrbe Noſtra Regia Varſauienſi, die XXI. Iulii, Anno 1656.

Haec ſumma Poloni Regis literarum ad Auguſtum Caſarem. Additæ ad Electores imperii huiusmodi tenoris:

Ad Electores imperii.

Hoſtilitate contra Nos Regnumque Noſtrum ſuſcepta, temperantius vt ſibi Rex poſſeſſor Sueciæ videbatur, niſi Feudatarium etiam Noſtrum et Regni Noſtri, Brandenburgicum Electorem, factionibus primum, mox foederibus, bello aduerſum Nos illigaſſet. Quod tamenſi ille per literas Nobis clarigarit, ſpem tamen aliquam aluimus, fore, vt repetita vltimum legatione, ad officium fidemque reduceretur. Sed internuntii Noſtri obuiam facti, fruſtra conatus fuit, immoto pertinacique Electore, Suecorum a partibus non recedere, quibus etiam ſocias vires, duodecim millium exercitum coniunxit, caſtrisque ipſemet Suedicis die 19. Iulii inuectus eſt. Alienum proſecto id, aduerſumque cum officio Feudatarii Principis, tum Generalibus Regni Noſtri, et antiquiſſimis cum imperio pactis Serenitas Veſtra iudicabit. Caeterum Diuinæ tutelæ Nos, cauſamque Noſtram permittimus. Si quid vero aduerſi Electori, eiſque Prouinciis acciderit, id nulla iniuria vel cauſa Noſtra factum, Serenitas Veſtra, ſimul ac vniuerſum Electorale collegium dignoſcet. Datae in vrbe Noſtra Regia Varſauienſi die XXI. Iulii, Anno MDCLVI.

Scripſit et Cancellarius Principi ab Auerſperg, ſummo tunc rerum Germaniæ Miniſtro in hunc modum:

Illuſtriſſime et Excellentiffime Domine,

Domine Amice Obſeruandiſſime,

Ad Principem ab Auerſperg.

Non ambigua iam et nutante fama ſed certo certiore notitia habemus Sereniſſimum Electorem Brandenburgicum, ex Vaſallo fidoque Principe, in hoſtem Sacrae Regiæ Maieſtatis Regniſque Poloniæ degeneraſſe: inuectumque iam caſtris Suecorum cum exercitu duodecim millium, quid niſi perniciem noſtram meditari. Itineranti fruſtra obuius fuit Sacrae Regiæ Maieſtatis internuntius, qui tamen re penitus intellecta, publicum rumorem firmat euenturum, quod vltimis meis Excellentiae Veſtræ praedixi, vt mediatio Sacrae Caſarea Maieſtatis a Suecis non acceptetur. Idem portendere videtur Gallici Legati D. de Lumbres hodiernus Varſauiam aduentus. De Tartarorum myriadibus conſtet Excellentiae Veſtræ, illos ſubſidio Nobis accurrere, iamque e proximo intra vnum et alterum diem in conſpectum hoſtis venturos. In tanto motu aeſtuque rerum, ſi quid conſilii Sacra Caſarea Maieſtas ineundum ſibi putet, id celeriter perficiendum. Nam vtcunque Sacra Regia Maieſtas, Reſque publica Polona dignitati Sacrae Caſareae Maieſtatis, publicique orbis, ac vicinæ praefertim Germaniæ tranquillitati ſtudeat. Variæ tamen euentus inter mortales ludunt, et longior

rem moram Nobis ſumme damnosa, prudentia Excellentiae Veſtræ ſerio arbitretur. Cui interim me, meamque promptitudinem obnixè commendo. Datae Varſauiae XXI. Iulii, Anno MDCLVI.

Rem altius repeto de hoc Brandenburgico cum Polonis bello.

Redux Sueciæ Rex, vt ſuperius innui, ab expeditione ſatis illi infauſta Iaroſlauienſi, in Pruſſiam, Elbingam, diuerſerat: inde haud mora Marieburgum feſtinans, vbi Deputatos Hollandorum de libera in Baltheo mari navigatione et ſecuritate, cum Suecis tractantes inuenit.

Huius autem Compositionis haec ſumma fuit.

Articuli Foederis et Pactorum inter Regem Sueciæ, ac Status Generales Hollandos etc. Die Iouis XVI. Calend. Sextil. Tractatus Suecorum cum vniſi Belgii Ordinum Deputatis Commiſſariis in Curia Elbingenſi non ſolum feliciter coepere, ſed et ea dexteritate ſucceſſerunt, vt Calend. Septemb. concluderentur, et noctis illius hora duodecima, ab utraque parte ſubſcriberentur, quorum reſeſſus integer hic eſt.

Sereniſſimi ac Potentiſſimi Principis ac Domini, Caroli Guſtaui, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regis, Magni Principis Finlandiæ, Ducis Eſthoniæ, Careliæ, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniæ, Caſſubiae et Vandaliae: Principis Rugiae, Ingriæ et Wiſmariae; nec non Comitum Palatini Rheni, Bauariae, Iuliaci, Cluiæ et Montium Ducis, Regis ac Domini Noſtri Clementiſſimi, Regniſque Sueciæ Senator; Cancellarius; Gubernator Generalis Pruſſiae; Praeſes Collegii commerciorum, et Iudex Prouincialis Norlandiae Occidentalis, Lapmarkiae, Iemptlandiae Herredaliaequae, Ericus Oxenſtierna, Comes Moreae Australis, Liber Baro in Kimitho; Dominus in Tydoo, Wyby, et Iuliſtads, Sacrae Regiæ Maieſtatis Admiralis, Locumtenens et Conſiliarius Admiralitatis, Steno Bielcke, liber Baro in Korpo, Dominus in Geddeholm, Graſoon et Tanga: Et Sacrae Regiæ Maieſtatis Conſiliarius bellico-aulicus, Guſtauus Banier, liber Baro in Gamble, Carlebii, Dominus in Orlebii, Kruckerum et Verpel. Nec non Celſorum et Praepotentium Dn. Dn. Ordinum Generalium foederati Belgii ad Sacrae Regiæ Maieſtatis Sueciæ legati extraordinarii, Goddefredus van Selingerland, Conſiliarius et Aſſeſſor vrbis Dordracenae, Primarius ad conuentum Ordinum Hollandiae et Weſtfrisiae Deputatus Ordinarius. Fredericus a Dorp Maſdami Dominus, Conſiliarius Ordinarius in curia Hollandiae, Zeelandiae et Weſtfrisiae. Petrus de Huyberd, Conſiliarius Vrbis Medioburgi Zeelandorum. Iohann. Isbrandts Houeling in Ruygewardt, reſpectiue Deputati ad Conſilium D. D. Ordinum Generalium foederati Belgii, nomine Prouinciarum Hollandiae, Zeelandiae, ac vrbis Groningae, Omlandiae etc.

Notum teſtatumque facimus omnibus et ſingulis quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt, quod ſicut a multis retro annis, inter Sacrae Regiæ Maieſtatis Anteceſſores, Reges Regnumque Sueciæ, et Celſitudines D. D. Ordinum Generalium foederati Belgii, intimior amicitia et correſpondentia, integerrime culta fuit, eaque foederibus aliquot ſuperſtructis eum in modum corroborata; vt ad firmitudinem ſuam, nihil niſi continuationem et reſnouationem ſubinde requiſiuerit: Ita Sacra Regia Maieſtas Sueciæ, et Celſitudo Dominorum Ordinum Generalium foederati Belgii, nunc viciffim ob oculos ſibi poſuerunt foedus, quo ab anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo ſe inuicem obſtrinxerunt, et illud, anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo quinto ad reciprocam conſeruationem ſe mutuo ſtrictioribus conditionibus deuinxerunt,

T t t

xerunt,

1656 xerunt, simulque ad idem foederis praedicti institutum tanquam ad normam reuocantes, praesentium temporum circumstantias, nobis, supra nominatis commissariis, et legatis vtrunque constitutis, iniunxerunt, et in mandatis dederunt, ut inspectis saepius indigenti foederis tabulis, earundem obseruantiam stabiliremus, atque insuper, si quid praesens vtriusque status requireret, id communi bono ac vltui adoptaremus. Hoc itaque proposito congressi, post commutata vtrunque procuratoria, fauente Deo, de commissis nobis negotiis sequenti ratione conuenimus:

Initio quidem, quemadmodum foedus anni millesimi sexcentissimi quadragesimi, die I. Septembr. Stockolmiae conclusum, ut et eiusdem confirmationem anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto die 15. Augusti factam atque extensas et adstrictas ibidem pro conseruatione mutua, leges praeuidimus; ita omnes in vtroque foederis instrumento comprehensas condiciones hisce renouamus, redintegramus et in pleno vigore suo firmamus, non aliter ac si singuli articuli hic verbotenus inserti essent firmiter promittentes, a Sacra Regia Maestate, Regnoque Sueciae, et Cels. D. D. Ord. General. foederati Belgii saepius praetactum foedus, in omnibus suis articulis et clausulis inuolabiliter obseruandum et religiose adimplendum fore. Imo ad scopi ipsius, qui artic. I. praedicti foederis, indigitatur, clariorem intellectum declaramus, eundem directum esse, et in posterum fore contra turbatores omnes, et quoscumque; qui aduersus perspicuum ipsius foederis sensum quidquam agere susceperint. Praeterea examinantes saepe dicti foederis intentionem, comprehendimus illam non alio collimasse, nisi ut simul cum defensione respectiue Regnorum et Prouinciarum vtriusque confoederati, et conseruationem dominiorum, iurium, libertatum, immunitatum, pactorum et receptarum consuetudinum, libertas commerciorum, et nauigationis in mari Balthico et Septemtrionali ad angustias canalis Anglo-Gallici exclusiue, asseratur.

Ideoque considerantes, quantum intersit vtrunque, ut hoc institutum in turbato hocce Europae statu integrum et illibatum seruetur, eo cogitationes et consilia nostra direximus, ut non tantum respectu aliorum praedictam nauigationis et commerciorum libertatem tueremur; sed et inuicem certas statueremus regulas, quibus omnia impedimenta aduersus praedicti foederis leges, inter foederatos, et eorum respectiue, regna, prouincias, ditiones et subditos, amouerentur, imo si quid huic contrarium post tempus initorum foederum irrepserit, id vicissim ad priorem obseruantiam reuocaremus.

In hunc itaque finem conuenimus, quod neque occasione praesentium bellorum atque motuum in Polonia, Borussia, et regionibus vicinis, neque aliis de causis, quae in posterum exoriri poterunt, alteruter foederatorum sui foederati, aut eius subditorum, libertatem nauigationis et commerciorum in mari Balthico, et Septemtrionali, atque in fluminibus, praedictis maribus influentibus, villo modo directe, vel indirecte, aduersus clarum foederis anni millesimi sexcentissimi quadragesimi quinti, contextum impediet, vel grauabit, aut a subditis suis impediri vel grauari permittet, aut aliquam ipsis remoram iniiciet, aut a suis iniici curabit, quin potius eum nobiscum reputamus, qua ratione inter vtriusque foederati proprias ditiones et subditos commerciorum vsus quam optime prouehi possit, et ipso experimento egregie comprobatum est, vectigalium moderationem non parum eo conducere, eamque tempore conclusorum ante-

1656 antehac foederum, atque annis quibusdam in tempus immediate subsequenteribus in vtriusque foederati ditionibus commode satis huic instituto adoptatam fuisse, promissimus, atque hoc ipso promittimus et spondemus, quod vterque foederatorum, saluis Regalibus et iuribus suis circa vectigalium constitutionem et dispositionem, ad parem circiter modum et taxam atque tum temporis constituta vectigalia fuerunt, eadem dehinc in suis respectiue regnis, prouinciis, ac ditionibus, quas nunc possidet, vel in posterum possessurus est, accommodabit; adeo, ut quam moderatissima vectigalia, telonia et onera, commerciis et nauigationi vtrunque imponantur. Huic etiam adiicimus, et per expressum cauemus; quod neuter foederatorum, aut eius subditi, in sui foederati ditionibus, circa vectigalium solutionem aliter haberi, aut magis aggrauari debeant, quam coniunctissima quaeque gens peregrina, quae potissima fruitur ibidem, aut in posterum fruatur a vectigalibus immunitate. Quodsi vero contingat, certas ob causas et urgente necessitate noua, maiora grauioraque vectigalia in alterius foederati dominiis imponenda esse, tum eo casu maius grauiusque, a foederato, aut eius subditis non exigetur, quam ipsi proprii incolae aut subditi pendunt, sub qua tamen aequalitate nullatenus intelligi debent peculiarium societatum et subditarum personarum specialia priuilegia. Ut vero omnibus liquido constare possit, quod hoc tractatu tum Sacra Regia Maestas Sueciae, tum Celsitudo Dominorum Ordinum Generalium foederati Belgii, nihil aliud sibi proposuerint, quam obseruantiam priorum foederum, et conseruationem suorum vtrunque dominiorum, iurium, et libertatis commerciorum et nauigationis, atque ut palam pateat, id vtrunque agi et intendi, quo cum omnibus suis respectiue bonis vicinis, amicis et confoederatis firma stabilisque pax colatur, et pacta conuenta foederaque cum iis rite costanterque conseruentur, conuenit atque conclusum est, quemadmodum hisce conuenit et concluditur, quod Reges Galliae et Daniae, item Protector Angliae, Scotiae, et Hyberniae, tum etiam Elector Brandenburgicus, huic praesenti tractatui includantur, cum omnibus eorum respectiue regnis, prouinciis atque dominiis, et in comprehensas ibidem condiciones recipiantur, si includi et comprehendi velint, ac desiderent atque cum omnibus iis conditionibus, et commodis, de quibus praesenti instrumento inter confoederatos conuenit, gaudeant.

Ciuitas Gedanensis comprehendatur et includatur, quemadmodum hisce comprehenditur et includitur, cum omnibus suis iuribus, et priuilegiis immunitatibus, libertatibus, et legitimis receptis consuetudinibus, salua atque integra fide, quam praedicta ciuitas Regi Poloniae debet, ita ut cesset inter Sacram Regiam Maestatem Sueciae, et ciuitatem Gedanensem omnis hostilitas. Proinde neque altissimi praememorati Reges Galliae, Daniae, Protector Angliae, Scotiae, et Hyberniae, Electorque Brandenburgicus, neque priuata ciuitas Gedanensis, ab alterutro foederatorum villo modo impediuntur in nauigatione atque libero commerciorum vsu, in praedictis maribus et fluminibus, ut nec in regnis, prouinciis, ditionibus, vrbibus, dominiis, iuribus atque libertatibus suis, directe vel indirecte, vllum iis incommodum, vel iniuria, nunc vel in posterum ab alterutro foederatorum creabitur; sed contra vera, firma, amicitia, ac bona correspondentia mutuo et reciproce cum iis coletur.

Ut vero haec, quae supra scripta sunt, tanto firmiora maneant, ac religiosius obseruentur, quemadmodum a die huius conclusi tractatus illa religiose obseruanda fore suscepimus et promissimus, ad Sacrae Regiae Maestatis et Celsitudinis

Tit 2

Domi-

1656 Dominorum Ordinum Generalium foederati Belgii vltiorem ratificationem, quae intra quatuor ad summum abhinc menses inuicem reddenda et commutanda erit, duo huius tractatus instrumenta eiusdem tenoris confici curauimus, quibus subscripsimus propriis manibus, eaque sigillorum nostrorum impressione roborauimus. Actum et conclusum Elbingae, die prima et vndecima Sept. anni millesimi sexcentefimi quinquagesimi sexti.

ERICVS OXENSTIERNA.

(L.S.)

STENO BIELCKE.

(L.S.)

GVSTAVVS BANER.

(L.S.)

GODOFR. VON SELINGERLAND.

(L.S.)

FRIDERICH A DORP.

(L.S.)

PETRVS DE HVYBERD.

(L.S.)

IOHANNES ISBRANDS.

(L.S.)

Augusti etiam Caesaris legatum hucusque detentum Comitem a Poettingen Viennam dimisit, datis ad Caesarem literis, quarum haec summa:

Serenissime et Potentissime Imperator,

Domine Frater et Consanguinee charissime etc.

Litterae Regis Sueciae ad Augustum Caesarem

Percepimus ex iis, quae Maestas Vestra, cum per expressi sui Ablegati generosi Nobis sincere dilecti Francisci Eusebii Comitis a Poettingen, Maestatis Vestrae Consilarii, Camerarii et Germanici Vice-Cancellarii in Regno Bohemiae, viuam vocem, tum etiam in literis scriptis Viennae 16. Nouembr. anno proxime praeterito, Nobis vero Pragae ad Varfauiam die 5. et 15. April. nuper elapsi traditis amice ad Nos perlata voluit, placuisse Maestati Vestrae repraesentare Nobis non modo quod antehac de die 24. Augusti superioris anni erga Nos contestata sit, se scilicet nihil magis optare, neque Reipublicae Christianae quidquam magis necessarium iudicare, quam vt exortae inter Nos et Regem Ioannem Casimirum differentiae quantocyus amabili ratione sopiantur, sed etiam quod eadem illa pacis restaurandae cura, vel ideo apud Maestatem Vestram postea aucta sit, quod concursum et strepitum tot tamque variorum armorum in vicinia nonnisi grauiter sentire possit: Sperasse propterea Maestatem Vestram, fore, vt tractatus amabiles, communi consensu Stockolmiam et postea Stetinum indicti, ad effectum perducerentur, perque eos periculum Romano Imperio et finitimis eiusdem prouinciis, ex illo bello imminens auerteretur; Nunc vero dolere, quod vel primus exardescens belli impetus, vel aliae forte causae tractationi illi locum non dederint: Censere tamen Maestatem Vestram, quod licet per successus Nostros, belli facies alterata sit, animum tamen nostrum a pacis consiliis non esse auersum, cum et talia semper contestari simus, et nos non fugiat, quanti totius christiani orbis intersit, ne Regnum Poloniae post tot aliunde perpeffa incommoda, iam ad extremos debilitatis terminos reducatur et eneruetur: Maestas itaque Vestra eius intuitu, atque etiam pro eo munere, quod in Republica christiana inter Reges et Principes eiusdem, Suprema Diuinitas Maestati Vestrae summum imposuit, aliter non potuisse, quin vtrique parti operam suae interpositionis ad animos conciliandos amice offerret; prout etiam super hoc negotio desiderat non modo Nostrum responsum, sed etiam expressio-

nem,

nem, quo loco et tempore existimaremus id negotii quam opportunissime posse suscipi. 1656

Commune Nobis antecessoribusque Nostris Regibus Sueciae, cum multis aliis Principibus et Rebuspublicis votum, desiderium et studium fuit iamdiu, vt illa inter dictos antecessores Nostros Sueciae et Poloniae Reges exorta, et vna cum sceptro Sueciae in Nos deriuata, posteaque inter Nos, et Regem Ioannem Casimirum variis modis exasperata diffidia, quantocyus amabili ratione terminarentur. Licet enim vna iniuriarum, quibus Rex Ioannes Casimirus Nos lacepsuit, Nobis vindictae causam iustissimam potuisset praebere, nedum addita plurium continuata series, et nexus earum directus in Regiae Nostrae Dignitatis derogationem, Regnique detrimentum; pacis tamen spe et amore suimus, vt Nostri Regnique Nostri Senatores in tempore monerent Regni Poloniae Senat-um, de arripienda ansa maturrimae compositionis.

Nihil vero minus respexerunt, quam salutare et pene necessarium illud consilium: quippe quod tamdiu impedimentis inuolutum deprehendimus, dum praeterita aestate ylciscendis talibus iniuriis exercitum nostrum Poloniae imminere, nosque altero velle insequi intelligerent. Nam legatio Polonica ad Nos in Sueciam superioris anni vere missa, tum demum Stockolmiam venit, cum Noster Regnique Nostri et Campi-Marschallus Comes Wittemberg iamdiu accepisset mandata aggrediendi Poloniam, et nos in procinctu essemus traiciendi in Pomeraniam: adeo vt Nobis tum fuerit nec facultas reuocandi dictum Marefchallum, neque tum consultum subsistendi domi, neque etiam rationi consentaneum suspendere semel decretum bellum, quando in prioribus induciis nulla fuisset securitas, et Polonia binis antea tractatibus Lubecenfibz Sueciam elusisset. Vtriusque ergo partis consensu tractatus amabilis Stetinum est indictus. Discedimus ergo Nos in Pomeraniam, et legati Polonici in Borussiam. Nostro etiam nomine bini Commissarii, cum plena potestate et sufficientibus mandatis, agendi et concludendi Stetini relinquuntur. Verum ex quo Nos in Poloniam mouimus, primarius Commissariorum Polonicorum, Palatinus Lancienfis Comes Lescinius, scriptis ad Nostrum Regnique Nostri Cancellarium Comitem Oxenstierna literis, monuit, dictum tractatum Stetini destinatum non posse ibi commode institui. Quinimo ipse Rex Ioannes Casimirus superiori aestate petiit, et in castris Nostris ad Sobotha statim obtinuit saluum conductum pro suis Commissariis, vt tractationi in Polonia se accingerent. Venerunt iidem qui in Suecia fuere, nostro saluo conductu muniti mense Septembri Varfauiam; sed re ipsa neglecta recessere iterum, alter in Lituaniam, alter vero Cracouiam ad nos: Vnde postea in Silesiam ad suum Regem concessit. Post menses aliquos iterum pro Polonicis Commissariis petuntur literae securi comiteatus, et dantur etiam a Nobis: Verum dicti Polonici Commissarii non comparuerunt; neque a Rege Ioanne Casimiro, vlla iam longo tempore audita est certa mentio assumendum tractatum, ita vt in ante memoratum Regem; vix videatur posse quadrare, quod in Maestatis Vestrae literis Viennae die 16. Nouembr. anni proxime elapsi, etiam in hac materia ad eundem Regem scriptis extat, scilicet, quod quemadmodum Rex Ioannes Casimirus nunquam antea, ita ne nunc quidem, inchoato hoc bello, ab amabili compositione abhorruerit. Nam vt Commissariis Polonicis, qui Anno 1651. Lubecensi congressui interfuerunt, per literas (quod nobis ex certis documentis nunc constat) die 11. August. supra dicti anni ex castris ad Berefteczko allatas iniunctum erat, vt penetratis Suecorum Com-

U u u

missa-

1656 missariorum animis et praetensionibus congressum Lubecensem dextre dissoluerent, idque etiam eodem ac repetito ibidem tractatu non sine Sueciae et mediatorum ludibrio sunt executi: Ita Rex Ioannes Casimirus toto nostri Regiminis tempore, etiam in mediis belli flammis, pacem quidem in lingua promptam, bellum vero in pectore mediatum habuit: ut de illo optime (de Nobis vero nescimus quo fundamento coniiciatur) dici possit, animum videlicet eius non ad assumendum tractatum compositionis, sed bellum persequendum, et fuisse, et adhuc esse propensorem, atque ideo dolendum merito esse, quod vel primus exardescantis belli impetus, vel aliae forte causae, imprimis vero imaginaria eius in nostrum Regnum praetensio, ut prioribus ante duobus Lubecensibus tractatibus, ita etiam nunc illis toties a nobis oblati transigendi occasionibus locum non dederint. Commouet merito mentem Nostram, quod pertinacia prauorum consiliorum causam dederit cum aliis tam vicinis, quam Poloniae subditis, tum etiam Nobis infestandi Poloniam, et eam eneruandi. Regna et Status alii, atque adeo societates inter diuersos Principes populosque stant et firmantur cumprimis cultu et obseruantia fidei, et constantia dictorum factorumque. Quando ergo Polonici siue Rex, siue Proceres vna cum Rege censuere tractatus pacis causa et communi, tam partium, quam mediatorum consensu decretos, et bona fide a parte Sueciae bis Lubecae institutos dextre h. e. per fraudem esse dissoluedos: quando fidem et iuramenti pactorumque conuentorum religionem insuper habere, et eam pro ratione temporum, et ob vtilitatem propriam, sine villo sacrosanctarum transactionum respectu, sursum deorsum versare; Quando nunc vicinos inuicem ad diffidentiam, nunc vicinorum subditos ad defectionem concitare, pro nihilo ducere: Quando moniti tam Rex, quam Senatores, de mediis tanto malo adhibendis omnia iusta et aequa contemnere decreuere; simul quoque expendere debuerunt malas artes et praua consilia, auctoribus et consultoribus, ut plurimum esse exitiosa; quodque Polonia propterea sibi, non vero aliis imputare debeat praesentem suam eamque deplorandam faciem. Est tamen in eius adhuc potestate, ut ex his malis emergere possit, modo bonis consiliis, transactionibus, et ipsi fidei locus debite relinquatur. Quod vero concursum et strepitum armorum in Maiestatis Vestrae vicinia concernit, si Maiestati Vestrae placet, memoria repetere tempus, quo hae Maiestatis Vestrae literae ad Nos scriptae sunt, deprehendet, maiorem et minorem Poloniam, aliasque prouincias, ut et integram militiam quartianam, partim spontanea deditio, partim armis, partim etiam pactis conuentis Nostrae protectioni et imperio iam tum se subiecisse. Magnus quoque Moschouiae Dux, paci tum religiosae nobiscum inhaesit; et Zaporouiana gens eodem tempore, pro Nobis stetit: adeo, ut quiescentibus Nobis, illisque omnibus, non possimus percipere, ubi et quis fuerit ille, tot tamque variorum armorum concursus et strepitus, quem Maiestas Vestra in sua vicinia nonnisi grauiter sentire potuerit. Si Rex Ioannes Casimirus et Proceres, Nobilesque e Polonia profugi, vel non inuenissent sedes in Silesia, vel ab iis nihil incommodi Nostrum statui bellico in Polonia illatum fuisset, iamdiu nullus armorum conflictus, in Vestrae Maiestatis vicinia esset. Et illa etiam de causa potiti cum aliis prouinciis, tum etiam vtraque Polonia, tam per literas de die 12. Octobr. anno proxime praeterito Casimiriae ad Cracouiam exaratas, quam viua ministri Nostrae ad Aulam Maiestatis Vestrae residentis voce Maiestatis Vestrae, amice de praedicto rerum Nostrarum in Polonia statu significauimus, et simul innuimus, Nos fretos non modo pactis Osnabrugensibus, sed recentibus etiam et mutuis officiorum plenis contestationibus in talium rerum constitutione, velle et ipsi religiose colere, et a Maiestate Vestra expectare fidam, sinceram et inno-

xiam

1656 xiam vicinitatem. Nam spretis a Rege Ioanne Casimiro aliis componendi viis, illa fuisset expeditissima ratio, et sedandi armorum conflictum in Polonia, et auertendi a Romano Imperio finitimisque Prouinciis pericula. Et Nobis quoque est relatum, Maiestatem Vestram seuerè prohibuisse, ne vllae e Silesia in Poloniam contra Nos a profugis Polonis fierent excursiones: inde tamen postea, quorundam forte ministrorum conuiuentia contra Nos prodierunt, et vicissim in illa loca receptum habuerunt integra armatorum agmina: Atque tota paene officina machinationum nuper contra Nos erumpentium apud Regem Casimirum, et reliquos Polonos in Silesia degentes, originem habuit, ut non sit mirum, si nunc ad Silesiae fines infesta arma concurrant et strepant. Quemadmodum vero Maiestas Vestra laudatissimo instituto Polonos intra sua territoria cohibere voluit et iussit, Nos etiam ut hoc fieret aequanimitatem Maiestatis Vestrae implorauimus: ita nunc nulli dubitamus, quin Maiestas Vestra, intellecta ex hisce literis vltiori et amica nostra requisitione, curet non modo, ut eiusmodi turbatores quietis posthac condigne reprimantur, sed Nostris etiam per Maiestatis Vestrae prouincias iter facientibus, liber et innoxius pateat transitus. Principe Christiano dignum et munere, quod in Romano Imperio et Maiestatis Vestrae Regnis, Deus Ter Optimus Maximus eidem summum imposuit, conueniens est, quod, ut antehac Rex Christianissimus, et nonnullae aliae potestates summae, dissidiis Sueciam inter et Poloniam componendis, insudarunt, ita nunc quoque Maiestas Vestra, praeter peculiarem imperii, et Regnorum suorum curam, etiam ad vicinorum Principum Christianorum discordiam, et cumprimis hoc bellum sedandum, operam et studium vltro offerre voluerit. Si Maiestas Vestra pro summa Sua prudentia, et procul affectibus, tempora priora et cumprimis negotia, quae circa hanc Sueco-Polonicam controuersiam sopiendam ventilata sunt, velit excutere, deprehendet non per Sueciam stetitisse, quominus pax dudum inter Sueciam et Poloniam sit facta, sed Reges Poloniae Sigismundum et eius Filios, vel propria animorum obstinatione, vel instigatione aliorum, et quidem eorum, quorum interfuit, dissidium hoc ali, et Sueciam eodem distineri, in culpa esse, quod media pacis aequissimae toties sint reiecta, et causae dissidiorum magis magisque cumulatae, totusque nouissima compositionis apparatus, in ardentissimum hoc bellum conuersus sit. Audet Suecia in sinceram suam intentionis et actionum probe institutarum testimonium prouocare, non modo ad mediatorum conscientiam, sed etiam ad scriptores Polonicos senatorii ordinis, imo ad ipsa acta, et comitalia et congressuum Lubecensem a Polonis consignata. Itaque post infelicitate tentatos Lubecenses tractatus, et binis illis vicibus inanè opera fatigatos mediatores, vtrinque placuit institutio tractatum sine arbitris, cui etiam proposito adhuc inhaeremus, non quod dissidamus vel causae nostrae, vel compertae mediatorum aequanimitati, sed quod horum numerus fuerit antehac maior, quam hostiles animi in pacem per se propensi opus habere videantur, quodque exemplo tractatus Osnabrugensis didicerimus, maximas et difficilimas controuersias, remotis arbitris, inter solas partes belligerantes, in pacem tamen vtrinque pronas, posse componi. Quandoquidem ergo Maiestas Vestra adeo sancte contestatur, se et verbis et opere ipso velle promouere huius dissidii et belli optatum exitum, et ipsa ex se facile iudicare posset. Quod si post vtrinque approbaturum tractatum sine mediatoribus, iterum aliorum et quidem Maiestatis Vestrae noua interpositio sit admittenda, priores mediatores sint adsciscendi quodque exinde suspitio possit oriri, quasi vel ex interuallo locorum, vnde requirendi essent omnes mediatores, ambages et moras tractatui obiciamus, vel ex numero arbitratorum aucto, augere velimus impedimenta, et ipsius rei inter-

Uuu 2

hostes

1656 hostes expediendae, et modorum tot inter mediatores procedendi: Ideo speramus fore, ut Maiestas Vestra consideratis omnibus supra indigitatis circumstantiis, hanc nostram excusationem aequissimo animo ferat, idque eo magis, quod elusa a Rege Ioanne Casimiro priorum mediatorum solenni diligentique cura, et postea vtrinque approbato tractatu sine arbitris, difficillimum Nobis nunc sit, vel pristinos mediatores ad rem incertam accersere, vel illis praeteritis novos acceptare.

Caeterum sicuti Nobis is, quem Maiestas Vestra erga Nos, tam per literas, quam per Ablegatum suum Comitem a Poettingen, contestata est amicitiae et beneuolentiae sincerum affectum; gratissimus accidit; ita eandem nunc beneuole et amice de reciproco et candido Nostro animo, in studium, cultum et obseruantiam pacis propenso certiore reddere volumus, commendantes ex animo Maiestatem Vestram Diuinae protectioni in multos, eosque prosperos annos. Dabantur Strasburgi Borussiae, die 24. Iunii, Anno 1656.

Maiestatis Vestrae

Bonus Frater et Consanguineus

CAROLVS GVSTAVVS.

Prussiae deinde ducem per legatos petiit ut secum colloqueretur, Marieburgi; rem magni momenti esse quam ab ipso audiret. Annuit Elector, Regio colloquio, diem quoque dixerat et locum Hollandi conuentui, si per Regem liceret. Neque mora dicta die comparauit Elector eum suorum praecipuis. Summa Conuentus fuit:

Brandenburgi cum Sueciae Rege compositione.

Electo Sueciae Regi iunctus, Polono Regi bellum inferet, copiasque suas Suecorum coniunget exercitui.

Sueciae Rex in vim gratitudinis, Electori Brandenburgico ex nunc Polonia maiori cedet, videlicet Palatinatibus quatuor, Poseniensi, Califfiensi, Siradiensi, et Lanciciensi. Ex quibus locis Suecorum deducet praesidia, aduentantibus Brandenburgicis. Cauet praeterea, nihil sibi in dictam Prouinciam, iuris aut praerogationis usurpare velle, sed eam, prout nunc est, dare, donare, in ius et realem possessionem Electoris tradere.

Haec in summo secreto vterque egit, quo facilius suos quisque falleret aulae ministros: ne tamen dolus deprehenderetur, publicum instrumentum componunt; Cuius hic tenor:

Instrumentum compositionis Sueciae Regis cum Brandenburgico.

Notum sit vniuersis et singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, quod, quamuis inter Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Principem Finlandiae, Ducem Esthoniae, Careliae, Bremae, Verdae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Principem Rugiae, Dominum Ingriae et Vismariae; nec non Comitem Palatinum Rheni, et Bauariae Ducem etc. et Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandenburgensem, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium, et Principem Electorem, Magdeburgi Prussiae, Iuliae, Cliuia, Montium, Stetini Pomeraniae, Cassubiorum Vandalorumque: nec non in Silesia Crosnae et Czarnouiae Ducem, Burggrabium Norimbergensem, Principem Halberstadii et Mindae, Comitem Marcae et Rauenbergi, Dominum in Rauenstein etc. superiore mense Ianuar. 7. die, anni currentis conuentio facta sit, in qua amicitia et confidentia, quae inter Sacram Regiam Maiestatem Regnumque Sueciae, et Suam Serenitatem Electoralem, multis re-

tro

1656 tro annis viguit, denuo corroborata et confirmata est, nihilominus tamen respectiue altissime et alte memoratae Sacrae Regiae Maiestati et Suae Serenitati Electorali vtile ac necessarium visum est, pro fopiendo hoc praesenti in Regno Poloniae bello et obtinenda pace vtriusque statui et securitati conueniente, praesertim vero a parte Suae Serenitatis Electoralis pro defensione et auertendis irruptionibus hostilibus in prouincias et ditiones Suae Serenitatis Electoralis vtpote quae incendio Polonico vicinae, ac proinde periculo hinc illis imminenti non parum expositae sunt, ad mutuam deuinctionem propius accedere, et ad reducendam vtriusque optatam securitatem singulare foedus inire.

Quapropter et Nos subscripti ab vtraque parte Deputati plenipotentarii vigore Nostrorum mandatorum, ope diuina in articulos et condiciones conuenimus, et consensimus, quae sequuntur:

I. Primo sit maneatque inter Sacram Regiam Maiestatem Eiusque Successores Regnumque Sueciae ab vna, et Suam Serenitatem Electoralem Eiusque Posteris et ditiones ab altera parte, firma, infucata, et sincera amicitia et confidentia, ita ut vna pars, alterius, eiusque terrarum, ditionum et subditorum emolumentum, commodum et incrementum pro virili procuret et promoueat, damna vero et iactura auertat et arceat, simul vero vtraque vnanimem operam adhibeat, quo infra descriptus prouinciarum et districtuum circuitus, in tranquillum statum, et adoptatam securamque pacem deduci possit, adeoque ad hunc finem ambae partes arctius nunc foedus ineant, ac arma sua coniungant.

II. Haec confoederatio et armorum coniunctio stabilis, solida et indissolubilis vigeat, inter Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, et Suam Serenitatem Electoralem Brandenburgensem, ut et eorum respectiue regna, prouincias et ditiones, quoad institutum pacis in 10. articulo indigitatum, ope et auxilio diuino, procurari et renouari possit. Quodsi vero, cum vtriusque partis in Polonico hoc bello hostibus praesentibus et futuris, pacis vel tractatum aliqua ratio obtigerit, promittit Sacra Regia Maiestas, se eos nec sine scitu suae Serenitatis Electoralis amplecti, nec in iis, quae interesse suae Serenitatis Electoralis concernunt, sine ipsius communicatione ac voluntate concludere velle; vice versa, promittit Sua Serenitas Electoralis cum nullis vtriusque partis hostibus, huic bello sese intermiscitibus, nisi sciente et volente Sacra Regia Maiestate separatim se tractare aut concludere velle. Quin potius ambae partes, omni possibili modo et opera, actiones suas bellicas, tractatus, et consilia omnia, eo dirigant et componant, quo vtriusque partis mutua vtilitas et comoda quaerantur et curentur; damna vero et iacturae bona fide et pro virili auertantur.

III. Quemadmodum praesens hoc foedus contra nullos, qui ipsimet in saepe memorato Poloniae circuitu hostiliter sese non ingesserint, initur aut dirigitur, ita (saluo tamen hoc foedere) aliis foederibus, amicitis et obligationibus, nomine tenus vero paci Ofnaburgis et Monasterii Westphalorum Anno 1648. cum imperio Romano conclusae, ut et perpetuis cum Magno Duce Moschouiae pactis et amicitiae legibus nihil derogabit aut detrahet.

Confecta autem sunt a nobis hinc inde constitutis et infra scriptis Plenipotentariis, huius instrumenti duo eiusdem tenoris exemplaria, a Sacra Regia Maiestate et Sua Serenitate Electorali intra quatrimum, ab hac die conclusae transactionis, ratificanda, et vtrinque permutanda; quorum vnum nobis Sacrae

X x x

Regiae

1656

Regiae Maiestatis Plenipotentiaris exhibitum, alterum nobis Suae Serenitatis Electoralis Plenipotentiaris traditum est. In quorum indubiam fidem, et maius robur, hoc manuum nostrarum subscriptione, sigillorumque nostrorum appositione communiuimus. Datum Marienburgi, die 15. Iunii, Anno 1656.

ERICVS OXENSTIERNA Axellii.
(L. S.)

SIBERIVS ROSENHAN.
(L. S.)

STENO BIELCKE.
(L. S.)

GEORGIVS FRIDERICVS Comes
in WALDECK.
(L. S.)

NICOLAUS ERNESTVS
de PLATEN.
(L. S.)

IOANNES VLDERICVS
DOBZENSKI de DOBR-
ZENICZ.
(L. S.)

LIBRI VII. CAPVT II

SYNOPSIS

Gedanenses a Sueco premuntur. Propugnaculo capite dicto potitur Suecus. Mindam aggreditur, scribitque Gedanensibus. Respondent Gedanenses. Iterum tentantur ab Areschoto duce, sed frustra. Literae Areschoti, Gedanensiumque responsum. Electoris in castra Suedica ingressus. Casimirus Polonorum castra ordinat ac disponit ad Varsauiam. Inter Casimirum Poloniae et Carolum Sueciae Reges pugna, ad Varsauiam. Carolus fugat Poloniae Regem Varsauiaque potitur. Cracouia liberatur ab obsidione Polona. Dembinus a Suetis capitur. Wirtzius triumphat de liberata Cracouia.

Gedanenses a Sueco premuntur. Munimentum Gedanense, capite dicto, potitur Carolus. Mindam aggreditur, scribitque Gedanensibus.

Ita tunc de alieno liberaliter disponebat Sueciae Rex, ita donabat profuse, quod suum non erat. Placuit Electori maior Polonia, tanquam Marchionatus Brandenburgico, Pomeraniaeque contigua prouincia, et quae illum facile posset facere deinde Regem, tali suffultum potentia. Nihil ergo moratus, voti iam compos, ut superius in transitu innui, acceptat conditionem a Sueco oblatam, una et Poloniam maiorem, eoque modo confectis rationibus, in Polonum Regem Hollando digrediuntur, Elector Regiomontum bellum apparaturus in proximum mensem, Sueciae vero Rex in castra Stoembockii ad Vistulae ripam, quarta a Gedanensi vrbe leuca situata. Oppugnabat tunc Stoembockius fortissimum Gedanense propugnaculum caput denominatum; nec multo post, fuso Gedanensium, qui in auxilium agonizanti aduentabat munimento, equitatu, eoque modo amputatis membris, capite paulo post potitur Suecus. Inde Gedanum versus castra promouit Carolus, ratus felicitati suae nihil imperuium esse: confederatque spectator tantae urbis in loco amoeno Gedanum inter et Mindam medio. Mirari coepit Gedanensis vrba, adesse ipsum Sueciae Regem ante ciuitatis moenia, quem vinctum et catenatum paulo ante sparserant Poloni. Toto hic spectator substernerat mense, admonitus tandem repetitis literis de Wittenbergii proximo periculo, amator tantae urbis discesserat, ut superius innui Varsauiam versus, dilata in commodius tempus, eius urbis oppugnatione. Antequam tamen moueret, literas ad ciuitatem miserat. In his literis voluntates ac studia aduersus Gedanensium ciuitatem; et sua et maiorum suorum quum initio proposuisset: multa deinde contra eos quaeritur; nullo ab se maleficio tentatos eos arma sumpsisse. Mariaeburgum obsidentibus suis, instructo agmine obuiam iuisse, et obsessis hostibus opem ferre contendisse. Viarum ad Oliuam repagula, quae defensionis causa, suum ibi praesidium excitauerit, deiecit; Vrangelio et Steinboco Ducibus, qui in eo erant, Gedanensium ditionis homines, nimia libertate, audaciaque ad quidvis faciendum promptos, ipsisque vix dicto audientes Gedanensibus, quosque in formam regiminis tolerabilem redigerent, vbique locorum obstitisse. Varsauiensis tractus operum, munitionum aedificiorumque incendia fecisse. Urbem Gedanum, crimi-

1656

criminationibus atque mendaciis, de strage Suedica, de morte Regis, de victoria Polonorum impleuisse, ut calumniarum officina passim audiat. Haec taliaque satis momenti habere, ad animum suum contra eos concitandum, armisque vindicandam iniuriam. Sed quia ab vltione alienus sit natura, si modo aliter, quod velit, consequi possit, ideo monitos velle tres ciuitatis eorum ordines, ut maturius et sibi, et aliis, quorum non modo huius temporis comoda, sed etiam aeternitatis erunt, consulant atque prospiciant. Quemadmodum enim iustas et inexsuperabiles Ioannem Casimirum expellendi, ac Regnum Poloniae inuadendi causas habuerit, eamque rem feliciter iam confecerit: ita nemini, qui sub Suedicae mansuetudinis tutela conualescere modo velit, veniae et commendationis aditum ad se praecusum esse debere. Id Gedanensibus, qui Evangelicae religionis etiam habeantur, imprimis cogitandum fore: ne, dum tot commodis, quorum potiri amico se, ciuitas eorum possit, prohibiti, ingenti omnium generum calamitate mactentur, de se iure quaeri possint. Regem Sueciae hoc scripto satis apud Evangelicae Religionis posteros excusabilem futurum.

His literis Sueciae Regis, haud mora respondere Gedanenses in hunc modum. Respondent Ex eo tempore, quo in fide et clientela Poloniae Regum fuerint: etiam se debito obseruantiae studio Sueciae Reges semper coluisse, illorum gratiam pluris saepe quam suas utilitates aestimasse; quare dum CAROLVS Regni Suedici ornamenta susceperet, pergratum sibi accidisse, quod Regio diplomate ad Gedanenses missa, gratiam suam, more maiorum, statim confirmarit, ut mercaturae, quarum sint studiosi, absque vilo incommodo fieri, et maris Balthici navigationes interrumpi ne sinerentur. Sed priusquam ex huius tam optatae rei commoditatibus, aliquis ad ciuitatem suam fructus emanare posset, tristes eheu! ac miserabiles nuntios venisse, qui clementissimum Regem suum, cui fidem obligarint, ab Carolo Rege armis imperi, Regnumque Poloniae a Suedicis exercitibus incurfari attulerint, multum innoxii sanguinis hoc bello fundi coeptum, multas regiones cum vrbibus atque oppidis funditus excisas, desolataeque, ad suam quoque ciuitatem horum tumultuum incommoda statim dimanasse, sed magis ac magis quotidie permanare, quum exercitus Caroli Regis alias Clementissimi, violenter ea nunc insideat, quas ditionis Gedanensium sint. Venerationi se habere Maiestatem eius Regiam, ac proinde quam iusta de causa Regi suo bella fecerit non inquirere aut discutere velle: Id enim eum, qui supra nos habitat, et iustitias iudicat, suo tempore facturum, sed neque in mundo omnia tam praemortui iuris aut cognitionis eius esse, ut nemo sit, ex nunc hominibus aut ex posteris futurus, qui id nequeat arbitrari, aut discernere, eorum se iudicio belli Suedici causas permittere. Verum tamen, ut Regia Maiestas videat, quam non aequam de Gedanensium ciuitate opinionem animo praeceperit, aliqua ipsi in mentem vocanda esse, quibus clare perspectis atque cognitis, neque extrema Gedanensium ciuitati intentet, atque ipsos Gedanenses pro fidelibus atque honestis viris habeat, probe se intelligere, quantum ciuitatis rebus Principum fauor, et Caroli imprimis gratia, afferre momenti possit, idecirco nunquam aut sua temeritate, aut libidine, aut gloria eo impulsos, ut Regem irritando in contemptum adducere, aut offendere voluerint. Repudiatas esse, quas obtulerit Rex ipse condiciones, quibus acceptis extra id periculum, in quo nunc versentur, esse potuissent. Sed fidem clementissimo Regi suo, quem ordinaria electione ab ipso quasi Deo acceptum, legitimumque Dominum agnoscant, sanctissimo iureiurando obligatam; ut eas condiciones acciperentur pati nequiuisset. Eam fidem supra ducentos annos, quibus insiti Polonae Reipublicae sint, inuiolatam sibi exstare, nec se aliam ob causam in hoc discrimen rerum adductos, quam quod maiorum honestissima exempla sequi, recte factorum coram Deo conscientia laetari, hominum de se incorrupte iudicantium aestimationem bonam esse, voluerint. His de causis vim illatam viribus repellere incepisse. Quodsi has causas Regia Maiestas Sua clementissime perpenderit, non dubitare se, quin eadem arbitra atque iudice facile sint absoluendi. Cogitet itaque Carolus, Christianum Evangelicae religioni addictum Principem se esse, neque permittat, ut ea, quo Evangelii doctrina quemlibet vere Christianum praecipue hortatur, atque impellit, facere laborantes, impediri, possint, aut perniciem illis, excidiumque pareatur. Rursum cogitet, si huiusmodi tempestas, qualis nunc Ioanni Casimiro, clementiae et benignitatis probatissimae Principi, eiusque Regnis ac ditionibus incubuit, in Carolum eiusque terras ingrueret aliquando: et Senatores quidam, aut subiectorum, et ciuitas aliqua inexpugnabili constantia legitimum suum Principem se starentur, nullis fucosis amicitis, nullis muneribus a data fide abalienari se paterentur, plura etiam hostiliter, quam ipsi hoc sub casu fecissent.

1656 fecissent, facerent: annon laudare istam in subditis virtutem, et praedicabilem etiam hostibus videri velle Rex debet? Si quid incendiis Dirisauiae factum sit, ab suis id Praefectis militum, ac se non volentibus omnino factum esse, ac decreto suo id genus euasendi omnia seuerè improbasse. In librariorum, si qui calumnias aut mendacia Gedani imprimant, animaduerti ab se acriter. Elbingae, Regis-Monte, regnare morbum hunc, et scribendi quiduis scabiem, multo impuniùs efflorescere. Ad extremum quaeruntur Consulares ipsi, quod talem Rex impressionem de se habeat, quasi illa, quae per Ministrum suum ciuitati miserit, communiorum consiliorum collegiis, cum fide non communicauerint, fecisse enim se debitum officium, omniaque fideliter, et in vtramque partem sine discrimine proposuisse, reliquis ordinibus, et cum cura de his deliberasse, ut ordines ipsi testificari possint. De caetero maximam in Dei Optimi benignitate spem collocare, ut is Gedanensium ciuitatem gubernet, cor atque mentem tam Clementissimi Regis eorum Casimiri quam Caroli Gustavi moderetur, et vtriusque Consiliarios eo inclinet, vnde amicitia rursus confidentiaque mutuo increseat, ut, deposito tam cruento bello, pax laeta agros atque opida reuilet. Nec sibi dubium esse de Regia Sueciae Maiestate, quin commoditatem prosperitatemque Evangelicae religionis diligenter sit curatura, ne in vltimum discrimen, his bellis abducatur. Manere itaque, excepto eo, quod fidem Poloniae datam atinet, Regi Carolo submississimos, et obsequentiissimos Consulares, Scabinos, Centumuiros, tres nempe Gedanensium ciuitatis ordines. Datum Gedani 27 Maii 1656.

Iterum tentantur ab Arschoto Duce.

Litterae Arschoti Ducis.

Eodem die, quo Rex Sueciae literas ad Gedanensium ciuitatem subscripsit: Ernestus Boguslaus, Croiae et Arschotti dux, Caminensis in Pomerania Episcopus, eiusdem prope argumenti codicillos perfecerat, in quibus omnis generis argumenta coaceruat, ut Gedanensium ciuitati persuaderet, nulli vlti futuram illis cum Polono Rege, tam procul absente, amicitiam, atque fidem. Czarnecii, in quo tantum fiduciae ponant, a Rege Carolo diffatas esse dissipatasque copias, Vistulam non minus in parte supera, quam ad mare, ab Rege semper victore, navigationibus eorum prohiberi posse, mercaturis eos terra excludere, omniaque ad vescendum et viuendum vtilia praecipere illi in manu esse. Quamuis de Polonorum auxiliis multum spargatur, eos tamen illuc magis operam impensuros, ut Poloniarum vrbes ereptas in potestatem recipiant, quam vt longinqua Prussiae, et vt ipsi vocant, haeresiarcharum plena loca iuuare, libertatem illis legesque suas, inuiolata sinere cogitent; nisi eo forte animo illis in subsidium properare sumant, ut Evangelicae puritatis hominibus excarnificatis omnia in non tolerabilem Pontificiae sectae formam redigant. Quodsi futurum est, cum animo suo expendant Gedanenses, quo colore hanc rem non huius temporis, sed aeternitatis paene prodigam, apud sacrae fidei posteros, innumbrare et defendere possint. Haec aliaque, vbi dum commemorasset, sui consilii esse subiungit, vt pace oblata contenti, tantorum discriminum nullis mortalibus auctores sint, plurimum illis in Clementia Caroli Gustavi spei residere, cui, se si dederint, omni commoditate vitae, Euangelique prosperitate fruituros.

Gedanensium responsum.

Ernesti Boguslai literis, non minus cordate Gedanenses, quam Regiis, eodem die responderunt. Nam belli huius causam apud se nullam inueniri, neque Regem ab se laesum; si quid interim Deus Maximus, pro inscrutabili sapientia sua, in ciuitatem vleisci destinauerit, innocentium precibus et gemitu, quae in horas et momenta paene singula fundantur, elementer auertenda se sperare. Gratiam se Ernesto de hac admonitione facere, non tamen indignum se arbitrari, vt aperiant ipsi quibus modis regimen ciuitatis suae administratum perpetuo sit. Quippe primum apud maiores suos fuisse habitum, vt veram Evangelicae Christianae doctrinam seruant. Alterum, vt Regibus suis, velut ordinatae a Deo potestati fidem, obligatam soluerent. Tertium, vt a Regno Poloniae, in cuius corpore sint insiti, non auellerentur. Quartum, vt iura, priuilegia, atque hinc ortas bene viuendi consuetudines, et libertatem pro viribus tuerentur. Postremum denique, vt mercaturis faciendis, commoditas, vitaeque praesentis prosperitas, et haberetur, et habita auctaque indies conseruaretur. Nunquam vero ita contigisse, vt postrema primis anteire sinerent, et lucrum pluri, aut breuem commoditatem quam fidem, quam honestum facerent. Non haec gloriandi causa commemorari, verum vt vitae suae, agendorumque et actorum rationem, ei redderent, quem putent bono in se animo esse. Illud tamen haudquaquam ciuitati placere, quod eam caput malorum existimet, quae Euangelici subire aut possint, aut debeant, si, quod ipsi nolunt, Casimirus denuo rerum potitur.

Immo

Immo semper hac spe fuisse Gedanenses, vt Suedicae rei administris ingena, in quo Euangelium hoc bello sit, discrimen ob oculos Boguslaus poneret. Catholica enim Principibus tanta iniuria exacerbatis, quid non incommodi Respublica Evangelica possit capere? Nulli mortalium persuasum esse debere, quod Deo cordi sit, vt Religio per fidem Principi suo violatam incrementa sumat. Pro sua sapientia, quae quam modica sit ipsi sentiant, arbitrari, se, alia non magis re, ipsam religionem et inferi animis, et insitam crescere, quam integritate animi et pace; quam, vt Princeps pacis, Christus, largiatur, omnium linguis atque mentibus orandus sit. Ac denique, sicut ipsi Regem suum Casimirum, proceresque Poloniae Regni, vt pacem faciant, nunquam non hortari, atque etiam vehementer ab iis petere insistent; ita Principem Ernestum, qui plurimum hac in re apud Suecos polleat, nullius nisi pacis restituendae mentionem iniicere apud Carolum, bellique eius administratos oportere, id se ab eo precibus maximis rogare, ac Dei tutelae saluum et incolumem eum committere. Datum Gedani 27. Maii 1656.

Redeo ad castra Suedica, quae tunc magna virium suarum confidentia intrabat Electoris in Elector Brandenburgicus, albo sublimis equo, toruo compositus vultu; errantibus oculis, castra Suedicarum, minarumque plenus. Dixisses Martem ipsum aduentasse, qui Iouem ad singulare dica ingres- prouocaret certamen, aut summo, si posset, deturbaret caelo, ita illi tunc obuia quaeque sus. aduersa erant.

At verò Casimirus, quo tempore Elector Suedica intrabat castra, ad Varsouiam Casimirus toto Iulio subsistens, non ausus vltra progredi, fortunamque lacescere, quam satis sibi Polonorum castra ordinat ac disposita ad Varsouiam. iniquam semper ante agnouerat, extructo in Vistula ponte, exercitum Polonum Litvano coniungit, quo facilius vim inferenti resistere valeret, coadunatis in vnum copiis, eoque modo traiecto Vistula fluuio, equitatum omnem cum peditatu in aduersa vrbis collocat Varso- ripa. Merebant tunc illi Polonorum sexdecim equitum, peditum quatuor, vltra Tartarorum viginti millia, quae paulo ante Szefer Kazy Aga adduxerat, reliquis Polonis in alias dilabentibus prouinciis. Erant, qui ab vltima venientes paulo ante Russia, tunc post captam Varsouiam, quasi post confectum bellum, domos redibant. Coniuncti Poloni exercitus fama, velocem ad pugnam egit Sueciae Regem. Igitur tanquam inuitatus ad Varsouiam solennes epulas, praesto adest, primusque inuehitur in Polonorum phalanges, tanto impetu, vt parum abfuerit, quin equo excussus, inter primos ordines primus non ceciderit. Inter Carolum Sueciae, sequenti deinde die cum vterque exercitus Polonorum quadraginta, Suecorum viginti et Casimiro octo millium in proximo stetit, primique Tartari pugnam inceperant, Sueciae Rex toto corpore sui exercitus in Polonorum dextrum inuectus cornu, hora diei circiter nona illud in fugam egit, tum conuersus ad laeuam partem, quam tenebat Czarnecius, eandem resistere non valentem, pari celeritate aggressus, retro sed non in fugam egit. Interim turbati Polonorum ordines, desperare de victoria belli duces, remittere de seruire Tartari coeperunt, dum nulla parte percurrere possent hostium castra, qui mos est Barbaris. Tertio deinde restauratae pugnae die, qui fuit vltima Iulii, ipsemet Polonus Rex, Czarnecii fretus felicitate ac fortitudine extra urbem cis Vistulam progressus, Polonorum Lituanorumque denuo explicat signa, relicto peditatu ad Vistulae ripam, qui fugientes arceret, aut si necesse esset, pontem praepropere fugientibus deripam, qui fugientes arceret, aut si necesse esset, pontem praepropere fugientibus deripam, atque ita ex ignavis fortis efficeret Polonos pugnareque cogeret. Igitur signo dato concurrunt denuo vtrique, sed mox Litvano exercitu retrocedente, caeteri in fugam aguntur. Crurem tunc Palatinus Vilnensis, Generalis Lituanici exercitus fugiendo fregerat, caeteri vna cum Rege non obseruato fugiendi ordine, per fabricatum pontem, Varsouiam se receperunt, illaque statim deserta, vna et captiuo Benedicto Comite Oxenstierna, Lublinum versus terrore correpti habenas vertunt, haud sine exiguo hostium exultantium ludibrio.

Ita trigesimo post die, Varsovia iterum potitus est Sueciae Rex, quam vacuam in Varsoviaque uenit, excepto Comite Oxenstierna, cui tunc fuit vltra caeteros fortuna iuuenum amica. potitur. Eodem quoque tempore, ab obsidione Polonorum trimestri liberatur Cracouia, felicitate Cracouia li. Wirtzii, Suecorum Colonelli, ignauia Polonorum, qui perdere sciunt, retinere, aut beratur ab ablata recuperare nesciunt. Obsidionem hanc Cracouiensem procurabat MICHAEL obsidione Polona. ZERZYDOWSKI, actus pudore, caesi paulo ante ad Claram Tumbam Dembinii, Guber. Polona. natoris Neostadiensis. Hic enim, dum solennibus epulis vacat, et quadam incuria vigilias Dembinia negligit, somno vinoque sepultus, Cracouiam in triumphum, ita vt erat e lectulo raptus, a Suecis ca- ducitur, et cum eo praecipua nobilitas, caeteris fuga, per tenebras elapsis, aut trucidatis. pitur.

Y y

Igi-

1656
Wirtzius
triumphat
de liberata
Cracouia.

Igitur quasi ulturus iniuriam cognati, Ensisfer, coadunata in vnum minoris Poloniae nobilitate, et iam recuperata Lanckorona tumidus, Cracouiam obsederat, spe certissima fretus, terrore sui breui in obsequium Polonorum ruere Cracouiam. Sed contra accidit, facta siquidem Wirtzius eruptione, haud mora palantes Polonos, in fugam verum, eoque modo liberata secundo iam ciuitate de Polonia triumphauit.

LIBRI VII. CAPVT III

SYNOPSIS

Sueciae Rex tractatus pacis offert Polono Regi. Quid ad haec Casimirus. Eiusdem in maiorem Poloniam profectio. Comitis Wrzeszowicz caedes. Brandenburgicus miles Varfauiam diripit. Rex Sueciae cum Brandenburgico in Prussiam reuertitur. Czarnecius Suecos profligat ad Lipie pagum. Calissium oppugnatur et expugnatur a Polonis. Choinicia deditur. Princeps Anhaltinus regiae mensae assidet. Gonsseuius Suecos ac electorales profligat in Prussia. Caesarum ac captiuorum numerus. Dux Radiuilius capitur ac dimittitur. Gonsseuius cum Electore dissimulat. Sueciae Rex tertio cum Electore componit. Generalis Koenigsmarck captiuitas et eius in Germania gesta. Comitis Wrzeszowicz caedes et mors. Occisorum numerus ex parte Suecorum. Ex parte Electoris Brandenburgici.

Polono Regi offert Pacis tractatus Sueciae Rex. Quid ad haec Casimirus? Eiusdem Maiorem in Poloniam profectio. Comitis Wrzeszowicz caedes. **R**edeo ad Sueciae Regem, Varfauiae furentem, ob non inuentum Wittemberg, quem haud mora, per delegatos Lublinum, libertati restitui petiit, pacemque offert Polono Regi, si tractatus sine mediatoribus instituerentur. Responsum haud mora a Polono Rege: tractatus pacis sine mediatoribus declaratis institui non posse. His enim tractatibus eludebat Polonos Sueciae Rex. Nec Poloni flecti poterant, ut pacem ferrent, qualis proponebatur. Interim dum tempus teritur per legatos, Polonus Rex Lublino in maiorem mouet Poloniam, Calissium versus, quod toto trimestri oblidebant Poloni, caesa ex improviso, legione Comitis Wrzeszowicz, vltimis Augusti diebus, qui in auxilium Calissienfi properabat propugnaculo. Interim attulerant exploratores Polono Regi, reuerri in Borussia Sueciae Regem, vna cum Brandenburgico, cuius miles foedum in modum Varfauiam ante spoliauerat, diripueratque ciuium domos, nec Regio pepercit Palatio, cuius praecipuas picturas, tabellasque caelati operis, secum abduxit in Borussia, velut spolia. Etenim postquam vacuum hominibus, ut superius innui, Varfauiam ingressus est Sueciae Rex, vna cum Brandenburgico, iratus ciuibz absentibus, seu potius Wittembergum in ea vrbe amissum animo recogitans, vtrique victori militi Suedico et Brandenburgico, in spolum eandem dederat. Captam memorans urbem, quae multo Suedico constitit sanguine. Varfauia deinde Cracouiam properabat, relicto, ad fluuium Vistulam, Electore Brandenburgico, verum certior in itinere redditus, de minoris Poloniae nobilium fuga, Cracouiaeque liberatione, iterum Radomia Varfauiam reuersus, paulo post, consilio bellico cum Brandenburgico habito, in Prussiam vterque abiit. Quare autem victoriam tunc continuare noluerit, aut non potuerit, Sueciae Rex, mihi incompertum est. Sunt, qui credant, consilio Brandenburgici factum, qui ultra progredi noluit cum suo exercitu, causatus viarum molestias, itinerumque difficultates, instantem autumnum, periculorum quoque aiebat instare fugitiuis Polonis, quos in vltimam vsque sequi Russiam cum toto exercitu extremae demetiae esset. Alii incognitis pestiferisque morbis languentem vtriusque causantem exercitum. Crediderim ego Tartarorum in Borussia irruptionem, vtrique terrore fuisse, eaque de causa rediisse. Quidquid fuit causae, cur vterque redierit, Polono certe Regi gratissimus Suecorum in Borussia reditus fuit. Hinc enim liberior per absentiam vtriusque, dispersas Polonorum, iterum reuocabat legiones. Igitur quatuor Praetorianorum legiones, quinque auxiliorum Tartarorum millia, Czarnecio Kliouienfi tunc tradit Castellano, qui Suecos Vistulae transitu prohiberet. Et hic quidem Suecis ad Lipie adeo improuisus aduenit, ut obuia duorum millia statim primo impetu trucidata sint, ca-

Czarnecius Suecos profligat ad Lipie pagum. Prus iam tertio Forgellius vna cum reliquis spoliis Tartaris cessit. Czarnecium medio Septem-

Septembri mense sequutus est in Ducatem Prussiam VINCENTIVS CORVINVS GONSSEIVS 1656
et insigni Ducatus Lithuaniae Generalis, tumultuarias Lituorum cateruas, duplicemque sociorum Tartarorum numerum, ducebat. Hunc paulo post subsequutus Rex, Lublino Calissium diuerterat, quod fortiter oppugnabat Veiharius Marieburgensis Palatinus, vna cum Polonis oppugnatur et expugnatur. Iacobus Rozrzerzeuio Inoulaclauienfi Palatino. Diu restitit Palatinus Calissium, donec aduentu Poloni Regis percussus praesidiarii, certi quoque de Sueciae Regis in Borussia reditu, dederunt in manus regis, ciuitatem; salua vita pignoribusque suis. Calissia in hunc modum recuperata. Choiniciam cum exercitu ventum est, ubi Anhaltinus Princeps ex Choinicia Pomorania adueniens, insperate sese receperat. Defendebant ciuitatem sub auspiciis Principis sexcenti Suecorum, donec ipsi Anhaltini redderetur aduentanti Polono Regi, cuius vires, furentiumque Polonorum audaciam experiri noluit Princeps. Polonus Rex ubi Choiniciae deditionem audit, Clementi responso Principi Suecorumque praesidio incolūmitatem, et ad Sueciae Regem liberum pollicetur transitum. Colloquutus paulo post Princeps Anhaltinus mensae Regiae assidet. ipsi Anhaltino Principi, eundem mense quoque stas adhibuit, comiterque habitum, iterum in Pomeraniam dimisit, ratas famae dedit, benigneque excepit Principis apud Suecos vulgata, alios ad deditionem pari clementia adduci potest. Sed vana Polono Regi in clementia spes, ut in tempore memorabam.

Eodem mense, octaua videlicet Octobris, diei hora circiter octaua, Suecorum exercitus iunctus Brandenburgico, et nobilitate Prussiae, copisque Boguslai Ducis Radiuili, fusus et profligatus est ab exercitu Lituano, Tartarisque sociis, in villa Ducali Profski nominata ad ipsos fines Prussiae gloria deleti exercitus penes GONSSEIVM mansit, praeda penes Tartaros, quae satis numerosa erat. Deleae tunc illo praeflo Suecorum legiones praecipuas sex: Israelis Generalis Maioris, Peterii, Tanbii, Ammersteini, duorum fratrum Engel. Totidem caesae sunt legiones Brandenburgicae Electoris ipsius Generalis Waldeck, Ducis Wismarientis, Brunelli, Canabergii, Generalis Wairath. Similiter duae legiones nobilitatis Prussiae, totidemque Boguslai Radiuili. Ipse captus a Tartaris, mox a Lituaniis ereptus, Gonsseuij Radiuilique fratris beneficio, saluus et incolumis Regiomontum deinde euasit. Capta tunc octuaginta in vniuersum signa, duo item Generales, Israel et Canneberg. Actum tunc procul dubio fuisse de Electoris toto exercitu, ipsaque vrbe Regiomontana, si Gonsseuius victicia Lituorum Tartarorumque signa, Ducali statim intulisset Borussia. Tantis etenim tunc Borussiae animos octupauerat pavor, ut plerique nobilium, deserto Electore Brandenburgico, Regis Poloni voluerint adorare maiestatem. Sed tergiversari primum, mox retrocedere, simulare reditum, Tartaros dimittere, de vxore, liberisque tunc Regiomontana in vrbe degentibus sollicitare Electorem, ad extremum trium mensium cum Brandenburgico pacisci inducias, sine Regis, Senatusque consilio, priuata auctoritate, quis crederet? ausus est Gonsseuius. Nec hoc satis, paucis paulo post verbis, illisque ambiguis, salutato Poloniae Rege, abiit in Lituaniam cum suo exercitu, specie obsidendi Birzam, defuncti Ducis Radiuili nobile domicilium, quam ad extremum sub sequentis anni initio per deditionem ceperat. Interim per eius absentiam liberior Brandenburgicus lapsis suis consulere coepit rebus. Neque mora, habito cum Sueciae Rege Hollandi colloquio, renouare foedus, vpire vires, opponere arma, quaserere socios, conscribere milites, quaeri coram plerisque Europae Principibus, de Poloni Regis iniuria, de barbarorum inuasionem, de Polonorum crudelitate, de Borussiae ruina.

Referam nouum iterum Sueci Regis, cum Brandenburgico initum foedus, cuius hic tenor: Sueciae Rex componit tertio cum Electore.

Nos Fridericus Wilhelmus, Dei gratia Marchio Brandenburgensis (tot. tit.) significamus omnibus et singulis, quorum scire hoc interest, quod cum ad Tractatum cum Serenissimo et Potentissimo Principe, Domino Carolo Gustavo Suecorum (tot. tit.) Domino Cognato, Fratre et Foederato Nostro Colendissimo, Plenipotentarios Nostros Commissarios constituerimus, eosque sufficientibus mandatis instruxerimus, Illi cum Sacrae Regiae Maiestatis Plenipotentariis Commissariis congressi, in sequentia Pacta, quorum capita omnia, et singula hic inserta sunt, atque hic sequuntur, consenserint.

Notum testatumque sit vniuersis et singulis quorum interest, aut quomolibet interesse potest, quod, cum post confecta inter Serenissimum et Potentissimum

1656

tissimum Principem ac Dominum, Dominum Carolum Gustavum Dei Gratia Suecorum (tot. tit.) et Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum Fridericum Wilhelmum, Dei Gratia Marchionem Brandenburgensem (tot. tit.) Pacta non modo feudalia, quibus Regiomonti die 7. Ianuar. Styl. vet. hoc anno initis, Serenitas Sua Electoralis pro se et suis legitimis Successoribus promisit, se velle Ducatum Borussiae et Principatum Warmiae a Sacra Regia Maiestate et Regno Sueciae in feudum recognoscere, sed insuper etiam certi cuiusdam foederis Mariaeburgi, die 15. Iun. Styl. vet. hoc etiam anno conclusi, vtrinque et a Regia, et Elect. parte, belli pacisque actionibus singularia et egregia admodum constantis et sinceræ amicitiae experimenta, et documenta edita, et Sacra Regia Maiestas Sueciae, Serenitasque Sua Electoralis hoc tempore iuicem contestatae sint, publicae cumprimis rei fore proficuum, atque propterea vtrinque nunc cordi, firmiterque propositum esse, ut eadem mutua amicitia, indissolubili foedere deuincta, in Sacrae Regiae Maiestatis et Seren. Suae Elect. haeredes et Successores propagetur, et perpetuetur, simul vero Seren. Sua Elect. proposuerit, et a S. Reg. Maiest. peculiariter contenderit, ut supra dicta pacta feudalia die 7. Ian. Regiomonti conclusa, amplius nullam vim et vigorem habeant, sed penitus aboleantur, ipsique Ducatus Borussiae, et principatus Warmiae, non sint feudum Sac. Reg. Maiestatis, et eius successorum Regum et Regni Sueciae; in locum tamen saepe nominatorum pactorum feudaliū, mutuum, arctissimū, perpetuumque foedus vtrinque ineatur. Et Sac. Reg. Maiest. consideratis diligenter non modo propinqui sibi sanguine, et foederati, optimaque de se et communi causa meriti Principis intentione, et publico bono deditis consiliis, et actionibus bellicis et civilibus, sed etiam vtilitatibus et emolumentis, quae et praefertur rei communis statui firmando, et posteritati recte consulendae inde emergere poterunt, si scilicet Seren. Sua Elect. ob supra dicta omnia, Princeps summus et supremus, quoad Ducatum Borussiae et Principatum Warmiae sit, et arctissimo propterea foedere cum Sac. Reg. Maiest. et eiusdem Successoribus Regibus et Regno Sueciae iungatur, animo ideo promptissimo expressura, speciale quoddam amicitiae testimonium, quo Seren. Suam Elect. eiusque inclitam stirpem complectitur, et sibi eam magis magisque deuincire nunc cupit, in abolitionem saepe dictorum pactorum feudaliū, et surrogationem arctissimi et perpetui foederis condescendit, inque eum finem vtrinque postea eo usque collatum fuit, dum aupperrimis diebus conficiendae huius rei causa Sac. Reg. Maiest. Nos plenipotentiā debita et sufficientibus mandatis instructus, me videlicet Regiae Suae Maiest. supremum cubicularium, et cohortium praetoriarum Colonellum Christophorum Schlippenbach, Comitem in Schefuede L. B. in Liufala, Dominum in Salingen, et me Reg. Suae Maiest. Consiliarium Aulicum, et Praesidem Ducatum Bremensis et Verdensis, Mathiam Biorenclau Haereditarium in Elmenhoff, Wannestadt, et Tislinge; ut et me Regiae Suae Maiest. Consiliarium, et ad Aulam Seren. Suae Elect. Residentem Bartholomaeum Wolfsberg, Haereditarium in Engenaas; Seren. vero Sua Elect. Nos quoque debita plenipotentiā et sufficientibus mandatis instructos, me videlicet Seren. Suae Elect. Consiliarium status intimum, et negotiorum feudaliū Directorem, nec non Serenissimae Electricis supremum Aulae Praefectum et Capitaneum in Oranienburg, Othonem L. B. de Schwerin, Dominum in Landsberg; Oldewichshagen, nec non Electoratus Brandenburgensis, Haereditarium Camerarium; ut et me Fridericum de Iehna, Seren. Suae Elect. Consiliarium status intimum, inuicem congregi et supradictum negotium inter Nos ventilare, tractare, et demum concludere iuulerint: Nosque deinde vigore supra dictorum Procuratoriorum, et accepto-

rum

rum mandatorum, habitis vltro citroque conferentiis, in sequentes vtrinque conditiones, mutuo et vnanimi consensu iuerimus.

1656

I. Quemadmodum itaque vigore pactorum Regiomontanorum de 7. Ian. Styl. vet. huius anni initorum, Ducatus Borussiae, et principatus Warmiae dicto die in perpetuum a Regno Poloniae separabatur, ita hoc ipso, et vigore horum pactorum in aeternum quoque separatus sit et maneat; adeo, ut neque Seren. Sua Elect. neque ipsius Successores, Ducatum Borussiae et Principatum Warmiae, vlla ratione Regno Poloniae, aut eiusdem vasallagio et dependentiae in posterum obstringere, sed potius omnibus viribus reniti debeant, ne vnquam ad eandem, vel similem coniunctionem cum Polonia, vel quocunque alio Regno vel Republica reducantur et veniant.

II. Quem in finem Sacra Regia Maiestas Sueciae pro se et Successoribus suis Regiis et Regno Sueciae, nunc et in perpetuum pacta feudalia, quae inter Sacram Regiam Maiestatem et Regnum Sueciae ab vna, et Seren. Suam Elect. ab altera parte Regiomonti die 7. Ianuar. huius 1656. anni erecta fuerant, et in quibus, praeter alia, Seren. Sua Elect. quoque promiserat, se velle praedictum Ducatum Borussiae, et Principatum Warmiae, a Sacra Regia Maiestate, eiusque Successoribus Regibus, et Regno Sueciae in feudum recognoscere, cum omnibus aliis Regiomonti die 7. Ianuar. praeterea initis conuentionibus, et subsecuta declaratione Mariaeburgensi, die 15. Iun. Styl. vet. huius anni; hoc ipso cum omnibus et singulis suis verbis, clausulis, et articulis inibi comprehensis, irrita et nulla pronuntiat, omnemque ipsis vim, vigorem, et effectum hoc ipso, et virtute huius pacti penitus et in aeternum detrahit, ipsaque dictorum pactorum originalia, cum retradi non potuerint, hoc ipso pro retraditis, vtrinque scissis, et in cineres redactis habentur, atque in aeternum habebuntur, adeo, ut pacta haec abolita contra Seren. Suam Elect. et eius ex legitimo matrimonio descendentes Successores masculos in posterum nulla penitus ratione alligari, vel Sacra Regia Maiestas eiusque Successores Reges Regnumque Sueciae, illis uti possint, vel debeant.

III. Quod Deus itaque Ter Optimus Maximus felix faustumque esse iubeat, ab hac die et in perpetuum, Serenissimus Princeps ac Dominus, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS; Dei Gratia Marchio Brandenburgensis (tot. tit.) et eiusdem ex legitimo matrimonio descendentes Successores masculi, omnes et singuli continuata serie, ratione Ducatus Borussiae, et Principatus Warmiae, sint et maneant Principes Summi et Suuereni, iisque iuribus, quibus Principes summi et independenti potestate pollentes gaudent, vel merito gaudere debent, posthac gaudeant, vtantur et fruuntur.

IV. Adhaec, ut de stabili et sincera amicitia plane nullum supersit dubium, non modo coniunctio ista armorum, quae die 15. Iunii, anni iam currentis Mariaeburgi est inita (quatenus hisce ut et nunc confectis secretis pactis, ipsique adeo suuerenitati, seu summae potestati non est contraria) virtute huius articuli repetita est, et priorem suum vigorem obtineat, sed insuper etiam loco abrogatae feudalis illius obligationis, quae antehac inter Sac. Reg. Maiest. et Seren. Suam Elect. intercessit, Seren. Sua Elect. et eiusdem ex linea Ser. Suae Elect. descendente mascula legitimi Successores, ab hac die, quoad supradictum Ducatum Borussiae, et Principatum Warmiae, absoluti, suuereni, independen-

Z z z

resque

1656

tesque Principes, et arctissimo quodam foedere, et ratione euentualis illius successione, quae infra artic. 13. comprehenditur, Sacrae Reg. Maieft. et eiusdem Successoribus, et Regno Sueciae, perpetuo et inuolabiliter coniuncti, et inuicem obligati maneant, adeo quidem, vt inter Sac. Reg. Maieft. et eiusdem Successores Reges, et Regnum Sueciae, et Seren. Suam Elect. et eiusdem descendentes legitimos Successores, absolutos et fuuerenos Duces Borussiae, et Principes Warmiae, foedus et vera amicitia conclusa et stabilita sit.

V. Sit itaque ab hac die inter Sac. Reg. Maieft. et eiusdem Successores Reges et Regnum Sueciae vna; et inter Seren. Suam Elect. et eius ex legitimo matrimonio descendentes Successores masculos, ab altera parte, firmum, indissolubile et perpetuum foedus, mutua fides, vt. et constans atque sincera amicitia, eaque serio semper seruetur, et inuolabiliter conseruetur, ita, vt pars altera alterius, et vtriusque terrarum, ditionum, et subditorum, tanquam propriorum, commoda, vtilitatem, honorem, et augmenta, quaerat, et promoueat.

VI. Vigore eiusmodi perpetui foederis, nulla pacta, aut foedera, quae hactenus vtrinque cum aliis confecta fuerunt, vim vllam obtineant, (quatenus huic foederi et commodo, ac bono vtrorumque contrahentium aduersantur, neque vlla posthac pacta aut tractatus in prauiudicium et detrimentum huius pacti, habeantur aut concludantur. Atque ideo Sac. Reg. Maieft. et Seren. Sua Elect. pro se, et suis respectiue successoribus, regnis, prouinciis, et ditionibus, ad hoc se mutuo nunc obstringunt, quod in futuro tractatu, cum Rege et Republica Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae, adipiscantur satisfactionem, quae instrumenti secreti artic. I. expressa est. Deinde, vt Seren. Sua Elect. et eiusdem ex linea Seren. Suae Electoralis descendentes masculi legitimi successores, non modo Ducatum Borussiae, sed etiam Principatum Warmiae, cum omnibus eorum pertinentiis, et iuribus, cum primis vero absoluta potestate et fuuerenitate, tuto ac perpetuo habeant, et possideant. Si itaque, Deo ita dirigente, motus et bellum praesens Polonicum, componi et sopiri debet, neutra pars vllum de pace facienda tractatum, vel quodcunque cum hoste pactum, nedum ipsam pacem cum eodem hoste initura et conclusura est, nisi altera consenserit, et vtrique parti ex praescripto huius articuli, vt et articulorum primi et secundi in instrumento secreto satisfactum sit, omnesque et singulae prouinciae et iura, tam vni, quam alteri parti hoc bello, et per futurum cum Rege et Republica Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae tractatum, acquisita et acquirenda, communi pacis instrumento debite includantur, et imprimis, vt Seren. Sua Elect. saepius dictam absolutam potestatem, et fuuerenitatem saluam et integram, absque vlllo damno, detrimento, vel incommodo retineat, et tum vigore etiam eiusdem instrumenti, Rex et Respublica Poloniae, magnique Ducatus Lituaniae, iuri et praetensioni, quam tum in prouinciis instrumenti secreti artic. I. specificatas, et Sac. Regiae Mai. eiusque Successoribus Regibus et Regno Sueciae in satisfactionem dandas et tradendas, tum in Seren. Suae Elect. Ducatum Borussiae et Principatum Warmiae hactenus habuere, firmiter et sufficienter renuncient, renunciatumque sit.

Confecta vero horum pactorum bina eiusdem tenoris exemplaria, hac ipsa die inter vtrinque constitutos, et supranominatos Plenipotentiarios Commissarios, sunt extradita; a Sacra Reg. Maieft. Sueciae, et Seren. Sua Elect. Brandenburgica intra quatuordecim dies a dato conclusae et subscriptae huius trans-

transactionis ratificanda, et hinc inde quoque permutanda. In supra scriptorum omnium et singulorum certam et indubiam fidem, maiusque robur, hoc ipsum instrumentum, manuum nostrarum subscriptione, sigillorumque nostrorum appositione roborauimus. Actum in Arce Labiauensi die 10. Nouemb. stylo vet. Anno 1656.

CHRISTOPHORVS CAROLVS SCHLIPPENBACH, OTHO L. B. A SCHWERIN.
(L.S.) (L.S.)

MATHIAS BIORKLOW, FRIDERICVS DE IEHNA.
(L.S.) (L.S.)

BARTHOLOMAEVS WOLFSBERG.
(L.S.)

Nos itaque FRIDERICVS WILHELMVS (tot. tit.) spondemus atque promittimus, tam nostro quam successorum et descendendum Nostrorum nomine, vniuersa et singula capita, pactis superscriptis comprehensa, bona fide nos approbare, confirmare, et ratihabere, prout eadem etiam praesentibus nunc approbamus, confirmamus et ratihabemus, promittentes verbo Electorali, Nos non modo dictis pactis posthaec constanter inhaesuros, curaturosque, vt omnia et singula pactorum capita, quae a Nostra parte promissa sunt, rite et religiose obseruentur, sed etiam impedituros, ne a quoquam violentur. In quorum fidem et maius robur, hoc instrumentum manu Nostra subscriptum, sigillo in super Nostro Electorali muniri iussimus.

Dabantur in Arce Labiauensi die 23. Nouemb. styl. vet. Anno 1656.

FRIDERICVS WILHELMVS
Electo.

Haec summa compositionis Sueci Regis cum Brandenburgico.

Auxit vtriusque quaestus, caprus tunc a Gedanensibus Generalis KÖNIGSMARCK Generalis Suecorum primum in terris numen, ipsique Regi proximus. Rem altius repeto de Generalis Königsmark captiuitate, cuius infortunio, vti Suecia vehementius indoluit, ita vici-
eina Germania congratulata est. Nobilem hic praedonem in Germania egerat, quamdiu-
per bellum licuit. Bello vbi pax Osnabrugensis subsequuta est, ingentes coaceruatos in-
Germania thesauros in Pomeraniam deuehit, neque ibi diu quiere frui volens, Suecis-
auctor est, Bremensem inuadere Episcopatum, causa in speciem iusti belli obtenta, quae
nulla fuit, neque Sueci sui Generalis aspernati sunt consilium. Igitur Bremam obsident,
frustra obiciuntibus Bremensibus iniustum bellum, inuocantibus suppetias Caesaris, cui
tunc per pacem non licebat liberam Germaniae iuuare ciuitatem. Igitur ad extremum
redacta Brema, Suecorum admittit patrocinium, verius dixerim Königsmarckii iugum.
Hic enim, quasi viribus opibusque suis expugnasset urbem, mercari principatum Bremen-
sem a Suecis coepit, ac paulo post, datis quinque millionibus auri, nouo electo Sueciae
Regi Carolo, in vim pignoris, tantae mutuae summae, obtinet principatum iure pigno-
ris. Tunc igitur primum beatitudinem suam agnoscere coepit Königsmarckius, priua-
tamque Principis instituere vitam, procul a bello et a negotiis Regni Sueciae. Variis
argumentis conabatur persuadere homini tunc umbratice, Carolus militarem vitam, sed
frustra, donec vicino periculo Sueci Regis exitus senex, ratus actum esse de Bremensi
summa, vbi cecidisset Carolus, et in eo Suecorum fortuna, impositis quinque nauigiis
Scotorum sexcentis in Prussiam nauigat. Cum ecce ad Helam (infernalem Germani de-
nominant locum) haud procul Gedano consistens tribus continuis diebus, aduerso im-
pulsus

Zzz 2

1656

1656 pulsus vento, haeret in anchoris. Interim Gedanenses de Königsmarkii per exploratores aduentu certiores facti, mittunt armatas naues, quae eius recognoscerent vires. Vix in conspectum venerant Gedanensium nauigia, cum ecce sublato in coelum clamore Scoti Gedanensibus se dedunt, pacti vitam et libertatem. Königsmark vbi Scotorum audit defectionem, nauclero imperat, amputatis anchoris, vela in altum daret, negat ille contrario vento, alibi terrarum ire posse quam Gedanum. Hinc furibundus Königsmark, nudum stringit ensē dirigitque in naucleri caput, nisi paruerit, ille, in desperationem iam prolapsus, solus anchoris adhuc vehementiori propellente vento, recta Gedanum nauigat, admotusque Gedanensium paulo post nauigiis, ab iisdem circumuentus capitur; Gedanumque in triumphum ducitur, triumphator Germaniae, Asiaticarumque ciuitatum terror non postremus. Haec tunc in Prussia acta meminimus.

Nec in maiori Polonia per ea tempora oriebatur, Palatinus Podlachiae Comes de Bnin Opalinski, vna cum Grudzinio Palatino itidem Calissiensis. Etenim postquam ex vi pactorum cum Brandenburgico conclusorum, Suecorum Generalis Burchardus Müller, Electoris Generali DÖRFLINGIO, cessisset Polonia, atque adeo maiori Polonia, IOANNES Comes WRZESOWICZ, Patria Bohemus, Generalis tunc apud Suecos vigiliarum praefectus, grauissime paulo ante in conductione ⁸³⁾ salisfordinarum Wielicensium, a Ioanne Casimiro, Poloniae Rege, laesus, legionis hic suae in oculis nouorum hospitum laudem captans, quo aliquid mereretur de Electore, auxilium dare tentabat iam iam cadenti in manus Polonorum Calissiae. Igitur progredienti absque ordine comiti, superuenit media nocte Grudzinus, Palatinus Calissiensis, dispositosque ac nihil tale mouentes Suecos, in mediis inuentos syluis capit, captosque trucidat. Comes ipse per tenebras tunc elapsus, paulo post a rusticis agnitus, crudelissime fustibus peremptus est. Cecidere tunc in illis syluis ex parte Suecorum praecipui, supremus Comitis Vicarius LANGENAR, Summi excubiarum praefecti PETER, IOANNES OTHO de WALH, HEIDER, sub legione Ducis Saxoniae, equitum praefecti MORITZ, FRIDRICH GROS, TEICH, sub legione tribuni militum de Walch, equitum praefectus WEINLAND, sub legione Nachtigalli, CASPAR FRUCHLANDT, Auditor Polnaniensis.

Comitis
Wrzesowicz
caedes
et mors.
Occisorum
ex parte
Suecorum
numerus.

Ex parte
Electoris
Brandenburgici.

Ex parte Electoris Brandenburgici ANDREAS PAULI, Supremus vigiliarum praefectus legionis Phulianae, PETER SAX, equitum praefectus legionis Generalis Dörflingii. Baro de SCHWENDE, equitum praefectus legionis comitis iunioris de Wilgenstein, equitum praefectus BRETTLAR, sub legione tribuni militum de Zastroum. Centurio locumtenens generalis excubiarum praefecti de Kanneberg. Commissarius GODFRID WEITER. Accidit haec Suecorum Electorisque clades in maiori Polonia die XXVIII. Augusti.

83) Auctor loco conductione dixit *arenda*, quod verbum in Polonia vñtissimum, licet non Latinum atque adeo barbarum. Sic Rudauscius loco summus excubiarum praefectus scripsit, *Maior*, quod verbum tantum cum ad summam, tum ad comparisonem ponitur aetatis a Latinis, vt, *maiores natu honorare, natu maior*. Sed quod prius, idem in sequentibus dixit *Rittmeister*,

loco, equitum praefectus. *Colonellus* fere semper ponitur, vbi tribunus militum, vel legionis moderator, et generalis *Maior*, vbi generalis excubiarum praefectus, dici debuisset. In succursum mittere, pro in auxilium, fortissimum loco propugnaculum, et multa alia barbara scripsit auctor, quae omnia me oblitterasse hoc consilio annoto, vt iuuentus Polona euadat tempore latinior.

LIBRI VII. CAPVT IV

SYNOPSIS

Regis Poloniae Gedanum aduentus et solennitas. Propositiones Poloni Regis Gedanensibus factae. Eorundem responsum. Polonus miles missionem a Rege petit et impetrat. Sueciae Rex Polonorum ad Gedanum occupat castra. Polonos abeuntes persequitur. Reginae Poloniarum insidias struit. Choiniciam iterum occupat. Mittitur Vrangelius ad Reginam cum literis passus. Eius responsum, Vrangelio abeunti mille aurei a Regina donati. Regina Polonum militem sistere conatur. Czarnecii consilium Reginae suggestum. Eiusdem exprobratio belli ducibus et in Potocium inuectiua. Responsum Potocii. Czarnecii stratagema. Potocii discessus. Czarnecius Reginam primo Calissium, mox Czenstochouiam deducit. Regem Polonum Gedano liberat. Casimiri Czenstochouiam aduentus, ibidemque consilium. Rumor de Ragocio Poloniam ingrediente. Lubomierscius Cracouiensem soluit obsidionem. Varii de Lubomierscio sermones et quaerelae. Confoederatio nobilitatis Polonae.

Tribus simul victoriis auctus tunc Polonus Rex, meliora sperare coepit, iamque ad fines Prussiae consistens, crebris Gedanensium euocatus literis, Gedanum suorum promouet ordines, vertente iam in asperiores autumnam anno. Ac paulo post, Regis Polonempe V. Nouemb. Gedanum ingreditur; relicto exercitu duabus ab vrbe leucis, ne ni Geda- mium grauis ciuibus videretur Regis sui aduentus, tantopere desideratus. Venienti ob- num aduen- uiam effudit se ciuitas, laetaque excepit, qualiter per tempus licuit, magnum hospi- tus et solen- tem, eundemque et Dominum. Digna profecto vrbs, quae caeteris in fidelitatis ear- nitas. exemplum.

Ingrediebatur tunc Polonus Rex reginam Balthici maris ciuitatem hoc ordine. Stabant legionariorum, quos Gedanum eduxerat, sexcenti, his iungebantur in sexaginta vexilla dispositi ciues, praecedebant consules, quos deinde Polona numerosa subsequeretur Nobilitas, Nobilitatem Senatores, tubicines, faciales. Regi, nemine interposito, praebat Cancellarius, Stephanus de Pilca Korycinski. Vtrumque regium latus cingebant Gedanenses, clauderant ducenti Cataphracti ex regia ala. Populi, qui extra urbem Regi in occursum venerat, numerus ferme centum millium fuit. Eo modo deductum Regem salutauit primo ciuitas, proloquente Vincentio Fabritio, Syndico suo, viro erudito et eloquente, cui cancellarius Poloniae, nomine sui Regis respondit.

Postero die Rex ad Consules, in summa curia congregatos, Polonum mittit ora- Regis Polo- torem. Summa orationis fuit. Flagitabat Rex ducenta florenorum millia a ciuibus quae ni factae Ge- numerarent exercitui. Excusabat deinde vicinitatem Poloni exercitus, qui haud procul danensibus Gedanum agebat. Praeterea adhortabatur, recuperandi in vicinis propugnaculi Capitis de- nominationi. Responsum est. Gratis offerre populum Gedanensem ducenta ex nunc flore- nes. Responsum norum millia Polono Regi, amoris in Principem certissimum pignus. A vicino Polono Responsum exercitu nullum timorem esse ciuitati, modo miles contineatur in debita disciplina. Vici- corundem. num propugnaculum a Sueciae nuper occupatum Rege, alte menti suae haerere, nec dubitare felicitate eius Maestatis, posse illud absque mora recuperari.

Latus Polonus Rex tali Gedanensium responso, hilares, festosque tunc agebat Gedani dies, commissa cura expugnandi vicini munimenti, Poloni exercitus Generali Potocio, qui longiorem tunc quam sperabant omnes capiendi illius propugnaculi expertus moram, damnabat Regis sui consilia, asperiores causans hyemem, victusque penuriam. Fortassis et militem Polonum per tot annos molliter habitum, et tunc absque militari pretio militantem, non audebat ad duriora vertere. Igitur impossibilem dictitans expugnationem, Polonus missionem in hyberna nomine exercitus post acceptam a Rege pecuniam petit, quam aegre miles a Rege impe- petit missio-

1656 impetrat a credulo Rege, in duos tantummodo menses. Obten-
nem et im- minas extorta a Rege abundi licentia, celerius quam venerat in maiorem Poloniam digra-
petrat. ditur miles Polonus, summam in castris, nec amplius tolerabilem ad Gedanum causans fa-
mis molestiam. Falso profecto famem dixere, quibus modica largitione victus suffecisset
in decimum mensem. Sed quis Polono milite insolentior? quis in orbe prodigalior? aut
quid non modicum esse potest omnia vna hora consumentibus? quaeque aliis vno anno suf-
ficerent, Polono militi vno mense modicum videtur. Melius faciunt caeteri Europaei, qui
militem parsimoniam docent et frugalitatem.

Sueciae Rex Vix e castris discesserat Polonus miles, cum ecce eadem die Suecorum Rex, con-
Polonorum gelatae Vistulae vsus commoditate, eorum ingreditur stationes, ratus Polonos terrore sui
ad Geda- aduentus retrocessisse in intima Poloniae. Vnde nihil moratus, Generalem Stoemboeck
num occu- ocus expedit, qui fugientibus instaret Polonia, adeoque ipsi tunc aduentanti Poloniarum
pat castra. Reginae, si posset strueret insidias, quam et interceptisset Stoemboeckius, si per Galli Re-
Polonos abeuntes Regis licuisset Oratorem D' Ombres dictum. Ille enim ubi periclitari Reginam vidit, auctor
persequitur. inprimis Stoemboeckio fuit, ut missis illico Reginae literis passus, securum eidem promit-
Reginae Po- teret ad Regem transitum, ea arte cum vtrisque Maiestatibus, Gedanum inclusis, posse dein-
loniarum de ad libitum pacisci, aut securam, nihilque tale sibi metuentem in itinere detinere, do-
insidias nec pacis condiciones subscriberet Polonia. Stoemboeckius Oratoris Galli vsus consilio,
struit. Reginae pauidae Choiniciis residenti, quod oppidum altero, post Reginae discessum, die,
Choinicium iterum ce- iterum cesserat Suecia, nec sine dispendio Poloni sanguinis. Caesa enim ibidem per map-
iterum oc- palia disposita Ducis Wisniouieci praetorianorum legio. In hoc igitur oppido residenti
cupat. Poloniae Reginae per Vrangeliū offert Stoemboeckius literas passus, omnem praeterea
Mittitur pollicitus itineris securitatem. Vrangelio fidem adstruebat Galli Oratoris Secretarius, con-
cum literis sulto ad Reginam a domino ablegatus, quo maior fides dictis Vrangeli habetur. His
passus ad dolis interciperet tunc conabantur Sueci Poloniae Reginam, Galli oratoris opera, studio,
Reginam arte. Diu in suspensio haerebat Regina, modo de Regis sui sollicita periculo, modo sibi
Vrangeliū ipsi meruens, et infensa; Mox audito legionum Potocii Lanckoroniique tumultu, pene
Eius respon- exanimis, et omnis propemodum consilii inops reperiebatur. Cum haud multo post
sum. Czarnecii animata spiritu, extrema potius pati, quam se fidei Suecorum committere Vran-
gelio respondit, maxime cum nulla affulgeat spes optatae pacis, et tractatum cum Suecis.
Quippe cum Moschorum magno Duce in caput Suecorum coepta mense Augusto tractatus,
3. Nouemb. pridie nonas Nouembris subscripti iam erant.

Abeunti Haec summa responsi Reginae Vrangelio dati, cui abeunti postero die, mille au-
Vrangelio reos numerare iussit, magna in hostes prodigalitate, non item in suos Polonos, quos egre-
mille aurei gie emungere, more Gallis vsitato dederat, vsus Gallorum obtendens, persuadentique
a Regina mores Gallicos genti remotae a Gallia.
donati.

Regina mi- Ita dimisso Vrangelio Belli Duces aggressa Regina, orare coepit, redirent iterum
litem Polo- in Prussiam praemii loco, quanquam in summa aerarii necessitate, numerare illis triginta
num sistere imperialium millia; admonet praeterea Czarnecium datae fidei, quam ab illo acceperat, ne
conatur. in casum instantis periculi illam relinqueret. Czarnecius intrepidam iubet esse Reginam,
Czarnecii cogeret interim illa bellicum consilium, auctoritate sua, caetera relinqueret sibi. Interim
consilium Potocius Lanckoroniusque valedicebant Reginae, militum suorum causati insolentiam,
Reginae quam refranare nequaquam poterant; illisque iam abeuntibus e Reginae conspectu, super-
suggerunt. uenit Czarnecius, reuocatisque iterum ad Reginae colloquium ducibus seiscitari coepit ab
Eiusdem ex- iisdem: Quid sibi vellet tanta militis in castris petulantia? potius perniciose seditio? quae
probratio tantorum ducum auctoritas? quis militum vesanus furor? cui coercendo iam impares au-
belli duci- diebant belli duces. Se quod attinet, paruisse in hunc diem mandatis qualia sibi dixerant
bus et in belli duces, quamdiu illa iussa e re publica erant, nunc soluere balteum, ponere gladium,
Potocium neque se subesse illis velle, aut posse, qui imperare alijs nesciant, aut non valeant. Ne-
inuestitus. que se ideo haec dixisse intelligerent, quasi territus vicinitate hostis, desperaret. Abirent
Czarnecii illi, quo vellent, sibi suam relinquerent legionem, illosque quibus pudor et amor in ocu-
stratagemā. illis essent, permitterent exercitui libertatem manendi, vel abeundi. Abeuntium sint illi
Respondit. duces, sibi constantes manendique cupidos relinquerent. Annuente Potocio, conditio-
Potocii. nemque cum risu acceptante, breuibique, ut senex solebat, Czarnecium admonens, vi-
deret ille, ne dum omnibus manendi imponit necessitatem, omnes vna hora amittat. Sed

Czarne;

Czarnecius identidem reperebat; enimvero relinqueret facultatem manendi. Ad ea verba 1656
paulo commotior Potocius: Faceret, quod vellet, se amplius hyeme adulta in castris con- Czarnecii
tinere militem non posse, cuius salutem respublica fidei suae concediderat. Interim Czar- stratagemā.
necius spargere triginta millia imperialium in praecipuos coepit, eaque arte sex millia lecti
exercitus, a Potocio diuisit, indignante ac fremente sene belli duce, cuius auctoritatem im-
minutum ibat legionis praefectus. Nihilominus diu ante meditatum in Poloniam regres- Potocii
sum, prosequutus est Potocius, vna et Lanckoronius cum reliquo exercitu. Czarnecius discessus.
vero abeuntibus belli ducibus, et ipse Calissiam versus vna cum Regina mouit, quam inco- Czarnecius
lumem Czenstochouiam vsque deduxit, illaque ibidem relicta; secundo Prussiam ingressus, Reginam
fauente sibi propitio Marte, obuias Suecorum, ac nihil sibi tale metuentes, deleuit legio- primo Ca-
nes, ea celeritate, ut intra duas dies et vnam noctem, quadraginta octo, quis crederet, lissiam,
confecerit millia? eaque arte Regem, Gedanum iam fere inclusum, eliberauerit, summo Czen-
cum applausu vniuersae Poloniae. Finxerat tum Czarnecius timere Stoemboeckium, quem stochouiam
in Masouiam ad Prasniciam vsque euocauerat, ibique, quasi terrore correpti milites eius es- deducit.
sent, simulauerat fugam, Gedanum vsque, caesis, ut dixi, in itinere aliquot Suecorum Eius celeri-
hinc et inde legionibus. Neque diu subsistens Gedanum, praemisso terrore sui Mariebur- tat.
gum versus, ubi tunc Sueciae Rex conuocabat delectas copias, alio itinere per medios hostes, Regem Po-
vna cum Rege deflexit, Calissiam primo, inde Czenstochouiam, ubi congregatos proce- lonum Ge-
res Polonos, ad diem vigesimam octauam Februarii anni subsequenti inuenerat, potissi- dano libe-
mum Lubomierscium, qui paulo ante Cracouiensem soluerat obsidionem; certior per ex- rat.
ploratores factus de Rakocii aduentu. Hic etenim per ea tempora Pokuciam ingressus, Casimiri
Stryiouiam occupauerat, prout in tempore memorabo. Magnus reuera dolor tunc Regi, Czensto-
ex irrita iam tertio Cracouiensi obsidione, pudor vero Lubomierscio, qui paulo ante, chouiam
mense Octobri, tertio iam eandem obfederat, fretus certissima spe potiundae vrbs, quod aduentus.
contra accidit, ultra Polonorum votum, Cracouiensiumque spem. Producta Lubomierscii Ibidemque
obsidio, ad medios Februarii dies, quid aliud docuit, quam gladiis perfingi, ac subruui consilium.
ros esse impossibile: Quanquam non deerant, qui affirmarent potiturum fuisse vrbe Lubo- Rumor de
mierscium, nisi Rakocius irrupisset ea parte, qua Lubomierscius magni momenti posside- Rakocio
bat bona, hinc propria defendere coactum a natura fuisse, ac propterea recessisse ab ex- Poloniam
pugnatione vrbs. Alii corruptum a Wirtzio affirmabant, centum millibus imperialium, ingrediente.
Non deerant, qui dicerent, potuisse primo statim mense Lubomierscium potiri vrbe, si Lubomier-
praedas concessisset militi, vna et rusticis, qui expugnare promittebant. Caeterum inesci- scius Cra-
tum praedae cupidine Lubomierscium, noluisse ea concedere, quae ipse animo deuorauit- couensem
rat. Quidquid sit, medijs, ut dixi, Februarii diebus, Craconiae valedixit Lubomierscius, soluit obsi-
causatus insperatam Rakocii in Russiam irruptionem. Cui opponere se volebat amore in relae- dionem.
patriam, quam semper ille in ore habuit. Nihil tunc et Nobilitatis Confoederatio pro- Varii de
fuit, adactusque miles iureiurando nisi capta vrbe non remeare. Huius autem Confoede- Lubomier-
rationis haec summa fuit: scio sermo-
nes et quae

Confoederatio

Nobilitatis minoris Poloniae Palatinatum Cracouiensis et Sandomiriensis
iuramento confirmata. In Castris prope Cracouiam Anno 1656.

Die 23. Octobris.

Nos Senatores, Dignitarii, Magistratus, et vniuersa militia Palatinatum
Cracouiensis et Sandomiriensis, nec non copiae exercituum Regis et Reipubli-
cae, et quotquot vniuersim literis publicis, seu vniuersalibus mandatis S. Re-
giae Maiestatis, Domini Nostri clementissimi, et literis Excellentissimi Domini,
Domini Georgii Lubomierski, Comitis in Wisnitz et Iaroslav, Supremi Regni
Mareschalli, Generalis Minoris Poloniae, Cracouiensis, Scepusiensis, Chmelni-
censis, Nisinenis, Casimiriensis, Olstynensis etc. etc. Gubernatoris, tanquam
p. t. exercituum Ducis delegati, ad expugnandum et depellendum hostem Cra-
couia, Regni Metropoli, exciti comparuimus; Hoc inter Nos fraternum et sa-
cro sanctum foedus, seu vinculum, priores confoederationes, contra eundem
hostem

Aa aa 2

hostem

Confoede-
ratio Nobi-
litis Polo-
nae.

1656 hostem iam alias factas, reassumendo, et praesentem Nostram eisdem conformando, sancimus et ita nobis mutuo ac vicissim promittimus, et sacrosancte iuramus. Inprimis, quod omnes, nemine excepto, vigore istius iuratae fidei arma sumemus, et hanc expeditionem, ex omnibus bonis seu possessionibus, tam regiis quam ecclesiasticis, et equestribus susceptam, tamdiu continuabimus, quoadusque contingat Dei benedictione, fortalitium hoc ab hoste recuperare, et eundem radicitus extirpare.

Quia vero aliqui inveniuntur, qui in contemptum legum, et sanctorum alias susceptorum foederum, hucusque non comparuerunt, etiam post toties repetitas literas publicas, quo neglectu plurimum conatus hostiles promouerunt; idcirco nos moderno hoc foedere, hos omnes obstringimus et obligamus, ut intra decursum VIII. dierum, a data praesentium, ad castra sese conferant, et ibi simul vna nobiscum labores belli sustineant, missa omni tergiversatione, ex causa bonorum in aliis Palatinatibus possessorum, et exemptionum per gratiam Cancellariae obtentorum.

Quodsi aliqui tergiversari pergant, et deinceps in tempore non compareant, omnes illi, cuiuscunque status et conditionis fuerint; hoc est, siue illi, qui titulo Nobilitatis gaudent, siue qui habent aduocacias et scultetias in bonis Regiis, vel ecclesiasticis, siue qui possident praedia et allodia, coniuncta ciuitatibus, oppidis, curiis Regiis, ecclesiasticis, equestribus, eorumque haeredes, qui utiuntur quibuscunque bonis, titulo locationis, arendae, oppignorationis, aut quouis alio nomine, qui elocarunt summas pecuniarias, feceruntque frugiferas, obligatione inscriptionum, recognitionum, chyrographorum, etc. Omnes hi nisi compareant, et hanc nobiscum expeditionem suscipiant, pro hostibus patriae habendi sunt, et nostrum erit statim et in instanti poenas ex iis sumere, et tum ex ipsis personis, tum in illarum bonis, executionem facere. Qua in re fidem Excellentissimi Domini Marefchalli Generalis Nostri obligamus, quatenus sine dilatione bona illorum confiscentur, taxentur, et eorundem pretium in stipendia militiae, conuertatur; ipsi vero perpetuis temporibus, titulo Nobilitatis, dignitatibus, officiis, et honoribus excidant. Excipiuntur vera infirmitate impediti: eam tamen legitime comprobare tenentur, adhibitis IV. testibus possessionatis, sibi genere similibus: nihilominus et ipsi sui loco, adscitos expedire debent, congrue armatos, hoc est, singulos instructos, bombardis binis manualibus, et vna gestatoria, et quorum vnusquisque condigne sustinere possit personam sui principalis. Patresfamilias expediant filios bello aptos: Senes sexagenarii, uti lex exigit, substituunt alios pro quantitate suarum facultatum, quod iudicio suberit Palatinatum, iuxta normam legum et moderni foederis, in praesentia excellentissimi Domini Marefchalli Generalis Nostri.

Quia vero, uti constitutum fuerat, ciuitates primae classis, ex septennnis domibus, vnum pedestrem militem non expediuerunt, sicuti etiam ciuitates secundae classis, ex duodenis vnum, et tertiae ex vicenis vnum; ideo nisi in decursu octo dierum id ipsum re et opere praestent, (hunc enim praecise terminum praefigimus) statim in instanti (praeuio iuramento consulum, de numero domorum ad praesens infestarum) contra Magistratus earum ciuitatum, tanquam contra rebelles, et hosti fauentes, in ipsorum bonis, et personis, per realem executionem procedendum erit.

Cum

1656 Cum etiam palam sit nonnullos Palatinatus, terras, et districtus, mandatis Serenissimi Regis ad communem expugnationem hostium euocantis non obtemperasse (quo auctae sunt vires hostiles, et nostrae imminutae) ideo illorum palatinatum, terrarum, districtuum incolas, fraterno amore, et vinculis confoederationum supra memoratarum obstringimus, quatenus eo in passu, deesse nolint carae patriae; sed potius vna nobiscum onus subeant, tanquam eiusdem patriae non degeneres filii. Sin secus; eo res veniet, ut pro rebellibus patriae, iurium et auctoritatis Sacrae et Serenissimae Regiae Maestatis contemptoribus, a nobis habeantur. Quare Excellentissimum Dominum Marefchallum Generalem nostrum rogatum volumus, ut illos ad idem euocet.

Et quoniam viduae, minorennes, spirituales bona terrestria possidentes, quidam nullos, quidam non competenter expeditos milites praesentant; Hi deinceps sub iisdem poenis ad diem, (vbi supra) praefixam, melius instructos et sufficienter armatos expedient.

Quia vero etiam tales non pauci reperti sunt, qui diuini timoris et suarum libertatum immemores, commercia cum hostibus, et conferentias habere ausi sunt, alii, etiam hucusque inter illos versantur; vtrisque ad resipiscendum idem tempus praefigimus. Quod si pro tempore in castris nostris non comparuerint, pro hostibus patriae, ipsi, eorumque posteris, perpetuis temporibus habebuntur. Ii autem, qui cum talibus, vel cum hostibus deinceps, quocunque modo et ratione communicare vel conferre praesumpserint, statim, et in instanti, poenis et executioni subiiciendi erunt; bona talium confiscentur, taxentur, summae taxatae, militiae exsoluendae deputentur. Quia tamen nonnullorum transfugarum filii, in fide et obsequio reipublicae nobiscum permanent, ii relinquuntur in possessione bonorum paternorum, eo tamen pacto, ne cum parentibus vllam communicationem habeant; et nec ipsis, tanquam perduellibus, nec hostibus, fauoris quidquam ostendant.

Cum autem maximopere expediat, ut opus hoc bene coeprum, feliciter cum Dei auxilio continuemus; igitur fraterne nobis spondemus, et vicissim nos fide iurata obstringimus, ut quotquot in his Palatinatibus substantias Nostras, et possessiones habemus, iuramento adstricti hostem vnanimes aggrediamur, et alter alterum non deferendo, omnes in hac expeditione constanter perseueremus, quamdiu necessitas exposulauerit. Si quis tamen morbo infestetur, is legalitatem deferre tenebitur centurioni suo, et maioribus Praefectis, sumetque attestacionem, tum a centurione, tum a tribuno militiae, et eam Excellentissimo Domino Marefchallo Generali nostro praesentabit, verboque nobili comprobabit. Quo facto declarabitur liber, ita tamen, ut sui loco substitutos, pro ratione conditionis suae relinquat.

Quamprimum autem Diuina fauente clementia, praesens expeditio finita fuerit, castra solui, aut militiam dilabi nolumus, nisi prius per Nos ipsos, de quouis rebeli, et huius sacrosancti foederis violatore fiat executio. Ita nobis vniuersi spondemus, et ad inuicem iuramento Nos obstringimus. Actum in castris prope Cracouiam die 23 Mensis Octobr. Anno MDCLVI.

Bb bb

LIBRI

LIBRI VII. CAPVT V

SYNOPSIS

Legatio Polonorum Viennam. Quid concludunt cum Caesare. Tractatus pacis cum magno duce Moschouiae. Legati Caesaris in Moschouiam. Bellum Moschouiticum cum Sueciae Rege pro Liuania. Occasio belli. Rigam obsidet Moschus. Kokenhausen diripitur. Turnius comes in praelio cadit. Moschorum ad Rigam strages. Soluitur obsidio Rigenfis. Birza a Gonsenno obsidetur et capitur. Samogitia iterum Polono deditur Regi. Maiores Poloni Marchiam inuadunt. Recuperant duo propugnacula Medzericium et Zbonsinium. Compositio inter maiores Polonos et statum Marchiae. Prussiae nobilitas in Pomeraniam irrupit, sed breui reuocatur a Rege Polono. Regium edictum contra inuasores Pomeraniae. Poloniae Regis consilia. Missio Morstinii Francofurtum. Eiusdem postulata a deputatis imperii. Responsum Morstinio redditum.

1656
Legatio Po-
lonorum
Viennam.

Quid cum
Caesare con-
cludant.

Eodem anno celebris Viennam Polonorum ad FERDINANDVM III. Romanorum Imperatorem Augustum missa fuit legatio. Eius summa fuit. Grare Augustam Domum, ut Polonis quoquo modo subuenire dignaretur. Principes legationis duo fuere: IOANNES Comes a LESZNO, Posnaniensis Palatinus, et IOANNES Comes a Pieskowa Skala WIELOPOLSKI, Woynicensis Castellanus, viri in republica Polona primarii. Toto illi autumnno Viennae subsisterant, tantumque effecerant, ut vigore actorum pactorum cum Domo Iagellonia ac Polona republica, promitteret Caesar exauctorationem quatuor millium, quae deinde Poloniae mereri debebant reipublicae, reciproca ultores fore Polonos, Austriaci nominis iniuriarum sponderant iidem Oratores, obligauerantque se publicis literis sub confirmatione Regis, ac Senatus.

Interim dum Viennae apud Caesarem Augustum morantur Poloni legati, in Liuania cum magno Duce Moschouiae componunt missi a Rege Commissarii, cuius compositionis haec summa fuit:

Tractatus
Pacis cum
magno duce
Moscho-
uia.

Mediante Serenissimi et Intuicissimi FERDINANDI TERTII, Dei Gratia Imperatoris Christiani, Magnorum et coöperantium Legatorum ope, Illustrissimorum DD. Dom. Allagretum de ALLAGRETIS et IOANNIS THEODORI ALLORBARD, Sacrae Caesaris Maiestatis Consiliariorum, Serenissimi et Magni Ducis, IOANNIS CASIMIRI, Dei Gratia Regis Poloniae, et Magni Ducatus Lituaniae, et aliorum eiusdem Sacrae Regiae Maiestatis, magni et coöperantes legati ac commissarii Illustrissimi IOANNES CASIMIRVS in Krasne KRASINSKI, Palatinus Plocensis, Lomzensis et Prusnensis Capitaneus. CHRISTOPHORVS in Baliste ZAWISZA, Mareschalcus maior Magni Ducatus Lituaniae, Minscensis, Brachuiensis etc. capitaneus. Reuerendissimus in Christo Pater Dominus IOANNES BORAGIALO ZAWISZA, nominatus Episcopus Wilnensis, Referendarius ac Notarius Magni Ducatus Lituaniae, Praepositus Trocensis et Osmianensis, Magnifici GYPRIANVS PAVLVS BZOWSKI, Referendarius Magni Ducatus Lituaniae Subocensis et Oranscensis capitaneus, STANISLAVS SARBIEWSKI, Grabouecensis et Korynicensis capitaneus, iussu et mandato Sacrae Regiae Maiestatis diuina fauente gratia iter suscepimus ad Magni Dei Gratia Principis

Tsari

Tsari et Summi Ducis ALEXII MICHALOVICII, totius magnae et paruae albaeque Russiae Possessoris et plurimarum provinciarum, terrarumque Orientis et Occidentis, tum et Seueriae Domini Haereditarii successorisque Hospodari et Oblauteri eiusdem Ducalis Maiestatis; cum summis et plenipotentariis nuntiis, magnis et summis Magnatibus, BLIZNO, Boiario, Successoreque Astrachanensi, Duce NIKVLA IVANOVICIO, ODOIEWSICIO, Okolnicio, Successoreque Rezanensi, KIVAZIO IVANIO IVANOVICIO, LIBANOVIDE ROSTOWSCIO, Okolnicio, et Successore Alatorscio, BASILIO ALEXANDROVICIO, Czochtokouio, Magnatibus, Cancellariis, HARASYMIO SYMENOVIO, Duckturis Filio, Euphinuo, iuri ergo, conuenimus prope Vilnam, tractauimusque, quomodo inter utrosque Magnos Duces nostros, Regiam et Moschouiticam Maiestatem, fraterna affectio et amor, eiusdemque sempiterna continuatio et inter easdem utraque Maiestates concordia et indurpta pax condi possit ac valeat. Illi itidem Magni Ducis Moschouiae Magni legati, nobiscum magnis legatis et commissariis contulerunt, de electione ad Regnum Poloniae, Magnumque Ducatum Lituaniae, Magni Ducis Moschouiae, superstiti etiam nunc Rege feliciter regnante.

Quandoquidem vero hoc negotium certis de causis pro nunc suum effectum fortiri non potuit, ea propter Nos magni et coöperantes legati ac commissarii, cum legatis Magnis, et coöperantibus Magni Ducis Moschouiae constituiamus, quatenus conciliandae et finiendae, eiusdem causae ergo ad S. et Serenissimam Regiam Maiestatem, Magnus Dux Moschouiae Magnos Legatos suos mitat, circa celebrationem comitiorum Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lituaniae, de cuius praefixione S. Regia Maiestas literis suis per internuntium Magno Duci Moschouiae significabit. Et quamdiu apud S. Regiam Maiestatem, Senatores, Officiales, totamque Rempublicam Regni Poloniae, et Magni Ducatus Lituaniae, cum Magni Ducis Moschouiae magnis legatis, causa eadem in comitiis agitata fuerit, tandiu inter Regiam Maiestatem, et Magnum Ducem Moschouiae, nullae dissensiones ab utrinque, vel infestationes oboriri debent, quinimo contra communem hostem Regem Sueciae, et Ducem Prussiae, si se Regiae Maiestati et Reipublicae non humiliauerit, ab utrinque arma petenda, et cum eodem Rege Sueciae, utrinque parti nullatenus pacta ineunda. Omnibus fortalitiis, ciuitatibus, et vicis et locis nondum debellatis; inprimis Bychouiae, aliisque omnibus, tam Regni, quam Magni Ducatus Lituaniae, nullae ansae et infestationes, a Magni Ducis Moschouiae exercitu, ut et Cosacis Zaporouiensibus causari debent. Eodem modo Regiae Maiestatis milites, nullas infestationes ac ansas castris seu fortalitiis, ciuitatibus et districtibus in iurisdictione ac possessione Magni Ducis Moschouiae pro nunc existentibus praebent, usque quo pax inita non fuerit. Militi vero S. Regiae Maiestatis contra hostem Regem Sueciae et Ducem Prussiae, per districtus et loca deuicta liber patebit transitus, siue tamen iniuriae alicuius illatione, stationumque exactione. Suprascriptisque Magni Ducis Moschouiae Magnis coöperantibus legatis ad Sac. Regiam Maiestatem pertinendi, ac vicissim abeundi cum omnibus secum habitis personis, sine vlla aliqua data molestia vel impedimento liberum esto. Ratione titularum vero S. Regiae Maiestatis et Magni Ducis Moschouiae, tam paruorum, quam maiorum, in comitiis proxime futuris, Magni legati et coöperantes Magni Ducis Moschouiae, conferent mutuo et determinabunt. Praesentesque tituli expressi in hoc instrumento Vtrique Monarchae, in spem futurae suprascriptae pacis, et vtriusque eorundem Magnorum Ducum, sempiternitatem, unanimi-

Bb bb 2

tatem

1656 tatem seruiant. Et in confirmationem horum omnium transactorum, Nos Sacr. Regiae Maieftatis magni legati et commissarii hoc instrumentum conscripsimus, sigillisque et manibus nostris communiuimus. Scriptum prope urbem Vilnam. Anno a Natiuitate Filii Dei 1656. Die 3. Mensis Nouemb. stylo nouo.

Legati Ca-
saris in Mo-
schouiam.

Haec summa tunc compositionis inter Magnum Ducem Moschouiae et Regem Polonum, quam summo studio procurasse Augustissimi Imperatoris legatos quis negauerit? potissimum Allegreti de Allegretis. Is gente Sclauo, patria Ragusanus, munere Augustae Domus ab antiquo minister, fide Catholicus, dignitate Sacerdos, egregiam tunc Polono Regi praestitit operam, vsus linguae Sclauonicae beneficio, quam tota passim loquitur Moschouia. Et certe longe melius, lapsis in peius Lituaniis rebus solus tunc ingenio suo consuluisse Allegreti, si per ipsos Lituanos licuisset legatos, qui statim primo in limine successione mentionem ineptae et sine causa Moschorum iniecerant deputatis. Sarius et cum maiori prudentiae nota fecissent, si armistitium tantummodo ad annos duodecim cum Moschis stabiliuissent, relictis ad tempus praetensionibus, in Ducatus Seueriensensem et Caer-niechouiensensem vsurpatis. Poterant et Liouoniae tunc cedere iure, eique adhuc, si haec parua videbantur, superaddere Sueciae Regnum, communibus recuperandum viribus. Sed quis persuadeat priuatis ciuibus, publicam causam, aut publicum bonum? Certe si consilium Principis ab Auerperg sequuti tunc fuissent, Poloni Lituaniique Proceres, actum erat de Suecorum Rege, eiusque potentia. Etenim Magnus Moschouiae Dux, sponte Suecorum hostis et tunc superbis Caroli literis offensus, adeo cupiditate vindictae exarserat, ut quatenus nec literis nec legationibus amissis antea provincias Ingermandiam et Car-eliam a Sueciae Rege extorquere poterat, armis belloque Lituaniae iungendas, et ad reli-quum Moschouiae suae corpus reuocandas statuerat. Nec occasio defuit vltro ipsis viam

Bellum Mo-
schouiticum
cum Sueciae
Rege pro Li-
uonia.
Occasio bel-
li.

pendentibus fatis, quum de Suecorum insolentia amica quaereretur Lituania. Affectabat enim, ut Suecus, ita Moschus, Poloniam, et eodem tempore, paribus vterque votis ac viribus imperium orbis agitabat. Igitur oblato per Petrum Galinski Marschaleum Orfa-nensem, nomine Poloni Regis, vltimis diebus Aprilis huius anni armistitio, specie sua recuperandi, Lituanosque iuuandi, re autem sollicitante praeda, magna sui fiducia, ille rudis, ille semimortuus, ille pastorius populus, Suecos in Liouonia mediis diebus Augusti

Rigam obfi-
det Moschus.
Kokenhaus
diripitur
a Moschis.

aggreditur, Rigamque metropolin provinciae obsidet, direpto prius foedum ac barbarum in morem Kokenhaus propugnaculo, vna et ciuitate, aliisque circumiacentibus locis. Ast maior, ad ipsam belli caput Rigam, Moschorum labor, foeda quadraginta millium clades, dum iam ipsismet inhaerere portis. Urbem defendebat Comes Magnus de la Garde, Co-mites item Leiopp, Tourn, Pontus, eum gubernatore Grondelio, ac sex millium lecto exercitu. Quanquam luctuosa prae caeteris Tournio Comiti accidit haec urbis defensio.

Turnius co-
mes in praec-
lio cadit.

Riga enim ad submouendum moenibus hostem egressus Tournius, viuus in manus Mo-schorum venit, fortissimus iuuenis, a quibus capite multatus in instanti est, caeteris ad terrorem aut desperationem, caputque hastae affixum toto triduo obfessis venale extitit. Compulsus tam tristi spectaculo ad vltimos metus Magnus de la Garde, ab incepto defen-dendae urbis nihilominus non destitit, quinimo quasi manes Tournii Comitis ab inferis vlturus, parte exercitus accepta, et alia sub Leioppo relictis, vrbe media nocte egressus,

Moschorum
ad Rigam
strages.
Rigenfis sol-
uitur obfi-
dio.

adeo Moschos inopinate ad satietatem cecidit, incenso ab alia parte per fidos homines sub idem tempus Moschorum nitrato puluere, ut sequenti statim mane fugere; cedere, et in vltimum Liouoniae sinum, puluere nitrato vacuos, recipere se coegerit. Capta tunc Mo-schorum omnis bellica suppellex, signa quinquaginta septem, bellica tormenta quadraginta sex, nec amplius ausus est Moschus Suecorum illudere leoni.

Birza a Gon-
sienio obfi-
detur et ca-
pitur.
Samogitia
Polono ite-
rum deditur
Regi.

Vix soluerat obsidionem Moschus, cum aduolat in Liouoniam Gonsseuius, Litua-norum campestris, ut superius innui, Dux, compertaque Moschorum foeda clade, rediit in Samogitiam; nec multo post conuocata illius Prouinciae nobilitate Birzam obsidet, quam Suecorum defendebant sexcenti. Nec vanus labor, quanquam trium mensium opus, prae-mium enim continuatae obsidionis, ipsa ciuitas fuit, quam subsequuta est haud mora, tota Samogitiae deditio, ad mare vsque excurrrens Balthicum. Submiserat quidem Riga sexcen-tos pedites Magnus de la Garde, extremum spiritum ducenti ciuitati, sed illi a Gonsseuio in itinere circumuenti, ad internecionem deleti sunt, paucis fuga elapsis. Nec Suecis per-dere vltra militem pro Samogitia animus fuit. Verebantur enim Moschorum iteratam ob-fidio-

1656 fidionem, timebant et Gonsseui in Liouoniam irruptionem, hinc magis solliciti pro Liuo-nia, quam pro Samogitia, pro Riga quam Birza fuerunt. Tali igitur ratione, et ea tunc occasione attritae Liouoniae vsus Gonsseuius, receperat in fidem Birze, dimissis Suecorum, qui restabant, ducentis sexaginta in Liouoniam ad Magnum de la Garde, praeter aliam bel-licam suppellectilem, sexaginta aenea ibidem receperat tormenta varii generis. Haec gesta in Liouonia anno praesenti meminisse sufficiat.

Redeo ad res Polonas, vnde parum deflexeram in Lituaniam. Per ea siquidem tempora maior Polonia rursus sese exexerat. Liberrimum paulo ante populum, memoria Inuadunt et recordatio suae nobilitatis agitabat. Multo audacius sub Brandenburgico, quam sub Ca-Marchiam rolo Sueciae Rege consurgunt Poloni. Accessit audaciae salubre quorundam consilium, lo-ni. qui vicinam Marchiam Brandenburgici haereditatem, vnde illi titulus Marchionis, armis Recupera-nt ferroque inuadendam censebant. Neque mora, Petro de Bnin Opalinio Duce, Palatino duo propu- Podlachiae, Marchiam ingressus miles Polonus, subita belli irruptione terruit Brandebur- gnacula gicum, cuius tanta trepidatio fuit, ut duo propugnacula nobilissima Medzerzygium et Zbonsi- Medzerzy- nium illico reddi iuberet Polonis, ne suus iterum pateretur Marchionatus. Igitur com- ciuin et Zbonsi- positio fit inter status Marchiae, et Nobilitatem maioris Poloniae, cuius summa haec fuit. nium.

Licet quidem exercitus Serenissimi IOANNIS CASIMIRI, Regis Poloniae Compositio inter maio- et Sueciae, Domini Clementissimi, ex Poseniensi et Calisiensi Palatinatu, fines res Polonos et status Electoratus Brandenburgensis sit transgressus, illata sibi ab exercitu Electorali prae- tendens damna. Quia tamen Orbi Christiano interest, inter Christia- nas provincias pacem et tranquillitatem propagari potius, quam vterioris belli fomenta excitari, proinde tam Palatinatum praedictorum Illustrissimi Senatores et equestris ordo in exercitu congregati, quam Serenissimi Friderici Wilhelmi Marchionis et Electoris Brandenburgici, vicarius et consiliarius, intimus, Illu- strissimus Dominus Comes in Sain, Witgenstein, et Hohenstein etc. cumque eo reliqui Domini Electorales Consilarii intimi, nec non inclyti status et Ordines Electoratus Brandenburgici, pacis et tranquillitatis studio, et desiderio impulsi ad componendum salutare pacis negotium. Nos quorum nomina infra scri- pra sunt, Commissarios delegarunt; qui quidem lectis, et perpensis ab vtriusque Plenipotentis, de firmanda pace, et conseruandis antiquis vicinitatis iuribus, in modum infra scriptum nomine nostrorum Principalium, inter nos conuenimus.

I. Ut miles electoralis Brandenburgicus ex Miedzyrzecz die proxima Iouis, et ex Zbonsin die proxima Martis, deducatur cum saluo conductu Polonico vsque ad fines Marchiae, cui quidem more militari cum armis et suppellectili propria exire licitum erit, et si tormenta electoralia ibidem repe- riantur, abducendi simul potestas erit.

II. Exercitus praefens maioris Poloniae, quicumque vbicumque locorum fines Marchiae transgressus, quam celerrime, tranquille et pacifice inde abdu- catur.

III. Ad reliquas cohortes maioris Poloniae, quae prope fines Neomarchiae iam commorantur, earumque Duces, literae vniuersales ex nunc dentur, ne contra haec pacta quidquam agant.

IV. Quantum vero attinet reliqua fortalitia, ex maiori Polonia, ab exercitu electoralibus occupata, praesertim Poseniensi et Costensi, pollicentur su- pradioti Commissarii, Status et Ordines Electoratus, se indefessis et hu- millimis precibus, apud Serenissimum Electorem, Dominum suum Cle- mentissimum, vrgere velle, ut ex praedictis fortalitiis, intra spatium duorum

1656

duorum mensium praesidium electorale deducatur, ita tamen, ut armatura omnis cum ciuitatibus recepta, excepta electorali propria, libri actorum publicorum, suppellex ecclesiastica, deposita nobilium, necnon merces mercatorum ibidem relinquuntur.

V. Cauent praeterea Commissarii, Status et Ordines, nullas ex praedictis fortalitiis interea excursionses et hostilitates futuras. Sustainatio tamen ad victum militibus necessaria, durante praesidio, et tempore deductionis vsque ad fines Regni sponte, et amice a Polonis porrigetur.

VI. Durantibus hisce duobus mensibus, duo saepius dicta fortalitia, ab exercitu maioris Poloniae, Posnaniensis et Califfiensis Palatinatum obsideri et expugnari non debent.

VII. Nullus exercitus Marchicus abhinc intrabit in maiorem Poloniam, nec vicissim ullus exercitus maioris Poloniae in Marchiam, neque excursionses villae ab vtraque parte permittentur.

VIII. Ducatus insuper Crosnensis cum territorio Sternbergensi, qui literis vniuersalibus Serenissimi Ioannis Casimiri, Poloniae et Sueciae Regis, Domini Clementissimi, et Illustrissimorum Senatorum Regni, ratione neutralitatis est munitus, ab omnibus oneribus belli, incursionibus et hostilitatibus liber erit, ita tamen, ut vicissim ex praedicto Ducatu et territorio, nulla maiori Poloniae inferatur hostilitas, nec fiat incursio.

IX. Bona nobilium spiritualium et saecularium, tum et ciuium Polonorum in concredito deposita, nec minus ablata, quaecunque in Marchia existunt, veris suis dominis restituantur.

X. In creditis et debitis iustitia vtrinque administretur.

XI. Subditi Regales, tam et nobilium spiritualium et saecularium profugi ex Polonia in Marchiam, et ex Marchia in Poloniam ab vtrinque extradantur.

Haec omnia quaecunque sunt conclusa, in omnibus punctis et clausulis firma sint, cum certa sint spe futurae ratificationis, Serenissimi IOANNIS CASIMIRI Domini Clementissimi, necnon Serenissimi Wilhelmi Marchionis et Electoris Brandenburgici. In quorum fidem Nos infra nominati Commissarii praesentes, manibus nostris subscripsimus, et sigillis roborauimus. Actum Zelentki Die 12 Decembris, Anno 1656.

CHRISTOPHORVS de GRZYMVTOWICE
GRZYMVTOWSKI, Castellanus Posnaniensis.

VLADISLAVS KLODZINSKI.

IOANNES FRIDERICVS L. B. de LOBEN.
WOLFGANGVS ERASMVS de BORNSTETT.

Haec summa tunc fuit compositionis inter maioris Poloniae nobiles, et status Marchiae. Quamquam si victorem Polonum exercitum statim promouisset Opalinius ea tunc tempestate in vltiorem Marchiam, haud dubio ipsum etiam terruisset Berlinum, Metropolim Marchiae, eaque ratione liberasset Posnaniam caput vrbium maioris Poloniae.

Sup-

Superiorem Polonorum felicem in Marchiam irruptionem, duorumque propugnaculorum hac arte eliberationem, initari volebat Prussiae nobilitas. Igitur signo dato in Orientalem haud mora irrumpunt Pomeraniam, Stolpam vsque Ernesti Boguslai Croaciae et Areschoti Principis sedem, iamque notabilem Pomeranis inuulerant timorem, de vastatis aliquot pagis cum oppido KUMMELSBERG dicto, cum ecce iterum reuocantur a Rege feueriori edito, cuius haec summa:

IOANNES CASIMIRVS, Dei Gratia Rex Poloniae et Sueciae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae Czerwiechouiaeque, necnon Suecorum, Gothorum, Vandalarumque Haereditarius Rex.

Vniuersis et singulis, quorum interest, vel intererit, praesentes hasce Regium edictum contra inuasores Pomeraniae. Intelleximus ex literis Generosorum Orientalis Pomeraniae Consiliariorum regentium, necnon ab ordinibus Deputatorum, conglobatam nuper ignobilem militum manum, (quorum nomina nondum Nobis innotuere) irruptione facta proximum Pomeraniae oppidum, dictum Kummelsberg, et conterminos aliquot pagos districtus Stolpensis et Schlagenensis deuastasse, inibique omni licentiae genere pergrassatos esse, licet vero irritatis nobis ab hoste, qui foederata cum Sueco societate, feruori aduersum Nos, supremum et naturalem, ratione feudalis Prussiae Dominum suum distrinxit, ac vastitatis, stragis, incendiorum, in Regno nostro causa et motor praecipuus fuit, iniuriam referre, non modo excusationi sit, sed more belli soleat, ac decorum etiam habeatur. Memores tamen Christianae ac Regiae moderationis, praesertim quod maiores Nostri et Respublica Polona, a tot saeculis fidam, sinceram et nunquam laceffitam cum Principibus imperii Romani pacem, ac bonam vicinitatem sancte coluerunt, facinore isto, nulla publica auctoritate, nullo certo ductore, sed priuata licentia et latrocinii in morem, admissio, commonemur, neque impunitum (prima notitia habita, qui homines, et quam ob causam delinquerint) omitemus. Quoniam tamen certo certius constat, postquam abruptis induciis, et violato diuino humanoque iure, iniquissimo, et indigno post hominum memoriam bello, Nos, Regnum, et prouincias annexas, Suecus impetiit, vires illum suas e Suecia pertenues, in Ducatu Pomeraniae maxime auxille, ibidemque lectos et conscriptos milites, arma, commeatus, et belli quaeuis necessaria promptis populorum studiis contra Nos instructa et comparata: Legionem etiam Electoris Brandenburgici Ducis in Prussia rebellis Nostri, e Pomerania et Marchiae Nobilitate ac incolis praecipuum robur constare, postremo dictas prouincias, praedarum et spoliolum, direpta ex Polonia quaeursorum receptaculum esse, ac fuisse. Nos publicata orbi, initio per internuntium et literas ad Sac. Caesarem Maiestatem et Sacri Romani Imperii Electores iustissima quaerela, ad praesens pro Christiani Principis, bonae vicinitatis et iustitiae nostrorum seruandae, officio, omnes et singulos Orientalis Pomeraniae Magistratum, Nobilitatem, ciuitates, insulas, cuiuscunque ordinis, status, conditionis beneuole hortamur, ut hostilitati, excursionsibus, delectibus, supplemento, molitione, omni, directe vel indirecte, publice vel priuatim, foederatione, nocumentis, et damnis, Regno nostro inferendis, desistant, ac relictis partibus, e Dominio, Prouinciis et ditionibus, Nobis agminatim vel singuli quantocyus excedant, ne occasio iustae ultioni detur, quae irritata temperari et coerceri deinceps minus possit. Contra si fecerint, mirum, vel iniurium nemini videbitur, si inimicos Nostros, ut ius belli est, ultione ac ira forte prosequemur, et instrumenta ac dicta robora potentiae hostilis, ferius licet, eneruanda ducemus, vniuersali ta-

Cc cc 2

men

1656 men pro posse amicitia, et bona vicinitate cum imperio Romano constanter et per omnia salua. Quod vt nulla mora, ad notitiam, quorum interest, deueniat, Originales haece in manus nobilium e Pomerania ad Nos venientium, Generalis Orientalis Pomeraniae Consiliariis, regeantibus perferendas, tradi et consignari demandauimus. Promulgari etiam totis castris per tubicinem iussimus, ne quisquam priuatus in Pomeraniam Orientalem priuata licentia excurrere ausit, neue detrimento vel noxa Pomeraniae Nobilitatis, et incolarum quorumuis personae, bona, fortunae afficiantur, sub rigore poenarum articulis Regni Nostri descriptarum. Quas contra quoscunque delinquentes summario et militari processu irremissibiliter extendemus. In quorum omnium fidem, praesentes manu Nostra subscripsimus, sigilloque Regni communiri mandauimus. Datae Gedani 17. Nouemb. Anno 1656. Regnorum Nostrorum Poloniae octauo, Sueciae vero nono.

IOANNES CASIMIRVS, Rex.

Poloniae Regis consilia. Haec summa seuerioris Regii edicti, cuius auctor in incerto fuit. Constat, si vltra progredi ausi fuissent, vacuam inuenissent Pomeraniam, dum hospes Suecus lustrat vicinam Poloniam, et certe optimo consilio vsus fuisset Polonus Rex, si tunc aduersis signis intrasset Pomeraniam, sed ille tergiversari, mox Germaniae Principum vereri indignationem: Missio Mor- ad extremum coram imperii deputatis per ablegatum ANDREAM de Raciborsko MORSTYN, stini Fran- Dapiferum Sendomiriensem, factum excusare Francofurti ad Moenum, non sine quorundam Princepum imperii indignatione ac risu, qui mirabantur talia coram deputatis proferre Polonum, rediret potius, ac vim vi repellere doceret Regem suum. Conquerebatur praeterea idem ablegatus: ex prouinciis imperii quotidie ad opprimendum Poloniae Regnum supplementa Sueciae aduentare Regi, et hostes iustos inde educere exercitus contra Serenissimum IOANNEM CASIMIRVM, qui imperio Amicus, Germaniae pacis legibus inclusum se confidebat, quare, ne cum Rege suo Poloni, de Romano imperio bene meriti, ac melius mereri cupientes, publico quasi consilio laedi videantur, petere se maiorem in modum, vt rei tam indignae atque hostili intercedant.

Responsum a deputatis imperii, hoc in puncto, redditum nullum, iussus nihilominus subsistere Polonus ablegatus, quousque ab ipsis Principibus responsum esset, sed ille longam temporis causatus moram, nullo accepto responso rediit in Poloniam; salutatis in transitu Electoribus, Moguntino, Treuirensi, et Saxone, qui eo tempore Patri successerat IOANNI GEORGIO mortuo, anno aetatis suae septuagesimo tertio.

LIBRI VII. CAPVT VI

SYNOPSIS

Responso Poloni Regis ad Scripta et Manifesta Suedica. Prophetia S. Brigittae de regno et Regibus Sueciae. Ac demum iudicia quorundam, circa futuram Poloni Regis electionem.

Sub finem Anni eiusdem prodeunt in publicum scripta contra Sueciae Regem. Et inprimis

Eliminatio Causarum

Suscepti

A CAROLO GVSTAVO contra IOANNEM CASIMIRVM Poloniae et Sueciae Regem Haereditarium, Belli.

A veteri et mimico prouerbio incipit calumpnia Suedica, quia a nouo et sincero veriprouerbio incipere non potuit. Et sic quidem a veteri more non recedit Suecia; vbi tam facile est, Reges e Regno deicere, quam Romae sub Tarquinis papauerum capita decutere. Domi tamen fere hoc solum antea leuitas aut ferocia audebat; nunc foris vero, sub alio nomine, tanquam licito (quod mox prodetur) nouus e Suecia Rex sibi fas esse contendit, vt aliena Regna rapiat aut diripiat, atque vt specimen aliquod, non tam iuris, quam necessitatis, habere videatur, catapultaria voce coactum se ad hoc profiteretur. Putares Herculem ab Eurytheo ⁸⁴⁾ ad Reges et monstra expugnanda compulsum. Interim causarum quarundam laruas, veluti faciales Suedicos, e variarum criminationum caueis praemissit; ipse mox tanquam furia secuturus. Furore enim ex impatentia concepto, in bellum et arma raptum se agnoscit, et praedicat; quod alii nemini dicere liceret; digno certe belli apud Suecos auctore. Et sic facile etiam causarum posthac aequitas, sanitasque, si quae fuisset, in principio statim vulnerata et corrupta, se pariter et insaniam prodit. Quid ergo sani aut sinceri in causis huiusmodi esse potest, vbi furor solus, causa tota solaque belli fuit? Crederes Lapithas, et reliquos Centauros e Pindo et Othry repente irruisse ⁸⁵⁾. Sed nihil noui furorem esse, in parte familiae Regiae Suecorum, peregrina pariter, et domestica illic historia testatur. Ericum enim, Gustavi prioris filium, natu maximum, duo Fratres Principes publico scripto incusarunt, damnaruntque; quod furendo, saeuendoque, Proceres quosdam Regni, aut sua, aut aliena manu trucidarit, quodque ipsos Fratres, carcere et ignominia, et seipsum infami coniugio, atque aliis ludibriis deformarit: Nec furorem hunc, nisi carcere vicissim et forsan peiori fato expiasset secretior rumor tradidit. Alium quoque Fratrem Germanum, Magnum nomine, obuia historia memorat, perpetuis fere furiis actum, ideoque claustris et vinculis coeactum, ne cito totus periret. Et de

84) EURYTHEVS, Mycenarum rex, qui Iunonis odio obsequens, Herculem ad difficillima quaeque pericula obseunda adegit, sperans futurum, vt ponderis magnitudine opprimeretur. Qua in re mirum in modum opinio falsus est. Nam ille rebus ex seextentia confic-

Etis semper victor rediit, clariorque ex periculis, et maior emerfit.

85) LAPITHAE, populi fuere Thessaliae, Pindum et Othryn montes, incolentes, Pyrrithoi olim imperio parentes. Hi primum omnium Dd dd

1656 de tertio fratre quid dubitamus, Caroli tantum Sudermani nomine, antequam Regnum raperet, noto? quippe quem Fratris Regis filios duos, Regni haeredes proximos Regno spoliassē, tantumque sanguinis nobilis et plebei fudissē audiui-
mus, aut legimus, quantum nullam Tyrannorum classem in Suecia profudisse, annales Suedici tradunt. Sed et tunc furorem eius regaliter emicuisse, Rex Da-
niae solenni scripto prodidit: cum is praeter morem omnium aetatum, et Re-
gum Sueciae, Septemtrionalium Lapponum Regem sese appellauit, scripsit, ia-
ctauit; quorum tamen nullam urbem, nullam ciuitatem, rarissimos pagos, vel
incertas, et mutatorias tantum sedes, monstrant tabulae Septemtrionales; qui-
que omnes simul conglobati, ne particulam quidem Regni conficere possent,
quorumque maximam, Danus partem suam esse contendebat. Sed has tam gene-
rosas muscas belle bello excussit, simulque Septemtrionem falsum, et veram
quandam Sueciae partem, aliquamdiu ei ademit, vel excussit, Danorum Rex.
Et huius Caroli nepos, sed ex deteriore sexu, ne meliora sperare liceat, est ho-
diernus Sueciae Rex; qui (quod alii Reges non fecerant) se palam profitetur fu-
rere. Cum tali itaque res nunc erit, cum hoc disceptandum nunc, agendum,
que, cui patientiam furor, comparendi et defendendi se facultatem, iura omnia
legesque negant, et adimunt; nullumque in foro aut iudicio libero et legitimo
locum relinquunt. In iure certe communi, publico et ciuili hoc manifestum
est, quod quidem in Suecia cum reliqua ciuilitate non admitti aiunt; imo XII
tabulae, e Graecia seuera antiquitate conscriptae, et omnia postea iura legesque
alibi, ne suas quidem res administrandi furiosis permittunt facultatem. Vnde er-
go tam liberi et confidentis facinoris priuilegium ac gloriam, gloriosum Regem
accepisse, et vindicasse sibi putamus? aut a qua auctoritate tam Regalem furendi
licentiam assumpsisse credimus? a veteri inquit verbo, et quod illud? *patientia
laesa fit furor*. Sed cur vetus et obsoletum elegit? quia nullum nouum idoneum
facinori suo inuenit. An quia vetus in familia furor? Cur vero furiale potius
quam modestum quaesuit? quidni ideo, quia nihil modeste acturus erat? ma-
luit ergo e scena et theatro turpitudinis inter mimos obfcaena iocantes quaerere,
quod in Academia, aut Stoa, vel Socraticis tabulis, nusquam reperisset. Mi-
mus enim erat et feruus, et Syrus, *PUBLIVS* ⁸⁶⁾ verbi huius auctor, cui ad fa-
bulam peragendam propelli applausus satis erat. Sed neque in Sacris, neque in
Regiis vsquam aut illustrium virorum verbis, dignius se, et facto suo Regio, ver-
bum Rex cum tota Schola Suedica inuenit, verum eo angustiarum redactus est,
vt docentes, vel imitantes turpia mimos
in tam magno et excelfo negotio magistris, atque Doctores solos haberet.
Quanto grauius, et innocentius ille Principem instruxit, qui verborum intem-
perantiam non ex maiestate Regia esse docuit; muliebri vero esse furere in ira
monuit. Sic tamen reperto assumptoque furore, tanquam iure, vel oraculo se
Rex ille tuetur, publiceque Caesari, Regibus, ac Rebuspublicis, generique
humano persuadere conatur, se dum impatiens est, dum furit, dum insanit, ri-
te, recte, iuste agere; et sinceras verasque causas habere, enumerare, vulgare.
A tali itaque quid expectas lector? sanine aliquid? vel aliud, quam quod in furi-
bundo vel furioso procedit? quod nomen ipse sibi, vel causarius et defensor ipsius
ei induit. Nam a furore quid potest, nisi furiosum, deduci? Et quamuis e
domestica seu Pomeranica officina caprimulgus aliquis, aut vertumnus mercena-
rius,

fractus et strata equorum creduntur inuenisse.
Virg. 3 Georgicorum.

86) *PUBLIVS*, natione Syrus, Romam venit ad

ludos Caesaris, vbi mimos suos legit, magno
ipsius populi applausu. Hic minorum poeta
fuit Iulii Caesaris etiam familiaris, licet con-
ditione libertus.

1656 rius, adulatrici interpretatione, veluti butyraceo vnguento, verbi atrocitatem
mollire voluerit: furorem Germanice, *grim* vertendo, nunquam tamen, vel
gry quidem, minus erit furiosus, quam *vnfinnig*, *rasend*, qualem facto Rex
ipso egregie se praestitit. Nam idem et accusator et testis, et iudex et execu-
tor, et vnus omnia est, simulque quaeritur, arguit, damnat, plectit, et dolo,
vi, ferro, flammis grassatur, depopulationibus, carceribus, exiliis et vastitate
prouinciarum, templorum, oppidorum, pagorum, nobilium caedibus, de-
praedationibus, captiuitatibus etiam contra fidem datam, aut maligne monstra-
tam, promissamque saeuit. Hoc quidem plus est, quam furere. Nam si id
agitur, Polonia fiat sua; cur vult esse nullam? vel vbique afflictam, exhaustam,
oppressam? profecto nisi furiosus nemo sic vastat sua; An ideo quoque defen-
sionis suae capita illa captiosa, trunca, casta, causas tantum vocat, quia iustas
vt vocaret, hoc elogium addere non potuit? sed et breues appellat, et reuera
sunt; quia ad veritatem nusquam pertingunt, licet Herculeo gradu, aliquandiu
incedere sibi videatur. Postremo et praeliminares vocat, nam ne limen quidem
iustitiae attingunt: Nempe et canes catenarii limen non intrant, sed foris latrant.
Caeterum quidquid rei sit, quidquid et ipse sit, non seuerius examinantes, au-
diamus inquam causas, et (si Diis placet) rationes, sed tanquam furiosi, quod
vnicum prae caeteris nomen Causarius Regi suo veluti clypeum elegit, adeo
illum

solus iam praestare potest
furor infontem.

quia forte apud molliores iuris interpretes legit; furiosos ob delicta non puniri:
oblitus, eos poena non eximi in enormibus criminibus, qualia sunt pactorum
violaciones, et illa quae paulo ante enumerata sunt.

In prima itaque causa, ne de furore dubitemus, viuus mortuos incurfat,
vexat, lacerat. Olim Plancius aliquis, cum mortuis nonnisi laruas luctari dixit;
ita nunc Regem suum viuentem, in VLADISLAVM ante aliquot annos defun-
ctum, causarius immittit, committitque, quod nequidem Neronis aut Caligulae
arena vidit, tanto palam hic, ipso furiarum Regno iniquior, vbi mortui tan-
tum ad mortuorum tribunalia delati iudicantur. Poterat et hic larua esse, prout
laruatus in causis incedit, nisi furiosus esse maluisset, talem ergo sinamus esse,
ne examen et refutationem indigna fatigemus cura. Sed et ne obscurum esset,
vnde cum causa longinquus Causarius et peregrinator aduenerit, ex inferis Bot-
thium quendam adducit, quem ait, non potuisse cum militaribus copiis, inscio
et inuito Vladislao, Rege Poloniae, tot prouincias et ducatus Regni peruadere
ad infestandam Liuoniam. Nec satis est, sed certis documentis constare illum
a Vladislao instigatum, ferociter adicit et confuse, vt furiosi solent, omniaque
conturbat, nec falsa aut vana a veris distinguit. Cur enim sigillatim et candide
non exprimit, quis ille Botthius (iam in cognomine suo quodammodo fatuus)
fuerit? et a quo mandatis, armis, copiisque et sumptibus instructus, aliquo
peruaserit? Cur non fatetur eum Caesarianum Ductorem, Caesarisque auspiciis
ac stipendiis, militem, si quem habuit, collegisse, adduxisse, in rem Caesaris
procurasse, tentasseque armorum diuersionem, vt Suedicae forte militiae partem
e Germania detraheret, viresque imminueret? Cum ergo Caesarianus, minister
et tribunus fuerit, Caesarisque consiliis, iussibus, vsibusque operam dederit,
qua specie, aut qua fronte Causarius, Vladislai instigationibus adscribit et
attribuit. Itane Caesar et Vladislavus idem? Germani et Poloni idem? aut cur

Dd dd 2

non

1656 non audet Caesarem, et Caesariana insignia vel imperia nominare? Nempe facilius adhuc res est cum Polonis solis, domestico externoque bello impeditis, omissa interim aut suspensa, contra Caesarem fiducia, aut rabie, nisi forte pactis Germaniae cum Suecis impeditur. Quasi vero Germania et Caesar non etiam Poloniae Regem et Regnum, imo ipse Suecus pactis adscripserit et comprehenderit, quae si in his non feruat, sed tam aperte violat, quomodo in illis seruabit, si occasio aut furor similis prouocauerit? Quid deinde certi et proprii incrementi accessisset Vladislao, si Botthius Caesari Rigam et Liunioniam adiunxisset, praesertim si in Germania, magnus Teutonici Ordinis Magister, titulum, iusque, seu praetensionem, sibi retinere ac vindicare non omittat. Alter tamen Causarius innuere viderur, cum haec subiicit. Proinde nec a veritate alienum est, habuisse tum temporis Lituanos exercitum ad manum, quo recuperarent Liunioniam, exercitu tunc et praesidiis destitutam, si propositum Botthio ex voto successisset. Sed facile seipsam confutat calumnia, nam si exercitus aliquis Lituanicus, ideo paratus erat, sicque Rex Botthium instigabat, quare illum, seu partem illius exercitus in auxilium non submisit, aut submitti non permisit? praesertim si ex tali submissione, et successu parati auxilii, sperabatur, aut parabatur Liunioniae recuperatio? Anne enim Vladislauum hoc exercitu, et hac occasione instructum, credimus instigationem deserturum fuisse? Quid deinde Lituanis exercitu suo armatis optatus, aut gloriosius accidere potuisset, quam amissae Rigae et Liunioniae, vel dedecus abolere, vel iacturam sarcire, suiueque commodi fortunam, apertam atque inuitantem prosequi, et facile atque vtiliter exequi? quod tunc in promptu, et ad manum (vt loquitur Causarius) fuisset, si ad haec vota, spes, cupiditatem, vires, nempe exercitum habebant; tanta rerum opportunitate lacescente et promouente? Itaque cum haec nimis clara ac manifesta essent, et calumnia vltra omnis probabilitatis speciem ascenderet; languesciente non vltro impudentia, ad minimum Lituanos auctores Botthio fuisse, monstrosa voce asseuerat. Siccine enim hoc minimum est, maximi scilicet facinoris auctores esse, quo pene abrepta est Sueciae Liunia. Auctores tamen quomodo iurisperite Suedice et Matella Baldi probas? Quia inquis, vbi prohibere voluissent Lituaui, potuissent. Itane auctoritates magnas, et capitales, probari leges Suedicae docent? aliorum pudet afferre; Nam vestras quis nouit aut vidit, vbi nutu aut suspicione iussuque Principum crimina etiam atrocissima, vsque ad furcas et patibula, probari, cruenta historia prodit? Interim quoniam ad minima redactus es, vir minimi pretii, ad minimum ostende; quibus omnino pactis, aut qua verborum necessitudine, quoue erga se beneficio Lituaniae ordinis obligatos euincas, vt ii exercitus pro Suecis instruant, alant, educant, ad illorum hostes, suo periculo vel sumptu impediendos, vbi enim tales induciarum condiciones? Vbi haec, amicitiae vel obligationis mutuae, aut Lituaniae cum Suecis, foedera conscripta, pignoraque data atque accepta, publicae tabulae habent? Dolo et scelere Vos Liunioniam Lituanis abstulistis, et tu vis, vt ii vicissim loco gratitudinis, et bene merita mercedis, legiones conscribant, propriisque stipendiis foueant, ad Liunioniae insidiatores reprimendos. Astringe validius ori frontique ianuam, ne per conuitia et figmenta totus pudor tibi exeat, si modo quis adhuc superest.

Simile quid etiam Polonis antea vanissimo impulsu imputasti, quod mihi forte per absurda auique te persequenti exciderat. Nam iis non tantum scientibus, verum etiam impellentibus hoc accidisse, desolatifimo argumento arguebas, eo quod scilicet, per literas Suedici Senatores, apud Senatores Poloniae quaesti,

quaesti, nihil solatii retulerint. An tu quoque ab eo tempore, *inconsolabile vulnus, mente premis tacita?* Sed dic, quid tuo animo aegre est vt frigidam affundam. Solatium vero de facto alieno, quod debebant Vobis Poloni? aut quod mittere poterant? imo quid iuris tunc illis in Botthium esse potuit, si is in potestate Vestra erat? Tamque vilem Vos eum quare habuistis, quem tot facinoribus noxium, tam leuiter dimisistis, vel abire permisistis? aut cur tam otiose et negligenter tot damnorum (vt praetendis) patratores custodistis? Non est hoc moris aut genii Suedici, vt tam leuiter malefacta erga Vos, et iniurias remittatis, sicque euadere sinatis. Venit quidem e Suecia Gorgonius aliquis Varfauiam, cum literis et quaerelis ad Senatores in Aula Polonica constitutos; Is hospitio et humanitate prompte honoratus, literae etiam amice acceptae lectaeque publice sunt. Omnibus ignota et inaudita antea erat Botthii non tantum machinatio, sed et nomen ipsum; Nec Gorgonius complice aliquem, vel conscium, multo minus impulsorem, nedum consensum ordinum, sine quo nulla res, momenti alicuius, auctoritatem in Polonia habet, profiteri, vel edere, aut insinuare potuit. Responsum ergo retulit plenum aequissimae purgationis et innocentiae; quid enim aliud ab innoxia auctoritate referri vel exposci poterat? Sed et in Lituania Dux Radziuilius, Campi (vt vocant) tunc Marfchallus, commissionem vtriusque nationis, secundum pacta institui a Gubernatore Rigenfi postulauit, qui tamen ipse accedere noluit, sed alios delegauit, qui, re libere sincereque discussa, palam declararunt, ac testati sunt, ex ipsius Botthii confessione constare, Ordines Regni et Magni Ducatus Lituaniae, immunes esse a molitione ipsius, licet nebulam male indutae suspicionis de conscientia Regis Vladislai non statim decusserint; quippe quam Suedicus sol brumalis decoquere, aut discicere nondum poterat. Nam hyems forte erat et gelido concretus frigore sanguis non sinebat rationales et ingenuos spiritus ad cerebrum ascendere ⁸⁷).

Piget diutius in Botthii haerere fabula: Post illam tu parem rationem irruptionis Crocouianae in Pomeraniam vocas subnectisque; parem vanitatem volebas dicere, et hanc paritatem non negamus; vt tamen Polonos reos facti Crocouiani facias, irruptionem auerti a Polonis potuisse astruis; nisi ii Pomeraniam deuastatam voluissent. Si de voluntate sola nugaris, et intimos quoque Polo-

87) Si per me stetisset, eiusmodi nugas plane omissem. Fatui enim sunt isti ioci, qui non in rerum natura, sed in imaginatione tantum, vel malitia fundamentum habent. Auctor huius responsi conscio Rege Casimiro, publicati, nimium proluxus etiam fuit, in explicando pro- uerbio, *pazienza sapientia laesa furor fit*, qui genus suum defraudare nullo modo voluit, tam apta belli data occasione calamo gerendi. Incluta Suecorum gens, egregie nostris temporibus sexcentis exemplis probauit, non frigus esse, quod bene ratiocinari, vel scientiarum incrementum, impediatur, atque adeo populi septentrionales magis mihi videntur ad scientias artesque apti, quia laboribus ad literas necessariis facilius defunguntur, si tantum liberalis educatio accedat, delidia absint. Eiusmodi autem scripta hunc habent vltum, vt lector neutrius partis inde veritates elicere, quae vera, quae falsa, facile dignoscere possit. Hostes enim, qui inter se altercantur, falsa quaedam, sed vera omnia simul dicunt, et hunc in finem eiusmodi scripta, quae

in vtramque partem belli causam disputant, recte historici pragmaticis adiunguntur. Caeterum sci- mus omnes, summum inter principes bella ge- rentes ius esse tormentarium; quod cum iure piscium idem. Ille enim se maius habere ius putat, quo se viribus credit maiorem. Sueciae Rex CAROLVS GVSTAVVS, cum sentiret, Po- lonum Regem subterfugia ratione iuris in Sue- ciae regnum sponte cedendi, quaerere, bello ius illud Poloniae in perpetuum abrogare, se autem heroem monstrare, militesque suos bene alere voluit, eo tempore, quo Poloniam maxi- me viribus exhaustam sciebat, ideoque tempus induciarum elapsam minime expectandum sibi persuadebat. Elector vero Brandenburgicus FRI- DERICVS VILHELMVS, data hac opportuna occasione Poloniae cliens fiduciarus ratione Bo- russiae ducatus, seu vt vulgo dicunt Vassallus, audiri amplius noluit. Vtrumque vi pacis Oli- uensis fuit obtentum. Caeterae belli rationes pro vulgo erant, quibus calamarii gladiatores ingenia exercebant.

Ee ee

1656 Polonorum affectus Suecis obligatos, atque obnoxios; magna et singulari tua voluntate vis, nimis delicatae humanitatis es. Non putabamus certe nos tam familiares et coniunctos esse vobis, ut velle et nolle idem ambobus populis esset. Sed et Polonos potuisse hoc velle et Crocouium auertere, cum octo millibus irrumpentem, quomodo fidem facis? Nam ut pares illi auertendo essent, quanto exercitu opus fuisse censes? Is vero unde repente, aut quibus ex causis antea paratus erat? Pro eximia sane verecundia tua, talem hic fingere non es ausus. Quibus denique meritis hoc vobis deberi persuades, ut Polonia suis impendiis, instructos exercitus habeat, ac limites vestros defendat? Aut quoties hoc repetendum est, nullo iure, nullis pactis, vel officiis vestris, ad hos animos, ad haec incommoda, et sumptus praestandos, Poloniam vobis inscriptam, et oppignoratam deuinctamque esse. Quodsi Procerum aliquis vnus, dum suis, aut cognatorum, amicorumque praediis metueret, neque satis virium ad resistendum Crocouio militariter haberet, ab eodem, vel obsides, vel fidem, aut pignus securitatis, humano more petiit, priuatus hic metus, curaue seu industria fuit. Neque adeo tamen is irrumpendi libertatem dedisse videri potest, prout nec dare potuit. Atque ita quaecumque hoc factum ipsius, neque Regi, neque ordinibus regni imputari potest. At reditum Crocouio refugio, prohibere debebant Poloni, si culpa vacare voluissent, Suecis utique id petentibus; vel saltem iis denegare haud facile debebant, ut ipsi quoque per Poloniam persequi liceret Crocouium, quod quia non fecerunt, manifestum Polonorum, hostilem erga Suecos animum, exinde deducis. Sed an Poloni Crocouium reditu prohibere debuerint, vel potuerint, non hic repetam, quia iam satis ante declaratum est, cum de illo auertendo ac etiam Botthio impediendo actum est; nihil horum vobis deberi. Et in Crocouio praestari non potuisse, in Botthio non debuisse. Vos autem petiisse, aut vobis petentibus denegatam facultatem persequendi per Poloniam Crocouii, quia in publica aut certa notitia, non satis constat, neque tu clare doces, a quibus Polonis talem facultatem habentibus petierint, vel repulsam passi sint Sueci, ne mirabere, si ignota et absurda nemo comprehendere, vel assequi plane queat. Nomina Regem, Ordinesque Regni si potes? si non potes, quare hostilem ideo animum, eumque manifestum Regi Ordinibusque assignas? et eam ob causam bello persequendos declaras, adeo dictatoria auctoritate instructus, ut nihil minus tibi liceat libeatque, quam olim Sullae, vel si quis postea plus ausus est? Tormenta vero aliaque auxilia, publico scitu concessioneque e Putcensi fortalio, vel aliunde submissa Crocouio, quia in re tam sonora, nullus praeter te audiuit, vel sciuit, tibi quoque, quamuis stentore clamoriori, nemo crederet, et ideo refutante sonantior, aut clariore non dignabor; nam tormenta illa, quae somnias, forte bombi Cassibici fuere, ad quos te remitto.

Interea, dum Polonis hostilitatem, ob denegata vobis contra Crocouium officia, affingis, cur de humanitate et beneficio; alias vobis praestito, de quo queri Caesar etiam potuisset, cur inquam tam maligne obliuiosus aut mutus es? scilicet rerum omnium, quae neque vnquam fuere, neque futura sunt, guarissimo, ignotum aut leue saltem visum est, ac silentio toto dignum; quod cum Bannerus vester Generalis in terga recedens, et Caesaris tunc validiora arma declinans, partem copiarum vxori fugienti circumdedit, tunc tempore, illam inquam, tam periculoso, hanc vxorem eius, refugium in Poloniam petentem, toto cum militari praesidio, Palatinus Pohnanienis comiter admiserit, et hospitaliter acceperit, ac deinde per Poloniam honorifice deduci curauerit? Adeo beneficia non computatis, maleficia etiam fingitis, aut pro beneficiis redditis.

An

1656 An vero Vos Sueci soli omnes gentes ac nationes, omnia facta et benefacta vobis adesse et seruire vultis, et sic impeditioes, auersiones, prohibitiones hostium, vobis obsequi, exercitus etiam, vbi nulli sunt, deberi vestris nutibus contenditis; et si id non prompte propereque fiat, tales pro hostibus habetis, ita vos Troiugenae vobis ignoscitis: in aliis omnibus omnia accusatis, punitis, etiam dum indebita et impossibilia exigitis. Illud iam a te non quaeram, quare Crocouium Caesarianum fuisse Ductorem taceas, quia antea in Botthio similem dissimulationem detexi, discussique. Nam si in Caesare Crocouii irruptio oblitterata est, ob pacta pacis Germaniae vobiscum confirmatae, oblitterari quoque a te Poloniae accusatio debebat; Namque et Poloniam ibi comprehensam monui.

Posthaec iam terra tota, et continens omnis, fingentem conturbantemque te deficit, simulque *deficiunt artes, deficiuntque doli*. Ac propterea maria et fluctus, vbi turbida omnia, inuadis. Quomodo illic ad insulam Oeseliā ap- pulsus sis non quaero, scio quam res tempestuosa sit mare. Si in Cretam eiectus fuisses, nec Graecia hodie ac ne sacra quidem auctoritas de mendace dubitarent. Sed nec sic quidem male cretizas, adeo grandiora et atrociora omnia vero, illic confingis. Ais enim Oeseliā Regiis e Polonia machinationibus tentatam, et ad defectionem ordines Oeselianos cum impeditioe cessionis Danicae sollicitatos a Vladislao IV, licet nihil iuris in illam insulam toto tempore, quo sub Dano erat, praetenderit. Sed haec tibi unde animi caligo et magna obliuio rerum? Illo enim tempore etiamne Vladislaus in mundo fuit? cui enim alteri verbum illud, *praetenderit*, applicas? An quam longam linguam calumniator habet, tam longum aeuum Reges habent? De iure tamen, quod tu subticuisti, cur non licuit Vladislao praetendere, vel tentare aliquid, quando iam insulae status mutaretur, et de nouo ageretur praeiudicio? Neque enim sub Dano ab altissima et continua vetustate insula illa fuit, neque perpetuo, vel immutabili iure ad eum deuenerat. Sed cum Liuania, continuis Moschorum irruptionibus conuassata, resistendo amplius non esset, et aliqui incolarum aliis vicinis, Magister vero ipse Ordinis, supremus et legitimus totius Prouinciae Dominus, protectioni Regum Regni- que Poloniae totaliter se subiecisset; Oeselia quoque pars fati violenti facta est. Nam Episcopus eius Ioannes Munghausen, pacta et accepta certa pecuniae summa Regi Daniae, seu Fratri eius Magno eam tradidit: Ordini tamen et conse- quenter successori legitimo Ordinis, iure reemptionis seruato, ac derelicto: Prout etiam in altero vicino Curonenfi Episcopatu accidit cum Castro et Terri- torio Piltenfi. Quapropter cum Vladislaus intellexisset, id agi, tractarique, ut Oeselia a Dano ad Suecos transferretur, veluti imploratus et non violentus Or- dinis successor, et Liuaniae multos per annos optimae fidei possessor, misit sta- tim Bergium Cubicularium suum, qui oblata constitutae olim pactaeque pecuniae summa, ageret de suspensione cessionis, siue intromissionis in insulam, donec per interpositionem Regis Galliae, vel alterius, aut ipsa aequitate monente, ali- quid aliud liberum, et non obligatum, Suecis a Rege Daniae daretur. Sed cum insula Suecis potior alieno iure esset, et bolus hic insatiabiliter illis placeret sape- retque; Protestatio sola nudaque insinuata fuit, qua illud caueretur, ne noua et dispar Suecorum a Danis possessio, iuri reemptionis seu potioritatis (ut vocant) quidquam praeiudicaret, neue illud hac mutatione penitus tolleretur, obruereturque, et sic facultas omnis redimendi, simul silentio oblitterata interiret. Ne- que hoc pro sollicitatione ad defectionem censeretur haberique solet, sed passim protestatio talis, citra iurium quorumuis damnum licita est, liciteque admittitur,

E c c 2

nisi

nisi ubi vis et iniuria praeualet. Ut vero gratis, aut vi vlla omnino insula ad Vladislaum transiret, aut per sollicitationem violentam Suecis eriperetur, tunc literis nudis et chartaceae contestationi tribuis, dum Graeco sono, tumidum Diploma, Graecule hoplomache, eam vocas? poma aurea, quam Diploma ad corrumpendos Ordines efficacius dixisses; vel arma, vires, classem, aut etiam militem ad hunc paratum instructumque habuisse, et vna immisisse Vladislaum, cur ad fidem faciendam dicere non es ausus? sine quibus defectio strui, aut sperari, non potuisset? Praeterea cur de negotii totius et insulae conditione, atque aliis circumstantiis, quibus Oeselia obnoxia erat, cur, inquam, magis mutus es, quam mutum est mare, seu maris Noruegici afellus siccissimus: quamuis alias in calumniando, vocalior sis, quam Asinus Arcadicus, et tympano Heluetico sonior? Nimirum aliter, haudquaquam tibi promptum erat, hominibus rerum longinquarum ignaris fucum facere. An nisi sic quoque Regis tui causa iuari fucarique, aut non aliter Regia esse, potuit.

Breuis deinde tibi ex Oeselia saltus in Liunioniam per mare angustum fuit, leuissimus enim est mendaciorum traiectus, quae tibi pro velis remisque fuere; sed et sic naufragus, atque ab omni veritate nudus appulisti, adeo, ut ne tabulae quidem vlli insistas, in qua ostendere queas, tentatam in Liunionia subditorum Suedicorum a Rege Vladislao fidem, et tamen id haud incertis testimoniis constare incertissimus testis asseueras. Si tu cum Vlyssē illo mendacissimo, similiter naufrago ad Phaeacas abiectus fuisses, certe multo audacius tu Laestrigonas, Cyclopas, aliosque *Aeneos Fratres caelo capita alta ferentes* et fabulosa alia, quae *Ithacus nullo sub teste canebat* ⁸⁸⁾, effingere et commemorare potuisses; Poeta tamen Latinus, non tam vacuum capitis populum Phaeaca putauit, ut talia crederet. Tu nunc omnes lectores causarum tuarum stupidiore Phaeacibus autumas, ut tibi fidem habeant, qui in tanta testimoniorum incertitudine (ut gloriaris) in tanta impudentia, quam profiteris, ne vnus quidem testimonii laruam adducere potueris. Cum itaque nullum neque diem, neque annum, neque saeculum, nullumque hominem testem, etiam ex vicino furno, seu taberna Esthonica nominare queas, ignosce, si tibi intestato nemo credat, neque iniurato. Nasica enim non es, quamuis probe nasutus, neque Cato vnquam fuisti; Catonis tamen, quem aliter Orcum vocant, non indignus, ubi falsos testes, testiculorum damno puniri crediderim. Sed neque iurato tibi facile quisquam extra scenam vel orchestram Sueciae credit, qui iura omnia suppressens, aut peruertens, *conceptis verbis periuras*, si Nero tuus iubeat.

Breuius ergo proiecto in medium insolenti mendacio, nec probato, quasi puderet, quod tamen apud te insolens est, e Liunionia te proripiens, ceu nodi Lapponici abreptus turbine, quo furiosissime nauigare Nobilissimus portentorum, et Vester historicus prodit, repente in Dania constitisti, mox alio atque alio, paleae aestiuo puluisculo leuior abripiendus. Si Cimbria Daniae pars, Cimmerica esset regio, non mirarer tenebras te inde offundere; Caeterum sic quoque

tene-

88) PHAEACES, seu populi Phaeaciae, hoc est, Corcyrae insulae, otio olim luxuriae dediti, unde Phaeacen pro homine ventri gulaeque adiecto, usurpat Horatius. LAESTRYGONES, populi immanissimi, Fornias, campaniae urbem incolentes, quos Plin. lib. 7. tradit humana carne vixisse. Horum Rex fuit Antipathes, qui Vlyssē, in littus suum tempestatis impetu eiecit, totis viribus oppugnauit, vnumque

ex eius sociis ore apprehensum dilaniavit. Homer. 10. Odyss. CYCLOPAS Neptuni et Amphitrites filii fuerunt, ministri autem Vulcani, Ioni sua fulmina fabricantes. Cyclopes dicti ab eo, quod vnicum haberent oculum, eumque orbicularem, media in fronte situm. ITHACA, insula in mari Ionio, ante Epirum, Vlyssis patria, unde Vlysses ITHACVS.

tenebras, sed fugacissimas captas, quia mox per compendia caeca, ne luce prodaris, diffugiens: Non defuisse, ais, cum Rege Daniae tum temporis alieniore, ut cum Arnheimis, ac Baudisio, molitiones in perniciem Sueciae, quae singula referre longum foret, et a proposito compendio alienum. Non a compendio, sed a veritate alienum dicere debebas. Sed ubi tu non a proposito veritatis alienaris, quam semper postponis ac reiecis? Vere Plutarchus! Compendiaria res est improbitas, virtus longa, tibi longinqua sane, quia tamen ita vis, quam potes maxime tam *verba confer maxime ad compendium*, ne deprehendaris, quia falsitatem prodere mora solet. Cur vero alieno rem non addens, cuinam, Regem Daniae dicis? Si vobis merito de iniuriis a Vestra ei ferocia illatis taces, et hoc quoque compendium est. Quodsi tamen Regis illius alienationem erga vos rumor loquacitas etiam in Poloniam attulit, eumque contra Sueciam aliquid moliri, vel meditari, vicino murmure increbuit. Quidni Vladislaus de suo in Sueciam haereditatis iure timeret? vel cum tam potenti hoste Sueciae, cur non cautum ac prouisum vellet, si liceret? Hunc enim meminit esse, qui antea Caroli Sudermani conuitiis ac malefactis lacescit, in Sueciam armis irrupit, grauissimis damnis affixit, ac pene abripuit; longe certe lateque diripuit ac vastauit. Quam si idem tunc aggredere, eamque suo et veteri Regum Daniae more odioque inuaderet, annon difficilior postea de iure haereditario actio, cum victore et inuasore rebus adeo mutatis foret? Praefertim cum Daniae Reges ius sibi in Sueciam non obscure praetendere dicantur, atque ideo Sueciae insignia, tres coronas mordicus retineant; et Vobis Suecis inuitis, infra; aut post securim Noruegicam, palam ponant, gestent, ostendentque; quod si aliquid ab illo impetrare licuisset Vladislao, ne iterum apud alios atque alios, Suecia aut tota, aut totum Sueciae ius penitus periret, an hoc a iusta et licita futuri cura alienum? aut a legitimo haerede deferendum quisquam praeter te diceret? Cur vero molitiones has perniciosas Sueciae, in nullis iterum circumstantiis proditis? pecuniam, classem, exercitum a Vladislao submissum; aut promissum Daniae Regi ad minimum insinuare poteras. Absque his enim, quis hodie aliquid magni molitur aut sperat? Nam talia, ut fidem mereantur, non omnino silentium poscunt, nec fugitiuum tantum mentionem, aut praeteritionem rhetoricam admittunt; sed et hoc tu compendium vocas. Agnosco vocem; compendior enim etiam latrones ac fures et silentio tenebrisque gaudent, quos postea suspendium merito in lucem educit, et illustrat. His te tenebrionibus compendiariis, compendiosissime calumniator, cum furtiuis utique plumis conuictorum adiungas licet, quia veras et sinceras non habes, etiam cum tam plumatus incedis quam exercitus Indicus. Interea et ego si quid tibi compendii facere possim, faciam: Utque leuior incedas, detraham tibi alienas plumas, ut merito

moueas cornicula risum

furtiuis nudata coloribus:

Nam veri in Suecia et Suecis, iam diu desiere.

Inter compendiarias itaque adhuc causas post Regem Daniae Arnheimius et Baudisius, tanquam duo fulmina belli, aut totidem Annibales, non absque horrore in theatrum a te producuntur, ac si cum his quoque, licet nullo Regno, nulla potentia, nulla denique classe, imò milite, sumptuque nullo instructis, in perniciem Sueciae Vladislaus molitiones aliquas agitauerit, quarum tamen nullas monstras. Et Arnheimius quidem (Philosophicum Generalem, honorato ioco

F f f f

Gustauus

1656 Gustauus Adolphus vocitasse fertur) nihil admodum magnum et admirandum Polonis in Prussia approbavit, adeo, ut post ludibria aliquot tunc oblata, Rege Sigismundo, Principe Vladislao, et Proceribus ad spectaculum virtutis militaris, contra Suecos sub Albo monte, inuitatis, merito amotus fuerit: hunc tamen tu Vladislao hic obiicis. Suedicum vero Manifestum anni 1644. mense Februario editum, Regi Daniae, cum simili siue querela, siue vanitate exprobrat. An forte in duorum Regum tunc obsequium diuisus fuit? An vero singulare aliquid et illustre his duobus Regibus, usque in perniciem Sueciae praestare potuisset; non valde ipsi Succu testati sunt, quando illum, astu dolove in Sueciam abreptum (si vera narrantur) ita elusum, inclusumque et custoditum voluere, ut non solum e custodia, sed ex tota Suecia illa suspicacissima, oculatissima, auritissima, montosissima, paludosissima, vastissima impune euaserit.

Baudisius autem ille bis captus, et crebrius molae Stargardianae affidens, vel postea in Aula; an ad moliendum aliquid contra Sueciam in copiis, vel viribus propriis, vel aliunde habuerit, etiam si, cum ex corpusculo illo suo in Herculem, vel Atlantem, excreuisse fingas, quis vidit? quis audiuit? Si tamen peritia bellica hunc Baudisium, vel illum Arnheimium Vladislao Regi commendabat: Et Baudisius forte studio conatuue, aut obsequio frequentiore Regi sese infinuabat, offerebatque: quid miremur, aut quid tu exprobras militares viros, militaris Regis genio placuisse? Quid alii Reges? Annon pacistempore, ac etiam cum nihil moliuntur, viros magnae solertiae, et dexteritatis bellicae opinione approbato sibi circumdant, eorumque familiaritate licite delectantur. Magni certe videris Baudisium facere, ita illum, tanquam Vlyssen et Aiacem in equo durateo ad perniciem Troiae, cum aliis Heroibus inclusis; tu intra tuarum caesarum capsam occlusum, in Sueciae perniciem erupturum nominas.

Forti posthaec, uti post fortes viros, et operoso verbo partem primam caesarum laceraram concludis: *Haec tempore Vladislai IV. patrata.* Quid vero tu paterpatrate, patratum esse haecenus ostendisti? Borthium enim et Crocouium, solummodo tentasse aliquid, sed elusos: Bergium sollicitasse defectionem Oeselliae falsus es: nec nisi tentatam Liouonum fidem, nullo ibidem nominato, breuissimis verbis mentitus es. Sed nec cum Rege Daniae, et postremis duobus Bellisariis patratum aliquid in villo facto, vel expeditione dixisti: tempore autem Vladislai, non a Vladislao patrata, quod dixeris nescio an ultro, an per impudentiae modestiam feceris. Quanquam nec illud vere dixisti, multo minus hoc, cum Vladislao nihil omnino, neque ipse, neque per Reges alios, aut mercenarios heroes quicquam patravit, quod verbi atrocitatem impleat, si tamen aliquid patravit (vide quam ordine et clare tecum ago) cur viuo ea illi non obiecisti? Nunc in umbra defuncti piacula Sueci quaeritis, et manes sepulti violatis, eumque inculatis, qui se defendere non potest: cum tamen saxa ipsa mortuis pacem praestent, aut loquantur, orentue post funera quietem.

Deinde inficiari nequis Caesarie, post omnia illa, siue vera, siue falsa, a te enumerata, Regem et Regnum Poloniae, ad pacta pacis Generalis Germaniae, non modo a Caesare, sed et a vobis ipsis, Suecis, admissum, adscriptum, inque illis comprehensum esse. Inspice articulum, siue caput XVII, pag. 119. Lipsiens. edit. Qua fronte ergo, aut quo iure eadem, etiam si hostilia fuissent, publicae tamen pacis sinu excepta, et tanta Regum ac mediatorum auctoritate, Sueciaeque totius consensu, ac confirmatione, iamdiu sopita, sepulta, anti-

quata,

1656 quata, tu iterum resuscitas, et veluti ad poenam ac supplicium vocas? Haecine Sueciae Tricoronigeræ fides, sinceritas, constantia, vel innocentia est? An leo Gothicus, aut recens accessoria bestia Gryps ita faecit? Nam vulpem nondum inter insignia publica videmus, inter facta agnoscimus. Praeterea etiam si Rex mortuus, culpa aut suspicioni apud vos obnoxius vere falsoue esset, nullatenus eidem tamen, ita Ordines Regni Poloniae impliciti et innexi sunt, ut noxae Regiae, si quae fuisset, simul obnoxii esse, vel astringi a te possint. Scire enim debes in libero Regno non solum distincta et separata ista esse, sed etiam mutua induciarum pacta non cum illo, aut villo solo Rege, verum nominatim distincte, et expresse cum Regno, et Ordinibus Poloniae solenniter inita, conscripta, ac stabilita esse: atque ita a Rege quomodocunque inculato ad Regnum et Ordines, argumentationem, et culpam, si quam probasses, rite ac legitime duci trahive non posse. Quae tu vero Ordinibus, vel consciis, vel auctoribus tentata, aut patrata, aliquando, sed non ubique affinxisti, ea suis iam locis inania, falsa Gerrasque Germanas, aut Suedicas calumnias fuisse, satis ostensum est; illuc ergo te reicio.

Cum autem in omni iure ac foro, manifestum illud ac necessarium sit, ut in criminalibus, quales sunt Regum accusationes, et pactorum violatorum facinora, luce meridiana clariores sint probationes, et documenta; quid a te hucusque, vel posthaec aliud, quam continua figmenta, et vanissimarum suspicionum fumi, ac densissimarum calumniarum nebulae lectoribus offunditur? Et haec talia, tu tamen causas vocas; quae, si loqui possent, nihil aliud de se dicent, quam *Nos numerus sumus.*

Postremo. Tamen si Vladislao, vel conscio vel non inuito, adeoque instiganti quasdam obiicias causas, cur Regem Casimirum reum, et hostilitatem meritum, contendis, vrgesque? Successit quidem ille Vladislao, sed non ut haeres, nec haereditario iure, nam per libera et operosa suffragia, nec extra periculi aleam, venit, nec fratris nomen inducit haereditariam successionem, aut culpa alicuius complicitatem, vel imputationem, nisi forte in Suecia; ubi legimus Ioannem, Sigismundi fratrem, proximum regni haeredem, non solum regno, verum etiam Magni Ducatus Finlandiae privilegio, a Carolo et Vestriscis constitutionibus priuatum, exutumque. Neque tamen, licet haeres fuisset Casimirus, luere deberet ea, quae pacis Germaniae legibus, ac solennitatibus sopita iam ante monuimus.

Quia vero propria ac particularia quaedam conuastis, quae ipsi Casimiro Regi imputares; ne effugeret tuas criminationes, et bellicum Regis tui furorem; prodeant sane, sed ordine tuo, qui scelera ordinare et calumnias nosti, ut non nisi ordinatum apud te nefas incedat.

Primus ergo impetus quasi ingratitude Regis Casimiri erga Reginam Christinam exprobrat; putares hospitem illum naufragum in Macedonia accusari, qui mox benefactorem aedibus ac facultatibus suis spoliavit. Ad ingratitude vero probandam, quae adducis? Regina, inquis, Sueciae propinquo arctoque sanguinis nexu Ioanni Casimiro deuincta, illum Ordinibus Poloniae non solum coniunctum cum fratre, sed et sigillatim commendauit, annitebaturque omnimodo, ut is voti sui compos ad Regnum Poloniae consequendum fieret; Hocque studium Reginae mox prosperum euentum fuisse consecutum: sed

Ff ff 2 Regem

1656 Regem Casimirum nihilo mitiorem se praeuisse, sequentibus te probaturum polliceris.

Nunc tandem probatione promittis, quod antea a te exprimi non potuit; praestolabimur itaque probatae fidei et claritudinis probationes. Interim tamen, ne nimis arctum hunc sanguinis nexum in Regina iactes aut commendes, nimis enim suspecta haec tua beneuolentia est; *An quidquid calcaueris hic rosa fiet?*

Nimis cruenta exempla in illa familia praecefferunt, in qua tu propinquum arctumque sanguinis nexum tantopere depraedicas. Auus Reginae, Carolus, propinquiori nexu fuit Sigismundo deuinctus, quam haec Regina est Casimiro, et tamen nullus arctioris sanguinis nexus, neque necessitudo, pietati iuriue vlli deuincere eum potuit, quin Sigismundum, eiusque posteritatem, ac sanguinem, quam longissime e Regno detruderet, expelleret, arceretque semper. Et quamuis sanguinem eius non fuderit, fudit tamen nobilitatis, populi-que omnis, qui Regio Sigismundi Sacramento, arctius fideliusque deuincti erant. Hic quoque Carolus Gustauus tam propinquo nexu deuinctus est Casimiro, quam fuit Christina; An ideo tantum, vt ad Regnum Poloniae armis propinquaret, illo etiam extruso? *Est prorsus iste gentis armigerae furor,* a Carolo in hunc transmissus. Interim tamen cum eo Christinae Reginae affectum studiumque non comparabimus; imo ne miscbimus quidem. Sed nec ideo Ordines Regni Poloniae Ioannem Casimirum, si absque Christinae literis, electionis fatum sollicitasset, minus electuri fuissent; cuius facti rationes hic non opus est, commemorare. Literario tamen hoc Reginae beneficio, ornatus Casimirus; dic? quo, postquam Rex liberis Ordinum suffragiis electus est, quo, inquam, ludibrio, contemptu, aut piaculo beneficium illud epistolare, et gratitudinis suae debitum, atque hostimentum hostiliter corruperit, aut violarit; vt propterea nunc bello a Carolo Gustauo successore mirifico Reginae persequendus, adeoque inhumaniter et inclementer, supra omnem cognati sanguinis modum, ac proportionem puniendus sit.

In commercio, inquis, literarum cum Regina Sueciae, Latina lingua vti noluit; nullam aliam ob causam, quam vt hocce modo deuitaret, eam titulorum rationem, quae pactis induciarum est expressa, titulumque Sueciae, Sueciae Regibus astruit; Poloniae vero Regibus derogat; id vnice agens, vt hac via pactorum fundamenta conuelleret; Quid etiamne conuulsa sunt, et *ruere omnia visa repente?* Cuniculis, terrae motibus, tempestatibus validioribus non tam facili vi, vel vt tu loqueris, via conuelli fundamenta solent. Mirificus certe viator es, sed qui saepius de via omni recta, ad auia, ab omni probabilitate et veritate erro voluntarius conuelleris. An vero epistola Gallica, tanto cum impetu aut turbine venit; aut Medae verbis herbisue exarata infectaque erat, quibus illa arcem Creontis ⁸⁹⁾ euertit? vel adeo *tota succusso solo nutauit aula vestra*, quamuis super rupium fundamenta (vt ferunt) extructa? Mirumni

diuulsa repente

maxima dissiluisse capacis moenia mundi.

dicas.

89) *CREON*, Corinathiorum Rex, praedonis Sisyphi filius, qui Iasoni, post Medeam repudiatam, filiam suam natu minorem, nomine Crentam, uxorem despondit. Quam rem iniquo animo ferens Medea, coronam naphae illam

sponsae dono misit, quae sub noctem et luminibus accensis, concepto igne, non modo illam, verum etiam sponsum et socerum cum tota regia concremavit. Hyginus cap. 25 p. 669.

1656 dicas. Non enim levis est potentiae fundamenta conuellere, quod vix Neptuno Deo affingere Poetarum audacia potuit, a quo Troianos

muros magnosque emota tridenti

Fundamenta quati, totamque e sedibus urbem

vifam erui euertique, Troianus exul foemineae credulitati per conuiuii libertatem narrauit.

Vnde vero vobis Suecis istud Gallicae linguae odium? vobis, inquam, qui nihil nisi Gallicum strepitis, spiratis, induitis, sectamini, Gallice braccati, caligati, ocreati, fimbriati, plumati, Gallici nuper stipendiarii, mercenarii, et clientes passim. Gallicis verbis, tanquam vniciis floribus, literas vestras, non Latinas interspergentes, exornantesque. *Quid Galliae Rex?* annon domestica lingua, ad Reges Principesque externos passim scribit? Ea Gallicae linguae maiestas est, aut censetur, ita certe observatur, coliturque, nec in suo Regno, cedit Romanae. Sed procul a tui animi obseruantia, istud vilipendium est, amicae et regnatricis linguae, sine cuius cognitione, nemo in vlla fere aula satis cultus incedit. Latinam tamen linguam pluris facis, quamuis in Latio domestice et populariter perierit, vt vos eam in vltimo Septemtrione retineretis, ne vltra abiret! Sed non iniuriam faciam sinceritati tuae in hac causa vnice probanda; ideo non licuisse Gallica, vel alia quam Latina lingua Casimiro vti, Dictator Latine dictitas, scilicet, vt per hoc compendium euitaret titulorum rationem in induciarum pactis expressam. Sed quid ais? anne induciae etiam decreuere, non licere nisi lingua Latina ad Reginas Vestras scribere? Deinde annon in Gallicis literis Christinam Reginam inscriptio vocabat? Casimirus vero, nunquid in iis literis, se Regem Sueciae appellabat, an titulum eius sibi arrogabat? vel amplius quam Ioannem Casimirum sese subscribat? Et Vladislaus non semel, licet Germanica lingua ita scribebat. Alii quoque Reges alibi, dum familiari inter consanguineos commercio literarum, quasi priuatim vtuntur, seponunt interim aliquid de Maestate publica, nominibus suis et conscientia contenti. Sic quoque Regem Sigismundum non raro ad Hispaniarum Monarcham scripsisse vidimus aut scimus. Reginam scilicet Sueci, omnibus Reginis doctiorem habuistis, dignam ideo Romanis tantum verbis adorari, quia nunc Romam adorauit. Si tamen Regina literis, sine titulorum omnium pompa venientibus laedebatur, itque conuelli fundamenta induciarum consebat, quare eas toties acceptauit? quare ipsa Latinissimis verbis et literis non exprobrauit? Sed tarde, o Sueci, Reginam, tanquam huiusmodi nugis laesam aduocatis, quae vos fugit, horruit, abhorruit: Nescis an a vobis non grauius laesa, aut laedenda fortassis, nisi sese honorifice et tempestiue subduxisset. Caeterum quid noui Reginas ex Suecia fugere? Mater Christinae quoties fugit, aut tentauit fugere? Sed vt ex hoc diuerticulo ad viam redeatur, quem tu ex pactis induciarum articulum, vel paragraphum, producis, aut producere productissime hominum potes, quo expressa sit ratio et lex, qua vti debeant, vel vti iubeantur, obligenturque Reges Poloniae, ad literas in Sueciam scribendas. An ita forte obseruatum fuisse in conscriptione induciarum, per tuum hunc loquendi modum intelligis? et hoc tu expressum vocas? Ignoras video, quod ignorare te simulas, Commissarios vestros, dum (vt infra dicetur) Lubecae eodem argumento, atque eiusdem fere criminis, optimas, alias Plenipotencias Polonicas, condemnare studerent, probationem aliam in supplementum huius assertionis suae producere non potuisse,

Gg gg

quam

quam quod in tractatibus ultimis Prussicis, Polonici Commissarii verbo promiserint sincero, Regem Regnumque Poloniae in literis ad Reginam Regnumque Sueciae, cum adhibitu esse stylum, quo consentierunt: Nulla vnquam, et praesertim tum temporis, de hac, vel alia lingua facta mentione. Sed preme sane, ut vis, ut potes, verba, capita, et non articulos tantum, verum etiam totum corpus pactorum: Exprime intima, extima, ac etiam remotissima; quidquam ne huiusmodi ex illo Colosso papyraceo expressum dabis? Regulas iuris si nosti, scis quid edicant, si non nosti, potuisses vbique tantis Arcadicis auribus tuis audisse, quod expressa noceant, non expressa non noceant. Quare in posterum, si quid occultius et abstrusius habes, quod exprimere non potes, saltem id inter expressa non numeres. Nam quod mox subiungis, tam expresse falsum est, ut digitis palpari posset, nisi larua esset. Asseris enim

Certo certius liquere, Regem Poloniae insudasse superius indigitatae Liunionum defectioni, et Rigae capiendae consilia captasse. Sudum est coelum in qua parte Liunioniae hoc liquet? aut quando liquebat? exere, extende, distende digitum etiam impudentem, aut quomodo Poetae vocant, quem ego dicere nolo; ostende in loco, tempore, aut circumstantia sudatam defectionem. An digitos forte Colossi Rhodii habes, qui per diuersa litora, extendebatur, cum tam longinqua, aut nunquam gesta, visaue indigitares? Vnum illius digitum pauci homines vlnis totis complecti poterant; tu vno quam vasta, quam immensa, et extra hunc orbem, vel nusquam vagantia figmenta amplecteris, aut confectaris. Hercle, si mons Athos, in formam seu statuam Alexandri Magni edolatus aut efformatus a Dinocrato fuisse, prout is industriam offerebat, cuius manus vna amplitudinem capacissimae urbis teneret; illius digitus par tuo non esset 90). Sed vide, ut sic etiam indigitare defectionem illam possis; Nam procul extra veritatis orbem ea ate fingitur. Quia tamen *magno gaudes sudare tumultu*, dic quomodo, cum quo, per quem insudarit Rex Poloniae, iste nondum Rex tibi quidem mendaciorum facilis, promptusue *sudar fuit undique riuus* aliis ad insudandum rebus falsis, non eadem facilitas? Quae tamen est ista superius a te indigitata defeccio? De nulla alia ante facta est mentio, quam quae a Botthio inepte repraesentata in fumum abiit. Atqui illic Vladislauum Regem instigasse, Ordines vero Poloniae auctores fuisse asserebas. Sed quid tunc fuit Casimirus, aut quem nunc facis? indigita saltem nomen, titulumque aliquem; Sed videris assueuisse cum Siculis, aut Calabris circulatoribus micare digitis, atque ita coniectoris ludicri artificium agere. Dic ergo clarius, ut si tibi adeo certo liquet id, aliis etiam liquere possit, quibus talia exponis. Verum nimis perfluit hic liquor, quem ex nebulis Aristophanis, aut e Luna nauigabili Luciani cribro Pomeranico collegisti. Et quamuis totus via lactea (quam aiunt liquidissimam et clarissimam coeli partem esse) efficeris, nunquam tamen Cimmericas tenebras exues, quas obstinato calumniandi genio induisti. Caeterum cum Botthio satis antea frustra desudasti; vbi, quia tandem refrixisse valde accusationem tuam in figmentis suis nudatam ostenderimus, te in furno Liunionico, vbi ignitis lapidibus sudorem humanissime prouocari aiunt, post tot cursus ac recursus sudantem, anui domesticae fricandum ac refricandum relinquemus.

A Li-

90) Eiusmodi loca in scriptis publicis, in responsione ad belli causas, plane insulsa sunt, ut et isti poetarum flores saepius iam laudati, nimium sapientiauctorem umbraticum. Caeterum ATHOS est ille mons, quem Xerxes abscondisse fertur, et velis facisse peruium. Situs est inter Macedo-

niam et Thraciam, altitudinis admirandae, ut vsque ad insulam Lemnon umbram porrigere dicatur. DINOCRATVS autem fuit Alexandri magni architectus, qui Alexandriam, Aegypti oppidum, aedificauit.

A Liunia deinde, et a Dunae fluminis vicinia ad Borysthenem, vsque solito impetu prosiliens; Cosacos, ut in Liunioniam irrumperent, a Rege Poloniae inuitatos fuisse, haud leuibus indicis compertum habere Regem vestrum, sed haud satis grauis ipse index exclamas; nam si aliquod saltim indicium, attulisses, grauior certe testis videreris. Apparet indicia tua tam leuia fuisse, ut repente in itinere euauerint. Quod vero inuitatos tantum, non conductos, non adductos, non iussos, irruapere Cosacos dicis, humaniter et praeter morem tuae accusationis facis; atqui mundo vniuerso satis constat, Regem Casimirus statim simul cum diademate, et trabea Regali sagum induere coactum, neque semel iterumque, sed pluribus vicibus, et per longiores moras, cum Cosacis dubiam pacis bellique aleam repetiisse. Visi quidem illi sunt aliquando pacis condiciones recipere, sed feroci semper cum ambiguitate, et meru, seu suspitione: Ideoque securissima semper consilia, loca atque praesidia, sibi circumdedere, nullis fluminibus, paludibus, desertis, montibus, aut monumentis, quantumuis oporose quaesitis, firmatisque, satis fidentes. Et tu hos reuera, tam procul domo inuitari, vel educi, aut sperari etiam ab aliquo potuisse, ut inuitarentur, alioque educerentur, dices aut credis? Scilicet ut refugiis suis et munitionibus excederent, viresque imminuerent eas diuidendo, et in Liunioniam vsque alienando; praesidiaque sua desererent, vel debilitarent, tot molestiis, periculis, et sanguine tanto parta, stabiliataque? Vis autem tu haud leue indicium, huius siue timoris, siue obstinationis, simul et vanitatis tuae? Aliquandiu soli, et suis viribus, bellum atque rebellionem susceperunt, et prosequuti sunt, postea quasi necessitate coacti, etiam inimicas ante gentes in auxilium asciuerunt, quorum amicitia nunquam sine damno constat; si itaque toti (ut ita dicam) et integri, non suis viribus fidebant, quomodo distringi, atque Poloniam et Lituaniam ultra, dissipari, abigique militiae suae robora passuri fuissent, qui iam non absque alienis subsidiis, plenae securitatis fidem indebant, vel admittebant? Quod si aliquis, vel procerum, vel aulicorum, vel nobilitatis Ruthenicae, priuatim optare, vel cupere poruit, aut inter rumores, susurrosue forte est auditus, qui Cosacos nunquam quiescentes, semperque timendos, ut rariores domi debilioresque fierent, in Pontum Euxinum, vel Thraciae littora spargendos, et diuidendos, suspirio, vel promiscui desiderii impetu inuissit? Suadereque etiam voluisset, vel si alius simili voto in Liunioniam aberasset, (illam nimirum partem quae Poloniae adhuc parebat, et omni quasi cultore vacua fuit) atque ut illuc transportari e Russia posset, feruentiori fiducia inuissit, quid hoc ad publicum consilium, vel consensum pertinet trahitur? aut quomodo hoc ad spes Regiae ascendere potuit, cum re ipsa absurdum et impossibile esset, a suspicaci, et intolerabilis duritiae indole, et iterum atque iterum rebellatura ferocia hoc obtineri. Non refert itaque, quantum tu audeas, qui quouis dices sub iudice: Vidi, quae non vidisti, audiui, quae non audisti, etiam sub coelo alio, aut nusquam gesta.

An vero vos Sueci semper quieti, et innocentes, intra ambitionis vestrae scopulos, specusque haeseritis? iam non in partibus Moschouiae, Pomeraniae, Mecklenburgi, Transalpinae regionis aut Daniae quaeremus, quas mirabiliter nullo forte iure rapuistis? Propior erit locus, et non vna fraude nobilitatus. Quod vero ais, Polonos non potuisse culpae vos, causa fractae pacis, si nunc primum fractam, violatam, ruptamque pacem intelligis, nimis facetus es nugator. Alias modestia haec non innocentiae vestrae, sed indoli Polonorum assignanda est, quae non tam querula, non tam prompta fingendi artifex est, quam vestra; postquam culpas in aliis confingere non industriae tantum, sed iustitiae,

Gg gg 2

glo-

1656 gloriaeque pars splendidissima apud vos censetur. Sed quod opus est aliquid fingere, cum induciae palam violatae fractaeque satis prodant, nimiumque comprobent, quid iam diu moliti, quid machinati sitis, quidque tot annis moliendo, aut machinando agitaueritis. Quandoquidem ergo et hoc elicere, atque exposcere, et veluti extorquere videris a patientiae Polonicae moderatione, non fraudabo expectationis tuae impudentiam hac voluptate et honore, ut legas, videasque etiam oculis ab Argo mutuo sumptis, quam spissa, foedaque se culpa induerit Suecia, et quod non semel, verum etiam saepius culpari potuerit, quamuis tacente Polonia, utpote quae fraudem, non usque ad frangendam pacem, et bellum ante temporis praefiniti leges inferendum, erupturam sperauerat, aut timere poterat. Quando enim, o Sueci, moliri et agitare contra pacta non incepistis? aut quando desistis? Nam ut prius Moschouiticum bellum omittatur, quo Vladislaus impetrus est, quibus non rebus, quibus non artificiis ac documentis Moschum instruxeritis? Adeo ut bibliothecas quoque vestras excusseritis, et Gedani scripta typis edita conquissueritis, et si quid ultra in Polonia vulgatum erat, quod Moschorum nomini graue videretur, id repente cum promptissima interpretatione Moschouiticae bili subministraueritis. Quis deinde consilia ipsa, artes, disciplinas, magistros, instructores militares in Moschouiam a vobis submissos enumeret, ut sic nulla in parte hostilitate contra Poloniam deessetis? Quidquid praeterea telorum armorumque cudi, excudi et fabricari in Suecia, montium ferreorum fertilitas sinebat, id Moschis accelerabatur, parabatur, concedebatur. Si militi quoque externo per Sueciae limites aut mare, sinusque maris Suedici perque flumina transitus facilius in Moschouiam, quam per glaciale Oceanum erat, Suecia repente operam ac facilitatem accommodabat. Haec omnia aut plura, nunc quoque ad recentem hanc Moschorum irruptionem, paratissima, votis studiisque suppeditasse Sueciam, quis nescit aut dubitat? Cumque iam Moschus Smolensco occupato Mohilouiam obsidione premeret, vester nuntius cum literis ad hostem deprehensus est, dignus quidem ad furcam rapi, tamen quia nondum trans mare perfidia Suedica publice nauigauerat in Pomeraniam, et in apertum contra Polonos bellum, candor fidesque Polona, portatorem infestarum literarum pactis magis quam meritis condonauit. Quis deinde satis recensere queat, quibus pactis, Moschum nunc contra Polonos animaueritis, nunc illum certos intra limites firmaueritis, ut solis Polonis noceret, vobis interim et vestris finibus intactis? ut facile hinc constare possit maxima ex parte bellum hoc Moschouiticum vestris consiliis, artificiis, et machinationibus assignari posse, ut tanto commodius vos ex altera parte, et latere Poloniam aggredere mini.

Neque hoc satis, nam vos in Cosacorum animos irrepsisse etiamne negabitis, quorum rebellionem vestris desideriis ac successibus, a fortuna et scelere oblatam, in lucro et felicitate vestra posuistis? Sed de hac re mox plura. Quid alibi, ubi spes aliqua nocendi sese offerebat, egeritis, aut tentaueritis, et sollicitaueritis, quis omnino enumerare, vel assequi satis queat? Benedictus ille Scythicus Senator, et legatus vester, quibus non demonstrationibus, et persuasionibus, Othomanicam portam, et potentiam pulsauit, ut Poloniam a Cosacis afflictam, laceratamque sibi quoque diriperet, sicque rupto et abrepto illo, quod hucusque antemurale orbis Christiani habebatur, facilem ad alia aditum strueret, insatiabilis illa imperii dilatandi ambitio. Illud autem quomodo non hostilitatis apertae documentum est, quod Regem Christianissimum huic Regno semper amicum adeo alienastis, aut alienare contendistis, ut non solum vobis in-

gentes

1656 gentes pecuniae summas, per Cambia Hamburgum destinasse, sed etiam minas belli in Germaniam misisse feratur, si quid inde opis in Poloniam, contra vos mitteretur aut concederetur? Hinc metus in Principes omnes immixtus est, ne quis auderet Polonis beneuolus, in causa quantumuis iustissima, esse. Optaremus quidem haec vera non esse, partem tamen maximam huius incommodi iam sensimus, vel extimescimus. Christiani vero Caesaris aulam, prouinciasque, quibus non conuiciis, et calumniis aduersus Regem nostrum publice etiam editis, sparsisque et commendatis scriptis, impleuistis? Quodsi alicubi plus quam chartas, aut scripturas adiecistis, nemo miratur vos, a iure atque innocentia destitutos, pretiosioribus documentis eguisse, egisseque. Alium vero in vicinia Principem, quid opus est nominare, per amicitiae mutuae, communesque non pridem belli necessitudines, Regi et Regno Poloniae palam ac gloriose deuinctum? Nunc vos Principem taliter nobis per periculorum, commodorumque, ac dignitatis mutuae societatem coniunctum, ac veluti pignorum, vos, inquam, Sueci, nunquam omisistis, desistis, per literas, tubicines, nuntios, ad coniunctionem belli vobiscum inuitare, vocare; ostentando e propinquis montibus, propinquissimam Prouinciam, et in praedam offerendo, ne gratis ille ad vos, et ad hostilitatem contra Regem Poloniae descenderet. Quis insuper alius finis turbati tractatus Lubecensis vobis fuit, quam ut occasione sumpta ex Cosacorum rebellionem, et Moschorum successibus, cum tali opportunitate in Poloniam debilitatam, fractam, aut distractam irrueritis? Qua re nihil clarius aut manifestius esse potest, attestatione ipsius Regis vestri confirmante, qui Stockolmiae post alios discursus, in ipso procinctu, legato nostro insultabat, se quoque partem aliquam Poloniae post Cosacos et Moschos rapturum, quandoquidem rapiendi facilitas inuitaret.

Venio nunc ad pulcherrimum perfidiae instrumentum Hieronymum Radzieiuium, quem Christinae Reginae adhuc tempore e Polonia proscriptum, humanitate et fauore singulari, tanquam Annibalem Antiochus (ut Commissariorum vestrorum Lubecensium ad Reginam literae loquuntur) excepistis, in despectum et contumeliam Regis, patriaeque et existimationis nostrae. Nam et hoc amicitiam inter Principes violare solet, stabilire certe non solet. Vestro id exemplo et cautione demonstrante, qui cum Daniae Regibus maximo sub piaculo cauistis, ne Dania vestros profugos, proscriptos, reos, tecto aut praesidio excipiat; neue vos illius. Et exprobrastis Regi Daniae in manifesto vestro Anno 1644. die 16. Februarii. vulgato, Reginam vestram male in Suecia tractatam, humaniter et hospitaliter ab eo exceptam, et adiutam, ut inhumanitatem vestram euaderet. Sed redeo ad vestrum Annibalem Hieronymum. Quid ille in Suecia vestris fauoribus animatus, ideoque se vobis vicissim approbaturus, non machinatus est contra Poloniam, submittendo inde literas ad diuersos proceres, et audacissimo compendio, Iassinium famulum suum ad ipsos etiam Cosacos, quibus eos etiamnum ferocius ac validius contra Regem suum stimulare concitaretque? Deprehensum vero captumque hunc Iassinium, literasque interceptas, et publicas notitiae insinuat, certe negare non potestis; nam tales ad Cosacorum spes conatusque altiores concitandos, literas, ubi nisi in Suecia effingi et continuari potuissent credimus? Vbi enim Regis Sueciae potentia, vires, felicitas, beneuolentia, et erga Cosacos in posterum cura, fauor praesidium sic offerri, sic depingi, sic exaggerari, ostentari, aut unde Rex ipse, tam festiue, blande, pompose commendari, nisi e Suedica et Radzieiuiana Cancellaria potuisset? An vero in tractatibus Lubecensibus dicti Hieronymi consiliis, hortatibus, monitis, aut dehortatio-

Hh hh

ratio-

1656 tationibus vti sitis, quid iuuat conscientiam vestram interrogare, vel aliorum oculos, auresque quodammodo notitiam publicam appellare? Post tractatum Lubecensem, quomodo is, vel in Suecia, vel e Pomerania maioris Poloniae Palatinos, Nobiles, aliosque in Masouia et minori Polonia magnates sollicitauerit, literae etiam eius in conuentibus Prouincialibus lectae, aliaque eius consilia passim prodidere. Haec certe ante classicum vestrum tentata, gestaque fuere, ideoque facile conuincunt falsa omnia et simulata fuisse, quae de Regis vestri etiamnum studio erga pacem, post tractatus Lubecenses depraedicabas. Deinde quomodo vestra conuiuentia sufflante, vel astutia procurante, idem Radzieuius Ioannis Kochii, nuntii vestri simulatione, opera, moraque in hoc Regno longiore usus, atque abusus fuerit, scriptaque et consilia proditoria ad varios per illum missitauerit; et quid ipse denique Kochius, meando, commendo, haerendo coxerit, id tunc non vno loco, modo autem aperta in prodicione nimis manifeste erupit, seque prodidit.

Cum Electore Brandeburgico, Duce in Prussia, Vasallo Regis Poloniae, an praesentem ante irruptionem, clandestina habueritis Sueci, eumque contra Dominum suum incitaueritis, post liberum Suedici exercitus, per ditiones eius in Germania transitum, in Poloniam datum concessumque, post tot eius cum ciuitatibus et ordinibus Prussiae machinationes, oblationes, simulationes, postque tam facilem et speciosam transactionem cum Sueciae Rege, an dubitationi locus esse potest.

Nunt vero praeterea Ducem Radziuilium, supremum (proh dolor) exercitus Lituanici Praefectum peruerteritis, aut corrueritis, id quidem neque ab ipsius indole et religione, neque a moribus artibusque vestris vehementer abhorret. Credebatur is Cosacos et affinem suum Chmielnicium strenue aliquamdiu oppugnasse. Nec dubitabatur fideliter fortiterque pro patria Moscho occurrisset, et arma, viresque publicas seque constanter obiecisset, cum tandem, ubi fide ac virtute maxime opus erat, paulatim fida Tribunorum Regionum consilia monitaque resutans, aut dissimulans, lentiusque ac mollius Mohilouiam, et successus Moschouiticis impugnans, repente vester factus est: non securitatem modo, verum et complicitatem, sub vestris insignibus et aquila, non sua, indutus; Postremo antequam patriam prodicione, et rebellionelatus obrueret, a furiis obrutus, non absque desperationis manifestae tormento, simul et documento. Haec omnia et alia similia, quae in vestra tot annorum, et molitionum, siue semiclandularum siue publicarum officina coquebantur, nec semper celare se poterant, antea Polonia quæsta non est, quia commissionibus Liuonicis, huiusmodi querelas assignatas esse sciebat, dictarumque commissionum fidei fidebat. Nam quis aut spe, aut mente conicere potuisset, Sueciam tam iniquam, tam inmemorem, et iuris diuini ac humani contemptricem fore, ut inducias et tempus a pactis constitutum, armis belloque rumperet, fidemque ita publicam abrumperet?

Posthaec a me recensita subiunge iam, affunde, multiplica, quae et qualia velis, et quae reticere non possis, cui semper noua et

immensa caui spirant mendacia folles.

Et vide, ut Thraonem, vel Stentora, vel si quid iactantius in comoedia, aut elamofius in exercitu Mycenæ fuit; strenue agas, dum multa alia contra pacta, fidemque publicam, et contra subditos vestros factitans clamas, sed ea te vberiori

1656 vberiori declarationi, ex ipsis Actis deducendae relinquere. Belle sane, et tempestiue spacium plura comminiscendi, tibi relinquis. Fortassis grande aliquid, quod pulmo animae praelargus anhelet, interim tibi haesit, quod cum vsura postea euomes. Iamque festum te currendo, terrasque et maria persultando, vociferando, fingendoque prope credebamus, cum tu plus quam declamatoria voce pronuntias: Potuisse quidem haec a te commemorata, diutius inulta tolerare, nisi Rex, et Respublica Polona, crebris internuntiorum missionibus, et ostentatione pacis, Sueciam toties ludificasset, ac binis Lubecae tractatibus fucos fecisset, non alio fine, quam ut tempus traheret, et varios in Regnum Sueciae hostes concitaret, sicque necessitatem belli inferendi imposuisset Regi Sueciae.

E ludo et scena mimica initio prodiisti: Quid mirum si et abernis fuliginosis et fumi venditricibus succum exfugere quaeras, quo Regem Poloniae inficias, ipse stercore fucatus Crocodili⁹¹⁾? Vel ipsae crebrae missiones. Nuntiorum, quae licet sine fructu, sine sumptu tamen et molestia non fuere; testari possunt animum sincerum, studiumque, non ostentationem, non fucum fuisse, ut tu, ostentum hominis, calumniaris. Tempore belli Germanici, vos pacis vobiscum reconciliandae requisitionem, et opportunitatem seposuistis, vel non admisistis, excusationem a bello ipso praetendentes, quamuis illud extra Sueciam, et vestros extra parietes ac fundos esset. Rex Poloniae, cum in ipsis Regni sui visceribus hostes ferocissimos haberet, potuisset iustiore excusatione rem protelare, vosque vestra praetensione eludere. Verum ne sic quidem paci honestae aliquando acquirendae defuit, si modo honesti, et aequi aliquid, vel spes aequitatis per tot Nuntios, et ipsos tractatus Lubecenses, impetrari potuisset. Sed ego in vestrum factum ac simulationem, morose non inquiram, quandoquidem tu caetera te omisurum, et quaedam obiter tantum dicturum praedicis ac praemones, quae docere possunt, quam parum animi Regi Regnoque Poloniae ad pacem perpetuam fuerit; o graphicum Doctorem! Sed quaenam illa, quae obiter tantum dici merentur, ut pro talibus haberi possint, neue tu etiam pluri facias.

Plenipotentiae, inquis, a Commissariis Polonicis in primo congressu Lubecensi plurimis vitiis refertae, adductae sunt, ubi titulum Sueciae sibi arrogabat Rex Poloniae, subruto hocce modo ipso pactorum fundamento. Antea per hunc titulum conuelli dixeras, nunc atrociori verbo, subrutum fundamentum dicis. Sed circa hoc antea satis risus et irrisus es, sic loquendo; ac praeterea opus non erit repetere hic, et nugas tuas iterum refutare. Nam titulum Sueciae, Rex Noster haereditario gerit iure, ei innatus, ei innutritus, eoque licite ac libere et sine impedimento semper et vbique ad omnes Reges ac Principes utitur et gaudet? non subiectus vestris constitutionibus, aut iudiciis decrepitis a Carolo Sueciae inuasore, confectis; ut solus sua cum stirpe macula non diu duratura, alieno Regno, tituloque frueretur. Neque ad omittendum titulum, seu supprimendum dicta in Plenipotentia obligabatur, per illas Anglici et foederati Belgii legatorum attestaciones, seu copias tantum nudas et simplices attestacionum, literarumque Zadzikii ad Comitem Brahe, quas tu superius, pro inducenda stabiliendaque literarum a Rege Poloniae in Sueciam forma; Commissarii vero tui pari vnitate quem in finem allegarunt, et sponte atque irrequisiti produ-

Hh hh 2 xerunt?

91) Eiusmodi loquutiones in scriptis publicis, plane, ut mihi videtur, sunt indecorae, et ignobile quid plebeiumque spirant.

xerunt? cum ad alium effectum obtentae et concessae non sint; quam ut fidem facerent, sigillo reformatae Plenipotentiae appenso, quod circa exclusionem tituli Suedici, et subsequendum Regis Poloniae titulum, eius in locum transportationem, rudiori forte manu. habitum offensumque; certas monstrabat lituras, quarum Sueci (ne illis probro darentur) noluerunt esse auctores. Reliqua Plenipotentiarum vicia, merito silentio inuoluis, quia vel leuissima illa, et non nisi scribae fuere, vel certe (ut in mutuis delictis accidere solet) compensanda cum iis, quae etiam inscitissimis vestris, et oculatissimis reperta sunt. Recordaris enim, quod primis illis in tractatibus, praeter controuersiam de titulo, quam Commissarii tui coacto illo frigidoque, et elumbi argumento, a contextu seu scriptura patetorum euincere conabantur, alia interuenerit nulla. Prout etiam recordari ac fateri debes Commissarios Polonos, quotiescunque iisdem in tractatibus, per priuatos, et inallebiles cum legato Gallico discursus, de aliis Plenipotentis mentio facta est, nunquam nisi clara et aequissima sub conditione respondisse, missuros nimirum se perlibenter, in Poloniam pro eis, quod si missionis tempore Commissarii Suedici ad ipsum pacis negotium voluerint accedere: vel saltem ipse legatus, de aliqua exinde consolatione, ac temporis sumptuumque fructu asscurare eos possit. Ad quae ille, vestrarum haud ignarus machinationum pro rectitudine animi sui, nunquam nisi verba ambigua, et bonam spem offerens, maluit iterati congressus promotor esse, quam iniquus pro vobis sponfor.

Etiā ego te hic, vbi obiter tantum dicenda quaedam promiseras, obiter etiam expedire poteram, si dicerem Regem nostrum falso a te accusari violatarum induciarum, tam ob dictum titulum, quam quia Plenipotentias ad gustum saluiae vestrae non statim miserit, nec ad arbitrium et praescriptum vestrum, solum in tractatu agere aut comparare voluerit. Res et ratio clara est, ex ipsa induciarum formula verbisque, quae sic habent: *Durantibus ac currentibus hisce induciis agatur de pace perpetua, ita tamen, ut si tractatus pacis perpetuae, semel atque iterum non successerint, firmas nihilominus et inuolabiles maneant induciae, usque ad exitum, pactis hisce praefinitum.* Manent ergo pacta a Rege illaesa et inuolata, tametsi se cum dignitatis et honoris sui gratuita iactura repente vestris dictatis, lituris, correctionibus, reformationibusque subicere et subternere recusasset. Mirum vero et monstrosum est, quod cum binas ad minimum partes in tractatibus aequaliter agere deberent, vos tamen Suecos solos vtrasque partes implere voluisse, nihilque admittere, nisi quod lima vestra limatum, vestra securi edolatum esset, alteri pro suo commodo, et honore nihil indulgentes, nihil reliquum facientes: ipso leone Aesopico iniustiores, qui ferarum Rex, aliquid tamen praedae feris aliis relinquit. Deinde Suecia; et tu ipse Causarie profiteris, causam vnicam tam diuturnae litis, et antea hostilitatis, ac belli inter Sueciam et Reges Poloniae fuisse: *Titulum Regni Sueciae.* Haec lis nonne belle finita esset, Suecisque palma tota, et quidquid hucusque verbis votisque omnibus optauerant, vserantque, ac bello petierant, concessum videretur, si Rex Poloniae titulum suum haereditarium, gratis et ante omnem congressum vel tractatum, antequam omnem spem, atque specimen pacis, deponeret, deleteret, et Suecorum potestati atque arbitrio traderet? Sic enim Sueci toto suo desiderio, voto, ac fine potirentur, nihil vero inde Regi Regnoque Poloniae commodi accederet, cum neque fiduciam, aut speciem felicitis, vel benignioris tractatus, ac successus, ut promitterent vel annuerent Sueci, induci potuerint. Talis vero successus seu euentus, non a casu, fortuna, aut ab alia incerta alea, neque ab alieno arbitrio aut facultate pendeat, sed in sola Suecorum voluntate, ac sinceritate

ritate situs erat. At in Prussia Vladislaum deposuisse in Diplomate, seu Plenipotentia reformatā, titulum Sueciae fortassis dices? Sic tamen non ius deposuisse, neque successorī suo haereditario, atque eadem lege, qua ille, et nullo eius beneficio ad veram Regni Sueciae successionem venienti, hoc facto suo necessitatem imposuisse dicere potes? si dicere perges, maligne et falso dixeris. Nisi forte fateri velis, quod Vladislaus, nonnisi praemio, et mercede receptae Prussiae, id fecerit, aut facturus esset. Nunc vero quid Sueci Ioanni Casimiro praestare parati erant? nihil, inquires, qui ne beneuolam quidem vllam ostentationem, vel indicium ostentare voluerit. Imo vero, si votis Suecorum altioribus, et cupiditatibus sese prodentibus, vel secretioribus rumoribus credendum erat, Ioanni Casimiro, Prussiae vel partem, vel littora, certosque portus cum vectigalibus, aliaque plura, illos adimere velle, plusquam rumor erat. I nunc, et dic, alias obseruatum esse titulos fuisse depositos, scilicet hoc modo, his conditionibus, quales a Suecis Lubecae coquebantur. Et de his satis.

In secundo Lubecensi congressu, quia iure non potuisti, iam non queris de plenipotentia: scripta enim erat, licet non secundum obtrusam a vobis, per legatum Gallicum formulam, sed ad normam Vladislauianae, seu reformatae, et quam vos prioribus in tractatibus voluistis habere. In sigilli tantum amplitudine insignia Regni Sueciae impressa, contra quam paci congruens, et testimoniis Zadziki Cancellarii olim Regni Poloniae, Legatorum Angliae, atque Ordinum Belgii, satis superque constabat, arguis.

Et cum per insignia Regni Sueciae impressa hic intelligas, tres illas Coronas, quas Commissarii tui, linceis suis, et belli causas conquirentibus, oculis, nunquam hactenus, neque in ipsa nuper Vladislai, seu reformatae Plenipotentia, ab aliis accusatas inter Prouincialia Regni Poloniae insignia, modo primum obseruauerunt; quaero tres istas Coronas, propria Sueciae insignia esse, numquid non, vobis Suecis toties domi forisque, ac postremo solenniter in Stetinenfi transactione, anno MDLXX. Dani palam negarunt, cum quibus ea de re tunc lis erat? Certe non negarunt solum, sed denegarunt, imo palam euicerunt, et obtinuerunt, ne tres coronae, certa et propria insignia Sueciae haberentur, idque testibus, ac veluti confirmantibus Caesareae Maiestatis, Regum Galliae et Poloniae, nec non Electoris Saxoniae legatis, ad transactionem illam vtrinque electis et assumptis. Nihil profecto contra haec tunc Suedici Legati, quamuis instructissimi, et frustra pro dictis Coronis obstinatissimi, probare vel euincere potuerunt. Deinde Dani, iuxta Danica et Noruegica, aliaque sua insignia, tres coronas, annon hodiernum usque in diem publice habent, gestant, atque ostentant? Neque vos in postremis illis Bronsebröensibus tractatibus tres Coronas, tanquam vestras repetistis, aut Danis eripulistis, quamuis partem littoris Danici et Oeselliam ademeritis? Nec alias in Dania usquam magis, quam in Polonia illae tres Coronae, alicui certae prouinciae assignari vel applicari possunt, atque ita frustra hoc Polonis obiciat: Dani vero tum temporis Suecis etiam exprobrauerunt, et ex magno illo (si Diis placet) Suecorum Historico Olao ostenderunt, vetus insigne Sueciae non tres Coronas, sed puellas nescio quales fuisse. Quod autem congruens paci non fuerit eiusmodi Coronarum in sigillo Polonico existentia, nullatenus probari potest. Nedum vero ex literis Zadziki, seu attestationibus Anglici et foederati Belgii, Legatorum; quia istae (ut paulo ante dictum est) et si nudis atque simplicibus chartis credendum, ad nullum alium effectum, nisi ad euitandam corrupti sigilli suspicionem a Commissariis illius temporis obtentae

1656 et impetratae fuere. Si vero is vel alii legati (mirum enim est, quod non omnes) aliquod testimonium taliter compositum, vel conflatum, aut in vim inuiolabiliter obseruandae legis dederunt, vel dare potuerunt, idque authenticae et legitima auctoritatis esset, quis tale aliquid vidit? aut vnde Regi vel Cancellariae nostrae constaret; si apud vos Suecos solos haec mysteria clausa et abstrusa sunt? Et Commissariis Polonicis Lubecae, praeter simplices schedulas, monstratis nihil. Sed quidquid sit de proprietate trium Coronarum, cum eae tamen aliorum, utpote Coloniae Agrippinae, et Cracouiae Canonicorum Cathedralium Collegii insignia sint, cumque praeterea pars altera vulgarium insignium vestrorum, vnus aut geminus leo, inter Prouincialia Regni Poloniae insignia deprehensus non fuerit, poterat sane minus turbarum haec res conciuisse, praesertim cum antea a vobis vestrisque nihil horum in disceptionem tractum, sed tam in reformatae, quam priorum tractuum Plenipotentiae sigillo, tres istae Coronae admittae et receptae fuerint.

Interea autem Polonis Commissariis multoties se offerentibus, quod si istae tantum Coronae ad tam operose institutos tractatus obstaculo essent, procuraturos sese apud Regem suum, ut deprimendi eas seu expungendi sibi ex sigillo potestas fieret (ita enim et cum titulo Suedico fecerant), ne vobis implorandarum iterum attestatum necessitatem adferrent. Cur vos, tam sinceri perquisitores pacis, non acceptastis hanc illorum submissionem? sed arrogantissime institistis, ut non tantum delerentur, vna cum titulo de sigillo, sed ut ne vestigium quidem in illo superesset cuiuspiam, et nouum omnino ac recens conficeretur. Quod hercle impossibile fuit, et consequenter vestrae de expectando et prolongando ad hoc tractatum tempore exhibitio et promptitudo, elusoria magis quam sincera erat. Mutatio enim sigilli aegre absque Comitibus generalibus fieri poterat, et Rex bello Cosacico adstrictus, supra ducenta miliaria Germanica Lubeca distabat, in Russia; vbi nulla omnino, neque citius, neque tardius conficiendi, transferendi vero valde incerta media erant, nisi forte Lapponici vestri tabellarii, seu cursores adessent, vel talis faber, qualis erat is, qui nocte vna arma integra Achilli mirifice fabricauit; qua in re nemo fidem haberet Homero, nisi fabrum Deum finxisset. Porro dum iidem Commissarii, praefixum tractatibus bimestre artificii vestris, modo per sigilli criminationem, modo per disquisitionem, de loco et ratione congressus eripi sibi animaduertent, inuitarentque vos ad practicum in Prussia tractandi modum: videlicet, ut quandoquidem de plenitudine et potestate ipsorum, nullum adesset dubium Plenipotentiae cum reliquis differentiis suis, apud mediatores deponerentur; cum assecuratione, quod bene ac prospere cedentibus tractatibus, tales vobis pro conclusione allaturi essent Plenipotentias, et tale sigillum, de quali in ipsa tractuum serie inter vos conuenissetis. Sic, inquam, inuitantes vos, et suspensis praeliminariis vanitatibus, ad ipsum pacis negotium, vocantes Polonos, cur ad meditationes seu vexationes vestras Monasterienses conducere allaborastis potius, quam sequi exemplum, ad sopiendam luctuosam hanc controuersiam a vestrisinet Commissariis prudentissime inuentum, visitatum, adhibitum, et tot exterorum legatorum auctoritate probatum? Forte quia Suecia, et patrius mos, vilioris momenti et exempli iam apud vos erat, postquam in Germania didiceratis peregrina sectari, et magni atque insolentes esse; et insari coeperatis potentia ad nouas plenipotentias. Sed vtut est, quandoquidem vos ad domesticos et rectos mores, neque antecessorum exempla, neque aequitas et ratio, neque instantissimae mediatorum suasiones reuocare valuerunt, et tam publice, quam priuatim, nullum vn-

quam

1656 quam iustae ac honestae pacis indicium edere voluistis; quid aliud Polonos decuit, quam huiusmodi contumaciae et arrogantiae vestrae se non substernere, sed causam suam iustissimam felicioribus committere temporibus, assecuratos vestram aduersus perfidiam sanctitate, fide, et religione pactorum, nec non confecto prioribus in tractatibus limitationis instrumento, quod isti, de quo agimus, congressui, binos menses statio erat, et illis infructuose praeterlapsis, liberum cuique, omni sine alterius partis offensa, siue violatione pactorum, discessum.

His non obstantibus tu concludis: Hac praeliminarium mora Suecos impeditos fuisse, quominus de violatione induciarum queri possent, et satisfactionem exposcere. Sed quoties repetendum et refricandum est, quod licet in tractatibus, pax concludi non posset, induciae tamen deberent esse inuiolabiles, si inuiolabiles, quod vobis Suecis querendi ius supererat? Nam si ad innocentiam satis est querela, quis post facinora omnia atrociora non innocens erit? Si itaque violatio nulla esse potuit, quamobrem satisfactio exposci poterat? An Suedicum mere est iniurias inferre aut fingere, et satisfactionem exigere? Pomeraniae legitimi haeredes, si liceret, merito queri possent, et Dani, et cui ius antea erat in Bremensem, aliosque Episcopatus ac ciuitates. Et sic interim tibi de his satisfactum esto, qui ne hoc quidem merebaris, apud quem *Nullus verbis pudor aut reuerentia.*

Post tractatus vero Lubecenses quid producis? quid astruis? Regem Poloniae per Canesilium indicasse, velle se legatos suos, Reique publicae ad Sueciae Regem ablegare, qui coram ipso tractatus de pace perpetua auspicarentur, huncque ad hoc quamuis non obligatum posthac ad reassumendos tractatus, cum semel atque iterum, frustra tentati fuissent, consensisse; ea tamen lege, ut Polonici legati propere accederent, qui tamen condito tempore non accesserint, sed tantum internuntius quidam Morstenius etc. Multa hic simul iterum conturbas, Causarie, assuetus forte nonnisi turbida piscari aqua. Num vero obligatus Rex vester fuerit, nouos congressus admittere, ab humanitate Suedica non ferere requirimus. Nimis enim dura illa, et montibus suis similis, vel fugitiua est, quae adeo propere euanesceat, ut mox patebit.

Et certum inprimis est, Regem Poloniae per Canesilium nunquam clare et expresse indicasse, velle se legatos suos, in ipsam vsque Sueciam ablegare, sed si Lubeca amplius non placeret, Francofurtum ad Oderam, vel Regiomontum, vel denique etiam Rigam, aut Stetinum. Rex autem vester quid? Stockholmiam propere accedere iussit: Haec ut subito, ut propere, ut valide tonuit! Certe satis pro imperio cum Regibus. Vnde vero illa properandi per mare in Sueciam facultas, iniquo aut dubio tempore, vel rebus interturbatis, erat? Antequam in triuio prostant in Polonia legati? aut e siglino genere sunt, qui currente rota quolibet e luto effingi possint? Non habet tales Senatores seruos Polonia, quibus omnis nutus Regius pro obsequii necessitate sit, quomodo in Suecia aiunt, omnem sibilum Regium, ius Maiestatis, et imperii necessitatem habere. Quaerendi hic, eligendi, ambiendi, et si noui fuerint, instruendi sunt, quod sine dubio propere, et raptim fieri non potest. Neque enim illi priores, statim ad manum erant, aut adesse tenebantur. Et iam prope coelum hyemare incipiebat, neque genio nostro, vel naturae Poloniae mare familiare est, vel idoneum admodum.

Deinde non ideo missus est Morstenius, ut tanquam legatus in negotio principali, ius et auctoritatem tractandi statuendique de pace perpetua haberet, vel proponeret, sed ut pro legatis, qui non eadem celeritate procurari et aduenire poterant, de commoditate loci ad tractandam certitudinem aliquam et securitatem, a versatilibus consiliis artibusque Suedicis cognosceret et impetraret; ne despectui noua legatio obnoxia foret, prout postea quodammodo Regio legato contigit. Hoc itaque Morstenii factum, nihil alienum a moris publici humanitate afferebat, neque is tandem nisi per magnas molestias et pericula atque iactationes in Sueciam reperire potuit, primo Rigam usque circumiens, deinde tempestate, et quasi naufragus in Danica eiectus littora. Interim legatus solennis Illustrissimus D. Gorayski, Castellanus Kiiouiensis, paratus, instructusque erat, iamque comitatus, impedimenta, currus expediti, ornatique, cum in ipso valedicendi actu, heu! lethali impetu, subitae et incurabilis aegritudinis oppressus, extinctusque, non Regia tantum, et publica vota, ac legationis properandae promptitudinem, sed etiam viuendi facultatem destituit. Certe si homines estis Sueci, humanis casibus (seposita interim dura et montosa illa indole) et tam miserabili fato, ignoscere possitis, cum hominem et legatum ad vos properantem mors propera nimis in loco fixisset. Posthaec vero, priusquam nuntius mali ad Regem usque perueniret, antequam alius legatus, in tanta locorum distantia quaeretur, inueniretur, iterumque nouis literis, mandatoque ac sumptibus instrueretur. Annon mora opus erat? aut quomodo propere haec talia peragi, aut properari poterant? Quicquid tamen consilio curaue ac diligentia perfici poterat, curatum, factumque et perfectum lente est: Missusque pro ratione temporum alius legatus Illustrissimus D. Ioannes Comes de Leszno, Palatinus Lancien-
tis, cui post mare enauigatum, ad portum Sueciae Dalerensem appulso, statim succensuit hospitalitas vestra, quod nausea tarde discussa, primum triduo declinante, inter homines ignotos, et eo loco, ubi non omnia more cultiorum ac ciuiliorum regionum parari poterant, misisset sui aduentus indicium. Deinde illi ipsi iam Stockolmiae vestrae appropinquanti, non exscendere et euadere e naui, neque terram attingere fas esse voluistis, nisi e sentina literas fidei prius monstraret, seque legatum probaret. Quod tamen ab aliorum legatorum ciuilitate admoniti, humaniter scilicet, remisistis. Quomodo vero illic cum legato egeritis, quomodo is ad omnia, votis formulisque, et conditionibus vestris se frustra accommodauerit, nullamque iam moram, vel excusationem reliquam vobis fecerit ad pacem tractandam, omniaque effugia vel diffugia vestra facilitate simul sua ac Regia nudauerit ac discusserit, vobis, nil nisi bellum et pactorum violationem libere ac minaciter spirantibus, et illum hinc alio ac rursus trans mare ablegantibus, ubi tamen antea tractandi facultatem concedere, aut constituere nolulistis. Haec inquam omnia, et si quae alia superbe frustrando illata ei sunt, quia frustra vobiscum nunc agitur, hic non exaggerabuntur.

Interim Morstenius ille quidam, prout a te appellatur, pene mihi excidit, postquam a vobis spreus et contemptus est: In eo literas fidei, non in capite, neque in essentialibus, sed in calce literarum reprehendis, et in iis accusas ea, quae nihil ad rem faciunt, siue in fine literarum ponantur, siue nusquam, in quibus tu tamen audaciam et auctoritatem iuris ponis, quod nisi impudentissimae suspicioni aut fictioni potius liceret. Sed quid tibi non licet, qui etiam literas fidei datas Morstenio a Rege Poloniae insimulas, illud praeiudicium inuoluentes, ut sub annis Regnorum suorum (cum vnum tantum, videlicet Poloniae habeat) ad calcem literarum annotatis, innueret, se esse Sueciae Regem, titulum-

que

que illum Sueciae, quem in fronte literarum Regi Sueciae ex pactorum praescripto tribuisset, esse frustraneum et inanem. Hic non puduit te iterum pactorum praescriptum appellare, quod toties nullum esse ostensum est. Fateris autem Regem Poloniae in fronte literarum, Regi vestro tribuisse titulum Sueciae, quod illic ipse nominatim clareque abstinuit. Frons autem literarum, an non is locus est, in quo Reges se suosque titulos profitentur, eosque expresse praemittunt, et cum dignitate exponunt, non vero in cauda; nisi forte apud vos cauda calxque pretiosior atque honoratior sit, quam caput et frons. Tarde certe et praepostere Regem Sueciae Ioannes Casimirus absque mentione Sueciae, et eo in loco, ubi nihil amplius nominabatur, innuere voluisset, (ut tu calumniaris) si post depositum; palam publiceque in fronte et capite titulum Regni, illum demum in calce, et veluti sub pedibus, tacite, sine nomine, sine indicio omni reseruasset. Verum tibi non lyncei tantum, sed etiam vulpini et crocodili sunt oculi, adeo astute vides, quae nemo alius videt. Nam et crocodilus non habet oculos ad lachrymandum, nisi ut decipiat et noceat. Neque tu tamen antice et postice Iane, in illo literarum veluti postico (condonabis verbo inopinato) aliquo modo innuis, simul cum Polonia aut iuxta illam in nomine suo Sueciam scriptam aut nominatam fuisse. At regnum Poloniae, inquis, vnum tantum habet Rex; si veteres titulos inspicias, non vnum semper fuit, et post Christianam disciplinam acceptam adhuc plura fuere, interque Reginas harum terrarum sanctiores, illa Haliciae Regina, hodie publica memoria et veneratione honoratur. Facile vero pro tua, aut sinceriori humanitate, agnoscere potuisses, non Regium consilium, stupidissimum illud compendium et figmentum, a te illic productum, potuisse esse. Scilicet ad pronuntiandam frustraneam et inanem priorem illam, in fronte expressam, et professam contestationem depositi sigilli, fuisse postea suppositam vocem, non exprimentem quicquam clare et nominatim. Scribam autem, vel actuarium, non eximo omnino culpa aut fœcordiae, praesertim (ut hoc non diffitear) cum Cancellariae Polonicae scribas non semper eruditionis commendatio eligat, admittatque, sed mera plerumque characteris, vel pingendi qualiscunque industria, manusque specimen assumat. Neque Reges scribendo nomen suum illic, vel annos suos numerare, vel inspicere solent: Et nostrum aliquis, cum literas scribis describendas tradit, quando postea relegendo ad vculam illam *Datum* peruenimus, oculorum et correctionis diligentiam amplius non extendimus. Tam suspicacem autem et maleuolam tuam diligentiam, et fingendi industriam quis sperasset? nisi quod ubique nodum in scirpo quaeras, quem tamen nullum esse, ipse Iuncea Regiae apud vos Domus, fasciculus monstrare posset.

Sed et aliud quiddam te, in literis fidei, emissit tuis oculis, Arctoa e latebris vlula deprehendisse vlulas, simulans tamen, illud te omittere, et transire silentio. Nesciuissimus te esse tam Rhetorculum, nisi figuram rhetoricam, ab ipsis Atticis Athenis, ubi nocturnum est patria celebris, tu Borealis noctis incolae, tam belle asciuisse, ut quod maxime dictum expressumque acclamatum velles, silentio te transire nugareris. Sed neque ego tibi transitorio homini, nisi per transfennam aliquid regeram, qui solam vocem et caeterationem, iterum atque iterum a Latinis Regis literis exigis, cuius vnus omissionem, derogare paritati Regum, transeundo tantum insimulas. Sed mane sane. Nam hoc quoque neque consilio, neque studio factum; satis vobis constabat, quod cum scribae simplicitati aut vitio omisso fortuita assignari potuerit, vltro aliae, et quales Suecia voluit, literae transmissae fuerint; Latine certe confectae, et tam clare ab

Kk kk

eo,

1656 eo, qui cum Regna, Ducatus, Prouincias, et haec atque illa omnia, simulque et caetera scribi fecisset aut concessisset, satis vniuersa ac singula pariter concessisse credi potuerit. Vis tu hoc, clarissimo et proximo in exemplo? Si quis te oratorem, caudicum, historicum probum, et caetera improbum diceret? an non omnia improbitatis elogia tibi attribuerit? aut quidpiam postea probitatis tibi relictum putas? etiamsi tu excetra lernaea, et ceto Atlantico, vel balena Britannica maior, te intus et intime exenterares. Quanto modestius grauiusque Angliae semper et hodie Galliae Reges, cum titulis suis agunt, qui nullam caeterationem quaerunt, vel vsurpant ipsi, aut ab aliis exigunt, etiamsi plures Principatus in Regnis suis numerare queant, et nobiliores quam Suecia, sed tu nimis vis *Archetypas habere nugas*. Iamque ego te, nescio quo, cum tuo silentio transisse putabam, cum tu praecipiti anhelitu regressus, praecipuum quoddam, sed nouo horrore terrificum, incertum quo ex mari producturum te minaris, verebar ne illa esset, quae Hesionem ⁹²⁾ deuoratura quondam visa est

repens consurgere ponto

*Bellua monstrum ingens, quam tu nec montibus ullis
Nec nostro metiri*

posses mari. Hercule hic forte opus est, vt olim contra illam. Magna certe monstra fuisse necesse est, quorum dentibus, plus quam elephantinis iugulum ais Sueciae, Regem Poloniae petiisse. Et quanam illa? Peregrinas, inquis, classes in mare Balthicum Rex Poloniae inducere est conatus; foederaque cum variis Principibus, ac populis, qui dictum mare accolunt ac frequentant inire, solo Sueciae Rege excluso; et ne caeci non viderent, adiecisti, luce meridiana clarius esse, dictas classes aduersus Suecos fuisse destinatas. Quodsi meridianam hic lucem, illam viciniae vestrae aut Lapponiae intelligis, festiue tibi credimus, vbi hyems et nebula perpetua

*Inuoluens umbra magna terramque polumque
Semper, et obtenta densantur nocte tenebrae.*

Cur vero nullus Rex aut populus in tanta luce nominatim et specificè ostendi potest? Nullus locus aut tempus certum exprimi? Non ita pridem hoc factum ais. At tu iam pridem mentiris, praesertim cum nihil nominas. Qui deinde illi varii sunt Principes, et populi mare Balthicum accolentes? qui classes habent, vt ad nutum Polonorum contra Sueciam mittere possint? Vnus Regum, Daniae Rex, eius maris est accola. An ille ipse Mycenaeus magnorum Ducum Achium ⁹³⁾, mille nauium classem, tanquam ad Troiam expugnandam sollicitatus est? Si ita est, illo viuo dic eundem sollicitatum esse, vt tibi testis adesse possit. Qui vero alii sunt, qui quidem Balthicum non accolunt, sed frequentant, Britannos vix credo te intelligere; causam melius nosti, quam vt audeas fateri. Ordines forte foederati Belgii aptiores sunt, et paratiores. Sed quaeso te, qua spe, aut quibus sumptibus, hoc cogitare aut suscipere Rex Poloniae isto tempore potuit?

92) HESIONE, Laomedontis Troiae Regis filia, quam Hercules ceto expositam liberauit.
93) MYCENAEVS Dux Achium, est Agamemnon Imperator Graecorum. Nam MYCENAE, vrbs Peloponnesi, in Argolide, regia fuit Agamemnonis, Mycenarum Regis, exercituum Graecorum ad Troiam imperatoris, Menelai fratris,

Glytemnestrae mariti, Iphigeniae patris, vnde MYCENIS, pro Iphigenia Mycenata, et Agamemnoniae Mycenae apud Virg. Aen. 6, 838. Achium autem, seu Achiaorum, vel Achaiaorum idem est, ac si diceret Graecorum. Achaia enim Graecia propria est, inter Thessaliam et Peloponnesum intercepta.

1656 potuit? Aiunt quidem tempore tractatum Lubecensium, aut circiter, rumorem quendam incessisse; sed nullo Rege, nullo ordine auctore; E re forte negotiationis magnae ac fructuosae esse potuisset, si Polonica societas adiungi posset maritimae cuidam societati. Sed vnde Polonis aliqua in mare fiducia, aut vires? Nec tamen hic rumor aut inane votum, ad publicae vel Regiae auctoritatis notitiam, seu consensum vniquam peruenit. Sin aliter se res habet, dic per legatos, vel per literas, vel per indicia, Regem vltos sollicitasse, ne semper fingere videaris. Si vero societatem aliquam foris Rex quaesiuisset, vel oblatam admisset, an a more hoc aliorum Regum alienum, aut omnino illicitum erat? Aut vos Sueci soli homines estis, quibuscum societas iniri debeat, aut possit? vel contra quos foedera sanciri queant. Nimium estis, si nullus alius Rex aut populus, praeter vestrum est: An nusquam mundus, amicitia et genus humanum, nisi in Suecia viget et latet? Aut si Rex Poloniae aliquem amicum Regem habere vellet, ideo subito contra vos amicitia illa, per insidias aut cuniculos, vel aperta pacta strueretur? Vos in Britannia forte societatem iniistis, nunquam in vestra consilia aut facta inquisiuit Polonia. In Lusitania simul atque Rex nouus erupit, vestra legatio occasione abblatita est, Suedicaeque amicitiae blandimenta attulit. Nec illic quidem sinistri aliquid, suspicata est aut quæsta Polonia. Et heu, quid non in Gallia perfecistis aut tentastis? vt de Moschis interim taceam ea, quae se ipsa produnt, et orbi iam manifesta sunt vniuerso. Quid Benedictus Scythius Senator et legatus Suedicus in aula Turcica sollicitauerit, quis dubitare potest? Solis ergo Suecis trans maria terrasque omnes Regum sollicitare potentias vel societates licet? Solis Polonis interdictum est, vel vnum amicum, aut non nisi ad arbitrium vestrum asciscere, vel admittere inuitantem? alias diffidentiam, vel hostilitatem vocatis. At solum Sueciae Regem a Polonis sic excludi moleste fers, aut minime ferendum putas. Et vos vbi nam vsquam Regem Poloniae in societibus tot vestris inclusistis? In pace quidem Germaniae id fecistis, sed vt turpius per iniuriam excluderetis, bellum sic quoque inferentes; contra fidem publicam; nam vestram vbi appellem?

Post haec de maris Balthici et commerciorum turbatione a Polonis quaesita, pudet tecum litigare: Nam Suecorum hoc proprium est, et peculiare, prout non solum Caroli et Gustavi tempore, luce meridiana propior constitit, et nuper emicuit in portu Gedanchi; vbi Vrangeli, et alii cum classe Suedica, veltigalibus exigendis, et sic libero commercio turbando insidiabatur, solum ita per literas, a nobis interceptas, iussus a Rege vestro rem moderari, vt si Danus et Bataui, pro libertate navigationis, vim opponere vellent, Vrangeli exactione abstineret, si modo nil dum tale aggressus fuisset; sin iam ad factum ipsum processisset, pergeret porro et non desisteret. An vero tutela maris Balthici Suecis peculiaris sit, credo nondum cum Rege Daniae decisum esse, qui non frustra sibi veltigal in freto Orensi constitutum, et consensu gentium approbatum asseuerat, atque defendit.

Et hucusque causas omnes enumerando, virus tuum araneole Suedice, euomisti; quae cum sic nil, nisi tela araneolae fuerint, eas pulcae cuiuslibet sclopis posthac facile diffilauerit. Ita tamen tu pro te, proque tuo Rege; pro Polonis vero obiectionem vnam, alteramque, vel etiam tertiam inuitus quidem affers; sed et inuita Minerva mox impugnare et euertere conaris.

1656

Prima est, qualem ipse informas et mox deformas. Quod Poloni controuersias exortas, per Commissarios in Liuania, non per arma, decidi debuisses opponant. Merito id quidem, quando ita et non aliter est, statutum ac praescriptum et licitum esse ex pactis constat. Contra hoc tamen sic reponi posse ais. Interim satis molliter hoc posse dixisti: nam solide reponi posse, dicere non potuisti. Quid tamen robustissime Gigas, per potentiam tuam potentissimam, e calumniarum repositorio reponis, qui hucusque nihil validi, nihil firmi posuisti? Per Commissarios, inquis, in Liuania nihilo plus obtineri potuisse, quam per binos Lubecae solennes conuentus, nec spem fuisse decisionis controuersiarum, per Commissarios, quando Lubecensi bino congressu, ne praeliminaria quidem pertractari potuerint. Haecine contra sacrum et inuiolabile pactorum repositorium, supposititiae prome conde, reponis? sicque pacta eludis, quae vnicum hunc modum Regibus Regnisque seruandum, expressis verbis et legibus assignarunt, indixerunt. Indixisse certe negare non potes, seruandum ergo hoc erat, non mutandum, non reiiciendum, nisi simul pacta reiicerentur: Et non seruando vos Sueci soli infregistis, soli violastis pacta. Commissionum enim illa non solum natura, sed et necessitas erat, ut tractatum et belli facultatem praecederent, quo igitur iure a bello incepistis, commissionibus non habitis, et induciis durantibus? Extrema primo nemo tentauit loco, nisi extreme perditus aut inhumanus.

Prius in commissionibus de violatione pactorum agi iussere pacta, factum a vobis non est, non permisere ante ad arma descendi, factum id tamen a vobis est. Male itaque imo maligne a tractatibus ad commissiones ratiocinaris. Nam in his nullam de pace perpetua tractandi facultatem, aut necessitatem potuerunt pacta, et sic non par moles aut difficultas fuisset; frustra ergo argutavis. Nec praeliminaria quidem moram, vel obicem vllum opposuissent, atque ita facilius res transigi potuisset, quam illic, et non alibi; multo minus in acie et bello agi et peragi de pactis violatis debuisset, clare pacta iussere. Suedica ergo haec fraus, aut tergiuersatio, non Regis Poloniae erat, cui tu toties falsa imputando, moras, ludificationes, fucos fucosissima fronte assignas.

Secundam obiectionem, quia clarissimam et validissimam inuenisti, nouae lubricitatis astu et fallacia anguilla Suedica, seu Amphibiaena exotica eludere tentasti. Licet enim semel iterumque tractatus pacis non successissent, firmas tamen et inuiolabiles induciae usque ad tempus pactis praefinitum debent manere. Haec verba sunt pactorum, et talia ipse clare expresseque producis, quia aliter non licuit. Tu quid ad hoc? Rex, inquis, meus nihil in his pactis praesidii habuit, ideo ad arma decurrere debuit. Imo currere aut decurrere non debuit, quia pacta verant. Firmus itaque atque immobilis, et pactorum obseruans manere, et tempus praefixum expectare obligatus erat, nec aliud ei praesidium interim, vel ante illud tempus necessario praefixum mittebant; quia vnice cauebant, et prohibebant, ne prius ad arma decurreretur. Ita non aliter pactorum auctoritate uti potuit, quam illa mittebant; nisi si iam spernebant auctoritatem, quae non concedebat illi vndeunque, nedum pactis violatis, praesidium aliud arripere.

Et iam hic deprehensus tenebaris, ut tamen erumperes, omnia simul rupta effingis. An forte aliqua Principalis Arx Sueciae procumbit subito et coelum tonat omne fragore. Cum scilicet priores pacta violarent Poloni, quo nunc figmen-

1656

figmento effugere, et elabi tentasti? Contractuum et pactorum rationem hanc esse, ais, ut cum mutua stent obligatione, ubi ab altera partium violata sunt; altera partium se non teneri vterius pactis putet. Putet tantum? poteras firmiori verbo uti, si quid firmi habuisses. Putet certe ratio, quae nihil purum putumque habet, et tota causarum enumeratio apud puros sincerosque iudices, quid nisi

- - - *Tanti est, quanti est fungus puridus?*

Cum vero toties Polonos, seu Regem Poloniae violasse pacta insimulas, interimque ne semel quidem, aut vnum aliquod euidenter ac solide probaueris, quid te nisi toties mentitum constet? Actore autem nihil probante, quid iura statuant ignorare non poteras, aut non debebas. Pro probatis ergo, quomodo a probis recipienda sunt? Et quoniam per singulas causas, ne quid omitteretur, tecum itum est, et sigillatim omnis accusatio tua circa pactorum violatorum figmenta, in nominibus ac particulis suis, euentilata et discussa est, Aeolum hic et ventos alios ad eam diffundam non opus est euocare.

Tertiam Polonorum obiectionem sic leuissime producis, ut tanto leuius euadas. Praedicta verba semel iterumque non pro binis vicibus accipi debere, sed pro pluries repetitis, eoque ad tractatus, non ad arma, descendi oportere. Sed quid refert, an pro binis an pro pluribus vicibus intelligi debeant voces illae, semel iterumque? Nam tametsi non binis tantum, sed etiam decies non successissent, pacta nihilominus decreuere, ad arma descendi non oportere. Si non ad arma, quid nisi, vel ad tractatus renouandos descendi debuisset? Vel certe quiescendum ab armis, usque ad praefinitum tempus, tenor pactorum decernit? Si prius illud negaueris, hoc posterius certe nisi furia furiosior sis, negare non poteris. Tu tamen, qui tantum numerare male scis, postquam vuculas *semel iterumque* pro binis licitis vicibus accipis, addis, pluries quam bis conuenire, contra sensum pactorum esse. Ita cum male ipse sentias, paruam hanc sensus tui sentinam, aliis quoque offundere conaris, qui tamen id, quod expresse vetitum esse non probas, pro expresse ponere non debuisses. Dictum vero tuum sic tueris. Ideo plus quam binum congressum, contra sensum pactorum esse, ut necessitas partibus imponeretur absoluedi negotii, ne irritus et repetitus saepius congressus mentes exacerbarer, et pariter omnium gentium ludibrio exponeret, maximarumque impensarum causa esset. De ludibrio piget aliquid mouere, cum florentissimae et potentissimae gentes saepissime congressus repetierint. Sed nec vlla tam splendida aut sumptuosa est natio, quae non celeriter finiri tractatus et controuersias optasset. Neque tamen verum est, pacta necessitatem non pluries quam bis congregiendi, simpliciter et inuiolabiliter praefixisse, aut non permisisse renouari tractatus, prout superius demonstratum est, et ratio clara dicat. Quia licet semel iterumque non conuenisset; inuiolabiles tamen debeant ab eo tempore, usque ad vltimum definitum tempus permanere induciae. Haec sola vnicaque, et inuitabilis est necessitas, quam pacta decreuere.

Posthaec leoninae pelli belle vulpinam particulam affluis, et lectori blandiendo, Regis tui vbique nunc cruenti, studium ad pacem perpetuam commendas. Cum nempe, post illa omnia quaeque in tractatum amicitiae perpetuae consensisse, ea conditione tamen, ut legati Polonici pro spe, a Canesilio facta, nulla interposita mora propere aduenirent. Sed de hac propere properatione, iam tibi suo loco propere et proprie responsum est.

Post omnia vero quatenam tandem tibi *magna malae superest audacia causae?* Orbi, inquis, Christiano, ex his omnibus liquido constat, quam iustum Regis Sueciae contra Polonos bellum sit et quam necessarium. Verum enim vero et hanc liquiditatem antea iam discussimus, quae nil nisi nebula, aut fucus, aut mucus fuit. Et si ex illis iustum Regi tuo constatum fuisse bellum ostendere potuisses, non ad furorem statim ab initio confugisses, quem illi pro clypeo induisti. Necessarium autem Regi tuo fuisse hoc bellum ad antevertendas perniciosas Regis Poloniae machinationes adstruis: si illas machinationes intelligis, quas hactenus enumerasti, cum eas mera figmenta et calumnias esse sigillatim ostensum sit, nouam hic refutationem non merebuntur. De alia necessitate Regis tui aut militis sui non libet ex rumorum vel claritate, vel ambiguitate quicquam vobis exprobrare. Scilicet, an necesse fuerit, militem Suedicum inquietum, stipendiorum egenum, alio ad praedam et spolia effundere, cui quasi alendo ac sustinendo, nec Suecia, nec Pomerania, et quidquid praeterea habetis, par erat. An vero id in Poloniam licuerit, satis pacta demonstrant, quae bellum omne, ante finem induciarum prohibent. Sin talis necessitas domesticae indigentiae, iustitiam belli alicui affert, quilibet praedo, latroque, aurum, argentum, et alia praeterea bona aliis diripiens, necessitate se iustum atque innocentem fecerit: si itaque haec, tua etiam excusatio est, quam orbi Christiano obtrudis, quis miretur necessitatem hanc p̄ire mereque Suedicam esse? Finnis quidem, Suecorum vicinis, Tacitus miram feritatem, foedam paupertatem assignat. Quota pars exercitus Suedici sint hodie Finni non refert, cum sub vnum imperium, et veluti vnam in gentem, geniumque cum Suecis coierint, moresque et indolem iunxerint. Tanta certe cum feritate et foeditate paupertatis in Poloniae viscera irruere, vt fidem nimium fecerint, vtriusque nil sacri, nil profani, inuiolatum integrumque relinquentes. Et hi tales, non modo e rupibus, scopulisque suis ferociter prorumpunt, sed etiam e genuina Gothorum consanguinitate, non novos fungos se prodiisse gloriantur. Et quis tam praeclaras, vel obsoletas necessitudines illis magnopere inuideat? praefertim si Gothi nil aliud fuere, quam orbis terrarum praedones, et nullius Regni aut Prouinciae iusti occupatores, ideoque nec meliorem, quam meruere, postremo adepti exitum. Enimvero pars eorum celeberrima Ostrogothi, in vero cognomine solam circumferentes asperitatem, hoc enim *Ostro* non vero *Oriente*m significat ⁹⁴⁾ sic Italiam inuasere, vt postea a Longobardis subacti oppressique interciderint. Pars altera violentae claritudinis, sub Visigothorum apud veteres omnes scriptores, non autem sub

... Vestro-Gothorum appellatione (vt nunc Suecia nugatur) aliquoties in Gallia ac Hispania caesi, tandem a Mauris, ne quid ignominiae deesset, obruti, extinctique nusquam illic priscae vocabuli vestigium post se reliquere. Et tamen ab his larvis hodie nobilitatis cognatae gloria a Suecis captatur, cum nulla nisi feritatis supersit. Gothos autem tam facile e Suecia, quam Suecos ex equo Troiano exiisse credideris. An vero ex arca Noe in maioribus suis Sueci prodierint, cum antipodibus aliqui dubitant, neque e bipedalibus Olai magni in Suecia pyramidibus constat; nisi forte sub luporum forma, pelleque cum Cynocaephalis inde erupere: Vnde nunc Lycanthropi isti, plus quam lupino more et ferocia passim omnia lacerant, lancinant, cruentant, vastant, diripiunt. Sed dabit Deus

94) Insuper certe haec auctoris Ostrogothorum est explicatio, qui omnino nugatur. *ostro* significat in lingua Polona, acule, acerbe, asper, forte in alia lingua peregrina aliud quid significat. Quia igitur *ostro* in lingua Polona asperum quid significat, ideo in Suecia ori-

tem significare non potest. Eiusmodi nugae et allusiones in responsione ad belli causas omnino abesse debent, quibus suspicionem magis apud prudentes moueamus, quam plebi persuademus.

his quoque finem, aut laqueum; aut quodcunque aliud compendiosius, quale belluae furiosae merentur ⁹⁵⁾.

Restat postremum impudentiae Suedicae specimen, in quod tota causarum enumeratio, plus quam Niliaca aut Istrica vastitate exoneratur; quo nihil impudentius, nisi a Sueco, concipi potuit. Nam te Regemque tuum confidere ais, has rationes, non solum omnibus iis, qui haec inspicient, sed etiam Reipublicae Polonae subditis, harum machinationum ignaris, probari posse. Te quidem, confidentiae Regiae columen, gnauiter impudentem necesse est, qui subditos Regis Poloniae, tuo, quam proprio Regi, maiorem fidem habituros, non modo ipse putes, speres, confidas, verum etiam orbi Christiano persuadere id audeas. Externo illos scilicet Principi et hosti, post bellum etiam, et grauissima damna cladesque illatas potius, quam domesticae auctoritati mansuete regnanti, etiam diu sese clementia hactenus approbanti, credere velles? Interim blandule palpum obtrudens addis et agnoscis: partem subditorum Polonorum harum machinationum ignaram esse. Innoxii ergo illi sunt, nec hostilitatem meriti, quia ignari, cum tamen omnes citra discrimen a Rege tuo oppugnentur, affligantur, opprimantur. Sed quas tu tamen machinationes intelligis? Nam eas quas tu hucusque e perpetuae calumniae machina eduxisti, iam contrariis machinis, prout quaecumque a Te umbratili et laruato Archimede eductae fuerunt, superius elisae, prostrataeque sunt. Quis autem illarum machinationum ignarus non sit, quas nec homo, nec sol, nec Deus ipse videt, aut vidit vnquam? Quanto iustius Rex Poloniae, post bellum, ante omnem legitimam denunciationem, illatum, et quidem durantibus induciis, ac pactis insuper Germaniae comprehensis, conscientiam ac censuram orbis Christiani, ac proximae sincerae semper, et candidae Germaniae, appellare, aduocare, et inuocare posset?

An vero ad Caesaream quoque Maiestatem haec pertineat iniuria, augustiniori iudicio vltro submissum, et commendatum fore speramus; ita vt iam opus non sit, in memoriam reducere duas priores causas, ob quas Suecus bellum Polonis sese inferre profiteretur, a Caesarea Maiestate profectas. Vna fuit a Botthio, qui cum milite et diuersionis bellicae spe atque fiducia, a Caesare in Liuoniam directus, missusque fuerat; Altera non minore impetu cum Crocouio Caesariano itidem Ductore venit, quem per Poloniam in Pomeraniam, Suecorum tum temporis Prouinciam vastandam, permittentibus aut non prohibentibus Polonis, transiisse et rediisse Suecia quæstus est. Prout hoc in fronte statim praesentis manifesti infert, et exaggerat; nomine tantum et auspiciis, imperiisque ac iussibus Caesaris, Suedica calliditate reticendo. Eius silentii causa nunc non repetetur, quae tamen se facile prodet, expectentur saltem successus et furor belli Suedici. Quod si tamen ob talia aliud sperare, seque aliud mereri a Caesare putaret Polonia, quis spei et simplicitati eius succensere merito possit?

Aliorum Principum Regumque animos ac iudicia scrutari difficile est, compellare forte tardum, praefertim si in praecoccupatos incidat. Suum cuique arbitrium et censura ex re aut prudentia, vel aliis causis esse potest, estoque. Causas enim omnes quis omnino queat, vel audeat deprehendere aut nominare? Si quem tamen metus, terror, vis, auertit, si quem minorum gentium, sua leuitas, vel similitudo aliqua, spesue nouae mutauere, aut corrumpere, nihil a saeculi,

L I I I 2

95) Iam nil habeo hic quod moneam. Vnusquisque neutrius partis videt auctorem animi commotionibus excaecatum male hic scripsisse.

1656 saeculi, indolisue, aut moris sui expectatione alienum fecere. An vero aliqua etiam Aula auro, (quod tamen in Suecia nasci negant) Suedico corrupta fuerit, illi soli sciunt, aut credunt, qui illic insuper pretiosis Moschorum pellibus, adeo emollos et suffultos aliquos viderunt, aut videri se putant, vt humanissimo fauore barbaram perfidiam, prae Polonorum innocentia commendatam atque approbatam, habeant, praedicent, tueantur. Alii nunc successibus et euentui, pessimo ac perfidissimo auctori, passim forte accedunt; Et fortuna plerumque pro iustitia est; Qualia passim olim et nuper exempla, per Regna Insulasque, nec semper incruenta incedunt, neque illaudata.

Suecis vero post omnes causas, conatus, spesque, quid nisi occasio placuit electaque est? Cum Rex ipse Sueciae legato Polonico, Stockholmia abituro, non dubitauerit gloriose profiteri: Postquam Tartari, Cosaci et Moschi, plurima in Polonia diriperent, se quoque partem aliquam rapturum. Cum ergo id palam, animo votoque toto, Rex Sueciae destinauerit, in hoc quoque viribus ac successibus omnibus eum incubuisse iam obscurum non est. Potuisses sane in principio, mitiori prouerbio vt, videlicet, occasio facit furem, nisi pluribus syllabis maiorem, nempe furiosum, Causarie fecisses. Occasio certe nefas totum validius impulit, impleuit, et perfecit; dum Russia, Poloniae pars magna a Tartaris vexata, a Cosacis oppressa, Lituaniae vero Ducatus magnus cum annexis Prouinciis, a Moscho contra fidem, pactaque publica perfide occupatus, Regisque nostri vires, per scelus alienum, aut nouas calamitates, vbique debilitatae essent. Sed vile fortassis et infame est prouerbiolum, quod furem Regem ex qualicunque etiam occasione faceret. Nec satis Rege dignum, quod patientia laesa, statim faciat furiosum. Regium ergo et Carolo Gustavo dignum est; et quod nonnisi a Regibus vsurpari meritum fuit.

Si violandum est ius, regni causa violandum est.

Haec summa Responsi Polonorum aduersus Suecorum calumnias. Sequitur

Comminatio grauis super Ciuitates et Regnum Sueciae, ex reuelatione S. Brigittae ⁹⁶).

CAPVT LXXVII.

Prophetia
S. Brigittae
de Regno et
Ciuitatibus
Sueciae.

Filius Dei loquitur. Arabo terram illam in iudicio et tribulatione, donec habitantes addiscant petere misericordiam Dei, de quinque Regibus trium regnorum, similibus brutis, et quod sextus Rex eleuatus deiicietur.

CAPVT LXXVIII.

Filius Dei loquitur. Ostendo tibi prius quinque Reges et Regna eorum.

Primus coronatus Asinus, qui degenerans a Principibus bonis, maculam posuit in gloriam suam.

Secundus Lupus insatiabilis, qui non cognouit improuisum casum suum. Ter-

⁹⁶) Meum non est, in sic dictas reuelationes Sanctorum inquirere. Hoc vnicum sufficit, hanc diuino spirita adflatam, vt perhibetur, vati-

inationem, sextum imprimis quod attinet Regem, euentu non fuisse expletam, historia teste.

Tertius Aquila sublimis caeteros contemnens.

1656

Quartus Aries ventilans et conterens et proiciens ex Iustitia Dei.

Quintus Agnus occisus, sed non sine macula, cuius sanguis multis fuit occasio tribulationis et ruinae.

De sexto tibi ostendo, qui turbabit terram et mare, et simplices contristabit: qui terram Sanctorum meorum exhonorabit, et qui sanguinem innocentem effundet, qui tempus vindictae meae posuit in audacia manuum suarum. Ideo nisi celeriter attenderit, appropinquabunt ei iudicia mea, et relinquet Regnum in tribulatione, et fiet sicut scriptum. Voluptatem et ventum feminant, et tribulationem et dolorem metent. Nec solum visitabo super Regnum istud, sed super Ciuitates opulentas et magnas: Nam suscitabo famelicum, qui desiderabilia eorum deuorabit. Intestina mala non deficient, et discordiae abundabunt. Stulti dominabuntur, et senes et sapientes non leuabunt caput. Honor et veritas prosternentur, donec veniat qui placabit iram meam, et qui animae suae non parceret, pro aequitatis charitate.

Item ex Capite LXXVIII. Reuelationum S. Brigittae.

1.
Filius Dei loquitur. Ostendo tibi prius quinque Reges et eorum Regna. Primus coronatus Asinus, qui degenerans a Principibus bonis, maculam posuit in gloriam suam.

Gustauus Erici Filius, Asinus ob scordiam: quod neglecto vero Dei cultu, in falsum declinauit. Antiquata enim maiorum Apostolica Religione, Augustanam induxit Regno Confessionem, per positam in gloria maculam. Alludit ad Ecclesiast. 47. vbi Salomon dicitur maculasse gloriam suam suscepta idololatria, vt communiter auctores.

2.
Secundus Lupus insatiabilis, qui non cognouit improuisum casum suum.

Ericus Gustauus Filius, Lupus, ob insatiabilem avaritiam, quod omnium, ac Ioannis inprimis Fratris, in se odia concitauerit. Ioannem primo, ob suspicionem factae cum Polono et Dano conspirationis, bello affixit, et captum cum vxore, quadriennali carcere detinuit. Deinde Ioannes custodia liberatus, Ericum bello appetiit, Regno exiit, ac perpetuo mancipauit carceri. Ecce casus improuisus!

3.
Tertius Aquila sublimis caeteros contemnens.

Ioannes Erici Frater, merito Aquila sublimis, triplici bello clarus: intestino de fratre triumphans, et magno omnium procerum applausu Rex salutus. Iterum Danico et Moschouitico felix. Demum fortuna Sigismundi Filii recens in Regem Poloniae electi, gloriosus.

4.
Quartus Aries ventilans et

Carolus Sudermaniae Dux, Gustauus Filius, Ioannis Frater Germanus, Aries. Ducunt Arietes gregem, is Ducem se praestitit Suecis ad omnes eas conspirationes, quae erant ad extirpandum Regno Sigismundum Ioannis Filium. Videretur S. Brigitta applicare huc velle illud

Mm mm

1656

conterens, et proficiens
in Iustitia Dei.

illud Danielis VIII. vidi arietem cornibus ventilantem. Eas machinationes Caroli contra Sigismundum, forte ideo Iustitiae Dei, quasi in poenam permittentis attribuit, quod Sigismundus primus, in regnum Sueciae succedens, incautius praestiterit iuramentum, in fauorem Augustanae Confessionis. Si illud vere, germaneque refert HENRICVS SOTERVS in sua Suecia 1633. impressa Lugduni Batavorum.

5.
Quintus Agnus occisus, sed non sine macula, cuius sanguis fuit multis occasio tribulationis et ruinae.

Gustauus Adolphus, Agnus occisus, quasi victima inutilitatem suorum et Regni, sed qui prius bello Germanico contraxerat maculas. Et ne putetur comparisonem habere cum Filio Dei, qui Agnus est, sine macula occisus, ab origine mundi. Quae ruinae, clades, tribulationesque eius mortem consecutae sunt, sensimus omnes.

Nota I) hos inter Reges quinque, non dici quicquam aduersum Sigismundum Ioannis Filium, proinde haereditarium Successorem; Primo, quod Dei Filius S. Brigittae ostenderit duntaxat Reges similes brutis, qui conculcauerunt vineam eius, hoc est praetextu Augustanae Confessionis, Catholicam autemque Religionem, pessum dederunt, aliasque omnes sectas implantarunt. Dedit initium mutandae Religionis Gustauus primus, post cladem Danicam in Suecia Rex. Secundo, quod Sigismundus a matre Catharina Regis Poloniae Filia Catholice educatus, et viuente Patre Ioanne a Regno Poloniae postulat; electus, atque etiam coronatus, tanquam alio translatus videatur. Tertio, quod lecta et accurate expensa prophetia clarum sit, aliquem ex successionis linea deturbandum: cum post Ioannem Sigismundi Parentem, ponatur Arias ventilans, comterens, et proficiens, nempe impatiens consortii. Non censetur ergo hac serie Regum Sigismundus comprehensus.

Nota II) Christina non censetur in numero locum habere, in quo de Regibus tantum fit mentio.

Iudicia circa. Emanarunt quoque in vulgus eodem anno aliquae circa nouam electionem Poloniae Regis, Italico idiomate concepta scripta, ex occasione orbitatis Ioannis Casimiri, vloni Regis timi per matrem Jagellonidis. Proponebanturque plures candidati, qui Polonum ambielectionem. rent sceptrum. Quorum hi potissimum erant.

Primus, Serenissimus LEOPOLDVS VILHELMVS, Archi-Dux Austriae.

Secundus, ALEXIVS MICHALOWICZ, Magnus Dux Moschouiae.

Tertius, GEORGIVS RAKOTZI, Princeps Transylvaniae.

Quartus, FRIDERICVS VILHELMVS, Marchio Brandenburgicus, S. R. I. Archi-Camerarius et Elector, in Prussia Dux.

Primum Serenissimum Leopoldum Vilhelmum, Archi-Ducem Austriae, Fides Romano Catholica, vetus Austriae Domus cum Polonis amicitia, cum Domo Regia sanguinis nexus commendabant.

Secundum, Alexium Michalowicz, Magnum Moschouiae Ducem, Potentia Moschouiae, omnibus Polonis hostibus metuenda, restitutio sine caede et sanguine, tertiae partis

1656

partis Regni, Magnus videlicet Ducatus Lituaniae, vnio cum gente vicina, et haud multo dissimili Religione Graeca, habitu Orientali, Lingua Sclauonica, Diues praeterea memorabatur aerarium, quo fulciri in praesens Polonae res possent.

Tertium, Rakoci Transylvaniae Principem, qui ambigebant, exemplum Stephani Bathorei, optimi, fortissimique Poloniae Regis reuocabant. Addebant Rakocium eius esse potentiae, ut defendere Regnum, eius vnionis, ut opera Christianissimi Regis, facile auertere posset Suecos et Brandenburgicum. Triginta adhaec millium eius exercitum in promptu esse, aut tuendae, aut delendae Poloniae. Aliquot item Myriades auri numerare paratum Poloniae proceribus, ac militibus. Caeterum mores, et habitum, ipsiusque indolem liberis Hungaris imperare solitam optime conuenire posse.

Quartum Fridericum Vilhelmum, Marchionem Brandenburgicum, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium, et Electorem, in Prussia Ducem. Illa ipsa commendabat Prussia, quae tali casu redire poterat in corpus Regni ac Reipublicae Polonae. Vetus praeterea Marchionum Brandenburgicorum Familia, nec nimium metuenda eiusdem potentia.

Haec breuibus insinuasle sufficiat.

HISTORIARVM POLONIAE

AB

EXCESSV DIVI VLADISLAI IV

POLONIAE SVECIAEQVE REGIS

LIBER OCTAVVS.

LIBRI VIII. CAPVT I

SYNOPSIS

Bellum Transylvanicum. Occasio belli. Pacta inter Transylvanum et Cosacos. Manifestum Rakocii. Eiusdem literae ad comitem Zebrzydowski. Responsum Mareschalci Lubomierscii ad Literas Rakocii. Rakocii in Poloniam aduentus. Caeditur a Schembergio ad Iaroslaiam. Caesaris ad Rakocium legatio. Praemissam oppugnant Transylvani vano conatu. Inde Leopolum progreditur, ac per Stanislaiam tentat Leopolienses. Eorum responsum. Polonorum Viennam ad Caesarem legatio. Moritur augustissimus Caesar Ferdinandus III. Prodigia mortem eius antecedentia. Polonus legatus Viennam ingreditur. Regem Hungariae et Archiducem Leopoldum languentes audit. Conualescunt ambo, Rex et archidux. Polonus legatus ad Regis Hungariae conspectum admittitur. Eius propositio. Regis responsa. Sensus Electorum de bello Polonico. Rex Hungariae cum Poloniae legato componit. Puncta compositionis. Rakocius Cracoviam properat. Scribit Sueciae Regi, et Electori Brandenburgico. Rakocii Cracoviam ingressus. Magistratus Cracoviensis Rakocio iurat. Obuius fit Rakocius Sueciae Regi. Rex Sueciae Transylvano iunctus Zamoscium properat. Eius ad comitem Zamoyiski literae. Responsum Zamoyscii ad literas Transylvani. Rakocii consilium Sueciae Regi datum. Recedit a Zamoscio. Brestiam Lituaniae occupat.

Bellum Transylvanicum.

1656
Bellum
Transylva-
nicum.

Occasio
belli.

Clauditur annus 1656 noua, eaque insperata, in Poloniam GEORGII RAKOCII, Daciae reguli, candidati ad regnum Poloniae, irruptione. Is gente Hungarus, religione Caluini sectator, principio huius anni, certis legibus, per NICOLAVM PRAZMOWSKI, regni Secretarium maiorem, ad Poloniae regnum vocatus. Dum de religione cum legato disputat, ac male inter virosque conuenit, Polonorum desperatam obseruans salutem, a Sueciae persuasus Rege, rapere maluit regnum, quam expectare. Quanquam scelere partem potestatem haud diu post retinuit. Legato Polono abeunti nil aliud respondit, quam nolle se regnandi causa, auitam maiorum suorum deferere religionem, aut certe terrestre regnum coelesti permutare. Nec multo post, eodem hoc anno, post abitum legati,

legati, Rakocius in excidium Poloni nominis repente cum Cosacis, Moldauis, Valachis, Suecis et Brandenburgico coniurat. Erat terror ingens tot simul tantorumque populorum. A latere enim Hungarorum, a tergo Cosacorum, a fronte Suecorum, infesta multorum millium volitabant signa. Extat cum Cosacis transactio huiusmodi tenoris:

1656

Transactio Principis Transylvaniae cum exercitus Zaporouiani ductore.

NOS GEORGIUS RAKOCI, Dei gratia princeps Transylvaniae, partium ^{Pacta inter} regni Hungariae Dominus, cum caeteris regni Hungariae eiusque confinium ^{Transylva-} dynastis, et magistratibus, notum facimus, fideque sacrosancto iuramento ob- ^{num et Co-} stricta protestamur. Quod quamprimum Nostros intentiones ratione perpetuae cum illustrissimo campiductore, vniuersoque Zaporouienſi exercitu iungendae componendaeque amicitiae, D. O. M. ad felicem deduxerit effectum, Nosque fecerit sibi indisiunctos, abhinc indemnitati vniuersi exercitus praecauere tenebimur, nullasque factiones, in detrimentum cum extraneis per se ipsi nec per substitutas et subordinatas personas machinabimur regionibus, imo vero nullis quidem ad id moliendum allicitamentis perducere sinemus Nos, prae oculis semper timorem Dei, vnius in essentia, trinique in persona, habentes. Quin si quis offensua eidem Illustrissimo Campiductori, vniuersoque exercitui, nec non et successoribus eius, ditionibusque, eius potestati adiacentibus, arma inferre conatus fuerit, mature quamprimum ad Nos infensi cuiuscunque animi aduenerit noticia, denuntiare, praecustodire, iunctisque inimicitias viribus, cum Successoribus Nostris, de iure et conscientia fugare debemus. Super hoc, quicumque vel minimo progressu hostem se ausus fuerit declarare, eidem quoque aemulum praebemus affectum, atque hostes communes, prout et amicos indisiunctos sumus, habituri. Quod si a propinquis regionibus, ratione cuiusvis praetensionis, Illustrissimo Domino Campiductori, vniuersoque exercitui Zaporouienſi, nec non Successoribus eius illata fuerit iniuria, nosque de eorum tribulatione redditi fuerimus certiores, illico castra mouere, suppetias mittere, et iisdem sufficientiam apparatus bellici necessitati exhibere, Nos, Successoresque Nostros, cum officialibus Regni huius obligati fuerimus, sicque coniunctim omnes hostes, a finibus Nostris, communibus armis, propulsabimus. Interea vero, si quis orthodoxae illorum religioni, quam sancte colunt, manum iniicere tentarit, quemlibet talem, etiam de sanguine Nostro, nulla sanguinis habita ratione, aut habitae antehac Nobiscum conuersationis memoria; si a cordiali duritie non desistat, persequi, Nostrium, et Nostrorum omnium munus erit. Omnino ne in minima quidem foederatae amicitiae conditione a se discrepabimus. Haec autem omnia, vt inuiolabili gaudere possint immunitate, vniuersis statui conseruando Regni Nostri necessariis, Magistratibus, Consiliariis praestitum scriptumque iuramentum sigillo Nostro praemissa prius manus propriae subscriptione, ob signari, in integram Regni totius cautionem, et fundamentum, aetati posterarum meminisse iussimus. Actum et datum in loco Residentiae Nostrae. Albae Colossomasteriensis, Die 20. Nouemb. 1656.

Quis non actum tunc credidisset de Polona republica dubium certe non erat, quin vltimum illum annum habitura erat Polonia, si vincere sciisset Rakocius, qui tunc Protectoris Poloniae nomine per inuios Carpathos, principio saeuientis hyemis, malo omine intrabat Poloniam, inuitatis sub signa Polonis, literis vniuersalibus, quarum haec summa:

N n n n

Nos

1656 Nos Georgius Rakocy, Dei Gratia Princeps Transylvaniae, Partium Regni Hungariae Dominus, et Sicularum Comes etc.

Manifestum
Rakocii.

Notum testatumque facimus vniuersis et singulis, ac inprimis omnibus statibus, ordinibus atque incolis inclyti Poloniae Regni, praesentes Nostras visuris, lecturisque. Cum ordines Regni Poloniae, fatiscantibus ac indies in deterius vergentibus Polonae Reipublicae rebus, in praesenti suo statu, nihil opis ultra praesidiique videntes; Regni coronam cum antea, tum recens, mediante solenni legatione, certis conditionibus Nobis obtulissent; nec non pro veteri, imo haereditaria Nostra in nobilissimam hanc gentem animi propensione, et bene merendi studio, Christianaque pietate ducti, ipsi in persona, cum copiis Nostris, turbatum Regni huius statum componere, Deo adiuuante, apud Nos constituerimus, operae pretium existimauimus, beneuole monere et adhortari omnes, ac singulos, ut lectis praesentibus, qui incolumitatem suam, suorumque pignorum, tum bonorum conseruationem factam testam, propinquantibus Nobis ad fines Poloniae, occurrant, suamque Nobis hac vel alia ratione additionem, studiumque, ac prorsus innoxiae huic intentioni adscribant, necesse est, si quid fors belli, et temporum iniquitas malorum inuexerint. Nos omnes patrociniū Nostrum non respicientes, clementer et placide suscepturos, a praesentibus belli, temporumque malis vindicatos, libertatesque afflictas, quantum licebit, restauratos, ac inprimis libertatem conscientiarum conseruatos bona fide pollicemur. Daturi Deo volente operam, ut pax alma reflorescat, et tranquillitas publica ac priuata inclyto huic Regno postliminio reducat. Quas literas Nostras, propter fidem et certitudinem maiorem, subscriptione manus Nostrae munitas, sigilloque Nostro firmari iussimus. Datum in Castro Nostro Colosmonasteriensi, Die vltima Decembris 1656.

G. Rakocy

(L. S.)

Michael Mikies, Cancellarius.

Haec summa literarum Transyluani ad ordines regni. Addidit et priuatas ad proceres praecipuos regni, videlicet Archi-Marschaleum Lubomierscium; Eniferum supremum Comitem Zebrzydowski, ac Ioannem Comitem a Pieskowaskala Wielopolski, Castellatum Woynicensem, primarios minoris Poloniae dynastas. Harum literarum hic tenor fuit.

Illustrissime Domine, Amice Obseruandissime.

Eiusdem
literae ad
Comitem
Zebrzy-
dowski.

Ruentibus in praeceps inclytæ gentis Polonae rebus, libertatique inclinatae, Dei armorumque beneficio, consulturi licet fauorabilium erga vniuersos et singulos, Patriae, liberorum, facultatum suarum amantes, abunde satis per literas patentes mentem nostram bona fide polliciti, cunctis tamen, ut peculiare nostri in V. M. D. affectus specimen ederemus, hisce peramanter priuatim, eandem compellere placuit, hortarique, ne suae patriae felicitatem inuideat, et satis tam prospero statu libertatis vela implentibus obniti velit, quin potius sociatis nobiscum animis manibusque, pristinum Regno decus, tranquillitatemque traducere satagat. Id enim faciens, dignitatem, fortunas, bona; non modo asseruanda, sed longe amplianda, fauoremque nostrum singularem Illustrissimae Domi-

Dominationi Vestrae pollicemur: talem desuper eidem mentem precati, quae publica priuataque fortuna finiatur, sibi suisque nunquam poenitenda. Datum in Castro Nostro Colosmonasteriensi. Die 31. Decembr. 1656.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Beneuolus Amicus

Ad officia paratissimus.

Georgius Rakocy.

Haec summa literarum ad optimates Poloniae Principis Transylvaniae. Quibus haud mora respondit Marschaleus Regni, in haec concepta verba:

Celsissime Princeps,

Domine Affinis Colendissime,

Quo animo *Celsitudo Vestra* in Rempubicam Nostram sit, liquet ex factis, sed et loquuntur vniuersales *Celsitudinis Vestrae* abunde literae. Est quod mirer et doleam, potiora *Celsitudini Vestrae* fuisse, periculosa et indecora, quam tuta et gloriosa consilia. Ignoscat *Celsitudo Vestra* meae sinceræ dicendi libertati, quae amicum decet, et inde consiliorum suorum ponderet fructus. Speciosus libertatis asserendae, praefigitur in literis vniuersalibus, *Celsitudinis Vestrae* titulus: Prima vero libertatis conditio, libera electio, armis petitur. Conuocatur liber populus, (sed nisi velit) mancipium futurus, id est ferro igneque puniendus. Promittitur Senatui auita dignitas, sed statim confuso cum omnibus dignitatis titulo expit. Illa ipsa auita nostra, sancta, veraque religio (pro qua a maioribus nostris, tot fufum sanguinis) ad libertatem tantum conscientiarum, excluso religionis usu, exercitioque, restringitur. Quis tam obesae est naris, qui haec non intelligat? quis tam apoplecticus, qui non sentiat? sed et violatum in detentione Domini Stanislawsky affinis mei, publicum gentium, priuatumque amicitiae ius, quid aliud promittit, nisi publica et priuata iura, in victimam indebitae ambitionis destinari. Ponderet *Celsitudo Vestra*, an nobiles et generosae animae, quae vitae fortunarumque impendio honorem emunt et gloriam, seruitutis infami pretio, religionis, vitaeque libertatem, vendent: Neque tantum in armis reponat spei, ut mente excidat: Iustitia armorum saepe vinci potentiam, bellaque iniuste coepta, infauste finiri. Illae vero, quae obtenduntur in nos, belli rationes, quam procul a iustitia, et quam quaesitae sint, ipsam *Celsitudinis Vestrae* iudicem accipio, (modo vacua omni affectu sit) prudentiam. Vocatum se, *Celsitudo Vestra*, ad Poloniae sceptrum, et per abruptos tractatus illusum, conuenerit? Fateor legatum a Serenissimo Rege, Domino meo Clementissimo ad *Celsitudinem Vestram* missum, sed non abrupto, suspenso tantummodo tractatu rediisse. Quia enim religionis ratio, primos ab vtrunque, (vti par est) habuit respectus, quid mirum, dilatum id ad rempublicam fuisse, an Principem diuersae religionis in Dominum assumere expediret? illud ex forma status nostri, *Celsitudini Vestrae* petendi Regni demonstratum iter, ut legatos ad Comitum generalia mitteret. Regem enim nonnisi consensu omnium et vocibus apud nos designari: hocne est scindere vel abrumpere tractatus? Sed supponat quis abruptos! itane, qui offert conditionaliter regnum, non acceptatis conditionibus bellum meretur? et cum beneficium praestare voluerit, ferro igneque gratitudo rependitur? Secundum, dicitur missos *Celsitudini Vestrae* a Principe Saxoniae, nescio quibus cum donariis, eurrus, a nostris vi acceptos, non probe

Responsum
Marschalei
Lubo.
meriti ad
Rakocii li-
teras.

N a n a z

hoc

1657 hoc assequor, quomodo accepti sint, si ex comitatu Aruensi, opera Domini Tekelii, Celsitudini Vestrae remissi. Quidnam illi currus vexerint, et cui, captane a Suecis Polonica spolia fuerint, examinatum a Zyweceſi Regio Oeconomo, scio, sed debita haec in confiniis, nemini praeiudicioſa, cautela, an hostilia mereatur, non satis video.

Dicitur tertio. Celsitudinis Vestrae famulos captiuos apud me in arce Luboulenſi detineri: hoc vero non exactae Celsitudinis Vestrae informationi adscribo. Tam procul enim hoc a vero est, quam proximum iustitiae fuit, illos detineri, qui obſidente, me Cracouiam, ad hostes Regis Regnique, literas attulerunt, easque hostilitatis plenas, transactionem videlicet Suedici apud Celsitudinem Vestram residentis legati cum Celsitudine Vestra portantes, Generalique Wirtzio succursum pollicentes, hunc tamen pro solita mea in Celsitudinem Vestram obseruantia, humaniter verbis admonitum Celsitudini Vestrae remissi. Haec pro meo affectu et candore Cels. V. duxi insinuanda. Tempus docebit, magisne salubria suaserim ego, an Cels. Vestra secuta sit. Solidam enim, diuturnamque felicitatem, in iustitiae radicatum fundamento, quam nulla cuiusquam, ne praetensio quidem, concuteret, quae ad posteritatem securo indubioque iure transmitteret, quae verae incorruptaeque gloriae, fructus adferret, suasi, et nunc pro candido affectu suadeo. Caeterum quam longissimam Celsitudini Vestrae incolumitatem, prosperosque successus ex animo precor. Dabantur in castris ad Cracouiam, die 27. Ianuar. 1657.

Rakocii in
Poloniam
aduentus.

Interim, dum literae hinc inde commeant, Rakocius ipse Cofacorum, Valachorum, Moldauorum, Hungarorumque coadunato simul exercitu Poloniam intrat, primoque statim impetu Przeuorſcum occupat, deinde Stryiouiam, per deditionem, accipit, ac inde Praemyſliam, Iaroslauiamque progreditur. Venienti obuiam fit, relicta Cracouienſi obſidione, Archi-Mareschalus Regni, GEORGIVS LVOMIERSKI, Lancutique tantisper subsistens, militum tribunum Schoemberg, cum aliquot millibus praemittit, qui hostium vires exploraret. Ille tunc ex improviso in errantia Hungarorum circa Iaroslauiam incidit agmina, explicatque signis pugnam adortus, victor euasit. Atque haec fuit prima de Hungaris, Polonorum victoria, quam Schoembergus cecinerat. Cecidere illo praelio Polonorum ferro, tria circiter Rakocianorum millia; pars altera, quae restabat, fuga elapsa, pars Sani fluminis in proximo labentis hausta vorticibus. Ferunt, dum Caesaris Augustissimi ad Rakocium legatus GEORGIVS SZELECHENI, Episcopus Nitienſis, Regni Hungariae Cancellarius, caeforum praeterueheretur campum, solennes Deo exercituum gratias egisse, obuiumque paulo post Schoembergum salutasse, eiusque capiti impresso osculo, benedixisse; futuramque de Rakocio Poloniae Regi praedixisse vltionem; quod et accidit, vt infra suo loco memorabimus.

Rakocius acceptae cladis vindex, reiecta Augustissimi Caesaris mediatione, quam attulerat Cancellarius; ex protectore, quem sese antea finxerat, apertus hostis; Praemyſliam oppugnat, sed vano effectu. Defendebant ciuitatem sexcenti pedites, duce Constantino Giffio, Regio militum tribuno, viro militari, affine meo. Oppugnabat pertinaciter Rakocius, triginta millibus suorum, quinque continuis hebdomadis, donec tandem inclusa ibidem, magno numero, Praemyſlienſis nobilitas, neutralitati subscriberet; Pulso ex vrbe Regio Colonello Giffio, qui abductis suorum sexcentis Lancutium versus se contulerat.

Praemyſlia in hunc modum, quasi iam potitus Hungarus, Leopoli imminerebat, liberius salutis ex itinere ciuib; oblataque gratis eiſdem, per Stanislauum, protectione, quam respuebant Poloni. Caeterum rifu excepta Stanislauii legatio, responsumque est: Vivere, et esse Protectorem vrbis, Serenissimum Poloniae Regem Ioannem Caſimirum; ac proinde minime egere, Transyluaniae Principis tutela, aut eiſdem patrociniis.

Ingra-

Ingratum fuit Principi Leopoliensium responsum; nihil tamen ibidem moratus Schoembergum persequi statuerat, qui Rakocii specularus vires in immensum crescentes, sensim Lancutium versus recedebat, relaturus antea pugnae seriem Archi Mareschalco Regni, qui tunc Czestochouiam a Rege ad consilium generale euocatus, minori, vt antea innui, claua campeſtris Ducis insignitus est, mortuo per ea tempora Stanislao Lanckoronio Palatino Russiae; Palatinatum vero Russiae, Czarnecio fortissimo Heroi sponte tunc detulit Rex, promissa breui eidem mortuo Potocio, claua campeſtri. Consultatum deinde de noua belligerandi ratione. Quibus enim viribus resisterent tam feroci ac potenti hosti, qui iam in proximo erat? Placuitque omnibus Augustissimum iterum molestare Caes. Polonorum larem Ferdinandum eius nominis tertium. Igitur ratificata priori legatorum Viennensi Viennam ad transactionem, nouam instituunt legationem maiora sollicitantes subsidia. Neque mora, Caesarem praemisso Viennam Ablegato ANDREA MIASKOWSKI, Haliceniſi Dapifero, cum ratificatione autumnali, anni elapsi 1656. transactionis. Sublequi iubent Boguslaum Comitem in Leszno, Regni Poloniae thesaurarium, satis amplis instructum mandatis. Qui die 31. Martii prope Viennam consistens, tristem accepit nuntium, de Caesaris ingrueſcente valetudine, ac incerta spe viuendi. Nec fessit infestus legatum nuntius, paulo enim Moritur Auguſtissimus post, nempe secunda Aprilis, (dies fuit secunda Paschalis,) hora quarta antelucana ad im- gustissimus mortalitatem euolauit Caesar, aetatis suae anno quadragesimo nono. Mortem eius paulo Caesar Ferdinandus ante aquilae interitus, quae in atrio imperatorii palatii alebatur, praesignauit; praeluſit et III. flamma Caesareis concepta testis, quae duabus integris durauit horis, donec ex caduco hoc Antecedentia eius mori- imperio, ad aeternas beatorum auolaret sedes 97). Hora enim, qua sacerdos sacrum per- ficiens, signum ei crucis explicauit, Maximus Caesar expirauit, Christum in hoc etiam rem prodigia. imitatus, vt in cruce animam efflaret, Deique innocens victima Ferdinandus, cum sacri- fia. scio finiret. Morienti adſtitit LEOPOLDVS Primus, Hungariae ac Bohemiae Rex, Filius, cum Leopoldo patruo, Archi Duce Austriae, Caesaris Augusti Germano. Nec multo post, quinta videlicet Aprilis, sine pompa et fastu, quod Austriae singulare est, inferitur Ferdinandi tertii corpus in patrum Capucinorum Basilicam Saluatori nostro sacram. Celebrantur deinde exequiae per totam Europam, quibus Augustissimo Imperatori, optimo Principi, mitissimo Europae Domino parentatum est.

Redeo ad res Polonas Theſaurariiſque legationem, qui tunc sexta infelicis Aprilis, Viennam priuatim viduam ingreſſus urbem, LEOPOLDVM, Hungariae ac Bohemiae Regem, vna ingreditur et Archi Ducem patrum Regis Augusti ambos languentes inuenit. Eodem enim die in- Polonus le- gatus. ciderat in grauem morbum Leopoldus Rex, hunc sexta post luce imitatus Archi Dux Leo- Regem Hun- poldus, eiſſe lecto affixus iacebat. Quae tunc Viennensium facies, quis Aulae dolor gariae et Leopoldum fuerit, difficile calamo exprimere. Defunctum ac vix elatum, nondum satis doluerant Leopoldum Caesarem, cum ecce noua dolendi materies, decumbentium Principum animo infederat, Archiducem Nec deerant tunc Viennae, qui pro salute Principum solliciti de propria vita, illorum audit lan- guentes, adiciebant annis: auditi palam gemitus, et luctus, profusae lachrymae, frequentata tem- Conuale- scunt ambo, pla. Redditi tandem meliori ſanitati, in nouas spes omnium iterum altius deiectos erexe- Rex et Ar- runt animos, potissimum Poloni legati. Qui paulo post, in Regium Leopoldi admiſſus chidus. conſpectum Ferdinandi Tertii Romanorum Augusti Caesaris Parentis optimi occaſum, no- Ad Regis mine Poloni Regis, vehementius, vt par erat, indoluit. Regni deinde pericula recen- Hungariae sere coepit, orareque maiora subsidia, si saluam vellet Poloniam, suburbanam Austriae, Hungariae Ad haec Leopoldus: Habere gratias auunculo Regi, ob contestatum parentis sui dolo- conſpectum rem. Caeterum Poloniae regni curam ſibi cordi eſſe, illius caſum pro ſuo reputare: Sub- admittitur Polonus le- gatus. ſisteret interim tantisper legatus, donec communicatis cum patruo conſiliis, quod opti- Eius propo- ſitio. ſunt per vniuerſam Europam cum literis veredarii, qui ſimul et de occaſu Ferdinandi Regis re- ſponſa. Caesaris, et de Poloniae extrema pacis neceſſitate docerent longinquos, potissimum imperii Ele- ſtoribus diſſona multa portantes. Pars enim Electorum negabat fieri poſſe, vt Leopoldus Electorum ſenſus de Hungariae ac Bohemiae Rex, periculoſo Romani interregni tempore, alterius ſubueniret bello Polo- neceſſitatibus, eoque modo pacatae Germaniae atrociffimos conciliaret hostes, Gallum nico. nempe ac confoederatum Suecum, commutaretque certam pacem cum ſperata victoria. Addebant, non poſſe villa ratione, ſine Oſnabrugeniſum pactorum conuulſione, auxiliari Polo-

97) Quae prodigia, quae ſecundum rerum curſum accidunt!

O o o o

1657 Polonis. Quae autem illa pietas? Velle perire, iuuando vicinos, plerumque aut ingra-
ros, aut hostes Germanorum. Haec Moguntinus, Colonienſis, Palatinus, et Brande-
burgicus. Contra Treuirensis, Saxo, et Bauarus, vrgere coepta, instigare bellum; in-
certam Germaniae ostendere pacem, Suecorum certissimam interregni tempore in Germa-
niam irruptionem, Polonorum extremam desperationem, ac cum Suecis armorum coniun-
ctionem ante oculos Regi ponere. Ad extremum concluderent, malle certum bellum,
quam incertam et insinceram Germaniae pacem. Hanc enim prior violauit Succus, inua-
dendo Poloniam legibus pacis inclusam Prouinciam. Expedire censebant foris et extra Ger-
maniam, Germaniae imminens auertere malum, exemplo Galli ac Sueci admoniti, qui
semper in alieno certantes victores euadunt.

Rex Hunga-
riae compo-
nit cum Po-
lono legato.
Puncta
Composi-
tionis.

LEOPOLDVS accepto hoc sanioris consilii Electorum posteriori responso, nihil
moratus cum Polono legato componit. Huius autem compositionis haec summa:

I. LEOPOLDVS Primus, Hungariae ac Bohemiae Rex Apostolicus, Archi-
Dux Austriae, Ioanni Casimiro Poloniae et Sueciae Regi, nec non Rei-
publicae Polonae, septemdecim millium lectum exercitum, ex nunc sup-
peditabit, contra hostes Poloniae, potissimum Georgium Rakocium,
Transylvanicae Principem, Rex vero Poloniae vna cum Polona Republica,
assurationis causa, memores accepti ab Austria maximi beneficii, ciui-
tates Cracouiam, Posnaniam, ac Torunium in Prussia, tradet Hungariae
Regis militi custodiendas, praesidioque Germanico firmandas.

II. Tenebitur idem Poloniae Rex alimenta exercitui Austriaco prouidere, hy-
berna similiter assignare in Polonia, singulis annis centum aureorum millia,
ex salisfodinis Wielicensibus et Bochnensibus, durante bello in Polonia,
exercitui assignare, prout defacto assignat.

III. Vnum praeterea millionem Polonae monetae ratione educendorum ex
Silesia militum assignat Poloniae Rex Serenissimo Hungariae Regi semel in
perpetuum ex prouentibus Wielicensibus detrahendum.

IV. Offensiuam et defensiuam armorum coniunctionem ad annos decem cum
Augustissima Domo Austriaca acceptat Rex et Respublica Polona contra
quosuis Austriae hostes.

V. Huic foederi seu vinculo includetur Daniae Rex, vna cum Brandebur-
gico, qui a Rege Poloniae sollicitandus ac inuitandus est ad coniunctio-
nem armorum cum Austriacis.

VI. Pacem, foedera, amicitias cum nemine, et nominatim cum Sueciae
Rege aut Regno, Rex aut Respublica Polona sanciet, aut concludet, in-
ficio Rege et non consentiente Hungariae.

VII. Tractatus Vilnenses cum Magno Duce Moschouiae integri maneant, eiuf-
que amicitia sacrosancte obseruetur.

VIII. Cosati per Regis Hungariae legatum tentandi sunt, quodsi mediatio-
nem dicti Regis amplexati fuerint, Rex et Respublica Polona eiufdem me-
diationi acquiescet.

His conditionibus leuibus sane confoederatio inita est cum Polonorum Rege
Ioanne Casimiro ac Republica Polona. Quis enim vnquam centum aureorum millibus
septem-

septemdecim bellatorum mercatus est exercitum? Constat propria legati confessione, nuf-
quam alias potuisse cum quopiam mortalium pacisci quam cum Domo Augusta. Vna si-
quidem Polonorum legio, plus quam centum aureorum consumit millia. Igitur rebus eo
modo Viennae compositis Polonus legatus duodecima Iunii Dancouiam ad Polonum reuer-
titur Regem. Discedenti Leopoldus Hungariae Bohemiaeque Rex, munera mittit, magni
pretii gemmam; vna cum nobilissimo equo; addita lorica, quam tantopere ambiebat
hospes.

In his motibus tunc Polonae res erant. Nec parte ab altera feriabatur Transylua- Rakocius
nus, qui datis ad Sueciae Regem binis literis, salutatoque ex itinere Electore Brandenburgico, Cracouiam
gico, Cracouiam versus aduersa suorum promouebat castra. Summa literarum ad Sueciae Cracouiam.
Regem haec fuit:

Serenissime ac Potentissime Rex,

Domine Colendissime,

Secundum promissum meum, literis in Decembri datis, Maieſtati Vestrae ^{Scribit Regi}
testatum, ingressus sum, Deo auxiliante, Poloniae fines cum copiis meis in Ia- ^{Sueciae.}
nuario, superatis vix superabilibus difficultatibus. Instrui per aliquod tempus
commoranti, necessitatem mihi imposuit Cosacorum expectatio, cum quibus
tandem, vno ultra Praemysliam milliari, unitis viribus huc veni, progrediarque
quantocius in interiora Poloniae, communi nostro bono promouendo vnice
operam daturus. Solutam Cracouiae, ab hostili exercitu aduentus mei fama
(quod literae Domini Marschalci ad Illustrissimum Dominum Wirtzium testan-
tur) obsidionem, vehementer gratulor, confusus diuinae bonitatis auxilio, pari
successu copias Polonicas mihi oppositum iri. Cancellarius Regni Hungariae Ni-
trienſis Episcopus ab imperatore ad me solennis legatus expeditus nudius tertius
huc venit. Mihi hucusque per Dei gratiam, ad vota haec expeditio succedit,
succelluramque tanto felicius Vestrae Maieſtatis cooperante opera, nullus dubi-
tat. Hic Maieſtati Vestrae prosperrimam valetudinem, successusque ad vota
fluentes precatus, fauori me eius constanti intime commendo. Datum in Ca-
stris ad Iaroslauiam. Die 27. Februar. Anno 1657.

Serenissimae Maieſtatis Vestrae,

Seruitor paratus

Georgius Rakoczy.

His literis addidit rursus et alias, quarum hic tenor fuit:

Serenissime ac Potentissime Rex,

Domine Colendissime,

Non dubito quidem Maieſtati Vestrae iam constare de meo in Poloniam
aduentu, qui fuit die 27. Februar. superatis summa cum difficultate passuum ac
tempeſtatum obstaculis. Volentes, tamen satisfacere foederis conditionibus fe-
stinauimus, etiam ad soluendam obsidionem Cracouiensem, prout Deo auxilian-
te factum est, sicut ipse Dominus Marschalcus se declarauit Magnifico Domino
Wirtzio, iamque obuiam nobis exercitus ille obsidens properabat, ego etiam li-
benter illos excipere volebam, sed iterum flexit versus Sandomiriam, et Zamo-
scium,

1657 scium, ibi cum Generali Potocio se coniungere vult, qui etiam conuocatis ad se, tam ex Palatinatibus, quam aliis militibus, conatur sese nobis opponere, quos quidem aggredi vellem maxime, nisi penuria commeatuum, in illis partibus, aquarumque obstacula impedirent. Quare de necesse cogor iter continuare versus Cracouiam, si media praecludantur illos aggrediendi. Vestra igitur Maiestas quantocius de dispositionibus suis me certiores reddere ne grauetur, ac etiam velit inuigilare exercitui Lituanico, ne se coniungere possit cum Generali Potocio ac reliquis. Imperatoria Maiestas Cancellarium Hungariae ad me expeditur offerendo mediationem, multisque rationibus hortabatur ad paciscendum cum Rege Casimiro simul intimans, quod etiam cum Vestra Maiestate iam tractatus sub bona spe continuarentur cum Polonis. Nos nullum plane tractatum inituri sumus, nisi (si quando ita res cogeret) vna cum Vestra Maiestate. In quo cardine versentur tractatus illi, Vestrae Maiestatis informationem diligentissime expecto.

Serenissimae Maiestatis Vestrae

Seruitor paratus

G. Rakoczy.

Scripsit et Electori Brandenburgico in hunc sensum:

Electori
Brandenburgico.

Silentium nostrum rumpendi, (cuius solam temporum iniquitatem, locorumque distantiam causam fuisse fidenter scribimus.) ingressus noster in Poloniam ansam nobis praebeuit, suasitque, vt Serenitati Vestrae, iampridem deuotum affectum nostrum faceremus testatum. Quem vt alias semper, ita occasione huiusce conatus nostri, qui ad communis causae promotionem a nobis vnice susceptus est, Serenitati Vestrae probare parati sumus. Atque his valetudinem successusque prosperrimos ex animo Serenitati Vestrae precati, amica ei studia, additionemque nostram lubenter offerimus. Datum in castris nostris ad Iaroslauiam, die 27. Febr. 1657.

Serenitatis Vestrae

Amicus

ad officia paratus

Georgius Rakoczy.

Rakocii Cracouiam ingressus.

In hunc modum salutato Sueciae Rege, salutato et Brandenburgico, Cracouiam paulo post, die videlicet coenae Domini 29. Martii ingreditur Rakocius, medius inter Wirtzium et Stanislawsky. Praecedebant pedites Sueci octingenti, hos duo millia Hungarorum peditum, vulgo Hayducki dictorum, sequebantur: duo item milia Cofacorum, mille equites Valachi Moldauique: Subsequebantur sexcenti Suecorum equitum, duo item millia Transyluanorum. Rakocium immediate ipsum praecedebant praecipui Suecorum mixti Transylvanis, Cofacis, Polonisque. Tum demum infinita Transyluanorum, Cofacorum, Valachorum, Moldaunorum, Polonorum, Hungarorum subsequebatur turbulenta turba, quae numerum sex millium excedere dicebatur. Tali pompa Turcico phalerato sublimis equo Cracouiam metropolim Poloniae ingressus est Rakocius, exceptus illo ipso die solennibus epulis a Wirtzio, eius tunc vrbis Praefecto. Die deinde sequenti, is fuit trigesima Martii, solenne iuramentum a ciuibz, nobilitateque praesenti accipit. Adactus Magistratus iurare in verba Rakocii, fidem suam Transylvano Principi obligat. His eo modo compositis, relictoque Cracouiae praesidio, duorum millium quingentorum, vna cum Bethlem Ianussio Hungaro Colonello, commendata vrbis cura Wirtzio, Cracouia 31. Martii discedit, occurrurus Sueciae Regi, qui iam in proximo erat. Neque mora quarta Aprilis

Aprilis die, vterque conueniunt, ad Modliszew pagum, medio in itinere, quo Cracouia 1657 Varfauiam itur, vbi inter mutua verba salutatione defuncti in amplexus abierunt. Prior Rakocius obuius fit Sueciae Regi. tamen Rakocius equum reliquerat, priorque Sueciae salutauit Regem. Paucis deinde inuenit, aduentus sui, affectusque rationem. Haec loquentem amplexatus Carolus, plura dicere prohibuit. Secessere deinde ab aliis, eoque statim die de belli summa actum inter utrosque. Carolo omnem moram relicente, ac improperante Principis tarditatem, qua tamdiu illuserat conatibus suis. Altero post deinde die castra mouere vterque imperat, Zauichostum versus ad Vistulae ripam. Arx est mediis Vistuleis innatans vndis, locusque natura ad propulsandum hostem commodissimus, si naturam ars iuuaret, qua plerumque tota passim laborat Polonia, magis supino neglectu, quam locorum defectu. Iuncta itaque ponte ad Zauichostiam vtraque fluminis ripa, Suedicus pariter ac Transylvanicus exercitus 26. Aprilis Vistulam transiit, Zamoscium versus, salutato humaniter, per literas ex itinere IOANNE ZAMOSCIO, illius propugnaculi Domino, Regni tunc Pocillatore. Harum autem literarum ad Zamoscium hic tenor erat:

Illustrissime Domine,

Affinis Obseruandissime,

Acceptis Illustrissimae Dominationis Vestrae literis, gratulati sumus, eam Eius ad Comitum Zamosky literas. non amici affectus tantum sed qualium in Serenissimam Rempubicam Poloniam meritorum Nostrorum, fecisse mentionem. Et certe in eam iampridem fuimus animati sententiam, vt nullam ei seruiendi occasionem Nobis e manibus elabi pate-remur. Neque est, vt Illustrissima Dominatio Vestra armorum Nostrorum propositum, (quod nonnisi ad eam pacificandam, pristinoque statui restituendam literis Nostris vniuersalibus iam antea testati sumus) aliorum maleuolorum exemplo sinistre interpretandum putet: innoxia illa, et nonnisi luculentis procerum Regni oblationibus ad salutem publicam fuere euocata. Sed postquam ipso- rummet qui illorum auctores extitere, non sinistris modo interpretationibus, sed malignis, ac famae nomini Nostro (quod vita ipsa charius habemus) iniuri-osis criminationibus, vulgatis publice literis traducta fuerunt; haud mirum cuiquam videri debet, si hostile aliquid a Nobis, qui pro hoste reputati, promulgati, tractatique fuimus, patiantur. Nihilominus tamen, post factam nuper cum Serenissimo Rege Sueciae armorum coniunctionem, alieniori etiam- num erga Serenissimam Rempubicam non ferimur animo, cum Illustrissimam Dominationem Vestram, in societatem de ea conseruanda consiliorum Nostrorum inuitare placuit, vti nunc etiam, iterum atque iterum inuitamus. Nec debet vterius in hocce, Nostris partibus accedendi consilio expediendo diutius Illustrissima Dominatio Vestra haerere, cum et Serenissimum Regem Casimirum Czestochouia in Silesiam, et Imperatorem Romanorum, a quo spes vnica (quanquam incertissima, nulloque plane fundamento innixa) subsidiorum accersendorum vulgabatur, secunda praesentis circa horam quartam matutinam excessisse, pro re comperta Illustrissimae Dominationi Vestrae scribere possimus, ita spem in Deo, causaeque Nostrae iustitia collocamus, eandem Nos in posterum quoque experturos. Cui quo citius Dominatio Vestra Illustrissima suam quoque iungere voluerit, rem quidem Nobis gratam, sibi certe vtilissimam, laudabilemque Illustrissima Dominatio Vestra factura est. Idem de tradendis Serenissimo Regi Sueciae officialibus ipsius scribimus fidenter, quos si iure belli contra fidem datam, omniumque gentium iura, captiuos detineri fas fuit, cur non iure belli, iustitiae fundamento innixo, quandoque valeant liberare, non videmus. Quod reliquum est, sinceram affectus Nostrum, iam antea sibi perspecti, contestationem Illustrissimae Dominationi Vestrae offerimus, et felicia

P p p p

1657 quaeque ex animo ei precamur. Datum in castris Nostreis ad Krasnik positis, die 23. Aprilis, Anno 1657.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Affinis beneuolus ad officia paratus.

Georgius Rakoczy mp.

Haec summa literarum Transyluani ad Zamoscium, quibus ille haud mora respondit in haec concepta verba:

Celsissime Princeps,

Affinis Colendissime,

Responsum
Zamoyscii
ad Transyl-
uani literas.

Aequitatem armorum Celsitudinis Vestrae Nobis illatorum nollem ego examinare, iudicio orbis Christiani eam relinquendo: ad cuius censuram cum facta Principum pertineant, ita ea componere necessum habent, ne existimationis suae, cui ad feram posteritatem transmittendae desudant, iacturam patiantur. In meliorem certe partem eadem interpretandi, quis modum reperiat? cum omnia hostilitatis plena videat? vel ipsa enim cum capitalissimis Nostreis hostibus Celsitudinis Vestrae coniunctio, quomodo Nobis contrarium persuadeat? eam scilicet in commodum, non in detrimentum Nostrium initam? aut ea durante, spem aliquam redintegrandae amicitiae superesse? Quod oblationibus Procerum Regni, Celsitudo Vestra euocata, signa sua huc conuerterit, fuerintque aliquorum in hoc diuersa studia, prout non suppono, ita ipsius Celsitudinis Vestrae appellando testimonium affirmare ausim, me eorum neque cum Celsitudine Vestra, neque cum alio quopiam vnquam conscium fuisse; sed integerrimam semper Regi meo (prout et nunc constans est animus) seruasse fidem. Si vero illae ex parte Serenissimi Regis Nostri, Domini mei Clementissimi, considerentur, eas non nisi piissimas, et optimae intentionis fuisse, vnique patebit. Quas, si Celsitudinis Vestrae illo quo proponebantur modo, sequi placuisset, non postremum certe iampridem, inter caeteros, me quoque illarum sectatorem habuisset. Maleuolorum itaque suggestionibus, vel ad vnus momenti spatium exclusis, rem ad proprii iudicii calculum Celsitudo Vestra reuocet, quidnam sibi magis expedierit? armis ne suis pro iure vicinitatis, ac veteris amicitiae nobiscum iunctis, voti sui in posteros etiam propagandi, trito praedecessoribus suis calle, compotem et securum fieri? an iis in Nos, non sine ingratitudinis nota conuersis, haec eadem vota sua committere parum fidae societati, et dubiae Martis aleae, quam Nobis propitiam vel ipsa aequitas causae sibi polliceri iubet, praesertim in spem certorum, praeter alia, ex imperatrice Domo subsidiorum, eredis. Qui licet ipse, satis sic volentibus (prout mihi ante septem dies constitit) e viuis excesserit, non tamen solida inclytae Domus huius consilia, ideo emori possunt, quae ad speratos ex hac morte in Germania motus, coniunctionem hanc Nostram, magno vsui futuram, certo certius sibi polliceretur. De officialium Suedicorum detentione, cum Celsitudinem Vestram sinistre informatam comperiam, eidem insinuandum duxi. Transactionem illam Varfauensem, vltima necessitate Suecis impositam, non omnium ordinum consensu firmatam, quinimo ordine equestri inuito, et reclamante (vel ipsorum Suecorum testimonio) factam, effectum sortiri non potuisse, exindeque iura gentium, quorum

scrui-

scrupulosa obseruantia, nobis mala praesentia inuexit, minime violata esse, 1657 quispiam merito conuerti poterit, nec eorum eliberationem, nonnisi praeuio Sacrae Regiae Maiestatis (quem intra fines regni esse Celsitudo Vestra certo sibi persuadeat) et ordinum consensu fieri posse iudicabit. Qua in re, salus mea in Regem et patriam fide, operam quoque meam non defuturam polliceor. Caeterum officia mea Celsitudini Vestrae diligentissime commendata esse cupio. Datum Zamoscii die 25. April. Anno Domini 1657.

Celsitudinis Vestrae

Affinis beneuolus

Ioannes Zamoyiski.

Accepto Zamoscii responso Transyluanus, relinquere persuadet Sueciae Regi in- Rakocii da-
tatum Zamoscium, iterque aggredi consulit, versus Brestiam Lituaniae, quam sola fama tum Sueciae
aduentantis Sueci Regis occupat. Defendebant fortissimam ciuitatem sexcenti Lituanii, Regi consili-
donec conspecto Suedico, Hungaroque in proximo exercitu, lapsi in desperationem dede- Recedit a
rent ciuitatem vna et castellum, quod ab ipsa vrbe, Mahowicz famosis Lituaniae fluuius, Zamoscio.
dirimit, disungitque. Vrbs ipsa Magni Ducatus Lituaniae scutum, naturae beneficio, Brestiam Li-
mediis in paludibus sita. Locus inuictus esset, si Germanorum foret firmata praesidio, tuaniae oc-
Campestria enim magis Poloni sectantur, (vnde illis nominis deriuatio 98),) quam famosa cupat.
incolunt, extruunt aut extructa defendunt propugnacula. Hanc etiam arbitrati
libertatem, si liberi sub libero viuerent coelo, nullis moenium aut fossarum inclusi
angustia.

98) In lingua nempe Polona *Pole*, campum seu agrum significat, et communis omnium scriptorum opinio est, Polonos a campis nomen habere.

Celeberrimus autem *LEGNICHIUS* Polonorum nomen, mores et originem a *Lazis* deriuat. Vid. eius commentat. de maioribus Polonorum.

LIBRI VIII. CAPVT II

SYNOPSIS

*Sapieha Brestiae succurrere parat, sed frustra. Rakocius cum Rege Sueciae Var-
saviam intrat. Literas accipit ex Holsatia de Daniae Regis hostili in se ani-
mo. Turbatur quoque Rakocius variis nouis undique allatis. Consultat
cum Sueciae Rege. Sueciae Regis responsum. Rex Sueciae Varavia Toru-
nium abit, inde Stetinum in Pomeraniam, relicto Rakocio ad custodiam Polo-
niae. Rakocius turbatur iterum ac praecipuos Hungaros in consilium vocat.
Consiliarios Rakocii sensus. Literae Stanislaui ad Reginam Poloniae.
Kimini Ianus literae ad Stanislawski. Idem scribit Sendomiriensi Castellano.
Rakocius Cracouiam mouet. Accipit nuntium de Polonorum in Transyluaniam
irruptione. Manifestatio Polonorum contra Transyluaniam. Rakocio varia
ac infausta referunt exploratores. Recedit Rakocius Transyluaniam versus.
Magerouiae subsistit aliquantulum, ibidemque a Czarnecio Polonisque assēqui-
tur. Pugna inter Transyluanos Polonosque ambigua. Rakocius ulterius
progreditur. Subsequitur Czarnecius. Czarnecio iunguntur alii Generales.
Deliberant de Rakocio persequendo. Legati Rakocii ad Polonorum castra uen-
turus. Eius verba ad Polonos Generales. Responsum Czarnecii, legato
Rakocii datum. Mikiesii Cancellarii ad Czarnecium oratio. Colloquium
inter Mikiesium, Rakocii Cancellarium, et Czarnecium. Responsum et con-
clusio Czarnecii. Indignatio Lubomierscii contra Czarnecium. Eius respon-
sum. Confusio in utroque exercitu Polono et Transyluano. Protestatio
Czarnecii contra Lubomierscium. Poloni consultant de conditionibus Tran-
syluano conscribendis. Propositiones Transyluano factae a Polonis. Reiiicit
ille aliquas. Stratagema Czarnecii. Tandem Poloni componunt cum Rakocio
excluso Hungariae Rege. Polonus exercitus pugnam appetit cum Transylua-
nis. Responsum Cancellarii Rakocii Polonis militibus.*

1657 **I**n hunc modum sine suorum caede et sanguine potitus Carolus Brestia Lituaniae, ean-
dem Rakocio donat, eiusque praesidio firmatam relinquit. Ipse cum robore exercitus
sui PAVLVM SAPIEHAM Generalem Lituaniae, opem agonizanti Brestiae ferentem
re parat, includere properabat, et reuera inclusisset in illis paludosis oris totum Lituanum exerci-
tum, deleuissetque, nisi in tempore, reduxisset in apertiora Sapieha exercitum Lituanum,
quem deinde subsequi noluerat Carolus, ne mora comminueretur. Reduci a Brestia Li-
tuaniae Varavia versus Sueciae Regi, una et Transyluaniae Principi, redduntur vario-
rum literae, quibus admonebatur de Friderici Tertii Daniae et Noruegiae Regis hostili in
se animo, ac certissima in Bremensem Principatum (catholicis ereptum Archiepiscopatum)
irruptione. Eodem fere tempore redditae sunt et Rakocio Transyluaniae Principi lite-
rae, quibus de auxiliis Austriacis Polono Regi ferendis, ac commotiori in se animo
LEO-
POLDI Primi, Hungariae ac Bobemiae Regis, Archiducis Austriae, ob factam in Re-
ginae Regis gnum Poloniae irruptionem, certior factus: de Tartarorum quoque in Transyluaniam
hostili in se expeditione. De aulae Ottomannicae odiis, Caesarisque vindicta, de Polonorum in Tran-
syluaniam reciproca inuasionē: de Transyluanorum, ipsiusque adeo matris, filii, et uxoris, conti-

continuis gemitibus edoctus, ubi insuper audiit Daniae Regem Suecorum hostem declara-
tum, Brandenburgicum ex utilitate et commodo partibus adhaerentem; ratus actum esse de
fortuna Principatuque suo. Consultat Sueciae Regem, eique omnia plena periculis, disti-
cultatibusque exacte explicat. Contra ille, persuadere Rakocio, Polonum Regem nulla ex
vicina Austria sperare posse auxilia. Tractatus cum Daniae Rege dependere a suo arbitrio.
De Tartarorum Polonorumque in Transyluaniam irruptione vana esse commenta, et me-
rum Polonorum apologum. Brandenburgicum esse a partibus suis; futurum mox et Daniae
Regem si ita videbitur sibi. Velle interim Principi Transyluano Regni Poloniae admini-
strationem committere, se enim debere in Pomeraniam ocius abire ad tractatus
cum Daniae Rege perficiendos, quem etiam contra Polonos reddere promittebat ani-
mosiorem.

His aliisque verborum promissis illudebat Carolus Transyluaniae Principi, quem
Varsaviam usque deduxerat, acceptaque tertio iam Varsavia sine ulla resistentium mora, Ra-
kocium Varsaviam introducit. Eoque modo sequenti statim die salutato Principe Thoru-
num in Prussiam abit, ubi aliquot commoratus diebus, donec interim de Borussia dispo-
sisset propugnaculis, commendata IOANNI ADOLPHO, Fratri suo, Prussiae cura, Ste-
tinum ac inde Vismariam discessit; lustrato ad Stetinum tredēum millium lecto exercitu.
Egit celerem velox satis fama de Bremauerdae deditione. Hunc enim locum, Carolo in
extremis Poloniae versanti angulis, Fridericus tertius, Daniae et Noruegiae Rex, inspe-
rate aggressus, opinione omnium celerius expugnauit. Cuius expugnationem cum fufus
alii prosequantur historici, ego hic omitto, ne longinqua et externa bella, cum proposito
mihi commisceam materia.

In hunc modum euocato in vltimum Septemtrionem Carolo, impensius expendere iterum tu-
coepit Transyluaniae Princeps rerum suarum momenta; iamque non minus de fortuna, batur Rakoc-
quam de vita propria sollicitus, abeunte in remota terrarum Carolo, consilium praecipuo-
rum exquiri, quid facto opus esset, pensatis hinc et inde rationibus. Oblatam a Carolo
Regni Poloniae administrationem aspernari inglorium videbatur; parte vero ex altera, cipi-
Orientis Occidentisque metuebat arma, quae iam in proximo Transyluaniae imminebant, vocat.
ad resistendum vero, in tot simul locis, non esse sibi sufficientem militem. Displicebat
quoque, tanta loci distantia. Haec Princeps in secretiori consilio, Michaeli Mikiesio,
Ioanni Kimini Ianusz, Ioanni Fischer, aliisque proponebat ministris. Illi rem, prout Consiliario-
erat, a principio exorssi, reuerti omnino debere Principem, censebant, Cracouiam ver-
sus, ibique de ulteriori belli ratione formare consilia. Interim per Michaelē Stanislaw-
ski explorare Polonorum animos; ad quietem, an ad bellum pronos, Michael Mikiesius
censebat; offerebatque operam suam, scripturam se asserens, ad quosdam Poloniae proce-
res, amicos suos, persuasurumque haud dubio ignauis tractatus pacis, quos postea acce-
ptare aut reiiicere Principi suo licebit. Interim censebat e re Principis, totiusque exercitus
fore, si Cracouiam versus mouerent, relicta Varsavia, vrbe haud satis tuta. Haec Mi-
kiesius, Kimini Ianusz, alique differebant. Huic sententiae ministrorum et Princeps
subscripsit, commisitque negotium tractatus pacis cum Polonis instituendi, Mikiesio ac
Kimini Ianusz, qui re cum Stanislaui communicata, literis aggrediuntur Poloniae Regi-
nam, rerum tunc pacis et belli summam arbitram. Neque mora primus Stanislawski Re-
ginae Poloniae in haec verba scribit:

Sacra Reginalis Maestas,

Domina Clementissima,

Volens correspondere desideriis *Maestatis Vestrae*, tantum egi cum ex-
ercitu Transyluanico et Ducibus ipsis, vt omnes cupiant in Transyluaniam
quantocius redire. Qua in re imprimis adiutus sum opera Illustrissimi Domini
Ioannis Kimini, exercituum summi Ducis, qui promittit, eo se Principem
Transyluaniae ducturum, etiamsi maxime nollet, vt renuntiet foederi cum Sueco
inico. Promittenda tamen illi erunt, vt indigenae Polono, bona alicuius mo-
menti

1657 menti pro praestita praestandaque opera. Alterum est quod petit, ut praebeatur sufficiens a Serenissimo Rege et Republica asecuratio, exercitum Transylvanicum et Valachicum, sine ullo impedimento, hostilitateque emissum iri ex Polonia, neque exercitus Polonicos eis regressum in patriam impedituros. Bona fide Catholica asecuro, eodem momento, quo asecuratio haec ad nos pervenerit, vel Commissarii ad deducendum exercitum aduenerint, exercitum Principis in Transylvaniam abscissurum, et eodem momento Principem a foedere cum Sueciae recessurum. Supplex etiam peto Maiestatem Vestram, ut mei ratio quoque habeatur, et non solum mihi clementer ignoscatur, sed ex gratia, aliqua vivendi ratio mihi omnibus spoliato suppeditetur. Mitto Maiestati Vestrae literas ad me a Generali Kemini datas.

Michael Stanislawski.

His literis adiunxit literas Kemini Ianussi Generalis ad se scriptas, quarum hic tenor:

Illustrissime Domine,

Kemini Ianus literae ad Stanislawski.

De qua materia cum Illustritate Vestra contuli, imo et asecuraui certo certius, et sibi et iis, quos concernit negotium, persuadere poterit, me realiter effecturum, Deo volente, et quidem non longa mora; declaraturusque sum, me non ingratum S. Regiae Maiestatis servum, et huius Principem ciuem incorporatum fore, modo citissime et sincere securitas suppeditetur, Domino meo Clementissimo, eiusque, cuiusvis nationis, exercitibus, cum aliter impossibile sit. In mora autem periculum. Ego non dubito itidem de asecuratione, Vestram Illustritatem nomine suarum Maiestatum, et Reipublicae nominibus prouidurum.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Amicus seruire paratus

Ioannes Kemini, Generalis.

Eodem quoque tempore Castellano Sendomiriensi Stanislaw Witowski Mikiesius scripsit, in haec genuina concepta verba:

Illustrissime Domine,

Amice Obseruandissime Confidentissimeque,

Idem scribit Sendomiriensi Castellano.

Ingentem sane inueteratae nostrae amicitiae fructum decerpemus, si tantae Christiani cruoris catharaetae, tot belli calamitatibus (quarum partim malum praefens est, partim maior imminet timor) modum et finem sortiendi, fundamentum nostra expositulatis praebebit necessitudo. Nec sine manifesto propitiati Poloniae Numinis instinctu factum crediderim, tales hoc tempore a Vestra Illustrissima Dominatione, ad me allatas esse literas, quae a bono patriae ciue scriptae, sopirent belli incendia, nec ferocibus, ut nonnulli, verbis, ligna oleumque tam exitalibus flammis, ministrarent. Quibus ego receptis protinus Illustrissimum Supremum Generalem exercitus nostri Dominum Ioannem Kemini, (quem iam antea paci fauentem, et reconciliandis vna mecum animis, sincere, nec irrita labore, desudantem expertus eram) accessi, quo cum ad pedes Celsissimi Principis, Domini mei Clementissimi, humiliter prouoluti institimus qua-

1657 quatenus pristinam erga Serenissimum Regem, et inclytam gentem Polonam propensionem aequis conditionibus, saluaque vtriusque partis gloria, resumere vellet, et ad tractatus sub armistitio condescendere. Omnia chartae concedere in tam magnis rebus, nec libet, nec expedit, prolixiori proinde parco stylo. Hoc certo scribo, ita iam praedispositam ad aequos tractatus suae Celsitudinis mentem reperiisse, ut inter singularia Dei pacis beneficia annumerandum censeam. Astra, tenebras eclipsis suae eluctata clarius refulgent; quidni amicitia, nebulis dissidii alicuius praedita antiquum resumat fulgorem? Sed maior mihi difficultas de armistitio occurrebat. Tam ferocium enim nationum congeriem, tot harpyias praedis et sanguine pasci assuetas, nullis legum, edictorumque repagulis, diu coerceri posse clare video. Nulla ergo, ad tractatus feliciter inchoandos et terminandos securior, et magis Christiana sese offert occasio, quam ut Polonia omni externo milite (praeter praesidiarios) euacuata, armistitium ageret, ut quietem, bellicae mala conferens, ad aequas tandem condescenderet condiciones. Arduum id sane et inauditum! tamen coelestis manus, quae corda Principum pro suo versat nutu, eam suae Celsitudini mentem indidit, ut felicem hac quoque in parte sese nostris precibus praeberet. Parataque est sua Celsitudo, tam Transylvanicum, quam Cosacorum Moldauorumque, et Transalpinorum Valachorum, exercitum suum omnem (praeter praesidiarios ad loca tutanda sufficienti numero hic relinquendos) ex Poloniae finibus, etiam ante solenniter inchoatum, nedum perfectum pacis tractatum educere, dummodo sufficienter illis de securitate passus, vna cum facultatibus suis, ex parte Serenissimi Regis et Illustrissimorum Dominorum Senatorum caueatur rite, obsidibus eum in finem datis, uti reciproce, ex hac quoque parte de hostili nostrorum in itinere cauebitur actu. Testis mihi est Illustrissima Dominatio Vestra, antiqui mei erga se candoris; testes sunt omnes Domini legati, ad nos commeari soliti, meae erga inclytam gentem Polonam propensionis: testis mihi Deus, sinceri erga rem Catholicam affectus. Proinde candide Illustrissimam Dominationem Vestram oro, obtestorque, per amorem erga auitam nostram, veramque religionem, per salutem patriae suae, ut tam insigni extemplo utatur occasione, (quam ego a sinistro aliquo genio vel casu corruptum iri, mirum quantum reformido) et mentem Serenissimi Regis, quantocius acceptam mihi eandem aperiat, et, si ita lubet, de toto nostri exercitus itinere authentice et debite asecuratio praestari non differatur: ne sublata praesenti opportunitate, nequicquam mox amissam queramur. De castris suae Celsitudinis certa circa Cracouiam haberi poterit notitia, qua dirigendae erunt literae, vel Minister ex parte Illustrissimarum Dominationum Vestrarum mittendus. O nos felices, si tanti instrumenta boni, fieri nobis contingat. Quod non despero, meaque tam bono publico studia, quam ad voluntatem Illustrissimae Dominationis Vestrae, prompta semper voueo obsequia, testaturus quod sim,

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Amicus quo antiquior eo candidior

In Castris ad Varsouiam positis
die 21. Iunii 1657.

MICHAEL MIKIES, Serenissimi Principis
Transylvaniae Cancellarius.

Haec ille ad Sendomiriensem Castellatum, literis in hunc modum expeditis, se Rakocius quenti statim die, 22. Iunii, Varsovia Cracouiam versus castra mouere imperat Transylvaniam. nus, accepto a Varsoviensibus lytro, decem aureorum millibus. Magnis deinde itineribus, bus,

1657 bus, in minorem venit Poloniam, ubi Melchior Comitem ab Hatzfelde, Generalem Campi Marchallum, Hungariae ac Bohemiae Regis cum octodecim armatorum millibus, lecti Germani exercitus, iam ad Cracouiam haerentem audit et horret. Igitur Cracouia relicta, Vistulam amnem quantocius superare parat, quem et transit leui negotio. Superato Istula iam sibi tutissimus videbatur Rakocyus, interiectu fluuii, cum ecce eodem fere momento nuntium accipit, GEORGIVM LVBOMIERSCIUM Campeftrem nuper creatum Generalem, veterem amicum, intrasse Transylvaniam, ac iam prope propugnaculum Munkatz, haerere, dimissis Polonis, qui ferro et igne vastarent Transylvaniam. Hoc ipsum, reddita in manus Principis, Polonorum loquebatur manifestatio, quam in haec verba conceperant Poloni:

Nuntium accipit de Polonorum in Transylvaniam irruptione.

MANIFESTATIO POLONORVM

DE

IRRVPTIONE IN DITIONES PRINCIPIS TRANSYLVANIAE.

Polonorum contra Transylvaniam manifestatio.

Nemo dubitat, naturae legibus cautum esse, alteri ea non facere, quae quis facienda sibi minime optaret: iniurias tamen prohibere, ac vim vi repellere, ipsa natura docuit: dum equis ungulas, pardis et leonibus ungues, tauris cornua, apris et canibus dentes dedit. Homines vero diuersa armorum genera edocuit, quibus propularent iniurias, propria defenderent, illata vlciscerentur. Notum vniuerso orbi est, gentem Polonam, nullum vnquam cum Transylvaniae Principatu, vel confinium, vel amicitiae, vel mutuae correspondentiae, discrimen, ab immemorabili etiam tempore habuisse: quinimo cum incluta gente Hungarica, semper, sed vel maxime a Ludouico, Sigismundo, Alberto, Matthia, aliisque ad haec vsque tempora, Diuis Hungariae succedentibus Regibus, inuiolatam coluisse amicitiam, sacrosanctumque pacis seruasse foedus. Eo etiam omni exceptione maiori nexu firmatum, cum Polonorum Hungarica, Hungarorum Polonica, saepius capiti imponerentur Diademata. Quod si praeteriti temporis, non libet respicere acta, praesentis saeculi memoria, in Stephano Bathoreo, Transyluano, facile docebit. Nec defuerunt contra Turcas, ad Varmam, ad Albam Graecam, ad Budam, ad Agriam, in aliisque plane singulis oecasionibus, Hungaris Polonorum subsidia. In disturbiiis vero domesticis quibuscunque, ac praesertim Bohaianis, Bethlemianis, Rakocianis, velitationes, et consilia, quo fraterno gentem hanc prosequerentur studio, incolumitatemque eius ac si propriam prospicerent. Nouissime etiam cum Valachia hostilitatem Transylvaniae inferret, quo studio, qua fide Principi Transylvaniae adstiterunt Poloni, qua dexteritate promouerunt victoriam, nemo est qui ignoret? Ac hinc est, quod in ipso etiam rerum Polonicarum moderno statu, a nemine primum, quam ab Hungaris petatum auxilium. A Diuo nempe Ferdinando III, Hungarorum Rege, Romanorumque pariter Imperatore Augustissimo, qui cum longiori consilio ac deliberatione, pro tunc rem traheret, videreturque periculum in mora, conuersa sunt ad Georgium Rakocyum, Transylvaniae Principem, desideria, delataque ei Coronae spes, si opem ferre laniatae Poloniae rebus mederique dignaretur. Verum ubi mel sperabatur, inuenta sunt spicula, hac enim re quaesita spe vana Princeps elatus, maiorem in animo ambitioni locum dedit quam virtuti, ratus gladio et tyrannide occupare potius Regnum, quam illud amica obtinere electione. Tyrannidem, quam erga suos Transylvanos edocuit,

1657 edocuit, contra Polonos arripuit, ignarus consequentiae, quod qui libertatem aliis adimit, aufert sibi propriam securitatem requiemque:

Ad generum siquidem Cerberi

Sine caede et vulnere pauci

Descendunt Reges, et sicca morte Tyranni.

Nullis itaque conditionibus (quibus illi spes Regni proponebatur) admissis, fastu ebrius, pace et opibus elatus, non auxiliariis, sed infestis armis ingreditur. Diuo etiam Romanorum imperatore inuani deprecante, ac consanguineis amicisque suis sine effectu dissuadentibus. Illudum se a Polonis profert, quod vocatum postposuerint, quasi, et maiores Principes, non Dynastae et Vasalli, sed orbis Monarchae, pari modo ad spem Regni Poloniae tunc non fuerint vocati, ac etiam post non acceptatas conditiones postpositi. Ut enim Polonis certis conditionibus vocare quempiam licuit: Sic vocatis Principibus easdem conditiones non acceptare, omnino fuit liberum. Talique negatione diruta, nemini illata est iniuria: Cum in naturali vendentium et ementium contractu videamus, rem dari pro re, nec eandem ex tali contractu, gratis recipi posse. Iuisset Princeps subsidiis et neruo belli Polonos, et si dedisset filium suum in spem Regni educandum, prout petierunt Poloni, tunc habuisset ea, de quibus inepte iam conquaeritur. Legatum Suedicum ad se tendentem a Polonis captum, suum nuntium Cracouiam ad Wirtzium mandatum, et ex itinere ad castra Polona deductum, maleque tractatum doluit Princeps, ac inde violatam pacem prae se tulit. Iam vero legatus ille Suedicus nonne Polonorum hostis fuit? quare in ditionibus Poloniae non iure merito intercipi debuerat? Gentium enim de legatis iura, illis duntaxat afferunt libertatem, qui nuntiandae rei alicuius causa, etiam ab hoste veniunt: non autem, qui clandestinis praeficiis, confines Principes contra alterum seducunt et nouas contra tertium fabricant colligationes, naturali etiam obstante lege, quae sagacitatem homini indidit, ut futura in tempore auertat sibi imminetia pericula. Nuntius autem ipsius ad Wirtzium mandatus, non pro Polonis, sed contra tulit literas, quod ex ipsarum tenore, probe compertum est, et vniuersae Christianitati euulgatum. Quare itaque detineri non debuit? quare honorifice tractari? licet de honorifica tractatione falso imponatur, nam humanissime dimissus est, literis etiam a Principe Lubomierscio ad Dominum suum acceptis, deduci vsque ad confinia Hungariae a destinatis debuerat. Verum vano terrore perculsus, pileo etiam rebusque relictis vna nocte aufugit, quod etiam Poloni rerum eius ac literarum in Makoczam amandandarum necessitatem habuerint. Haec itaque iure Polonis instituendi belli apud Rakocium causa fuit. Non licet Polonis Suecorum homines capere, non licet venientes literas ad hostes intercipere; licet autem Transyluano contra Polonos hostiles legationes excipere, correspondentias alere, Nuntios Cracouiam cum hostilibus literis mittere. Sed est adhuc et alia ratio inuadendae a Principe Poloniae. Vocatum enim se ad Regnum ab aliquibus Polonis Nobilibus asserit, idque authenticis vocantium literis deducit. Si ambitio non obcaecasset animum, perpendisset Princeps, an ad eiusmodi rebellium postulata, Principalem suam dignitatem committere debuerat, non credidisset vocantibus se Arrianis, et de Regno Poloniae proscriptis, ac perduellionis labe contaminatis hominibus. Nouerat bene Princeps Transylvaniae, cum indigenatum in Regno Poloniae pro filio peteret, quod ad solam nobilitatis praerogatiuam, nisi ex consensu totius Reipublicae in Comitibus Generalibus poterat ascendere. Quare igitur per priuatas aliquorum literas, absque Republica et comitiis,

R r r

quod

1657 quod multo maius est, ad Maieſtatis ſolium efferri voluit? quare id contra ius, faſque, viuente Poloniae Rege ambiuit? cum ipſe etiam in electiuo Principatu ſit, nec ſibi idem fieri cupiat? Sed ambitio deduxit vnquam, et alios ad parem animi impotentiam et temeritatem, malo effectu ſemper, bono nunquam.

Hae rationes igitur fuerunt, quae Principem Tranſyluaniae neceſſitarunt ad arma contra Polonos ſuſcipienda. Ingreſſus ideo Regnum Poloniae cum Tranſyluanis, Moldauis, Valachis, Coſacis, et diuerſa gentium colluue, patientes vbique publicari fecit literas, ſe protegere velle Poloniam, pacemque ei reſtituere, ac decennalem belli flammam extinguere. Progreditur in viſcera Regni pacificator, mortuorum atque viuorum hoſtis, dum coemeteriis ac eccleſiis Chriſtianorum cadauera, ab impio eius milite eruuntur, quaecunque peruia ſunt, igne ferroque vaſtantur, ſolis Principibus Lubomierſciis ad trecenti exuruntur pagi, et perplura oppida, non eſt apud praetereuntem diuinarum humanarumque rerum ratio, profanantur, vaſtantur, comburuntur eccleſiae, occiduntur, vt pecora, homines, miris et inenarrabilibus tormentis ac cruciatibus enecantur Chriſtiani; alii ad veru alligati aſſantur, alii ſerra per medium ſcinduntur, alii in leberibus ad cereuiſiam aptis coquuntur, alii detruncatis manibus, pedibusque demum enecantur, alii ſuper ignem proieſti, pice et reſina liniti torquentur, nec ſexui, nec aetati, nec conditioni parcitur: infantes vno pede arrepti, ad parietem colluſi occiduntur; mendicis et ſtipem petentibus eruuntur oculi, abſcinduntur auriculae, detruncantur manus pedesque, ita vt etiam hoſtis ipſe Suecus doluerit, et rem hanc Rakocio exprobrauerit. Nemo itaque dubium habeat, et praefertim inclyta gens Hungarica, Polonos iuſte in ditio-nem Principis Tranſyluaniae irruptionem feciſſe, tot tantisque eiufdem Principis ſcleribus laceſſitos. Nemo miretur, ſi vrentes videat pagos, et oppida, ſi caſt-ros cadaueribus ſtratos conſpexerit, ſi matrum eiulatus, puerorum luctus, ge-mitus hominum audierit; non moueatur contra Polonos, horrida hac et abo-minabili Tranſyluaniae deuſtatione, cum maiora in Polonia patrauerit Rakocius. Ipſe eſt, qui hunc in Chriſtianitate accendit ignem, ipſe eſt veſtigii mali au-ctor, eius Tyrannicum ſi non excutietis iugum, maiora vobis imminent peri-cula ab aliis etiam nationibus, quae tantam Tyranni dominandi libidinem non ferent. Vbi eſt illa antiqua Tranſyluaniae libertas? quae Principes tuos, de minori Tyrannide notatos ſaepius coercuiſti? nunc impositum tibi ſeruitutis fraenum eſt, gemis ſub Rakociano iugo. Hoc tibi ſit inclyta Hungariae gens, Polonorum manuſtum, qui pariter Vobiſcum, et ſuam et Veſtram deplorant calamitatem, dum vicem pro vice reddunt tibi Princeps inimice. Datum in caſtris ad Munkacz. 19. Iun. 1657.

Rakocio va-
ria ac inſan-
ſta referunt
explorato-
res.
Recedit Ra-
kocius
Tranſylua-
niam ver-
ſus.
Forte adhuc in leſione huius haerebat ma-niſtationis, cum ecce alius iterum ex-ſta referunt vchum cum leſto duodecim millium Germanorum exercitu, mandato Leopoldi Primi Hungariae Bohemiaeque Regis Potentiſſimi, ad Caſſouiam Hungariae Regni in vicinia haerere Tranſyluaniae, paratum ſingulis momentis ingredi Principatum. Eo nec dum ſatis examinato nuntio, alius adhuc ſuperuenit, qui Chanum Crimenſem cum centum mil-libus Tartarorum adueniſſe referebat, delendi Principis gratia. Tot ſimul imminentibus malis territus Rakocius, reuerſi ſtatuere etiam non compoſitis cum Polonis rebus, in Tranſyluaniam, potiſſimum affixit illum Generalis Pucheim nuntius. Actum enim de Principatu, vitae ſuae crediderat, ſi Pucheimius tunc intrauiſſet Tranſyluaniam, vacuum praefidiis, territamque ad Polonorum inſperatam irruptionem, ac minime Tartarorum inundationibus reſiſtere valentem. Igitur haud mora caſtra mouere, eodem adhuc die im-
perat

perat Princeps Magerouiam verſus, quam vndecima Iulii ſecurus ingreditur, ibique libe-ralius genio cum ſuis indulgens, inſperate eodem die a Czarnecio inuaditur: minor atta-men ibidem accidit, quam creditur caedes. Conſtat enim triginta tantummodo viuos ad-ductos eſſe a vexillifero Troceſi, centum vero praedio ſeptos, atque bombardis longiori-bus audaciores, a gubernatore Parceſi deletos. Tabor ſive carrago Hungarorum poſt a Czarnecio traiectum Magerouienſem, aliquot millibus conſtata curruum, quatuor ad minimum mil-lionum theſaurum vehens, capta certiffime a Polonis fuiſſet, niſi Polonus miles optimae Pugna inter inhians praedia, dediſſet interea Rakocianis tempus, vires vt colligerent, Polonosque Tranſylua-nos et Po-lonos am-bigua. Czarnecio properabat Rakocius Zolkieuiam verſus. Auſus nihilominus ſequi, et preme-
re terga cedentis Czarnecius, per inuios ſanczouienſium ſaltus, (quem etiam a Zolkieuiam
direptione ea tunc tempeſtate excuſſerat) Medzibozium vſque comitatus aduerſarium, Rakocius
horribile ſane in tot aduerſis ſui fiducia et ſingulari animo ac ſpiritu. progreditur
vltorius.
Subſequi-
tur Czarna-
cius.

Interim ad Miedzyboſz, Potocius, Lubomierſcius, Sapieha, Generales, con-iunguntur Czarnecio. Deliberatum ibi eſt: An progredi vltra deberent, an regredi? de-ciſumque, non ante deferendum Rakocium, donec Hippanim ſeu Bohum flumen ſupera-ret. Proſperauit Altiffimus Polonorum conſilium, atque in perſequendo Rakocio Czar-necii conſtantiam. Vix enim vnum et medium milliare, poſt Ducum Polonorum delibe-rationem proceſſit miles Polonus, cum ecce adeſt legatus Rakocii deplorans ſuſceptum con-tra amicam Poloniam bellum, promittebatque ſatiſfacturum Principem, ſi tantillam mo-ram paterentur Poloni. Reſpondit illico legato Rakocii Czarnecius in haec concepta verba: Si non ſimulatus eſt tuus aduentus Domine legate, ante omnia ſiſtat fugam Rakocius, no-ſtrumque aduentum expeſtet, ibi, elatis in altum gladiis contrahemus de pace atque iniu-riis. Acceperat dictum Czarnecii legatus, currit ad Rakocium, eumque ſiſtit ad fluuium Bohum, quem iamiam tranſire parabat, mira atque incredibili traiciendi ſcientia, ſupe-rare tamen eo die neque altero tam difficile paſſum poterat. Animo itaque conſterna-tus, ſpe de felici tranſitu deſperata Mikieſium Cancellarium ad Czarnecium ocys mittit. Eius ad Ge-nerales Po-lonos verba. Qui in conſpectum adductus Czarnecii, humiliter ſalutatis Ducibus exercitus, in haec ver-ba loquutus eſt: Czarnecii reſponſum, Rakocii le-gato datum. Mikieſii cancellarii ad Czarna-cium ora-tio. Collo-quium inter Mikieſium Rakocii can-cellarium et Czarna-cium. Czarnecii reſponſum et conſulio. Indignatio Lubomier-ſci contra Czarna-cium. Eiusdem re-ſponſum. Conſuſio in vtroque exercitu Polono et Tranſylua-no.

Quod ex publica fama de tua fortitudine et dexterritate Illuſtriſſime Domine percepi, hoc reſpoſa expior. Peto nomine Principis mei Illuſtriſſimam Tuam Excellentiam, dignetur po-tere modum proſuſioni Chriſtiani ſanguinis, et ſaltem ad ſpatium vnius horae exercitum coer-cere ab armis: ego vero hac fide, qua me obſiringo, proximos tractatus polliceor.

Interrogatus deinde a Czarnecio; An eſſent parati, omnes iniurias, deſauillataſ-que diuinas atque humanas res compenſare? Qua ratione? quaſiuit Mikieſius. Reſpon-dit Czarnecius, auro et ſanguine. Tum Tranſyluanus: Aurum non dabimus quamdiu ferrum tenemus. Ad haec Czarnecius: An putatis nos latere, vos iam eſſe in extremo agone vitae? ſi vobis animus deſt compenſare ex integro iniurias Regni, nobis vltro ſeſe e venis proripit ſanguis effundendus pro Rege, noſtrisque fortunis peſumdatiſ. Haec fatus loco ſe mouit, atque ſuum exercitum tubarum ſonitu accendens, contra Rakocium illico mouere imperat, remanentibus interea cum Mikieſio ſupremis bellorum Ducibus, Potocio, Lubomierſcio, Sapieha. Czarnecium ſequutus Polubinius cum Lituanicis qua-dragenta ſignis. Interim tum tubae inſtantur, tum arma circumſonant in caſtris Czarnecii, male habet Lubomierſcium tanta Czarnecii fiducia, igitur coram ſupremo Campiductore Potocio conqueritur. Cur tantum Czarnecio liceret? vt non expeſtata ſupremae poteſta-tis tuba ipſe ſuam inſlaret. Haud mora; mittit ſupremus Generalis Potocius, qui cum Czarnecio expoſtularet de ſacto. Reſpondit Czarnecius: Non eſſe ſui animi aut moris, non praere ituris ad pugnam. Timidum eſſe ſequi veſtigia ductoris. His dictis equo conſenſo pergit Rakocium verſus, plenus irae et indignationis contra Tranſyluanos, quo-rum haud procul quatuor millia obuiam habet Duce Kimiſi Ianuſſio Generale, qui ad Po-loni Regis mittebatur exercitus Duces. Obſecrabat ille per Druskieuicium Polonum, vt tantisper pugnam moraretur Czarnecius, omnibus punctis, Poloni quae vellent, ſe ſub-ſcripturos. Reſpondit Czarnecius: Nihil ſe horum credere; quae Kimini Ianus ſigniſi-cabat, haec enim ſicta eſſe ad circumueniendos Polonos, vt interim Rakocius beneficio im-minentis noctis, ſe et ſuos vltra Bohum ſeruare poſſet incolumes. Tum Generalis Tran-
ſyluanus

1657 Syluanus rogare instanter coepit. Mitteret saltem aliquem Czarnecius, qui circumspiceret castra Rakociana, quod loco sint immota. Huic Transylvano postulato assentit Czarnecius, misitque illico Stempouium veteranum militum tribunum exploratum; duas vero, non amplius horas, subscribendis pacis conditionibus indulsit.

Interea supremi bellorum ministri, Potocius, Lubomiersciusque, mandant Czarnecio, ne auspicetur pugnam, absque eorum nutu et aduentu. Ad haec Czarnecius: Protestor, inquit, coram vniuerso exercitu, me non fore in causa, si euadat hostis, tanto viarum discrimine, tot equorum interitu quaesitus, cum tanto in posterum Reipublicae periculo et dispendio. Hac facta protestatione, rediit ad Potocium, Lubomiersciumque Czarnecius, quos iam consultantes de pace inuenit. Disputatum ibi fuit, quanam conditiones Rakocio proponendae essent. Has ipse cogitauit Czarnecius. Hatum autem conditionum a Polonis Transylvano propositarum haec summa fuit:

- I. Deprecaretur suam Maiestatem titulo Reatus Rakocius per solennem legationem. Similiter et Serenissimum Hungariae Regem Leopoldum Primum, si quid in eum offensae ex hoc bello redundet, deprecaretur. Item Portam Othomanicam tanquam istius belli haud consciam.
- II. Quatuor miliones pro illatis iniuriis Poloniae Reipublicae intra annum numeraret.
- III. Omnia spolia regni ex tunc deponerent Transyluani ac restituerent, praefertim Ecclesiastica.
- IV. Omnia tormenta, apparatusque Artilleriae.
- V. Nomini ac honori suae Illustritatis inclinarent vexilla.
- VI. Rescinderent omnem amicitiam cum hostibus regni, nominatim cum Suecis et Cosacis, quando autem necesse esset, militem alerent pro Polona Republica.
- VII. Omnes captiuos liberos facerent.
- VIII. Omnes perduelles suae Maiestatii traderent.
- IX. Si conscios huius belli ciues regni aut Senatores aliquos esse norunt, eos nominarent, eorumque literas proderent.

Reiecit ille aliquas. Haec summa conditionum, quas Poloni proponebant Transyluanis. Acceptant illi omnia, excluso Leopoldo Primo, Hungariae, Bohemiaeque Rege, cum quo nihil sibi esse aiebant. Neque Poloni postea instabant pro amico et foederato Rege, cuius auspiciis pugnarunt, et vicerunt hostem. Constat propria Czarnecii confessione, totius victoriae de Transyluanis obtentae, hoc stratagema profuisse. Sparserat Czarnecius, per omnes suae peregrinationis vias, infinitam potentiam Leopoldi Primi Hungariae Bohemiaeque Regis, iamiam vestigio sui adesse, vna cum ipso Polono Rege. Hoc ipsum proprio persuadebat exercitui, quo facilius deciperet Rakocium. Hinc factum est, ut hoc rumore credito, per castra Polone, Rakocius quoque captis Polonorum nonnullis idem ex iisdem crediderit, atque ita panico quodam metu rueret in paludes, pacemque acceptaret, qualem Poloni dixerat. Summa igitur genuinae Polonorum cum Rakocio pacis haec fuit:

- I. Princeps Transylvaniae deprecabitur Polonum Regem, per solennem legationem, similiter et Portam Othomanicam.

Tandem
Poloni com-
ponunt cum

II. Vnum

II. Vnum milionem exercitui Polono, ducenta vero florenorum millia Polonae monetae belli ducibus numerabit. Similiter honorarium Chano Crimenfi congruens transmittet. Sed haec conditio priuato scripto ut haberetur, neque exprimeretur in publicis authenticis, impetrauit Mikiesius.

III. Omnia spolia regni, ex nunc deponent, et restituent Transyluani, praefertim Ecclesiastica.

IV. Rescissionem amicitiae cum hostibus Poloniae Regni acceptat Rakocius.

V. Restitutio Brestiae et Cracouiae, in qua Virtzius solum ut hospes erat.

Ad extremum vitam sibi donatam fatebantur Transyluani, intrusi in inextricabiles Polonus exercitus angustias. Haec dum concluderentur cum belli ducibus Polonis, coram vniuerso exercitu, oritur confusus clamor militum, nolle se aurum, sed velle cruorem hostis, aut suum fundere. Malumus pugnare aiebant, quam aestimationem facere sanguinis innocentis, inermis ab Hungaris effusi. Respondebat Cancellarius Transylvaniae idem ipse Mikiesius: Si coacti a vobis fuerimus, pugnare debemus et nos. Subiunxit deinde: Si, inquiebat, Rakocii cancellissimus Princeps meus, esset captiuus Tartarorum, non plaris suam liberationem aestimaret. Deinde coram belli ducibus calculationem prouentuum Transylvaniae faciebat, persuadens se paratos decem miliones Polonae Reipublicae contribuere, si tanti essent.

1657
Rakocio, ex-
cluso Hun-
gariae Rege.

Transylua-
nis.
Sponsum Po-
lonis militi-
bus.

LIBRI VIII. CAPVT III

SYNOPSIS

Exercitus Rakociani numerus. Literae Reginae ad Potocium in causa Rakocii; cui multam fauebat. Rakocii filius destinatur in Regem Poloniae. Reginae exprobratio Polonis. Rakocium inuisunt Poloni duces, excepto Czarnecio. Eiusdem de Rakocio sensus. Rakocius incidit in Tartaros, a quibus momento circumuentus. Ipsemet per Lubomierscium saluatur. Caesarum numerus, capti Generales. Cracouia ab Hatzfeldio oppugnatur. Legati Rakocii, ad castra Polona aduentus. Cracouiae turbatur Wirtzius, audita pace cum Transyluano. Rem diligentius examinat. Consultant Hungari cum Suecis de Fischeri suscepta legatione. Bethlem Ianussius legatos mittit ad Polonum Regem, negans Cracouiae deditioem. Responsum legatis Ianussii a Polono Rege redditum. Iterum consultant Hungari cum Suecis, ac deditioem persuadebant. Contradicit Wirtzius, Transyluanosque ad extremum vrbe regia pellit. Transyluanorum egressus. Literae Wirtzii ad Hatzfeldium. Responsum Hatzfeldii. Wirtzius inclinatur ad vrbe deditioem, si subscribat Hatzfeldius. Consentiunt Poloni Wirtzii postulatis. Eorum cum Wirtzio compositio. Tractatus inter Wirtzium et Polonos de dedenda Cracouia. Recepta Cracouia inter Polonos et Austriacos contentio et tumultus. Literae Przyemscii ad fratrem contra Austriacos.

1657

Exercitus
Rakociani
numerus.

Reginae ad
Potocium li-
terae in cau-
sa Rakocii,
cui multam
fauebat.

Rakocii fili-
us destina-
tur in Regem
Poloniae.

Hic finis belli Transyluani parum expectatus, eoque modo haec gesta sunt, quo scripsimus. Certum est, si pugnare ausus fuisset Transyluanae Princeps ad extrema redactus, fore dubiam belli praestitisset aleam. Erant illi bellatorum selectorum triginti millia, tormenta viginti septem. Equi, vix fides obtinet, quam celeres. Contra Polonorum in vniuersum exercitus vix decem millium numerabatur; equi fere omnes continuis itineribus consumpti, tormenta bellica nulla, pulueris nitrati modica et vix credita quantitas. His accessit Reginae mandatum, et ad belli Duces codicilli, quibus iuebantur inire omnes vias tractatum de pace cum Rakocio. Si enim (verba sunt Reginae) permisset Deus, vt Princeps Transyluanae adeo armatus, et aestimatus in Polonia, concurreret ad eius augendam calamitatem, placebit etiam eidem diuinae Maiestati, vt postquam ille experimento suorum confederatorum aduertet insincerum animum, inueniat media reducendi eum ad antiquum amorem et respectum erga Serenissimum Regem nostrum: sperarique potest, eo firmiorem fore ipsius amicitiam, quo imperfectiores fuerunt omnes illae liberales affectuum declarationes, et promissiones noui Domini, quae ante paucos menses, eidem iuramento erant comprobatae.

Haec summa Poloniae Reginae literarum, quibus illa aperte fauebat Transyluano, sperabatque aliquando futurum, vt filio Rakocii tunc adhuc puero, vix duodecimum egresso annum, paulo post desponderet neptem Reginae, tenellam aetate, Palatina e gente natam, sororis suae filiam, Parisiis in aula Galliae educatam, eoque modo iunctus connubio Rakocius, fatis functo IOANNE CASIMIRO, apud Polonos regnaret, vna cum nepte Reginae. Hoc ipsum proposuerat per legatum Rakocio, minime aspernanti talia promissa, explorata prius Polonorum in Transyluanum animorum inclinatione; tentato, per ANDREAM MIARKOWSKI adhuc ante Transyluanum, Ferdinando tertio Augustissimo Caesare, cuius filio Leopoldo primo, Hungariae tunc Regi, offerebat neptis suae amores. Caeterum asper-

aspernata ab Augusta Domo Reginae legatio, egit iratam mulierem in aduersa consilia, vt pro Domo Augusta Rakocium assumeret, Rakociumque ad regnum vocaret. Audita Reginae Polonae saepius in ore Reginae exprobrantis voces, coram quibusdam Polonis, Austriacis fauentibus, repetitae: *Ita damnatae ad seruitutem animae, mox futuri apud Viennenses ludibrio, quod nunc de facto ipsi experiuntur Hungari.* Habitu, credo, intelligebat Polonum, quem ludibrio apud Viennenses futurum praedicebat. Haec ex occasione Reginae literarum dicta sufficiant.

Interim vigesima tertia Iulii, die, S. Apollinari sacro, conclusa, ac iuramentis ab vtraque parte roborata cum Transyluano pax, vniuerso publicabatur exercitui, ipsisque Rakocium belli ducibus Rakocium inuisentibus. Persuadebat et Czarnecio, eiusdem a confessione inuisentibus Polonis duces, excepto Czarnecio. Eiusdem de Rakocio sensus.

In hunc modum compositis Rakocius cum Polonis rebus, securus videbatur esse et extra omne periculum, cum ecce insperate incidit in Scyllam, cupiens vitare Charybdim. Octauo siquidem die, ad ipsos Transyluanae fines, incidit in Crimenis Chani numerosum exercitum, centum viginti bellatorum millium, a quibus primo circumuentus, mox et deletus est, tam foeda clade, vt ex triginta bellatorum millibus, vix, beneficio Polonorum, cum sexcentis euaserit Princeps, pridie de imminente clade a Lubomierscio etiam admonitus, eiusdemque iussu in ipsam Transyluaniam securitatis causa, a militum tribuno Sapielha deductus. Capta tunc omnis Principis suppellex, quae quatuor auri excedebat myriades; abducti in seruitutem ordium ductores, atque adeo ipse IOANNES KRIMI- Eubomierski, dux exercitus, qui, paulo post cladem, inuisenti Chanum Crimensem Lubomierscio, scium saluatur. Caeterum numerus, capti generales.

supplex obuiam factus exclamauit: O me miserum! Illustrissime Lubomierski; hominis exto simulserum, ac viui hominis sepultura! Multi diuinitus punitum per Tartaros credidero Rakocium. Quid enim irarum Tartaris cum Transyluano, Ottomanicae portae valetudo? cuius et illi protectionem agnoscunt. Ita est, Deus tunc ipse miraculo pro Austria, ac Leopoldo Hungariae ac Bohemiae Rege, per Tartaros pugnavit, quem excluderant Poloni, non sine vniuersi orbis admiratione, ira, ac indignatione! Quid enim acturum censebat Europa Rakocium, triginta millibus bellatorum superbum? ac tunc Polonis coniunctum, nisi, vt Portae ministris auro placatis, bellum in mediam transferret Austriam? Quod et accidisset, nisi Deus patronum se Austriae tunc ostendisset, quo momento, velans Rakocii Polonorumque euerit consilia toti Christianitati nocitura,

Rakocio tali ratione diuinitus punito, animosius obsidionem Cracouiensem premebat Hatzfeldius, ratus totam, simul in vna vrbe liberatam fore minorem Poloniam, quod et accidit. Vrbs illa Cracouia ante id tempus inuisa, caput Poloniae, quamuis Wirtzii colonelli defendebatur virtute, aliquanto post Hatzfeldio cessit. Nemo tamen negauerit, maximum momentum rebus addidisse Transyluanorum ex vrbe Regia egressum. Etenim postquam quarta Augusti, Petrus Fischer Rakocii legatus, Austriaca ad Cracouiam attrigit castra, illico de more Polonum veneratus Regem, venire se dixit cum mandatis Principis sui ad Bethlem Ianussium, vt Cracouiam Polono redderet Regi, vrbeque metropoli quantocius abisteret. Pergratus fuit Fischeri aduentus, potissimum Regi, Proceribusque Polonis, sed magis legatio ad Bethlem Ianussium. Igitur eodem die mittitur ad Transyluanos Regius tubicen, qui mandata Principis deferret Bethlemio, significaretque de conclusa pace, Principem inter et Regem Polonum. Adesse et legatum in castris Poloni Regis, qui certiora afferret, instructum literis, quae mentem Principis vberius declararent. Hoc nuntio instructum Regium tubicinem Cracouiam dimittunt, quam vbi intrauerat, medium vrbe praeteruectus forum, vt erat instructus, alta voce clamitare coepit: *Pacem vobis, Hungari, fero, Cracouiamque nomine Poloni Regis repeto.* Adductus deinde in conspectum Wirtzii, ab eoque grauiter reprehensus propter audaciam, identidem repetebat; Se vero a Rege Poloniae non ad Wirtzium, sed Bethlem Ianussium missum, vera afferre de pace cum Transyluano stabilita. Interrogatus deinde de literis; respondit, se quidem ad praesens literas non habere, caeterum breui assuturas, si ita videretur Wirtzio. Remissus igitur tubicen ad legatum Rakocii, ab eodem retulit literas, quas Wirtzio extorquenti

1657

quenti reddere negat, nisi ipsimet Bethlem Ianussio; accitus deinde Bethlem Ianussius a Wirtzio literas aperit, legit, stupet, Wirtzioque factum insperatum communicat; tandemque tubicini respondet, die subsequenti velle colloqui ipsimet legato, ingrederetur modo Cracouiam.

Cracouiae
turbatur
Wirtzius,
audita pace
cum Tran-
sylvano.
Rem dili-
gentius exa-
minat.

Sequenti igitur die, sexta scilicet Augusti, intrat legatus Rakocii ciuitatem attento Wirtzio, et in re tam subita pauenti. Factum narrat, egressumque Transylvanorum persuadet, et vrget, contradicente primo Wirtzio ac mox prae indignatione et ira, vix sibi ipsi temperanti. Furebat enim violentus et discorde tumultu raptum animum spargebat in diuersa: nunc pudore, nunc infelicitate coeptorum agitatus; quam bene processerint initia, ut diu possessa, ut strenue defensa erat Cracouia. Sub haec frendens tota ferebatur ciuitate, adeo inutili ad caetera sensu, ut nec ruere in ciuitatem sentiret hostes. Eisdem affectus simulauit Bethlem Ianussius, quo pacatus ab insano audiretur Wirtzio, cum hac arte locum monendi sibi aperuisset. Iam nox est, inquit Transylvanus, melius in crastinum de deditione vrbis deliberabimus. Ego enim fictas Principis mei suppono literas.

Consultant
Hungari
cum Suecis
suscepta de
Fischeri le-
gatione.
Bethlem Ia-
nussius lega-
tos mittit ad
Polonum
Regem, ne-
gans Craco-
uia deditionem.
Responsum
legatis Ia-
nussius a Po-
lono Rege
redditum.
Iterum con-
sultant Hun-
gari cum
Suecis, ac de-
dicionem
persuadent.
Contradicit
Wirtzius.

Tribus igitur subsequentibus Augusti diebus, consultabant Transylvani, cum Wirtzio, praecipuisque Suecorum tribunis militum, conclusumque est, non ante vrbe Cracouia excedere posse, quam repetitae ab ipso Principe venirent literae. Eoque responso instructos dimittunt duos Transylvanos ad Polonum Regem, qui Bethlemii significarent declarationem. Introducunt illi ad Regem coram praesenti Senatu, quae in mandatis acceperant, exponunt, quibus respondere iubet illico Rex, referreque ignaris, quae agebantur cum Principe illorum, ut post conclusam cum Polonis belli Ducibus pacem, incidisset Transylvaniae Princeps in Crimensem Chanum, ab eoque deletus est; ut aegre ope Polonorum, ipsemet euasisset periculum vitae, deductus a militum tribuno Sapieha cum patuissimis in Transylvaniae viscera. Causam tantae cladis non aliam extare, quam barbaricum Tartarorum furorem, scilicet, quod iis insciis pacem cum Principe conclusissent Poloni, contra expressa pacta, quibus mutuam hostium, aut amicorum iurauerant causam, hinc nullam pacem cum Principe declarabant Tartari, quae insciis iis, tanquam confoederatis concludebatur. Deiecto vultu audiuerunt legati, hanc Principis sui cladem, et aeternam Transylvani nominis labem. Igitur haud mora Cracouiam reuertuntur, enarrantque singula Wirtzio, Bethlemioque prout audiuerant. Audito hoc nuntio Transylvani, denuo ad consilium Wirtzium Suecorumque legionum moderatores inuitant, rem omnibus communicant. Tandemque post longas ambages, ac trium dierum continuatam deliberationem, ad pacis media cum Polono Rege descendunt. Wirtzio nihilominus declarante, subeundum potius vltima, antequam vrbe dederet.

Caeterum Transylvanis serio de pace agentibus, vrbe Regia Wirtzius excessum tali arte parat. Finxerat Hatzfeldium generalem, Casimiriæ meditari expugnationem, igitur ad defensionem omnia praeparat, sociosque vrbe excedentes inuitat ad valedicendum Casimiriæ, hilarem eam Transylvanis promittens diem, quae Germanorum oppugnationem, eorumque vrbe regia excessum antecederet. Mandatis Wirtzii paruit Bethlem Ianussius, conuulsusque suorum rebus valedicere Suecis in crastinum parabat, cum ecce egressi Cracouia Transylvani, Casimiriæ quoque a Wirtzio ibi tunc praesente prohibentur, migrare in Transylvaniam ocius imbelles animae edicto Wirtzii iussi.

Transylva-
norum
egressus.
Literae Wir-
tzii ad Hat-
zfeldium Ge-
neralem.

Ita delusi Transylvani, decima octaua Augusti excessere Regia vrbe, sine sociis Suecis. Nec multo post Wirtzius lustratis suorum, non amplius mille quingentis post excessum Transylvanorum, quorum tria numerabantur millia, Hatzfeldio scribit: Excessisse vrbe Cracouia Rakocianorum tumultuariam manum, recederet quoque a Cracouia Hatzfeldius, amicosque Suecos optata pace frui permetteret. Arma enim Austriaca semper Suecis amica fore supponebat, nec alia intentione intrasse Poloniam credebat Hatzfeldium, quam ad pellendos Rakocianos, quos vltor Deus per Tartaros puniuit. Respondit Hatzfeldius Wirtzii literis: Se ad recuperandum Poloniae Regnum, a quibusvis hostibus violenter occupatum, Regique IOANNI CASIMIRO integre restituendum venisse. Dederet Polono Regi Wirtzius Cracouiam; se enim ab vrbe non posse, nisi capta recedere, iussu Poloni Regis, cuius mandatis obtempero ego, et exercitus mihi commissus. Ad

hac

haec Wirtzius tergiuersari primum, mox, ubi vider fallacias non procedere, nec vires esse ad resistendum, Hatzfeldio, veterano militi, multarum palmarum Duci fortissimo simul et felicissimo, tractatus et ille pacis cum Polono Rege, Hatzfeldio proponit, ea tamen lege, ut conclusis tractatibus, vterque subscribat Rex Polonus et Hatzfeldius. Negabat enim Polonorum fidei se committere velle, sed Hatzfeldii; dictitans Polonis nullam fidem esse; reuocabat praeterea Wittembergii casum, quo monebatur, nunquam fidendum Polonis esse, barbaris quibusdam ferocioribus. Haec Wirtzius contra Polonos Hatzfeldio memorabat.

1657

Wirtzius
inclinat ad
vrbis dedi-
tionem, si
subscribat
Hatzfeldius.

Audita Poloni Procures Wirtzii declaratione, haud mora, vrbis potiundae auidi, Consensu Hatzfeldium cum Wirtzio componere precantur. Addunt et Polonos commissarios, Mortuunt Poloni stinium, Miaskowski, Denhoffium, qui rem accelerarent, feliciterque quantocius, vna Wirtzii postulatis, cum Hatzfeldii concluderent Commissariis, Comitibus Montecuculli, et Gieccio, Barone Eorum cum item Keiserstein. Illi rem feliciter coeptram, feliciter peragunt, vrbemque Cracouiam Wirtzio per deditionem, septimo ab excessu Transylvanorum die, Polono vindicant Regi. Summa compositio, tractatus initii haec fuit:

Summarium punctorum tractatus initi inter commissarios exercitus Serenissimi Hungariae et Bohemiae Regis, et Serenissimi Regis Poloniae, Sueciaeque et Wirtzii Commendantis Cracouiae, in castris

24. Augusti 1657.

- I. Tenentur Sueci exire, et ciuitatem Cracouiensem cum arce tradere absque vilo dolo.
- II. Tenentur exire, septima die post Contractum ratifacum ab omnibus partibus.
- III. Exire eis licitum erit cum signis explicatis, funiculis accensis, globo in ore, tubis et tympanis fonantibus.
- IV. Licitum eis erit auhere, quicquid cum omnibus equis, quos habent in ciuitate, auhere poterunt, quibus Poloni tenebuntur adiungere in itinere ducentos equos.
- V. Licitum eis erit 13. tormenta bellica, et munitionem ad ea necessariam, secum auhere.
- VI. Conducentur vsque ad Crossen, a mille equitibus duce militum tribuno Garner, et ducentis peditibus Germanis.
- VII. Ornamenta ecclesiastica, si quae adhuc sint, relinquent.
- VIII. Ignoti milites, tam Poloni, quam Germani, recipi poterunt.
- IX. Arriani veniam deprecabuntur, non facto, fisco bona tradentur, atque in exilium mittentur.
- X. Iudaei clementiae Serenissimi Poloniae et Sueciae Regis expositi sunt.
- XI. Relinquent Sueci 150. tormenta bellica, centumpulueris centenaria, plurimaeque munitiones.

Tt tt

Haec

1657

Recepta
Cracouia in-
ter Polonos
et Austria-
cos conten-
tio et tu-
multus.

Haec summa compositionis cum Paulo Wirtzio militum tribuno Sueco, viro alias fortissimo, nam etiam in hoste laudanda virtus est. Die deinde vltima Augusti egrediebatur vrbe Suecorum praesidium, signis expansis, tympanisque pulsantibus, militari more: Parte vero ab alia ingrediebantur Cracouiam Germani milites iussu Hatzfeldii. Vix intrauerant vrhem Austriaci milites, cum ecce a Polonis proceribus monetur Hatzfeldius, debere Cracouia abstinere Germanos. Virtute enim, aiebant, Polonorum factum, quod Hungari Cracouia cessissent, hinc inferebant, nihil se Germano debere militi, Austriacisque subsidiis, cum ipsimet Poloni sine sociis Germanis Regno pepulissent Rakocium.

Contra Hatzfeldius, aliquis militum tribuni pacta memorare Viennensia, cum Polono legato conclusa, in quibus Cracouia vna cum Polonia, securitatis causa, Leopoldi primi, Hungariae Bohemiaeque Regis custodiendae concedebantur militibus. Diu vtraque pars certabat rationibus, Polonis per vim pellere volentibus Cracouiense praesidium, simul et Austriaca subsidia. Ventumque procul dubio fuisset ad aperta Polonorum odia, indignationemque, nisi prudenter per id tempus dissimulassent Austriaci, infinitis calumniis, ac inauditis criminationibus lacessiti a Polonis. Duarum hebdomadarum spatio vix componi poterant iurgia, a maximis quibusdam personis, potissimum Lubomiersio in immensum aucta, caeterisque Polonorum proceribus clandestine insurrexerat ac subministrata, instante Gallico oratore D'OMERES, apud Reginam, pro regis sui foederato Sueco. Certum est, vix a ferro tunc temperasse Polonum militem, qui si fuisset auctior, vt erat insolens, victoria elatus Rakociam, non dubitasset erinus congrredi cum Austriaco milite, cuius opera, eo instante, utebatur, terroreque debellauerat Rakocium, recuperauerat Cracouiam, Regemque Sueciae in Bremensem vsque egerat ducatum. Tandem sopitis ad tempus odiis, Cracouiam concedunt Poloni Austriacis, ad breue momentum, arce excepta, quae vrbi dominatur, eoque modo, primo statim in limine violata a Polonis pacta Viennensia, neque deinde quidquam obseruatum, Polonis omnia Austriacorum facta gesta in deterius interpretantibus, ac coram vniuerso mundo, non sine labe Poloni nominis, criminantibus⁹⁹). Extrat copia literarum Przyemscii equitis Poloni, ad fratrem CHRISTOPHORVM, Culmensis Castellani scripta, et per ea tempora typis impressa, audax et insolens, vt ea ferebant tempora, huiusmodi tenoris:

Illustrissime Domine Frater,

Przyemscii
ad fratrem
literae con-
tra Austria-
cos.

Redditae mihi sunt literae tuae hic Custrini, tum plane cum excurrerem in artem Wildenbruch, salutandi gratia Excellentissimum Dominum Dauan Court. Et quia quarto die literae tuae peruenierunt huc, facile est exinde colligere, quodsi hoc trimestre elapsum fuisset in mutua correspondentia, multum commodi redundare poterat in patriam nostram, circa eius pacem et tranquillitatem, in qua per fatalem incuriam adeo mala inualuere, vt verendum sit, ne salubria quantumlibet remedia frustra adhibeantur. Qua de re in praesentia non nihil tecum conferam, paratus et imposterum vltius progredi, nisi nos partium studia, quae in speciem plausibilia, non vtilia, patriae esse possunt, totaliter seiungant. Et e re quidem praesenti videretur, quaedam praefari de instituto meo, melioris informationis gratia, quam hactenus vulgi, vel inuidorum tumultuariam secutus sententiam, habuisti. Verum quoniam liberiori tempore, specialia quaedam in hoc negotio consignata, transmissa tibi a me erant, non faciam ex epistola apologiam. Breuibz tantum expediam, me nullos adhuc agnoscere in me errores: nec quisquam mortalium obicere mihi iure quidquam potest, quod famae et existimationi meae noceat, nunc temporis et olim apud poste-

⁹⁹) Male hic mihi auctor et contra principia prudentiae ciuilis scripsisse videror, qui violationem pactorum Viennensium generatim Polonis obrudat, cum ea, vt optime scire et potuit et debuit, non toti genti, sed quibusdam tantum imputanda. Nil enim neque per Se-

natus consilium, neque per comitia hac in re fuit statutum. Regina autem, clari cum Rakocio faciens, vt ipse auctor innuit, Austriacae augustae domui incensum insensa, haec omnia machinationibus suis, vt molestiam Austriacis exhiberet, effegit.

1657

posteritatem, quae omnes has transactiones sine ira et studio diiudicabit. Haud multum moror praesentis, quo haec sunt, temporis praeciudicia; eam ob causam, quod iniqui iudices, vel ob manifestam in Regem suum praeuocationem, vel ob indecoram paulo post inconstantiam, erga Regem Sueciae, alio iudice, qui talium innocuus sit, opus habent. Me itaque (vt paucissimis verbis attingam) nec temeritas, nec spes vlla ad hanc, quae mihi a te obicitur, neutralitatem impulerunt, sed partim certae obligationis in summa patriae, primum concordia, mox confusione, necessitas, partim praesentis status metamorphosis admiranda: adeo, vt consilia, quae pro remediis suscepistis, tantum abest, vt pacem patriae asserre valeant, vt potius eam, nisi Deus ipse prouiderit, in maiores et inextricabiles difficultates certo certius deducant. Testis est post Deum, et propriam conscientiam, tota respublica, quanto conatu optarim, hanc a republica tempestatem abesse, causam publicam naufragii. Nouit Serenissimus Rex, norunt Illustrissimi D. D. Cancellarii, quae consilia mea circa foedus et societatem cum Belgii Statibus fuerint? Sed surdis fabula caneatur, fato imminente. Vltiensis tractatio notior est, quam vt opus sit in praesentia repetere. Post infecutas clades exercitus, post deditionem Warsouiae et Cracouiae, post subscriptum contractum a Generalissimis exercitus, post susceptam Sueciae protectionem, a Palatinatibus maioris et minoris Poloniae, vt et rubrae Russiae, venit Serenissimus Rex Sueciae victor in vrhem Torunensem, vt in propriam, vbi tunc cum charis pignoribus commorabar. Ibi primum veni in conspectum Serenissimi Regis, eique ex occasione recordationis, tam fratris nostri defuncti, Sueciae olim militantis, quam tui ipsius, vtpote legati ad eundem Sueciae Regem, data fide, stipulatus sum. Quis tunc cogitasset de mutatione, quae post aliquot menses infecuta est, praesertim cum a nemine vestrum, monitus fuir de iis rebus, quae in Silesia concludebantur? Et tamen post transactionem et restitutionem Warsauiensem, spectabam cum multis vltiorum consiliorum rationem, et quid mihi fato patriae aliorum deducto faciendum foret. Ibi tum momento turbinis exit e vicinia fama, certae iam pacis cum magno Duce Moschouiae, mox cum Principe Transyluaniae, tandem cum Serenissima Austriaca domo. Quae omnia, vt fatear, mihi displicuere, et remedia morbo peiora visa sunt. Exinde enim intellexi, abiectis vos omnem pacis cogitationem cum Suecis, quasi bellum aliter quam per pacta (quod nulli adhuc belligeranti contigit) finire possitis. Quod attinet ad tractatus Moschouiticos, eos nec ex decore, nec ex vtili Reipublicae esse, et orbis iudicium, et Vestrum proprium probat; Nam breui hisce contentis, vel silentio transmissis, contulistis Vos ad Austriacos, et ad Serenissimam Domum hanc confidentius respexistis. An non errores sunt quae? plane hic caecus amor fuit, si defectus non animaduertit: quam quidem ambitiosam obstinationem, iusta subsequi solet Nemesis, et oculos, quos culpa claudit, poena aperit. Et ne ipse pari vitio teneri videar, quod errores pariter excusam, hoc ita declaratum cupio, me ex comparatione errorum publicorum, tenuissimos vel nullos, in priuatorum innocentem vitam agnoscere. Caeterum humani tamen nihil a me alienum puto, resque mortalium tam profunda calligine mersas, tamque fallaci persona sese repraesentantes, vt difficulter indicari possit, quid verum, quidue honestum sit. Non fecus ac imagines ab artifice factae, ex vno latere insipienti formam Gigantis, ex altero speciem Pygmaei referunt. Ex hac itaque parte ego, intrueor pacta Moschouitica, quae mihi repraesentant maiorem in dies Lituaniae calamitatem, et funestum exitum. Quamuis id certum sit, dissimulare adhuc magnum Ducem contemptum suum, qui si aliquando apertius furere incipiat, quid sperandum est?

T t t 2

est? Vos si ab alia parte contraria conspiciatis, omnia fausta infallibili augurio exinde promittitis Reipublicae, amplius edocete. Serenissimus Transylvaniae Princeps adscitis Cosacis, vltus est pro viribus iniuriam oblatae coronae, et vt nunc multis minus decorum videatur Regno excessisse, at quis sponfor eum amplius non reuersurum? Et certe vereor, ne in vindictam huius et prioris iniuriae, et ipse vires recolligat, et ipse totum Orientem sedibus suis contra nos excieat? Poterit etiam fieri, vt si interea tractatus de pace non intercesserit, reuertatur, et aliquis alius, praeter illum, iuxta Gallicum prouerbium: pour mieux sauter, il faut reculer. Ne dicam plus quippiam esse, quam errorem simplicem, quin tandem coronae Polonae repertus sit locus, a quo semper maiores nostri abhorruerunt, qui solus actus deterret me, a consiliis aulae, quae hac in parte probare nullo modo possum. Nihil iam dico de eo, qui tueri possitis famam constantiae, rem vnam tribus promittendo, nam tres coronae in vno capite, per fidem subsistere possunt; at vnam coronam tribus capitibus imponere, omnem fidem superat. Quodsi tamen commodissime alicui, ex Serenissima Austriaca Domo eueniret, quaero ex vobis, qua ratione haec cum libertatibus patriae, et iure potissimum eligendi, pretiosissimo Nostrae Reipublicae thesauro conciliabitis? Nihil hic detractum volo Serenissimae Domui, quae pios, clementes, et fortes tot Principes et Monarchas orbi Christiano dedit; Sed maiores nostri non personas, verum modum dominationis, oderunt. In tali enim haereditario regimine, praesupponuntur Principes boni, atque iusti, qui si de fragilitate humana degenerent, potestas et armata iniustitia, dominationem in Tyrannidem mutant. Possem hic multa afferre ad demonstrandam dissimilitudinem iurium Hungariae, Bohemiae, Silesiae et Poloniae, sed quia nota haec sunt satis, ad alia propero, eaque maiora. Sunt in Republica nostra multi in religione dissidentes, omnes tamen aequali iure nobiscum Catholicis gaudent, omnes confoederationis securitas complectitur, habent liberum exercitium religionis, templa in bonis haereditariis aedificant, scholas erigunt, libros libere imprimunt. Retinebuntur omnia ista Priuilegia sub regimine Austriacorum? Non; dices opinor, Charissime Domine Frater, nec forte per conscientiam, id optare debes. Recte sane, quod et votum meum est, vt mortales tandem sapiant, quam leues ob res, magnas turbas inter se moueant; quamque cito Lutherani ad vnionem ecclesiae reuerti possint, si de sola religione, non de regione, quaestio esset. Vt vt autem, non dubium sit, misera opum cupiditate, officia etiam pietatis perueri, ex eoque religionis diuersitatem periculum Rebuspublicis afferre, haud aliter tamen vnitatem in ecclesia opto, nisi vt sponte omnes ecclesiae reconciliantur. Procul vero abesse cupio a patria nostra omnem vim, et violentiam, praesertim eam, quae conscientias inferri possit. Quo pacto enim videre possemus, necessarios nostros, amicos, vicinos, in vitae et fortunarum discrimen incidere; ob solum opinationis crimen. Quo pacto permetteremus, vt res breui post tempore redeat in circulum, et quae aliis intentauimus, in nostras non dicam ceruices, sed conscientias recidant. Nam ciuitates opulentiores imminentem religionis suae euersionem speculantes, necessario recurrent ad protectionem eorum, quibus nunc tanta constantia resistunt: Quod claro belli Germanici exemplo confirmare sufficiat. Ac profecto solius inclytae Gedanensis vrbs, vices hac in parte dolerem, si pro laboribus damnisque suis, in eam aliquando necessitatem, summo totius Reipublicae discrimine, deuenire debeat. Idcirco autem prolixior in hac materia fui, quoniam fama inualuit conclusum esse, per Senatusconsultum non ita pridem, quod securitatem dissidentium conuelleret, quod non facile credo, quia mihi perspecta est clementia Serenissimi

Regis.

Regis. Esi recentia quaedam exempla confirmant, premi eos inuidia causati belli Suedici, et quod illi parti adhaeserint, sed an iusta, Deus nouit. Ego initia spectro, et causas belli resuscitati. Quis vllum vnquam ciuem accusauit vel alicuius correspondentiae cum Suecis? Ego qui omnibus Reipublicae negotiis interfui, bona fide fateri egor, consiata esse talia crimina, et potissimam causam esse apud eos, qui Lubecae tractatus non absoluerunt, et quidem tum, cum Sueci faciles erant ad concludendos praedictos Lubecenses tractatus. Certe protestantes, et alii in religione a nobis dissidentes, iniquissime, et vt ita dicam, gratis in hac comoedia pro Achuis habentur. Et haec sufficiant tandem, ne quis offendatur. Nunc pergo vos erroris conuincere, ideo quia vos ipsi recedere ab hoc consilio incipitis, et vtinam recedatis. Id inde liquet, quod veluti in biuio haerentes deliberatis, an non expediat resumere tractatus cum Moschis? Et si probe perspexi consilium Senatus, ideo comitia differuntur, vt et Moschouiticis et Austriacis interea vt liceat, nec necesse sit alterutram societatem deferere, et adhuc vos non posse resolueri, huius sociorum nuntius sit remittendus. Nam inter Comititalia tempora vtraque auxilia subsistere possunt, dummodo solis promissis res agatur. Sed si intercedit pactio cum domo Austriaca, vt eam intercessisse multi Senatorum fatentur, an talia diu latere possunt! Comititia quae necessario haberi debent, rem totam; vt vt haecenus tectam, et incrustatam, abiectis inuolucris et caerimoniis, declarabunt. Non me latet etiam, multos esse in republica, qui per societatem Moschouiticam, facilius pacem obtineri posse credant; sed difficultas sola videtur esse, ac velut nodus Gordius, in illis Moschouiticis nodis, quorum memoria nonnulli Senatores ab omni societate cum Moschis deterrentur, quorum barbaries eo vsque processerat, vt in comitiis quinquagesimi secundi non erubuerint legati Moschouitici pacem et amicitiam Regi et Regno offerre, ea lege, vt certi Senatores (quoniam fuerint non satis memin) ad soluendos forte difficiles istos nodos extraderentur.

Ego tamen in ea sum sententia, eos, qui a partibus Moschorum sunt, hanc habere rationem, quod si aliquando iugum seruitutis excutiendum esset, facilius processurum negotium cum Moschis, quam cum Austriacis, qui in retinendis regnis ac provinciis potiores callent artes, quam Moschi, id quod vltiori Vestrae deliberationi committo. Et quia inextricabiles difficultates in vtraque siue societate, siue protectione cerno, vtramque valere iubeo: planeque et ipse existimo, et vos existimare percipio, redeundum omnino esse ad illum modum, qui solus est capax firmam pacem stabilire. Hoc quidem optavi, hocque continuis votis a Deo precatus sum, vt mihi hanc vnicam in vita gratiam concederet, mediaque menti meae inspiraret, quibus reclusis de patria mea, tam afflicta, et necessariis orbata praesidiis, feliciter mereri possim. Vestri iam iudicii res sit, an non Dei beneficio bonum initium factum sit? Quippe cum non ita pridem Serenissimus Rex Sueciae per Pomeraniam cum exercitu in Holsatiam transfret, perrexerit e proxima vicinia Stetinum vsque, et amore in patriam meam confirmatus, multa de rebus praesentibus cum Rege Serenissimo locutus sum, tamen vt priuatus, et sub protectione Serenissimi Electoris Brandenburgici permanens, petitaque ea, qua par est reuerentia, vltius compellandi suam Maiestatem venia, quaesui, an quid adhuc a Maiestate sua sperare possemus, praeter timorem generalis excidii, totius Nobilitatis, et praeter multa his similia, quae Maiestas Sua omnibus Regni incolis minata est? responsum accepi humanissimum, ab humanissimo et fortissimo Rege, nunquam sibi in mentem venisse, cupere extra aciem Nobilium internecionem: Quodsi haecenus multa facta sint, vel ex solito belli mo-

Uu uu

re,

re, vel ex insolita nonnullorum tribunorum licentia, vel quidquid est odioforum exemplorum, haec omnia facta esse in ipso aestu reuolutionis, cum vice versa a Polonis non tantum milites Sueci, sed et ipsae saluagardiae, quibus pro tutela utebantur, crudelissime occiderentur, omniaque caedibus foede miscerentur. Alterum est, Serenissimum Regem nolle in Polonia liberam electionem interire; quinimo praeter bonum animum, qui suo tempore amplius patere Polonis potest, esse ex re et Regni Sueciae, et amicorum eius securitatem postulare, ut potius Regnum Poloniae in pristinum statum restitueretur, quam ut deueniat, ad Domum Austriacam, et paulo post in nouum statum reducat, qualis nunc est Regni Hungariae, et Regni Bohemiae. Tertium est, a pace facienda iustis conditionibus non abhorret, quinimo ad eam propensum animum testatur. Libenter aliquid de Borussia, ratum fixumque intellexissem, sed nolui amplius molestus esse suae Maiestati, postquam hoc audissem, quod loco maximae consolationis mihi fuit: nimirum, ubi ad tractatus fuerit deuentum, plura se facturum, quam quae hactenus declarauit. Et quia fecit mentionem pariter, restitutionis damnorum, non posse nimirum se ab illa recedere, quoniam magnam vim pecuniae, in hoc bellum Polonicum Serenissimus Rex insumpserit, unde facile posse colligi existimo, non fore inflexibilem suam Maiestatem circa restitutionem Borussiae, si non ex toto, saltem quod sufficere possit ad liberam navigationem, et alias Reipublicae commoditates. Quartum est, reliquisse suam Maiestatem in Borussia Commissarios, cum plenipotencia et mandatis ad tractandum cum Rege et Republica, neque in se et suis fore moram vllam, attenderent modo a parte Poloniae, eorum consiliis, qui pacem turbatum eunt, et in turbis Poloniae sua quaerunt commoda. Nunc itaque sic tecum Domine Frater ago, et a te vehementer peto, ut communicato praesenti negotio cum bonis amicis, velis paululum, tecum reputare, quid praestet facere, an oblata uti occasione, et cum Serenissimo Rege Sueciae pacem tractare, quamdiu recenti vindictae cupiditate in nouum hostem flagrat, quam nouas societates siue protectiones concludere, et fundamenta extirpare absoluti domini in Rempublicam. Nam ut mihi persuadere conaris, me quodam modo de felici exitu ideo desperare, et a patria abesse, quod mihi non sint nota consilia vestra, et exinde potentiam, qua adhuc Respublica nititur, non satis capiam; attamen ut me haec capere intelligas, nescio vter nostrum de Republica desperare videatur, an qui ad externa consilia confugitis, an ego, qui nullis opus esse auxiliis puro. Qui tantum pollet viribus, ut prostratum hostem teneat, eumque ad omnia concedenda cogit, potens merito dici debet: qui in auxilium vicinos aduocat, apparet ipsum diffidere et succumbere. Neque idcirco impugno auxilia, namque ab aeuo auxiliorum usus est in bellis, et ipsi Sueci auxiliis pugnant, valentque: Sed in hac re sic explico sensum meum, et pace vestra corrigo sensum nonnullorum: Primum improbo auxilia iniustis conditionibus; alterum est, improbo auxilia viribus nostris maiora. Multa passim occurrunt exempla, mutationes in regnis et imperiis euenisse ex occasione auxiliorum, quae cuique historias legenti, sponte occurrunt. Quod si animus tuus a curis vacuus, singulare quid ac recens cogitare velit, reputer, quod nec potentissimi Belgii Status vicinis auxiliis sese grauari voluerint, nec nunc Serenissima Respublica Veneta redigi sese patiatur, ad auxiliorum externorum necessitatem; non quod illis non indigeat contra eum Monarcham, qui solus potentior est, quam tres, quatuorue in Europa Reges; sed quod tam candida, tamque tuta, hactenus sibi non fuerint oblata, quibus confidere possit, sine vlllo in posterum metu vllius mutationis. Ob quam vel solam causam Deus prosperet Serenissimam Rempublicam, ut in longissima tempora, exemplum sit, et

exem-

exemplar toti mundo, verae libertatis, et inconcussae in variis casibus animae. Iam vero soli Vos, eam Vobis prudentiam promittitis et felicitatem extraordinariam, ut siue cum Moschis, siue cum Serenissima Domo Austriaca (utinam cum hac non sit factum in aeternam patriae libertatis perniciem) paciscamini, tamen in nulla re immutabitur status Reipublicae optandum, non sperandum. Ecce serupulos hosce temporaneos Vobis initio. Circa hanc societatem seu protectionem cum Austriacis necessario interueniunt certa pacta: porro pactis standum esse vult fides bona, potissimum societatis humanae vinculum. Et ut Austriaci exhibentes charitatem proximo, propriam charitatem negligant, verisimile non videtur. Nunc si hoc quis affirmare vellet, quaero, cur ante biennium haec auxilia non sint ingressi in Poloniam? quid impediuit? quandoquidem eadem legiones in ipsis consuevis, videlicet in Silesia, manebant. Vtatur quis iudicio hac in re suo, mihi uti liceat meo, nimirum adhuc Respublica satis videbatur potens, repulsis Suecis, et Germanos in Germaniam ablegare, sed potius expediebat et Polonos et Suecos longiori bello atteri; ut et Sueci facilius debellari possent, et Poloni adeo debiles efficerentur, ut pares non essent futuris auxiliis. Interim illud quoque commodi eueniret, ex hac mora, quod Suecicum nomen, ob diuturnas calamitates, et continuas vexationes, odiosum in Polonia efficeretur, Austriacorum vice versa, ut defensorum gratissimum. Potius itaque credendum est, haud minores hic intercessisse condiciones, quam sunt illae, quas Moschouiae Dux expressit, vel quod factum est, cum Serenissimo Translyvaniae Duce, cum ei oblata esset corona. Quod si dicat aliquis factum esse, ex consensu paucorum, idem ego dicendum puto de Moschouitica transactione, et de illa, quae facta est cum Serenissimis Austriacis.

Illud quoque vehementer animum meum tenet, quod existimem fore, ut in arcibus et fortalitiis Caesareana praesidia confidant, praesertim in illis, ex quibus hostes eiciunt. Quod si eueniat, et per fortunae mutationem, extendantur haec praesidia in maiorem Poloniam, in Borussiam, fidem Vestram populares, si vnquam recessuri sunt? Nam habentes paratas legiones, et antiquum ius in Borussiam, quo pacto illi de possessione deiicientur? Nec dicendum est, per longissimam praescriptionem cecidisse ius Borussiae magistrorum: nam tales discursus priuatorum oblectamenta sunt, apud Principes id aequius, quod validius. Quid igitur utilitatis exinde in Rempublicam redundabit, si eiectis Suecis Austriaci intromittentur? Maximus fructus, aegre fecisse Suecis, et interim publicas miseras auxisse: ut hoc praeteream, sub iudice litem esse, quis quem eiecturus sit? Quid si Dani, Angli, et Belgae, vniti cum Suecia, in tuitionem portuum Borussicorum contra Austriam conspirent? Diu hoc saxum voluit Austria, cum inuidia omnium, qui mare Balthicum frequentant. Nihil etiam dictum volo, quale hic iaciatur fundamentum, si non perpetuae successionis, necessariae tamen electionis eius, qui in potestate prouincias et arces tenebit. Denique etiamsi periculum liberae electioni ex iis tractatibus nullum sit, tamen grauissimum periculum exinde imminet, quod si ista auxilia vnum atque alterum annum in Polonia sint futura, ingens non modo odium et bellum, sed etiam debitum Respublica contrahet, ita ut aliquando futurum verear, ne adhuc alius aliquis Princeps nobis aduocandus sit, qui auro Germanos eiiciat. Notum est enim cito ex inimicis fieri amicos, quoties de pecunia res est. In qua materia singulare exemplum occurrit circa auxilia in Poloniam, contra Serenissimum Dominum Gustauum ab Imperatore Diuae memoriae Ferdinando II. missa. Vix anno dimidio meruerunt in Borussia, et Dux Wallensteinus tantas turbas ob non exsoluta

U u u u 2

stipen-

1657 stipendia dedit, ut necesse fuerit, Serenissimo Regi Poloniae acrioribus literis importunitatem eius compescere, et interim solutionem ex publicis contributionibus procurare. Cito enim debitum contrahitur, si quis exacte soluere velit, stipendia legionibus Germanicis: nec Regum opes, nec Rerum publicarum diu talibus sufficiunt, edocti toties, negare non possumus. Et cum ante paucos annos, a Republica destinatus essem vna cum aliis ad exsoluenda militibus stipendia, memini me quondam eadem de re tecum egisse ex occasione stuporis, qui nonnullos tenuit Commissarios, quo pacto vnus Oberster trecenta florenorum millia praetendere queat? et laudandus paulo post laudabatur candor tuus, quod ipse nos docueris, quo pacto in posterum rationibus attendendum esset. Sed tandem manum de tabula: ne prolixis literis molestus sim, etsi nulla molestia esse debet, circa bonum publicum versantibus. Rogo itaque te, amantissime frater, nec iam per fraternum amorem, ne quid hic etiam affectibus detur, sed per amorem patriae, ut ea, quae nunc a me audis, penitus cogitare pergas, et cum Illustrissimis Viris, quibus vteris, vti scio, familiariter, magnaue tibi inprimis est consuetudo, cum viris in ea vrbe prudentissimis, communices hasce omnes consilii nostri rationes, ut vestro mox responso docere queam, opportune ne id faciam, an fallar, ut putas, ex consiliorum ignorantia. Quod si ita est, pertrahetis in partes, sin minus prudentem, at candidum et amantem patriae conciuem, qui hactenus nec Suedicus, nec Austriacus, sed verus Polonus audire voluit, et sub protectione Serenissimi Electoris, quietus mansit, qui ut plane Vestro desiderio satisfaciatur, promittit etiam Vobis, se valedicturum partibus, postquam res patuerit in causa esse, quominus ab vtriusque honesta pax fieri possit. Interim animus firmandus erit fortibus praeceptis, contra paupertatem, exilium, mortem, vel Vobiscum animo perferre, quaecunque fors attulerit. Sed meminisse Vos volo, quod si Austriacos Vos appellari perrexeritis, fore, ut me quoque non pudeat nominis Suedici, et hoc saltem confusa Republica dignum familia nostra, ne indecora leuitate famam in illo exercitu, sanguine Domus nostrae partem, corrumpam. Quae res te, o frater, monere debet, ne (vbi par vtilitatis obseruatur in patriam) plus Austriacis, quam Suecis debeas, praesertim cum constantiae tuae interfit, non delicti de gradu consilii, quod hactenus publice in pace cum Serenissimo Rege Sueciae faciendum probasti.

Praestat enim, pax honesta, quam inhonesta subiectio. Vale iam et bonum publicum vna mecum promoue, qui finis est vnicius praesentis epistolae. Custrini die 2. Augusti 1657.

PRZYIEMSKY.

Haec summa Przyiemscii literarum priuati cuius ad Senatorem fratrem scriptarum; quas aduersarii Austriaci nominis, ut euangelium nouum per Europam sparserunt. Inde de caeteris, ut mortalium ingratissimis iudicet orbis.

LIBRI

LIBRI VIII. CAPVT IV

SYNOPSIS

Electo Posnania Polonis tradit, odio in Austriacos et tunc terrore adactus. Baro de Lisola persuadet pacem cum Polonis Brandenburgico, qui paulo post pacem init cum Polono Rege. Thorunium Poloni oppugnare volunt vano conatu. Legatus magni Moschouiae ducis, conuenerit coram Polono Rege, de violata pace. Responsum datum a Polono Rege Moschouiae duci. Regis Poloni cum Brandenburgico Electore conuentus et colloquium. Pacta inter Polonum Regem et Brandenburgicum. Electrix persuadet Reginae Poloniae aliqua secreto, annuente Rege propositionibus Electoris. Elector Berolinum discedit. Literae Brandenburgici Electoris ad Regem Sueciae. Literae Sueciae Regis ad Electorem Brandenburgicum.

1657
Eadem circa tempora Posnania a Polonis recipitur per deditionem, arte magis Electoris Brandenburgici, quam virtute Poloni militis, cuius est facilius perdere loca munita, quam expugnare, aut acquirere. Volebat enim deditione urbis metropolis maioris Poloniae amicos sibi reddere Polonos Brandenburgicos, inueterato odio in Augustam Do-

Ita ad extrema quaeque redactus Elector, tandem cum Polono componit Rege, cooperante Gonsieuius, quem cum plena facultate Commissarium ad tractanda cum Brandenburgico foedera, dixerat Polonus Rex, vna cum Episcopo Warmiensi VENCESLAVO Comite a LESZNO. Gonsieuius nihil moratus breui tempore per ROGVSлавm Ducem RADIVILVM pacem cum Brandenburgico componit, aliquot dubiis maioris momenti, Regi ac Senatui ad definiendum referuatis; persuaderque Electori, ut Polono colloquatur Regi, longe plura ab ipso impetraturus, quam ab eius legatis poterat extorquere. Neque mora colloquium cum Polono Rege petit Brandenburgicus per Residentem suum Oberbeck dictum. Pergrata fuit Brandenburgici legatio Polonis proceribus colloquium experientis. Dicta igitur dies congressus trigesima Octobris, nominata et ciuitas Bramberg dicta, haud procul Thorunio, quod per ea tempora obsidione premere cogitabant Poloni, vano sane conatu, adulto autumnio contumacem per vim velle repetere urbem, quam quinque Suecorum defendebant millia. Antequam vero ad colloquium cum Electore Brandenburgico descenderet Polonus Rex, legatum Moschouiae Dapiferum Nazarei Mihalowicz Olshowicz Varlauas audit, quo recuperata Cracouia recta discesserat. Literas hic legatus binas e Moschouia attulerat, quibus magnus Dux Moschouiae conquerebatur; factas Cosacis Zaporouentibus subditis suis, post pacta, Vilnae conuenta, a Polonis grauissimas iniurias, Excidisse Polonos milites Cameneco egressos arcem Halacz dictam, et adiacentia monasteria ac templa violasse. Exuisse arces circa Barum in districtu Pinscensi, sollicitum Soltanum Turcicum et Hanum Crimensem contra Cosacos, per Poloniae Cancellarium Stephanum Korycinum, prouocasse Calmucenses Tartaros contra eosdem Cosacos. Indiscretis verbis, magni Ducis usurpasse nomen, in vltimis literis a Rege scriptis. Contra Polonis Nullas se Cosacis iniurias fecisse siebant: arcem Halacz dictam non extare in toto Regno: Responsum datum a Re-

1657 monasteria prope Barum in Pincensi tractu nulla violata, cum Barum a districtu Pincensi longe distet. Fictum quoque a Chmielnicio aiebant Turcam et Tartaros Calmucentes contra Cosacos stimulos fuisse a Cancellario Poloniae Korycinio. Ad extremum concessis omnibus, magno Duci Moschouiae, quae tunc concedi poterant, Dapiferum Nazarei, Mihalowitz Olfinowitz in Moschouiam, remittit Polonus Rex, promissis futuris Ordinum Comitibus, in quibus Vilnenses tractatus, approbari, ac magnus Moschouiae Dux, in Polonum Regem eligi debebat.

Regis Poloni Brandeburgico cum Electore conuentus et colloquium. d. 30. Oct.

Abeunte in Moschouiam magni Ducis legato Octobri mense, Rex paulo post Varsavia Bydgosciam, seu Brombergam citatis decurrit equis, una cum Regina, quam ubique consiliorum suorum moderatricem et arbitram circumuehebat Rex. Aderat ibidem paulo post et Elector Brandenburgicus, cui ad tertiam partem miliaris, obuiam processit Rex cum Regina, salutisque hospitibus processerunt in urbem; eo die priuatis a Rege et Regina excepti epulis. Die deinde sequenti inuicem ambo, Rex cum Regina, Electorem cum Electrice, et vicissim ab hospitibus visitati. Peractis mutuis salutationibus, tertio ab aduentu die, Rex solennibus epulis excipit Electorem, cum Electrice, reliquum tempus consultationibus, mutuisque datum colloquiis, usque ad quintum Nouembris, quo die Bromberga Berlinum versus in Marchiam amicus discessit Elector, pari veneratione a Polono cultus Rege, in egressu urbis, ac in introitu. Summa huius congressus haec fuit:

- Pacta inter Polonum Regem et Electorem Brandeburgicum.
- I. Elector Brandenburgicus pleno iure ducalem possidebit Borussia durante linea mascula descendente Brandeburgica.
  - II. Ratione sumtuum in bellum Polonum expensorum, Polonus Rex cum Republica, Electori Brandeburgico Prussiae duci ex nunc tractum Bytuensem et Lemburgensem iure feudi assignat.
  - III. Ducenta item aureorum millia, numerare tenebitur Polonus Rex, Prussiae Duci, Electori Brandeburgico, quae donec soluantur, Elbingam cum eiusdem territorio, interim Electori assignat.
  - IV. Elector vero Brandeburgicus, Prussiae absolutus Dux, renuntiat ex nunc foederi Suecico, et quidquid iuris in maiorem Poloniam, aut episcopatum Varmiensem praetendere posset; Braunsberga pro interim retenta, donec Elbinga potiatur.
  - V. Defensuam et offensuam coniunctionem armorum cum Polono Rege ac Republica Elector admittit Brandeburgicus, contra persequendum in Pomerania Sueciae Regem. Offert et arma, ac militem, ea tamen conditione, ut simul id fiat, coniunctis cum Serenissimi Regis, Hungariae et Bohemiae copiis.

Haec Palam.

Electrix persuadet Reginae Poloniae aliquid secreto, annuente Rege propositionibus Electoris.

Actum vero secreto de Elbingensis ciuitatis diruendo per Brandeburgicum propugnaculo, virgente id ipsum toto pectore Brandeburgico per Electricem, quae Poloniae persuadebat Reginae a marito instructa. Expedire omnino tam propter Austriacam in vicinia consistentem potentiam, quam etiam Gedanensem suspectam fidem diruere Elbingensium munimenta. Facile enim fieri posse, ut, si Austriaci Elbinga potirentur, paulo post vniuersae Prussiae efficerentur domini. Nec Gedanensibus se adeo fidere, qui in illo Balthici maris angulo, si aliqua arte Elbingae iungerentur, Rempublicam sibi formare possent, grauem deinde ducali Borussiae. Haec Electrix Reginae secreto proponebat, illa vero Polono Regi, qui vxoris mandata exequabatur. Igitur Elbingae munimenta Electori Brandeburgico diruenda, committit Rex. Eoque modo auctus duobus territoriis, fortissimaeque

simaeque Elbinga Brandeburgicus Berlinum discessit, commissa interim Prussiae Ducalis regiminis summa Boguslao Radiuilo, Litvano Duci. Elector Berlinum reuersus haud mora Sueciae Regi in haec genuina verba scribit:

1657 Elector Berolinum discedit.

Nos FRIDERICVS WILHELMVS, Dei Gratia Marchio Brandenburgicus etc. etc. Serenissimo et Potentissimo Principi, Domino CAROLO GVSTAVO, Suecorum Regi etc. Domino Cognato Fratri Nostro Colendissimo.

Serenissime et Potentissime Rex,

Domine Cognate et Frater Colendissime,

Litterae Regiae Maiestatis Vestrae, Vismariae die n. Octobris exaratae, nobis Brombergae eodem tempore, quo tam apud Regiam Maiestatem Poloniae quam reliquos Regni proceres, et senatores, pacis negotium vrgebamus, sunt traditae. Ad quarum resignationem eo alacriores properauimus animo, quo certius nobis persuasum habuimus, Regiam Maiestatem Vestram illis media ad pacem recuperandam esse suppeditaturam. Nam hoc Regia Maiestas Vestra, sibi certo de nobis polliceri potest, nos, sicuti nullum aliud vnquam nobis fuit propositum, quam pacis exoptatissimae redintegratio, inter Regna nobis vicina, nostrisque Status conseruationi apprime necessaria, cuius solo intuitu, arma nostra cum Regia Maiestate Vestra olim iunximus; ita quoque in hanc usque horam omnia tentasse, quae modo ad eam obtinendam facere, nobis viderentur. Verum praeter omnem spem, et expectationem accidit, ut nihil eius generis in istis literis, sed potius mera exprobratoria deprehenderemus, quod illo tempore, quo una cum Regia Maiestate Vestra exurgentem tempestatem vnitis viribus, suppressere potuissemus, Regiae Maiestatis Vestrae consilio spreto, potius cunctari maluerimus. Et quoniam Regiae Maiestatis Vestrae litterae, ea potissimum momenta prae se ferunt, quibus coniunctio cum Principe Transyluaniae fuit facta, summopere admiramur, Regiae Maiestatis Vestrae memoriam fugere, tanta subsidia militaria submissa, quanta illa a nobis ad coniunctionem desiderauit, id quod Regia Maiestas Vestra grato etiam agnouit animo, nostram plurimis in literis promptitudinem depraedicando. Reliquam exercitus nostri partem inseruire ratio belli voluit, non solum nostris regionibus, atque terris, et a Regia Maiestate Vestra occupatis prouinciis, a vi hostili muniendis, sed etiam eo destinauimus, ut a tergo Regia Maiestas Vestra a toto hostili exercitu, qui illius vestigiis insistere properabat, tutior foret. Quemadmodum et vis ista inimica hac ratione fuit retardata, et a Regia Maiestate Vestra vterius persequenda, reuocata. Ut silentio praetereamus tantas Cosacorum et Hungarorum copias, quibus Regia Maiestas Vestra tunc temporis fuit stipata, sufficientes fuisse, nisi fata alium rerum exitum voluissent, quibusuis hostium viribus conterendis, totique Poloniae Regno subiugando et expugnando. Quoniam vero Regiae Maiestati Vestrae placet respicere ad tempora priora, olimque agitata consilia, speramus Regiae Maiestati Vestrae displicere non posse, si et nos ei in memoriam reuocamus, qua ratione hyeme praeterita, tam ipsimet Hollandiae, quam etiam postea per legatos nostros Marieburgi, omnes has tempestates fideliter, diligenter et saepissime reiterando repraesentauerimus, atque eam ob causam pacis accelerationem consuluerimus, inprimis quia Rex Poloniae, tunc temporis in propinquo constitutus, ab omni foedere et obligatione, cum exteris Principibus liber fuit, et propterea tantam promptitudinem et feruorem se cum Regia Maie-

X x x z

stare

1657 fte Vestra reconciliandi contestatus est, vt etiam statim ante tractatus, cessionem Regni Sueciae et Liouoniae obtulerit, simulque non obscure intelligendum dederit, etiam propter restitutionem Borussiae, non sperendam argenti summam posse obtineri. Quantis tunc temporis experiuerimus votis, tractatum a Regia Maiestate Vestra ineundum, in recenti eius adhuc haerebit memoria. Quod vero illa potius ad auxilia Hungarorum et Cosacorum reflectere maluerit, illud nos Regiae Maieitati Vestrae arbitrio, vtpote, cui directio totius negotii incumberebat, relinquere coacti fuimus. Et optauimus vt res ex Regiae Maiestatis Vestrae voto succederent, taliaque extrema consilia, alium quam suspicabamur, et nunc euenit, fortirentur exitum. Postquam igitur inchoatum bellum Polonicum, a Regia Maiestate Vestra, ob novos motus hostiles fuit derelictum, et illa nobis inconsultis, cum toto exercitu alio tenderet, atque imminens periculum hanc ei necessitatem imposuerit, nos plane deferendi, simulque considerato Status nostri periculo, hoc suppeditauerit nobis periculum, vt quouis modo cum Polonia nos reconciliaremus, securitatemque nostram quaereremus, nos quidem non solum ob desertionem factam, sed etiam ex consilio, a Regia Maiestate Vestra nobis suggesto, statim potuissimus eiusmodi inchoare tractatus, qui nunquam meliores, quam illo tempore nobis fuerunt oblati, nisi potius quaeuis aduersa experiri nobiscum decreuissimus, quam intempestiue quicquam committere. Cum vero nunciatum nobis fuerit, Regem Daniae adeo caute cum suo exercitu agere, vt Regiae Maieitati Vestrae impossibile esset illum ad praelium adigere, et senatores statumque Regni Sueciae, reditum Regiae Maiestatis Vestrae ita vrgere, vt nulla in Poloniam reuertendi spes superesset, praeterea etiam Cracouia praeter omnium spem, breui temporis spatio fuerit reddita: Exercitus Austriacus versus Borussiam properauerit; Czarniecki cum suis copiis Marchiam et Pomeraniam, et Gonsierowski Borussiam inuaserint, nostri subditi instantissime nos sollicitauerint, quod cum Regia Maiestat Vestra nos abitu suo foedere liberasset, nos etiam illi non amplius insisteremus, et deinde nulla plane spes relicta fuerit, a Regia Maiestate Vestra in omnibus illis locis vnicum nobis sufficiens subsidium missum iri.

Tandem nobis nostroque Statui aliter consulere non potuimus, quam vt auxiliante Numine Diuino in pacem cum Polonia rediremus, id quod etiam iam dudum Regiae Maieitati Vestrae vberius in literis nostris indicauimus; Quare vero illas non resignatas, Regia Maiestat Vestra nobis remittere voluerit, cum tamen ideomate et stylo, haecenus inter nos saepius consueto fuerint conceptae, suo loco nos oportet relinquere.

Quod de nobis Dominus Comes de Schlippenbach, Regiae Maieitati Vestrae significauit, quasi exercitum nostrum eum in finem in imperium Romano-Germanicum reduceremus, vt ibi Regiae Maieitati Vestrae nos associaremus, et Domum Austriacam hostiliter aggredieremur, nescimus ex quo fundamento haec ille retulerit; nam praeterquam quod ille haec a nobis nomine Regiae Maiestatis Vestrae desiderauit, talia nobis nunquam in mentem alias venerunt, Regia Maiestat Vestra etiam facile iudicare potest, quod ad eiusmodi resolutionem effectui dandam longe maturior requiratur deliberatio. Nec etiam possumus perspicere, quod in hisce securitas nostra consistat, dum hac ratione nobis, nostrisque regionibus et terris, potentiores prouocamus hostes.

Quod

1657 Quod Regiae Maieitati Vestrae hoc laudabile inhaereat propositum, nostri status accessionem ampliorem procurandi, id gratissimo agnoscimus animo, si etiam Regia Maiestat Vestra retro recorderur, quae in illius emolumentum praestiterimus, et quae mala et incommoda nostrae prouinciae propterea pessae, non est quod dubitemus de eiusmodi Regiae Maiestatis Vestrae proposito. Nos vero Regiae Maieitati Vestrae celare non possumus, Dominum Comitem de Schlippenbach non solum fere toties quoties nobiscum fuit, nomine Regiae Maiestatis Vestrae Ducatum Borussiae a nobis praetendisse, sed etiam vltima vice Regiomonti, instantissime hanc permutationem vrsisse, inter alias etiam allegando rationes, quae harum fere impressionum ansam nobis dederint, quasi esset quaedam impossibilitas, quod regio aut prouincia, quae Regiae Maieitati Vestrae eiusque statui esset situ commoda et opportuna, posset retineri. Quemadmodum autem Regiae Maieitati Vestrae amplissima Regna, et quod praeterea Deus ei largitus est, non inuidemus, ita certi sumus, eundem animum Regiae Maiestatis Vestrae futurum. Caeterum animitus optamus, vt Deus Ter Optimus Maximus Regiae Maieitati Vestrae, eas inspirare velit cogitationes et consilia, quibus pax tam desideratissima conseruari queat, et Regia Maiestat Vestra ad literas hasce iunctas, talem nobis transmittere moueatur declarationem, vt pacis telam cum Polonis coeptam; communi bono promouendo, malisque futuris praueuiendis, et auertendis, pertexere, Deo annuente, valeamus, tunc Regiae Maieitati Vestrae re ipsa testabimur, quod curae cordique nobis semper sit, Regiae Maiestatis Vestrae eiusque status conseruatio. Cui de caetero prosperos optamus rerum successus. Dabantur in Arce nostra, Coloniae ad Spream, die 12. Nouembr. 1657.

Regiae Maiestatis Vestrae

Cognatus et Frater studiosissimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

Addidit et alteras, quarum haec summa:

*Serenissime et Potentissime Rex**Domine Cognate et Frater Colendissime.*

Perspiciet Regia Vestra Maiestat ex annexis literis, quibus de causis cum Rege Regnoque Poloniae, tractatus, rerum statu id ita postulante, iniuimus. Equidem optauimus, vt omnia alio, prosperiorique euentu donari potuissent; verum cum eiusmodi rerum mutatio interuenerit, vt ditiones nostrae Polonorum vndique direptioni et desolationi expositae essent, sana tandem ratio, atque subditorum indefinenter repetitae sollicitationes, suaserunt eas ab interitu, et ruina totali vindicare. In quam transactionem cum Poloni non aliter condescendere voluerint, quam vt portus Pillauiensis et transitus per terras nostras, tam Prussicas, quam Pomeranicas, copiis Regiae Maiestatis Vestrae occludatur, summopere eam rogatam volumus, prohibere velit, ne transitus per dictum portum Pillauensem, et ditiones nostras in posterum ab exercitu, aut copiis Regiae Vestrae Maiestatis petatur aut sumatur, quippe cum satis constet, quam miserae nominatae ditiones nostrae, per tales transitus et stationes, quae nunquam secundum constitutiones imperii institutae aut obseruatae sunt, exhaustae,

Y y y

1657 stae, atque pene ad incitas redactae sint, confidimus Regiam Maiestatem Vestram, haec omnia necessitati, quae vitari non potuit, adscripturam, atque desiderio nostro acquissimo locum daturam. Quam Diuinae tutelae, cum voto omnis prosperitatis commendamus. Dabantur in Arce nostra Coloniae ad Spream, die 12. Nouemb. 1657.

Regiae Maiestatis Vestrae

Cognatus et Frater studiosissimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

Mox de pace mentionem iniiciens, rursus alias Sueciae Regi scripsit huiusmodi tenoris:

Serenissime et Potentissime Rex,

Domine Cognate et Frater Colendissime,

Quum Regia Maiestas Vestra pronam mentem, pacem cum Rege Regno-que Poloniae ineundi saepius declarauerit, atque idem Regiae Maiestatis Vestrae Frater Dominus Generalissimus, iteratis nonnunquam literis, cum in Prussia adhuc degeremus, testatus fuerit: Nobis nihil prius fuit quam vt laudabile hoc institutum ad boni publici emolumentum prouheremus. Hinc Brombergae cum Rege Poloniae, praesentibusque ibidem Senatoribus, plura, quae rei tam necessariae conducere videbantur, coram contulimus, Regem etiam et Senatores pacis percupidos inuenimus, hoc tantum cum dolore subinde repetentes, quod ante annum tractatus pacis, a Regia Maiestate Vestra destinati, tam inauspicato cesserint, tum ipsi pacem serio quaesierint, candideque tunc professi sint, se foedus amicitiamque Regiae Maiestatis Vestrae, omnium Regum et Principum confoederatione longe praelaturos esse: Verum cum dicti tractatus, ob foedera cum aliis iam contracta, ab ipsis non solum debeant, ad securitatem eorum validius imposterum stabiliendam, se illos redintegrare velle aut posse, nisi prius a Regia Maiestate Vestra sequentes conditiones firmentur, omnino negarunt.

I. Vt Regni Poloniae confoederati simul ad hosce tractatus inuitentur, cum iisdem vna et simul tractetur, atque Moscho etiam notificetur tractatus vniuersales esse instituendos, sine quibus nullos sese inituros, sancte affirmarunt.

II. Vt Regia Maiestas Vestra scripto declararet, se neque totam Prussiam, neque partem eius in satisfactionem postulaturam, sed post tractatus feliciter peractos, omnibus ibidem occupatis cessuram, atque omni praeensione quocunque modo fundatae, renunciaturam.

III. Afferuerunt se absque mediatoribus, et quidem illis, qui olim tractatibus Sueco Polonis interfuerunt, tractare nolle.

Quibus quidem quartam annexerunt, nempe vt Thorunium, atque fortalicium Haupt dictum, ante tractatus in manus tertii sequestrantur, ita tamen

VE

1657 vt tractatibus sine fructu abruptis, in priorem statum restituantur. Verum difficultatibus plurimis super hac conditione a nobis ostensis, illos tandem ab ea dimoueri posse animaduertimus. A prioribus vero se nequitiam abituros aut recessuros, constanter dixerunt.

Locum quod attinet Francofurti ad Oderam ad talem actum ob situationem vicinam commodissimum nobis visum est; in quem Poloni etiam facile consentient, modo Regiae Maiestatis Vestrae idem placuerit. Quamuis vero libenter expeditionem, pacis accelerandae viam hac occasione sternere annixi simus, tamen plura et commodiora impetrari tunc non potuerunt. Haec interea Regiae Maiestatis Vestrae significare e re censuimus, de cuius in pacem propensa mente cum nulli dubitemus, etiam atque etiam obtestamur, velit in promotionem et restitutionem eius, serio ac celeriter incumbere, atque ab omnibus expetitur hoc dulce nomen ancipiti aleae belli praeferre, quo tandem sanguinis Christiani effusio sistatur, ruina, vastatio, et confusio hinc toti Christiano orbi imminens declinetur, Barbaris aliisque nationibus spes eundem infestandi atque extirpandi dematur, atque tot regna et regiones hisce motibus turbatae in pacatum statum reducantur. Praestabit hoc ipso Regia Maiestas Vestra opus Deo Ter Optimo Maximo gratissimum, sibi gloriosum, et toti Christianitati maxime profuturum. Quam Diuinae tutelae cum voto omnis prosperitatis commendamus. Dabantur in Arce nostra Coloniae ad Spream, die 12. Nouemb. 1657.

Regiae Maiestatis Vestrae

Cognatus et Frater studiosissimus

FRIDERICVS WILHELMVS, Elector.

His literis haud mora Sueciae Rex Electori in hunc modum respondit:

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Dei Gratia Suecorum etc. Rex, Serenissimo et Celsissimo Principi, vti Fratri Consanguineo, et Amico Nostro Charissimo, Domino FRIDERICO WILHELMO etc.

Litterae Sueciae Regis ad Elect. Brandenburgi- cum.

Serenissime et Celsissime Princeps,

vti Frater Consanguineus, et Amice Charissime.

Redditae Nobis sunt *Celsitudinis Vestrae Electoralis*, literae Coloniae ad Spream die 12. Nouemb. exaratae, quibus Celsit. Vest. Elect. post aliquam praefationem de sua in pacis studia propensione, mox nostras de die 11. Octobr. Wismariae scriptas reprehendere aggreditur, tanquam perspiceret easdem esse a pace plane alienas, et nihil aliud continentes, nisi mera exprobratoria; Deinde subiungit liberalem sui beneficii et subsidii, in nobis et Prouinciis nostris tuendis, commemorationem; Tum inserit, quando impendio pacis amorem, tota praeterita hyeme inculcauerit, tanquam ex specula has tempestates penitus tunc conspicata, in nos culpam omnem transferens eiusdem pacis non confectae, cum tam liberaliter offerretur; Tandem Cels. Vest. Elector. velut abitu nostro ex Borussia foederis legibus liberata, perquam grauib. criminibus nos onerat, quod eadem inconsulta Polonicum bellum, adeoque Cels. Vest. Elector. deferuimus, ac talis apud nostros novos hostes facies apparere, vt reuertendi Nobis spes nulla superesset: periculum vero vndique Cels. V. Elect. statui sic imminuisse, vt nisi

Yy yy 2

in

1657 in gratiam cum Poloniae Rege reuerſa, aliter eidem conſulere nequiuiffet; Quae omnia in Celfit. V. Elector. literis, cum aliis nonnullis admixtis vberius exponuntur. Quemadmodum Celf. V. Elector. complacuit, nomen ſuum hiſce literis ſubſcribere, quibus culpam a ſe omnem amoliri ſuſcipiens; inſimul complura Nobis obiici patitur, quae haudquaquam pro talibus agnoſcere aut probare poſſumus, ita credimus Celf. V. Elector. pariter aequi bonique conſulere velle, ſi et nos genuinam rei ſeriem attingentes ad ſingula reſpondendo, pauca breuiter regeramus. Etenim quod Celf. V. Elector. poſt vindictam ſibi pacis ſtudio, noſtras de 11. Octobr. datas arguat, tanquam meris exprobrationibus reſertas, nulla certe vel cauſa, vel ratio ſubeſt. Scriptae ſunt ab amiciffimo animo, atque in terminis modeſtiſſimis, nec alieni animi interpretem experiri ſtatuunt. Parum autem reſert multis eo reſpondere, nimirum patere poſſunt iudiciis aliorum, qui procul affectibus rectum earum ſenſum aſſequi valent. Quae vero beneficia Celf. V. Elector. numerat Nobis a ſe praefita eſſe, non putauimus ad eam magnitudinem peruenire debuiſſe, vt exprobratione aliqua facti gloriam contaminarent. Enimuero ſi dicendum quod res eſt, haud dubie talia fuiſſe interpretamur, quae ſi declarata non eſſent, Celf. V. Elector. indigniſſet pactorum inter nos erectorum fauorabili interprete. Nouit Celf. V. Elector. in omnibus quidem (quae tria intra vnius anni ſpatium inter Nos erigebantur) pactis mutuae ſaluti ſatis eſſe proſpectum, atque iſdem Celf. V. Elector. perpetuis foederis vinculis ita Nobis deuincitur, vt noſtris rebus non ſecus quam ſuis proſpicere teneatur, certaeque leges de neceſſaria ope mutuam ferenda inter Nos conditae et ſancitae ſunt, quibus durante bello neutri parti, ſe ſubducere licebat. Videtur autem Celf. V. Elector. velle quaſi vitio vertere, quod hanc fidei ſanctitatem ſecuta, partes debitas tunc temporis expleuerit. Nos vero exiſtimamus Celf. V. Elector. in eo recte atque ordine feciſſe, nec ſi ſecus egiſſet, culpa omnino vacare potuiſſe. Et ſi Celf. V. Elector. rem ex vero aeſtimare graue non duxerit, vtique deprehendet Nos, ſi non maiora, certe paria ſecum feciſſe, adeo vt inconcuſſam fidem pro communi bono, vbique quidem tenori pactorum comprobantes, loco fructus ex mutui auxilii praefatione promanandi, maximam iacturam ſenſerimus ipſimet, eo quod non contemnenda exercitus noſtri pars a Celf. V. Elector. copiis deſtituta et deſerta, aut Tartarico ferro occubuit, aut miſeram in ſeruitutem abducta eſt. Graui haec Nobis fuiſſe, vel ipſa Celf. V. Elector. iudicauerit, neque contra amicitiae leges nos peccaſſe dixerit, ſi pro tali damno gratioris memoriae vices expectaſſemus. Euenit autem, vt beneficio pariter et damno noſtro tanquam obliuione ſepulto, vt non ſolum nulla gratia referretur, ſed ea etiam nonnunquam agerentur et committerentur, quae mox quidem nobis haud exigua ſuſpicandi occaſionem dederunt, tanquam pactorum religioni neutiquam congrua, atque talia fuiſſe euentus rei poſtea docuit. Ad certioſam vero eius memoriam conducere arbitramur, ſi coram oculis Celf. V. Elector. ponamus pauca, quae de tempore in tempus euenerunt, vt exinde ipſimet Celf. V. Elector. facti ſpeciem, tanquam in tabella intuenti, iudicare liceat, quam parum confidentiae, ne dicamus ſubſidii ex tali actionum ſerie Nobis promitteremus. Etenim concluſum inter Nos Regiomonti die 7. Ianuar. anno 1656. pactum vix paucorum menſium ſpatio vigorem obtinere quibat, cum ſub negotiatione tractatus de ſocietate bellica inſtituenda pariter flagitaretur, articuloſum feudaliu elucido; nimirum vt ſubſequentibus dehinc pactis commodius ineundis, de feudali vinculi abolitione, velut tentamen aliquod in anteceſſum fieret, quod plane eos latere non potuit, qui videbant, quae ſubinde miſcebantur per Georgium Maydel, et quod cum Praefecto tunc etiam

etiam Gonſeiuo agebatur. Societatis vero legibus inter nos erectis, cum hoſtis aggrediendus eſſet, et Celf. V. Elector. ſe perſuaderi paſſa eſt, vt exercitus eius in campum, contra communem hoſtem, et ad bellicas actiones educeretur, vnicum quodammodo reale officium intra pugnae Varſauienſis laborem conſtitit, quo exantlato nihil fere amplius, praefitum eſt, niſi quid nouorum beneficiorum iactatione pelliceremur, tanquam ſolius Noſtra, non communis res ageretur.

Post conſeſſam vero coelitus Varſauienſem victoriam, bellum Polonicum cum conſenſu Celf. V. Elector. ſic ordinari cupiuimus, vt uſu tantae victoriae iam ſecure fruereſſemur; Sed vicerunt perſuaſiones Celf. V. Elector. quibus compellebamur in Pruiſſiam reuerti, et quidem ea ſpe, quo limitibus Ducatus Celfit. Veſtrae Elector. Noſtro equitatu communis, pedites a Celf. V. Elector. ad Viſtulae oſtium oppugnandum ſubminiſtrarentur, id quod tanquam communi bono ſalutarius tunc temporis, a Celf. V. Elector. parte (nobis conſulentibus, vt ſedes belli in Podlachia et Breſtia conſtitueretur) iudicabantur. Ad dictorum limitum cuſtodiam conſtituta equitatus Noſtri pars, ingentem quidem, vt ſuperius dictum eſt, iacturam paſſa eſt. Nos vero nec tum promiſſis pedeftribus copiis, ad dictum oſtium oppugnandum poriti ſumus, nec poſtea etiam vindicta ad Philipouam per Campi-Mareſchallum Noſtrum Comitem Steinbock, qui ad tuendum flumen Niemum miſſus erat, Gonſeuii inſolentia, aliquas cohortes, quanquam inſtanter ad caſtigandum pariſer ab altera parte Viſtulae. Czarnecium, et Regis exercitum flagitarentur, impetrare valuimus; praetextente ſemper Celf. V. Elector. nunc alienum anni tempus, nunc Gonſeuii praefentem terrorem, cum quo tamen et clanculariae intelligentiae initia, quae quotidie magis magisque emanabant, facta fuiſſe ſatis conſtabat, ac res ipſa docuit, non ſincere Nobiſcum agi, cum nec Nobis hoſtem incommodare quaerentibus, vllum auxilium ſubmitteretur, nec tamen Celf. V. Elector. hoſti Gonſeiuo, quicquam hoſtile ab ea parte inferre ſuſtineret. Quin geſta diu, in animo, et identidem a Nobis prius eſſagitata Souueranitas, ſiue abſoluti Principis honor, iam palam et per legatos, tanquam ex debito vrgeri coeptus eſt: Adeo communi rei ſeruandae, non modo ſegnior ſemper ratio eſt habita, ſed etiam nuper tractata et concluſa, breuiſſimo tempore bona fide ſtare non potuerunt, quin ſubinde nouae praetenſiones ſeſe proriperent, ſolidiſſimeque conuenta recentibus inuentis ſollicitarentur. In quibus omnibus Celfit. Veſtrae Electorali tanquam coniunctiſſimo amico Noſtro, et eandem cauſam Nobiſcum ex animo agere ſe proſtendenti, nihil non (ſub praecua tamen admonitione conſtantiae et fidei vtrique promiſſorum) conſeſſimus, ita vt caſſata dicti vaſſallagii et feudi obligatione cum Celfitate Veſtra Electorali ſuper anteriora pacta perpetuum et indiſſolubile foedus iniremus; rati eodem fidei et ſaluti publicae ſic ſatis prouiſum, inprimis articulis foederis Labiauienſis 1667. et 8. quibus non ſolum perpetua ſeparatio Celf. V. Elector. a Polonia validiſſimis, quae inter Principes uſurpari ſolent, verbis aſſeritur et confirmatur, et Celf. V. Elector. Nobis denuo quam artiſſime deuincitur, ſed etiam vis omnis tam pactorum anteriorum, quam porro ſubſequentium abrogatur, quatenus contra hoc foedus, aut tunc facta, aut in poſterum fieri cenſerentur. Ita hoc promiſſo freti, et tractandis modum aliquando poſitum iſi, et ſummam rei firmam fore Nobis pollicebamur, ſpe vero mox fruſtrati, noua ſuſpicandi ratio enaſcebatur. Prohibita enim in foedere verbis expreſſis, vtrique parti omnis cum hoſte abſque alterius ſcitu communicatio, et correfpondentia, denuo pullulare coepit, ita, vt praeter omnem expectationem, non

1657 solum cum Episcopo Varmienſi, clandestina colloquia et correfpondentiae haberentur, et praefentis haud dubie fundamenta effectus iacerentur; ſed etiam cum magni Ducatus Lituaniae Campi-Mareſchallo Gonſieuo, clanculum in noſtri praeciudicium colludi coeptum eſt: deinde etiam Nobis praeteritis et inconſultis armiftitia per praefectum Aurick plane concluda, etiam tum, quando praefecto eſſemus, cum ſufficienti exercitu, nec neceſſitas vlla vrgeret, aut ſana ratio ſuaderet. Hinc ſubſequutae aliae porro ſecretae cum hoſtibus, hinc inde correfpondentiae, quibus ſenſim factum eſt, vt ſacra pactorum religione irreuerenter habita, tandem ad praefentem rerum conſtitutionem perueniretur. Etenim Nobis Principi Tranſyluaniae cum exercitibus in Polonia ingreſſo obuiam euntibus, cum quibus Celf. V. Elector. copiis, poſt ſedulam ſubſidiorum ſollicitationem, huic expeditioni ſuppeditandorum, Comes de Waldeck quidem ſe affociavit, non tamen vt Nobis adhaereret, ſed mandatis inſtructus erat, vt in Polonia maiorem ſe conferret, quae mandata ſaepe iterabantur, adeo, vt non niſi ſegre illum apud Nos aliquamdiu retinere potuerimus. Petricouiam vero in poteſtatem redactam, ſecundum pacta Celf. V. Elector. tradidimus, cum vero, coniunctione facta, ea rerum facies eſſet, vt meliora quaevis ſperaremus, et vnicuique, quem bellum Polonicum Nobiſcum contingebat, incumbere providere, vt occasione ſe exhibente, illud ad optatum exitum perduceretur, ac partium omnium ſecuritati ſtabiliendae, et periculi auertendi certa ratio merito iniretur; ad Nos potiſſimum pertinere exiſtimauimus, vt Celf. Veſtrae Elector. aperiremus, quatenus ipſimet conſultiffimum duceremus, rei communis bellicas actiones in futurum debere inſtitui, nimirum, vt Comes de Waldeck, cum ſibi adiunctis legionibus nonnullis, Noſtris cohortibus ſuffultus, ab altera parte Viſulae, verſus Polonia maiorem, Nos vero acceptis a Celf. V. Elector. aliquot copiis inter flumen Bugum, et dictam Viſulam bellum gereremus, quorum altero Celf. Veſtra Elector. exercitus ſupplantato ab eo Poloniae latere hoſte, in quartiriis eiſdem locupletari potuiſſet, altero Nos quoque communi cauſae prouidiſſemus, et prouincias Celf. Veſtrae Elector. armis Noſtris ab ea parte ſatis protexiſſemus. Quo nomine cum Celf. Veſtra Elector. ſatis ſufficientes copias ad reſiſtendum Samogitis praeterea haberet, eandem primum quidem literis, deinde etiam, vt intentio Noſtra melius conſtaret, miſſo eius ex cauſa ex Podlachia Celf. Veſtrae Elector. Conſiliario Dobrzyński decenter reſquiſiuiſus, vt Celf. Veſtra Elector. modicum ſaltem auxilium in tam ſalutarem finem commodaret: Supra ſpatium vero quatuor ſeptimanarum inter tantae multitudinis Tranſyluaniae, Coſacorum, Moldauiae, et Valachiae exercitus Celf. Veſtrae Elector. reſponſum, et cohortium aliquarum aduentum nequicquam opperiebamur. Interea fama vulgata eſt de exercitu Auſtriaco in Polonia venturo, quo audito frequentibus literis Celf. Veſtrae Elector. rerum ſtatum expoſuiſus, cum admonitione maturi aduerſus communem hoſtem conſilii et oppoſitionis ſtagitantes, vt relicta domi validiori exercitus ſui parte, mille duntaxat et ducentos equites, ac Dimachas ſive Dragonos mille, quingentos, Nobis ſubmittere, inſuper non haberet, quibus, cum Noſtris ac Ragocio coniunctis, dubitare noluimus, communi hoſti occurrere, et malum in herba cum bono Deo aſſopire: Celf. Veſtra Elector. reputauit quidem vtile eſſe, vt talibus tempeſtatibus mature obuiam iretur, quaefita tamen fuerunt ſub nomine pacis a Polonis procurandae quaeuis effugia, quibus res ſine ſine trahebatur, ſubſecta etiam ad maiorem temporis intercalationem congreſſus et colloqui ſpecie, tanquam magnum aliquid prae manibus haberetur, et maſculis omnino conſiliis res agenda eſſent, de quibus Noſtra quoque ſententia rogaretur, Nos huiusmodi propoſito etiam confidentes, inductionibus

noſtris

1657 noſtris effecimus, vt Princeps Rakocyus et Coſaci domum ſuam alias ire ſatagentes, verſus Maſouiam et urbem Varſauiam deſcenderent, quibuſcum etiam coniunximus Campi-Mareſchallum Noſtrum Comitem Stenbock, donec certi aliquid de reſolutione Celf. Veſtrae Elector. mutuaremur. Interea vero profluxit tempus, ac loco expectati reſponſi primum quidem ad aures Noſtras peruenit, quod Celf. Veſtra Elector. armiftitium cum ſupradicto Gonſieuo vſque in mediam aeſtatem produxerit: Quemadmodum et ante in Lituania, et circa Breſtiam Nobis bellum proſequentibus, Celf. Veſtra Elector. flumen Memel hoſtibus tranſituris vltro patere permiſit, cum a copiis ibidem excubantibus, facile et prohiberi et deleri potuiſſent. Fixum autem Nobis fuit, ſi Celf. Veſtra Elector. ſecundum propoſita Noſtra in fauorem communis cauſae ſeſe declarafſet, in perſona belli Polonici adminiſtrationem, commiſſa belli Danici ſumma cuiſpiam Generalium Noſtrorum, ipſimet ſuſtinere, ſive poſtea ipſi apud exercitum in Polonia commoraturi fuiſſemus, ſive ad tuendam Pruſſiam reuerſi, per Comitem Stenbock negotia bellica in Polonia peragi curafſemus. Quo ipſo attememorato Principe Tranſyluaniae, cum introductis ſecum exercitibus in Polonia detento, non ſolum communi rei contra quofcumque ibi hoſtes ex voto proſpici, ſed etiam ſufficiens exercitus verſus Daniam mitti potuiſſet. Cum vero quaefitis effugiis et excuſationibus haud obſcure conſtaret, improbari a Celf. Veſtra Electorali quae in vſu communis cauſae inſtituta cum Principe Ragocio fuit, coniunctionem, ac inſuper Generalis vigilum Praefectus Goetſkius, qui cum manu quadam Nobis obuiam quidem venit, nullo tamen commodo propoſiti noſtri, ſed vt Nos ſaltem in Pruſſiam conduceret, ſignificaret cohortes Celf. V. Elector. non poſſe diuidi, ac iuxta indicaret, deuitari etiam a Celf. Veſtra Elector. prius oblatum congreſſum, tum vero opinione praefumere facile potuimus aliud agi, et ſpes Noſtras irritas fore. Viſum tamen Nobis fuit pro Noſtra Perſona Straſburgum concedentibus, negotium pro certiori adhuc reſponſo iterare per Comitem de Waldeck, ac quouis modo Celf. Veſtrae Elector. perſuadere, quo tanti rem momenti apud ſe perpendere dignaretur, et propoſitum Nobiſcum colloquium aliqui effectui iungere. Cum vero in rem praefentem venire oporteret, reſponſum redditum eſt, congreſſum cum Celf. Veſtrae Elector. perſona non poſſe ea vice fieri, ſaltem per Deputatos negotium peragi debere. Ibi vero liquidius adhuc conſtat, maſcula conſilia euaniſſe, ac aliud nihil intendi, niſi vt perpetuae morae neceſſentur, vnde nihil Nobis ſubſidii pro communis rei incolumitate expectandum erat. Igitur adducti fuimus ſaepe dictum Principem Rakocyum (qui, niſi huius reſolutionis cunctatione, in partibus Poloniae inferioribus detentus fuiſſet, ſubſecutum deinceps infortunium tempeſtiuius anteuertiſſet) et ſuae ſalutis admonere, et irruentibus in Nos ſimul tot hoſtibus, aliquem aggredi, et ea conſilia capere, quae ad conſeruationem Noſtri, rerum ſtatus, et opportuna in bello celeritas monebat. Scimus Celf. Veſtram Elector. cum hoc Principe, nullis legibus fuiſſe adſtrictam, interim reſpectu coniunctionis Noſtrae, et communis rei, tenebatur eas rationes omnes amplecti, quae ad communes hoſtes ſupplantandos, et mutuae Noſtrae intentioni inſeruire potuiſſent. Irruente vero Daniae Rege in Prouincias Noſtras Germanicas, ac ipſi imperio ingentem tempeſtatem minitante, neceſſitas Nobis impoſita eſt, pro felicioribus iſtius belli auſpiciis eo proſciſcendi, praefertim cum Celf. Veſtra Elector. vti dictum eſt, partim cunctando Nos ſuſpenderet, partim obturando aures ad omnia Noſtra ſalutaria propoſita moram quamuis neceſſet, hoc fortassis animo, vt iis in locis exercitum Noſtrum remorata, ſub clypeo eiſdem, ab hoſte communi meliores ſibi conditiones licitaretur. Nobis igitur prouidendum vtiſque fuit, ne tali cunctatione

Z z z z 2

1657 statione exercitus Noster, ob necessitatem loci aliquid pateretur, qui ut diu ibi nihil agendo subsisteret; ad quartiria pro praesidiis nostris exhauriendum, nec consultum, nec rationi consentaneum fuit. Antè vero quam itineri Nos accingeremus, non solum Cels. Vestram Elector. de instituto Nostro certiores fecimus, sed etiam per legatum Christianissimi Regis Dominum Auangour ac Comitem Schlippenbach, rursus omnes commouendi rationes repraesentari fecimus, si forte adhuc Cels. Vestrae Elector. persuaderi posset, adiecta vltiori adhuc oblatione Nostra, ut quanquam Ragocyus Princeps abesset; Nos tamen in Prussia ad eius defensionem subsistere vellemus, si modo ad agendum cum hoste sicuti rationes suadebant, pro mutua salute Cels. Vestrae Elector. Nobiscum concurrere sustineret: Sed cum diuersum plane per dictum Schlippenbach Cels. Vestrae Elector. responsum redderetur, utique in tali rerum statu tempora non fuerunt frustra consumenda, sed urgente hoste, de itineris ingressu cogitandum fuit. Ut tamen nihil a Nobis desideraretur, etiam circa talem rerum statum ante abitum insuper ea consilia viresque suppeditauimus, quae si audita et usurpata fuissent, vtriusque quamuis absentibus Nobis mutuae conseruationi apprime inseruissent. In eum enim finem sub ductu Celsissimi Principis Fratris Nostri non spernendas copias cum Cels. Vestrae Elector. quandocunque opus videretur, ad tuendas vtriusque prouincias, et sustinendos hostium impetus, coniungendas reliquimus, validiores relinquere volentes, si communi studio a Cels. Vestrae Elector. aliqua accessio, siue consilii, siue opis facta fuisset. Cum vero nulla temporì conueniens declaratio impetrari posset, nec pro Nostro Ducatu Borussiae, tam magnus equitum numerus requireretur, utpote munitionibus suis freto, potissimam partem ad usum belli Danici quidem deduximus, ita tamen ut mutuae protectioni in Borussia copiae non deessent. Quarum etiam coniunctionem Cels. Vestrae Elector. a Celsissimo Fratre Nostro postea flagitasse nouimus, sub specie aggrediendi Gonsieui, sed paratis, et ad nutum intentis rursus significasse, iis non opus esse, in quo non obscure iterum comprobauimus, Cels. Vestrae Elector. sincerum candorem Nostrium, cum contra paria rogante Celsissimo Fratre Nostro, ac suadente, ut Nostrae cum Cels. Vestrae Elector. copiis apud Soldauiam, vel commodò aliò loco coniunctae, inuasiones hostium in Prussiam arcerent, cooperatio mutuae salutis a Cels. Vestrae Elector. negata est. Sed haec post discessum Nostrium contigerunt, cum forte eo prouectus esset cum hoste consensus, ut mirum videri non deberet, si mutuorum auxiliorum ratio vilescebat. Cum igitur Thorunii adhuc consistentes, informati essemus per Dominum Comitem Schlippenbach, de proposito Nostri neglectu, stetit sententia itineri versus Holsatiam Nos accingere, ne et ibi res retardata, in peius iret. Ante vero quam Bromberga discederemus, ad Nos rediit Consiliarius, Cels. Vestrae Elector. Dobrzynski, ex quo cum speraremus consiliis Nostri aliquem adhuc locum relictum iri, nihil aliud retulit, quam ad eum Articulum rerum Cels. Vestrae Elector. statum propter noua Daniae et Austriae bella, redactum esse, ut absque tractatu cum hoste sibi constare non posset, Nos rogans, uti status Cels. Vestrae Elector. sortem miseraremur, ac pace Nostra tales tractatus instituere liceret, ubi rursus fortia consilia quidem suggestimus, sed frustra antea destinatis pertinaciter inhaerentibus. Tandem instantissime efflagitanti eidem Dobrzynscio, ac contestato, quod nihil in praeiudicium Nostri vnquam ageretur: Fatemur affirmasse Nos, velle conuiuere, si Cels. Vestrae Elector. aliis auxiliis plane destituta, in casu summae necessitatis ad tractatum condescenderet, nihil tamen ut concluderetur, tunc consensisse, quin postea per Dominum Comitem Schlippenbach sponte Nostra suffragati sumus, ut concludendo etiam suae

inco-

1657 incolumitati Cels. Vestrae Elector. consulere possit, hac tamen expressa lege, ut in tali conclusione nihil omnino committeretur, quod amicitiae Nostrae aduersaretur. Ex quibus omnibus facile patet, Noster sincerus cum Cels. Vestrae Elector. agendi modus, adeoque quam inique plane desertionis a quibusdam accusaremur. Quod vero consiliis Nostri omnibus, a tergo relictis ingenua Nostra proposita et bonam intentionem insuper traducere, quibusdam volupe est, Nos non mediocriter quidem afficit, sed speramus tamen omnes de reali et sincera Nostra perseueratione erga Cels. Vestram Elector. informatos, secus iudicatuuros, nec talibus Nos communis rei ordinandae curam fideliter gerentes, obrutos esse criminibus, quasi abitu Nostro, vel Polonicum bellum, vel Cels. Vestram Elector. deseruerimus, cum etiam post discessum Nostrium satis sufficientes Cels. Vestrae Elector. superessent copiae, ad quemlibet hostilem impetum sustinendum, si mutuae defensionis amor, et studium accessisset, tantum quoque abest, ut Cels. Vestram Elector. pactorum legibus soluerimus, aut eidem opus fuisset, vllam extremae necessitatis speciem praeuerrere; quippe, quae nullibi adhuc premebat, nisi talis dicenda venit, quando consiliis iustis non rectè obtemperatur, ac peruerforum vel pusillanimatorum lactationibus, quam fortibus propositis insistitur. Testes sunt actiones Nostrae, illibati semper erga Cels. Vestram Elector. animi, testantur consilia etiam Nostra propicia, quae pro belli ratione, et incidenti rerum constitutione, identidem subministrauimus, quibus si locus aliquis relictus fuisset, ad confusum aliquem rerum statum, res non recidisset, tum etiam copiae adhuc in Prussia, subsistentes testantur, bellum Polonicum ne nunc quidem a Nobis esse derelictum, nec per Dei fauorem, sub cuius auspiciis militamus, usus veniet, ut nisi aequis conditionibus derelinquatur, multo minus in mentem venit vlla cogitatio Cels. Vestrae Elector. deferendi, cuius salutem vigore fidei inter Nos mutuam stabilitae, caeteris aliis anteposimus, et quidem eo firmo proposito, ut, sicubi necessitas aliqua iuberet, iactis prius cum spe alicuius successus Danici belli initiis, in Prussiam idonea manu reuerteremur, aut ab hac parte alicubi, secundum declarationem Comiti Schlippenbach datam (ut literarum ad Nos exemplum sub Num. I. monstrat) iunctis tempestiue Nostri cum Cels. Vestrae Elector. copiis, omnem tempestatem, quae praemature nimis timeri coepta est, auerteremus, simul Cels. Vestrae Elector. reditum in Germaniam, aut periculum aliquod suum Nobis significare non grauata fuisset. Sed euenit, ut priusquam aliqua necessitas appareret, aut eidem si ingrueret, iusta, et quidem tempestiua remedia flagitarentur, Nobis innotesceret, Cels. Vestrae Elector. inconsulto belli socio, tractatus cum hoste communi, non tantum instituisse, sed etiam eosdem solenniter perfecisse. Quorum maxime instigationibus hoc factum sit, nihil attinet scrupulose inquirere. Nobis non incognitus est Cels. Vestrae Elector. candor animi et integritas, quam magni omnino facimus, sicuti semper fecimus, et cui Nostrium quoque erga Cels. Vestrae Elector. sincerum studium, pro illo, quo eandem complectimur amore, nunquam non comprobare vicissim annitemur. Dolemus tamen, peruersis quorundam consiliorum studiis, Cels. Vestram Elector. nonnunquam fatigari. Nam in Cels. Vestrae Elector. consilio esse talem dissonantiam negari nequit, apparuitque etiam tum vehementer, cum de foedere inter Nos ineundo, non modo disputaretur acriter, sed etiam contenderetur. Quo magis displicendum est, optime in communis rei emolumentum cogitata et statuta, talibus instrumentis quandoque intransuersum agi. Cum vero Cels. Vestrae Elector. erga commune etiam rei Evangelicae bonum, quod in superioribus Nostri eidem commendauimus impenso, et etiamnum ardentè commendamus, inclinationem passim profiteatur suam, eam spem concipimus, suas

Aaa aa

actio-

1657

actiones sic directuram, ut eo tamen Nobiscum certatim collimes; ac quam Cels. Vestr. Elect. siue per necessitatem, siue alias inuit transactionem, eam iuxta veteram neutralitatis normam sic temperaturam; ut contra saepius factas contestationes, nostrae amicitiae (cui utpote certiori et antiquiori astricta est) nihil praesudicii aut detrimenti afferri patiatur. Quo intuitu volumus, ut quam sibi Cels. Vestr. Elector. et suis Prouinciis hac transactione proposuit securitatem, non voto assequatur; quo Nobis liceat non modo de felici suo statu, cui semper fauimus, eidem impense gratulati, sed etiam occasionem reperire, qua omnibus vicinitatis et candidae amicitiae officiis, de eo bene mereri posse videamur. Quod cum Cels. Vestr. Elector. Comes Schlippenbach de permuratione aliqua locutus est, per discursum quidem eum, et accidentaliter hoc fecisse affirmandum est. Interim patet Cels. Vestr. Elector. huic communicationi ansam dedisse, cum dictus Comes non alio fine, quam ad praeuertendum ostentatas difficultates talia proposita fecerit. Nouit enim sibi expresse concessum fuisse, ut omnem conuerter lapidem, quo Celsi Vestr. Elector. quarumvis accommodationum oblatione satis fieret, ac vinculis semper intimioribus Nobis coniungeretur. Adiciuntur hic ipsius Comitis sub. Num. 2. ut exinde proprius eorum sensus facilius eruatur. Tandem quod Cels. Vestr. Elector. pacis desiderium, tanquam sibi proprium facit, eadem ferendum arbitramur, quatenus absque alius eleuatione et iniuria deprae-dicatur. A Cels. Vestr. Elector. amice requirimus, velis tempora usque ab initio belli huius Polonici replicare atque perpendere, an momentum aliquod bonae occasionis praeterire passi simus, qua ad pacem honestam et tutam via complanari posset. Longum foret hoc exponere, et testantur post delusum Stermensem conuentum, tot Nostri salui conductus, in hunc finem impertiti, et ante annum etiam communi consilio a Nobis editae declarationes. Conditiones vero ante praeliminarium definitionem et congressum, vel dare vel accipere visum non fuit, utpote quae tractandi rationes praeposteras magis valent, ad vtriusque animum explorandum, et nonnunquam exasperandum etiam, quam certi aliquid in publicae rei salutem decernendum. Unde more non modo inter Regna Sueciae et Poloniae, sed alios etiam populos solito, omnium primum perfectionem praeliminarium urgendam censuimus. Quarum tractatione absoluta reliqua facilius vtrinque statui possent. Atque qui et formam Reipublicae Polonae, et visum gentis non ignorant, haud quidem non immerito id a Nobis flagitatum dixerint; praesertim illi, qui praeter insigniter editam circa deditionem Varsaviensem fidei male seruatae infamiam, non ignorant, quid praesidio Nostro ex Cracouia educto insuper intentatum sit. Campi Marefchalli Hatzfeldii generoso animo in acceptis ferendum est, quod consentire se negabat, ut Polonorum insidiis obnoxium fieret. Ne praeterea a parte Nostra aliquid, in salutari hoc pacis negotio omitteremus vnuquam, abiturientes ex Borussia huic quoque rei in absentia Nostra prospeximus, relictis inibi Commissariis, Procuratorio, et aequis mandatis instructis, si contingeret aliqua pacis cura aduersam teneri partem. Atque etiam nuper abunde Nos Aulae Polonicae in hac materia explicuimus, ita ut si animus eorum cum literis Cels. Vestr. Elector. correspondeat, ambigendum neutiquam sit, quia via ad reconciliationem reperiri possit, ita ut ex hisce Cels. Vestr. Elector. non obscure perspiciat, Nos in eo studio haud dubie cum Cels. Vestr. Elector. certasse semper, in eo quoque hodiernum perseuerantes, haud omisuri sumus rationem, aut viam vllam eo ferentem. Fateat modo operi, qui et pacis et belli est auctor, atque animos hostium, sincera et vera tranquillitatis dulcedine imbuat; quo tandem prospero fine, diuturno et funesto bello, imposito, communi quoque et Euangelicae rei, ex

sententia consuletur. Quo voto finientes, Celsitatem Vestram Electoralem Diuinae protectioni commendamus, prospera quaeque ex animo apprecantes. Dedimus Wismariae, die 6. Decemb. 1657.

CAROLVS GYSTAVVS.

Eduard Philipson.

LIBRI VIII. CAP. V. T. V

SYNOPSIS

Poloniae Rex Posnaniam discedit. Czarnecii in Pomeraniam expeditio vano conatu. Transactio inter Poloniae et Daniae Reges. Querelae Daniae Regis contra Polonos. Czarnecius incensis aliquot Pomeraniae oppidis, in Poloniam redit. Sueciae Rex, imperii principes per ablegatum suum concitat contra Polonos. Memoriale Sueciae Regis. Secundum memoriale Sueciae ablegati contra Polonos.

Reuerso Berlinum in Marchiam Brandenburgico, Polonus quoque Rex in maiorem mo-
uet Poloniam, Posnaniam metropolim, expedito ad Hungariae Bohemiaeque Regis
aulam, tunc Pragae in Bohemia commorantem, tribunum militum Garner, qui com-
positam cum Brandenburgico significaret pacem, oraretque coniungere arma Austriaca cum
Brandenburgicis, ac Polono Generalli Czarnecio, quem Rex in Holsatiam, Iutlandiam usque,
per ea tempora expedituerat, vna cum Opalino Palatino Podlachiae. Huius autem Czarnec-
cianae expeditionis in Holsatiam, haec causa fuit: Poloniae Rex Posna-
niam disce-
dit. Czarnecii
in Pomer-
niam, vano
canatu ex-
peditio,

Elapso Febuario mense huius anni 1657. dum Gedano discederet Polonus Rex, obseruato paulo ante, FRIDERICI tertii, Daniae ac Noruegiae Regis, Schlesuensis et Holsatiae Ducis, alieno a Suecis animo, expedituerat in Daniam ad Regis Friderici aulam, TOBIAM MORSZYNY Camerarium suum, ut ibidem munere fungeretur ministri residen-
tis, persuaderetque Daniae Regi, societatem armorum contra malefidum vtriusque vicin-
um, Sueciae Regem. His instructum mandatis in Dantiam miserat Morszynium, quam
armatam ille contra Suecos inuenerat, facileque persuaserat Daniae Regi, Poloni Regis
amicitiam, armorumque societatem. Neque mora, nouam hac super re, cum Daniae
Rege conscribit transactionem, cuius haec summa fuit:

*Transactio Serenissimi Poloniae Sueciaeque Regis, cum Sere-
nissimo Daniae et Noruegiae Rege, Schlesuici et Holsatiae Duce.*

I. Erit inter Regem Regnumque Poloniae ab vna, et Regem Regnumque Da-
niae ab altera parte, vera et sincera pax et amicitia: ita neutra pars alteri
incommodum vllum aut detrimentum, nec per se, nec per alios inferat,
aut inferri faciat; sed semetinuicem bona fide, et candido affectu comple-
stantur, et alter alterius commoda promoueat, damna vero et detrimenta,
quantum in ipso erit impediatur et auertat.

II. Vtriusque partis subditi et vassalli, eandem pacem et amicitiam inter se co-
lent, et vbiue locorum, vbi sibi inuicem obuiam facti erunt, tam per
Aaa aa 2 terram,

1657

terram, quam per mare, non modo ab omni laesione et iniuria, inuicem abstinebunt: sed et omnem beneuolentiam, et amici affectus officia, quae commode praestari poterunt, alteri alteris mutuo exhibebunt.

III. Vtriusque Regis subditis liberum erit, alterius Prouincias, emporia, portus, flumina cum mercibus suis, tam terra quam mari adire, sine vilo impedimento, ibique versari et negotiari, dummodo consueta vectigalia soluant, ita tamen, ne leges et statuta prouinciarum, quibus alienationes omnes subiacent, vilo modo violentur, et infringantur, praesertim quod attinet ad insulas, et portus quosdam, ad Regnum Noruegiae spectantes, in quibus nec ipsis subditis Regis, negotiari licet, absque speciali Regis indulto et privilegio. Quandoquidem vniuerso orbi perspectum sit Suecorum molimina, et conatus omnes eo dirigi, vt fines imperii in vicinorum detrimentum et oppressiōnem dilatent, dominiumque maris Balthici sibi solis vendicent. Ea propter Serenissimus Rex Poloniae, et Serenissimus Rex Daniae et Noruegiae magnopere desiderantes incommodis, malisque, quae inde exoriri possunt, occurrere, conuenit, vt inter summe memoratos Reges, in eum finem sincerum et inuiolabile sanciretur foedus hoc modo.

IV. Erit inter Regem Regnumque Poloniae, et Regem Regnumque Daniae amica et stabilis confoederatio, ad Sueciae Regem per Prouincias Regnis suis finitimas, terra marique bello persequendum.

V. Ad confoederationem hanc Reges, Principes Respublicae ac ciuitates, quorum omnium quidquam interest, quique honestis conditionibus petant, non solum admittentur, sed et inuitabuntur, nominatim Sacra Regia Maestas Hungariae, Magnus Dux Moschouiae, et Ordines Generales foederati Belgii.

VI. Neutri parti sit liberum trium annorum post foederis huius confirmationem spatium, intra cuius expirationem de praedicti foederis prorogatione agatur, pacem, inducias, seu armistitium aliquod tractare, et multo minus concludere cum Suecis, inscio vel non incluso altero, si includi ac comprehendere velit, et desideret.

VII. Fida et sincera amicitia, mutuaeque societas inter summe memoratos Reges futura est, insuperque pro viribus, et quantum fieri poterit, alteri alterius partis commodo, incolumitati et securitati inseruiet, consuletque, quemadmodum etiam in contrarium, Regem Sueciae, vtriusque hostem, damno et detrimento quocunque afficient, et omnibus copiis viribusque aggredientur.

VIII. In posterum quicumque inuadetur a Suecis ab alio succurratur, ita, vt si pax vel induciae semel concludentur, et Rex Regnumque Sueciae ex quocunque praetextu directe vel indirecte aggrediatur Reges et Regna Poloniae et Daniae in prouinciis, terris, et locis eorundem, et Rex, et Regnum iniuria affectum, in bellum descendat, obligabitur, etiam Rex et Regnum confoederatum in apertum bellum descendere contra Suecos, neque pacem postea tractare, vel concludere, nisi ex communi consensu.

IX. Ele-

IX. Electorem Brandenburgicum a Suecorum partibus separare, alte memorati 1657 Reges annitentur et allaborabunt.

X. Quodsi contingat, vt Rex Poloniae ac Prussia derelictis, in Ducatum Holsatiae, vel adiacentes et Regno Daniae subiectas prouincias cum exercitu, inuadat, tum summe memoratus Rex Poloniae, si ab hoste Sueco, quod breui sperat, et aliis hostibus liber tunc fuerit, praedictum exercitum omnibus copiis prosequi, hostem communem adoriri, et coniunctis viribus oppugnare tenebitur, sin autem bello Suedico, vel alio impeditus esset, mittet nihilominus contra exercitum Suedicum competentes copias, quas ultra suam propriam defensionem habere poterit.

XI. Tractatus hic intra trium mensium ab hoc die numerandorum spatium, a Sacra Regia Maestate et Senatoribus residentibus Regni Poloniae ab vna, et Sacra Regia Maestate et Senatoribus Regni Daniae, ab altera parte approbabitur et confirmabitur, eodemque tempore tradetur, et permutabitur vtrinque praedictus tractatus, et Sacra Regia Maestas Senatusque Poloniae, obligabuntur specificata clausula, eundem in proximis comitiis generalibus regni a dicta Sacra Regia Maestate Poloniae, et omnibus ordinibus Regni insuper confirmatum et approbatum fore. Dicitur tamen tractatus interea temporis ab vtrinque fideliter, atque ex omni parte obseruabitur. In quorum omnium euidentiam et robur, conscripta sunt bina huius tractatus, et foederis, eiusdem tenoris exemplaria, quae inuicem tradita Nos supra Nominati propriis manibus subscripsimus, et sigillorum impressione et appensione munuimus. Hafniae die 12 Iulii anno 1657.

Quae puncta omnia tam a Sacra Regia Maestate et Senatoribus Regni iam approbata et subscripta sunt in data incidenti pro prima Septemb. Cracouiae 1657.

Haec summa foederis Poloniae inter et Daniae Regem, vigore cuius tenebatur Polonus Rex, abeuntem, vt superius memini, in Holsatiam, ac deinde Iutlandiam Sueciae Regem, subsequi, qui tunc grauis Danorum inhaerebat ceruicibus, et quem propulsare propriis viribus nequaquam illi poterant, mutata fortunae Suedicae in momento volubilitate, quae in Polonia victa, in Dania victrix demum exarbat, mediam enim tunc de Dania Sueciam Carolus fecerat; occupata fere tota quam late pater, Iutlandia, et magna ex parte Holsatia. Conquerebatur Daniae Rex contra Polonum Regem. Quod Carolum Sueciae Regem, libere a Prussia dimiserit, eum lecto exercitu: quod Cracouense similiter Suedicum praesidium vna cum Wirtzio libere in Pomeraniam, ac inde in Holsatiam abire permiserit; concluderebatque a Polonia noua hostium quotidie aduentare subsidia, contra quam sperabat ab amico et confoederato Principe. Igitur Polonus Rex, pensato actionum suarum dedecore, si in tempore confoederato non succurreret Regi, Czarnecium vigore patrum exeunte Octobri mense in Holsatiam, vna cum Palatino Podlachiae Opalinio dimittit, vano sane conatu. Etenim Czarnecius vigesima octaua Octobris, transmissa ad Francofurtum Odera, Garez, Templin, Porzar, incensis Pomeraniae oppidis, auctus quoque spoliis, opinione celerius redierat in Poloniam decima tertia sequentis mensis Nouembris die, non ausus ultra Stetinum metropolim Pomeraniae progredi, siue, vt ille aiebat, Mecklenburgici Principis asperiori territus responso, qui transitum Czarneciano negabat exercitui. Quidquid causae fuit, dolendum certe nihil tunc boni in Pomerania operatum Czarnecium, quam vacuam inuenerat; quanquam de Polonorum pridem ante edocta, hostili in se animo.

Extant bina Memorialia, a Mathia Biorenklau, Sueciae Regis Francofurtum ablegato, Ordinibus imperii 22. Septembr. Francofurti ad Moenum porrecta, quibus nomine Sueciae Regis, Domini sui, inu exponerebat.

Bbb bb

MEMO-

1657
Sueciae Rex,
imperii
principes
per ablega-
tum suum
concitat
contra Polo-
nos.

MEMORIALIA BINA,
SACRAE REGIAE MAIESTATIS SVECIAE NOMINE,
PRIVS,
AD EMINENTISSIMVM DOMINVM ELECTOREM
MOGVNTINVM,
POSTERIVS VERO,
AD IMPERII ORDINARIAM DEPUTATIONEM,
DIRECTA ET EXHIBITA,
A
REGIAE SVAE MAIESTATIS CONSILIARIO AVLICO,
DVCATVVM BREMENSIS ET VERDENSIS PRAESIDE, VT ET EIVSDEM
ABLEGATO EXTRAORDINARIO,
MATTHIA BIORENKLAV,
HAEREDITARIO IN ELMENHOFF, WANNESTADT ET TISLINGEN.

Memoriale
Sueciae Re-
gis.

Primum Memoriale.

Eminentissime Princeps et Elector,

Domine Clementissime,

Quod ad instantiam Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, Domini mei clementissimi Eminentia Vestra Electoralis, die 7. huius mensis ordinarios imperii deputatos, ad consultandum super memoriali, a parte Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, ratione irruptionis Danicae, ante plures menses exhibito, conuocare voluerit, eo nomine non minus, de omnibus Sacri Romani Imperii statibus, quam de Sacra Regia Maiestate Sueciae, ceu eiusdem imperii membro, bene inmereri pergit. Intellexi Austriacum directorium in collegio Principum impedivisse dictam consultationem. Vt ergo Eminentia Vestra Electoralis penitus perspiciat, cur Austria hoc tempore interregni, ventilationem eius negotii tantopere reformidet, huic meo adiungo alterum memoriale ad Sacri Romani imperii ordinariam deputationem. Non potest Eminent. Imp. Electoral. latere status rerum in imperio, et in eiusdem vicinia, praecipue vero, quod hinc inde Germaniae admoveantur faces novi et magni incendii. Si tamen dignabitur dictum memoriale perlegere, deprehenderet eos, qui pacem in imperio, et fidam vicinitatem, cum regnis foederatis colere debuissent, talia pericula iamdiu, qua consiliis, qua armis architectari. Notum est toti imperio, non solum quo zelo Eminentia Vestra Electoralis, cum aliis imperii Electoribus, Principibus, et Statibus, iamdiu suaserit, vt Constitutiones de Imperii defensione recognitae, prae-

senti

senti tempori quantocius aptarentur, sed etiam quorum instinctu et quo praetextu tanta et tam necessaria consultatio nouissimis Imperii comitiis suspensa sit. Scilicet interfuit eorum, qui intendebant pacem oretenus tantum seruare, re ipsa vero eandem conculcatum ire, imperium manere semper, si non plane inerme, saltem perfecta et huic tempori accommodata dispositione statae et ordinariae militiae destitutum. Quia vero ordinaria imperii deputatio, vigore tam priuatae institutionis, quam nouissimae Ratisbonensis Imperialis Constitutionis de ratione exactae defensionis in medium consulere potest, et Eminentiae Vestrae Electorali ortis magnis et repentinis motibus, quales sunt irruptiones Danorum et Polonorum, competit dictae deputationis et conuocatio, si nondum congregata est, et congregatae directio; ideo vigore adiunctae plenipotentiae, et acceptorum mandatorum tanto confidentius ad Eminentiam Vestram Electoralem confugio, et qua par est humillima reuerentia ab eadem peto, velit adiunctum meum memoriale ordinariarum Imperii deputatorum consultationi subiicere, et eo rem dirigere, vt si de integra et perfecta Imperii defensione, et securitate consultandum sit, interea et sine aliqua interposita mora, ex praescripto Constitutionum Imperii, et quidem nouissimae Ratisbonensis, *Nach dem auch Chur Fürsten vñnd Ständen, ic. pro recuperanda Bremeruerda, et aliis locis a Rege Daniae occupatis, quantocius auxilium Imperii decernatur.* Deus conferuet Eminentiam Vestram Electoralem quam diutissime Imperio saluam et incolumem. Francofurti ad Moenum, die 22. Septembr. anno 1657.

Eminentiae Vestrae Electoralis

Humillimus et obsequentissimus Seruator

MATTHIAS BIORENKLAV.

Secundum Memoriale.

In quo, nomine Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae exponitur, quod inconsultis Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus et Statibus Sacra Caesarea Maiestas nuper defuncta decreuerit, et Regia Maiestas Hungariae et Bohemiae, ceu Sacri Imperii Romani membrum, et Con-Status suscepit bellum in Polonia contra Sueciam, quodque durantibus dicti belli praeparatoriis Austriae procurarit, et Poloniae vltimum pene exitium, et Germaniae non modo inuasiones Polonorum et Danorum; sed etiam (nisi in tempore praeueniatur) ingens belli incendium.

Sacra Regia Maiestas Sueciae ex quo ante biennium, et eo amplius contra Poloniam arma resumere necesse habuit; manifestis equidem indicis intellexit, nuper defunctam Sacram Caesaream Maiestatem, auerso quodam animo, partim concitare Sueciae odia, et inimicitias, vicinorum, partim etiam praeparare arma sua; vt semotibus aliquando immisceret Polonicis; sed simul tamen considerauit, non esse Imperatori Romano-Germanico integrum, sine comitali liberoque omnium Imperii Statuum suffragio et consensu inire foedera, et bella concernentia salutem totius Imperii suscipere, atque ideo sperauit deuolutum iri, hoc negotium ad Comitata Imperii, vbi Sacra Regia Maiestas Sueciae suam

Bbb bb 2

quo-

Secundum
Memoriale
Sueciae ab-
legati con-
tra Polonos.

1657 quoque mentem toti Imperio exponere posset. Postquam etiam Deo placuit, Sacram Caesaream Maiestatem praeterito vere, inter medias belli contra Sueciam inferendi cogitationes, ex hoc mundo euocare, subiit Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae animum certas spes fore, ut Regia Maiestas Hungariae et Bohemiae, ut et Austriaca Domus, respectu incertae electionis, si non diutius, tantisper tamen a prioribus consiliis desisterent, dum nouum Imperio caput fuisset electum. Atque in eum finem, et ut Sacro Romano Imperio constaret, de supra indigitatis Domus Austriacae consiliis et actionibus; in mandatis dedit Sacra Regia Maiestas Sueciae ministris suis in imperio agentibus, ut quisque eorum in certis Electoralibus et Principum aulis nexum consiliorum Austriacorum, quatenus bello Polonico innexa deprehendebantur, ut et grauamina Sacrae Regiae Maiestatis, mature et decenter exponerent, eoque ipso requirerent, ut Sacri Romani Imperii Electores in futuro conuentu electorali, reliqui vero Principes et Status conuenienti ratione singula grauamina et Domus Austriacae attentata apud se perpendere, et quisque eorum pro suo munere cauerent paci per Imperium, et impendunt mala in tempore auerterent. Verum a parte Austriae plus valuisse proprii et domestici status rationes et principia, quam Imperii praesentem statum, et iura, vel inde apparet, quod post decessum Sacrae Caesareae Maiestatis, non solum Rex Daniae eius instinctu et impulsu inuaserit Sueciae prouincias, in imperio sitas, sed etiam Regia Maiestas Hungariae et Bohemiae aperte iam arma susceperit contra Sacram Regiam Maiestatem Sueciae in Polonia, idque cum alias ob causas, tum maxime (ut Regiae Maiestatis Bohemiae instructio pro Domino Wolmaro conscripta, et postea typis publicis vulgata id aperte dicit) ad conseruandam pacem Imperio nuper partam, et praeueniendum, ne subacta Polonia cum Suecico exercitu, Orientales barbari populi, vndique Germaniae imminentes, imperium aperto bello aggredierentur; nullo, in tam ardua, et totum Imperium concernente re, habito respectu interregni, et futurae electionis; nullaue facta mentione praeuia legitima et comitalis omnium Sacri Romani Imperii Ordinum, consultationis et suffragationis: non aliter hac in re agendo, quam quasi Imperium in absoluto iure et ditione Austriae esset, illique integrum pro lubitu, de belli pacisque negotiis in Imperio disponere. Praetextuntur equidem huic festinatae resolutioni sequentes causae: quod scilicet Sacra Regia Maiestas Sueciae Regem Poloniae vi pactorum Osnabrugensium et Monasteriensium, amnestia generali comprehensum, armis adorta sit; et licet nuper defuncta Sacra Caesarea Maiestas interpositionem suam cum adiunctione Electorali, Regibus belligerantibus obtulisset; et Rex atque Respublica Poloniae oblatam admisissent, Regia tamen Maiestas Sueciae, postquam Caesareum ablegatum in quartum mensem frustra et non sine ludibrio distinuisset, dictam Caesaream interpositionem reiecerit: quodque hoc non attento Sacra Caesarea Maiestas perseueraret tamen in priori suo scopo, consulendi nempe, paci inter duo Regna faciendae, et e contra, quod Sacra Regia Maiestas Sueciae, (satis id Gallicis ministris) nequidem permittere voluerit, ut Sacra Caesarea Maiestas pace Sueciam inter et Poloniam faciendam comprehenderetur; sed continuando immane illud bellum, Regem Poloniae Regno pepulerit, et Silesiam infestauerit, ansamque dederit Tartaris appropinquandi Imperio: ita ut Sacra Caesarea Maiestas certior facta a Rege Poloniae pluribusque aliis, Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, instinctu Galliae instituisse, post debellatam Poloniam, in Austriacas ditiones sedem belli transportare, in eumque finem apud portam Ottomanicam laborauerit, ut Princeps Transyluaniae Poloniam bello impeteret, non amplius nec ipsa nuper defuncta Sacra Caesarea Maiestas, nec post eius obitum Regia

Maie-

1657 Maiestas Bohemiae sibi esse cessandum; sed antequam Polonia plane pessundaretur, et tot barbarorum agmina Imperio propius appropinquarent, ipseque Turca neglectis induciis, huic motui sese immisceret, e re sua et imperii futurum iudicauerint assistere Poloniae, non animo acquirendi aliquid in Polonia, sed quia mitioribus mediis fieri non potuit, armata manu flectendi Sacram Regiam Maiestatem Sueciae ad aequas condiciones pacis. Hae causae obtenduntur armis Austriacis, contra Sacram Regiam Maiestatem Sueciae. Sed ut pateat Sacram Caesaream Maiestatem nuper defunctam, et eius exemplo Regiam Maiestatem Hungariae, et Bohemiae, contraria omnia egisse, et nihil minus quam imperii salutem et pacem spectasse: ideo cum res haec concernat totum imperium et ordinaria imperii deputatio, ex commissione sibi data corpus imperii nunc repraesentet, eidem ordinariae deputationi hoc memoriali ad oculum monstrabitur. Primo quod nuper defuncta Sacra Caesarea Maiestas: non modo impediuerit pacem inter Sueciam et Poloniam, sed simul etiam excitauerit, Sacrae Regiae Maiestati et Regno Sueciae alios hostes, imo ipsi imperio Romano-Germanico varias hostiles inuasionem, eoque ipso in causa fuerit, quod et Sacra Regia Maiestas Sueciae alios in societatem armorum contra Poloniam admiserit, et quod Poloniae Regnum exinde misere sit afflictum. Deinde, quod Domus Austriaca dextre procuratis aliorum armis, ad affligendam sibi semper aduersantem Poloniae nobilitatem, demum bene contusis et humiliatis Polonis, affectauerit gradum ad Coronam Poloniae, et adipiscendi perpetui in eam iuris ergo bellum hoc susceperit; Tertio, quod cum Domus Austriaca tenax sit talium iurium et praetensionum; vicini vero Reges, Principes et Respublicae nunquam possint permittere, ut Austriacae ambitioni alias immensae, Polonia quoque accrescat, ideo nihil aliud inde expectandum esse, quam Poloniam fore theatrum omnis miseriae, et aeternale illud Imperii conculcatum iri, adeoque iam ab Austria occasionem, et causam praebitam esse aliis, inuadendi Imperii Prouincias. r. Quod attinet primum membrum, id propius considerabitur, postquam ex occasione et ductu supra allegatae Regiae Bohemicae instructionis paucis et quidem in transcurso causis huius belli Sueco-Polonici attingere licuerit. Fuit equidem Rex Poloniae comprehensus pactis Osnabrugensibus, sed suo modo, et ea ratione, ut alii Reges, Principes, et populi, clausula ibidem Generali recensiti sunt. Quemadmodum vero absurdum esset, omnium Regum et populorum dictis pactis comprehensorum, controuersias, vigore generalis eius clausulae esse sopitas: ita controuersia, quae vertitur inter Reges Sueciae et Poloniae, de iure Regni Sueciae, non potest illuc trahi, utpote de qua nihil neque actum, neque statutum est, imo nec statui quidem potuit in tractatu Osnabrugensi. Quin potius in pactis Stumdorfianis An. 1635. prouisum fuit, ut de perpetua pace inter duo Regna ineunda peculiaris tractatus institueretur: qui deinde post conclusionem Germaniae pacem vtriusque partis consensu Lubecae bis est habitus. Placuit tum Poloniae (quod ex Polonicorum Commissariorum Protocollo Lubecae scripto, multis ad oculum demonstratum est, et adhuc demonstrari potest) post victoriam a Tartaris et Cosacis ad Berestecko obtentam, mandare suis Commissariis Lubecae agentibus, ut sub ventilatione praeliminarium, penetratis Commissariis Suecorum animis, congressum Lubecensem dextre dissoluerent. Quod cum diu tentassent, et Suedici integram titulaturam constanter vrsissent, tandem habetur Lubecae inter Polonicos Commissarios consultatio, an ad praetensionem Suecicorum Commissariorum tituli possent reformari? In qua post lectam Magni tum Poloniae Cancellarii, nunc vero Archiepiscopi Gnesnensis epistolam, ad Commissarios Polonicos Varsovia, die 20. Augusti Anno 1651. scriptam,

Ccc cc

ptam,

1657 ptam, de nullatenus admittendo Sueciae postulato, circa titulum Regis Poloniae haereditarium; sed potius reiiciendo tractatum in aliud tempus, et hoc ea de causa, siquidem cum renunciatione tituli cessaret materia tractatum, tum lecta illa epistola, Castellanus Chelmenfis suadet, ne acriori titulorum propugnatione, innocenti vitulo damnum paretur: non est (ait idem in Protocollo) nobis amplius integrum praetendere talia a Suecicis ob nimiam in nouissimis tractatibus Prussicis Commissariis Polonicorum licentiam, commissam non tantum infami sigilli rasura, sed etiam pactis super titulatura et modo communicationis cum Suecis. Si a nobis instantius vrgeretur, fieretque causa discessus, facile a Suecis in conuulsionem pactorum baptizari posset, et intempestiuum nobis causari bellum, cuius auersio quantam nobis ob labefactatas Reipublicae vires imponat necessitatem, nemo est, qui non perspiciat. Transierunt quidem in eam sententiam Castellanus Gnesnensis, et Capitaneus Mitauensis; sed ille tamen censuit, vt non alte nimis, ita nec demisse cum Suecis esse agendum: Suecis enim aequae optabilem esse pacem ac Polonis; vires Reipublicae Poloniae accisas auxiliis Austriae posse adiuuari, vtpote quae ab ineunda concordia (verba sunt dicti Polonici Protocolli) nos retrahens promittit ex Hispania, classem et belli neruum contra Sueciam; quoties opus fuerit, et petit, vt solis ciuitatibus Hispanicis commercium permittatur Polonicum, et vt Rex Poloniae semper armatas habeat naues, ad asserendum pro sua parte maris Balthici dominium. Scilicet Poloniae Rex hac Austriaci auxilii spe illectus, non amplius de perpetua pace fancienda; sed de commoda occasione aggrediendi Sueciam cogitauit. Et quia talis illi apparebat tum emeruisse, quando scilicet sub abdicationem Sacrae Reg. Maest. Reginae Christinae Sueciae orti videbantur, cum domi partum concordies animi, tum in Ducatu Bremensi motus bellici, ideo Poloniae Rex, licet male constitutis rebus in Polonia et Lituania, vsurus tamen ea occasione de classe in mare Balthicum inuehenda, et Cosacis contra Liunioniam animandis consilia inire coepit. Et vt in tempore iuri suo in Sueciam praetense consulere, quendam nomine Canasiles in Sueciam misit; qui An. 1654. Vpsaliae in publicis Regni comitiis circa dictam abdicationem non modo protestatus est contra translationem Coronae in modernam Sacram Regiam Maestatem, sed alia etiam intolleranda non veritus est inter status Regni Sueciae disseminare. Regia ergo Maest. Sueciae admota clauo sui Regni, et intelligens Regem Poloniae nullo perpetuae pacis desiderio teneri; quin potius in praeiudicium pactorum Stumsdorfianorum non modo multa exemplo sui Fratris commississe; sed etiam ausum esse per expressum emissarium in conuentu Ordinum Regni protestari contra translationem Regni, in se et stirpem suam iamdiu delati, et simul etiam tam in Regno Sueciae, quam extra idem apud vicinos procurare sibi odia et bellum interneccinum, iaque sum finem arrogare sibi, et denegare Sacrae Regiae Maestati debitos Titulos, consiliaque agitare de introducenda classe in mare Balthicum, pro asserendo sibi dicti maris dominio; iustissimas vtique et necessarias habuit causas sumendi arma contra euidentem Regem Poloniae, vt cum eo, qui nec amabili ratione pacem promouere, nec induciarum pacta religiose obseruare voluit, sub clypeo de pace agere posset. Neque enim aliquis, nisi affectibus suis nimis indulgens, affirmauerit, Reges et Regnum Sueciae debere pati pactorum Stumsdorfianorum violationem, et infinitas Polonorum iniurias, propterea, quod Rex Poloniae comprehensus esset pactis Osnabrugensibus. Antequam vero Sacra Regia Maestas arma osperet, monuit Regem et Rempublicam Poloniae; primum per dictum Polonicum Emissarium Canasiles, et deinde per suos et Regni sui Senatores, vt pactis tantopere violatis mature consulerent, redintegrandae

1657 grandae paci, vel certe bellum expectarent. Quemadmodum vero ex supra allegato Polonico Protocollo apparuit, Austriam impediuisse, quominus Lubecae pax fieret; ita ex sequentibus euidentissime patebit, quod ex quo ante biennium, et eo amplius res visa est spectare ad bellum, inter Sueciam et Poloniam, et postea etiam eadem omnibus viis et modis tractui et paci sese obiecerit. Cum enim Rex et Respublica Poloniae an. 1655. legationem in Sueciam mitterent, simul et eodem tempore Sacra Caesarea Maestas ministros suos ad Czarem Moschorum ablegabat, vt dum legatio Polonica Sacram Regiam Maestatem Sueciae frustraneo tractatu in Suecia distineret, et ab expeditione in Poloniam auerteret, Caesarei Czarem Moschorum ad bellum contra Sueciam excitarent. Tentauit equidem legatio Polonica, Stockholmiae primum, vt prioribus induciis staretur, et deinde (cum Suecia talibus amplius nollet fidere) vt exercitus Suecicus, non in Poloniam, sed Liunioniam transportaretur, vt scilicet ita Czari Moschorum eo maiorem suspicionem cieret. Cum neutrum obtineri posset, et legatio in tali causa causaretur defectum mandati, conuentum est de tractatu Stetinum transferendo. Pergit deinde Sacra Regia Maestas Sueciae, primum in Pomeraniam, et deinde in Poloniam. In primo ingressu in Poloniam obuui proceres Poloniae, incusabant Regem suum, et eius adhaerentes, quod secuti sint non tam Nobilitatis et Reipublicae suffragia, ad pacem tum maturandam intenta, quam Austriacorum consilia euentum commissionis in Moschouia expectandum inculcantia. Rex Poloniae spe quoque successus dictorum conatuum Austriacorum, reiecit etiam tractatum Stetinensem, in quem Commissarii Polonici Stockholmiae consenserunt. Sancitum est pactis Osnabrugensibus, vt vtraque pars pacificens, alterius vtilitatem, honorem et commodum promoueret, neque vllius rei praetextu altera alteri posthac quidquam hostilitatis aut inimicitiae, molestiae, aut impedimenti, clam vel palam, directe vel indirecte, in imperio, aut vsquam extra illud inferret, aut inferri faceret. Quam religiose auper defuncta Sacra Caesarea Maestas huic legi pacis steterit, et quam fidam vicinitatem, et securam studiorum pacis culturam Austria erga Sueciam adhibuerit, testatur cum supra allegata dissolutio tractatus Lubecensis, tum vel vnica mediatio eius Vilnensis inter Regem Poloniae, et Czarem Moschorum, in qua (vt ex Protocollo Commissariis Polonicorum Vilnae notato, et typis publicato pluribus patet) non modo praecipuas partes et laudes obtinuit concitatorum Moschouiticorum armorum contra Sueciam, causamque praebuit immanissimi belli in Liunioniam, Esthoniā, et Ingermanlandiam prolatis; sed etiam Czarem Moschorum inescavit vana spe adipiscendi Coronam Poloniae, quam tum suae Domui conciliatum ibat. Erant haec Austriaca consilia adhuc sub incude in Moschouia, cum Sacra Regia Maestas Sueciae ann. 1655. victricia sua arma per Poloniam circumtulit. Et quia de euentu tentaminis illius Austriaci in Moschouia nihil certi adhuc haberi potuit, ideo Rex Poloniae per legatos suos, Przyemski et Brochowski, viam iterum ad tractatum parare coepit. Nam pro Palatino Lanciensi Domino Comite Leszczynio, et Regni supremo Marechallo Domino Lubomierscio in eum finem saluus conductus a Sacra Regia Maestate postulatus est. Et cum vtrinque appareret spes boni successus ibi tum Sacra Caesarea Maestas 16. Nouembr. An. 1655. mittit Bohemiae Vice-Cancellarium, Dominum Comitem de Poettingen, ad Sacram Regiam Maestatem Sueciae vt verbis mediationem offerret, re ipsa vero dissidio oleum adderet. Nouit equidem tum Sacra Caesarea Maestas coeptum esse agi de pace inter duo Regna, suae mediatoribus: nouit etiam, quod si mediatores essent assumendi, non posse eos praeteriri, qui Lubecae fuerant, vtroque asciti, et admissa imperiali mediatione, numerum vltra modum auctum. i. Nouit

1657 Nouit etiam omnium optime, quibus mandatis legatio sua in Moschouia haerens instructa esset, facileque conicere potuit, Suecicos legatos ibidem et percepisse, et Sacrae Regiae Maieitati retulisse, quanta seinina diffidentiae inter Sueciam et Moschouiam, iam tum sparsissent; nouit insuper non solum Sacra Caesarea Maieestas sed tota etiam Germania Regem Poloniae per Palatinum Lanciensem Vienneae implorare auxilia contra Sueciam. Quod vero Caesareorum auxiliorum spe freta esset Polonia, iam tum cum Dominus Poettingen in Commissione sua fuit, id Sacra Regia Maieestas Sueciae eodem tempore ex Regis Poloniae literis ad ciuitatem Thorunensem intellexit. Nouit, inquam, Sacra Caesarea Maieestas haec omnia, et iudicare potuit, talia non conuenire offerendae interpositioni, misit tamen ablegatum suum et literas ad Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, ut Polonos in tractatum cum Suecia pronos, hac spe aliquantisper distineret, et interea belli flammam commoueret in maius; idque probari potest, tam ex actionibus ipsius ablegati Caesarei, quam literarum tenore. Supra allegata instructio indigitat, ipsum imperialem ablegatum in quartum mensem cum ludibrio a Sacra Regia Maiestate distentum fuisse. Venit idem imperialis ablegatus Thorunium, cum Sacra Regia Maieestas ann. 1655. in Decembri cum exercitu esset ad oppidum Fridlandiam in Ducatu Borussiae. Et cum illico, atque Thorunium aduenit, a loci Commendante in itineris praesidium et ad maturandam suam profectionem, habere potuisset ducentos equites, maluit ibi praesolari, dum nobilis, cum tubicini ad exercitum Suedicum ab eo missus, referret illi Regium saluum conductum, quo tutius non ad exercitum Regium, sed Elbingam ire posset. Postulanti dicto nobili non fuit Passeportus denegatus, sed quandoquidem iam tum innotuit, Quartianos defecisse et Sacra Regia Maieestas propterea ad comprimendum dictum motum voluit, cum aliqua exercitus sui parte per Masouiam inexpectata transire Louicium, et alicubi in itinere imperialem ablegatum audire, ideo fecit indigitari dicto nobili, ut ad dies aliquot expectaret, quo Sacra Regia Maieestas locum et diem audientiae, praesidiumque certum ablegato Caesareo assignare posset. Neque enim consultum videbatur, tractatu adhuc cum Serenissimo Domino Electore Brandenburgico pendente, et itinere per Mazouiam intuito de supradicta Sacrae Regiae Maiestatis intentione properandi in Poloniam, informare Caesareum ministrum, alias parti alteri addictum. Quia vero nobilis indefinenter et importune satis institit, ut desideratus saluus conductus expediretur, indultum est in eo eiusdem voluntati. Post paucos dies itineri se committit Sacra Regia Maieestas in Poloniam, et in eo mittit quendam e cubiculariis suis Thorunium, acersitum inde imperialem ablegatum Soldouiam, ut isthic commissa exponeret. Sed quia iam ante Elbingam properauerat, forte ut isthic Sacra Regia Maieestas (ut ille putabat) contra Gedanenses moturam opperiretur; ideo Sacra Regia Maieestas per suum et Regni sui Cancellarium, notum illi fecit de sua profectione, et quod (modo statim itineri se committat) eundem vel Louicii vel Varfauiae ad audientiam admittere vellet. Non venit ille ante Varfauiam, quare Sacra Regia Maieestas copias Polonorum ad Columbo cecidisset, et tergori iam in Leopoliensem Palatinatum fugientium inhaereret. Inde mandata dedit suis ministris, ut quandoquidem imperialis ablegatus, Varfauia Sendomiriam, et inde in Austriam commodissime redire posset, Sendomiriam eum cum necessario praesidio deducerent. Exposita illi fuit intentio Sacrae Regiae Maiestatis et opportunitas itineris reditusque in patriam; Verum maluit ille cum quibusdam maleuolis turbare res Suecicas, quam hanc redeundi occasionem aucupari. Vbi ergo ita a Decembri in Aprilem sequentis anni, vel propria cunctatione, vel certe a Lisola et eius comitatu impeditus, Commissionem pro-

traxisset,

1657 traxisset, tandem reduci Sacrae Regiae Maieitati Sueciae, ex Palatinatu Leopoliensi die 5. April. ann. 1656. in oppido Praga ad Varfauiam, mandatum sibi negotium vna cum literis imperialibus exposuit. Data illi mox fuit optio, ut quando Sacram Regiam Maiestatem cum exercitu suo hostem in maiorem Poloniam contendentem statim insequi, et deinde in Borussia ire vellet, vtrum exercitum comitari, et in itinere versus Silesiam dimitti, an vero in Borussia recta ire, et ibi expediri cuperet? Habita desuper conferentia cum Residente Lisola posterius elegit, mansitque Varfauiae, vsque dum Rex Poloniae eandem urbem obsidione cinxisset. Inde vero egressus ad septimanas aliquot cum Residente Lisola mansit in castris Polonicis, et inde vna Thorunium venientes ille ibi substitit, nec Sacram Regiam Maiestatem tum Mariaeburgi commorantem inuisere sustinuit, hic vero Mariaeburgum contendit. Conuenientius forte muneri, acceptisque mandatis existimabant necesse moras, et vbique animare exacerbareque animos Polonorum, quam maturando iter, et indifferenter agendo Sacrae Regiae Maiestatem tantum et tam salutare negotium interpositionis commendare. Si a ministris ad considerandas ipsas imperiales literas animi conuertantur, inueniuntur in illis minaces exprobrationes, partis Polonicae studium et intentionem fuisse, non nuda et indifferente mediatione, sed vel pro imperio et summa potestate, Imperatori a Deo imposita, vel certe iure patroni et protectoris, adeo, ut, si nullae aliae rationes obstitissent, solae literae ad vtrumque Regem scriptae Sacram Regiam Maiestatem ab accipienda interpositione auertissent. Cum dictae imperiales literae expedirentur, tum pene omnes vtriusque Poloniae et Russiae Rubrae Palatinatus erant in fide Sacrae Regiae Maiestatis ut et milites quartiani. Cosaci etiam pro eadem stabant, et Czar Moschorum omnia adhuc amica praeferebat: et tamen Sacra Caesarea Maieestas in dictis literis dicit, se non nisi grauiter posse ferre concursum et strepitum, tot tamque variorum armorum in vicinia. Nihil tamen exprobratum fuit Poloniae Regi, qui tamen e Silesia in Poloniam impune emittebat sua agmina, et machinabatur ibi motum illum, qui postea maiores strepitus edidit. Et si procul affectibus conferantur Sacrae Caesareae Maiestatis literae scriptae ad vtrumque Regem, deprehendetur, laudari in iis Sacram Regiam Maiestatem Poloniae, atque illi testimonium dari, quod uti nunquam antea, ita ne tunc quidem, ab amicabili aequaque compositione abhorruerit: De Sacra vero Regia Maiestate Sueciae conicitur, quod vel primo exardescens belli imperu, vel aliis forte de causis, tractationi locum non dederit; quinimo quod animus eius ex successibus rerum non ad assumendum tractatum compositionis, sed bellum prosequendum propensior esset factus. An congruerit vel Sacrae Regiae Maiestatis actionibus haec suspicio, vel etiam mediationem affectanti, tam aperta partialitas, aequus arbiter dixerit. Mentio quoque summi in Republica Christiana, inter eiusdem Reges et Principes, Imperatori a Deo impositi muneris, non exiguum scrupulum animo Regio iniecit. Magna equidem est inter Christianos Reges, Imperatoriae Maiestatis praerogatiua, quam Sacra Regia Maieestas consensu Interessatorum introductam, exemplo aliorum Regum decenter habet. An vero, vel summitas et superioritas, iurisdictionis in Reges alios a Deo eidem sit imposita, vel quod ad Regum controuersias componendas necessarium sit Caesareum arbitrium, de eo utique incidere potuit, ut iusta dubitatio, ita etiam ansa declinandi mediationem. Neque satis fuit imperiosis, et suspectis eiusmodi literis auertere Regium animum, etiam alio indicio erat stringendus. Imperialis Residentis Lisola, mox post Domini Comitis Poettingeri audientiam, communicauit Sacrae Regiae Maieitati exemplar literarum a Palatino Siradiensi Domino Ioanne Koniecpolio ad ministrum quendam Imperialem scriptarum die 22.

Ddd dd

Ianuar.

1657 Ianuar. ann. 1656. verbis sequentibus: *Hoc infelici Patriae nostrae tempore confugimus ad patrocinium et tutelam Sacrae Caesareae Maiestatis uti supremi totius Christianitatis protectoris, nec equidem in ea nunc fallimur opinione. Quodsi itaque propositum fuit Sacrae Caesareae Maiestati componere Regum Sueciae et Poloniae dissidia, vigore vel summi imperii, vel susceptae protectionis, quomodo a Sacra Regia Maiestate Sueciae acceptari et haberi potuit pro indifferenti mediatore?* Dicit quidem supra allegata Regia Bohemica instructio, non Caesaream modo interpositionem; sed etiam Electoralem Moguntinam et Saxonicam tum fuisse adiunctam. Verum de Electorali illa, ne verbum vel protulit Dominus Comes Poettinger, vel continuere literae Imperiales. Quod vero Austriaci demum conculcata iam omni confidenti communicatione cum Suecia, in conuentu hoc Francofordiensi proposuerint mediationem Caesaream cum Electorali adiunctione, eo utique ipso videntur voluisse Sacram Regiam Maiestatem Sueciae apud status inculpare, et hos deinde causae suae per indirectum innectere. Qui ergo procul affectu, odioque, totum oblatae mediationis negotium pensitat, videbit ex omnibus eius circumstantiis, Austriacos nihil aliud intendisse, quam ut eo ipso praeberetur ansa, primum Sacrae Regiae Maiestati repudiandi Caesaream interpositionem, et deinde Austriacis concitandi alios contra Sacram Regiam Maiestatem, ceu omnia pacis media subterfugientem. Neque enim Austriacis satis fuit excitare Czarem Moschorum, et animare Polonos in perniciem Sueciae, etiam Princeps Transylvaniae et Zaporouiana gens erat tentanda, et exciendi contra Sueciam, Turcae, Tartari, Dani. Apud Cosacos in Ukraina, ut ut contra Sueciam laborauit, non tamen inuenit fidem Austriacus minister. Neque Lifola ausus in Borussia opera Radzieuii seducere Cosacorum deputatum Abbatem Danielelem, intentionis suae effectu gaudere potuit. Cum minister Austriacus ad portam Ottomanicam pro Polonia omnem mouisset lapidem, pro auxilio obtinendo, Tartaris indultum est, ut illa Polonis adferrent: quanta Poloniae clade, et hominum abductorum numero, non facile quis computauerit. Haec sciunt Austriaci se egisse, et instructio tamen culpam confert accersitorum Tartarorum in Sacram Regiam Maiestatem Sueciae! Poloni ergo reduniti et aucti copiis Tartaricis nihil de pace audire sustinuerunt, sed cum legatus Sacrae Regiae Maiestatis Christianissimae, pacis auctor esset, responderunt, nullam vnquam fore pacem nisi Sacra Regia Maiestas Sueciae cum suo exercitu Polonia, et eius Prouinciis excedat, et pro illatis hoc bello damnis satisfaciat. Victus vero sequentibus diebus ad Varlauiam Rex Poloniae per terrae Vielunensis Dapiferum Dominum ALBERTVM GIZICKI significari fecit, non fore sibi ingratam Regis Christianissimi operam interpositionis, modo legati ad suam Maiestatem nunc ire vellent. Susceperunt illi mox iter Lublinum, et primis diebus spes boni successus apparuit; quamprimum vero nuntius Vienna aduenisset, priori longe durius, et quidem tale responsum retulerunt, ut idem Sacram Regiam Maiestatem omnino celare voluerint. In Moschorum et Danorum diuersionibus, tum sita erat omnis spes. Renouato vero foedere inter Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, et vniti Belgii Ordines Generales; ut et Czare Moschorum aliquantulum in Liunia retuso, iterum Rex Poloniae Gedani ann. 1656. brumali tempore commorans, cum per mediatores, tum etiam per alios internuntios pacis studium ostendit. In quo cum vterque Rex et mediatores vtro citroque commeantes eo vsque essent progressi, ut Sacra Regia Maiestas Sueciae et Serenissimus Elector Brandeburgicus, in Praeliminaria, prout a Polonis postulabatur, consentirent, et totum negotium videretur posse tridui spatio componi, ibi tum ad Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae aulam constitutus Impe-

1657 Imperialis Residens Lifola oppressurus negotium in herba, illico non salutata Sacra Regia Maiestate Sueciae Elbinga Gedanum contendit, effecitque, vna cum Danico ministro, ut et tractatus intermitteretur, et Rex Poloniae ad Czenstochouiam tantisper contenderet, dum Danica arma plane apparari, et duae illae conditiones, quas Austria in pactis erigendis cum Polonia, super auxiliorum praestatione adhuc exegit, melius perpendi possent. Hic iterum regerit instructio Bohemica, non modo Gallicos ministros tum assueuasse, quod Sacra Caesarea Maiestas et Domus Austriaca non potuerit comprehendere tractatu illo, inter Sueciam et Poloniam ineundo; sed etiam Galliam intendisse, ut composito bello Sueco-Polonico, Sacra Regia Maiestas Sueciae Austriam bello adoriretur. Quod si vel ministri Gallici talia (quae tamen ab iis in Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae aula nunquam sunt proposita vel audita) dixerunt, vel Sacrae Caesareae Maiestati cordi fuit comprehendere dicto tractatu, cur imperialis Consiliarius et Residens Lifola non informauit vel Sacram R. M. Sueciae, vel etiam Foederati Belgii legationem, tum munere mediatorum fungentem, de Sacrae Caesareae Maiestatis proposito? Si Sacra Caesarea Maiestas sciuit Sueciam et Galliam composito bello Polonico velle inuadere Austriam et consequenter bellum in Imperio excitare, cur tanto et tam periculoso tempore Imperii, Electores, Principes et Status non conuocauit ad Imperii prorogata comitia? Cur eorum consilia et vota, decenti et legitimo modo, non requisivit? Saepe nominata instructio Bohemica exaggerat imperio tum imminetia pericula, et sollicitam Sacrae Caesareae Maiestati curam, pro eiusdem pace et salute, et nullibi tamen fit mentio statuum, qui tamen in omnibus deliberationibus super negotiis Imperii, praesertim, vbi bellum decernendum, vel auertendum, vbi pax aut foedera facienda, sine contradictione, imo sine vlla interposita cundatione deberent gaudere iure suffragii, et sine eorum comitali consensu, siue supradictis, siue aliis eiusmodi negotiis nihil suscipi. Scilicet intererat tum Austriae, et ignorare Sacri Romani Imperii Electores, Principes et Status intentionem contextumque consiliorum Austriacorum, et Polonos ab imminente Transylvaniae, et Cosacorum exercitu egregie castigari, ut ita ab hisce in tanta calamitate versantibus, eo citius extorquerentur praetensae conditiones, et illi videntes concursum tot tamque variorum armorum in Imperii vicinia, conatibus Austriacorum applauderent. Sed qui expendit, quot quantisque viis Austria non modo tractatum inter Sueciam et Poloniam impediuerit, sed etiam quot hostes, cumprimis Moschos et Danos Sueciae excitauerit, non diffitebitur, Austriam quoque in causa fuisse, quod Sacra R. M. Sueciae alios in societatem armorum contra Poloniam admiserit. Corona Poloniae cum variis esset ostentata, etiam Celsissimo Principi Transylvaniae oblata fuit. Princeps sciens non modo Constitutionum et iurium Poloniae, sed consiliorum etiam, quae super eadem Corona, tam in aula Imperatoris, quam in Moschouia agebantur, non potuit non pro ludibrio et officiis habere sibi factam oblationem: utpote qua videbat Austriacos non minus se, quam Czarem Moschorum ludere, et interea suae Domui illam Corollam, aliis vero bellum praeparare. Sacra etiam Maiestas Sueciae accepto post pugnam Varlauiensem superbissimo isto responso a Rege Poloniae, et videns Polonos non niti propriis consiliis, sed pendere ab Austria, hanc vero nihil minus, quam pacem promouere, coepit exinde strictius sociare consilia cum Celsissimo Principe Transylvaniae. Foedus, quod tum cum eo percussum est, nihil in se continet, quod quieti et paci siue Romani Imp. in vniuersum, siue Austriae, quoad eius regna et prouincias haereditarias sigillatim, vel vilo in articulo praeiudiciosum sit. Foederatorum securitas, et honesta Poloniae pax scopus erat dicti foederis. Et si Poloni

1657

et Lithuani praeterito vere vel aestate in aperto etiam campo, eam facere voluissent, apud Sac. R. M. Sueciae et eius foederatos, nullam inuenissent siue tradendi moram, siue conditionum iniquitatem, quin potius, tam quoad liberam electionem, quam aliorum iurium integerrimam suam libertatem. Et Deus, quando inter medias belli suscipiendi cogitationes, et ingentes istas Poloniae flammis, Sacram Caesaream Maiestatem Ferdinandum III. ex hac vita auocauit, videbatur ostendisse non minus Poloniae quam Austriae tempus esse cogitandi de pace. Verum hoc vno Polonia infelix fuit, quod quandoquidem inter tot hostes vniuersalia comitia conuocare, et in commune consulere non potuit, ideo Austriae consilia sequi, et eius praesidium quaerere adacta sit. Neque haec siue causae suae, siue occasione tali defuit, sed dextre procurauit, vt Poloni, qui Regem Austriacum toties sunt auersati, et nunc bellis afflicti, vix de tali Rege suscipiendo audire sustinebant, ab amicis iuxta et hostibus, Suecis, Germanis, Moschis, Tartaris, Transylvanis, Cosacis, Moldauis, Valachis, imo ipsis Polonis, vltra quam dici potest, tam quoad bona, quam cruciatus, et vitae dispendia, magis, magisque contererentur et redderentur opportuni intentioni Austriacorum. Nam (vt nunc ad alterum membrum eatur) si Austria, non proposito acquirendi Regnum Poloniae, sed mota, vel pactis cum Polonia antiquis, vel commiseratione Christiana erga afflictos bellum hoc suscepit, cur pacem Lubecae, et postea tot vicibus impediuit? Cur Poloniae (non dicam) saepe contra hostes Turcas et Tartaros, sed nuper contra Cosacos et Moschos, graues Poloniae hostes suppetias non tulit? Cur in principio recrudescentis huius Suecici belli, praecipue, cum omnes Palatinatus a Rege Poloniae, iam in Silesia agente, ad Sacram Regiam Maiestatem Sueciae concessissent, et res in Polonia videretur desperata, vigore antiquorum pactorum in campum non descendit? Scilicet non defuit iis voluntas, sed occasio, quae ostenderet et Poloniam in cineribus et coronam offerri cum iure perpetuae successionis. Non opus est recensere priora tempora, et quam saepe in Poloniae interregnis Austria Poloniae sceptrum ambiuerit? propiorum temporum meminisse iuuabit, et quidem primo quod anno 1655. cum Rex Poloniae armis Suecicis Regno esset pulsus, et quartiani nutarent, tum Austriacus quidam fuerit apud quartianos, qui iis auxilia imperatoria promitteret, modo post fata Regis Ioannis Casimiri corona conferretur alicui ex Domo Austriaca. Quando Proceres et Nobiles quartianis adscripti hanc propositionem reiiciebant, non propterea a parte Austriae omisum est idem institutum. Apud Regem et Senatorum quosdam de eo deinde agi coeptum esse, vel inde apparet, quod cum Rex Poloniae in supra allegatis literis suis, scriptis Crofnae d. 4. Ianuar. anno 1656, ad ciuitatem Thoruniensem affirmat, Caesarem promittere sibi auxilia, tum legati Imperiales in tractatu Vilnensi suaserint Polonis, vt concitato iam Czare Moschorum contra Sueciam, et duobus istis inuicem collisis tractatum cum Moschis rumperent, quo spes, quam Czari Moschorum fecerant de consequenda corona, Polonorum ruptura concideret, et sic Imperator non videretur inescasse Czarem vana spe, et sibi procurasse Poloniae regnum. Tum et hoc diligenter est considerandum, quod cum Lisola Gedani tractatum, qui (vt supra est relatum) in Borussia institui debebat, inturbasset, et Mediatore causam tam subito mutati consilii perquirerent, palam professi sint Poloni, coeptum scilicet esse tractatum inter Sacram Caesaream Maiestatem et Sacram Regiam Maiestatem Poloniae de euentuali successione Principis Austriaci in regnum Poloniae, eamque etiam posse ratihaberi a Republica. Sed quandoquidem Sac. Caes. Maestas postulabat adhuc duas condiciones: Primo, vt Poloniae castato iure eligendi, posthac Austriae adscriberet perpetuum ius succedendi in coronam Polo-

1657

Poloniae. Secundo, vt Austria, et Polonia vna cum Dania in decem annos mutuo foedere contra Sueciam neisterentur, anniterenturque communibus viribus, eliminare Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, non modo Polonia et Borussia, sed etiam Proinciis Germanicis: ideo diuisis in hoc negotio suffragiis Senatorum, qui Regi Poloniae tunc erant a latere, eundem esse Regi ad Czestochouiensem, aut alium Senatorium conuentum, vt ibi certiores reddantur, et Austria de sua praetensione, et Polonia de desiderato auxilio. Negant quidem Austriaci, talia pacta sibi cum Rege Poloniae intercessisse, et id quidem non sine causa. Neque enim adhuc consultum foret, aperte talia fateri, tam ob Czari Moschorum indignationem, quam propter aliorum odia, imo totius Reipubl. Poloniae incerta suffragia. Ipse tamen Poloniae Rex in quadam resolutione d. 15. proxime praeteriti mensis Iunii data, Sacrae Regiae Maestatis Christianissimae legato, ait: Se tam vigore antiquorum pactorum, quam foederis nouissime cum Serenissima Domo Austriaca initi, ita esse cum ea, aliisque coniunctum, vt sine eius scitu et consensu, nec diem, nec locum, nec formam praescribere possit congressibus. Et Poloni, vt haecenus libero iure eligendi sibi Regem gauisi sunt; ita ex quo fama castati eius iuris etiam ad illos, qui in exilio vixerunt, emanauit, illico pactionem illam editis scriptis, et nullitatis, et iniquitatis summae arguere coeperunt. Non potest ergo aliud ex supra allegatis rationibus elici, quam Austriam suscipiendo hoc bellum, et percutiendo tantum foedus cum Polonia intentionem habere, acquirendi sibi non modo ius, euentualis successionis, post fata moderni Regis Poloniae, sed hisce etiam primordiis ius perpetuae successionis. Non est opus in tertio huius belli membro multis exponatur, quanta sit et considerationis et consequentiae exitiosae hic Austriae conatus. Saeculorum labor est, quem nunc consummatum eunt, non alia intentione, quam vt sociatis tribus regnis haereditariis fundamentum ponant affectatae iamdiu dominationi in vniuersam Europam. Nouerunt omnes Poloniae gentis potentiam, et quam polleat militari laude, et cumprimis equitatu. Quod si is sub imperio periti Ducis Austriaci iungatur, equitatus, peditatusque Germano, exercitusque necessariis prospiciatur, nihil non audebit Austria, non modo contra omnes vicinos, sed etiam contra Imperium Romano-Germanicum, et Statuum libertatem ac iura. Et quandoquidem Austria est tenax, suarum praetensionum, et ad plus vltra semper tendit; vicini vero Principes non poterunt permittere, vt tanta potentia coalescat: ideo tanti Austriae conatus necessario videntur procuraturi, primum exitiosam et vltimam Poloniae ruinam, et deinde ex flammis Polonicis vicinae Germaniae incendium. Velint Sacri Romani Imperii Electorum, Principum et Statuum Deputati apud se perpendere non modo exempla praeteritorum temporum, et quam cito vel inimicissimi conuenerint ad destruendam surgentem et ambitiosam eiusmodi potentiam, sed etiam quantis et quam bellicosus Germania circumdata sit gentibus: quarum aliae nunc iniuriis et armis Austriae sint laceratae, aliae vero cum prioribus consilia sociare incipiant, omnes sine dubio ira animatae, vt prius extrema tentare velint, quam pati, vt Austriae noua haec potentia Polonica accrescat. Neque est, quod pericula imminencia exaggerentur, cum praesentium et Imperio iam impendentium satis sit; Quam frivolis praetextibus Daniae Rex bellum suscepit contra Sueciam; arma vero sua, impulsu magnorum suorum foederatorum Austriacorum et indignissimo quodam ausu in Imperium conuerterit, et in eo S. R. Maiestatem Sueciae ceu imperii membrum, nunc terra et aquis impugnet, notius est, quam vt eius circumstantias hic repetere opus sit, praesertim cum Sacra Regia Maestas, ea de causa ad Sacri Rom. Imp. Electores, Principes, et Status, ipsa iamdiu scripserit.

Ecc ec

Ex

1657 Ex Polonia et Bohemia scribunt Austriaci ministri primariae dignationis, Regem Poloniae velle mittere Regi Daniae suppetias, et earum causa Polonicum exercitum debere transire per Imperii ditiones, scilicet Austriaca sunt talia consilia, Polonis suppeditata, ut quemadmodum Poloni antehac Marchiam et Pomeraniam, Dani vero Bremensem Ducatum, impune et sine aliqua Imperii reali indignatione infestarunt, ita nunc Poloni non vereantur pari facilitate Pomeraniam et reliquas Imperii inter Cimbriam et Poloniam sitas, aliasque vicinas provincias, populari, et sic pacem Imperii rumpere et plane conculcare. Quare cum nuper defuncta Sacra Caesarea Maestas, et eius vestigiis insistens Regia Maestas Hungariae et Bohemiae, tantam molestiam, impedimentum et tandem apertam hostilitatem, quoad statum et securitatem, tam per se, quam alios, clam et palam, directe et indirecte, in Imperio, et ferme ubique extra illud Sacrae Regiae Maestati et Regno Sueciae contra manifestissimas instrumenti pacis dispositiones intulerint, et adhuc inferri faciant, adeo quidem, ut iugulum status et securitatis eius hunc petant, et quod hic maxime considerandum venit, Sacram Regiam Maestatem et Regnum Sueciae ditionibus suis in Germania acquisitis eiicere intendant: et Sacra Caesarea Maestas nuper defuncta, de consilio et consensu Sacri Romani Imperii Electorum, Principum et Statuum, a die conclusae pacis Sueciam in plena iustaque Ducatum et ditionum in Imperio sitarum possessione constituerit, promittentes vigore pactorum Osnabrugensium, sese ratione ditionum, bonorum, iuriumque per dicta pacta concessorum, securitatem illi praestituros, et Sueciam in eorum possessione quietam, contra quemcunque inuiolabiliter conseruatuos, et manutenturos; ideo et Sacra Regia Maestas Sueciae, quae antea per alios suos ministros Sacri Romani Imperii Electores, Principes et Status sigillatim de supra dictis Austriae attentatis infirmavit, nunc ex quo molimina omnia in apertum bellum eruperunt, et nulla vniuersalia Imperii comitia hoc tempore haberi poterunt, ordinariae huic Imperii deputationi eadem ob oculos ponere, non sua modo, sed Imperii etiam quam maxime interesse existimavit. Quemadmodum enim ex supra allegatis, et iis etiam, quae nomine Sacrae Regiae Maestatis Christianissimae eiusdem extraordinaria legatio, coram Sacri Romani Imperii ordinaria deputatione nunc profert, videre est, quam absolutam et illimitatam potestatem nuper defuncta Sacra Caesarea Maestas sibi in Imperio arrogauerit, et in quem periculosum Statum exinde Sacrum Romanum Imperium, respectu vicinorum nunc coniectum sit: ita ex parte Sacrae Regiae Maestatis Sueciae, non dubitatur, quin Sacri Romani Imperii Electores, Principes et Status, eorumque vices nunc in ordinario conuentu sustinentes ordinarii deputati, accepta hac integra rerum omnium notitia, et memores non modo potestatis, auctoritatis, et iurium, quae ad conseruandum Imperii aequilibrium Statibus per pacta Osnabrugensia, facta, testata, reseruantur, sed fidei insuper, qua non minus Regibus et Regnis foederatis, quam sibi inuicem in obseruationem pactorum sanctissime obstricti sunt, in praesenti interregno, et hac rerum coniunctura, ceu membra vnius Reipublicae, et custodes communis libertatis, concordibus votis et suffragiis concurrant, et tantis malis, Regnorumque Sueciae et Galliae grauaminibus adaequata remedia adhibeant. Inprimis vero nomine Sacrae Regiae Maestatis Sueciae, decenter a Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus, et Statibus, hoc ipso requiritur: Primo, ut diligenter expensis supradictorum consiliorum Austriacorum, et suscepti belli in Polonia consequentiis, in Imperii praedictum tandem redundantibus, Regiam Maestatem Hungariae et Bohemiae, ceu constatum suum auctoritate Imperii, et reapse, quantociusque a motibus Polonicis, et societate Regis Daniae auertant, efficiantque

1657 que, ut damna Sacrae R. M. et Regno Sueciae iam data resarciat. Secundo, ut Sacrae Regiae Maestati et Regno Sueciae ceu pacis consorti et membro Imperii, non modo contra Regem Daniae adhuc Bremensi Ducatui armis suis inhaerentem, et Pomeraniae maritima loca infestantem, commerciorumque securitatem in Imperii fluminibus Albi et Wisurgi turbantem; sed etiam contra quoscunque alios, qui Sacrae Regiae Maestatis et Regni Sueciae iura et ditiones in Imperio sitas armata manu et defacto impetere audebunt, debito et legibus Imperii conuenienti modo, quantocius, et quidem ad recuperandam arcem Bremeruerdam, adstistere, et plenam Guarantiam praestare velint; Et tertio, ut rationes ineant, quibus Sacrae Regiae Maestati et Regno Sueciae posthac ratione prouinciarum et iurium suorum in Imperio caueatur de non amplius turbando. Plures iam sunt menses cum Sacrae Regiae Maestatis nomine praesens Imperii ordinaria deputatio ratione adstentiae contra Daniam monetur. Quod si ut haecenus, ita posthac etiam, praevalentibus artibus et inueterata auctoritate Austriacorum tam necessaria res censebitur superuacanea et indigna Statuum consilio, atque ita Sac. R. Mai. Sueciae communis securitatis et auxilii, quod vigore Imperialium Constitutionum membris Imperii in tali casu praestari debet, diutius relinquatur expers, ipsa sibi de necessaria sui conseruatione quouis modo obtinenda prospicere adigitur. Francofurti ad Moenum, die 22. Septemb. Anno 1657.

Sacrae Regiae Maestatis Sueciae

Ablegatus extraordinarius

MATTHIAS BJOENKLAV.

LIBRI VIII. CAPVT VI

SYNOPSIS

Polonus Rex Gallicum oratorem Posnaniam euocat. Quaerelae Polonorum contra Austriacos. Reginae contra eosdem inuictiua. Mittitur ablegatus ad Hungariae Regem. Puncta legationis Ministri Austriaci de Polonis conqueruntur. Gesta Polonorum vetera contra Austriacos recensentur, recentiora et nouissima. Massinii propositiones Austriacis factae. Responsum Austriacorum, ad Massinii propositiones. Habdae Sueciae exploratoris Pragam aduentus. Eiusdem propositiones et Sueciae arcana. Responsum Habdae redditur a comite Schwarzenberg. Rakocius Transylvania pellitur et substituitur primo Radny, postea Bartzey. Gembicius, Cracouiensis episcopus, moritur Ratiboriae in Silesia. Officia distribuit Polonus Rex. Moritur Pstroconius episcopus Chelmensis. Chmielnicii Cosacorum ducis obitus. Wittenbergius moritur. Gonsseuii in Liuoniam expeditio. Loca in Liuonia per Gonsseuium occupata.

1657

Hinc clare patet Sueciae Regem expectasse Polonorum in Pomeraniam irruptionem; contra quam tamē neque praecipua loca, neque difficiliore munierat viarum transitus; nisi forte studiose haec egisse credamus Sueciae Regem, quo facilius in-
Polonus Rex cautus deciperet, deleteretque Polonos, huc illuc per camporum errantes planitiem. Audito
Gallicum Polonus Rex Czarnecii Opalinique ex Pomerania reditu, a quibusdam male cautis persua-
oratorem euocat Posnaniam. sus Consiliariis, legatum Gallicum illico Varlauia Posnaniam euocat, missus propriis sexi-
Polonorum Regiae voluntati, conquerebaturque passim coram regni proceribus. Nihil hucusque
contra Au- egisse in Polonia Germanum militem, nisi praedas et rapinas: Thorunium potuisse expu-
striacos gnare Hatzfeldium ante saeuientem adhuc hyemem, sed intactum reliquisse; decade anno-
quaerelae. rum opus fore in recuperandis Prussiae propugnaculis, si Germanis manibus uteretur Rex
Reginae contra eosdem inuictiua. suus. Ad extremum concludebat pacem bello meliorem, horrabaturque singulos, ut po-
ctius armis ac controuersis, tractatus pacis cum Sueciae Rege, mediante Christianissimi
Regis legato Domino Ombres inirent Poloni, maxime si Prussiam redderet Suecus, quod
per Electorem Brandenburgicum effecturam se pollicebatur Regina.

Mittitur ab-
legatus ad
Hungariae
Regem.
Puncta lega-
tionis.

Pacis mentio a Regina iniecta, Polonis placuit proceribus. Vnicum restabat du-
dium, qua arte Hungariae et Bohemiae Regem circumuehrent Poloni, cui paulo ante
arctissimo vnionis vinculo colligati videbantur, conclusumque est, ablegare aliquem extra-
neum ad aulam Bohemiae Regis, qui iniurias, caedes, aliaque nefanda a militibus patrata,
liberiori ore explicaret ministris Austriacis, peteretque restitui Polono Regi Cracouiā,
cuius adhuc tenebat Germanus miles praesidium. Ita factum; CHRISTOPHORVM MAS-
sini, Gente Italum, patria Murinensem, a literis Italicis Secretarium Regium, expediunt
Pragam. Summa legationis fuit: Restitutio Cracouiā, iniuriarumque a milite Germano
patratarum immensi questus: Addidit videri ordinibus Poloniae, ipsique Regi, ut, con-
iunctis cum Electore Brandenburgico armis, Hungariae Bohemiaeque Rex, Pomeraniam
Suedicam ingrediatur, eoque modo vno exercitu, ad miraculum felix, Suecum opprimat
deleatque; Paratum Czarnecium, abeuntes ex Polonia Germanos subsequi, illisque mixtum
tamdiu militare, donec Suecum Pomerania pellerent, Daniaeque subuenirent Regi. His
instructus mandatis Massini Pragā ingreditur Decembris septima die. Quem, quarto post
die, subsequitur Polonus veredarius; literas is Massinio attulerat, quibus Polonus Rex
vberius adhuc declarabat mentis suae arcana; et inprimis

Vi se absolute spatio octo dierum declararet Regia Sua Hungariae Bohemiaeque
Maestas, an velia contingere arma sua in Polonia sita, armis Brandenburgicis, Czarnecii
legionibus, eoque modo bellum-offensum inferre Sueciae Regi.

II. Si hoc acceptare nollet Poloni Regis, eiusque Confoederatorum, Dani scilicet
Brandenburgique Electoris salutare, ut aiebat, consilium, saltem mediator esset pacis, quam
offerebat per Schlippenbachium Sueciae Rex Polono Regi.

III. Quod si nec mediator vellet esse, an saltem collateraliter posset includi pactis
Suedicis? Ad extremum dispensari poterat a pactis Viennensibus, quibus se obligauerat
non pacisci villo modo cum Sueciae Rege, sine expresso consensu Hungariae Bohemiaeque
Regis. Cum enim, inquit ille, videat Polonus Rex, se, populumque sibi a Deo concre-
ditum, bellis longioribus et dilationibus eorum sufficere non posse; putat se obligatum tan-
tummodo ad hoc, ut Maestatem Vestram (licentiam ad paciscendum cum hoste ab eo pe-
tendo) veneretur, et deinde iuri naturae, duraeque necessitatis legibus obtemperet.

Haec summa inexpectatae legationis et literarum Poloni Regis, quibus ille per
vim extorquebat, non alio fine, nisi ut pacem quacunque ratione componeret cum Suecis.
Tum primum deceptos se esse a Polonis, mirati sunt Austriaci. Tunc vnus alteri vetera
de Polonis memorare exempla. Duorum scilicet Maximilianorum Caesaris et Archi-Ducis, Ministri
irritas electiones. Arnheimii duodecim bellatorum in Prussiam a Ferdinando Diuae me-
moriae secundo, Sigismundo tertio contra Gustauum Adolphum Sueciae Regem submissum
exercitum, fame, armis, et inedia enecatum. Conclufa Stumdorfii pacta, cum Sueciae Polonorum
Rege Gustauo Adolpho anno 1636. 12. Septembr. exclusa Domo Augusta atque adeo ipso gesta vetera
auxiliatore Ferdinando, Diuae memoriae, secundo, optimo Caesare. Contra quem ad-
dem anno 1636. die 20. Martii confoederatio Wismariae conclusa fuit, inter Ludoui-
cum XIII. Galliae Regem, et Christianam Regiam Sueciae. deinde saepius ex-
Polonia in Galliam integrae Polonorum legiones, contra Hispanum Regem, Polonis sem-
per amicis. Adiuti comiteatu Austriacorum hostes ab Episcopo Varmienfi, Vanceslao Recentiora.
Lesczynski. Proscripti e Regno in gratiam Suecorum, qui grauissimi belli Suedici tem-
pore, Ferdinando II. eiusque gloriosissimo Filio Diuae memoriae Ferdinando III. aliquas
suppetias rulerunt, cum tamen, quod nec semel licuit Caesari, licuit semper Sueco, apud
quem integrae Polonorum Przymieci, Rosciszeuii, aliorumque merebant legiones. Rifu-
quem integrae Polonorum Przymieci, Rosciszeuii, aliorumque merebant legiones. Rifu-
exceptae, tot Caesaris Hispanique Regis legationes, quibus opem a vicinis orabat Polonis,
cum ad portas Viennenses haereret Suecus. Extorti per vim Ducatus Oppolienfis et Ra-
tiboriensis grauissimi belli Suedici tempore, a Vladislao eius neminis quarto. Tentata
saepius fidelitas ipsius Silesiae per Polonos proceres, potissimum Kobierzycium, Castel-
lanum Gedanensem, Caroli Ferdinandi Poloniae Principis supremum tunc aulae praefes-
tum. Adiuncta iussu Vladislai Regis Silesiae geographicae Poloniae tabulae. Suppreffi
codicilli Caroli Ferdinandi, quibus haeredem instituerat Augustum Leopoldum, Hunga-
riae tunc Regem Nepotem suum. Cantatum Varlauiae Te DEVM, ob profigatum ad Nouissima.
Austriaci: Harum iniuriarum memores debuisse extare Austriae ministros Regios, nec vn-
quam nimium fallacibus credere Polonis.

Redeo ad Massinii legationem, quam paulo ante recensui. Nunc quae scripto
ille conceperat, Ministrisque Austriacis per ea tempora porrexerat, clarius insinuo.

Electo Brandenburgico supponehs (nescitur ex quo fundamento) Vestram Maie-
statem nolle suum exercitum iungere suis ac Polonicis copiis ad opprimendum in Pome-
nia Suecum, suadet Serenissimo Regi Poloniae pacem et tractatus cum Sueco.

Schlippenbach Regis Sueciae legatus fuit apud Electorem Brandenburgicum, egit-
que nomine Domini sui; ut res ad pacem et pacta deducatur. Admittit Rex Sueciae, non
tantum ut Sua Maestas Hungariae includatur pactis, sed etiam ut sit mediator pacis, Regem
tamen Daniae vellet excludere, sed absolute loquendo etiam hunc admittit. Idem Schlip-
penbach ab Electore Brandenburgico petit, ut ista nuntiaret Serenissimo Poloniae Regi, ut-
que adderet, quod ipse ita suo Domino ordinante vellet eurrere Posnaniam, et ibi de pacis
condi-

1657 conditionibus loqui, cum Serenissima Regina, in praesentia aliquot Senatorum. Fecit Elector et significavit omnia Serenissimo Poloniae Regi. Responsum Electori a Serenissimo Rege Poloniae, quod nec velit, nec possit, sine sua Maestrate Hungariae, et Serenissimi Regis Daniae, scitu et consensu, ad viros tractatus cum Rege Sueciae descendere. Nihilominus si Schlippenbach velit venire, non veniet aliter, quam habens a suo Domino instructionem et potestatem omnia loca in Prussia restituendi, et foederatis Regibus securitatem omnem in pactis providendi. Quod Schlippenbachio cum talibus conditionibus praescriptis data sit potestas veniendi Poloniam, non consulta sua Maestrate Hungariae, Serenissimus Rex Poloniae dicit se fecisse, cum interpretatio consensu suae Maestatis Hungariae, cum nullum appareat in hoc praedictum, et Personae, et unionis armorum Maestatis Hungariae.

Mittit interim Serenissimus Rex Poloniae ad Electoris aulam Palatinum Poloniam non legati, multo minus Residentis titulo, sed ipse illuc Palatinus sub specie amici Electoris, ut attendat eius actionibus, dum inter illum et Regem Sueciae consistant isti Schlippenbachii et similes. Haec summa scripturae Poloniae, quam, ut superius innui, Austriacis ministris Poloni porrexerant ablegati.

Interim Austriaci indignari ad Polonorum proposita, nihilque aliud respondere, quam non expedire, utrique Regum rebus adhuc dubiis Germano praesidio vacuam relinquere Cracoviam. De tractatibus cum Sueco institutendis, quod attinet, responsum est: Commisisse Hungariae Regem tam arduum et difficile negotium, penitus introspectendum Raymundo Montecuculli, ac Francisco Baroni de Lisola, quos Berolinum ad Electorem Brandenburgicum ocyus ire iusserat Rex. Haec summa responsi Regii, quod Massini referret Polono Regi.

Eadem circa tempora, dum Massini Poloni Regis nomine apud Hungariae instaret Regem, advenit Pragae Sueciae Regis, ablegatus, an explorator incertum, Habdaeus nomine, quem universa Regia aula, per irrisorem cognati nominis Habemus appellavit. Pacem ille oretenus Regis sui nomine, per mille ambages domui obtulit Augustae, duo obsecrans ab eadem, ut videlicet ex Polonia Germanas reuocaret legiones, Regemque Danum nequaquam iuvaret. Caeterum quia nullas prorsus ad Regis ministros, ipsumque Regem attulerat literas, aliam enim adventus sui Pragae finxerat rationem, nec se a Rege Sueco, sed tantummodo a Comite Schlippenbachio missum asserbat, multa in Sueciae Regem, eiusque consiliarios bellicos coram Ministris debachatus, tanquam Regi offensus Sueciae, ob natale Colonienae solum, quod suspectum illum reddiderat in Aula Sueciae. Quaedam ergo arcana Suedica, potius aenigmata, dum iussu Regis Comiti proposuisset Schwarzenbergio Habdaeus, paulo post Praga Norimbergam discesserat nullo accepto a Rege responso. Horum autem arcanorum tria potissimum fuere capita.

Primum, Male convenire ministros Sueciae circa prosequendum in Polonia bellum, quosdam enim esse, qui Polonis fauerent, ac proinde bellum cum Polonis, Sueciae multis argumentis dissuaderent Regi, potius eundem contra Moschum stimulant, alios autem cum utroque, tam Polono quam Moscho pacisci velle, bello in Thraciam translato, cuius sententiae Schlippenbachium esse asserbat.

Secundum, Iureiurando affirmabat Sueciae ministros nullo modo velle permittere Regi suo pacem Osnabrugensem turbare, hinc inferebat, non debere Austriam metuere Suecia arma, non enim mens est Sueciae Regi, Germano sanguine edito, Germanorum turbare tranquillitatem.

Tertium, Explorabat mentem Hungariae Regis, an vellet aliquos instituere cum Sueciae Rege tractatus, se quidem nulla ad praesens instructum venisse instructione, caeterum brevi rediturum amplissimis instructum mandatis, si ita videretur Hungariae Regi.

Haec summa colloquii Habdaei cum Swarzenbergio, quod ille postea Regi fideliter retulerat, nullo properanti Habdaeo in posterum reddito responso, nisi iret bonis ausibus,

bus, quo vellet. Haec dum Pragae geruntur in aula Hungariae Regis, Rakocius, iussu 1657 Byzantini Caesaris, Transylvaniae pellitur Principatu, adulto iam autumno. Hucus indurgnationis ratio in abdito latuit, praetextus non defuit, expeditio scilicet Rakocii in Poloniam, inscio Caesare. Eius loco substitutus est in Transylvaniae Principatu Princeps Raday Dynasta non postremus Hungariae, qui paulo post Rakocio, armata manu repente paternum Transylvaniae solium vitro cesserat Principatu. Hoc ipsum in deterius interpretante Caesare, quasi quod esset adhuc tanti Rakocius, qui eius contemneret iussa, non exequeretur mandata. Iterum ergo Byzantius Caesar despecto Radayo, Bartzcium armata manu instruit, pulso per vim Rakocio, cuius rursus casum infra paulo post memorabimus.

Per ea tempora, Ratiborae in superiori Silesia excedit PETRVS GEMBICKI Cracovienensis Episcopus, Dux Seueriae, septuagenario maior, post exactam bonis artibus adolescentiam, virilem aetatem, et ingenii omnem vim, qua pollebat, plurimum ad maiora Regni contulit negotia: Primo Cancellariae maioris Regens, deinde Secretarius maior Regni, paulo post Vice-Cancellarius, et Episcopus Praemyssienfis: vergente vero in senectam aetate, secretiori in consilio apud Vladislaum IV. inter praecipuos Regni ministros audit. Tandem inclinat in occasum annis sex supremis sigilli Custode Episcopus Cracovienfis, quae ultima est togata in Polonia laurea, melior Archiepiscopatu Gnesnensi, quia tranquillior, et redivitibus opulentior vita. Gembicio in Episcopatu Cracovienfi succedit ANDREAS TRZEBICKI Vice-Cancellarius Regni, relicto loco, in officio Vice-Cancellariatus NICOLAUS PRAZMOWSKI Secretario maiore. Episcopatum vero Praemyssiensem contulerat tunc post ascensum Trzebicki Rex, STANISLAV SARNOWSKI Regni Referendario.

Gembicium paulo post subsequutus est STANISLAVS DE BUZENIN PATRONOWSKI, Moritur Episcopus Chelmenfis, Abbatiae Tynecensis administrator, Regis quondam Vladislai multis annis secretiorum arcanorum moderator et arbiter, quamdiu per aetatem utrique licuit, mox conscientiae eiusdem admonitus, gratia Regis ad extremum forebat, exopto die mortis, quo abesse iusserat Episcopum Vladislaum, advocato interea Szenoffio Societatis Iesu Sacerdote, qui eius expiaret conscientiam, prout factum est. Adeo mortis die ludicra cessant, dum hora adest, Episcopatum Chelmensem vacuum morte Pstrokonii, Rex THOMAS LEZYNSKI confert, dudum emerito Praelato. Abbatiae vero Tynecensi succedit STANISLAVS PONIATOWSKI, Regni Referendarius.

Isdem diebus moritur BOGDANVS CHMIELNICKIUS Colacorum Dux, primus Chmielnici libertatis Ruthenicae assertor et vindex, flagellum Poloniae: relicto filio Georgio, sexdecim annorum puero. Zamoseii quoque per ea tempora, catarrho extinguitur ARSENIUS DUCIS obitus. WITTEMBERG, Campi Marschalcus Caroli Sueciae Regis, cuius funeri indoluit Suecia vehementius, amisso in carcere viro fortissimo.

Claudo annum una et librum, Gonseui in Liuvoniam expeditione satis felici, si finis respondisset principio. Etenim postquam Gonseuius, pacem cum Brandenburgico Electore, ut superius innui, nomine Poloni Regis composuerat, nihil amplius in Prussia moratur, Liuvoniam insperate debellandam, sibi proposuerat, certior per exploratores redditus de civium Rigenfium prona voluntate. Igitur nihil moratus recta ex Borussia in Liuvoniam Loca per traducit exercitum duodecim millium, primoque statim impetu Vendam capiti, Volmariam expugnat, Hiesse vero una et Bromberg ad deditionem cogit. Neque mora, ad ipsam Metropolim Liuvoniae urbem Rigam castra ocyus promonet, per absentiam Ponti de la Garde animosior, qui tunc Reuelii erat procurandae paci Moschum inter et Suecum intentus. Interim civibus libertates Gedanensibus similes, vitro offerre, exprobrare Suecorum servitutem clandestinis coepit literis. Ea res paulo post detecta multos civium perdidit. Iamque Gonseuius primo impetu exteriori potius fossa imminere videbatur acinus civitati, cum ecce Ponti de la Garde cum aliquot suorum millibus, Reuelio agressus adebat, a tergo Gonseuium impetens, prout et pepulit tandem eundem, introducto praesidio sexcentorum militum in urbem Rigenfem, prospectante Gonseui. Quem his postremis annis duobus victorem, sequenti vero catenatum Ducem apud Moschos, et spectabit et audiet Europa.

HISTORIARVM POLONIAE

AB

EXCESSV DIVI VLADISLAI IV

POLONIAE SVECIAEQVE REGIS

LIBER NONVS.

LIBRI IX. CAPVT I

SYNOPSIS

Montecuculli ac Baronis de Lifola Berolini labores. Nouum foedus inter Augustum Leopoldum primum Hungariae et Bohemiae Regem, ac Fridericum Wilhelmum Electorem Brandenburgicum, Berolini sancitum. Rex Poloniae Posnaniae primum secreto mediationem admittit Gallicam, adnente coniuge. Mox eandem ordinibus regni in Varfauienfi publicat conuocatione. Trutina mediationis Gallicae. Ducatus Oppolienfis ac Ratiboriensis traduntur Reginae Poloniae.

1658
Montecuculli ac Baronis de Lifola Berolini labores.

Ineunte anno Christi Saluatoris nostri millesimo sexcentesimo octauo supra quinquagesimum, resurgere ac iterum reuiuiscere coepit Poloniae regnum, ope, studio, et auxilio milite Austriacorum sibi ipsi restitutum. Laboratum tunc vel maxime est principio huius anni ab Austriacis per Raymundum Montecuculli, belli ducem, et Franciscum Baronem de Lifola Regis tunc legatos, ut pax certa cum Electore Brandenburgico melioribus, quam fieri posset mediis, ac in rem Polonam conditionibus stabiliretur. Etenim Elector, Polonorum siue viribus, siue constantiae haud satis tunc fidens, nil certi concludere in rem Polonam volebat, nisi iisdem tractatibus Hungariae quoque includeretur Rex, ut caput et auctor tanti moliminis tantique operis, auditusque palam coram Polono Rege, totoque praesente Senatu, protestari Elector Brombergae, se eatenus cum Polono Rege ad tractatus descendisse pacis, ut simul quoque Hungariae Bohemiaeque ea tunc occasione reconciliaretur Regi, alias solis haud fidere posse Polonis, peditatu viribusque inualidis, nec satis constantibus in propositis. Et Hungariae quidem Bohemiaeque Rex Brandenburgici haud defuit tam ardenti desiderio, quem satis procliuem in augustam domum suam inuenit, licet obstarer Gallicus orator Dauocourt, qui inaudita, nomine Regis sui, offerebat Electori media, dummodo Austriaca fastidisset consilia. Sed frustra Gallicus oratur talia memorabat Electori, cui optime Gallica patebant consilia, breui Electori funus et interitum allatura. Igitur nihil moratus, nouum foedus illudque duplex defensuum huius anni initio cum augustissimo Hungariae ac Bohemiae Rege Berolini stabilis, cuius summa haec fuit:

FOEDVS

FOEDVS DEFENSIVVM

1658

INTER

DOMVM AVSTRIACAM

ET

BRANDEBVRGICVM ELECTOREM

INITVM COLONIAE AD SPREAM

1658.

In Nomine Sacro-Sanctae et Indiuiduae Trinitatis DEI Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, Amen.

Cum Serenissimus et Potentissimus Princeps ac Dominus, Dominus Leopoldvs, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniaeque Rex, Archi Dux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Cartiolae, Wirtembergiae, superioris et inferioris Silesiae, Marchio Moraviae, Landgravius Alsatiae, superioris et inferioris Lusitiae, Comes Habsburgi et Tyrolis, ex vna, ac Serenissimus Princeps ac Dominus, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Marchio Brandenburgensis Sacri Romani Imperii Archi-Camerarius, et Princeps Elector, Magdeburgi, Prussiae, Iuliae, Cliviae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque, nec non in Silesia Crostnae et Carnouiae Dux, Burgravius Norimbergensis, Princeps Halberstadii et Mindae, Comes Marcae et Rauensbergi, Dominus in Rauenstein, ex altera parte, mature considerauerint, quantum hoc tempore strepentibus vndiquaque bellis ac bellorum apparatibus, ipsorum Regnis, Electoratu, et statibus interfit, ut ad quosuis casus, cumprimis ad componendos motus Polonicos, et instaurandam reducendamque pacem illius Regni, et conseruandum Sacri Romani Imperii statum tranquillum, arctiori inter se vinculo copulentur, et de matura defensione ad vtriusque securitatem necessaria, tam certi reddantur, ut alter in alterius auxiliis certam fiduciam ac fundamentum collocare queat: Idcirco inter Sacrae Regiae Maiestatis et Serenitatis Suae Electoralis deputatos, idonea instructos plenipotentia, nempe ex parte Sacrae Regiae Maiestatis Hungariae et Bohemiae Illustrissimos et Excellentissimos Dominum Raymundum Comitem a Montecucoli L. B. in Hoheneg, eiusdem Regiae Maiestatis aulicum consiliarium bellicum, Camerarium, Colonellum et Generalem Campi Marefchallum, et Dominum Franciscum de Lifola, Dominum de Tyfen et Marienfeldt, eiusdem Regiae Maiestatis Consiliarium Camerae aulicae, ex parte vero Serenitatis Suae Electoralis Illustrissimos et Excellentissimos Dominum Ottonem L. B. a Schwerin, Dominum in Landsberg, Oldewigshagen, et Drewitz, haereditarium Electoratus Brandenburgensis Camerarium, eiusdem Serenitatis Electoralis Consiliarium status intimum, et negotiorum feudalium Directorem; nec non Serenissimae Electricis, Supremum aulae Praefectum, et Capitaneum in Oranienburg; Dominum Ioannem de Houerbeck, in Elchneden, Baronowo, Domkaco, et Geyerswalde Dominum et Haeredem, Dapiferum Electoratus Brandenburgensis haereditarium, eiusdem Serenitatis Electoralis Consiliarium status intimum, et Praefectum Hohensteinensem, et Dominum Laurentium Christophorum a Somnitz Dominum

Ggg gg

in

1658 in Grumfidorff et Drenaw, Haereditarium Camerarium in Ducatu Pomeraniae, eiusdem Serenitatis Electoralis Consiliarium status intimum, nec non Cancellarium in Pomerania Ducali, dictorum suorum Principalium nomine sequens foedus reciproce defensuum factum et conclusum fuit.

I. Constans erit et inuiolabilis inter vtramque partem amicitiae nexus, alter alterius commoda promouere studebit, damnaque mutuo auertere, et reciproce vtilitati ac securitati sedulo consulere.

II. Si Sacra Regia Maestas Hungariae Bohemiaeque in suis regnis, statibus ac prouinciis haereditariis, in et extra imperium sitis, quae in praesentia possidet, vel sua Serenitas Electoralis in suis statibus ac dominiis haereditariis, tam extra imperium, quam in imperio, siue antiquitus ab ipsa, vel praedecessoribus possedit, siue per pacem Osnabrugensem, vel Welauenses et Bydgoftienses tractatus nuper acquisitis, promissis, pactisque a Serenissimo Rege Sueciae, vel eius in praesenti confoederatis, vel adhaerentibus quocunque titulo vel praetextu hostiliter impetatur, tunc pars altera, ad alterius requisitionem, vno mense post factam ipsi intimationem, tenebitur parti laesae et grauatae realiter subuenire, cum certo copiarum numero infra determinando, quae quidem eius defensionem strenuam nauabunt operam, ac pro ea militabunt, quamdiu periculi ingruentis necessitas postulabit, et vsque dum pax facta fuerit.

Quamquam vero in hoc articulo dictum sit, quod pars altera partem alteram contra Regis Sueciae supradictos in praesenti foederatos et adhaerentes quocunque titulo, vel praetextu, alterutram partium impetentes, defendere obstricta esse debeat, hoc tamen intelligendum est, pendente quidem hoc bello, pace vero Suecica confecta, illa obligatio mutui auxilii locum quidem habebit contra Suecos semper et quocunque casu, contra eorum adhaerentes vel foederatos, quoties coniunctis armis cum Sueco, bellum alterutri partium intulerint, non vero ad alios casus extendetur, videlicet, si aliquis ex praedictis foederatis, vel adhaerentibus Regis Sueciae solus, aliqua alia de causa, quae nihil cum hoc Suecico bello commune habeat, arma in alterutrum mouerit.

III. Regia Maestas Hungariae et Bohemiae, in praememorato defensionis casu Suae Serenitati Electorali 6000 milites, scilicet equites 4000 et pedites 2000 armis et omni militari apparatu, et re tormentaria, talibus copiis conuenienti, instructos: Sua Serenitas Electoralis autem, eodem casu Regiae Maestati Hungariae et Bohemiae 3500 milites, nempe equites bis mille, et 1500 pedites, omni similiter apparatu necessario proportionabiliter instructos suppeditabunt. Quamdiu etiam vigore foederis de coniunctione armorum contra communem hostem agent foederati, non erunt interea obstricti ad submittenda auxilia hoc articulo vtrunque promissa. Licet etiam alterutra partium simul ac Suecis et eorum foederatis, vel adhaerentibus diuersis in locis inuaderetur, nihilominus pars altera non tenebitur nisi vno in loco, et contra vnum ex hostibus promissum auxilium subministrare.

IV. Victualia omnia, copiis auxiliaribus eadem ratione, modo, et proportionali quantitate, prout propriis, sumptu illius, pro cuius defensione milita-

1658 militabunt suppeditabuntur, idque tamdiu, quamdiu in ipsius statibus pro ipso expeditio illa durabit, stipendium vero militare, quisque suis copiis soluet. De apparatu autem rei tormentariae pro expeditionibus campestribus, quisque suis copiis, suo sumptu prouidebit. Vbi vero locus aliquis oppugnandus vel propugnandus erit, tunc ea pars, pro qua bellum geretur, tormenta maiora, apparatumque rei eiusdem tormentariae ad oppugnationem, vel propugnationem necessarium suo sumptu praestabit.

V. Directio autem armorum ad eum spectabit in cuius ditignibus, et pro cuius defensione bellum geretur, communicato tamen cum alterius Generalibus consilio: ita tamen ne quidquam, quod summam rei concernat, nisi communi consensu suscipiatur, et cuique in suos iurisdictione maneat.

VI. Copiis vtriusque partis per vtriusque ditiones, secundum rationis bellicae exigentiam liber patebit transitus, et recessus, cum ordinaria militi subsistentia et necessitate, requirente, tutus ipsis receptus sub moenibus et tormentis ciuitatum et fortaliorum reciproce concedetur, ibidemque contra hostium insultus protegentur, e contra vero neutra pars hostibus supra descriptis transitum, comitatum, statum, nec vllum auxilium directe vel indirecte, per se vel per suos permittet, sed omni conatu et viribus impedit.

VII. Sine vtriusque partis, vel eius plenipotentiariorum scitu, consensu, ac praesentia, de pace vel armistitio nulli tractatus institui, multo minus concludi poterunt, et in congressibus, qui pro pace instituentur, quaelibet pars alterius vtilitatem et securitatem procurare tenebitur.

VIII. Durabit hoc foedus non solum pendente hoc bello Suecico, sed post pacem confectam ratum nihilominus firmumque manebit per decennium, ab ipso die conclusae pacis numerandum, iisdem, vt supra, conditionibus, cum reciproca defensione contra supradictum hostem et euictione conditionum, quae in pacis tractatibus stabiliuntur. Elapso autem decennio, conueniet inter partes de vltiori foederis prorogatione, iuxta rerum exigentiam.

IX. Serenissimo Daniae Regi, aliisque Principibus ac Statibus, praesens hoc foedus amplecti cupientibus, liber patebit aditus, vt mutuo partium consensu, ad illud admittantur.

Conclusa fuerunt haec omnia, inter praememoratos Sacrae Regiae Maestatis et Serenitatis Suae Electoralis Plenipotentiariorum, vigore plenae facultatis ac mandatorum a Suis Principalibus ipsis concessorum, et reciproce commutatorum, quorum tenor infra sequitur, sub ratihabitione Sacrae Regiae Maestatis Hungariae et Bohemiae, et Serenitatis Suae Electoralis, quas vtriusque partis Plenipotentarii intra spatium quinque hebdomadarum, a dato huius computandarum extradendas et commutandas promittunt.

In quorum fidem praesens hoc instrumentum a praenominatis Dominis Plenipotentariis subsignatum fuit et sigillis munitum. Datum Coloniae ad Spream.

FOEDVS OFFENSIVVM
DOMVM INTER AVSTRIACAM
 ET
BRANDEBVRGICAM

INITVM ANNO MDCLVIII.

In Nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.

Notum sit vniuersis et singulis, quod cum Serenissimus atque Potentissimus Rex Hungariae Bohemiaeque, tum quoque Serenissimus Elector Brandeburgicus ex veteribus recentibusque cum Serenissimis Regibus Regnoque Poloniae initis pactis eidem Suecico bello implicito, armis suis suppetias ferre necessum habuerint, atque etiamnum obstrictos se agnoscant, atque indies certiores fiant, nec se Regnis Electoratu atque Prouinciis suis, nec Foederatos pacem ab hoste communi, Rege Regnoque Sueciae, honestam atque securam obtinere posse, nisi vnanimi consilio, iunctisque copiis contra eundem agatur, super communi defensione, et pacis praedictae obtinendae et conseruandae rationibus inter praedictos Serenissimos Regem atque Electorem in hanc quae sequitur pactionem insertasque conditiones per vtriusque Plenipotentiarios conuentum sit.

I. Sincera erit atque mutua amicitia inter Serenissimum Hungariae Bohemiaeque Regem, eiusdemque posteros, atque Serenissimum Electorem pariterque eius descendentes et successores, eiusque vi alter alterius commodum promouebit, damna et contumelias auerter.

II. Ac in praesenti quidem, postquam Sueciae Rex Poloniam nuper, atque Serenissimi Electoris Brandeburgici Ducatum Prussiae infestis aggressus est armis, indeque tum Sacram Regiam Maiestatem Hungariae et Bohemiae, cum Suam Serenitatem bello isto inuoluerit, illudque adhuc trahat, vt hinc certae hostilitates, minime vero communis tranquillitas expectanda sit, conuentum praeterea est, vt vtraque pars, tam pactis nuper cum Serenissimo Potentissimoque Rege inclytoque Regno Poloniae initis, donec omnium foederatorum consensu pax restabilita sit, insistere, tum praeterea altera alterius partis Regna, Electoratum, terras, quas quisque contrahentium nunc possidet, omni meliori, quo potest, modo, armis viribusque tueri, ac defendere, quamdiu praedictus hostis foederatis imminet, easdem copias, quas Regi Regnoque Poloniae, nuper pactis vtraque pars promissit, videlicet 12000 Rex Hungariae et Bohemiae: 6000 Serenissimus Elector, cum re tormentaria requisita, eo vbi Rex Sueciae, eiusque copiae deprehenduntur, educere velint. Si copiae praedictae bello continuando non suffecerint, de maioribus adducendis inter partes pro temporum ratione conueniet, et tenebuntur istis interea omnibus viribus vbi erit opus, assistere.

III. Protestatur autem vtraque pars, quod quanquam ad instantiam Serenissimi Regis Poloniae, et communi foederatorum consilio, bellum in Regis Sueciae

Sueciae terras in imperio sitas transferendum sit, partes foederatae nullo modo pacem praedicti imperii aut turbare aut violare, sed hoc tantum intendant, vt quatenus per Dei Gratiam, ius fasque gentium licebit, ad honestas pacis conditiones adigere velint, praesertim cum ex illis ipsis prouinciis Rex Sueciae contra foederatos firmissimam manum educat.

IV. Institutum et hoc, quod foederati nullum reliquis imperii statibus periculum damnumue hac expeditione arcessere, neque publicam imperii quietem turbare, sed stabilire velint, ipsi vicinis Regibus, Serenissimo collegio Electorali facta coniunctione significabunt, eorumque auxilium et consilium in tam iusta causa implorabunt.

V. Et quanquam in re praesenti, ac pro temporum ratione illis conueniens capi possit consilium, hoc tamen hic determinatum, atque omnium, quorum interest, consensu receptum est, quod copiae istae in hosticum, atque Regis Sueciae terras, et primo omnium in Pomeraniam, quatenus ista a Suecis possidetur, vel vbi alioquin in imperio Romano hostis vires frangi poterunt, duci debeant, donec partium consensu de vterius administrandi belli rationibus pactum sit.

VI. Fiet autem ista coniunctio armorum, et fistentur praedictae copiae auxiliares vna cum Polonico exercitu, prout cum Serenissimi Regis Plenipotentiario conuentum est prope ad diem.

VII. Conuentione facta generali, cuiusvis exercitus iurisdictio in suos relinquatur, quod autem summum imperium in omnes copias attinet, quando in hostico agatur, id illi, qui e foederatis Principibus in persona aderit, competet; tamen hac ratione, vt nihil agatur, quod summam rei concernit, nisi ex consensu et communi placito foederatorum Generalium; si plures adfuerint ex foederatis principalibus, forte, alternis vicibus, per singulos dies singuli imperium obtinebunt, habito tamen consilio communi, vti supra cautum est: Si in terris alterutrius foederatorum bellum geratur, eius directio penes eum erit, ad quem terrae istae spectant. Si Generales tantum aderunt, quisque in suos habebit imperium, bellum autem communi consilio administrabitur.

VIII. Si per alterutrius foederatorum terras, exercitus aut cohortes singulas ducere oportebit, in itinere comitatus ipsis absque refusione pretii praebibitur; si haerere illos aut morari necessum fuerit, aequa sumptuum restitutio a reliquis foederatis fieri debet, iis, qui illos ita ratione suppeditabunt, de quo inter eos amice conueniet.

IX. Posthaec quemadmodum ad instantiam, et ex communi sensu Regis Regnique Poloniae iuta sunt, ita vt iis accedat Serenissimus et Potentissimus Daniae et Noruegiae Rex, Ordines Hollandiae, alique Christiani Principes, rogabuntur; interim tamen Sacra Regia Maiestas et Sua Serenitas Electoralis contra communem hostem cum exercitu Polono agere non cessabunt.

X. Quemadmodum autem totum hoc foedus nihil aliud quam optatam pacem respicit, ita tamdiu durabit, donec ista per Dei Gratiam restituta fuerit: neque

1658 neque alterutra partium, aut foederatorum quisquam, absque aliorum foederatorum consensu cum Rege Sueciae transiget, paciscetur, nec inducias, nec armistitium, nec pacem faciet.

XI. Si quae vrbes in Pomerania Occidentali et quatenus in praesenti a Suecis possidentur, captae fuerint, iis praesidium Electorale Brandenburgicum imponetur, atque Ducatus ipse, copiis Suae Serenitatis Electoralis ad pacem confectam relinquatur; ista vero loca iuraque, quae Regnum Sueciae in ultimis tractatibus cum Suae Serenitate Sedini super limitibus institutis, et iam contra manifestam aequitatis causaeque rationem extorsit, Suae Serenitati Electorali ut restituantur, et in perpetuum maneant, nec arma, hoc antequam fiat, deponantur.

XII. Finito hoc bello per Dei gratiam, si aliud alterutri partium a Rege Sueciae occasione horum, aut huius pacis intra decennium inferatur, Rex Hungariae et Bohemiae Suae Serenitati Elector. 12000, Suae Serenitatis Electoralis Regi Hungariae et Bohemiae 6000 succurret.

Haec summa Berolini tunc Ianuario mense actorum cum Electore Brandenburgico per Raymundum Generalem Montecuculli et Franciscum Baronem de Lifola, legatos Augusti Hungariae Regis. Interim, dum Berolini Polonis rebus consulunt Austriaci, Polonus Rex in diuersa raptus Poloniae conciliationem pacis admittit Gallicam, adnitente coniuge, quae tunc maritum regebat, ut parvus Aethiops elephantem. Stupuit tunc Europa ad Poloni Regis, totiusque Gentis summam erga Austriam iugratitude; condottere et ipsimet hostes, qui fatebantur Poloniam, Poli fauore, fortuna Austriaci, Dani motu, Tartarorum interuentu, absente in Dania Sueco, nulla Polonorum virtute, subito libera-
tam. Sed quis persuadeat Polonis, quibus hodie impune datum est, toti contradicere coniuge, orbi 100).

Eandem ordinibus Re-
gum in Var-
saviensi pu-
blicitate con-
uocatione.
Admissam clandestine *mediationem* Gallicam, mox palam Ordinibus, Varsoviae ad-
vndecimam Februarii congregatis, declarat Casimirus Rex, contradicente Clero, qui diu-
testitit mulieris imperio, donec ad extremum consentiret, adactus Pseudopoliticorum,
ipsiusque adeo Regis ad ultimum voluntate. Dilemma tunc a Regina Polonis proponeba-
tur proceribus, pax certa, vel certus omnium interitus. Pacem si vellent Poloni, eam
in sinu suo gestare Galliam scirent, modo eorundem admitteretur pacis conciliatio. Con-
tra, certum expectarent interitum, si exclusa Gallica *mediatione*, Gallos optime semper de
Polonia meritos, ea tunc irritarent exclusione. Nec Gallos solum cogitarent, sed Galliae
coniun-

100) Quantumdumque omnes in hoc intelligendo
loco intendi noras, ingenue fateor, me mente
capere non potuisse, quid hoc sibi velit: *Polonia*
impune hodie datum est, toti contradicere orbi.
Scimus in comitis tam provincialibus, tum ge-
neralibus, impune datam esse facultatem contra-
dicendi, sed extra regnum, qua ratione valere
Rudauicii temporibus Polonorum contradic-
tiones potuerint, ignoramus. Forté auctor aliquo-
ties erga populares suos male animatus male
etiam scribit, qui, licet condendae historiae le-
ges bene calluerit, tamen partium studium, se-
que a partibus Austriacorum contra Gallos stare,
patefecit, plura insuper de popularibus suis, aspe-
ritus, quam aequitas fert, scribens, cum tamen
historiarum scriptor omnino neutrius partis esse
debeat, nullo odio affectus, sola tantum nuda-
que veritate adductus, quae angulos non qua-
rit. Male etiam totam gentem ingratitude
erga Austriam insinuat, cum omnia solius Re-

ginae artificis facta fuerint. Cacterum nemo
negare potest, Poloniam illis temporibus sola
Austriacae virtute liberatam fuisse, sine cuius ope
et consilio, nescio qua ratione sibi tunc consu-
lere potuisset. Dani enim motus, et Electoris
Brandenburgici a Suecis ad Austriacos alienatio,
in Austriacis consiliis ortum habent. Hoc modo
Sueciae Rex, fortissimus Poloniae hostis, e Po-
lonia abire coactus fuit, et tum demum, delecto
Rakocio, cuius hostis interuentionem, praeter
Tartaros et Austriacos Polonia debet, citius ite-
rum respirare meliusque valere coepit Republi-
ca Polona. Ignorantiam igitur historiae Polo-
nae proficitur is, qui contendit Czarnieci-
um Republicam seruasse, prout nuper mihi in
circulo illustrium virorum fuit falso obiectum.
Czarniecius magnus fuit heros, summis laudibus
ob magna in Republicam merita dignus, sed
non tanti ob deficientes Reipublicae vires fuit,
ut eam seruasse dici possit.

1658 coniuratum Orbem totum, Anglos, Suecos, Germanos, Batauos, Lusitanos. Addebat
semper mediatores fuisse Reges Gallos, anteaetis temporibus, Polonos inter et Suecos,
nec Regem Hungariae posse vltatenus mediatorem agere, cum de facto pars existeret. Ad
extremum frustra Polonos Austriacorum hostes in suam euocare perniciem, Gallos, nem-
pe et Anglos. Concludebaturque vel inuito Hungariae Rege *mediationem* admitterent Gal-
licam.

Haec Regina per Lubomierscium, Lesczynium Regni Thesaurarium, Gonsieuium,
et Wielopolsium Castellanus Wagnicensis, clero, proceribus, populoque persuadebat
Polono. Contra clerus, pacis conciliationem Gallicam, ut infructuosam relicere, Gallos-
que execrari, ut Suecorum socios, Anglorumque confederatos. Audita tunc Andreae
de Leszno Archiepiscopi Gnesnensis, pleno Senatu decies repetita vox: *Frustra et non nisi*
per ludibrium Senatorum exquiri sententias de mediatione Gallica, cum illa iam pridem accepta-
ta fuerit Posnaniae, inconsultis Senatoribus, ad nescio cuius mulierculae libitum, umbraeque
peritiam, legatum Gallum D' Ombres intelligebat. Eadem sentiebant caeteri Episcopi
cum Primare suo, eratque una omnium vox, nullatenus debere mediationem admittere Gal-
licam, si saluam vellent Poloniam Rempublicam Poloniae Regina, cuius mater audiebat.
Sed frustra talia Clerus memorabat Reginae, in perniciem tunc Austriacorum a Gallis ani-
matae.

Aderat interim dies finiendae conuocationis, expectabantque audius ordines, quem
tandem finem mediatio Gallica habitura esset. Primus Lubomierscius Archi Maffschalcus
Regni, licentia perorandi obrenta, omnino admittendam mediationem censebat Gallicam,
cuius auctor ante Posnaniae fuerat. Idem sentiebat et Lesczynius Thesaurarius Regni, ad-
ditis rationibus Reginae subscribentibus voto, quam tunc non alio nisi matris appellabat ti-
tulo. Lesczynium sequutus Gonsieuius, alique, ut dixi, Proceres omnes vnanimes ean-
dem admittebant mediationem. Concludebantque omnino e re Polona fore, si mediatio
admitteretur Gallica. Ita dum omnes Reginae applaudunt, Archiepiscopus proximus Re-
gi, in haec verba alloquitur Regem:

Mirari se satis non posse, totam Rempublicam, adeoque ipsum praesentem Regem, tam
recentis beneficii ab Austriacis accepti, immemores existere! Puderet Polonum Regem matre na-
tum Austriacae, Austriacis armis post exilium Regno restitutum, tam cito obliuisci beneficiorum!
Ecquid dicent vicinae, quid remotae nationes? nisi Polonos ingrattissimos mortalium esse, nec
colere amicitias, sed violare.

Haec ille vultu in Regem aliquanto commotiori. Suspendis omnium animis, ocu-
lisque in terram deiectis, audita tunc a Senatu Archiepiscopi Oratio. Donec Rex ipse salu-
tato Senatu, paucis praefatis in fauorem Gallorum, subiungeret: *Mediationem Gallicam*
Posnaniae, elapso Ianuario se admississe de consensu Senatorum lateri tunc suo adhaerentium,
nec se eandem amplius reuocare posse, absque laeso Maestatis honore. Tum recitare eorum
suum vltimum e codice iussit, excusata prius apud Senatum tardiori memoria, Nicolaum
Prazmowski, qui Regis mentem legere aggressus est, in hunc modum:

Antiqua ac peruetusta huius Inelyti Regni cum Christianissimis Galliae Regibus ami-
citiis, tum continuata fere a duobus et ultra saeculis eorundem mediatio, facile suam Maie-
statem induxerunt, ut bono patriae periclitantis consulens, vltro oblatam a Christianissimo
Rege admitteret mediationem, non tamen omnino exclusa Domo Austriaca, cui multum
debebat. Monuisse se de hoc ipso facto, qua literis, qua internuntiis Hungariae Regem,
tentasse omnia media et remedia, quae pacis erant, reiiciente vel non acceptante Austria-
ca aula Polonorum consilia. Ad extremum saniora ac compendiosiora acceptasse remedia,
quae pacem promitterent citam: Nec mediationem Gallicam potuisse vltatenus reiicere,
nisi eodem simul tempore acceptasset hostilitatem Galli et Britannii. Interim velle se ea-
dem mediatione Gallica includere, si veller, Hungariae Regem. Nec tempus superesse
vltum, conquirendi aliorum mediationem Venetorum nempe ac Hollandorum salua Chri-
tianissimi Regis Maestate.

1658

Haec summa Regis sententiae, qua lecta statim in proximum conclave se proripuit, Lubomierscio, Wielopolscio, Leszczytio, Contiugio, Reginam interim inuisentibus, quibus ab eadem palam gratiae actae ob egregiam nauatam operam Regi Christianissimo. Ita finit tunc conuocatio Ordinum ad mentem Reginae. Ita acceptata mediatio Gallica, exclusis Austriacis ob nimiam bonitatem, qua dicebantur, non posse saeuire ea de causa, in vicinos et Catholicos Polonos. Scripta tamen aliqua memoranda ea tunc occasione emanarunt contra eandem mediationem, inter caetera

Trutina mediationis Gallicae.

Cuius summa haec fuit:

Trutina
mediationis
Gallicae.

Ingerit se medelae nostrae non accersitus Empiricus, exotica nobis remedia non appetentibus, et vel iniuitis propinans. Pacem offert, qui bellum in sinu gerit, tranquillitatis commoda deprædicat, domi forisque agitur, dignus oppido, cui hoc vulgare adagium regeramus: Medice cura Te ipsum. Nos ignoto quidem Archiatro non ante commissuri salutem nostram volumus, quam si prius in se affectuum, morbi, genera, pharmaci sui fecerit experimentum. Quia tamen ipsa mali vis, et impatientia dolendi incautum saepe agrotum, ad quaculis obuia temerè suscipienda prouocant, sollicitauit me patriae charitas, et pacis ardor, ut oblatum munus ipsa offerentis conditione et sollicitudine suspectum, an aegro congruat, perpenis rerum et temporum circumstantiis examini subiiciam.

Mediationem Polonis offert Gallus, indiuiduus scilicet Suecorum socius, Cromuelli foederatus, Austriaci nominis insensibilis aemulator, mediationem, inquam, vrget, rebus Suecorum depressissimis, postquam Gothicus furor impune per Poloniam grassatus extremum virus exercuit, et ex aggressore ad defensionis partes adactus, hostium numero et potentiae tantisper submittere cogitur effrenos, indomitosque spiritus. Variæ grauissimaeque rationes omnino suadere videntur, ut in tractatibus pacis, inter Regna Poloniae et Sueciae, Gallica nobis mediatio suspecta sit, et explodatur.

I. Ipsa mediationis infructuositas, in qua nihil prorsus esse praesidii, experientia in modernis hisce bellorum motibus abunde comprobauit. Mediatōres enim fuerunt Galli induciarum, quas Rex Sueciae, impune violauit, quam quidem iniuriam Gallico nomini et mediationis auctoritati a Suecis irrogatam ultionis loco nouis auxiliis et foederibus Galli compensarunt.

II. Polonia talibus ad secure tractandum indiget mediatoribus, qui pacem illam ratam, firmam, et inuiolabilem optare debeant; qui illius infractorem supercilio coercere, vel armis certe refellere vellent et possent. Neutrum illorum Galliae quadrat.

Ratio enim Gallorum, et praecipuum vrgendae pacis motiuum, aliud non esse videtur, quam ut amicos foederatosque Suecos, imminenti certoque exitio subducant, bellumque in Domum Austriacam deriuent, quo pacto nulla prorsus in pace Polonica securitas, et Poloni statim nouis, maioribusque bellorum in vicinia turbinibus implicarentur; tenerentur enim ex vi pactorum, et propriae necessitatis impulsu, vires omnes in Austriacorum defensionem conuertere, sicque periculosius redintegraretur bellum, et debellatis (quod Deus

auer-

1658

auertat) Austriacis, Polonia omni praesidio destituta et hostibus vndeque circumsepta, auctis noua Prouinciarum vicinarum accessione Suecis, ipsorum arbitrio, seu potius libidini miserrime obiceretur. Pacem Poloni quaerunt, non belli transmigrationem, solidam quietem, non noua pericula ex sociorum aggressionem, et nouis Suecorum progressibus ipsis imminetia. Mediatōres volunt, qui pacis perturbatorem refrænare possint ac velint, et quorum interest Poloniam incolumem stare. Hoc Gallorum rationi, tot foederum et reciprocae necessitatis nexibus Suecis coniunctorum omnino repugnat, et si maxime vellent, quid a gente tot occupationibus distenta, tot bellis exhausta, tot externis internisque corruptionis principiis vitiata, tanto locorum intervallo distita, nullo nobis foederum, vicinitatis, commercii, sanguinisque vinculo copulata opis sperandum sit, contra Suecos, tot bellorum praedarumque socios? Id prudentum relinquo iudicio.

III. Non solum Gallica mediatio nullum pondus ac momentum promouendae paci adiuuandaeque adfert, sed etiam maxima eidem erit remora; et inextricabilibus illam difficultatibus inuoluet. Primo enim si a Polonis admittatur illa mediatio, maximam inde caeteri confoederati, diffidentiae ansam accipient, quidquid a Gallis proponetur, id suspectum erit, ac dubiis interpretationibus obnoxium, ipsorum promissa, nullam apud alios foederatos fidem inuenient, dolum latere vel sub speciosissimis oblationibus semper suspicabuntur.

IV. Polonis nec decorum, nec tutum vnquam accidere potest, si absque omnimoda Domus Austriacae securitate tractarent, quod Gallicis intentionibus e diametro videtur oppositum; inde probabile est Gallos hoc in puncto maxima paci obstacula iniecturos.

Ratio Gallorum omnino postulat, ne Sueco in hac rerum conuersione, vel minima in re displiceant, quod eos longe molliores reddit, ut illum ad restitutionem ablatorum fortiter impellant, quin potius probabile est, ipsos non solum eiusdem ambitioni et cupiditatibus suffragaturos, sed omnem adhibituos operam, et quam cautissimis pro Sueco conditionibus restructaturos, cum ipso vel maxime interfit exaltari potentiam Suedicam, quam Domui Austriacae validius obiciant. Quod a fortiori possumus colligere. Ipsorum enim quondam mediatione, Poloni licet bello victores, tractatibus tamen victi fuere, et in florentissimo rerum suarum statu, Liouoniae possessionem et fructus, per triginta annorum inducias hosti concesserunt: quid hoc tempore effecturos in gratiam Suecorum Gallos putamus? qui longe arctiori, quam alias vnquam necessitudinis et foederum vinculo ipsis sunt copulati. Gallis denique refert Suecos in Prussia subsistere, ad communes Triumuiratus Cromuelliani conatus exequendos.

Haec summa trutinae Gallicae. Addebat idem auctor: Si, inquit, Polonia, tuam salutem Galliae commiseris, quidquid inde cladis tibi emerget, acceptum fore credulitati tuae. Reuocabantque eadem occasione multi Procerum in mentem Polono Regi, ANDREAE MIASKOVII Regii Vienaam internuntii, elapso anno 1656, cum Augustissimo Dinae memoriae Ferdinando tertio factam compositionem, ipsiusque Miaskouii scripto conceptam propositionem, cuius hic tenor erat:

1658

*Sacra Caesarea Maiestas,**Domine, Domine Clementissime,*

Propositio
Miaskoui
et compo-
sio sacrae
Viennae.

Serenissimus Rex, Dominus Meus Clementissimus bello iniusto a Sueco impetrus, viribus Regni bello Moschouitico ciuilique distractus, dum coniunctione externi Principis aduersus hostem valefcere cupit, primam in haec foedera vocandam Sacram Caesaream Maiestatem Vestram censuit, apud quam consanguinitas affectum conciliabat; et vicinia, communisque ab antiquo hoste periculorum societas coniunctionem hanc recommendabat. Hinc tot missae ad Sacram Caesaream Maiestatem Vestram legationes, quae licet optatum non fortirentur effectum, non destitit Sacra Regia Maiestas, causam hanc propositumque promouere, donec ultimo ablegato tandem Viennae declararetur, mittendos esse cum plenaria facultate legatos, nec interea tractatus alios, cum quoquam praeter Moschouiae Ducem, instituendos. Cui declarationi insistendo, Sacra Regia Maiestas legatos duos ex Ordine Senatorio ad Sacram Caesaream Maiestatem Vestram destinauit, plena concludendo foederi potestate instructos. Sed quia ex antea actis non satis constat, quae sit circa hanc coniunctionem mens Vestrae Caesareae Maiestatis, et quia legati tam expedito itinere procedere non possunt, ut et tempus non perdat, et legati certi sint, se non incassum venturos, praemisit Sacra Regia Maiestas me ablegatum plenaria quoque instructum facultate tractandi, ad vltimum vsque ratificationis, quae legatis referuatur, punctum. Legati ergo iter suum prosequi non praesument, donec a me ablegato fuerint euocati, qui exinde audientiam et conferentias maturari mihi peto. Ita enim et ratio belli, autumnus iam adulto postulat, ut si quid gerendum sit, sine dilatione inchoetur, et caeteri tractatus, qui Sacrae Regiae Maiestati offeruntur, inde dependent. Quod enim Sacra Caesarea Maiestas Vestra requisierit, ne interea cum quoquam transigatur, hoc sancte a Sacra Regia Maiestate seruatur, et quamuis a Suecis, et priuatim, et per legatos Galliae, pax non iniqua, et in reliquos hostes oblata sit coniunctio, haec tamen, ita suspensio remissi sunt responso, ut integrum sit Suae Regiae Maiestati, quoquo modo rebus suis consulere, ubi ei de Sacrae Caesareae Maiestatis Vestrae constiterit cogitatis, unde Sacra Caesarea Maiestas Vestra indubitatum capere potest testimonium, constantis Serenissimi Regis, Domini Mei in Sacram Caesaream Maiestatem Vestram propensionis, et Ordinum quoque Regni voluntatis: Quorum consilio assensuque proponitur Sacrae Caesareae Maiestati Vestrae a Sacra Regia Maiestate Republicae Poloniae foedus, armorumque societas, idque directe tantum contra Suecos et Electorem Brandenburgicum eatenus durabile, donec communibus viribus consiliisque hostes ex imperio, Regnoque Poloniae eliciantur. Quod foedus non nisi communi consensu partium erit dissoluendum, ut foederatis non sit fas futurum, separatim vel tacite vel publice yllō titulo praetextuque pacisci. In quam rem omnes meliores petentur, dabunturque affecurationes.

Foederi huic iungendus videtur Rex Daniae, hostilia a Suecis passus, et inde, illis insensus: ut et Belgii foederati Ordines, si causa interruptorum commerciorum in id inclinent.

Principes quoque illi, quibus controuersiae cum Brandenburgico intercedunt, non videntur negligendi: praecipue vero Serenissimus Dux Neoburgicus, qui ita in foedus assumendus, ut eius differentiae cum Brandenburgico, communi-

munibus foederatorum viribus propugnentur, vel ei a Sacra Caesarea Maiestate Vestra permittatur, iniurias a Brandenburgico acceptas, armis ex nunc vindicare, damnaque sibi illata vlcisci: quod vel tacito assensu vlcisci potest, prout melius in rem communem Sacra Caesarea Maiestas Vestra iudicabit.

Magnus Dux Moschouiae praecipue in foedus hoc pertrahendus: quod non alias sequatur, nisi Sacra Caesarea Maiestas Vestra continuet per legatos suos eam mediationem, cuius officio haecenus armistitium inter Regna illa intercedit: et eas ab illis exprimat pacis conditiones, quae nec auulsionem Ducatus Lithuaniae, nec vastiora adhuc consilia sapiant. Quod si duriores se praebent, hic quoque considerandum Sacrae Caesareae Maiestati Vestrae erit, quo pacto foedera, quae proponuntur, possint Regno Poloniae contra Moschos prodesse: cum illud foedus, quod a Suecis offertur, et pacem a Suecis, et coniunctionem in Moschos promittat.

Foedus autem hoc in rem religionis catholicae ineundum, quo pacto summo Pontifici declarari, et qua ratione Sua Beatitudo in illud aggregari queat, beneplacito Sacrae Caesareae Maiestatis Vestrae Sua Regia Maiestas permittit.

Haec sunt quae debita cum reuerentia Sacrae Caesareae Maiestati Vestrae exponenda habui, cuius accessum, benignumque responsum humillime expecto.

Haec summa Miaskoui propositionis, cui tunc in omnibus punctis et clausulis Ducatus assenserat Augustissimus Duae memoriae Caesar Ferdinandus tertius. Aderant et alia passim scripta pacis conciliationem improbantia Gallicam, quae apud Regem Reginaeque ludibrio fuere. Cui tunc Oppolienensis ac Ratiborienensis Ducatum iura, licet alienigenae contra conclusum cum Vladislao IV. Poloniae Rege, contractum ab Augusto Bohemiae Rege confirmata sunt.

Ducatus
Oppolien-
ac Ratibo-
rien-
dantur Re-
ginae Polo-
niae.

LIBRI IX. CAPVT II

SYNOPSIS

Mittitur Francofurtum Olfsenius. Reginae quaerelae nomine uniuersæ Cleri maioris Poloniae contra Austriacos. Olfsenius contra Suecos protestatur coram Electoribus, sed vano conatu. Eiusdem memorialia duo ad Electores directâ. Litterae a collegio Electorum ad Regem Polonum. Litterae a collegio Electorum ad Carolum Sueciae Regem. Olfsenius Francofurto discedit, superueniente Vladislao Rex, regio ablegato, qui Leopoldi electionem turbatam venerat. Arguuntur Francofurti scripta a Polonis contra domum Austriacam. Poloniae morum descriptio inconueniens.

1658
Mittitur
Francofu-
tum Olz-
vius.

Interim dum Varšaviae magno tumultu Austriaci a Polonis inique excluduntur, Francofurti ad Moenum apud Electores imperii, eodem tempore pessime traducuntur per ANDREAM OLSZEWSKI, Regium tunc, ad actum electionis Caesareae ablegatum. Extant eiusdem querelae, typis euulgatae, quas nomine vniuersi cleri maioris Poloniae falso inscripserat, potius Reginae querelas vocare debuerat. Constat enim vel ex ipsa Alberti Tholibouii, Episcopi Posnaniensis subscriptione, Reginae querelas fuisse. Quis enim Tholibouius, nisi Reginae intimus? arcanorumque omnium confcius? Referam illas querelas, quas per id tempus Francofurtense vulgauerat praelum.

Reginae
Querelae
notuine vni
uersi Cleri
Maioris Po
loniae con
tra Austria
cos.

QVERELAE
VNIVERSI CLERI IN MAIORI POLONIA
ET DIOECESI POSNANIENSI

S V P E R

BARBARA AVSTRIACI MILITIS INSOLENTIA
IN ORDINEM ECCLESIASTICVM ET CHRISTI PATRIMONIVM

EXERCITA

AD

SACRAM REGIAM MAIESTATEM HVNGARIAE
ET BOHEMIAE ETC.

DIRECTAE ET SCRIPTAE POSNANIAE D. XXII. IANVAR.
MDCLVIII.

Sacra ac Regia Maiestas,

Domine Domine Benignissime,

Ecclesiastici Ordines et Clerus vniuersus maioris Poloniae, Dioecesis Posnaniensis, humiles serui et indigni apud Deum exoratores, ad Thronum Sacrae Regiae Maiestatis Vestrae isto libello venerabundi accedimus: Nouum id plane, neque in hunc diem forte auditum, ab externo regno ad Regem externum: Sed malorum nouitas adeo superat, vt quod in medicina fieri solet, consumtis frustra veteribus, nouata et externa remedia necessitate adacti quaeramus. Patiatur bonitas Austriaca, indolesque alta et Regia Sacrae Maiestatis Vestrae, miseras nostras breuiter sibi narrari, et quam in lubrico res Sacrae, Clerus istius

orae.

orae, postremo fides catholica, versetur, nisi magnitudine animi, pietate, iu- 1658
stitia, clementia Sacrae Maiestatis Vestrae fulciantur.

Onerari invidia auxiliarem militem apud aures Sacrae Maieſtatis Veftrae minime velimus, illum praefertim egregie de nobis meritum, cuius auctoritati ac terrori firmatam rem Polonam libenter imus adſcriptum.

Nouimus exercitum sine annona haberi regique non posse, sed rationes nostrae tot per annos attritae cogunt ingenue fateri, nullas omnino vires opesue nobis suppetere, quibus ferendo tanto oneri sufficiamus.

Accedit, legiones per oppida, vt plurimum ecclesiastica dispositas, patrimonium Christi lacerare, annonam et pecuniam ex agris multis exigere, iubereque, vt in longinquas stationes, alicubi ad decem, quindecim, vel amplius miliaria, commeatus deuehantur.

Commissionem, seu ordinationem hybernorum nullo ecclesiastico vocato aut praesente, peractam; Sanctuaria Parochorum, omni iure et consuetudine exempta occupari, alimenta eorum consumi, praedia et curias quasvis ecclesiasticas a milite insideri, boues, armenta mactari, abigi, non quantum licet, sed quam libet, et quod acerbum longeque miserrimum, neque ipsismet dominis ad tolerandam vitam necessaria et propria permitti.

Equidem experiendo didicimus, ineuitabilia haec mala comitesque in bello provinciarum calamitates ac aerumnas. Magna tamen spe ducimur, exhaustis egentibusque a clementia Regia Sacrae Maiestatis Vestrae praesidium ac leuamentum fore.

Ingentem modo animum Sacrae Maieſtatis Veftrae digniſſimum haec cura exerceat, euerſis eccleſiaſticis bonis, ſacerdotes victus inopia, (prout nunc euenit) a templis et altaribus diſceſſuros, ſubituram haereſin, cui pridem validae in hac prouincia, compendium ad praefens videtur occaſione publici mali partes ſuas longe proferendi.

Porro innatae clementiae et magnitudini animi Sacrae Maieſtatis Veſtrae humillime et cum lachrymis ſupplicamus, velit iubeatque Sacra Maieſtas Veſtra, cultum diuinum et patrimonium Chriſti, relaxatione a tantis, tamque impoſſibilibus oneribus conſeruari.

Rependet Deus Ter Optimus tanto⁹ erga nos Sacrae Maieſtatis Veſtrae
beneficio longaeuam vitam, tranquillum imperium, lata incrementa, immortales
terra coeloque triumphos, quod nos animitus oramus vouemusque. Datum
Poſnaniae, die 22. Ianuar. 1658.

Sacrae ac Serenissimae Maiestatis Vestrae

Domini Domini Benignissimi

Servi et exoratores humillimi

ALBERTVS TOLIBOWSKI, Episcopus Poseniensis, mpp.
ANDREAS BLZOWSKI, Praepositus Poseniensis, Capituli
Ecclesiae Cathedralis et Cleri Dioecesis Poseniensis
nomine, mpp.

Kk k k k

Нас

1658

Haec summa querelarum Reginae per Olszeum falso in maioris Poloniae clerum coniectarum. Num enim solus Posnaniensis Episcopus cum Praeposito Belzouio tantummodo eo tunc tempore aemulatores extabant patrimonii Christi, cum superessent illis gradu altiores Praelati in Polonia maiori, quorum muneris erat, modeste conquiri, si quid tale factum fuisset. Eminent in maiori Polonia adeoque toto Regno Archiepiscopus Gnesnensis Regni Primas, primusque Princeps, cui subest Posnania ipsa, Gnesna, Calissium, aliaeque maioris Poloniae ciuitates, oppida plurima, pagi infiniti, et hic tamen nullam tunc nec postmodum deponere contra Austriacos milites querelam. Imo illis ipsis, in summa victus penuria, ad sex millia farinae gratissime obtulit modios.

Olszeus
contra Sue-
cos protesta-
tur coram
Electores
sed vano co-
nato.

Eiusdem
memorialia
duo ad Ele-
ctores dire-
cta.

De Belzouio, Praeposito tunc Posnaniensi, mera fuit fabula. Quid enim Belzouio cum cathedrali Praepositura? quam tunc administrabat VITOVIVS, non Belzouius. Hinc merum apologum supra cleri querelas videat orbis, Olszeuique malitiam, ea tunc tempestate Reginae omnibus modis placere conanti, quo alius deinde profileret. Neque alia de causa, alioque sine mandato tunc Francofurtum ad Moenum Olszeum, inuenio, quam ut has querelas spargeret inter congregatos Electores et Principes, quod et fecit. Praesentauerat quidem binos Electori Moguntino libellos supplices, adeo frigidos, ut fidem omnibus fecerit, se non cum libellis, sed cum querelis Francofurtum aduenisse. Horum autem libellorum haec summa fuit:

M E M O R I A L E

NOMINE

SACRAE REGIAE MAIESTATIS POLONIAE

ET SVECIAE

AD

SERENISSIMOS, EMINENTISSIMOS, ILLUSTRISSIMOS,
SACRI ROMANI IMPERII ELECTORES,
PRINCIPES, ET ORDINES

DIRECTVM ET EXHIBITVM

AB

EIVSDEM REGIAE MAIESTATIS ABLEGATO,

REGNI POLONIAE CANCELLARIAE REGENTE,

ANDREA DE OLSZOWA OLSZEWSKI

CRACOVIENSI, POSNANIENSI, PRAEPOSITO, METROPOLEOS GNESNEN-

SIS CANONICO, DOMINO HAEREDITARIO IN IANCZYCE ET MICZNY

MDCLVIII.

Bellum a Suecis aduersum Polonos, quam indigne, ne grauiore verbo utar, inceptum gestumque sit, nemo non agnoscit. Sed iudici Deo et vindici, curae aliquando erit, abruptas inducias, euerfam fidem diuini humanique iuris postpositi, nefas impune non omitti.

Porro Serenissimus et Potentissimus Rex Poloniae, et Sueciae, Dominus meus Clementissimus merito existimat, publicam connexamue Germaniae et Poloniae causam in eo verti, spectareque ad Sacri Romani imperii iniuriam, quidquid contra Regiam Eius Maiestatem et rempublicam Poloniam Sueci pa-

Cum

1658

Cum enim pace vniuersali Monasteriensi Reges et Regnum Poloniae comprehendantur, integritatis pastorum, exindeque tranquillitatis imperii Romano-Germanici interfuit, ac porro interest, Regni amici, vicini, et foederati curam et defensionem suscipi, hostilitatem omnem motusque nouos prohiberi, ne procedente primo Suecorum ausu, vltiorem licentiam suadeat ipsa tolerancia, et semel accensa belli face, vicinus etiam paries deflagret.

Minime vero fides sit, otiose Poloniam instrumento pacis insertam esse, aut Suecos vigore eiusdem instrumenti, nulla obligatione teneri ad pacem cum Polonis obseruandam. Nimirum visum est Suecis, inter causas armorum, primo loco exponere Bothium, nescio quem Caesarianum Colonellum, quod ignaro et conuiiente Rege Diuo VLADISLAO, cum Germania bello flagrarer, per Prouincias et Ducatus Regni Poloniae peruaferit, ad infestandam armis Liunioniam, et postquam instigante Rege, ac impellentibus Polonis expeditio illa suscepta esset, plurimum mali inopina Bothii irruptione subditis Regni Sueciae ibi locorum allatum, multi trucidati, bona eorum direpta et spoliata, magnusque metus illi Prouinciae illatus fuerit.

Expressius etiam crimini datur, quasi irruptione Crocouii Caesariani Ducoris in Pomeraniam, res Suecorum in Germania turbatas, eamque prouinciam deuastatam Poloni voluerint, adeoque non satis fuerit Crocouio transitum a Polonis indultum fuisse, verum etiam ex Putscensi Fortalitio, aliisque in Borussia locis auxilia et tormenta eidem submissa.

Quae, tametsi vanitatis plena, cum insuper obliuione perpetua et amnestia generali ita sepulta sint, ut non licet eorum, vilius alterius rei causa, aut praetextu (quidquid occasione ac tempestate belli Germano-Suedici, clam vel palam, directe vel indirecte, vitro citroque commissum fuerat,) hostilitatem, inimicitias, aut molestiam inferre, sub poena fractae pacis, ipso iure et facto incurrenda etc. sane istiusmodi causas extinctas, abolitaeque resuscitare, ac bello contra Poloniam tabulis Monasteriensibus inclusam et absolutam vindicare, Sueci nullatenus poterant, sine ingenti praeiudicio, imo ruptura pacis vniuersalis.

Vtunque vero foret, si a Suecia ipsa, vel ex Liunia Suedica ditione bellum intra Poloniae Regni viscera inuectum fuisset: sed cum e Pomerania imperii Romani prouincia, ortum progressumque habuerit: cum exercitus Suedicus in dicta Pomerania, uti et in Bremensi, Verdensi, Mecklenburgensi, aliisque terris scriptus, auctoratusque sit, neque adhuc inscribi, suppleri, refoueri, et contra Poloniam omitti desinat, perturbatae profecto Germaniae, et fractae pacis culpa, tot atrocitas et infesta, ac secutura (quod Deus auertat) maiora mala, Suecis auctoribus debentur.

Accedit, sociatis viribus tam Principum nonnullorum quam ciuitatum imperialium, iniustissimum post hominum memoriam, Sueciae contra Polonos bellum promotum, et sustentatum fuisse, atque in hunc diem promptis auxiliis, et continuis supplementis, (quod Sacra Regia Maiestas Poloniae et Sueciae, Dominus meus Clementissimus iniuriae ducit, doletque): plus ultra sustentari, plane ut non Sueciae magis, quam Germaniae viribus, Polonia, nihil tale commerita, concutiat.

Kkk kk 2

Ea

1658

Ea propter, consentaneum duxi, nomine saepe memoratae Sacrae Regiae Maieſtatis, Regnique Poloniae, rem totam ad Sereniſſimos, Eminentiſſimos, et Illuſtriſſimos Sacri Romani Imperii Electores, Principes, et Ordines decenter referre, ac officio, quo par eſt, poſtulare, ne Regni Poloniae pacis Germano-Suedicae confortis facta per Suecos inuasio, ne ex Pomerania, aliſque terris imperii prima et vltior hoſtilitas: ne Principum et ciuitatum Germaniae, ſubſidia, et quotidiani pro Sueco militares delectus, diſſimulatione et ſilentio habeantur, ſed communis plane cauſa, communibus ſtudiis, conſiliis, et auxiliis iuuetur, ac obtinendae publicae et ſecurae tranquillitati, vel reprimendo malo mature conſulatur.

Eſt porro aliquid etiam momenti in Regni Poloniae conſeruatioue, et integritate, quod euerſo hoc antemurali, velut aggere rupto, verendum ſit, ne barbararum gentium colluies, (quae nuper finibus ipſis admota, nec longius vnus diei itinere a Sileſia diſtans, periculi in poſterum monet, terretque) vicinam Germaniam inundet.

Quae ſingula et omnia prudenter expendenda Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus, et Ordinibus, paucis ad praefens ſubmittens, nullus dubito, iuſto dolori, et laeſioni grauiffimae Sacrae Regiae Maieſtatis Domini mei clementiſſimi, et vniuerſae gentis Poloniae pro praeterito, ac in futurum ſecuritati, opportunum, atque ex ſaepe dictis pactis iure debitum allatum iri remedium.

A. Olfzewski mp.

Sequuntur eiufdem Olfzewii

EXPOSITIONES

CORAM

EMINENTISSIMO DOMINO ELECTORE
MOGVNTINO

VERBO ET SCRIPTO FACTAE,
HVIVSMODI TENORIS:

Non poſſe ſatiſfactam reddi Regiam Maieſtatem Poloniae et Sueciae, quod Collegium Electorale epiſtolam nuper adhortatoriam ad Regem, Sueciae poſſeſſorem, de pace cum Polonis facienda ſcripſerit.

Eſt amplius quod deſideratur, et quo tendit Memoriale, nomine dictae Regiae Maieſtatis Poloniae porrectum, id eſt:

- I. Vt dignoſcatur: Suecos contra pacem vniuerſalem Monasterienſem bellum Poloniae intuliſſe; occasione ſumpta ex irruptionibus in Liuoniam et Pomeraniam (id enim reale quaſi factum Polonicum, et pro fundamento videtur iuſtitiae Suecobellicae, reliquis plane mentalibus, ac plerisque potius omiſſi quam commiſſi praetentionibus) quibus et ſimilibus querelis, cauſis,

cauſis, non cauſis, ſilentium perpetuum indictum eſt, per inclusionem Regis Poloniae inſtrumento dictae pacis, et comprehensionem amneſtiae generali.

1658

- II. Vt cum ex Pomerania et aliis prouinciis imperii bellum coeperit, et huc uſque contineretur, Sacri Romani Imperii Electores tanquam pacis custodes, ſerio et efficaciter inhiſcant, hoſtilitatem ex illa prouincia. Quid enim iniquius? quam licere hoſtibus ex Pomerania in Poloniam irrumperere, ac eodem ſe attritis viribus, tanquam ad aſylum recipere; Polonis e contra, et eorum colligatis Aultriaco et Brandeburgico, ne perſequentes hoſtem, bellum ex Polonia transferant; ac par pari retalient, Maieſtatem imperii obtendi.

- III. Vt ſupplementa et delectus Suecorum, et pro Sueco, in prouinciis et ciuitatibus imperii prohibeantur. Videre enim eſt in hac ipſa ciuitate Francofurtenſi, praefentibus et conuiuentibus Sacri Romani imperii Electoribus, militem in dies colligi, atque Suecorum in caſtra deduci.

Si dicatur: ius eſſe et libertatem Germanorum; cuius militiae nomina dare (ſi tamen congrue id fiat, et ſeruat ſeruandis ſecundum leges imperii): idque fauorabile non tam Suecis, quam Germanis; cur Polonis odioſum ſit, auxilia deſenſiua a foederatis et adhaerentibus ſuis euocaſſe? Noſtris ſtipendiis, noſtra annona militem Germanicum retinere? et quare iniuriae ducant Sueci, quod illis licet, id ipſum nobis et pro nobis, pari modo licere?

- IV. Cum per prouincias Sacri Romani Imperii liber tractus militi Sueco in Poloniam concedatur, cur non eadem Polonis, ac eorum foederatis libertas de iure aequalitatis competat.

- V. Sereniſſimus Elector Brandeburgicus reuocatur ab executione foederis cum Polonis ſanciti, promittitur eiſ Serenitati guarantia, in quantum Suecus Brandeburgicas ditiones impetierit. Vnde animaduertitur, id conſilii eſſe, vt Germania tranquille agente, ſola Polonia centrum, et theatrum ſit bellicae calamitatis. Id equidem non alienum eſt ab ordinato ſuimet magis quam proximi amore, minime tamen in hoc puncto conquereremur, ſi Suecia contra Poloniam bellaret: Sed cum Pomerania, aliaeque ditiones Imperiales, ſeſe bello immiſceant et inuoluant, certe aut praecaueri debet, ne quid contra Polonos ex dictis prouinciis attentetur, aut pari modo ſecuritas et guarantia, nobis praestanda eſt ab imperio, in quantum Sueci ex prouinciis imperii, ac viribus et delectibus prouinciarum imperialium, Poloniam impeterent.

Ad extremum plane videtur Poloniae curam minore loco haberi, neque forte ſubire animos Sacri Romani Imperii Electorum, quid rei catholicae, quid Germaniae aliquando periculi, nobis perditis, immineat. Pacem enim vtcunque ore proferant Sueci, pacem aequam, honeſtam, ſecuram, optamus magis quam ſperamus. Edocti ſumus Suedicarum artium, cum alias, tum anno praeterito, apud Gedanum, vbi interuenientibus et inuitantibus Gallicis et Hollandicis legatis pax proponebatur. Haec pollicitatio, et ſpecioſum nomen tractan-

LII II

dae

1658 dae pacis, Regiam Maieſtatem Poloniae vrbi Gedanenſi cum exercitu admouerat. Magna ſpes videbatur tranſactionis, vicinis inter ſe Regibus, et facili ad concludendum commercio. Vtque orbi et toti Reipublicae Polonae, teſtatum faceret, Sacra Regia Maieſtas, Dominus meus Clementiſſimus animum ſuum ad pacem propenſum, declarauit prior, et vltro per ſupremum Regni Cancellarium Dominum, Comitem Koryciński, intentionem ſuam memoratis Dominis legatis, clare, candide, ſine ambagibus, et triciſ quibuſuis, maxima Suecis concedendo. Quae facilitas declarationis Regiae non ſperatae, admirationi fuit ipſiſmet DD. legatis, Fidem eorum deſuper appello.

Deinde cum ad reprimendum Rakocyum Gedano diſcederetur, ne tum quidem relictæ penitus pacis cura, hortatu praecipue legatorum Chriſtianiſſimi Regis, dati, et relictæ in eadem vrbe fuerunt a Rege et Senatu Polono, cum poteſtate ampliſſima commiſſarii plenipotentiarii, ad tractandum, illuſtres viri, Dominus Epicoſpus Varmiienſis, Palatinus Mariaeburgenſis, Gedanenſis, et Culmenſis Caſtellani, Senatorii omnes ordinis.

Aderat tum praefens in aula Polona Dominus de Liſola Imperatoris diuæ memoriae Ferdinandi tertii miniſter, tot ſcriptionibus Suedicis fruſtra exagitat, neque tamen declarationi, ac Commiſſioni praediſtis, obſiſtere valuit, aut voluit.

Eidem poſtremo fini, ſinceroque pacis ſtudio, ac inprimis interpoſitæ auctoritati Sereniſſimi Electoris Saxoniae, (vicina licet tum, et procliui ad patiendum quiduis hoſtile Pomerania) conceſſum erat, vt miles noſter irruptione ſeuere prohibita, in caſtris apud Gedanum, dura hyeme, et diſpendio incredibili haberetur, et coerceretur.

Nihilominus vno eodemque tempore Suecus oſtentatione tractatum cum Polono luſit, cum Moſcho agitauit, cum Tranſyluano concluſit, et barbarie omni ſedibus ſuis emota, in viſcera Regni penetrando, iunctiſque viribus cum Rakocio, Coſacis, Valachis, Moldauis, Poloniam magno rumore pacificationis prope ſecuram, ferro et igni ſaeuiſſime afflixit.

Haec ſumma Oſzeuii laborum Francofurti ſuſceptorum, nihilque aliud, toto commemoracionis ſuae tempore obtinuit ab Electoribus, quam binam epiſtolam, ad vtroſque Reges, Polonum nempe et Suecum, nomine electoralis collegii expeditam pro ineunda pace. Quarum literarum hic tenor erat. Et quidem ad Regem Polonum in hunc ſenſum ſcripſerant Electores:

Sereniſſime et Potentiſſime Rex.

Litterae a
collegio
Electorum
ad Regem
Poloniae.

Conſtat palam quam funeſtis bellis, fere a principio huius ſaeculi, per triginta annos continuatis Romanum Imperium, omneſque eius circuli fuerint oppreſſi, dilacerati, exhausti, et quam difficulter pax tandem perpetua, veraque et ſincera amicitia, inter belligerantes Monasterii et Oſnaburgi Veſtphalorum ante nouennium fuerit concluſa, eique a principalium tranſigentium parte Regia dignitas et Maieſtas Veſtra non minus, quam omnes alii vicini Reges, Principes et Reſpublica incluſi. Vnde non immerito omnes boni nobiſcum illis condolent, qui in diſtae pacis limine de nouo miſeriis bellicis ſint implicati. Cum autem ſecundum fundamentales imperii leges, id noſtri potiſſimum muneris ſit,

ſit, vt patriae ſaluti, et publicae ſecuritati; vt optime fieri poterit, conſulamur, et is belli ignis, qui iamdiu alias in florentiſſimi Poloniae Regni viſceribus ſaeuit, nunc aliarum partium acceſſione crudeſcere, et magis magisque ſerpere videatur, timendumque ſit, ne vna cum Regia dignitate et Maieſtate Veſtra, etiam vicinos vtriuſque Saxoniae circulos implicet, prout querelae deſuper multoties inde ad nos allatae conteſtantur. Non poſſumus, quin Regiam Veſtram Dignitatem et Maieſtatem pro eo, quod ſemper coluit, pacis ſtudio ſedulo hortemur, et peramanter rogemus, vt cum Sereniſſimo Sueciae Rege, vtpote ſecundum conteſtationes nobis iterato factas, ſine dubio ſimiliter aequis conditionibus ad pacem procliui, eos ſine mora pacis tractatus concludat, quos ad mutuam ipſorum amicitiam, et vtriuſque, vt et imperii Romano-Germanici vtilitatem et ſecuritatem, praecipue vero firmum Regni Poloniae ſtabilimentum a ſinceris regiis, ex arcto ſanguinis vinculo coniunctis animis, facile et glorioſe finiri poſſe, non dubitamus, et conſidimus, quod interea neutra pars, vltra Sacri Romani imperii ſtatum, eiſque ſubditos per incurſiones et inuaſiones, exactiones, tranſitus, conſpirationes, aut alias quaſcunque militares moleſtias grauabit. Obligabit Regia Dignitas et Maieſtas Veſtra nos, et omnes Sacri Romani imperii Principes et Status ſingulariſſime, quin et totam Europam, quod regnum antemurale, quam diutiſſime ſaluum et incolume eſſe exoptat. Dum ſic vouemus, et voto nos compotes fore, conſidimus, Regiae Dignitati et Maieſtati Veſtrae omnem proſperitatem apprecamur, et paratiſſima officia noſtra offerimus. Dabantur in Conuentu Electorali Francofurti ad Moenum 4. Maii 1658.

Similes literas ſcripſerant quoque Sueciae Regi, quarum haec ſumma fuit:

Sereniſſime et Potentiſſime Rex,

Amice et Conſanguineae honorandiſſime,

nec non Domine Clementiſſime,

Litterae a
collegio
Electorum
ad Carolum
Sueciae Re-
gem.

Dum eam, quae ex parte Sereniſſimae Sueciae Reginae in concluſione pacis Oſnabrugeniſis, cum perpetua nominis ſui laude interpoſita fuit, ſollicitudinem perpendimus, et glorioſiſſimum Regiae Dignitatis et Maieſtatis Veſtrae ſtadium, quo ſinceram praediſtae pacis executionem Norimbergae promouit, ipſoque facto cum immortalis gloria ſua ſincere praefſtitit, memoria recolimus, non poſſumus non dolere, quod pax belli Germanici tantis curis et laboribus vix dum exſtructa, inter Veſtram et Poloniae Regias Dignitates et Maieſtates iterum inflammata fuerit, et tantus nunc ignis exortus ſit, vt niſi ſedatis et benignis vtriuſque regiis animis quantoſius refrigeretur et extingatur, non tantum Regnum Poloniae, ſed et vicinas Germaniae, praefertim vero vtriuſque circuli Saxonicis prouincias correpturus eſſe videatur. Cum igitur fundamentalis Sacri Romani imperii lex id potiſſimum curae noſtrae iniungat, vt ſecuritati publicae omni ſtudio proſpiciamus, et Regiae Dignitati et Maieſtati Veſtrae eadem ſit laudabilis intentio, prout non tantum conſidimus, ſed etiam per ablegatum ſuum deſuper identidem certi facti ſumus, eandem diligenter et peramanter rogamus, vt cum Sereniſſimo Poloniae Rege, ſimiliter, ad pacem procliui, et ad illam a nobis pariter rogato, eos, qui iam coepti ſunt pacis tractatus, quam citiſſime fieri poterit, aequis conditionibus ad finem promouere, et ſepoſita praeteritorum memoria, factaque ſida pace, tum inter ſe, tum qui iſdem bellis inuolui videntur, et Regiam Hungariae Dignitatem et Maieſtatem, Noſtrumque Coelectorem

1658 Serenissimum Brandenburgicum, perpetuam, veram, et sinceram amicitiam stabilire, hocque gloriosissimi Regis et Germani Principis facto, et funestis illis facibus constanter extinctis, nos, omnesque imperii Principes et Status, praesertim vero dictae prouinciae circulos, utpote periculo viciniore cum aliis adiacentibus prouinciis publicae tranquillitatis securos reddere velit. Interea autem confidimus vtramque partem prospecturam, ne villos Sacri Romani Imperii status eiusque subditi per inuasionem, transitus, hospitationes, exactiones, aut alio modo, quacunque militari molestia afficiantur, prout etiam Regia Dignitas et Maestas Vestra hac in re publicum imperii interesse concernente, in nouissimo circuli superioris Saxonici conuentu ita se facturam per legatos suos publice recepit. Deinceps certe sibi totum imperium maximopere ad gratitudinem nunquam intermorituram, et simul ad omnia officia, quae nos eidem promptissima offerimus, et omnem regiam felicitatem ex animo apprecamur. Dabantur in Conuentu Electorali Francofurti ad Moenum 4. Maii 1658.

Olszeuius
Francofurto
discedit,
superueni-
ente Vladis-
lao Rey, re-
gio ablega-
to,
qui Leopoldi
Electio-
nem turba-
tum venerat.
Arguantur
Francofurti
scripta a Po-
lonis contra
domum Au-
striacam.

His literis ab Electoribus obtentis Olszeuius, sparsa prius ante discessum libello querelarum contra innocuos Austriacos Francofurto discessit, adueniente interitum alio ablegato regio VLADISLAVO REY, Dapifero Cracouiense, Libulensi gubernatore, qui similiter nullo alio Francofurto aduenerat sine, quam turbandi Austriaci consilia, Leopoldique electionem, et turbavit certe non mediocriter, distulitque electionis diem ad duos circiter menses, quanto Europae, totiusque Christianitatis incommodo, iudicent alii, qui illius anni gesta legent. Certum est nihil intentatum reliquisse Dapiferum, quominus nocere potuisset Austriacorum rebus. Primum eius in innocuos Austriacos ac potissimum crimen fuit, quod Electoribus persuadere conabatur: Nolle Austriam pacisci cum Sueciae Rege, summo cum praepudicio Regni Poloniae. Hoc ipsum Electori Moguntino saepius repetendo tantum obfuit Austriacis, ut Elector non prius de eligendo Romanorum Rege, quam de componendis exortis, cum Sueciae Rege, diffidiis cogitaret, dum interim absente Naclero fluctuaret imperii ratis, ac parte ab una Byzantii Imperator Transylvaniae immineret, parte vero ab altera, Dunquerque, ac tota Flandria Anglica conspicerent signa. Actum deinde de acceptata a Polonis Gallica mediatione vel inuitis Austriacis, approbatumque factum a Moguntino Gallicarum tunc partium antesignano.

Ira dapiferi legationem, quae prodesse debebat Austriacis, multum obfuisse certum et exploratum est. Et quanquam ad extremum comperta essent dapiferi mendacia, Gallicaque factio Polonae aulae enituerit, in differenda Augusti Leopoldi electione, nulla tamen Poloniae Regi culpa unquam adscripta est: quinimo ablegatus Rey, peracta electione triumphanti similis, quasi re bene peracta, in Poloniam redierat, causato Austriacae damno, quot aliquot auri excefferat tonnas. Ita recentis, calentisque adhuc beneficii ab Austria accepti Poloni immemores, omnia tunc in Austriacorum moliebantur perniciem. Paruitque tandem per experientiam, quod pridem vulgari circumferebatur prouerbio, verum de Polonis Germanorum disterium: Ab Italis, inquitur illi, distinguimur Alpibus, a Gallis fluminibus, ab Anglis Oceano, solo a Polonis odio 101).

Alii

101) Falsum est, Germanos a Polonis solo distinguendi odio. Ad veritatem, quae huc pertineant, dicam, neque Germanis neque Polonis blandiens. Polonos Germanis, Germanosque Polonis non adeo fauere, generatim, quod plebem attinet, ita dicendo, verum est. In causa videntur esse, primum, bella, quae varia Poloni cum Germanis gesserunt, multisque malis pro malis, ut in bello fieri solet, inuicem sibi datis, non potuit non mutuum inde odium oriri, id quod idem eadem ex causa inter Germanos et Gallos, inter Gallos et Anglos fuit creatum: deinde mores in varia viuendi agendique ratione oppositi. Cum autem neque illatae utrin-

que iniuriae belli tempore, neque diuersa viuendi ratio, facta pace, inter prudentes et bene educatos homines, odium verum gignere possit, facile inde patet, istud inter Germanos et Polonos praedicatum odium ad infamam tantum multitudinem utriusque gentis pertinere, neque tritum illud in Polonia prouerbium:

*Poki swiat swiatem
Polak Niemcowi nie bedzie bratem.*

hoc est:

Quamdiuerrarum orbis durabit, Polonus Germano non erit amicus, frater.

Alii Poloniam ita describebant:

*Prodigalitatis mater.
Officina crudelitatis.
Licentiae nidus.
Omnium scelerum faulrix.
Nouitatis amans.
Inimica pacis.
Appetens alienorum 102).*

1658
Poloniae
morum de-
scriptio in-
conueniens.

non, nisi de populi sentina intelligendum esse. Bene enim educati et sinceri Poloni, prudentum et politiorum Germanorum optimi sunt amici.

102) Quia in apographo ad quatuor tantum horum dictorum loca, adiectum aliena manu verbum est Polonicum *falsum*, hoc est, falsum, idque re vera ita etiam se habeat, paucis quatuor haec dicta confutabo. Primum occurrit *officina crudelitatis*. Qui Polonos crudeles dicit, aperte exteros mendacio fallit. Si enim nonnulli crudeles forte reperiuntur, non ideo tota gens crudelis vocanda, cum maxima Polonorum pars, experientia teste, humanitatem habeat, pauci eam exuant, id quod etiam quidam aliorum gentium faciant. Cum enim apud omnes in tota Europa populos mali quidam sint mixti bonis, nescio qua ratione praetendi possit, ut Polona natio omnibus aliis Europae gentibus sit melior. Sed haec praeter aliis nationibus, Italis in primis et Germanis, singularis Polonae gentis virtus est, ut lento gradu ad vindictam sui procedat, ac praeterlapso primo impetu facile ignoscat. Poloni praeter ea misericordes se praebent, hospitalitatemque exercent, quae virtutes cum sint crudelitati oppositae, manifesta est, Poloniam officinam crudelitatis dicere, calumnia. Secundum, *omnium scelerum faulrix*. Nemo prudentum Polonorum negabit, omnia, quae apud alias gentes committuntur crimina, etiam in Polonia patrari. Quis autem inde Poloniam omnium scelerum faulricem diceret? Non-

ne legum publicarum sanctiones contrarium dicunt? Nonne malefactorum punitiones et supplicia aperte calumniam confutant? Si aliquoties potentiores non semper secundum iustitiam puniri possunt, idem fieret apud alias gentes in tanta libertate viuentes. Hoc forte animi ad hanc calumniam praebuit, quod indices raro ex officio in crimina inquirunt, et omnino actore, quem *instigatorum* in Polonia dicunt, opus sit, neque sumus inquisitionis atque executionis in se suscipiunt, qua ex causa quidam se iustitiae subducunt. Sed his non obstantibus tanta fruantur per vniuersum regnum securitate publica, ut mirum sit, in libero regno tam paucos inueniri malefactores. Quod si libertate Polona aliae gentes vterentur, forte nemo securus in via esset, id quod graui et maximo argumendo est, Poloniam minime scelerum esse faulricem. Tertium *inimica pacis*, et quartum, *appetens alienorum*, vix refutatione digna videntur. Polonia enim nil magis nisi pacem quaerit et colit, nil magis etiam Poloniae quam pax conducit, qua opus habet praeter ceteris aliis omnibus bonis. Aliena etiam non appetit, sed sua tantum seruare staret. Si aliquoties Polonia inimica pacis iniquae fuerit, suaeque iniuria ablata omni modo recuperare laborarit, quis non recte et bene fecisse dicet? Credo si Polonia inimica pacis et appetens alienorum esset, longe alias ad hunc consequendum finem faceret praeparationes. Sed eiusmodi friuolae exprobrationes magis sunt contemnendae, quam refutandae.

Mmm mm

LIBRI

LIBRI IX. CAPVT III

SYNOPSIS

Regina Berlinum Posnania excurrit ad Electorem. Quid cum Electore tractauerit? Electoris responsum. Varsoviae a Polono Rege indicantur comitia. Moschorum in Polonos indignatio. Moriuntur clari in Republica viri Andreas Leszczyński, Archiepiscopus Gnesnensis, marchio Myszkowski, palatinus Cracouiensis, Matthias liber baro de Wolczyn, supremus salisfodinarum administrator, Stephanus de Pilca Korycinus, regni cancellarius, cui succedit Nicolaus Prazmowski, secretarius regni maior. Dignitatum distributio. Varmiae descriptio, de qua dicitur, cum gladio et stola Varmia sola. Thorunium versus mouet Rex. Cosacorum status post mortem Chmielnicki. Vichouius conuocationem indicit vniuersae Russiae, Wdowiczenko contrariae factionis primario duce contradicente. Vichouius Tartarorum amicitiam reuocandam concludit, atque legatos eum in finem in Tartariam expedit. Renouatum foedus Tartaros et Vichouium inter. Coniuncti Vichouio Tartari vastant omnia circa Borysthenem. Praelium atrox Vichouium et Wdowiczenium inter. Wdowiczenius in acie cadit. Vichouius Czechrinum redit. Magnus Moschouiae dux Vichouium et reliquos Cosacos corrumpere pecunia tentat, sed vano conatu. Vichouius Kiouiam oppugnare aggreditur vano conatu. Eluditur arte palatini Kiouiensis. Polonis adhaeret Vichouius. Pacta Cosacorum cum Polonis.

1658

Regina Berlinum Posnania excurrit ad Electorem. Quid cum Electore tractauerit. Electoris responsum.

Interim dum Francofurti per summum nefas, Polonia, quae orbis iudicio Austriae fauere dicebatur, Austriae illudit, Poloniae Regina, quo magis adhuc placeret Gallis, Posnania Berlinum auolat, Electori colloquutura Brandenburgico, quem iam arctissime Augusto adhaesisse Hungariae Bohemiaeque Regi aegre ferebat. Igitur persuadet Electori, primo per occultos ministros, mox ipsa palam, deferere Austriacam factionem, Polonisque adhaereret. Forè enim aliquando ut filius illius Regno praeseter Polono, si sua Elector sequi veller consilia. Ad haec Elector: se ab Austriaca nequaquam posse recedere factione, quid si faceret, ad extremum certe res suas adduceret discrimen, illo ipso facto. Regnum Poloniae pro filio, nunquam se appetere, nec vltro oblatum acceptare, stante misera Regum Poloniae conditione, quibus datum est, felices alios facere, et ipsos non esse felices.

Plura

103) Licet hoc dictum sit magni principis, tamen non ad veritatem omni ex parte directum. Non est misera Regum Poloniae conditio, non sunt infelices, nisi principum forte felicitas vnice in absoluto imperio consistat. Regum munus est, salutem populi, cui imperant, curare, eumque felicem reddere. Quis autem omnium Europae Regum tanta pollet auctoritate ac facultate, innumeras familias hominesque felices facere, meritaque in Rempublicam et aulam beneficiis compensare, quam Poloniae Rex? Inauditum quid, vltum terrarum orbis Regem, tam multa subditis suis donasse bona, quam vi legum Poloniae Reges indefinenter suis largiuntur. Felix Poloniae Regum conditio, qui regia beneficentia

di vitute omnes alios Reges superant. Si deinde felicitas sit, ad gubernaculum regni sedere, non minor, si non maior, felicitas erit, libero populo ac tam multis proceribus magnisque dominis imperare. Nulli, praeter ea, Regi tam multi optimates ad inferniendum domino suo praesto sunt, quam Polonorum Regi, quorum temper singularis in Reges suos fuit pietas. Si Poloniarum Rex non tam multis prouentibus gaudeat, quam alii Reges, nulla etiam publica expensa facit, quippe quibus omnibus Respublica prouidet, accepta et expensa ergo proportionem habent, quae ad tuendam maiestatem sufficere videntur. Manifestum enim, historia teste, est, VLADISLAVM IV, et IOANNEM III, Polo-

Plura ab Electore penetrare haud potuit Regina, quae tertio deinde die rursus Posnania, ad Regem redierat, quo per aeris Varsoviensis intemperiem secesserant ambo, exierat Martio mense. Neque diu ibidem commorati, initio Iulii iterum Varsoviam redeunt, generalia ordinum celebraturi comitia, in quibus de futura successione magni Moschouiae Ducis quaestio erat.

1658

Varsoviae a Polono Rege indicantur comitia.

Octo continuis hebdomadis durauere haec Comitia, ad vltimos Augusti dies, nullo certe fructu, potius ingenti Reipublicae damno. Quis enim adulta aetate, quo tempore pugnandum est, consilia format?

Nec cum magno Moschouiae Duce, quidquam tunc sinceri tractatum est; quod ipsum dum Moschi aduertunt, illico Polonis infensi, paulo post compositis cum Suecis rebus, eorundem etiam atrocissimi hostes extitere, ut in tempore memorabimus.

Moschorum in Polonos indignatio.

Redeo ad comitia, in quibus, uti dixi, vix aliquid de publicis actum est negotiis.

Dignitates tantummodo distribuebantur, morte aliquorum vacuae. Obierant enim immedie ante comitia illustres in Republica Polona viri, ANDREAS DE LESZNO LESZCZYNSKI Archiepiscopus Gnesnensis, legatus natus, Regni Poloniae Primas primusque princeps, Regi ac Reginae, quoad vixit, infensus: potissimum apparuit illius contra Regem Casimirum, vehementior indignatio tempore interregni, tunc cum Ioannes Casimirus minari Polonis videbatur, si forte electio illius non processisset: hoc ipsum aduertens Leszczyński, regni per ea tempora Vicecancellarius, captiuandum Principem Casimirum, tanquam sui impotentem, censebat, quod et successisset certissime, si electus fuisset Carolus Ferdinandus, cuius partium erat tunc Leszczyński. Archiepiscopum subsequuti sunt, Marchio MYSZKOWSKI, Palatinus Cracouiensis. MATTHIAS, liber Baro de WOLCZYN, salisfodinarum Wielicensium et Bochnensium supremus administrator, vir literis, eloquentia, munificentia, magnanimitate, nulli secundus, inuidia, quae comes est virtutis, ab aula oppressus; et cui ducenta aureorum millia, Rex Polonus debitor extitit. Malo afflatus aere, qui haud procul pestilentia aberat, in castris ad Cracouiam medio fere decubuit anno, donec tandem in Silesia superiore, in propriis bonis, prima Maii moreretur, quinquagenarius. Sepultus paulo post sexta eiusdem in monte Palaestino. Baronem Wolczynium, STEPHANVS DE PILCA KORYCINIUS Cancell. Regni, paulo post subsequutus est, vir triginta et aliquot annorum, quem Baro moriens inculauerat, ut corruptum iudicem, et hunc ante tribunal stricissimi citabat iudicis, ob amissam paulo ante, per summum nefas coram eius subfello iustissimam causam, cum mercatore quodam Italo Moriconio, a quo magnis muneribus, quod palam erat, corruptus erat Korycinus: in cuius tunc locum suffectus erat NICOLAUS PRAZMOWSKI Secretarius regni maior, fauore Reginae, ad tantam inopinato euectus dignitatem: cui eodem fere tempore Luceoricensi quoque adiecta fuit cathedra, promotus STEPHANO WYZGA, Luceorienti, ad Warmiensem, Varmienfi vero, VENCESLAVO LESZCZYNSKI, ad Gnesnensem principem basilicam euocato. Minus quoque regni sigillum, cesserat tunc BOGVSLAVO DE LESZNO LESZCZYNSKI, Thesaurario regni, thesaurus vero, CASIMIRO KRASINSKI, Palatino Plocensi.

Moriuntur clari in Republica viri.

22.

Dignitatum distributio.

His in hunc modum dispositis Rex conuocata Ordinum soluit comitia, altius offensis multorum animis in distributione dignitatum facta. Aegre enim ferebat LESZCZYNSKI praelatum sibi in munere maioris sigilli PRAZMOVIVM, nec clerus contentus videbatur suffecto in Gnesnensem cathedram Leszczyński patrueli fratre defuncti, quasi Gnesnensem Pontificum dignitas Leszczyński haereditaria esset. Male quoque audiebat VENCESLAVVS ob secretiora cum dissidentibus commercia et amicitias. Capitulum quoque pontificale Varmienense protestabatur coram Rege, de violato iure electionis, ac conuulsis statutis ecclesiae illius, quae iubent et docent, nullum alium eligi a Rege in Episcopum, nisi ex medio illius collegii.

Mmm mm 2

Est

niae Reges, magnifice ac regie vixisse, ac posteriore in super magnos coacervasse thesauros, licet nullis extra regnum possit haereditariis

provinciis. Felicissima igitur conditio Regum Poloniae est, se ipsos posse felices, multis bene, paucis male facere.

1658 Est autem episcopus Varmienſis, Boruſſiae terrae, toto orbe celebratae, portio haud perexigua: quippe quae in latum duodecim, in longum viginti fere Germanicis excurrit milliariis, neminem ſuperiorem agnoſcens, niſi ſolum Pontificem Romanum, a quo fundatus episcopatus, expulſis gentilibus illius orae quondam accolis: Romanorum praeterea Caefarem, quem ſibi pridem, ut proteſtorem, dixit, viciffim aurea bulla a Caefare gladio ſane Carolo IV. donata, imperioque Romano incorporata. Hinc commune illud de Varmienſi Dioceſi ſeu principatu paſſim circumfertur prouerbiū: *Cum gladio et ſtola, Varmia ſola, mia ſola.* Haec de Varmienſi Dioceſi diſta ad praefens ſufficiant.

Thorunium Redeo ad comitia a quibus morte aliquorum Poloniae procerum tantillum digreſſus ſum. Igitur finitis comitiis Rex Thorunium verſus ſuorum ſigna promouet, reieſtis mouet Rex. Moſchorum poſtulat in aliud commodius tempus, cui forte tunc ſpem addiderat *WCHOVIVS*, per oculum legatum, promittebatque haud mora reducendos Coſacos ad Poloni Regis obſequium. Rem altius repeto de Coſacorum nouello tunc ſtatu, qui poſt mortem *CHMIELNICII* erat.

Coſacorum Mortuo Czeſhrinii *BOGVSLAO CHMIELNICIO* elapſi anni 1657. aeſtate, in duas ſtatus poſt illico potentiffimas factiones vniuerſa Ruſſia, quae Maetidem paludem, deſertaque Tartariae loca ſpectat, diuiſa eſt, Vichouianam et Moſchouiticam. Vichouio crudam Moſchorum gubernationem non ſatis aptam populum probante, coaceruatae tandem cum tempore populi Ruſſiae contra Moſchos iniuriae, ob certas cremati ſive vini aduſti intolerabiles acciſas, ac certa monopolia ad hanc diem in Ruſſia inſolita Vichouii ſtabiliuere conſilia, promouere intentiones. Ergo autumnus aduſto 1657. Czeſhrinii haud procul Boryſthene Vichouius conuocationem vniuerſae indicit Ruſſiae; diſſimulante Moſchorum palatino congreſſum Czeſhrinii Coſacorum, quem et in melius interpretabatur Vichouius, ſcilicet qui propter certa tributa ac monopolia congregauerat populum in fauorem Moſchouiae Ducis.

Haec conuocatio Vichouii toto autumnus 1657. durauit, cauſa tantae morae, non comparentes trans Boryſthenem accolae Coſaci, qui hanc ipſam Vichouii conuocationem, ſociorum rebellionem apud Moſchos palam criminati ſunt. Vichouius nihilominus in ſuorum Coſacorum perſiſtebat conuocatione, diſmiſſo ad reliquos diuiſos Coſacos abbate quodam, qui vniōem cum caeteris ſuaderet, ac ad conuentum Czeſhrinium inuitaret; Sed fruſtra talia lymphatis ſociis memorabat abbas, Vichouii aliorumque Coſacorum legatus; iam enim maturuerat potentiffima Moſchorum contra Vichouium et Coſacos factio, quorum Dux primarius *WDOWICZENKO* erat. Repetitur per eundem iurandum magno Moſchouiae Duci, admonitus per legatum Vichouius, ne ſe pro duce Coſacorum gereret, aut noua molimina contra praefentem tunc ſtatum attentaret. Igitur Vichouius fruſtra conſumptis remediis in ſociorum a Moſchis auulſione, potiſſimum *WDOWICZENII*, iam et propriis diſſidens Coſacis, in illa tunc Czeſhrinii autumnali conuocatione, nihil aliud propoſuit Coſacis, quam Tartarorum reuocandam poſtliminio vniōem ac amicitiam, utpote quorum auſpiciis ac conſederatis armis vniuerſae Europae terrori paulo ante erant Coſaci debellatis toties Polonis ac Moldauis, promittebatque meliora Ruſſiam ſperare poſſe tempora, ſi Tartaris reconciliarentur Coſaci.

Pergrate acceperat eſt a legionum ductoribus, caeteriſque, qui aderant, Coſacis, Vichouii propoſitio, acclamarumque illico eſt: Bene ſentire Vichouium, reuocandam eſſe, cum Tartaris amicitiam, feriendum cum iſdem immortale foedus, ſtabiliendam concordiam. De Moſchis adieſtum nihil, altius diſſimulante offenſam Vichouio, increpanteque Coſacos, qui dicere quaedam tunc contra Moſchos parabant.

Atque legatos cum in finem in Tartariam expediri. Finita demum conuocatione, dimittit legatos Vichouius ad Tartaros cum literis, initio anni 1658. illorum ſollicitans amicitiam; adiecit quaſdam contra Moſchos querelas, quo facilius illorum vniendos ſecteretur animos. Hos legatos Vichouii trans Boryſthenem, vna cum literis interceperat *WDOWICZENKO*. Neque mora legatis Vichouii ſub glaciem Boryſthenis actis, literas Moſchorum tranſmittit palatino, qui ſuſpectam in dies magis ac magis habens Vichouii fidem, admonebat Vichouium obſtricti magno Duci Moſchouiae Sacramenti, minabaturque eidem a longe, niſi ad ſaniorē mentem haud mora redire vellet.

1658 let. Vichouius detecta per *WDOWICZENKO* ſua ſuorumque conſilia videns, diuerſis itineribus, quibus intercipi non poſſent literae, legatos ad Tartaros dimittit, eorum implorans auxilia, contra rebelles ſibi Coſacos Boryſthenis accolae, nulla de Moſchis facta mentione. Renouatum Aliqui horum legatorum in manus inciderant *WDOWICZENII*, duo autem ad Tartaros euasit. foedus Tartarant, a quibus ultra modum ſolenniter excepti, auditi, ac dimiſſi ſunt, promiſſis abunde Coſacorum inter. omnibus, de quibus ſcripſerat Vichouius. Neque mora, ſuos quoque ad Vichouium orantes Tartari expediunt legatos, mutuum Coſacis conſtituturi amorem, ac perpetuum iuraturi foedus, contra quoeunque Coſacorum hoſtes, iuſſi, mandato Tartari Regis, Budziacenſes Tartari in promptu eſſe ad omnes Vichouii conatus.

Stabilita in hunc modum Vichouius cum Tartaris amicitia ac indiſſolubili vniōe, Coniuncti primis diebus Aprilis elapſi anni, tranſmiſſo apud Krzemienzum Boryſthene, vna cum Vichouio Tartaris Budziacenſibus, *WDOWICZENKO* minime talia expeſtātem hoſtiliter inuadit, ſociis Tartari vaſtantibus, ferro et igne omnia circa Boryſthenem vaſtantibus ac diripientibus, non ſine circa Boryſthenem. ſtrage Coſacorum *WDOWICZENII*, qui primo *Zolninum*, deinde *Zlotonoſzam*, tandem *Kaſtchenem*. niuiam inſperati conſugientes omnes ferro Tartari militis perierunt, a ſene vſque ad in- Praelium fantem. Tandem circa *Pereſlauiam* Vichouio vna cum ſuis occurrit *WDOWICZENKO*. Ibi atrox Vichouius tunc atrox praelium inter vtroſque initum, Vichouium procul dubio feciſſet victorem, niſi Vichouium et in medio pugnantium aeſtu, decem circiter Moſchorum millia laborantibus ſubſidio veniſſent Coſacis. Ergo praelium longe atrocius quam antea reſtauratum ab vtrinque, quo in praelio dum audius pugnat *WDOWICZENKO*, in primo ſtatim cadit agmine, caeteris in pugna perſiſtentibus. Quis vicerit huc vſque non conſtat, vtriuſque partis militibus victoriam occinentibus. Vichouius aemulo ſublato, glorioſus iterum Czeſhrinium rediit, Moſchi vero *Kiiouiam* ouantes ingreſſi, pulſo, ut aiebant Czeſhrinium Vichouio.

Interim inſperatam mutuam poſt cladem, Boryſthenis accolae Vichouio maledicere, nouum Moſchis, irritati a Vichouio, dicere ſacramentum, Vichouium, ut Polonum, non alio quam *Lechi* nuncupare nomine, tyrannum, inuaſorem Ruſſiae, turbatoſemque appellare. Miſere et legatos ad magnum Moſchouiae Ducem, ſubſidia quadraginta millium orantes, eiſque imperio ſe, ac ſuorum nepotum nepotes in perpetuum ſubſicientes, modo illos contra Polonum, ut aiebant, Vichouium tyrannum defendere vellet. Haec clerus, hoc milites, haec plebs vniuerſa ſcripſit Moſchouiae Duci. Interim Vichouius ſuorum quoque colligebat agmina, diſmiſſo ad Tartaros pariterque Polonos legato, etenim Tartarus Rex pacificationem Vichouii cum Polonis in ſe ſuſceperat. Nec magnus Moſchouiae Dux tanti faciebat Vichouii factionem, ſcilicet vniuerſi promiſſi Poloniae Regni Moſchouiae dux ſpe inſeſatus; viginti attamen ſuorum millia Palatino *Kiiouienſi* ſubſidio miſit, eidemque ſcripſit, contentaret Vichouium, caeteroſque Coſacos aliqua promiſſa pecuniae a Moſchouiae Duce ſumma, et in ſpecie ipſi Vichouio centum in ſingulos annos ex imperatorio aera Vichouium et reliquos Coſacos promitteret millia, caeteris ducta proportionē, vſque ad inſimum militantem. Haec corrumpe- magnus Dux Moſchouiae, initio Iunii Palatino ſcripſerat *Kiiouiae*, qui ſtatim talibus pro- re pecunia miſſis mandato Caefaris ſui aggreſſus Vichouium, vna et reliquos Coſacos, diſſiciliores ac tentat, diffidentiores inuenit. Et Vichouius quidem tergiuerſari iam coeperat, ſed reliqui obſta- ſed vano co- bant duces, obſtabat et clerus, *Kiiouiam* repetens e manibus Moſchorum, aderant incen- natu. tores Tartari, vna et Polonus legatus, qui Vichouium caeteroſque animabant, inſeliciter coepto opere. Ergo Vichouius a Tartaris pariterque Polonis animatus reſuſcitatum iterum ſpiritu, *Kiiouiam* pertinacius, quam antea, initio Auguſti menſis a Moſchis repetit, ni Vichouius ocus redderent, arma minatur, populique rebellionem. Excusat deditionem Palatinus *Kiiouiam* oppugnare *Kiiouiae*, inſcio magno Duce, cui ſe ſcripturum promiſerat, dilato in ſequentem Septem- aggreditur brems Coſacorum deſiderio, ſpem tantum Vichouio reddendae vrbiſ iniecerat, ſi interim vno cana- Coſaci deponerent arma, ac demiſſe peterent ea, quae vellent obtinere, eo modo fore, ut tu. votis illorum clementiſſimus annuat Caefar. Interim munire adhuc eminentiorem *Kiiouiae* Eladitur ar- vrbiſ locum, quem arcem vocant, coepit Palatinus Moſchouiae, providere neceſſaria ten- re palatini randae obſidionis. Hoc ubi reſciuit Vichouius, illico fratrem ſuum cum aliquot legionibus Coſacorum, prohibendae inferendae amplius in vrbeſ annona praemiſerat. Sed fruſtra iuerat ille, nam toto Boryſthene inſerebatur in vrbeſ annona, adnitentibus Boryſthenis accolis, ac Moſchorum adiuuantibus conatus.

1568

Elapsis duobus mensibus, quibus a magno Moschouiae Duce Palatinus Kiiouiae Cofacis promiserat optatum responsum, instat Vichouius Kiiouiam repetens per fratrem suum, qui circa CHWASTOW oppidum in proximo Kiiouiae castra metauerat. Moschi bene prouisa Kiiouia, breui se responsuros Vichouio aiebant, neque mora, initio mensis Octobris, aucti aliquot Cofacorum legionibus, Chwastouiam inopinato excurrunt, Vichouiumque nihil tale metuentem inde depellentes, reuerſi deinde Kiiouiam maiorem partem urbis, quae lignea erat, defensionisque incapax, Vulcano consecrant, plerisque ciuium suspectis ferro trucidatis.

Polonis ad-
haeret Vi-
chouius.

Vichouius ubi et fratrem depulsum et Kiiouiam receptu difficiliorem aduertit; ratus nihil iam, nisi apertam caedem a Moschis expectare, Polonorum tractatus, hucusque elusos, subſcribit, Bienczyniumque legatum Poloni Regis, blande ad se euocatum de omnibus anteaſtis edocet, rogatque ſupplicias, quibus a Bienczynio promiſſis, palam Moschorum excutit iugum Vichouius, Tartaris Poloniſque confidens. Neque mora Kiiouiam parte ab vna obſedit, vano ſane conatu. Etenim defendebant Kiiouiam quatuordecim Moschorum millia, ſex Cofacorum; urbi nihil deerat, et ſi quid defuerat, in proximo ſtatim ſubueniunt Cofaci ab altera parte Boryſthenis accolae. Neque procul Kiiouia, ad Pereaslauiam Moschorum quadraginta, viginti leſtiſſimorum Cofacorum millium ſubſtiterat exercitus, in Vichouium propediem moturus. Tartaris quoque magnus Moschouiae Dux, dilata in ſeptimum annum ſtipendia, numerare iuſſerat. Ita nullum tunc optatum ſinem Vichouii factio habuit. Pacta autem, quae tunc cum Polonis Vichouius iniue- rat, haec fuere:

Cofacorum
pacta cum
Polonis.

- I. Palatinatus debellati ac a Cofacis de facto poſſeſſi, Kiiouiienſis, Braclauienſis, Czerniechouiienſis, erigantur in Ducatum ſeorſum Ruffiae, ad inſtar vnionis, magni Ducatus Lituaniae, officiales quoque maiores habituri in poſterum Cofaci, Marſchalcum, Cancellarium, Theſaurarium, et alios.
- II. Metropoliſta Kiiouiienſis locum in Senatu Polono obtinebit, immediate poſt Archiepiſcopum Leopoliienſem.
- III. Abbates et Praelati Ruffiae, Leopoliienſis, Luceorienſis, Praemyſlienſis, Chelmenſis, immediate Episcopos Poloniae in ſuis diſtrictibus ſubſequentur.
- IV. Pecunia Ruffiae cudi debet, ad ſimilitudinem rei nummariae magni Ducatus Lituaniae.
- V. Reſtitui debent omnia bona ritus Graeci tam ſaecularibus quam monachis per Polonos ablata, et eccleſiis Romanis adiudicata.
- VI. Ciues Graeci ritus gaudebunt iſdem libertatibus ac praeeminentiis in ur-
bibus, quibus gaudent Romani, ſimiliter et ad magiſtratus admitti debent aequaliter cum Romanis.
- VII. Contributiones agrariae ex tribus iſtis Palatinatibus, inferentur non ac-
rario Poloniae, ſed Ruffiae, eademque contributiones conuerti debent in ſtipendia militis variarum gentium, quorum numerus decem millia non excedet: hique dependere debebunt pro nunc a Generali Cofacorum Za-
porouiano Illuſtriſſimo Domino Wychowski, poſt fata vero illius, ab Ex-
cellentiſſimis Generalibus Poloniae.
- VIII. Ouraceniſis, Pereaslauienſis, Czerinenſis, Capitaneatus, iuridicam
exercebunt.

IX. Mo-

1658

IX. Moderno Generali Cofacorum Zaporouiano Czehrinenſis Capitaneatus iure aduſualitio conceditur, poſt fata vero illius ad alios ſemper pertinebit Generales Cofacorum Zaporouianos, quorum clauae adiungitur in perpetuum Palatinatus Kiiouiienſis. Lubomſcenſem vero Capitaneatum, quem Sacra Reginalis Maieſtas titulo menſae poſſidebat, in vim huius pacificatio-
nis iure feudi domui Vichouianae attribuit.

X. Electio generalis Cofacorum penes milites Zaporouianos manebit tali ra-
tione. Quatuor ſemper Candidatos ex medio ſui praefentabunt Suae Ma-
ieſtati, quorum vnus ad beneplacitum Regium a Sua Maieſtate confirma-
bitur.

XI. Numerus militum exercitus Zaporouiani reducetur ad triginta millia.

XII. Conceditur generalis amneſtia omnibus illis Nobilibus qui hucusque
clafſicum ſecuti fuerunt Chmielnicii et Vichouii.

XIII. Praefentationes bonorum eccleſiaſticorum ritus Graeci manebunt penes
Metropolitam et Abbates, hac tamen conditione, vt ex quatuor candida-
tis, vnum confirmet Sua Maieſtas.

XIV. Binae Academiae, vna Kiiouiae, altera in magno Ducatu Lituaniae,
vbi commodum videbitur, erigi debent. Profeſſores vtriuſque religionis
Graecae et Latinae, exploſis haereticis omnium ſectarum.

XV. Scholae Academiae contrariae, vtpote Ieſuitarum, in vniuerſum tol-
lantur.

XVI. Bibliothecae et typographiae vbique locorum permitti debent, in qui-
bus in materia fidei praecauebunt contra perſonas Romani ritus.

XVII. Ex ſingulis legionibus centum nobilitabuntur Cofaci, ſunt autem legio-
nes in vniuerſum 14.

XVIII. Poſt dictum iuramentum in centuriatis regni comitiis liber reditus No-
bilium ad bona cuique ſua conceditur.

Actum et concluſum die 18. Septembris anno 1658. in caſtris Cofacorum
trans Boryſthenem, ſeſqui milliari Putiwlo a confiniis magni Ducis Moschouiae.

STANISLAVS CASIMIRVS BIENIEWSKI,
Caſtellanus Wolinenſis, Regis ac Rei-
publicae Polonae legatus eorundem
nomine ſubſcribo mp.

LVDOVICVS CASIMIRVS ZEBLAZEWSKI,
Caſtellanus Smolenſcenſis magni Ducatus
Lituaniae legatus eiufdem nomine ſub-
ſcribo mp.

DANIEL WYCHOWSKI,
Generalis exercitus S. R.
Maieſtatis Cofacorum Sui
et totius exercitus nomi-
ne ſubſcribo mp.

NICOLAVS TRETER.

Nnn nn 2

Haec

1658
Thorunium
obsidetur ac
post Polono
traditur Re-
gi.

Haec summa compositionis Cosacos et Polonos, aut potius Wichouium et Polonos inter. Constat enim Wichouium ea tunc pacis conclusione, rebus suis priuatis per tractatum apud Polonum Regem voluisse consulere, ac a dissidentibus Cosacis speciosis pacis tractatibus, vna cum immensis coaceruatis ante Chmielnicii thesauris, transire eniuisse, quod postea contra accidit, vt in tempore memorabimus.

LIBRI IX. CAPVT IV

SYNOPSIS

Thorunium obsidetur ac post Polono traditur Regi. Puncta deditiois Thorunii. Gonsseuius a Moschis, et Curlandiae dux cum tota ducali prosapia a Suecis capitur. Fit pax inter Danos et Suecos. Articuli pacis inter Sueciae et Daniae Reges.

Redeo nunc ad Thorunensem obsidionem, quae ad finem huius anni strenue defendente commissam fidei suae urbem commendante BILAV, tandem XXIII. Decembris Polono Regi iterum dedita est. Puncta compositionis haec fuere:

PVNCTA TRANSACTIONIS,

INTER

SACRAM REGIAM MAIESTATEM POLONIAE,

ET

SACRAM REGIAM MAIESTATEM SUECIAE

DEPUTATOS,

RATIONE

DEDITIONIS VRBIS THORVNENSIS.

I.

Puncta
Thorunii
deditiois.

Sacra Regia Maiestas Poloniae et tota Respublica, vt clementiam suam testatam faciat, tam in nobiles, quam rusticos Hollandicos, qui ad ciuitatem Thorunensem confugerunt, quam singulos regni Poloniae, et ducatus Prussiae subditos, et caeteros omnes peregrinos et incolas, cuiuscunque conditionis ipsi sint, et partes Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae durante bello moderno secuti, arma pro ipsis suscipiendo, vel in militaribus aut ciuilibus officiis constituti fuerint, nullam praetensionem institui, sed quidquid ab vno, vel altero factum vel omisum est, obliuioni traditum et perdonatum esse, vt nemini tam in personam, quam bona, statum, honorem, dignitatem, vel substantias suas, damnum inde euenire, sed in eundem statum et constitutionem, in quo ante initum bellum, constitutus fuit, eundem restitui volunt: Cuicunque etiam, tam nobiles, quam ignobiles, huius regni Poloniae, et ducatus Prussiae incolis, vel exoticis, libera et concessa erit facultas in ciuitate permanendi, vel cum milite praefidiario discedendi, aut spatio trium mensium bona sua ei, vel iis, cuicunque ipsis

ipsis libitum fuerit, vendendi, et modo supra dicto itinere nauali vel terrestri, in eum locum, qui ipsis placuerit, absque omni impedimento discedendi. 1658

II.

Quantum attinet ciuitatem Thorunensem, Sacra Regia Maiestas Poloniae pro se, et successoribus suis eiusdem magistratum, communitatem, ciues, et cuiuscunque status et conditionis incolas, vniuersos ac singulos vtriusque sexus, eadem qua olim clementia, et gratia prosequetur, ac tuebitur, omniumque simul anteaactorum hisce clementissime impertitur, amnestiam, promittitque insuper vi specialis eo nomine benignissime concessi diplomatis, tam ciuitatem, quam etiam omnes et singulos praefatae ciuitatis ciues ac incolas circa iura et priuilegia in spiritualibus et ciuilibus sine vlla exceptione in eo, quo ante bellum fuit, statu, per omnia saluos, et integros conseruatum iri.

III.

Quemadmodum Sacra Regia Maiestas Poloniae iam ante declarauit, nemini occasione eorum, quae triennio abhinc circa occupationem vrbs Varfauiensis acciderunt in Illustrissimum et Excellentissimum Dominum Benedictum Oxenstierna comitem de Korfzholt et Vasa, Regni Sueciae Senatorem, iuris quicquam competere, ita eadem nunc quoque repetit, praetensionemque illam tollit plane, atque abolet. Cumque praedictus Dominus comes hoc tempore, quo praesidium ex Thorunensi vrbe deducetur, inde quoque decedet, liberum ipsi erit, cum toto comitatu suo et domesticis, adeoque cum ministris regis Suecicis, omnibus et singulis, cuiuscunque illi sint nationis et ordinis, quorum circa administrationem Culmensis palatinatus, aut praesidii Thorunenensis conseruatione vsus fuit, famulis vndecunque oriundis, suppellectili, curribus, equis, rebusque omnino suis omnibus per Poloniam, siue terra, siue aqua, quocunque in ditiones regno Sueciae subiectas libuerit, proficisci. Quod quemadmodum vel de memoratorum ministrorum coniugibus quoque et liberis intelligendum est, ita pari illi omnes cum praesidio securitate fruentur, operam quoque et curam interpositura est Sacra Regia Maiestas Poloniae, vt per terras et portus Sereuissimi Electoris Brandenburgici libere transire possint; iussura praeterea, ad asportandas res suas, quas in hac vrbe, vel alibi in hoc palatinatu depositas habent, tam de nauigiis ipsis aut curribus, et equis, quam de victu per totam viam sufficienter, et sine dilatione prospiciatur. Qui si forte ex rebus suis aliquid hic relinquendum putauerint, id ipsis quandocunque et quocunque libuerit, siue terra siue aqua, sine vlla praetensione, damno, mora, aut molestia auertere licebit, exhibebunturque in eum finem tot currus et equi, siue etiam nauigia, quot vsus et necessitas requisierit.

IV.

Cumque obsidionis diuturnitas prouentuumque decrementum omnium facultates imminuerit, adeo vt ratio aliqua dissoluendorum publicorum priuatorumque debitorum reperiri, nemo eam ob causam circa abitum molestabitur, cauebit autem vnusquisque creditoribus suis de expediendis nominibus conueniente syngrapha.

O o o o

V.

1658

V.

Moneta Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae nomine et effigie impressa, cum paris, cum reliqua, quae in his oris viget, sit probitatis, in pretio suo et usu relinquetur.

VI.

Neque ciuibus, incolis Thorunensibus, neque aliis, siue nobiles ii sint, siue ignobiles, cuiuscunque nationis, qui officio aliquo functi, ac seruitiis Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae obstricti, vel partes eius secuti fuere, aut secuti insimulantur, negotium aut periculum quisquam facesset, sed iuribus suis et immunitatibus fruentur pari modo, ut soliti fuerunt antea, ea etiam quae ipsis hac occasione ablata sunt, restituentur, hoc tamen Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae reseruatur, ut omnes, qui res, et pecunias Regias versauerint, et administauerint, ad rationes inde reddendas teneantur. Quocirca ipsis committetur, ut cum praesidio simul Mariaeburgum, vel alio abeant, atque quatuor septimanarum spatio ad sua huc redeant, neque ab hac re quenquam aut ordinis, aut negotiorum, aut praetextus vilis excusabit.

VII.

Nemo etiam, neque Generalis Maior Bilau, neque vllus alius superioris aut inferioris conditionis, praesidii officialis, vel vllus alius equestris aut pedestris miles ob damnum in aedificia, praedia, personas spirituales vel saeculares illatum, multominus propter debita, vel promissa non seruata arrestabitur vel detinebitur. Debita si quae notoria, in vrbe a praesidiariis contracta sunt, ea ciuibus persoluentur, quae vero parata pecunia solui non possunt, pro iis debitores creditoribus suis syngrapha fidem suam obligabunt, se intra certum tempus soluturos. Nulla quoque in alia bona mobilia, bello et alio quouis modo acquisita, equos, vel alias res cuiuscunque denominationis sint, inquisitio, reuissio, vel praetensio fiet. Res tamen et omnes apparatus ecclesiasticos, qui in ecclesiis in praesentiarum reperiuntur, de quibus tamen nulla inquisitio fiet, bona fide in vrbe relinquentur.

VIII.

Tormenta omnia campestris Suedica, tum et duo mortaria, vnum aeneum, alterum ferreum, et alia quatuor 6. librarum tormenta cum globis aliisque pertinentibus ad deuehendum necessariis, ut et puluis tormentarius, plumbum, funes, et alia ad ciuitatem non pertinentia, non solum libere sine impedimento dimittentur, verum etiam a parte Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae, equi, currusque ciuium Thorunensium quotquot reperiri poterunt, qui bona fide Mariaeburgo mox remittentur, aut etiam liberum erit, ea quae asportari non poterunt, in vrbe relinquare, quae bona fide extradentur; restituenturque, quotiescunque ea reperierint, siue simul et vna vice, siue per partes ea deportare voluerint, idque libere et absque refusione sumptuum. Simili modo a parte Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae committitur, ut necessarios currus et equos praesidiariorum aegrotis et vulneratis Mariaeburgum concedentur. Si autem aliqui adsint, qui propter vulnus, vel morbum, vel defectum currum et equorum modo deportari non possint, iis libera hospitia dabuntur, et necessarius victus, singulis 2. librae

1658

librae panis, 2. librae carnis et 2. mensurae cereuisiae diurnae. Restitutis autem ad sanitatem, vel abire cupientibus saluus conductus, currus et comitatus ad regimina eorum ipsos deducunt, conceduntur, ad tempus requisitionis eorum officialium in eum finem remanentium, quod ultra tres septimanas non prolongabitur, a die egressionis praesidii computando. Interea temporis obsides ab utrinque detinebuntur donec aegroti Mariaeburgum missi fuerint. Et ut aegrotorum cura eo melius habeatur, Capitaneus locumtenens, et inferioris conditionis officiales cum chirurgo relinquentur, quibus libera hospitia, et victus porrigetur. Et ii ipsi subsequutionem restitutorum aegrotorum promouebunt, quorum tamen omnium speciale ante egressum praesidii registrum exhibebitur.

IX.

Omnes captiui, nempe capitaneus pedestris Ossowski, Commissarius Lode, locumtenens Lapazek, Adolf Boy, a parte Sacrae Regiae Maiestatis Maior Mayer, locumtenens Prusz, locumtenens Linde, signifer Ioannes Connede, signifer Sebaldu Flantson, quam etiam omnes alii captiui, qui toto obsidionis tempore, vel in castra Polonica, vel in urbem abducti, captiuique sunt, et in captiuitatem Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae, et Sacri Romani Imperatoris, exercitus, tum etiam Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae praesidiariorum potestatem deueniunt et adhuc sunt, neque in seruitia bellica concesserunt, libere dimittentur, et ad quos pertinent restituentur.

X.

In maiorem et securiorem obseruantiam supradictorum et infra dicendorum articulorum, haec ad hos tractatus deputatorum manibus subscripta, a Sacra Regia Maiestate Poloniae, tum et praesentibus Senatoribus, suo et tertii ordinis nomine speciali rescripto confirmabuntur, et supra haec speciali rescripto quoad exercitum Generalis Polonici, tum simili rescripto exercitus Caesareani de securitate exeuntis praesidii cauebitur.

XI.

Praeterea obsides a Sacra Regia Maiestate Poloniae generosus Adamus Biskupski, Capitaneus Vielunensis, et generosus Nicolaus Comes de Ostrog Capitaneus Garuolinenensis dabuntur, qui mox Mariaeburgum mittentur, qui eo momento quo Mariaeburgum peruenerint, id a gubernatore vel commendatore Mariaeburgi commendatori praesidii Thorunensis significabitur, atque post hanc significationem et currum equorumque subministrationem, porta veteris ciuitatis interna ac externa praesidio peditum Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae obtinenda tradetur, sub hac conditione, ut nemini intrandi facultas concedatur, sine scheda a commendatore Generali Maiori de Bilau subscripta, neque exeundi sine scheda Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae officialis ad portam ad praesens excubans. Post biduum autem computatis noctibus, noticia obsides Mariaeburgum deuenisse data, totum praesidium vrbe, secundum condiciones supra et infra scriptas excedet, obsides quoque vicissim a Commendatore praesidii generosus Benedictus ab Hatten Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae Colonelus, et G. Leonard Bok Vice-Colonellus, in castris regis sistentur, qui pro reditu obsidum cauebunt et Thorunii detinebuntur, medio itinere postea cum regis Polonicis permutandi.

Ooo oo 2

XII.

XII.

Praesidii Commendatori Generali Maiori de Bilau, et caeteris omnibus tam superioris quam inferioris conditionis officialibus, Auditori maiori, ciuitatis, et Artilleriae ministris, caeteris quoque equitibus, dragonis, et pedestribus ad praesidium hoc pertinentibus militibus de supremo ad infimum usque liber et securus discessus cum vexillis pedestribus et equestribus expansis, tuba tympano, et fistulis sonantibus, superiori et inferiori armatura, ardentibus funibus, globulis in ore, et bombardis paratis in quemcunque modum quam honoratissime armari possunt, tum quoque cum vxoribus, infantibus, famulis, aurigis, pueris, et ancillis, aut in quam denominationem venire possunt, ac pertinentibus curribus, (alias Bagage) tota suppellectili et substantia absque vlla visitatione discedere, concedetur. Caeteris quoque Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae officialibus et ministris Thorunii commorantibus, ad praesidiarios nunc pertinentibus eadem cum tota eorum suppellectili ac substantia, facultas discedendi datur.

XIII.

Praesidiariorum Commendator Generalis Maior Bilau, omnes superioris et inferioris conditionis officiales, auditor et maior ciuitatis Thorunensis, et omnes Artilleriae ministri, similiter et equites, dragoni et omnes pedites de supremo ad infimum usque ad praesidiarios pertinentes, et eorum vxores, infantes, famuli, ferui, aurigae, pueri, ancillae, et quocunque nomine appellari possunt, pertinentibus, curribus, equis, et rebus quibuscunque a Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae militibus Mariaeburgum deducuntur. Qui milites ad saluum conductum sufficienter praedictum praesidium comitari, et aduersus quosvis Polonicos exercitus, vt et Caesareanos, Brandenburgicos, Gedanenses, Cosacos, Tartaros, tueri, et ad vltimum defendere tenebuntur, pro cuius salui conductus securo reditu a praesidii commendatore idoneis obsidibus datis cauebitur. Nimia quoque celeritate itineris non cogentur, sed ad maximum duo millia singulis diebus absoluent, liberum quoque ipsis erit ad tertium diem vel subueniente tempestate et intemperie, aut iis interclusis in locis ad pernoctandum accommodatis, pro requie quaerenda commorari, vbi liberali hospitio et victu tam pro hominibus, quam equis necessario; prouisi erunt. Ductum tamen itineris eum sequentur, qui illis a Commissariis Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae monstratus fuerit. Postquam autem praesidium Mariaeburgum peruenerit, et deductum fuerit, liberum eidem erit, quo voluerit in vicina loca fortalitiae in potestate Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae existentia, intra 14 dies ab aduentu Mariaeburgum eiusdem praesidii abscedere et transgredi, cum omni a Sacra Regia Maiestate Poloniae fruenda et praestanda securitate, cuius gratia etiam obsides regii ad eandem diem detinebuntur.

XIV.

In exercitibus et praesidiis, quae hoc discedens praesidium praeteribit, sub poena graui vetitum erit non discedentium militum conscribere, vel alio quocunque modo abstrahere, siue in seruitio Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae, aut Sacrae Caesareae Maiestatis aut Serenissimi Electoris Brandenburgici, ipse antehac fuerit, vel non fuerit, ex seruitiis, quae antehac sustinuit, cuiuscunque nominis, conditionis, aut nationis, discesserit. Si quoque aliquis equitum, dragonum, vel peditum, officialis, aut officialium seruus, cuiuscunque conditionis, aut nationis, vel religionis ipsi sint, et in ingressu, vel post ingressum praesidii,

fidii, seruitia sua deseruerit, vel aufugerit, isti ad instantiam suorum officialium, in quocunque loco inuenti fuerint, restituentur, et secundum tenorem iuris militaris punientur.

XV.

Si post hos tractatus subscriptos et ratificatos tam in vrbe, quam in itinere petulantia aliqua, domus incendendo vel spoliando exerceatur, aut vllum aliud delictum perpetratum fuerit, tum neque Generalis Maior de Bilau, nec vllus alius officialis, nomine, mandato eorum subiectorum de illato damno respondebit, sed quilibet apprehensus delinquens, ad iudicium, cui subiectus est, extradetur, et secundum tenorem articulorum militaris iustitiae rigoroze punietur.

XVI.

Cum hic quoque Thorunii diuersae foeminae commorentur, quarum mariti praesentes non sunt, ipsis tamen, etiamsi earum mariti ad hoc praesidium non pertineant, inprimis coniugi Domini Generalis Maioris Korycki, cum ipsius ministris, famulis, seruis, aurigis, pueris, ancillis, curribus, equis, ac tota substantia sua, discedendi facultas dabitur; si autem vnus vel alterius conditio non ferat modo discedere, illis liberum erit, usque ad tempus ipsis accommodatum commorari, et cum ipsis abire placuerit, tunc sufficienti comitatu, cum omnibus pertinentibus domesticis, et tota suppellectili comitabuntur, et saluae eo, quo praesidium deductum fuit, deducuntur.

XVII.

Si aliquis praesidiariorum discedentium ex rebus suis aliquid Thorunii deponere vel oppignorare necessitate ductus fuerit, ei concedetur, hac data occasione in usum suum vel vendere, vel repetere, in quem euentum literis salui passus munietur.

XVIII.

Cum etiam principum, comitum, nobilium et ignobilium, tum quoque diuersorum officialium cadauera hic Thorunii relinquenda sunt, ea in locis, vbi iam deposita sunt, intacta et inuiolata permanebunt, usque dum Sacra Regia Maiestas Sueciae, vel Serenissimus Princeps ea aliorum deportari vel terrae mandare providebit.

XIX.

Antequam praesidium excefferit, prius commendator Generalis Maior de Bilau in manus Commissariorum Polonicorum extradi curabit reliqua tormenta remque armamentariam.

XX.

Promittit praesidii commendator se urbem bona fide tradere velle, neque vllos suppositos cuniculos, aut alium dolum periculumque subesse quod non demonstratur.

XXI.

His transactis, articulis subscriptis, omnis hostilitas cessabit, et sublata erit, et quae in his transacta sunt, ea bona et sincera fide ac verbo regio tenebuntur.

Ppp pp

1658 buntur. Et ubi noticia de obsidibus Mariaeburgum receptis ad praesidii commendatorem peruenerit, exinde urbis veteris ciuitatis externa et interna porta tradetur, milite pedestri Sacrae Regiae Maiestatis Poloniae sub conditione, articulo XI. dicta, obtinenda. Interea in nullo alio loco quisquam praesumat vallo, muris, munitionibusque urbis propius appropinquare, ut nec accessus ab extra promouere, vel intra urbem fortiora propugnacula reddere. Et si supra dicta in art. VIII. tormenta et res armamentariae cum quacunque suppellectile ob defectum equorum per terram deportari non possent, Sacra Regia Maiestas Poloniae itinere nauali ea Mariaeburgum mittere curabit, ad primum ex parte Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae requisitum, idque libere et absque refusione expensarum.

XXII.

In cuius rei fidem haec ab utraque parte deputatis commissariis transacta et conclusa, propriis manibus subscripta, et sigillis firmata sunt. Dabantur in castris ad Thorunium die 23. mens. Decemb. anno Domini 1658.

IOANNES ANDREAS MORSTEIN, Regni Referend. Colonell. S. R. M. Poloniae. ERICVS DRACO, S. R. M. Sueciae Colonellus.

VLADISLAVS REX de Naglowice S. Reginal. M. Cancell. Neoforienfis Libus. Capitaneus. BENEDICTVS AB HATTEN, S. R. M. Sueciae Colonellus.

BARTHOLOMAEVS RAVTENFELS S. R. M. Secretarius. FRIDERICVS TVNNER, Auditor. (L. S.)

(L. S.)

His conditionibus Polono Regi dedita est Torunia, nunquam alias dedenda, nisi fortissimos quosque Suecorum morbus absumpsisset, quem a consumptis gingiuis squinantiæ medici dixerunt ¹⁰⁴). Urbi nihil deerat nisi militum numerus, quo per morbos exhausto, vacua ciuitas defendi non potuit.

Dedita Thorunia, quantum moeroris Carolo in Dania triumphanti attulit, tantum Polono Regi exciuit gaudii. Nisi nimium exultantem Polonum Regem iterum aduersa turbassent. Captus per eos dies a Moschis belli Dux GONSIENIVS, a Suecis vero Dux Curlandiae cum Ludouica Chariotta Georgii Wilhelmi Electoris Brandenburgici filia, totaque Ducali prosapia, uterque vno mense, et tantum non vno die. Adeo vincula et priuatis et principibus communia sunt. Captiuitatem Ducis breui totius Curlandiae subsequuta est deditio, stupente Rege Polono, cui triumphanti semper moerorem obieciebat fortuna.

Dum haec in Prussia, Lithuania ac Curlandia eo anno geruntur, interim Dania extremam fere animam agere videbatur, cui iamiam extremum spiritum ducenti illico foederati principes misere auxilia. Et inprimis Augustissimi Caesaris LEOPOLDI primi, haud contemnendus septemdecim millium bellatorum numerus fuit, duce comite MONTECVCLII, cui adiunxerat sese Marchio Brandenburgicus, vna cum Czarnecio Poloni Regis per ea tempora fortissimo belli imperatore.

Rem

104) Squinantiæ non a consumptis gingiuis dicitur, sed corruptum barbarumque verbum est, ortum a *rynanche*, Graeca voce, strangulationem eolubumque spiritum significante. Morbus hic, plenus periculi et contagiosus, a medicis *angina*

nuncupatur, cuius variae sunt species. Signa eius deglutitio ac respiratio dolens atque impedita, maxime simul faucium inflammatio profundior, non autem gingivae hoc in morbo consumuntur.

Rem altius repeto de bello Danico, cuius ampliore historiam Danicis relinquo scriptoribus. Postquam huius anni initio inaudita celeritate atque audacia Sueciae Rex Zelandiam ingressus fuerat, Rex Daniae propriis diffusis viribus Gallico adnitente mediatore Fit pax Danica tractatus a Carolo Sueciae Rege toties oblatus, ad extremum acceptat. Horum autem nos inter et Suecos.

TRACTATVS ARTICVLI,
ET
PACIS CONCLUSIO,
INTER POTENTISSIMOS REGES
CORONAE SVECIAE AB VNA,

ET
CORONAE DANIAE AB ALTERA PARTE,
RATIFICATA IN ROTSCHILDT XXVI. FEBR.

ANNO MDCLVIII.

I.

Perpetua semper et inuiolabilis erit, et manebit pax utrobique, inter regias Maiestates, eorumque Successores, regna, terras, consiliarios, officiales, subditos et incolas, Sueciae, Daniae, et Noruegiae, tali conditione, quod in posterum abusus, inquietudines, discordiae, inimicitiae, et bella omnino tollentur, sicut etiam omnia quae utrobique tam antehac, quam hoc durante bellorum tumultu contigerunt aut contingere potuerunt, mediante generali, et ad omnes sese extendente amnestia, penitus obliuioni tradentur; et e contra fiducialis amicitia, et amica fiducialitas pax et concordia, sicut et bona ciuitas erit et manebit, ita quod vnus alterius, commune bonum et vtilitatem tam verbis quam factis, sicut et proprium promouere et manutenere studebit, et quidquid in alterius partis, personae, regiminis, regni, terrae et subditorum damnum vergere posset, hoc ipsum quantum possibile fuerit, amouere et impedire conabitur.

II.

Vt autem eo melius haec fieri possint, et mutua fiducia et amicitia inter regias Maiestates, eorum regna Sueciae et Daniae conseruetur, utrobique confederationes et alianciae, quae cum aliis Potentatibus, Regibus et Principibus, Statibus et Rebuspublicis, etiam quibuscunque erectae aut conclusae sunt, in alterutrius partis damnum aut detrimentum seu praecudicium, omnino reiiciuntur et tollentur, sicut etiam nullae aliae imposterum alianciae ab vno contra alterum erigentur, nec alterius inimico villo modo aut quouis praetextu stabitur et succurretur.

III.

In eundem finem inter Nos mutuo conclusum et determinatum fuit, nullas externas hostiles Naues aut Galeras etiam quascunque per Sund et Belt permittere transire, sed hoc utrobique pro sua parte quantum possibile fuerit impedire conabuntur.

PPP PP 2

IV.

IV.

Conclusum quoque et determinatum fuit, quod omnes naues, quas Regia Sua Maiestas Sueciae, eiusque subditi, aut aliqui in Suecia, seu sub iis comprehensis prouinciis, terris ac ciuitatibus, nulla excepta, aedificant, inhabitant, spectant, communiant, aut demuniunt, paruae aut magnae, quibuscunque etiam mercimoniis onustae, indifferenter, non tantum in Oresund et Belt exemptae ac liberae erunt ab omni tributo aut telonio, inquisitione, visitatione, aliisque molestiis et difficultatibus, quomocunque tandem appellari possint, sed etiam nullatenus obligatae erunt aliquas certificationes de bonis contentis exhibere aut demonstrare, dummodo tantum securum et liberum maris conductum, in Regiae Maiestatis Daniae telonio in Helsingoer et Nyburgh exhibeant; sed de bonis ad Regiam Maiestatem, eiusque successores, subditos et incolas Sueciae, et ad omnes sub iisdem comprehensas prouincias, terras, et ciuitates, spectantibus, si in alienis nauibus comprehendantur, ita seruabitur quantum ad certificationem sicut ante hac fuit, secundum tenorem pactorum Bremensium, tali conditione, quod si tantum nudam et rectam certificationem exhibuerint, ex tunc absque vlla difficultate et molestia seu telonii perfolutione, per Sund et Belt libere transire et pertransire possint; verum bona Suedica in externis nauibus contenta, si nullam desuper certificationem exhibere poterunt, Sund et Belt subiecta erunt.

V.

Cum etiam Regia Sua Maiestas Sueciae hoc bellorum tempore armis suis varias terras, prouincias et insulas, et in iis sitas fortificationes, castra et ciuitates, a Regia Maiestate Daniae, sibi acquisuerit, easque iure belli nunc possideat; hinc Sua Maiestas Daniae pro se suisque successoribus regibus Daniae ac Noruegiae eorumque regno consenserunt et promiserunt, pro satisfactione vtriusque et pro restitutione occupatarum terrarum, sicut etiam pro restauratione omnium damnorum et sumptuum, qui hoc bellorum tumultu Regiae Suae Maiestati, eiusque regno Sueciae illati sunt, et praeterea ad vltiores difficultates praecauendas, Regiae Suae Maiestati, eiusque successoribus et regno Sueciae cedere prouincias Halland (quae olim pro assecuratione Regi Sueciae concessae fuere) vt Schonen, Blecking, et Bornholm, cum omnibus ad dictas prouincias spectantibus terris, feudis, et appertinentibus ciuitatibus, castris et fortalitiis, insulis, dominiis, comitatibus, iurisdictionibus, et legibus tam ecclesiasticis quam politicis, contributionibus, teloniis, prouentibus, et iuribus, terra marique, sicut olim Reges Daniae et Noruegiae easdem possidere, vt in posterum ad Regiam Maiestatem, eiusque successores Regni Sueciae in perpetua possessione et dominio permancant.

VI.

Similiter etiam ceditur Regiae Suae Maiestati eiusdemque coronae Sueciae, a Sua Maiestate et corona Daniae, castrum et feudum Bahus cum domo et feudo Trondheim, et comprehensis ciuitatibus, castris et fortalitiis; sicut etiam iurisdictionibus tam ecclesiasticis, quam politicis, bonis, feudis et appertinentiis quae sub iis de iure spectant et olim spectarunt, tam in terra quam in mari, coronae Sueciae perpetua possessione incorporanda; quemadmodum desuper, sicut et super alia iis concessa bona, terras et prouincias, vt in praecedentibus articulis

culis dictum, a Regia Sua Maiestate Daniae, eiusdemque regni consiliariis, literae dimissoriales subscriptae et consignatae, illud clarissime demonstrant. 1658

VII.

Praeterea etiam ceduntur Regiae Suae Maiestati, Eiusque regno Sueciae, a Sua Maiestate Daniae et successoribus Eius regnoque omnes iurisdictiones, tam ecclesiasticae quam politicae, in quantum Sua Maiestas Daniae eas habuit super bona, quae in principatu Rugensi sita sunt.

VIII.

Omnes quoque nobiles (qui in dictis illis prouinciis, terris, et feudis, bona habent et habitant) obligati erunt et tenebuntur Regiae Suae Maiestati, Eiusque successoribus regni Sueciae iuramentum fidelitatis praestare, seque ad debitam obedientiam et seruitia eius obligare, vt olim Regiae Suae Maiestati Daniae obligati fuerunt. Similiter quoque omnes in praedictis prouinciis habitantes tam religiosi, quam saeculares, ciues ac rustici, solum Regiae Suae Maiestati eiusdemque successoribus ac regno Sueciae in perpetuum obligati erunt; et omnes praepositi et sacerdotes Episcopo, sicut et Superintendens et consistorium subsequuntur, quem vel quos Regia Sua Maiestas Sueciae ad hoc deputabunt.

IX.

E contra vero a Regia Sua Maiestate et regno Sueciae compromissum et addictum fuit, quod omnes status nobilium et ignobilium, ecclesiasticorum et saecularium, ciuium et rusticorum, super terras illas feudaque in hoc tractatu cessa, in Dania et Noruegia, bona sua, et proprietates reseruare debeant, quae ipsis per haereditatem, emptionem, permutationem aut pignus ante haec belli tempora, vel a corona Sueciae, vel a priuatis, debentur; Et posthaec potestatem habebunt, illa possidendi, fruendi et conseruandi, sicut et alienandi, vendendi, aut permutandi sicut antea: Similiter etiam apud antiqua priuilegia et iurisdictiones, absque vlla molestatione, aut turbatione permanendi, in quantum illa non militant contra leges fundamentales eiusdem coronae Sueciae, quacum in posterum, terrae istae seu feuda perpetuis temporibus incorporata manebunt. Vt etiam Regiae Suae Maiestatis Sueciae innatum fauorem et gratiam condiciones suas magis ampliandi, quam diminuendi, aduertere possimus, compromissum fuit, quod omnes tam nobiles quam ignobiles, qui se sub Regiae Suae Maiestatis, eiusdemque regni Sueciae iurisdictione totaliter dederunt, cum innatis Suecis consimilem accessum ad honores et beneficia habere poterunt.

X.

Similiter etiam dictum fuit, quando fortalicia et terrae a Regiae Maiestatis commissariis transportabuntur, quod ex tunc simul omnia documenta et instructiones, quae ad manus haberi poterunt, quoad terras, in iisque situatorum bonorum constitutiones, prouentus aut quaestus, vel etiam circumferentias aut vicinities, vel quod iustitiam attinet horum scripta, libri et documenta consimiliter tradentur, ac in posterum cum certis deputatis commissariis, duobus aut tribus vtrouque assignabitur, qui circumiacentia loca, eorumque diuisiones inter abscissores bonorum, et proxime illis adiacentium, conseruatasque prouincias et feuda, oculatam fument inspectionem et diiudicabunt, vt eo melius omnes

1658 controuersiae, lites et abusus evertantur, et vnusquisque suum, quod ipsi adiudicatum est, in pace et quiete conseruare et possidere possit.

XI.

Omnia quoque loca, quae Regiae Maiestati Sueciae eiusdemque regno, hoc bellorum tempore desumpta sunt, vbicunque etiam illa sita fuerunt, plenarie restituantur, similiter etiam duae istae naues Suedicae, quae in belli huius initio in Sund detentae fuerunt, cum omnibus suis bonis, contentamentis et certis appertinentiis, aut consimilibus mercimoniis restitui debent. Et praeterea ab vtraque parte conclusum fuit, quod omnia mercimonia, quae virtute emanatarum commissionum facta sunt, et ante Porstruppicae pacis conclusionem introduci non poterant, illis restituantur, ad quos spectauere. Quidquid autem ex aliis bonis et mobiliis post illa tempora vnus alteriusue partis subditis, terra marique ablatum fuerit, et a Regia Maiestate Sueciae aut Daniae ante praememoratam pacis confoederationem alicui donatum fuit, consimiliter restituetur.

XII.

E contra Regia Sua Maiestas, eiusque successores coronae Sueciae, cedunt Regiae Suae Maiestati, eiusdemque successoribus coronae Daniae, omnia priuilegia, omnesque iurisdictiones, quas Regia Sua Maiestas iure belli in omnibus fortaliis, castris, insulis, prouinciis, ciuitatibus, et territoriis habere potuerunt, quas Regia Sua Maiestas hoc bellorum tempore armis suis inuasit, maxime in prouinciis Selandiae, Lalandiae, Falstriae et Langelandiae cum fortalio Natchoer, item Fioniam, Iutlandiam, Slesuicum, Holsatiam, Stormariam et Dithmarsiam, cum fortaliis Friderichsoede, Hallschantz, cum domo et comitatu Pinnenberg, sicut et insulas Alsam et Monam, cum domibus principum Sunderburg et Nordburg, et omnibus in hisce duobus regnis Daniae et Noruegiae, sicut et in praememoratis principatibus, eisque adiacentibus prouinciis et insulis, occupatis ciuitatibus, fortaliis, castris, feudis et domibus nobilium, sicut et territoriis quomodocunque nominari possint, et in hisce concordantiis per expressum conceptae non sunt, haecque omnia postquam virtute compositionis pacis denuo restituta fuerint, apud Regiam Suam Maiestatem eiusque successores coronae Daniae, cum omnibus suis appertinentiis et iurisdictionibus in posterum imperturbata manebunt.

XIII.

Consimiliter cedunt Regia Sua Maiestas Sueciae pro se et successoribus suis omnia iura et praetensiones, quas Sua Regia Maiestas, ratione Ducatus Bremensis, habuere aut habere potuerit super comitatum Delmenhorst et super Dittmarsen, et transferunt illa Regiae Suae Maiestati Daniae, eiusque successoribus et Ducibus e domo Holsatiae regiae et Gottorpicae lineae, hac conditione, quod Regia Sua Maiestas Sueciae, illiusque successores desuper nunquam vltiorem praetensionem habebunt, et casu quo Sua Maiestas Sueciae ratione dicti Ducatus Bremensis aliquam praetensionem haberet, super bona quaedam nobilium in Holsatia, eadem hac occasione promisit et iure suo cessit, quod documenta praesentia hucque spectantia, Regiae Suae Maiestati Daniae, et domo Holsatiae regiae et Gottorpicae lineae tradentur.

XIV.

XIV.

1658

Sicut erga fortalitia vtrouique, tam quae hoc bellorum tempore occupata, quam quae secundum pacis concordata traducta sunt, vacua et absque vlla munitione, prouisione aut tormentis relinquuntur, consimiliter etiam conclusum fuit, quod rustici in feudis illis, vbi fortalitia illa sita fuerint, obligati erunt, tormenta illa, munitiones et prouisiones versus litus abducere, vbi isthaec omnia illa melius nauigio abduci poterunt.

XV.

Praeterea etiam conclusum est, et determinatum, quod in castris seu fortaliis, quae ab vna ad aliam partem transacta sunt, aut euacuata, deputabuntur certa quaedam loca, vbi is, qui fortalitia tradidit aut deferuit, prouisionem siue ammunitionem suam in certa custodia habere poterit, vsque dum illa commode istinc auehi poterunt, seu abduci.

XVI.

Vt autem euacuatio, et permutatio supradictarum prouinciarum, ciuitatum, et fortalitorum vtrouique eo melius fieri posset, ambas partes ita desuper concluserunt et conuenerunt, quod, quamprimum 2000. equites (qui Regiae Suae Maiestati Sueciae hac occasione a Sua Maiestate Daniae promissi sunt) traditi fuerint, Sueciae exercitus confestim Selandiam petet, et desuper Helsingoburgum 27. Februarii, Landscrona 28. eiusdem, Malmogia 1. Martii tradentur; similiter eiusdem Christianstad, Regiae Suae Maiestatis Sueciae commissario, eodemque die Natchoer, Regiae Maiestatis Daniae commissariis cedentur, quo tempore etiam Sueciae exercitus denuo ex Lalandia, Falstria, et Langelandia abducetur, etiam 15. Martii Christianopolis et reliqua pars Bleckingiae, cum Bornholmia, (in quantum possibile fuerit, et aera permittet) sicut et Bahus 18. eiusdem tradetur. Item 1. Maii Tronheimium, Lemptia et Bremeruerda, sicut et alia loca, quae Regia Daniae Maiestas hoc bellorum tumultu occupauit, vbicunque tandem sita fuerint, Regiae Maiestatis Sueciae commissariis denuo restituentur; e contra vero totus exercitus Regiae Maiestatis Sueciae, eodem die discedet ex Fionia, Iutlandia, Slesuico, Holsatia, Stormaria, et Dithmarsia, sicut et ex circumiacentibus insulis, fortaliis, castris, et domibus nobilium, quomodocunque etiam appellari possint. Item castra et fortalitia Friderichsoede, Pinnenberg, Hallschantz, cum adiacentibus omnibus locis, vbicunque tandem sitis, quae hoc bellorum tempore ad Regiae Maiestatis Sueciae manus deuenere, eodem die 1. Maii Regiae Maiestatis Daniae commissariis manibus tradentur. Eodem etiam tempore insula Alsa cum Sunderburgo et Nordburgo, proprio suo domino tradentur, et si quid vltius in praedictis regnis, prouinciis, ducatibus, et insulis inueniri poterit, quod ab vna alteraue parte occupatum fuerit, omnia liquidentur, et omnino restituentur.

XVII.

Vt etiam incolis nulla fiat violentia, seu insolentia, quando praedictae permutationes fortalitorum fient, siue quando milites a ciuitatibus et prouinciis, termino praefixo, demigrabunt, vtrouique commissarii deputabuntur, qui diligentem inspectionem habebunt, ne quid violenter subditis auferatur, vel modo etiam illicito quidquam ab ipsis peratur. Et sicut exercitui Suedico, quamdiu hisce in partibus

1658 commorabitur, omnia necessaria subministrabuntur; ita etiam apud eosdem bonus ordo, et disciplina seruabitur, tali modo, quod incolis et subditis, a die quo pax conclusa fuit, nihil amplius, siue tributum, siue quaedam alia belli incommoda, cuiuscunque etiam nominis, extorqueantur: quam quod ad necessarium militum sustentationem, ab vtriusque partium commissariis hac in re ordinatam, necessarium fuerit, quamdiu in hoc regno permanferint.

XVIII.

Quod autem supra memoratum est, de restitutionibus terrarum, et earum euacuationibus in praescriptis terminis, intelligendum erit secundum leges patriae, tali modo, quod illi, qui feuda possident, illorum prouentibus uti poterunt, usque ad futurum festum sanctorum Philippi et Iacobi, sicut etiam residua acceptare ab anno 1657. a festo S. S. Philippi et Iacobi, usque ad annum 1658. hoc tamen respectu, quod quae illis statim persolui nequeant, sufficiens tempus concedetur illa posthac certis praefixis terminis repetendi.

XIX.

Similiter utrobique omnes captiui, magni et parui, cuiuscunque status aut conditionis fuerint, confestim absque redemptione dimittentur, quod autem attinet sustentationem ipsorum, illa secundum aequitatem persoluetur.

XX.

Omnes quoque subditi et incolae, qui ex praedictis occupatis terris aut prouinciis ad alias ciuitates migrare desiderant, id libere facere poterunt, dummodo tantum id fiat, secundum leges et statuta patriae aut terrarum, a quibus transmigrant: quod autem attinet bona, quae in ciuitatibus illis hoc bellorum tumultu in saluo posita sunt, ad quoscunque tandem spectauerint, sine vlla contradictione et difficultate eadem repetere poterunt.

XXI.

Praecedentia vero pacta, velut Stetunica, Sieredica et Brembsebroica, quae inter hos duos Reges laudabiliter erecta sunt, totaliter et plenarie in suo vigore et suis articulis, sicut in initio huius belli fuere, permanebunt, ac si de verbo ad verbum hisce nouis inserta forent, dummodo per hunc tractatum expresse mutata non fuerint.

XXII.

Regia quoque Sua Maestas Daniae tenebitur Serenissimum Principem de Schleswig, Holstein, Gottorp etc. secundum aequitatem contentare, desuper autem commissarii Regiae Maestatis Daniae, et Serenissimi Principis tractabunt, ita tamen, quod circa 2. diem Maii conclusio fiat.

XXIII.

Praeterea etiam quaecunque hoc bellorum tumultu fieri potuerunt, aut facta sunt, quae inter Regiam Maestatem et coronam Daniae, ac inter Serenissimum

sinum Principem de Schleswig Holstein et Gottorp aliquam displicentiam aut abusum causare possent; vel a Regia Maestate Daniae, et Serenissimo Principe, vel contra seipso, aut eorum ministros, officiales, aut subditos, forsam aliter quam bene sumi, aut intelligi posset, omnia illa in posterum sine vllius damno, et detrimento obliuioni tradentur, et per huius pacis compositionem reconciliata manebunt.

XXIV.

Similiter promittitur, quod Dominó Corftz de Vlesfelt, intra 3. Aprilis, omnia sua bona in Dania et Noruegia, tam mobilia quam immobilia, integre restituentur, et praeterea pro omnibus ei damnis illatis, secundum aequitatem, satisfactionem et compensationem habebit intra futuram S. Ioannis festiuitatem; Ipsique etiam comiti et comitissae eiusdemque matri, liberis, amicis, et ministris liberum erit in Dania quocunque ipsi, aut ipsis placuerit, libere et secure permanere et habitare; feudis quoque, quorum comes de Vlesfelt eiusque filius feudatarii sunt, velut Hirsholm, Minckelien, et Monasterium S. Ioannis in Noruegia, secundum tenorem litterarum feudalium, desuper emanatarum, frui poterunt, similiter etiam ipsius coniugi debitus titulus plenarie restituetur.

XXV.

Quicunque etiam Reges et respublicae, potentes et principes, huic paci interesse voluerint, et subscribi, hoc ipsum apud vtrumque Regem quaerere poterunt.

XXVI.

Abrogabitur quoque ius feciale cum manifesto Danico, et non amplius exhibebitur aut diuendetur.

XXVII.

Quod autem haec omnia, in istis verbis istoque sensu et opinione, ut superius scriptum utrobique fiducialiter et confidenter erigi et in posterum obseruari queant, conclusum et determinatum fuit; quod hi nostri amicabiliter erecti tractatus, et pacta, ab vtriusque regni Regibus, CAROLO GVSTAVO, Rege Sueciae, et FRIDERICO III. Rege Daniae, propriis manibus et signaturis confirmabuntur, et pro maiori securitate, ab vtriusque regni consiliariis intimis, subscribentur, et officii sui sigillo munientur.

XXVIII.

Conclusum quoque et compromissum fuit, quod ab vtraque parte conuenient, vnus regni consiliarius cum suo secretario in Helsingoer circa 2. Aprilis; et hulus ratificationem, sub vtriusque manus subscriptione, et sigilli communicatione, modo iam praedicto et concluso secum conferent, similiter etiam eodem tempore Dani litteras cessoriales super Halland, Blecking, Schonen, Bornholm, Bahus, et Trondheim, easque ad inuicem permutabunt, ad maiorem certificationem initae et confirmatae pacis.

Pro maiori item securitate et confirmatione, quod haec omnia a nobis, tali modo, uti supra dictum, peracta concordata et conclusa sunt, et a regis Sua Maestate, Serenissimo et gratiosissimo nostro Rege ac Domino, fiducialiter ac firmiter ita seruari et obseruari debeant, et illius ratificatio tempore aut die praefixo

1658 fixo infallibiliter exhibebitur, haec propriis manibus subscripsimus, et officii No-
stri sigillo communiuimus, et insuper a Regiae Suae Maiestatis Franciae, et Suae
Celsitudinis Protectoris Angliae, respectiue ordinariis oratoribus, et extraordi-
nariis legatis, tanquam mediatoribus in hisce tractatibus pacis, rogauimus, vt
pro maiori firmitate ac meliori certitudine et testificatione, haec omnia vna No-
biscum subscribere et subsignare non grauentur, quod factum est in Rotsehildt
26. Februarii anno 1658.

Nouum bellum inter Daniae et Sueciae Reges. Haec summa pacis Dano Suedicae, quae vix medio durauit anno. Vbi enim Daniae
Rex Bremeruerdae propugnaculum Sueciae restituit Regi, illico ex amico atrocissimum
hostem Carolum breui expertus est: dum haud multo post eundem, 20. nempe Augusti,
insperate ad Haffniae (Regia Daniae est) cerneret portum. O quid non mortalia pectora
eogis dominandi cupido!

LIBRI IX. CAPVT V

SYNOPSIS

*Origo noui dissidii inter Suecos et Danos. Literae Sueciae Regis ad Regem Chri-
stianissimum. Literae Sueciae Regis ad confederatos Belgii. Czarnecius in
Daniam submissus. Literae Daniae Regis ad Czarnectum, belli ducem.*

Origo noui Danos inter et Suecos dissidii ac praetensa causa Suecorum fuit:

Origo noui
dissidii Sue-
cos inter et
Danos.

- I. Turbata a Danis post confectam pacem, non minus quam antea armis vin-
dicata et asserta, commerciorum et nauigationis omnimoda libertas.
- II. Exacta a Suecis vectigalia, causa saepe inter regna Septemtrionalia magno-
rum motuum, sed qui proximo tractatu finiri omnino videri debuerant.
- III. Rescissa a Scandia insula Huena, a Nidrosiensi Satrapia praefectura Roms-
dalenis.
- IV. Negata coniunctio classis, ad arcendam secundum pactorum tenorem
violentiam a mari Balthico.
- V. Impedita Suecis per tractatum expresse attributa cum prouinciis cassis rega-
lia, et iurisdictiones, qualibus vsa est antehac Dania Noruegiaque.
- VI. Naues et bona ante clarigationem belli, siue aperta Danorum vi, siue per
suppositam alieni nominis practicam, erepta, et vigore pacis restituenda,
partim in immensum protracta, partim adhuc retenta.
- VII. Militia tradi mox debita, nimis diu dilata, quanquam satis externi mili-
tis frequenter in Dania alebatur.
- VIII. Damni, ex subrepta per piraticam Africae societate promanantis, nulla,
licet eiusdem restitutio pacta esset, reparatio.

Haec

Haec summa praetensionum noui belli et incendii Daniae, cuius succinctam rela-
tionem per ea tempora Christianissimo Galliae Regi Sueciae submiserat Rex. Cuius haec
summa fuit:

Nos CAROLVS GVSTAVVS, Suecorum, Gotthorum, Vandalorumque Literae Sue-
ciae Regis
ad Regem
christianissi-
mum.
Rex, etc. Serenissimo et Potentissimo Regi Christianissimo etc. salutem
et prosperos rerum successus.

Noni dubitamus mirari *Maiestatem Vestram*, quid Nos mouerit ad arma
in Daniam denuo stringendum, ex quo benignam pacem, interpositione Maie-
statis Vestrae non ita pridem adepti, forsan videmus. Proinde non alienum
duximus Maiestatem Vestram, paucis saltem adductis, informare, vt de iustitia
instituti Nostri certior facta intelligat non nouum Nos suscipere bellum, sed ne-
cessitate quadam cogi ad vltimum continuandum, cum tot aliis distringamur, vt
hocce si liquisset, libenter superfederimus. Bellum enim terminatum dici ne-
quit, nisi adimpletis legibus, quarum praecisa conditio pax reducta intelligi
debet. Stipulati sunt ea Dani, mediante tractatu, quae si tanta alacritate executi
fuissem, quae sinceritate et facilitate videri voluerunt promississe, nouo in his oris
strepitu haud fuisset opus. Sed experti sumus, omnem praeteriti tractatus ap-
paratum, alium in finem non fuisse institutum, quam vt tunc cursui armorum
Nostrorum velut obicem posito, iniectione verbalibus delinimentis tempus aucu-
parentur ac postea executionis tergiversatione, remora, circulatione, et contra-
dictione Nos ea regni Nostri securitate priuarent, ad quam bello et tractatu vnice
connitebamur. Factum enim est, vt exercitu Nostro accincto ad discedendum
ex Selandia mox traditio munitorum locorum in Dania dubia redderetur, nec
secundum instrumentum pacis praesidiis Nostris imponendis patefacta fuissent,
nisi in eo tunc statu fuisset, vt arma Nostra vim operi adiecerent, similiter
quoque negari milites, qui in potestatem Nostram redigi deberent, antequam
Selandia excederemus. Ex quo vero Selandiam exercitu et copiis vacuam feci-
mus, sub praetextu foederis Nobiscum ineundi, libertatisque commerciorum,
omnem omnino pactorum vim, aut elidere prorsus, aut fodicare tentabant Dani,
totumque negotium in eam lubricitatem redigere, vt, in quo securitatis, tanto-
pere a Nobis desideratae, spem amplius collocaremus, nihil fere reliqui esset.
Ex hisce talibus contrauentionibus, nata Nobis est necessitas pertractatorum exe-
cutionem fidelius vrgendi. Atque vt ea Maiestatem Vestram prorsus non fu-
giant, paucis quaedam oculis eiusdem subiiciemus, quibus intelligi possit, quan-
tum Nobis ab isto tractatu polliceri liceret securitatis. Nam turbata est post con-
fectam pacem, non minus, quam antea armis vindicata et asserta commercio-
rum et nauigationis omnimoda libertas; Exacta a subditis Nostris vectigalia, causa
saepe inter regna Septemtrionalia magnorum motuum, sed qui proximo tractatu
finiri omnino videri debuerunt: Rescissa a Scandia insula Huena ab Nidrosiensi
satrapia praefectura Romsdalenis: Negata coniunctio classis, ad arcendam secun-
dum pactorum tenorem violentiam a mari Balthico: impedita Nobis per tracta-
tum expresse attributa cum prouinciis cassis regalia et iurisdictiones, qualibus vsa
est antehac Dania Noruegiaque. Naues et bona ante clarigationem belli, siue
aperta Danorum vi, siue per suppositam alieni nominis practicam, erepta, et vi-
gore pacis restituenda, partim in immensum protracta, partim adhuc retenta,
militia tradi mox debita, nimis diu dilata, quanquam satis externi militis frequen-
ter in Dania alebatur: Damni ex subrepta per piraticam Africae societate pro-
manantis nulla, licet eiusdem restitutio pacta esset, reparatio; Quaeque alia
plura longum foret literis enumerare, quorum executionis laboribus non modo

Rrr rr 2

Nostri

1658 Nostri commissarii, sed etiam Maiestatis Vestrae legatus tantum non fatigati sunt. Singula vero ita sunt comparata, ut nisi effectui iungantur, nulla Nobis ab hac pace securitas expectanda veniat, ob quam tamen adipiscendam singulari moderatione usi sumus, in temperandis conditionibus pacis, cum aliquas accipere nihil opus videretur. Talis quoque est conditio regni Nostri, ut nisi hic tuti fuerimus, haudquaquam integrum Nobis sit implicari longinquiore bellis. Cognitum enim est non modo superioris temporis exemplis, sed hoc recenti apprime conspicuo, nulla re magis supplantari successus Suecorum, quam diuersionibus quibuscunque Daniae, cui facile ac promptum semper est, undique propriis et alienis viribus inferiores regni Nostri recessus, provinciasque eidem annexas penetrandi, id quod non absque insigni periculi et impensarum sensu experti sumus, cum e Polonia in has oras superiori anno nos conuertere coacti sumus. Sperauius equidem fore, ut, quamuis Daniam satis pigram ad executionis negotium deprehenderemus, sui tamen status rationem in consilio haberet, ac leuata per executionis successum militia Nostra ex suis provinciis, arctioris foederis vinculo Nobiscum coalesceret, quod nimium quantum circa tractatus Rotchildenses, iteratis multoties contestationibus ambiuit, verum comprobauit postea verbis exiguum fidem, maluitque non solum pacis leges susque deque habere, sed etiam antiquis insistere consiliis, quibus Nobis periculum perpetuum crearetur, ac eorum praeferre amicitiam, qui iam diu facies aliorum quieti et concordiae submittere consueuerunt, ac illam ipsam Daniam tempestatibus quodammodo commisit. Hinc nihil impetratum, nisi tanquam ab inuitis, ut reperta olim occasione rumpendi, praetextus velut coactis non deesset. Vnde maximum Nobis oriturum discrimen conspicabamur, foreque vidimus, ut si in eo statu relicto negotio, exercitum moueremus, in eundem rursus scopulum impingeremus, ac par rursus periculum cum superioribus subiremus. Nam ex quo inimici Nostri coeperunt alibi prominere, tempus quoque agendi videretur Nos eo vocare, irritus fuit omnis, quanquam instantissimus commissariorum Nostrorum pro absoluendo et subscribendo tractatu conatus, admonitiones quoque et literae Nostrae propriae in vanum fuere, iudicantibus scilicet Danis necessitatem inuitabilem Nobis vel inuitis iniici tunc excedendi, re plane infecta: idque maxime comprobarunt, cum copias Nostras, aut plane migrare iussimus, aut ipsimet cum exercitus robore versus fines properauimus. Quanto enim magis abutimur parauimus expectantes ultimam operi manum impositum iri, tanto minus ad perficiendum negotium inclinabant; imo semel tractata scripto reddere, partim in hunc diem differebant, partim reuocare tentabant, interea frequenter miscere consilia cum inimicorum Nostrorum ministris Hafniae et alibi existentibus, militemque externum non absque grauibus impensis alere, eundemque nouis supplementis locupletare pergebat: quod certe de nihilo esse non potuit. Insigniter vero apparuit Danorum tergiversatio et cunctatio, cum Rex Hungariae ad imperiale fastigium surrexisse audiretur. Tunc vero, ut intercalaretur tempus, missi sunt ad Nos internuntii excessum armorum Nostrorum, infecta omnino re, persuasuri, ut interea Nostri legati operi manum adhiberetur nihil agerent, ac tempus protraheretur, quo alibi pro Danis non nihil fieret. In tanta ergo rerum lubricitate, animorum mutationibus, tractatus incertitudine, cunctationibus etiam, quae Nobis haud exiguum damnum apud alios Nostros hostes accelerarunt, tergiversationibus et occultis cum inimicorum Nostrorum ministris collusionibus, utrique non immerito Nostrae tam salutis, quam securitatis prospiciendae admonebamur, ne procul cum aliis implicati solitas Daniae insidias experiremur. Testari sane possumus, paucas ante septimanas, ne quidem in mentem

1658 mentem Nobis venisse hanc expeditionem, ac si dicendum, quod res est, haud facile aliam, inuito magis animo, iniuimus. Vbi vero nihil certi vel stylo consignaretur, nec ad vllum exitum res peruenire posset, quin idem Nos semper maneret periculum, quod Nos obruebat in Polonia constitutos, Maiestati Vestrae iudicandum relinquimus, annon ea securitas armis quaerenda esset, quae pacis legibus obtineri haudquaquam potuit. Nobis certe, inuitis huc adductis, persuademus, Maiestatem Vestram, tam hisce literis, quam ex legato suo informatam, instituto huic Nostro, utpote quod iustitiae iuncta necessitas Nobis eligendum dictauit, pro mutua, quae Nobis cum Maiestate Vestra intercedit necessitudine, suffragaturam. Digna enim res est benigno favore, quae sub pactorum religione impie defraudata, conseruationem et securitatem sui, non nisi iustis armis, fortitur. Quibus etc. Dedimus in castris Ottersloff ad Hafniam die 21. Augusti 1658.

Maiestatis Vestrae

Bonus Frater, Consanguineus, Amicus et Foederatus

CAROLVS GVSTAVVS

Eduard Ehrensteyn.

Haec summa literarum ad Galliae Regem continens expeditionis in Selandiam relationem. Addidit et alias literas ad status confederati Belgii. Quarum haec summa:

Nos CAROLVS GVSTAVVS Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex Literae Sueciae Regis ad confederatos Belgii.

Non dubitamus, mirum Vobis videri, quod arma deus in Daniam strimus, ex qua non ita pridem pacem adepti forsitan dixeritis. Sed cum de iustitia instituti Nostri certiores facti fueritis, intelligetis, nec superiori bello adhuc finem fuisse impositum, nec rebus sic constitutis potuisse Nos de pace securos esse. Bellum enim terminatum dici nequit, nisi adimpletis legibus, quarum praecia condicione, pax intelligi debet reducta: quibus si Dani ea animi alacritate fuissent obsecuti, qua promptitudine eas polliceri fieri detrectarunt, nouo in his oris strepitu haud fuisset opus. Sed cum experiremur praeteritum tractatus apparatus alium in finem non fuisse expetitur, quam ut tunc cursui armorum Nostrorum obice velut posito, inediisque verbalibus delinimentis tempus aucuparentur, ac postea probata animi Nostri moderatione in temperandis pacis conditionibus, egressoque ex Selandia exercitu Nostro, executionis perpetua in hunc diem tergiversatione, remora, et contradictione Nos regni Nostri securitate priuarent, reiectos in superiorum temporum discrimen, si arma ad alios Nostros hostes, re hic infecta, conuertissemus, utique necessitas Nobis est imposita, ab his Nobis cauendi, quibus facile semper ac promptum est, in nuda imperii Nostri viscera, eique adnexas provincias penetrandi. Cuiusmodi quidem facinori saepe obnoxii fuimus, verum tunc conspicuo plane exemplo, cum e Polonia superiori anno diuertere cogermur, non absque insigni periculi et damni Nostri sensu. Longum foret ea omnia literis recensere, quae Nobis hanc expeditionem causata sunt, alias animo constituentibus caeteris Nostri hostibus in tempore obuam ire, qui ex tanta Danorum tergiversatione occasionem arripuerunt potiores praerogatiuas prensare, et irreparabilia Nobis damna inferre.

1658 Exponet Vobis minister Noster ipud Vos residens, nobilis sincere Nobis fidelis HARALDVS APPELBOM fufius, quae in hanc rem sunt, vt intellecto, quanta et tarditate et astutia Dani Nobiscum in omnibus fere punctis conseruationem et securitatem regni Nostri conseruantibus egerint, alienum non iudicetis, si Nobis consulere nitamur, ne ad eundem plans scopulum, rursus impingamus. Reputantibus vero Nobis, quae res Danos tantopere moraretur, quominus pacta conuenta iuste exequerentur, cum viderent Nos et literarum Nostrarum admonitiones, et legatorum Nostrorum instantias comprobare, partim copiarum Nostrarum in prouincias Nostras Germanicas educatione, partim Nostro proprio versus fines cum robore exercitus abitu, non alia occurrit causa, nisi quod haudquaquam eo animo Danos animaduuerimus, vt promissis stare cuperent, existimantes, vel inuitis necessitatem ineuitabilem Nobis imponi, negotio neuiquam confecto, hinc excedendi, tot scilicet aliis hostibus Nos prouocantibus. Quanto enim magis abitum paruimus, sperantes eo rem perductum iri, vt vltima manus executioni imponeretur, tanto minus negotium curae cordiue iis fuit, ad tres septimanas omnem cum legatis Nostri conferentiam abscindentes, et quidem, quae semel tractata videri debebant scripto reddere, in hunc vsque diem, quamquam instanter Nostri et saepe flagitantibus, differebant, nonnulla etiam reuocare tentabant, apertam sibi vbiuis ad controuersias et actionem tenentes viam, et, cum opportunum videretur, pacem rursus rumperent. Caeterum militem externum alere, eundemque nouis supplementis locupletare pergebant, quod sicuti Daniae hoc tempore non nisi graue esse potest, ita de nihilo fuisse haud quisquam facile iudicauerit, qui antea cum praesentibus componere didicit. Et quamuis eo redactam Daniam arbitraremur, vt omnis alienis sui rationem status in consilio potissimum haberet, compertum tamen est, aures inimicorum Nostrorum ministris, tam in Dania, quam extra eandem frequenter aperuisse, id quod haud minimam tergiversationis rationem Nobis subiicit. Non tamen adeo miramur, si aperti et iurati Nostri hostes Daniam contra Nos instigent, id vero Nos magis afficit, quod vehementer iacet breui a Vobis contra Nos conspicua auxilia subministratum iri. Imo vero affinet legatum Vestrum REYNINGIUM proxime hoc promississe, atque id egisse, ne tractatus Nos inter et Daniam omnibus numeris absolueretur. Nouimus equidem aliunde etiam dictum legatum ea negotiatum esse, quae amicitiae et foederationi Nostrae alioquinque Vestrorum legatorum, apud Nos degentium, contestationibus haudquaquam respondent, non tamen eo excurrere et praeualere animi eius intemperantiam putauimus, vt ipsi integrum sit, tempestates magis exasperare, quam sedare. Cum vero haecenus ea egerit, dixeritque, quae nec foederis Nostri legibus consona sunt, nec conseruatio Nostri patitur, dicendumque sit, eundem haud postremam causam esse turbatae in Septentrione tranquillitatis, verendum sane est, ne ad Vos iam reuersus sinistre omnia interpreteatur, dissidiaque potius, vt diu consuevit excitare, et alere, quam paci et bono inter amicos consensui operari conetur. Nos vero cum nihil antiquius aut potius ducamus, quam sinceram Vobiscum colere amicitiam, valde abhorremus ab iis, qui discordiae faeces submittere quaerunt, atque proinde non ea modo contribuimus semper animo et factis, quae Vobis et reipublicae Vestrae grata, foederibus vero mutuis cominoda iudicauimus, sed etiam cum Vestrorum quorundam ministrorum operas eo collimare videremus, quomodo rebus hostium Nostrorum Vos miserent, per ministrum Nostrum amice requirendum putauimus, quid Nobis omnino de instituto Vestro persuadendum esset; victuri ne sitis Nobiscum sicuti optamus et speramus in constanti et infusa amicitia tot annorum foederibus non sine prae-

claro

1658 claro vtriusque partis fructu communita, an, vt dictus legatus, Benningius spem hostibus Nostri subiicisse fertur, consilium et mentem absque vlla a Nobis data causa mutaturi, et hostium Nostrorum partes consilio et ope Vestra robotaturi sitis? Nos certe, vt talis legati Vestri studii, nec causam legitimam nec fructum satis commodum inde venturum perspicimus, ita nec in animum inducere possumus, vt Vestro id iussu egerit, eoque magis fixum Nobis est perseverare in illibata Vobiscum amicitia, eandemque, sicuti in omnibus occasionibus fecimus, comprobare certissimis candoris argumentis parati sumus, si non displicet Vobis paria Nobiscum, vt veros confoederatos decet, facere. Atque cum Nos non fugiat, posse subditis Vestris ex hoc cum Dania resuscitato bello suboriri aliquam suspicionem, quasi per illud commercia quidquam damni patiantur, ad liberandum eos tali opinione ac pariter contestandum certitudinem amicitiae Nostrae conuenire censuimus, vt hisce Vos assecuraremur, nihil nec incommodi, nec impedimenti ad libertatem navigationis aut commerciorum, inde manaturum, quin potius conspicietis, atque re ipsa experiemini promptos Nos fore, tam ad ea, quae ad dictae navigationis commerciorumque solitos successus prouehendos seruiunt, quam ad amicitiam mutuis beneficiis stabiliendam pertinere possit. Qua de re plura dedimus in mandatis supradicto residenti Nostro dicenda, cuius verbis tanquam Nobismet ipsis, vt fidem habere ac talem Nobis reddere declarationem velitis, quae foederum Nostrorum tenori consona sit, et Nos de Vestrae constantia amicitiae certos reddere queat, amice requirimus, commendantes Vos diuiniae protectioni cum voto prosperi reipublicae Vestrae successus. Dedimus in castris ad Hassniam die 21. Augusti 1658.

Vester bonus Amicus et Foederatus

CAROLVS GVSTAVVS.

Eduardus Ehrenstein.

Ita ex castris ad Hassniam suis gladio ac calamo cum Danis certabat CAROLVS, Czarnecius contra quem in Selandia exultantem, in Holstia triumphantem, vbiq; victorem, Caesa in Daniam reus, Brandenburgicus, ac Polonus iussus est mouere exercitus. Neq; vano conatu, caesis submissis, aut pulsus ex Holstia Suediis praesidiis. Extant singularis beneuolentiae Daniae Regis litterae ad CZARNECIUM belli ducem, per ea tempora scriptae. Quarum haec summa:

FRIDERICVS III. Dei Gratia, Daniae, Noruegiae, Vandalorum, Gotthorumque Rex, Dux Schlewici, Holstiae, Stormariae, et Dithmariae, Comes in Oldenburg et Delmenhorst etc.

Daniae Regis ad Czarnecium, bellum Ducem, litterae.

Singulari fauore ac beneuolentia Nostra Regia praemissis.

Illustrissime Domine sincere grateque Nobis dilecta,

Maxima cum exultatione Nobis relatum est, quomodo Illustritas Vestra diuersis conflictibus, nouissime etiam in occupatione insulae Alsen, sitorumque in ea castellorum, inter alia hostis copias numero militum solus quam triplo fortiores praeuente suo agmine profligando, virtutem suam vere Heroicam cum laude et admiratione omnium exercuit. Quemadmodum Nobis semper de Illustritate Vestra, vtpote duce rebus suis gestis praeclaro, gratulati sumus, affectumque Serenissimi Regis Vestri fratrum, in auxilium armorum Nostrorum

Sss ss 2

Illu-

1658 Illustratam Vestram submittendo abundè deprehendimus, ita beneuolentiam Nostram regiam, quam meritis suis etiam apud Nos acquisiuit, contestari hisce volumus, ex animo optantes, vt felicissimis quibuscunque successibus fama Illustritatis Vestrae, non solum patriae, sed et exteris etiam magis magisque cognita vniuerso orbi, praesertim huic Arctoo magis magisque innotescat. De caetero persuadeat sibi Illustritas Vestra, Nos quidquid officiorum Nobis praestitum fuerit, grato animo, omnique fauore Regio cum Deo et tempore agnuros. Dabantur in arce Nostra Regia Hassinae die 24. Decemb. anno 1658.

Illustritatis Vestrae

Beneuolus

FRIDERICVS, Rex.

LIBRI IX. CAPVT VI

SYNOPSIS

Moschorum ad Caesarem legatio. Electio in Regem Romanorum Leopoldi primi, Hungariae ac Bohemiae Regis. Eius Viennam ingressus. Responsum Caesaris electi Moschorum legatis. Olszeui canonici Cracouiensis ablegati Poloni Viennam aduentus, ac legationis puncta. Eius in Poloniam reditus. Poloniae Regis indignatio in Austriacos. Suecorum in Prussia progressus. Tumultuantur praetorianae cohortes. Confoederatio et tumultus Polonorum militum ob non soluta stipendia. Eiusdem confoederationis finis, mense Martio. Regni comitia, in quibus pacta cum Cosacis adnitente Wychouio approbata sunt. Cracouia excessus Caesaris militis. Moschorum ad Konotop clades. Noui tumultus in Russia contra Polonos. Vichouii fuga. Graudenii expugnatio. Grodnensis ciuitas recuperata. Mors Leszcynii vicecancellarii Poloniae, vni et Koniecpolskii. Marchionis Durlacensis infelix casus. Expugnatio Czehriui. Mobilouiam Potocius obsider, quam deinde intactam relinquere debuit. Missio Ponocii mercatoris in Angliam et Hollandiam vano conatu.

Moschorum ad Caesarem legatio. Electio in Regem Romanorum Leopoldi primi, Hungariae ac Bohemiae Regis. Eius Viennam ingressus. Responsum Caesaris electi Moschorum legatis. Olszeui canonici Cracouiensis ablegati Poloni Viennam aduentus, ac legationis puncta. Eius in Poloniam reditus. Poloniae Regis indignatio in Austriacos. Suecorum in Prussia progressus. Tumultuantur praetorianae cohortes. Confoederatio et tumultus Polonorum militum ob non soluta stipendia. Eiusdem confoederationis finis, mense Martio. Regni comitia, in quibus pacta cum Cosacis adnitente Wychouio approbata sunt. Cracouia excessus Caesaris militis. Moschorum ad Konotop clades. Noui tumultus in Russia contra Polonos. Vichouii fuga. Graudenii expugnatio. Grodnensis ciuitas recuperata. Mors Leszcynii vicecancellarii Poloniae, vni et Koniecpolskii. Marchionis Durlacensis infelix casus. Expugnatio Czehriui. Mobilouiam Potocius obsider, quam deinde intactam relinquere debuit. Missio Ponocii mercatoris in Angliam et Hollandiam vano conatu.

165) Olszeui, nempe S. R. imperii principes electores, quo tempore octo tantum erant; principe

Electore Hannoverano nondum in collegium electorale recepto.

1659 tis Diui parentis FERDINANDI III, Romanorum imperatoris, in gratiam Poloniae, Regis factum aiebant. Ad extremum paratum esse magnum Moschouiae Ducem restituere Polonis omnia ad Berezynensem tractum, modo Vilnensibus tractatibus satisfacerent Poloni. Ad haec Caesar Augustus: gratias se habere respondit, pro fraterno magni Ducis Responsum Moschouiae amore, mutuaeque amicitia, quam reciproce magno Duci offerebat. Electio Caesaris electi in regnum Poloniae quod attingeret, optare se magni Ducis bonum vicinum esse, modo si Moschouiae id per ipsos Polonos liceret, quos pro posse suo, hoc in puncto literis monere non desisteret Imperator, eoque sine haud mora magno Duci Moschouiae, fratri suo, magni Ducis Lituaniae non denegasse titulum, contradicente licet Polono, vt vel hinc magno Duci euidenter pateat, moram in eligendo illo sibi imputari haud quaquam posse.

Haec summa responsi Caesaris, magni Ducis Moschouiae legatis dati, quo illi accepto, Viennam Cracouiam perrexere, anni subsequenti initio, ibidemque a magistratu illius ciuitatis subistere iussi, vix Polonorum effugere compedes, erepti tamen, Caesaris iussu, ab illius loci gubernatore IOANNE Barone KEISERSTEIN, Caesaris militum tribuno, ac clam noctu Cracouia educti, ne quid in his gentium peccasse videretur Caesar, per Silesiam, deinde Hamburgum vsque, comitati sunt, frendente Polono Rege in Caesaris ministros, potissimum Keiserstein, quod Moschos, Poloni Regis iuratos hostes, impune Cracouia abire permisisset.

Moschorum legatis in aula Augusti Caesaris degentibus, superuenit Viennam AN Olszeui, Canonici Cracouiensis, a Rege Polono ad Caesarem ablegatus, cum grauissimis postulatis, quorum haec summa fuit:

- I. Vt pax cum Suecis quacunque tandem ratione fieret, vel inuito Caesare tanquam foederato.
- II. Vt Cracouia praesidium Caesaris abiret, similiter miles auxiliarius excederet Polonia.
- III. Compensentur damna per militem Austriacum Poloniae illata. Addidit contra Generalem Suffium quaerelas, ob non oppugnatum frenue Thorunium.

Ita tunc pacem cum Suecis, summo ardore promouebant Poloni, ignari Suecos in Liuania et Pomerania, adeoque extra Balthicum mare existentes, nunquam quietos fore, atque adeo semper vicinas haud dubio turbaturos prouincias. Responsum a Caesare Olszeui, puncta a Polono Rege per illum proposita commisisse iam Caesarem Baroni X-SOLAE suo in illa aula oratori decidenda. Rediret proinde canonicus salutaretque nomine suo Polonum Regem de occupato Thorunio triumphantem.

Ita rebus infectis Viennae, ad Poloniam aulam redierat Olszeuius, frendens in Caesarem, aulaeque ministros, paulo post Varlaniam redux ordinibus congregatis de Caesare conqueritur; contemptui se Viennae habitum, nec vilo dignatum certa responso in Poloniam rediisse. Hinc Polonorum in Caesarem acclamationes et multorum minae, quae postea in ventum abiire, audita paulo post Suecorum in Prussiam et Pomerellam Wirtzli noui Generalis irruptione, qui Stetino ex improviso erumpens, Choinitiam, Staragardam, aliaque Pomeraniae subito impetu occupauerat loca, stupentibus Polonis, talia ac tanta audere Suecos, quos semimortuos expugnato Thorunio imaginabantur.

Eadem quoque circa tempora, primis videlicet huius anni, diebus praetoriani milites (quartianos Poloni denominant) habito Lublini circulo, electoque factionis suae antesignano MARIANO IASKOLSKI dicto, excubiarum contra Tartaros praefecto, tumultuari incepterunt. Origo seditionis barbarumque, dilata in sextum iam annum eorundem stipendia, quae, dum res publica ad feliciora remittit tempora, miles primum insolescere, mox superbire coeperat, ad extremum flagitare a republica ea, quae per modestam alias non obtinisset. Igitur Rex post nuntios Polonae seditionis, quaquam nihil adhuc de

Eius in Poloniam reditus.

Poloniae Regis indignatio in Austriacos.

Suecorum in Prussia progressus.

Tumultuantur Praetorianae cohortes.

Confoederatio et tumultus Polonorum ob non soluta stipendia.

1659. Eiusdem confederationis finis mense Martio. Regni comiti-
 Potocio, Lubomierscioque certum acceperat, anxius quoniam exercituum vis erumperet, ne externo quidem militi confusus; quod remedium vnicum rebatur, comitia regni transigere, in quibus sexies centena millia auctorum militi soluta, plura promissa, si tranquillum regni statum pacifici expectarent. Tum conuersus Rex Polonus ad pacificandum omnimodo de Russiae statum, Cosacorum legatos ad iuranda aeterna foedera missos introducere iubet. Principes legationis fuere, NIEMIERZCZ Polonus, DANIEL WYCHOWSKI, et TRETER. Perorabat Niemierzyez altioris ingenii vir veniamque nomine totius Zaporouiani deprecabatur exercitus. Eadem Vichowski cum Tretero gestibus exprimebant. Neque Poloni, de propria auxilii salute diu votis Cosacorum restiterunt. Igitur non iam, quasi cum hostibus et subditis, sed cum amicis, et sociis humanitate certatum. Pax aeterna iureiurando a Rege ac toto Senatu, tota insuper nobilitate stabilita. Cosaci libera gens declarati. Officia dignitatesque distributae. Additum et singulare diploma huiusmodi tenoris:

Nos IOANNES CASIMIRVS, Poloniae Rex praefato Zaporouiano exercitui, pro Nobis et successoribus Nostri Regibus Poloniae, nomine totius Reipublicae promissimus, et sub Regio Nostro honore, dignitate, ac verbo veritatis addiximus, prout tenore praesentium promittimus, et corporale iuramentum ad Deum et sancta euangelia praestamus, pro firma, fidei, et inuiolabili obseruantia, contra nil faciendi, nec, vt fiat, procurandi, quacunque excogitanda via, neque Nobis ullae exceptiones, dispensationes, absolutiones, canonica et ciuilia iura, quocunque indigentur nomine, proderunt. Datae Varsauiae 30. Iunii 1659.

Interim dum metropolita Kiouiensis locum sibi a Senatu designari petit immediate post Leopoliensem Archiepiscopum: contradicente Cracouiensi antistite illius postulatis, ac possessionem negante, vt quod Cracouienses antistites, quondam Archiepiscopi gauisi fuerint praeceminentia ac praerogatiua, (hinc inferebat Episcopus, non posse nec velle metropolitae Rutheno, vllatenus auito cedere loco) soluuntur comitia, duodecima, a quo coeperant, hebdomada, in speciem prospera et pacifica, re autem funesta et tristia, quod infra memorabimus.

Solutis comitiis Rex Varsauia in Prussiam mouet, praemisso comite LYBOMIERSCIO, qui Graudentum interim arcta cingeret obsidione, SAPIEHAM quoque cum KORSKO et POLYBINO in Lithuania expedierat, qui DUGLASSI victricia in Curlandia diuerterent arma, alias per Samogitiam in Prussiam transitura. VICHOVIO Generali Cosacorum, vna cum POTOCIO imperatum est, Moschos toto robore aggredere: illi, ac iunctis cum Tartarorum aduentantium copiis, illos Russia primum, deinde Lithuania tota pellerent. Viennam quoque vniuersae Poloniae missae fuere preces, liberandi Cracouiam Caesaris praesidio; et si fuisset possibile, totum regnum Austriaco misire.

Excessus. Sed longe antea Polonas preces anteuerterat Caesaris mandatum, quo iubebatur praesidia militis Caerius miles Cracouia, vna cum Barone Keiserstein excedere; caeteri in Prussia Poloni Regis operirentur mandata Heistero duce. Vichouius quicquid vna cuncti Tartaris ad Konotop obuias insperate lex Moschorum legiones ad internecionem deleuerat; sparsa in immensum apud Polonum Regem prima victoriae suae fama, quasi centum millium cecidisset exercitum.

Occubere in illo praelii aestu Moschorum praecipui, Dux POZARSKI, Dux LEO RADWANSKI, PROKOPOWICZ, LEPAWOW, duo BARTOLINI Germani fratres Principes, HILKA Cosacorum dux et alii. Fertur Tartarorum Rex votum vouisse ante conflictum prophetiae suo captiuos omnes trucidandi, quod et praestitit. Omnes enim Moschos Tartari per summam barbariem peremere, sanguine eorum in vascula ad id praeparata demisso, quo deinde illorum sacrificuli primum insignia, deinde equos, tandem vniuersum exercitum mira superstitione aspersere.

Caeterum breui reuocati Tartari a pugna Moschouitica ad bellum Transyluanicum, Moschorum crexerunt in Russia animos, turbantur Cosacorum, qui per absentiam illo-

illorum liberiores facti, ac a Polonis irritati militibus, paulo post Polonorum atrocissimi 1659 extirpare per ea tempora hostes. Ita tunc nihil profuit Poloniae reipublicae in centuriatis Novi Regni comitiis, ad aequales libertates adseuuisse Cosacos, quibus eodem fere tempore per summum nefas illudere Cosaci, caesis factionis Vichouianae primariis, qui Varsauiae in verba Poloni iurauerant Regis, partiti inter se honores et titulos, occiso insuper Niemierzyez, qui Russiae designatus a Rege redibat cancellarius, pulso Vichouio totius huius sce-nae architecto, qui non expectato epilogo, ocyus suae salutis consulere debuerat, acuto choui-palo alias a Cosacis affigendus.

Redeo ad Graudentensem Lubomierscii obsidionem, quam ad 20. vsque produ-xerat Augusti: nec vano conatu, aduentante siquidem paulo post cum Caesariano exercitu expugnatio, Heistero duce, captum per vim Graudentium, temeritatis suae poenas luit. Caesi ibidem Suecorum ducenti. Hoc laeto nuntio accepto Polonus Rex, Varsauia in Prussiam moue-rat, euocatus a Galliae ministris ad tractatus pacis cum Sueco habendos. Eadem quoque Grodnenfia circa tempore Generalis SAPIEHA Grodnam in finibus Lithuaniae ac Podlachiae situatam ciuitas recu-urbem a Moschis per tractatus receperat, inde in Curlandiam diuerterat Duglassii Suecico perata, exercitui oppositurus Lituanum, cum Curlandiae nobilitate pro finibus Samogitiae, quo iam sensim progrediebatur, Duglassii exercitus, propediem in Prussiam moturus.

Hanc inter, rebus humanis Varsauiae eximitur BOGVSLAVS Comes in Lefzno Mors Le-LESCZYNSKI, ex Thesaurario paulo ante Vice-Cancellarius regni designatus: Vir magni nominis, et cui parem tunc Polonia non habuit. Mortem eius terrifica signa, toto tri-duo subsequuta sunt, concurrentes deinde euri, vno fere momento nouorum aedificio-rum euerterunt ima, nec Regiae pepercerunt moli, e cuius apice deiectum maiorem ho-roglogii globum, terrae alliserunt, allisumque in duas diuiserunt partes. Ignis deinde de-repente, e regione regii palatii eodem die vastam egit in cineres domum. Hinc populus vniuerso ore exclamare coeperat: Cecidisse in sapientissimo Lesczynio rempublicam Polo-nam 106). Lesczynium aliquot ante mensibus praecuerat, ALEXANDER KONIECPOL-SKI, Sacri Romani imperii Princeps, Palatinus Sandomiriensis, cuius vitam et gesta tota haec loquitur nostra passim historia. Nec omittendum puto quod huius anni mense Maio in Germania acciderat memoratu notabile. Marchio Durlacepsis natu minor, e bello Polonico domum redux, inter congratulationes amicorum propinquorumque, hila-res ducebat dies, solennibus excipiens epulis amicorum praecipuos. Quadam die Assueri meditatus conuiuium parentes inuitat, tum sacros calices ac patinas adferri iubet, praedam Polonam dictitans esse, a Rege Sueciae sibi dono datam. Singulos deinde amicorum hor-tabatur, biberent hilariter ex scyphis Papistarum, et in patinis comederent; Praedicanti-bus Lutheranis nequicquam exemplo Balthasari Regis abstertere eum conantibus. Tan-dem laetitia omnium feruente, ipse pyxidem sacram praegrandem vino impleri iussit, et fratri suo sanitatem Sueciae Regis propinasset. Admoto ori cum vino vase, Marchio ani-mo linqui, et in sellam collabi coepit, accurrentibus nobilibus corruentem sustentan-tibus.

Interim immane monstrum ingreditur, cuius terrore Parentes Marchionis turbati, vna cum reliquis fuga velocissima dilapsi sunt. Monstrum autem illud Marchioni potatori collum obtorsit, et gulam fregit, per triduum deinde furiose eadem in aula a monstis et spectris debachatum est. Hic finis Marchionis Durlacensis parum expectatus, quem diuini-tus punitum quis negauerit 107)?

T t t 2

Interim

106) Ideo terrifica, quae toto triduo Lesczynii mortem subsequuta sunt signa, Rudauicius hic memorare digna duxit, quia secundum populi iudicium in Lesczynio reipublica Polona cecidit. Fuit eurus ab ortu, sed tunc ad terrifica edenda signa propter Lesczynii mortem plures euri con-currerunt, quod longe mirabilior, quam glo-bus terrae allisus inque duas partes, ex quibus compositus erat, diuisus. Tantas nugas gar-riunt historiarum scriptores sanioris physices expertes.

107) Rudauicius vetularum fabulam hic recen-sisse, quis nostris temporibus dubitabit? Tur-pitudine iure notandus historicus, imprimis pragmaticus, quamuis caeteroquin bonus, qui eiusmodi fabulas ad fouendam superstitionem venditat. Ignorantiam insuper demonstrat, apo-plexiam quae multos homines interimit, in mi-raculum mutare. Ante aliquot saecula clerico-rum in Germania mos, vel magis malitia, fuit, omnes eos, quos sibi contrarios, et ideo impios

1659

Interim in ultimis finibus Russiae **CZEHRINIVM** famosissimam quondam Chmielnicii sedem, post trium mensium obsidionem tandem Moschi iuncti Cosacis expugnarunt; ubi ducenta tormenta, tria millia centenariorum pyrrii pulveris, ac aliquot miliones Polonae monetae in parata pecunia inuenere. Hinc terror totam occupauerat Russiam, ut multi iam Leopoli relicto, consulere sibi praepropere cogebantur. Expugnato Czehrinio exercitus **POTOCIVS** Mohilouiam ille quoque obsidet haud procul Czehrinio situatam urbem, quam ad extremum intactam relinquere conatus est, amisso in illa expugnatione duorum millium Polonorum lecto exercitu.

Mohilouiam Potocius obsidet, quam deinde intactam relinquere debuit. Missio Pinocii in Angliam et Hollandiam vano consilio.

Eadem quoque circa tempora redierat in Poloniam **HIERONYMVS PINOCIVS** mercator Italus ex Anglia, quo Reginae ac Galli Oratoris suasu ante annum missus fuerat. Huius legationis summa fuit: Regis ac reipublicae Polonae testata erga Cromuelium amicitia. Excusabat praeterea idem orator praestita **CAROLO II.** eius nominis magnae Britanniae Regi a Polono Rege pecuniaria auxilia a Scotis et Anglis contra parentem Cromueli contracta, promittebatque, non amplius commissuram similia Poloniam Rempublicam contra praepotentem Cromuelii domum, aut Angliae statum. Ad haec protector egit gratias longinquo Regi, quem timere Anglica arma, Suecis foederata, aduerterat, dilatoque in aliud commodius tempus responso, Pinocium subsistere Londini iusserat.

Interim mutatur Angliae scena. **CROMVELLIUS** paulo ante protector, ac summus Angliae moderator, momento deiecit de summa rerum, mutaturque Angliae status ex tyrannico in legitimam monarchiam. Ita Pinocii euauuerat legatio, qui rebus Angliae turbatis, sine responso ad Poloni Regis redierat aulam; legatum se abhinc iactitans magni Regis ad magnam Anglicanam rempublicam, ac Hollandiae Ordines, quos in transitu inuiderat, sollicitata ab illis aliqua pecuniae summa, nomine Poloni Regis pro Putcensi propugnaculo.

putabant, per infernales genios imaginario modo e medio tollere, et Rudauscii temporibus eiusmodi nugae facilius Polonis, quam nunc, persuaderi potuere, qui in veras scientias et naturalium rerum cursum iam profundius inspexerant. Plebi nunc tantum eiusmodi historiae in

deliciis sunt, cuius, apud omnes gentes, cuiusque sint religionis, prima sapientia est superstitio. Verum autem scientiarum in Polonia incrementi signum est, quod nunc quotannis lamiarum, praestigatorum, miraculorumque numerus immutatur.

LIBRI

LIBRI IX. CAPVT VII

SYNOPSIS

Poloni recuperant caput, munimentum. Regina tractat Oliuae pacem cum Suedicis commissariis. Propositiones legationis Polonicae ad tractatus pacis. Propositiones legationis Caesareae. Propositiones legationis Electoralis. Propositiones legatorum Suecorum, cum Caesareis legatis pertractandae. Propositiones legatorum Suedicorum cum Brandeburgicis legatis pertractandae. Declaratio legationis Suedicae legato de Lombres. Responsum Suedicae legationis ad postulata Regis Poloni. Responsum ad propositiones legationis Caesareae. Responsum ad propositiones legatorum Brandeburgicorum. Responsum legationis Polonae ad propositiones legatorum Suecorum. Responsum legationis Polonae ad tertium articulum propositionum legatorum Sueciae. Responsum legationis Caesareae ad propositiones legatorum Suecorum in negotio tractatum pacis. Responso legationis Electoralis Brandeburgicae ad propositiones legationis Suedicae. Moritur Sueciae Rex Carolus Gustauus Stockholmiae. Pacem faciunt Poloni cum Suedicis legatis. Instrumentum pacis Oliuensis. Literae fidei Regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuensem. Literae fidei ordinum Regni, magnique ducatus Lithuaniae, pro legatis ad pacem Oliuensem. Aliae literae fidei Regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuensem, mortuo Carolo Gustavo, Sueciae Rege. Literae fidei Caroli Gustavi, Sueciae Regis pro legatis suis ad pacem Oliuensem. Aliae literae fidei, mortuo Carolo Gustavo, pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem.

Exunte anno post continuatam trium mensium obsidionem, tandem a Suecis recipitur munimentum caput nominatum, quo amisso haud multo post serio cum Polonis pacem tractat Suecia, quod infra memorabimus. In Curlandia quoque a Polubinio ac euperant ca- 1660
Komorouio caeditur Duglassius, amisso fere peditatu, qui quinque millium erat. Ita vi-
tinum felicitatis annum visa tunc habere Suecia, quae certo periisset, nisi tractatus pacis
maturasset Poloniae Rex, qui assiduis Reginae fatigatus precibus, instante, ut superius in-
nui, Gallico oratore, subsequente anni initio, dum iam Pomerania per Caesarem eiusque Regina tra-
felicia arma pelleretur Suecus, pacem composuit sibi ac regno suo satis pudendam. 108) Etat Oliuae
Oliuae illa tractari coeperat huius anni initio, quo totius Europae conuenerant legati suis pacem cum
quique instructus propositionibus. Suedicis
commissa-
riis.

Referam singulorum propositiones ac responsa.

PROPO-

108) Pudendam nequitiam Rudauscius dicere debuisset, id quod inutilem et imprudentem eius pro patria emulationem prodit, neque ad veritatem dictum. Pax enim illo tempore summo opere Poloniae necessaria erat, quae nullo alio modo, nisi cessione iuris in Sueciae regnum obtineri potuit. Legati Poloni omnis, quae fieri poterant, prout ex pro-

positionibus apparet, tentabant. Cum autem rebus sic stantibus Polonia, ius in Sueciae regnum validum armis reddere, neque spem habuerat, melius certe fuit, postulato abstinere, quod reipublicae Polonae nulla bona, multa autem mala in futurum parere potuisset. Pax ergo non fuit pudenda, sed valde salutaria.

Uuu uu

Propositio-
nes legatio-
nis Poloni-
cae ad tra-
ctatus pacis.

PROPOSITIONES LEGATIONIS POLONICAE.

QVAE
AD SACRAM REGIAM MAIESTATEM

ET

SERENISSIMAM DOMVM EIVS

SPECTANT.

- I. Restitutio Suae Maiestatis in autum regnum Sueciae, cum restitutione reddituum regalium interceptorum.
- II. Restitutio bonorum haereditariorum et patrimonialium Domus Sacrae Regiae Maiestatis in Suecia existentium cum restitutione prouentuum et fructuum perceptorum Eidem Sacrae Regiae Maiestati.
- III. Abrogatio omnium decretorum in derogationem Diui SIGISMVNDI Regis et Lineae eius, latorum in Suecia, vt et eorum, quae in praedictum religionis catholicae lata sunt.
- IV. Restitutio in vniuersum integrae Liouoniae Esthoniaeque.
- V. Euacuatio Mariaeburgi et Elbingae.
- VI. Compensatio damnorum, bellis per Suecos et eorum confoederatos, Poloniae et magno Ducatui Lituaniae illatorum.
- VII. Restitutio in libertatem Illustrissimi Ducis Curlandiae, vti Sacrae Regiae Maiestatis et reipublicae feudatarii, cum vniuersa eius domo, et compensatio damnorum Ducatui Curlandiae illatorum, ac denique restitutio, vel iusta compensatio omnium rerum mobilium vel scripturarum Duci Curlandiae, eiusque domesticis, et aliis in arce et vrbe Mittauensi vel alibi ablatarum.
- VIII. Restitutio omnium diplomatum, obligationum et actorum publicorum, quae a prouinciis, palatinatibus, et exercitibus, et aliis in Regno Poloniae et magno Ducatu Lituaniae, quocunque titulo Suecis data vel ab eis extorta sunt.
- IX. Restitutio omnium archiuorum, actorum publicorum, Castrensiu, iuridicorum, ecclesiasticorum, quae ex Regno et Magno Ducatu Lituaniae auecta sunt a Suecis.
- X. Restitutio Artilleriae e Regno et Magno Ducatu Lituaniae exportatae.
- XI. Commutatio aequa et militaris captiuorum.

XII. Cum

XII. Cum Serenissimus Rex Daniae et Noruegiae iisdem pactis includi debeat, postulamus a Suecis literas passus, pro plenipotentariis Daniae ad moder- nos tractatus.

XIII. Securitas communis et executio pacis decidatur ac debitis cautelis firmetur.

XIV. Ad Guarantiam pacis conclusae Principes et Respublicae suo tempore nominandi admittantur.

In quibus omnibus et singulis praecedentibus, vbi a parte aduersa Sacrae Regiae Maiestatis ac reipublicae, vt etiam in subsequens confoederatis Principibus satis factum fiet, Sacra Regia Maiestas ac Respublica, in perpetuam pacem cum parte aduersa concludendam condescendet.

Quod ad Principes Confoederatos Sacrae Regiae Maiestatis et Reipublicae attinet, Cum circa vincula foederum, Sacra Regia Maiestas et Respublica coaluerint cum Sacra Caesarea Maiestate, atque Serenissimo Electore Brandenburgico, horum quoque Principum propositionibus satis fieri a parte aduersa postulamus, quarum ab Excellentissimis eorundem legatis propositarum sequens tenor est.

PROPOSITIONES

EX PARTE

LEGATIONIS CAESARIAE.

- I. Cum praecipuus rei cardo in eo vertatur, vt pax inconcussa firmetur fundamentis, ac nullo deinceps praetextu ac quaesita occasione conuelli queat, ideo ante omnia de communi securitate ac conuenientibus cautelis prospiciatur.
- II. Serenissimi et Potentissimi Regis, Regnique Poloniae, ac Magni Ducatus Lithuaniae, nec non Serenissimi Electoris Brandenburgici postulatis satis fiat.
- III. Serenissimus Daniae Rex cum plena securitate, et euictionis beneficio hisce tractatibus comprehendatur.
- IV. Sacra Caesarea Maiestas vno eodemque pacis Poloniae instrumento includatur, tanquam praecipuus foederatus, et auxiliaris belli socius, ac paciscendorum omnium securitate, tam pro se, quam pro haeredibus et successoribus suis, regnis, statibus ac dominiis fruatur, etiam sub iisdem cautelis, quas inclutum Poloniae Regnum pro se ipso stipulabitur.

Hisce constitutis Augustissimus Imperator, tam libens cessabit ab armis, quam inuitus illa suscepit.

PROPOSITIONES LEGATIONIS ELECTORALIS.

- I. Requiritur ut Serenissimus Daniae et Noruegiae Rex ad tractatus simul admittatur, Celsissimoque in Liuania Curlandiae Semigalliaeque Duce, una cum Serenissima coniuge, proleque Ducali (dum pactis neutralitatis fretus securus viueret) capto, ante omnia libertas, ditiones, et ablata restituantur, contumeliaeque perpeffae reparatio, ac iniuriarum illatarum, damnorumque datorum compensatio fiat.
- II. Ac inprimis modus, mediaque quibus conclusa pax tuta securaque quoad omnes foederatorum ditiones reddi queat, discutiantur, firmenturque.
- III. Praecidendae autem omni litium dissidiorumque in posterum segeti, pactorum tam Regiomontanorum, quam Mariaeburgensium, ut etiam Labiauensium autographa, et quaecunque ab exorto, inter Regiam Maiestatem Sueciae, et Suam Serenitatem Electoralem acta transacta, scriptisque comprehensa, foedere autem perpetuo, cum Sacra Regia Maiestate Reque publica Polona Velaviae inito, abolita fuere, (in perpetuum obliteranda) reddantur. Insuperque omnibus, quae ex praememoratis instrumentis quocunque colore formari possent praetensionibus nomine Regis Regnique Sueciae sollemniter renunciatur, etiam renunciatio communi pacis instrumento inferatur.
- IV. Et siquidem ex causa occasioneque belli huiusce Suedici Sua Serenitas Electoralis, summa et pene irreparabilia damna passa, eiusdemque status et ditiones misere deuastatae sunt, ea vero detrimenta plene pensari nequeant, ut Suae Serenitati Electorali aequa tamen satisfactio eo nomine detur, indemnitateque eiusdem caueatur.
- V. Serenissimi et Potentissimi Regis Regnique Poloniae ac Magni Ducatus Lithuaniae postulatis satisfiat.
- VI. Nec non conditionibus nomine Augustissimi et inuictissimi Imperatoris, ut inter eiusdem foederatos praecipui, propositis.
- VII. Reliquorum quoque belli sociorum digna ratio habeatur.
- VIII. Modus amicabile in ipsis pactis definiatur, quo exortura in posterum quaeuis dissidia, citra strepitum armorum componi queant.
- IX. Executionis pacis et inprimis deducendi citra noxam subditorum, militis modus determinetur.

Referuant autem praememorati legati Electorales hisce addendi facultatem, si forte pars aduersa occasionem huius rei dederit.

Dat. Dantisci die 17. Ianuar. 1660.

PROPO.

PROPOSITIONES DD. LEGATORVM AC COMMISSARIORVM PLENIPOTENTIARIORVM SVECICORVM IN NEGOTIO PACIS TRACTATVVM CVM

DD. LEGATIS AC COMMISSARIIS PLENIPOTENTIARIIS CAESAREIS PERTRACTANDAE.

- I. Sacra Caesarea Maiestas abstineat in posterum ab omni hostilitate, et ictis foederibus aduersus Sacram Regiam Maiestatem Regnumque Sueciae, etiam vtraque perpetuam pacem ac firmam inuicem amicitiam solat.
- II. Cum plurimum interfit Sacrae Regiae Maieitati Sueciae, aliorumque Regum, Principum, ac Rerumpublicarum, atque inprimis ordinibus imperii, dataeque fidei publicae plane conforme sit, ut pax Germanica in suo vigore permaneat ac consistat, dandum id fuerit non modo aequitati sed et quieti ac tranquillitati publicae, ut imperator instrumentum pacis in omnibus articulis et clausulis generaliter renouet ac confirmet, et quae de restitutione in iis promissa atque transacta et executione pacis adhuc restant, executioni indilate mandet.
- III. Et cum nihil hactenus delatum sit, vel fauori instrumenti pacis vel intercessionibus Regis Sueciae, Electorum et Principum imperii, pro iis, qui in Regnis ac prouinciis haereditariis Augustanae confessioni sunt addicti, factis, Christianum est, ut eorum in negotio religionis et libertatis conscientiarum ratio habeatur.
- IV. Imperator loca non tantum in Pomerania, sed etiam in Holsatia et Schlesuicensi Ducatu occupata, ablata, et praesidiis Caesareis infesta, propriis dominis ac possessoribus indemnita restituat. Caueatque ne Sacra Regia Maiestas Sueciae eiusque prouinciae in imperio, vel extra illud sitae, vi et hostilitate aliqua, siue e Germania, siue Regnis ac ditionibus Caesareis in posterum impetantur.
- V. Sacra Caesarea Maiestas nihil impedimenti vel molestiae Sacrae Regiae Maieitati Sueciae adferat, aut adferri patiarur, nec eundem directe vel indirecte, per se, vel per alios, turbet in illis, quae regiae istius Maieitati vi instrumenti pacis Germaniae competunt ac debentur, et rationi iurique consentanea sunt, sed in iis omnibus eius Maiestatem inuiolabiliter manteneat, et conseruet, conseruariue faciat.
- VI. Sacra Regia Maiestas Sueciae gaudeat ac fruatur imperii constitutionibus, tam in delectu militum, quam innoxio transitu per prouincias Germanicas,

Xxx xx

et

1660
Propositio-
nes legato-
rum Suedi-
corum cum
Caesareis le-
gatis pertra-
ctandae.

1660

et aliis eius generis iuribus et commoditatibus omnibus, quibus caeteri imperii constatus ac membra gaudent ac fruuntur.

VII. Serenissimus Imperator id speciatim plenae executioni mandet, quod Serenissimum Regem Sueciae concernit, et nondum executioni datum, sed eius Regiae Maieitati super eo controuersia, vel difficultas a Caesarea Maiestate mota est. Nec immisceat se dehinc causae, quae Regiae Maieitati cum prouinciali sua ciuitate Brema intercedit, nec patrocinium capituli cum saeculari iure cessi suscipiat, aut obstinatos in id praetensores contra Regiae Maiestatis statum iuuet.

VIII. Imperator in posterum nullo modo impediat aut turbet Regem Sueciae in iure suo vectigalium ad littora portusque Megapoleos inprimis Varne-mundensem.

IX. Idem ratum habeat recessum limitaneum, et quae inde dependent, inter Regem Sueciae et Electorem Brandenburgicum, Stetini in Pomerania initum ac conclusum.

X. Et si Sacra Regia Maieestas Sueciae, eiusque haeredes ac Successores Reges Sueciae tanquam Duces Bremae Verdae ac Pomeraniae, et Domini Vismariae, feuda sua Germanica, a Caesarea Maiestate et imperio recognoscant, cum tamen per impedimenta et incommoda saepius continget, ut tam cito quam alii vasalli imperii ad petendam inuestituram mittere non possint, aequum est, ut tam angusto tempore non adstringantur. Ac proinde liberum sit modernae Regiae Maieitati, et futuris Regibus Sueciae, renouationes inuestiturarum petere, et illis actu connexa praestare, quando commodum ipsis acciderit. Interea vero Imperator obstacula illa, quae hactenus impediuerunt, quominus ad perfectionem negotium istud peruenerit, remouere velit.

XI. Sacrae Regiae Maieitati Sueciae, ut parti laesae, de damnis et iniuriis, hoc bello illatis, a Caesarea Maiestate debite satisfiat.

Denique ut paci concludendae firmitus insisti possit, et bona fide omnia postmodum seruentur, etsi Guarantiae legibus id quodammodo prouisum sit, in maiorem tamen securitatem Caesareae Maiestatis sufficienter caueat Regiae Maieitati, de non amplius turbando

Saluo

Ad mandatum

Illustrissimorum Excellentissimorum DDrum LLrum

subscripsit

Godofrid von Schröer.

Legatorum Secretarius.

PRO-

PROPOSITIONES
DD. LEGATORVM ET COMMISSARIORVM
PLENIPOTENTIARIORVM SVEDICORVM
IN NEGOTIO TRACTATVS PACIS
CVM

DD. LEGATIS AC COMMISSARIIS ELECTORALIBVS
BRANDEBVRGICIS
P E R T R A C T A N D A E.

1660
Propositio-
nes legato-
rum Suedi-
corum cum
Brandebur-
gicis legatis
pertractan-
dae.

I. Ut coalescat pax, et vera amicitia restabatur inter Sacram Regiam Maiestatem Regnumque Sueciae ac ditiones subiectas, et Suam Serenitatem Electoralem Brandenburgicam. Vtraque pars abstineat ab omni hostilitate, et haec renuntiet foederibus, cum hostibus Regiae istius Maiestatis, in Eiusque et Regni, nec non subiectarum prouinciarum praeiudicium et detrimentum conclusis.

II. Serenissimus Dominus Elector nullum transitum per Suas ditiones concedet Regiae Maiestatis hostibus, sed potius inhibeat et auertat a prouinciis et ditionibus Regiae Maiestatis, in imperio cumprimis sitis, omnem vim et hostilitatem, idque etiamnum curet, ut sanguinis Christiani profusio laxior, omnis scissura pacis Germanicae sistatur.

III. Liberum sit Regiae Maieitati Sueciae delectus militum in prouinciis Electoris instituere, prout constitutionibus imperii, et instrumento pacis Germanicae, non minus in hisce, quam aliis rebus ac negotiis per imperium prouisum est. Et nulli siue officiali, siue gregario militi, noxae aut damno sit, quod sub signis Suedicis hactenus militauerint.

IV. Serenissimus Elector euacuet, et veris propriisque dominis ac possessoribus restituat loca, cum in Pomerania, tum Holsatia, et Slesuicensi Ducatu, siue propriis, siue coniunctis viribus et armis, occupata, ablata, atque praefidiis Electoralibus infesta.

V. Sua Serenitas Electoralis Brandenburgica Sacrae Regiae Maieitati Sueciae, de damnis atque iniuriis illatis, debite satisfacet, ad modum, de quo conueniri poterit.

VI. Eadem sufficienter caueat Regiae Maieitati Sueciae de non amplius offendendo.

Caetera, quae vel ad hasce conditiones amplificandas, vel ad pacem promouendam conducunt, poterunt in progressu tractatum ventilari, et de iis transigi.

Ad Mandatum etc.

Xxx xx 2

DECLA-

1660
Declaratio
legationis
Sueciae le-
gato de
L'ombres.

DECLARATIO LEGATIONIS SUEGICAE,

FACTA.

ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO DOMINO
LEGATO DE LOMBRES.

Cum ad ea, quae Serenissimus Rex et Respublica Polonia, coniunctim deinde et DD. Caesareani et Electores Brandenburgici legati postulant, vel spondere constituunt, antequam hoc fiat, praefato Domino mediatori, pro amica informatione intimandum esse necessarium existimant, se non posse recipere propositionem aliquam, in qua continetur quaestio de regno; Siquidem non agnoscant vllum Serenissimo Regi Poloniae ius in Sueciam competere, utpote, quae ad modernum Serenissimum Regem Carolum Gustavum iure pertinet, et iuste ab huius Sacra Regia Maiestate possidetur. Neque enim, quae armis et scriptis per tot retro annos frustra disceptata sunt, in hisce tractatibus, finem, Deo volente, cruento bello, in solatium orbis Christiani, imprimis vero tranquillitatem inclitorum regnorum Sueciae et Poloniae, adferentibus, summa cum animorum exulceratione, ac temporis dispendio reassumi volunt. Quin potius diuinum Numen venerantur, quo procul sepositis omnibus, quae salutare hoc negotium remorari poterunt, obstaculis, serio ad firmam ac sinceram pacis media condescendatur, et coepti tractatus ad felicem exitum quamprimum deducantur. Sobothi die ^{31 Ianuar.} 1660. _{10 Februar.}

Responsum
Sueciae
legationis
ad postulat.
Regis Polo-
ni.

RESPONSVM LEGATIONIS SUEGICAE

AD EA

QVAE EX PARTE SERENISSIMI REGIS REGNIQVE
POLONIAE ET MAGNI DVCATVS LITHVANIAE

POSTVLANTVR.

I. Cum Esthonia Liuaniaque et pactis et armis acquisita iure a Rege regnoque Sueciae possideatur, legatio Suedica restitutionis postulat aliquod admittere minime potest. Cum enim Liuania ante saeculum, cum a Moschis bello infestaretur, nec ab imperio Germanico defendi posset, membrum et prouincia imperii esset, eius protectio cum iuribus caeteris, regibus regnoque Sueciae ab Augustissimis Imperatoribus CAROLO quinto, FERDINANDO primo, et MAXIMILIANO II, pactis delata fuit. Partem vero discerptae Liuaniae, quam adhuc tenuerunt cruciferorum magister et Archiepiscopus Rigenfis, Polonia Sueciae armis praeripuit, eaque transeuntibus in leges subiectionis a Polonia flagitata; iis eorumque subditis, et a Polonia in feudum Polonicum magistro collata Curlandia, factaque tandem cum Moscho pace Polonia potita, et denique a Suecia armis vindicata et recuperata est.

II. Euacuationis

II. Euacuationis locorum in Prussia ea est conditio, vt a felici tractatum progressu dependeat. 1660

III. Compensationem damnorum belli praetendere Polonia nequit. Nam qui causam motus et iniurias aliquando vi repellendi dedit, ideoque ex praeuento iusto bello emergentium auctor est, sibi et aliis damnum fecit. Neque incepisse bellum dicendum est, qui primus arma sumpfit, sed qui fumendis laceffito ansum praebuit.

IV. Illustrissimi Ducis Curlandiae, eiusque domus liberatio, a continentia progredientium tractatum dependet: vbi Sacrae Regiae Maiestatis aequanimitas atque moderatio, erga eundem manifesta reddetur: perpessa vero mala atque damna sibi ipsi imputabit.

V. et VI. Quae circa restitutionem actorum publicorum in istis duobus articulis desiderantur, ea vel in Sueciae potestate, vel in rerum natura amplius non existunt, sed partim in belli campo, partim in obsidionibus, partim igni, partim naufragio perierunt.

VII. Quae tormenta bello acquisita, alioque translata sunt, eorum restitutio amplius non est integra, de illis, quae adhuc in Prussia residua sunt, in succedentibus tractatibus conueniri poterit.

VIII. Conclusa et executioni data pace, captiuos hinc inde et ab vtraque parte omnes, sine aliquo praetextu dimitti, et in omnimodam libertatem restitui, aequum, et inter omnes moratiores gentes receptum est.

IX. Ad hunc articulum de saluo conductu pro plenipotentariis Danicis ad modernos tractatus admittendis in declaratione die ¹² Ianuar. data ac Domino mediatori tradita responsum est, vt hic idem repetere superuacaneum fore iudicetur.

X. Sub finem tractatum atque ita suo loco de mediis conuenietur, quibus securitas in posterum firmabitur.

XI. Eadem ratio est Garantiae pacis conclusae, de qua et tunc conueniri poterit, prout vtrique parti necessarium et vtile videbitur.

De caetero cum DD. Polonici legati plenipotentarii requirant, vt ratio habeatur Poloniae Confoederatorum Principum, utpote Serenissimi Imperatoris, et Electoris Brandenburgici, legatio Suedica super iis seorsim se declarant, non dubitantes, quin Serenissimus Rex et Respublica Poloniae confoederatorum Serenissimi Regis Sueciae, rationem etiam in hisce tractatibus habitura sit. Sobothi ^{10 Febr.} 1660. _{31 Ianu.}

Ad Mandatum

Illustrissimorum et Excellentissimorum DD. Legat.

subscript

GODOFREDVS VON SCHROER,
Legatorum Sued. Secretarius.

Yyy yy

RESPON-

RESPONSVM

A D

PROPOSITIONES LEGATIONIS

CAESAREAE.

- I. Praeposterum esse videtur, quod Domini D. Caesarei legati, ab ea parte securitatem petant, quam rupta pace nouissima infestis armis, nullaue iusta de causa, Imperator primum aggressus, et a qua nisi lacescita nulla ratione metuendum est.
- II. Ad postulata confoederatorum, quae DD. Caesarei vrgent, quod attinet, cum tractatus cum iisdem iam inchoati sint, haec cura videtur superflua.
- III. Quae desiderantur pro Rege Daniae, ad ea sufficienti declaratione data die 12 Ianuar. responsum est.
- IV. Pacis aequae, simulque cum omnibus concludendae, studium ex parte Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae nunquam deerit. Cum vero subiecta belli pacisque materia, eiusque complanatio non parum inter se discrepent, tantum hic praecauetur, quemadmodum in generali declaratione Suae Regiae Maiestatis, Cronenburgi die 20. Iunii, nuper elapsi anni, publice luci data expresse continetur, nec tractatum praesentem et genuinum cum heterogeneis confundendo, pax impediatur, aut in longiorem moram trahatur. Soboth. die eadem vt supra.

Responsum
legationis
Suedicae ad
propositio-
nes legatio-
rum Brandeburgico-
rum.

RESPONSVM

LEGATIONIS SVEDICAE

AD PROPOSITIONES

DD. ELECTORALIVM BRANDEBVRGICORVM.

- I. Quae pro Serenissimo Rege Daniae desiderantur, ad illa eadem quae in declaratione die 12 Ianuar. Domino mediatori extradita sunt, hic respondentur. Quoad liberationem autem Ducis Curlandiae, et quod amplius pro eo desideratur a parte Electorali cum in progressu tractatum pacis ad illum articulum deuentum fuerit, habebitur aequae huius postulati ratio. Quod vero attinet captum fuisse Ducem, dum pacto neutralitatis fretus securus viueret, nunquam constabit de singulari diplomate; hac de re Sacrae Regiae Maiestatis subscriptione corroborato, ipsi prouisum fuisse. Nam et siquidem cum ministris regis ad tempus, et ad ratificationem Sacrae Regiae Maiestatis tractatum fuit, tamen aliquod ratihabitionis regiae Diploma obtinere non potuit.

II. Quod

- II. Quod de securitatis conclusae pacis cautione monent DD. Electorales, si omnia, vt confidimus, bona fide pertractabuntur, et concludentur, superfluum est hic aliquid metuere. Ex parte vero Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae, cui tot accumulatur et obtruduntur, iniuriae et damna, et cuius regno ac prouinciis in posterum pernitiola foedera et machinationes immingere poterunt, securitas maiori iure postulat.
- III. Quod inter partes proprio motu et consilio semel idque solenniter, conclusum et transactum est, earum rerum, vt acta, retradantur, contra morem exigitur, sed quoad desideratam praetensionum abolitionem D. Elector vt acquiescat iis, aequum est, quae inter Sacram Regiam Maiestatem Sueciae, et Eundem ea de re, ante hac conuenta et composita sunt, siquidem post nouissimam amicitiae rupturam nihil eiusmodi emerit.
- IV. Non iustum est satisfactionem et indemnitatem illum petere, qui non tantum huic bello volens se immiscuit, verum etiam perturbationi pacis Germanicae initium, atque inde ingentium malorum causam dedit, iustus quippe postulat, vt ab Electore illata damna refundantur, quae vero perpeffus est, ipse ferat, qui bellum paci praetulit.
- V. et VI. Huic sollicitudini DD. Electoralium, de habenda ratione Regis regnique Poloniae, nec non Imperatoris; in hisce tractatibus satisfactum est, responso DD. Polonicis et Caesareis dato.
- VII. Quum nihil hostium et belli fociorum innumerorum superesse videatur, ni huc etiam inuiti trahantur; Serenissimus etiam Rex et respublica Poloniae, tanquam pars principalis paciscens, in sua propositione, praeter Imperatorem et Electorem plurium confoederatorum, nullam faciat mentionem, mirum utique legationi Suedicae videtur, eo iam procedere velle, DD. Brandeburgicos, vt numerum in infinitum belli fociorum, socios adfiscendo extendant.
- VIII. Exoptandum esset, verae amicitiae rationem, prius ita anxie et sincere habitam fuisse, a parte aduersa, vt redintegrandae eiusdem, cura nulla nunc esset opus, nec ad arma deuentum fuisset. Cum vero iam animi in pacis studia conuersi esse debeant, legatio Suedica, quantum in se est, nullum intermitteat studium mediumque, quod ad reducendam pacem non tantum facere poterit, sed etiam ad stabiliendum amicabilem modum, quo exortura in posterum dissidia componantur.
- IX. Vltimum postulat de innoxia deductione militum post conclusam pacem, cum aequitate nitatur; eius cura merito erit suo loco et tempore habenda. Sobothi, die 22. Ianuar. 1660.
10. Febr.

Ad Mandatum etc.

Idem qui supra.

Yyy yy 2. RESPON.

1660
Responsum
legationis
Poloniae ad
propositio-
nes legato-
rum Sueco-
rum.

RESPONDETUR PROPOSITIONIBVS DD. COMMISSARIORVM SVECIAE

AD TRACTATVM PACIS EXHIBITIS,

PER DOMINVM LEGATVM MEDIATOREM DIE V. FEBRVAR.

A POLONICA LEGATIONE 109).

Quoad articulum primum.

Recipitur primus hic articulus, seruatis tamen seruandis, mutatisque in eo mutandis, quae omnia tunc erunt ponenda, quando de subsequenti conuentum conclusumque fuerit inter partes. In quo nihilominus ipso haec obiter adnotantur, ne omisso fiat confoederatorum Poloniae, qui iunctim et indiuisim, uti confoederatae partes Poloniae ad praesentem tractatum accedere, neque per hoc quidquam Nostri foederibus detrahatur.

Quoad secundum.

Amnistia dabitur omnibus et singulis, cuiuscunque status, conditionis, religionisque seu vocationis sint, prout etiam communitatibus, quae partes Suedicas hoc bello secutae sunt, Regia sese clementia remittet. Iura insuper caduca, quaecunque hactenus in executionem non venerunt, cassabuntur; omnesque actiones, et processus, contra tales, eo nomine instituti, sistuntur, et abrogabuntur. Iura item priuilegia, libertates immunitatesque omnes, quibus ante hoc bellum potiti sunt, redintegrabuntur, salvo tamen foedere perpetuo, cum Sua Serenitate Electorali Brandenburgica Bidgostiae concluso, et in comitiis generalibus confirmato, saluis itidem decretis, si quae ea de causa in quocunque subsellio, praesertim vero comitali, in quemcunque lata sunt et promulgata, quae cassari, aut annihilari nullatenus possunt, utpote quae vim legum obtinent. Constare praeterea optime Sacrae Regiae Maestati, uti vero legitimoque Domino, in proprios subditos imperii rationem, extranea nulla opus esse protectione. Rogatur proinde Dominus mediator, ut serio partem hortetur, ne talia hisce et similibus proiectis ingerat, quae ad redintegrandam amicitiam, nihil prorsus faciunt, imo maioris diffidentiae praebent argumenta.

Ad paragraphum quintum in hoc articulo respondetur.

Illud de toto tollendum, cum enim religio sit donum Dei, nullis inferi bellis debet. Iam vero, quae per leges regni circa eandem statuta antiqua sunt introductaque, ea conseruare curae eorundem erit, qui illa condidere. Iniqua profecto videntur, quae a parte aduersa petuntur, patetque luculenter, quantum, nouandis in hoc regno rebus, studeat pars eadem, quae talia pactis inferi cupit.

Ad

109) Ex hoc responso legationis Poloniae ad propositiones legatorum Suecorum apparet, propositiones dictas legatorum Suecorum hic non esse insertas, vel incuria auctoris, vel quia iis caruit. Cum autem ad pacis Oliuentis negotiationem

intelligendam parum faciant, quippe ex responso ad eas, caeterisque cum imperatoris Leopoldi atque Electoris Brandenburgici legatis, pertractandis propositionibus satis apparet, cuius fuerint tenoris, facile etiam iis superfedere possumus.

Ad paragraphum sextum eiusdem articuli.

Qui Rakocianas et Cosacorum partes secuti fuerunt, iis nullam prorsus amnistiam esse necessariam in aperto est. Conclusis si quidem et in executionem deductis cum utrisque horum pactis (quibus omni cum Suecis foederi aperte renunciatum est) satis eidem quilibet pro se, suisque sequacibus cauit.

Quoad tertium articulum respondetur peculiari scripto.

Ad quartum articulum.

Quo firmior pax coalescat, ac inter utrumque regnum perennet, omnis occasio bellorum, ansaque offensarum tollatur, quod fiet ubi Liuentia et Esthonia Polonico (liquidissimi iuris eius prouinciae) dominio fuerint restituae.

Ad quintum articulum.

Cum ista conditio nimium Sacrae Regiae Maestatis Regnique eius honori ac existimationi praeiudicet, omnino iniqua ac irrationabilis sit, nullatum tam iniustum, tamque funestum Poloniae bellum, et tot tantaque damna per iniuriam accepta, adeo infami compensentur lytro, ad illam respondere fas aliter non est, quam intimo laesi penitus animi sensu expresso. Datur id tamen donaturque grante, auctoritati Excellentissimi Domini legati mediatoris, ne quid acerbius ad huiusmodi articulum, prout par foret, respondeatur. Cui Domino mediatori optime constat ex publico responso eidem Posnaniae dato, propositionem de recompensa pecuniaria fuisse de plano reiectam.

Haec dicta promissaque pro non dictis promissisque habebuntur, ubi tractatus optato sine caruerint, Maestatique integrum ius, et re ipsa etiam circa hoc caput testetur.

Ad quintum.

Cum iniuriam non faciat, qui eam repellit, nec de damno quisquam teneatur, qui illud, ut et aliis daretur, et sibi accideret, effecit, nulla ratione obstrictus est Serenissimus Elector, Suae Regiae Maestati Sueciae, imo vero optimo maximo iure, iacturam suam prouinciarumque suarum, absque hoc bello a Serenissimo Rege Sueciae moto, pacatarum florentiumque, damna, ut reparentur, dignis modis postulat.

Ad sextum.

Cautionem eiusmodi equidem a Serenissimo Rege Sueciae merito exigit Sua Serenitas Electoralis, quam primo omnium ille aggressus est. Gedani die

28 Ianuar.
7 Febr. 1660.

Z z z z z

RESPON-

1660
Responsum
legationis
Poloniae ad
tertium arti-
culum pro-
positionum
legatorum
Sueciae.

RESPONSVM

AD ARTICVLVM TERTIVM

PROPOSITIONIS DD. COMMISSARIORVM SVECIAE

AD TRACTATVM PACIS EXHIBITAE

PER DOMINVM LEGATVM MEDIATOREM DIE V FEBR.

A POLONICA LEGATIONE.

Quantumvis Sacra Regia Maiestas Poloniae solido iuri, causaeque aequi-
rati nixa restitutionem Regni Sueciae, ac pertinentium eo prouinciarum, sta-
tutumque requirat, nec ab vilo rerum ac rationum probro aestimatore, ius Suae
Maiestatis in dubium vquam vocari possit, amor tamen populorum, quibus se
regia tota domus tuto haecenus concedidit, tribuendum putat, ac in animo
definit, vt omni diuino humanoque iuri, quoad debitum sibi autum, pater-
numque regnum (quod nullis populi Suedici decretis, vtpote ab illegitima et
inferiori potestate latis, adimi vquam potuit) condescendat, pacemque bello
praeferat, et largiorem sistere cupiat humani sanguinis profusionem, concessis
vltro sponteque ac beneuolentibus Maiestatis omnibus, illisque in personam Se-
renissimi CAROLI GVSTAVI, ac legitimorum eius successorum transfusus et
collatis, omni meliori cura et ratione, sibi tamen soli, quoad in viuis agit, ple-
num integrumque Regis Sueciae referuat titulum, quod in sigillis qua publicis,
qua priuatis praeferat, et inferbat, insignibusque et stentibus regiui eiusdem
vix similiter, in iisdem sigillis, picturis, sculpturis Suae Maiestati liberum erit,
prout ipsis hucusque vsa est Sacra Regia Maiestas. Referuat pariter sibi ius, et
plenam potestatem, vita quoque sua durante, liberamque dispositionem bono-
rum Sacrae Regiae Maiestatis patrimonialium, haereditariorum et feudalium, quae
tamen omni iusto, et aequivalenti pretio, parataque pecunia redimere poterit
Serenissimus Sueciae Rex, vel ii, quibus bona haec talia quomodocunque cesse-
runt, et in quorum possessione in praesentiarum existunt, quae renunciatio, seu
renunciatio Sacrae Regiae Maiestatis sub his conditionibus fiet.

I. Restituatur plena tutaque fidei catholicae Romanae ac religionis libertas,
ecclesiae item, templa et monasteria vtriusque sexus, vt et sacella, orato-
ria, aliaque aedificia sacris vsibus destinata, cum eorum suppellectili sacra
et profana, omnibusque bonis, seruitutibus, privilegiis et praerogatiuis
restituatur. Plenum praeterea permittatur, liberumque exoriturum vni-
uersis et singulis tam incolis, quam extraneis, ciuibulque ac peregrinis, et
vltus possessionis fidei catholicae cum suo cultu, et constanti prouida statuta,
leges et sanctiones, quomodolibet denominandae, decretaque contra ean-
dem catholicam fidem lata tollantur, aboleanturque et abrogentur, nec
vllus vquam deinceps occasio et causa, saepius dictae fidei catholicae
Romanae mulsetur, molesteretur, aut turberetur, sed omnibus et singulis,
prout praemissum est, plenus ac perpetuus omnium sacrorum, iuxta ean-
dem catholicam Romanam fidem, tum vero ritum, deuotionum, et offi-
ciorum vsus, citra dilationem intra spatium a conclusa pace (super quo
conuentum erit) concedatur.

II. Abro-

II. Abrogabuntur omnia decreta, quomodolibet lata, et promulgata fuerint, 1660
in derogationem iurium diui olim Sigismundi Regis, eiusque lineae.

III. Omnes adhaec exules, qui Serenissimum olim diuae memoriae parentem
Sacrae Regiae Maiestatis sunt secuti, ob eamque causam bonis ac fortunis
exuti suis, siue illae in mobili siue in immobili substantia existant, in eorum
pristinam possessionem restituantur.

Haec dicta promissaque pro non dictis promissisque habebuntur, vbi tra-
ctatus optato fine caruerint, Maiestatique Regiae integrum ius conseruari, in
haec cuncta quibus eam studio pacis, et populorum suorum amore condescen-
dere, complacuit, solenniter protestatur legatio Polonica, seruata sibi potestate,
hisce praemissis, ea quae ad eandem rem seruire videbuntur, addendi, corri-
gendi, in aliam formam redigendi, etc; etc; etc.

RESPONSVM

LEGATIONIS CAESAREAE

AD PROPOSITIONES

DD. LEGATORVM AC COMMISSARIORVM PLENIPOTENTIARIORVM

SVECICORVM

IN NEGOTIO TRACTATVVM PACIS.

Ad primam.

Redintegrata pace, nulla a Sacra Caesarea Maiestate metuenda erit hostili-
tas, reciproce autem Serenissimus Rex Sueciae, ab omni hostilitate abstinebit,
nec Augustissimo Caesari ad quenquam laedendum intercedunt foedera, sed mere
defensiuas, quae nemini suspecta esse possunt aut noxia, nisi iis, qui animum ha-
bebunt offendendi. Ideoque eorum renunciatio nullo iure peti potest. Si vero
Serenissimus Rex Sueciae aliqua in offensionem Sacrae Caesareae Maiestatis, eius-
que Augustissimae domus pepigit, iisdem vt renunciet postulatur.

Ad secundam, 5, 6, 7, 8, 9 et decimam

Responderetur. Haec ad hosce tractatus non spectare, nec cum moderno
bello connexionem habere, adeoque alienis dissitisque materiis praesens pacis
negotium inuolui non posse nec debere, vti nec integrum est, ea, quae publicum
imperii statum concernunt, salua eiusdem imperii dignitate et iurisdictione huc
euocari, et sane mirum accidit, ea ipsa, quae Serenissimus Rex Sueciae circa
pacis instrumentum monere voluit, et ad ordines imperii dudum detulit, ab
eiusdem legatis, hisce tractatibus nunc immisceri.

Zzz 12 2

Ad

Ad tertiam.

Prout in instrumento pacis Germano-Suedicae facultatem sibi Suecia referuauit, pro maiore religionis libertate et exercitio in regnis, et prouincijs Sacrae Caesareae Maiestatis haereditariis amice interueniendi, ita Augustissimo Imperatori liberum semper remansit illaesa pace, quod e re sua videretur statuere, cum autem ex eodem pacis articulo constet Sacrae Caesareae Maiestati ius reformandi exercitium religionis in suis dominijs, non minus quam alijs regibus ac principibus competere, nemini durum videbitur, si prout Sacra Caesarea Maiestas aliorum principum regimini non se ingerit, ita grauissimis de causis, et ipsiusmet Sueciae exemplo admonita, eius quoad hoc interuentionibus non poterit assentiri.

Ad quartam.

Cum Suecia prima huius belli motrix extiterit, et varia prior occupauerit ac detineat, arma vero Dominorum colligatorum, nonnisi ex iustae defensionis necessitate Pomeraniam et Holsatiam intrarint, necessarium est, vt ex parte Sueciae prius declaretur, an? et quomodo occupata omnia, et detenta restituere et dimittere velit? Deinde cum in puncto securitatis solide stabiliendo praecipua colligatorum ratio vertatur, ac loca, quorum restitutio petitur, sint loco realis securitatis, vt Suecia tam nunc, quam in postetum arceatur ab inuasionem vicinorum, ante omnia necessarium est, vt haec materia securitatis decidatur, ac stabilietur, antequam de dimittendis realibus quae possidentur securitatis pignoribus agatur.

Ad vndecimam.

Legatio Caesarea non assequitur, quo fundamento Suecia satisfactionem damnorum ac iniuriarum hoc bello illatarum praetendere possit, a Sacra Caesarea Maiestate, quae nec bello causam dedit, nec originem, sed vicino armorum strepitu, proprio ac foederatorum periculo, a profundissima, cui tunc indulgebat, quiete, excitata, praeter intentionem hisce dissensionibus inuoluta fuit, et auxiliares tantum partes, ad solam pacis redintegrationem sustinuit, haec itaque praetensio, quae seipsa cum nescit, nonsolum relicitur, sed cum eadem aduersus primos belli motores, partibus laesis legitime competat, ideo Caesarea legatio, ius sibi reseruat, eam suo loco proponendi.

Ad duodecimam.

Cum Sacra Caesarea Maiestas neminem turbauerit, nullo iure ad cautionem de non turbando potest obligari, sed eam merito potius praetendere, quia tamen eius intentiones eo praecipue collimant, vt modus instituaturs securae et perpetuae pacis, quae nec facile nec impune conuelli possit: Ideo penes legationem Caesaream nulla erit difficultas de ijs, quae ad securitatem reciproce stabilendam, postquam intentio legationis Suedicae ipsis quoad hoc specificè innouerit, tractandi, et conueniendi.

RESPON.

RESPONSIO
LEGATIONIS ELECTORALIS
BRANDEBURGICAE

DATA

AD PROPOSITIONES

A

LEGATIONE REGIA SVEDICA

EXTRADITAS.

Ad primam.

Vti Serenissimus Elector nonnisi contra hostes suos foedera iniit, ita ab hisce tractatibus, neutiquam desistere potest, neque praescribi sibi vult, cum quo, vel ferire foedera, vel a quorum amicitia abstinere debeat. Caeterum, quemadmodum patefacta pace inter Serenissimum Regem Sueciae, et Serenissimum Electorem bellum et hostilitas omnis cessat, ita et Regiae Maiestatis Sueciae foederum et amicitiarum, quibus contra Serenissimum Electorem, et Serenissimi Electoris foederum, quibus nunc contra Regem Sueciae vtitur, quoad hostilitatem, facta et durante pace, cum Sua Serenitate Electorali, eiusque foederatis, suspendetur effectus.

Ad secundam.

Cum ad auertendos et inhibendos transitus integri exercitus requirantur, et ad talia nemo obstrictior sit, nec Sua Serenitas Electoralis, ea a Serenissimo Rege Sueciae requirat, vti nec a Sua Serenitate Electorali postulari possunt. Caeterum, quemadmodum a Suecia coeptum et illatum bellum Sacrae Regiae Maiestati Poloniae etc. etc. etc. vti et Sua Serenitas Electoralis immerito et absque iusta causa primum inuasa et ad defensionem coacta, ita penes Serenissimum Regem et Sueciam nunc quoque stat, vt ab armis illatis desistant, quae sua sunt et possident retineant, alienis abstineant, extortaque restituant, et cum miserijs, calamitates, et innocentissimum hominum sanguinem haud possint, damna tamen caetera resarciant, et tandem pacem Christiani cum Christianis ineant, eamque Christiana et sincera fide colant, seruentque.

Ad tertiam.

Vt ius, quod Serenissimo Electori in prouincijs suis, tam in imperio quam extra illud, circa conscriptionem militum sibi competit, vel per pacta, vel alio modo quisquam alius, quouis modo, vel colore, commune habeat, id neque admittere, neque in eo consentire Suam Serenitatem posse, omnibus patet. Quemadmodum quoque saluam et illibatam sibi contra subditos edicta et mandata transgredientes animaduertendo seruat potestatem.

Aa aa aa

Ad

Ad quartam.

Vbi ad hoc caput peruentum, et Serenissimus Rex Sueciae paratus fuerit a Sua parte Serenissimo Electori restituere, quae iuste desiderat, simulque veris propriisque dominis ac possessoribus reddere, et euacuare omnia et singula loca, quae tum in Prussia regali, tum in Dania, et alibi, praesidiis suis infesta tenet, Ducemque Curlandiae, cum consorte, liberis, et tota celsissima familia, pristinae libertati, quoad omnia restituerit, alce memorata Sua Serenitas, nihil intermitteret, quo vniuersalis pacis promouendae singulare studium et ardorem publice contestetur.

Moritur Interim dum Oliuae tractatur de pace, moritur CAROLVS GYSTAVVS Sueciae Sueciae Rex, Rex, Stockolmiae: cuius casus insperatus persuasit Suecis, serio tandem de pace cogitare Pacem faci- cum Polono, eiusque foederatis principibus. Nec multo post conueniunt in pacis leges unt Poloni legati, publicantque pacis instrumentum Oliuae conceptum in haec genuina verba: cum Suedi- cis legatus.

INSTRV.

INSTRVMENTVM P A C I S

PERPETVAE,

INTER

SACRAM REGIAM MAIESTATEM
ET REMPVBLICAM POLONIAE,

EIVSQVE

CONFOEDERATOS

SACRAM CAESAREAM MAIESTATEM,

ET

SERENISSIMVM ELECTOREM BRANDEBVRGICVM,

EX VNA:

ET INTER

SACRAM REGIAM MAIESTATEM,
REGNVMQVE SVECIAE,

EX ALTERA PARTE.

AD GEDANVM,

IN MONASTERIO OLIVENSI,

III MAII ANNO MDCLX

INITAE ET CONCLVSAE

IN NOMINE
SANCTISSIMAE ET INDIVIDVAE
TRINITATIS.

Notum sit vniuersis et singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest. Postquam a multis annis, bella, diffidiaque, inter Serenissimos Reges regnaque Poloniae et Sueciae orta, et interdum induciis, praecipue vero sexennialibus, anno 1629. deinde viginti sexennialibus; anno 1635. sopita et composita fuerint, ac denique inter Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, Magnum Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. Et Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. deuentum sit ad bellum, quod non solum dictos Reges, Regnaque eorum, per plures annos exercuit, sed et Poloniae foederatos, ac belli socios, videlicet Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum LEOPOLDVM electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, et Sclauoniae Regem, Archi Ducem Austriae etc. etc. etc. Serenissimo Regi et regno Poloniae ad eiusdem requisitionem, auxilia ferentem, nec non Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandenburgicum, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium et Principem Electorem, Magdeburgi, in Prussia etc. etc. etc. Ducem, inuoluit, vnde multa christiani sanguinis effusio, cum plurimarum Prouinciarum desolatione secuta est. Tandem diuina bonitate factum, vt vtrinque de pace vniuersali, inter Regem remque publicam Polonam, et eius confoederatos ac belli Socios ab vna, et Regem, regnumque Sueciae ab altera parte, suscepta sit cogitatio, opera et studio Serenissimi ac Potentissimi Principis ac Domini, Domini LVDOVICI XIV. Galliarum et Nauarrae Regis Christianissimi, qui huic paci conciliandae mediationem obtulit, et in ipso negotio pacis, per Illustrissimum et Excellentissimum Dominum ANTONIVM de LUMBRES, Dominum de Herbingen, Loos, et la Cloye, Comitem Consistorianum, regique ordinis equitem, legatum suum, eandem mediationem Serenissimis Regibus Poloniae et Sueciae, nec non Serenissimo Electore Brandenburgico acceptantibus, praestitit. In eum ergo finem ex mutua partium conuentione, constitutus est

Bb bb bb
dies

dies quintus Ianuarii anni 1660. congressui plenipotentiariorum Oliuae instituen-
do. Comparentes igitur statuto tempore ac loco omnium pacifcentium legitime
constituti legati plenipotentarii, a parte quidem Serenissimi Regis, Reique pu-
blicaе Poloniae, Illustrissimi et Excellentissimi Domini, ex ordine Senatorio qui-
dem, Dominus IOANNES Comes a LESZNO, Palatinus Posnaniensis, Regina-
lis Maiestatis supremus aulae praefectus, ac Marefchallus, Generalis maioris Po-
loniae, Mariaeburgensis, Corfuenfis Gubernator: Dominus GEORGIVS LV-
DOMIRSKI, Comes in Wisnicz, et Iaroslav, supremus Regni et Campi-Mare-
fchallus, Generalis Gracouenf. Scepufenf. Chmielnicenf. Pereaslauenfis, Ca-
fimirenfis, Olftinenfis Gubernator: Dominus NICOLAVS in Prazmow PRZ-
MOWSKI, supremus Regni cancellarius, nominatus Epifcopus Luceoriefis et
Brestenfis, Abbatiae Sieciechouiefis administrator perpetuus, praepofitus San-
cti Michaelis ecclefiae collegiatae in arce Cracouiefis: Dominus CHRISTOPHO-
RVS PAC, supremus magni Ducatus Lithuaniae cancellarius, Vilkouifcenis, Oftri-
nenfis, Kofienicenfis, Kiefzczelenfis et Nemonefcenfis Gubernator: Ex ordine
verò equeftri; Dominus IOANNES ANDREAS de Raciborsko MORSTYN, Re-
ferendarius regni, Kowalenfis, et Zauichofenfis Gubernator: Dominus VLA-
DISLAVS de Naglowice REI; Thesaurarius Cūriae Regni, Reginalis Maiestatis
cancellarius, Neokouinenfis, Libuffienfis, Kamionacenfis Gubernator: Dominus
IOANNES in Gnin GNINSKI; Pomeraniae Succamerarius, Gnefenfis Guber-
nator. Et a parte foederatorum Poloniae, videlicet Serenissimi Imperatoris Rō-
manorum, illustrissimi et excellentissimi Domini, Dominus FRANCISCVS CA-
ROLVS LIBSTEINSKI, Sacri Romani Imperii Comes a COLOWRAT; Dominus
in Reichenau, Sacrae Caefareae Regiaeque Hungariae et Bohemiae Maiestatis
Confiliarius, Camerarius, iudicii maioris prouincialis Affeffor, Regius Locum-
tenens, et appellationum in arce Pragenfi praefes: Dominus FRANCISCVS Li-
ber Baro de LISOLA a Thife et Marienfeld, Confiliarius cameralis aulicus: Et Se-
renissimi Electoris Brandenburgici: illustrissimi et excellentissimi Domini, Domi-
nus IOANNES HOVERBECKE, in Eichmedien, Baronouen, Geyerfwalde et
Domkau Dominus et haeres, Suae Serenitatis Confiliarius status intimus, Electro-
ratusque Dapifer haereditarius, Hohenfteinenfis praefectus: Dominus LAVREN-
TIVS CHRISTOPHORVS A SOMNITZ, in Grumsdorff Drenau et Gerbero,
Dominus et haeres, Suae Serenitatis confiliarius status intimus, et orientalis Po-
meraniae cancellarius, eiusdemque Ducatus Camerarius haereditarius, Lauen-
burgenfis et Butouiefis Praefectus: Dominus ALBERTVS ab OSTAW, in Ner-
uiken, et Kegels Dominus et haeres, Suae Serenitatis in supremo ducalis Pruf-
fiae appellationum iudicio Confiliarius. A parte vero Serenissimi Regis Regni-
que Sueciae, illustrissimi ac excellentissimi Domini, Dominus MAGNVS GA-
BRIEL de la GARDIE, Comes in Leckoo et Arensburg, Liber Baro in Eckol-
men, Dominus in Habsal, Magnushoff, et Hoyendorp. Regiae Suae Maiestatis
Regnique Sueciae Senator, et Thesaurarius, Generalis Gubernator Liouoniae, et
Locumtenens per Elthoniam, Liouoniam et Ingriam, militiae Generalis, iudex
prouincialis Veftergothiae et Daliae, nec non Academiae Vpfalienfis cancellarius:
Dominus BENEDICTVS OXENSTIERNA, Comes in Korsholm et Wafa, Liber
Baro in Moreby et Lindholmen, Dominus in Coporium et Rosersberg, Suae
Regiae Maiestatis Regnique Sueciae Senator, et Cancellariae confiliarius: Domi-
nus CHRISTOPHORVS CAROLVS SCHLIPPENBACH, Comes in Sahouede,
liber Baro in Liufala, Dominus in Salinge, Suae Regiae Maiestatis Regnique
Sueciae Senator et confilii bellici praefes: et Dominus ANDREAS GULDENKLAV,
Dominus et haeres in Schonela, Ekeby, Hylinge, et Hulterftadt, Regiae Suae
Maiesta-

Maiestatis Confiliarius status, et per Pomeraniam Regiam, regiminis et confilii
status vt et supremae curiae iustitiae praefes. Post inuocatum Diuini Numinis
auxilium, mutuasque plenipotentiarum tabulas (quarum apographa sub finem
huius instrumenti de verbo ad verbum inserta sunt) rite commutatas, tractatus
pacis auspiciato inchoatus est. Et licet in eius fere decurfu, praememoratus Sere-
nissimus Rex Sueciae; disponente ita diuina prouidentia, mortali hac vita de-
cefferit; tractatus tamen hic, renouatis a Serenissimo et Potentissimo Principe ac
Domino, Domino CAROLO, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rege
et Principe haereditario, Magno Principe Finlandiae etc. etc. etc. plenipoten-
tiarum tabulis (quae ad calcem huius tractatus quoque inferuntur) feliciter con-
tinuatus est, ac tandem ad diuini Numinis gloriam, et christianae Reipublicae
salutem, partes omnes, in mutuas pacis et amicitiae leges confenserunt et con-
uenerunt, tenore fequenti:

I.

Sit pax vniuerfalis ac perpetua, et vera sinceraque amicitia inter Serenif-
simum ac Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum IOANNEM CASI-
MIRVM, Regem Poloniae, magnum Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. Eiusque
Regiae Maiestatis Succelfores, ac posteros, Reges Poloniae, magnos Duces Li-
thuaniae, Regnumque Poloniae, et Magnum Ducatum Lithuaniae, atque subie-
ctas illis ditiones ac prouincias, vt et Eiusdem Maiestatis et Regni Poloniae
Confoederatos, inprimis Serenissimum et Potentissimum Principem ac Domi-
num, Dominum LEOPOLDVM, electum Romanorum Imperatorem femper Au-
gustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae
Regem, Archi Ducem Auftriae etc. etc. etc. Eiusque Maiestatis haeredes ac Suc-
cessores, prouincias ac ditiones, intra vel extra Imperium Romanum fitas, et
Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHEL-
MVM Marchionem Brandenburgicum, Sacri Romani Imperii Principem, Electo-
rem et Archi Camerarium, Magdeburgi, Prussiae etc. etc. etc. Ducem, eiuf-
que Serenitatis haeredes et Succelfores, prouincias ac ditiones, in vel extra im-
perium Romanum fitas, ab vna: atque Serenissimum et Potentissimum Principem
ac Dominum, Dominum CAROLVM Suecorum, Gothorum, et Vandalorum
Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Eiusque Maiestatis
Succelfores ac Posteros, Reges Suecorum, regnumque Sueciae, atque subiectas
illis, intra vel extra imperium ditiones ac prouincias, ab altera parte: Ita vt al-
tera pars alteri posthac nihil hostilitatis aut inimicitiae, clam aut palam, directe
vel indirecte inferat, vel per fuos aut per alios inferri faciat, nec alterius hosti-
bus, auxilia quocunque nomine praestet, nec cum alterius hostibus foedera
huic paci contraria ineat, nec quidquam in alterius status et securitatis diminutionem
per fe, vel per alios, molitur, aut tentet, vel tentari faciat, sed vtra-
que pars alterius vtilitatem, honorem, ac commodum promoueat, et fidam in-
uicem vicinitatem, pacem et amicitiam serio colat et feruet. Pacta vero et foe-
dera omnia, quae partes pacifcentes inter fe, vel cum aliis principibus ac stati-
bus vtrinque sancita habent, quoad omnia sua puncta, claufulas, et articulos,
integra et in pleno robore fuo permaneant: ita tamen vt per ea praefens trans-
actio pacis nullum praeiudicium patiatur.

II.

1. Sit vtrunque perpetua obliuio et amnestia eorum omnium, quae quocunque loco, modoque, a quacunque paciscentium parte haecenus hostiliter facta sunt, ita vt nec eorum, nec vllius alterius rei causa vel praetextu vlla pars alteri posthac, quidquam hostilitatis aut inimicitiae, specie iuris, aut via facti, inferat, aut per suos aliosue inferri faciat.

2. Hac generali amnestia gaudeant omnes et singuli, cuiuscunque status, conditionis, et religionis fuerint, vt et omnes communitates, quae ab vtrunque partes hostiles secutae sunt, aut in hostilem possessionem deuenerunt. Nec vllis hoc bellum praedicio, et noxae sit, in suis iuribus, priuilegiis ac consuetudinibus, generalibus et specialibus, tam in ecclesiasticis, quam in ciuilibus, profanisque, quibus ante hoc bellum gauisi sunt, sed iis in totum fruantur, secundum leges Regni, nec vllis communitatibus aut priuatis, actio, ratione adhaesionis hosti, intentabitur, ita vt nemini liceat alicui negotium faceffere, ratione illius adhaesionis hostilis, aut eam exprobrare.

3. Ciuitatibus Prussiae Regalis, quae in possessione Suae Regiae Maiestatis Regniue Sueciae hoc bello fuerunt, manebunt itidem omnia iura, libertates et priuilegia, quibus siue in ecclesiasticis siue in profanis posita sunt, ante hoc bellum (saluo libero, vt ante hoc bellum viguit, in praedictis ciuitatibus catholicae et euangelicae religionis exercitio) earumque territoria, magistratus, communitates, ciues, incolae, et subditos, Sacra Regia Maiestas Poloniae, eadem qua olim clementia, et gratia regia in posterum prosequetur, fouebit et tuebitur. Dabitur iisdem quoque facultas, aedificia publica et priuata per iniuriam belli destructa, reficere et reaedificare. Pro his vero, quae necessitate defensionis destructa sunt, minime tenebuntur. Quoad ea vero, quae militiae Sueciae tributum loco, ab vtriusque insulae subditis exsoluere necesse fuit, a nemine molestia inferetur, sicut et propter decimas, aliosue census, quibus subditi insulani satisfacere tempore belli minime potuerunt, non turbabuntur.

4. Cunctae actiones et inquisitiones aduersus illos, qui partibus hostilibus hoc bello adhaeserunt, vel easdem secuti esse insimulantur, quibuscunque in locis Poloniae, magni Ducatus Lithuaniae, Prussiae regalis, Curlandiaeque habitent, cuiuscunque status, et conditionis, aut religionis sint, siue priuati vixerint, siue officio publico functi, aut seruitio Suae Maiestatis Sueciae, in fago vel toga adstricti fuerint, institutae nec dum finitae, et ad executionem deductae, abrogentur, omnique executione careant in perpetuum: et in posterum contra eos nulla vnquam quaestio vel actio ex hac causa instituetur.

5. Quae durante hoc vltimo bello, iure fisci, ex occasione, ac praetextu adhaesionis aut protectionis alterius partis, cuiquam, siue nobili siue plebeio, cuiuscunque status, conditionis, ac religionis adempta, vel fisco illata, vel aliis collata sunt bona, siue regia ac reipublicae, siue etiam priuatorum sunt, mobilia quidem, si tradita sunt, modernis possessoribus relinquuntur. Si vero eiusmodi iura caduca haecenus ad executionem deducta non sunt, antiquis possessoribus relinquuntur, neque vlla actio dehinc aduersus communitates, aut priuatos, ratione eiusmodi bonorum intentetur. Bona vero immobilia, haereditaria, aduitalia, et iure hypothecae possessa, fisco applicata, tum quorum donationes

et

et largitiones factae sunt, siue iam ante tradita, siue nondum tradita sunt, maneant penes antiquos dominos, cessantibus de caetero omnibus actionibus, ratione reddituum, siue ex publicis, siue ex priuatis bonis perceptorum.

III.

Serenissimus ac Potentissimus Princeps ac Dominus, Dominus IOANNES CASTIMIRVS, Rex Poloniae, pro se, ac Haeredibus Posterisque Suis, amore pacis, vigore huius instrumenti pacis, solenniter ex nunc et in posterum renuntiat omnibus praetensionibus in Regnum Sueciae, et Magnum Principatum Finlandiae, et alias ipsis subiectas prouincias, regiones, ditiones, ciuitates, castra et munimenta, siue haec omnia nuper, siue ab antiquo acquisita sint, nec non in bona auita in Regno Sueciae, dictisque prouinciis sita; in Regnum Sueciae, dictasque prouincias et bona, praesentibus vel futuris temporibus, nihil quicquam praetensurus. Quoad titulos et insignia ita conuentum est, quod Serenissimus Rex Poloniae, prout haecenus, ita in posterum ad dies vitae suae, vtetur integris titulis, et sigillis, insignibusque Regni Sueciae in Polonia, et ad omnes principes, status et priuatos extra Sueciam, sine vlllo tamen plenariae supra dictae renunciationis praedicio. Dictis vero titulis et insignibus non vtetur ad Serenissimos Reges regnumque Sueciae, in literis, aliisque diplomatibus aut scriptis, sed obseruabitur ab vtrunque receptus haecenus modus abbreviandorum titulorum cum Etcaeterationibus, ita vt post verba magnus Dux Lithuaniae, tres Etcaeterationes in titulo Serenissimi moderni Regis Poloniae, et vicissim post verba, Magnus Princeps Finlandiae, tres Etcaeterationes in titulo Serenissimi Regis Sueciae adiciantur. Insignibus tamen Regni Sueciae in sigillis Regis et reipublicae Polonae, dum in Sueciam scribetur, penitus omissis. Post obitum vero moderni Serenissimi Regis Poloniae, Successores eius et Respublica Polona in titulos et insignia Sueciae nihil vnquam praetendent, sed vtrunque Reges et regna, suis quisque titulis et insignibus tantum plenarie gaudebunt et vtentur.

IV.

1. Serenissimus Rex et Status Ordinesque regni Poloniae, magnique ducatus Lithuaniae, a modo et in perpetuum cedunt vi huius pacificationis Serenissimo Regi Sueciae, eiusque successoribus Regibus regnoque Sueciae, omnem illam Liuoniam trans Dunauam, quam Suecia haecenus per tempus induciarum tenuit et possedit, vt et partes cis Dunauam omnes, et insulam Runen in mari sitam, quas per idem tempus induciarum Suecia tenuit et possedit; nec non quidquid iuris Regibus et reipublicae Poloniae in Esthoniā et Oscliam haecenus vlllo modo competere poterat. Atque haec quidem omnia et singula, cum omnibus suis pertinentiis, terrestribus et maritimis vrbibus, arcibus, propugnaculis, bonis, et prouentibus, nec non iuribus, iurisdictionibus, regalibus et superioritatibus, tam in ecclesiasticis, quam in politicis, nullis penitus exceptis, in plenum dominium et proprietatem Regum regniue Sueciae transferunt; Ordinesque et subditos in illa Liuonia eiusque recensitis partibus, omni erga Regem et rempublicam Polonam obedientiae vinculo et fidelitatis sacramento exsoluunt, nihil vnquam in eos ac dictam Liuoniam eiusque pertinentias, posthac praetensuri. Cis Dunam autem Serenissimi Reges Regnumque Sueciae non vltius quam haecenus fines suae possessionis in Curlandia aut Semigallia promoueant, aut seruitutes a subditis illustrissimi Curlandiae Ducis exigant; aut vllum ius

Ce ce ce

lignan-

signandi, aliudue quoduis in Curlandia aut Semigallia praetendant, Commissarii vero ad declarandos et determinandos ab utraque parte fines, ab utrinque deputabuntur, et commissio haec intra quatuor septimanas a subscripto tractatu inchoetur, et intra duas expediatur.

2. Quod religionem Catholicam eiusque exercitium in Liunia Suecicae possessionis attinet, omnes incolae Liunia subditique illi religioni addicti, omni securitate gaudeant, ac conscientia libera, religione, deuotioneque sua, domi, sine inquisitione, vel animaduersione, priuatim utantur.

3. Tituli Prouinciales, tam spirituales quam saeculares Senatorii et Equestris Ordinis in Liunia Suecica, penes possessores modernos maneat, durante ipsorum vita, sine ullis prouentibus aliisue praetensionibus. Nec ullum exinde praecudicium Iuris Sacrae Regiae Maiestatis, Regniue Sueciae in Liuniam Suecicam, neque praetensio quaequam Regno Poloniae, Magno Ducatui Lithuaniae interea temporis et in futurum inde nascetur.

4. Iudicia omnia decretaque ad cuiusvis instantiam, modo non inuitos aut absentes lata, nec non contractus et transactiones in locis, dum illa hoc bello Suecia tenuit, institutae iudicialiter siue extra iudicialiter, si modo statui publico, qui ante hoc bellum fuit, et pacificationi praesenti non contrariantur, firma maneat, aequae ac si nulla regiminis et magistratuum mutatio interuenisset, saluis appellationibus et reuisionibus in iis, in quibus haec iuris remedia hactenus haud fuerunt adhibita, et quae in rem iudicatam non transferunt. Sententiae quoque et decreta si quae Rigae in incolae et subiectos magni Ducatus Lithuaniae, tum et Curlandiae Semigalliaeque inuitos, vel inauditos, et ex aduerso si similia per magistratus magni Ducatus Lithuaniae et Curlandiae in Liunia Suecicae subditos, circa tempus belli lata fuerint, nullum valorem et robur obtinebunt in perpetuum.

V.

1. Pars Liunia, eaque australis, quae ante haec et per haec bella, et temporibus induciarum sub ditione fuit Regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, nempe *Dunehurgum*, *Rositen*, *Lutzen*, *Marienhäusen*, itemque omnia loca, quae per commissarios ad id utrinque deputandos Polonicae possessionis per tempus induciarum fuisse inuenientur, cum omnibus suis pertinentiis, territoriis, urbibus, pagis, fructibus et prouentibus, teloneisque iuribus, directoque et utili dominio remanent in possessione Serenissimorum Regum et regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, nec Serenissimi Reges Regnumque Sueciae in istam partem Liunia, ut ab altera diuersam, neque in Ducatus Curlandiae Semigalliaeque et districtum Piltensem, vel respectu Liunia Septentrionalis, vel quouis alio praetextu, ullum ynquam ius praetendent, aut praetendere poterunt. Cum vero magnus Dux Moscouiae non modo dictam Liuniam Polonicam, sed etiam partem Sueciae occupatas armis nunc teneat, ideo conuenientum est, ut si Respublica Polona aliquid ex Liunia Suecica, quocunque tempore a Moschis, armis, tractatibus aut aliter receperit, teneatur totum id Sueciae ultro et gratuito non imputatis belli expensis restituere, eodem modo et vicissim, si Regnum Sueciae aliquid ex Liunia Polonica quocunque tempore a Moschis, armis, tractatibus, aut aliter receperit, teneatur totum illud Poloniae et magno Ducatui Lithuaniae, ultro et gratuito, non imputatis belli expensis, restituere.

2. II.

2. Titulis et insignibus Liunia tum Sacra regia Maiestas Poloniae, eiusque Successores Reges Poloniae et magni Ducatus Lithuaniae ratione australis Liunia, tum Sacra Regia Maiestas Sueciae eiusque Successores Reges Sueciae, ratione Septentrionalis Liunia, sub titulo Ducatus promiscue utentur.

3. Si quas posthac controuersias de limitibus, aut de rebus aliis inter regnum Poloniae, magnum Ducatum Lithuaniae, Liuniam Polonicam, Curlandiamque et Semigalliam ab una; et regnum Sueciae, eique subiectas prouincias inprimisque Liuniam Suecicam ab altera parte incidere et suboriri contigerit, eae per deputatos utrinque commissarios ad fines Liunia amicabile ratione complanentur. Si quae vero lites minores exortae fuerint inter subditos et incolae utriusque partis, nec transigi de iis amicabiliter inter litigantes possit, quaelibet pars ad suum competens forum remittatur, et iustitia indilate administretur.

4. Subditi hoc ultimo bello et in futurum fugitiui magni Ducatus Lithuaniae, Samogitiae, Curlandiae, Liunia Polonicae, quicunque in Liunia Suecica reperti fuerint, suis dominis sine ullo processu iuris reddatur, una cum suis mobilibus, quae inueniri poterunt, quae profugus secum tulit, nec sub nouo domino acquisiuit. Quod etiam vice versa obseruabitur, si qui subditi fugitiui Liunia Suecicae in magno Ducatu Lithuaniae, Curlandiae, et Liunia Polonica reperti fuerint. Si qui etiam abducti sunt et adhuc supersunt, reddantur et illi sine processu iudiciario suis quique dominis.

5. Quo fauorem commerciis et navigationi Sacra Regia Maiestas Poloniae contestetur, signa nautica in *Domesnes* et *Luserott* extracta consistere permittit. De ratione vero conseruationis et manutentionis eorundem, conuenietur a Suecis cum fundi dominis, nullo inde iure aut praetensione regni Sueciae in fundos dictos aut territorium Piltense nascituro.

VI.

Illustrissimus in Liunia Curlandiae et Semigalliae Dux cum Serenissima coniuge proleque sua ducali, ac tota familia et aula, absque ulla protractione intra sex septimanarum spatium a die 5. Aprilis, stili noui, Rigam sistetur. Inde vero intra dies quatuordecim, decenti ac suae dignitati accommodato conuenientique modo, ubi modernus tractatus subscriptus fuerit, ad fines Semigalliae, deducetur; omniaque sua, suorumque mobilia non distracta, ubicunque intercepta, vel Rigae deposita, Literatoria similiter, siue publica, siue priuatorum, documenta, bona fide extradantur et Mitauiam reportabuntur. Ante eliberationem autem suam ac restitutionem plenariam peculiari Reuersalium diplomate caueat, de non offendendo aut vindicando aliquid contra Sacram Regiam Maiestatem regnumque Sueciae in futurum, salua fidelitate et obligatione, Regibus regnoque Poloniae et magno Ducatui Lithuaniae debita.

VII.

1. Serenissimus Rex regnumque Sueciae restituit Serenissimo Regi reipublicaeque Poloniae, Marienburgum, Elbingamque cum suis fortalitiis, reliquaque in Prussia loca, quae Suecicis praesidiis tementur, ac Marienburgum quidem una

Cc cc cc 2

cum

cum arce ac fortalitiis suis, vt et Stuma intra octiduum a subscriptione moderni tractatus, et deposita in manus excellentissimi Domini mediatoris, Serenissimi Regis Poloniae prouisionaliter horum pactorum ratificatione euacuabitur, et praesidium Suedicum inde Elbingam deducetur. Elbinga autem cum suis fortalitiis, vbi tractatus modernus, plenaria Serenissimi Regis Poloniae ratificatione confirmatus, et per reipublicae comitiali auctoritate delegatos pro futuro conuentu ratificatus fuerit, quatrduo post ipsam ratificationum commutationem sine contradictione euacuabitur, et in manus Serenissimi Poloniae Regis, eiusque commissariorum tradetur. Bauscum etiam, vti et reliqua, si quae sint in Suecorum potestate loca in Curlandia, praesidiis Suedicis euacuabuntur, intra octiduum, postquam notitia ad Generalem exercituum in Liuania, vel in absentia eius ad eius Locumtenentem peruenerit, de subscripto tractatu, quae notitia per tubicines vtriusque partis coniunctim Rigam deferetur.

2. Deductio militiae Suedicae, vna cum bellicis tormentis maioribus et minoribus iuxta factam hic conuentionem, nec non cum impedimentis, fiet Elbinga diuersis vicibus, intra tamen definitum tempus permutationis ratificationum et euacuationis Elbingae, dato eidem libero et innoxio transitu per Habum ad portum Pillaiensem et inde ad naues proprias, quas milites conscensuri, et ad ditiones Suedicas ituri sunt. Imponetur autem dicta militia circa deductionem nauibus Elbinganis, et si illae non sufficiant, tum nauibus adiacentium territoriorum aliorum sine aliquo pretio. Communicabit etiam praefectus militiae Suedicae, et conueniet cum praefecto militiae electoralis, aut eius locumtenente, de modo transitus per dictum portum Pillaiensem; Et fiat de caetero eiusmodi deductio, sine damno et noxa subditorum in Prussia, tam Polonicorum, quam electoralium. Quodsi per periculum belli maritimo itineri militia sese committere tuto nequeat, liber illi et innoxius transitus per terram, quam breuissimo itinere, in ditiones iuris Suedici proximas, sine damno incolarum reipublicae Polonae, et Serenissimo Electori Brandenburgico subiectionum, deductibus commissariis Serenissimorum Regis Poloniae et Electoris Brandenburgici, concedi debet: iustitia vero per praefectos indilate bona fide administretur damna et iniuriam passis.

3. Si cui, aut quibus, in ciuitatibus Prussiae euacuandis earumque territoris non placuerit manere, sed mutato domicilio, alio se conferre, iis liberum sit in spatio trium abhinc annorum sua diuendere, aliis elocare, aut pro suo libitu distrahere, sine vlllo impedimento, aut onere; sub quocunque praetextu imponendo, saluis antiquis ciuitatum iuribus et privilegiis.

VIII.

Quicquid in Polonia et magno Ducatu Lithuaniae, prouinciisque annexis, in iisque Curlandia, per hoc bellum Serenissimo Regi regnoque Sueciae, eorumque ducibus ac legatis, vel a priuatis, vel a communitatibus, exercitibus et prouinciis, per necessitatem belli, vel aliter datum est, quocunque titulo diplomatum, obligationum et literarum, instrumentorum et actorum publicorum, ea omnia autographa, quae supersunt, Serenissimo Regi et reipublicae Polonae, Ducique Curlandiae, circa ratificationum commutationem bona fide extradantur. Quodsi naufragio absorpta sint, vel alio modo perierint, omnia eiusmodi scripta actaque priuata et publica, ex nunc cassantur, annihilantur et eliminantur,

tur, nihilque exinde Reges Regnumque Sueciae in prouincias, exercitus, districtus, vel priuatos in Polonia, magnoque Ducatu Lithuaniae, et prouinciis illis annexis, vel subiectis, inspecie etiam Curlandia et districtu Piltenfi iuris praetendere velle aut posse, omni meliori modo declaratur.

IX.

Restituentur quoque a parte Suecorum omnia archiua, acta publica, castraria, iuridica, ecclesiastica, nec non Bibliotheca regia, quae ex regno Poloniae, et magno Ducatu Lithuaniae, auecta, et quorum copia haberi potest, idque intra tempus commutationis ratificationum, vel ad summum intra tres menses a facta commutatione.

X.

Obligationes atque recognitiones, si quae sunt ab illustrissimo Curlandiae et Semigalliae Duce, aut incolis Curlandiae et Semigalliae, districtusque Piltenfis extortae per Suecos, aut vice versa a Suecis per Polonos in totum cassantur, nullumque habere pondus declarantur.

XI.

Debita inter vtriusque partis subditos et incolas, tum etiam a Ducibus et officiariis belli, vbicunque contracta, vtrinque bona fide soluentur. Si quae vero hoc bello vltimo obligationes et recognitiones extortae ab vtrinque sint, in totum cassantur, nullumque pondus habere declarantur.

XII.

Deposita aliaque bona mobilia, vbicunque reperiuntur, et fisco nondum adiudicata, bona fide propriis dominis restituantur. Nemo autem tenebitur ad eorum refusionem, quae fisco adiudicata et extradita sunt praestandam.

XIII.

Tormenta bellica maiora minoraque in Polonia, magno Ducatu Lithuaniae, Prussia, Curlandia, caeterisque annexis prouinciis a Suecis capta, siue sint reipublicae, siue priuatorum, siue ciuitatum, quaecunque in locis euacuandis reperientur, exacte relinquentur. Quae vero ex Suecia inuecta sunt in Poloniam, Lithuaniam, Prussiam, Curlandiam, liberum erit Sueciae, sine vlla praetensione secum auferre. Transactioni quoque deditiois Thoruniae, quod adhuc restat, hac in re satisfiet.

XIV.

1. Quicunque hoc bello ab vtrinque inter Polonos, Lithuanos, et Suecos, in quocunque loco capti sunt, cuiuscunque conditionis ac status, liberi et sine vlllo soluto pretio, nisi aliter ante hunc tractatum ab ipsis conuentum fuerit, dimittentur, pristinaeque libertati restituentur, solutis tamen impensis officiariorum in victum eorum factis, et debitis in captiuitate ab eis contractis. Caeterum captiuis quoque adnumerandi, et ab vtraque parte restituendi sunt, qui in-

Dd dd dd

uiri

uiti militiae alterius partis nomina dederunt. Omnes vero supradicti, qui quidem in Polonia, magno Ducatu Lithuaniae, Prussia regali, vtraque Lituonia, aut Curlandia, detinentur, intra tres septimanas a subscripto moderno tractatu, illi autem, qui extra Poloniam, Lithuaniam, Liunionem et Curlandiam detinentur, intra tres menses libertati restituantur. Quod autem de lytri conuenti solutione hic supradictum est, tantum locum habebit in maioribus officiariis, vtpote Generalibus, tribunis, tribunorum locum tenentibus et capitaneis.

2. Sacra Regia Maestas et regnum Poloniae, magnusque Ducatus Lithuaniae, id paci huic perpetuae dandum censuerunt, vt auctoritatem et officia sua interponant, apud Chanum, Mordasque Tartarorum, quo sine lytro captiuus in Tartaria Suedici, intra sex abhinc menses inde dimittantur. Dimissi vero per regnum Poloniae, magnumque Ducatum Lithuaniae, annexasque iis provincias libere ac tuto transeant, et benigne habiti ad provincias et ditiones iuris Suedici promoucantur.

XV.

1. Commercia pristina sint libera et non impedita inter vtrumque regnum Poloniae magnumque Ducatum Lithuaniae, et Sueciae subiectasque illis provincias, subditos et incolas, tam terra, quam mari, et in veteri vsu atque exercitio, quo fuerunt tempore induciarum, conseruentur. Inprimis, sit liberum commerciorum exercitium, liberaque defluatio mercium per fluvium Dunam et Bulderauiam subditis et incolis regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, et Polonicae, Liunionae, Curlandiaeque et Semigalliae, cum subditis, incolisque Liunionae Suedicae. Et vice versa subditis incolisque regni Sueciae, et Liunionae Suedicae, sit liber commerciorum vsus per eadem flumina, cum subditis incolisque Poloniae, Lithuaniae, Liunionae Polonicae et Curlandiae, Semigalliaeque. Teloneorum vero et vectigalium in flumine Duna et Buldera, et et maritimum ac terrestrium in Liunia, eadem ratio, et in iisdem tantum locis, ab vtraque parte in posterum sit vti et vbi tempore induciarum, et ante hoc bellum vltimum fuit.

2. Maioris quoque Poloniae incolae, cuiuscunque conditionis sint, siue terra, siue aqua, commercia sua exercentes, nullis nouis teloneis, et gabellis Sterini onerabuntur.

3. Ciuitas quoque Gedanensis, et aliae Prussiae ciuitates, in regno Sueciae et subiectis provinciis aliis, gaudeant ea libertate commerciorum et vectigalium, qua gauisae sunt ante hoc nouissimum bellum.

XVI.

Dominus Comes Koenigsmarckius Campi Marefchallus Sueciae, absque vlla protractione, intra sex septimanarum spatium, a die 5. Aprilis, styli noui, Dantis cum modo decenti sistetur: inde vero intra dies quatuordecim, vbi modernus tractatus subscriptus fuerit, eliberabitur. Ante restitutionem autem plenariam peculiari reuersalium diplomate caueat de non offendendo, et vindicando aliquid contra Sacram Regiam Maestatem regnumque Poloniae, et specialiter, ciuitatem Gedanensem, salua tamen debita Regibus Regnoque Sueciae obedientia et fide.

XVII.

XVII.

Serenissimus Rex et respublica Poloniae illustrissimae Principis ANNAE MARIAE, defuncti illustrissimi Ducis IANVSII RADZIVILLII, Palatini Vilenensis, Supremi exercituum magni Ducatus Lithuaniae Ducis, Filiae ynicae, in adeundis secundum legitimas consuetudines regni et magni ducatus Lithuaniae haereditatibus et bonis paternis ac maternis, vigore generalis amnestiae, praesenti conuentione omnibus cauae, vt ei satisfiat, condignam rationem habituri sunt.

XVIII.

Demortuorum belli ducum atque officialium aliorum corpora siue in Polonia, siue in Prussia, adhuc inhumata, et nonnullis in locis adseruata sunt, tradentur, et non denegabuntur iis, quibus cura mandabitur ea inde deducendi. Quorum autem cadauera tum in prioribus tum hoc vltimo bello humata sunt in Elbingensi, Mariaeburgensi, et aliis in Prussia et Polonia templis, intacta iaceant, ac sepulchra eorum ab omni violatione et inquietudine sint immunia.

XIX.

De Domini Ducis Croiani desiderio ratione debitorum apud rempublicam Poloniam ita conuentum est, vt praedictus Dominus Dux ius suum originarium obligationum productione deceat in proxime futuris comitiis regni generalibus, ibidemque debita ratio eius habeatur, saluo quoque iure illustrissimi Ducis Curlandiae, si quod eidem ad praefatas summas pecuniarias competierit.

XX.

Quoad Dominorum Comitum a Dohna postulatam et debitum apud rempublicam Poloniam, quantum illud liquidari poterit, iuxta eorum ratio in futuris comitiis regni habebitur.

XXI.

Habebitur quoque aequa ratio a Suecia Domini Baronis Sigismundi a Guldenstern, quoad bona in Regno Sueciae, vel illi subiectis provinciis praetensa.

XXII.

1. Eadem similiter pax, amicitia, amnestia, et praeteritorum omnium perpetua obliuio, sub iisdem clausulis et vinculis in hocce instrumento contentis vigeat, et in perpetuum stabilita sit, inter Serenissimum et potentissimum principem ac Dominum, Dominum LEOPOLDVM, electum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae Regem, Archiducem Austriae etc. etc. etc. praecipuum Poloniae foederatum, bellicae socium, nec non eius Haeredes ac Successores, regna, et subiectas provincias tam in, quam extra imperium Romanum, eorumque subditos et incolas, ac Serenissimum et Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM, Suecorum, Gothorum Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Eiusque Haeredes ac Successores,

Dd dd dd 2

Reges

Reges regnumque Sueciae, et subiectas provincias tum in imperio Germanico, tum extra illud sitas, eorumque subditos et incolas, ita ut quidquid vel ante hoc bellum, vel illo durante, siue in Polonia, siue extra illam, seu ratione auxilii, Serenissimo Regi, ac reipublicae Poloniae praestiti, siue quauis alia de causa, mutuae offensionis atque inimicitiarum, aut praetensionum oriri potuit, perpetuae obliuioni tradatur, neutrique parti quocunque praetextu licitum sit alterius regna, status, aut provincias, clam, aut palam, directe vel indirecte armis impetere, vel vllum in ipsas hostilitatis genus exercere, sed alter alterius commoda seceretur, et omnia inter vtramque partem, earumque status ac subditos, ad pristinum prorsus statum, vnioremque et fidam correspondentiam restituta et redintegrata sint. Et nemini ex vtriusque partis subditis aut imperii statibus ac vasallis noxae sit, aut praepudicio, quod alterius partes hoc bello, sago vel toga fuerit sectatus, sed quicunque ex sola causa huius belli de fortunis aut statu suo decidisset, is in pristinum statum, in quo ante hoc bellum immediate fuit, quoad honores ac bona immobilia, nec non etiam quoad bona mobilia, si fisco nondum adjudicata et extradita sint, indilate et sine contradictione restituatur, iisque plenarie gaudeat, ac fruatur.

2. Ut autem firmioribus fundamentis haec pax et amicitia stabiliri queat, Sacra Caesarea Maiestas, loca omnia, quae in Pomerania, et Megapoli occupata praefidiis suis insidentur, Serenissimo Regi ac regno Sueciae, ea verq, quae in Holsatia, et Ducatu Slesuicensi, Duci Holsatiae-Gottorpiensi (qui praeuia tam cautione, de non vindicando iuxta formulam, de qua hic conuenit hac pace, consensu partium inclusus censebitur) restituet plenarie, cum tormentis bellicis ipsorum propriis, re armamentaria, caeteroque apparatu bellico, nec non mobilibus cuiuscunque generis, item actis cancellariae, archiuis, ac literariis documentis, prout ea omnia tempore occupationis vel deditiois inibi reperta sunt, et adhuc non distracta extant. Quae euacuatio fiet, locorum scilicet Pomeraniae et Megapolaeos exceptis Wollino, Dam, et Greiffenhagen, intra duas septimanas, a die permutationis ratihabitionum computandas, quo tempore Elbinga quoque Poloniae restituetur. Wollinum vero Dam, et Greiffenhagen, nec non loca Holsatiae, et Ducatus Slesuicensis, intra alias duas sequentes hebdomadas, a die supra memoratae permutationis, euacuabuntur, deductis eodem tempore e dictis locis, praefidiariis militibus, et e provinciis ad Sacram Regiam Maiestatem regnumque Sueciae, Duces Megapolitanos et Ducem Holsatiae, Slesuicenf. spectantibus, copiis omnibus, ea ratione et modo, de quo inter Generales vtriusque partis, vel eorum locum tenentes intra tempus, ratihabitionibus computandis praefinitum, conuentum fuerit.

3. Caeterum quidquid circa res imperii controuersiae intercesserit, iuxta imperii et pacis Germanicae leges, absque strepitu armorum componetur, aut decidetur, et stabitur ab vtraque parte per omnia dispositione pastorum Osnabrugensium et Constitutionibus imperii.

XXIII.

Similiter tam a parte Serenissimi Imperatoris, quam Serenissimi Regis Sueciae, captiui huius belli, cuiuscunque sint conditionis ac status libere et sine soluto vlllo pretio seu lytro, nisi aliter ante subscriptum tractatum ab ipsis conuentum fuerit, intra spatium trium hebdomadarum, a die ratificationis dimittentur, et

et libertati pristinae, solutis ab officiariis impensis, in victum eorum factis, et debitis in captiuitate ab eis contractis, restituentur, et captiuis quoque annumerandi et ab vtraque parte restituendi sunt, qui inuiti ad danda alterius partis militiae nomina sua adacti fuerunt: Quod autem de lytri conuenti solutione hic supra dictum est, tantum locum habebit in maioribus officiariis, vtpote Generalibus, tribunis, tribunorum locumtenentibus et capitaneis.

XXIV.

1. Sit itidem pax perpetua, veraque ac sincera amicitia inter Serenissimum ac potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLVM, Suecorum, Gothorum, et Vandalorum Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Eius haeredes, successores ac posteros Reges regnumque Sueciae, Eiusdemque tam in Imperio, quam extra illud sitas provincias, status ac ditiones, et Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandenburgicum, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium et Principem Electorem, Magdeburgi, Prussiae Ducem etc. etc. etc. Poloniae foederatum, bellicae focium, Eiusdemque haeredes ac successores, provinciasque, status, ac ditiones, in et extra imperium Romanum sitas, ita ut alter alterius honorem, commodum, et vtilitatem sincere serioque in perpetuum promoueat.

2. Pacta vero et foedera omnia, quae partes paciscentes inter se, vel cum aliis principibus ac statibus vtrinque sancita habent, quoad omnia sua puncta clausulas et articulos, integra, et in pleno robore suo permaneant, ita tamen, ut per ea praefens transactio pacis nullum praepudicium patiat.

3. Sit etiam vtrinque amnestia, et praeteritorum omnium perpetua obliuio, ita ut quidquid hactenus quocunque loco et quauis de causa, siue in imperio Romano, siue extra illud, ab alterutra partium, vel sub earum imperio potestateque existentibus, absque vlllo personarum rerumque respectu, gestum vel admissum fuerit, nullo praetextu, via iuris vel facti, directe vel per indirectum, a neutra parte vnquam vindicari possit; et nec horum, nec yllius alterius rei causa vel praetextu alter alteri posthac quidquam hostilitatis aut inimicitiae, vel etiam quoad ministros, officiarios, aliosque incolas et subditos, statum, bona, vel securitatem, per se vel per alios, clam vel palam inferat, vel inferri faciat.

4. Nemini quoque ex vtriusque partis subditis, aut vasallis cuiuscunque conditionis et dignitatis fuerit, noxae sit, aut praepudicio, quod alterius partes hoc bello sago vel toga fuerit sectatus, sed quicunque ex sola causa huius belli de suis possessionibus decidisset, is in pristinum statum, in quo ante hoc bellum immediate fuit, quoad honores ac bona immobilia, nec non etiam quoad mobilia bona, si haec bona mobilia fisco nondum adjudicata et extradita, aut alias distracta sint, indilate et sine vlla contradictione restituatur; eisque plenarie gaudeat ac fruatur. Atque proinde et Campi Marefchallo Comiti a Königs-marck, ut et Campi Marefchalli Comitis Wittenbergii haeredibus, bona immobilia, quae in ditionibus suae Serenitatis electoralis vbicumque locorum ante hoc bellum possederunt, in eo statu, quo nunc sunt, restituantur, vigore huius pacificationis, atque eo iure tenenda, quo ante bellum hoc exortum ea tenuerunt ac possederunt.

XXV.

Et ne occasione anteaactorum lis et diffidium aliquod oriri possit, Sacra Regia Maiestas Sueciae, pro se, haeredibus ac successoribus suis Regibus, regnoque Sueciae, virtute huius instrumenti pacis quam fieri potest validissime in perpetuum et irrevocabiliter renuntiat pactis, quae die 7^{ae} Ianuarii anno 1656. Regiomonti, item 15^{ae} Iunii praedicti anni Mariaeburgi, tumque 1^{ae} Nouembris eodem anno 1656. Labiauiae inter Serenissimum Sueciae Regem, gloriosae memoriae, nuper defunctum, et Suam Serenitatem electoralem confecta sunt, ut et aliis omnibus conventionibus, quae illis adiectae, aut separatim, quocunque modo, durante hoc ultimo bello Polonico, eiusque respectu initae sunt. Atque ea omnia et singula in omnibus et singulis clausulis, conditionibus et articulis suis irrita et nulla pronuntiat, omnemque ipsis vim, vigorem et effectum hoc ipso, et virtute huius pacti, penitus et in aeternum detrahit; ita ut contra Suam Serenitatem electoralem Brandenburgicam, eiusque haeredes, agnatos, successores, provincias, ubicunque locorum sitas, et in specie in Ducatum Prussiae, atque eiusdem ordines et incolas, aut contra Sacram Regiam Maiestatem, eiusdem successores, Reges, regnumque Poloniae, ex nominatis et indigitatis supra pactis et conventionibus abolitis, nunc et in posterum siue successionis in Prussia, siue unionis, aut quocunque alio praetextu vel causa, nomine Regis, Regum, haeredum ac successorum et Regni Sueciae nihil unquam allegari, praetendi, aut postulari possit aut debeat. Quare praememoratorum pactorum, et conventionum originalia cum retradi non potuerint, hoc ipso pro retraditis, scissis, et in cineres redactis habentur, atque in aeternum habebuntur.

Quemadmodum et Serenissimus Elector Brandenburgicus in Prussia Dux, quam fieri potest validissime, in perpetuum et irrevocabiliter, vigore huius instrumenti pacis, pro se haeredibusque ac successoribus suis proficitur, nihil vel se, vel haeredes ac posteros suos ex praedictis pactis et conventionibus, contra Suam Regiam Maiestatem Regnumque Sueciae praetensuros, sed sua Serenitas Electoralis, pro se haeredibusque, ac successoribus suis hoc ipso et virtute huius pacti, supramemoratis pactis omnibus iam abolitis renuntiat; et eadem omnia pro retraditis, scissis, et in cineres redactis, nunc et in aeternum declarat, et irrita ac nulla pronuntiat, omnemque ipsis vim, vigorem et effectum penitus et in aeternum detrahit.

XXVI.

Serenissimus Elector Brandenburgicus etc. etc. etc. loca omnia, quae in Pomerania hocce bello occupata, praesidiis suis insidentur, Sacrae Regiae Maiestati et Regno Sueciae, ea vero, quae in Holsatia, et Ducatu Slesuicensi Celsissimo Principi et Duci Holsatiae Gottorpiensi (qui praevia tamen cautione de non vindicando iuxta formulam, de qua hic convenit, hac pace consensu partium inclusus censebitur) restituet, plenarie cum tormentis bellicis, ipsorum propriis, re armamentaria, caeteroque apparatu bellico, nec non mobilibus cuiuscunque generis, item actis cancellariae, archivis, et literariis documentis, prout ea omnia tempore occupationis vel deditionis inibi reperta et adhuc non distracta extant. Quae euacuatio fiet, locorum scilicet Pomeraniae, exceptis Wollino, Dam, et Greiffenhagen, intra duas septimanas a die permutationis ratihabitionum computandas, quo tempore quoque Elbinga restituetur. Wollinum vero Dam et Greiffenhagen, nec non loca Holsatiae, et Ducatus Slesuicensis intra alias demum duas sequentes hebdomadas, a die supramemoratae restitutionis

eua-

euacuabuntur, deductis eodem tempore e dictis locis, praesidiariis militibus et e provinciis ad Serenissimum Regem Sueciae, et Ducem Holsatiae, et Slesuici regentem spectantibus, copiis omnibus, ea ratione et modo de quo inter partis utriusque Generales, vel eorum locumtenentes, intra tempus ratihabitionibus commutandis praefinitum, conventum fuerit. Ita tamen ne in praememoratis restituendis et euacuandis locis, vel communitatibus, quae praesidia electoralia habuerunt, aut quouis modo hoc bello in Suae Serenitatis electoralis fide et potestate fuerunt, vel cuiquam priuato, quod partes Suae Serenitatis secutus fuerit, vlla ratione noxae fraudique sit, vel alia in re, quoad pristina iura, privilegia, bona, feuda et libertates illi competentes, absque exceptione vel reservatione praeiudicet.

XXVII.

Captivi huiusce belli, cuiuscunque conditionis ac status, liberi et sine soluto villo pretio seu lytro, nisi aliter ante subscriptum tractatum ab ipsis conventum fuerit, intra spatium trium hebdomadarum a die ratificationis dimittentur, pristinaeque libertati restituentur, solutis tamen ab officiariis impensis in victum eorum factis et debitis in captivitate ab eis contractis. Caeterum captivis quoque annumerandi et ab utraque parte restituendi sunt, qui inuiti militiae alterius partis nomina dederunt.

XXVIII.

Debita inter utriusque partis subditos et incolas, dum etiam a ducibus et officiariis belli ubicunque contracta, utrinque bona fide solventur, si quae vero hoc ultimo bello obligationes et recognitiones extortae ab utrinque sint, in totum cassantur, nullumque pondus habere declarantur.

XXIX.

Inter Sacrae Regiae Maiestatis Sueciae et Suae Serenitatis electoralis Brandenburgicae, regni, provinciarum, statuum, ditionum, tam in imperio Romano, quam extra illud sitarum subditos, et incolas pristina restituantur commercia, atque in posterum in pleno vigore conferuentur.

XXX.

Si quae bona a Suae Serenitatis electoralis subditis, vel eiusdem ditionum incolis, in Regiae Sacrae Maiestatis Sueciae regno, provinciis, ditionibus, aut locis occupatis, et hactenus possessis, ante vel sub tempus huiusce belli deposita, vel alio quocunque modo eo delata sunt, ea sine vlla mora vel effugiis, dominis suis restituantur, nisi iam fisco adjudicata atque extradita fuerint.

XXXI.

Cum vero ad stabilitatem huius pacis plurimum interfit, ut uniuersaliter componatur et inter omnes belli huius socios securitati commerciorum plene prospiciatur, ideo licet controversiae, quae Serenissimo Regi regnoque Sueciae, cum Serenissimo Rege Daniae intercedunt, hic commode decidi non potuerint, et in ipsa Dania cum spe successus tractentur; Nihilominus conventum est, ut Serenissimus Daniae et Noruegiae Rex, eiusque regna ac ditiones in hoc tractatu, conclusa in Dania pace comprehendantur: ita ut ea omnia, quae inter alte memoratos Sueciae et Daniae Reges conclusa et constituta fuerint, ad hanc pacem pariter, ac si in hoc instrumento specificis inserta forent, pertinere censeantur,

Ee ee ee 2

saluo

saluo per omnia ipso tractatu in Dania inter utrosque Reges et regna concluso vel concludendo.

XXXII.

1. Cessent omnes hostilitatis actus inter partes paciscentes omnes, tum principales, tum foederatas, earumque exercitus, a die conclusae et subscriptae huius pacis, computando, in Prussia tam Regali quam Ducali, exactis quatuor, in Pomerania et Megapoli, duodecim, in Curlandia et Liunia quatuordecim, et in Holfatia et Slesuicensi Ducatu, exactis viginti diebus. Eodem quoque die in singulis praememoratis locis negotiationes quaevis pristino vsui, restituantur, et literarum commercia libera sint.

2. Generales praesidii Elbingensis in Prussia, ac tam caesarei, quam electorales in Pomerania, post acceptam huius armorum cessationis intimationem, exactam curam adhibebunt, ut usque ad finalem pacis executionem militis sustentatio non amplius exigatur more hostili, nec ultra iustam et necessariam alimentationem, prouinciae, ipsorum armis infestae, aggrauentur. In quem finem commissarii a partibus deputabuntur, qui curam sedulam habeant, ne exorbitantiae contra hanc conuentionem fiant.

XXXIII.

Denique omnium belligerantium in imperio partium copiae et exercitus post restitutionem locorum ab omnibus partibus paciscentibus dimittantur et exauctorentur, eo tantum numero, in suos cuiusque proprios status, traducto, quem quaeque pars pro sua securitate iudicauerit necessarium.

XXXIV.

Pacta haec ratihabeantur a Serenissimo Rege Poloniae, nec non Republica Polona, eiusque foederatis ab vna, et Serenissimo Rege Sueciae ab altera parte, qua de re ad modum sequentem conuenit.

Primo, instrumentum huius pacis manibus ac sigillis Dominorum commissariorum vtriusque partis, tum et excellentissimi domini legati mediatoris subscribatur et inuicem tradatur et commutetur.

Secundo, Serenissimus Rex Poloniae eadem pacta illico a subscriptione et signatione Dominorum commissariorum Polonicorum diplomate ratificationis in forma conuenta confirmet, atque ex nunc asssecurationem suam interponat, subsecuturam intra spatium, ad summum trium mensium, computandorum a subscriptione huius instrumenti pacis, plenariam eiusdem Regiae Maestatis ratificationem, cum integra insertione instrumenti pacis conclusae, ad formulam, inter vtriusque pacis commissarios conuentam.

Tertio, Serenissimus Rex Sueciae solenni instrumento haec pacta nomine suo et Regni Sueciae per subscriptionem Serenissimae Reginae matris suae, et Dominorum Regni Sueciae administratorum in forma conuenta rata habeat.

Quarto, domini delegati a republica Polona lege comitali anno 1659. deputati, nomine Reipublicae haec pacta subscriptione et sigillatione sua approbent in futura conuocatione intra tres menses celebranda.

Quinto,

Quinto, diplomata ratificationis, tam Sacrae Regiae Maestatis Poloniae, quam deputatorum comitali lege delegatorum, in proximis comitiis, constitutionibus, et volumini legum Polonicarum inferantur.

Sexto, instrumenta haec solennia ratificationis, tum vtriusque Serenissimi Regis, tum dictorum reipublicae delegatorum, ab ambarum partium commissariis, intra spatium ad summum trium mensium, a subscriptione huius instrumenti pacis computandorum ad limites territoriales inter Elbingam et Mariaeburgum vtrinque per excellentissimum Dominum mediatorem a partibus paciscentibus recipiantur, et ab eodem eo ipso tempore inter partes computentur.

Septimo, ut Sacra Caesarea Maestas et Serenissimus Elector Brandenburgicus ratihabitiones suas itidem tempore et loco eodem tradi faciant.

Octauo, denique, ut dicta Serenissimorum Regum et Reipublicae Polonae ac eius foederatorum instrumenta ratificationum, ad contentam et praescriptam formulam, quoad titulaturam et sigillationem aliaque requisita, nulla voce aut syllaba immutata, conferantur et reciproce commutentur.

XXXV.

1. Quo firmiter, stabilior et securior pax haec coalescat, et ab omni parte intemerata duret, promittunt supramemoratae partes paciscentes omnes tam principales quam foederatae, se hanc transactionem et pacem, omnesque eius articulos, capita et clausulas sancte et inuolabiliter, seruare velle et debere, et ne in posterum violari queat, se inuicem ad generalem guarantiam et euictionem mutuam, ac defensionem reciprocam omni ex parte obstringunt. Hisce quam fieri potest firmissime spondentes, ut si contingat, vnam partem ab altera, vel plures a pluribus, terra vel mari, bello contra hanc pacificationem impeti, aggressor ipso facto, pro infractore huius pacis ab omnibus habeatur, eiusdemque beneficio excidat: Et tam altera reliquaeque paciscentium partes, parti laesae, ad summum intra duos menses, a requisitione partis laesae, eidem communibus armis assistere, et bellum tamdiu contra aggressorem prosequi, donec pax communi omnium partium consensu restituta fuerit, inuicem teneantur.

2. Si vero contingat, vnam partem ab altera, vel plures a pluribus graui aliqua iniuria, citra tamen vim armorum vexari, non licebit ideo laeso, ad arma subito recurrere, sed ante amicabilem componendarum huiusmodi controuersiarum ratio ineunda erit, videlicet, ut laesus accepta iniuria, si immediate cum laedente conuenire nequeat, alios paciscentes moneat, et commissio generalis omnium paciscentium nomine instituitur, ad laesi consilia, intra spatium quatuor mensium, in quo inter deputatos vtrinque commissarios negotium discutitur, et si possibile erit, intra quatuor ad summum alios menses terminetur.

3. Si vero laedentem, refractarium ad aequa, quae proponuntur, media, deprehenderint, tum laesis licebit, facta tamen prius legitima belli denunciatione, ius suum armis prosequi, et bellum, ut supra statutum est, laedenti inferre.

4. Quod si vero turbationes vi, contrariisque artibus retundantur, solummodo tuendorum limitum causa, actus eiusmodi pro violatione pacis non reputantur, ipsa autem super limitibus controuersia extra vim armorum terminetur.

F f f f

XXXVI.

XXXVI.

Cum autem pro maiori securitate huius pacificationis tam Serenissimus et Potentissimus Rex et respublica Poloniae, quam Serenissimus et Potentissimus Rex Sueciae, et Serenissimus Elector Brandenburgicus postularint, ut Serenissimus ac Potentissimus Princeps ac Dominus, Dominus LVDOVICVS XIV. Galliarum et Navarrae Rex christianissimus, cuius ope ac studio inter praememoratos Serenissimos Reges, et Serenissimum Electorem Brandenburgicum, pax promota, et mediatione ad optatum finem perducta est, executionis et observationis illius inter eosdem fideiussor existeret: Sacra Maiestas Christianissima postulationibus ac votis illorum annuens, eodemque animo pacis huius perpetuitatem exoptans, quo eam procuravit, pro se ac successoribus suis Regibus Galliae spondet, ac promittit, idque per illustrissimum et excellentissimum Dominum, Antonium de Lumbres legatum Suum plenariis mandatis ad hanc garantiam cavendam instructum, se executionem horum pactorum, eorumque observationem, ac perpetuitatem intra eosdem supra nominatos Principes omni meliori, quo fieri potest modo, etiam armis, ubi amabilia media non processerint, asserturam. Et si quis eorum sub hac fideiussione comprehensorum illa violarit, arma viresque suas, parti laesae, ad eius requisitionem, iuncturam. Quod ut firmius omnibus constet, promittit dictus dominus legatus Gallicus, se ratificationem Regis sui super hanc garantiam, eodem tempore, quo ratificationes pacis commutabuntur, extraditurum. Integrum quoque erit paciscentibus omnibus, eandem christianissimi Regis garantiam, et fideiussorem suscipere, et alios quoque in tempore ratificationis ad idem officii genus inuitare et denominare Principes ac potestates.

XXXVII.

Si qui Regum, Principum, nec non rerumpublicarum ac statuum amicorum, hisce pactis a quacunque parte paciscentium, includi voluerint, sit ipsis eius facultas, modo se ad ista intra sex abhinc menses declarauerint, et id consensu omnium partium fiat.

In quorum omnium et singulorum fidem, maiusque robur, omniumque partium legati et commissarii, cum illustrissimo et excellentissimo Domino mediatore praesens pacis instrumentum, et hoc quidem exemplar Serenissimi Regis et reipublicae Poloniae atque Serenissimi Electoris Brandenburgici, legati ac commissarii, manibus sigillisque propriis munierunt ac firmarunt. Datum Oliuae, die tertia Maii anno millesimo sexcentesimo sexagesimo.

ANTONIUS de LUMBRES (L. S.)	CHRISTOPHORVS PAC, supremus
IOANNES comes de LESZNO, palatinus Posnaniensis, maioris Poloniae generalis, Sereniss. Reg. Pol. regni-que legatus plenipotentarius. (L. S.)	cancellarius et legatus plenipotentarius M. D. Lith. (L. S.)
NICOLAUS PRAZMOWSKI, nominatus episcopus Luceoriensis et Breitenstensis, Supr. Reg. Pol. cancellarius legat. plenip. (L. S.)	IOANNES ANDREAS MORSTIN, referendar. regni, legatus plenipotentarius (L. S.)
	IOANNES GNINSKI, Succamerarius Pomeraniae, Ser. Regis regni-que legat. plenip. (L. S.)

Litterae fidei
Regis Polo-
ni pro lega-
tis ad pacem
Oliuensem.

Nos IOANNES CASIMIRVS Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae etc. etc. etc. Notum testatumque facimus, vniuersis et singulis quorum interest. Quod cum ad tractatum instituendum de praesenti hoc bello, eoque

eoque diuturno et funesto conuenienter sopiendo, deque facienda perpetua pace inter Nos Regnumque Poloniae, et Magnum Ducatum Lithuaniae, Nostrosque foederatos ab una, et Serenissimum Principem Fratrem, consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. et Regnum Sueciae, eiusque confoederatos ab altera parte, modus et via iniri coeperit, atque Serenitatis Suae nomine declaratum, et contestatum sit, nihil, quod ad eiusmodi tractatum inchoandum, instituendum, et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiusdem Suae Serenitatis, desideratum iri. Ideo testaturi constans Nostrum propositum, et animi propensionem, ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum consensimus, sed illico etiam deputauimus et constituimus: sicuti etiam vigore praesentium deputamus et constituimus veros et legitimos Nostros ad supradictum tractatum commissarios, illustrissimos, illustres, magnificos et Generosos, Nobis sincere fideles, et dilectos DD. IOANNEM comitem a LESZNO, Palatinum Posnaniensem, Sacrae Reginalis Maiestatis Marschalcum, Generalem maioris Poloniae, Mariaeburgensem, Consensum GEORGIVM comitem in WISNICZ, Supremum Regni Campi Marschalcum, Generalem minoris Poloniae, Cracouiensem, Scepusiensem, Chmielnicensis, Niziniensem, Pereaslaiensem, Ostiniensem, Casimiriensem, NICOLAVM de PRAZMOW, supremum Regni Cancellarium, nominatum Episcopum Luceoriensem, Abbatem Siecichouiensem, perpetuum administratorem, praepositum Cracouiensem: CHRISTOPHORVM PAC, supremum Magni Ducatus Lithuaniae Cancellarium, Wilkouiensem, Koziensensem, Ciesceniensem, Ostiniensem, IOANNEM ANDREAM MORSZSTIN de Raciborsko, Referendarium Regni, Koualiensem, Zawichoystensem, VLADISLAVM de Naglouice REY, Thesaurarium Curiae Regni, Sacrae Reginalis Maiestatis Cancellarium, Neokorciensem, Libusciensem, IOANNEM in Gnin GNINSKI, Succamerarium Palatinatus Pomeraniae, Gnesnensem, Gubernatores. Dictisque Nostri Commissariis plenam potestatem damus, ut congressi cum alte memoratae Serenitatis Suae, ad talem actum cum plena potestate deputatis et constitutis dominis Commissariis, nomine et auctoritate Nostra Regia, non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui principali inchoando complanandam facere deprehenduntur, statuunt, et concludant, sed etiam principale pacis stabiliendae negotium, omniaque et singula, quae quocunque modo ad subortas hinc inde controuersias componendas, et finaliter terminandas, ut et ad mutua vtriusque partis commoda prouehenda pertinere videbuntur, omni meliori modo, via et ratione, agant, tractent, statuunt et concludant, conclusa instrumento inserant, inserta vero et transacta firment et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum instrumenta inuicem commutent. Promittimus itaque verbo Nostro Regio, ac vigore huius procuratorii, Nos ea, quae supra nominati Nostri Plenipotentarii Commissarii, siue omnes simul, siue in vnius vel alterius absentia, reliqui eorum in saepe dicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali, Nostro nomine egerint, tractauerint, sancierint et concluderint, omni meliori modo, firma, rata, grataque habituros. In quorum fidem maiorem praesentes manu Nostra subscriptas sigillo quoque Nostro maiori communiri iussimus. Datum Warfauiae, die XXIV. Mensis Maii Anno MDCLIX.

IOANNES CASIMIRVS, Rex

(L. S.)
appensi

Ioannes Ignatius Bakowski,
Succamer. Culmensis.

FF FF FF 2

Nos

Litterae fidei
ordinum re-
gni Polo-
niae, magni-
que ducatus
Lithuaniae,
pro
legatis ad
pacem Oli-
uensem.

Nos Status et Ordines Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae: Notum testatumque facimus. Quod prout Sacra Regia Maiestas Dominus Noster clementissimus ad tractatum instituendum de praesenti hoc bello Polono-Suedico diuturno et funesto conuenienter sopiendo, deque facienda pace perpetua inter se Regnumque Poloniae, et magnum Ducatum Lithuaniae, eiusque Maiestatis confoederatos ab vna: nec non Serenissimum Principem, Dominum, Dominum CAROLVM GVSTAVVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. Regnumque Sueciae et eius confoederatos ab altera parte, commissarios suos plenipotentarios deputavit et constituit: ita et Nos auctoritati Sac. Reg. Maiestatis, Domini nostri clementissimi, accedentes, testatoque ad inuicem publicae tranquillitatis studio indueli, faciendum duximus, vt eosdem commissarios, illustrissimos, illustres, magnificos et generosos Dominos, IOANNEM Comitem a LESNO, Palatinum Posnaniensem maioris Poloniae Generalem Mariaeburgensem etc. GEORGIUM Comitem in WISNIEZ supremum Regni campique Marschallum Generalem min. Pol. Cracouiensem etc. NICOLAVM in PRAZMOW Regni etc. CHRISTOPHORVM PAC, Magni Ducatus Lithuaniae supremos cancellarios, Wilkouiensem etc. Gubernatores. ANDREAM MORSZTIN Referendarium regni etc. VLADISLAVM REY, Thesaurarium Curiae Regni etc. IOANNEM GNINSKI, Succamerarium Pomeraniae etc. publico Nostro consensu auctoritateque comitali deputaremus, prout vigore praesentium deputamus. Quibus plenam et absolutam potestatem damus, omnia et singula negotia, quae ad mutuam vtriusque Regiae Maiestatis, et regnorum Poloniae ab vna et Sueciae ab altera partibus, commoditatem spectant, tractandi et perficiendi, controuersias, quasvis componendi et finaliter determinandi, praemissaque omni meliori modo, via et ratione, quibus ab vtriusque visum fuerit, statuendi et concludendi: nec non rescripta super his necessaria et diplomata dandi, et inuicem accipiendi et reipublicae nomine, quidquid transactum fuerit, firmandi et assecurandi. Promittimus autem plena et integra fide, ea quae acta, sancita conclusaque fuerint, Nos ex parte Nostra rata firmaque habituros, et ex nunc rata firmaque habere. In cuius rei fidem praesentes manibus senatorum, nec non Marschalci nuntiorum terrestrium, ad comitia regni generalia, congregatorum, nomine equestris ordinis subscriptas, et sigillo illustrissimi et reuerendissimi Domini Archiepiscopi Gnesnensis, Regni Poloniae primatis, primique Principis munitas: Datum Waraviae in comitiis Regni generalibus, Die XXIV. Mensis Maii Anno Domini MDCLIX.

VENCESLAVS de LESNO, Archiepiscopus Gnesnensis.

CASIMIRVS CZARTORYSKI, Episcopus Vladisl.

IOANNES DOROGALLO ZAWISZA, Episc. Vilenf.

ALBERTVS TOSTBOWSKI, Episcopus Posnanienf.

STANISLAVS POTOCKI, Pal. Cracou. Dux exercit.

CHRISTOPHORVS ZAWISZA, Marsch. sup. M. D. L.

STEPHAN. CZARNIECHI, Palat. Terrar. Russiae.

IOANNES ZAMOYSKI Wda. Sandomiriensis.

NICOLAVS STEPH. PAC, Palat. Trocensis.

IOANNES STAN. WZGA, Episcop. Luceoriens.

STANISL. BARNOWSKI, Episcop. Praemisliensis.

THOMAS de LEZENICE Episcopus Chelmenfis.

THOM. VIEYSKI, Episcopus Kiiouiensis.

IOANNES TARLO, Palatinus Lublinensis.

STANISLAVS LASKOWSKI, Palatinus Plocensis.

CASIMIRVS LVDOVICVS IEIOTASSEWSKI, Palatinus Bresciensis.

GEORGIVS CAROL. HLEBOWICZ, Generalis Ducatus Samogit. Gubernator.

HIERONYMVS WIERZBOWSKI, Palatinus Brestensis, Cuiauiensis, Ofzwiecimensis, Berwaldensis Capitaneus.

ADAMVS MATHIAS SAKOWIETZ, Palatinus Smolescensis Administrator Thesauri M. D. Lithuaniae.

STANISL. CASIMIR. BRENIEWSKI, Castellanus Wolhyniae Bohuslauiens. Nossouiens. Capitaneus.

IOAN. in Gnin GNINSKI Succam. Pom. Praef.

(L. S.)
(Archi Episcopi)

Nos

Nos IOANNES CASIMIRVS, DEI gratia Rex Poloniae, Magnus Aliae litterae fidei Regis Poloni pro quorum interest. Quod cum ad tractatum instituendum de praesenti hoc bello, legatis ad pacem Oliuensem mortuo Carolo Gustavo, et vicinum Nostrum, Dominum CAROLVM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, magnum Principem Finlandiae etc. etc. etc. et Regnum Sueciae, eiusque confoederatos ab altera parte, modus et via iniri coeperit, atque Serenitatis Suae nomine declaratum et contestatum sit, nihil, quod ad eiusmodi tractatum, inchoandum, instituendum et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiusdem Suae Serenitatis desideratum iri: ideo testaturi constans Nostrum propositum, et animi propensionem, ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praesatum tractatum consensimus, sed illico etiam deputauimus et constituimus, sicuti etiam vigore praesentium deputamus et constituimus, veros et legitimos Nostros, ad supradictum tractatum commissarios, illustrissimos, illustres, magnificos et generosos, Nobis sincere fideles et dilectos DD. Ioannem Comitem a Lesno Palatinum Posnaniensem: Sacrae Reginalis Maiestatis Marschallum, Generalem maioris Poloniae, Mariaeburgensem, Corsunensem, Georgium Comitem in Wisniz, supremum Regni campique Marschallum, Generalem minoris Polon. Cracouiensem, Scepusiensem, Chmielnicensensem, Nizinensem, Pereaslaiensem, Olstynensem, Casimiriensem: Nicolaum in Prazmow, supremum Regni Cancellarium, nominatum Episcopum Luceoriensem, Abbatiae Sieciechouiensis perpetuum administratorem; Praepositum Cracouiensem: Christophorum PAC, supremum Magni Ducatus Lithuaniae Cancellarium, Wilkouiensem, Kozienicensensem, Kleczelenensem, Ostrinensem: Ioannem Andream Morsztyn de Raciborsko, Referendarium Regni, Koualiensem, Zauichoyscensem: Vladislavum de Naglonice Rey, Thesaurarium Curiae Regni, Sacrae Reginalis Maiestatis Cancellarium, Neokorcynensem, Libulliensem: Ioannem Gnin Gninsky, Succamerarium Palatinatus Pomeraniae, Gnesnensem. Gubernatores, dictisque Nostros Commissarios, nomine et auctoritate Nostra Regia non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui principali inchoando, complandam facere deprehenduntur, statuunt, et concludant: sed etiam principale pacis stabiliendae negotium, omniaque et singula, quae quocunque modo, ad subortas hinc inde controuersias componendas, et finaliter terminandas, vt ad mutua vtriusque partis commoda, prouehenda pertinere videbantur, omni meliori modo, via et ratione agant, tractent, et statuunt, concludantque, conclusa instrumento inferant, inserta vero et transacta firment, et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum instrumenta inuicem commutent. Nos ea, quae supranominati Nostri Plenipotentarii Commissarii, siue omnes simul, siue in vnus, vel alterius absentia, reliqui eorum, in saepe dicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali, Nostro nomine egerint, tractauerint, et concluderint, omni meliori modo, firma, rata, grataque habituri. In quorum fidem maiorem, praesentes manu Nostra subscriptas, sigillo quoque Nostro maiori communiri iussimus. Datum Gedani, die quarta mensis Aprilis, anno MDCLX.

IOANNES CASIMIRVS, Rex.

(L. S.)

Stephan. Hankiewicz,
Secretarius Reg. Maiestatis.

Nos CAROLVS GVSTAVVS DEI Gratia Suecorum, Gothorum, Lithuaniae fidei Caroli Gustauui Sueciae Vandalorumque Rex, magnus Princeps Finlandiae etc. etc. etc. Notum testatumque

Gg gg gg

Regis, pro
legatis suis
ad pacem
Oliuensem.

tumque facimus, vniuersis et singulis, quorum interest, quod cum ad tractatum instituendum, de praesenti hoc bello, eoque diuturno, et funesto conuenienter sopiendo, deque facienda perpetua pace, inter Nos Regnumque Nostrum Sueciae et Nostros Foederatos ab vna, et Serenissimum Principem fratrem, consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, magnum Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. nec non Regnum Poloniae et magnum Ducatum Lithuaniae, eiusque foederatos, inprimis Serenissimum et Potentissimum Principem, fratrem, et consanguineum Nostrum, Dominum Leopoldum, electum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae et Sclauoniae Regem, Archi Ducem Austriae, Ducem Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, et Wurtembergae, Comitem Tyrolis; nec non Serenissimum et Celsissimum Principem consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgensem, Sacri Romani imperii Archi-Camerarium et Principem Electorem, Magdeburgi, Prussiae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque; nec non in Silesia Crosnae et Carnouiae Ducem, Burggrauum Norimbergensem, Principem Halberstadii et Mindae etc. ab altera parte, modus et via iniri coeperit, atque suae Serenitatis, vt et alte memoratorum eiusdem confoederatorum nomine declaratum et contestatum sit, nihil, quod ad eiusmodi tractatum inchoandum, instituendum, et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiusdem Suae Serenitatis, et reipublicae Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, vt et superius altememoratorum confoederatorum desideratum iri, ideo testaturi constans Nostrum propositum et animi propensionem ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum consensimus, sed illico etiam deputauimus, et constituimus, sicut etiam vigore praesentium deputamus et constituimus, veros et legitimos Nostros, ad supradictum tractatum commissarios, illustres et magnificos, et generosos, Nobis sincere fideles et dilectos, Dominum MAGNUM GABRIELEM DE LA GARDIE, Comitem in Leckoo et Arensburg, Liberum Baronem in Eckholmen, Dominum in Habsal, Magnushoff, Hoyendorp, Nostrum Regnique Nostri Thesaurarium, Generalem Gubernatorem Liouoniae et Locumtenentem Nostrum per Esthoniā, Liouoniam et Ingriam, militiae Generalem, iudicem prouincialem, Westrogothiae et Daliae, nec non Academiae Upsalensis Cancellarium, et Dominum BENEDICTVM OXENSTIERNA, Comitem in Korsholm et Wasa, Liberum Baronem in Moreby et Lindholmen, Dominum in Coporium et Roserfberg, Cancellariae Consiliarium; Et Dominum CHRISTOPHORVM CAROLVM SCHLIPPENBACH, Comitem in Schoueda, Liberum Baronem in Liufala, Dominum in Salinge, Consilii bellici Praesidem; omnes vero Nostros Regnique Nostri Senatores. Nec non Dominum ANDREAM GULDENCLAV, Nostri per Pomeraniam Regiminis ac consilii status, vt et supremae curiae iustitiae Praesidem, Haereditarium in Skonela, Ekeby, Hylinge, et Hulderstadt, dictisque Nostri Commissariis plenam potestatem damus, vt congressi cum alte memoratae suae Serenitatis et Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae, vt et saepius alte memoratorum Confoederatorum ad talem actum cum plena potestate deputatis et constitutis Dominis Commissariis, nomine et auctoritate Nostra Regia, non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui principali inchoando complanandam facere deprehenduntur, statuunt et concludant, sed etiam principale pacis stabiliendae negotium, omniaque et singula, quae quocunque modo ad subortas hinc inde controuersias componendas et finaliter terminandas, vt et ad mutua vtriusque partis commoda prouehenda pertinere videbuntur, omni meliori modo, via et ratione agant, tractent, statuunt, et concludant,

cludant, conclusa instrumento inferant, inserta vero et transacta firment et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum instrumenta inuicem commutent. Promittimus itaque verbo Nostro Regio, ac vigore huius Procuratorii, Nos ea, quae supranominati Nostri plenipotentiarii Commissarii, siue omnes simul, siue in vnus, vel alterius absentia bini eorum in supradicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali, cum supradictis suae Serenitatis et Reipublicae Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae, vt et saepius memoratorum eorum confoederatorum Dominis, Dominis Commissariis egerint, tractauerint, sancierint, et concluderint, omni meliori modo, firma, rata, grataque habituros. In quorum fidem maiorem praesentes manu Nostra subscriptas, sigillo quoque Nostro maiori communiri iussimus. Dabantur Nicopiae in insula Falster, die 17. Octobris, anno supra millesimum sexcentissimum quinquagesimo nono.

CAROLVS GVSTAVVS.

(L.S.)
appensi.

Nos CAROLVS, DEI GRATIA, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex. et Princeps Haereditarius, magnus Princeps Finlandiae etc. etc. etc. Notum testaturumque facimus vniuersis et singulis, quorum interest. Quod cum ad tractatum instituendum de praesenti hoc bello eoque diuturno et funesto conuenienter sopiendo, atque facienda perpetua pace, inter Nos Regnum Nostrum Sueciae, et Nostros Foederatos ab vna, et Serenissimum Principem fratrem, consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum IOANNEM CASIMIRVM, Regem Poloniae, magnum Ducem Lithuaniae etc. etc. etc. nec non regnum Poloniae et magnum Ducatum Lithuaniae, eiusque foederatos, inprimis Serenissimum et Potentissimum Principem, fratrem et consanguineum Nostrum, Dominum LEOPOLDVM, electum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, et Sclauoniae Regem, Archi-Ducem Austriae, Ducem Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, et Carniolae, Marchionem Moraviae, Ducem Luxemburgiae, ac superioris et inferioris Silesiae, Wurtembergae et Tekae, Principem Sueviae, Comitem Habsburgi, Tyrolis, Ferreti, Kyburgi, et Gorithiae, Landgrauum Alsatiae, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgouiae, ac superioris et inferioris Lusitiae, Dominum Marchiae Sclauonicae, Portus Naonis et Salinarum. Nec non Serenissimum et celsissimum Principem, consanguineum et vicinum Nostrum, Dominum FRIDERICVM WILHELMVM, Marchionem Brandeburgensem, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarium, et Principem Electorem, Magdeburgi, Prussiae, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorum, nec non in Silesia, Crosnae et Carnouiae Ducem, Burggrauum Norimbergensem, Principem Halberstadii et Mindae etc. ab altera parte, modus et via iniri ceperit, atque suae Serenitatis, vt et alte memoratorum eiusdem confoederatorum nomine declaratum et constitutum sit, nihil, quod ad eiusmodi tractatum inchoandum, instituendum et plene perficiendum merito requiri poterit, a parte eiusdem Suae Serenitatis, et Reipublicae Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, vt et superius alte memoratorum confoederatorum desideratum iri. Ideo testaturi constans Nostrum propositum, et animi propensionem ad promouendum dictae pacis negotium, non modo in praefatum tractatum consensimus, sed illico etiam deputauimus et constituimus, sicut etiam vigore praesentium deputamus et constituimus, veros et legitimos Nostros ad supradictum tractatum Commissarios, illustres, magnificos et generosos Nobis sincere fideles ac dilectos,

Gg gg gg 2

Domi-

Aliae litterae
fidei mor-
tuo Carolo
Gustavo, pro
legatis Sue-
diis ad pa-
cem Oliuen-
sem.

Dominum Magnum Gabriel de la Gardie, Comitem in Leckoo et Arensburg, liberum Baronem in Eckolm, Dominum in Habfal, Magnushoff, et Hoyendorp, Nostrum Regnique Nostri Thesaurarium, Generalem Gubernatorem Liuaniae, et locumtenentem Nostrum per Esthoniā, Liunioniā et Ingriam, militiae Generalem; iudicem provincialem Vestergothiae et Daliae, nec non Academiae Vpsaliensis Cancellarium; et Dominum Benedictum Oxenstierna, Comitem in Korsholm et Wasa, liberum Baronem in Moreby et Lindholmen, Dominum in Koporiū et Rosersberg, Cancellariae Consiliarium, et Dominum Christophorum Carolum Schlippenbach, Comitem in Schoueda, liberum Baronem in Liufala, Dominum in Salinge, Consilii bellici praesidem, omnes vero Nostros regnique Nostri Senatores, nec non Dominum Andream Guldenclau, Nostri per Pomeraniā, regiminis ac consilii status, ut et supremae Curiae iustitiae praesidem, haereditarium in Skonela, Ekeby, Hyllingue et Hülsterstadt: dictisque Nostri Commissariis, plenam potestatem damus, ut congressi cum alte memoratae Suae Serenitatis et Regni Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, ut et saepius alte memoratorum confederatorum ad talem actum cum plena potestate deputatis et constitutis Dominis Commissariis, nomine et auctoritate Nostra Regia, non modo de praeliminaribus, et iis, quae ad viam tractatui Principali inchoando complanandam facere deprehenduntur, statuunt et concludant, sed etiam principale pacis stabiliendae negotium, omniaque et singula, quae quocunque modo ad subortas hinc inde controuersias componendas et finaliter terminandas, ut et ad mutua utriusque partis commoda prouehenda pertinere videbuntur, omni meliori modo, via et ratione, agant, tractent, statuunt, et concludant, conclusa instrumento inferant, inserta vero et transacta firment et perficiant, atque adeo pactorum conuentorum instrumenta inuicem commutent. Promittimus itaque verbo Nostro Regio, ac vigore huius procuratorii, Nos ea, quae supra nominati Nostri plenipotentarii Commissarii, siue omnes simul, siue in cuius vel alterius absentia, bini eorum in supradicto pacis negotio, tam praeliminari, quam principali cum supradictis, suae Serenitatis et Reipublicae Poloniae, magnique Ducatus Lithuaniae, ut et memoratorum eorum confederatorum, Dominis Commissariis, egerint, tractauerint, sancierint, et concluderint, omni meliori modo firma, rata, grataque habituros. In quorum fidem ac certitudinem maiorem praesentes manu honoratissimae et charissimae matris Nostrae, nec non Nostrorum regnique Nostri Senatorum subscriptas regni Nostri sigillo firmari iussimus. Dedimus Gothoburgi, die quarta Martii, anno millesimo sexcentesimo sexagesimo.

HEDEWIG ELEONORA.

PETRVS BRACHE, comes in Wifingsberg.

GVSTAVVS BONDE.

WILHELM TAVBE.

CHRISTIER HORN.

CANVTVS KVRCK.

SWEDT BAAT.

GABRIEL OXENSTIERN, comes in Korsholm et Wasa.

PER LENERSON RIBBING.

GVSTAVVS POSSE.

AXEL LILLIE.

CAROLVS MAVRITIYS LEWENHAVPT, comes de Rasburg et Falckenstein.

ERICH FLEMMING.

GEORGIYS FLEMMING.

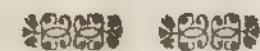
EDVARDVS EHRENSTEIN.

(L.S.)

Godofredus von Schröder,
Reg. legationis Suedicae Secret.

FINIS.

ADDI-

ADDITAMENTA

LAURENTII MIZLERI

ANNALES HISTORIASQUE IOANNIS CASIMIRI,

REGIS POLONIARVM,

VSQVE AD ABDICATIONEM EIVS ANNO MDCLXVIII

CONTINENTIA.

Cum historias Regis IOANNIS CASIMIRI finem hic scribendi fecerit Rudauscius, meum esse duxi, easdem ad annum usque millesimum sexcentissimum octauum, quo regno se abdicavit, continuare, paucis ad compendium verbis, ut vno in libro lector omni ex parte historias Regis huius Poloniae habeat, cuius fata fuere maxima ex parte et infelicia et plane singularia. Antequam autem filum historiarum porro ducere incipiam, variae prius, quas Rudauscius omisit, tabulae publicae adiciendae videntur, quo pertinent sequentes:

CONFIRMATIO

SERENISSIMI REGIS POLONIAE ARTICVLI

SEPARATI RATIONE TRADITIONIS ELBINGAE.

Nos IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae, Czerniechouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, significamus omnibus et singulis, quorum interest, quod cum illustrissimi, illustres, magnifici et generosi Nostri et reipublicae commissarii ad tractatus pacis perpetuae inter Nos regnumque Nostrum Poloniae et magnum ducatum Lithuaniae Nostrosque foederatos et belli socios ab vna, et Serenissimum Regem regnumque Sueciae, parte ab altera, Oliuae institutos, illustrissimis, illustribus, magnificis, et generosis, Serenissimi Electoris Brandenburgici commissariis, articulum separatum declaratorium articuli secundi, qui de amnestia et redintegratione iurium in instrumento pacis habetur, ut sequitur, ediderint, isque a partibus acceptatus sit,

Nos infra scripti S. R. Maestatis reipublicaeque Polonae ad tractatus Polono Suedicos legati plenipotentarii, notum facimus, quorum interest, vel vlla ratione interesse poterit, vniuersis et singulis, quandoquidem instrumento pacis principali hodie subscripto articulis amnestiae, in quo tam communitatum, quam singulorum iura redintegrantur, forma generali conceptum est, et nulla specialis acquiritorum, tam in Prussia ducali, quam extra eandem Serenissimo Electori Brandenburgico per pacta cum S. R. Maestate Reque publica primum Velaviae, demum Bydgosciae, inita, ac constitutione generali comitali approbata Suae Serenitatis electoralis iurium, utpote independentiae ducatus Prussiae, condescensionisque in feudum Bythouienfis et Leoburgensis districtuum, in palatinatu Pomeraniae existentium, tum et iuris competentis in ciuitatem Elbingensem, nec

Hh hh hh

non

non praefecturam Drahinensem in eodem facta est mentio, ne id in praeiudicium memoratorum Suae Serenitatis Electoralis iurium trahi posset, plures modi ratione inclusionis praedictorum in praefato articulo amnestiae propositi fuere. Cum autem partibus nequaquam satisfacere potuissent, tandem prudenti illustrissimi et excellentissimi domini, christianissimi Regis legati mediatione, ac indefesso studio maturandae pacis gratia conuenit, ut peculiari articulo, qui tamen pro inserto pacis instrumento haberi, eiusdemque valoris esse debeat, ea ipsa iura Serenissimo Electori cederentur, quod et factum est a legatione Suedica per sequentem articulum tenoris eiusmodi:

Legatio Suedica declarat Serenissimi Regis regnique Sueciae nomine, ea quae in instrumento pacis, articulo secundo de redintegratione iurium disponuntur, non debere concernere ditiones, status, ciuitates, terras et loca, quae a Sua Serenitate Electorali possidentur, nec eo trahenda, neque obstat eundem articulum, quo minus Suae Serenitati Electorali Elbinga, iure quod Eidem Suae Serenitati Electorali competere potest, tenenda tradatur, saluis de caetero eiusdem ciuitatis priuilegiis et immunitatibus, tam in ecclesiasticis quam politicis, saluo itidem iure retractus conuentionalis Serenissimo Regi et reipublicae Poloniae quoad Elbingam. Qui quidem articulus tanquam si in ipso instrumento pacis esset insertus, ibidemque cum aliis appositus, eiusdem cum eo valoris, ut supra dictum est, esse haberique debeat.

Proinde et Nos infra scripti legati commissarii cum plena potestate S. R. Maiestatis et statuum reipublicae eorundem nomine mentem Nostram praesenti itidem articulo, quem pro inserto et eiusdem cum instrumento pacis valoris haberi volumus, declaramus, palamque facimus, articulum amnestiae generalis in instrumento pacis contentum, nullatenus posse vel debere iuribus Suae Serenitatis electoralis, tam antiquis, quam nouiter acquisitis, et in specie traditioni Elbingensis ciuitatis iuxta pacta cum Sua Serenitate Electorali inita derogare et praeiudicare, imo eadem pacta in omnibus eorundem articulorum punctis et clausulis, salua et integra conseruare et manutenere, in cuius rei fidem, praesentem declarationem manibus Nostris subscripsimus sigillisque Nostris gentilitiis roborauimus, die tertia Maii anno Domini 1660 in monasterio Oliuensi.

GEORGIUS LVBOMIRSKI, supremus Marefchalcus, Generalisque exercituum regni.

IOANNES comes de LESZNO, palatinus Posnaniae, maioris Poloniae Generalis, Marieburgensis, Korfunenensis capitaneus.

NICOLAVS PRAZMOWSKI, Episcopus Luceorienensis et Brestensis, regni cancellarius supremus.

CHRISTOPHORVS PAC, supremus magni duc. Lith. cancellarius.

IOANNES ANDREAS MORSZTIN, referendarius regni.

VLADISLAVS REY, thesaurarius curiae regni.

IOANNES GNINSKI, Succamerarius Pomeraniae, capitaneus Gnesnensis.

Nos itaque IOANNES CASIMIRVS, eadem gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lithuaniae etc. etc. etc. promittimus et recipimus regio Nostrorum et posterorum Nostrorum et reipublicae Poloniae nomine, Nos praemissum articulum, omniaque et singula in eo comprehensa capita approbare

et rata habere, sicuti vigore quoque praesentium approbamus et ratihabemus, ita ut eiusdem auctoritatis cum instrumento principali esse debeat, et haberi, nec passuros, ut ab vilo reipublicae statu, vasallo, officiali, aut subdito, quouis modo violetur: cauemusque diplomata ratificationis huius pacis, tam hoc Nostrum, quam Senatorum et equestris ordinis, a Nobis et reipublica Poloniae, lege comitali delegatorum in proximis comitiis regni generalibus, constitutionibus et volumini legum reipublicae insertum iri. In cuius rei fidem et certitudinem hasce manu Nostra subscripsimus et sigillo regni communiri iussimus. Dabantur Varsoviae in conuocatione solenni die 26. mensis Iunii anno 1660. Regnorum Nostrorum Poloniae Sueciae XIII.

IOANNES CASIMIRVS, Rex.

(L. S.)
Regi app-
pens.

Stephanus Hankiewicz
Secretar. Reg. Maest.

CONFIRMATIO

REGNI POLONIAE, MAGNIQVE DVCATVS LITHVANIAE

LEGE COMITIALI DELEGATORVM COMMISSARIORVM

ARTICVLI DECLARATORII

TRADITIONIS CIVITATIS ELBINGENSIS.

Nos Senatores et equestris ordinis a Serenissimo Rege et reipublica Poloniae lege comitali delegati commissarii constare volumus, quorum interest vniuersis et singulis. Quod cum illustrissimi atque excellentissimi Domini S. R. Maiestatis, Domini nostri clementissimi et reipublicae commissarii ad tractatus pacis perpetuae inter S. R. Maiestatem, Dominum nostrum clementissimum, regnumque Poloniae et magnum ducatum Lithuaniae, eorundemque foederatos et belli socios ab vna, et Serenissimam Regiam Maiestatem regnumque Sueciae parte ab altera, Oliuae institutos, virtute potestatis a S. R. Maiestate, tum et a reipublica illis factae, illustrissimis et excellentissimis dominis, Serenissimi Electoris Brandenburgici commissariis, articulum separatum declaratorium articuli secundi, qui de amnestia et de redintegratione iurium in instrumento pacis habetur, ut sequitur, ediderint, isque a partibus acceptus sit.

Nos infra scripti S. R. Maiestatis reipublicaeque Poloniae ad tractatus Polono-Suedicos legati plenipotentarii, notum facimus, quorum interest, vel vlla ratione interesse poterit vniuersis et singulis:

Quandoquidem instrumento pacis principali, hodie subscripto, articulus amnestiae, in quo tam communitatum, quam singulorum iura redintegrantur, forma generali conceptum est, et nulla specialis acquisitionum, tam in Prussia ducali, quam extra eandem, Serenissimo Electori Brandenburgico per pacta cum S. R. M. reque publica, primum Velaviae, demum Bydgosciae, inita, ac constitutione comitali approbata, Suae Serenitatis Electoralis iurium, utpote independentiae ducatus Prussiae, condescensionisque in feudum Bytouiensis et Leo-

Hh hh hh 2

burgen-

burgensis districtum, in palatinatu Pomeraniae existentium, tum et iuris competentis in ciuitatem Elbingensem, nec non praefecturam Drahimensem in eodem facta est mentio, ne id in praeiudicium memoratorum Suae Serenitatis Electoralis iurium trahi posset, plures modi ratione inclusionis praedictorum in praefato articulo amnestiae propositi fuere. Cum autem partibus nequaquam satisfacere potuissent, tandem prudenti illustrissimi et excellentissimi domini, christianissimi Regis, legati mediatione, ac indefesso studio, maturandae pacis gratia, conuenit, ut peculiari articulo, qui tamen pro inserto pacis instrumento haberi, eiusdemque valoris esse debet, ea ipsa iura Serenissimo Electori cauerentur, quod et factum est, a legatione Suedica per sequentem articulum tenoris eiusmodi:

Legatio Suedica declarat Serenissimi Regis regnique Sueciae nomine, ea quae in instrumento pacis articulo secundo de redintegratione iurium disponuntur, non debere concernere ditiones Status, ciuitates, terras et loca, quae a Sua Serenitate Electorali possidentur, nec eo trahenda, neque ob stare eundem articulum, quo minus Suae Serenitati Electorali Elbinga iure, quod eidem Suae Serenitati Electorali competere potest, tenenda tradatur, saluis de caetero eiusdem ciuitatis priuilegiis et immunitatibus, tam in ecclesiasticis, quam politicis, saluo itidem iure retractus conuentionalis Serenissimo Regi et reipublicae Poloniae, quoad Elbingam. Qui quidem articulus, tanquam si in ipso instrumento pacis esset insertus ibidemque cum aliis appositus, eiusdem cum eo valoris, ut supra dictum est, esse haberique debeat, proinde et nos infra scripti legati commissarii cum plena potestate S. R. Maiestatis et statuum reipublicae, eorundem nomine, mentem nostram praesenti itidem articulo, quem pro inserto et eiusdem cum instrumento pacis valoris haberi volumus, declaramus, palamque facimus, articulum amnestiae generalis, in instrumento pacis contentum nullatenus posse vel debere iuribus Suae Serenitatis Electoralis tam antiquis, quam nouiter acquisitis, et in specie traditioni Elbingensis ciuitatis, iuxta pacta cum Sua Serenitate Electorali inita, derogare et praeiudicare: imo eadem pacta, in omnibus eorum articulis, punctis et clausulis salua et integra conseruari et manuteneri. In cuius rei fidem praesentem declarationem manibus nostris subscripsimus, sigillisque nostris gentilitiis roborauimus. Die 3. mensis Maii anno domini millesimo sexcentesimo sexagesimo in monasterio Oliuensi.

GEORGIUS LVBOMIRSKI, Supremus Mareschalcus, Generalisque exercituum regni.

IOANNES comes de LESZNO, palatinus Posnaniensis, maioris Poloniae Generalis, Marieburgensis, Korfunenensis gubernator.

NICOLAVS PRAZMOWSKI, episcopus Luceoriensis Brestenfis, regni cancellarius Supremus.

CHRISTOPHORVS PAC, supremus M. D. Lith. cancellarius.

IOANNES ANDREAS MORSTIN, Referendarius regni.

VLADISLAVS REY, Thesaurarius curiae regni.

IOANNES GNINSKI, Succamerarius Pomeraniae, capitaneus Gnesnensis.

Nos Senatores et equestris ordinis a Serenissimo Rege et reipublica Poloniae lege comitali delegati commissarii promittimus et recipimus vi potestatis nobis a reipublica concessae, nomine eiusdem nos praemissum articulum omniaque et

et singula in eo comprehensa capita iuxta constitutionem regni anno 1659 approbare et ratihabere, sicut vigore quoque praesentium approbamus et ratihabemus, ita ut eiusdem auctoritatis cum instrumento principali esse debeat, et haberi, nec passuros, ut ab vilo reipublicae statu, vasallo, officiali aut subdito quouis modo violentur, cauemusque et promittimus, diplomata ratificationis huius pacis, tam S. R. Maiestatis, quam hoc nostrum in proximis comitiis, regni generalibus constitutionibus et volumini legum nostrarum insertum iri. In quorum omnium fidem praesens haec approbatio manuum nostrarum subscriptione sigillisque nomine Senatus, celsissimi primatis regni, nomine vero deputatorum ex ordine equestri, illustrissimi domini succamerarii Pomeraniae, tanquam proxime praetectorum comitorum Mareschalci firmata et roborata, eaque eandem vim et robur, ac si omnium et singulorum deputatorum appensa essent sigilla, habitura est. Datum Varisaviae in conuocatione solenni, die 26 mensis Iunii anno Domini 1660.

VENCESLAVS comes de LESZNO, archiepiscopus Gnesnensis.

CASIMIRVS Dux CZARTORYSKI, episcopus Vladislauensis.

IOANNES STEPHANVS WYDZGA, episcopus Varmienfis.

THOMAS de LEZENACE, episcopus Chelmenfis.

THOMAS WIEFSKI, episcopus Kiiouienfis.

GEORGIUS BIALOZOR, episcopus Smolenscens. Seueriae et Czerniechouiae.

IOAN. CAROLVS KOPEC, palatinus Plocensis.

CASIMIRVS IWLASZEWSKI, palatinus Brestenfis.

ANDREAS TRZEBICKI, episcopus Cracouienfis, dux Seueriae.

IOANNES ZAWISZA, episcopus Vilnensis.

IOANNES GEMBICKI, episcopus Plocensis.

NICOLAVS STEPHANVS PAC, palatinus Trocensis.

VLADISLAVS comes de LESZNO, palatinus Lencicenfis.

ADAMVS MATTHIAS SAKOWICZ, palatinus Smolenscens, administrator thesauri M. D. Lith.

IOANNES TARLO, palatinus Lublinenfis.

ALEXANDER a Bodzislaw WYSOCKI, venator palatinat. Brestenfis, deputatus palatinatus Inouladislauienfis.

IOANNES IGNATIVS BAKOWSKI, Succamerarius Culmenfis, consiliarius terrarum Prussiae deputatus.

NICOLAVS a Radzanow LABICKI, Succamerarius Gostinenfis, et deputatus palatinatus Rauenfis.

IOANNES ALBERTVS in Mazenin OPACKI, Succamerar. terrae Vifnensis deputatus.

IOANNES PETRVS TVCH OLKA, Notarius terrestris, palatinatus Pomeraniae deputatus.

(L. S.) appensi

(L. S.) appensi

Desumpta ex volumine constitutionum regni a. 1661.

Cum Rudauicius tabulas publicas foederis perpetui inter Serenissimum Poloniae Regem IOANNEM CASIMIRVM et Serenissimum Electorem Brandenburgicum FRIDERICVM WILHELMVM omiserit, et generatim tantum pactorum Bydgostiae, seu Brombergae comprobatorum p. 358. mentionem fecerit, placet in vsum lectorum omnia, quae huc pertineant, adiuicere, prout ex sic dicta regni metrica, seu tabulario publico, deprompta sunt.

Tabulae foederis perpetui

inter Serenissimum Poloniae Regem, IOANNEM CASIMIRVM et Serenissimum Electorem Brandenburgicum, FRIDERICVM WILHELMVM, anno 1657, die decima nona mensis Septembris, Velaviae, quae vrbs est in prouincia Prussiae Nadraui, initi, in quo Electori, Brandenburgico Marchioni, supremum et absolutum ducalis Prussiae dominium, atque praefectura Bytouiensis et Leuenburgensis, in Barthonia Prussiae regalis prouincia in feudum masculinum, ordinum regni Poloniae consensu, certis conditionibus, addicitur.

Nos IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, significamus praesentibus literis Nostreis, quorum interest, vniuersis et singulis, contineri in actis metrices cancellariae Nostrae minoris regni, literas infra scriptae transactionis, quarum tenor de verbo ad verbum sequitur, et est talis:

Actum Posnaniae feria sexta, post festum sancti Martini pontificis et confessoris, anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo. IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia, Rex Poloniae etc. Significamus praesentibus literis Nostreis, quorum interest, vniuersis et singulis, oblatam esse ad acta metrices cancellariae Nostrae regni, infra scriptam ratihabitionem Nostram transactionis, seu pactorum perpetuae pacis, cum Serenissimo Principe Domino FRIDERICO WILHELMO, Marchione Brandenburgensi, S. R. I. Archicamerario et Principe Electore etc. initorum, requisitumque a Nobis esse, vt eandem, scilicet ratihabitionem, ad dicta acta suscipi, et ex iisdem authentice extradi mandaremus, cuius tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis:

IOANNES CASIMIRVS, Dei gratia, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae, Seueriae, Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, vniuersis et singulis, praesentibus et futuris praecipue iis, quorum interest, significamus, quod ad tractatum cum Serenissimo Principe Domino FRIDERICO WILHELMO Marchione Brandenburgensi, Sacri Romani Imperii Archicamerario et praecipue Electore, Magdeburgensi, Prussiae, Iuliae, Cluiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque, nec non in Silesia, Crofnae et Carnouiae Duce, Burggrauio Noribergensi, Principe Halberstadii et Mindae, comite Marcae et Rauensburgi, Domino in Rauenstein, certos constituerimus plenipotentarios, illique cum Suae Serenitatis Electoralis plenipotentariis congressi in articulos, qui sequuntur, conuenerint.

In Nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, vnici verique Dei, Amen.

Notum sit omnibus, quod cum superioribus annis, eoque ipso tempore, quo Serenissimus et Potentissimus Princeps ac Dominus IOANNES

NES

NES CASIMIRVS, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae Czernichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque haereditarius Rex, inclytumque Poloniae regnum, et magnus Lithuaniae ducatus Mosconitico bello, Cosacisque implicarentur turbis, Suecique infestis pariter armis, eandem peterent Poloniam, tandemque in Prussiam regiam ac ducalem irrumperent, ita vt ipse Serenissimus Princeps ac Dominus, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Marchio Brandenburgensis, Sacri Romani imperii Archicamerarius et Princeps Elector, Magdeburgi, Prussiae, Iuliae, Cluiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque, nec non in Silesia Crofnae et Carnouiae dux, Burggrauus Norinbergensis, Princeps Halberstadii et Mindae, comes Marcae et Rauensburgi, Dominus in Rauenstein, eiusque ditiones et subditi infestis Suecorum armis ac hostilitatibus, conuocatis vndeque contra ipsum Suedicis copiis, ita peteretur, ac vrgeretur, vt cum ipsis ad pacta quaedam premente necessitate fuerit adactus, vndeque hostilia quaedam inter Serenissimum Poloniae Regem et Serenissimum Brandenburgicum insecuta patrataque fuerint, tandem per singularem Deigratiam elementiamque, interueniente et mutuam concordiam Serenissimo ac potentissimo Principe ac Domino, Domino LEOPOLDO, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniaeque Rege, Archiduce Austriae, Duce Burgundiae, Stiriae, Carinthiae, Carniolaeque, per ipsius consiliarium camerae aulicae, et ad hosce tractatus ablegatum, illustrissimum et excellentissimum Dominum, FRANCISCVM de LISOLA, Dominum in Tyssen et Marienfeld, conciliante, tam Sacrae Regiae Maestatis, quam Suae Serenitatis Electoralis plenipotentarii, ex parte quidem Suae Regiae Maestatis Poloniae, Reuerendissimus, illustrissimus et excellentissimus, Dominus, VENCESLAVS, comes in Leszno, LESZYNSKI, episcopus Varmiensis, et Dominus VINCENTIVS CORVINVS GONSTIEWSKI, supremus thesaurarius et campi ductor magn. D. Lithuaniae, Vielisensis, Panensis, Marcouiensis gubernator, oeconomiarum Oliuensis et Graudentensis administrator, ex parte vero Serenitatis Electoralis, illustrissimus et excellentissimus domini, dominus OTHO liber baro a SVERIN, dominus in Landsberg, Oldewichshagen et Drevitz, haereditarius electoratus Brandenburgensis camerarius, Serenissimi Electoris Brandenburgensis consiliarius status intimus, et negotiorum feudalium director, nec non Serenissimae Electricis supremus aulae praefectus, capitaneus in Oranienburg, et dominus CHRISTOPHORVS a SOMNITZ, haereditarius camerarius in ducatu Pomeraniae, eiusdem Serenitatis Electoralis consiliarius status intimus, cancellarius in Pomerania ducali et capitaneus Neosteteriensis, necessariis ad hoc instructi mandatis, perpetuam pacem concordiam atque amicitiam inter praedictum Serenissimum ac Potentissimum Regem, magnumque Lithuaniae ducem, eiusque successores et regnum Poloniae, magnumque ducatum Lithuaniae, tum Serenissimum Electorem Brandenburgicum, Prussiae ducem, eiusque successores, his, quae sequuntur, conditionibus pacti sint, instaurarint atque concluderint.

Articulus I.

Praedicta pax, quemadmodum in perpetuum fida et sincera erit, ita hoc ipso momento omnis inter vtramque partem, vtriusque partis copias, milites subditosque hostilitas cessabit, neutra pars in alterius damnum quidquam tentabit, aut tentari patietur, sed alterius gloriam vtilitatem et securitatem modis omnibus promouere studebit. Quicquid vero durantibus hisce bellis vni vel alteri parti, tam in regno Poloniae, quam in Prussia ducali aut singulis eorum incolis,

Ii ii ii 2

ab

ab vna vel altera parte, damnorum, iniuriarum, molestiarumque, siue per vim atque expeditiones militares, siue per exactiones, ablationes, aut alios modos, illatum fuerit, illud omne, utpote perpetua oblivione sepultum, nunquam excitabitur, nec eo nomine tam Sacra Regia Maiestas, regnumque Poloniae, aut prouincia aliqua eidem vnita, aut subditorum quisquam, cuiuscunque gradus aut conditionis fuerit, quam Serenitas Sua Electoralis eiusque subditi, milites et ministri poterunt se inuicem, aut singulorum haeredes, vel terras, ditiones, belli duces, milites, subditos conuenire, compellere, aut quidquam ab iis petere aut postulare, multominus vi extorquere, sed ista omnia vtrinque abolita erunt, ac deinceps alter alterius commodum promouebit, damna autem mutuo auerter, saluis nominibus et debitis ciuilibus inter regni, magni ducatus Lithuaniae et huius ducatus incolas, ante vel durante hoc bello, contractis, quibus soluendis vnusquisque teneatur, neque iis, qui praesidia Electoralia per hoc bellum habuerunt, aut quouis modo cum Serenissimo Electore, aut eius officiariis in regno Poloniae contraxerunt, hoc omne respectu amicitiae et intercessionis Suae Serenitatis Electoralis, a Sua Regia Maiestate ipsis indulgebatur, et nulla in re ipsis contra pristina iura reliquasque libertates omnes, qualescunque sint, absque vlla exceptione aut reservatione, quibus antea fruebantur, praedictum erit.

Articulus II.

Qui huius belli causa a Polonis et Electoralibus capti fuerunt, sine lytro et relictis ipsis suppellectile, quae exstabit, pristinae libertati reddantur, si qui vero alterius partis signa secuti fuerint, atque militiae se addixerint, isti relinquuntur parti, nec reposcantur, bona immobilia et literaria documenta, quae ab vtraque parte ratione huius dissensionis arrestata, vel fisco addicta fuerunt, legitimis eorum dominis restituantur, non obstantibus quibusvis donationibus a quocunque vel quouis titulo factis.

Articulus III.

Vtraque pars in modernis hisce bellorum tempestatibus sedulo communi saluti et defensionis intenta erit, contra quoscunque illius perturbatores, pacique et mutuae securitati stabiliendae, pellendisque e regno Poloniae, magno ducatu Lithuaniae, et ducatu Prussiae hostibus, vnitis consiliis, viribus et conatibus incumbet, non obstante quouis alio nexu ac conuentione, quae huic aequissimae intentioni et reciprocae obligationi obstat posse viderentur, vigore autem huius pacti pro rescissis habentur.

Articulus IV.

Serenissimus Elector omnia, quae per vniuersum Poloniae regnum, magnumque ducatum Lithuaniae et episcopatum Varmiensensem per hoc bellum, aut per tractatus Suecicos quocunque titulo occupauit, ac ipso facto possidet, statim atque haec conuentio a Sua Regia Maiestate et Senatoribus ac praecipuis regni aulaeque officialibus eidem assistentibus ratihabita fuerit, restituet plenarie et absque vlla reservatione. Euacuatio locorum fiat per commissarios vtriusque partis communi consilio iuxta solitam belli rationem, absque iniuria et molestia vlla incolarum, et sine demolitione fortaliorum novorum et antiquorum, nisi id ex communi partium consensu, quibusdam in locis, expedire videatur, et sine ablatione rei tormentariae, ad episcopatum spectantis, quorum intuitu et aliorum praesertim, infra specificatorum, et aliis iustis de causis, ducatum Prussiae iis finibus circumscriptum, quibus Serenissimus Elector illum olim iure feudali, ante hoc bellum exortum possidebat, ipse deinceps et descendentes eiusdem masculi,

masculi, ex toro eius legitime prouenientes, indeque descendentes omnes, donec quisquam supererit ex descendantibus masculis Suae Serenitatis Electoralis, iure supremi domini cum summa atque absoluta potestate sibi habebunt, possidebunt, regentque absque omnibus antehac praestitis oneribus.

Articulus V.

Quamquam vero Serenissimus Elector, eiusque descendentes omnes masculi omni prorsus vassalagii nexu, quo hactenus Regi et reipublicae Poloniae obstricti fuerunt, iisque omnibus, quae inde dependent, liberentur, non tamen perpetua feudi alienatio inde sequitur, sed deficientibus masculis ex praememorata linea legitima Electorali descendantibus, Serenissimis Regibus et reipublicae Poloniae ius suum integrum in praefatum ducatum reservatur, et talipacto praefatus ducatus a republica Poloniae non auelletur, quae tamen reservatio, interim, ante casum existentem, iuri supremi domini Serenitatis Suae Electoralis, eiusque descendantium nullo modo praedictabit.

Articulus VI.

Promittit etiam Sua Regia Maiestas, tam pro se, quam successoribus suis, se, in casu non existentium descendantium, specialem habituros rationem agnatorum Serenitatis Suae Electoralis, nimirum domus Culmbacensis et Onolsbacensis et officia collaturos apud regni comitia, ut, casu caducitatis existente, etiam illi aliis praefertantur, et ad successionem praefati ducatus admittantur, sub iisdem feudi conditionibus et obligationibus, quibus hic Serenissimus Elector, eiusque antecessores illum vigore inuestiturae possederunt.

Articulus VII.

Sua Regia Maiestas atque reipublica Poloniae hoc ipso exsoluunt status, officiales, omnesque Prussiae ducalis subditos priori iuramento, quo hactenus obstricti fuerunt: cuius loco Serenissimus Elector iuramento se ac subditos omnes Prussiae obstringet ad obseruantiam horum pactorum et foederis perpetui in termino extradendae ratificationis, et praeter ea vniuersi Prussiae ordines, magistratus, officiales, arcium, portuum, fortaliorum, ciuitatum praefecti iurabunt, se, casu caducitatis existente, Serenissimum Regem ac rempublicam Poloniae pro solis et immediatis dominis agnituros, idque in singulis ducum Prussiae homagiis coram deputatis Serenissimi Regis ac reipublicae Poloniae repetent, iuxta formulam iuramenti specialem, quae hic sequitur, de die vero ad praefatum iuramentum decernenda cum Sua Regia Maiestate, vel eiusdem legatis conueniet. Ego N. N. iuro, quod, casu caducitatis existente, quo possessio plenumque dominium ducatus Prussiae, ad Suam Regiam Maiestatem Poloniae et rempublicam pertinebit, iuxta tenorem tractatus inter Suam Regiam Maiestatem et Serenitatem Suam Electoralem, die decima nona mensis Septembris anno 1657 initi, Serenissimum Regem Poloniae eiusque Successores et rempublicam pro solis et legitimis ac immediatis dominis meis agnoscam, eisque debitam fidem et obedientiam praestabo. Sic me Deus adiuuet, per Iesum Christum Amen.

Articulus VIII.

Deficientibus masculis descendantibus ex linea Electorali praesenti, superstitibus foeminei sexus Marchionissis descendantibus, aut his non exstantibus, propinquo gradu agnationis Suam Serenitatem Electoralem eiusque posteros attingentibus, quisquis in Prussiae ducatu tum temporis succedet, summam persoluet, de qua inter Sacram Regiam Maiestatem et Serenitatem Suam Electoralem

Kk kk kk

con-

conueniet, in ipsa ratificatione, quae ibidem exprimeretur, donec autem exsoluta fuerit, occupare aut possidere dictis Marchionissis, aut supra dictis proximis haeredibus licebit praefecturam Insterburgensem cum omnibus eo spectantibus praediis et praefecturis camerae, quas vocant vulgo, Kammer - Aemter dictis, iisque omnibus omni meliori modo uti, frui debebunt, hactamen lege, ut quidquid ex fructibus dictae praefecturae percipient, illud in defalcationem et extenuationem praefatae summae capitalis imputetur, qua persoluta, tenebuntur illam praefecturam cedere ultimis Prussiae possessoribus, nec ultra illam quid praetendent. Serenissimus Elector, eiusque descendentes masculi, Barones, nobiles, ciuitates et magistratus, ac subditos omnes Prussiae, cuiuscunque gradus et conditionis sint, in auitis receptisque statutis iuribus et libertatibus huic conuentioni non derogantibus conseruabunt, nec quidquam in contrarium attentabunt, aut innouabunt, aut a quouis attentari aut innouari patientur, ipsis quoque iustitiam iuxta ius Prussiae usitatum et receptum caeteraque statuta et consuetudines administrari curabunt, si quis in inferioribus instantiis grauatum se praetenderit, ad supremum tribunal appellationum, a Serenitate Sua Electorali in Prussia ducali erigendum, prouocare poterit, ibidemque decenti modo ius suum persequi, vltior prouocatio, siue ordinaria siue extraordinaria aut quocunque nomine veniat, nullum inueniat locum. Praefes autem et assessores istius appellationis iudicii, a Serenitate Sua Electorali, eiusdemque descendentes masculis, constituentur ex Prussiae ducalis indigenis et terrigenis, iisque illi iuramentum praestabunt, nec subditi querelas suas ad Regem, regnum Poloniae, vilo modo deferre poterunt, aut ab eis admitti. Similiter Sua Regia Maestas ac respublica Poloniae promittunt, casu deuolutionis existente, se praememoratas statuum Prussiae libertates, priuilegia, statuta, consuetudines iuraque recepta, integra atque salua dictis statibus deinceps semper conseruaturas, illosque in quiescente et tranquilla possessione eorum omnium manutenturas, nihilque in iis omnibus innouaturas. Loco vassalagii pristini Serenissimus Elector eiusque descendentes perpetuo ac inuolabili foedere Serenissimo Regi ac regno Poloniae coniungentur, per quod vtriusque partis stabiliatur in perpetuum securitas, in eum, qui sequitur, modum. Serenissimus Elector eiusque descendentes fidam cum Serenissimis Regibus, regnoque Poloniae et magno ducatu Lithuaniae colent amicitiam et vnionem: nunquam cum Serenissimorum Regum vel regni hostibus aliquod foedus directe vel indirecte inibunt in praesidium Regis et reipublicae, transitum hostibus per ditiones suas, portus et propugnacula, annonam quoque et commeatum ac quaecunque subsidii genus ipsis denegabunt, nec portus suos ac munitiones ipsis quocunque modo vel titulo in possessionem tradent, subsidia quae in hoc praesenti bello Serenitas Sua Electoralis Serenissimo Regi ac reipublicae Poloniae conferre tenebitur, illa in particulari tractatu, hac de re inito, specificè designata sunt ac limitata, quae conuentio vigore praesentis pacti per omnia seruanda erit. Quoties autem finito hoc bello, nouum aliud bellum contra Serenissimum Regem ac reipublicam Poloniae orietur, Sua Electoralis Serenitas, eiusque descendentes, tenebuntur 1500 pedites et 1500 equites Serenissimo Regi ac regno Poloniae subministrare, quibus, postquam ex ducatu Prussiae ducalis educti fuerint, Rex regnumque Poloniae sustentationem subministrabunt. Vicissim vero Serenissimus Rex eiusque successores et regnum Poloniae ac magnus ducatus Lithuaniae reciprocam cum Serenitate Sua Electorali eiusque Successoribus seruabunt amicitiam, nullum hostibus ipsius aditum in Suae Serenitatis Electoralis terras concedere, sed potius defensionem, conseruationem ac securitati ducatus Prussiae omnibus modis consulere debebunt, praesertim si huius conuen-

tionis

tionis vel subsidii missi causa, de quo supra, Serenissimo Electori eiusque successoribus quisquam, vel quicunque fuerit, siue in praesenti siue deinceps, bellum indicere, aut ducatu Prussiae inferre voluerit, Serenissimus Rex et regnum Poloniae adaequato ipsi subsidio subuenire tenebuntur: copiis regiis, per Prussia ducalem, quando opus fuerit, iter patebit, sine maleficio tamen noxa aut damno vilo incolarum. Ordinabit quoque Serenissimus Elector eiusque descendentes, itinerum rationes, et quidquid inde pender, idque ut eo rectius fieri possit, mature aduentum exercitus Polonici aut turmarum, Serenissimo Electori aut posteris eius, vel in absentia eorum, iis, quibus gubernatio ducatus commissi fuerit, a Sua Regia Maestate vel regni generalibus, vulgo Feldherrn indicandus erit, ordinationi autem praedictae exercitus Polonicus eiusque duces parere necesse habebunt. Pariter liberum erit Serenitati Suae Electorali, eiusque posteris Prussiae ducibus, eadem ratione et cautelis supra memoratas per Poloniam et Prussia regalem, copias militares ducere nauibus vtriusque partis propriis, si liber cum omnimoda securitate praestanda aditus atque transitus per portus, qui sunt in alterutrius partis dominio, absque praeiudicio commerciorum atque fortalitorum et cum omnimoda eorundem securitate, de qua inter partes deinceps conueniet. Libera quoque erit vtrique parti in alterius ditionibus, annonae, commeatus ac omnis subsidii bellici coemptio, vtrique pars in alterius partis terris militem conducere poterit, illam tamen nomine amici prius compellabit, atque desuper inter vtramque partem de modo conueniet, prout foederis atque amicitiae ac temporum ratio exoptulabit, et hoc semper obseruabitur, ne vllum in partibus incommodum, aut subditis damnum afferatur. Exercitium religionis catholico Romanae, prout ante hoc bellum Suedicum, iuxta antiqua et recentia pacta, in Prussia ducali viguit, aut vigere debuit, conseruabitur, aut restituetur. Liberum erit eam profiteri volentibus, nec vllus vnquam ex ducalibus subditis, iam eam profitentibus, aut in posterum professuris, eam ob rem interpellabitur. Sacella itidem et oratoria ac bona omnia ecclesiastica ipsis appertinentia vbiuis, tam in confinibus, quam alibi, integra tuta et concessa illis erunt, idemque liberum ex doctrina institutisque catholicae Romanae religionis exercitium habebunt: eo nomine turbabitur perdeturue nemo, neque religionis catholicae causa vllam vim, iniuriam, contumeliam molestiamue perferet, et quicunque eos aliqua iniuria affecerit, seuerè punietur: ad munera et honores, iis, qui ex catholicis idonei fuerint, liber erit aditus: quicunque etiam in ducatu catholici Barones, nobiles, ciuitates, iura patronatus legitimis acquisierint modis, in locis, vbi iura illa ipsis comperunt, iisdem uti ac frui, absque impedimento ac contradictione poterunt. Si vero alii compatroni non Romanae religioni addicti fuerint, interque eos lis super eius exercitio oriatur, a commissariis a Serenitate Sua Electorali ex vtrique religione pari numero constitutendis componetur, vel decidetur, iuxta praescriptum iuris canonici: templum quoque Regiomontanum cum suo coemeterio et locis ad id pertinentibus ac fundatione aliisque iuribus praeeptis, in eo statu, quo ante hoc bellum fuerunt, aut esse debuerunt, conseruabitur. Personae ecclesiasticae iis immunitatibus et foro in posterum gaudebunt, quibus hactenus gauisae sunt, aut gaudere debuerunt, iuxta pacta priora. Iurisdictio spiritalis Reuerendissimi et Excellentissimi domini episcopi Varmiensis, iuxta pacta, intacta et integra conseruabitur, in parochum et omnes alias ecclesiasticas personas catholicae religioni addictas, omnibus denique iuribus, praerogatiuis ac libertatibus fruuntur, quae tam in antiquis quam recentibus pactis et fundationibus contenta sunt, quae hic in hac solum materia denuo confirmantur, ac pro specificè expressis et declaratis habentur.

Kk kk kk a

tur. Calendarium nouum haecenus vsitatum et receptum pariter retinebitur. Similiter Serenissimus Rex Poloniae et respublica pro se et successoribus suis promittunt, quod in casu deuolutionis, nihil in praeiudicium tam Augustano Lutheranae, quam Augustano reformatae religionis innouabunt, aut attentabunt. Commercia inter regni Poloniae, M. D. Lithuaniae et ducatus Prussiae incolas, libera erunt ac secura. Circa controuersias vero quascunque ratione commercii et omnium inde dependentium, vel eo spectantium, aut quae ad illud, quocunque modo, referri possunt, commissio instituetur ad instantiam partis poscentis, et omnia per commissarios ex vtraque parte, ad instantiam Serenissimi Regis, siue Suae Serenissimae Electoralis Celsitudinis, pari numero intra spatium duorum mensium nominandos, amicabilem componantur. In dominiis vero vtriusque partis, nulla noua teloniorum onera tam terrestria, quam maritima, quae ante hoc bellum non fuerunt, in grauamen cuiuslibet imponantur. Quodsi aliqua e re communi, de nouo imponenda aut augenda videbuntur, id partium consensu fiat. Si super limitibus inter vtramque partem aut subditos vtriusque partis, ratione videlicet limitum, aut etiam inter Suam Regiam Maiestatem ac successores Reges, regnum Poloniae ac M. D. Lithuaniae, et Serenitatem Suam Electoralem eiusque successores circa obseruationem ac executionem foederis ac praesentis conuentionis, aliaue quauis de causa, aliqua dubitatio aut controuersia exoriat, per commissarios ad instantiam tam Suae Regiae Maiestatis, quam Suae Serenitatis Electoralis intra bimestre spatium, ab vtraque parte aequali numero nominandos, (quique, si opus sit in rem praesentem veniant, amice componantur, ac definiatur de pretio, valore ac aestimatione monetarum, liberoque eiusdem cursu per vtriusque ditiones,) quoties opus fuerit, amicabilem conueniendum erit. Ad intercessionem Serenissimi et potentissimi Hungariae et Bohemiae Regis, per praememoratum dominum ablegatum S. M. interpositam, nec non Serenissimo Electore Brandeburgico pro plenaria restitutione et omnimoda securitate cognati principis, maiorem in modum instante, Serenissimi Regis Poloniae plenipotentiarum, perspectam ac exploratam habentes Suae Regiae Maiestatis, cum erga caeteros omnes ad obsequium redeuntes, tum specialiter erga illustrissimum Principem dominum Boguslaum Radziuil, Ducem Bierzarum, Dobinkorum, Slucia et Copilia, S. R. Imperii principem, non vno documento literario testatam benignitatem annuerunt et consenserunt, vt praefatus princeps, tanquam is, qui de facto cum debita submissione ad pristinam obedientiam, vna cum suis omnibus iam redierit, et omni cum hostibus commercio renunciarit, atque in posterum Serenissimo Regi ac reipublicae obsequium suum fidele vouerit, non modo generalis amnistiae beneficio frui ac gaudere possit, sed etiam speciali praesentis transactionis vigore in ducatum suorum patrimoniorum, et omnia bona ac iure ipsi legitime competentia, in forma plenissima vna cum suis restitutus, ac restituendus intelligatur, neque ratione iniuriarum, damnorum ac hostilitatum, quae in hoc bello, vel per ipsum, vel per eius ministros, aut milites acciderunt, per viam iuris aut facti, quisquam negotium aut molestiam ipsi, aut partes ipsius sequentibus facessere possit: sed omnia fidei amnestia et praeteritorum obliuione, huius quoque pacificationis vigore sepulta censeantur, saluis nominibus et debitis civilibus, quae nihilominus persoluenda erunt. Foedus hoc et omnia in hoc instrumento contenta sancte seruatum iri, vtraque pars iuramento promittet, et in praesenti quidem Serenissimus Rex Poloniae, ac Senatores eidem assidentes, hanc conuentionem sollemniter ratihabebunt, ac iuramento firmabunt, promittentque in proximis comitiis, aut proximo conuentu, comitiarum potestatem habente, omnia quae his conclusa sunt, ratihabita iri, similiter

Sere-

Serenitas Sua Electoralis illum pari modo ratificabit, ac iuramento firmabit, atque hoc foedus perpetuum, quotiescunque nouus Rex Poloniae electus fuerit, aut Dux Prussiae in ducatum successerit, ab vtraque parte renouabitur confirmabiturque, iuramento desuper praestito, per deputatos in animam principalium iurantes, et si pars alterutra huic conuentioni et foederi contrauerit, et decenter admonita satisfacere neglexerit, pars laesa monere tenebitur mediatores, ac Serenissimos Reges et status in articulo sequente nominatos, et eorum curam adhibere procurandae satisfactioni, et huic stabiliendae concordiae rationi, vtraque pars sedulo insister, vt omnia amicali aequis modis componantur, pro securitate et horum pactorum firmitudine.

Articulus IX.

Fidem quoque Suam, vt interponant Serenissimi et Potentissimi Reges Hungariae et Bohemiae, item Daniae, Noruegiaeque, denique praepotentes foederati Belgii ordines rogabuntur, vt iniuria aut vi, contra hanc conuentionem facta, laesae parti omni meliori modo consulatur, atque debita ab ipsis satisfactio procuretur. Confecta autem sunt a supra nominatis dominis plenipotentiarum huius pacificationis et foederis, duo eiusdem tenoris exemplaria, a Sua Regia Maiestate Poloniae et senatoribus eidem assidentibus, atque a Sua Serenissima Electorali Celsitudine Brandenburgensi, intra sex septimanas ab infra scripto die, ratificanda et iureiurando firmanda, atque vtrunque permutanda, quorum vnum Suae Regiae Maiestatis dominis plenipotentiarum exhibitum, alterum vero Suae Serenitatis Electoralis dominis plenipotentiarum traditum, vtrumque autem in maiorem fidem maiusque robur a saepe dictis dominis plenipotentiarum vtrius partis propriarum manuum subscriptione, sigillorumque appositione munitum et roboratum est. Acta haec sunt Welschiae Prussorum die decima nona mensis Septembris, anno salutis humanae 1657.

VENCESLAVS de LESZNO, Episcopus Varmiensis, Sac. Reg. Maest. Poloniae et Sueciae plenipotentiarum. m. pp. (L. S.)

VINCENTIVS CORVINVS GONSIIEWSKI, supremus thesaurarius et campiductor M. D. Lithuaniae. S. R. Maest. Poloniae et Sueciae plenipotentiarum. m. pp. (L. S.)

FRANCISCVS de LISOLA, Serenissimi Hungariae et Bohemiae Regis Consiliarius et ad hosce tractatus pro mediatione ablegatus. m. pp. (L. S.)

OTHO, liber Baro, a SVERIN, plenipotentiarum Electoralis m. pp. (L. S.)

LAVRENTIVS CHRISTOPHORVS SOMNITZ, plenipotentiarum Electoralis, m. pp. (L. S.)

Specialis conuentio

inter Poloniae Regem et Brandenburgi Marchionem, de coniungendis armis, ad expurgandam quibusuis hostibus Poloniam, Prussiaeque, Regiam et Ducalem, per eosdem plenipotentiarum, iisdem loco, anno et die tractata et conclusa.

Quandoquidem Deo clementer annuente, Serenissimus Elector Brandenburgensis ad sinceram pacem et amicitiam cum Serenissimo Rege ac regno Poloniae et magni ducatu Lithuaniae, a quibus violento bellorum ingruentium ac necessitatis inuitabilis impulsu, inuitus auulsus erat, feliciter redierit, ac perpetuo

L1 11 11

foede-

foedere ita se Serenissimo Regi ac regno Poloniae et M. D. Lithuaniae coniunxerit, ut mutuam utilitatem, commodum ac securitatem, sincere procurare ac promovere teneantur. Ad quem scopum attingendum nil expeditius visum fuit, quam ut communi ope, viribus ac consilio arma et studia coniungerentur, ad expurgandam quibuscumque hostibus Poloniam, et totam Prussiam Regiam et Ducalem periculo liberandam, ac remouendum omnia obstacula, quae communem utriusque partis tranquillitatem impediunt, et optatam pacem eo citius et efficacius consequendum: circa quod specialis conventio inter partes, per eosdem Reuerendissimum, illustrissimos et excellentissimos Dominos, utriusque partis plenipotentarios, in pacis instrumento nominatos, stabilita fuit, in eum, qui sequitur, modum: Serenissimus Rex, regnumque Poloniae et M. D. Lithuaniae, durante hoc bello, requisito armorum ac militum praesidio, Serenissimo Electori Brandenburgensi, eiusque statibus ac provinciis, tam in imperio, quam hic in Prussia contra praemembratos hostes, vel quoscunque eorum confoederatos et adhaerentes, quoties exiget, succurrent, quibus Serenissimus Elector, quoties pro sua defensione in propriis ipsis provinciis militabunt, victum et substantiam, prout proprio suo militi suppeditabit. Similiter Serenissimus Elector Brandenburgensis pro communi partium utilitate toto hoc bello durante, instructum cum omnibus pertinentiis et re tormentaria habebit exercitum, sex millium militum partim equitum ~~partim peditum~~, quibuscumque, vel ipse contra supra descriptum hostem ager, aut cum Polonis coniunger, iuxta rerum exigentiam, habito desuper communi consilio, quibus etiam si plures fuerint, similiter Serenissimus Rex ac respublica Poloniae victum et substantiam, quam diu pro ipsis, et in ipsorum territoriis sunt militaturi, subministrare debebunt: nec Serenitas Sua Electoralis pendente hoc bello quidquam ultra praedictum militum numerum subministrare tenebitur, nisi sponte volet, si Sueci aut eorum affectae conjunctionis odio, vel alio quouis colore, intra decennium post hoc bellum finitum, Serenissimum Electorem non solum in ducatu Prussiae, sed et in imperio, armis suis infestare tentauerint, Serenissimus Rex Poloniae et respublica tenebuntur ipsis subuenire: et vicissim eodem casu Serenitas Sua Electoralis per totum illud decennium post confectam pacem tenebitur subsidium Serenissimo Regi et reipublicae ad ipsorum defensionem, iisdem ut supra conditionibus, suppeditare. De quibus auxiliis sibi mutuo ferendis, specialis fuit declaratio inter Suam Regiam Maestatem et Serenitatem Suam Electoralem, in ipsa ratihabitione. Liberum quoque erit Serenissimo Electori amplecti foedus inter Serenissimam domum Austriacam et Serenissimum Regem ac rempublicam Poloniae initum, ac securitatibus omnibus, in illo comprehensis, frui. Quando utriusque partis conitititae fuerint copiae, expeditiones militares omnes communi consilio et utriusque partis Generalium consensu suscipientur; si in terris ad Serenitatem Suam Electoralem spectantibus, aut aliis in locis Suae Serenitatis Electoralis causa tantum bellum geratur, belli directio ad Serenitatem Suam Electoralem spectabit. Serenitate Sua Electorali vero absente, omnia fiant communi consilio, et si opus fuerit, de directione inter principales conveniat, habito respectu ad discrimina generalium. Similiter etiam, quando copiae Electorales pro Serenissimo Rege, aut republica Poloniae certabunt, idem iuris statuetur, de caetero salva erit utriusque partis Generalis in milites suos iurisdictio et aequalis et semper in milites utriusque partis laborum, secundum numerum eorundem proportionata distributio, in quocunque autem territorio copiae, tam Regiae, quam Electorales fuerint, illis, quibus annonae com meatusque cura commissa fuerit, ex aequo utriusque partis militibus, secundum eorum numerum de sustentatione prospicient.

Neutra

Neutra pars poterit sine alterius scitu, consensu, ac praesentia deputatorum pacem, induciasque cum hostibus pacisci, seu arma deponere, antequam utrique parti de securitate omnimoda prospiciatur, ad plenariam satisfactionem Serenissimi Electoris Brandenburgensis, in pace cum Serenissimo Magno Moschouiae Czare, cum omnimoda sua securitate et obseruatione foederis perpetui, et conventionis cum Serenissimo Rege ac regno Poloniae ac magno ducatu Lithuaniae initae. Caeterum, quum intuitu damnorum periculorumque, quae pendente bello Serenitati Suae Electorali subeunda erunt, aliisque de causis, aequum visum fuerit, Suae Regiae Maestati et reipublicae, ut propensionem suam et regni erga Serenitatem Suam Electoralem, eiusque inclytam domum re ipsa demonstrarent, et illorum omnium dignam haberent rationem, aliquam sibi congruam satisfactionem concedere, et praeter ea Sua Serenitas Electoralis certam pecuniae summam, vel contributiones ad belli sumtus et necessariis militum delectus praetenderit, reuerendissimus, illustrissimus et excellentissimus domini plenipotentarius Suae Serenitatis Electoralis desiderio plene satisfacere summe optauerint, atque nonnulla, quae circa hoc punctum in mandatis habuerunt, declararint, tamen cum ad complanandum hoc negotium penitus atque sufficienter instructi non fuerint, res ista ad ulteriorem Suae Regiae Maestatis declarationem aut conventionem in ipsa ratihabitione faciendam remissa est, ita, ut nihilo minus pax interea concludatur. Interea vero Serenitas Sua Electoralis declarat ac protestatur, se ante praedictam declarationem seu ratihabitionem nullo modo velle obligari ad executionem eorum, quae in articulo quarto conventionis principalis de euacuatione locorum conuenta sunt. Quae omnia sancte et inuiolate obseruatum iri pars utraque sub fide sua et iuramento promittit, prout ex nunc reuerendissimus, illustrissimus et excellentissimus domini plenipotentarius nomine Serenissimorum Suorum principalium de facto promittunt, seque intra sex hebdomadas Serenissimi Regis ac Senatuum Eidem assidentium, uti et Serenitatis Suae Electoralis ratihabitionem, nec non etiam in proximis regni comitiis eorum omnium, quae hic acta et conclusa sunt, plenam confirmationem procuraturos. In quorum fidem haec a saepe dictis plenipotentiariis propriarum manuum subscriptione sigillorumque appositione munita roborataque sunt. Velsaviae Prussorum, die decima nona mensis Septembris, anno salutis humanae 1657.

VENCESLAUS de LESZNO, episcopus Varmiensis, S. R. Maestatis Poloniae et Sueciae plenipotentarius. m. pp.
(L. S.)

VINCENTIVS CORVINVS CONSREWSKI, supremus thesaurarius et campi ductor M. D. Lithuaniae, Suae Maest. Polon. et Sueciae plenipotentarius. m. pp.
(L. S.)

FRANCISCVS de LISOLA, Serenissimi Reg. Hungar. et Bohemiae consiliarius et admediationum horum tractatum ablegatus. m. pp.
(L. S.)

OTHO liber Baro a SVERIN, plenipotentarius Electoralis. m. pp.
(L. S.)

LIIII 2

Ratifi-

Ratificatio Polonica

foederis perpetui et specialis conuentionis, qua a Poloniae Rege eiusque regni ordinibus non solum ea, quae per plenipotentarios Suos Welauiae Prussorum cum Brandenburgicis legatis conclusa fuere, hic repetita summario confirmantur, rerum et Prussiae duci Elbingam cum toto eiusdem districtu et territorio, pleno dominii iure a se tradendam, promittitur, et quae in foedere atque conuentione ad ipsum Regem eiusque ordines remissa fuerant, ulterius declarantur, data Bidgostiae in Poloniae maioris satrapia Vladislauensi, anno 1657. die sexta mensis Nouembris.

Nos itaque ROYNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Liuaniae, Smolensciae Czerichouiaeque, nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex haereditarius, testamur praesentibus pro Nobis Successoribusque Nostri Regibus et regno Poloniae ac magno ducatu Lithuaniae, Nos vniuersa et singula capita pactis supra scriptis comprehensa, bona fide ex senatusconsulto approbasse, confirmasse, et ratihabuisse, prout ea hisce nunc ex senatusconsulto approbamus, confirmamus et ratihabemus, promittentes verbo Regio et sub fide praestiti, tam a Nobis, quam consiliariis Nostri, officialibusque lateri Nostro assidentibus, iuramenti, Nos praedictis pactis post haec constanter inhaesuros, curaturosque ut omnia et singula pactorum capita, quae a Nostra parte, ac reipublicae Poloniae nomine promissa sunt, sancte et religiose obseruentur, imo impedituros, ne a quopiam violentur. Et quoniam nonnulla ad Nos in negotio coniunctionis armorum et aliis remissa sunt, atque super iis sequenti ratione inter Nos et Serenissimum Principem Electorem supramemoratum conuentum est, modo infra scripto, ea secundum conuentionem initam addimus, illaque eandem vim atque vigorem cum superioribus articulis ex senatusconsulto habere volumus, atque hisce tribuimus, pollicemurque eadem fide iurata, in proximis comitiis, omnia, quae superioribus articulis continentur, et quae hic sequuntur, omnium ordinum consensu confirmatum et ratihabituiri. Igitur probeperpendentes, tum pericula, quae Suae Serenitati Electorali, terrisque ipsius, per ipsam separationem a partibus Suecicis imminere, tum quanti inuenit Nostra atque reipublicae, vicinum Nobis principem iustis deuincire modis, tum in primis quanta quamque vtilia Nobis regnoque Poloniae, per effectivam et actualement armorum Nobiscum coniunctionem, praestare Sua Serenitas Electoralis deinceps possit officia, tam belli quam pacis tempore: ad demonstrandam praeter ea singularem propensionem Nostram, regniue Nostri, erga Suam Serenitatem Electoralem, eiusque domum inclutam, Suae Serenitati Electorali, eiusdemque posteris masculis ex legitimo thoro descendentes, pariter ex senatusconsulto et consensu dominorum consiliariorum, tam spiritualium, quam saecularium regni Nostri: duas praefecturas, Lauenburgensem et Bitouensem, cum omnibus et singulis eorum vassallis, fructibus, libertatibus, eminentiis, censibus, prouentibus, iuribus et pertinentiis vniuersis tenendas, habendas, fruendas, vtendas ac possidendas in perpetuum, iure feudi, pro Nobis et successoribus Nostri Regibus Poloniae dedimus, concessimus, ac illum de eis ipsis arcibus et oppidis Bytau et Lauenburg inuestiuimus, et tenore praesentium damus et concedimus et inuestimus, officarios Nostros et incolas quoscunque ibidem, iuramentis et subiectionibus, quibus hactenus Nobis et reipublicae obstricti fuerant, hoc ipso exsoluentes. Praeter

ter ea de ampliori gratia et beneuolentia Nostra Serenitatem eius ac illius haeredes ab omni iuramento, nec non tributis et exactionibus quibuscunque Nobis et posteris Nostri, ratione dictarum arcium et oppidorum praestandis, dimittimus et liberos facimus, prout olim a ducibus Pomeraniae eadem praefecturae Bytau et Lauenburg tenebantur. Pollicemur praeterea pro Nobis et successoribus Nostri, dictum Serenissimum Principem, ac eius haeredes in praedictis arcibus et earum pertinentiis, quantum in Nobis est, defendere ac tueri. Tenebitur autem et obligatus esse debet, praefatus Serenissimus Elector eiusque successores ad singulas successorum Nostrorum Regum Poloniae coronationes, consiliarios aut officiales suos mittere, qui hoc ipsum ius feudale de praefatis arcibus et oppidis, ad regnum pertinens, recognoscent, et literas eius recognitionis et renouationis feudi, quae gratis illis debent dari, a nouis Regibus accipient. Quod si aliqua legitima causa impedit, ut hoc officium et debitum in coronationibus successorum Nostrorum non fecerint, nihil ea negligentia illis detrimenti afferre debet, dummodo alio breui tempore post coronationem id praestare curauerint. Vbi vero ipse Serenissimus Princeps, Dominus FRIDERICVS WILHELMVS, Marchio et Elector Brandenburgicus, in Prussia dux, etc. sine legitimis masculis feudi haeredibus, vel eorum legitimi masculi feudi haeredes, non relicta prole virili decederent, stirpsque et progenies eorum mascula et legitima deficeret, ex tunc praedictae arces et oppida, Bytau et Lauenburg, cum omnibus suis bonis, subditis, vassallis, fructibus, libertatibus, iuribus, eminentiis et pertinentiis vniuersis, ac cum pleno iure et possessione, citra omnem difficultatem, ad Nos et posteros Nostros Reges Poloniae redibunt. Et si quidem ad praesens praefecturae istae a donatariis Nostri possidentur, ideo vsumfructum ante hanc cessionem ipsis debitum, atque quidquid iuris in illis habuerunt vnquam, alia ratione, dignisque modis compensabimus, ita ut vacua omnino possessio et plena fructuum perceptio Suam Serenitatem Electoralem ex hoc ipso tempore manere, neque quisquam Ipsi ratione satisfactionis suae negotium facessere debeat. Religionis catholicae exercitium in praefatis praefecturis Lauenburg et Bytau, prout ad hanc vsque diem fuit, liberum erit. Iurisdictio episcopi Vladislauensis in templa catholica sacerdotisque, integramaneat, prouentus videlicet, decimae, census, et si qui sint alii, parochis et ecclesiis suis extradantur, et renuentes ad extradendum a praefectis eiusdem Serenitatis cogentur. Causae tam nobilitatis quam et plebeiolorum matrimoniales ad forum ecclesiasticum pertinebunt, nobilitas, iuribus, privilegiis, bonisque suis eodem modo, ac sub immediato dominio Nostro vtatur, vtetur frueturque sub Sua Serenitate Electorali. Decreta rerum iudicatarum, prout sub immediato dominio Nostro lata sunt, inuiolata maneant, gubernationis et appellationum ratio eadem erit, quae fuit sub ducibus Pomeraniae, saluis privilegiis. Iura patronatus Regia referuantur eius Serenitati Electorali, et nobilibus, si quae habeant, iuxta privilegia et vsum eorundem, ita tamen, quod iuxta declarationem, circa hanc conuentionem ab Eius Serenitate factam, ad ecclesias catholicas parochiales praesentabit Eius Serenitas Electoralis, sacerdotes catholicos, ad commendationem episcoporum Vladislauensium, ab iisdem episcopis Vladislauensibus instituendos, ita, ne ecclesia duorum mensium spatio vacare possit. Propter eandem armorum coniunctionem, et supra memoratas alias rationes, Suae Serenitati Electorali, ciuitatem Elbingensem, cum toto eiusdem districtu et territorio, pleno dominii iure sibi habendam, possidendamque vna cum redditibus, qui inde ad Reges regnumque Poloniae olim deferebantur, concedimus, promittimusque, quod quam primum ex potestate Suecorum erepta, aut recuperata fuerit, nemini, quam Suae Serenitati

nitati Electorali vacua eius possessio tradi debeat, citra villas praetensiones, vel dilationes, praesidio Suae Serenitatis muniendam, sine villo sumtu Regis et regni. Quam quidem ciuitatem Elbingensem eodem modo possidebit, tenebitque et ea fruetur, Suae Serenitas eiusque posteris, atque a Nobis et regno Poloniae, ad hoc vltimum bellum Suedicum a. 1655. tenebatur et possidebatur, etiam quoad commercia et iura aliarum ciuitatum Nostrarum Pruthenicarum, nulla praeterea noua telonea instituendo. Commissio, quoties opus erit, instituetur, ab vtraque parte pari numero commissariorum, vt omnium interesse habentium, ac in primis ciuitatum Nostrarum Pruthenicarum habeatur ratio, ne illae in suis commerciis omnibusque inde dependentibus praeiudicium patiantur, vtque grauamina ac praetensiones, quas inter se habere praetendunt, per commissionem aboliantur, vocatis ad diem commissionis ciuitatum earundem Pruthenicarum deputatis. Religionis catholicae et Augustanae exercitium Elbingae liberum sit, statusque eiusdem religionis catholicae idem erit, prout ante hoc bellum fuit: iurisdictio episcopi, in sacerdotes catholicos, prout ante, integra maneat. Ius patronatus eiusdem ecclesiae Elbingensis catholicae ad Nos spectabit. Templum catholicis ademptum restituetur, prouentusque et fundi omnes ecclesiae catholicae, quibus ante hoc vltimum bellum Suedicum utebatur, fruebaturque, reddentur. Catholicis praeterea ad magistratum accessus patebit. De summa iuxta articulum octauum foederis perpetui exsoluenda conuenit, quod haeredibus in dicto articulo designatis et descriptis, in casu ibidem expresso, summa centum quinquaginta millium Talerorum imperialium solui debeat. Quae omnia cum bene expressa ex senatusconsulto peracta atque conclusa sint, in eorum fidem et maius robur, hoc instrumentum manu Nostra subscriptum, sigillo insuper regni Nostri muniri iussimus. Actam Bidgostiae die sexta mensis Nouembris, anno domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo. Regnorum Nostrorum Poloniae nono, Sueciae vero decimo anno.

Concessio

summae centum viginti millium Talerorum, et obligatio capitaneatus Drahimensis Serenissimo Electori Brandeburgensi.

IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, etc. significamus praesentibus literis Nostris, vniuersis et singulis, praesentibus et futuris, praecipue iis, quorum interest. Quod ad tractandum cum serenissimo Principe, domino FRIDERICO WILHELMO, Marchione Brandenburgico, S. R. Imperii Archicamerario, et Principe Electore, etc. certos deputauimus plenipotentarios, illique cum Suae Serenitatis Electoralis plenipotentiaris congressi, post constituta pacificationis et perpetui foederis, inter Nos, regniue Poloniae, ac eius Serenitatem Electoralem pacta, praeter ea in alios de coniunctione armorum articulos, quos pactis perpetui foederis adiunctos, hic pro insertis haberi volumus, conuenerunt, ac denique nonnullos ex iisdem ad Nostrum mutuuum congressum et colloquium distulerunt: inter alia, quae ad Nos supra dicti plenipotentarii vtrique deputati reiecerunt et remiserunt, illud quoque articulo tertio, de coniunctione armorum reiectum et remissum est, vt mutuo consensu determinaremus, cum eius Serenitate Electorali quantitatem et qualitatem copiarum, quibus intra decennium post hoc bellum finitum, alter alteri subuenire teneatur. Itaque in hunc modum inter Nos conuenimus; videlicet: quod Nos seu successores Nostri Reges et regnum Poloniae, octo millia

militum,

militum, hoc est, quinque millia equitum, tria vero millia peditum, Eius Serenitati Electorali, seu Serenitatis Eius successoribus auxilii nomine submittere debemus. Serenissimus vero Elector, Nobis ac successoribus Nostris et regno Poloniae medietatem harum copiarum, hoc est: duo millia equitum, et duo millia peditum submittere debet. Quod vero attinet summam pecuniae, quam a Nobis et regno, Eius Serenitatis Electoralis ad belli sumtus et necessarios militum delectus poposcit, quoniam id quoque ad Nos, articulo sexto, tractatu de coniunctione armorum, reiectum et dilatum est, concessimus et concedimus eius Serenitati Electorali, ad sumtus belli et delectus militum, quos toto hoc bello, siue citius siue tardius finiendo, faciet, summam centum viginti millium Talerorum, semel pro semper, intra tres annos a data praesentium, exsoluendam, ita, vt quolibet anno per hoc triennium, quadraginta millia Talerorum imperialium, Nos et respublica soluere teneatur. Maioris autem securitatis causa, et in euentum non solutionis summae praefatae, centum viginti Talerorum, cum consilio dominorum consiliariorum Nostrorum, tam spirituum, quam saecularium, et ex senatusconsulto inscribimus et obligamus arcem et oppidum Drahim, vigoreque praesentium in eundem capitaneatum Drahimensis intromittimus eius Serenitatem Electoralem, cum omnibus eiusdem praefecturae Drahimensis vasallis, subditis, fructibus, libertatibus, eminentiis, censibus, prouentibus et pertinentiis vniuersis ac singulis, nihil excipiendo, vel Nobis, aut regno, aut successoribus Nostris referuando, pleno domini iure, cum omnibus vtilitatibus inde venientibus, tenenda, habenda, et possidenda, eoque, quoad praedicta centum viginti millium Talerorum imperialium summa, Suae Serenitati Electorali, vel eiusdem posteris, realiter pleneque exsoluta fuerit. Et quidem tali ratione, vt post exitum triennii, a data praesentium, in casum non subsecutae solutionis, supra memorata Suae Serenitatis Electoralis, vel eiusdem posteris, praedictam praefecturam Drahimensis, cum omnibus eiusdem pertinentiis supra expressis, propria auctoritate, facta tamen prius solutionis requisitione et denuntiatione, sine additione alicuius officii, in possessionem accipere, indeque omnes fructus percipere, vsque ad plenariam inscriptae summae solutionem, ius potestatemque habeat. In quem casum Nos successoresque Nostri tenebimur et tenebuntur, possessorem vel tenentarium siue donatarium praedictae praefecturae, alia condigna ratione compensare; Suam Serenitatem et eiusdem haeredes, circa hanc inscriptionem tueri et contra quemcunque euincere. Et hanc quidem conuentionem, hisce literis comprehensam, superioribus pactis et articulis, generali ratificatione descriptis, addimus, eandemque vim et vigorem cum illis ex senatusconsulto habere volumus. Quod si ob non persolutam praefatam summam intra decursum triennii, eius Serenitatis Electoralis supradictam praefecturam Drahimensis in possessionem suam acceperit, tunc religionem catholicam Romanam in eo statu, quo nunc est, in eadem praefectura Drahimensi conseruabit. Ius patronatus autem ad beneficia ecclesiastica, in eadem Drahimensi praefectura sita, Nobis successoribusque Nostris Regibus Poloniae referuamus. In cuius rei fidem praesentes manu Nostra subscriptas sigillo regni communiri iussimus. Datum Bidgostiae, die sexta mensis Nouembris, anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo.

Mm mm mm 2

Cautio

Cautio iuris in ducalem Prussiam

Illustrissimo Principi Domino CHRISTIANO WILHELMO,
Marchioni Brandenburgensi.

IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, etc. etc. vniuersis et singulis, praesentibus et futuris, hasce literas visuris, praecipue quorum interest, significamus. Quod posteaquam ducalem Prussiam concessimus iure supremi domini cum summa atque absoluta potestate Serenissimo FRIDERICO WILHELMO, Marchioni Brandenburgico, S. R. Imperii Archicamerario et Principi Electori, etc. etc. Domino in Rauenstein, eiusque descendantibus masculis, ex thoro eius legitime procreatis, nihil per haec perpetui foederis pacta a die decima nona Septembris Velaviae inita, et die sexta Nouembris eodem anno MDCLVII, a Nobis confirmata, derogare volumus, nec derogatum quicquam esse hisce literis Nostris declaramus iuri feudali, quod in eandem ducalem Prussiam illustrissimus Princeps Dominus CHRISTIANVS GVILIELMVS, Marchio Brandenburgensis pro se legitimisque suis haeredibus masculis, pactis, anno millesimo sexcentesimo vndecimo, cum Serenissimo gloriosissimae recordationis, Domino SIGISMVND O III, Rege Poloniae, Sueciae, parente Nostro colendissimo et regno Poloniae inita, legitime acquisitum habet. Quod quidem ius ipsius inuiolatum illi seruatum iri, pro Nobis et Serenissimis successoribus Nostris pollicemur. In quorum fidem praesentes manu Nostra subscriptas, sigillo regni communiri iussimus. Datum Bidgostiae, die sexta mensis Nouembris anno Domini MDCLVII.

Exemptio incolarum ducalis Prussiae

a priori iuramento.

IOANNES CASIMIRVS, Rex Poloniae, etc. etc. significamus, quorum interest, vniuersis et singulis. Quod omnes et singulos ducalis Prussiae incolas, cuiuscunque status, dignitatis, praeeminentiae conditionisque fuerint, pro Nobis et Serenissimis successoribus Nostris, Regibus Poloniae et inclyto regno Poloniae, a praestitis, siue Nobis, siue antecessoribus Nostris regnoque Poloniae, super pace perpetua anni 1525, tum et transactione anni 1611, iuramentis, homagiis, sponsonibus, cautionibusque quibuscunque sponte, libere et de certa scientia absoluiimus, dimisimus, relaxauimus, praesentiumque vigore absoluiimus, dimittimus, relaxamusque, ita tamen, vt ad obseruationem pactorum foederisque perpetui, cum Serenissimo Principe Domino FRIDERICO GVILIELMO, Marchione Brandenburgico, S. R. Imperii Archicamerario et Principe Electore, Magdeburgi, Prussiae, Iuliae, Cluiae, Montium, Stetini etc. etc. Domino in Rauenstein, per commissarios, plenipotentarios vtriusque Nostri die decima nona Septembris, anni praesentis Velaviae initi et conclusi, ac a Nobis cum consensu dominorum consiliarium Nostrorum, tam spiritualium, quam saecularium et ex senatusconsulto die sexta Nouembris, anno praesenti Bidgostiae additis certis articulis ratihabiti, Nostroque et senatorum ac officialium lateri Nostro assidentium, iuramentis confirmati pro se, posteris, successoribusque suis sese obstringant et iurent, coram commissariis Nostri, ea forma iuramenti, quae in praefatis pactis foederis perpetui praescripta est, iuxta quae eadem pacta Suae Serenitati Electorali, ac eiusdem posteris masculini sexus, eiusdem feudi haeredibus, quorum vllus eorum extiterit, omnem fidem obedientiamque praestent,

et si illorum nulli amplius extiterint, tunc demum illustrissimo Domino CHRISTIANO WILHELMO, Marchioni Brandenburgico (si tunc superuixerit) vltimo ex tribus olim fratribus simultance 1611 cum Serenissimo Principe Domino IOANNE SIGISMVND O, Marchione Brandenburgensi etc. etc. Duce in Prussia, inuestitis, fidem obedientiamque iuxta priora pacta praestabunt. In quorum fidem etc. etc. Datum Bidgostiae die sexta Nouembris 1657.

Asscuratio Elbingae,
regno Poloniae restituendae post exsolutionem summae.

FRIDERICVS GVILIELMVS, Dei gratia Marchio Brandenburgensis, S. R. Imperii Archicamerarius et Princeps Elector, Magdeburgi, Prussiae, Iuliae, Cluiae, Montium, Stetini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque, nec non in Silesia Crostinae, Carnouiaeque Dux, Burggrauius Norimbergensis etc. Princeps Halberstadii et Mindae, Comes Marcae et Rauensbergi, Dominus in Rauenstein, notum testatum facimus hisce reuersalibus Nostri, quod quanquam Sua Regia Maiestas Poloniae et Sueciae, in ratificatione et declaratione pactorum, inter Suam Regiam Maiestatem et rempublicam Poloniae, ac Nos, Velaviae die decima nona Septembris anni praesentis initorum, et postea Bidgostiae confirmatorum et iuratorum, in satisfactionem pleno iure domini, urbem Elbingentem concesserit: Nos tamen intuitu, et ratione factae Nobis remissionis quingentorum equitum de subsidio duorum millium, vigore supradictorum pactorum foederis perpetui reipublicae Poloniae alias praestandorum, tum respectu declarationis, nomine Suae Regiae Maiestatis et reipublicae factae, quod muri atque fortificationes omnes dictae urbis Elbingensis ante retraditionem per Nostros praefidiarios destrui debeant, promississe, et Nos haeredesque Nostros obstringisse, quemadmodum hisce promittimus et obstringimus, quod dictam urbem cum territorio, solutis Nobis a Sua Regia Maiestate et regno Poloniae, ex propria pecunia publica quadringentis millibus Talerorum imperialium, a Sua Maiestate oblati, iterum Suae Regiae Maiestati, Eiusdemque successoribus et regno in proprium vsum, pro se tantum eam redimentibus cedere et retradere tenebimur et posteri Nostri tenebuntur. In cuius rei fidem haec manu Nostra subscripsimus, et sigillo Nostro Electorali firmari iussimus. Datae Bidgostii die sexta mensis Nouembris anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo.

Adiectis quibusdam documentis, quae ad explicanda meliusque intelligenda eorum, quae AVSAVSCIVS de negotiis pacis, Poloni Regis cum Sueciae Rege et Electore Brandenburgico, dixit, facere possunt, placet nunc IOANNIS CASIMIRI historiam, breuiter ab anno MDCLX, vsque ad annum MDCLXVIII, quo se regno abdicauit, delineare, vt vno in volumine gesta et memorabilia huius Regis integra habeantur.

Facta cum Suecis pace Oliuae, Polonia viribus suis vt melius contra Moschos et Cosacos, quiis adhaerebant, potuit, et non iniquo Marte, ducibus SAPIENHA, supremo Lituaniae belli ministro, et CZARNECIO, Russiae palatino, contra Moschos, eorumque belli ducem CHOWANSKIUM, a Polonis dimicatum fuit, qui, profigato d. xxvii lunii Chowanecio, quadraginta tormentorum, centum et quadraginta vexillorum praeda potiti fuere, quam ob causam obadio propugnaculi LACHOWICZE a Moschis soluta. In Ukraina armis etiam bono euentu decertabant POTOCIVS et LYBOMIERSKIUS, belli duces Poloniae, contra Moschorum belli ducem SZEREMETVM ad Slobodyszez, bellumque

Nn nn nn

sequenti

sequenti anno sine dubio fuisset continuatum, nisi Rex Casimirus longe alia in animo voluisset, miles praeter ea ob non accepta stipendia tumultuari coepisset.

1661

Regina Poloniae **LYDOVICA MARIA CASIMIRO** Regi marito liberis orbo, valde persuadebat, ut, eo adhuc viuo, regni successor eligeretur. In animo enim habebat principi de **CONDZ**, Regio Galliae sanguine nato, ducta Sororis suae in matrimonium filia, Regium Poloniae solum procurare. Hunc in finem Rex, qui multa ex Reginae arbitrio consilia iniuit, Czenstochoviae mense Ianuario, habito Senatus consilio, procerum hac de re sensum indagabat, qui hunc Regis conatum nominum subscriptionibus probarunt. Quo facto haec res in comitiis prouincialibus, comitia generalia praecedentibus, valde commendata a Rege fuit. Varii Regis sententiae de nouo eligendo successore applaudebant, inter quos Varmiae episcopus **WYDZGA** Princeps erat, varii contrarii erant, qui hac nouitate liberam Regis electionem, omnium reliquarum nobilitatis immunitatum fundamentum concuti sibi persuadebant. Cum haec res in comitiis generalibus ageretur, **ANDREAS MAXIMILIANVS FREDRO**, castellanus Leopoldensis, publice Regi auctor fuit, ut ab hoc desisteret proposito, futuro omnium dissensionum fonte. Duo etiam ex nuntiis potissimum erant, qui contradicebant futuri successoris electioni, **STEPHANVS LEDICHOWSKI**, succamerarius Cremencensis et **LEWALT POWALSKI**, nuntius Podoliensis. Nihil amplius ergo hoc de negotio in comitiis actum fuit. Exercitus autem, ob non soluta stipendia, mutuum foedus, quod confederationem in Polonia dicunt, iniere, exercitus Poloni **IOANNE SAMVELE SWIDERSKI**, Lituani vero **CASIMIRO CHWALIBOG ZYROMSKI**, mareschalis ducibus. Rex ad auerrendos exercituum tumultus, et inde nascentia pericula, utrumque exercitum contra Moschos in campum adducere in animo habuit, quem in finem in Lituaniam ipse profectus est. Sed Polonus exercitus dicto non fuit audiens, Lituani vero contra hostes dimicauit, eorum sex milia ad Dolhinum profligauit, et **CHOWANSKIUM**, viginti militum millibus stipatum, praelio ad Glemboke vicerunt. Rex hac victoria vii, hostemque prosequi in animo habuit, sed miles fuit refragarius.

1662

Tempore comitiorum generalium Varsoviae die XX Februarii coeptorum, Regis ordinumque maxima erat cura, ut exercitui debita stipendia exsoluerentur, quam ob causam, nouum tributum impositum, concessa praeteritorum obliuione exercitui Polono Lituanoque foederato, ac procuratore soluendorum stipendiorum die XVI Iulii Leopoli indicta. Futuri quoque regni successoris electionis negotium in totum lege aboleum, simul **RADZIEVIVS** in integrum et regiam gratiam restitutus.

Leopoli dicto tempore, Rege ac Regina praesentibus, calculus cum reddituum tum soluendorum militibus stipendiorum fuit examinatus, quo facto inuenere, viginti sex millia decies centena, hoc est, 2600000 florenorum Polonorum exercitui Polono, excepto Lituano, deberi. Cumque aerarium soluendae huic summae imper erat, negotium hoc Volboriae tractandum, ubi foederati exercitus praetorium erat, conclusum est. Hoc in loco praesens erat, cum aliis episcopus Cuiuiensis, **CASIMIRVS CZARTORYSKI**, et tandem d. XXIV Decembris loco supra dictae summae, nouem millia decies centena, seu 900000 florenorum Polonorum exercitui concessa. Vilnae etiam cum exercitu Lituano ob soluenda stipendia tractatum. Orta autem inter foederatos dissensione, causa illius **ZYROMSKI**, militum foederatorum mareschalis, et **GONSTEVIO**, secundo Lituaniae belli duci, imputata, qui cum aula facientes hac arte studio foederati exercitus animos a vinculo abalienare credebantur, ambo supplicio affecti fuere, Zyromscio, cum Vilna ad exercitum traheretur, in via trucidato, Gonstevio autem, habito bellico consilio, ictibus selopi transfixo. Sic exercitus Lituani duces suos, quibus morigerus esse deberet, nefarie trucidauit. Rex autem ob supra dictam militibus concessam pecuniae summam non fuit contentus, ideoque negotium hoc nondum absolutum erat. Hoc anno vitam cum morte commutarunt, **STANISLAVS** a Boguslawice **SIERAKOWSKI**, ord. S. Benedicti, monasterii ad sanctam crucem abbas, et **EVGAS** de Bnin **OPALINSKI**, curiae regni mareschaleus, in cuius locum successit **IOAN. CLEMENS** a Rusza **BRANICKI**, praefectus Sandecensis.

1663

Sequenti anno foedus istum contra foederatum exercitum, auctoribus **CZARNECRO**, Russiae palatino, et **PRZYMOWIO**, supremo regni cancellario, vi cuius milites rebelles ad officium reducerentur. Cum autem inde funestum bellum intestinum oriri potuisset,

tuisset, mitiora fuere adhibita media, et suadente episcopo Cuiuiensi, exercitus foederatus ad Zauchof prope Vistulam subsistebat, de nouo consilia cum Regis consiliariis conferens, et tandem ita compositio facta, ut exercitus foederati primores Leopolum venirent, ac Regem regniue senatum deprecarentur, eiurato foedere in fide et obsequio manerent, accepta stipulata solutione ad legitima exercitus ducum imperia redirent, iniuriis priuatorum ciuilibus amnestia sublatis, criminalibus autem in competenti foro vindicandis. Tria millia decies centena et quinquaginta millia, hoc est: 350000 numeratae pecuniae accipiant milites intra duas hebdomadas, 150000 autem intra sex hebdomadas. Sextus sic dictus milio cum mercibus solutus, duobus millionibus in reuolentis per fiscum vindicandis.

1663

Hoc modo exercitus Poloni foedus dissolutum et ad obsequium redactum, cuius ad exemplum et exercitus Lituani sub imperium rediit.

Aerarium reipublicae illis temporibus valde erat exhaustum, ad quod subleuandum **TITVS LIVIVS BORATINI**, anno 1658 iure indigenatus donatus, et **TEMPE**, quibus ius eudendi monetam elocatum fuerat, strenue laborabant. Ille 525000 florenorum Polonorum eudebat solidos ex cupro, quorum pauci nostris temporibus adhuc superfites, hic florenos Polonos, qui ab auctore nomen sortiti *tynfones* appellantur, et hoc anno cudi coeperunt, ubi videmus literas T. C. R. intortas, **IOANNEM CASIMIRVM** Regem significantes, quasque quidam sinistre interpretabantur, initium calamitatis regni.

Huius anni mense Augusto Rex cum exercitu, qui nunc imperio eius parebat, Leopoli in Vkrainam ibat, ut Moschos fugaret, Cosacosque qui cum eis facerent, in ordinem cogeret, bellum in Moschouia gereret. Cosacorum dux hoc tempore erat **PAVELVS TETTERA**, Bogdani Chmielnicii filiam in matrimonio habens, in Georgii Chmielnicii locum electus, qui religioso sodalicio nomen professus hoc imperio se abdicauit. Quadraginta millia Cosacorum numerabantur, Moschis addicta, quibuscum triginta millia Russorum coniuncta erant, duce **RADAMANORSKIO**. Tempestas pluuiosa, fluminumque inundatio exercitus Poloni iter impediabant, et Rex demum die XIII Nouembris cum exercitu Borysthenem ad Ryszczowo traiecit. Oppida quaedam et arces a Polonis occupabantur, acie autem nulla decertatum, sicque hic annus finitus, ante cuius finem Tartari auxiliares cum praeda redire domum, initio sequentis anni cum viginti milibus redeuntes.

Hoc anno mortuus palatinus Culmensis, **IOANNES KOS**, cui successit **PETRVS DZIALINSKI**, nec non castellanus Culmensis, **CHRISTOPHORVS PRZYIEMSKI**, in cuius locum successit **DAMIAN KRETKOWSKI**.

Mense Ianuario Dziewica, ad fines Moschouiae situm oppidum, Cosacorum praesidiis infessum, vi accipiebatur, quo facto **IOANNES CASIMIRVS** Moschouiae ditiones die XVII Ianuarii cum exercitu ingressus est. Lituaniae belli ducem campestrum **PACIVM**, qui cum exercitu suo huc properabat, ut Regi se coniungeret, Moschouiae belli dux **BORATYNSKI** ad Branko in Seueria cum 15000 militum Moschorum aggressus, Paciumque munitionem ex connexis carris arcendo hosti instituere coegit, qui deinde acceptis a Rege suppetiis, Boratynscium, deletis Moschorum peditibus captisque tormentis, profligauit. Alius etiam Moschorum belli dux, qui ipsi Regi periculum creare tentabat, cito cum damno retro cedere coactus. Poloni contra infectis rebus Gluchow, ter frustra tentato assultu, et Siewsko relinquebant. Exercitus enim frigore, fame, continuis defatigationibus fractus erat. Apertae etiam appropinquante vere paludes, fluminaque, nouus in Vkraina Cosacorum motus, et in primis procerum preces, qui ob Regis absentiam erant solliciti, **IOANNI CASIMIRO** reditum in Poloniam suadebant. Interim Moschorum legatus in Regis castra ad Siewsko venit, pacem offerens, cui induciae trium mensium concessae fuere. Ante Regis in Lituaniam reditum **DANIEL VICHOWSKI**, Russiae palatinus, qui in suspicionem apud Regem veniebat, eum nouum Cosacorum tumultum excitasse, Corfuni coram consilio bellico accusatus, damnatus, ac more militari, licet regni fuerit senator, globis fuit traiectus.

1664

Rex cum parum temporis Mohilouiae, Minsci et Vilnae moratus fuisset, Varsovia die XV Iulii venit, ubi noui interni motus oriebantur ratione Principis **GEORGII**
Nn nn nn 2
LYDO-

1664

LUBOMIERSCII, regni Mareschalei supremi, et ducis belli secundi, quem Regina perdere in animo habebat, quia caput eorum fuit, qui electionem Regis successoris, viuentis Rege, impediabant. Peruadebat sibi enim, eo perduto, caeteros facilius se voluntati suae Regis-que submissuros, qua in re, ut in multis aliis, multum opinionem fefellit. Princeps Lubomierscius vir magnae dignitatis, auctoritatis et fidei erat, multis in rempublicam meritis clarus, ideoque maxima nobilium pars pro eius salute stabant. Sed his non obstantibus ad comitia die XXVI Nov. Varaviae coepta, quibusque durantibus Mareschaleus Pomeraniae succamerarius GNINSKI erat, citatus grauissimorumque flagitiorum insimulatus fuit. Statim ab initio comitiorum nuntiorum sententiae ratione Lubomierscii Principis diuisae erant, et paulo post nuntius ZASOKLICKI Varavia discessit, sique comitiis facultatem agendi ademit. Nihilominus Lubomierscius, licet multi et magni viri in Polonia, varii etiam exteri Principes, atque adeo ipse summus pontifex Clemens IX, pro eo, tanquam innocente intercessissent, capitis tanquam publicus hostis cum honoris et bonorum dispendio damnatus fuit absens, die XXIX Decembris, postquam accusator HIERONYMVS DVNDEN cum sex testibus in eum iurauit, quo facto Vratislaviam Lubomierscius Princeps secessit, vbi opportunius tempus ad Regis et Reginae maxime placandam iram opperiretur.

1665

Sed haec spes, ut in integrum et Regis gratiam breui restituatur, mox euannit, cum sub initium anni sequentis Lubomierscii munera altis deferrentur. Nam regni vexillifer IOANNES SOBIESKI, regni mareschaleus, CZARNECIVS, Russiae palatinus, regni belli dux secundus, et regni gladiatus MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, gubernator Cracouiensis a Rege declarati fuere, quo tempore et Gonseuui interfectores GUAROPHONYVS NIEWIAROWSKI, exercitus Lituani militum tribubus, et CONSTANTINVS KOTOWSKI, Regiae loricatorum cohortis optis, alique complices a carnifice capite fuere plexi.

Comitia extra ordinem pro duabus hebdomadis Rex die XII Martii indixit, quorum nullus bonus euentus sperandus erat. Maxima enim nuntiorum pars pro Lubomierscio intercedebat, neque vllum prius negotium suscipere volebat, nisi ante omnia Rex Lubomierscio ignosceret, in primis palatinus Cracouiensis pro restituendo Lubomierscio laborauit, hisque ad Regem verbis finiuit: *aut nos de libro libertatis dele, aut ignosce.* Rex super hac re se consulturum promisit, simulque pertinaciam, superbiam, motus intestinos, quos Lubomierscius meditaretur, obiciebat. Tandem comitia infectis rebus, discedente VLADISLAVO LOS, districtus Dobryniensis nuntio, die XXVIII Martii, hora duodecima noctu finiebantur, non sine magna animorum irritatione. Quod multi antea suspicabantur tandem accidit. Lubomierscius Princeps nempe armata manu in Poloniam rediit, seque cum parte militum exercitus Poloni, qui iterum foedus, ob non soluta stipendia, feriebat, coniunxit, quinque militum milia sub imperio suo habens et versus Poloniam maiorem mouens. Suadentibus amicis hoc consilium inuit, sperans fore, ut nobilitas quoque cum eo faceret, cuius maxima pars, Lubomierscium, et status victimam respiciebat, quique non aliam ob causam a Rege contra regni constitutiones damnatus fuisset, quam quia ab aula in patriae perniciem stare noluisse. Rex collegit exercitum duodecim millium prope a Rava, et die XII Iulii Varavia profectus palatinum Siradiensem cum militibus intrauit, castris prope Wartam positus. Hinc contra Lubomierscium misit partem exercitus Lituani duce HILARIO POLVBINSKI, notario campestri, qui ad Czenstochouiam die IV Septembris absente Lubomierscio, foederatorum Mareschaleum ADAMVM OSTRYCKI aggressus, praelio cum eo dimicauit, sed ita pro Regis calamitose, ut, caesis 1300 militibus, Polubinski, exercitusque primores cum mille militibus ceperentur, quos omnes humaniter Lubomierscius accepit, et nullo pretio redemptos dimisit. Lubomierscium deinde Rex in Polonia maiori sequebatur, et cum Regii milites nobilium bona valde deuastarent, nobilitas duce castellano Pohnaniensi GRZYMALTOWSKI arma, ad defendenda bona, arripuit, quae deinde a Lubomierscii partibus stabat, id quod magnum bellum intestinum praefagebat. Sed intercessione ANDRAEAE TRZEBICKI, Cracouiensis, et THOMAE LESCZYNSKI Chelmenensis episcoporum, qui valde apud Regem instabant vrgebantque, ut belli intestini flammam in tempore exstingeret, cum uterque exercitus iam in campo ad Palezyn acie instructus esset, arma deposita fuere, mense Nouembri, his stipulatis conditionibus: *Lubomierscius per comitia extra ordinem tenenda in integrum restituatur: foederatis amnestia et stipendia concedantur: damna per milites facta*

refur-

resarciantur: finem comitiorum Lubomierscius extra regnum expectaret: foederati milites interim hybernarent in Polonia maiori. Quo facto Lubomierscius deprecationis causa ad Regem venit, Vratislaviam deinde rediens, Rege Torunium profecto, vbi praesens die XI Nouembris erat. Antea Rex iam per sacerdotem LIPSKI, ciuitati Torunensi sub Regiae indignationis poena imperabat, ut mille milites pro praesidio reciperet, cumque ciuitas id deprecaretur, neque hoc sine ordinum consensu fieri posse regeret, Rex ipse cum mille militibus venit, quos, die XIV Nouembris discedens Varavia, reliquit. Vnde magis in suspicionem apud omnes fere incidebat, se velle Prussiae prouinciam in suam tantum potestatem redigere, ut eo facilius ad regni successorem Principem Gallum promouere possit. Accedebat et Regis declaratio coram legato Austriaco, se nunc toto animo Galliae esse additum. Insuper milites vndique a Rege conscribebantur.

Hoc anno clari in republica viri diem obiere supremum. Nempe STEPHANVS CZARNECKI, magnus heros Polonus, Regi et reipublicae fidelissimus, a patre Stanislao in Czarnca haeres progenitus ex RZESZOWIA vna cum vndecim fratribus vnicaque sorore. Noster Czarnecius a mascula prole orbus duas reliquit filias, ex KOSTERZYCIA coniuge procreatas, BRANCIO, curiae mareschaleo, et LESCZYNIO, Podlachiae palatino elocatas viuo patre. Palatinum Kiiouiensem accepit MICHAEL STANISLAWSKI, praefecturas generi. Deinde IOANNES ZAMOYSKI, palatinus Sendomiriensis, vir magnus, diues et elegans. Auus ei erat magnus ille IOANNES ZAMOYSKIUS, regni cancellarius et supremus belli dux, pater THOMAS, supremus iidem regni cancellarius, mater dux in OSTROG. Duas tantum reliquit filias, quarum natu maior TEREMIAE duci WISNIOWIECIO nupsit, ex qua Poloniae Rex MICHAEL natus, natu minor coniux ALEXANDRI KONIECPOLSCHII, regni vexilliferi fuit. Defuncto Ioanne Zamoyscio in bona feudi Zamościani, seu sic dictae ordinationis, successit MARTINVS ZAMOYSKI ex linea a latere constituta, tunc subdapisfer Leopoliensis, postea per varios dignitatis gradus factus supremus aerarii praefectus. HIERONYMVS WIERZBOWSKI, palatinus Siradiensis, Ludouicae Mariae Reginae addictus, catarrho suffocatio interemtus fuit, in cuius locum palatinus successit CAROLVS PRZEREMBSKI, succamerarius tunc Siradiensis. Procuracionem magnam arcis Cracouiensis accepit STANISLAVS SKARSZEWSKI, castellanus Malogostensis, praefecturam Oswiecimensis IOANNES PIENIONZEK. Neque omittenda videtur NICOLAI ZORAWSKI, mathematici Cracouiensis mors; in Polonia, ob ephemerides, in quibus futura ex astris praedicebat, saepissimeque fallebat, celebris.

Nemo non desiderioangebatur, quem euentum comitia die XVII Martii Varaviae indicta, quorumque ope tranquillitas reipublicae restitui debuerat, sint habitura. Nuntiorum mareschaleus Regem salutando pacem domesticam maxime commendabat, nulla tamen Lubomierscii facta mentione, id quod ii, qui Lubomierscii restitutionem, ut pacificationis fundamentum respiciebant, male accipiebant, cumque defuncto Czarnecio IOANNES SOBIESKI dux campestris nominaretur, quod munus Lubomierscio reservari debuisset, si eum Rex restituere in animo habuisset, nulla fuit pacificationis spes, comitiaque die IV Maii dissoluta fuere. Bellum intestinum inde magis instruebatur. Regis exercitus ex viginti sex millibus consistebat, Lubomierscii autem ex octodecim millibus, accessis sex millibus nobilium e Cracouiensi ac Sendomiriensi palatinatibus. Die XIII Iulii iterum praelium ad Montwy prope ab Inowraclaus initum, quo confecto Lubomierscius victoriam haud contemnendam, quatuor occisis Regionum millibus, reportabat, Rege accepta clade in palatinum Ravensem ad amnem Pileza retrocedente, Lubomierscio autem Bresciam in Cuiavia progrediente, quo facto de pace in pago Lengonik, vbi Rex castra locauerat, actum fuit, sequentibus statutis conditionibus: *Lubomierscius vna cum foederatis militibus nobilibusque ad facti deprecationem ignoscendi veniam peterent a Rege, qui eos in gratiam reciperet: Lubomierscius dimissis copiis suis, loco a Rege designando, interim tranquille viueret, donec omnia sopita fuissent: foederati milites vinculo dissoluto stipendia pro tribus mensibus acciperent die XV Septembris: haec omnia futuris comitiis ratihabebantur etc.* Praeter ea Rex literis publicis promissa: *Se stante vita et regimine suo, neminem ad regnum Poloniae quoquo modo promouere velle, nisi quem liberis suffragiis gentis, legitime elegerint.* Ad comitia celebranda, quibus omnia confirmari debueret, Rex constituit diem IX Nouembris. Cum autem multa de regni successore, Lubomierscii restitutione, aliisque de rebus inutiliter disputarentur, nuntius palatinus Vitepsensis LYKOMSKI comitia infectis rebus die XXIII Decembris dissoluit, licet porta Ottomanica bellum Poloniae intentaret, Tartarique huc vsque cum Polonis contra Moscouitas dimicantes, hostes se declararent, magnaque Cosa-

Oo oo oo

corum

1665

1666

1666 eorum pars duce PETRO DOROSZ in Turcarum imperatoris clientelam se daret. In eumulum calamitatum accedebat SEBASTIAN MACHOVIT, belli ducis, seu sic dicti regimentarii, cum sex millibus militum delectio, qui incautus circa finem huius anni in Vraina quadraginta millibus Tartarorum et viginti millibus Cosacorum obuiam iens, suis perditis, captus fuit. Hoc anno mortem obiit VENCESLAVS LESZYNSKI, per septennium archiepiscopus Gnesnensis et regni primas, die I Aprilis, Lyscouiciis. Natus fuerat anno 1605, die XV Augusti, patre ANDREA LESZYNSKI, palatino Brestensi, dissidentium a religione sui temporis antesignano, matre OPALINIA. Dignitatem regni primatis adeptus est supremus regni cancellarius PRAZMOWSKI, pro quo astra maxime laborabat, ut simul sigillum regni maius custodiret, quod tamen, contradicentibus nobilibus, die XVIII Decembris in Regis manus dare debuit, qui id procancellario IOANNI LESZYNSKI tradidit, et in huius locum episcopum Culmensis OLCZOWSKI, procancellarium constituit. Deinde SIGISMUNDVS GULDENSTERN, Castellanus Gedanensis, in cuius successit munus succamerarius Marieburgensis REIDENSTEIN; succamerario nominato TVCHOLKA. Porro IACOBVS OCTAVIVS KONOTACKI, castellanus Elbingensis, cui successit sequentibus comitiis fuit MAXIMILIANVS GULDENSTERN.

1667 Initio huius anni nuntium accepit Rex, de subita Lubomierscii Vratislaviae morte, quo defuncto, fortissimo futuri Regis electioni aduersario aula fuit liberata. Lubomierscii autem corpus exanime in Poloniam delatum, Wisniet in sepulcro Lubomiersciano tumulatum. Funus multi proceres atque innumeri sequebantur nobiles. Patrem habuit STANISLAVVS palatinum Cracouiensem, matrem ducem ab Ostrog. Interim cum Polonia bellum a Turcis intentum metueret, Induciae cum magno Moschouiae duce die XXX Ianuarii, celebrato conuentu in pago Andruhov, ad fluuium Harodna, usque ad anni 1680 mensem Iunium prolongantur, vi cuius magno Moschouiae duci, Smolenscum cum districtu Seueriae Czernichouiaeque vna cum parte Vrainer, terrae trans Borysthenem sitae, vna cum Cosacis eas inhabitantibus, in perpetuum, Kiouia vrbis autem ad duos tantum annos concessa fuere. E contrario palatinatum Polocensem ac Vitepsensem, nec non Liouaniam Poloniam retro accepere Poloni, promisso sibi mutuo contra Turcas Tartarosque auxilio. Comitibus die VII Martii initium sumere, felicemque exitum die XIX Maii, ultra decem hebdomadas prolongata, habuere. Pacta enim Lengonicensia comprobata, omnia contra Regem facta, obliuione fuere resecta, libera Regis electione noua lege confirmata, curaque simul in soluendis militum stipendiis, multisque aliis negotiis publicis, posita. Turbata comitia erant a principio, quia Rex futuri Regis electionis negotium de nouo ordinibus proponere in animo habuit, cuius conatibus supremus regni cancellarius LESZYNSKI valde obstabat. Nuntii comitiorum etiam non minus commoti erant, cum certo certiores, de Regis, Principem de Condé ad Regiam Poloniae dignitatem promouendi, consiliis facti, publice Regi hoc obicerent, regnique senatores nominarent, qui in patriae perniciem cum Rege hac in re facerent. Tandem omnis conatus, quem aula ad procurandum Poloniae regni successorem Principem Gallum habebat, morte Reginae LVDOVICAE MARIAE fractus, quae die X Maii, durantibus adhuc comitiis vitam cum morte commutauit. Vnice id agebat, omnibus intentis neruis, ut viuentem Rege regni successor Princeps Gallus eligeretur, cuius propositi ita fuit tenax, ut in eo ad extremum halitum manserit. Die enim VIII Maii, lege publica de nouo iam contra hanc electionem facta, adhuc PACIVM, Lituaniae cancellarium, suum facere tentabat, cumque ille Reginae propositiones renueret, altera die animo tristis deprehensa fuit, circa vesperam animi causa in horto obambulans deliquitum passa, quod sanguinis eructatio sequebatur, et vena bis secta, dicta die hora quinta matutina apoplexia correpta decessit, Rege absente, quinquagesimo quinto aetatis anno. Animo firmo, stabili ac magno fuit, aliisque virtutibus ornata. Hoc vnicum autem ei a Polonis in vitio positum, quod reipublicae negotiis omnibus se immiscuit, dominatione in Regem vsa, suaeque voluntatis valde pertinax fuit. Inde causa omnium malorum atque adeo belli intestini in Polonia putabatur, quam ob rem mortem eius Polonia non dolebat. At Rex amantissimam coniugem perdidit, cuius funeris exequias Cracouiae die XXI Septembris est profecturus. Multis hominibus, suis pauperibusque bene, Poloniae ob nimiam erga Galliam amorem male fecit Regina. Virgines religiosas ab annuntiatione, et presbyteros a missione dictos Varsoviae fundauit.

Ad Turcarum imperatorem, declinandi belli causa, missus legatus fuit HIERONYMVS RADZIEVSKI, qui etiam pacem sub duris his conditionibus obtinuit, ut Poloni

cum Moscouitis pacem irritam facerent, ac iure in Cosacos, qui in Turcarum clientelam se conuulissent, cederent, quia in legatione Radzieuicius vita functus fuit. Tartaris autem Podoliam, Russiam, Volhyniam deuastantibus, quorum numerus octoginta millia, exceptis viginti quatuor Cosacorum millibus, duce DOROSZ, obuiam ibat SORTES CIVIS, supremus regni exercitus dux, cum duodecim militum millibus, qui paucitate suorum non obstante ad Podhayce praelio cum iis secundo decertauit, fugatis Tartaris in castra se recipiens, in quibus per duas hebdomadas obsessus, partim Tartarorum impetus fortiter arcebat, partim eruptiones faciebat, Cosacis interim, qui a Dorosii partibus non stabant, peninsulam Tartariae longe lateque depopulantibus, quo facto Tartari pacem cum Polonis die XXI Octobris confecerunt, stipendio ordinario sibi, Dorosio autem Regia gratia, pactis. Nihilominus Tartari ex Polonia abeuntes trecentos pagos in Polonia igne deleuerunt.

Hoc anno praeter Serenissimam Reginam et Lubomirscium Principem, extremum vitae diem confecit STANISLAVS in Podhayce POTOCKI, palatinus Cracouiensis, supremus regni exercitus dux, vir fortis, sincerus et humanus, ultra octogesimum annum viuens. Prouinciam eius cepit IOANNES SORTESKI, dux campestris, qui, mortuo Rege Michaeli, Poloniae Rex electus fuit. Decessit etiam in arce sua Pieskowa Skala MICHAEL ZEBRZYDOWSKI, nuper minoris Poloniae generalis, et defuncto Potocio palatinus Cracouiensis, animo forti, corpore autem valetudinario, neque minus tamen sedecim filiarum ex STADNICKA coniuge parens, quarum quae tantum superstitis, nati maior CAROLO duci in Klewan CZARTORYSKI minor IOANNI OPALINIO, regni dapifero, nupsit.

Vltimum, IOANNIS CASIMIRI, regiminis annum attingimus, qui imperii peractus continuus ob negotia publica calamitosa defatigationibus Polonorumque obiectionibus exagitatus, regni senatores Varsoviae mense Iunio conuocabat, significans eis, se breui a regno abdicationem, ut reliquum vitae tranquille agere possit, id quod valetudo aduersa, recta conscientia, et continuata obiectio, ac si libera Regis electio in eo periclitaretur, suaderent. Se maiorem erga patriam amorem monstrare non posse, quam si abdicato regno, libera regis electione uti ordinibus concederet. Habito a senatoribus consilio lacrymantibus illi ad genus Regis prouoluit ab eo perebant, ne regno se abdicaret, Rex autem consilium semel initum nullo modo voluit mutare. Accedebat, quod Serenissimus Galliarum Rex imperii naufragium IOANNI CASIMIRO excitaret, promittens 150000 libras ex redditibus fani S. Germani annuatim ei soluendas, si mense Augusto se abdicaret. Adiciebat tandem Rex magnum pondus abdicationi suae asserre, quod regni senatores laesam suam Maiestatem partim frigide, partim plane non vindicassent. Exteris legatis Ioan. Casimirus ipse futuram suam abdicationem significabat, quam, donando variis varia bona, mobilia, pretiosa, confirmabat. Comitibus igitur, die XXVII Augusti indictis fuere, in quibus nulla alia de re, quam de Regis abdicatione agebatur, a qua, neque precibus, neque lacrymis ordinum, abstrahi poterat. Concesso ergo Regi, quousque viueret, annuo 150000 florenorum Polonorum censu, abdicatione regni die XVI Septembris, praesentibus ordinibus, ad effectum venit. Actus huius plane singularis atque extra ordinem initum faciebat concilio sacra in templo, S. Ioanni dicato, habito, qua absoluta Rex senatorum atrium ingressus solio Regio insidebat, caeteris locis suis occupatis. Tunc regni procancellarius causam praesentium comitiorum proponebat, regni autem referendarius MALACHOWSKI abdicationis documentum legebat, ope cuius Rex omnes subditos fidelitatis iuramento absoluebat, altera ex parte nuntiorum mareschalcus, STEPHANVS SARNOWSKI, succamerarius Lengonicensis, ordinum confirmationem annui census Regi concessi, simul et documentum recitabat, quo Rex a pactis cum regno liber pronunciabatur, quo facto Ioan. Casimirus electionis et coronationis documenta, rubro serico obuoluta, exhibuit. Tandem scriptam orationem Rex ordinibus valedicentem legere incipiebat, ob magnam autem lacrymarum profusionem finire non potuit, tradita ea ad legendum procancellario, qui inter singultus et profusis lacrymis haesitabundus perlegebat. Ordines ad orationem non sine lacrymis etiam respondebant, quo facto, cum regni Senatores genibus nixi Regis manum oscularentur, regni procancellarius nomine Regis iterum dixit vale, nobilitate ad Regis manus osculum admissa. Sic IOANNES CASIMIRVS sua sponte regno se abdicauit, quod ante viginti annos tanto studio ambiebat. Sexagesimum aetatis annum agebat, valetudine imbecilli, quam varii belli labores, multi casus aduersi, ordinum diffidentia aliaeque calamitates parabant. De stirpe Jagellonia natus per matrem fuit ex libere Sigismundi, Poloniarum Regis, vltimus.

1668 mus. Vir vllis temporibus in Europa vixit Rex, cui tam singularis fuerint quam Ioanni Casimiro fata. Ab ineunte aetate Princeps arte regnandi omnibusque bonis artibus instruebatur, qui mox Curlandiam, mox Lauenburg et Biltau feudi iure possidere, mox alio modo rebus suis consulere, tandem Portugalliae gubernator et admiralis ab Hispaniae aule nominati debuit, id quod occasionem ad captiuitatem eius in Gallia offerebat, libertate deinde donatus, cum consilia sua haud ex sententia succedere videret, instituta S. Ignatii professus, Sacerdos e Societ. Iesu factus, postea purpuratus Romani pontificis creatus, iterum deinde pontificis consensu ex sacerdote secularis factus regnum ambiens, corona Polona insignitus fratris germani viduam in vxorem duxit, breui hostium potentia regno exire coactus. Tandem per viginti annos continuis calamitatibus vexatus, imperii taedium eum cepit, itaque sponte diadema Polonum cum priuati hominis statu permutauit, patriam relinquens ante electionis comitia, in Galliam sequenti anno profectus, sub imperio alius Regis, paruis redditibus, Galliarum Regis beneficio, fani S. Germani prope a Parafis ei ad dictis, viuere abbas per quatuor annos. Ad extremum Niuerni anno MDCLXXII die XVI Decembr. mortuus, cuius cadauer in Poloniam aduectum Cracouiae in sepulcro, quod ipse sibi extruxerat, tumulatum, corde in fano S. Germani relicto, quod viuus iam Galliae dicauerat.

Quod eius virtutes animi attinet, belli ac rei militaris bene peritus, in acie animo forti fuit, linguas Polonicam, Germanicam, Gallicam, Latine, prompte loquebatur, huiusque elegantiam amabat. Regni constitutiones optime callens saepius eas non obseruabat, vel obseruare non potuit. Religioni valde fuit addictus, neminem tamen religionis causa voluntario instinctu, nisi illorum, persequutus est, licet forte inculari possit, nimium fuisse religiosum. Princeps autem in tenendis promissis, seruandis foederibus, administranda iustitia, compensandis meritis, nullo habito religionum respectu, nunquam potest esse nimium religiosus. Si autem religionis suae, quam iuuenis didicit, nimium sit tenax, ita ut a religionis aemulatione in rebus politicis flecti possit, semper multa mala inde in rempublicam redundant, id quod historia omnium regnorum, cuiuscunque demum sint religionis, testatur. Cum Radziecio quoque nimium durus ab initio, vindicta exagitat, egit, qui non in rebellem, nisi a Rege persecutus euasit. Idem, suadente Regina, cum Lubomirscio Principe fecit. Maxime ei obieciatur, quod ipse non in Regiam, sed Regina in eum imperium habuerit: quod eos prae caeteris honoribus ac diuitiis auxerit, qui ei in omnibus assensu sunt: quod exterorum consilia sibi imponentia tam facile audierit, suorum autem sequi noluerit. Caeterum optimus ac prudens fuit Princeps, artem regnandi belle intelligens, sed infelix, quia fauorem atque amorem Polonorum sibi conciliare neglexit, ac reipublicae suamque salutem seruare integram, nimium credens Reginae persuasionibus, imminencia quoque Poloniae pericula in tempore auertere nesciuit. Omnia enim a Suecis, Polonis illata mala, faciendo cum eis Lubecae pacem perpetuam, resignando omni iure in Sueciae regnum, auertere potuisset, nisi vana spe, tempore Sueciae regno adipisci, animum alere voluisset.

Notanda ad extremum duorum clarorum in republica virorum mors, quam primus obiit PETRVS DZIALINSKI, palatinus Culmensis, in cuius locum successit IOANNES GNINSKI, succamerarius Pomeraniae et curiae thesaurarius, cui successit Pomeraniae Suecamerarius, VLADISLAVS DENHOF, militum tribunus Regiae praetoriae cohortis. Deinde IOANNES WIELOPOLSKI, palatinus Cracouiensis, dignitate hac Senatoria ad ALEXANDRUM LUBOMIRSKI, regni stabuli praefectum, delata *).

*) Fontes ex quibus hausimus, sunt celeberrimi GOTTFRIED LÖNNICH, D. Geschichte der Preussischen Lande, Königlich Polnischen

schen Theils vnter der Regierung Ioan. Casimiri, et VESPASIANI KOCHOWSKI Annales Poloniae.

FINIS.

EPIGRAMMATA

IACOBI PAULI RADLINSKI S. T. D. Ordinis Canonorum Regularium SSmi Sepulchri Praepositi Generalis Insulati

In Libros Historiae Polonae

NOBILISSIMI SCRIPTORIS ET HISTORICI POLONI

LAVRENTII IOANNIS RYDAWSKI

Cuius libri manuscripti ad publicam Bibliothecam ZALVSCIANAM Varfauensem acquisiti, et in eadem conseruari, tandem ab Illustrissimo et Reuerendissimo Domino IOSEPHO ANDREA Comite in Zaluskie ZALVSKI, Supremo Regni Poloniae Referendario, scientiarum zelotissimo propagatore, literarum aestimatore et principe, ex amore boni publici extrahi sunt, ad typis imprimendum, illustri et excellenti Domino LAVRENTIO de Kolloff, MIZLERO Philosophiae et Medicinae Doctori, Serenissimi Regis Poloniae Consiliario Aulico, et Medico etc.

Vi autem praedicta Epigrammata clarius intelligentur, sciendum est, quod Stemma Illustrissimae Domus ZALVSCIANAE sit AGNVS: iam autem meritisissimi MIZLERI Stemma, sunt duae Columbae in Campo albo, quae aristas in ore gestant; et duo triangula aequalia, in Campo caeruleo, quorum unumquodque iterum in quatuor triangula aequalia diuisum, ex quibus medium argenteum, tria alia rubra sunt. Super unam galeam est ramus pini, super alteram par cornuum bouis.

I.

Bibliotheca Soli Zaluscia gemma Poloni,
Innumeris cum sit plena referta libris.
Haec fundatorem VNOSAM consulit AGNVM,
Optima cui melius Scripta locanda forent.
Quae bene Sarmaticae Regni RYDAVSCIVS Auctor,
De gestis gentis scripserat, atque throni,
Expofuit sensum ZALVSCIVBI agnus, et inquit:
Scripta haec: MIZLERI bina columbae ferat:
Agnus enim possum bene concordare columbis,
Iam vero nequeo, me sociare lupis.
Nec decet hunc tantum thesaurum gentis, et orbis,
In praedam corvis, vel referare feris.
His ergo Scriptis MIZLERI praesto columbae,
Ornatæ fiant, et potiantur eis:
Istaque Scripta typis demandent, publica reddant,
His et MIZLERI, floreat ampla Domus!

II.

Sicut oves nunquam propter se vellera portant,
Sic nil propter se, Nobilis Agnus habet.
Hinc quem thesaurum librorum solus habebat,
Hunc Orbi toti porrigit, atque locat:
Orbis ut hunc totus noscat, legat, atque reuoluat:
Ac omnes gentes, haec sua scripta sciant
Pensetis quantus zelus sit Principis AGNI,
IOSEPHI Comitæ gratia, quantus amor!
Qui sua pro Regno pulcherrima vellera faciunt,
Thesauros animi, qui referare sciunt.

Pp pp pp

III.

MIZLERI studio quando RYDAVSCIA penna,
Euolat in vasti, publica regna poli:
Non fallax omen, quod ibi verfutia nulla,
Nullus adest error, nullaue praua nota:
Nam qua simplicitate vigent, pollentque columbae,
Quas MIZLERORVM seruat amica domus
Simplicitatem istam RYDAVSKI sensibus altis,
Inspirant prompte, perficiuntque typis.

IV.

Vna columba redux, veterem dum venit ad arcam,
Mox oleae ramum, protulit ore suo:
Scripsit RYDAVSKI, geminae nunc quando columbae,
Adfunt: plura sibi munera credo ferent;
Augebunt oleas pacis, dicentque triumphos,
Atque coronabunt optima scripta sua:
MIZLERVMque pari semper diademate cingent,
Lucem Scriptoris, quod ferat Ille libris.

V.

Ista columbarum MIZLERI gloria: aristas
Quod proprio portent, semper in ore suo:
Sed postquam prelo RYDAVSCIA scripta dedere,
Iam iuste poterunt, ore referre Libros:
His Libris iunctae, geminae constanter aristas,
Immensas messes, horrea plena ferent!

VI.

Omne genus volitans, natio felle redundat,
Sola Columbarum viscera, felle carent.
Omnia quando fouent RYDAVSCIA scripta columbae,
Ex his impressi, sunt sine felle libri.

VII.

In petris quoties referata foramina prostant,
Quaeque columba in eis nidificare solet:
MIZLERI vero purae, nitidaeque columbae,
RYDAVSKI ha foliis, nidificantque libris.
Ex istis nidis prodibunt germina tot, quot
Magni Doctores, erudientur eis.

VIII.

Vt melius recubent vrgenti frigore pulli,
Euellit plumas blanda columba suas:
Ac illas nido supponit, sicque calorem
Progenitae Soboli, conciliare solet.
Vt melius niteant, RYDAVSCIA scripta per orbem,
MIZLERVS tanquam vera columba cauet:
Euellit proprias gazas, aeraria soluit,
Haec pro RYDAVSKI dat, numeratque libris.
Sic quae sub modio clarissima Scripta latebant,
Haec modo terrarum machina tota videt.
Quosque libros, tantum ZALVSQIA Pallas habebat,
Hi manuale sacrum, Palladis omnis erunt.

INDEX

OMNIVM NOMINVM ET RERVM MEMORABILIVM.
LITERA N NOTAS SIGNIFICAT.

- A**udicatio a regno Ioannis Casimiri, Regis Poloniae, a qua neque precibus neque lacrimis abstrahi poterat, ad effectum venit. Pag. 515
Acarbolci Cracouenses, ab Academicis persequuti fuere. 62
Ages Polonorum, instructa ad Berestecko. 77
Cosacorum ibid.
Affix singularis, quo sua sponte regno se abdicauit Ioannes Casimirus, describitur. 515
Adbortatio Christianorum principum contra Turcam. 5
Adolphus Ioannes, princeps palatinus Rheni, eius ad regem Sueciae literae, 235 Suppetias fert cum Daglassio frustra Vitembergio, 245 Prussiae cura ei a Sueciae rege commendatur. 337
Adriani (Ioannes, pat. S. I. Italus) legatus Polonus Viennam. 67
Aerarium, eius in Polonia cura, 54 Valachiae diripiunt Hungari, 120 reipublicae valde est exhaustum. 511
Agrippa (Menenius) seditiosam plebem Romanam fabula de artubus et ventre placat. 17, n. 16
Alexander VII, antea Fabius Ghisius, Innocentio X. incedit, 147 Regi Poloniae pecunias mittit. 207
Alexandronicus (Basilus) legatus Moschus ad irastatus pacis cum rege Polono. 283
Alexandrus (Georgius) Moschorum legatus. 100
Allagretius (Allagretus de) Caesaris Ferdinandi III consiliarius, ad tractatus pacis, regis Poloniae cum magno Moschouiae duce legatus. 282
Allobard (Ioannes Theodorus) Caesaris Ferdinandi III consiliarius, ad tractatus pacis, regis Poloniae cum magno Moschouiae duce legatus. 282
Amurathis, Turcarum Caesar. 11
Andrzejow, pagus, ibi celebratur conuentus. 514
Angliae Regis legatio Varlauiam, 67 Angliae protector Suecorum foederatus, 177 Sueciae Regi scribit. 237
Anibalinus princeps, dedita Choynicia, regis Poloniae mentae assidet. 271
Anna Catharina, dux Neoburgica, regis Poloniae germana soror, moritur. 92
Apelhom (Haraldus) Sueciae regis minister residens apud Belgii foederatos. 438
Apologia Radzieiui. 117
Apparatus bellicus Polonorum contra Cosacos, 68 seq. Moschorum in Poloniam, 140 Electoris Brandenburgici. 184
Aqua flauae, prope eas caesus Polonorum exercitus. 8
Arcana, apud Polonos nulla. 55
Archidux Austriae, languens Viennae, post conualescit. 329
Arciszewski (Christophorus) 20 tormentorum praefectus. 45
Arcus Cracouiensis descriptio. 194
Archiboy ducis literae ad Gedanenses. 268
Armistitium petunt Poloni a Suecia, nec impetrant. 161
Armorum coniunctio, Prussiae regalis cum ducali. Pag. 184 seq.
Asscuratio Elbingae regno Poloniae exsoluta summa, restituenda. 509
Astrologi, quid de istorum vaticiniis tenendum. 32, 75, n. 44, 101, n. 48, 122, n. 55, 142, n. 63, 207, n. 76.
Austriaci, aduersariorum contra eos reselluntur sophismata et argumenta, 190 lacessuntur a Polonis criminationibus, 350 ministri Austriaci conueruntur de Polonia. 389
Auerperg (Princeps ab) primus Ferdinandi III caesaris minister, 206 Poloniae cancellarii literae ad eum. 256
Baar (Suede) literas fidei pro legatis Sueciis ad pacem Oliuentem subscribit. 488
Badensiu marchio, profligatur ad Czericum a Czarnecio, 235 moritur in Germania. 443
Bakowski (Ioannes Ignatius) succamerarius Culmensis, Prussiae terrarum deputatus, articulum separatim ratione traditionis Elbingensis subscribit. 493
Balus (N. de) regis commissarius in deditione Petricouiae. 248
Banner (Gustauus) Sueciae regis consiliarius bellico aulicus, articulos foederis cum Hollandis subscribit. 260
Bartelski, mittitur legatus ad magnum Moschouiae ducem, 58 redit ex Moschouia. 62
Bartoloni (duo fratres germani principes Moschi) cadunt in praelio ad Konotop. 442
Bassae Silistrensis ad cancellarium Poloniae literae. 130
Battow, Kalinoui prope Battow Polona castra opponit Chmielnici filio, 102 tumultus in castris Polonorum, 103 glades Polonorum. 104
Bellum, belli occasio Cosacorum cum Polonis, 6 Moschorum cum Polonis, 58, 130 Moschorum cum Sueciae rege, 284 Electoris Brandenburgici cum Polonis, 252 Transyluani cum Polonis, 324 Valachici cum Cosacis et Hungaris, 102 125 bellum acclamatum a Polonis contra Cosacos, 68 denunciatur Polonis a Moschis, 130 140. a Suecia, 158 novum inter Daniae et Sueciae reges, 337 quis Electorum Imperii de bello Polono sensus, 329 Belli intestini flamma extinguitur, 512 magis instruitur, 513 Bellum Poloniae intentat Ottomanica Porta. 513
Berestecko, castra Polonorum ad Berestecko, 75 pugna cum Cosacis, 78 victoria de hostibus. ibid.
Berlinum discedit Elector Brandenburgicus, 359 Posnania excurrit ad eundem regina Poloniae. 414
Berblem (Iannassius) relinquitur a Rakocio Cracouiae, 332 negat Polono regi vrbis Cracouiae deditionem. 348
Benning, foederatorum Belgii legatus. 438
Bialocerkuae commissarii Poloni tractant de pace cum Cosacis vano conatu. 85
Pp pp pp 2

Bialozor, (Casimirus) Archidiaconus et administratur episcopus Vilnensis, subscribit pacta deditionis Lituanie, 411
Bialozor (Georgius) Episcopus Smolensensis etc. articulum ratione traditionis Elbingensis civitatis separatim subscribit, 493
Biblosheca Zalusciana, suppeditavit codicem manu scriptum Rudawski, 211
Biegnotski (Nicolaus) vexillifer terrae Leopoliensis, capitaneus Mostouiensis, 198
Bilke (Steno) Sueciae regis admiralis articulos foederis cum Hollandis subscribit, 260 documentum compositionis Sueciae regis cum Electore Brandenburgico subscribit, 266
Bieniewski (Stanislaus Casimirus) castellanus Wolynensis, pacta Polonorum cum Cosacis subscribit, 419
Birkenklau (Matthias) Sueciae regis consiliarius aulicus, pacta in eree Labauensis subscribit, 275
Bilan (Bartholdus Hartwig) Sueciae regis generalis maior, cui Toronium tuendum traditum, 420
Birze, traditur Sueciae regi a duce Raduilo, 208 a Gonseuio obsidetur et capitur, 284
Biskupski (Adamus) capitaneus Violenensis, obses datur a rege Polono Sueciae regi, 423
Bizani, Bonar, interfecti austriacensis, legatus Moschus ad pacis tractatus cum rege Polono, 283
Blewnski (Andreas) praepositus Polnaniensis, regnae quaerelas contra Austriacos subscribit, 405
Bobnus, Cosacorum tribunus, profligat Polonos cum Tartaris obsidentes Hunanum, 146
Bok (G. Leonardus) Sueciae regis militiam protibimus, obses regi Poloniae datur, 423
Bolbowiski (Stanislaus) protestatur contra clerum, 137
Bonde (Gustavus) literas fidei pro legatis Sueciae ad pacem Oliuensem subscribit, 488
Bonkowski (Ioan. Ignatius) Saccager, Culmensis literas fidei, pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 483
Borutini (Titus Linius) anno 1658 iure indigenatus donatus, cudit florenos ex capite, de quibus pauci adhuc in Polonia sunt superstites, 511
Borawski, Moschouiae belli dux, a Pacio profligatur, 511
Borystes (Wolfgang Erasmus de) subscribit nomine statuum Marchiae pacta cum maioribus Polonis, 286
Borussia ducalis arma colligit, 252 describitur, 189 loca in ea per Suecos occupata, 183 comitia Marienburgi instituta, et eorum articuli, 184 seq. nobilitas Borussiae in Pomeraniam irruit, sed a rege Polono reuocatur, 287
Borysthenes fluvius, eius descriptio, 4. hunc Rex cum exercitu tranxit, 311
Borutinus, Moschorum exercitus dux, obsidionem Leopoliensem soluit, 201
Bozencin, episcopus Cracouiensis oppidum, datur a Sueciae rege Koniecpolscio, 211
Brache (Petrus comes) literas fidei pro legatis Sueciae ad pacem Oliuensem subscribit, 488
Brandecius, suffraganeus Polnaniensis globis traicitur, 165
Brasicki (Ioannes comes de Rulcz) gubernator Chencinensis, mittitur a rege contra rebellem

Napierski, qui palo Craconiaca affigitur, 75 Sueciae palatinus Cracouiensis, conuentus Proszouiensis mareschaleus, protestatur contra clerum, 137
Brandekius (Ioannes Clemens a Rulcz) in locum Opalinski succedit, 510
Brandecius, Curiae mareschallus in matrimonio habet Czarnecii filiam, 313
Brandenburgici, ocellorum eorum numerus in syluis ad Calissiam, 276
Brandenburgicus Elector, vid. Fridericus Wilhelmus.
Breniewski (Stanisl. Calimir), castellanus Volhyniae, literas fidei pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484
Bressius, Baro, orator Gallicus, 39
Bressiae, comitis ordinum Poloniae, 123 occupatur a Transilvano et Sueco, 335 eidem Sapieha succurrere frustra parat, 336
Bretlar, Electoris Brandenburgi equitum praefectus, sub legione de Zaltrom, cadit in syluis ad Calissiam, 276
Brigitte S. prophetia de regno Sueciae, 350
Brochowski (Adamus) castellanus Sochaceuensis, Poloniae regis legatus, oratio eius ad Sueciae regem, 198 seq.
Bronicki (Andreas) anolus, 198
Byehonim, post triam annorum obsidionem Cosacis Moschique capiunt, 181
Bysantius imperatoris ad chapum Crimensem legatus, 21 eiusdem vitae exitus tragicus, ibid.
Bzonicki (Cyprianus Paulus) referendarius M. D. Lituaniae, legatus ad pacis tractatus cum magno Moschouiae duce, 282

Cesar, vid. Ferdinandus III. et Leopoldus.

Cadissium, scilicet ius, quid sit in Polonia, 213, 217
Calissii profligantur Poloni a Czarnecio, 166 expugnatur a Polonis, 271
Cameneum, obsidetur a Chmielnicio, 166 ducum fides tentatur, ibid. rex Poloniae Cameneum progreditur, 128 ibidem consistant Poloni de ulteriori regis professione, ibid.
Canacius, legatus quondam regis Poloniae in Sueciam, 149, 150
Cancellarii Poloniae videatur Ossolinski, Radziewicz, Korycynski, Leszczynski, Trzebiecki, Prazmowski.
Cantariquis (Ioannes) S. Marci procurator, Venetae reipublicae legatus, 44
Cantierstein (Laurentius) Christianae reginae Sueciae legatus, 13 oratio eius ad Senatum, 29 legatus Lubecae ad tractatus cum Polonis, 71 referbit palatino Leuciciensi, 174 Dedita Varavia ibi manet, 248
Capitaneus, vel Starostae, quid sint in Polonia, 59
Caput propugnaculum occupat Sueciae rex, 266 recuperatur a Polonis, 445
Carolus Ferdinandus, Vratislaviensis et Ploccensis episcopus, 25 deinde Opoliensis et Ratiboriensis dux, comitatur regem fratrem in expeditione contra Cosacos ad quatuor miliaria cum regina, 44 immaturum eius foram, Varaviae tumulatur, 153
Carolus Gustavus, Sueciae rex, scribit ad regem Poloniae, Ioannem Casimirus, 144 per Rosenheimium et Bannerum Polonis bellum declarat, 158

tota maior Polonia se ei dedit, 165 Polnaniam ingreditur, 166 enumeratio causarum, ob quas regem Poloniae bello adoritur, ibid. scribit casari Ferdinando III de bello contra Polonos, 170 quid regis Poloni legato Przyemscio respondeat, 176 Literae eius ad Poloniae regem, ibid. Louicium ingreditur victor, deinde Varavia, 177 Varavia discedit et Vitemburgio se coniungit, 178 regis Poloniae vestigia premit, ibid. omnia circa Craconiā occupat, ibid. Siradiensis palatinus se ei dedit, 181 Literae eius ad maiores Polonos, 191 edictum eius ad nobiles terrae Ciechanouensis, 192 declarationem suam palatinatum deputatis transmittit, 196 Literae eius ad regem Poloniae, 200 Sandomiriam pergit, de praetoriarum cohortum militibus centum viginti millia, Koniecpolscio Bozencin et Ilzam oppida, 211 Literae eius ad electorem Brandenburgicum, 214 Czarnecium profligat ad Golomb, 231 Zamoscio retrocedere coactus, lauslauiam versus castra mouet, 231 a Polonis obsidetur 334, seq. nobilium nomina patibulo Sandomirienli affigi iussit, 236 Varavia in columis quasi eludit Sapiehae conatus, ibid. Varavia Toronium, Elbingam et Marienburgum secedit, 237 edictum eius in Polonos nobiles, ibid. alterum eius edictum, 239 ab oppugnatione Gedanensi reuocatur et Varavia accurrit, 245 turbatur receptum Wittemburgium. Verba eius de Czarnecio, 250 articuli foederis inter eum ac status generales Hollandos, 257 Literae eius ad augustum Caesarem, 260 Secreta compositionis et documentum publicum compositionis cum Electore Brandenburgico, 264 Stenboeci castra ingreditur. Munimento, capite dicto, Gedanensi potitur. Mindan aggreditur, scribitque Gedanensibus, 266 ad Varavia pugnatur et Poloniae regem fugat, 269 Varavia potitur, ibid. Tractatus offert Polono regi sine mediocribus, 270 cum Electore Brandenburgico in Borussia redit, ibid. in villa Protki sex ipsius legiones delentur a Gonseuio, 271 colloquitur Hollandi cum Electore Brandenburgico, ibid. Tercio cum Electore pacifertur, 272 castra ad Gedanum occupat Polonorum, eosque abeuntes persequitur, 273 praesens colloquitur cum Rakocio in Polonia, 333 Rakocio consilium ei suggestum, 335 Brestiam Lituaniae occupat. Cum Rakocio Varavia intrat. Literas accipit ex Holstia de Daniae regis hostili in se animo, 336 responsum eius, quod dat turbato Rakocio, 337 in Pomeraniam abit relicto Rakocio ad Poloniae custodiam, ibid. Literae Electoris Brandenburgici ad eum, 359 respondet ad literas Electoris Brandenburgici, 363 pacem init cum Daniae rege, 427, seq. Literae eius ad christianissimum regem, 437 ad foederatos Belgii, 439 moritur Stockholmiae, dum Oliuae de pace tractatur, 462
Carolus Ludovicus, Poloniae princeps nascitur et breui post extinguitur, 97
Corvus, S. I. theologus, orationem Sacram habet pridie comitiorum, 156
Castro Cosacorum ordinata ad Pilauice, 23 Polonorum ad Gliniany, 22 ad Zbarszium, 41 ad Berestecko, 75 ad album fanum 81 ad Battow, 102 ad Volborian, 166 ad Gedanum occupata a Sueciae rege, 278 ad Lengonik locat Rex Po-

loniae, ibique de pace tractat accepta clade cum Lubomierscio, 513
Cauna, deditionem facit Moschis, 180
Causio iuris in ducalem Prussiam Christiano Wilhelmio a rege Ioanne Casimiro data, 508
Chanus Crimensis, vid. Gerei.
Chanus (Petrus) legatus regis Galliae ad tractatus Lubecae Suecos et Polonos inter, 71
Chedronius eligitur Cosacorum dux in locum mortui Timothei Chmielnici Soczauiae, 129
Chmielnicki (Bogdanus) irritatur a Koniecpolscio, origo litis et malorum, 6 citatur a Koniecpolscio et traditur vinculis, ibid. pugnat cum Czaplino, 7 abit in Tartariam, ibid. primus rebellis. Filius ipsius fustibus caeditur et occiditur. Edictum eius, ibid. profligat Polonos ad aquas flauas, 8 iterum caeditur ab eo Polonorum exercitus, d. 26 Maii, a. 1648. 9 castra metatur ad album fanum, ibid. Literae eius ad Kisielium, 10 Legati eius Varavia perueniunt, ibid. Leopolum obsidet, et ab eodem recedit lytro accepto. Zamoscium obsidet, 25 electi regis literae ad eum, ibid. a Zamoscio recedit, 26 ducit uxorem Czaplino, 41 vindicta eius in Polonos, ibid. obsidet Polonos, 42. 46 caput eius venale a rege publicatur, cum praemio decem millium aureorum, percussor debitorum, ibid. Submisit scribit regi Polono, 48 mittit ad regem legatos petendae veniae causa, 50 aduentus eius ad regia castra, eiusdem ad regem verba, 51 celebrat comitia Peraslauiae Cosacorum, 57 Valachiae principem aggreditur at paulo post profligat, 64 puncta compositionis inter Valachos et Cosacos, 65 sollicitudo eius circa arma expedienda contra Polonos, 69. 70 quid ei respondit Moschus et Transiluanus, 70 adhortatio eius contra Polonos, 73 eius animus, ibid. profligatur a rege ad Berestecko, 78 fugit cum chano Crimensi, ibid. sui constans Cosacos iterum coadunat, 80 Rutheniam Philipissam in uxorem ducit, Czaplinska in crucem acta, ib. morte Wisniowieci erigitur, ibid. literae eius ad Cosacos, ibid. literae eius ad Potocium, 81. Russis et Cosacis pacem persuadet, ibid. seq. aliae literae ad Potocium, 82 turbatur vicinitate Poloni exercitus, 86 legatos suos ad Potocium mittit, eorum postulata, 87 decipit Polonos, 88 scribit ad Potocium, 89 certamen adhuc tentat cum Polonis, ibid. mittit legatos ad Polonorum castra, 90 Polonorum castra ingreditur, colloquitur cum Potocio et pacta subscribit, 91 Sermones eius inter epulas cum Raduilo, ibid. mittit equum Potocii filio, 92 acceptat Polonorum commissionem, queritur de violata a Polonis pace, 100 matrimonium tractat pro filio Timotheo cum Valachiae principis filia, 101 dubio palatini non contentus responso in Valachiam mittit filium armatum, 102 scribit Kalinouio, ibid. filius eius ad internecionem delet Polonum exercitum, 104 mittit legatos ad regem, factum filii excusantes, 105 ad Russos et Cosacos literae excusantes ac relatio deleti Poloni exercitus, ib. filium cum exercitu reuocat, ibid. mittit Wyehouium ad filium, ut eius moderetur consilia, 107 declaratur hostis Poloniae in comitiis Viadoniae, 108 responsum eius ad Poloni regis literas et Zawilichouii legationem, 122 scribit regi Polono, 128 magno Moschouiae duci eorum lega. Q9 99 99

legatis iuramentum fidelitatis praestat, 143 legati eius ad nouum Tartarorum chanum amputatis naribus redeunt, 146 occurrit Tartaris Polonisque et cum illis pugnat, 147 dolus eius erga Polonos, ibid. obsidet Leopoli, 201 colloquium eius cum Grodecio. Obsidionem soluit, ibid. in Tartaros incidit ac cum illis pascitur, ibid. contemnit Poloniae regis postulatam, 202 Eius consilium Sueciae regi datum. Animus eius mutatus, ac cum Polono rege faciens, 203 postulatam eius a Polono rege. Quid legatos Polono responderet, 243 moritur relicto filio Georgio. Pag. 39

Chmielnicki (Timotheus) Bogdani filius, Kalinoui adoritur in castris ad Bator, 103 distrauerunt nummam pro capite Kalinoui, occisi a Tartaro, 104 Valachiam versus signa monet, reuocatur cum exercitu paterni mandatis, in Rusfiam redire iussus, 105 captiui Poloni ab eo trucidantur omnes, ibid. Camenecum obsidet, 106 fidem Camenecenfiu litteris labefactare satagit, ibid. excedens ob responsum Camenecenfiu, 107 Valachia applaudit Chmielnickio victori, in Valachiam cogitat. Tartari ei offensi ob non expugnatum Camenecum, ibid. vxorem ducit Valachiae principis filium, 120 nuptiarum solennia, 121 armatus Valachiam ingreditur, et paulo post obsidetur in arce Soczaus ab Hungaris Moldauisque, 126 ex accepto vulnere moritur. 129

Chmielnicki (Georgius) Bogdani filius, impetio se abdicat. 131

Chodkiewicza (Anna) Alexandri ducis in Ostrog filia, vidua XXXIII annorum, Societat. Iesu haeredem instituit. 145

Choinicia, Polonis deditur. 271

Chomancius, Moschorum belli dux a Polonis profligatur, 509 et ad Glembocko vincitur. 510

Christina, Sueciae regina. Litterae eius ad Senatum Polonum, 13 Vladislai IV fratres senatui commendat, ibid.

Czarskiowski (Albertus) 198

Czarskiowski (Stanislaus a Brzezio) sabiudex generalis Cracouiensis. 20, 198

Census regi, regno abdicanti, 150000 florenorum annuus conceditur. 515

Cichowski (Hieronymus de Vodislawice) protestatur contra clerum. 137

Cieklinski (Boleslaus) Czechouiensis castellanus, mittitur legatus ad Moschum. 42

Cinierski (Ioannes) canonicus Cracouiensis protestatur contra saeculares. 137

Clades Polonorum ad aquas flauas, 8 ad Corfunum, ibid. ad Pilawice, 23 ad Zhorow, 46 ad Bator, 104 ad Slonigrodek, 201 Translyuanorum ad fines Hungariae, 347 Moschorum ad Konorop, 442 Polonorum ad Montwy. 513

Classis Suecica ad portum Gedanensem appellit, 182 prohibetur a palatino Marieburgensi. ibid.

Claua denegata a rege, suspicionem inouet apud tenatum. 141

Clemens IX, summus pontifex, pro Lubomierscio intercedit. 512

Clerus minoris Poloniae protestatur contra nobilitatem, 137 maioris Poloniae querelas deponit Francofurti contra milites Caesaris. 388

Colloquium inter Polonum et Tartarum ad Zhorow, 48 Chmielnicki cum Potocio, 91 cancellarij Po-

loniae cum Tartaro legato, 132. Chmielnicki
cum Grodecio, 201 Czarnieci cum Mikieſio,
Rakocii cancellario. 343
Cometes, quid ſint et ſignificent. 122, n. 55
Comitia, eorum deſcriptio, 52 conuocantur Var-
ſauiae, 52 ſeq. quid decretum in iſis fuit, 56 Co-
ſacorum comitia Pereſlauiæ a Chmielnicko ce-
lebrantur, 57 comitia iterum ordinibus indican-
tur, 67 eorum articuli ac deinde ſinis, 68 Viaz-
doniae in ſuburbano Varſauiae palatio celebran-
tur, 107, ſumma horum comitiſorum, 108 ce-
lebrantur Breſtiae a. 1653, 123 ordinum comi-
tia Varſauiae anno 1654 irrita, 140 Varſauiae
die 19 Maii anni 1655, 156 finita eadem, 157
Boſſiae Marienburgi, 184 eorum articuli, ibid.
ſeq. comitia anni 1659 duodecima hebdomada
ſoluuntur, 442 comitia anni 1662 Varſauiae,
510 comitia extra ordinem indicantur, et in-
ſectis rebus finiuntur, 512 felicem exitum ha-
bent, 514 anno 1668 indicantur, in quibus de re-
gis abdicatione agitur. 515
Comitiola palatinatum Poloniae, eorum poſtulata. 93
Commiſſio Polonorum cum Coſaciis nullo ſucceſſu
Kliouiae, 22 Bialoceruiſae cum periculo com-
miſſariorum Polonorum, 85 ſeq. reuocantur. 61
Compoſitio Valachorum cum Coſaciis, 65 Polono-
rum cum Moſchis, 282 Polonorum cum ſtati-
bus Marchiae, 285 Electoris Brandenburgici cum
Sueciae rege, 219. 264. 271 Rakocii cum Co-
ſaciis, 325 Rakocii cum Poloniis, 345 Leopoldi
Hungariae regis cum rege Polono, 330 regis
Poloni cum Electore Brandenburgico, 358 regis
Poloniae cum Daniae rege, 371 Coſacorum cum
Poloniis, 418 ſedanda ad belli interſtini initia facta
511
Conceſſio ſummae centum viginti millium talerorum
Electori Brandenburgico. 506
Conde (de) Principi a regina Regium Poloniae ſo-
lum procuratur, 510 quod propoſitum Reginae
mors plane fregit. 514
Conditiones vrbis Varſauienſis, regi Polono tradi-
tae, 245 quibus rex arma contra Lubomierſinum
deponit. 512
Confirmatio regis Poloniae articuli ſeparati ratione
traditionis Elbingae, 489 regni Poloniae Ma-
gnique ducatus Lithuaniae euſdem articuli. 491
Confoederatio rebellium Coſacorum prima circa Bo-
ryſthenem, 8 militum Lubliſi, 57. 441 exerci-
tus et incolarum regni Tyſſouiciis facta, 221
exercitus, et ordinum Landſhuti, 227 nobilita-
tis prope Cracouiam. 229
Confoederati Suecorum, qui. 177
Conradus (Ioannes) tribunus equitum, mittitur a
rege cum ſex millium lecta manu in Valachiam
contra Chmielnickum, 126. 129 moritur reue-
no ſuſſectus. 136
Conſilia Polonorum de opprimendo hoſte facta
Lubliſi, 74 ad Zborow, 47 ad Socolim, 75
Landſhuti, 228 ſuper literis Chmielnicki Varſa-
uiae facta, 100 de regis profeſſione Camone-
co, 128 conſilia Radiuſi et Radzieuſi Sueciae
regi data, 250 a Chmielnicko Sueciae regi ſug-
geſtum. 203
Conſtitutum ad pugna Polonorum cum Coſaciis,
18

Comments

Conuentio specialis Poloniæ regem inter et Brandeburgi Marchionem de armis ad expurgandam hostibus Poloniam coniungendis. 501
Conuentus celebratur in pago Andrubow. 514
Conuocatio ordinum Poloniæ Varſauiae, 141. 148
Corſſeus, palatinus Verparentis. 142
Coronatio Ioannis Caſimiri, 35 coronationis regum Poloniæ ſolemnis, 34. ſeq. iuramentum, ibid. inſaugurationis ſolemnis, 36 confirmatio iurium Poloniæ, ibid. regis coronati deſanctio. 38
Corſumum, Poloni ibi a Coſacis proſigantur, 8 ibi Daniel Wichowski globis traicitur. 511
Coſaci, eorum prima initia et origo militiæ, 5 legati ad rempublicam eorumque queſtus, 16 conditiōis pacis a Senatu Polono iis oblatae, 17 pugnant ad Conſtaminow, 18 Leopolim et Zamofcium obſident, 25 eudacum propugnaculum euerſunt, 32 pacis conditiones regi tranſmittunt, 40 trucidant regis legatum Raphaellem Sniarouium, 44 Percaſſanice comitia celebrant, 57 eorum fuga poſt praelium ad Bereſtecko, 78 Polonos ad pacem ſtimulant, 79 a Polonis Lituanique caeduntur, 89 denuo irruptionem tentant, ibid. exprobrant Polonos, 90 indignantur Chmielnici colloquium cum Polonis, ibid. cum Tartariſ diſcordes aggrediuntur Polonos ad Batorw et ad interuentionem delent, 104 mittunt legatos Varſauiam ad regem, 119 Moſchorum protectionem ſuſcipiunt, 142 a Tartariſ factus legatis eorum deſpectus, 146 cum Tranſſyluanis pacifcuntur, 325 de ſtatu eorum poſt mortem Chmielnici, 416 eorum pacta cum Polonis, 418 in comitiis approbantur, 442 illud paci cum Polonis et primarii factionis Wichonianiſ trucidantur a factione Moſchouitiſ, 443 Peninſulam Tartariſ depopulant. 515
Cracouia, custodia eius traditur a rege Polono Czarnecio, 178 obſidetur a Sueciæ rege, deſcriptio eius, 193 puncta deſitionis eius, 194 liberatur ab obſidione Polona, 269. 279 eandem ingreditur Rakocius, cui Cracouiens iurant, 332 iterum occupatur ab Hatzfeldio, 347 eadem recepta inter Polonos et Aſtriacos contentio, 350 eadem excedit miles caſareus, 442 ibi in ſepulchro, quod ipſe ſibi rex exſtruxerat intumelatur corpus Ioannis Caſimiri. 516
Cracus, conditor Cracouiæ, 193
Craſſe (Ioannes comes) Caroli II, Angliæ regis legatus, ad rempublicam Poloniam. 67
Croſae dux. vid. Erneſtus Boguſlaus.
Cromuel (Oliuarius) Angliæ protector, Sueciæ regi de felici emorum in Polonia progreſſu per literas gratulatur. 237
Crux, pars crucis dominicæ Lublino in Moſchouiam auelitur. 202
Cudacem, propugnaculum, euerſitur per Coſacos. 32. ſeq.
Curlandiæ dux, cum tota ducali proſapia capitur a Sueciæ rege. 426
Czaplinus, ambigit prædium Chmielnici, 6 inſidiatur Chmielnici vitæ, 7 ferociæ ſuæ immolat Chmielnici filium, ibid.
Czarnecius (Stephanus) caſtellanus Kiiouiens, militat contra Chmielnicium, 8 Caſiſſi Polonos cum Sueciæ rege facientes proſigat, 166 rex Polonus Cracouiam ei defendendam tradit, contra Sueciæ regem, 178 victoria eius de Sueciſ reportata, 232 Marchionem Badenſem ſuppetias

regi Sueciae ferentem. ad Czersemam profugit, 235 redit ex maiori Polonia cum militibus in auxilium regis prope Varsaviam, 244 quae verba de eo Sueciae rex dixit, 250 aliquos Suecorum milia ad Lipie pagum profugit, 270 reginam animat, cum literae passus ei a Scenobocio, Sueco generali, offerrentur, 278 consilium eius reginae suggestum, eiusdem exprobratio belli ducibus et stratagemis, ibid. Reginam Czenstochoniam deducit, eius celeritas. Regem Polonum Gedano liberat, 279 Fit mortuo Stanislae Lanckoronio Russiae palatinus, 329 Rakocina persequitur. Responsam eius Rakoci legato datum, Mikiesii ad eum oratio. Responsum eius, 343 contra Rakocium movet solus, quod Lubomierscius male tenet, ibid. protestatur contra Lubomierscium, 344 stratagemis eius contra Rakocium, ibid. sensus eius de Rakocio, 347 expeditio eius in Holsatiam, 371 incensis aliquot Pomeraniae oppidis in Poloniam redit, 373 Danis in auxilium mittitur cum Caesareo et Brandenburgico exercitu contra Suecos, 439 Daniae regis ad eum literae, ibid. seq. Literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484 contra Moschos dimicat, 509 vi rebelles ad officium reducit milites, 510 regni secundus belli dux declaratur, 512 diem obit supremum, 513

Czarnkowski dimittit eum *Vmienicki* in aula regia

Sigismundi III. 111

Szarnkowski (Franciscus comes a *Czarnkow*) castellanus Polnanienfis, moritur. 226

Czartoryski (Casimirus, dux in *Kleuan*) canonicus Cracouiensis. Eius elogium, fit episcopus Polnanienfis, 58 opprimit seditionem in maiori Polonia, 75 fit episcopus Caiacienfis, 145 Literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, episcopus *Vladislavienfis*, 484 citulatum ratione traditionis *Elbingensis* aristatus subscribit, 493 *Volbyriae* praefens est, ubi non exigua florenorum summa militibus conceditur. 510

Caelbrinium famosa quondam *Chmielnicki* sedes, expugnatur a Moschis, 444

Czenstochonia obsideretur a Suecis, sed vano conatu, 225 proceres Poloniae ibi congregantur, et ibidem cum rege consultant, 279. patribus *Czenstochouiensibus* scribit generalis Suecus *Millerus*, 225 ibi rex de eligendo successore habet Senatus consultum. 510

Caerni (Sigismundus) vicegubernator *Bialoceruensis*, mittitur legatus a rege ad *Chmielnicum*. 119

Czerski (Albertus) castellanus *Culmenfis*, mittitur a rege ad regni tribunal. 112

Czertwinski (Georgius dux) commissarius ex equestri ordine ad *Cosacos* republicam constituitur. 68

Czestynum arx occupata a rebeli *Napierski* Kostka, 75

*D*anica rex, vid. Fridericus III.
Danielowicz (Nicolaus de Zurow) supremus
 regni thesaurarius, mortitur. 56
D'Arpion, vicecomes, Ludouici XIV, Galliac re-
 gis ad rempublicam legatus extra ordinem.
 Eius ad senatum oratio. 12. 13. 28
Qq qq qq Desclat.

- Declaratio* Sueciae regis palatinatum deputatis data, 196 periculi ordinibus Germaniae per Trzebicius vicecancellarium Poloniae. Pag. 134
- Decretum* marchionale contra Radzieicem, 95
- Dei* regis in captivos Suecos Varaviae, 248
- Deditio* arcis Soczauiensis, 129 exercitus maioris Poloniae Vitemburgio, 164 Cracoviae Sueciae regi, 194 Poloniae regi, 350 praetoriarum cohortium Sueciae regi, 201 Lituaniae Sueciae regi, 207 Varaviae Polono regi, 245 Petricoviae Poloniae, 248 Torunii Sueciae regi, 212 Polono regi, 420 Poshaniae Sueciae regi, 165 Gaurae et Grodnoe magno Moschoviae duci, 180 Sira-dientis palatinatus Sueciae regi, 181 Elbingae Sueciae regi, 212 Lublini Poloniae, 236 Marieburgi Sueciae, 240 Varaviae iterum Sueciae regi, 269 Poshaniae Poloniae ab Electore Brandenburgico, 357
- Deiga*, Moschorum legatus, 100
- Dembicki* (Martinus a Dembica) vexillifer generalis palatinatus Sandomiriensis, 198
- Dembini*, cancellarius regni, quid Piascius de eo scribit, 113
- Dembini*, gubernator Neostadiensis, a Suecis capitur, 269
- Denhof* (Sigismundus) capitaneus Socaliensis, palatini Sira-dientis filius, mittit milites contra Cosacos, 19 belli commissarius, 20 comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 datus obsequio Crimeni, 49 moritur, 153
- Denhof* (Stanislaus) Violenensis capitaneus, 20 moritur, 139
- Denhof* (Gerhardus comes a) palatinus Pomeraniae, moritur, 33
- Denhof* (Henricus) mittitur cum 1500 militibus Germanis in Valachiam, 126, 129 commissarius ob dedicationem Cracoviae componit cum Wir-tzio, 349
- Denhof* (Vladislaus) Ioanni Gniński sufficitur, 516
- Dersniak* (Andreas a Rokitnicza) capitaneus Rado-lyciensis, 198
- Descriptio* Leopoldis, 125 Halicii, 126 Louicii, 121 Polnaniae, 165 Prussiae, 189 Lublini, 202 Prae-misliae, 232 Marieburgi, 240 Varaviae, 272, 244 Poloniae, 412, seq. Varmiae, 416 Zamo-ſcii, 25
- Despectus* Cosacorum legatis a Tartaris factus, 146
- Dignitatum* distributio, 97, 121, 141, 145, 156, 415, 512
- Diploma* Poloni regis Cosacis datum, 442
- Dispensatio* Pontificis pro Ioanne Casimiro cum Lu-douica Maria, 39
- Dobrzanski* (Ioannes Videricus de Dobrzencz) documentum compositionis Sueciae regis cum Electore Brandenburgico subscribit, 266
- Documenta* electionis coronationisque a rege exhibentur, 515
- Dohna* (Fabianus baro de) minae eius in Polonos, 219 debiti comitum de Dohna apud rempublicam Poloniam ratio in comitiis futuris haberi debent vi pacis Oliuensis, 475
- Dominicus* dux in Ostrog, vid. Vladislaus Domi-nicus, 475
- Dürfling* Electoris Brandenburg. belli dux, 276
- Dorofienka*, Cosacus a republica nobilitatur, 68
- Dorofe* (Petrus) Cosacorum dux, a Polonis in su-gam agitur, et pax confecta in regis venit gra-tiam, 515
- Dorp* (Fridericus a) consiliarius ordinarius in curia Hollandiae, articulos foederis cum Sueciae rege subscribit, 460
- Draco* (Ericus) Sueciae regis militum tribunus, pugna deditiois Torunii subscribit, 426
- Dubracki* (Franciscus) succamerarius Praemislensis, eligitur commissarius a senatu ad Cosacos, 17
- Duglassius*, exercitus duces Poloni deferunt castra eius, 220 minae eius erga Zamoſcium, 231 Prae-mislum oppugnat, eandemque paulo post in-rastam relinquit, 232 in maiorem Poloniam a Sueciae rege dimittitur, 237
- Dumna Rosanda*, principis Valachiae et Moldaviae filia, nupta Timotheo Chmielnicio, 120 nuptia-ram solennia, 121
- Dunin* (Hieronymus) iurat in Lubomierskiam, 312
- Dux* magnus Moschoviae, vid. Michalovicz, 84
- Dziadziary*, Cosacorum tribunus, 84
- Dzialinski* (Petrus) fit palatinus Culmensis, 511
- Dziawica*, sita ad Moschoviae fines vrbs, vi accipi-tura Poloniae, 511
- Edictum* Sueciae regis in Polonos nobiles, alte-rum eius edictum, 239 Electoris Brandenb., 239 Polonae regis, 239
- Electio* noui regis Ioannis Casimiri, 24, 26 Ale-xandri VII Pontificis, 147 Leopoldi Hungariae Bohemicae regis in Romanorum imperatorem electio turbata, a Polono legato, 412 indicia de-tuturi regis Poloni electione, 322
- Electio* Brandenburgica, vid. Fridericus Wilhelmus, 25
- Electores* imperii, quid de bello Polono sentiant, 329, seq. Literae illorum de incunda pace ad re-gem Poloniam, 410 ad Sueciae regem, 411
- Electrix* Brandenburg. persuadet reginae Poloniae quaedam secreto, annuente Polono rege pro-positionibus Electoris, 358
- Eliminatio* causarum suscepti, a Carolo Gustavo Sueciae rege, contra Ioannem Casimirum Polo-niae Sueciaeque regem, belli, 289
- Epistola* vid. literae, 289
- Ernestus Boguslaus*, Croiae et Areschotti dux, Ca-minensis in Pomerania episcopus, Gedanensibus persuadet, ut a rege Polono deficiant, 268 ius suum ratione debitorum apud rempublicam Polo-niam originalium obligationum productione in comitiis docere debet, vi pacis Oliuensis, 475
- Ersten* (Alexander) Suecos generalis vigiliarum praefectus, subscribit deditiois Varaviae con-ditiones, 247 captiuos Zamoſcium deducit, 248
- Eurystheus*, Mycenarum rex, 289, n. 84
- Exemptio* incolarum Ducalis Prussiae a iuramento re-gibus Poloniae praestito, 408

Extr.

Exercitus Polonus effectus ad aquas flauas, 8 caesus iterum Polonorum exercitus, 9 nouus conscri-bitur contra rebelles Cosacos, 22, 40 Moscho-rum contra Poloniam, 140 exercitus Poloni confederatio contra Sueciae regem, 221 exerci-tus Poloni et ordinum confederatio, 227 exer-citus Poloni cum Konicopolio et Wisniowiecio a Suecis redeuntis manifestatio, 232 pugnam ap-petit cum Transyltania, 345 vid. milites.

Exprobratio reginae Poloniae, in Polonos Austria-cis fauente, 347

Fabius Ghisus vid. Alexander VII.

Fabricius (Vincentius) Syndicus Gedanensis, Poloniae regem nomine ciuitatis salutet, 277

Femina virili habitu sexum mentis militans inter nuda cadauera inuenitur, 46

Ferdinandus III, Romanorum imperator. Literae eius ad senatum Poloniam, 12 respondet regis Poloni legato, P. Adriani, S. I. 67 respondet Polono legato Trebicio, 136 respondet Moscho-rum legatis, 143 Sueciae rex ei scribit de bello contra Polonos, 170 Literae eius ad Sueciae re-gem, 203 regi Polono Opolium scribit, 205 re-spondet legato Polono Lescinio, palatino Lenci-cienſi, 206 Legatio Polonorum ad eum, 282 mo-ritur anno 1657, d. 2 Aprilis, 329

Firlei (Petrus) castellanus Camenecensis, capitaneus Tremhouolensis mittit milites contra Cosacos, 19 moritur, 64

Firlei (Andreas de Dombrowicza) castellanus Bel-zenſis, 19, 40 fit palatinus Sandomiriensis, 43 moritur, 52

Firlei (Stanislaus de Dombrowicza) succamerarius Lublinensis, 20 moritur, 33

Firlei (Zbigneus comes de Dombrowicza) capita-neus Lublinensis, 20 moritur, 33

Firlei (Henricus) fit Poshaniensis episcopus, 58

Fischer (Petrus) Rakocii legatus ad Ianusium Beth-lem, ut Cracoviam reddat Polono regi, 347

Flehmung (Erich et Georgius) Sueciae regni senato-res, literas fidei pro legatis Suecicis ad pacem Oliuensem subscribunt, 488

Floreni Poloni ex cupro cusi, 511

Foedus defensuum et offensuum inter domum Au-striacam et Electorem Brandenburgicum, 393

Forgel, dedita Varavia captiuos Cracoviam ad vxo-rem dimittitur, 248 tertio capitur, 270

Fredro (Andreas Maximilianus) castellanus Leopo-lensis, regi est auctor, ut a proposito eligendi desistat successorem, 510

Freistadius legatus et consiliarius Electoris Branden-burgici, 214

Fridericus III, Daniae rex, contra Sueciae regem bellum incipit. Bremeruerdam accipit, 337 pacificatur cum rege Poloniae, 371 Querelae eius contra Polonos, 373 pacificatur cum Sueciae rege, 427 Czarnecio scribit, 439

Fridericus Wilhelmus, Elector Brandenburgicus mittit legatum ad rempublicam Poloniam, 14 a Gedanensibus solenniter excipitur Regiomon-tum veniens, 183 protectionem suam Borussiae regali offert, armorumque coniunctionem, 184 pacificatur cum statibus Borussiae regalis, ibid. seq. salutatur a Sueciae rege per literas, 214 vi-res eius, 218 cum Sueciae rege collusio, 219

Tractat cum Sueciae cancellario, ibid. respon-

det caesaris legato, ibid. edictum eius, 220 Cha-ni Crimenſis literas ad se scriptas pro suspectis habet, 243 belli occasio cum Polonia, 252 Lite-rae eius ad Poloniae regem, 253 cum Sueciae re-ge compositio secreta, 264 documentum composi-tionis publicum inter Sueciae regem et eum, ibid. seq. in castra Suecica ingreditur, 269 in Prussiam reuertitur cum Sueciae rege, 270 collo-quitur cum Sueciae rege Hollandi, 264 com-pont cum eodem in arce Labauiensi tertio 271-275 sceptrum Polonum ambit, 322 Regi Polo-no Poshaniam tradit, 357 colloquitur cum rege Polono et regina Bydgosthae et firmanica. Pacta inter eum et regem Poloniae, 358 comissa regiminis summa Boguslao Radiuilo Prussiae ducalis Berolinum dicitur, 359 Sueciae regi scribit, ibid. alias simul literas ad eum adicit, 361 iterum ei scribit, 362 Poloni solis, nisi interue-niente Hungariae rege, fidem non habet, 392 foedus defensuum inter eum et Leopoldum, Hungariae regem, 393 offensuum foedus inter eosdem, 396 Regina Poloniae ad eum Beroli-num venit. Quid cum eo tractauerit. Electo-ris responsum, 414 pacta eius ratione tra-ditionis Elbingae cum rege Polono a rege con-firmantur, 489 a commissariis firmantur, 491 ei supremum ducalis Prussiae dominium addi-citur, 494 conventionem de coniungendis ar-mis cum Polonis init, 501 ratificatur foedus cum eo a Polonis, 504 assecuracionem facit de Elbin-ga regno Poloniae restituenda exsolutione sum-mae concessae accepta, 509

Fruchlande (Caspar) auditor Poshaniensis, cadit in syluis ad Calisium, 276

Fuga Polonorum ad Pilauice, 23 Cosacorum ad Bereſtecko, 78 Tartarorum ad Batow, 104

Fanus Vladislai IV, Poloniae regis, 33 Caroli Fer-dinandi Poloniae principis, 153 Wisniowiecii ducis, 80

Gallia, ibi cor Ioannis Casimiri in S. Germani-fano relictum est, 516

Galliae regis, legati oratio in Senatu Varaviae, 12 Gallicum oratorem euocat Poshaniam rex Polo-nus, 388 Gallicam mediationem secreto primum admittit rex Polonus adnitente coniuge, deinde ordinibus regni publicat, 398 cur Gallica me-diatio reſici non possit, 399 clerus mediationem Gallicam frustra reſicere conatur, ibid. Gallicae mediationis turina, 400 mediator pacis Oliu-enſis, 445 Ludouicus XIV, praese et successoribus suis regibus securitatem pacis Oliuensis praestat, 482 Galliae rex, Poloniae regi abdicationem a regno persuadet, 515

Gallinus (Petrus) Marchaleus Orfanensis, mittitur legatus ad Moschorum Caesarem, 228, 284

Gardie (Magnus de la) Liouoniae gubernator, Sue-ciae regni thesaurarius, colloquitur cum legatis Polonis, 159 Sueci regis nomine protectionem M. D. Lituaniae acceptat, 180 sollicitudo eius circa Lituaniam, 207 condiciones deditiois Li-tuaniae, 208 defendit Rigam a Moschis obſef-sam, 284 sexcentos pedites Birzae a Gonsuecio obſef-sae in auxilium mittit, ibid. legatus Sueciae regis ad pacem cum Polonis Oliuae conden-dam, 466

Rr rr

Garner,

Garnier, militum tribunus, deduxit Suecos vsque ad Cressen dedita Craconia, 349 mittitur a rege Pragm ad Hungariae Bohemiaeque regem. Pag. 371
Gauerlo (Paskin) et
Gauerlowicz, magni Moschouiae ducis legati ad regem Poloniae, 57 eorum postulat. 58
Gieszynus (Marcus) centurio 45
Gedanensis respondet Sueciae ministris, 182 Elektor Brandenburgicus solenniter ab iis excipitur, 184 Polonus rex eis scribit, 231 a Sueco premuntur. Quae Sueciae rex eis exprobrat, 266 eorum responsum, 267 Poloni regis, Gedani praesentis, factae Gedanensibus propositiones et eorum responsum. 277
Gembicki (Petrus) episcopus Cracouienfis, 33 mittit milites ad rebellem Napierski opprimendum Czortymum, 75 protestatur contra saeculares, 137 moritur Ratiborae in Silesia. Vitae eius compendium. 391
Gembicki (Ioannes) maior regni Secretarius, fit episcopus Culmenfis, 121 fit episcopus Ploensfis, 156 articulum ratione traditionis Elbingensis ciuitatis subscribit. 493
Gembicki (Paulus) castellanus Pofnaniensis, puncta deditiois palatinatus Pofnaniensis subscribit, 165
Generales Poloni capti a Cosacis ad Corfunum, 9 Sueciae regi traduntur, 40 Transiluanii capti a Tartaris, 347 Kalinoui vili pretio redemptum caput a Chmielnicio 104
Gerei (Isan) Chanus Crimientis, patrocinatur Chmielnicio, 7 responderet Tartarum imperatoris legato, 21 regis Poloni litterae ad eum, 47 scribit regi Poloniarum, 48 pacem facit cum rege Poloniarum, 49 mittit legatum ad regem Varisiae, 57 mittit iterum legatum, 62 consilium eius contra Moschos suggestum, ibid. ponus eius legatus Szefer Aga et postulat, 65 legati eius in Sueciam soluant e portu Gedanensi, ibid. mittit legatum ad castra regia, 132 expostulat rupta a Polonis Zborouiana pacta, ibid. pepigit foedus cum Polona republica excluso Chmielnicio, 133 moritur. 146
Gerei (Machmet) succedit fratri Isan Gerei, Tartarorum Chanu, 146 remittit Chmielnicio legatos amputatis naribus, ibid. litterae eius leguntur in comitiis, 157 pacifetur cum Chmielnicio, 201 scribit Poloniae regi, 142 internuntium ad Elektorem Brandenburg. mittit, ibid. dimicat pro rege Polono, 202 funditus delatur Rakocius ad Hungariae fines a Tartaris. 347
Glysius (Fabius) succedit Innocencio X summo Pontifici sub nomine Alexandri VII, 147. vid. *Alexander VII*.
Giecius, commissarius Hatzfeldii componit cum Wirtzio ob deditioem Cracouiae. 349
Gijus (Constantinus) acriter ad Constantinow pugnat, 18 adiungitur Czarnecio ad defendendam Cracouiam, 178 Praemysliam a Rakocio oppugnatam defendit. 328
Glemboko ad, vincitur Chowanfcius. 510
Gliniany prope castra Polonorum, 22 ad Gliniany rex Polonus castra mouet contra Chmielniciu. 125
Glogowiam in Silesia secedit rex Polonus. 206
Glowacki ductor Cosacorum palo affixus a Lituanis. 32
Glowbow a Polonis infectis rebus relinquitur. 511
Gniewosz (Nicolaus Albertus de Olexow) Vladisla-

uensis et Pomeraniae episcopus, 33 moritur episcopus Caiuianfis. Pag. 145
Gninski (Ioan. in Guia) Succamerac. Pomeraniae etc. legatus regis Poloni ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 declarationem ratione, articuli traditionis Elbingae, subscribit. 490
Grodzki, dimicat cum Pyzdowski in aula regia Sigismundi III. 111
Golski fit captiuus Moschorum. 201
Gonsequius (Vincencius Coruinus) dapum incisor M. D. Lituaniae, 20 fit minor exercitus Lituanii dux, thesaurarius M. D. Lit. 141 capitur a Raduilo et caueas includitur, 180 subscribit pacta deditiois Lituaniae. Dat litteras reuerfiales Sueciae regis exercitus duci de la Gardie, et castra eius sequitur, 211 Czarnecium in Prussiam ducalem sequitur, 271 in villa Prostki Borussiae ducalis Suecos et Elektorales profligat, ibid. pacifcitur iniquis trium mensium cum Elektore Brandenburgico priuata auctoritate, 271 cum exercitu suo in Lituaniam redit, ibid. Birzam obsidet et capit. Sexcentos pedites Suecos ad internecionem delet, 284 Tractat foedera Poloni regis legatus cum Elektore Brandenburgico, 357 expeditio eius in Lituaniam, 391 pro mediatione Gallica differt, 399 capitur a Moschis, 426 foedus Regem Poloniarum inter et Elektorem Brandenburgicum subscribit, 401 subscribit etiam conventionem coniungendis de eorum armis, 503 illi dissensio foederatorum imputatur, haecque de causa, scilicet istibus transfigitur. 510
Gorayski (Albertus) regens cancellariae regni, moritur. 226
Gorayski (Zbigneus) castellanus Chelmenfis, mittitur commissarius Lublinum ad militem seditionem sopiendam, 57 deinde Lubecam ad tractatus cum Suecis. 70
Gorki (Albertus) Cosacus a republica nobilitatur, 68
Graudentium a Lubomierfco. vi capitur. 443
Gregorius XV summus pontifex. 11
Grembofemski, Wzgendouienfis gubernator moritur. 153
Grodno, dedit se Moschis, 180. a Moschis per tractatus recipitur a Sapieha. 443
Grodzki, eudacense propugnaculum defendit, 32
Leopoldum defendens colloquitur cum Chmielnicio. 201
Gros (Friedericus) equitum praefectus in legione ducis Saxoniae, cadit in syluis ad Califfum. 276
Grudzinski (Ioannes) palatinus Califfienfis moritur. 121
Grudzinski (Andreas Carolus de Grudno) Roziensis capitaneus, 20 castellanus Nakielcensis, fit mortuo patre palatinus Califfienfis, 121 puncta deditiois palatinatus Califfienfis subscribit, 165 Suecos ad Califfium profligat. 276
Grzybowski (Ioannes) capitaneus Varfauienfis. 20
Grzymalski, castellanus Pofnaniensis, quo duce nobilitas arma capit. 512
Grzymuowski (Christophorus de Grzymuowice) castellanus Pofnaniensis, subscribit pacta cum statibus Marchiae. 286
Guldenklu (Andreas) Sueciae regis Consiliarius status et legatus ad pacem cum Polonis Oliuae condendam. 466
Guldenstern (Sigismundus liber baro de) supremus ciuitatis Marieburgensis praefectus, 186 Marieburgum Suecis tradit, 240 praetensio eius quod

ad bona in regno Sueciae, vi pacis Oliuensis commendatur. Pag. 475
Guldenstern (Maximilianus) Konopacki sufficitur. 514
Guldenstern (Sigismundus) castellanus Gedanensis, mortem cum vita permutat. 514
Habdaeus, comitis Schlippenbach, Sueciae legatus, emissarius ad Hungariae regem. Eiusdem propositiones et Sueciae arcana. colloquium cum Schwarzenbergio. 390
Halcia describitur. 126
Hankewicz (Stephanus) Secretarius regiae maiestatis, litteras fidei regis Poloni pro legatis ad pacem Oliuensem expedit, 485 confirmationem Regis Poloniae articuli separati ratione traditionis Elbingae expedit. 491
Harodna, flumen. 514
Hazen (Benedictus ab). Sueciae regis tribunus militum, obles datur Poloniae regi, 423 puncta deditiois Torunii subscribit. 426
Hanzfeldt (Meichior comes ab) regis Hungariae campi Marchialis generalis, cum octodecim milibus lecti exercitus ad Cracouiam venit, 340 Cracouiam occupat, 347 ad Wirtziam litteras respondet. 348
Hedwig Eleonora, mater Caroli, Sueciae regis, nomine eius, alteras fidei litteras mortuo Carolo Gustauo, pro legatis Sueciis ad pacem Oliuensem subscribit. 488
Heidenheim, Succamerarius Marieburgensis in Galdensternii munus succedit. 514
Heider, Sueciae regis summus excubiarum praefectus, cadit in syluis ad Califfum. 276
Historia, illius partes. 1
Hilka, Cosacorum dux, cadit in paelio ad Konotop. 442
Hlebowies (Georgius Carolus) generalis ducatus Samogitiae gubernator, litteras fidei ordinum regni Poloniae, pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit. 484
Hollandi, articuli foederis inter Sueciae regem et status generales Hollandos. 257
Hollandi, hoc loco in Prussia, Elektor Brandenburg. cum Sueciae rege componit. 264
Horn (Christier) Sueciae regni senator, litteras fidei pro legatis Sueciis ad pacem Oliuensem subscribit. 488
Hornius, Suecus, generalis vigiliarum praefectus capitaneus Zampolcium deducitur. 248
Hoffu captiuu perfidia. 74
Houerbecke (Ioannes). Elektor Brandenburg. consiliarius status intimus et legatus ad pacem cum Suecis Oliuae condendam. 466
Humanitas et in bello facitias praeferenda. 22, n. 19
Humanium propugnaculum, Poloni et Tartari frustra oppugnant. 146
Hungariae rex, vid. Leopoldus I.
Hungari, eorum stratagemata ad Soczauiam. 126
uerarium Valachiae diripiunt. 130
Hufce, prope oppidum maioris Poloniae castra Polonorum. 163
Hutinus (Philippus) supremus in aula Polona decretorum notarius etc. vitricus Rudausii, horum aunalium auctor. 139
Huyberd (Petrus de) consiliarius vrbis Medioburgi Zelanderum, articulos foederis cum Sueciae rege subscribit. 260

Ianski, vice instigator regni, regis Poloni legatus in comitiis Borussiae Marieburg. Pag. 184
Iaroslauam prope Czarnecius Sueciae regem adortur et profligat, 232 Schoenberg, militum tribunus, Rakocium ibidem profligat. 328
Iafinski, fides Radzieuui famulus, mittitur a domino suo ad Chmielniciu, 116 aperit secretum Zawilichouio, et sistitur reus Potocio, ibid. vincit ducitur Varfauiam, 117 facta inquisitione absoluitur. ibid.
Iaskolski (Marianus) antesignanus confederatae praetorianae cohortis, oh non soluta stipendia. 441
Iehna (Friedericus de) Elektor Brandenburg. consiliarius status intimus, pacta in arce Labanienfi subscribit. 275
Ieozafawski (Casimirus Ludouicus) palatinus Brescientis, litteras fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit. 484
Iezernam prope Chmielniciu cum Tartaris pacifcitur. 201
Ilaa, episcopatus Cracouienfis oppidum, datur a Sueciae rege Koniecpolcio. 211
Imperator, vid. Ferdinandus III. et Leopoldus.
Inaugurationis regum Poloniae solennia. 35 seq.
Incidium Varfauiae in regio palatio. 71
Indignatio Lubomierfci contra Czarnecium ad Magierow. 343
Indugnationis Querimoniae Curlendorum ratione illius. 15
Induciae cum magno Moschouiae Duce prolongantur. 514
Infans Poloniae nascitur, Maria Anna Theresia, 63 moritur. 79
Innocentius X, pontifex, quid regi Polono responderet, cum auxilia peteret, 67 mittit regi galerum et gladium, 72. reginae rosam, ibid. moritur. 147
Inscriptio litterarum affectato carens titulo occasio belli Moschouitici, 58 eadem offendit Cosacos. 84
Instrumentum pacis, vid. pax et pacta.
Ioannes Casimirus, Opobensis et Ratiborienfis dux, Sueciae rex, 25 eligitur rex Poloniae, 26 fata eius male praedicunt astrologi, 32 primum Czestochouiam deinde Cracouiam discedit ad coronationis solennia peragenda, 33 denunciatio regis Ioan. Casimiri coronati, 38 Varfauian reuerfatur et Ludouicam Mariam, Vladislai IV fratris viduam in matrimonium ducit, 39 conditiones pacis cum Cosacis regi transmittuntur, 40 mittit legatos ad Moscham et Transiluanum, 42 monitorias litteras ad Chmielniciu scribit, 44 mittit legatum ad Cosacos, quem hi trucidant, ib. Mouet Varfauia contra Cosacos, ibid. Lublino mouet Socalium, inde Zborouium, 45 obsidetur a Chmielnicio ad Zborouium, 46 praemium 10000 aureorum in caput Chmielnicii ponit, ib. scribit Chano Crimientis, 47 pacem facit cum Tartaris, 49 et Cosacis, 51 voti reus clarum montem inuifit, 52 Varfauiae comitia celebrat, 56 responderet ad Moschorum legatorum postulat, 58. Chani Crimientis responderet legato, 66 pontifici scribit, 67 Ioannem Adriani S. I. legatum Viennam mittit, ibid. comitia ordinibus indicit, 67 Angliae regis Caroli II legatio ad regem Poloniae, ibid. quid ei responderetur, 68 legatos in Moschouiam dimittit, 70 plenipotentiariorum Lubecam ad tractatus cum Suecis constituit, ibid. Varfauia Lublinum mouet contra Cosacos, 72 vltior in Russiam profectio et militum

I N D E X.

numerus, 73 consilium captivi Tartari ei suggestum, 74 castra ad oppidum Berestecko promouet, 75 pugnam generalem decernit, 77 ex aciem instruit, ibid. Tartaros cum Cosacis profligat, 78 Varisauam redit, 79 Borussiae ciuitates cum regina inuist et Varisauam redit, 92 iubet Radzieienseium vt perduellem condemnare, 97 minae a Radzieienseium assellis contra regem in vulgus sparsae, 98 nobilitati literas Kadieli communicat, 99 culpatur a senatu, 100 quid respondet ad obiecta, ibid. consilium senatum super literis Chmielnicii, 100 in Borussia abijt, 101 respondet Valachiae principi, 102 moestus ob cladem Battouensem, 104 literae eius ad nobilitatem et edictum, 105 Lecto affixus decumbit, 107 Cosacorum legatos ad Chmielniciu dimittit, 119 mittit suos legatos, ibid. scribit Chmielnicio, 120 Varisaua Lonicium secedit ob pestiferam luem grassantem, 121 Louicio Gvodnam transfert regiam, 122 conuocat Brestiam Lituaniae ordines, ibid. responder literis Rakocii, 124 minus regni sigillum Andrae Trzebiecki confert, ibid. respondet legato Rakocii, 125 Leopoli reuertitur, ibid. Leopoli Haliciam versus mouet, 126 legatos Moschos audit et dimittit, ibid. mittit in Valachiam copias auxiliares in auxilium Rakocii contra Chmielniciu, ibid. Viatinam et inde Camenecum progreditur, 128 mittit Machowski ad obfessos Soczauias in Valachia Cosacos, 128 turbatur Tartarorum in Russiam aduentu, 129 expugnata Soczauias in Russiam sociorum conuertit arma, 130 respondet legatis Transyluaniae per cancellarium, 132 pacem facit cum Tartarorum Chano excluso Chmielnicio, 133 Varisauam redit, ibid. mittit legatum Trebicium Ratisbonam, ibid. quid caesar legato suo respondet, 136 suspicio senatus de eo, 141 in Lituania proficiscitur, 143 conciliat ad tempus Radiuilem et Gonsieuium, ibid. sollicitus de bello Suecico, 162 Varisaua Lonicium mouet, 165 Przyemscium ad regem Sueciae expedit, 174 Suleiouiā castra mouet, quem sequitur Wittembergius, 177 Przedboria Cracouiam versus pedetentim recedit ab omnibus desertus, 178 in Silesiam secedit, 178. Poloni promittunt Sueciae regi, se regem Ioannem Calimitum abdicaturos, 197 regis regno excedentis verba, 203 conuocat Senatores Oppoliam in Silesia, 206 reuocatur a Poloniae proceribus in Polonia, 207 accipit a pontifice Alexandro VII subsidium, centum milia florenorum, ibid. per Carpatum montium iuga dat se viae, ibid. expedit Oppolio Daniele Zytkiewicz ad Chmielniciu, 213 redit in Polonia, 227 scribit magno Moschorum duci, 229 Leopoli residet, ibid. Literae eius ad Torunenses, 230 ad Gedanenses, 231 votum eius solenne, 241 Chani Crimensis literae ad eum, 242 mittit legatum vna cum Tartarorum interuentio Regiomontium, ibid. ad Chmielniciu legatio, 243 Varisauam expugnat, 247 verba eius ad Wittembergium, ibid. Decretum in captiuos Suecos, 248 ad Varisauam subsistit. Nuntium accipit de hostili in se animo Brandenburgici Electoris, 251 Electoris Brandeb. literae ad eum, 253 responsum ad has literas, 254 scribit Caesari, 255 Electoribus imperii, 256 ad Varisauam pugnat et a Sueciae rege fugatur, 269 Quid ad pacem a Sueciae rege sine mediatoribus oblatam respon-

det, 270 Lublino in maiorem mouet Poloniam, ibid. Calistum diuerit, 271 mensae eius praesentia et solennitas, 277 Gedanensibus propositiones facit, eorum responsum, ibid. curam expugnandi munimenti, capitis denominari, Potecio committit, 277 edictum eius contra inuasores Pomeraniae, 287 mittit Moritimum Francfortum, 288 Czenstochouiam proceres ad consilium generale vocat, 229 legatos mittit Viam ad Caesarem, ibid. cum Leopoldo, Hungariae rege pacem facit, 330 respondet legatis Bethlemi ob dedicationem Cracouiae, 348 audit magni Moschouiae ducis legatum, qui de pacis violatis queritur, 357 responsum eius legato datum, 358 ducedit cum regina Brombergam, vbi cum Electore Brandenburgico colloquitur et paciscitur, ibid. Posnamiam discedit, 371 expedit tribunum militum Garner Pragae ad Hungariae Bohemiaeque regem, ibid. paciscitur cum Daniae rege, 371 expedit Czarnecium in Hollatiam vna cum Opalinio, 373 Gallicum oratorem euocat Posnamiam, 388 mediationem Gallicam secreto primum admittit adnente coniuge, deinde ordinibus regni publicat, 398 cur mediationem Gallicam reiciere non possit, 399 Posnamia Varisauam redit, 415 finit comitiis Toruniam mouet, 416 Indignatio eius in Austriacos, 441 diploma singulare Cosacis ob pacem perpetuam dat, 442 Varisaua in Prussiam mouet, ibid. pacem perpetuam init cum Suecia Oliuae, 465 seq. omnibus praetensionibus in Sueciae regnum renuntiat, 469 cum ordinibus regni Sueciae regi Sueciae Litoniam trans et eis Dunauam, insulam Runen, et ius in Esthoniam et Oseliam cedit, 469 confirmat articulum separationis ratione traditionis Elbingensis, 489 Friderico Wilhelmo absolutum Ducalis Prussiae dominium atque Praefecturae Bytouiensem et Leuenburgensem certis conditionibus addit, 494 conuenit cum Brandenburgici Marchione de coniungendis armis, 501 incolas Ducalis Prussiae a iuramento absoluit, 508 illi persuadet de eligendo successore Regis, 510 electionem successoris in comitiis provincialibus commendat, ibid. in Lituania proficiscitur, ib. Radzieienseium gratiam recipit, ibid. cum exercitu in Vkrainam it, 511 Moschouiae ditiones, Dzieuica vi occupata, ingreditur, ibid. Moschorum duci, pacem offerenti, inducias trium mensium concedit, ibid. Varisauam venit, ibid. Munera Lubomierscii distribuit, 512 Comitiae indicit, ibid. Exercitum contra Lubomierscium colligit et castra locat, ibid. mittit huius aliquam partem contra eum, quae infansio dimicat praelio, ibid. arma deponit certis sub conditionibus, ibid. Toruniam proficiscitur, 513 iterum contra Lubomierscium eius dimicat exercitus, sed clade accepta de pace agit, ibid. Nuntium accipit de Lubomierscii morte, 514 Institutum illius de Principe de Conde ad Regiam Poloniae dignitatem promouendo, Reginae amouebitur morte, ibid. Coniugis amantissimae funeris exequias prosequitur, ibid. legatum Taurorum ad Imperatorem mittit declinando de bello, ibid. Senatores Varisauam conuocat, illisque se breui a regno abdicaturum significat, 515 exteris legatis idem patefacit, ibid. Comitiae hae de re indicit, suasque sponte regno abdicat, ibid. fata illius singularia recen-

I N D E X.

recensentur, 516 Abdicatione 1668 peracta, in Galliam proficiscitur, ibique Niueri 1672 e viniis deedit, ibid. Eius animi virtutes additamentorum finis enarrat. Pag. 516
Isaykowski (Franciscus Dolmat) M. D. Lit. referendarius, fit episcopus Smolensensis. 44
Islands (Ioannes) deputatus Hollandus, articulos foederis cum Sueciae rege subscribit. 260
Iuanouicius (Nikula dux) legatus Moschus ad tractatus pacis cum rege Polono. 283
Iuanouicius (Kinazius Ioanuis) legatus Moschus ad tractatus pacis cum rege Polono. 283
Iulicia, circa futuram regis Poloni electionem. 322
Iudicki, Melitensis eques captiuatur a Radiuile. 180
Iuramentum belli ducum, 19. Poloniae regum ante coronationem, 35 belli ducis, 223 commissariorum, 224 exercitus et nobilitatis. ibid.
Iurium Polonise confirmatio. 36
Ivoslavskius (Casimirus) Palatinus Brestensis, articulum ratione traditionis ciuitatis Elbingensis subscribit. 493
Kalinowski (Martinus) palatinus Czernichouensis, dux campestris, contra Chmielniciu ad Corfunum pugnat, 8 fit captiuus Tartarorum, 9 caedit rebellem Nieczai cum quindecim millibus Cosacorum, 72 Camenecense ingreditur propugnaculum, ibid. praefectus in expeditione contra Cosacos anno 1651. 74-77 supremus bellorum minister, 99 castra opponit ad Battow Chmielnicii filio aduentanti, 102 milites Poloni temeritatem ei exprobrant, 103 verba eius ad milites, 104 sedare vult tumultum, sed frustra, ibid. iubet Germanos milites armis in Polonos amicos et socios vti, ibid. occiditur a Tartaro post praelium Battouense. ibid.
Kalinowski (Samuel) Dominus in Viatyn, capitaneus Braclauensis et Lytinenis. 64
Kalinowski, filius summi exercituum ducis, captiuus post cladem Battouensem Chmielnicii filii iussu a carnifice capite peditur. 104
Kapadistlar cibaie, Kappidi Bassa, legatus ad chanum Cimeniem. 21
Karchowski (Alexander de Karchow) 20
Kazanowski (Adamus in Czafnicki) curiae regni Marschaleus, 33 moritur Varisauae 56
Kazanowski (Ioannes) castellanus Halicensis, cadit in pugna ad Berestecko. 76
Kaiserstein (Ioannes liber baro de) militum tribunus, commissarius Hatzfeldii, componit cum Wirtezio ob dedicationem Cracouiae, 349 legatos Moschos clam Cracouia educit, 441 ab imperatore Leopoldo Cracouia vna cum militibus excedere iubetur. 442
Kemiri (Ioanuis) Transyluaniae principis generalis, 129 Literae eius ad Stanislawski, 338 Czarnecium petit per Druskieuiciu, vt pugnam differat, 343 fit captiuus Tartarorum, caelis Transyluaniae. 347
Kerkenius, magni Moschouiae ducis generalis, cadit ad Sklow. 143
Kessowski (Alexander) abbas Oliuensis, Electorem Brandenburgicum salutatur. 183
Ketlerus (Wilhelmus) Curlandiae dux, neutralis, 143 oratio legati eius coram senatu Polono. 15
Kiouis, tractatus pacis ibi cum Cosacis, vano conatu, 17 eandem intrant Lituaniam, 30 eandem op-

pugnat Vichouius vano conatu, 417 ad duos annos Moschouiae Duci conceditur. Pag. 514
Kisiel (Adamus de Brusilow) palatinus Braclauensis, eligitur a senatu commissarius ad Cosacos, 17 mittit milites contra eos, 18. 19 iterum a rege ad Cosacos mittitur, 33 fit palatinus Kiouienis, 43 comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 praesidet comitiis Cosacorum Peralauine a Chmielnicio celebratis, 57 literae eius ad regem, 60 commissarius ad Cosacos a republica constituitur, 68 frater eius Germanus gubernator Cirkassiensis mergitur, 72 praefectus in expeditione contra Cosacos anno 1651, 74 eius de finiendo bello sententia, 81-84 tractat Bialo-cerkuias cum Cosacis de pace, 85 de vita ibi periclitatur, ibid. relatio eius de tractatu pacis et insolentia Cosacorum, 86 inuestiua eius in Chmielniciu et Cosacos, 87 Bohuslaniam in vltiorem Russiam secedit, aulae et militiae valedicens. Eius encomium, 93 literae eius ad regem, de nouis Chmielnicii tumultibus, 99 mittitur commissarius ad Chmielniciu, 100 moritur. Laus eius posthuma. 139
Klodzinski (Vladislaus) subscribit pacta cum statibus Marchiae. 280
Kobierzyski (Stanislaus) palatinus Pomeraniae, scripsit vitam Vladislai IV, 35, n. 27 cum adhuc esset castellanus Gedanensis mittitur Lubecam a rege ad tractatus cum Suecia. 70-97
Kobierzyski, conuox Czarnecii. 513
Koch (Ioannes) Sueciae regis legatus ad Poloniae regem. 144
Kochowski (Vespasianus) Autori additamentorum dedit fontes. 516, n.
Königsmarek (N. comes de) gesta eius in Germania, 275 capitur a Gedanensibus, 276 in pristinam libertatem restituitur, 474 bona immobilia in ditionibus Electoris Brandenburg. ei restitui debent, vi pacis Oliuensis. 477
Kokenhausen, capitur a Moschis. 284
Komorowski (Adamus) gubernator Vilenis, subscribit pacta dedicationis Lituaniae. 211
Konieczpolski (Alexander) regni vexillifer, Chmielniciu suum ad tribunal eiat, 7 de eius famulo Czaplino queritur Chmielnicius, 10 destinatur belli dux a republica, 18 mittit milites contra Cosacos, ibid. 40-42 Sueciae rex dicit ei oppida Bozencin et Ilzam, 211 cum duodecim millibus militum in Borussia venit, 218 Sueciae regi valedicit, 232 moritur palatinus Sandomiensiensi. 443
Konieczpolski (Ioannes a Konieczpole) palatinus et generalis Siradiensis, Petricouiam recipit. 248
Konopacki (Iacobus Octauus) castellanus Elbingensis morti succumbit. 314
Konopacki, Moschorum ibi clades. 442
Kopac (Ioan. Carolus) Palatinus Plocensis, articulum ratione traditionis Elbingensis subscribit. 493
Korecki (Samuel Carolus dux) mittit milites contra Cosacos, 19 comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 moritur vltimus ducem Koreciorem. 72
Korycki (Samuel) Vladislai Dominici, ducis in Ostrog, cohortium praefectus generalis. 46
Korycki, canonicus Cracouiensis fit praepositus Miechouiae. 156
Korycki (Stephanus de Pilca) Oswieclimensis praefectus, fit regni prooancellarius Radzieiui loco, 55 55 55

100, 97 legatis Cosacorum regis nomine respondet, 119 fit supremus regni cancellarius, 126 Basilii Siliestrensis ei scribit, 130 colloquium inter eum et Tartarum legatum, 132 responderet Tartaro nomine regis sui, 133 subscribit pacem cum Tartaris factam, ibid. literae eius ad Wirtembergum, 244 ad principem ab Auersperg, 256 regem Poloniae praecedat cum Gedanum ingrederetur, respondet Syndico Gedanensi regis nomine, 277 moritur. Pag. 415
Kos (Ioannes) Palatinus Culmensis morti succumbit. 511
Kozowski (Constantinus) Regiae loricarum cohortis optio, capite plectitur. 512
Kozłowski (Stanislaus) pincerna Sandecensis. 198
Krajski legatus terrestris, Lasocium contradicentem percutit, praesente rege, pleno senatu. 157
Krajski palatinus et generalis Masouiae. 184
Krajski (Ioannes Calimirus in Krahu) palatinus Plocensis, legatus ad pacem tractatus cum magno Moschouiae duce, 282 fit regni thesaurarius, 415
Krokowski (Damian) fit castellanus Culmensis, 511
Krośnowski (Nicolaus) archiepiscopus Leopoliensis, moritur. 136
Krzywonos, dux rebellium nequam, deuastat Podoliam, 9 pugnat et profligat Polonos ad Constantinow, 18 oppidum Potomae funditus perdit, 22 plumbo trahitur ad Barum. 41
Kussem (comes a) Ferdinandi III caesaris ad Poloniae regem legatus. 206
Kurck (Canutus) Sueciae regni Senator, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuentem subscribit. 488
Kutnarski, Valachiae principis intimus Secretarius, indigenata Poloniae a republica donatur, 68. 101 legatus ad regem Polonum. 125
Labanien pacta inter Sueciae regem et electorem Brandenburg. 271 per pacem Oliuentem in aeternum annuuntur. 478
Labicki (Nicolaus a Radzanow) Succemerarius Gostinenis articulum rationis traditionis Elbingensis ciuitatis subscribit. 493
Lachowicz propugnaculi obfidio a Mosens subitur. 509
Lanckoronski (Pascals a Brzezic) ductor districtus Profouienis. 198
Lanckoronski, palatini Russiae filius, datur obfes Tartarorum Chano. 133
Lanckoronski (Stanislaus a Brzezic) castellanus Camenecensis, 40 fit palatinus Bracławensis, 43 mittitur commissarius Lublinum ad militum seditionem sopiendam, 57 praesens in expeditione contra Cosacos anno 1651, 74 fit terrarum Russiae palatinus et minor Poloni exercitus dux, 141 occasione Chmielnicki Sueciae regi ualedicit, 203 castra Duglaski deserit, 220. 223 mittitur Czechrinum a rege ad Chmielnickum, 243 cum exercitu in Poloniam abiit 279 moritur, cui minor belli dux succedit, regni Mareschalcus Lubomierscius. 329
Lanckoronski (Venceslaus a Brzezic) tribunus, 223
Landshtut confederatio ordinum et exercitus Poloni. 227
Langenar, supremus comitis Wrzeszowicz vicarius, cadit in syluis ad Calistum. 276
Lapshae, populi Thesaliae. 289, n. 85
Lasko (Petrus) excubiarum contra Tartaros praefectus, moritur, 43 veste ex decretis infamiae supra se obtentis conluta utebatur. Pag. 111
Laskowski (Stanislaus) palatinus Plocensis, literas fidei ordinum regni Poloni pro legatis ad pacem Oliuentem subscribit. 484
Lasocki percutitur a Krasinio, pleno senatu, praesente rege. 157
Lebomir (Georgius) palatinus Smolenscensis, commissarius ad tractanda foedera Bialocerkuae cum Cosacis, 85 contradicit Radiuilo. 180
Ledichowski (Stephanus) Succemerarius Cremencensis, successoris electioni contradicit. 510
Legario Byzantini Caesaris ad Chanum Crimenem, 21 Ferdinandi III, Caesaris, ad senatum Polonum, 12 comitis a Poettingen ad Sueciae regem, 204 in Moschouiam, 284 ad Rakocum, 328 Caroli II, Angliae regis ad Polonos, 67 Electoris Brandenburgici ad Polonos, 14 Chani Crimenis ad Polonos, 16. 57. 62. 65. 242 in Sueciam, 65 ad Electorem Brandenburgicum, 242 Christianae Sueciae reginae ad Polonos, 13. 29. Carlandiae ducis ad Polonos, 15 Chmielnicki seu Cosacorum ad Polonos, 10. 16. 50. 105. 119 ad Potocum, 87 ad Chanum Crimenem ab eodem despectu habita, 146 Galliae regis ad Polonos, 12. 48. 256 Pontificis Innocentii X ad regem Polonum, 72 Magni Moschouiae ducis ad Polonos, 57. 126 357. 513 ad castrum Ferdinandum III, 143 ad caesarem Leopoldum Viennam, 440 Regis Poloni et Polonorum ad caesarem Ferdinandum III, 67 Trebici Ratisbonam, 123 palatini Lencienis Viennam, 206 Lescini et Wielopolici Viennam, 282 Miaskoui Viennam, 329. 402 Lescini regni thesaurarii Viennam, 329 ad caesarem Leopoldum Olseui Viennam, 441 eiusdem Francfortum ad imperii Electores, 228. 404. 412 Massini Pragae, 388 Reg. Poloni ad Cosacos, 33. 44. 119. 213 243 in Angliam et Hollandiam Pinoci, 444 ad Moscouias, 42. 58. 70 ad Rakocum, 42 ad Sueciae regem, 70. 97. 156. 174. 198 ad Electorem Brandenburgicum, 242 Rakocii ad Polonos, 125 130. 343. Sueciae regis ad Polonos, 144 Venetorum ad Polonos, 44 Suecorum oratorum in Tartariam, 65 Radzieicui ad Chmielnickum ex Suecia. 116
Legati, ad tractatus pacis cum Sueciae rege Stockholmiam, 157 armittuntur petunt, nec impetrant, 161 eorum manifestatio, 162 Sueciae regi ualedicunt, munera accipiunt et in Poloniam reuertuntur, ibid. propositiones legatorum Polonorum in negotio pacis Oliuentis pertractandae, 446 legatorum caesareorum, 447 legatorum electoraliu Brandenburg. 448 propositiones legatorum Suecorum in negotio pacis cum legatis caesareis pertractandae, 449 eorundem cum legatis elector. Brandenburg. pertractandae, 451 eorundem declaratio legato Gallo de Lumbres facta, 452 eorundem responsum ad ea, quae a Polonis postulatur, 452 eorundem responsum ad propositiones legationis caesariae, 454 eorundem responsum ad propositiones legatorum Brandenburgicorum, ibid. seq. Legatorum Polonorum responsum ad propositiones legatorum Suecorum ad pacis tractatus exhibitas, 456 responsum legationis caesariae ad propositiones legatorum Suecorum, 459 responsum legationis Elector. Brandenb. data ad propositiones a legatione Suedica extradas, 461 legatum

tum mittunt Poloni ad Turcarum caesarem declinandi belli causa. Pag. 515
Lempicki, tribunus Polonus, mittitur a Chmielnicko ad Potocum. 90
Lenigich (D. Gottfried) Polonorum nomen a Lazis deriuat, 335, n. 98 ex illo additamentorum fontes editor hauisse dicit. 516, n.
Lenigoni, pagus, ibi de pace agitur. 513
Leopoldus, Hungariae ac Bohemiae rex, respondit ad Poloni legati propositiones, 329 componit cum legato Polono, puncta compositionis, 330 respondet ad Massini, legati regis Poloni propositiones, 390 foedus defensuum inter eum et Electorem Brandenburg. 393 offensuum inter eosdem, 396 eligitur Romanorum imperator die VIII Iulii anno 1658, 440 responsum Moschorum legatis ab eo datum, 441 respondet legato Polono Olseui, ibid. iubet milites suos Cracouia excedere. 442
Leopoldus Wilhelmus, archidux Austriae, sceptrum Polonum ambit. 322
Leopoldus obfidio, 25. 201 descriptio, 125 tentatur a Rakocio, Leopoliensem responsum. 328
Lepanow, Moschorum generalis, cadit in praelio ad Konotop. 442
Lesczynski (Ioannes) Procancellarius, illi maius a rege regni traditur sigillum. 514
Lesczynski (Andreas de Lesczno) episcopus Culmensis et Pomelanis, procancellarius regni, 331. 44 declaratur regni supremus cancellarius, 67 praesens in expeditione contra Cosacos anno 1651, 74 Chmielnicko scribit regis nomine, 100 fit archiepiscopus Gnesnensis, 121 sententia eius de mediatione Gallica, 399 verba eius ad regem, ibid. moritur. 415
Lesczynski (Ioannes de Lesczno) abbatiae Paradisiensis administrator, germanus archiepiscopi Gnesnensis, fit episcopus Kiouienis, 136 deinde episcopus Culmensis, 156 mittitur legatus ad imperatorem, qui auxiliares sollicitaret copias, 163 moritur. 226
Lesczynski (Boguslaus comes in Lesczno) generalis maioris Poloniae praefectus, comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 fit regni thesaurarius, 57 mittitur commissarius Lublinum ad militum seditionem sopiendam, ibid. praesens in expeditione contra Cosacos a 1651, 74 fit gubernator Ostrensis, 97 mittitur legatus Viennam, 329 compositis rebus reuertitur ad regem, 331 pro mediatione Gallica disserit, 399 fit regni procancellarius, 415 moritur. 443
Lesczynski (Venceslaus comes a Lesczno) episcopus Varmienis et Sambienis, praesens in comitiis Borussiae Marieburgi, 184. 252 tractat foedera cum Electore Brandenburgico, 357 fit archiepiscopus Gnesnensis, 415 literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuentem subscribit, 484 diem obit supremum. 514
Lesczynski (Thomas) Chelmenis episcopus urget regem, ut intestini belli flammam exstinguat, armaque deponat. 512
Lesczynski (Ioannes) castellanus Gnesnensis, mittitur Lubecam a rege ad tractatus cum Suecis, 70 mittitur palatinus Lencienis legatus Stockholmiam, 156 responder ad belli declarationem per Rosenheimium Sueciae regis nomine factam 158 reginam Sueciae inuadit, 159 responder Sueciae cancellario ad puncta, ob quae Sueciae

rex Poloniae bellum inferre decreuit, 160 verba eius ad cancellarium Sueciae, 161 monet Cantelestinum elapsi temporis ad readiungendos tractatus, 174 mittitur legatus a rege Viennam, quid ibi egerit, 206 palatinus Posnaniensis mittitur legatus Viennam, 282 legatus regis et reipublicae Poloniae ad pacem Oliuentem condendam. Pag. 466
Lesczno (Ioannes comes de) Palatinus Posnaniae subscribit declarationem articuli separati Elbingae traditionis ratione, 490 articulum declarationum ratione ciuitatis Elbingensis subscribit. 492
Lesczno (Vladislaus de) Palatinus Lencienis eundem subscribit. 493
Lesczno (Venceslaus de) Episcopus Varmienis S. R. M. Pol. et Suec. Plenipotentiarius subscribit foedus inter Poloniae Regem et Electorem Brandenburgicum. 501
Lesczno, oppidum, familiae Lesciniana sedes, incenditur per Opalinum. 250
Leutenhaupt (Carolus Mauritius) comes de Rasburg et Falkenstein, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuentem subscribit. 488
Lezasium prope a Polonis obsessus Sueciae rex. 234
Lezenice (Thomas de) episcopus Chelmenis, literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuentem subscribit, 484 articulum rationis traditionis ciuitatis Elbingensis nomine reipublicae Poloniae subscribit. 493
Lezynski (Thomas) abbas Wonchocensis, supremus thesauri notarius, comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 fit episcopus Chelmenis. 391
Lubekinski (Franciscus Carolus comes a Colowrat) legatus caesaris ad pacem cum Suecis Oliuae condendam. 466
Lillie (Axel) Sueciae regni senator, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuentem subscribit. 488
Linde de, campi mareschalcus Suecus, Elbingam ingreditur. 213
Lipie pagus, ad quem Czarnecius aliquot millia Suecorum profugauit. 270
Lipski, sacerdos, ad ciuitatem Torunensem a rege mittitur, qui illi regis nomine, ut praesidium reciperet, imperat. 514
Lis inter Radzieicum et coniugem. 94
Lisla (Franciscus de) Ferdinandi III caesaris minister residens in Polotia, 12 regis Hungariae arma minatur Electori Brandenburgico, 357 labores eius Berolini, 392 foedus offensuum et defensuum inter Austriacam domum et Electorem Brandenburgicum subscribit, 393 legatus caesaris ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 foedus Ioannem Casimirus inter et Fridericum Wilhelmum subscribit. 501
Litterae restitut, quid sint in Polonia. 138, n. 61
Litterae Ferdinandi III caesaris, ad senatum Polonum, 12 Christianae Sueciae reginae ad senatum, 13 Tartarorum chani, 16. Senatus Poloni Constantinopolim, 21 Innocentii X, pontificis ad rempublicam, 28 Poloniae senatorum ad Sueciae reginam, 30 eorundem ad eandem aliae, 31 Poloni regis ad chanum Crimenem, 47 chani Crimenis ad regem Poloniarum, 48 Chmielnicki ad regem, 48 regis Poloni ad Innocentium X pontificem, 67 Potocia ad regem, 65 Kisieli ad regem, 66 Chmielnicki interceptae ad Rakocum, 73 Radzieicui ad nobili-

501
 250
 488
 234
 493
 493
 391
 466
 488
 213
 270
 514
 94
 501
 138, n. 61
 47
 48
 67
 65
 73
 S s s s 2
 tateu

tatem in comitiis praesentem, 95 palatini Polonienſis ad regem, 98 Kieſielii ad regem, 99 palatini Valachiae ad regem Poloniae, 102 regis Poloni ad Valachiae principem, ibid. Chmielnicki ad Camenecenſes, 106 regis Poloniae ad Chmielnickum, 120 Georgii Rakocii ad Polonum regem, 123 regis Poloni ad Rakocium, 124 Rakocii ad ſupremum cancellarium, 126 Baſſae Silſtrenſis ad cancellarium Poloniae, 130 Sueciae regis ad regem Poloniae, 144 Sueciae ſenatorum ad ſenatores Polonos, 148 Poloniae ſenatorum ad ſenatores Suecos, 151 Wittembergii ad palatinatus maioris Poloniae, 163 palatinatum Poſnanienſis et Caſſienſis ad Wittembergium, ibid. Sueciae regis ad caeſarem Ferdinandum III, 170 Canſteini ad palatinum Lencienſem, 174 Sueciae regis ad regem Poloniae, 176 Stembocci ad Torunenſes, 183 Sueciae regis ad maiores Polonos, 191 eiufdem ad nobiles terrae Ciechanowienſis, 192 literas ſic dictas reuerſales a palatinatum deputatis Sueciae regi dantur, 197 Sueciae regis ad Electorem Brandenb. 214 Poloni regis ad magnum ducem Moſchouiae, 229 ſenatus Poloni ad Moſchouiae ſenatores, ibid. proteſtoris Angliae ad Sueciae regem, 237 Chani Crimenſis ad Poloniae regem, 242 ad caeſarem Brandenb. 243 cancellarii regni ad Wittembergium, 244 Wittembergii ad cancellarium, 245 Electoris Brandenb. ad regem Polonum, 253 regis Poloni ad Electorem Brandenburgicum, 254 ſenatus Poloniae ad Electorem Brandenburgicum, 255 Poloni regis ad caeſarem, ibid. ad electores imperii, 256 Poloniae cancellarii ad principem ab Auerſperg, 256 ſeq. Sueciae regis ad auguſtum caeſarem, 260 ducis Arefchotti ad Gedanenſes, 268 Rakocii, Tranſyluaniae principis, ad comitem Zebrzydowium et Lubomierſcium, 326 Lubomierſcii Mareſchalci ad Rakocium, 327 Rakocii ad Sueciae regem, 331 eiufdem ad electorem Brandenb. 332 eiufdem ad Zamoiſcium, 333 Stanilaui ad Poloniae reginam, 337 Ioan. Kemini ad Stanilauium, 338 Mikieſii Tranſyluaniae cancellarii ad Vitonum, caſtellanum Sandomirienſem, ibid. Przyemſcii ad fratrem Chriſtophorum contra Auſtriacos, 350 Electoris Brandenburg. ad Sueciae regem, 359 a collegio Electorum ad regem Poloniae, 410 ſcollegio Electorum ad Sueciae regem, 411 Sueciae regis ad regem Galliae, 435 ad conſederatos Belgii, 437 Daniae regis ad Czarnecium, 439 Lituanii, nobilis eorum victoria de Coſacis, 32 Kiſioum intrant, 80 puncta eorum Sueciae oblata, 180 contradicunt Radiuſianae propoſitioni, ibid. deditionis instrumentum Lituaniae, 207 Moſchos contra dimicant, hoſtium ſex millia proſigant, viginti millia vincunt, 510 Lituaniam, eam vaſtat Semilum, 22 ingreditur magnus Moſchouiae dux, 142 Moſchorum ibi victoria, ibid. ſeq. Lituanienſes, Chmielnicki legatus ad Potocium, 86 Linoniae, loca per Gonſueium occupata, 391 Lituaniam aſtralis Poloni, ſeptentrionalis vero Sueciae vi pacis Oliuenſis aſſignatur, 470 Lobens (Ioan. Fridericus L. B. de) nomine ſtatuum Marchiae ſubſcribit pacta cum maioribus Poloniis, 286

Lor (Vladislaus) diſtrictus Dobrynenſis nuntius, diſceſſu ſuo comitia inſectis rebus ſoluit, Pag. 512 Lonicum deſcribitur, quomodo peruenit in diſtictum archiepiſcopi Gneſnenſis, 121 ingreditur Sueciae rex, 177 Lubecae tractatus Polonorum cum Suecia, 70 Lubikowski (Nicolaus) poſſidet bona domus Bato-reanae, 132 Lubinski (Matthias) archiepiſcopus Gneſnenſis, mortem Vladislai IV, Poloni regis, nobilitati publicat, 11 coronat Ioannem Caſimiri, 35 moritur. Encomium eius, 121 Lublinum, deſcribitur, a Moſchiſ oppugnatur et diripitur, 201 Poloni eo potiuntur, 236 Lobomirski, (Stanislaus, comes in Wiſnicz) palatinus Cracouienſis, moritur, 43 Lubomirski (Conſtantinus comes in Wiſnicz) Sandomirienſis et Biſceckienſis capitaneus, 20 Lubomirski (Alexander) ſtabuli regni praefectus, 20 vxor eius ſuit Helena Tecla, Oſolunii cancellarii filia, 64 rex eum mittit contra rebellem Napierſki, 75 Lubomirski (Georgius, comes in Wiſnicz, S. R. I. princeps) Stanilaui palatini Cracouienſis filius, generalis Cracouienſis, mittit milites contra Coſacos, 19 comitatur regem in expeditione contra Coſacos, 44 fit maior regni Mareſchalcus, 56 praefectus in expeditione contra Coſacos anno 1651, 74 fit gubernator Viſtenſis, 97. 117 regem in Poloniam reducem deducit, 227. 232 obſidionem Cracouienſem ſoluit. Variorum de eo ſermones, 279 Rakocius ei ſcribit, 326 reſpondet ad Rakocii literas, 327 obuiam it Rakocio, 328 a rege Czentiſchouiam ad conſilium generale vocatur. Fit dux campeſtris mortuo Stanilaui Lanckoroni, 329 Tranſyluaniam cum Poloniis intrat, 340 indignatio eius contra Czarnecium, 343. Pro mediatione Gallica diſſerit, 399 in Prussiae mouet, 442 Graudentium vi caput, 443 legatus reg. Poloni. ad pacem, cum Suecia Oliuae condendam, 466 in Ukraina armis bono eventu deſertat contra Moſchos, 509 impedit electionem ſucceſſoris viuentis adhuc Rege, 512 regina eum perdere ſibi proponit, ibid. eius laus ibid. de eo nuntiorum in comitiis ſententiae ſunt diſſae, ibid. capitis damnatur ibid. ſecedit Vratiſlauiam ibid. eius munera aliis deſeruntur ibid. armata manu in Poloniam redit, ſequae cum exercitus Poloni parte coniungit, ib. regis exercitum ad Czentiſchouiam vincit, 1300 caedit, eius primores et mille milites capit, captos ſine pretio dimittit, ibid. eum rex ſequitur, ibid. ſed certis ſub conditionibus, ſcie iam inſtructa, arma deponuntur, ibid. deprecandi cauſa ad regem venit, deinde Vratiſlauiam redit, 513 comitia de eo reſtituendo inſtituuntur, diſſoluantur, ibid. bellum magis inſtruitur, ibid. eius militum numerus, ibid. praelium cum regis inuit et victoriam reportat, ibid. cum rege de pace agit, ibid. ſubito Vratiſlauiam vitam cum morte mutat, et Wiſnicii inanime eius delatum in Poloniam corpus ruuntur, 514 Lubomirski, per eum rex Chmielnicki animum tenet, 243 Ludouica Maria, Vladislai IV primum, deinde Ioannis Caſimiri, Poloniae regum coniunx. Febr. correpta decumbit Varſaviae, 34 nuber Ioan. Caſimiri

Caſimiro, 39. Antimus eius et in caſtris praefentia, 72 Lublino Varſauiam redit, 79 accipit praefecturam Lomzenſem condemnato Radziecio, 97 principem Poloniae, 102, ibid. abducitur per ſenatores vna cum regio theſauro Cracouiam, 165 ex Sileſia mouet in Poloniam, 251 inſidiae ei Gedanum proficiſcenti a generali Sueco Stembocci ſtruntur, 278 quid ad oblatas literas paſſas a Stembocci reſpondit, ibid. Vrangelis a Stembocci miſſis mille aureos donat, ibid. militem Polonum ſilſtere conatur. Czarnecii conſilium ei ſuggeſtum, 278 dat literas ad Potocium in cauſa Rakocii, cui multam ſauebat, 346 Rakocii filius deſtinatur ab ea in regionem Poloniae, ibid. iraiſcitur domui Anſtriacae, 347 Polonos exprobrat, ibid. Electrix Brandenburgica perſuadet reginae Poloniae aliqua ſecreto, annuente rege Electoris propoſitionibus, 358 Querelae eius contra Auſtriacos, 388 in perniciem Auſtriacorum a Gallis animatur, 399 ducatus Opolienſis et Radbortienſis ei traduntur, 403 quietiae eius contra Auſtriacos nomine cleri maioris Poloniae, 404 Poſnania Herlinum excurrit ad Electorem. Quid cum Electore tractauerit, 414 tractat Oliuae pacem cum Sueciae legatis, 445 perſuadet Ioanni Caſimiro, marito, ut rege adhuc vivo, eligeretur ſucceſſor, 510 procurat regium Poloniae ſolum Principi de Conde, ibid. Lubomirski, qui caput huius electionis contradicentium fuit, perdere quaerit, 512 bellum inſtitutum hoc propoſito regno inſert, ibid. tandem omnia videns fore vana, Pacium, Lithuaniae cancellarium, ſuum tentat facere, 514 eius propoſitiones Pacius reuocat, ibid. die altera apoplexia antea aetatis quinquageſimo quinto decedit, correpta, ibid. Buiſ ſuſcepit exequias rex Cracouiae proſequitur, ibid. Lambres (Antonius de) Galliae legatus, 256 Suggeſta eius conſilia Stembocci generali Sueciae, 278 regina Poloniae inſtigatur ab eo in Auſtriacos, 350 legatus mediator ad pacem Oliuenſem, 465

Machmet Gerei, yd. Gerei.

Machouius (Sebaſtianus) Polonorum belli dux, capitur in Ukraina, 514 Machowski (Ioannes) tributus Polonus militum, 83 literas a Potocio deſert Chmielnicko, 84 perſuadet Chmielnicko arcana quaedam, ibid. redit ad Potocium, 84 mittitur commiſſarius ad regem, 100 mittitur a rege ad obſeſſos Soczanide in Valachia Coſacos, 128 adiungitur Czarnecio ad defendendam Cracouiam, 178 fit captiuus Moſchorum, 201 Magierouiam iuxta pugnat cum Poloniis Rakocius, innox componit cum iisdem, 343 Malachowski, regni referendarius abdicationis documentum legit, 515 Mamberus (Ioannes S. I.) mittitur Romam a rege Ioanne Caſimiro, 39 Maniſſatio Radzieciui contra regem regnumque Poloniae, 108 Polonorum legatorum pro conſtituendis tractatibus, 161 Sueciae regis Poſnaniae ingreditur, 166 exercitus Poloni cum Konecpolſcio et Wiſniowiedo a Suecia redeuntis, 332 Rakocii contra Polonos, 326 Polonorum contra Tranſyluanum, 340

Marchus Brandenburgienſis inuadit a Poloniis, 285 componunt eum eadem, ibid. Marchio Badenſis, vid. Badenſis Marchio. Maria Anna Thereſia, infans Poloniae moritur, 79

Mariaeburgum, comitia ordinum Prussiae, 184 Sueciae reginas ibi praefentia, 237 deſcriptio eius, 240 Sueciae deditur, ibid. vi pacis Oliuenſis regi Polono traditur, 471 Markiewicz (Demetrius) Coſacus a republica nobilitatur, 68 Maſonia deditionem facit Sueciae regi, 177 ſeq. eadem Sueciae regis edito ſedatur, 192 Maſſini (Chriſtophorus) patris Mutinenſis, regi Polono a literis Italicis, mittitur legatus Pragae ad Hungariae regem, 388 propoſitiones eius Auſtriacis ſaetae, 389 Mechmed Soliman, octo annorum puer, pronunciat Turcarum Imperator, 21 Mediationem Gallicam Poſnaniae ſecreto admittit Polonus rex, poſtea eandem ordinibus regni Varſaviae publicat, fruſtra abſente clero, 398 mediationis Gallicae trutina, 400. ſeq. Medzirnium in maiori Polonia recuperatur a Poloniis, 285 Meſtinski, praefente rege in oppido Korczyn ſenatorum domos ſpoliauit, 511 Memorialia Sueciae regis ad ordines imperii Francofurti poſtea, 374 Olſzeui legati Poloni ad Electores imperii, 406. ſeq. Meteoron Varſauiam, 64 Mlaskowski (Andreas) dapifer Halicenſis, mittitur legatus Vionnam, 329 per eum reginae neptis amoris offerebantur Leopoldo primo, 346 commiſſarius componit cum Wirtzio ob deditionem Cracouiae, 349 propoſitiones eius caeſari Ferdinando III. Viennae ſaetae, 402 Muſkowi (Albertus) ſuccamerarius Leopoldienſis, mittitur legatus a rege ad Coſacos, 33 Michael, rexque Zamoyſcii filia natus fuit, 513 Michalewicz (Alexius) magnus Moſchouiae dux, Roſſiam cum Chmielnicko protegit, 142 Lithuaniae ingreditur, ibid. Viennam mittit legatos ad caeſarem, neceſſitatem belli Lituanici excuſantes, 143 regis Poloni literas ad eum, 229 pacem facit cum rege Polono, 283 bellum cum Sueciae rege incipit, 284 ſceptrum Polonum amittit, 322 mittit legatum ad regem Polonum ob violata pacta, 357 legatos mittit ad Leopoldum caeſarem Viennam, 440 Miſſakowski (Maximilianus) caſtellanus Caſſienſis, puncta deditionis palatinatus Caſſienſis ſubſcribit, 165 Mikas (Michael) Tranſyluaniae cancellarius, 326 conſultat cum Rakocio, 337 ſcribit Witouio, caſtellano Sandomirienſi, 338 mittitur legatus ad Czarnecium, 343 reſponſum eius Polonia militibus datum, pugnam cum Tranſyluanis appetentibus, 345 Milnes, Poloni militis deſcriptio, 23 conſederatio Lublino, 57. 441 Tyſkowiſis contra Sueciae regem, 221 quoruntur de infelicitate regni et promiſſa ſtipendia poſtulant, 99 quid ad haec rex iuſſit, ibid. eorum tumultus in caſtris ad Battow, 103 Sacramentum Sueciae regi dicunt, 201 manifeſtatio redeuntium a Sueciae rege, 232 tumultus inter eos dedita Varſavia propter Wittembergum, 247 milites ex maiori Polonia primi

primi castra regis deserunt; castra Varavia, 291
Varavia diripitur a milite Brandenburgico, 270
missionem a rege Poloni milites petunt et in-
petrunt, 277. a Sueciae regibus castra ad Ga-
danum occupata. Eisdem insequitur Sueciae
rex. Discessum militum Poloniae regina frustra
sistere conatur, 278 in Transylvaniam irrupto,
340 ardor pugnandi cum Transylvano ad Ma-
gierow, 345 non acceptata tumultuantur ob sti-
pendia, 350 ad obsequium redeunt, 351
Militer (Burchardus) Sueciae regis generalis locum
tenens, Czestochoviam obliat, 225 literae eius
ad patres Czestochovienses, ibid. Electoris
Brandenburgici generali. Distinguit Poloniam
cedit, 276
Mina a Kadziecianis aedilis contra regem in
vulgis sparsae, 98 comitis Waldeck in catholi-
cos, 219 Chmielnici in Valachiae principem
91
Minda penes Gedanum periclitatur, 225 eam Sue-
ciae rex aggreditur, 266
Minski regni et magni ducatus Lituaniae ho-
stis, 51
Minsien in fauillas redactum a Moschis, 157
Musiek (Andreas a magna Konczyce) culinae re-
gni praefectus, comitatur regem in expeditione
contra Cosacos, 44 obinet a rege capitaneatum
Lublinensem, 59
Musiek (Georgius) quondam Sandomiriensis pala-
tinus, 63
Mobilonia obsideret a Raduilo vano conatu, 147
prope eandem castris Potocius a Cosacis, 444
Monseculus (Raymundus, liber baro in Bohemeg)
regis Hungariae legatus, Labores eius Berolini,
392, 393
Monteculus, commissarius Hatzfeldii componit
cum Wirtzio ob deditionem Cracoviae, 349
Moraz equitum praefectus in legione duos Saxo-
niae, cedit in sylvis ad Calissum, 276
Mors variorum principum et clarorum virorum,
vid. sub eorum nominibus.
Morslyn (Tobias) regis Poloniae camerarius praefectus
mittitur ad Daniac regem, 371
Morslyn (Ioan. Andreas de Ratiborsko) dapifer
Sandomiriensis, mittitur a rege in Sueciam, 143
periclitatur in mari, redit absque audientia in
Poloniam, 145 mittitur a rege Francofurtum,
288 commissarius componit cum Wirtzio ob
deditionem Cracoviae, 349 regni referendarius
subscribit puncta deditionis Torunii, 426 lega-
tus regis Poloni ad pacem cum Sueciae Olinae
condendam, 466 subscribit declarationem arti-
culi separati ratione traditionis Elbingae, 490
Moschi, eorum stratagemata in eligendo Vladislao
IV, magno Moschoviae duce, 11, n. 24 mittunt
legatos Varavia, 57 eorum nostris tempori-
bus facies, 57, n. 38 Moschorum postolata et Po-
lonorum responsa, 62 noua eorum postulata a
rege Polono. bellum minatur Polonis, 130 bel-
lum Poloniae inferunt, 140 Smolenscum oppu-
gnant, ac paulo post capiunt, 142 victoria eo-
rum, 143 mittuntur legati ab eis Viennam, ab-
cedunt aliquot millia Moschorum a Polonis,
147 cum Cosacis Bychouiam post trium anno-
rum obliationem capiunt, 181 profligant Poto-
cium ad Slonigrodek, 201 Rigam obliant. Ko-
kenhausen diripiunt, 284 eorum clades ad Ri-
gam, ibid. soluant obliationem Rigensem, 284

clades eorum ad Konotop, 442 a Polonis pro-
fligantur, hincque ob causam Lachawice obli-
ationem soluant, 509 Moschorum et confede-
ratorum Cosacorum in Ukraina militum nume-
rus, 511 ad Brasko eorum dux profligatur, ibi
legatum in regis castra mittunt pacem offerunt,
ibid. inducitur eam illorum magno duce anno
1667 usque ad annum 1680 prolongantur, 514
terrae et vrbes, quae hac occasione illis in per-
petuam traditae sunt, ibid. Palatinatum Poto-
cium et Vitsepselem, Iijoniamque Polo-
nam retro dant Polonis, ibid. auxilium illis con-
tra Turcas Tartarorumque promittunt, ibid.
Moschoniae ditiones rex Ioannes Casimirus cum
exercitu 1664 ingreditur, ibi moritur, 511
Morus generalis nobilium (postposita ruzentia) quid
sit, 186, n. 68
Myskowsky (Vladislavus) Marchio in Mirow cap-
itaneus Grodnienensis, fit palatinus Sandomi-
riensis, 52 praefectus in expeditione contra Co-
sacos, 74 moritur palatinus Cracovienensis, 415

Napierki (Alexander Leo) rebellis in minori
Polonia, 79 vitae eius finis tragicus, ibid.
Nasienki tempore comitionum salam referenda-
rii regni Przerembski armis inuasit, 111
Nasienki (Alexander) mittitur exequi ordine
Lubecam ad tractatus cum Suecia, 70 referenda-
rius Lituaniae Lidenis gubernator mittitur le-
gatus Stockholmiam, 156 regem Sueciae salu-
tata, 159
Narceus, castellanus Wysoctodienensis, 184
Nassovius (Fridericus comes) Sueciae regis cognat-
us, occumbit, hinc glorie maiestas, 391
Nechay (Adamus) generalis vigilarum praefectus,
subscribit deditionis Varaviae condiciones, 247
Negotium rei nummariae in Polonia, 61
Niebab, ductor Cosacorum palo affixus a Lituania,
32
Nieborowus defuncti principis Caroli Ferdinandi
cancellarius, fit abbas Paradisiensis, 156
Nieczai ductor Cosacorum a Kalinowio caesus ad
Crasnum, 72
Niemierzyce, Polonus, Cosacorum legatus, 442 a
rege, Ruzentia designatus redit cancellarius, postea
a Cosacis trucidatur, 443
Niemierzyce (Georgius) commissarius ad Cosacos ex-
equi ordine a republica constituitur, 68
Niemierzyce (Stephanus a Czernichow) princeps
Kliouienensis, 198
Nieurus Ioannes Casimirus Rex Poloniae moritur
1672 succumbit, 416
Niewiarowski (Christophorus) exercitus Litua-
niam militum tribunus, capite plebitur, 1512
Niezborski (Alexander) 198
Nobilitas commouetur contra regem occasione Rad-
zieicuii, 98 contra Wittembergium dedita Va-
santa, 247 nobilitatis minoris Poloniae confede-
ratio, 279 Prussiae nobilitas in Pomeraniam ir-
rumpit, sed breui reuocatur a rege Polono, 287
arma caput ad bona defendenda, 312
Numerus et ordo commissariorum belli contra Co-
sacos Senatorii ordinis, 19. equitris ordinis, 20
caesorum Polonorum et Cosacorum ex utraque
parte ad Berestecko, 76 caesorum et captiuorum
Suecorum et Electoralium a Polonis, 127, 176
caesorum et captiuorum Transylvanorum a Tar-
taria,

taria, 347 numerus nuntiorum in comitiis gene-
ralibus, 54, n. 36
Nymphae Lubecae a Polonis sparguntur, 70

Oboriti (Nicolaus) canonicus Cracovienensis, prote-
statur contra sacculares, 137
Obolito Chmielnici a Polonis et Hungaris Socza-
nae, 126 Chmielnici a Polonis et Tartaris ad tres
leucas ab Humano, 147 Cracoviae a Suecia, 193
a Polonis, 269. 279 ab Hatzfeldio, 347 Czestochoviae
a Suecia, 225 Kliouiae a Vichouio, 417
Leopolis a Cosacis, 25. 201 Mohilouiae a Radu-
ilo, 147 Polonorum ad Zbaraz a Cosacis, 42
Pracemisiae a Duglassio, 232 regis Poloni ad
Zhorow a Cosacis, 46 Rigae a Moschis, 284 Sue-
ciae regis ad Lezaicem a Polonis, 234 Torunii
a Polonis, 420 Varaviae a Polonis, 244 Zamo-
lii a Cosacis, 25 Lachowice a Moschis soluantur,
509
Obuchowicz (Theodorus) Succamerarius Mocer-
ensis, eligitur commissarius ad Cosacos, 17 mitti-
tur legatus a rege in Moschouiam, 70
Obuchowicz (Philippus) palatinus Smolensensis,
Moschus Smolenscum dedit, 142. incusat in
comitiis ob deditum Smolenscum, 156
Octasio belli cum Polonis Cosacorum, 6 Electoris
Brandenburgici, 252 Moschouici, 58 belli Sue-
dici, 159 Moschouici cum Suecia, 284 Regis
Poloni cum Lubomierscio, 512
Odum, quid de illo inter Germanos et Polonos te-
neant, 412, n. 101
Olaiensis legatus Moschus ad pacis tractatus cum
rege Polono, 283
Oginski (Bogdanus) vexillifer M. D. Lituaniae, 20
Olesnitsky, Vischensis castellani filius, datur obles
Tartarorum Chano, 133
Olshowicz (Nazarej Michalowicz) Moschouiae le-
gatus ad regem Polonum. Querimonias eius ob
pecta violata, 357 accipit a rege responsum, 358
Olinae, tractatus pacis Polonos inter et Suecos con-
clusi, 465, seq.
Oliwus Cromel, vid. Cromel.
Olshanski (Andreas) canonicus Cracovienensis, regius
Francofurtum ablegatus, 404 ejusdem memo-
rialia duo ad Electores imperii directa, 406 seq.
Viennam mittitur legatus cum grauisiue postu-
latis, 441
Opacis (Ioannes Albertus in Masanin) Succamera-
rius, terrae Wigensis deputatus articulum ratio-
ne traditionis Elbingensis ciuitatis subscribit, 493
Opalinski (Lucas de Bnin) regni Marechalculus, 26
33 abdicat se Marechalci munere et transfert in
Lucam de Bnin Opalinski, succamerarium Posna-
niensem, 56 moritur, 139
Opalinski (Lucas de Bnin) Succamerarius Posna-
nienensis, fit minor regni Marechalculus, 56. citat
Radzieicium ad suum tribunal, 94 vita fungi-
tur, 510
Opalinski (Petrus de Bnin) Podlachiae palatinus, 244
276 recuperat propugnacula Medzirutium et
Zbonisium, 285 expeditur cum Czarnecio in
Hollatiam, 371
Opalinski (Christophorus de Bnin) palatinus Posna-
nienensis. Literae eius ad regem, 98 quid rex ei
respondet, 99 facit cum Radzieicuo, 163 puncta
deditionis palatinatum Posnanienensis subscribit,
165 moritur, 226
Oppolium conuocatur senatores a rege Polono, 206

Oppolium et Ratiborsia transferuntur a rege Po-
lono in personam reginae, 403
Oregio, Ioan. de Torres, nuntius apostolici ad sena-
tum Polonum, 26 Galliae legati ad senatum Po-
lonum, 12. et 28 legati Electoris Brandenburg. ad
senatum, 14 legati Curlandiae ducis, 15 Sueciae
legati, 29 Potocii ad legatos Chmielnici, 86
Pzyemscii ad regem Sueciae, 74 Brochouii ad
eundem, 198 scriptam orationem ordinibus va-
lde contemptam Rex legere incipit, eam procancellari-
us perlegit, 315
Ossinski (Samuel) regiae custodiae praefectus, 18
fortiter pugnat, 24 moritur, elogium eius, 43
Ossinski (Georgius comes de Tenezin, S. R. I.
princeps) regni cancellarius, 23 reginae fugam
dissuadet, 24. demittit regem coronatum, 39
comitatur regem contra Cosacos, 44 exercitus
locoqui regens generalis a rege constituitur, 45
colloquitur cum Chanj, Crimenis Vescro, 49 de
pacis legibus cum eo conuenit, ibid. odia inter
eum et Wilnowicium, 55 moritur, Compen-
sius vitae eius, 63
Ossinski (Georgius) cancellarius nepos, Maximilian
Ossinski, thesaurarius curiae regni filius, capitaneus
Lublinensis, 64. perit in pugna ad Berestecko,
76
Ossinski (Baldwinus) comes in Tenezyn, capita-
neus Stobnicensis, comitatur regem in expeditio-
ne contra Cosacos, 44 perit ad Zborouiam, 46
Ossinski (Andreas de Ossow) 20
Ossan (Albertus ph) legatus Electoris Brandenburg. ad
pacem cum Suecia Olinae condendam, 466
Ostrog (Nicolaus comes) pocillator regni, palatini
quondam Posnanienensis filius, destinatur belli dux
a republica, 18 mittit milites contra Cosacos, 19
40 moritur, elogium eius, 72
Ostrog (Nicolaus comes) gubernator Drohoui-
ensis, moritur, 226, 248
Ostrog (Nicolaus comes) capitaneus Garpolicen-
sis, obles datur a rege Polono Sueciae regi, 423
Ostrycki (Adamus) foederatorum Marechalculus, a
regis aggreditur, quos vincit, eorumque primo-
res capit, 512
Ouerbeck (Ioannes ph) legatus Electoris Brandenburg.
ad rempublicam Poloniam. Oratio eius, 14. fo-
das defensionum et offensuum inter domum Au-
striacam ac Electorem Brandenburg. concludit,
39. seq.
Oxenstierna (Gabriel) comes in Korscholm et Wala,
literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuen-
sem subscribit, 488
Oxenstierna (Benedictus) Sueciae senator etc. relin-
quitur Varavia a Sueciae rege ad vrbes regi-
men, 177. 178 subscribit condiciones Varaviae
deditionis, 247. infirmus ibi manet, 248 lega-
tus Sueciae regis ad pacem cum Polonis Olinae
condendam, 466
Oxenstierna (Ericus Axelius) Sueciae regis cancel-
larius. Consilium eius regi suo suggestum, Bo-
rassiam attinens, 189 Elbingam ingreditur, 213
colloquitur cum Sueciae rege, 277 articulos fo-
deris Sueciae regis cum Hollandis subscribit, 260
documentum compositionis Sueciae regis cum
Electore Brandenburgico subscribit, 266
Ozargowski (Stanislaus de Ozarow) 198
Pac (Christophorus) vexillifer M. D. Lituaniae, 20
Lituaniae supremus cancellarius, regis Poloni
T t t t 2 lega-

regatus ad pacem cum Suecis Oliuae condendam, 466 subijcit declarationem articuli separati ratione Elbingae traditionis. 496
Pac (Nicolaus Stephanus) palatinus Trecentis; literas fidei ordinum regni Poloniae et Lituaniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484 separatum articulum ratione ciuitatis Elbingensis subseribit, 493
Pacius, Lituaniae belli dux Moschos profligat, 511
Pactus Zborouiana in comitiis a. 1649 in totam approbatur, 56 de Stumdorfianis cum Suecis mentionio, 71 inter Sueciae regem et electorem Brandenburgicum, 219 inter Rakocium et Cosacos, 325 inter Leopoldum regem Hungariae et Caesarem regem Polonum, 336 inter Polonum regem et electorem Brandenburgicum, 358 Poloniae inter et Daniae reges, 371 Cosacorum cum Polonis, 418 pacta cum Cosacis adhaerente Vichouio in comitiis approbantur, 442 pacta Regiomonti, Marieburgi et Libaniae a. 1656 inter Sueciae regem et electorem Brandenburgicum, inita, VI pacis Oliuensis in aeternum annulantur, 478 inter Cosacos et Rakocium. 484
Palatinus Cracouiensis pro restituendo Lubomierscio laborat, eius ad Regem verba. 512
Palatinus Polocensem ac Vitepsensem retro Poloni accipit, 514
Palatinus Poloniae puncta et posita a rege in comitiis Varlauiensibus. 93
Parcewsky, episcopus Smolenscensis fit episcopus Samogitiae, 44 subscribit pacta dedicationis Lituaniae. 211
Pasferys nives, unde veniunt. 122, n. 54
Pauli (Andreas) supremus Vigiliarum praefectus legionis Phulianae Electoris Brandenb. cadit in syluis ad Calissium. 276
Pax, fit inter regem Polonum et Tartarum ad Zborou, 49 inter Polonos etiam et Cosacos, 51 de nouo promulgatur inter Polonos et Cosacos, 92 pacis conditiones Polonorum, Chmielnici per legatos propositae, 119 inter Tartarorum Chanum et Chmielnicum, 201 inter maiores Polonos et Marchiae, 285 inter regem Poloniae et magnam ducem Moschouiae, 282 inter Polonos et Cosacos, 418, 442 inter Polonum regem et electorem Brandenburgicum, 358 inter Sueciae et Daniae reges, 427 Oliuae inter reges Poloniae et Sueciae, 445 Polonis offertur a Moschis, 511 Turcarum Caesarem inter et Polonos. 514
Pereaslauia, Chmielnici Cosacorum ibi celebrat comitia, 57 Pereaslauiam prope Wdowiczenko occurrit Vichouio Tartaris iuncto, pugnat, ibidemque in praelio cadit. 417
Perrinacia Kalinouii exercitus ducis ad Battow. 104
Pestis Cracouiae maxima, 101 totam Poloniam peruenit. 121
Peter, summus Sueciae regis excubiarum praefectus, perit in syluis ad Calissium. 276
Petrionia, Polonis deditur, traditae ciuitatis conditiones. 248
Piascki (Paulus) episcopus Praemisliensis, 133 scripsit chronica gestorum in Europa singularium, 34, n. 27 moritur, elogium eius. 43
Pieglowski (Martinus) pinceria Cracouiensis protestatur contra clerum. 136
Pitionczuk (Iohannes) Praefecturam Ofwiecimensem accipit. 513

Pikarski (Adrianus) Soc. Iesu. 1347
Pilauis, Poloni ibi fugantur a Cosacis. 123
Phocae (Hieronimus) inceptor Italus, legationis Polonae Secretarius Viennae, 206 missio eius in Angliam et Hollandiam vando eoratu. 444
Priscum in fauillas redactum a Lituaniis. 32
Piron (Iean, Baptista de) Petricouiam dedit Poloni. 248
Platen (Nicolaus Ernestus de) documentum compositionis Sueciae regis cum electore Brandenburgico subscribit. 246
Plaza (Alexander de Mscow) capitaneus Kaskagenis, protestatur contra clerum. 36
Podlodowski, Radomienis gubernator, regis legatus Regiomontem. 242
Poettingen (Franciscus Eusebius comes a) Ferdinandi III caesaris legatus ad Sueciae regem in Polonia, 204 dimittitur a Sueciae rege cum literis ad caesarem. 260
Polonne, Russiae oppidi exitum. 22
Poloniae rex, vid. Iohannes Casimirus.
Poloniae regina, vid. Ludouica Maria.
Polonia, Descriptio Poloniae, a. unde quis rectam Poloniae diuisionem cognoscere possit, 2, n. 2 gesta antiquae gentis Polonae, 2 misera illius facies a. 1648, 23 quid maxime eius libertatem defendat, 55, n. 37 unde nomen habeat 335, n. 38 Poloniae morum descriptio inconueniens et refutatio, 413, n. 102 facta cum Suecis pace secundo Marte Moschos contra dimicat, 509
Poloni, caeduntur ad aquas flauas, 8 iterum ad Corfunum, 9 tertio armati ingreditur Russiam, 41 ad Zbarazium castra locant, ibid. obliuiscuntur a Chmielnicio, 42 eorum clades ad Zborouiam, 46 variis eorum consilia, cum rex arde ad Zborouium obfisione cingeretur, 47 eorum de bello Valachico sensus, 65 confugiunt ad Ferdinandum III imperatorem, auxiliares impetraturi copias, 67 bellum contra Cosacos acclamant, 68 vindictam sumunt de Cosacis, 72 bellum consilium tenent, 75 primus eorum cum Tartaris congressus, 76 resistunt ac hostem profligant, ib. Polonorum victoria, 78 eorum error, ibid. progressus in Russiam, 80 regem odio prosequuntur, 83 decipiuntur a Cosacis, 87 excitant tumultum in castris Kalinouii ad Battow. cogitant de fuga, 104 ad interuentionem discordes defenduntur a Cosacis ad Battow, ibid. capti in clade Battouensi a Tartaris redempti a Chmielnicio frucidantur, 105 eorum pietas erga reges suos, 107 de militibus Polonis, 122 astant vivere in agris, 140 eorum coniunctio cum Tartaris, 146 eorum exercitus se Witembergio dedit, 164 mobiles Poloni conspectis Suecis fugam faciunt, 178 per Sueci regis absentiam ab obsequio eius deficiunt, 220 eorum arcana consilia, 228 recuperant Sandomiriam, 236 Lublino potiuntur, ibid. capta Varlauiam domos redeunt, 251 fugantur a Sueciae rege ad Varlauiam, 269 Calissium expugnant, 271 Poloni maioris inuadunt Marchiam, 285 componunt recuperatis propugnaculis Merzericio et Zboninio, cum statibus Marchiae, ib. seq. Transyluaniam intrant, dace Georgio Lubomierscio, 340 manifestatio eorum de irruptione in ditiones principis Transyluaniae, ibid. seq. consultant de conditionibus Transyluano conferendis, 344 Poloni componant cum Rakocio excluso Hungariae rege, 345 eorum contentio cum

cum Austriaci recepta Cracouia, 350 vetera eorum gesta contra Austriacos, 389 defenduntur ob odium erga Germanos, 412, n. 101 pacem perpetuam cum Cosacis faciunt, 442 petunt a Caesare Leopoldo, vt regnum Austriaco milite liberum sit, ibid. Oliuae pacem perpetuam, mediatore Galliarum rege cum Suecis faciunt, 465 seq. Chouanscium Moschorum belli ducem profligant, 509 in Ukraina bono euentu dimicant, ib. tumultuantur, 510 ad officium reducantur, ibid. Rex eos in Ukrainam ducit, 511 arces et oppida quaedam ab illis occupantur, ibid. Moschouiae ditiones ingreditur, ibid. infectis rebus Gluchow et Siensko relinquunt, ibid. castra prope Wartam ponunt, 512 contra Lubomierscium dimicant, vincuntur, eorum primores capiuntur, ibid. nobilius bona deuant, ibid. arma deponunt, ibid. iterum praelium incant, 513 vincuntur, ibid. pacem cum illo ineunt, ib. eorum belli dux in Ukraina a Tartaris et Cosacis capitur, 514 a Turcarum imperatore pacem duris sub conditionibus obtinent, ibid. obuiam eunt Cosacis et Tartaris, et secundo cum illis dimicant praelio, 515 pacem cum illis faciunt, ibid.
Polubinski (Hilarius) Notarius campetris, contra Lubomierscium missus, praelio infausto dimicat, et capitur. 512
Pomerania, Prussiae nobilitas in eam irrumpit, sed breui reuocatur a rege Polono. 287
Poniatowski (Stanislaus) regni referendarius, fit abbas Tyneensis. 391
Pontifex maximus, vid. Innocentius X et Alexander VII.
Posnana, sequitur deditionem exercitus Poloni. Eius descriptio, 165 ceditur a Suecorum generali Millero, Electoris Brandenb. belli duci Dorffungio, 276 traditur Polono regi ab electore Brandenb. 357
Posse (Gustauus) Sueciae regni senator, literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem subscribit. 488
Potocki (Stephanus) occurrit Chmielnicio, occumbit ad aquas flauas. 8
Potocki (Nicolaus) supremus exercituum dux, contra Chmielnicum in castris praefens ad Corlanum, 8 fit captiuus Tartarorum, 9 ex Tartaria redit, 61 praefens in expeditione contra Cosacos anno 1651, 74 Trylissiam occupat, 81 Kiouiam versus mouet, ibidemque Lituanos se iungit exercitui, ibid. cum Kiselio de bello finiando sentit, ibid. Chmielnici recipit literas, 83 deliberat circa eas, ibid. proponit articulos pacis Cosacis, 83, 84 epistola eius ad Chmielnicum, ibid. eius ad legatos Chmielnicii oratio, 86 commissarios Polonos ad Cosacos dimittit, 87 cum proceribus Poloniae deliberat ac castra versus hostilem exercitum promouet, 88 differt praelium, ibid. respondet ad literas Chmielnicii per Kiselium, 89 quid legatis Chmielnicii respondet, 90 excipit conuiuio Cosacorum legatos, ibid. colloquitur cum Chmielnicio et pacta subscribit, 91 Chmielnicum conuiuio excipit, ib. regi scribit, 92 moritur, vitae eius compendium. 93
Potocki, gubernator Camenecensis, filius supremi exercituum ducis, donatur equo Turcico a Chmielnicio. 92
Potocki (Iohannes de Potok) Succamerarius Halicenis. 30

Potocki (N. de Potok) regni castrorum metator. 223
Potocki (Christophorus) subdapisfer M. D. Limaniae, datur obfides Chmielnicio. 90
Potocki (Stanislaus a Podhayce) palatinus Podoliae mittit milites contra Cosacos, 18, 19 comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 praefens in expeditione contra Cosacos a. 1651, 74 fit supremus exercitus dux in locum occisi Kalinouii et palatinus Kiouienis, 141 occurrit Chmielnicio, aciem instruit et dimicat, 147 frustra obsidet Chmielnicum. Braclauensem tractum repetit, ibid. profligatur a Moschis, 201 Sueciae regem occasione Chmielnicii derelinquit, 203 adhaeret iterum Sueciae regi, 211 seq. cum Lanckoronio ad Sandomiriam substitit, 218 castra Duglossii, Sueciae exercitus ducis, deserit, 220, 223 cura expugnandi munimenti, capitis dicti, ei a rege committitur, 277 a Czarnecio exprobratur, responsionem eius, 278 cum exercitu ex Borussia in Poloniam abit, 279 praefens in expeditione contra Rakocium, 343 Regina ad eum scribit in causa Rakocii, cui multum fauebat, 346 Mohilouiam obsidet, quam deinde intactam relinquere debuit, 444 literas fidei ordinum regni Poloniae et Lituaniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484 bono euentu dimicat contra Moschos, 509 morti succumbit. 515
Powalski (Lewalt) nuntius Podolienis, Rege adhuc viuo successoris electioni contradicit. 510
Pozarski, Moschorum belli dux, occumbit in praelio ad Konotop. 442
Praedictiones Polono regi falsae. 32
Praelium, vid. pugna.
Praemisia descubitur, 232 Duglassius eandem oppugnat et paulo post intactam relinquit, ibid. oppugnat a Rakocio vapo conatu. 328
Praefagium P. Carus Soc. Iesu. 156
Praemowski (Nicolaus) regens cancellariae minoris, fit regni referendarius, 121 certis legibus Rakocium ad Poloniae regnum vocat, 24 fit regni praecancellarius et mox supremus regni cancellarius, 415 legatus regis Poloni ad pacem Oliuae condendam, 466 declarationem articuli separati ratione traditionis Elbingae subscribit, 490 Primatibus regni dignitatem adipiscitur. 514
Princeps Poloniae, Carolus Ludouicus nascitur, bronii post extinguitur. 97
Proceres Poloniae, regem Casimirum in Poloniam reuocant, 207 Regiomonto per edictum electoris Brandenburgici excedere iubentur. 220
Prodigia, de iis quid sentiendum. 10, n. 13
Prokopowicz, Moschorum Generalis cadit in praelio ad Konotop. 442
Prophecia S. Brigittae de regno Sueciae, euentu non comprobata. 320
Propositiones Massinij factae Viennae scriptae, 389 Miskouli Viennensis compositionis, 402 legatorum Polonorum in negotio pacis Oliuensis pertractandae, 446 legatorum caelareorum, 447 legatorum electoris Brandenb. 448 legatorum Suecicorum cum legatis caelareis pertractandae, 449 eorundem cum Brandenburgicis tractandae. 451
Pruski, villa ducalis Borussiae, ubi Gonseuius Suecos et Brandenburgicos profligauit. 271
Prosektor Angliae, vid. Cromuel.
Protestatio nobilitatis minoris Poloniae contra clerum, 136 cleri minoris Poloniae contra saeculares. 137
Pruf

I N D E X.

Prussia, vid: Borussia.
Prusimowski (Iatus) succamerarius tribunusque militum Belzenfis. 20
Pfazonka (Adamus) 298
Pstrokowski (Stanislaus de Buzenin) episcopus Chelmenfis, 10. 33 moritur, cui succedit Thomas Lezynski. 391
Przslawski (Andreas a Przslawice) 198
Przyemski (Sigismundus) 45 cohortis tormentariae supremus magister, 77 sensus eius de castris Kalinonii ad Battow, 102 confert cum Kalinonii de tumultu militari, 104 captivus post cladem Battoulensem Chmielnici iussu capite plectitur. 104
Przyemski (Christophorus) mittitur ad Sueciae regem, 174 eius oratio ad Sueciae regem, ibid. seq. castellanus Culmenfis, 350 vitam cum morte mutat. 510
Przyemski, eques Polonus. Literae eius ad fratrem Christophorum contra Austriacos. 350 seq.
Puchheim (Christophorus comes de) Leopoldi Hungariae regis generalis cum duodecim millibus militum in viciniam Transylvanicae venit. 342
Pugna ad aquas flavae, 8 ad Corfunum, ibid. ad Constantinow, 18 ad Zhorowium, 46 ad Beresteko, 78 ad Batow, 104 ad Stawilzyn, 145 ad Varsavia inter Carolum Gustavum, Sueciae et Io. Casimirum Poloniae reges, 269 cum Transylvanis ad Magierow, 347 cum Moschis, 509 cum Lubomierscio, 512. 513 cum Tartaris Cosacisque. 515
Puskammer, mittitur ab electore Brandenburg. ad Sueciae regem. 218
Querelae Daniae regis contra Polonos, 373 Polonorum contra Austriacos, 388 Austriacorum contra Polonos, 389 Olseuii legati Poloni, nomine cleri contra Austriacos Francofurti. 404
Radamnerskiur, Russorum belli dux, etus militum numerus. 511
Radziwylus (Iatus), S. R. I. princeps Cosacos prope Pinscum profigat, 32 cum exercitu victore Kiliuam intrat, 80 de Cosacis victoriam reportat, 88 persuadet Potocio certamen, sed frustra, ibid. epulatur apud Potocium cum Chmielnicio, 91 fit maior exercitus dux, et palatinus Vilnensis, 141 pugnat infansio omine d. 27 Aug. a. 1654
143 obsidet Mohilouiam inani conatu, 147 Lituaniam Sueciae submittit protectioni, 177 creditur causa belli Lituanici, 179 Radziwylus propositiōi contradicentem Lituanis, 180 Gonseuium capit contradicentem sibi, ibid. concipit puncta Lituanorum Suecis oblata, ibid. apud Suecos suspensus, 207 cedit Birze Sueciae regi, 208 subseribit pacta deditionis Lituaniae, 211 moritur, 226 Anna Maria, filia eius vnica ad bona paterna et materna haeres admittitur vi pacis Oliuensis. 475
Radiwylus (Albertus Dux) cancellarius Lituaniae moritur. 226
Radiwylus (Iohannes Dux) comitia soluit 100
Radiwylus (Boguslaus) dux, praefens in expeditione contra Cosacos a. 1651, 74 fit gubernator Barenfis 97 subseribit palatinus Minscensis pacta deditionis Lituaniae, 211 sexcentos pedites Vittembergio Varsavia mittit, 244 consilium eius Sueciae regi suggestum, 250 capitur a Tartaris et

dimittitur, 271 per eum componit Gonseuius cum electore Brandenburgico. 357
Raday substituitur Transylvanicae princeps Rakocii loco a Turcorum imperatore. 391
Radvanski (Leo) Moschorum belli dux, cedit in praelio ad Konotop. 442
Radvanski (Hieronymus) Lomzensis capitaneus, 20 comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 fit regni procancellarius, 67 Adami Kazanovii viduam in matrimonium ducit, ibid. praefens in expeditione contra Cosacos a. 1651, 74 origo litis inter eum et uxorem suam, 94 Varsavia venit, factum atrox iussu eius in vrberegia, ibid. in ius vocatur ad forum curiae regni marschalci, ibid. Petricouiam discedit ad regni tribunal, ibid. dextrum marschalcale contra eum, 95 ad supplicium quaeritur. Literae eius ad nobilitatem, ibid. seq. discedit ad ducem Zaslauensem, 96 accipit ab eo literas securitatis. Poloniae valetudine, ibid. condemnatur et perduellis. Sermo de eo, 97 seq. damnatur crimine perduellionis in comitis Viazdoviae, 108 manifestatio eius contra regem et rempublicam Poloniam, 11. Viennam et deinde Stockholmiam discedit, ibid. dat consilia reipublicae, 114 Literae eius ad Chmielniciū, 115 mittit legatum ex Suecia ad Chmielniciū, 116 Apologia eius, 117 manus eius cognoscitur subseripta in litteris ad Chmielniciū, 119 Sueciae regem ad bellum contra Polonos instigat, 140 adicit literas ad Vittembergii literas, 163 Varsaviae seditionem excitare tentat, 177 Varsavia venit, ibid. relinquatur a Sueciae rege vicerex in Masovia, ibid. consilium eius Sueciae regi suggestum, 250 in integrum inque regis restituitur gratiam, 510 belli declinandi causa mittitur ad Turcorum imperatorem, 514 in legatione vita fungitur. 515
Rakocy (Georgius) Transylvanicae princeps, 42 Regi Poloniarum scribit, 123 Valachiae principi bellum inferit, 125 mittit legatos ad regem Poloniam, ibid. scribit supremo cancellario, 126 legati eius ad rempublicam Poloniam. Puncta huius legationis, 131 precatur indigenatum Poloniae, 132 rumor de eo Poloniam ingrediente, 279 seipsum Poloniam ambit, 322 bellum cum Polonis gerit, 324 seq. pacta inter eum et Cosacos, 325 edictum eius ad ordines regni, 326 ad proceres minoris Poloniae scribit, ibid. seq. Poloniam intrat, Przeuorscum et Stryouiam occupat, 328 perdit tria millia militum ad Iaroslauiam a Schoembergio caesa, ibid. Praemisliam vano conatu oppugnat, ibid. Leopolienses tentat, ibid. Cracoviam properat. Scribit bis Sueciae regi, 331 seq. Electori Brandenburgico, 332 Cracoviam ingreditur. Magistratus Cracoviensis ei iurat, ibid. Zamoyscio scribit, 333 obuius fit Sueciae regi, ibid. eius datum Sueciae regi consilium. Recedit a Zamoyscio. Brestham Lituaniae occupat, 335 cum Sueciae rege Varsavia intrat, 336 Literas accipit de comitotiori Leopoldi, Hungariae regis, in se animo, ibid. Turbatur variis nouis vndique alatiis. Consultat cum Sueciae rege, 337 iterum turbatur, ac praecipuos Hungaros in consilium vocat. Consiliatorum suorum sensus, 337 Cracoviam mouet, 339 nuntium accipit, comitem ab Hatzfeldt cum octodecim millibus ad Cracoviam haerere, et Polonos in Transylvaniam irrupisse, 340 varia ac

infa.

I N D E X.

infausta ei referunt exploratores, 342 mittit legatum ad Polonos, 343 componit cum Polonis, 344. seq. exercitus eius numerus, 346 Poloni duces eum inuisunt excepto Czarneco, 347 exercitus eius deletur a Tartaris, ipsemet per Lubomierscum saluatur, ibid. Transylvaniam pellitur Byzantini caesaris iussu, ei substituitur primo Raday, postea Bartzey. 391
Rakowski (Stanislaus) abbas Plocensis moritur. 43
Raeboria Oppoliumque ducatus transferuntur a rege in personam reginae Poloniae. 403
Ratificationis Polonicae foederis perpetui inter regem Poloniae et Brandenb. Electorem. 504
Rausenski (Bartholomaeus) S. R. M. Secr. puncta deditionis Torunii subseribit. 426
Raziarowski, eques Polonus; mittitur a Chmielnicio ad Potocium. 89
Robellus nouus in minori Polonia Kostka, exitus eius tragicus, 75 rebellis alius in maiori Polonia. ibid.
Regina Poloniae, vid. *Ludonita Maria*.
Religio, exercitum religionis catholicae in Liuania Suecica priuatum, per pacem Oliuensem conceditur, 470 liberum religionis catholicae et euangelicae exercitum ciuitatibus Prussiae regalis, vti ante bellum Suedicum, viguit, vi pacis Oliuensis, art. II. No. 3. conceditur. 468
Responsio Austriacorum ad Massini propositiōes, 390 cancellarii Suedici ad verba Nauiszenii legati Poloni, 159 Cantersteinii, Suedici Secretarii ad literas palatini Lenciciensis, 174 Caesaris Ferdinandi III, ad P. Adriani, S. I. theologi legationem, 67 ad legationem Trzebici Poloniae procancellarii, 136 ad Moschorum legationem, 143 ad Lencini, palatini Lenciciensis legationem, 206 Chmielnici ad regis Poloni literas superba, 122 ad Polonorum legationem, 243 Elbingensium ad propositiōes Rudauii, 213 electoris Brandenburgici ad quaestionem comitis Starembergii, caesarei legati, 219 electorum imperii ad legationem Morstynii, 288 Gedaniensium ad Sueciae regis literas, 182 ad Archchori ducis literas, 268 Hatzfeldii caesarei Generalis ad Wirtzli literas, 348 Leopoliensium Rakocio data, 328 Lubomiercii supremi Marschalci ad literas Rakocii, 327 Rakocii Chmielnicio auxilia petenti data, 70 palatini Lenciciensis Rosenheimio denunciante bellum. Polonis, 148 Polonorum Chani Crimenfis legato data, 66 ad Moschorum legatorum postulata, 58 Angliae regis legato, 68 ad legationem Cosacorum, 119 Rakocio data, 124. 125 Poloni regis ad Palatini Posnaniensis literas, 99 ad obiecta senatorum, 100 ad palatini Valachiae literas, 102 ad preces Cosacorum obfessorum ad Beresteko, 78 ad literas Rakocii, 132 ad literas Electoris Brandenburgici, 254 legato Moschouiae ducis, 358 legatis Bethlemi ob deditionem Cracouiae, 348 Sueciae regis ad orationem Przyemscii, 176 Wittembergii ad cancellarii Poloni literas, 245 quid regi respondit captivus dedita Varsavia, 248 ad scripta et manifestationes Suedicas, 289 responsiones ad propositiōes legatorum Oliuae mutuae, 452. 454. 456. 459. 461
Respublica Polona. Falsa quorundam de illius interitu vaticinia. 6, n. 10
Rex Poloniae, Vid. *Ioannes Casimirus* rex Sueciae vid. *Carolus Gustavus*.

Rex Galliae regi Ioanni Casimiro regni persuadet abdicationem. 515
Rey (Vladislaus de Naglowice) dapifer Cracouiensis, regis Francofurtum legatus. Turbat ibi Leopoldi electionem, 412 reginae cancellarius, puncta deditionis Torunii subseribit, 426 thesaurarius curiae regni, legatus regis Poloni ad pacem cum Suecia Oliuae condendam, 466 subseribit declarationem articuli separati ratione traditionis Elbingae. 490. 492
Ribbing (Per Lenerfon) Sueciae senator, literas fidei pro legatis Suedicis subseribit. 488
Riga obsidetur a Moschis, defenditur a Magno de la Gardie. 284
Rocessiani, quid sint. 98, n. 47
Roderigo (Castel) Hispaniae orator in aula Viennensi. 206
Roncaldus (Dominicus) canonicus Varmiensis, corruptus a Mazarino matrimonium procurat Vladislaui IV, regi Polon. cum Ludonica Maria Gonzaga. 34
Rosenhan (Schering vel Siberius) legatus Sueciae ad tractatus Lubecae, 71 regis Sueciae nomine Polonis bellum declarat, 158 documentum compositionis Sueciae regis cum electore Brandenburgico subseribit. 266
Rostowski (Liuanonides) legatus Moschus ad tractatus pacis cum rege Polono. 283
Rozafewski (Iacobus comes) capitaneus Cunicensis, 19. 20 castellanus Califfiensis, 41 palatinus Inouaclauensis, Califfium expugnat. 271
Rucka Moschorum legatus. 100
Rudawski (Laur. Ioan.) auctor huius operis. Ipsius mens in conscribenda hac historia, 1 quid praetulerit, 2 carpitur ab editore ob inconsideratam de Poloniae rebus locutionem, 6, n. 9 denuo, quia in populares suos acerbius dixit, 20, n. 18 in personam eius resignat canonicatum Varmiensis Dominicus Roncaldus, 34 mater ipsius Anna moritur, 139 adulatur Austriae domui, 190, n. 72 consilia eius Elbingensibus data, quid ad ea responderunt, 213 legatur de Rudawscio praefatio editoria.
Rudomina, dimicat cum Drohicki in aula regia Sigismundi III. 111
Russia, protectionem suscipit Moschorum. 142
Rzeczycki (Georgius) capitaneus Vrzendouiensis, comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 perit ad Zhorouium. 46
Rzeczona, mater Stephani Czarnecii. 513
Rzewuski (Stanislaus) 198
Rzeczynski (P. Gabriel, S. I.) scripsit hist. naturalem regni Polon. 2, n. 2

Sacken, vigiliarum praefectus, Elbingam ingreditur. 213
Sakowiec (Adamus Matthias) palatinus Smolenscensis etc. literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subseribit, 484 articulum ratione traditionis ciuitatis Elbingensis subseribit. 493
Salem, regiae mensae portionem, nobiles extorquebant a rege. 141
Saluis (Io. Adeler) legatus Sueciae ad tractatus Lubecae. 71
Samogisia Polono iterum deditur regi. 284
Samowski, commilito vexilli S. R. M. 223
Uu uu uu 2
Sapieba

I N D E X.

Sapieha (Cosimirus Leo) vicecancellarius M. D. Lituaniae, comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 moritur Brestiae, 226
Sapieha, militum tribunus, deduxit Rakocium cum paucis suorum in Transylvaniam visceris, 347
Sapieha, palatinus Vilnensis, 232 conatus eius Sueciae rex eludit, 236 cohortem equitum Suecorum totaliter delet, ibid. primus Varavianam oppugnat, 244
Sapieha (Paulus) Lituaniae generalis, Brestiae succurrere parat, sed frustra, 336 Grodnam per tractatus a Moschis recipit, 443
Sarbievski (Stanislaus) Grabouecensis capitaneus, legatus ad pacis tractatus cum magno Moschoviae duce, 282
Sarcophagi inscriptio, Caroli Ferdinandi, Poloniae principis, 154
Sarnowski (Iacobus) canonicus Cracoviensis, protestatur contra saeculares, 137
Sarnowski (Stanislaus) regni referendarius fit episcopus Praemisliensis, 391 literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484
Sarnowski (Stephanus) succamerarius Lenciciensis, ordinum confirmationem annui regi concessi censuras et documentum recitat, quo liber a pacto cum regno pronunciatur, 515
Sax (Petrus) equitum praefectus legionis generalis Dorffingii, cadit in sylvis ad Calisium, 276
Schenhof (Georgius, S. I.) 206
Schlippenbach (Christophorus Carolus de) Sueciae regis supremus Camerae praefectus, legatus patet in arce Labauiensi subscribit, 275 mentio eius fit, 360 legatus Sueciae regis ad pacem cum Polonis Oliuae condendam, 466
Schoenberg, militum tribunus, Transylvanos adortus ad Iaroslaium, victor euadit, 328
Schroder (Godfried von) legatorum Suecorum secretarius, 450 literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem expedit, 488
Schwerin (Otho liber baro de) electoris Brandenburgici consiliarius status intimus, pacta in arce Labauiensi subscribit, 275 offensuum et defensuum foedus inter domum Austriacam et electorem Brandenburgicum concludit, 393. seq. foedus inter regem Poloniam et Electorem Brandenburgicum subscribit, 501 conventionem de coniungendis eorum armis subscribit, 503
Scripta sparguntur Francofurti a Polonis legatis contra Austriacos, 412
Scriptores historiarum, peractis rebus facile errores indicare possunt, 236, n. 81
Sczuka, regia commissarius in deditione Petricouiae, 248
Selingerland (Godofredus van) consiliarius et assessor vrbis Dordracenae, articulos foederis cum Sueciae rege subscribit, 260
Semiluna, nebulo dux rebellium Lituaniam intrat, 9, ferocia eius et vbiq. saecutis, 22 cadit prope Pincum, 32
Senatores Poloniae conuocantur a rege Oppolium in Silesia, 206 eorum vota in caesarem Ferdinandum III, ibid. scribunt ad senatores Moschoviae, 229 ad senatores Sueciae, 151 Literas eorum ad electorem Brandenburgicum, 255 Varavianam conuocantur 1668 a rege, qui abdicationem a regno illis significat, 515 ne id faciat lacrymis petunt, nec impetrant, ibid.

Sandomiria, recuperatur a Polonia, 236
Sesquipellus, nebulo Cosacorum dux rebellium Chmielnicio adhaerens, Cudacensi propugnaculo recepto contra datam fidem omnes trucidat, 23, 33
Sielski (Alexander) succamerarius Posnaniensis, commissarius ad Cosacos, 17, 64
Sianawski (Adamus Hieronymus de Granowo) voluntarius miles ad Corfunum, 8 fit captiuus Tartarorum, 9 capitaneus Leopoldensis, 40 moritur, 58
Sierakowski (Stanislaus a Boguslanice) diem obit sepulchrum, 510
Sigismundus III, rex Poloniae, eius infelicitas, 3 vita eius breuissima, 3, n. 7
Sigismundus Augustus, rex Pol. testamento Polonis libertatem legauit, 55
Siradiensis palatinus deditur Sueciae, 181
Skarbek (Andreas) ex palatinatu Cracoviensi, 198
Skarszewski (Stanislaus) gubernator Radomienis, 141 Procurationem arcis Cracoviensis accipit, 513
Skrzecuski (Ioannes) literas ab obsessi exercitus ducebus adfert, 45
Slonigrodek, Poloni ibi a Moschis caduntur, 201
Slupecki (Andreas) eques Polonus, puncta deditionis palatinatus Calisiensis et Posnaniensis subscribit, 165
Sluzewski (Adamus Kazanoui vidus, palatini Trocensis filia, 56 nubet Hieronymo Radzievski, regni procancellario, 67 origo litis inter eam et maritum, 94
Sluzewski (Stanislaus a Sluzew) capitaneus Horodelensis, 223
Smolenscum describitur, 11 capitur a Moschis, 142 in perpetuum Moschoviae conceditur duci, 514
Snarowski (Raphael) mittitur legatus regis ad Cosacos, a quibus crudeliter trucidatur, 44
Sobieski (Marcus) capitaneus Crasnostauensis, 41 datur obses Chmielnicio, 90 captiuus post cladem Batouienlem iussu Chmielnicii a carnifice trucidatur, 104
Sobieski (Ioannes) capitaneus Iaccorouienis, comitatur regem in expeditione contra Cosacos, 44 232 regai Marechalicus declaratur, 512 nominatur campestris dux, 513 Tartaris obuam it eoique fugat, 515
Soczawia, propugnaculum in Valachia, ibi obsidetur et moritur ex accepto vulnere Timotheus Chmielnicius, 129 deditur regis Poloni commissariis et Transylvaniam principi, ibid.
Sokolucki (Andreas) 198
Somnitz (Laur. Christophorus a) electoris Brandenburgici consiliarius status intimus, foedus de tentium inter domum Austriacam et Electorem Brandenburgicum concludit, 394 legatus ad pacem cum Suecia Oliuae condendam, 466 foedus inter Poloniae regem et electorem Brandenburgicum subscribit, 501
Spolia Polonorum Coscis Tartarisque cedunt, 24
Spolska regis Pol. Ioannis Casimiri cum Ludouica Maria, 39
Stadnisia, coniux Zebrzydowski, 515
Stanislawski (Adamus) castellanus Halicensis, 19
Stanislawski (Michael) custoditur a Rakocio, 327 scribit Poloniae reginae, 337 Palatinatum Kiouiensem accipit, 513

Starenberg

I N D E X.

Starenberg (comes de) Ferdinandi III caesaris legatus ad electorem Brandenburgicum, 206, 219
Starostiae seu praefecturae, quid sint in Polonia, 59
Starzewski (Martinus) referendarius regni, fit maior regni Secretarius et moritur, 121
Stawiszyn, prope hunc locum pugna Polonos et Cosacos inter, 145
Stenbok (Gustaus Otto) Sueciae regis per Malouiam generalis, scribit ad Torunenses 183, 235 Poloniae reginae Gedanum venienti insidias struit, 278 Choinicium iterum occupat, ibid. reginae Poloniae per Vrangelim literas passus offert, 278
Stephanus Batoreus, rex Polonus, eius encomium, animi virtutes et regimen, 3 et ibid. n. 5
Stecum, maioris Poloniae incolae nullis nouis teloneis Stetini onerari possunt, vi pacis Oliuensis, 474
Stipendium, Tartaris olim dari solitum, 49
Stratagema Hungarorum ad Soczauam, 126 Czarnieci ad Iaroslaium, 232 Choiniciae in Prussia, 278 ad Magierow, 344 Sueciae regis ad Lezaitum Sapiehae conatus eludentis, 236
Suchodolski, eques Polonus, a partibus Sueciae regis, Lublinum defendit. Contumax regi Polono Leopolum transmittitur, post breui liber, 236
Sueciae rex, vid. Carolus Gustaus.
Sueci, oratores in Tartariam mittant, 65 eorum foederati. Louicium ingrediuntur, deinde Varavianam, 177 loca per eos in Prussia occupata, 183 Elbingam ingrediuntur, 213 succurrunt Varavianae, sed frustra, 245 pugna eorum ad Varavianam, 269 aliquot milia eorum ad pagum Lipie a Czarnecio profligantur, 270 occidit eorum ex parte Suecorum in syluis ad Calisium numerus, 276 plura eorum gesta vide sub Carolo Gustano.
Suende (Baro de) electoris Brandenburgici equitum praefectus legionis comitis iunioris de Wilgenstein, cadit in syluis ad Calisium, 276
Swiderski, (Ioannes Samuel) exercitus dux Poloni, 510
Symenonius (Harafymius) legatus Moschus ad pacis tractatus cum rege Polono, 283
Synchronismus, contra eum Rudauicius peccasse videtur, 220, n. 78
Szczawinski (Ioan. Simon) palatinus Brestensis, 19 praefectus in expeditione contra Cosacos a. 1651
Szczepchan (Georgius) episcopus Nitrienis, regni Hungariae cancellarius, legatus caesaris ad Rakocium, 3, 8
Szempek (Hyacinthus) capitaneus Boguslauensis, 223
Szeremes, supremus belli dux Moschorum in expeditione a. 1654, 142. seq.
Szoldrski (Andreas) episcopus Posnaniensis, 33 moritur, 58
Szulcowski (Paulus) 198
Szumotius, a Chano Crimenis literas apportat regi Polono, 242

Tubulae foederis perpetui inter Ioannem Casimirum Poloniae regem et Fridericum Wilhelmum Brandenburgicum electorem, 404
Torio (Alexander Ioannes) palatinus Lublinensis, moritur, 121
Torio (Ioannes) fit mortuo patre palatinus Lublinensis, 121 literas fidei ordinum regni Poloniae

pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484 articulum separatim ratione traditionis Elbingae subscribit, 493
Tartari eorum descriptio, 50 et ibid. n. 33 et 34 eorum in Chmielnicium minae aetodia, 107 post conclusam ad Zwancium pacem in Poloniam irumpunt, 140 eorum coniunctio cum Pol. 146 in Poloniam aduentus et pugna contra Moschos et Cosacos, ibid. perfidia eorum erga Polonos, 147 dimicant pro Polono rege, 202 funditus delent Rakocium, 347 coniuncti Vichouio vastant omnia circa Borysthenem, 417 Polonorum se hostes declarant, 513. Podoliam, Russiam, Volhyniam deuant, 515 in fugam a Polonis aguntur, pacemque cum his componunt, ib. plura vide sub Gerei Isan et Machmet.
Tartarorum Chanus, vid. Gerei.
Tarnowski (Ioannes) archidiaconus Cracoviensis, regius secretarius, fit archiepiscopus Leopoliensis, 136 obtinet clarae tumbae, abbatiam, 156
Tauke (Wilhelm) Sueciae regni senator literas fidei pro legatis Suedicis ad pacem Oliuensem subscribit, 488
Tesch, equitum praefectus in legione ducis Saxoniae, cadit in syluis ad Calisium, 276
Tetera (Paulus) in Georgii Chmielnicii locum electus Bogdani Chmielnicii in matrimonio habet filiam, 511
Thobabe, Tartarorum dux, 9 eius epistola lecta in senatu, 16 reducit in Tartariam a Chmielnicio, 41
Thomislanski (Petrus) 198
Tiepoli (Ioan.) legatus Venetus, 6
Thibouius (Albertus) suffraganeus Plocensis, fit episcopus Posnaniensis, 145 querelas reginae contra Austriacos subscribit, 405 literas fidei ordinum regni Poloniae et M. D. Lituaniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484
Tomaszewski (Iacobus) 198
Tomaszewski (Stanislaus) 223
Torres (Ioannes de) archiepiscopus Adrianopolitanus, Innocentii X, pontificis nuntius, Oratio eius ad senatum, 26, 34, 44
Torunius obsidetur ac Polono regi traditur, puncta deditionis Torunii, 420. seq. regis literae ad Torunenses, 230 regis praesidium deprecatur, rex mille milites ibi relinquit, 513
Tractatus coepti Lubecae Suecos et Polonos inter, eorum quis progressus et deinde finis, 70 dilationis huius conuentus documentum, 71
Tractatus pacti, vid. pax et pacta.
Transiunctiones vid. pacta.
Transylvani vid. Rakocy.
Treter (Nicolaus) pacta Polonorum cum Coscis subscribit, 419 Varavianam venit Cosacorum legatus, 442
Tribunal regni supremum Petricouiae et Lublini, 94, n. 45
Trusina mediationis Gallicae, 400. seq.
Trzebicki (Andreas) regis secretarius, mittitur ad regni tribunal, 112. regens cancellariae, 117. fit regni procancellarius, 124 mittitur Ratisbonam a rege orator ad imperii comitia, ibid. 133 eiusdem declaratio periculi ordinibus Germaniae, 134 responsum a caesare ei datum, 136 redit in Poloniam abbatia Czerniensis a rege donatur, ibid. fit episcopus Cracoviensis, 391 protestatur contra locum metropolitae Kiouienis in senatu assigna-
X x x x x

assignatum, 442 articulum ratione traditionis Elbingensis ciuitatis subscribit. 493
Tryliffia expugnatur a Polonis. 81
Tucholka (Ioannes Petrus) notarius terrestris, Palatinatus Pomeraniae deputatus, articulum separatim ratione traditionis ciuitatis Elbingensis subscribit. 493
Tumulus noui in regno Poloniae, 75 militaris in castris ad Batow, 104 Polonorum circa Poseniam, 190 inter Polonos milites ob Wittembergum, 247 inter Polonos ratione Lubomierseii. 511
Turner (Fridericus) Sueciae regis officialis auditor, puncta deditionis Torunii subscribit. 426
Turnus comes, Riga a Moschis obfessa egressus et captus, capite ab iis mulctatur. 284
Twardowski (Samuel) liber eius contra magnum Moschouiae ducem serui publici manu in ignem dandus. 62
Tysfones caduntur in Polonia quibus literae L. C. R. intortae, duplex harum interpretatio. 511
Tysenbanfen, Radzieieuii hostia. 94
Tyskiewicz (Ioannes vel Ianussius) palatinus Kio- uienfis, 18. 19 moritur, elogium eius. 43
Tyskiewicz (Georgius) episcopus Samogitiae, 33 fit episcopus Wilnensis, 42 moritur Regiomonti. 226
Tyskiewicz (Felix) palatini Brestensis filius perit ad Zboroniam. 46
Tyskiewicz (Ioannes Antonius) 33
Tyskiewicz (Christophorus) palatinus Czerniecho- uienfis, capitaneus Bytomienfis, fit commissarius in confederatione contra Sueciae regem. 223
Tyskiewicz confederatio exercitus Poloni facta. 221
Valachia applaudit victori Chmielnicio, 107 ean- dem Chmielnicius armatus ingreditur, 126 eius aerarium diripitur ab Hungaris Soczaui, 130 sensus Polonorum de bello Valachico, 65 occasio huius belli, 102. 125 Valachiae princeps profligatur a Cosacis seu Chmielnicio, 64 compositionem facit cum Cosacis, 65 respondet Chmielnicio ad eius postulata ratione matrimonii cum filia sua. Regi Polono scribit, 102 filiam suam Timotheo Chmielnicio desponsat, 120 captiuus remittitur in Tartariam. 133
Varca oppidum exustum. 61
Varmiae descriptio. 416
Varfauia, valde turbatur, accepto de elade Bato- nienfi nuntio, 104 eius descriptio. Suecorum ibi praesentia et Radzieieuii, 177 oppugnatur a rege Polono, 244 deditur ei, 245 Sueciae rex iterum ea potitur, 269 diripitur a milite Bran- denburgico, 270 eandem intrat Sueciae rex cum Transyluano, 336 comitia ibi indicuntur a Po- lono rege, 442 ibi comitia 1662 celebrantur, 510 Varfauiam venit rex, ibi interni motus oriuntur, 511 comitia 1664 incipiuntur, 512 Varfauiam Torunio discedens venit rex, 513 comitia 1666 Varfauiae indicuntur, ibid. regni senatores a re- ge 1668 conuocantur. 515
Vbaldi (Christophorus) Generalis maior. 77
Venerus legatus Lublini exceptus a Polonis. 44
Vichowenski (Daniel) Russiae palatinus Corfuni glo- bis traicitur. 511
Victoria Cosacorum de Polonis ad aquas flauas, 8 ad Corlunum, ibid. ad Pilaui, 23 ad Zborow,

46 ad Batow, 104 Lituanorum circa Pinscum de Cosacis, 88 regis Poloniae de Cosacis ad Ba- resteko, 78 Moschorum de Polonis ad Sloni- grodek, 201 Sueciae regis de Czarnecio ad Go- lomb, 231 de Poloniae rege ad Varfauiam, 269 Czarneci de Polonis cum Suecis facientibus ad Calissium, 166 de Sueciae rege ad Sanum Ru- uinum, 232 de Marchione Badenfi ad Czerlquam, 235 de aliquot Suecorum millibus ad Lipic pa- gum, 270 Gonsieui de Saecis et Brandenburgicis ad Prostki, 271 Polonorum de Moschis, 509 eorundem ad Gliemboko, 510. 511 Lubomier- seii de Polonis, 512. 513 Tartarorum et Colo- corum de Polonis, 514 Polonorum de Tartar- is. 515
Vidzki (Thomas) praepositus Varmienfis, abba- tia Plocensis administrator, fit episcopus Kio- uienfis, 156 literas fidei ordinum regni Polo- niae pro legatis ad pacem Oliuentem subscribit, 484 articulum ratione traditionis Elbingensis ci- uitatis subscribit. 493
Vilna, capitur diripiturque a Moschis, 179 ibi cum exercitu Lituano de stipendiis soluendis tractatur. 510
Viskoni (Ioannes Baptista baro) residens regis Po- loni in aula Viennensi. 205
Vladislaus IV, rex Poloniae, eius triumphus, 3 mo- ritur d. 20 Maii a. 1648 Meriti in Lituaniam, 10 cadaver eius in Balika Varfauiae deponitur, ibid. Laus eius posthuma, 20. 11 funeris solennia, 33 compendium vitae eius. 34
Vladislaus Dominicus, dux Zaslanienfis, palatinus Sendomiriensis, destinatur belli dux a republica, 18. 22 culpatur, 23 fit palatinus Cracouienfis, 24. 43 praefens in expeditione contra Cosacos a. 1651. 74 dat literas securitatis Radzieieuii con- demnato, 96 moritur. 226
Vlefeli (Corficus comes de) bona ei per pacem Rothschildienfem restituntur. 433
Volboria, castra regis. Poloni ibi. 166
Vorum solenne regis Poloni. 241
Vrangeliur, Sueciae regis architalassus ad portum Gedanensem appellat. 182
Wachmeister (Ioannes) legatus Suecus ad tracta- tus Lubecae. 71
Walch (Io. Otto de) Suec. reg. summus excubiarum praefectus, perit in syluis ad Calissium. 276
Waldek (Georg. Frid. comes de) minae eius in Polo- nos, 219 documentam compositionis Sueciae re- gis cum Electore Brandenburgico subscribit. 266
Wapowski (Nicolaus a Nieczuiow) 198
Warszycki (Stanislaus) terrarum Masouiae palatinus, fit castellanus Cracouienfis. 97
Wassenbergius (Euerhardus) Embriensis, reg. Pol. historiographus. 34. et ib. n. 27
Wiloniczenko, Cosacorum dux cum Moschis fa- ciens, Vichouio contrarius, 416 Vichouii le- gatus ad Tartaros intercipit, ibid. cadit in prae- lio. 417
Weiber (Ludouicus) capitaneus Valecensis, Zamo- scianum defendit, 25 fit palatinus Pomeranus, 33 salutar electorem Brandenburgicum, 183 mori- tur tempore obsidionis Mariaeburgi. 240
Weiber (Iacobus) palatinus Mariaeburgensis, 182 comitatur electorem Brandenburg. 184 rex ad eum scribit, 230 Mariaeburgum Suecis tradit, 240 Calissium expugnat. 271
Weinland,

Weinland, equitum praefectus in legione militum tri- buni de Walch, cadit in syluis ad Calissium. 276
Wesel (Albertus) Roznanensis, Makouienfis capita- neus, 20 fit palatinus Masouiae, 97 Varfauiam deserit. 177
Wielopolski (Ioannes comes a Pieskowa Skala) Bie- centis capitaneus, mittitur legatus ad Transylua- niae principem, 42. 227 Woynienfis castellanus mittitur legatus Viennam, 282 Rakocius ei scri- bit. 326
Wielopolski (Ioannes) Palatinus Cracouienfis vitam eum morte commutat. 516
Wierzbowski (Hieronymus) palatinus Brestensis, li- teras fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuentem subscribit. 484
Wierzbowski (Hieronymus) palatinus Siradiensis e- vita decedit. 513
Wirsqius, Suecorum militum tribunus, Cracouiam ab obsidione Polona liberat, 269 solennibus epu- lis Rakocium Cracouiae excipit, 332 Cracouiae nuntium accipit de stabilita pace, inter Transylua- nam et Polonos, 347 Cracouiam Polonis tradere negat, 348 Transyluanos vrbe regia pelit, ibid. Hatzfeldio scribit, 348 Cracouiam tradere vult, si Hatzfeldius subscribat, vituperat simul Polonos, 349. Stetino erumpens Pomeraniae quaedam loca occupat. 441
Wisniowiecki (Dux Ieremias Michael Korybut) pala- tinus totarum Russiae, sex milia militum in ca- stris tenet contra Cosacos suo sumtu, 9. 18 com- missarius belli, 19 factum eius Niemieroui, 22 Carolinarum partium antesignanus, 23 coronam regi Ioanni Casimiro praefert, 36 40. 42 fortitu- do eius, ibid. magno applausu excipitur a nobili- tate Varfauiam veniens, 55 mittitur commissa- rius Lublinum ad militum seditionem sopien- dam, 57 citari debet ad comitia ob denegatos debitos magno Moschouiae duci titulos, 62 prae- sens in expeditione contra Cosacos a. 1651, 74 consilium eius de opprimendo hoste, ibid. ardor eius in pugnando, 78 febri correptus moritur. eius elogium. 80
Wisniowiecki (Demetrius) dux in Zbarsz, 40 praetorianorum eius legio caesa. 278
Wisnorty (Christophorus a Samki) 198
Wisnberg (Afredus comes a Derben) Sueciae regis belli dux, scribit ad palatinum maioris Poloniae, 163 Polonorum exercitus se ei dedit, 164 dedi- tionis puncta subscribit, 165 Regis Sueciae exer- citui se coniungit. Castra Polonorum diripit, 178 regis sui in Russiam expeditionem promouet, 231 Varfauiae a rege ad vrbs custodiam relinquitur, 237 Varfauiam a rege Polono oppugnatam de- fendit, 244 cancellarius Polonus ei scribit, ibid. respondet ad cancellarii literas, 245 Varfauiam tradit regi Polono, ibid. seq. commotio nobilitatis contra eum, 247 Poloni regis ad eum verba, ibid. responsum Viteinbergii, 248 responsum eius ad decretum regis in captiuos Suecos, ibid. Zamo- scium deducitur, ibid. Sueciae rex ob eum turba- tur, 250 catarrho extinguitur Zamoscii captiuus, 391 Viteinbergii haeredibus bona in ditionibus electoris Brandenburgici restitui debent vi pacis Oliuentis. 477
Wisowski (Stanislaus) castellanus Sendomiriensis, mittit milites contra Cosacos, 18. 19 pomum au- reum in coronatione Ioannis Casimiri praefert, 36 comitatur regem in expeditione contra Cosacos,

44 mittitur commissarius Lublinum ad militum seditionem sopiendam, 57 mittitur legatus a rege in Moschouiam, 70 fit gubernator Lublinensis, 97
Wolczyn (Matthias baro de) falsifodinarum Vielicien- sium et Bochniensium supremus gubernator, 139 vidua ipsius, auctoris mater, moritur, ibid. ipse moritur etiam. 415
Wolffus, tribunus militum adiungitur Czarnecio ad defendendam Cracouiam. 178
Wolfsberg (Bartholomaeus) Sueciae regis consilia- rius, et in aula Brandenburgica residens, pacta in arce Labauienfi subscribit. 275
Wolkonski (Pedero) Moschorum legatus. 100
Wolnarius comes, ex vulnere Lublini defunctus, 236
Woromcz (Nicolaus) pocillator Kioouienfis, cadit in conflictu cum Cosacis. 89
Woyna (Abrahamus) episcopus Vilnensis moritur. 43
Wrangel belli dux, a Sueciae rege in maiorem Polo- nam dimittitur. 237
Wrangel, iunior, generalis vigiliarum praefectus ca- ptiuos Zamoscium deducitur. 248
Wrzesniewski (Ioannes comes) generalis apud Suecos vigiliarum praefectus, patria Bohemus, cum Mil- lero, Sueciae regis generali, Czenstochouiam ob- sidet vano conatu, 225 legio eius caeditur ex im- promisso prope Calissium, 270 perit in syluis ad Calissium. 276
Wyschowski (Daniel) Cosacorum tribunus, 84 co- mitatur Chmielnicius castra Polonorum ingre- dientem, 91. 92 submittitur Sueciae regi cum Cosacorum manu, 202 promittit Cosacos ad regis obsequium redeundos, 416 vniuersae Russiae conuocationem indicit, ibid. legatos ad Tartaros mittit, ibid. foedus Tartaros et Vichouiam inter, 417 confecto praelio cum Wdowiczeno Czechi- nium redit, ibid. magnus Moschouiae dux pecu- nia eum corrumpere tentat, 417 frustra Kilouiam oppugnare tentat, ibid. Polonis adhaeret, 418 pacificetur cum eis, ibid. pacta, suo et totius exer- citus nomine, subscribit, 419 Varfauiam venit Co- sacorum nomine, 442 ad Konotop sex Moscho- rum legiones ad interuentionem delet, 443 exci- tato tumultu inter Cosacos fuga sibi consulit. 443
Wyszycki (Ioannes Stephanus) episcopus Varmienfis, articulum separatim ratione traditionis Elbingen- sis ciuitatis subscribit, 493 Regi in nouo eligen- do applaudit successore. 510
Wysocki (Alexander a Bodzialaw) venator palatina- tus Brestensis, deputatus palatinatus Inouladisla- uienfis, articulum ratione traditionis Elbingae subscribit. 493
Wyzyga (Stephanus) abbatiae Seiechouienfis admi- nistratur, fit maior regni Secretarius, 121 fit epi- scopus Luccorienfis, 145 fit episcopus Varmienfis. 415
Wyzyga (Ioannes Stanislaus) episcopus Luccorienfis, literas fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuentem subscribit. 484
Zaboklicki, nuntius, Varfauia discedit et comitia rumpit. 512
Zabuzki, designatur Cosacorum dux Chmielnici lo- co. 48
Zadorski (Stanislaus) regi a poculis, vir magnae pro- bitatis, moritur. 43
Zameyski (Ioannes comes) capitaneus Calissienfis, 41 comitatur regem contra Cosacos, 44 Sueciae rex X x x x x 2 Lubli-

INDEX

- Lublinensem tractum ei offert, si sponte propugnaculo Zamoscensi cedat, 231 bis mille pedites una cum tormentis Varavia adducit, 244 Rakocius, Transylvaniae princeps ei scribit, 333 respondit ad Rakocii litteras, 334 palatinus Sandomiriensis litteras fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484 morte corripitur, 513
- Zamoyiski (Alexander) gladifer Siradiensis, temeraria eius oratio occasione condemnati Radzieieui ad regem et senatum, 98. 112
- Zamoyiski, episcopus Valachiae, fit episcopus Pracmiensis, 43 nominatus episcopus Luceorienfis, moritur, 145
- Zamoyiski (Martinus) succedit in bona feudi Zamosciani, 513 fit supremus aerarii praefectus, 513
- Zarembo (Stanislaus de Kalinow) episcopus Kilouienfis, commissarius ad Cosacos a republica constituitur, 68 praefens in expeditione contra Cosacos a, 1651, 74 moritur, 136
- Zaslauensis dux, vid. Vladislaus Dominicus.
- Zawacki (Ioannes) mittitur ex equestri ordine Lubecam ad tractatum cum Succis, 70 cum litteris in Borussia ad magistratum Gedanensem, 230
- Zawilichowski (Nicolaus) tribunus Polonus mittitur a Potroto ad Chmielnicum, 90, 91 sistit eum Isinski, 116 mittitur legatus a rege ad Chmielnicum, 119
- Zawisza (Christophorus in Baliste) Marechalus maior M. D. Lit. legatus ad tractatus pacis cum magno Moschoniae duce, 282 litteras fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484
- Zawisza (Hieronymus) mittitur commissarius ad Chmielnicum, 100
- Zawisza (Ioannes Dorogallo) nominatus episcopus Vilnensis, referendarius ac notarius M. D. Lit. legatus ad pacis tractatus cum magno Moschoniae duce, 282 litteras fidei ordinum regni Poloniae pro legatis ad pacem Oliuensem subscribit, 484
- articulum ratione traditionis Elbingensis ciuitatis subscribit, 493
- Zbarasium prope castra Polonorum, 41 obsidentur ibi a Chmielnico, 42
- Zbonsium propugnaculum, recuperatum a Polonis, 285
- Zborouus (Samuel) Cracouiae supplicio afficitur, 111
- Zborow. Rex Polonus ibi obsidetur a Cosacis, 46 Poloni ibi caedantur, ibid. rex componit cum Tartaris Cosacisque, 49. 51 pacta Zborouiana cum Tartaris Cosacisque approbata in comitiis Warauiae, 58
- Zblaszewski (Ludouicus Calimirus) castellanus Smolenscensis, M. D. Lituaniae nomine pacta Polonorum cum Cosacis subscribit, 419
- Zbrzydowski (Michael) gladifer regni, 20 nudum ensem in coronatione Ioannis Calimiri praefert, 36 obsidionem Cracouiae procurat, 269 Transylvaniae princeps ei scribit, 326 gubernator Cracouienfis declaratur, 512 animam profundit, 515
- Zienowicz (Ioannes) Marechalus Osminensis, 20
- Zlororenko, submittitur una cum Wychowski cum Cosacorum haud exigua manu Sueciae regi, 202
- Zorawski (Nicolaus) mathematicas Cracouienfis, vita fungitur, 513
- Zuawiciam, Polonorum ibi castra, 126 ibidem compositiorem facit Polonus rex cum Tartaris, exclusis Cosacis, 133
- Zyromski (Casimirus Chwalibog) Lituoni exercitus belli dux, ad exercitum trahens, in via trucidatur, 510
- Zyskiewicz (Daniel) regni instigator, Radzieienium accusat, 94 accipit a rege Msczowski ciuitatem cum adiacentibus bonis, quae Radzieienius possederat, 97. 113. 117 causa deditae urbis Elbingae ei attribuitur, 212 auctor dediti Toroni, 213 dolose utitur data a rege Polono plenipotentia, ibid.

Corrigenda.

Pag. 8 lin. 11 lege Zaporobi loco Zaporchy. ibid. lin. 12 lege Polonorum loco Polonum. p. 13 lin. 46 lege Canterstein loco Canthersthen. p. 26 lin. 24 lege hos loco nos. p. 28 lin. 48 lege suae loco haec. p. 37 lin. vltima, deleatur punctum post verba: et cum effectu. p. 45 lin. 23 lege famem loco famam. p. 53 lin. 5 lege prouincialis loco prouincilia. ibid. lin. 45 lege dari loco dilati. p. 76 lin. 7 lege comparuerunt loco comparauerant. p. 80 lin. antepenult. lege in fugam loco fugam. p. 92 lin. 5 lege veritus sibi loco sui. p. 100 lin. 7 lege altercationibus loco altercantibus. p. 121 lin. 39 lege ecclesiastica loco ecclesiasticae. p. 124 lin. 12 lege pacata loco capata. p. 136 lin. 21 lege Ferdinandi IV loco Leopoldi. p. 152 lin. 14 lege Scumdorfenibus loco Standorfenibus. p. 164 lin. penult. lege viaticum loco vaticum. p. 174 lin. 29 lege consuleum iui loco consultum in. p. 194 lin. 22 lege machinis loco machinans. p. 217 lin. 42 lege distineret loco destineret. p. 274 lin. 2 lege artic. VI loco artic. 13. Caetera lectorem Latinum non morabuntur.

CATALOGVS

OMNIVM

SCRIPTORVM, LIBRORVM, ET OPERVM

VARIORVM,

QVI SVMTIBVS MIZLERIANIS PRODIDERVNT.

1. Dissertatio, quod Musica scientia sit, et pars eruditionis philosophicae, quam in Academia Lipsiensi publico eruditorum examini submiserunt, praefes Laur. Mizlerus et respondens Liborius Oeschmann. A. 1734. Editio secunda. 4 pl. in 4to.
2. De usu ac praestantia philosophiae in theologia, iurisprudentia, medicina disserit, simulque recitationes suas priuatas indicat M. Laurentius Mizlerus. Lips. A. 1736. edit. sec. 1740. 2 pl. in 4to.
3. Musikalische Bibliothek, oder gründliche Nachricht nebst unpartheyischem Urtheil von musikalischen Schriften und Büchern. Erster Band, welcher bestehet aus sechs Theilen nebst den darzu gehörigen Kupfern und Registern. Leipzig im Jahr 1739. der Preis 16 gl.
4. Sammlung auserlesener moralischer Oden, zum Nutzen und Vergnügen der Liebhaber des Claviers, componirt und herausgegeben von L. M. Leipzig, in länglicht Quart, 24 Kupferstiche nebst dem Text gedruckt. 8 gl.
5. Zweyte Sammlung auserlesener moralischer Oden etc. 8 gl.
6. Dritte Sammlung auserlesener moralischer Oden etc. 8 gl.
7. Vierte und letzte Sammlung auserlesener moralischer Oden etc. 8 gl.
8. Gradus ad Parnassum, oder Anführung zur regelmässigen musikalischen Composition, auf eine neue, gewisse und bishero noch niemals in so deutlicher Ordnung an das Licht gebrachte Art ausgearbeitet von Johann Joseph Fux, weiland Sr. Kayserl. und Königl. Cathol. Maiestat Carls des VI. Oberkapellmeister. Aus dem Lateinischen ins Teutsche übersetzt, mit nöthigen und nützlichen Anmerkungen versehen und herausgegeben von Lorenz Mizlern, mit 57 Kupfertafeln in 4to. Leipzig 1742. der Preis 1 Rthlr. 12 gl.
9. Lorenz Mizlers musikalische Bibliothek, oder gründliche Nachricht nebst unpartheyischem Urtheil von alten und neuen musikalischen Schriften und Büchern, worinn alles, was aus der Mathematik, Philosophie, und den schönen Wissenschaften, zur Erläuterung und Verbesserung sowohl der theoretischen als practischen Musik gehöret, nach und nach beygebracht wird. Zweyter Band, welcher bestehet aus vier Theilen, nebst den darzu gehörigen XXXVI Kupfertafeln und Registern. Leipzig, im Jahr 1743. in 8. der Preis 1 Rthlr.
10. Anfangsgründe des Generalbasses, nach mathematischer Lehrart abgehandelt, und vermittelt einer hierzu erfundenen Maschine auf das deutlichste vorgetragen von Lorenz Mizler, etc. Leipzig, 1739. in 8vo. der Preis, wenn die Maschine weifs, 1 Rthlr. 6 gl. illuminirt und lackirt aber 2 Rthlr. 12 gl.
11. Musikalischer Staarstecher, in welchem rechtschaffener Musikverständigen Fehler bescheiden angemerkt, eingebildeter und selbstgewachsener sogenannten Componisten Thorheiten aber lächerlich gemacht werden. Als ein Anhang ist des Herrn Riva, damals des Herzogs von Modena Residenten zu London, Nachricht vor die Componisten und Sänger beygefüget, und aus dem Italienischen ins Deutsche übersetzt von Lorenz Mizlern. in 8. Leipzig, 1740.
12. Programma de natura Syllogismi, 2 pl. in 4to.

Yy yy yy

13. Lo-

13. Lorenz Mizlers musikalische Bibliothek etc. dritter Band, welcher bestehet aus vier Theilen, nebst denen darzu gehörigen LVII Kupfertafeln. Leipzig, 1752. der Preis 1 Rthlr.
14. Der musikalischen Bibliothek vierten Bandes erster Theil. der Preis 6 gl.
15. Dissertatio inauguralis medica de balsami vulnerarii usu ac praestantia in omnibus vulneribus, viceribus tum inueteratis tum venereis, omnibus externis et plurimis internis inflammationibus, scirrhis inflammatisque feminarum mammis etc. manibus pedibusque frigore laesis, viperarum morfu, etc. tuberibus, scirrhis, abscessibus, et si quis quassando, offendendo in quo, vrendo vel cadendo se laeserit, inuentore et auctore Laurentio Mizlerro, Philos. et Medicinae Doctore, in 4to 5 pl. A. 1747.
16. Abhandlung vom Nutzen und Gebrauch des Mizlerischen Wundbalsams, in allen alten Schäden, frischen Wunden, venerischen Geschwüren, allen äußerlichen und den meisten innerlichen Entzündungen, verhärteten, geschwollenen und entzündeten Brüsten der Frauenspersonen etc. erfrornen Händen und Füßen, dem Vipernbiss, etc. bey Beulen, Gewächsen und Abscessen, imgleichen wenn man sich gequetset, gestoßen, gebrannt, oder gefallen ist. Leipzig 1747.
17. De usu ac praestantia medicamentorum chemicorum differit ac simul recitationes suas chirurgicas Varsoviae inter parietes suos mense Nouembri inchoandas indicat Laur. Mizlerus, Philos. et Med. Doct. practicus Varsoviensis. Varsoviae a. 1751. typis colleg. scholar. piar. in 4to.
18. Laur. Mizleri etc. conspectus de necessitate collegii medici auctoritate regia Varsoviae erigendi. Varsoviae, typis colleg. scholar. piar. a. 1752.
19. D. Lorenz Mizlers etc. Warschauer Bibliothek, oder gründliche Nachrichten von verschiedenen Büchern und Schriften, sowohl alten als neuen, so in Pohlen herausgekommen, worinnen zugleich von dem dermaligen Zustande der Gelehrsamkeit in Pohlen zuverlässige Nachricht gegeben wird. Bestehet aus vier Theilen nebst denen darzu gehörigen Registern, auf das Jahr 1754. Warschau und Leipzig, 1755. in 8vo. der Preis 8 gl.
20. Acta litteraria regni Poloniae et magni ducatus Litvaniae A. MDCCLV publicata. Trimestre primum. Varsoviae et Lipsiae, in 4to.
21. Historiarum Poloniae, ab excessu Vladislai IV. regis Poloniarum, ad pacem Oliuensem usque Libri IX, seu annales regnante IOANNE CASIMIRO etc. auctore Laurentio Ioanne Rudawski etc. fol.

LIPSAE, TYPIS STOPFFELIANIS.

Mc 9164

Geschichte
Tolen

p. 152.

